

LUTHER
VÁLOGATOTT MŰVEI 6.

Prédikációk

LUTHER VÁLOGATOTT MŰVEI 6.

A Magyarországi Evangélikus Egyház
Reformációi Emlékbizottsága megbízásából
a sorozatot szerkeszti

Csepregi Zoltán
Fabiny Tibor
Ittész Gábor
Reuss András

LUTHER VÁLOGATOTT MŰVEI 6.

Prédikációk

Budapest, 2015

A kiadvány a Magyarországi Evangélikus Egyház támogatásával jelent meg.

Szerkesztette, a szövegeket válogatta és gondozta
Csepregi Zoltán, Horváth Orsolya

Fordította

Bellák Erzsébet, Büki Zsófia, Csepregi Zoltán, Csozánsszky Márta, Dóka Zoltán,
Dorn Réka, Friedrich Károly, Gáncs Aladár, Horváth Orsolya, Hulej Enikő, Keczkó
Pál, Kiss Kata, Kovács Áron, Kozma Éva Mária, Matus Klára Krisztina, Muntag
Andor, Percze Sándor, Pethő Attila, Roszik Ágnes Anetta, Szebik Zsófia, Szűcs Eszter,
Véghelyi Antal, Wiczián Dezső

A fordításokat az eredetiekkel egybevetette
Csepregi Zoltán, Horváth Orsolya, Vajda Károly

Minden jog fenntartva. Bármely másolás, sokszorosítás,
illetve adatfeldolgozó rendszerben való tárolás
a kiadó előzetes írásbeli engedélyéhez van kötve.

© Luther Kiadó, 2015

© Bellák Erzsébet, 2015 © Büki Zsófia, 2015 © Csepregi Zoltán, 2015 © Csozánsszky
Márta, 2015 © Dóka Zoltán jogutódjai, 2015 © Dorn Réka, 2015 © Friedrich Károly jog-
utódjai, 2015 © Gáncs Aladár jogutódjai, 2015 © Horváth Orsolya, 2015 © Hulej Enikő,
2015 © Keczkó Pál, 2015 © Kiss Kata, 2015 © Kovács Áron, 2015 © Kozma Éva Mária,
2015 © Matus Klára Krisztina, 2015 © Muntag Andor jogutódjai, 2015 © Percze Sándor,
2015 © Pethő Attila, 2015 © Roszik Ágnes Anetta, 2015 © Szebik Zsófia, 2015
© Szűcs Eszter, 2015 © Véghelyi Antal, 2015 © Wiczián Dezső jogutódjai, 2015

Tartalom

Luther szószéke alatt	9
Szerkesztői előszó	11
Luther mint prédikátor	11
Mi a prédikátor feladata?	15
Prédikatori önkép és a hallgatóiról alkotott kép	19
A szöveghagyomány	22
Változatos műfajok a prédikáció gyűjtőfogalma alatt	23
Prédikáció-e a posztilla?	26
Hét tanulság	29
Magyarországi recepció	31
A kötet szerkezete és apparátusa	33

Prédikációk

1. Sermo az aranyszabályról	39
2. Sermo advent 2. vasárnapján az evangéliumról	46
3. Sermo Szent Tamás napján Isten tetteiről	48
4. Sermo vízkereszt utáni 4. vasárnap a tenger lecsendesítéséről	53
5. Sermo Szent Mátyás napján a bölcsességről	56
6. Sermo a búcsúról és a kegyelemről	61
7. Prédikáció a vakon születettéről	66
8. Prédikáció Lázár feltámasztásáról	73
9. Sermo a háromféle igazságosságról	79
10. Sermo Krisztus szent szenvedésének szemléléséről	84
11. Sermo a kétszeres igazságosságról	92
12. Sermo a keresztyáró napokon tartott könyörgésről és körmenetről	100
13. Sermo, melyre a lipcsei kastélyban került sor Péter és Pál napján	105
14. Sermo a halálra való készülődésről	111
15. Sermo a bűnbánat szentségéről	124
16. Sermo a keresztség szentségéről	135
17. Sermo Krisztus valóságos szent testének szentségéről	147
18. Sermo az átokról	161
19. Nagycsütörtöki sermo Krisztus szent és valóságos testének méltó vételéről	174
20. Martinus Luther doktor sermója, melyet – útban a wormszi gyűlésre – Erfurtban tartott húsvét ünnepe utáni 1. vasárnap (Quasimodogeniti)	179
21. Prédikáció advent 2. vasárnapján az idők jeleiről	184
22. Prédikáció advent 4. vasárnapjára	204
23. Prédikáció Wittenberg népének Invocavit vasárnapjára	215
24. Prédikáció Wittenberg népének Invocavit utáni hétfőre	220

25. Prédikáció Wittenberg népének Invocavit utáni keddre	223
26. Prédikáció Wittenberg népének Invocavit utáni szerdára	227
27. Prédikáció Wittenberg népének Invocavit utáni csütörtökre	231
28. Prédikáció Wittenberg népének Invocavit utáni péntekre	234
29. Prédikáció Wittenberg népének Reminiscere előtti szombatra	237
30. Prédikáció Wittenberg népének Reminiscere vasárnapjára a titkos gyónásról	239
31. A keresztyén közösség alapja. Prédikáció Péter és Pál napján	242
32. Martinus Luther doktor első weimari prédikációja, melyet a várban tartott a Szentháromság ünnepe utáni 18. vasárnap	250
33. Martinus Luther doktor második weimari prédikációja, melyet a plébániatemplomban tartott a Szentháromság ünnepe utáni 18. vasárnap	256
34. Az idegen hitről és hatalmáról	262
35. Evangélium böjt 2. vasárnapjára (Reminiscere)	273
36. Prédikáció Frigyes szász választófejedelem temetése alkalmából	278
37. Martinus Luther doktor felelősségvállalása A gyilkos és rabló paraszt- bandák ellen című röpiratáért, melyet 1525-ben pünkösd napján írt	286
38. A Szentháromság ünnepe utáni 22. vasárnap epistolájáról	289
39. Az egyház egysége Krisztusban. Hétközi prédikáció a városi templomban	291
40. A kigúnyolt király és megfeszített főpap. Prédikáció nagypéntek délutánjára	299
41. A megbocsátó Közbenjáró és irgalmas Úr. Prédikáció nagyszombat délelőttjére	305
42. A helyettünk szenvedő Megváltó. Prédikáció nagyszombat délutánjára	313
43. Prédikáció húsvétvasárnap délelőttjére (részlet)	318
44. Prédikáció húsvétvasárnap délutánjára	320
45. Tanítás Krisztus valódi követéséről. Prédikáció pünkösd délutánjára	327
46. Ki teremt bennünk közösséget Istennel? Prédikáció pünkösdhétfő délelőttjére	334
47. Ki vigasztal minket Krisztus távozása után? Prédikáció pünkösdhétfő délutánjára	342
48. Prédikáció a Szentháromság ünnepe utáni 7. vasárnapra az Apostoli hitvallásról	349
49. Prédikáció Szent Máté napján	352
50. Sermo az angyalokról Szent Mihály napján	359
51. Prédikáció a Szentháromság ünnepe utáni 16. vasárnapra	369
52. Prédikáció karácsony első napján	375
53. Kivonat Martinus Luther doktornak a Hegyi beszédről tartott hétközi prédikációiból (részlet)	381
54. Az önadás krisztusi példája. Prédikáció virágvasárnap délutánjára	420
55. Az ige mint az egyház támasza. Prédikáció advent 2. vasárnapjára	426

56. Házi prédikáció pünkösdhétfőn	432
57. Isten adománya Krisztus által a Szentlélekben. Házi prédikáció pünkösdhétfőre	441
58. A lelki újjászületés szükségessége. Prédikáció Szentháromság ünnepére	448
59. Prédikáció a lipcsei Pleißenburgban	457
60. A torgaui fejedelmi kastélyban felépített, Isten igéjének hirdetésére szentelt új ház avatóbeszéde	465
61. A keresztény ember állandó harca önmaga ellen. Utolsó wittenbergi prédikációja (a vízkereszt utáni 2. vasárnapra)	485
62. Az utolsó prédikáció	494
Függelék	503
Rövidítések	505
Forrás- és szövegkiadások	505
Bibliográfiák, kézikönyvek	508
Szakirodalom	510
Egyházi ünnepek mutatója	518
Index biblicus	520
Kanonikus szentírási könyvek	520
Deuterokanonikus könyvek	527
Annotált személynévmutató	528
Helynévmutató	536
Tárgymutató	538

Luther szószéke alatt

A Luther válogatott művei sorozat 6. kötetét tartja kezében az olvasó. A reformáció kezdetének 2017-es megünneplésére készülve négy év alatt immár a negyedik vaskos kötetet jelentetjük meg. Őszinte örömünkre szolgál, hogy az eddigieket újra ki kellett adni, mert azok elfogytak. A visszajelzések szerint a sorozat darabjait nemcsak lelkészek és gyülekezeti tagok forgatják haszonnal, hanem ezekkel sikerült a magyar szellemi élet legjavát is megszólítanunk, felekezeti hovatartozástól függetlenül. Öröm tapasztalni, hogy emberek miként fedezik fel – adott esetben újra – a reformátor aktualitását.

A jelen kötet Luther Márton igehirdetéseit tartalmazza. Őt az Isten igéjével való szenvedélyes viaskodás tette reformátorrá. Prédikációi leírása és elmondása során került bele abba a kohóba, amely őt magát is formálta, és amelynek izzásából a tiszta evangélium közel került az emberhez.

Luther nagy-nagy tudatossággal élt a nyilvánosság eszközeivel. Az írásmagyarázat és az arra épülő igehirdetés volt a szívügye: a Szentírás doktoraként tartotta egyetemi előadásait, és írta egyre-másra exegetikai műveit, ezzel párhuzamosan pedig sok ezer igehirdetést tartott a wittenbergi városi templomban és máshol. Az igehirdetés volt Luther legfontosabb eszköze, amellyel hidat tudott verni Isten és ember közé, sőt amellyel a meglévő egyéb konfliktusokat is oldani tudta. Ennek legerősebb példája az az 1522-es eset, amikor wartburgi magányában híret vette, hogy távollétében Wittenbergben a rajongók képeket és eszméket romboló tevékenysége veszélyezteti a reformáció ügyét. Lóra pattant, és ott termett, azzal sem törődve, hogy ő maga birodalmi átok alatt volt. Wittenbergben aztán nem diplomáciai tárgyalásokat folytatott, nem is a fegyelmezés eszközével élt, hanem nyolc estén keresztül prédikált. Ezekkel az úgynevezett *Invocavit*-igehirdetésekkal aztán megmentette a reformáció ügyét. Itt is Isten eszköze tudott lenni.

Az eddig megjelent kötetek a reformátori életmű különböző szeleteit mutatták be, ám az adott keretektől függetlenül mindegyikben ott éreztük már az igehirdető Luthert. Példának okáért érdemes meghallanunk az *Asztali beszélgetések ars predicandinak* vagy *ars homileticának* is tekinthető vallomását: „Az Úristen egyedül akar igehirdető lenni. Mert a prédikátorokat gyakran becsapja a saját vázlatuk, úgyhogy nem képesek végigvinni, amibe belefognak. Gyakran megesett velem, hogy a legjobb vázlatom összeomlott,

ezzel szemben, amikor igencsak készületlenül léptem a szószékre, úgy prédikáltam, mint a vízfolyás. [...] Martinus Luther mondta, hogy álmában sokszor szenvedett, mert úgy érezte, mintha prédikálnia kellene, és nem volna meg hozzá a vázlata.”¹

Ez a kötet meg fogja győzni az olvasót arról, hogy veretes teológiai tételek is közhetővé válhatnak. Luther mindig törekedett a szemléletességre.

Nézzünk néhány példát arra, hogy Luther miként is él a képiesség eszközeivel. Jézus megkísértése kapcsán – hogy tudniillik ő nem vetette alá magát a templom párkányáról – azt írja, hogy „Isten nem madárrá, hanem emberré lett”. A mezők liliomai és az ég madarai (Mt 6,26) kapcsán így ír: „A madárkák megszégyenítésünkre röpködnek szemünk előtt, hogy kalaplevéve kelljen mondanunk: Kedves doktor úr! Be kell vallanom, hogy többet tudsz, mint én. Gond nélkül alszod át kis fészkedben az éjszakát. Reggel újra felkelsz, s boldogan örvendezel jó dolgodban. (...) Szégyen rám, vén bolondra, hogy nem ugyanezt teszem, holott annyi okom volna rá.”² Péter és tanítványtársai pünkösdi igehirdetése kapcsán pedig így ír Luther: „Mily biztosak a dolgukban! Mily erőteljesen markolnak bele a Szentírásba! Mintha százezer évig azt tanulták és egészen kitanulták volna. Én nem tudnék olyan biztosan belemarkolni az igébe, pedig a Szentírás doktora vagyok. Ezek pedig halászok, akik a Szentírást nem is olvasták.”³ Tudatosan nem a jelen kötetből vesszük a példákat. Az olvasót ugyanis arra szeretnénk bátorítani, hogy maga fedezzen fel ilyen találó kifejezéseket, frappáns megoldásokat Luther prédikációiban.

Legfőképpen pedig azt kívánjuk, hogy az igényes magyar fordításban megjelenő prédikációk Isten Szentlelke által ma is minél többekben ébresszenek hitet.

Köszönet illeti a kötet szerkesztőjét, a fordítókat és a kiadás gondozóit, hogy ismét igazi reformációi ajándékot tesznek asztalunkra.

Püspökként az egyház egységén vagyunk kötelesek fáradozni. Különbő teológiai és kegyességi irányzatok láttán végezetül hadd idézzünk – ebben az összefüggésben is – egy rendkívül fontos mondatot a reformátor fent már említett Invovavit-prédikációjának egyikéből: „Nem mi vagyunk egyedül hivatottak a mennybe jutni, hanem azokat a testvéreinket is magunkkal kell vinnünk, akiket most nem tartunk barátainknak.”

Budapest–Győr, 2014. reformáció havában

Fabiny Tamás
püspök, a reformációi
emlékbizottság elnöke

Gáncs Péter
elnök-püspök

Szemerei János
püspök

¹ LVM 8: 377.

² *Jer, örvendjünk, keresztyének! Luther írásaiból mindennapi áhítatra.* Összeállította: D. Karl Witte. Ford. Szabó József. Luther Kiadó – Magyarországi Luther Szövetség, Budapest, ³2011. 349.

³ LVM 6: 217.

Szerkesztői előszó

Luther mint prédikátor

Luther az ágostonos remeték szerzetesrendjének volt a tagja. Ezek más középkori koldulórendekhez hasonlóan a városi polgárság körében működtek, és igen nagy hangsúlyt fektettek a prédikálásra. Amikor Luther 1512-ben wittenbergi professzor lett, rendi előjárójától, Johannes Staupitztól prédikatori feladatot is kapott az ágostonos kolostorban. Az eseményre visszaemlékező asztali beszélgetésnek az a különlegessége, hogy Luther a kolostorépület udvarának ugyanazon körtefája alatt mesél tanítványának, Anton Lauterbachnak, amely alatt húsz évvel korábban őt érte a nem kívánt feladat:

„Egyszer, amikor Martinus doktor az udvarában a körtefa alatt ült, megkérdezte Anton Lauterbach magisztert: hogyan ízlik neki a prédikátorság? A magiszter panaszkodott a nehézségeiről, kísértéseiről és önnön gyengeségéről, erre pedig Martinus doktor így felelt:

– Jaj, kedves barátom, ez velem is így volt. Éppoly nagyon féltem a szószerktől, mint kel-med, mégis muszáj volt fellépnem rá. Rákényszerítettek, hogy prédikáljak, méghozzá első alkalommal a refektóriumban kellett prédikálnom a frátereknek. [...] Nekem annak idején legalább tizenöt érvem volt, hogy elhárítsam a Staupitz doktortól jövő elhívást: ez alatt a körtefa alatt, de egyik sem használt. Végül, amikor így szóltam: »Staupitz doktor uram, kel-med megöl engem, ha prédikátor leszek, negyed évig sem fogom kibírni!«, akkor ő így felelt: »Úgy legyen, Isten nevében! Urunk Istenünk nagy munkákat visz végbe, odafönt is szüksége van okos emberekre!«”¹

Erre az időszakra vonatkoztathatjuk egyik asztali beszélgetését, hiszen a kolostorépülethez tartozó udvaron álló kápolnában is ágostonos prédikátorok szolgáltak:

„Amikor egyszer Martinus doktor meglátta udvarán a disznókat, így szólt:

– Itt állt egykor egy felszentelt épület, először ebben a kis templomban prédikáltam.”²

¹ LVM 8: 352–353 (3143b sz.), vö. uo. 278 (2255. sz.). Lásd alább 25. jegyz.

² LVM 8: 592 (5349. sz.).

A kötetünkben szereplő első, pontosan nem datálható prédikációját is (1. sz.³) valószínűleg szerzetestársainak szánta. Hogy mikor és hogyan kapta meg a városi templom igehirdetői megbízatását, nem egészen világos. Ezt a szolgálatot ugyanis a Mindenszentek-káptalan éneklőkanonokjának, Luther egyik professzortársának kellett volna ellátnia, aki nyilvánvalóan szabadulni kívánt a tehertől, és átengedte fiatalabb kollégájának (Bölcs Frigyes ugyanis szervezetileg összekapcsolta a wittenbergi egyetemet, a káptalant és a plébániatemplomot). Nem érdemes találgatásokba bocsátkoznunk, hogy vajon az ágostonos rendtől vagy az egyetemtől indult-e ki az erre a feladatátruházásra vonatkozó kezdeményezés, annyi valószínű, hogy Luther elég fontosnak tartotta a prédikálást ahhoz, hogy belemenjen egy ilyen cserébe.

A megbízatás hogyanja azért kérdéses, mert ez legegyszerűbben egy belső egyetemi döntéssel történhetett volna. Luther mégis arra hivatkozik később, mégpedig egy döntő pillanatban, amikor 1522 márciusában prédikátori tekintélyével vet véget a wittenbergi zavargásoknak, hogy „engem a város tanácsa hívott el a prédikálásra, bár tiltakoztam ellene” (23. sz.). Az első Invocavit-prédikációban Luther erre alapozza ugyanis azt az igényét, hogy a polgároknak meg kellett volna kérdezniük őt az istentiszteleti reformokról, még ha távol, Wartburg várában tartózkodott is.⁴

A feladat átvételének datálásában szintén csak egy későbbi adatra, egy 1536-os asztali beszélgetésre támaszkodhatunk. Mivel ez a szöveg egyértelműen a plébániatemplomra utal, eszerint Luther a kolostori igehirdetésekkel nagyjából egy időben, ugyancsak 1512-ben kezdetett a polgároknak is prédikálni, ha bízhatunk emlékezetében:

„Huszonnégy évig prédikáltam itt, így hát olyan sokszor megtettem a templomhoz vezető utat, hogy az sem volna csoda, ha nemcsak a cipőmet, hanem a lábamat is elkoptattam volna a kövezeten.”⁵

Staupitz ezek szerint egyidejűleg kettős feladatot örökölt át tanítványára úgy, ahogyan ezt maga is párhuzamosan végezte: a Szentírás magyarázatát az egyetemi katedrán és ugyanezt a templomi szószéken. Luther első datálható prédikációi azonban csak az 1514-es évből maradtak fenn.

A városi prédikációkért Luther a vizitációkig, azaz 1528-ig összesen évi 9 régi garas fizetséget húzott, sokáig ez volt minden bevétele.⁶ Ehhez járult még néha egy-egy új csuha a fejedelemtől.⁷ Írásaiért nem fogadott el semmit, s erre még büszke is volt:

³ A szövegközi zárójelben álló sorszámok a kötetben olvasható prédikációk sorszámai.

⁴ Vö. LVM 7: 312–315 (453+ sz.).

⁵ LVM 8: 372 (3472. sz.). Ugyancsak az 1512-es évszámhoz jutunk két későbbi asztali beszélgetés alapján: LVM 8: 638 (6428. sz.) 1536/37-ből és uo. 638–639 (6434. sz.) 1541-ből.

⁶ LVM 7: 346 (600. sz.).

⁷ LVM 7: 67 (51. sz.), 146 (173. sz.).

„Eddig is mindig ingyen írtam, előadásokat tartottam az egyetemen, és prédikáltam anélkül, hogy ezzel valamit is kerestem volna. Azt a 200 forintot, amit a fejedelemtől kapok, az ő kegyéből kapom.”⁸

Ez teljesen rendben volt egy koldulórendi barát esetében (aki az egyetemi professzorsághoz is ugyanebben a minőségében jutott, tehát javadalmat onnan sem remélhetett), család főként viszont már rászorult a választófejedelem közvetlen támogatására.⁹

A korai prédikációk egyelőre a szerzetesi alázatteológiának és Luther késő középkori kegyességének keretei között mozogtak, mely főleg Szent Ágostontól, Szent Bernáttól, Taulertől és Gersontól merített. A szentek tiszteletének kritikája és a legendáikban való kételkedés azonban már itt is jelentkezik. Szent Borbála legendáját például visszatérően bírálja. 1529-es húsvéti prédikációjában (44. sz.) pedig ironikusan említi, hogy ez a legenda érthetőbb számunkra, mint a húsvéti evangélium. 1516-ban pedig arra kéri Georg Spalatint:

„[...] juttasd el hozzám egy órára Szent Jeromos leveleit, vagy még inkább írd ki nekem minél hamarabb a *De viris illustribus*-ból azt, amit Szent Bertalan apostolról írt, úgy, hogy még 12 óra előtt megkapjam, mert nyilvánosan fogok prédikálni. Szerfelett felháborítottak a *Catalogus* és a *Legenda aurea* csacsкасágai és hazugságai.”¹⁰

A szentek külsődleges tisztelete helyett annak felismerésére buzdít, hogy a szentekben Isten maga cselekszik. Ugyanez a megváltoztatott perspektíva a lényege Luther Mária-értelmezésének is, ahogyan az a *Magnificat* 1521-es magyarázatában megfogalmazódik.¹¹

A szószéki szereplés lehetőséget nyújtott Luther számára, hogy teológiai felismeréseit a gyakorlatban is alkalmazza. Igehirdetései mindig az egyetemi előadásokból ismert új kérdésfelvetéseket, megközelítéseket követték. A szószéki és a katedrai tevékenység, a teológia gyakorlata és elmélete így Luther egész pályáján szorosan összekapcsolódott. Már korán vallotta, hogy az evangélium felismerése nem választható el annak prédikálásától. Az evangélium alaptulajdonsága, hogy élőszóval, fennhangon kell hirdetni (*viva vox evangelii*), akár a háztetőkről is (Mt 10,27 par), hogy eljuthasson a hallgatókhoz, mert a hit hallásból van (Róm 10,7).

Luther számára a Bibliával való foglalkozás, annak kutatása és magyarázata, a professzori és a prédikátori tevékenység tehát egyetlen hivatás. Ami különbséggént jelentkezett aközött, hogy éppen diákjai vagy a városi gyülekezet előtt beszélt, az a nyelv. Az egyetemi

⁸ LVM 8: 340 (2931. sz.). Az Állhatatos János által megállapított évi 200 arany fizetést János Frigyes választófejedelem később 300-ra egészítette ki. LVM 7: 639 (3511. sz.).

⁹ LVM 7: 653 (3699. sz.).

¹⁰ LVM 7: 48 (19. sz.); vö. WA 1: 79–81.

¹¹ LVM 5: 203–262.

előadások és disputációk nyelve kötelezően a latin volt, és még sokáig annak is kellett maradnia, mert ez teremtette meg a nemzetközi tudományos vérkeringést, ez biztosított lehetőséget külföldi diákok tömegeinek, hogy részt vegyenek a képzésben. A szószéken viszont németül kellett beszélnie (annak ellenére, hogy néhány korai prédikációja latin lejegyzésben maradt fenn). Az évtizedes prédikációs gyakorlat, a német nyelvvel való rendszeres foglalkozás igen sokat segített később Luthernek a bibliafordítás során.

Bár konkrét személyekről nem tudunk, de feltételezhető, hogy ahogyan a diákság körében vagy a fejedelmi udvarban, úgy az igehallgató polgárok között is tett szert Luther hívekre, egy követői-támogatói körre, akiknek vallásos gondolkodását az ő prédikációi határozták meg, még mielőtt röpirataival és nyilvános vitáival országos hírnevet szerzett volna magának. Ez a kör lépett azután szövetségre a diákokkal 1518-tól kezdve a wittenbergi evangéliumi mozgalomban.

Luther rendszerint a vasárnapi nagymisén prédikált az evangéliumi perikópáról, továbbá egy másik alkalommal a héten (akár vasárnap délután) magyarázott folyamatosan egy bibliai könyvet (így 1523-tól a bibliafordítással párhuzamosan a mózesi könyveket), vagy vett végig egy tematikus sorozatot. Feladatai akkor szaporodtak meg, ha a plébánost is helyettesítenie kellett. 1528/29-ben Johannes Bugenhagen másfél évig volt távol mint Braunschweig és Hamburg reformátora, a prédikációk száma ekkor heti négyre nőtt, a nagyünnepeken pedig még ennél is többször lépett a szószékre (40–47. sz.). 1529-ből összesen 121 prédikációja maradt fenn, a két vasárnapi alkalom mellett szerdán és szombaton tartott hétközi prédikációkat (utóbbiakon ekkor Máté és János evangéliumát magyarázta).¹² Amikor Hamburg felvetette, hogy Bugenagent tartósan is alkalmazzák, a túlterhelt Luther hevesen tiltakozott.¹³ Az alábbi asztali beszélgetés Bugenagennek egy következő hosszú távollétére (1531/1532) esik:

„Nagyon elfoglalt ember vagyok. Négyféle kötelességem van, melyek mindegyike egész embert kíván. Hetenként négyszer kell nyilvánosan prédikálnom, kétszer előadást tartanom az egyetemen, ügyeket kell meghallgatnom és leveleznem, nemkülönben könyveket írnom.”¹⁴

Valószínűleg ezekre a helyettesítésekre utal Luthernek egy 1541-es visszaemlékezése az asztalnál:

„Milyen sokat prédikáltam! Azt hiszem, ezer esztendő alatt sem akad olyan ember, akinek a hivatása annyira súlyos terhet jelentene, mint nekem, aki már 30 éven át prédikáltam, sokszor

¹² HECKEL 1986; KWON 2008.

¹³ WA.B 5: 54 (1408. sz.).

¹⁴ LVM 8: 92 (154. sz.).

egy nap háromszor, azonkívül mindennap a böjtben. Néha egy napon négy prédikációt is mondtam, úgyhogy azt hiszem, tartottam annyi prédikációt, mint Ambrus és Ágoston.”¹⁵

Ez a leterheltség még akkor is számottevő, ha figyelembe vesszük, hogy Luther nem dolgozta ki előre beszédeit írásban, legfeljebb vázlatot készített.¹⁶

Mi a prédikátor feladata?

Luther hitt az igehirdetésben. Meggyőződése szerint a prédikáció nem pusztán emberi szó, hanem „maga Isten szólal meg” benne.¹⁷ Hogyan gondolhatjuk azt, hogy Isten beszél az igehirdetés által, mikor a prédikátor sem kevésbé esendő, mint a hallgatók? Miért válik az emberi szó istenivé az igehirdetésben? Az első ok a prédikáció tárgya: a prédikátor Isten ígétét adja hírül, annak tanítását nyitja meg a magyarázat által. Ám ez még önmagában nem elégséges feltétel. Arra is elengedhetetlen szükség van, hogy a hallgató hitben fogadja a hirdetett ígét. Az ígében Krisztus csak a hit számára születik meg. Nem a hit teremti bele Krisztust az igehirdetésbe, hanem egyedül a hit pillantása fedezheti fel őt a szavakban.

Az *Asztali beszélgetések*ben találunk két feljegyzést, amelyekben Luther egyrészt „a világnak tetsző prédikátor” jó tulajdonságait sorolja fel, másrészt az Istennek kedves prédikátor erényeit. Az összevetés által napvilágra kerülhet, miben látja Luther a jó prédikáció fő ismérveit.

„Hat jó tulajdonsága van az olyan prédikátornak, amelyet mostanában kíván a világ. Egy: legyen nagy tudományú. Kettő: legyen szép orgánuma. Három: legyen ékesszóló. Négy: legyen szép küllemű, hogy kedveljék a lányok és a menyecskék. Öt: pénzt ne kapni, hanem adni akarjon. Hat: olyasmit mondjon, amit az emberek szívesen hallanak.”¹⁸

Hat pontba szedve kaptuk a negatív jellemzést, a pozitív kép viszont kilenc pont alatt következik:

„A jó prédikátornak a következő tulajdonságokkal és erényekkel szükséges rendelkeznie. Először, hogy képes legyen helyesen és igaz módon tanítani. Másodszor, hogy jó feje legyen. Harmadszor, hogy jól tudja magát kifejezni. Negyedszer, jó hangja legyen. Ötödször, jó emlékezőtehetsége. Hatodszor, vegye észre, mikor kell abbahagynia. Hetedszer, meggyőződéssel és

¹⁵ LVM 8: 638–638 (6434. sz.). Ilyen megnyilatkozásokból vezethető le az asztaltársak általánosító összegzése: „Martinus Luther doktor 25 éven át gyakorta napi négyszer prédikált.” Uo. 683 (6428. sz.).

¹⁶ WA.TR 3: 43–43 (2869b sz.); LVM 8: 75 (76. sz.), 377 (3494. sz.).

¹⁷ LVM 8: 133 (505. sz.).

¹⁸ LVM 8: 610 (5388. sz.).

serényen végezze munkáját. Nyolcadszor, tegye föl rá életét és véré, vagyonát és becsületét. Kilencedszer, el kell tűrnie mindenkitől a támadásokat és bántalmakat.”¹⁹

A világ kedvére való prédikátor első, azaz bizonyára legfontosabb ismérve, hogy *nagy tudományú* legyen, míg az Istennek kedves prédikátor legfőbb erénye a *helyes és igaz tanítás*. Az előbbi széles körű műveltséget, különböző nyelvekben, filozófiákban való jártasságot feltételez, amelyet az igehirdető minden adandó alkalommal meg is csillogtat a szószéken. A *nagy tudományú* ez esetben egyenértékűnek tűnik a nagy tudomány nyilvánvalóvá tételével, ami által a prédikátor személye a szószéknél is magasabbra emelkedik, és csodálatot vált ki a hallgatókból. Éppen azért, mert a legtöbben nem értik, amit mond.²⁰ A világ azért vágyik nagy tudományú prédikátorra, mert csodálatának tárgyát keres. Ha a csodálat tárgya pedig maga a prédikátor, az Isten előtti hódolat látszata alá rejtőzhet a bálványimádás.

A jó prédikátor ellenben nem nagy tudományáról, hanem az igaz tanításról ismerszik meg. Mitől igaz a prédikátor tanítása? Attól, hogy az ige igazságát emeli magasra. A jó prédikátor tehát mindenekelőtt igaz tanító, aki a Szentíráshoz igazítja szavait. Nem maga akar ragyogni műveltségének fényében, hanem az Írás árnyékába húzódva segíti annak megmutatkozását. És persze nem kizárt, hogy az igazul tanító prédikátor nagy tudományú is egyben, csak hogy ebben az esetben nagy tudományát az igaz tanítás alá, annak szolgálatára rendeli.

A tanítás tartalma jelentős részben azon múlik Luther szerint, hogy a prédikátor kinek a tetszését keresi. Mindkét felsorolás utolsó kitétele erről beszél. Míg a világnak tetsző prédikátor az emberek tetszését keresi, addig az igaz prédikátor akkor is helyesen tanít, ha támadások és bántalmak érik. A hamis prédikátor tanításának tartalma tehát a körülmények függvénye: kiszolgál, míg a helyesen tanító prédikátor tanítását nem a körülményekhez szabja, hanem egyedül Isten tetszését keresi: szolgál. Luther egy helyen a rátermett prédikátort a méhecskéhez hasonlítja, mert az nemcsak édes mézet tud csepegtetni vigaszul, hanem bizony fullánkja is van, amit nem fél használni, ha szükség van a feddésre.²¹ Márpedig Krisztus és igéje feddés a világ számára: „Nos hát, ha Krisztust prédikáljuk, akkor megharagítjuk a világot, a testet és a vért; ha viszont azt prédikáljuk, ami a testnek és a vérnek tetszésére van, akkor Krisztust bántjuk meg” – mondja másutt Luther.²²

Ki bírná elhordozni ezt a terhet? Ki bír a világ haragja elé állni, sőt az igével még szítani is azt, ha szükséges, hogy aztán a haragból ne csak Krisztus és az ő szava, hanem a

¹⁹ LVM 8: 713 (6793. sz.).

²⁰ Vö. LVM 8: 392–393 (3579. sz.), 404 (3612. sz.).

²¹ LVM 8: 358 (3293b sz.).

²² LVM 8: 132–133 (504. sz.).

prédikátor is kivége a részét? És ki bírna megállni a gúnyolódások közepette? „Krisztus prédikálása [...] veszélyes tisztség.”²³ Amikor Luther számtalan sok igehirdetéssel a háta mögött visszanéz a szolgálatba való elhívására, többször úgy emlékszik, hogy ha előre tudta volna, mivel jár ez, akkor nem tudott volna igent mondani rá.

„Ha ezt annak idején tudtam volna, sohasem prédikáltam volna, hanem Mózással együtt azt mondtam volna: »Kérlek, Uram, csak küldd, akit akarsz.« (2Móz 4,13) Senki nem tudott volna rábírní a prédikálásra.”²⁴

Anton Lauterbach magisztert is így bátorította, mikor az panaszkodott a szolgálat nehézségeire:

„Jaj, kedves barátom, ez velem is így volt. Éppoly nagyon féltem a szószéktől, mint kelmed, mégis muszáj volt fellépnem rá. Rákényszerítettek, hogy prédikáljak. [...] Ó, mennyire féltem a szószéktől!”²⁵

Meg kellett tanulnia elviselni a támadásokat, ahogy azt is, hogy gúnyolják. „Csak tűrd el, hogy a világ a mi prédikátori hivatásunkat kinevesse és kigúnyolja – tanácsolja prédikátortársainak –, sőt magad is ne vess velük.”²⁶

Nehéznek találja valaki az igehirdetői szolgálatot? Fájdalmat okoz a gúny, a támadás? Egyrészt tudja meg, hogy – ahogy Luther Lauterbachot bátorítja – „Krisztusnak szüksége van rád, hogy hozzájárulj magasztalásához. Ehhez ragaszkodj szilárdan.”²⁷ Másrészt pedig tanuljon meg nevetni! Nevet rajta a világ? Neveessen vele ő is önmagán és szolgálatán – hiszen nem bolondság-e az igehirdetés, és nem bolond-e benne a prédikátor maga is? Hiszen olyan tisztet vesz magára, amire természetéből adódóan alkalmatlan: hogyan szolgálhatná az ember az Istent, a gyenge az erőset?

„Isten igen csodálatraméltó módon intézte, hogy nekünk, nyavalyás prédikátoroknak rendelte igéje prédikálását, és hogy kormányozzuk a szíveket, melyekbe pedig nem tudunk betekinteni. Csakhogy ez a hivatás Urunk Istenünké.”²⁸

A nyavalyás prédikátor nem tud, nem lát semmit, mégis biztosan halad, amíg Istenére hagyatkozik, mert a prédikátori hivatás Istené. A prédikátornak Luther megközelítésében inkább kell megtanulnia gyengeségében Isten erejében bízni, mintsem magát megerősí-

²³ LVM 8: 291 (2474. sz.).

²⁴ LVM 8: 291 (2474. sz.).

²⁵ LVM 8: 352 (3143b sz.). Lásd fent 1. j.

²⁶ LVM 8: 376 (3492. sz.).

²⁷ LVM 8: 353 (3143b sz.).

²⁸ LVM 8: 376 (3492. sz.).

teni, hisz ez utóbbi esetben csak „felfújná” magát, és elfordulna Istentől. Sőt csak addig lehet Isten szolgája, míg nem feledkezik meg erőtlenségéről.

Luther ezt az erőtlenségét – Pál apostolhoz hasonlóan – sosem szégyellte és takargatta, hanem mindig vállalta, és újra meg újra emlékeztette rá hallgatóságát is. 1518 tavaszán János evangéliumának 9. fejezetéről szóló prédikációját ezekkel a szavakkal kezdte meg: „Tudjátok jól, hogy nem sokat értek a prédikáláshoz, ezért most egy bolond prédikációt fogok mondani, hiszen én magam is bolond vagyok, s ezért hálát adok az Istennek.” (7. sz.) Luther, Pál apostol nyomdokain járva, a paradoxonok kiélezésének nagymestere. Ha ugyanis a józan értelem kellőképpen megbotránkozik, elsomfordál – vagy épp nagy hanggal elvonul –, akkor aztán előléphet a hit, amely egyedül képes arra, hogy értse a paradoxont. A prédikátor addig alkalmas elhívására, amíg tudja, hogy alkalmatlan rá. Ezért is szaladna messzire az elhívás elől, ahogy Mózes, és mégis marad, magára véve a szolgálatot, mert Isten hívása felülírja alkalmatlanságának tudatát.

Az Istennek tetsző prédikátor nem az emberek tetszését keresi, hanem a támadásokat is kész elhordozni a helyes tanításért – ez mégsem jelenti azt, hogy ne az emberek helyzetén tájékozódna. A jó prédikátor hatodik ismérve is erre mutat, miszerint tudja, mikor kell abbahagynia a szentbeszédet. Luther a prédikációban a sokaságra figyel, az egyszerű, tanulatlan emberekre, akik kétkezi munkával keresik meg a kenyerüket: az igehirdetésnek tartalmában, stílusában, sőt hosszúságában is hozzájuk kell igazodnia. Emellett pedig kitüntetett figyelemmel fordul a fiatalok felé is.²⁹ Luther nem állhatta az unalmat a templomban sem, ő az embereket tanítani és nem untatni akarta.³⁰ Ehhez viszont úgy kell beszélnie az igehirdetőnek, hogy megértsék őt, ahogy maga Jézus Krisztus is mindig a legegyszerűbb emberekhez szabta mondandóját. A jó prédikátor „szórszálhasogatás és kásakerülgetés nélkül” tanít, „tenyeres-talpas hasonlatokkal,” ahogy Krisztus,³¹ nem „nagy szavakkal dobálódzva, felcicomázva, tudománnyal teletömve, hogy akárki meglássa, milyen nagy tudósok vagyunk”.³² A prédikátor tehát maga is olyan, akár a létra: Isten szavát hordozza, a világmindenség teremő Uráét, de ha ezt a fenséges jelenlétet nem tudja egészen a földre hozni, akkor olyan, mint a földet nem érő, égbe vezető létra, amelynek legalsó fokára sehogy sem lehet felkapaszkodni.

„Luther doktor mesélte egyszer:

– Albrecht Dürer, a híres nürnbergi festő mondogatta, hogy ő nem a sok színnel festett képeket kedveli, hanem azokat, amelyek teljesen egyszerűen, szépen mesterkéletlenül vannak

²⁹ Lásd LVM 8: 133 (505. sz.), 390–391 (3573. sz.), 392–393 (3579. sz.), 404 (3612. sz.).

³⁰ Lásd LVM 8: 302 (2643b sz.), 366–367 (3422. sz.).

³¹ LVM 8: 133 (505. sz.).

³² LVM 8: 536 (4719. sz.).

festve. – És hogy ő, Luther is azokat a prédikációkat kedveli, amelyek szépen egyszerűen szólnak, úgyhogy az emberek könnyűszerrel megértik.”³³

És ha a művelt fők unják az egyszerű beszédet? „Hát nyitva az ajtó!”³⁴ Miért nem érdekli Luthert a művelt fők unalma a templomban? Mert az ő unalmuk oka nem a hirdetett ige egyszerűségében van, hanem a saját felfuvalkodottságukban: ha unják az egyszerű beszédet, az azért van, mert nem akarnak Krisztus együgyű tanítványai lenni.

Prédikátori önkép és a hallgatóiról alkotott kép

Luther önértelmezésében fontos szerepet játszott a prédikátori elhívás. 1522-től kezdve egyes műveit és leveleit tudatosan wittenbergi prédikátorként jegyezte,³⁵ sőt egy ízben még az „Isten kegyelméből Wittenberg prédikátora” címet is használta.³⁶

Luther fáradhatatlanul hirdette az ígét, ám az ő működését sem kísérte osztatlan lelkesedés. Prédikációit olvasva tapasztaljuk, hogy az ige iránti szerelme az évek múltával és a megtartott igehirdetések számának gyarapodásával korántsem veszített lángolásából. Igeszolgálatán mégis végigvonul egy árnyék, amiért a szerelemnek ugyanez a lángja nem marad állandó az ígét hallgatók szívében. Az 1530-as évek elején is így nyilatkozik: „Olyan az eső, mint a mi prédikálásunk: a pusztaságba esik, ahol nem hoz gyümölcsöt.”³⁷ Ez a csalódottság máskor pedig így jut szóhoz:

„Az én prédikációm csak olyan, mintha mennék egy nagy erdőben, és kiáltoznék, hogy csak úgy visszhangzana, és hallgatnám az echót vagy visszhangot; mert látom és veszem észre, hogy Krisztust senki sem akarja az urának.”³⁸

Utolsó prédikációjában, ami 1546. február 15-én hangzott el, ezt olvassuk: hálát kell adnunk Istennek,

„...hogy ő oly gazdagon megáldott és megajándékozott minket, hiszen őt magát hallgathatjuk. Régen a világ végére is elfutottunk volna, ha tudtunk volna egy helyet, ahol Isten beszédét hallgatni lehet. Most pedig sokan észre sem veszik, hogy naponta hallgathatjuk azt a prédikációkban, sőt minden könyv azzal van tele. Hallod otthon a házadban; apák, anyák

³³ LVM 8: 745 (7036. sz.). Vö. fent 20. jegyz.

³⁴ LVM 8: 391 (3573. sz.).

³⁵ Pl. LVM 7: 332 (519. sz.), 363 (638. sz.).

³⁶ LVM 7: 344 (567. sz.).

³⁷ LVM 8: 161 (840. sz.).

³⁸ LVM 8: 283 (2320b sz.).

és gyermekek énekelnek és beszélgetnek róla; az igehirdető erről beszél a templomban: azért hát emeld fel kezeidet és örülj, mivel ilyen nagy megtiszteltetésben van részünk, hogy Istent hallgathatjuk, amint igéje által beszél velünk! Egyesek persze azt mondják: »Ó, mit számít ez, hiszen mindennap prédikálnak, sőt gyakran naponta többször is, hogy szinte belefárad az ember a hallgatásába. Mivel leszünk gazdagabbak ettől?« [...] Nem vagyunk-e bolondok és ostobák, akiket az ördög megvakított és hatalmába kerített?! [...] Holott mindenkinek [...] a szószékhez kellene sietnie. Hiszen milyen nagy megtiszteltetés és boldogság tudni, hogy Isten szóba áll velünk, igéjével táplál bennünket! [...] A durva, istentelen emberek mégis ellenkeznek.” (62. sz.)

Csalódottságát Luther nem rejti véka alá, hanem nyíltan vállalja azt magánbeszélgetéseiben, de a szószéken is. E szomorúság azonban nem azonos a csüggedéssel. Luther e tapasztalatok ellenére fáradhatatlan volt az ige hordozásában, vagy azt is mondhatnánk: éppen ezért. Nem a sikerek vagy a tetszés buzdították, hanem Krisztus iránti elkötelezettsége és az emberi szükség. Senki nem akarja Krisztust urának? Senki nem akar együgyű hallgatójává lenni az igének? Annál inkább hirdetni kell, és tanítani az alapokat újra meg újra, kicsinytől fogva nagyig. Az igehirdetés kudarcával – Pál apostolhoz hasonlóan – Luther azért tud ilyen őszintén szembenézni, mert tudja, hiszi: az igehirdetésben, amíg az igehirdetés, Krisztus van jelen, aki maga hordozza a munka terhét, enged meg kudarcokat, gondoskodik a talán most még rejtett gyümölcsökről, és nem szűnő türelemre tanít.

Ennek ellenére nem állítható, hogy Luther mindig könnyedén és szívesen prédikált, vagy hogy gyülekezete körében sikeres, ünnepelt igehirdető lett volna. 1527-től kezdve a prédikátor és hallgatói kölcsönösen belefáradtak egymásba, szaporodtak közöttük a súrlódások és sértődések, a templom látogatottsága megcsappant, az evangéliumi szabadság tanítása és az egyházi tekintély ártéltelmezése pedig erkölcsi kilengésekhez és a reformatori papok nyílt bírálgatásához vezetett. 1527-ben Wittenberg erődítésével kapcsolatban jegyezte meg Luther, hogy a város katonailag talán megerősödik, de az evangéliumtól elhidegült, mert megcsömörlött tőle.³⁹

Ezt a folyamatot nem elég a papi pályán sem ismeretlen kiégés jelenségével vagy Luther 1527-es mély depressziójával magyarázni. Életének utolsó két évtizedében Luther folyamatosan beszél arról, hogy lemond hivataláról, sőt hogy végleg háttal fordít a hálátlan Wittenbergnek.⁴⁰ 1530. január 1-jén szószéki sztrájkot hirdetett, és azt Coburgba történő elutazásáig csak különleges alkalmakból, összesen négyszer törte meg.⁴¹ A választófejedelemnek kellett közbeavatkoznia és a felek között közvetítenie. Luther előbb hajthatatlannak mutatkozott: mivel minden szava falra hányt borsó, ezért kitart

³⁹ LVM 7: 444 (1066. sz.).

⁴⁰ LVM 7: 653–654 (3699. sz.); 678–679 (4139. sz.).

⁴¹ WA 32: 4,23; 30/II: 340.

a hallgatás mellett. A feszültségre végül majd' féléves coburgi távolléte hozott enyhülést (1530. április–október), ahonnan hazatérve minden további nélkül vette újra föl a szászéki szolgálatot.

Ezeket az életrajzi elemeket figyelembe kell vennünk, amikor az ugyancsak az utolsó két évtizedből származó *Asztali beszélgetésekből* próbáljuk Luther igehirdetői önképét és önértelmezését összeállítani. Egyik visszatérő benyomása, mint fent láttuk, a visszhangtalanság.⁴² A másik ezzel párhuzamos tapasztalata, hogy hallgatósága unatkozik és elalszik, miközben ő beszél, de ez nem érdekli őt, és nem hajlandó a gyülekezet szája íze szerint figyelemfelkeltően és szórakoztatóan prédikálni:

„Ha a megigazulás cikkelyéről beszélünk, akkor a nép alszik és köhécsel. De ha belekezdünk a történetekbe és az illusztrációkba, akkor mindkét fülüket hegyezik, csendben és nagy igyekezettel figyelnek. Azt hiszem, sok ilyen szónok akad köztünk, akik engem a pad alá s újra a pad alól előpredikálnának.”⁴³

Ezeket a mondatokat gyakran idézi a homiletikai irodalom mint tárgyilagos leírást, mint a képekben, példákban gazdag szászéki beszéd melletti érvet. Luther szájában viszont ugyanez a megállapítás ironikus, keserű kritika, a hallgatók bírálata. Egyértelműen szakadék tátong a szentbeszéd retorikai hagyománya és azok reformatori újraértelmezése között, ugyanígy távol áll a befogadói megszokástól az, amit Luther prédikációjában kínálni szeretne. Ő, bár elismeri igehirdetése egyoldalú voltát, ennek ellenére kitart vesszőparipája, a megigazulás témája mellett. Már 1522-ben arra inti az erfurti prédikátorokat, hogy ne igyekezzenek kielégíteni híveik kíváncsiságát:

„Azt hiszitek, hogy túl kevés teendőtok van, ha csak arra az egyetlen dologra figyeltok, hogy Krisztust híven tanuljátok és tanítsátok? Óvakodjatok, mert a Sátánnak az a szándéka, hogy a hiábavaló dolgokkal feltartsen benneteket, hogy így a lényegeseknek útját állja. [...] Ezért legyetek óvatosak, hogy megmaradjatok Krisztus igaz tanítása mellett, a színtiszta hit és az igaz szeretet mellett, hogy [a Sátán] ravaszsága szívetek igazságát meg ne zavarja, ahogyan azt Évával is tette (1Móz 3,6).”⁴⁴

A körmöcbányai Aegidius Faber könyvéhez írt 1531-es ajánlásában pedig – 2Tim 4,2–5-re hivatkozva – indulatosan kikel azon igehallgatók ellen, akik csak a saját igényeik szerint beszélő prédikátort tűrik meg:

⁴² LVM 8: 283 (2320b sz.), vö. uo. 161 (840. sz.), 376 (3492. sz.).

⁴³ WA.TR 2: 454–455 (2408b sz.). 1532-ből való lejegyzés.

⁴⁴ LVM 7: 334 (519. sz.).

„Mert az igazságtól való elfordulásuknak nincs más oka, mint hogy megcsömörlöttek tőle, és kedvük támadt azt hallgatni, amiben tetszésüket lelik, és ami csiklandozza fülüket. Valóban nehéz ilyen korban prédikálni, s valószínűleg elfogy a prédikátorok türelme.”⁴⁵

Ő maga viszont ennek ellenére sem enged elveiből, inkább vállalja akár a népszerűtlenséget is. 1532-es pütkösdí házi prédikációját Jn 3,16 alapján ezzel a programszerű kijelentéssel kezdi: „Semmi másról nem kell prédikálni, mint Jézus Krisztusról és a belé vetett hitről. Ez a magva és veleje ennek az evangéliumnak.” (56. sz.).

A szöveghagyomány

1521 előtt a prédikációk hagyományozása töredékes, véletlenszerű és egyenetlen. Leginkább egyes sorozatoknak volt esélyük fennmaradni, mint a Tízparancsolat vagy a Miatyánk magyarázatainak (1516–1517), melyek nyomdába is kerültek. Ezek a sorozatok a későbbi kátéprédikációk gyakorlatát készítették elő.⁴⁶

A helyzet Georg Rörer tevékenységével változott meg gyökeresen, aki 1523 és 1546 között volt Luther tanítványa, titkára, káplánja, műveinek összegyűjtője és kiadója.⁴⁷ Rörer, ha csak tudta, meghallgatta és az egyetemen is használt gyorsírási technikával lejegyezte Luther igehirdetéseit. Ilyen jegyzetek alapján rendezte ezeket később sajtó alá. Egész pályája során a reformátor mintegy 3000 prédikációt mondhatott, melyek közül – nagyrészt Rörerne köszönhetően – mintegy 2000-nek maradt fenn a szövege.⁴⁸ Pontos számot azért nem érdemes mondani, mert Luther a szószéken időnként vissza-visszatért ugyanarra a témára, így az ismétlődések esetében nehéz eldönteni, hogy ugyanazon szöveg változatairól vagy különböző prédikációkról van-e szó. Ugyanez a bizonytalanság áll egyébként alább ismertetendő posztilláira is.

Eltekintve a korai prédikációktól, melyek vagy ismeretlen eredetű latin kéziratokban, vagy kizárólag nyomtatásban maradtak fenn, a legtöbb esetben kétféle hagyományozással van dolgunk. Rendelkezésre áll az eredeti lejegyzés kézirata, azaz egy latin–német jegyzet, sok rövidítéssel, olykor gondolati hézagokkal. Ennek alapján rendezték a folyamatos német szöveget sajtó alá Luther munkatársai, többnyire Rörer vagy Caspar Cruciger, de mások is. A WA prédikációs kötetei ezért általában két párhuzamos szöveget hoznak a kézirat és a nyomtatvány alapján (néha hármat is, ha vagy a lejegyzésből, vagy

⁴⁵ LVM 7: 569 (1891+ sz.).

⁴⁶ LVM 5: 95–158.

⁴⁷ ZSCHUCH 2012.

⁴⁸ EBELING 1942, 455–456; a HLSt összesen 2068 sorszám alá rendezi a WA-ban közölt prédikációkat.

a kiadásból több változat is létezik). A német nyomtatványokról egyértelműen kiderül, hogy nem Luther maga fogalmazta meg őket, mert többszölamú feldolgozás esetén ahányan vannak, annyiféle szöveget hoznak. A tudományos elemzések ezért általában a kéziratos lejegyzésekhez ragaszkodnak, hiszen ezek állnak a legközelebb Luther prédikációihoz akkor is, ha néha érthetetlenül tömörek. Az itt közölt magyar fordítások viszont, ha volt ilyen, a folyamatos német szöveg alapján készültek, mert egyedül ez ad végig értelmes gondolatmenetet, ez fordítható le és ez olvasható.

Változatos műfajok a prédikáció gyűjtőfogalma alatt

Luther korai, német nyelvű prédikációi rendszerint *sermo* cím alatt jelentek meg nyomtatásban (1518–1521).⁴⁹ Több esetben nem is deríthető ki, hogy ezeket valóban megelőzték-e szóbeli igehirdetések, s ha igen, akkor milyen alkalomból hangzottak el. A *sermo* szó jelenthet beszédet, előadást, szónoklatot, de ugyanúgy egy-egy teológiai témát kidolgozó traktátust is. A leghosszabb sermók szabályos könyv terjedelmét is elérik, mint például az 1520-as, a Tízparancsolatot értelmező irat: *A jócselekedetekről*.⁵⁰ A kötetünkben közölt sermók leginkább a témapredikációk műfajába tartoznak, de vannak köztük bibliai textushoz kötődő beszédek is.

Luther tudatos döntésből szinte mindig valamilyen kötött szöveg alapján beszélt, rendszerint bibliai ígét magyarázott, illetve a kátépredikációk során a katekizmus részeit vette sorra, azaz a nem bibliai Hiszekegy is előkerülhetett (48. sz.). Csak kevés kivételt találunk ez alól a szabály alól, ezek közül a tartalmilag legjelentősebbek a híres *Invocavit*-predikációk (23–30. sz.).⁵¹

1522 kora tavaszán Luther wartburgi rejtékhelyén tartózkodott, márciusban mégis elhagyta a várat. Úgy ítélte, hogy a reformáció fővárosában zsákutcába jutott az evangélium szabadságának az ügye. Március 9-étől, *Invocavit* vasárnapjától kezdve ezért nyolc napon át prédikált a városi templomban. A diákok és egyes polgárok ugyanis – élükön Luther tanártársával, Karlstadtal – a szabadság nevében veszélybe sodorták magát a szabadságot. Gyors változást, a régi azonnali lerombolását követelték, és nem voltak tekintettel sokak természetes emberi érzékenységére. Hat tételt terjesztettek a városi tanács elé, melyekben követelték, hogy bárki szabadon hirdethesse Isten ígétét, hogy szüntessék meg a magánmiséket, a rekviemeket, a vigíliákat és a szerzetesrendeket, hogy

⁴⁹ STOCK 1982; BRECHT 2003; HAMM 2010; DIETER 2014; DINGEL–JÜRGENS 2014; MOULIN 2014; SCHILLING 2014.

⁵⁰ WA 6: 202–276, lásd LVM 2. köt. Vö. LVM 7: 173–175 (275. sz.).

⁵¹ FONTIUS 1986; BRECHT 2: 66–72; WIEN 1999; PABST 2007; BUBENHEIMER 2009; SPEHR 2014a.

mindenütt két szín alatt szolgáltatassák ki az oltáriszentséget, hogy zárják be a kocsmákat és a bordélyházakat. Szép célok voltak ezek, de durva eszközöket szentesítettek: templomok berendezését szórták ki az utcára, papokat űztek el, és aki „hitében gyenge” volt, azt hitetlennek nyilvánították.⁵² A káoszt végül néhány „próféta” megjelenése tetőzte be, akik külön kinyilatkoztatásokra, sugallatokra hivatkozva az önkény teljes szabadságát hirdették.⁵³ Luther erre prédikátori hivatala alapján bírálta az istentiszteleti reformokat, főleg pedig azt, hogy közben nem voltak tekintettel a „kicsinyek” megbotránkoztatására, tehát a hit és a szabadság nevében megsértették a szeretet törvényét. Bár az első prédikáció (23. sz.) röviden érinti Invocavit vasárnapjának óegyházi evangéliumát, a többi beszéd nem textusok, hanem témák szerint halad – mégis bibliai szövegek alapján fejt ki, mi az adott kritikus helyzetben a teendő.

Hétköznapi igehirdetéseit Luther rendszerint szombaton tartotta, illetve azokban az időszakokban, amikor Bugenhagent is helyettesítenie kellett, szerdán és szombaton (adventben és böjtben mindennapos prédikációkra is sor került). Ekkor egy-egy bibliai könyvet magyarázott végig a homília műfajában (*Reihenpredigten*).⁵⁴ Ezeket a prédikációs alkalmakat a wittenbergi istentiszteleti reformok alapozták meg (1522/23), a mindennapi misék és a szentek ünnepein rendszeresen tartott szentbeszédok pótlására vezették be őket. A hétközi istentiszteleteknek a prédikáció állt a középpontjukban, szentségeket nem szolgáltatott ki. Ezek a prédikációk a bibliafordítás munkájával egyidejűleg és azzal szoros tartalmi párhuzamban folytak, egyik bevallott céljuk volt a bibliaismeret terjesztése a nép körében. Luther Mózes könyveivel kezdte a sort, majd két évtized alatt szinte a teljes Szentírást végigprédikálta. Kötetünk a Hegyi beszéd magyarázatából közöl részletet (53. sz.), de az LVM-sorozatban *A keresztyének és Mózes* címen korábban már megjelent egy az Exodus alapján 1525-ben tartott hétközi prédikáció szövege.⁵⁵

Többnyire nem sorolhatók be az általános kategóriákba Luthernek nem Wittenbergben tartott prédikációi. 1519-ben a Johannes Eckkel folytatott lipcsei vita során prédikált Szent Péter és Pál ünnepén az ottani hercegi várban, a Pleißenburgban (13. sz.). Útban az 1521-es wormszi birodalmi gyűlésre egy vasárnap egykori egyetemi városában, Erfurtban állt meg prédikálni (20. sz.). Nem dönthető el, hogy a Wartburg várában ugyanebben az évben született igehirdetések (21. sz.) elhangzottak-e előszóban (akár a várnagy és vár népe előtt), hiszen tekintetbe véve Luther itteni elszigeteltségét és a biztonsága érdekében hozott titoktartási intézkedéseket, életszerűbbnek tűnik az a feltételezés, hogy csak írásban dolgozta ki a vasárnapok perikópáit egy későbbi megjelentetésre gondolva.

⁵² CSEPREGI 1994, 5–6. Vö. LVM 7: 312–315 (453+ sz.).

⁵³ LVM 8: 321–322 (2837b sz.).

⁵⁴ WIEMER 2003; JUNTUNEN 2008; DALFERTH 2009.

⁵⁵ LVM 5: 329–346.

Időnként a szász hercegek kérésére kellett egyik vagy másik választófejedelmi rezidencián megjelennie, akár politikai tárgyalások kedvéért vagy más természetű küldetések miatt. Egy ilyen alkalommal hangzottak el 1522-ben weimari prédikációi a világi hatalom természetéről (32–33. sz.). Coburg várában 1530-ban Luther már rendszeresen tartott istentiszteletet környezetének a vásár- és ünnepnapokon; ebből a teológiai és politikai kérdésekkel rendkívül terhes időszakból is közlünk három prédikációt (49–51. sz.). Utolsónak, Eislebenbe tett útján is szívesen rábízták a szászéki szolgálatokat, szülővárosa nem hagyta ki a lehetőséget, hogy nagy szülöttjét hallgathassa. Legutoljára három nappal halála előtt az itteni Szent András-templomban prédikált (62. sz.).

Gyűjteményünk legtöbb darabja klasszikus vasárnapi vagy ünnepi prédikáció, kifejezetten alkalmi beszédet alig találunk köztük. Egyetlen úgynevezett kazuális igehirdetés akad, Bölcs Frigyes temetési beszéde 1525-ből (36. sz.). A szakirodalom egyértelmű állásfoglalása szerint ebben (és hét évvel későbbi párjában, János herceg gyászbeszédében) teremtette meg Luther a protestáns temetési beszéd máig virágzó műfaját. Halotti búcsúztatók természetesen korábban is léteztek (gondoljunk akár a magyar nyelvemlékre, a *Halotti beszédre*), de Luther emelte ezeket a templomi igehirdetések igényességének szintjére (igeszzerűség, gyülekezetszerűség, a feltámadás evangéliumának hirdetése).

Egy hétköznapi, ám történelmi pillanatban hangzott el a kötet 38. számú darabja. 1526 őszen Wittenbergben tárgyaltak a szász hercegek, János fejedelem és fia, János Frigyes az egyházlátogatások megindításának szükségességéről.⁵⁶ Luther és reformátortársai amellett érveltek, hogy a fejedelmeknek magukhoz kell ragadniuk a kezdeményezést, püspöki jogköröket kell gyakorolniuk mint úgynevezett „szükségpüspököknek”, valamint rendbe kell tenniük a tartomány egyházainak személyi állományát és anyagi alapjait. Főleg lelkipásztori, lelkiismereti szempontokra hivatkoztak, de arra is, hogy az ilyen beavatkozásra a legutóbbi speyeri birodalmi gyűlés teremt jogalapot, ennek határozatát viszont ki-ki másként értelmezte. A hercegeknek politikai óvatosságból nem akaródzott erre a veszélyes útra lépni, nem kockáztatták meg az egyházi vagy a birodalmi átkot. Mikor a megbeszélések nem vezettek eredményre, Luther javaslatára átmentek a vártemplomba, hogy ott közösen imádkozzanak. Ő maga prédikált is a hét perikópájáról. A lejegyzés tanúsága alapján tartózkodott az aktualizáló vagy manipulatív elemektől, szavainak mégis akkora hatása volt, hogy a fejedelmek elhatározták magukat a vizitációk megindítása mellett.

Egy másik történelmi esemény kapcsán, 1539 pünkösdjén szólalt föl Luther – életében immár másodjára – a lipcsei hercegi várban (59. sz.). György hercegnek, Bölcs Frigyes unokatestvérének és Luther ádáz ellenségének halála után a szász hercegség és benne Lipcse városa és egyeteme is megnyílt a reformáció előtt. A helyzet igen összetett volt, mert a Wittenberg–Lipcse viszonyt addig sem csupán teológiai ellentétek terhelték,

⁵⁶ Vö. LVM 7: 427–428 (950. sz.), 438–440 (1052. sz.).

hanem rivalizálás, személyes féltékenység és rosszindulatú előítéletek is.⁵⁷ Nem lehetett számítani rá, hogy az egyházi reformok útja sima lesz a városban, még ha a polgárság nagy része már régóta a lutheri tanítás titkos szimpatizánsa volt is. A wittenbergi reformátorok a pünkösdi ünnepeket használták ki arra, hogy minél többen, lehetőleg Lipcse minden templomában egyszerre hirdessék az általuk felismert evangéliumot. Luther itt közölt prédikációjának ez a hátttere, de természetesen nem erről beszél, hanem a pünkösdi ünnep evangéliumáról és az egyház mibenlétéről.

Egy templomszentelési beszédet is olvashatunk a kötetben. 1544-ben avatták fel a torgauai választófejedelmi rezidencia kápolnáját, és ekkor foglalta össze Luther azt, amit az ünnepnap megszenteléséről, az istentiszteletről, a keresztyének összegyülekezéséről gondol (60. sz.). Az Invocavit-prédikációk mellett ez talán a legtöbbet idézett Luther-igehirdetés: rendszeres és gyakorlati teológusok egyaránt hivatkoznak rá mint a reformátori ekkleziológia és istentisztelet-teológia tömör kivonatára.

A nagyünnepi prédikációk viszonylag egyenletesen vannak képviselve a válogatásban: karácsony, nagyhét, húsvét, pünkösöd.⁵⁸ Nem szerkesztői szándékból, hanem egyéb szempontokból fakad, hogy ezek között összesen hét pünkösdi beszédet találunk öt különböző évből, ám mindössze kétféle perikópa alapján (Jn 3,16–21 és Jn 14,23–31). Ott van ezek között a már említett lipcsei prédikáció, de egy olyan is, amit Luther betegágyán mondott a háza népének a keresztyén közösség „születésnapján” (mert aznap nem jutott el a templomba, 56. sz.). Ez a véletlenszerű körülmény, a pünkösdi alkalom kötetbeli túlreprezentáltsága is jelzi, hogy Luther számára a prédikálás elsősorban a keresztyén közösség aktuusa: az határozza meg, abban megy végbe és azt építi. Hiszen a „sátoros” ünnepek között pünkösöd szól a leginkább a közösség kérdéseiről!

Prédikáció-e a posztilla?

A posztilla, a felolvasásra vagy olvasásra szánt igemagyarázat is hagyományos műfaj, nevét a *post illa verba* 'ezen igék után' latin kifejezésből kapta, mellyel szerzői rendszerint bevezették a perikópa, a bibliai textus kifejtését. Luther prédikációs és posztillás művének összekapcsolódásáról, „egybefolyásáról” tanúskodik az felismerés, hogy a sermóként vagy prédikációként elmondott vagy nyomtatásban megjelent beszédek is megtalálták később útjukat a másik nagy vállalkozásban, a posztillákba. A jelen kötetben kiadott sermók közül nyolc (6., 10., 12., 14–18. sz.) és a prédikációk közül is ugyanennyi (23–30. sz.) tetszett meg annyira a posztillát szerkesztő munkatársaknak, hogy az egyházi esztendő valamelyik

⁵⁷ LVM 7: 627–628 (3356–3366. sz.); LVM 8: 566–567 (5096. sz.).

⁵⁸ Lásd ehhez alább az egyházi ünnepek mutatóját: 518–519.

ünnepére beosztva felvették őket – leginkább az anyagiánnyal küzdő úgynevezett téli posztillába. Kötetünknek azok a darabjai, melyeket Luther eleve posztillának szánt (és melyekről, mint említettük, nem tudni, elhangzottak-e valaha a szószéken), részben az 1522-ben megjelent adventi (21–22. sz.), részben az 1525-ös böjti kötetből valók (34–35. sz.).

A német posztilla (nevezik wartburginak is keletkezési helyéről, karácsonyinak is a feldolgozott ünnepi időszakról, egyházinak is, megkülönböztetendő a házi posztillától) ugyan, mint említettük, középkori előzményekre megy vissza, mégis műfajteremtő abban az értelemben, hogy a protestáns egyházakban hihetetlenül népszerű tradíciót hozott létre mind a szerzők, mind az olvasók körében.⁵⁹ Mert nem elég arra rámutatnunk, hogy könyvtárnyi vaskos kötet követte századokon át, hanem azt is megfigyelhetjük, hogy ezeket a kiadványokat rongyosra is olvasták – részben a vasárnapi prédikációjukra készülők lelkészek, részben az istentiszteleten való részvételt otthoni áhítattal pótoló laikusok.

E műfaj első darabját Luther tudatosan mintának szánta, példát akart mutatni a reformátori igehirdetésre. Tervével már 1520 elején foglalkozott, mint az kiderül Spalatinhoz intézett leveléből:

„Küldöm a kóistolót az evangéliumokból és epistolákból, de mellékizük elárulja, hogy igen szétszórt vagyok, s a posztilla nem úgy sikerült, ahogy szerettem volna. Egyedül ez az elfogultság, mint látom, egész embert kíván, ezért szinte megbántam már, hogy belefogtam.”⁶⁰

Első nekifutásra 1521-ben még wormsí utazása előtt dolgozta fel nyolc latin prédikációban az adventi időszak epistoláit és evangéliumait (22. sz.),⁶¹ de nem volt elégedett az eredménnyel. Wartburg várába érkezével májusban újra nekifogott a munkának, ezúttal németül, csak a Wittenbergből várt küldemény elmaradása késleltette: „Elhatároztam, hogy németül magyarázom el az epistolákat és evangéliumokat, de még nem küldtetek el a nyomtatott posztillámat”⁶² – tett szemrehányást Melanchthonnak. Majd két héttel később így írt Spalatinnak:

„A posztillát még nem kaptam meg. Akire rábízta, az elkeverte. Közben azt írtam, hogy ha nem található föl, akkor ha van neked, a rövidebb posztillát küldsd el az epistolák és evangéliumok mutatójával. Időközben az eddigieknél részletesebben kidolgoztam németül egy epistolát a karácsony utáni vasárnapra.”⁶³

⁵⁹ BRECHT 2: 25–27, 278–279; FRYMIRE 2010; ZSCHOCH 2011; SPEHR 2014b.

⁶⁰ LVM 7: 172 (254. sz.).

⁶¹ *Enarrationes epistolarum et evangeliorum, quas postillas vocant.* WA 7: (458) 463–537.

⁶² LVM 7: 245 (413. sz.). Vö. LVM 7: 243 (410. sz.): „Továbbá folytatom majd a zsoltárokat és posztillákat, mielőtt Wittenbergből megkapom a hozzávaló dolgokat.”

⁶³ LVM 7: 253 (417. sz.).

Vagyis a latin kiadás hiányában az adventi időszakot átugorva a karácsonyi ünnepkört (vízkeresztig összesen hét ünnepnap epistoláit és evangéliumait) vette maga elé. Ez a mű önállóan jelent meg Albert mansfeldi grófnak 1521. november 19-én keltezett ajánlással⁶⁴ és e sorozatban korábban közölt „kis oktatással”.⁶⁵ Ezután szentelte magát Luther újra az adventi vasárnapoknak, nem a kész latin prédikációk fordításával, hanem új német igehirdetések megfogalmazásával.

Luther, míg Wartburg várában türelmetlenül várt a wittenbergi küldeményekre, eleinte kizárólag evangéliumi textusok feldolgozására gondolt, mégpedig tíz ünnepnap decasára (feltehetőleg adventtől újév napjáig):

„Itt küldöm a posztilla maradék részét, illeszd a korábbiakhoz és minden más előtt nyomtattasd ki Wittenbergben. Sietek ugyanis, hogy egy kötetben adhassuk ki az evangéliumok első teljes tízesét. Négy vasárnapot átemelek és kiegészítem a többivel. Azért így járok el, nehogy a könyv túlzott terjedelme elijessze az olvasókat és a vásárlókat.”⁶⁶

Már a posztillák wartburgi születése is jelzi, hogy szoros kapcsolatban állnak a bibliafordítással. Ha nem is pontosan egy időben dolgozott Luther e két nagy terv megvalósításán (az ünnepi evangéliumok és epistolák magyarázata pár hónappal megelőzi az evangéliumok és levelek a német fordítást), de nyilvánvaló, hogy a két koncepciót szorosan összekapcsolta a közös cél: a Biblia szövegének megszólaltatása anyanyelven, a Biblia üzenetének elterjesztése minél szélesebb körben.

Az adventi és karácsonyi ünnepkör darabjai tehát, melyek 1522 tavaszán jelentek meg, továbbá az 1525-ben kiadott böjti posztilla közvetlenül Luther tollából való. Műfajilag ezek leginkább homíliák, a bibliai szöveget szorosan követő magyarázatok, melyeknek egyik célja a bibliaismeret elmélyítése. Nemcsak szószéki használatra szánta őket Luther (képzetlen vagy gyakorlatlan prédikátorok számára), hanem laikusoknak is magános olvasásra és családapáknak otthoni felolvasásra.

A kiadvány nagy sikere jelzi, hogy valós igényt elégítettek ki, sőt ugyancsak a keresletről tanúskodik az a krimibe illő történet, ami a böjti kötetrel esett meg. Ennek kéziratát munka közben lopták el a wittenbergi műhelyből és jelentették meg Regensburgban – fiktív kiadói adatokkal. Luther hasztalanul igyekezett fejedelmi segítséggel munkáját visszaszerezni, a további kalózkiadásokat betiltani, a kiadók közötti gyilkos

⁶⁴ WA.B 2: 404 (439. sz.); WA 10/I/1: 1–8. Vö. LVM 7: 293 (441. sz.): „Ezt a két előszót, a németet az evangéliumok elejére, a latint a szerzetesi fogadalmakról szóló könyvhöz, kérlek, Spalatinom, gondosan őrizd meg Philipusszal együtt, nehogy elkallódjanak, míg be nem fejezem a posztillákból a maradékot, melyen már dolgozom is.”

⁶⁵ A karácsonyi posztilla bevezetése *Mi az evangélium?* címen jelent meg: LVM 5: 263–274.

⁶⁶ 1521. július 31-én Spalatinnak. LVM 7: 263 (423. sz.). Vö. LVM 7: 255 (418. sz.): „Én a német evangéliumokhoz írok posztillát, nemsokára küldöm a nyomdába, mihelyt az első tízessel végzek.”

konkurenciát csillapítani. Ez a kellemetlenség is késleltette a teljes posztilla megjelenését, de még inkább azzal, hogy az amúgy is túlterhelt Luthernek elvette a kedvét a további erőfeszítésektől.

Ezért léptek színre szerkesztő munkatársak. Stephan Roth zwickaui rektor előbb a nyári (1526), azután az ünnepi posztillát (1527) rendezte sajtó alá, hogy kitöltse az egyházi év hézagait, végül a téli posztillát (1528) adta ki (teljesen feleslegesen, mert ez a már kész adventi és karácsonyi ünnepkört fedte le).⁶⁷ Roth részben korábban megjelent nyomtatványokból (innen vette a fent említett, jelen kötetben is olvasható tizenhat szöveget), részben saját és mások kéziratos lejegyzéseiből dolgozott. Ha egy ünnepre nem talált alkalmas Luther-prédikációt, akkor lelkiismeret-furdalás nélkül illesztett be a helyére Melanchthon- vagy Bugenhagen-szövegeket. Munkáját ezért nem kísérte osztatlan lelkesedés, Luther is kritizálta és csak jelentős fenntartásokkal fogadta el a művet sajátjának. Az úgynevezett ünneptelen félév végleges és megnyugtató megoldása Caspar Crucigerre maradt, akinek 1544-ben jelent meg nyári posztillája Luther áldásával és meleg ajánlásával.⁶⁸ Ezzel egyidejűleg jelentették meg Rörer és Veit Dietrich a minden korábbi vállalkozásnál fényesebb pályát befutó házi posztillát, azaz egy kötetbe szerkesztve a teljes egyházi év ünnepeit (igaz, vásár- és ünnepnaponként már nem két, evangéliumi és epistolai, hanem csak egy prédikációval).⁶⁹

Hét tanulság

Gerhard Müller 2008-ban tartott előadásában – megemlítve, hogy ez a lista továbbra is szabadon átrendezhető vagy kiegészíthető – a lutheri prédikációk hét jellemzőjét emelte ki:⁷⁰

1. A prédikációk teológiai megalapozása. Luther nem a hallgatóság feltételezett igényéből vagy saját személyes élményéből indul ki, hanem egy (imádságban, meditációban, kísértésben megharcolt) teológiai gondolatmenetből. Ezeknek a gondolatoknak a gyakorlati következményeire, hogy kire milyen hatással lehetnek, általában nem volt tekintettel, sokkal inkább olyan világos elvi megállapításokat igyekezett megfogalmazni, melyek kinek-kinek egyformán útmutatásul szolgálhatnak.

2. A prédikációk bibliai megalapozottsága. Szerzetes kora óta Luther közvetlen kapcsolatban élt a Szentírással, ebben való jártassága pedig az egyetemi bibliamagya-

⁶⁷ WA 10/I/2; WA 17/II; WA 21.

⁶⁸ WA 21–22.

⁶⁹ WA 52; ZÁBRÁK; lásd LVM 12. köt.

⁷⁰ MÜLLER 2009, 82–85.

rázatok, a rendszeres prédikálás, majd a bibliafordítás munkája révén tovább mélyült. A Biblia az a közeg volt számára, melyben Isten megszólal, ez a tulajdonsága emelte minden más emberi kijelentés fölé – ami persze nem akadályozta meg Luthert, hogy a bibliai könyvek és igék között markáns különbséget tegyen, egyeseket fel-, másokat leértékeljen. Egyrészt „a Biblia saját magát magyarázza” elv, másrészt saját lenyűgöző bibliaismerete tette lehetővé, hogy prédikációiban is éljen a keresztutalások, párhuzamok és szövegváltozatok alkalmazásának értelmezői módszerével.

3. Luther bízott a szó erejében. A régi bölcsesség szerint a szó elszáll, és a plasztikusan megjelenített példa marad meg. A mi világunk is a vizualitásra, az illusztratív ismeretátadásra épül. Luther számára viszont közismerten fontosabb az ige, a szó, az azt megjelenítő képnél, a beszéd a tettnél, a kijelentés a történetnél (ezért tartja előbbre János evangélistát, mint a szinoptikusokat, vagy értékeli többre Pál leveleit, mint az Apostolok cselekedeteit⁷¹). Így lehet szerinte is hallásból a hit, ezért kell inkább hinnünk a fülünknek, mint a szemünknek. A képnek, az illusztrációnak, a megmutatásnak nála mindig csak alárendelt szerep jut.

4. Luther tudatában van az élet sokszínűségének. Tudja, milyen sokféleképpen érzünk és gondolkodunk. Nem akarja hallgatóságát magával ragadni, saját hangulatába vonni, csak rámutatni Isten üzenetére. Ami egy és változatlan, ami nem tűnik és nem múlik, az egyedül Isten hűsége. Ezzel szemben mi teljesen különbözőek vagyunk, ráadásul önmagunkban is változunk: hol örülünk, hol sírunk, bízunk, kétségbeesünk, fiatalságunkból megöregszünk, betegségünkől meggyógyulunk, és ez így van rendjén. Szemben az örökzöld homiletikai útmutatással a lutheri prédikációnak nincs atmoszférája, nem az érzelmekre hat, nem játszik beleélésre.

5. Luther küzd az önbecsapás, a csalóka nyugalom és a hamis összhang ellen. Leleplezi a kényelmes istenképeket és a nekünk tetsző elképzeléseket, melyeknek nincs közük sem az isteni igazsághoz, sem az élet valóságához. Nem azért megyünk templomba, hogy nyugalom vagy boldogság töltse el szívünket, hanem hogy Isten bennünket megszólító igéjét halljuk. Luther a szószéken mer kritikus és akár megbotrántoztató is lenni.

6. Luther prédikációi arra tanítanak, hogy az önisméltés nem szégyen. Újra és újra ugyanazokat az igéket veszi elő, s néha mondanivalóján sem változtat – legtöbbször az evangéliumi perikópák esetében. Állhatatos János herceg temetésén ugyanarról az alapigéről beszél, mint hét évvel korábban Bölcs Frigyes koporsója felett (1Thessz 4,13–18). Két eltérő személyiség, de a feltámadásnak ugyanaz az evangéliuma. Az evangélium átadásában, sőt súlykolásában pedig nem mondhatunk le a tudás anyjáról, az isméltésről. Hiszen minden prédikációnak egyetlen témája van, a bűnös ember megigazulása,⁷² és Luther még a püspökök változatlan hatalmát is hajlandó volna biztosítani, ha ezek

⁷¹ LVM 5: 29; LVM 8: 157 (790. sz.).

⁷² WA.TR 2: 454–455 (2408b sz.).

beletörődnének az evangélium hirdetésébe.⁷³ Első hallásra igen leegyszerűsített homiletikának tűnik ez, de semmiképp nem egyoldalúbb, mint a bűnök klasszikus ostromozása vagy a szociális felelősségvállalás modernkedő reklámozása.

7. Ezekből az igehirdetésekből az a tanulság, hogy a prédikálás folyamatos feladat, nincsenek végleges és tökéletes megoldások. Újra és újra szembesülni kell a bibliai igével, aktuális kérdések, változó szempontok mentén mindig választ keresve. Fent szó volt ugyan egy furcsa sztrájkról, de a jellemző mégis az, hogy Luther akkor sem bújta ki a feladat alól, ha lett volna rá oka, még betegen is prédikált odahaza (56. sz.). Tisztában volt vele, milyen erők és hatások tántorítják el a keresztény embert naponta Krisztus közelségétől és az evangélium világosságától, ezért szakadatlan teológiai küzdelemben kerül ellenállni ezeknek a vonzásoknak.

E hét pont legkevésbé sem Luther utánzására akar buzdítani. Ő ugyanúgy saját korának volt gyermeke, ahogy mi a sajátunké vagyunk. Ő ugyanúgy ki volt téve a hibázás, a téves értékítélet veszélyének, mint bárki más, ugyanúgy rabja volt saját személyisége börtönének, ahogy minden ember. A fent említett *viva vox evangelii* attól élő, és ezt Luther is pontosan tudta, hogy nem szedhető pontokba, nem szorítható korlátok közé, mindennap friss hangon szólal meg.

Luther prédikációi ma is élnek. Soraikon átsüt Luther szenvedélye Krisztus és az ő szava iránt: a gondolatok hírt adnak nekünk arról, hogy a prédikátor ismerte, szerette Krisztust, és hogy ezt a kincsét mindannyiunkkal meg akarja osztani. Szokatlan nekünk ez a makacs elszántság, talán még konoknak is bélyegeznénk Luthert: „Ugyan, nem kell azért ezt a Krisztus-hitet meg a Szentírást ilyen komolyan venni!” Luther bizonyára nevetne, és büszkén viselné a konokság bélyegét. Igehirdetési által mintegy fél évezred távolából is tiszta tükröt tart elénk, és megkérdi, hányadán állunk ma a Krisztusban, a Szentírásban és az igehirdetésben való hittel – mert ez a három egymástól elválaszthatatlan. Hallgassa hát e gyűjtemény által ki-ki Isten beszédét, és kiáltson vissza bátran az erdőben kiáltozó Luthernek!⁷⁴

Magyarországi recepció

A latinul jól, de németül nem tudó magyar anyanyelvű diákok Wittenbergben szívesebben látogatták Melanchthon ékezzsóló latin előadásait, mint Luther gyakran keveréknnyelven tartott előadásait és német igehirdetéseit. Annak ellenére, hogy kérésük 1538-ban még nem talált meghallgatásra,⁷⁵ Melanchthon végül ráállt, hogy vasárnaponként saját

⁷³ LVM 7: 532 (1609. sz.).

⁷⁴ Lásd fent 38. jegyz.

⁷⁵ WA.TR 4: 27–28 (3947. sz.), 73–74 (4008. sz.), 81 (4020. sz.); LVM 8: 471 (3947. sz.).

házában latinul prédikáljon nekik. Ezekből a prédikációkból nőtt ki végül a *Praeceptor* latin nyelvű posztilláskötete.⁷⁶ Ennek az igen tanulságos történetnek, mely sokat elárul a hazai Luther- és Melanchthon-recepció viszonyáról, valamint a magyarországi felekezetedés etnikai háttéréről, a magyar reformáció homiletikájának vizsgálatában újabb hangsúlyt ad az a felismerés, hogy nemcsak Bornemisza Péter igehirdetési illusztrációinak nagy része származik Melanchthontól, mint azt Eckhardt Sándor irodalomtörténész 1955-ben meggyőzően bizonyította,⁷⁷ hanem ugyanez áll a többi kortárs posztillára, Kulcsár György és Beythe István műveire is.⁷⁸ Úgy tűnik, a magyar prédikációs és posztillás műfaj számára tartósan Melanchthon maradt a minta még olyanok esetében is, akik már nem lehettek személyes tanítványai.

Az a magyar prédikátor, akinél még leginkább ki lehet mutatni Luther hatását, Huszár Gál volt, aki 1558-ban Magyaróvárott adta ki három saját úrvacsorai prédikációját, melyek egyben az első magyar nyomtatott igehirdetések.⁷⁹

Hogyha az után nyomozunk, mikor és hol jelennek meg lutheri prédikációk magyarországi könyvtárakban, könyvgyűjteményekben és könyvhagyatékokban, akkor a wittenbergi összkiadás kötetei jelentik a legkorábbi találatokat. Ezek között is jellemzően az *Opera Latina* sorozata volt jóval elterjedtebb. A *Deutsche Schriften* első, 1539-ben megjelent kötetére, mely a korai német sermókat is tartalmazza, csak a Dernschwam-könyvtár 1575-ös jegyzékében akadtunk.⁸⁰ Valószínűleg az 1550-es évekből származó beszerzés, bár nem valószínű, hogy tulajdonosa, a bibliofil humanista Hans Dernschwam túl gyakran forgatta volna. A latin kiadás 1545-ös első kötete, mely ugyanezeket a sermókat latin fordításban hozza, három helyen bukkan fel ebben a korszakban: az eperjesi plébánia könyveinek 1553. szeptember 13-án készült összeírásában (*Opera Lutheri usque ad annum vigesimum*),⁸¹ Perneszyth György, Nádasdy Tamás sárvári gazdatisztje, egy széles teológiai tájékozottsággal és olvasottsággal rendelkező laikus 1560. május 9-én kelt hagyatéki leltárában (*Prim. Tomus M. I.*),⁸² és megint csak Dernschwamnál.⁸³

A hihetetlenül népszerű és szövevényesen hagyományozott, számtalan szerkesztés-

⁷⁶ RITOÓKNÉ 1997, 500; RITOÓKNÉ 2012, 213; CR 24: XIII–XIV.

⁷⁷ A közvetlen forrás a Johannes Manlius által már Melanchthon halála után szerkesztett tematikus idézetgyűjteményes kézikönyv: *Locorum communium collectanea*, 1563. BORNEMISZA 234–236.

⁷⁸ RMNy 334. és 552. sz.

⁷⁹ RMNy 151. sz.; INCZE; BOTTA 1991, 345–379.

⁸⁰ BERLÁSZ–KEVEHÁZI–MONOK 1984, 121.

⁸¹ IVÁNYI 1983, 362. További német prédikációsorozatok Luthertől ugyanebben a jegyzékben: a Péter-levelek magyarázata (1523) és igehirdetések 1Kor 15 alapján (1532/33), IVÁNYI 1983, 362–363.

⁸² VARGA 1986, 13–14. A Perneszythre vonatkozó adatokat összegyűjtötte: SCHULEK 1939, 10–12.

⁸³ BERLÁSZ–KEVEHÁZI–MONOK 1984, 113–114. Dernschwam a wittenbergi latin sorozat 2–4. köteteit is beszerezte, uo. 115–122.

ben megjelent posztillás mű magyarországi hatását külön érdemes vizsgálni. A fentiekhez hasonlóan itt is elválik egymástól a latin és a német nyelvű befogadás története. Az úgynevezett egyházi posztillák (*Kirchenpostille*) annak köszönhetően fejtettek ki Európa-szerte nagy hatást, hogy Martin Bucer 1525-ben latinra is átdolgozta őket egy strassburgi kiadás számára.⁸⁴ Magyarországon elsősorban ennek a latin fordításnak a jelenléte mutatható ki az 1530-as évektől kezdve. Bebek Imre székesfehérvári prépost titkára, Simontornyai Gergely ugyanis Luthernek egy közelebbről meg nem határozott posztilláját ajánlotta Gyöngyösi (Coelius) Gergelynek olvasásra: „Figyelmeztetem Uraságot, hogy Luther posztilláját szerezz meg; mert ez a világ ezen posztillánál szebb könyvet még nem látott.”⁸⁵ Minden bizonnyal a Martin Bucer által 1525-ben készített latin fordításról lehetett szó, melynek olvasói között így Bebek prédikátorát, Dévai Mátyást is joggal feltételezhetjük. A Perneszyth György könyvei között 1560-ban említett Luther-posztilla (*Postilla Martinij lutter*) is valószínűleg a latin kiadás egyik kötete volt.⁸⁶

Az eperjesi plébánia könyveinek 1553. szeptember 13-án készült jegyzéke szerint más Luther-művek mellett megvolt itt a német házi posztilla (*Hawspostill Lutheri*) és az adventi posztilla: *Martini Lutheri Auslegung der Epistel et Evangelii de Adventu. Deuts.*⁸⁷ A hasonló korú könyvjegyzékekben felsorolt posztillákat többnyire ennél szűkszavúbban írják le, így közelebbi meghatározásuk nem lehetséges.⁸⁸ A házi posztilla példányai német polgárok hagyatéki leltáraiban a század utolsó évtizedében kezdenek elszaporodni.⁸⁹

A kötet szerkezete és apparátusa

A Luther-prédikációkat időrendben tartalmazza kötetünk. A Luther-szövegeket az azokban való eligazodást segítő vagy éppen további tájékozódásra ösztönző apparátus zárja, a rövidítés- és irodalomjegyzék, továbbá a mutatók. A rövidítésjegyzék elsősorban a szövegkiadásokat és a kézikönyveket, míg az irodalomjegyzék a szakirodalmat tárja föl.

⁸⁴ PRIMVS || TOMVS ENARRATIO=||num in Epistolas et Euangelia, ut uulgo || uocant, lectiones illas, quae in Mißa fe=||stis diebus ex historijs Euangelicis || et scriptis Apostolicis solent re||citari. Authore Marti=||no Luthero.|| Opus optimae frugis, latinis || hactenus incognitum. Straßburg: Hervagius, 1525. VD 16. L 5657. A teljes posztilla fordítása 1527-ig összesen 5 kötetben jelent meg Martin Bucer előszavával. Egyik kötete: VD 16. B 8871, bejegyzése szerint Iglóról került a gyulafehérvári Batthyáneumba: SELECKÁ-MÁRZA 1997, 102 (198. sz.).

⁸⁵ ETE 2: 312. Ford. id. Révész Imre: RML 1: 59 (1. sz.).

⁸⁶ VARGA 1986, 13–14.

⁸⁷ IVÁNYI 1983, 361–362.

⁸⁸ Pl. egy 1552-es eperjesi hagyatéki leltárban: IVÁNYI 1983, 360.

⁸⁹ Időrendben: 1589, 1591, 1595, 1599. Az adatokat a Bibliotheca Eruditionis – Olvasmánytörténeti források (<http://www.eruditio.hu/lectio>) adatbázis segítségével gyűjtöttem.

Kötetünket a prédikációk elhangzásának idejét meghatározó egyházi ünnepek mutatója, *index biblicus*, annotált személynévmutató, továbbá helynév- és hierarchikusan felépített tárgymutató zárja. A bibliai könyvek rövidítését, valamint a bibliai tulajdonneveket a Magyar Bibliatanács 1990-es (a Vizsolyi Biblia 400. évfordulójára kiadott) bibliafordítása szerint használjuk. Az annotált személynévmutató (zömmel ókori, középkori szerzők és Luther kortársai esetében) tömör életrajzi adatokat is tartalmaz.

A prédikációk felzetében megadjuk a WA kötet- és oldalszámát, az esetleg már megjelent magyar fordítás adatait, a fordító személyét. Az eredeti szöveg lelőhelyét ezenkívül még az elterjedt és megbízható *Studienausgabék*, a BoA, az StA, a LDStA, a DDStA kötet- és oldalszámaival jelezzük, ha az megtalálható bennük. Ezenkívül Kurt Aland igen praktikus segédkönyvének (HLSt) sorszámát is feltüntetjük. Bár sorozatunk többnyire nem a modernizált szövegű kiadásokra támaszkodik, a templomi lejegyzés formájában hagyományozott prédikációk esetében kivételt kellett tennünk, hiszen ezek „eredetije” nem folyamatos, olvasásra szánt, nyelvileg jól érthető és logikailag könnyen értelmezhető szöveg, hanem gyorsírással jegyzet. Ugyan nem forrásként, hanem szakirodalomként, de ilyen esetekben megadtuk például az EvA, EpA igehirdetési segédkönyvek és a Calwer-kiadás kötet- és oldalszámait is.

Luther műveinek helyeit mindenütt a WA kötet- és oldalszáma segítségével adjuk meg. Ezt az eljárást támogatandó az itt kiadott magyar fordításokat is elláttuk a WA folyamatos oldalszámaival. A tárgyi magyarázatokban az LVM-be felvenni szánt Luther-művekre a rövid cím és a tervezett kötetszám (pl. LVM 1. köt.) segítségével előremutatóan is hivatkozunk, a megjelent művek esetében természetesen már az aktuális oldalszám szerint.

Mivel a Biblia ma használatos versbeosztása Luther kora után rögzült, és Luther eredeti szövegében többnyire csak fejezetekre való hivatkozásokat találni, ezért a bibliai versekre való utalások kivétel nélkül mind a kiadótól származnak. A modern versszámozással kiegészített bibliai helyeket a szövegbe ékelődő kerek zárójelek () tartalmazzák. Ha a bibliai hely megadása nem része Luther eredeti szövegének, a hivatkozást akkor is ennek a körülménynek külön említése nélkül szúrjuk be. Szögletes [] zárójeleket ilyen célra csak akkor alkalmazunk, ha Luther tévesen megadott igehelyét helyesbítjük, vagy a középkortól eltérő protestáns könyv- és fejezetbeosztásra hívjuk föl a figyelmet. Luther biblikus nyelvén lehetetlen elkülöníteni a tudatos allúziókat a Biblia stílusának spontán követésétől. Minden felismert és fontosnak vélt utalást igyekeztünk jelezni, de biztosan bőséggel maradtak még a szövegben hasonló helyek jelzetlenül.

Minden más idézet azonosítása a lábjegyzetekben történik, lehetőség szerint a rendelkezésre álló magyar műfordítások felhasználásával. A lábjegyzetek tartalmazzák a szöveg megértéséhez feltétlenül szükséges, takarékos tárgyi magyarázatokat is (említett személyek, helyek, művek azonosítása, a Luther-korpuszon belüli kereszthivatkozások). A keresztutalások esetében különös gondot fordítottunk arra, hogy megteremtsek az

LVM többi kötetével (mind a megjelentekkel, mind az előkészületben levőkkel) a kapcsolatot, és rávilágítsunk az életmű időrendi és tartalmi összefüggéseire.

A lábjegyzetekben és az életrajzi adatokban előszeretettel hivatkozunk azokra a rangos külföldi kézikönyvekre és adattárakra, melyek a világhálón is könnyen elérhetők, így a hazai szűkös könyvtári viszonyok között is kényelmesek használhatók. 16. századi művek esetén azok modern kiadása helyett ezért többnyire VD 16. számot adtunk meg, hiszen ez a korpusz (a német nyelvterület 16. századi nyomtatványai) jelenleg is elérhető, többnyire ingyenes digitális példányokban, sőt 2015-ig a teljes anyag közzétételét ígéri. Az életrajzi lexikonok terén hasonló a helyzet az ADB-NDB sorozatok, valamint a MaMűL adatbázisba rendezett cikkeivel.

Bár a prédikációk teljes szövegét igyekszünk közölni, terjedelmi okokból ritkán mégis kihagyásokra, rövidítésekre kényszerültünk, ezekre [...] és magyarázó lábjegyzet hívja föl a figyelmet (pl. 34., 37., 43. sz.). Kéziratos szöveghagyománynál ugyancsak [...] jelzi az eredeti szöveg csonkulásait (pl. 8. sz.). Elkerülhetetlen kiadói kiegészítések, feliratok, értelmező magyarázatok, nem egyértelműen feloldható rövidítések szögletes [] zárójelben állnak.

Csepregi Zoltán – Horváth Orsolya

Első kiadások

Eynn Sermon von dem Ablasz || vnnd gnade/ durch den wirdigeñ doctorũ || Martinũ Luther Augustiner || tzu Wittenbergk.|| (Gedruckt tzu Wittenberg durch Joannẽ || Grunenbergk ... Tau=||sentfunffhundert vnd ym achtzehenden || yar.||) 4°. VD 16. L 6277.

AVszlegung der || Epistelen vnd Euange||lien/ die nach brauch der kirchen gelesen werden || durch den Aduent/ vnd dannenthyn vom || Christag biß vff den Sôtag nach Epi=||phanie ... || D. Martinus Luther.|| Auch hastu eyn klare || vnderriecht/ was man in dem Euan=||gelio sũchen vnd leren sol ... || auch ... || ein fleyssig Register über || die beyden teyl ... || Anno M.D.XXII.|| (Gedruckt zũ Basel/ durch Adam Petri ...). 2°. VD 16. L 4551.

Eredeti nyelvű kiadások

WA; BUCHWALD; BoA 7.

Idegen nyelvű irodalom

A Luther-prédikációkra vonatkozó alapvető idegen nyelvű irodalom felsorolása a kötet végén a szakirodalom jegyzékében található, ezért itt csak a legfontosabb, önálló kötetként megjelent kiadványokra történik utalás:

EvA 1–5; EpA 1–5; PsA 1–3; LD² 8; Mü³ 6; LW 21–24, 51–52, 58, 69, 75–76; *Calwer* 5–6.

EBELING 1942; STOCK 1982; KRAFT 1986; ASENDORF 1988; WIEDEN 1999; STOLT 2000; WIEMER 2003; PABST 2007; JUNTUNEN 2008; KWON 2008; ROLF 2008; STOLT 2012.

Magyar nyelvű irodalom

A Luther-prédikációkra vonatkozó – lehetőség szerint teljes – magyar nyelvű irodalom felsorolása a kötet végén a szakirodalom jegyzékében található, ezért itt csak a legfontosabb, önálló kötetként megjelent kiadványokra történik utalás:

ZÁBRÁK [1896]; *Jer, örvendjünk* [1938; ⁴2011]; FABINY 1984; MLF 3–6 [1994–1997]; ZSIGMONDY–FABINY [1996]; EBELING 1997; LOEWENICH 2000; GRITSCH 2006.

PRÉDIKÁCIÓK

1. Sermo az arany szabályról

Mt 7,12

1510–1514?

WA 4: 590–595 (latin, német részletekkel); BoA 5: 20–26; HLSt Pr. 1. sz. Szakirodalom: EvA 2: 213–219; LW 51: 5–13; BRECHT 1: 150–154. (Pethő Attila ford.)

<590> Luther kéziratából, amit az erfurti ágostonos monostorban találtak.

12 Amit tehát szeretnétek, hogy az emberek veletek cselekedjenek, ti is ugyanazt cselekedjétek velük, mert ez a törvény, és ezt tanítják a próféták.

Ennek a prédikációnak három része lesz. Először a bevezetés eszközeivel szólok valamiről, ami említésre való, a másodikban egy hasznos következtetést fogok levonni a mi épülésünkre, a harmadikban néhány kérdést válaszolok meg arra nézve, amit az előzőekben elmondtam. Először is megjegyzendő, hogy az emberi javak háromfélék.¹ Az első a külsők: úgymint arany, ezüst, ruházat, föld, otthon, szolgáló, feleség, fiak, család, aprómarhák, szarvasmarhák, lovak stb. Ezeket azért nevezzük külső javaknak, mivel az emberi természetén kívül vannak. Másodszor a testi és személyes javakat említem, úgymint egészség, erő, szépség, tagok aránya, test és lélek egysége, valamint még a tisztelet és a megbecsülés. Ezeket közbeeső javaknak is nevezhetjük, mivel ezek nincsenek a személyen kívül, nem külsők – mint amilyenekről már beszéltünk –, de nem is belsők, mint amilyenekről rögtön lesz szó, hanem a kettő között vannak. Harmadszor léteznek lelki, tudniillik belső javak, olyanok, mint a tudás, az erény, a felebaráti szeretet és a hit. És ezeket belső és lelki javaknak nevezzük, mivel csupán az értelemben és a lélekben lakoznak. A külső és a köztes javak a belső és lelki javak jelképei, éppen úgy, ahogy az arany jelképe az értelemnek és a bölcsességnek,² a ruházat az erénynek, a felebaráti szeretetnek, a tisztaságnak és az alázatosságnak stb.,³ ha

¹ Aristotelész: *Nikomakhoszi etika* I,7 (1098 b 13).

² A – főleg Nicolaus Lyra kommentárjain alapuló – *Glossa ordinaria* Jób 3,15-höz.

³ *Glossa ordinaria* Zsolt 45,10-hez.

mindezek a lélekben vannak, akkor elmondhatjuk magunkról, hogy felöltöztünk, ugyanúgy, ahogy a testet ruhába öltöztetik.

Ezeket a javakat minden ember kétféle módon használhatja fel a felebarátjával szemben, egyrészt megsebezheti és kárt okozhat neki, másrészt segítheti velük és javára szolgálhat. Egy példa az elsőre az, amikor valaki külső javakat tulajdonít el, vagy tönkreteszi a másik egészségét, vagy elveszi a felebarátja belső javait, például az értelmét, mégpedig úgy, hogy tévelygésre csábítja, vagy elveszi az erényét úgy, hogy bűnbe viszi stb. Egy példa a második esetre az, amikor valaki ételt és ruházatot ad felebarátjának, vagy meggyógyítja sebeit, vagy megvédi, vagy jobbra tanítja és jóra ösztönzi stb. Ezért a Szentírásban két szabályt találunk arra, hogy ezeknek a javaknak a használatában minket eligazítson, <591> 33. zsoltár: „kerüld a rosszat” először, „és tégy jót” másodszor [Zsolt 34,15; 37,27].

A második részben a következő tanítást kell figyelembe venni. Nem elég az üdvösséghez, hogyha valaki pusztán újra meg újra elkerüli azt, hogy az embertársának fájdalmat és rosszat okozzon ezzel a háromféle jóval, hanem kívánatos, sőt úgymond kötelező, hogy az ember ezekkel a javakkal hasznára váljon embertársának, és a javára legyen. Ezt a tanítást hármas érveléssel lehet magyarázni: bizonyítható az értelem révén, az írásbizonyítékok és végül az analógia révén.

Értelem révén, németül: *aus der Vernunft*. Ha az üdvösséghez elegendő lenne pusztán az, hogy távol tartjuk magunkat a rossztól, akkor igen sok fa az erdőben és igen sok kő az óceán mélységéből üdvösségre jutna, mivel ők nem tesznek kárt, ahogy rosszat sem tesznek senkinek ezeknek a javaknak a segítségével, de ez a következtetés nem igaz. Így tehát az, aki csupán nem tesz rosszat, olyan lenne, mint az erdő vagy a kövek, de az nem elég az üdvösséghez.

Írásbizonyíték révén, németül: *mit Gesprochen der Schrift*.

Először is itt van ez a szövegünk, ami azt mondja, „amit szeretnél, hogy valaki tegyen veled” (Mt 7,12). Nem azt mondja, hogy mit nem akarsz, milyen kárt ne okozzanak neked, hogy akármilyen bajt, amit te nem akarsz magadnak, te se tégy a másinak. Ez természetesen igaz és fontos is, de nem elegendő. Nekünk jót is kell tenni a másik emberrel. Most itt a lehetőség, hogy mindenki tekintsen a saját szívébe, és megnézzze, hogy ő maga szeretné-e, hogy szükség idején mások ruházattal, szállással és más külső javakkal lássák el. Nem kívánja-e azt, hogy mások megvédjék az ő hírnevét és becsületét? Nem kívánja-e, hogy mások tanítsák és jóra buzdítsák őt? És ha látja, hogy ez van a szívében, de nem cselekszik hasonlóképpen a másik emberrel, akkor vétkezik, és soha nem érdemli meg az örök életet, mivel nem hajlandó a másik ember szükségében azt tenni, amit a saját szükségében mástól megkívánna. Ezért az illető a törvény és a próféták ellen cselekszik, amelyek mind bennefoglaltak az Úr e mondásában.

Másodszor: Lukács 16-ban található a gazdag példázata (Lk 16,19–20), ő sem azért ítéltetett el, mert ezeket a javakat elrabolta volna, vagy rosszat követett volna el, hiszen ő ünnepelt, és saját javaival cicomázta fel magát minden nap. Ő inkább azért ítéltetett el, mivel nem tett jót felebarátjával, nevezetesen Lázárral. Ez a példázat határozottan tanít bennünket arra, hogy nem elég a rosszat nem tenni és fájdalmat nem okozni, hanem az embernek inkább segítőkésznek kell lennie és jót kell cselekednie. Nem elég az, hogy távol tartod magad a rossztól, hanem jót is kell tenni [Zsolt 34,15; 37,27].

A harmadik írásbizonyíték a Máté 25-beli rest szolga példája (Mt 25,18), aki egy talentumot kapott – németül: font –, és elásta a földbe stb. Ő sem azért ítéltetett el, mert elvett valamit másoktól, hanem amiatt ítéltetett el, hogy nem adott másoknak. Így lesz ez velünk is. Talentum formájában kaptuk mindazt, amire képesek vagyunk, a képességünket, németül *unser Vermögen*. Mert mindenre, amire a külső, belső és a köztes javaink által képesek vagyunk, nem a magunk erejéből vagyunk képesek, hanem Isten által. És ezért kötelességünk, hogy azt tegyük a másikkal, amire képesek vagyunk. Ha nem ezt tesszük, akkor elássuk az Úr talentumát, és azzal a szolgálával együtt minket is elítél. Ezért mondja az apostol: „Egymásnak szolgáljatok ezekkel, amit egyenként kiosztott nektek Isten.” [1Pt 4,10; 1Kor 7,17] Ez pedig szeretet mindenki iránt és igazi keresztény élet.

A negyedik az, hogy az ítéletkor az Úr nem arról fog beszélni, <592> hogy valaki megbántotta vagy vétkezett ellene ezekkel a javakkal, hanem inkább arról, hogy nem tett jót, ezért mondja Máté 25-ben: „Éhes voltam és stb.” (Mt 25,42) Nem azt mondja, hogy volt ennivalóm, és elloptátok tőlem, volt innivalóm, és elvettétek, hanem azt fogja mondani: nem adtatok ételt és nem adtatok italt. Ezért fontos, hogy jót tegyünk, és ne csupán tartózkodjunk a rossztól. Hasonlóképpen mondja: „Idegen voltam, és nem fogadtatok be stb.” (Mt 25,43) Nem azt mondja, hogy volt egy házam, és kidobtatok, bár ez is elítélendő, de ennek elkerülése kevés ahhoz, hogy pusztán ez elegendő legyen, amint ez már elmondatott. Ezt hasonlóképpen kell érteni és alkalmazni a többi javakra is, például: vádlott voltam, és ti nem bocsátottatok meg, rágalmaztak, és ti nem védtetek meg. Hasonlóan a lelki javakkal is. Bánatos voltam, és nem vigasztaltatok meg, tévhitben éltem, és ti nem világosítottatok fel. Mi arra vagyunk kötelezve, hogy megbocsássunk, megvédjük, békéltessük és tanítsuk a felebarátunkat. És amit vele teszünk, azt Krisztussal tesszük, amint ezt ugyanebben a szakaszban mondja: „Ha mindezt eggyel a legkisebbjeim közül megtettétek stb.” (Mt 25,40) Ezért tehát az ártatlanság nem elegendő, hanem jót kell tennünk, amennyire csak képesek vagyunk rá.

Szent Ágoston mondja, „tápláld az éhezőt, ha nem táplálsz, megölted”.⁴ Azt kell mondani, hogy ha az illető éhen hal, ugyanaz, mintha te ölted volna meg. Valóban – amennyiben rajtad áll – te ölted meg. Hasonlókat kell mondani a többi javakkal kapcsolatban is.

Ruházd fel a mezí- telent, fogadd be a jöve- vényt, enyhítsd a szomját, vigasztald a szo- morkodót, tanítsd a tévelygőt, fedd meg a vétkezőt, mentesd a hírbe hozottat, gyógyítsd a beteget!	Ha erre képes lettél volna, de nem	ruháztad fel, láttad vendé- gül, ittattad, vigasztaltad, tanítottad, feddetted, mentegtetted, gyógyítot- tad,	akkor ez ugyan- olyan, mintha te magad	kiraboltad volna, elutasítottad volna, szomjassá tetted volna, megszomorítottad volna, félrevezetted volna, bűnbe vitted volna, hírbe hoztad volna, megbetegített volna.
---	--	--	--	--

Az értelem mindebben az, hogy mi szükségünkben ezt mind elvárnánk, hogy mások megtegyék velünk, ha lehetséges. Ezért Isten parancsolata alapján hasonlóképpen kell tennünk, ha lehetőségünk van rá, amikor a másik szükségben van. Mert ez van a törvényben és a prófétákban, amint a szövegünk világosan mondja: „Isten szabályozta magatartásukat felebarátaikkal szemben.”⁵ (JSirá 17,14) Hasonlóképpen a második törvényt is így kell felfogni, amely hasonló az elsőhöz, amely mindent tartalmaz, tudniillik a törvényt és a prófétákat. „Szeresd felebarátodat, mint magadat.” [Mt 22,39] Ez ugyanaz, mintha azt mondanám: „amit akarsz, hogy veled tegyenek stb.” [Mt 7,12]

Most harmadjára az analógia révén bizonyítunk. A szántóföldnek – amely jó maggal van bevetve – nem elegendő, hogy nem terem tüskét és gatz, inkább az a fontos, hogy gyümölcsöt teremjen urának és másoknak abból a magból, amelyet belé vetettek. Különben átkozott lesz az a föld. Hasonlóképpen történik velünk. Mi vagyunk Isten szántóföldje, és a mennyei Atya a földműves [Jn 15,1].

⁴ Valójában Ambrosius-idézet a 81. (64.) prédikációból (*si non pavisti, occidisti*), melyet Migne nem közöl, mivel görögből készült fordításnak tartja (PL 17: 607, 613–614; PG 30: 261–277). Az idézet előfordul többek között Szent Tamásnál (*Summae* II. 2. q. xxxii. 5.) és a *Decretum Gratiani*-ban is (CIC I: 302). Luther maga is több helyen él vele (pl. *A jó cselekedetekről*, WA 6: 273, stb.). Lásd alább: 54. sz. *Az önátadás krisztusi példája. Prédikáció virágvasárnap délutánjára.*

⁵ SZIT: „rendet teremtett ember s ember között”.

És az apostol azt mondja: „Isten szántóföldje” vagyunk [1Kor 3,9]. <593> Ő a magvait adta nekünk. Ezek a külső, belső és köztes javak. Nem elegendő, hogy ezeket csupán megkapjuk, és nem termünk tüskét, megbántást, gyötrődést, nem káromoljuk a másikat, de gyümölcsöket termünk, ezek által jót téve a felebaráttal vagy másokkal. Így mindig jó föld leszünk. A második analógia hasonló, minden vadállat és esztelen állat megtartja ezt a törvényt. Látjuk, hogy amikor egy disznót üldöznek és elkapnak, és a többi disznó látja ezt, lármáznak és rőfögnek mintegy együtt érezve, ugyanúgy a csirkék a libák és minden más állat, amikor látja, hogy a saját fajtájának – vagyis a társának – szenvednie kell, természetesen együtt érez, szomorkodik, és ha tud, segít. Egyedül az ember, aki értelmes lény, nem siet segítségére a saját felebarátjának a szükség idején, amikor az szenved, és nem sajnálja.⁶ Micsoda szégyen és gyalázat! Sőt még bajt hoznak egymásra, ahelyett, hogy elhárítanák. Ezért Seneca, amikor azt kérdezték tőle, hogy az embernek mi okozza a legtöbb fájdalmat, köntörfalazás nélkül azt válaszolta, az embernek az ember okozza a legnagyobb fájdalmat.⁷ Ugyanis csak az ember képes arra, hogy megkárosítsa a másik embert mindhárom jóban. És ezt semmiféle más elem vagy testtel rendelkező teremtmény nem képes megtenni. Az ember ugyanis öl, rabol, sebez, hírbe hoz, éget, félrevezet és megszorít. Mindezek mellett gyűlöletre és irigységre is képes. Ezekre nem képes a tűz és a víz, az oroszlán és a medve, vagy ilyenek közül egyik sem, csak az ember. Ebből a tanításból igen sok speciális és lehetséges leckét kaphatunk: ti. az első, hogy aki látja a mezítelent, de nem ruházza fel, pedig képes erre, az nem üdvözülni. Ezt a textusunk is bizonyítja: aki nem úgy cselekszik, mint ahogyan ő elvárná, hogy a másik cselekedjen vele. Ugyanis ha ő maga lenne mezítelen, azt akarná, hogy aki ezt megteheti, felöltöztesse őt.

Másodszor, aki szomjazót és éhezőt lát, és nem táplálja, pedig megtehetné, az elítéltetik. Ez világos, ugyanis ő azt akarja, hogy vele ezt megtegyék, de ő maga ezt mégsem teszi meg a másikkal. Így pedig a törvény és a próféták ellen cselekszik, mert amint a szövegünk mondja, „ebben áll a törvény és a próféták” (Mt 7,12).

Harmadszor: ha valaki hallja, hogy egy másik becsmérli az embertársát, és csendben marad, és nem mentegeti azt, az vétkezik. Ugyanis ez az, amit ő elvárna, hogy más is tegyen vele. Tehát amikor nem lép fel az ócsárolással szemben, akkor a cinkosság bűnébe esik (vö. Zsolt 19,13–14).

Negyedszer, ha valaki látja, hogy embertársa vétkezik vagy erkölcsileg téve-

⁶ Vö. az 1516. szeptember 25-i, Luther elnöklése alatt megtartott Bartholomaeus Bernhardi-féle disputáció tézisei: WA 1: 145–151. Lásd LVM 1. köt.; LVM 7: 49–51 (26. sz.).

⁷ Seneca: *Epistolae morales* 107,7 (*homo perniciosior feris omnibus*).

lyeg, és nem tanítja és nem korholja – tudniillik erkölcsileg –, hanem kineveti vagy megdicséri, az hasonló bűnt követ el. Ez azt jelenti, hogy megtehetné, de lelki javaival nem azt teszi, amit mástól kapni szeretne, vagy amit kellene, hogy elvárjon, hogy mások megtegyék vele.

Ötödször: azok, akik nem tesznek jót felebarátjukkal, és ezekkel a javakkal nem segítik a felebarátot, azok vétkeznek, és ítélet alatt vannak. Hová jutnak azok, akik rosszat tesznek, és megbántanak másokat? Hová jutnak azok, akik rablás, visszaélés, csalás, hazugság, erő és erőszak által a másik embert a külső javaktól megfosztják? Hová jutnak azok, akik hírbe hozzák és rossz hírbe keverik a másik embert, amivel manapság olyan sokszor találkozni, hogy senki sem fordít különösebb figyelmet erre? Hová jutnak azok, akik másokat bűnre csábítanak, amint az ittas állapotban és mámorban oly gyakran megtörténik, amikor az egyik a másikat leitatja, és ez által megkárosítja annak lelki és testi javait? Hiszen ekkor a lélek vétkezik, és a test <594> meggyengül a torkosság és a mértéktelenség miatt. Hová jutnak azok, akik ha mások vétkeznek, ezt csak úgy elnézik, és nem állnak ellen nekik? Ezekből az erkölcsi magatartásokból megérthető, hogy a törvénnyel és a prófétákkal senki sem törődik, és a keresztény élet semmit sem ér. Hová jutnak a hízelgők és viszálykodók, ha még azok is vétkeznek, akik a viszálykodókat nem békítik? Íme, mi nemcsak hogy nem tesszük a jót, de nem is tartjuk távol magunkat a rossztól. És nemcsak hogy nem tartjuk be a két szabály egyikét sem, hanem mindennek az ellenkezőjét tesszük.

Ezért tehát hatodszor és utoljára hadd tegyük – mint egy tükröt – az Úr példáját magunk elé, és jól figyeljünk rá, mert jó, és mert magában foglalja a teljes törvényt és a prófétákat: „Bármit akarsz stb.” (Mt 7,12)

Íme, ebben a rövid igében benne van az egész Írás. Ezért ennek a mondásnak minden ember számára tükörnek kellene lenni, és benne kellene hogy szemlélje a cselekedetét, vagyis azt, hogy azt teszi-e a felebarátjával, amit elvárna, hogy mások tegyenek vele, és elkerülje azt, amit kívánna, hogy mások ne tegyenek vele. Ha erre rájön, akkor reménykedhet, hogy üdvözülni fog. Ha nem, akkor könnyörgök annak az embernek, és kérem, hogy javítsa meg magát, hogy el ne vesszen, és ne törődjön azzal, hogy sokan vannak – mind világiak, mind hívők –, akik ezt nem teszik meg. Ők megkapják a maguk fizetségét [Mt 6,5.16]. A bűnösök sokasága senkinek nem ad felmentést, és senkinek sem segít az ítélet napján.

A harmadik rész első kérdése: gondolhatja-e valaki magáról, hogy nem lenne-e elegendő az, ha csak szívemben kívánok jót,⁸ különösen annak a számára, aki

⁸ Lombardus: *Sententiae* III,30; PL 192: 818–819; vö. az 1516. szeptember 25-i, Luther elnöklete alatt megtartott Bartholomaeus Bernhardi-féle disputáció tézisei: WA 1: 145–151. Lásd LVM 1. köt.; LVM 7: 49–51 (26. sz.).

engem gyaláz és sért? Másodszor: gondolhatja-e az ember magáról azt – mint ahogy sokan mondják –, hogy elküldöm őt békével, távol maradok tőle, se rosszat, se jót nem teszek neki? Harmadszor mondják: amim van, ugye az enyém? Ezek után azt tehetek velük, amit akarok.

Válasz az első pontra: Nézd meg, hogy azt akarod-e, hogy a másik ember legyen veled szemben kedves a szívében, és számodra az elég, hogy ő elégedett ezzel a gondolattal, anélkül, hogy bármit is tenne valójában. Hogyha nem, akkor te sem tehetsz így. Mert nem azt mondta az Úr, hogy amit akarsz, hogy veled tegyenek, azt add meg a szívedben, hanem azt mondta, hogy tedd azt vele. Ugyan ki elégszik meg a jó szándékkal, amikor lehetne cselekedni? Tehát ez nem elegendő. Inkább nézz ennek az igének a tükrébe, nevezetesen nézd meg, hogy szeretnéd-e, hogyha ezt veled megtennék.

Másodszor: nem lehet mindig tudni az okát annak, hogy a sértett miért nem tesz jót a sértővel, nem lehet tudni, hogy itt az ok bosszúvágy, vagy igazságszeretet, vagy veszélytől való félelem, vagy valami más gonoszság, mint amilyen maga a félelem, amely még inkább megerősítheti és megvigasztalhatja a sértőt a maga gyengeségében, ugyanúgy, mint a részegesek, csúfolódók és gyilkosok esetében. Ezért senki nem mondhat jobbat ennél, mint hogy tartsd ezeknek a szavaknak a tükrét lelkiismereted elé, és nézd meg, hogy van-e olyan ok, ami megakadályozna téged abban, hogy azt akard, hogy mások mindenféle jót tegyenek veled, akiknek ez a kifogásuk veled szemben. Ha így van, akkor megmenekültél. Egyébként pedig azt tanácsolom neked, hogy légy óvatos! Mert az Úr meg fogja tartani ezt a szabályt: „Kinek milyen mértékkel mérsz, úgy mérek neked stb.” [Mt 7,2] Mert ő igen jól látja, <595> hogy milyen a szívünk szándéka. Ha azt akarjuk, hogy Isten megjutalmazzon (ugyanazzal a mértékkel mérjen, mint ahogy mi mérjük embertársunkat), akkor jól állunk. De ha mi rossz szándékunkban ezt mondjuk, hogy szépen békén hagyom, megszüntetek minden kapcsolatot vele – kérdezem tőled, azt akarod-e, hogy ezt mondja neked az Isten: Azt akarod, hogy elküldjelek, befejezzem veled az ügyemet, és semmit se adjak, se el ne vegyek tőled? Ki akarná ezt? Ez az, amit Isten cselekedne, ha indokolatlanul mi is ezt tennénk embertársainkkal.

A harmadik kérdésre azt mondom: minden jó Istentől való, és nem azért adatott, hogy visszaéljünk vele, hanem, hogy szétosszuk. Ezért ha valaki ezeket kisajátítja, amikor nem kellene, hogy magánál tartsa, vagy visszaél velük, akkor ezek magától értetődően már nem az övéi, hanem az Úré, aki Isten, mi pedig mind az ő szolgálai vagyunk stb.

2. Sermo advent 2. vasárnapján az evangéliumról

Mt 11,5

Wittenberg, 1516. december 7.

WA 1: 104–106 (latin); BoA 5: 417–419; HLSt Pr. 35. sz. Szakirodalom: BRECHT 1: 150–154. (Kovács Áron ford.)

5 Szegényeknek hirdetik az evangéliumot.

<104> Ezt a görög mondatot itt latinra kellett fordítani. Mert az Úr szenvedőben mondja, amit Ézs 61,1 cselekvőben mond: „Elküldött, hogy örömhírt vigyek a szegényeknek.” Így ez „a szegényeknek hirdetik az evangéliumot”, pontosabban <105> „a szegényeknek hirdettetik az evangélium” ugyanaz, és ez annyit tesz: hirdettessék nekik a jó, a béke, a kegyelem és a könyörület. De ennek a mondatnak hamis vagy legalábbis homályos így az értelme, mert nem az evangéliumra irányítja a figyelmet. Ugyanis sokan az új törvény szerinti életszabálynak tartják az evangéliumot. Az ő számukra lehetetlen, hogy megértsék Pál apostolt, aki Krisztushoz hasonlóan, sajátos módon értette az evangéliumot. Tehát az evangéliumnak kettős feladata van, először értelmezni a régi törvényt, amint az Úr értelmezi a parancsolatot Máté 5-ben: „ne esküdj hamisan, ne ölj, ne paráználkodjál” (Mt 5,21.27.33), és így a betű szerinti értelmezést lelki értelmezéssé alakítja. Ugyanis betű szerint a „ne ölj” csak a külső cselekedetre értendő, mivel ez értelemszerűen az ölés. De lelki értelemben azt jelenti: szívedben vagy lelkedben ne ölj, azaz ne haragudj, ne gyűlölködj, „mert aki gyűlöli a testvérét, az embergyilkos” (1Jn 3,15), és az Úr mondja: „aki haragszik a testvérére, méltó arra, hogy ítélkezzenek felette” (Mt 5,21–22). Ezzel a büntetéssel fenyegeti a törvényt az elkövetőt, mondván, aki öl, az megítéltetik. A törvénynek ez a lélek szerinti értelmezése sokkal inkább öl, mert lehetetlen ennek a törvénynek a betöltése, és ezáltal az ember saját ereje felől kétségbeesett és megszegyenült lesz, mert senki sincs harag nélkül, senki sincs vágynak nélkül. Ilyenek vagyunk születésünk szerint. Mit fog hát tenni, hová fog jutni az ember, ha egy ilyen mértékig megvalósíthatatlan törvény elnyomja?

Itt, itt jön az evangélium második és sajátos és valódi feladata, mert segítséget és orvosságot jelent a kétségekkel küzdő lelkiismeretnek. Amely szolgálatnak ezek az igéi: „Jöjjetek hozzám mindnyájan, akik megfáradtatok és meg vagytok terhelve, és én megnyugvást adok nektek.” (Mt 11,28) És máshol: „Bízzál, fiam, mert megbocsáttattak a te bűneid.” (Mt 9,2) Ez tehát az evangélium, azaz a

kedves és jó hír a lélek számára – amely a törvény értelmezése által már-már elbukott, elveszett –, azt hallani, hogy beteljesült a törvény, és pedig Krisztus által, mert nem szükséges azt betölteni, hanem csak a betöltőhöz kell a hit által ragaszkodni és megvallani, hogy Krisztus „a mi igazságunk, a megszentelődésünk és a megváltásunk” (1Kor 1,30). Tehát amennyire elszomorít az evangélium a törvény értelmezésével, annyira megörvendeztet a kegyelem hirdetésével. Így az értelmezéssel megaláz, a kegyelem hirdetésével felemel: „összezúz és gyógyít” (5Móz 32,39), „megöl és megelevenít, sírba visz és felhoz onnét” (1Sám 2,6). Így Ézsaiás 52 is: „Milyen szép, ha feltűnik az örömhírt hozó lába,” a jóság, a béke hirdetőinek lába [Ézs 57,7].

Ezért, aki ezt nem így értené, nehezebb teherré tenné számunkra az evangéliumot, mint a törvényt, mert nagyobb dolog nem haragudni, mint nem ölni, és nagyobb dolog nem megkívánni, mint nem paráználkodni, sőt mindaz szinte lehetetlen. Így tehát az ember a törvény által megaláztatik, a kegyelem által fel-emeltetik. Ez az, amit János mond: „Istentől küldetett, hogy bizonytságot tegyen a világosságról.” (Jn 1,6–7) Tehát az evangélium a békének, a bűnök bocsánatának, a Krisztusban való kegyelemnek és az üdvösségének a hirdetése. Ennek a kegyelemnek pedig senki nem áll ellen annyira, mint a törvény betűje szerinti igazak. Ezek ugyanis nem fogják fel a törvény értelmezését, és nem ismerik fel, hogy bűnösök, úgy vélik, hogy ők teljesítik a törvényt, <106> amit pedig a test által lehetetlen teljesíteni (Róm 8,3). Ezért mondja most Krisztus a többi csoda között, hogy a szegényeknek hirdettessék a kegyelem és a béke, mivel gazdagoknak és gőgösöknek és az úgymond már igazaknak nem lehet hirdetni azt, ami a törvény értelmezése, azaz a megtérésre való felszólítást és János keresztségét, mert nem fogják fel, ezért nekik a béke helyett a haragot kell hirdetni. Nem akarják magukat ostobának, bűnösnek, gyengének mondani, mert nem lelki értelemben veszik a törvényt.

Bizony ez így van, de figyelj jobban! A lelki törvény vagy megértés az, ami a lelket vagy a kegyelmet jellemzi, aki birtokolja a lelket és a kegyelmet, az tudja, hogy mit parancsol a törvény. Kegyelemre példa: nem haragudni, ez lelki törvény, ennek betű szerinti megfogalmazása: „Ne ölj!” Harag nélkül nem lehet meglenni, hacsak nem leszek szelíd az ellenséggel is. Ezt a szelídséget azonban semmiféle betű nem tartalmazza. Azért nevezzük ezt lelki törvénynek, mert a lelket ragadja meg, a betű pedig ennek híjával van. Ez tehát a tropológia, ha nem a kívülről jövő dolgokat nézed, amelyek a betűben vannak, hanem a szívet és a lelket, és allegória is, ha az egyházat mint lélek szerint valót, azaz mint Isten törvényének akarata szerint lévőt nézed.

Továbbá János a tanítványokat Krisztushoz küldte [Mt 11,2–6], azaz az

evangélium a törvényt értelmezve arra késztet, hogy a kegyelemhez menjünk. De Krisztus Jánosnak nem szavakkal, hanem tettek által válaszol, mert ahol a lélek és a kegyelem kiárad, ott már bekövetkezett a törvény megtapasztalása. A kenet ugyanis azt tanítja, hogy az ember saját életéből jobban megtanulhatja, hogy mit tegyen, mert a törvény már magától be van töltve, és ő maga lesz az, amit előír másoknak.

Ezért meghátrálnak a szavak, amikor jönnek a tettek, és nincs törvény, amikor már megvalósul a törvény. Így kell Jánosnak kisebbé lennie, Krisztusnak pedig növekednie [Jn 3,30], mert a törvény önmaga betöltésével mindig megköti a saját kezét.

3. Sermo Szent Tamás napján Isten tetteiről

Zsolt 19,2

Wittenberg, 1516. december 21.

WA 1: 111–115 (latin); BoA 5: 419–424; HLSt Pr. 39. sz. Szakirodalom: PsA 1: 272–276; LW 51: 17–23; BRECHT 1: 150–154. (Csoszánuszky Márta ford.)

2 Az egek hirdetik Isten dicsőségét, és kezének munkájáról beszél a menny!

<111> Az evangélium semmi más, mint Isten cselekedeteinek a hirdetése: ugyanis elmondja azokat a dolgokat, amelyeket Isten cselekszik, és éppen ez által hirdeti az ő dicsőségét, mivel Isten tetteinek elbeszélésével mintegy Istent magasztalja. Ugyanis semmi más a dicsőség és a dicséret, mint a tökéletesség magasztalása és a tettek elbeszélése. Ebből következik, hogy az egek rossznak nyilvánítják és korholják az emberek dicsőségét, és „hallgatásra intenek” az emberi kezek tetteit illetően, amint a 17. zsoltár tanít: „Nem beszél a szám az emberek tetteiről.” (Zsolt 17,3–4; Vulg) Mivel tudniillik Isten dicsősége megérteti, hogy az emberek dicsősége hiábavalóság, sőt csúfság, és Isten cselekedetei hirdetik és megmutatják, hogy az emberek tettei (amelyekkel nagyra vannak, mintha azok jók, helyesek, bölcsék és hasznosak lennének) semmik és még inkább bűnök. Ugyanis a tetteken alapul a dicséret és a dicsőség: így a lerontott alapon a rátámaszkodó épület összedől. Ezért az evangélium, miközben Isten dicsőségét hirdeti, leleplezi az emberek becstelenségét, <112> és miközben kézzelfoghatóvá teszi Isten tetteit, megmutatja az emberek gyengeségét és bűnét. Mindkettőt igen felháborodottan tűri a büszke ember, mivel saját cselekedeteiről, amelyekben tetszelgett, és

amelyekkel önmaga előtt kérkedett (mivel úgy vélte, hogy azok helyesek és bűn nélkül valók), bebizonyosodik, hogy bűnök és becstelenségek, amint a Bölcsesség könyvében „Isten távol tartja magát útjainktól mint tisztátalanoktól”⁹ (SalBölcs 2,16). Tehát hallja ezt a bűnös, „és bosszankodik, fogát csikorgatja, és emészti magát” [Zsolt 112,10]. Ily módon a dicsőség haragot és gyűlölséget támaszt az emberekben, és a kegyelem méltatlankodást eredményez, és a szájalom durvaságot, és a könyörületesség zsarnokságot, és az üdv romlást, és egyszerűen a jó a rossz okává válik. Ki ne csodálkozna el? És miközben a nap felkel, sérti a baglyok szemét, és a bor megöli a lázas embereket.

Hogy ezeket világosabban megértsük, meg kell tudni, hogy mi Isten műve. Semmi más, mint az igazságosság, a béke, a könyörületesség, az igazság, a szelídség, a jóság, az öröm és az üdv szerzése. Mivel igazságos, igaz, békés, jóságos, vidám, üdvös, szelíd, könyörületes lévén nem tud másként munkálkodni, mivel saját természete szerint így cselekszik. Tehát Isten tesz igazságosakká, békésekké, szelídekké, könyörületesekké, igazakká, jóindulatúakká, szeretetre méltókká, bölcsékké, egészségesekké. Ezek kezének munkái, vagyis alkotásai, amint a 110. zsoltár mondja: „munkája fenséges és ékes” (Zsolt 111,3), azaz dicséret és pompa, vagyis dicsőség és világosság Isten munkája. Csak a dicséretes és a legdicsőbb az, ami minden bűn nélkül való. Amint a 95. zsoltárban is: „fenség és méltóság jár előtte, erő és ékesség van szentélyében”, azaz az ő egyházában (Zsolt 96,6). Tehát Isten cselekedetei maguk az igaz emberek és a keresztények, az ő új alkotása, tettei pedig igazságosság és az igazság. Ezeket a cselekedetekben munkálja, amint a zsoltár mondja: „hirdetik Isten tetteit, megértik cselekedeteit” [Zsolt 64,10], azaz érthetővé tették, továbbá ide tartozik: „Mivel nem figyelnek az Úr tetteire, sem kezének munkájára” [Zsolt 28,5].

Íme, ehhez az ő saját művéhez [*opus proprium*] pedig nem képes eljutni, ha csak nem veszi maga mellé segítségül az idegen művét [*opus alienum*], amely természetével ellenkező, amint Ézs 28,21 mondja: „Véghezviszi tettét, szokatlan tettét, elvégzi munkáját, rendkívüli munkáját. A hozzá nem illő munka pedig az, hogy bűnösökké, igaztalanokká, hazugokká, ártalmasokká, ostobákká, gonoszokká tesz. Nem azért, hogy valóban ilyenekké tegyen, hanem mert az emberek göggyükben, noha ilyenek, annyira nem akarják ezt felismerni és elismerni, ezért Isten nagyobb vihart támaszt, sőt egyedül ezt a munkáját alkalmazza, hogy megmutassa: ők ilyenek, hogy azzá váljanak a saját szemükben, amik ők Isten szemében. Tehát mivel csak a nem igazakat tudja igazzá tenni, arra kényszerül, hogy a saját műve, a megigazítás előtt az idegen művet vigye végbe, és így bűnös-

⁹ SzIT: „mint szemetet, kerüli az útjainkat”.

sökké tegyen. Így mondja: „Én adok halált s életet, összezúzok és gyógyítok.” [5Móz 32,39] Ennek a munkának pedig, ami Krisztus keresztre és a mi Ádámunk halála, igen heves ellenségei vannak, akik úgy vélik, hogy maguk igazak és bölcsék. Nem akarják ugyanis, hogy dolgaikat megvessék, ostobának és rossznak tartsák, azaz nem akarják az ő Ádámukat megölni, ezért nem jutnak el Isten saját művéhez, ami a megigazítás és Krisztus feltámadása. Isten idegen műve tehát Krisztus szenvedése és a benne való szenvedések, a régi ember keresztre feszítése és Ádám megölése. Isten saját műve pedig Krisztus feltámadása <113> és a lélekben történő megigazítás, az új ember életre keltése. Amint Róm 4,25 mondja: Krisztus „halálra adatott bűneinkért, és feltámasztatott megigazulásunkért”. Ennélfogva Isten Fiához való hasonlóságunk [Róm 8,29] magába zárja ama mindkét művet. Ez az, amit nemrég Keresztelő Jánosról és az evangéliumról mondtam,¹⁰ amelynek pont ez a szépsége. Ugyanis amint kettős Isten munkája, tudniillik saját és idegen, úgy az evangéliumnak is kettős a szolgálata. Az evangélium tulajdon szolgálata, hogy hírül adja Isten saját művét, azaz a kegyelmet, amely által békét, igazságosságot, igazságot ad ingyen mindenkinek a könyörületességek Atyja [2Kor 1,3], lecsillapítva minden haragját. Ezért mondják ugyanis, hogy az evangélium jó, kedves, kellemes, barátságos, mivel aki hallja, nem tud nem öröendezni. Ez pedig azért van, mert a bűnök bocsánata adatik hírül a magukban búslakodóknak, amint Róm 10,15 mondja: „mennyre pompásak”, azaz szeretetre méltók, kedvesek, vagy amint a héberben hangzik: kíváncsiak „az evangéliumot hirdető lábai”, azaz a jó és kedves hírt hozóké, a békét hirdetőké, nem a törvényt, nem a törvény fenyegetéseit, nem azokat a dolgokat, amelyeket be kell tölteni és meg kell tenni, hanem a bűnök bocsánatát, a lelkiismeret békéjét hirdetőké; „a jó dolgokat mondóké” [Ézs 52,7], azaz kedveseket, tudniillik az Atyaisten legkedvesebb könyörületességét, hogy Krisztust adta számunkra. Az evangélium idegen műve pedig, „hogy felkészült népet állítson az Úr elé” [Lk 1,17], azaz nyilvánvalóvá teszi a bűnöket, és bűnösnek mutatja azokat, akik a maguk szemében igazak voltak, miközben megállapítja, hogy mindenki bűnös, és híján van Isten kegyelmének [Róm 3,23]. Ez pedig, úgy tűnik, a legrosszabb hír, ezért inkább *kakangelium*nak, azaz rossz és szomorú hírnek mondhatnánk. Miként ugyanis semmi kedvezőbbet nem hall majd az, aki bánkódva és reménytelenül várja a halált, mintha azt mondanák neki: „Íme, legyél szabad és élj”, ily módon semmit sem hallanak szomorúbban azok, akik gondtalanul élnek, mintha azt mondanák nekik: „Íme, halálnak halálával halsz majd meg.” Így az evangélium

¹⁰ Az előző, 1516. december 7-i, advent második vasárnapján az evangéliumról elmondott prédikáció végén (WA 1: 106); illetve utalás Jn 1,6–7-re.

igen durván hangzik az ő idegen hangján, és mégis szükséges, hogy így történjék ez, azért, hogy saját hangján szólalhasson meg. Példákból legyen ez világos – miként korábban tettük.¹¹ Íme, a törvény ezt mondja: „Ne ölj, ne lopj, ne törj házasságot” [2Móz 20,13–15]. Ilyen körülmények között a gőgösök, akik tetteik méltányos volta szerint igazak, és ezeket a bűntetteket nem vitték végbe, már gondtalanul élnek mintegy a törvényt betöltve, és egyetlen bűnüknek sincsenek tudatában, csak számos méltányos cselekedetüknek. Miközben ilyeneket képzelnek, jön a törvény magyarázója, tudniillik az evangélium, és azt mondja: „Tartsatok bűnbánatot, mert közeledik a mennyek országa.” [Mt 4,17] Ebben, amit mindenkinek mond: „Tartsatok bűnbánatot”, mintegy mindenkit bűnösnek nyilvánít, és így szomorú és kellemetlen dolgokat hoz hírül, ami a *kakangelium*, azaz a rossz hír és az idegen szerepe az evangéliumnak. Amely pedig ezt mondja: „Közeledik a mennyek országa”, ez a jó hír, kedves és örömdetes igehirdetés, ez tudniillik az evangélium saját tiszte. Így jön ugyanis János, „a kiáltó hangja” [Mt 3,3], azaz az evangélium, és hirdeti mindenkinek a bűnbánat keresztségét, és ezáltal kinyilvánítja, hogy mindenki állandóan bűnös. Ekkor pedig felindul az Úr, miként a harcok hegyén,¹² amint Ézs 28,21 mondta. Némelyek ugyanis hisznek Jánosnak, mint az evangélium hangjának, gondolván, hogy igaz ama igehirdetés, és ilyen megaláztatottan és félve engedelmeskednek, felismerve, hogy ebben az értelemben bűnösök, akár tudatában vannak, akár nem, inkább hisznek Jánosnak, mint maguknak. <114> És ezek már János által fel vannak készítve mint tökéletes és választott nép az Úr előtt [Lk 1,17]: ugyanis befogadói a kegyelemnek, igazságosságra vágyódnak, vigasztalásra szorulnak, lélekben szegények, szelídek és engedelmesek [Mt 5,3–6]. Ezért Krisztus, a mennyek országa ezekhez jön, hogy megmentse a bűnösöket. Mások, akik méltányos cselekedeteik tudatában vannak, valójában nem hiszik el, hogy igaz, és nem hiszik, hogy rájuk vonatkozik a „tartsatok bűnbánatot”, sőt – mondják – igazak vagyunk, a bűnt nem ismerjük, már uralkodunk, elközelített ugyanis, sőt már régóta megérkezett a mennyek országa. És ha János azzal folytatná, hogy megfeddi azok keménységét, és azt mondja: „Viperák fajzata, ki figyelmeztetett, hogy meneküljete az eljövendő harag elől? Cselekedjete tehát a bűnbánathoz méltó gyümölcsöket!” [Mt 3,7–8] Akkor már azt mondják: „Ördög szállta meg” [Mt 11,18], ugyanis ő határozottan állítja, hogy még az olyannyira igazak és méltók is nemcsak bűnösök, hanem

¹¹ Az előző, 1516. december 7-i, advent második vasárnapján az evangéliumról elmondott prédikáció végén (WA 1: 106).

¹² Perazim hegye a Vulgata fordításában, ahol Isten hívására Dávid győzelmet aratott a filiszteusok felett (2Sám 5,20–25).

rádásul mindenki jelenlétében viperák fajzatának nevezi és haraggal fenyegeti őket. Ilyenek most és a jövőben is mindazok, akik saját igaz voltukban hisznek, akik önmagukkal kapcsolatban csak a jó hírt akarják hallani az evangéliumból, tudniillik azt a jó hírt, hogy igazak és helyesen cselekednek, nem pedig a jó hírt Krisztusról. Hasonlóképpen nem akarják meghallani az evangélium másik hangját, hogy bűnt követnek el, hogy balgák, hanem azt hiszik inkább, hogy rossz és hazug az evangélium.

Ezért igen ingerlékenyek, indulatosak mindenkivel szemben, elszántak arra, hogy önmagukat védjék és a többieket megbüntessék, hogy önmagukat igazolják, másokat elítéljenek és kárhoztassanak, panaszkodva és vádolva, hogy ők maguk úgymond helyesen cselekedvén fenntartsák jogtalanságukat. De hogy hogyan ítélik meg ezt, hiszen maguk is bűnösök, azt Krisztus és Pál fejtette ki; tudniillik, mivel lélekben inkább nem töltik be a törvényt, mivel legalább szívükben vétkeznek és vágyakoznak, noha nem gyilkolnak, mégis haragszanak; noha nem lopnak, mégis kapzsik; noha nem paráználkodnak, mégis sóvárognak; mivel kegyelem nélkül nem tűnik el ez a bűnös vágy, amint Róm 7,24 mondja: „Én nyomorult ember, ki fog megszabadítani ebből a halálra ítélt testből?” Nem azt mondja, hogy „valamiféle viselkedés”¹³ vagy „gyakran megismételt cselekvés”, hanem: „Istennek kegyelme Jézus Krisztus által!” (Róm 7,25) Ezért az evangélium nagyra becsüli a bűnt, miközben kiterjeszti a mandátumát, úgyhogy senki sem válhat igazzá, aki nem szegi meg a törvényt, és hogy mindannyian bűnösök és bűnt követtek el, azért nyilvánvaló, hogy mindenki számára mennyire szükséges a bűnbocsánat keresztsége előtt a bűnbánat keresztsége. Ezért, meg van írva, János nem önmagában hirdette a bűnbánat keresztségét, hanem hozzáteszi, hogy „a bűnök bocsánatára” [Lk 3,3], azaz hogy ezen keresztül készek legyenek a kegyelemre, amely által történik a bűnök bocsánata, de csak azok bocsáttatnak meg, amik elkövetőjükben elégedetlenséget keltenek: ez ugyanis a bűnbánat! Csak azok elégedetlenek, akik felismerik ezeket a bűnöket, csak azok ismerik fel, akik belátják a törvényt: a törvényt senki sem érti meg magától, csak ha megmagyarázzák, ezt pedig az evangélium teszi. Így „adódik ugyanis a törvényből a bűn felismerése” [Róm 3,20], mert „a törvény nélkül halott a bűn” [Róm 7,8]. „Amikor azonban jött a törvény, életre kelt a bűn” [Róm 7,9], ugyanis nem tudtam volna, hogy a vágyakozás bűn, „ha a törvény nem mondaná”, tudniillik lelki értelemben véve azt nem mondaná: „Ne kívánd!” [Róm 7,7] Ezért a törvény igen jó dolog, miközben megmutatja a rosszat és felismerteti a személyes nyomorúságot, és így a jó keresésére ösztönöz. Ugyanis a betegség felismerése a gyógyulás kezdete, <115> és

¹³ Aristoteléstől való kifejezés a *habitus*, mely a skolasztikus etikában használatos.

„az Úrnak félelme a bölcsesség kezdete” [Zsolt 111,10; Péld 9,10; JSirá 1,16]. De a törvény félelmet kelt, hogy az ember megalázkodjon, mert úgy látja, hogy ő maga nem tartja meg a törvényt, és hogy így Isten ítélete következik be.

A kegyelem pedig kiárasztja a szeretetet, amitől bizakodóbbá válik az ember, miközben úgy látja, hogy ő maga meg akarja tartani a törvényt, és amit nem képes megtartani, abban Krisztus tökéletességét őhelyette elfogadják, miközben ő maga is tökéletessé válik. Ezért „hála az Istennek, aki a diadalt adja nekünk a mi Urunk Jézus Krisztus által!” [IKor 15,57]

4. Sermo vízkereszt utáni 4. vasárnap a tenger lecsendesítéséről

Mt 8,23–27

Wittenberg, 1517. február 1.

WA 1: 128–130 (latin); HLSt Pr. 47. sz. Szakirodalom: LW 51: 23–26; BRECHT 1: 150–154. (Keczkó Pál ford.)

23 Amikor beszállt a hajóba, követték őt a tanítványai.

24 És íme, nagy vihar támadt a tengeren, úgyhogy a hajót elborították a hullámok. Ő pedig aludt.

25 Tanítványai odamentek hozzá, felébresztették, és ezt mondták: „Uram, ments meg minket, elveszünk!”

26 De ő így szólt hozzájuk: „Mit féltetek, ti kicsinyhitűek?” Majd felkelt, ráparancsolt a szelekre és a tengerre, és nagy csend lett.

27 Az emberek pedig elcsodálkoztak, és ezt mondták: „Ki ez, hogy a szelek is, a tenger is engedelmeskednek neki?”¹⁴

<128> Nem lehet semmi kétségünk afelől, hogy ebben az evangéliumi igében – „a vihar és a tenger engedelmeskednek neki” (Mt 8,27) – a tenger a körülöttünk lévő világot, ezt a zavaros, bizonytalan, mulandó életet szimbolizálja. A vihar és a szél: „a sötétség világának urai és a gonoszság lelkei, amelyek a mennyei magasságban vannak” (Ef 6,12). A hajó az egyház, és azok közülünk, akik az igaz hitben járnak, valójában a hit maga a hajó, amelyben Krisztus ül, sőt amely állandóan

¹⁴ Az igehirdetés eredeti szövege az alapige – Jézus lecsendesíti a tengert – következő beillesztésével kezdődik: „Még a szelek is, a tenger is engedelmeskednek neki.” [Venti et mare obediunt ei, Matth. 8.]

hánykodik a veszedelmek miatt. Mert nekünk szükségszerűen hánykódnunk kell, mivel veszedelmek között vagyunk; áldott az, aki észreveszi a veszélyeket, és szerencsétlen az, aki nem látja őket. Nem mintha őt nem fenyegetnék veszélyek – hiszen nincs olyan ember, aki ne lenne veszedelmek között –, hanem ő még inkább ki van téve ezeknek, azért, mert nem látja, hogy körülveszik a veszedelmek, valójában már halott és elborították a veszedelmek. Mert ahogyan a kísértés hiánya dupla kísértés, sőt a legnagyobb kísértés, éppen így a veszedelem nélküliség a legnagyobb veszedelem. Így a legnagyobb biztonság a legnagyobb kísértés, a legnagyobb gazdagság <129> a legnagyobb szegénység, a legnagyobb igazság a legnagyobb igazságtalanság, a legnagyobb bölcsesség a legnagyobb bolondság, és így egyszerűen a mértéktelenség mindenféle mértéktelenségre vezet, és ez válik a legnagyobb veszedelemmé. Ha sok kísértés van, az igazából nem kísértés,¹⁵ a legnagyobb zűrzavar igazából a legnagyobb békeség, a legnagyobb bűn igazából a legnagyobb igazság, és a legnagyobb bolondság igazából a legnagyobb bölcsesség.¹⁶ Mert az előbbieken (például a jóságnál, a bölcsességnél stb.) a bolond magában hisz és elfelejtette Istent, míg az utóbbiakban (például a zűrzavarban, bűnben, bolondságban stb.) a bölcs nem bíz magában, hanem Istennél keres menedéket. De ha valaki önmagában bíz, és Istent elfelejti, az az összes gonoszság pöcegödre, másrésről azonban Isten keresése minden jó legjobbjá. Ahogyan Szent Jakab mondja levelének első fejezetében: „Teljes örömmel tartsátok, testvéreim, ha különféle kísértésekbe estek!” (Jak 1,2) És máshol azt mondja: „Tehát, ti gazdagok, sírjatok és jajgassatok a bekövetkező nyomorúságaitok miatt!” (Jak 5,1) És Ézsaiás 47. fejezetében a következőket mondja: „Most halld meg ezt te, aki jóléthez szoktál, biztonságban laktál, és ezt mondtad magadban: csak én vagyok, rajtam kívül nincs más! Nem leszek özvegy, és nem tudom meg, mi a gyermektelenség! Pedig megéred mindkettőt hirtelen, egyetlen napon: rád nehezedik teljes súllyal a gyermektelenség és az özvegység.” (Ézs 47,8–9) És újra: „Hirtelen ér utol a nem várt pusztulás.” (Ézs 47,11)

Ezért jobb azoknak, akik észreveszik, hogy a víz betör hajójukba, mert ez arra indítja őket, hogy Istennél keressék a segítséget. Azért vegyük észre, hogy Krisztus minden dologban a mi javunkat keresi, és minket szolgál akkor is, amikor alszik. Amikor tehát elhagy bennünket, akkor tart meg, és amikor megengedi, hogy keresztülmenjünk a rémület viharain, akkor visz előre bennünket. Ilyenformán ezeket azért teszi, hogy mi ne vesszünk el, hanem hogy térjünk

¹⁵ Vö. *A jó cselekedetektől* (1520), WA 6: 223; lásd LVM 2. köt.

¹⁶ Vö. Róm 1,22; 1Kor 3,18; 4,10; valamint a *Heidelbergi disputáció* (1518) paradox téziseit: WA 1: 353–365; lásd LVM 1. köt. Lásd még alább a 7. prédikációt a vakon születettéről.

vissza hozzá, azért, hogy szüntelen oltalma alatt legyünk. Ő valójában fel akarja ébreszteni a vágyat önmaga iránt, hogy szüntelenül könyörögjünk hozzá, és azt akarja, hogy kiáltsunk hozzá, azért, hogy meghallgathasson és válaszolhasson nekünk. Meg akar hallgatni bennünket, azért, hogy megmenthessen. Ilyenformán tanít bennünket arra, hogy ne magunkban, hanem őbenne bízunk. És amit ő mond, az valóban igaz: „Én adok halált és életet.” (5Móz 32,39) Ami azt jelenti, hogy ezek a szavak: „felébreszteni őt”, ezek jelentik a mi szabadításunkat. Így megtanulhatjuk, hogy amikor ő alszik, mi elveszünk. Azért aki számára Krisztus nem alszik, az nem érzi magát veszélyben. Aki pedig nincs veszélyben, az nem kiált hozzá. És az, aki nem kiált, az nem hallgattat meg. Akit nem hallanak meg, az nem kap semmit. Aki nem kap semmit, annak semmije sincs. És akinek nincs semmije, az elpusztul. Így van az, hogy aki nincs veszélyben, igazából az vész el, mert akinek a számára soha nem alszik az Úr, az soha nem kelti őt fel. Ezért aludj, Úr Jézus, hogy felébredhess, és hadd legyünk veszélyben, hogy te igazán megmenthess bennünket!

Ennek megfelelően, még ha a minket körülvevő egész világ békén is hagy bennünket, íme, mindegyikünk maga egy hatalmas és tágas tenger, telve csúszómászókkal, hatalmas és apró állatokkal. Valóban a legnagyobb sárkány bennünk van. Csak vegyük figyelembe, hogy egyedül a szemünk mennyi vihart kavart fel, és mennyit a fülünk meg a nyelvünk. És amellet a mi simulékony lelkünk mennyi halott és undok dolgot kedvel. Mennyi ilyen apró és óriás szörny van, ezek a mi állandóan változó kívánságaink, aggodalmaink, gyűlöletünk, félelmek, remények, fájdalmak és hiábavaló élvezeteink. Ez az, ahol a sárkány belopózik, ez a test zsarnoksága, az érzéki vágy gyújtogatója, a törvény, ami tagjainkban van (Róm 7,23). És amikor ez a szörny tombol és dühöng, ki van biztonságban, kinek van békessége? Íme, micsoda nyomorúságokkal vagyunk tele! Amikor valaki így kiált: „Fáj a lelkem, ha látom városom lakóinak sorsát.” (JSir 3,51) És megint: „Belépett ablakainkon a halál.” (Jer 9,20) Aki nem érzi ezeket, az halott, és ahogyan mondtam, aki igazán érzi ezeket, az biztosan Jézus egyik tanítványa, aki ébresztgeti Jézust, és azt mondja: „Ments meg, Uram, mert elveszünk!” (Mt 8,25) De jaj, micsoda fájdalom, mennyi embert <130> – majdnem minden keresztényt – látunk süllyedni, de milyen keveset, aki segítségért kiált! Minden biztonnyal mi is hasonlóak vagyunk, mi szintén a saját igazságunk szerint cselekszünk, ezért nem Krisztus segítségül hívása, hanem a saját cselekedeteink ereje az, ami megtart. Mi biztonságba helyezzük magunkat, azért, hogy kikerüljünk a nehézségeket. Nem akarunk veszedelmeket, amelyek Krisztus segítségül hívására indítanak. Mi inkább tesszük a jó cselekedeteket, hogy békességünk legyen. De ez ezerszer ezerszeres veszélyt jelent. Jaj nekik!

5. Sermo Szent Mátyás napján a bölcsességről

Mt 11,25–30

Wittenberg, 1517. február 24.

WA 1: 138–141 (latin); BoA 5: 424–428; HLSt Pr. 52. sz. Magyarul: *Lelkipásztor* 76 (2001) 384–386.
Szakirodalom: LW 51: 26–31; BRECHT 1: 150–154. (Percze Sándor ford.)

25 Abban az időben megszólalt Jézus, és ezt mondta: „Magasztallak, Atyám, menny és föld Ura, mert elrejtetted ezeket a bölcssek és értelmesek elől, és felfedted a gyermekeknek.

26 Igen, Atyám, mert így láttad jónak.

27 Az én Atyám mindent átadott nekem, és senki sem ismeri a Fiút, csak az Atya, az Atyát sem ismeri senki, csak a Fiú, és az, akinek a Fiú akarja kijelenteni.

28 Jöjjetek énhozzám mindnyájan, akik megfáradtatok, és meg vagytok terhelve, és én megnyugvást adok nektek.

29 Vegyétek magatokra az én igámat, és tanuljátok meg tőlem, hogy szelíd vagyok, és alázatos szívű, és megnyugvást találtok lelketeknek.

30 Mert az én igám boldogító, és az én terhem könnyű.”

<138> **25** Elrejtetted ezeket a bölcssek és értelmesek elől, és felfedted a gyermekeknek. Az ember azért rejtegeti, ami az övé, hogy azt letagadja és titokban tartsa; Isten azért rejt el, ami az övé, hogy azt kinyilatkoztassa. A bölcssek és nagyok elől elrejtí – megalázva és bolonddá téve őket –, hogy így nyilatkoztassa ki azt a kicsiknek, mert így kedves neki, és ez felel meg szent és jó akaratának. Mert melyik akaratot lehet annál jobbnak nevezni, mint amelyik rejtettsége által nem tesz mást, mint hogy a kinyilatkoztatás akadályát – vagyis a fennhéjázást – eltávolítja? Két kérdéssel állunk itt szemben. Először: kiket kell azon bölcssek és értelmesek alatt értenünk, akik előtt ez a rejtettség van? Másodszor: mit takar előlük ez az elrejtettség?

Ami az első kérdést illeti, arra itt is, ott is azt válaszolják, hogy „bölcssek és értelmesek” azok, akik azt képzelik magukról, valójában azonban nem azok.¹⁷ Ez a mondás igaz is, de mégis homályosabb, mint maga a textus. Sokan mondják bölcsnek és értelmesnek azokat, akik tényleg ilyenek, de mégsem hiszik magukat bölcsnek vagy értelmesnek, sőt úgy iszonyodnak ettől a megnevezéstől, mint valami borzalomtól. Ez a megállapítás azt hangoztatja tehát, hogy vannak, akik

¹⁷ Ez a *Glossa ordinaria* és Nicolaus Lyra magyarázata. Vö. *Catena aurea* 362.

bölcssek, és vannak, akik csak bölcsnek látszanak. Akik pedig így bölcssek, azok észjárása közel áll a büszkeséghez, és ez veszélyes.

A keresztényeknek ezt kell tehát mondani: azok a „bölcssek”, akik mindenben okosak, de leginkább Isten bölcsességében és a Szentírásban. Különbözik mindenki bölcsnek gondolná magát. Akiket pedig én igazán bölcsnek neveznék, azok olyanok, akik nem gondolják magukról, hogy bölcssek, sem pedig azt, hogy náluk a bölcsesség. Inkább bolondnak tartják magukat, és azt érzik, mennyire szükségük lenne bölcsességre és okosságra, mert szívük minden hízeltedése nélkül látják, hogy üresek, és semmit nem tudnak. Azt mondom tehát, akik teljességgel tudatlanok, <139> de a bölcsességet kívánják, azok a valóban bölcssek. A többiek pedig valamennyien – gondolják bár magukat olyannak, mint akik paraszti, durva tudatlanságba süllyedtek, vagy legyenek bár olyan dörzsöltek, mint a kifinomult szélhámosok – azért „bölcssek”, mert nem bolondok, nem üresek, nem sóvárognak a bölcsességre, nem gyermekek. Az apostol, mint egy kitűnő tanár, nem azt mondja: „aki bölcs akar lenni közöttetek”, gondolja magáról, hogy bolond, vagy tartsa magát annak; hanem így szól: „legyen bolond, hogy bölcsé lehessen” [1Kor 3,18]. Mert igaz a mondás: a bolond bölcs és a bölcs bolond. Ez azt jelenti: aki a saját bölcsességében bolond, az másban – vagyis Isten bölcsességében – bölcs, Isten pedig ezt be is számítja neki. Mert aki felismeri, mennyire bolond Isten előtt, annak Isten ezt az alázatot a legnagyobb bölcsességeként tartja számon.

Akik eszerint tehát valóságosan bölcssek – vagyis bolondok –, azok mindig ezt mondják: „Uram, lépésemet és utamat színed előtt ítél meg.” [Zsolt 5,9; Zsolt 118,133] Aki így imádkozik, az teljesen vaknak és tudatlannak vallja magát úgy, mint aki tisztában van ezzel. De ezért egyáltalán nem gondolja magát bolondnak, hiszen ebben van bölcsessége. A bölcssek azonban – vagyis a bolondok – ezt mondják: „Ki mutatja meg nekünk, mi a jó?” [Zsolt 4,6] Azok vagyunk, amik vagyunk, mi a vezetést, a jó intenciókat vagy az egészséges ész követjük, ahogy Cicero dicsekszik a *De senectute* című könyvében,¹⁸ azt állítva, hogy ők éppen azért bölcssek, mert az értelmet mint a legjobb vezért követik. Ez az egészséges értelem, ez a vezér, a természet ezen okossága hallatszik minden katedrán és szószéken, mindenütt ezt dicsérik. Ezen bölcsesség elől rejti el az Atya, ami az övé, hogy bolonddá tegye, vádolja azokat, akik ilyenek, és így tegye szükségessé, hogy az ő kegyelmét keressék, és az legyen a vezérük. Úgy lehet még megkülönböztetni a bölcsset és az okosat, hogy „bölcs” alatt olyan valakit értünk, aki a fiatalok és mások tanítója, és képes tanítani. Az „okos” pedig az, aki képes megérteni, amit elé tesznek. Mind a két fajta bolond az Isten előtt.

¹⁸ Cicero: *Cato maior de senectute*.

A másik kérdésre azt válaszoljuk, hogy maga Krisztus és Isten, az Atya rejtőztek el. Ő maga válaszol erre a kérdésre, amikor így szól:

27 Az én Atyám mindent átadott nekem. És senki sem ismeri a Fiút, csak az Atya; az Atyát sem ismeri senki, csak a Fiú, és az, akinek a Fiú akarja kijelenteni.

Eszerint Isten és Krisztus, az Atya és a Fiú ismerete el van rejtve előlünk, és ebbe a bölcsék és a szentek gyakran beleütköznek. János apostol is erről beszél: „De mindezt azért teszik veletek (vagyis ha megölnek titeket, azt gondolják, Istent szolgálják ezzel, és ezzel saját alázatukat igazolják), mert nem ismerik sem az Atyát, sem engem.” (Jn 16,2–3; vö. 15,21) Mivel az ilyenek bölcsék és okosak, nem pedig gyermekek, azt gondolják, ezzel bizonyítják Istennek engedelmségüket. De azért tartják magukat bölcsnek, mert azt, ami rejtve van – tehát az Atyát és a Fiút – nem ismerik.

Miben áll tehát Istennek az az ismerete, amit Krisztus tanít? Minden elvétegetik tőlünk, és semmink sem marad? Hol a bölcsesség? Hol az igazságosság? Hol az igazság? Hol az erény? Nem bennünk, hanem Krisztusban; rajtunk kívül – Istenben. Mivel minden Krisztusnak adatott, mi valamennyien gyermekek, bolondok, bűnösök, hazugok, gyengék és semmik lettünk. Így az Atyát senki nem ismeri, csak a Fiú, és a Fiút sem ismeri más, csak az Atya, mert minden egyedül az Atyáé, ő pedig mindent egyedül a Fiúnak adott át. Így fosztott meg minket minden ismerettől, pontosan ezáltal lettünk gyermekekké és képessé arra, hogy az Atya kinyilatkoztathassa nekünk, ami az övé, és a Fiú is kinyilatkoztathassa, ami az övé. Ez a kettő pedig – ha az Atya vagy a Fiú nyilatkoztat ki valamit – egy; <140> egy a kinyilatkoztatás és egy a kinyilatkoztató. Az Atya kinyilatkoztatja és megdicsőíti a Fiút, a Fiú kinyilatkoztatja és megdicsőíti az Atyát, ahogy János mondja (Jn 17,1). Ebből tanuld meg, hol a bölcsesség, erény és értelem. Báruk 3,37-ben ezt olvassuk: „A mi Istenünk kikutatta az értelem minden útját.” Nem nálunk és bennünk kell tehát keresni a bölcsességet és értelmet, hanem Istenben. „És átadta Jákóbnak, az ő szolgájának meg Izraelnek, akit szeret.”¹⁹ Jn 12,32-ben pedig ez áll: „Én pedig, ha felemeltetem a földről, magamhoz vonzok mindeneket.” Akkor semmit nem hagyott meg nekünk? Igen, így van, semmit. Hol vannak tehát a bölcsék?

Tudjátok meg, hogy maga Krisztus az igazságunk, erőnk, erényünk és bölcsességünk [1Kor 1,30], akit az Atya tett ezekké. Isten, az Atya belé helyezte a maga minden bölcsességét, erejét, erényét és igazságát, hogy az a miénk lehessen.

¹⁹ SzIT: „Ő felkutatta a tudás minden útját, s átadta Jákóbnak, a szolgájának, és Izraelnek, akit szeretett.” Vö. Ézs 45,3–4.

Ez jelenti „ismerni a Fiút”. Ebből tudhatjátok meg, hogy az Atya irgalomból Fia igazságát – vagyis a sajátját – számítja be nekünk. Mert az Atya és a Fiú igazsága ugyanaz. Ugyanazt az életet, ugyanazt az erőt ajándékozták nekünk. Ez jelenti „Krisztus Atyját” ismerni. A bölcsék elől azonban ez úgy el van rejtve, hogy ha ilyesmit hallanak, rögtön így fecsegnék: „Ne tegyünk semmi jót, tegyük a rosszat, hogy jó következze belőle! Ha idegen igazság által lettünk igazzá, egyedül Isten irgalmából, akkor télenkedjünk, mert cselekedeteink semmit sem érnek, bölcsességünk pedig semmivé lett!” [Róm 3,8] Így beszélnek a teljesen bölcsék és igazak, akik akkor lennének gyermekké, és akkor tudnának erre a kérdésre helyesen felelni, ha úgy fogadnák el az Atyát és a Fiút, ahogy ők nyilatkoztatják ki magukat. Azok, akiknek Krisztus mint a bölcsesség nyilvánul meg, egyáltalán nem télennek, és már nem is ők élnek, hanem Krisztus él bennük [Gal 2,20]. Nem kell attól tartanunk, hogy Krisztus télenkedik; sőt ő a legelfoglaltabb és a legtevékenyebb. Mindezt azonban a legenyhébb és legszeretetteljesebb módon teszi, miközben egyesek saját bölcsességükben hasztalanul fáradoznak, izzadnak és különleges titkaikkal terhelik meg magukat. Ezek azért ténykednek, hogy saját számítgatásaikkal, fáradozásukkal és útjukkal megnyugtassák lelkiismeretüket. Addig nem nyugszanak, amíg észre nem veszik és meg nem látják, hogy bűnüket elpusztították az elégtétellel, és elképzeléseiknek eleget tettek – ami egyébként lehetetlen, mert ezzel csupán homokra építünk [Mt 7,26].

Bármennyit is tesznek, bármennyire szorgalmasak, bármennyit dolgoznak, spekulálnak, nem érnek el semmi mást, csak azt, amit az ilyen cselekedetekkel el akartak kerülni, vagyis a lélek nyugtalanságát. Amit nem kerülhetünk el máshogy, csak ha ismerjük az Atyát és Krisztust; Isten kegyelmét és irgalmát, amit nekünk Krisztusban ingyen adott; és Krisztus érdemét, amit beszámít nekünk. Az ilyeneknek mondja:

28 Jöjjetek énhozzám mindnyájan, akik megfáradtatok, és meg vagytok terhelve, és én megnyugvást adok nektek.

Ne próbáljátok enyhíteni terheiteken, ne nyugtatgassátok magatokat, ezt én akarom megcselekedni veletek. Miért maradtok mégis önmagatoknál? Hagyjátok ott magatokat, és jöjjetek énhozzám: kételkedjete magatokban, és reménykedjete bennem. Ahogy Ábrahám is elment a maga országából, barátai köréből és atyja házából [1Móz 12,1]. Mert mi magunk vagyunk atyánk háza; mi magunk vagyunk a világ. Önmagunkból kell tehát kimennünk, ha fáradtak és megterheltek vagyunk. A görögben mindez sokkal találóbban hangzik: „Jöjjetek énhozzám mindnyájan, akik dolgoztok és megterheltek vagytok.” Mert ha megterhelten (fáradtan) kellene dolgoznunk, az még kellemes lenne; mert így munkánk következménye lenne a megterheltség. Így azonban maga a munka lesz teherre, ami azt

jelenti: azért dolgozunk, hogy nyugalmat találjunk, de épp ez a munka fáraszt és terhel meg minket. <141> Saját igazságunk és cselekedeteink csak szaporítják és növelik bűneinket; a lelkiismeret pedig nem szabadul fel, és ingataggá lesz, félni kezd, ahogy Préd 10,15-ben áll. „Az ostobát úgy kifárasztja a munkája, hogy a városba sem tud bemenni.” És ugyanott: „Aki követ fejt, megsértheti magát, és aki fát hasogat, megsebesülhet.” (Préd 10,9) Így szolgálnak, akik azt hiszik, hogy cselekedeteik által igazak. A nehéz munkáról általában ez a mondás járja: *Ennél még szívesebben hordanék követ vagy hasogatnék fát is.* Ugyan mi másra való ez a két cselekedet, ha nem arra, hogy másoknak szolgáljunk velük és ne magunknak?

Most pedig halljuk, mit mond a lelkek nyugalmaról:

29 Vegyétek magatokra az én igámat.

Nem azt mondja, tegyétek ezt vagy azt, hanem: jöjjetek hozzám, hagyjátok el önmagatokat, vegyétek fel kereszteteket, és kövessetek engem. „Mert aki nem veszi fel keresztjét és nem követ engem, az nem méltó hozzám.” [Mt 10,38] Hatalmas kereszt Krisztushoz menni és önmagunktól eltávolodni, ettől azok undorodnak a legjobban, akik saját cselekedeteikkel próbálják eltüntetni a bűneiket. Az ilyenek nem a bűnöket, hanem a bűnök büntetését próbálják elkerülni (azért, mert szolgák, és nem a bűnt utálják, hanem csak a bűnök büntetését). Azon iparkodnak, hogy a sok bűnbánattal és elégtétellel kioltás a pokol tüzét, és megmeneküljenek az ítélet büntetésétől. Mivel azonban bűnük szüntelen megmarad, a lelkiismeret büntetése is állandóan terheli őket. Az ilyenek mindig a maguk hasznát keresik. Ezért nem találnak soha békességet az istentelenek. Mert ha elhagynák önmagukat és megutálnák bűneiket, akkor nem lenne büntetésük; félniük sem kellene, mert ha a vétek eltűnik, akkor a büntetés is elmarad. Önmagukat azonban nem akarják elhagyni, Krisztusnak ezen könnyű igájától pedig félnek. Ezért saját terhük alatt dolgoznak, és attól félnek, amitől nem kellene; úgy vonszolják maguk után a bűnt, mint valami megrakott szekeret.

A szolgálai igazságot tehát tökéletesítgeti a búcsúk özöne. Nem is érnek el velük mást, csak azt, hogy a nép megtanul félni, menekülni és iszonyodni a bűnök büntetésétől, nem pedig a bűntől.²⁰ A bűnbocsánat gyümölcset nem nagyon érzik, csupán biztonságot és szemtelenséget arra, hogy a bűnt elkövessék, Olyannyira, hogy ha nem félnének a bűnök büntetésétől, senki nem kívánná azok elengedését, még akkor sem, ha ingyen juthatna hozzá. Arra kellene inkább a népet inteni, hogy szeresse a büntetést, és vegye fel a keresztet.²¹ Hazudnék, ha azt mondanám, hogy Isten akarta teljes joggal a búcsút vagy elengedést így

²⁰ Vö. 95 tétel (1517). WA I: 235 (40. tétel). Lásd LVM I.

²¹ Vö. 95 tétel (1517). WA I: 238 (94. tétel). Lásd LVM I.

nevezni. Mert *indulgere* ugyanazt jelenti, mint *permittere*, megengedni. A bűcsú [*indulgentia*] annyit jelent, hogy valaki engedélyt kap a büntetés nélküli vétkezésre; szabadságot a Krisztus kereszttől való megszabadulásra. Ha mégis lenniük kell bűcsűknak és elengedéseknek, legalább csak azoknak adnák, akik gyengék a hitben, és ne ingereljék vele azokat, akik nem a kereszttel igyekeznek szelídséghez és alázathoz jutni – ahogy itt az Úr mondja. Mert ő arról beszél, hogy a lélek nyugalma nem bűcsúval lehet megtalálni, hanem szelídséggel és alázattal. A szelídség pedig sehol másutt, csak a büntetés és a kereszt alatt fog megszületni, amiktől azonban a bűcsű megszabadítanak. Mert a bűcsű a büntetés és a kereszt utalását tanítják, és soha nem tesznek minket szelíddé és alázatosná, ami azt jelenti: soha nem jutunk Krisztushoz, és soha nem szerzünk elégtételt. Ó, milyen veszélyben élünk manapság! Ó, hortyogó papok! Nagyobb ez, mint az egyiptomi sötétség! Milyen szilárdak is vagyunk a legeslegnagyobb szerencsétlenségünkben!

6. Sermo a bűcsúról és a kegyelemről

1517–1518

WA 1: 243–246 (német); BoA 1: 10–14; DDStA 2: 1–27; Mü³ 1: 109–112; HLSt 5. sz. Szakirodalom: MOELLER 1988; BRECHT 2003; DIETER 2014; MOULIN 2014; SCHILLING 2014. (Szűcs Eszter ford.)

<243> Először.²² Tudnotok kell, hogy néhány új tanító, mint Petrus Lombardus, Aquinói Tamás és követőik a bűnbánatot három részre osztják, úgymint megbánás, gyónás és elégtétel. És bár ez az ő felfogásuk szerinti különbség nehezen vagy egyáltalán nem található megalapozottnak a Szentírásban, és a régi tanítóknál sem, mi ezt most mégis így hagyjuk, és az ő szokásuk szerint beszélünk.

Másodszor. Azt mondják: A bűcsű nem teszi fölöslegessé az első vagy a második részt, a megbánást vagy a gyónást, hanem a harmadikat, mégpedig az elégtételt.

²² Luther 1517-ben, a bűcsúról szóló 95 tétel kiszégezésével egy időben prédikált is a bűcsúról és a kegyelemről. A 95 tétel inkább kritikus, a sermo építő módon szól. A latin tételSORnak a visszasságok elleni támadás, míg a német prédikációnak a gyülekezet helyes irányba való befolyásolása a célja. A sermo még nem reformátori teológia, hanem egyszerűen csak a visszaélésekkel szembeni kritika. 1517-ben hangzott el, és egy évvel később ki is nyomtatták több prédikációval együtt, kis füzetecske formájában. Ez hatott először széles körben: több mint húsz különféle kiadásban jelent meg. Luther immár nem tudósokhoz, hanem erőteljes német nyelvezetével a néphez szólt.

<244> Harmadszor. Az elégtétel további három részre oszlik, imádságra, böjtre és alamizsnálkodásra, mégpedig így: az *imádság* jelent minden cselekedetet a lélekben, mint az olvasás, gondolkodás, Isten igéjének hallgatása, prédikálás, tanítás és effélék. A *böjtölés* jelenti a test sanyargatásának cselekedeteit, mint a virrasztás, munka, kemény fekvőhely, durva szövésű ruhák stb. Az *alamizsnálkodás* jelenti a szeretet és könyörület cselekedeteit a felebaráttal szemben.

Negyedszer. Náluk kétségbevonhatatlan, hogy a búcsú elveszi az elégtétel cselekedeteit, ami pedig a bűnök miatt szükségképpen elő van írva.²³ Mivel így ezeket a dolgokat mind szét kell választani, semmi jó sem marad többé, amit meg tudnánk tenni.

Ötödször. Sokaknál az a nagy és még eldöntetlen vitakérdés merül fel, hogy a búcsú valamivel többet vesz-e el, mint néhány kirótt cselekedet, vagyis hogy azt a büntetést, amelyet az isteni igazságosság a bűnökért követel, elveszi-e.²⁴

Hatodszor. Ezúttal hagyom az ő véleményük elvetését. Azt mondom, az Írásból nem bizonyítható, hogy az isteni igazságosság a bűnökért valami egyéb büntetést és elégtételt kívánna vagy követelne, mint egyedül a szívbeli, igaz bűnbánatot, avagy megtérést, a jövőre vonatkozóan pedig Krisztus keresztre hordozásának szándékát és a fönt megnevezett dolgok gyakorlását (ha senki nem parancsolja, akkor is).²⁵ Mert így szól Isten Ezékiel által: „Ha a bűnös megtér és igazul cselekszik, nem akarok többé az ő bűnére gondolni.”²⁶ (Ez 18,21–22) És éppígy mindazoknál, akiket feloldozott: Magdalai Máriánál, a bénánál, a házasságtörő asszonynál stb. (Lk 8,2; vö. Lk 7,36–50; Mt 9,1–8; Jn 8,2–11) Szívesen hallanám azt, aki valami mást akar bizonyítani, attól eltekintve, hogy van néhány doktor, aki így vélekedett.

Hetedszer. Az ember úgy találja, hogy Isten mintegy igazságossága szerint

²³ A búcsút 1517-ben hirdették meg a római Szent Péter-bazilika felújításához szükséges pénz előteremtésére, búcsúcédulák árusításával. A búcsúcédulákat eredetileg nem árusították, hanem csak adományokat fogadtak el értük. A pénzadomány eredetileg a bűnbocsátnak nem az előfeltétele, hanem a hatása volt. Ez a felfogás torzult el azzal, hogy a pénzadományt a bűnbocsátnak megvásárlásának tekintették. Luther végső soron az ellen tiltakozott, hogy a kegyelmi bűnbocsátnak Isten jóindulatának megvásárlásává züllött. Vö. LVM 7: 64–66 (48. sz.).

²⁴ A tisztítóútzben való szenvedés megrövidíthetőségét a skolasztika azzal magyarázta, hogy a pápa rendelkezik az egyház titkos kincsével, *thesaurus*ával, amely Krisztus és a szentek főlegben lévő érdemeiből gyűlt össze. Ennek az „aprópénzre váltása” az 1343-as *Unigenitus* kezdetű bullával vette kezdetét, amit VI. Kelemen, az avignoni pápa adott ki. Kivonata: CIC 2: 1304; WA 2: 5. QGP 1: 772–774 (760. sz.); DH 1025. sz.

²⁵ Vö. 95. tétel (1517). WA 1: 233 (6. tétel). Lásd LVM 1. kötet.

²⁶ MBT: „Ha a bűnös megtér és [...] megtartja minden rendelkezésemet, [...] a vétkek [...] nem maradnak emlékezetben.”

büntet, avagy a büntetésen keresztül szorít megbánásra, ahogyan Zsolt 89,31–34-ben áll: „Ha gyermekei bűnösök lesznek, bűneiket bottal fogom sújtani, de irgalmasságomat mégsem fordítom el tőlük.”²⁷ De ezt a büntetést elengedni senkinek sem áll hatalmában; Isten inkább azt ígéri, hogy ki fogja róni ezt a büntetést.

Nyolcadszor. Ezért nem tud az ember a kiszelt büntetésnek nevet adni, nem is tudja senki, mi az, amennyiben ez a büntetés nincs is, ahogy a fent nevezett jó cselekedetek sincsenek.

Kilencedszer. Azt mondom: ha a keresztény egyház még ma elhatározná és kinyilvánítaná, hogy a bűcsú több, mint az elégtétel cselekedeteinek az elengedése, még akkor is ezerszer jobb volna, ha egyetlen keresztény se venné a bűcsúcédulákat, hanem inkább gyakorolná a cselekedeteket és elszenvédné a büntetést.²⁸ Mivel a bűcsú semmi más, és nem is lehet más, mint jó cselekedetek és üdvös büntetések elengedése, amiket az ember olcsón kiválaszt és elhagy. Habár néhányan az új prédikátorok közül kétfajta büntetést találtak ki: <245> az egyiket az elégtételhez [*satisfactorias*], a másikat a gyógyuláshoz [*medicativas*]. De nekünk elegendő szabadságunk van, hogy megvessük az ilyesmit és az efféle fecsegést (Istennek hála), hiszen csak koholmány, mert minden büntetés, amit Isten kiró, a keresztények javulásához szükséges és üdvös.

Tizedszer. Azt nem mondhatjuk, hogy a büntetés és a cselekedet túl sok lenne, hogy az ember életének rövideége miatt ne tudná elvégezni azt, és ezért válna szükségessé a bűcsú. Erre azt felelem, hogy ez is alaptalan és merő koholmány. Mivel Isten és a szentegyház senkire nem ró ki többet, mint amennyit el lehet viselni, ahogyan Szent Pál mondja 1Kor 10,13-ban, hogy Isten senkit sem hagy erején felül megpróbálni. Nagyon is a kereszténység gyalázatára válik, hogy azzal vádolják, többet helyez ránk, mint amit el tudunk hordozni.

Tizenegyszer. Ha a kánonjogban meghatározott vezeklési módok még érvényesek lennének, és bármilyen halálos bűnre hét év töredelem²⁹ lenne ki-

²⁷ MBT: „Ha fiai elhagyják tanításomat, és nem élnek törvényeim szerint, ha megszegik rendelkezéseimet, és nem tartják meg parancsolataimat, akkor bottal büntetem meg őket vétükért, és csapásokkal bűnükért. De szeretetemet nem vonom meg tőle, és nem csalom meg, mert hűséges vagyok.”

²⁸ Vö. 95. tétel (1517). WA 1: 235, 238 (40. és 89. tétel). Lásd LVM 1. kötet.

²⁹ A hét év vezeklés a hétesztendei bűcsút jelenti, azaz a bűnösnek hét esztendővel kevesebbet kell a tisztítótűzben eltöltenie. Maga a bűcsú (eredete a német *Busse* szó) már az ősi germán jogfelfogásban ismert volt: a pénzbeli kárpótlás kifejezésére használták, még gyilkosság esetén is. Az egyházi gyakorlat eredetileg csak az egyházi büntetések (böjtölés, zárándoklat, számkivetés) alóli felmentést jelentette, aztán a bűcsú IV. Sixtus 1476-os *Salvator noster* bullájával kibővült a tisztítótűz alóli váltsággal (DH 1398. sz.).

mérve, úgy a kereszténységnek ugyanezt érvényben kellene hagynia, és nem többet kivetni, mint amit el lehet hordozni. Sőt ennél sokkal kevesebbet! Mivel e szabályok most nincsenek érvényben, ügyelni kell arra, nehogy több legyen kiróva, mint amit mindenki jól el tud hordozni.

Tizenkettedszer. Azt mondják, hogy a bűnök a felesleges büntetéssel vagy a tisztítótűzhöz,³⁰ vagy a búcsúhoz visznek, de több dolgot alap és bizonyíték nélkül mondanak.

Tizenharmadszor. Nagy tévedés, ha valaki azt gondolja, hogy bűneiért elégtételt tehet, hiszen Isten a bűnöket mindig, minden időben ingyen, mérhetetlen kegyelméből megbocsátja, és ezért nem kíván mást, mint hogy az ember ezentúl helyes életet éljen. A kereszténység valami mást követel, tehát tud és kell is elengednie, nem pedig elviselhetetlen terheket kivetnie.

Tizennegyedszer. A búcsú a nem tökéletes és lusta keresztényeknek el akarja engedni, hogy elmulaszthatatlan vagy nehezen viselhető jó cselekedeteket gyakoroljanak. Mert a búcsú senkitől sem követel javulást, hanem eltűri és engedi, hogy a keresztények ne legyenek tökéletesek. Nem kell a búcsú ellen beszélnünk, de rábeszélnünk sem kell senkit.

Tizenötödször. Sokkal biztosabban és jobban tenné az ember, ha pusztán Isten kedvéért adna valamit a Szent Péter-székesegyházra, vagy hogy hívják, mint hogy helyette a búcsúra adna.

Tizenhatodszor. Sokkal jobb jót cselekedni egy rászorulóval, mint építkezésre adakozni, és annál is sokkal jobb, mint a búcsúért való adakozás. Mert ahogy mondják: „Jobb egyszer jót cselekedni, mint sok jó cselekedetet elengedni.” A búcsú azonban sok jó cselekedet elengedése, különben semmit sem engedne el.

Igen, hogy én tanítom jól, az ebből tűnik ki: ha adakozni akarsz, mindenből – a Szent Péter-székesegyházat és a búcsút mellőzve – a szegényeknek <246> kell adnod. Ha azonban ez odáig megy, hogy a városodban nincs több rászoruló – ami, Isten így akarja, soha meg nem történik –, akkor adj, ahogy jólesik, a városod templomának, oltárának ékszert, kelyhet. És amikor aztán többre valóban nincs szükség, adakozhatsz a Szent Péter-székesegyházra vagy akármi másra,³¹ ahogy akarod. Valójában nem a búcsúk kedvéért kell cselekedni. Pál

³⁰ A tisztítótűznek nincs bibliai alapja, csak a deuterokanonikus Makk 12,39–45 beszél róla. A gondolat a patrisztikus korban alakult ki. Alexandriai Kelemen és Órigenés szerint azok, akik úgy haltak meg, hogy nem volt idejük vezekelni, tűz által tisztulnak meg. Aquinói Szent Tamás szerint pedig a bűnnek vétké és büntetése van: a vétké eltávolítható rögtön a halál után, a büntetését hordozni kell a purgatóriumban. A reformátorok kritikája ezzel szemben egyrészt a bibliai alap hiánya, másrészt pedig a hit általi megigazulással való összeegyeztethetetlenség.

³¹ A búcsút a székesegyház felújításához szükséges pénz előteremtésére hirdették meg. A „vagy

mondja 1Tim 5,8-ban: „Aki a háza népéről nem gondoskodik, az nem keresztény, és gonoszabb a pogánynál.”³² És légy tisztában azzal, hogy aki neked mást mond, az vagy félrevezet téged, vagy a pénztárcádban keresi a lelkedet, és ha abban csak egy fillért is találna, az az összes léleknel kedvesebb volna előtte.³³ Ha azt kérdezed: „Tehát soha többé ne vegyek búcsúcédulát?” Én azt felelem, amit már mondtam, hogy az én akaratom és kívánságom, kérésem és tanácsom az, hogy senki ne vegyen búcsúcédulát. Hagyd a lusta és alvó keresztényeknek a búcsúcédulákat, és törődj a magad dolgával!

Tizenhetedszer. A búcsú nem tiltott és nem is javasolt, hanem olyan dolog, amely megengedett és engedélyezett. Ezért nem a hűség cselekedete, és nem is megszerezhető, inkább mentegetőzés a hűség alól. Bár lebeszelnünk senkit nem kell csak azért, hogy megváltassék, mégis térítsünk el ettől minden keresztényt és buzdítsuk őket inkább jó cselekedetre és bűnhődésre, hogy abban előbbre jussanak és erősödjenek.

Tizennyolcadszor. Hogy a lelkeket a búcsún keresztül a tisztítóüzből kihúzzák-e, nem tudom, és nem is gondolom,³⁴ habár néhányan az új doktorok közül ezt mondják. De lehetetlen ezt bizonyítaniuk, és az egyház még nem döntötte el. Ezért a nagyobb biztonság kedvéért sokkal jobb, ha te magad könyörögsz és munkálkodsz: ez bevált és biztos.

Tizenkilencedszer. Ezen pontok felől nincs kétségem, hiszen elégségesen

akármilyen másra” megjegyzés arra utal, hogy kételkedni lehetett abban, hogy a búcsúcédulákból befolyt összeget valóban az építkezésre használják-e fel. *Hurka Gyurka ellen* (1541), WA 51: 539–540: „Aztán kiderült, hogy [Brandenburgi] Albert püspök fogadta föl ezt a Tetzelt harsánysága miatt. Őt ugyanis Mainzban azzal a feltétellel választották püspöknek, hogy a palliumot maga veszi (akarom mondani: váltja) meg Rómában. Mainzban ugyanis azelőtt röviddel egymás után három püspök halt meg: Berthold, Jacobus és Uriel, így az egyházmegyének valószínűleg nehezebbre esett oly sűrűn és kevés különbséggel megvenni a palliumot, mely állítólag 26 ezer, mások szerint 30 ezer aranyra rúg. Ilyen drágán árulja ugyanis a római szentatya a lenfonalat, amely különben 6 fillért sem ér. Erre a püspök fején találta a szöveget, és kiötölte, hogy a palliumot a Fuggereknek (mert ők kölcsönözték a pénzt) az egyszerű emberek zsebéből fizeti vissza. És elküldi ezt a nagy erszénycséplőt a tartományokba, ő pedig derekasan neki is állt csépelni, hogy csak úgy marékszámra kezdett hullani, ömleni és csilingelni a perselyekbe. Tetzelt eközben persze magáról sem feledkezett meg. Ráadásul még a pápa keze is a játékban volt azzal, hogy a bevétel fele a római Szent Péter templom építését szolgálta. A kompánia tehát hozzálátott jókedvvel és nagy reménnyel az erszényeket megkönnyíteni és a zsebeket megcsapolni. Ezt – mondom – annak idején még nem tudtam.” Vö. LVM 7: 294–297 (442. sz.).

³² MBT: „Ha pedig valaki övéiről és főként háza népéről nem gondoskodik, az megtagadja a hitet, és rosszabb a hitetlennél.”

³³ Vö. 95. tétel (1517). WA 1: 237 (82. és 86. tétel). Lásd LVM 1. kötet.

³⁴ Vö. 95. tétel (1517). WA 1: 234 (27. tétel). Lásd LVM 1. kötet.

meg vannak indokolva a Szentírás alapján. Ezért nektek sem kell kételkednetek; hagyjátok a skolasztikus doktorokat skolasztikusnak lenni, ők mind kevesek az iskolás nézetükkel, hogy akár egy prédikációt bizonyítsanak.

Huszadszor. Néhányan, akiknek az ilyen igazság a pénzesládájukra nézve nagy érvágást jelent, most úgy szidnak engem, mint egy eretneket, de én az ilyen hangoskodásra nem figyelek, mert senki nem tesz ilyet, csak néhány sötét agyú, akik soha bele se szagoltak a Bibliába, és a keresztény tanítókat nem olvasták, és saját tanítóikat sem értették soha, hanem a saját kilyuggatott és szétszaggatott iskolás gondolataikban csaknem elrothadnak. Hogyha ezt megértették volna, akkor tudnák, hogy meghallgatás és vita nélkül senkit sem szabad gyaláznuk. Adjon Isten nekik és nekünk helyes értelmet! Ámen.

7. Prédikáció a vakon születettéről

Jn 9,1–41

Wittenberg, 1518. március 17.

WA 1: 267–273 (német); Mü³ 1: 113–119; HLSt 217. sz. Szakirodalom: EvA 4: 296–302; LW 51: 35–43; PFITZNER 1984. (Hulej Enikő ford.)

<267> Drága testvéreim a Krisztusban! Tudjátok jól, hogy nem sokat értek a prédikáláshoz, ezért most egy bolond prédikációt fogok mondani, hiszen én magam is bolond vagyok, s ezért hálát adok az Istennek.³⁵ Ebből következően szükséges, hogy bolond tanítványaim legyenek. És az, aki nem akar bolond lenni, most nyugodtan befoghatja a fülét. A mai evangélium kényszerít engem erre, hiszen halljátok, hogy Krisztus itt nem foglalkozik senki mással, csak a vakkal. És Krisztus azt a következtetést is levonja, hogy mindenki, aki lát, az vak (Jn 9,39–41), és minden bölcs és okos valójában bolond. Ezek az ő szavai.³⁶ Ha ezt én mondanám, akkor üldöznének érte, mint valami új prófétát. De Krisztus nem hazudik. Most hallgassátok meg, mit mond Szent Ágoston ennek az evangéliumi

³⁵ Vö. Róm 1,22; 1Kor 3,18; 4,10; valamint a *Heidelbergi disputáció* (1518) paradox téziseit: WA 1: 353–365; lásd LVM 1. köt. Lásd még fent: 4. sz. *Sermo vízkereszt utáni 4. vasárnap a tenger lecsendesítéséről*.

³⁶ János evangéliumának 9. fejezetében szó szerint nem fordul elő a *bölcsesség* és *bolondság* kettőse, csupán a *látás* és *vaktság* párossal találkozunk. Luther minden bizonnyal a Pál apostol által középpontba állított fogalom-pár (mindenekelőtt: 1Kor 1,18–31; 3,18–21) szemléltetéséként tekint a vakon született gyógyításának történetére.

szakasznak a magyarázatában: „Minden, amit Krisztus tett, egyszerre cselekedet és szó.³⁷ Cselekedet, mert megtörtént, és ő vitte véghez; szó, mert jelez és tanít valamit.” Ez itt egy esemény, mivel a vak ember látóvá lett. De ugyanakkor szó is, mert jelent valamit minden ember számára, aki Ádámától született. Hiszen mindannyian vakok vagyunk, és a mi fényünk és megvilágosodásunk egyedül Krisztustól jön, a mi jóságos és hűséges Istenünktől.

A cselekedet és a szó megkülönböztetéséhez megvilágosodott értelemre van szükségünk. Mert hányan voltak, akik látták ugyan ezt a cselekedetet, de nem ismerték fel jelentését! Ők pusztán cselekedetnek tekintették, miközben a szó, a jelentés rejtve maradt előttük. Ha felismerték volna, akkor kételkedés nélkül így szóltak volna: „Ó, én sokkal inkább vak vagyok, mint ő.” Ez a helyes értelmezés; és így van ez mind a mai napig, hogy sokan vannak ilyenek, akik pedig a világ szemében nagy hatalmukkal, műveltségükkel, bölcsességükkel, igaz életükkel, szentségükkel, erkölcsösségükkel, tisztaságukkal stb. tündökölnék. Az azonban bizonyos, hogy mindig is így volt elrendezve, hogy a nagyhatalmú ember mellett ott találjuk a kiközösítettet (vö. Jn 9,34), a bölcs mellett a bolondot, az igaz életű mellett az igaztalant, a szent mellett a szentségtelent, az egészséges mellett a beteget, a szép mellett a csúfat stb. Nézd csak meg az emberi nemet, és találsz gazdagságot és szegénységet, szépséget és csúfságot, vidámságot és sivárságot, <268> örömet és bánatot, műveltséget és ostobaságot, bölcsességet és bolondságot, igaz életet és gonosztságot, és minden egyebet, amit meg lehet nevezni, tisztességtelenséget és egyenességet, magasságot és mélységet stb.

És ez nem ok nélkül való, mert Isten az ő kimondhatatlan bölcsességében elhatározta, hogy megtöri a büszkék és okosak uralmát. Ezért mindegyikőtök figyeljen arra, hogy vajon megáldotta-e Isten több-kevesebb tehetséggel, amit semmiképpen nem tulajdoníthat magának, hanem a felebarátja javára kell fordítania, akinek nincs ilyen ajándéka. Az ilyen ember így fog szólni: „Ó, édes Istenem, én tanult vagy jámbor stb. vagyok, de Isten előtt tudatlan és bűnös, amilyen ez az én testvérem.” És akkor ez az ember rá fog jönni, milyen is az ő állapota valójában. Mert Isten felállított egy szabályt: ha valamit dicsérnek és becsben tartanak az emberek között, arra Isten nincs tekintettel, és utálatos előtte. Ahogyan Ézsaiás írja: „Nem szemeinek látása szerint ítél, és nem füleinek hallása szerint bírászkodik: igazságban ítél.” (Ézs 11,3–4; KG) Mintha azt akarná mondani: Az ember, amennyiben ember, nem ér tovább annál, mint amit lát és hall. Így ha lát egy gazdag, hatalmas, szép, jámbor stb. embert, olyannak nevezi, amilyennek látja. Ha

³⁷ Ágoston: *Tractatus in Iohannis Evangelium* 44,1; PL 35: 1713. Az eredetiben: *Werk und Wort (opera et verba)*.

pedig hall valami szórakoztatót, kedveset, aranyosat, akkor azt ilyennek is nevezi. De Isten ezt az egészet megfordítja. Mindazt, amit mi csodálatosnak, kedvesnek, gádzagnak nevezünk, ő szegénynek, betegnek, gyengének, tehetetlennek.

Így hát az ember, ha áldást vagy tehetséget³⁸ kapott Istentől, tanuljon meg önként lemondani erről, riadjon vissza tőle, engedje el, hogy ne önmagára nézzen, hanem vegye észre, milyen is a felebarátja, és miképpen tükröződik vissza saját maga őbenne. Akkor biztosan azt mondja majd: „Ej, Isten egy tükröt függesztett a szemeim elé, és egy könyvet, amelyből saját magamat kell megismernem. Ó, Istenem, most látom csak igazán, hogy ami az én felebarátom külsőképpen, az vagyok én belül!” Így az ember megismeri önmagát, és megtanulja, hogy ne magasztalja fel saját magát. Ez így rendeltetett, és senki sem törölheti el. Mert Krisztus minden szavában és cselekedetében semmi mást nem látunk, csak tiszta alázatot.

Ez történt az evangélium e részében is. A vak ember a mi szívünkben rejtőző vakságnak volt a jele. Ebből következik, hogy igaz, amit Szent Ágoston mond, hogy Krisztus cselekedete szó, és megfordítva: a szó cselekedet.³⁹ Ezért amikor a mai evangélium végén a tartózkodó és vallásos zsidók azt mondták: „Talán mi is vakok vagyunk?”, az Úr ezt a következtetést vonja le: „Akik vakok, látnak, és nincs bűnük. Mivel azonban azt mondjátok, hogy láttok, vakok vagytok, és megmarad a bűnötök.”⁴⁰ (Jn 9,40–41) Nézzétek csak, micsoda visszájára fordult ítélete ez Krisztusnak! Ezért aztán az embernek minden ajándékával, amit csak kaphat, próbálnia kell ezt megérteni. Hiszen akiket mi tanultaknak gondolunk, tanulatlanok Isten előtt. És aki ezt nem veszi tudomásul, arra egészen rossz idő köszönt majd az Isten ítélőszéke előtt.

Ez az, amit Pál mond a filippieknek: „Ó, drága testvérek, »az az indulat legyen bennetek, ami Krisztus Jézusban is megvolt: mert ő Isten formájában lévén nem tekintette zsákmánynak, <269> hogy egyenlő Istennel, hanem megüresítette önmagát, szolgai formát vett fel, emberekhez hasonlóvá lett, és magatartásában is embernek bizonyult; megalázta magát, és engedelmeskedett mindhalálig.«” (Fil 2,5–8) Jegyezzétek csak meg, Krisztus drága barátai, micsoda pompás, mély értelmű ige ez! Mindannyiunknak egyenlőnek kell lennünk. Hiszen ő nem egyszerű emberként beszél, hanem mint olyan valaki, akiben Isten formája van: erő, tisztelet, igazságosság, bölcsesség, megigazultság és tisztaság maradéktalanul csak benne van jelen. Ő az, aki gonoszt soha nem tett, aki emberi mivoltában is telve

³⁸ A németben szójáték: *Gnade oder Gabe*.

³⁹ Ágoston: *Tractatus in Iohannis Evangelium* 44,1; PL 35: 1713.

⁴⁰ MBT: „Ha vakok volnátok, nem lenne bűnötök, mivel azonban most azt mondjátok: látunk, megmarad a bűnötök.”

van minden erénnyel, aki arra vágyott, hogy egyenlő legyen velünk. Nem Istennel akart egyenlő lenni, mint Lucifer, aki arra vágyott, hogy megkapja Isten képét; és nem hasonlít azokra a büszkékre sem, akik annyira lenézik felebarátaikat, hogy olyan ritkán veszik észre őket, mint a szöcskéket. Krisztus nem így tett: ő levetette az isteni formát, és emberi formát vett fel, a bűn testében, annak ellenére, hogy soha nem vétkezett, és nem is tudott volna vétkezni soha. Bolonddá lett, gúny, megvetés és minden ember csúfolódásának tárgya, aki minden szerencsétlenségünket hordozta, és akiben megtalálható a mi nyomorúságunk minden formája. És mindezt azért tette, hogy mi szabadon kövessük őt.⁴¹

Ez pedig azt jelenti: aki önmagában megtalálja az Isten formáját, azaz aki a fenti adományokkal rendelkezik, ne magasztalja fel, hanem alázza meg magát, és őszintén higgye, hogy ő a legkisebb az egész világon. Ennek így kell történnie, ha valaki a mennybe akar menni, történjen ez akarattal vagy saját akarata ellenében. Krisztus cselekedetei tehát egyben szavak is. Ezért mondhatja joggal Szent Ágoston, hogy aki nem látja Isten titkát, az vak. Így ez az ember nem egyszerűen csak vak, hanem sokkal inkább a lélek benső vakságának szimbóluma.⁴² Ez pedig azt jelenti, hogy aki nem látja és nem ismeri fel az Isten rejtett szentségét, az a vak. A mai evangéliumban szereplő ember tehát csak ennek a másfajta vakságnak az ábrázolása, amely a lélekben történik.

De hogy miért hangzik el most mindez, és honnan ered, arról azt mondta Szent Ágoston, hogy ez Ádám vétke, akinek ezt mondta az ördög: „Megnyílik a szemetek, és olyanok lesztek, mint az Isten: tudni fogjátok, mi a jó, és mi a rossz.” (1Móz 3,5) Ó, te gazember, csirkefogó és áruló! Figyeljétek csak: az Istenhez akarja hasonlóná tenni őket, ezért mondja, hogy „megnyílik a szemetek”, azaz vakká válnak majd. Előtte zárva volt a szemük, a bűneset után azonban megnyílt. Ebből következik, amint azt Órigenés, az okos és elmés tanító is oktatja, hogy az embernek kétféle szeme van: a sajátja és Isten szeme. De mármost mindkét szemünk, a belső és a külső is Isten szeme. Igen, minden más tagunk is, és minden, ami bennünk van, Isten eszköze, és semmi sem a miénk, ha Isten irányítja azokat. Akkor azonban a miénk lesz, ha Isten elhagy bennünket. Ez azt jelenti, ahogy Krisztus is mondja, hogy nekünk kell kivájnunk és eldobnunk a szemünket, ami megbotráncóztat és sért (Mt 5,29). <270> Mi ugyanis inkább azt látjuk, ami szép, tiszta és jól megformált, inkább az aranyat és az ezüstöt, inkább a kis Juliskát és Jancsit,⁴³ mint egy öregasszonyt vagy az öreg Hansot. Ez egy olyan egérfogó, amely rászedi az

⁴¹ Vö. a Georg Spenleinhez intézett levél: LVM 7: 45–47 (II. sz.).

⁴² Ágoston: *Tractatus in Iohannis Evangelium* 44,1; PL 35: 1713–1714.

⁴³ Grete und Hans.

értelmünket, ahogy meg van írva Ádámról Mózes első könyvében. Hogy megnyílt a szemünk, azt jelenti: teljesen vakká váltunk, ahogy az imént mondtam, a látszatot tartjuk jónak, és ami szegény és idomtalan stb., azt rossznak. Az ördög tanított minket erre, és az ő szemei ezek. De Krisztus azért jött, hogy megtanítsa ezeknek a szemeknek, hogyan lássanak, és hogy elvegye a vakságot. Így nem teszünk különbséget fiatal és öreg, szép és csúf stb. között, hanem mindenki egyenlő, akár bölcs, akár bolond, okos vagy ostoba, férfi vagy nő; elég az, hogy a másik is ember, a mi vérünkéből és húsunkból, közös test mindenkivel.

Ennek belátásához azonban kifinomult, éles és gyakorlott értelemre van szükség. Krisztus nem úgy tesz különbséget, ahogy mi, ő éppolyan készségesen ajándékoz gyermekeket és becsületet egy idős, csúf asszonynak, mint egy csodaszép nőnek, amit jól illusztrál Ráhel és Lea alakja (1Móz 29,21–35; 30,1–24). Neki nem számít, miben lesz látható a munkája. Ezért mondja Isten: „Elvesztem a bölcsék bölcsességét, és az értelmesek értelmét elvetem.” (1Kor 1,19; Ézs 29,14) Ézsaiás mondja: „Azt választom, amit kigúnyolnak és megvetnek.”⁴⁴ (Ézs 66,4; Vulg) És Szent Pál is azt mondja: „Ez Isten végzése, hogy az erőtlenekeket választotta ki, és a bolondokat, hogy az okosokat összezavarja és megszégyenítse.”⁴⁵ (1Kor 1,27) Hiszen Krisztus ezt teszi: rossznak tartja, amit mi jónak gondolunk, és fordítva; elvesz mindent, amire vágyunk, és megadja mindazt, ami bánt bennünket. Ezt Krisztus gyakorolta és igazolta, mert Isten emberré lett, amint ezt már fentebb mondtam, és az ő utolsó napjaiban éppen azt látjuk, amit minden dolog közül a legrosszabbnak tartunk: hogy szegységteljes halállal haldoklik. És ha egész életére tekintünk, nem azt látjuk, hogy azt vette magára, amit a világ jónak tart. Egyszer úgy vonult Jeruzsálembe, hogy nagy dicsőség vette körül (Mt 21,1–9), de örömét fájdalom árnyékolta be. Ami pedig a legdrágább az Istentől: a halál és a haldoklás; ezt fogadta el Krisztus szeretetből, örömmel és önként, az Atya iránti engedelmességből. Mi menekülünk ez elől, és az életet drágábbnak tartjuk a halálnál. Ő úgy fogadja, mint gyönyörűséget, és életét átadja a halálnak; és éppen, mert most a dicsőség trónjára kell lépnie és örökké uralkodnia az Atyával, ezért kell – és készségesen teszi – meghalnia a kereszten, hogy elengedje az életet, és elfogadja a halált.

Most tehát, mivel Krisztus mindezt megtette, pfuj annak, aki az ő követése nélkül akar a mennybe jutni! És ez a legszentebb erekle, amelyről a próféta

⁴⁴ *Ego eligam inlusiones eorum et quae timebant*, félrefordítás 1Kor 1,28 szellemében: „És a világ nemteleneit és megvetettjeit választotta ki magának az Isten” (KG).

⁴⁵ MBT: „Sőt, azokat választotta ki az Isten, akik a világ szemében bolondok, hogy megszégyenítse a bölcséket, és azokat választotta ki az Isten, akik a világ szemében erőtlének, hogy megszégyenítse az erőseket.”

ezt mondja: „Maradékaidban készítéd elő majd arcvonásait.”⁴⁶ (Zsolt 21,13; Vulg) Azaz: „Az ereklyédben avagy a végrendeletedben, ami ott áll a kereszten, <271> fogod megformálni az ő arcukat.” Olyan szent és felséges ez, hogy nem zárható be semmiféle szentségtartóba, se aranyba, se ezüstbe. Nem fa, kő vagy ruha az, amit Krisztus megérintett, hanem a kereszt, amit ő elküld jámbor gyermekeinek. Az összes aranyműves együttvéve sem tud olyan edényt készíteni, amely be tudná fogadni ezt az ereklyét. Ez ugyanis értelmes, lelki, élő, örök szentségtartót kíván. Mert ez az ereklye élő, amint az emberi lélek. Ezért ezt a belső ereklyét kell megkeresnünk, nem pedig a külsőt. Mindazonáltal ezüstbe illik foglalni a szentek csontjait, mert ez jó és helyes. Sok dolog, mint a képek és ilyesfélék, a csecsemők kedvéért megengedhető, de másoknak meg kell tiltani.⁴⁷ Így azoknak, akik már előbbre járnak, kevésbé kellene figyelniük az ilyenekre, tekintetüket inkább magasabbra emelniük, mert Krisztus az ajtajukhoz fog vinni olyan dolgokat, amelyek különbek, mint bármi, amit a világ adhat. Mert ő majd kellemetlenséget, bánatot, szorongást, gondot, szomorúságot, szegénységet, rosszindulatot stb. küld, majd betegséget, és életed végén, a haláltusádban az ördög szüntelenül ostromolni fog, hogy oly erősen megfélemlítsen, hogy egész közel legyél a kétségbeeséshez. Igen, olyan közel visz a kétségbeeséshez, hogy ujjal fog mutogatni rád, és kigúnyol: „Igen, jó pajtás, tégy, amit csak akarsz, úgysis az enyém vagy!” És neked Krisztussal együtt oda kell figyelned erre a gúnyolódásra: „Ha Isten Fia, szálljon le most a keresztről!” (Vö. Mt 27,40.42) Az ígét fogja olvasni, és mindezt dacból teszi. Ezért mindannyian vizsgáljuk meg, mi tetszik Istennek, hogy örömmel mondhassuk: „Ó, édes Istenem, szilárdan hiszem, hogy te küldted ezt hozzám. Üdvözöllek, drága ereklye! Hálát adok neked, hűséges Istenem, hogy érdemesnek találtál engem arra, ami a legdrágább volt az életedben. Ó, én kedves, hűséges Krisztusom, segíts rajtam! Segítségedet bátran elfogadom, és szabadon követlek téged akaratom átadásával.” Akkor az ördög minden ereje azonnal a mélybe zuhan.

Minden ereklye közül ez a legdrágább, amit karunkat kitarva és csókokkal kellene fogadnunk. Mert ezt az ereklyét Isten maga, az ő legdrágább akaratával és Atyja tetszésével szentelte és áldotta meg. Most azonban azt látjuk – Uram, bocsá! –, hogy püspökeink és vezetőink menekülnek ettől az ereklyétől. Ha

⁴⁶ *In reliquis tuis praeparabis vultum eorum* (Vulg a LXX alapján). MBT: „Célba veszed őket fjaddal.” Luther első zsoltárelőadásiában is Krisztusra vonatkoztatja e helyet: WA 3: 134.

⁴⁷ Luther itt nem veti el az ereklyekultuszt, de átértelmezi azt a gyengék kedvéért: vö. Georg Leifferhez intézett levél, WA.B 1: 37–38 (12. sz.); *Tizennégy vigasztaló kép* (1520), WA 6: 118–119; LVM 5: 182.

elvesznek valamit tőlük, vagy túl őszintén beszélnek velük, mindent leráznak magukról ahelyett, hogy valamit is engednének. Odáig fajult ez a gyerekes ájtatosság és szenteskedés, hogy megkezdték a kiátkozósdit, és a levelek úgy röpködnek, mint a denevérek, s mindez egy jelentéktelen dolog miatt. Így védekeztek: „Illő dolog megvédelmeznünk a krisztusi és Szent Péter-i örökséget, az örökrészt óvnunk és megtartanunk; az igazságosság miatt tesszük ezt.” Ó, te szegény Krisztus! Ó, te nyomorult Péter! Ha nincs más örökségetek, mint fa, kő, ezüst és arany, akkor mindenki közül a legszegényebbek vagytok!

<272> Ó, de a jó Isten azt akarja, amit Ézsaiás mond az utolsó és az első fejezetekben is (Ézs 66,1–2; 1,10–17). Azok a dolgok, amelyeket tett, mind az ő keze munkái. Ezért, ahogy Dávid és Jób mondja, neki nincs szüksége a mi javainkra.⁴⁸ De amikor Isten elküldi hozzánk a kereszt erekljét, mi elfutunk és menekülünk előle. Nekünk akarja adni, de mi nem akarjuk. Nem is méltó rá mindegyikünk. Valójában ez Isten jámbor gyermekeinek ismertetőjele. Ő gyakran ajándékozza ezt nekünk, de mi nem tudunk mit kezdeni vele. Így lehetséges az, hogy azt hisszük, tisztán látunk, pedig teljesen vakok vagyunk, és ezért rossznak tartjuk azt, ami Krisztus szerint jó.

Ezért az Atyaisten felékesíti a Fiát, ahogy a vőlegény mondja az Énekek énekében: „Gyertek ki, Jeruzsálem leányai, és lássátok meg királyotokat, Krisztust, koronával és ékességgel, amellyel anyja feldíszítette és megkoronázta őt kézfogójának és szíve örömének napján!”⁴⁹ (Énekek 3,11) Azaz: mivel Krisztus megkapja a királyságot és a hatalmat arra, hogy uralkodjon, és ő legyen a királyok királya, övé a legnagyobb tisztelet, dicsőség, és öröm él a szívében, miközben meghal a kereszten. Mi ezt nem látjuk, ezért joggal nevez minket Krisztus vaknak és ostobának. De mi megmaradunk gonosz ábrázatunkban, és nem veszünk észre semmilyen különbséget. Szent Ágoston azt mondja: „Ahogy Krisztus a vak emberről és az ő születéséről beszél, világosan megmutatja, hogy ilyenek vagyunk Ádám születésétől fogva, és azóta a vakság a természetünkhöz tartozik”;⁵⁰ és ezt a vakságot nem veheti el senki, csak Krisztus. Ez az a pont, ahol mindenki, aki saját helyzetén fordítani akar, megadásra kényszerül és legyőzetik. A vak ember nem is képzelte, hogy mindez valaha is megtörténik vele, ahogy a textus is mondja: „Örök idők óta nem hallotta senki, hogy valaki megnyitotta volna egy vakon született ember szemét.” (Jn 9,32) Mindabban kételkednünk kell, ami a

⁴⁸ Zsolt 34,16–21; 40,8–11; 50,8–15; 51,18–19; Jób 22,23–27; 5,17–19; 2Sám 7,6–11; 18–29.

⁴⁹ MBT: „Jertek ki, Sion lányai, nézzétek Salamon királyt a koronával, mellyel megkoronázta anyja nászának napján, szíve örömének napján!”

⁵⁰ Ágoston: *Tractatus in Iohannis Evangelium* 44,1; PL 35: 1713–1714.

miénk. Akik azonban azt mondják: „Ej, én megtettem, amit csak lehet; eleget tettem, és remélem, hogy Isten kegyelmet ad nekem”, azok vasfalat emelnek önmaguk és Isten kegyelme közé. De ha magadban ezt érzed: „Ej, Istent hívom segítségül, hozzá esedezek és nála zörgetek” stb., akkor máris kegyelmet találtál, hívd Istent, és adj hálát neki. A kegyelem soha nem hagyja el azt, aki kétségbeesik önmaga miatt. Mert sok helyen kijelentetik: „Az alázatosnak kegyelmet ad, de megtagadja attól, aki gőgös.” (Vö. Péld 3,34; Jak 4,6; 1Pt 5,5) Senki sem tehet többet annál, mint hogy szabadon átadja magát Istennek, történjék bármi, és önmagában kételkedik. Akik ellenben így szólnak: „Ej, én várok addig, amíg eljön a kegyelem!”, azok kiforgatják ezt. Ó, te ostoba, amikor már érzed, hogy valami működik benned, akkor a kegyelem már ott van, csak menj és kövesd! Ha azonban visszafelé futsz, és most megállsz, ne menj többet a saját fejed után, mert Istennek nem tetszik, hogy látni akarunk, így vakká kell lennünk. Mert Isten egészen jelen van minden teremtményben, minden szegletben, ő előtted és mögötted is ott van (vö. Zsolt 139,5). Azt gondolod, hogy egy párnán alszik a mennyben? Ébren van, és jóban-rosszban gondja van rád. De mihelyst Krisztus megkenté a vak ember szemét nyállal, <273> a vak akarata közös lett az övével, és vágyódott arra, amit korábban sosem gondolt volna, ahogy az evangélista megmutatja. A nyál és a Siloám tavában való mosakodás jelentéséről pedig egy következő alkalommal.

8. Prédikáció Lázár feltámasztásáról

Jn 11,1–45

Wittenberg, 1518. március 19.

WA 1: 273–277 (német); Mü³ 1: 119–124; HLSt 217. sz. Szakirodalom: EvA 4: 335–339; LW 51: 44–49; PFITZNER 1984. (Matus Klára Krisztina ford.)

<273> Krisztus drága barátai!⁵¹ Ezt a történetet az evangéliumból azért mondtam el nektek, hogy szívetekbe fogadjátok és ott jól megőrizzétek, ahogyan Krisztus, a

⁵¹ Luther ebben a prédikációjában szótérológiáját vázolja föl, melyet a *Heidelbergi disputáció* 19. tézisében (lásd LVM 1. köt.) és a halálra való készülésről szóló sermójában (lásd alább: 14. sz. *Sermo a halálra való készülődésről*) leírtakkal lehet összevetni. Krisztus az egyetlen út, amely által az Úr magához vezet. Egyedül Krisztus az Atya „levele, könyve, képe,” és az „ajtó, horgony, ösvény” hozzá. Ezzel együtt jár a cselekedetekről való lemondás, amelyekről mi úgy gondoljuk, megszerezhetők, hogy magunkból találjunk utat az Atyához.

mi Istenünk minden evangéliumban az elejétől a végéig, az apostolok és próféták minden írásában semmi mást nem óhajt tőlünk, mint hogy biztos és hű szívünk és belé vetett bizalmunk legyen.

Szent Ágoston azt írja: „Az Írásban három halottat találunk, akiknek Krisztus visszaadta az életüket: először egy tizenkét éves hajadonnak (Mt 9,18–19. 23–26), amikor Jézus egyedül volt a házban, zárt ajtók mögött, csak az elhunyt hajadon szüleinek és bizalmas tanítványainak jelenlétében. Másodszor az özvegyasszony egyetlen fiának (Lk 7,11–17), akit a sokaság jelenlétében a város kapujához vittek. Harmadszor Lázárnak, akiről az evangélium azt mondja nekünk, hogy Krisztus nem titokban, a házban vagy a kapuban támasztotta fel, hanem az már négy napja a sírban feküdt, és sok zsidó társaságában, Jeruzsálem közelében támasztotta fel”⁵² stb. E három halott Szent Ágoston tanítása szerint a bűn háromféle nemeként értendő. Az első azok, akiknek a lelkük halt meg. Ha jön a kísértés, legyőzi és elfoglalja a szívet, amely megengedi a bűnt; ezt követi a gyönyörködés (vö. 2Thessz 2,12), és így kezd munkálkodni a gonosz méreg, hogy beegye magát a lélekbe, és megölje azt úgy, hogy aláveti az ördögnek. Ez a tizenkét éves leányka; ők azok, akik különösebb nehézség nélkül állnak fel a bukás után. Isten velük is egész kedvesen bánik, titokban hívogatja őket, és belső iránymutatást küld szívüknek, amit egyedül ők ismernek, és nem tudnak szabadulni tőle és rájuk köti a fenyítés vesszejét, amelyet nagy bosszúsággal kell elviselniük. <274> A másik halott azokat jelenti, akik a cselekedetekben olyannyira elbuktak, hogy hordozni kell őket; maguktól nem képesek járni,⁵³ vigyázniuk kell, különben a bűnök súlya – hiszen egyik a másikat maga után vonja, ahogy Szent Gergely⁵⁴ mondja – teljesen lenyomja őket. Ez az a koporsó, melyben a halottat viszik.

És végül Lázár azokat jelenti, akik annyira belekeveredtek a bűnbe, hogy feladják a reményt, a bűn szokásukká lesz, amely végül a természetükké válik. Így nem tudnak mást, csak vétkezni és bűzlenni,⁵⁵ a bűnbe vannak eltemetve. Ehhez sok munka kell. Erre mutat, hogy a leánykának Krisztus csak a kezét fogta meg, és azonnal magához tért. Az ifjú ugyan egyenesen ült, de nem olyan könnyedén, mint a leány, mert Lukács azt írja, hogy Krisztus először a koporsót érintette meg, és azután mondta: „Ifjú, neked mondom, kelj fel!” (Lk 7,14)

⁵² Ágoston: *Tractatus in Iohannis Evangelium* 49,2–3; PL 35: 1747–1748.

⁵³ Ágoston: *Tractatus in Iohannis Evangelium* 49,3; PL 35: 1748.

⁵⁴ I. (Nagy Szent) Gergely pápa, akinek leveleit és dialógusait Luther ismerte és gyakran idézte.

⁵⁵ Utalás Lázár negyednapos halott testére, amely már bűzlött (Jn 11,39).

Ennek parancsolattal kellett történnie. De ebben a történetben Krisztus az ég felé nézett, és így szólt: „Atyám, hálát adok neked, hogy meghallgattál.” Majd hangosan kiáltott: „Lázár, Lázár, jöjj ki!” És ő kijött, keze, lába bekötözve, még az arca is, az apostoloknak kellett őt kioldani (Jn 11,41.43–44). Ez a koporsó és a börtön: a megkeményedés a bűnben.

Egy kérdés: Ha igaz az, hogy Lázárt és a többi halottat mint bűnöket kell érteni, akkor hogyan lehet ezt összeegyeztetni az evangéliummal, ahol az evangélista azt mondja Márta beszédében: „Uram, íme, akit szeretsz, beteg” (Jn 11,3), és „Mennyire szerette!” (Jn 11,36; vö. Jn 11,5)? Miközben Krisztus nem a bűnöst szereti, hanem az igazságot, ahogy az Írás mondja: „Szereted az igazságot, gyűlölöd a gonoszságot” (Zsolt 45,8), és „Gyűlölöd minden gonosztevőt.”⁵⁶ (Zsolt 5,6) Válasz: Vigasztaljon, kedves testvér, a kijelentés: „Nem az igazakért jöttem, hanem hogy igazzá tegyem, ami igaztalan és bűnös, és hogy a gonoszokat bűnbánatra vezessem.”⁵⁷ (Mt 9,13)

Az egész emberiség méltó volt a gyűlöletre, ám Krisztus mégis szeretett bennünket. Mert ha nem szeretett volna bennünket, nem szállt volna le a mennyből. Mert a próféta azt mondja a zsoltárban: „Senki sem tesz jót, egyetlen ember sem.” (Zsolt 14,3); „Mind haszontalanná és bűnössé lett” (vö. Zsolt 14,3), egyedül Krisztust kivéve. Így szereti Krisztus a bűnösöket az Atya parancsa szerint, aki őt számunkra vigasztalásul küldte. Az Atya tehát azt akarja, hogy Krisztus emberségére tekintsünk, és újra szeressük őt, de azt is, hogy emlékezzünk: Krisztus mindezeket parancsra tette, amely legnemesebb tetszése szerint való volt. Máskülönben ijesztő Krisztusra gondolni. Mert az Atyának tulajdonították a hatalmat, a Fiúnak a bölcsességet, a Szentléleknek a jóságot, amit mi soha többé nem érhetünk el, hanem kétségbe kell esnünk rajta.

Ha pedig tudjuk, hogy Krisztus leszállt a mennyből, és szerette a bűnösöket az Atya iránti engedelmségből, e szemlélődés során megszületik a vakmerő oda-lépés Krisztushoz, és a benne való remény. Felismerjük, hogy Krisztus az igazi levél, az aranykönyv, amiből olvasunk és tanulunk, ahogy ő is szem előtt tartotta az Atya akaratát. <275> Így Krisztus a „szabad út az Atyához”, ahogy Szent Pál írja (Ef 2,18). János is tanúskodik, hogy Krisztus azt mondja: „Én vagyok az út, az igazság és az élet” (Jn 14,6).⁵⁸ „Én vagyok az ajtó” (Jn 10,9), és éppígy: „Senki

⁵⁶ Luther így idézi ezt a helyet: „Szememben megvetett a bűnös.” Vö. a *Heidelbergi disputáció* 28. tézisével (lásd LVM 1. köt.), ahol Luther ugyancsak erre a bibliai ígére utal, valamint Georg Spenleinhez írt levelével: LVM 7: 45–47 (11. sz.).

⁵⁷ MBT: „Mert nem azért jöttem, hogy az igazakat hívjam, hanem a bűnösöket.”

⁵⁸ Vö. a *Heidelbergi disputáció* 19. tézisével (lásd LVM 1. köt.).

sem mehet az Atyához, csakis énáltalam.” (Jn 14,6) Most már jól látjuk, hogy nincs rövidebb út az Atyához, mint hogy Krisztust szeretjük, benne bízunk és remélünk, bátran várunk tőle minden jót, és megtanuljuk őt megismerni és dicsérni. Mert akkor lehetetlen, hogy nyomorult, ostoba, csüggeteg lelkiismeretünk legyen. Így felvidulunk és felüdülünk Krisztusban. De ezt mondja az Írás a bűnösökről: „A bűnösöknek meg kell halniuk és széjjelszóródniuk, mint a por.” (Vö. Zsolt 1,4.6) Ezért menekülnek a bűnösök, és nem ismernek egy helyet sem, ahol maradhatnának, mert ha a lelkiismeret nem az Istenben bízik és remél, akkor megijed és reszket Isten tisztasága és igazságossága előtt. Nem lehet édes bizalma, menekül és sehová sem jut, hacsak Krisztust meg nem ragadja, az igaz ajtót és horgonyt. Igen, ezt az utat kellene minden kereszténynek megtanulnia. De mi odahajtuk és felemeljük őt a saját nevünkben, a saját megértésünk és értelmünk szerint, miközben nem látjuk, szívünkre sem vesszük soha, milyen jóságosan, édesen és szeretőn bánt Krisztus az emberekkel. Mert az Atya parancsolta neki. Ez az igaz léleknek nagyon tetszik, és a Fiú, Jézus Krisztus által az Atyának ad minden dicsőséget, dicséretet és magasztalást. Istennek ugyanis nincs egyebe, mint a legjobb, és ezt közli velünk, táplál, hordoz és vár bennünket stb. Fia által. Így szívünk megtér, hogy Krisztust kövesse.

Ezt a módot tanította nagy buzgósággal Péter és Pál, az egyház két feje, és a többi apostol is. Mindenekelőtt szeretik az Atyát, ahogyan sok helyen mondják: „Áldott [...] az Atya, aki megáldott minket mennyei világának minden lelki áldásával a Krisztusban.” (Ef 1,3) Ezért senki ne merészeljen az Istenhez jönni máshogy, csakis ezen a hídon át. Ez az az ösvény, amely nem vezet tévútra. Krisztus mondja: „Mindazt, amit nekem az én Atyám parancsol, megcselekszem.”⁵⁹ (Jn 14,31) És: „Atyám, hálát adok neked, [...] hogy mindig meghallgatsz, csak a körülálló sokaság miatt mondtam, hogy elhiggyék, hogy te küldtél engem.” (Jn 11,41–42) Tehát azt mondja: „Ha az én szeretetemet és cselekedeteimet látják, és hogy te ezt teszed, és megparancsoltad nekem, hogy ezt tegyem, akkor ők egyek veled, és megismernek téged általam és a cselekedeteim által, ahonnan akkor a szeretet hozzád, ó Atyám, nő fel.” Ez az indoka annak, hogy miért szereti Krisztus a bűnösöket: az Atya parancsolta neki. Mert az Atya árasztja ki magát Krisztussal az ő kegyelmében. És ez az egész azt szolgálja, hogy mi Krisztusban szabadon reméljünk és rendületlenül bízunk.

Ezért hagyjátok a cselekedeteket, bármilyen nagyok is lehetnének: imádság, éneklés, siráncokozás, kereplés. Mert ezek által biztosan nem jutna senki sem Istenhez. Ez lehetetlen is. Hanem a szívnek kell Krisztusban gyönyörködnie,

⁵⁹ MBT: „Úgy cselekszem, ahogyan az Atya parancsolta.”

<276> és általa az Atyához jutni. Ez azonban teljességgel elveszett lehetőség, ha a szív nem tisztul meg. Mindent abba kell hagyni, és szabadon, bátran, színlárd bizalommal Isten ölébe ugrani. Ezt akarja tőlünk, hogy megtegyük. De ha cselekedeteinkkel előrukkolunk, akkor aztán azokkal az ördög törölgetheti a valagát, ahogy meg is teszi. Tanuljuk meg tehát az evangéliumból felismerni, milyen jóságosan bánik velünk Isten, így kétségkívül szeretni fogjuk, a bűnöket pedig kerülni. Így tehát megtérünk. Lássátok, milyen kedvesen vonja magához szívünket a jóságos Isten. Szereti Lázárt, aki bűnös volt. Elviseli tanítványainak csüggeteg hitét, amikor azt mondták: „Ej, Urunk, ne menj Jeruzsálembe, meg fognak ölni.” (Vö. Jn 11,8) Mindent szétzilált volna, ha szigorúsággal akart volna fellépni. „Ej – folytatták a tanítványai –, ha Lázár alszik, ahogy mondod, akkor nem szükséges, hogy odamenj.” (Vö. Jn 11,12) Hogy találta Magdalai Máriát és Mártát? „Ó, Uram – mondták –, ha itt lettél volna, nem halt volna meg a testvérünk.” (Vö. Jn 11,21.32) Mindannyian olyannyira emberek voltak, hogy nem tudták elfojtani sírásukat, és az emberek hozzájuk mentek, hogy testvérük halála miatt vigasztalják őket, ahogy ezt az evangélista művészen élénk tárja. Ebből megtanuljuk, hogy mindannyian hitetlenek és bűnösök voltak. Azután látjuk, milyen jóságosan bánik velük az Úr, velük imádkozik és sír, mindezt az Atyja parancsára. Ez az igazi kézikönyv, amelyből az örök Atya akarátát sajátítjuk el. Hallgassatok ide mindannyian, akiknek ostoba lelkiismeretetek van! Nem ezekkel vagy azokkal a cselekedetekkel fogjátok magatokat megváltani. Mert úgy jártok, mint az a valaki, aki a homokbányában dolgozik: minél több homokot lapátol ki, annál több esik rá. Ezért lettek sokan olyan ostobák, ahogy Johannes Gerson⁶⁰ mondja, hogy hagyták magukat azzal ámítani, hogy az egyikük féreg, a másikuk pedig egér, stb. Bízd csak Istenre a dolgot, és mondd: „Ó, szerető Istenem, vétkeztem; de megvallom neked, és hozzád fohászkodom, kérem segítségedet: ments ki ebből!” Ezt akarja tőlünk az Isten.

Ezért akartam, hogy a szentekről szóló prédikációkat mérsékeljük, de úgy, hogy azt is elmondhassuk, hogyan buktak el, mégpedig az evangélium szerint, nem a szónoklattan tankönyvei szerint. Akkor nem lehet kétséges, hogy ők is nagy rögökbe ütköztek és elbotlottak. Ők velünk egy test, egy hit, egy keresztség és egy vér. De annyira elkülönítettük őket magunktól, hogy el kell csüggednünk, amikor követni akarjuk őket. Ezt mondja az evangélium Péterről, Krisztusról szóló vallástétele után, amikor ezt mondta neki: „Te vagy a Krisztus, az élő Isten Fia” (Mt 16,16), hogy nem sokkal ezután azonban ezt kellett hallania: „Távozz

⁶⁰ Johann Gerson (1363–1429) a párizsi egyetem kancellárja, akitől Luther gyakran idéz. Itt idézett műve talán: *De cogitationibus blasphemiae*, vö. WA.TR 2: 1351. sz.; LVM 8: 630 (5523. sz.).

tőlem, Sátán”, te ördög! (Mt 16,23) Előtte pedig: „Boldog vagy, Simon, Jóna fia” stb. (Mt 16,17) Lássátok tehát: először Péter boldog és szent, utána pedig lezuhan a pokolba, és ördögnek neveztetik. <277> Önmagában mindenki ördög, de Krisztusban szent. Ha tehát a szenteket Krisztussal kapcsoljuk össze, akkor ők valóban Krisztus igaz szentjei; de hogy ne csüggedjünk el, őt kell követnünk.

Az evangéliumnak ez a szakasza tehát nem egyebet fejezett ki, mint Krisztus kedvességét az Atya iránti engedelmessége által, és hogy semmit sem ad érdemből. Ezért ha az ördög átejt bennünket kísértésével, így szólj: „Ej, jóllehet én semmi jót nem tettem, de nem akarok kétségbeesni, mert Krisztus mindig jóságosan bánt velem.” Csak a kárhozottaknak kell maradniuk, amíg az utolsó fillért is kifizetik, ezt mutatja az Írás újra és újra (vö. Mt 5,26). Sirák könyvében van megírva: „Kit hagyott el valaha az Isten?”⁶¹ (JSirák 2,10; SzIT) Szent Jeromos azt mondja: „Átkozott legyen, aki úgy tartja, hogy Krisztus hatalma emberi”, valamint: „Áldott legyen, aki Istenben reménykedik.” Jeremiásnak⁶² ezt mondja az Isten: „Figyelj, mert bennem reménykedtél, ezért meg akarlak váltani hatalmammal; és ha a város elesik is, téged meg foglak tartani.” (Vö. Jer 39,16–18) Ebből azt kell megtanulnunk, hogyan szeret minket Krisztus, holott teljes joggal haragudhatna, hogy testvéreinket mi is így szeressük. Lásd hát: a te Istened így tesz veled; ej, te mit akarsz cselekedni? Azt akarod, hogy Krisztusnak kedves szíve legyen, és az azonnal engedelmeskedik. Ezt azért mondom stb. (Rossz néven vette, hogy Tetzelt tételeit a piacon megégették a diákok, stb.)

[...] ⁶³

⁶¹ MBT: „Vagy ki volt, aki megmaradt az ő félelmében és elhagyottá vált volna?”

⁶² Az eredeti szövegben Jeremiás helyett tévesen Anániás szerepel.

⁶³ A prédikáció itt a zárójelbe tett latin nyelvű megjegyzéssel megszakad. A közelmúlt eseményeit értékelő befejezést a lejegyző valószínűleg mint oda nem tartozót hagyta el. A könyvégetésről lásd Luther levele Johannes Langnak (1518. március 21.), WA.B 1: 154–155 (64. sz.): „A diákok, mivel teljesen megundorodtak a régi szofista tudománytól, ezzel szemben hevesen vágytak a Szentírásra, és talán nekem is kedvezni próbáltak, mikor megtudták, hogy egy ember érkezett Halléből Tetzelnre, a *Positiones* szerzőjének megbízásából, rögtön ott termettek, és fenyegetni kezdték, hogy ilyesmit merészelt idehozni. Egyesek vásároltak tőle, mások egyszerűen elragadták, végül az összes maradék mintegy 800 példányt (miután hírül adták, és gyűlésbe hívtak, hogy aki ott akar lenni Tetzelt tételeinek halotti máglyájánál, az két órákor jöjjön a piactérre) megégették, mégpedig a fejedelem, a városi tanács, a rektor és mindannyiunk tudtán kívül.”

9. Sermo a háromféle igazságosságról

1518

WA 2: 43–47 (latin); LDStA 2: 53–65; HLSt 358. sz. Szakirodalom: BRECHT 2003. (Büki Zsófia ford.)

<43> Három formája van a bűnnek, és háromfajta igazságosság áll vele szemben. Az igazságosság fogalmát legjobban az istenfélelem szavunk adja vissza.

Az első formája a jogi értelemben vett, azaz nyilvánvaló bűncselekmény, amit a világi hatalom is büntet, mint a lopás, gyilkosság, gyújtogatás, szentséggyalázás stb. Némelyiknél a hatalom a polgári jog szerint jár el, vagyis karddal, tűzzel, vízzel, akasztással vagy kerékbetöréssel bünteti, másoknál pedig a kánonjog szerint, vagyis egyházi vezeklést rendel el, például egyszerű paráználkodásoknál és némely más esetben.

A vele szemben megragadható igazságosság az igazságosság látszata, ennek köszönhető például Salamon király óriási gazdagsága, a majmai, páváí és fügefái (1Kir 1,22–23). Ez által lesz mások szemében derék az ember, olyan, akit nem érhet vád, aki elkerüli a törvényben foglalt büntetést, és elnyeri az ígért, pillanatnyi jutalmat. Gondoljunk a Római levél 10. fejezetére: „Mózes ugyanis azt írja, hogy aki cselekszi a törvényből való igazságot, az az ember fog élni általa.” (Róm 10,5) Ézsaiás próféta könyve, 1. fejezet: „Ha készségesen hallgattok rám, élhettek az ország javaival.” (Ézs 1,19) Ilyen ember volt a szír Naamán, aki nagyra becsült ember volt ura előtt, mert általa szabadította meg az Úr Szíriát (2Kir 5,1). Ilyen Izrael számos királya és Izrael népe is, akiknek az Úr pillanatnyi javakat és sok győzelmet adott, még ha eközben bálványimádók is voltak. Ilyen emberek a szamaritánusok, akiket az Úr megszabadított az oroszlánoktól, habár bálványokat is imádtak az Ő tisztelete mellett (2Kir 17,25–41). Ilyennek írja le Szent Ágoston a rómaiakat a *De civitate Dei* első könyvében: Isten tágasnál is tágasabb birodalmat adott nekik.⁶⁴ A fejedelmeket is ennek jegyében szokta meggazdagítani. Manapság pedig azoknál figyelhetjük meg ezt az igazságosságot, akiket járvány, éhínség, háború vagy más istencsapása készítet bűnbánatra: olyankor könyörögnek, körmeneteket tartanak, és fogadalmakat tesznek a szenteknek. Ide tartoznak azok is, akik szenteket imádnak, olyan papok, akik jelenvaló haszonért teljesítenek szolgálatot, szerzetesek hasonlóképpen, és mások is, akik gyakran tesznek ilyesmit. Röviden, olyan igazságosság ez, ami itt kapja meg a jutalmát, a jövőben pedig bűnhődünk érte, bár enyhébben, mint a bűncselekményekért.

Másodszor, nem Istent, hanem önmagunkat szolgáljuk, ha ezen igazságosság

⁶⁴ Ágoston: *De civitate Dei* I,36; PL 41: 46–48.

szerint járunk el. Nem az édes fiak, hanem a rabszolgák igazságossága ez. Nem a keresztények erénye, hanem a zsidóké és pogányoké, a keresztényeket nem is kívánatos erre biztatni, mert a büntetéstől való félelemből, vagyis a saját érdekünk szeretetéből ered, nem pedig Isten szeretetéből.

<44> Harmadszor, ez az igazságosság képmutatóvá tesz, szívünk szándékában felfuvalkodottá (Lk 1,51), mások dolgában elhamarkodottan ítélővé, ez világosan kitűnik a farizeusról és a vámszedőről szóló példabeszédben (Lk 18,11), valamint a leprás Simon esetében (Lk 7,39).

Negyedszer, Pál apostol kimondja, hogy ez az igazságosság átkozott: „Mert a törvény cselekedeteiben bízók átok alatt vannak” (Gal 3,10), ezért a keresztényeket, akik örökkévaló javak várományosai, nem szabad erre a fajta igazságosságra biztatni, helyesebb a figyelmüket egy megfelelőbbre terelni. Nincs örvendeznivaló tehát olyan esetekben, amilyen a szász fejedelmeké: Isten dicsőséggel, vagyonnal, örömmel ajándékozta meg őket, mivel buzgó vallásosok. S ha mindez még nem volna elég, majd terem még egy hegynyi ezüst is, és tartósan béke lesz. Ők tudják, hasznukra lesz-e, ügyeljenek, hogy el ne adják magukat! Mindez ugyanis annak a hitvány és átkozott fajta igazságosságnak a jutalma, amelyik Ézsau és utódai áldásához tartozik (1Móz 27,39–40). Annyira elbájták magukat a szabad akaratukban, mint a témániaiak (Bárúk 3,22–23). Isten így a rosszat is jutalmazza, mert ami az emberek szemében jónak minősül, annak a jutalma is olyasvalami, amit az emberek jónak tartanak.

A bűn második fajtája lényegi, velünk született, eredeti és személyunktől idegen bűn, az 51. zsoltár ezt írja róla: „Lásd, én bűnben születtem, anyám vétekben fogant engem.” (Zsolt 51,7) Krisztus így mondta: „Rossz fa sem hozhat jó gyümölcsöt.” (Mt 7,18) Pál levele a rómaiakhoz, 5. fejezet: „egy ember engedetlensége által sokan lettek bűnösökké”, és „egynek a vétke lett minden ember számára kárhozattá” (Róm 5,19). Ez az a bűn, ami miatt az előző igazság semmit sem ér, sőt rossz és átkozott, mert Krisztus szavaival élve: „Ha jó a fa, jó a gyümölcse is, ha rossz a fa, rossz a gyümölcse is.” (Mt 12,33)

Másodszor, ezt a bűnt nem lehet emberi erővel jóvátenni, és a szabad akarat sem ér itt semmit, olyannyira, hogy még a szentek is azt mondják: „azt cselekszem, amit nem akarok: a rosszat” (Róm 7,19). Pál levele a galatákhoz, 5. fejezet: „nem azt teszitek, amit szeretnétek” (Gal 5,17). 38. zsoltár: „Ágyékom öncsalással van tele...” (Zsolt 38,8)

Harmadszor, ezt a bűnt érezzük meg mindannyian, mikor megkívánunk valamit, vagy feldühödünk, kiváltképp, ha az érzés tárgya a szemünk előtt van, ahogy az Úr mondja: „ha pedig a szemed gonosz, [az egész tested sötét lesz]” (Mt 6,23). Azért neveztem a lényegünkhöz tartozó bűnnek, mert a születésünk-

kel vonjuk magunkra, és örökké megmarad, az egyszeri büntetssel ellentétben nem távozik belőlünk soha; olyanok vagyunk, mint a mérgezett forrás, vagy a tengervíz, ami természetéből adódóan sós, vagy mint a leprás teste, mert az is természeténél fogva leprás, és ugyanez a helyzet a vak testtel is. Itt most nem a logika eszközeivel élünk.

Az ezzel szemben álló igazságosság szintén velünk született, lényegi, eredeti és személyünktől idegen: a Krisztus igazságossága. János evangéliuma, 3. fejezet: „Ha valaki nem születik újjá víztől és Lélektől...” (Jn 3,5) Ugyanitt, az első fejezetben: „Akik pedig befogadták, azokat felhatalmazta arra, hogy Isten gyermekeivé legyenek.” (Jn 1,12) János első levele: „Aki az Istentől született, az nem cselekszik bűnt” (pontosabban nem bűnös), mert az Istentől való születése megóvja (1Jn 3,9; 5,18). Pál levele a rómaiakhoz, 5. fejezet: „egynek az igazsága minden ember életének megigazulásává” lett, és „az egynek engedelmessége által is sokan lettek igazakká” (Róm 5,18–19).

Ez az igazságosság az, melyről nemrég azt mondtam, hogy ez az életünk, alapkövünk, kősziklánk és lényegünk, amivel mindörökké dicsekszünk, <45> ahogyan Pál apostol mondja: életünk „el van rejtve a Krisztussal együtt az Istenben” (Kol 3,3), „hogy mi Isten igazsága legyünk őbenne” (2Kor 5,21), és „őt tette nekünk Isten bölcsességgé, igazsággá, megszentelődéssé és megváltássá” (1Kor 1,30), „mert más alapot senki sem vethet...” (1Kor 3,11)

Másodszor, ez az igazságosság a hit által lesz miénk. Pál első levele a rómaiakhoz: „Az igaz ember pedig hitből fog élni.” (Róm 1,17) Tizedik fejezete: „Mert szívvel hiszünk, hogy megigazuljunk...” (Róm 10,10) Ezt az igazságosságot kapjuk meg a keresztségben, ezt hirdeti az evangélium, és nem a törvényből, hanem kegyelemből származik.

Harmadszor, akiben ez az igazságosság megvan, ha vétkezett is, nem megy ítéletre, lásd a 89. zsoltárt: „ha megszegik rendelkezéseimet, stb.”, mert ő a szeretett gyermek, ahogy az Írás mondja, aki bármit tesz, nem sért vele (Zsolt 89,31–32). „Az Úrnak minden útja irgalom és igazság”, írja a 25. zsoltár (Zsolt 25,10).

Negyedszer, ez által lesz az ember mindennek urává, mert igazsága a mennyből tekint alá, benne „szeretet és hűség találkoznak, igazság és béke csókolgatják egymást, a földből pedig hűség sarjad” (Zsolt 85,11–12). Irgalmasság nélkül ugyanis az ember képmutató, igazság nélkül meg békéje nincsen. A kegyelem tesz igazmondóvá, igazságossá is, s a valódi igazságosság szüli a békét, de ez az emlegetett valóság a Krisztus maga, az ember csak hiábavalóság.

Ötödször, a Rómaiakhoz írt levél 5. fejezetében Pál apostol azt írja, hogy Ádám előképe az eljövendőnek (Róm 5,14), vagyis ahogyan Ádám minden tőle származó embert bűnössé tesz az ő egyetlen, saját, ám leszármazottainak már

idegen bűnében, továbbadja a bűnét, úgy tesz Krisztus éppé és igazzá minden tőle származó embert az ő igazságosságával, amely pedig számukra idegen, és nem is érdemekkel szerezték meg, hogy amint idegen bűnben vagyunk bűnösök, idegen igazságosság is szabadítson meg minket. Azért neveztem ezt az igazságosságot lényeginek és örökkévalónak, mert örökké megmarad, és soha nem marad abba, nem úgy, mint a tettekben megnyilvánuló igazságosság. Lásd a 112. zsoltárt: „Igazsága megmarad mindvégig.” (Zsolt 112,9) Egyedül Krisztus örökkévaló, ezért az igazságossága is örökkévaló, mégis a miénk. Ez az Atyaisten irgalma, ez az Újtestamentumban lakozó kegyelem, amitől édes az Úr azoknak, akik megízlelik őt. Ebben kell üdvözlünk, és nem másban, „mert nem is adatott emberek között az ég alatt más név...” (ApCsel 4,12). 31. zsoltár: „Igazsággal szabadíts meg engem!” (Zsolt 31,2) 54. zsoltár: „Isten, a te neveddel szabadíts meg engemet!” (Zsolt 54,3) – ez az, amit mondtam: nem saját nevünkön üdvözlünk, hanem a közösségi nevünkön, tehát nem Péterként, Pálként vagy Jánosként, hanem keresztyénként, ahogyan János evangéliumának 3. fejezetében áll: „Nem ment fel a mennybe senki, csak az, aki a mennyből szállt le, az Emberfia, aki a mennyben van.” (Jn 3,13) Erről nemrég beszéltem bővebben.

A bűn harmadik fajtája a gyakorlati bűn, ami az eredeti bűn eredménye. Ide tartozik tehát az összes saját bűnünk, tudniillik a tetteink, azok is, amelyeket az igazságosság jegyében tettünk régebben, a hit előtt. Pál rómaiakhoz írt levelében ezt olvassuk: „Ha tehát mást tanítasz, magadat nem tanítod?” (Róm 2,21) „Nincsen, aki értse, nincsen, aki keresse Istent” (Róm 3,10–11), „mert amikor más felett ítélsz, magadat ítéled el, hiszen magad is ugyanazt cselekszed, miközben ítélsz” (Róm 2,1). A bűnös tett növeli az eredeti bűnből származó kárt, s még csak nem is lehet saját erőből elkerülni, hiába saját bűn.

<46> Az ezzel szemben álló igazságosság gyakorlati, a hitből és a lényegi igazságosságból ered, amiről Pál apostol így ír: „És amint viseltük a földi [embernek] a képét, úgy fogjuk viselni a mennyeknek a képét is.” (1Kor 15,49) 85. zsoltár: „Az igazság előtte fog járni” (azaz tetteikben igazak lesznek a színe előtt), „és irányítja majd lépteit.”⁶⁵ (Zsolt 85,14; Vulg) Most erről fogok részletesebben beszélni, onnantól kezdve, ahol nemrég abbahagytam.

Először is, ezeket a cselekedeteket érdemszerző cselekedetnek hívják, de nem tudom, érti-e valaki is ezt az elnevezést, mert én, megvallom, sosem értettem. A hit maga az érdem. Üres beszéd egyetlen esetleges cselekedetre azt mondani, hogy méltó az örök életre. A személynek kell rá méltónak lennie. Krisztus érdemelte ki nekünk az örök életet, ő ajándékozott meg vele, és ajándékoz meg ma is nap mint nap.

⁶⁵ MBT: „Igazság jár előtte, az készít utat lépteinek.”

Másodszor is, hogyan lehetne valami érdem, amiben minden szent ember vétkezik? „Ne szállj perbe szolgáladdal, hiszen egy élő sem igaz előtted!” (Zsolt 143,2) Krisztus szavai: „Ha tehát ti gonosz létekre [tudtok jó ajándékokat adni gyermekeiteknek, mennyivel inkább ad jókat a ti mennyei Atyátok azoknak, akik kéri tőle?]” (Mt 7,11) „És bocsásd meg vétkeinket...” (Mt 6,12) Szent Ágoston *Vallomásainak* 9. könyvében ez áll: „Jaj még a dicséretes életű embereknek is, ha nem veted latba irgalmasságodat, amidőn megítéled őket!”⁶⁶ Másutt viszont ezt olvassuk: „Mindenki megkapja, amit megérdemel, a szerint, amit e testben cselekedett.” (2Kor 5,10) Krónikák 2. könyve: „tetteiteknek meglesz a jutalma” (2Krón 15,7). Genézis, 15. fejezet: „Én vagyok a pajzsod: jutalmad igen bőséges.” (1Móz 15,1) Prédikátor könyve, 9. fejezet: „Azért edd csak örömmel kenyeredet, és idd jókedvvel borodat, mert mindig az volt Isten jóakarata, hogy ezt tedd!” (Préd 9,7) Mi több, óvakodjon attól a keresztény ember, hogy elbizonytalanodjék, vajon tetszenek-e a cselekedetei Istennek, mert aki így kételkedik, az vétkezik, egész munkáját tönkreteszi, és hasztalan fáradozik. Hinnie kell, hogy Istennek kedvére van. Pál apostol írja: „Mert ez a mi dicsekvésünk, amelyről lelkiismeretünk bizonytságot tesz, hogy bűn nélkül jártunk a világban.” (2Kor 1,12) Ismét Pál apostol: „Én tehát úgy futok, mint aki előtt nem bizonytalan a cél, úgy öklözök, mint aki nem a levegőbe vág.” (1Kor 9,26) Péter: „igyekezzetek jó cselekedetekkel még jobban megerősíteni elhívásotokat.”⁶⁷ (2Pt 1,10; Vulg) Aki ugyanis nem tudja vagy kételkedik benne, helyesen cselekszik-e, vagy azt hiszi, hogy folyton rosszat tesz, az folyton vétkezik, és az egész életét tönkreteszi, mivel nem hitből és nem hitben cselekszik.

Mit tegyünk akkor? Hogyan kérjünk felmentést az ítélet alól s törekedjünk egyszersmind dicsőségre? Válasz: Az egymással szembeforduló keruboktól megtanulhatjuk. Pillantásaik ellentétes irányúak, mégis mindketten az engesztelés helyére néznek, s ugyanígy megegyeznek a fenti, egymásnak ellentmondó tanúságok a Krisztusban (Zsid 9,5). A cselekedeteink önmagukban véve bűnök, így könyörögnöd kell, hogy ne ítéljenek feletted (azaz ne egyenként, Krisztus nélkül vizsgálják meg őket), mégis bízhat sz Krisztusban, hogy a tetteid tetszenek Istennek, habár egyesével nem képesek rá, ahogyan az egyház mondja. Ezért, vétkezz vagy sem, rendíthetetlenül támaszkodj Krisztusra és a természetes igazságosságra, „mert ha hétszer elesik is az igaz, mégis fölkel” (Péld 24,16). 37. zsoltár: „Ha elesik is, nem marad fekve, mert az Úr kézen fogja.” (Zsolt 37,24) Tehát nem szabad kételkedned Krisztus felől sem, hogy őmiatta, akiben hiszel, tetszenek a

⁶⁶ *Confessiones* IX,13,34; PL 32: 778; *Vallomások* 273–274. Vö. LVM 7: 72 (59. sz.).

⁶⁷ MBT: „Igyekezzetek még jobban megerősíteni elhívásotokat és kiválasztásotokat.”

cselekedeteid Istennek. Az ilyen hitből fakadó cselekedetek nagyon is kedvesek neki, bár a személyedet tekintve és önmagukban véve teljességgel méltatlanok.

<47> Harmadszor: Mégis, milyen jó cselekedetek ajánlatosak? Válaszolok: Leginkább azok, amelyek az alapvető igazságosságot elősegítik, és az eredendő bűnt csökkentik, ezért minden egyes embernek meg kell figyelnie magát, hiszen az eredendő bűn mindenkit máshogy és máshogy rohan meg. Általánosan javasolható a könyörgés, az alamizsnálkodás, a böjt. A legszebben a rómaiakhoz szóló levélben (Róm 12) és egy másik helyen van megfogalmazva: „Öljétek meg tagjaitokat!” (Kol 3,5) Mert ez a harmadik fajta igazságosság nem törekszik másra, mint hogy legyűrje az eredendő bűnt, és széttroncsolja a bűnös testet, és így maga az uralkodó igazságosság legyen a jutalmunk. Nem mintha az egyszeri tett érdemet szerezne, de elősegíti azt.

Negyedszer, mindenekelőtt őrizkedj a magad által megválasztott cselekedetektől, mert ezek nem tisztítanak meg a bűnöktől, csak még jobban bemocskolnak; napjainkban ilyenek a szertartások, az imák, a formulák és a templomépítések. Azok a cselekedetek tisztítanak meg jobban, amelyeket Isten rendel és ró ki. Tehát a lehető legjobbak a szenvedések, a betegségek, az ínség, a becsület elvesztése, a halál, mert itt egyedül Isten cselekszik, az ember elszenved, így Ádámot maradéktalanul megölik, Krisztust pedig ápolják, szőlőtövét megtisztítják. Ez a legrövidebb út az üdvösséghez; borzasztó gyűlöletes menni rajta, de a végére érni édes.

A háromféle bűnről és háromféle igazságosságról szóló értekezésnek itt vége.

10. Sermo Krisztus szent szenvedésének szemléléséről

1519

WA 2: 136–142 (német); BoA 1: 154–160; DDStA 1: 27–43; Mü³ 1: 349–355; HLSt 408. sz. Magyarul: MLF 6: 5–18. Szakirodalom: BRECHT 2003; KWON 2008; LEPPIN 2014. (Véghelyi Antal ford.)

[Krisztus szenvedése rémületbe ejt]

<136> Először. Némelyek úgy szemlélik Krisztus szenvedését, hogy az haragra gerjeszti őket a zsidók ellen, gúnydalokat énekelnek szegény Júdásról,⁶⁸ és beérik ennyivel, miként a panaszkodó emberek átkozzák és kárhozzátják ellenségeiket.

⁶⁸ O du armer Judas, was hast du getan, WACKERNAGEL II: 468–469 (616–618. sz.).

Ez aligha nevezhető a Krisztus szenvedése szemlélésének, mindez sokkal inkább Júdas és a zsidók gonoszságának szemlélése.

Másodszor. Mások rámutatnak a Krisztus szenvedése szemlélésének sokféle hasznára és gyümölcseire. Egy Szent Albertnak tulajdonított téves mondanak is hivatkoznak,⁶⁹ miszerint hasznosabb, ha a Krisztus szenvedését végigelmélkedjük, mint ha egy teljes éven át böjtölnénk és naponta elimádkoznánk egy zsoltárt. Akik ezt vakon követik, csak a passió szemlélésének hasznát veszik észre, és benne saját erőfeszítésük gyümölcset ragadják meg, de nem nyerik el a Krisztus szenvedésének igazi gyümölcset.

Harmadszor. Vannak, akik részvétellel tekintenek Krisztusra, sajnálják és megsiratják, mint egy ártatlan embert. Akárcsak az asszonyok, akik Jeruzsálemből követték Krisztust, akiket ő meg is intett: magukat kell siratniuk, és gyermekeiket (Lk 23,28). Mégis így kalandoznak el a passió kellős közepén: sokat beszélnek Krisztus bethániai búcsújáról és Szűz Mária fájdalmáról. Ennél tovább nem jutnak. Mindezt tetézi, hogy a passió oly sok órán át elhúzódik, hogy csak Isten tudja, nem inkább alvásra lett-e kitalálva, mint virrasztásra. Ebbe a csoportba tartoznak azok is, akiket arra tanítottak, milyen nagy a szentmise gyümölcse. Az ilyen együgyűek azt gondolják, elég, ha misét hallgatnak. Arról akarnak meggyőzni minket néhány tanító mondanak idézve, hogy a mise *opere operati, non <137> opere operantis*, azaz önmagáért, a mi érdemünk és méltóságunk nélkül is tetszik Istennek, sőt éppen ezek híján elégséges. Pedig a mise nem önmaga méltóságáért van, hanem hogy minket tegyen érdemessé, különösen azért, hogy Krisztus szenvedését az ő akarata szerint szemlélteti velünk, mert ha ez nem történik meg, akkor a mise gyümölcstelen testi dologgá lesz, ami – bármilyen jó is – önmagáért van. Mert mit segít az rajtad, hogy Isten Isten, ha számodra nem Isten? Mit használ, hogy az evés és ivás önmagában egészséges és jó, ha neked nem egészséges? Féltő, hogy a sok misével sem állunk jobban, ha nem a valódi gyümölcset keressük.

Negyedszer. A Krisztus szenvedését akkor szemléljük helyesen, ha rá figyelve megrémülünk, és lelkiismeretünk kétségbe ejt. Mindez abból ered, hogy Isten haragjának a bűn és a bűnösök elleni engesztelhetetlen szigorát és komolyságát látjuk meg abban, hogy ő egyetlen, legkedvesebb Fiát nem szabadította ki a bűnösök kezéből, hanem helyettük őt sújtotta szörnyű büntetéssel, miként Ézsaiás próféta mondja: „Népem bűne miatt őt sújtottam.”⁷⁰ (Ézs 53,8) Mi történik majd

⁶⁹ A középkorban elterjedt idézet, Albertus Magnusnál így nem található. Vö. WA 30/II: 611, 4. jegyz.

⁷⁰ MBT: „Népe vétke miatt éri a büntetés.”

a bűnösökkel, ha szeretett Fiát így sújtja? A bűnösök ítélete kimondhatatlanul és elviselhetetlenül súlyos kell hogy legyen, ha egy ilyen nagy és fenséges személynek, Isten Fiának kell szembeszállnia vele, sőt szenvednie és meghalnia miatta. Ha igazán mélyen megfontolod, hogy Isten Fia, az Atya örök Bölcsessége maga szenvedt el, akkor bizonyosan megrémülsz, sőt egyre nagyobb és nagyobb rémületbe esel.

Ötödször. Mélyen vésd az emlékezetedbe, és soha ne kételkedj abban, hogy te vagy az, aki Krisztust így megkínozza. Bizonyosan a te bűneid tették ezt vele! Szent Péter így rémítette meg a zsidókat és így sújtott le rájuk, mint egy mennykövel, amikor az egybegyűltek mindegyikét megszólítva ezt mondta: „Ti feszítettétek meg őt!” (Vö. ApCsel 2,36) Háromezren közülük még aznap kérdegetni kezdték rémülten és kétségbeesve az apostoloktól: „Ő, kedves testvéreink, mit tegyünk most?” stb. Ezért amikor a Krisztus kezét átfúró szögeket látod, hidd bizonyossággal, hogy az a te műved. Nézz a töviskoronájára, és hidd, hogy a tövisek a te gonosz gondolataid stb.

Hatodszor. Azután fontold meg, hogy ahol Krisztust egy tövis szúrja, ott százezernél is sokkal több tövisnek kellene téged szúrnia, örökké kellene így és még sokkal erősebben gyötörniük. Ahol Krisztus kezét és lábát csupán egy szög veri át, ott téged sokkal több és nagyobb szögnek kellene örökösen kínoznia. De hisz ez meg is fog történni, mert a Krisztus szenvedései magukban hiábavalók lennének. Mert Krisztus megbízható tükör. Ő nem csap be és nem vezet félre senkit. Amit mutat, annak bizonyosan úgy kell lennie.

Hetedszer. Szent Bernát ettől megrémülve mondta: „Úgy vélem, sőt biztos vagyok benne, hogy semmit sem tudtam az örök ítéletről, <138> amit a mennyben szabtak ki rám, amíg azt nem láttam, hogy Isten egyetlen Fia megkönyörül rajtam, előáll, és átadja magát helyettem ugyanazon ítéletre.”⁷¹ Ó jaj, ezzel többé nem szabad játszadoznod! Teljes bizonyossággal tudnod kell, hogy ez komoly dolog! Ezért parancsolt rá Jézus az asszonyokra is: „Ne engem sirassatok, hanem magatokat és gyermekeiteket!” (Lk 23,28) Azután meg is okolja: „Mert ha a zöldellő fával ezt teszik, mi történik a szárazzal?” (Lk 23,31) Mintha csak ezt mondaná: „Tanuljátok meg az én gyötrelmeimből, hogy mit érdemeltek, és mi fog rátok következni.” Mert igaz a mondás, hogy aki megvert egy kis kutyát, rettegni fog a nagy kutyáktól. Így mondta meg a próféta is: „Önmagát fogja siratni a föld

⁷¹ Clairvaux-i Bernát azon kevés szerzetesi teológusok közé tartozik, akiket Luther példaképnek tekintett, akikre egyetértően hivatkozott. Bernátban elsősorban a krisztocentrikus igehirdetőt tisztelte, de a bűcsúvitában egyházpolitikai irataira is hivatkozott. Lásd LVM 7: 199, 203 (343. sz.); LVM 8: 615 (5439b sz.).

minden nemzetsége” (vö. Zsolt 24,6). Nem azt mondja, hogy őt fogják siratni, hanem hogy magukat fogják fölötté elsíratni. Ugyanilyen rémület lett úrrá, mint fentebb mondtuk, ApCsel 2,37 szerint a zsidókon is, amikor így szóltak az apostolokhoz: „Mit tegyünk, atyámfiai, férfiak?” Így énekel az egyház is: „Te halandó ember, ha bánt a bűntudat, megrendült lélekkel, lásd, mit szenved Urad! Bánd és utáld meg bűnödöt, hitttel ragadd meg üdvödöt, s kegyelmet nyersz ma itt!”⁷²

Nyolcadszor. Amiről most lesz szó, abban szüntelenül gyakorolnunk kell magunkat. A Krisztus szenvedésének legfőbb haszna ugyanis abban mutatkozik meg, hogy önismeretre juttat. Elborzaszt önmagadtól és összetör. Ha ezt még nem élted át, akkor a Krisztus szenvedése még nincs a javadra. Mert a Krisztus szenvedése a maga természeténél fogva nem munkálhat mást, mint hogy Krisztushoz tesz hasonlóvá minket, hogy amint bűneink Krisztust testében és lelkében iszonyúan meggyötörték, ugyanúgy gyötörjenek bennünket is lelkiismeretünkben. De ez nem történik meg csupán azért, mert sokat beszélünk róla. Ez csak elmélyült gondolkodás és átélés eredménye lehet, a bűn komolyanvételével. Nézzünk egy hasonlatot! Ha egy gonosztevőt elítéltek volna, mert megfojtott egy herceget vagy egy királyfit, te ártatlanságod tudatában biztonságban éreznéd magad, amikor a történeletről énekelsz, sőt eljátszod az eseményt, talán éppen a tettes szerepében. De képzeld el, milyen szorult helyzetbe kerülnél, ha játék közben valaki rád rontana, legyűrne, és bizonyítaná, hogy itt nem színjátékról van szó, hanem a valóságban is te követted el a szörnyű gonosztettet. Helyzetedet még csak súlyosbítaná, hogy időközben lelkiismereted is elpártolt tőled. Ugyanilyen félelemmel kellene fontolóra vened a Krisztus szenvedését is, valahányszor a passiót hallgatod. Mert a benne szereplő gonosztevők, a zsidók – jóllehet Isten azóta már elítélte és elüldözte őket – mégis a te bűnöd szolgálai voltak, és valójában te vagy az, aki az ő bűneik által Isten Fiát megfojtottad és keresztre feszítetted, amiként már mondtuk.

Kilencedszer. Ha annyira keménynek és száraznak bizonyulsz, hogy Krisztus szenvedése nem rémít meg és nem juttat el önismeretre, akkor félned kell. Mert elkerülhetetlenül Krisztus képére kell formáltatnod és az ő szenvedését kell átélned, történjék ez mostani életedben vagy a pokolban. Ha előbb nem, végül a halálban és a tisztítótűzben kell ilyen rémületbe esned és remegned, reszketned és mindazt érezned, amit Krisztus a kereszten szenvedett. Bármily kegyetlenül hangzik, a valóság az, hogy a halálos ágyadon minderre számítanod kell. <139>

⁷² *Ich will fleißig daran gedencken, und so wirt yn mir vorschmachten meyn seell.* A nálunk ismeretlen énekidézett helyett itt az EÉ 211. énekének 7. versét alkalmaztuk, a tartalom hasonlóságát figyelembe véve. – A ford.

Kérjed hát Istent, hogy lágyítsa meg a szívedet, és engedje meg, hogy a Krisztus szenvedésén való elmélkedés gyümölcseiben részesülj. Mert nem is lehetséges, hogy Krisztus szenvedését magunktól alaposan meg tudjuk fontolni. Istennek kell jelen lennie a szívünkben, amikor erről elmélkedünk. Sem ez az igehirdetés, sem más tanítás nem adhatja meg, hogy a Krisztus szenvedésén való elmélkedés során annak valódi gyümölcseit elnyerd. Isten kegyelmét kell keresned és kérned, hogy az ő kegyelme által érd ezt el, és ne a magad erejéből. Ezért közelítik meg helytelenül a Krisztus szenvedését mindazok, akikre fentebb már rámutattunk. Mert ők ehhez nem Istent hívják segítségül, hanem kitalálnak hozzá a maguk módján és a maguk képessége szerint egy egészen emberi és haszontalan megközelítést.

Tizedszer. Aki így elmélkedik Isten szenvedésén egy napig, egy órán át, vagy csak egy negyedórán keresztül, arról bátran elmondhatjuk, hogy ezzel jobbat tett, mint ha egy éven át böjtölt volna, minden nap elimádkozott volna egy zsoltárt, és ráadásul még vagy száz misét is hallgatott volna. Mert ez az elmélkedés lényegesen és igen hamar megváltoztatja az embert, miként a keresztség, újjászüli. Így viszi véghez a Krisztus szenvedése a maga igaz természete szerinti fenséges művét: megfojtja az ó-Ádámot, elűz minden vigasztalást, örömet és reményt, amit csak teremtmények nyújthatnak, miként Krisztustól is eltávozott mindez, sőt Isten is elhagyta őt.

Tizenegedszer. Nincs tehát a hatalmunkban, hogy a Krisztus szenvedése mindezt elvégezz-e bennünk. Ezért előfordulhat, hogy nem abban az órában nyerjük el, amikor kérjük. Mégsem kell feladnunk, elcsüggednünk sem kell. Meglehet, hogy olyankor éljük ezt át, amikor nem is ezért imádkozunk. Isten kérésünk nélkül is megteheti, ha akarja. Amikor véghezviszi, akkor az ember meggyűlöli magát lelkiismeretében, és rosszul érzi magát a saját bőrében. Eközben nem is sejti, hogy mindezt Krisztus szenvedése munkálja így benne. Másoknak viszont szinte minden gondolatuk a Krisztus szenvedése körül forog, és mégsem jutnak általa önismeretre. Előbbieknél a Krisztus szenvedésében való részesedés rejtett és valóságos, utóbbiaknál színlelt és önáltató. Aki Isten szerint bölcs, az tudja, hogy gyakran önmaguk ellentétében kell szemlélnie a dolgokat. Látja, hogy akik emberi szemmel nézve nem elmélkednek a Krisztus szenvedésén, Isten előtt ők azok, akik elmélyednek benne. Hasonlóképpen, akik részt vesznek a misén, Isten előtt olyanok, mintha nem vennének részt, és akik nem vesznek részt, olyanok, mintha részt vennének.

[Krisztus szenvedése megvigasztal]

Tizenkettedszer. Mindeddig a nagyhétben jártunk és nagypénteket ünnepeltünk. Most érkezünk húsvéthoz és Krisztus feltámadásához. Amikor megláttuk bűneinket, és egészen kétségbeestünk önmagunk fölött, ügyelnünk kell arra, hogy a bűnök ne maradjanak így a lelkiismeretünkben, mert ez bizonyosan nem vezetne máshoz, mint merő kétségbeeséshez. Hanem miként Krisztusból eredt bűneink felismerése, úgy kell azokat újra órá vetnünk, hogy lelkiismeretünk megszabaduljon tőlük. <140> Vigyázz, hogy ne tégy úgy, mint azok a bolondok, akik engedik, hogy bűneik szívükben mardossák és emésszék őket, miközben arra törekednek, hogy jó cselekedeteik által vagy az elégtételek utáni futkosással, illetve a bűnbocsánat hajszolása révén büntelenné váljanak, holott ez lehetetlen. Sajnos megfigyelhető, hogy az elégtételbe és a búcsúba vetett hamis bizalom is szinte mindenütt elterjedt.

Tizenharmadszor. Te azonban vesd most már bűneidet magadról Krisztusra úgy, hogy erősen hidd: az ő sebei és szenvedései a te bűneid, és ő azokat hordozva megfizet értük, miként Ézsaiás 53,6 mondja: „Az Úr mindnyájunk vétékét öreá veté” (KG), és Szent Péter: „Bűneinket maga vitte fel testében a fára” (1Pt 2,24), és Szent Pál: Isten „bűnné tette értünk, hogy mi Isten igazsága legyünk őbenne” (2Kor 5,21). Ezekre és az efféle mondásokra kell hagyatkoznod teljes bátorsággal, és annál inkább, minél erősebben gyötör a lelkiismereted. Mert ha nem ezt teszed, hanem a magad bűnbánatában és a gyóntató által kirótt elégtételek teljesítésében keresed lelkiismereted megnyugtatót, akkor sohasem találsz békességre, és végül mégis kétségbe kell esned. Mert ha bűneinket nem vetjük Krisztusra, hanem eltűrjük, hogy szívünkben maradjanak és lelkiismeretünkben szóhoz jussanak, akkor sohasem szabadulunk meg tőlük, mert egyre erősebbek lesznek, és örökké elevenek maradnak. Ha viszont azt látjuk, hogy bűneinket Krisztus hordozza, és le is győzi azokat feltámadása erejével, ha ezt mi bátran hisszük, akkor bűneink valóban halottak már, és meg vannak semmisítve. Végtére is Krisztuson nem maradhattak életben, az ő feltámadása elnyelte őket. A feltámadott Krisztuson a bűn többé már nem képes sebet ejteni, és már semmilyen gyötrelmet sem okozhat neki, bűn nem érintheti többé úgy, hogy nyomot hagyjon rajta. Ezért mondja Szent Pál, hogy Krisztus „halálra adatott bűneinkért, és feltámasztatott megigazulásunkért” (Róm 4,25), azaz szenvedésében tette ismertté és így fojtotta meg minden bűnünket; feltámadásával pedig igazzá tesz minket, és szabadá minden bűntől, ha csakugyan hiszünk benne.

Tizennegyedszer. Ha most nem tudsz így hinni, akkor Istenhez kell a hitért imádkoznod, mint már mondtuk. Mert a hit is egyedül Istentől függ, és az ő hatalmában van, hogy megadja-e. Ő meg is fogja adni késedelem nélkül, olykor

nyíltan, olykor rejtetten munkálva ezt benned, miként erről már a Krisztus szenvedésével kapcsolatban szóltunk. Ha most már arra vágysz, hogy Isten hitet gerjessen benned, akkor először is hagyj fel Krisztus szenvedésének szemlélésével. Az már véghezvitte benned a maga művét, amikor rémületbe ejtett. Most már szívének a szenvedésekben megmutatkozó jóságát szemléld, és lásd meg, hogy az ő szíve csordultig van irántad szeretettel. Ez készíti őt arra, hogy lelkiismereted terhét magára vegye és bűneidet hordozza. Így fog megtelni a te szíved is édes szerelemmel iránta, és így fog megerősödni benne a hit bizalma.

Azután emelkedj Krisztus szívén át egészen az Isten szívéig! Értsd meg, hogy Krisztus nem szerethetne téged, ha Isten nem akarná ezt örök szeretetével. Értsd meg, hogy Krisztus csupán Istennek engedelmeskedik, amikor téged így szeret. Így találhatsz rá Isten jóságos atyai szívére, <141> és – miként Krisztus mondja – Krisztus által az Atya vonz magához téged (vö. Jn 6,44). Így érted meg végül Krisztus mondását: „Úgy szerette Isten a világot, hogy egyszülött Fiát adta stb.” (Jn 3,16) Ez nem mást jelent, mint hogy akkor jutunk el Isten helyes ismeretére, ha nem hatalma és bölcsessége felől közelítjük meg, hiszen ez rettenetes, hanem jósága és szeretete felől. Ekkor szilárdulhat meg a hit és a bizalom, ekkor születünk újjá Istenben.

Tizenötödször. Amikor így megerősödött a szíved Krisztusban, és már nem a gyötrelmes büntetéstől való félelem miatt, hanem szívedből gyűlölöd a bűnt, akkor Krisztus szenvedése egész életed példájává is lesz. Most egészen más szempontból fogjuk vizsgálni Krisztus szenvedését. Eddig úgy beszéltünk róla, mint egy szentségről, mely bennünk végzi munkáját, a mi közreműködésünk nélkül. Most viszont azt gondoljuk meg, hogy Krisztus szenvedését mi magunk is hatékony fegyverként forgathatjuk a bűn kísértése elleni küzdelemünkben, mégpedig így:

Ha fájdalmas nap virrad, vagy betegség gyötör, gondold meg, milyen csekélység ez Krisztus töviskoronájához és szögeihez képest.

Ha meg kell tenned vagy el kell viselned valamit, ami ellenedre van, gondold meg, miként hurcolták Krisztust ide-oda, megkötözött fogolyként.

Ha elfog a nagyzás gögje, nézd, hogyan gúnyolják Uradat, és miként vetik meg, mint gonosztevőt.

Ha parázñaság kísért, és úrrá lesz rajtad az érzéki vágy, gondold arra, hogy Krisztus gyenge testét milyen keserves kínokat okozva korbácsolják agyon, döfik át, verik keresztül.

Ha fellobban benned a gyűlölet lángja, vagy irigység fog el, vagy ha bosszúért lihegsz, gondold meg, hogy Krisztus mennyi könnyel és kiáltással imádkozott érted és minden ellenségéért, noha igen könnyen bosszút állhatott volna rajtuk.

Ha bánat emészt vagy bármilyen testi-lelki kellemetlenség aggaszt, erősítsd

meg a szívedet, és mondd: „Ej, miért is ne szenvednék el egy kis bánatot, amikor az én Uram a kertben vérrel verejtékezett a félelemtől és a bánattól? (Lk 22,44) Rest és gyalázatos szolgál, aki ágyban heverészik, amíg Ura haláltusáját vívja.”

Lásd, így tudunk minden bűnös szenvedély és rossz szokás ellen erőt és vigasztalást találni Krisztusban. Krisztus szenvedésének helyes szemlélése így Krisztus szenvedésének gyümölcseiben részesít. Aki módszeresen erre törekszik, az jobbat tesz, mint ha minden passióolvasást és minden misét végighallgatna. Nem mintha a misék nem lennének jók, hanem mert azokban is Krisztus szenvedésének helyes szemlélését kell gyakorolni, különben nem segítenek. Kereszténynek is csak azok nevezhetők joggal, akiket Krisztus neve és élete megragadott és bevont az ő életébe, miként Szent Pál mondja: „Akik Krisztuséi, azok Krisztussal együtt megfeszítették testüket, annak minden kívánságával együtt.”⁷³ (Gal 5,24) Mert Krisztus szenvedését nem szavakkal és nem jelképesen, hanem valóságosan kell átélni. <142> Így figyelmeztet minket Szent Pál is: „Gondoljatok rá, aki ilyen ellene irányuló támadást szenvedett el a bűnösöktől, hogy lelketekben megfáradva el ne csüggedjete.” (Zsid 12,3) És Szent Péter: „Amint Krisztus testben szenvedett, úgy kell nektek ennek megfontolásával magatokat felkészítenetek és megerősítenetek.” (1Pt 4,1)⁷⁴ Krisztus szenvedésének ez a szemlélete ma már nem divatos, sőt igen ritka, pedig Szent Péter és Pál levelei tele vannak vele. Mi mégis egyedül az apostoli levelek alapján és a falfestményeket szemlélve fontoltuk meg a Krisztus szenvedését, annak lényegét emelve ki.

⁷³ MBT: „Akik pedig Krisztus Jézuséi, a testet megfeszítették szenvedélyeivel és kívánságaival együtt.”

⁷⁴ MBT: „Mivel tehát Krisztus testben szenvedett, vértézzétek fel magatokat a felismeréssel.”

11. Sermo a kétszeres igazságosságról

Fil 2,5–6

1518–1519

WA 2: 145–152 (latin); StA 1: 219–229; LDStA 2: 67–85; HLSt 359. sz. Szakirodalom: BRECHT 2003; GAUSE 2014. (Roszik Ágnes Anetta ford.)

<145> **5 Testvéreim, az az indulat legyen bennetek, ami Jézus Krisztusban is megvolt:**

6 mert ő Isten formájában lévén nem tekintette zsákmánynak, hogy egyenlő Istennel.

Kétszeres a keresztények igazságossága, mint ahogy az emberek bűne is kétszeres.

Az egyik idegen és kívülről jövő. Ez az, amely által Krisztus igaz, és a hit által igazzá tesz, mint azt Pál 1Kor 1,30-ban mondja: „Őt tette nekünk Isten bölcseséggé, igazsággá, megszentelődéssé és megváltássá.” Jézus maga is ezt mondja Jn 11,25-ben: „Én vagyok a feltámadás és az élet, aki bennem hisz, az sohasem hal meg.” Valamint Jn 14,6-ban: „Én vagyok az út, az igazság és az élet.”

Ez az igazságosság a keresztségben adatik az embernek, s mindig akkor, ha igaz bűnbánatot tartanak, hogy aztán bizalommal Krisztusban dicsekedjen, és mondhassa: az enyém is, hogy Krisztus élt, működött, beszélt, szenvedett és meghalt, és nem más számomra, mintha a helyében én éltem, cselekedtem, beszéltem, tanítottam, szenvedtem és meghaltam volna. Mint ahogy minden a vőlegényé, amije a menyasszonynak van, és minden a menyasszonyé, ami a vőlegényhez tartozik (minden kettőjüké együtt, mert ők ketten egy test), ezért Krisztus és az egyház egy lélek [vö. Ef 5,29; Gal 3,28]. Ezért ajándékozta nekünk az áldott Isten és kegyelmes Atya 2Pt 1,4 alapján a leghatalmasabb és legértékesebb kincseket Jézusban, mint ahogy Pál 2Kor 1,3-ban írja: „Áldott az Isten, a mi Urunk Jézus Krisztus Atyja, az irgalom Atyja és minden vigasztalás Istene”, „aki megáldott minket mennyei világának minden lelki áldásával a Krisztusban” [Ef 1,3].

Ez a kegyelem és kimondhatatlan áldás egykor Ábrahámnak megígértetett, 1Móz 12,3; 22,18: „Általad nyer áldást a föld minden nemzetsége.” És Ézs 9,5: „Egy gyermek születik nekünk, fiú adatik nekünk.” Azt mondja: „nekünk”, mert ő a mienk minden kincsével együtt, ha hiszünk benne; mint Róm 8,32 mondja: „tulajdon fiát nem kímélte, hanem mindnyájunkért odaadta, hogyne ajándékozna nekünk vele együtt mindent?” Ezért minden a miénk, ami Krisztusé, színtiszta kegyelemből <146> ajándékozta nekünk, méltatlanoknak, bár inkább haragot és

kárhozatot érdemelnénk poklostul. Ezért mondja maga Krisztus is, hogy azért jött, hogy Atyjának szent akaratát elvégezze [Jn 6,38; Zsid 10,9], neki engedelmeskedett [Fil 2,8], és amit tett, azt értünk tette, és azt akarta, hogy a mienk legyen. Mivel azt mondja: „Én pedig olyan vagyok közöttetek, mint aki szolgál.” [Lk 22,27] Továbbá: „Ez az én testem, amely tiérettetek adatik.” [Lk 22,19; 1Kor 11,24] És Ézs 43,24 mondja: „Te voltál az, akinek én szolgáltam bűneid miatt, te voltál az, akiért fáradoztam vétkeid miatt.” Ezért lesz a Krisztusba vetett hitünk által Krisztus igazságossága a mi igazságosságunk, és minden, ami az övé, sőt ő maga is a mienk. Ez alapján nevezi ezt Pál Róm 1,17-ben „Isten igazságának”. Az igazság az evangéliumban van kinyilatkoztatva, amint az írva áll: „az igaz ember a hite által él” [Hab 2,4; Zsid 10,38]. Végül egy ilyen hitet is Isten igazságának neveznek Róm 3,28-ban: „Hiszen úgy tartjuk, hogy egyedül hit által igazul meg az ember.” Ez az az igazság, amelynek sosem lesz vége, és amely minden bűnt egy szempillantás alatt felemészt; mivel lehetetlen, hogy egy bűn is tapadjon Krisztuson, de aki hisz Krisztusban, megmarad Krisztusban, egy Krisztussal, ugyanezt az igazságot birtokolja vele együtt. És ez az első igazság, az alapja, az oka és eredete minden saját vagy tevékeny igazságnak. Mert ez valójában csak az eredendő igazságért adatott, amelyet Ádám elveszített, s ez sokkal inkább működik, mint az eredendő igazság működött volna.

Így kell érteni a 30. zsoltárt: „Benned bízom, Uram, ne hagyj megsejyenyülnöm; ments meg engem igazságod által!” (Zsolt 31,2) Nem azt mondja, hogy „az én igazságom”, hanem „a tiéd”, ez azt jelenti, hogy az én Uram Krisztus igazsága által, amely a hit, a kegyelem és Isten könyörületessége által a miénk lett. Így áll a zsoltárokból több helyen is: ez az igazság „az Úr műve”, „a hitvallás”, „Isten ereje”, „a könyörületesség”, „az igazság”, „az igazságosság”. Ezek mind Krisztusba vetett hitünkre használt kifejezések, az igazságosságra, amely Krisztusban van. Ezért szabad Pálnak így mondania Gal 2,20-ban: „többé tehát nem én élek, hanem Krisztus él bennem”; és Ef 3,17-ben: „Hogy adjon erőt nektek, hogy Krisztus lakjék szívetekben a hit által.”

Ez az idegen igazságosság tehát, amely nekünk cselekedeteink nélkül egyedül kegyelemből adatott, ha ugyanis a mennyei Atya minket belsőleg Krisztushoz vonz, akkor ezzel szemben áll az eredendő bűn. Ez is idegen tőlünk és független a cselekedeteinktől, hiszen a születésünkben kapjuk. És így űzi el Krisztus Ádámot napról napra egyre jobban, olyan mértékben, ahogy hitünk és Krisztus felismerése gyarapszik. Mert nem egyszerre kaphatjuk meg az egészet; hol csak elkezdődik, hol növekszik, s végül a halálban teljessé válik.

A második igazságosság a mi sajátunk; nem azért, mert mi egyedül alkotjuk meg, hanem mert az elsővel, az idegennel együtt alkalmazzuk. Ez a jó cseleke-

detekben való jó gyakorlat. Ez elsősorban abból áll, hogy a testet elpusztítsuk <147> és a gonosz vágyakat keresztire feszítsük önmagunkban, mint ahogy Gal 5,24 mondja: „Akik pedig Krisztuséi, a testet megfeszítették szenvedélyeivel és kívánságaival együtt.” Másodsorban pedig a felebarát iránti szeretetben; harmadsorban végül Isten előtti alázatban és istenfélelemben nyilvánul meg, amelyben Pál apostol és az egész Szentírás bővelkedik. De Pál mindezt röviden összefoglalja Tit 2,12-ben, így fejezi ki: magunkkal szemben józanul, másokkal szemben igazságosan és Istennel szemben kegyesen kell élnünk ezen a világon.

A második igazság az elsőnek a műve, annak gyümölcse, következménye, mint azt Gal 5,22 mondja: „a lélek gyümölcse (a lelki emberé, aki Krisztusba vetett hit által születik) pedig: szeretet, öröm, békesség, türelem, szívésség stb.” Mert „léleknek” nevezi ez az ige a lelki embert. Ez abból lesz nyilvánvaló, hogy azok a „gyümölcsök” az ember cselekedetei. És Jn 3,6: „Ami testtől született, test az, és ami Lélektől született, lélek az.” Ez az igazság teszi az első teljessé; mert folyton azért munkálkodik, hogy a régi Ádám megsemmisüljön és a bűnös test elpusztuljon [Róm 6,6]. Ezért meggyűlöli önmagát és szereti felebarátját; nem a maga javát keresi, hanem ami a másíknak segítségére lehet. És ebben áll az egész élete. Mivel azáltal, hogy önmagát gyűlöli, és nem saját javát keresi, önmagában elvégzi a „test keresztire feszítését”, illetve azáltal, hogy más javát keresi, a szeretetet munkálja. S így mindkettővel Isten akaratát cselekszi, ha magával szemben „józan” (becsületes, szigorú stb.), a felebarátjához „igazságos”, Isten előtt pedig „kegyes” lesz [Tit 2,12].

S ezáltal Krisztus példáját követi, az ő képéhez lesz hasonlatos [1Pt 2,21; Jn 13,15]. És éppen ezt kéri tőlünk Krisztus is, hogy amiképpen ő mindent megtett értünk, és nem a maga javát, csak a mienket kereste, s ezzel Istennek, az Atyának tökéletesen engedelmes volt [Fil 2,8], úgy akarja, hogy mi is ezt a példát kövessük buzgón felebarátainkkal szemben cselekedeteinkben.

Ez az igazság van szembeállítva a valódi és a mi saját bűneinkkel, ahogy azt Róm 6,19 kifejezi: „Ahogyan tehát átadtátok tagjaitokat a tisztátalanságnak és törvénytelenségnek, a törvénytelenség szolgálatára, úgy most adjátok át tagjaitokat az igazság szolgálatára, hogy szentek legyenek.” Így szólal meg a vőlegény hangja az első igazság által, aki azt mondja a léleknek: a tied vagyok, valamint a másik igazság által a menyasszony hangja: a tied vagyok. Akkor szilárd, tökéletes és beteljesült házasság⁷⁵ jön létre, mint az Énekek 2,16-ban áll: „a barátom az enyém és én az övé”, ami annyit jelent, mint „szerelmesem az enyém, és én az övé vagyok”. Akkor a lélek már nem törekszik arra, hogy maga előtt igaz legyen, hanem

⁷⁵ A kánonjog szerinti felbonthatatlan házasság az elhálással teljeseedik be (vö. 1Móz 2,24; Mt 19,5–6; 1Kor 6,16). Lásd CIC 2: 580–581.

Krisztus lesz az ő igazsága. Ezért csakis a másik ember üdvösségét keresi. Ebből kifolyólag fenyegeti a zsinagógát az Úr a próféta által, hogy az öröm és boldogság hangja, vagyis a vőlegény és menyasszony hangja elvész [Jer 7,34; 16,9; Bérúk 2,23].

A témául kitűzött igehely ezt mondja: „Az az indulat legyen mindenkiben közületek...” stb. (Fil 2,5) Ez azt jelenti, hogy úgy induljatok fel egymás ellen, mint ahogy azt Krisztus tette veletek szemben. Hogyan? „Ahogy ő Isten formájában lévén nem tekintette zsákmánynak, hogy egyenlő Istennel, hanem megüresítette önmagát, szolgai formát vett fel.” (Fil 2,6–7) Az isteni formát nem nevezi itt isteni lényegnek, <149> mert erről Krisztus sosem mondott le; mint ahogy a szolgai formát sem lehet emberi létnek nevezni, hanem az isteni forma a bölcsesség, hatalom, igazságosság, szelídség és végül a szabadság, mint ahogy Krisztus emberként szabad, hatalmas, bölcs volt, senkinek, sem a bűnnek, sem a szenvedélynek nem volt alávetve, mint egyébként minden ember (olyan tulajdonságokban szárnyalta túl őket, amelyek mindenekelőtt Istenhez tartoznak). Mégsem volt ebben a „formájában” gögös, sem pedig önelégült, és másokat sem, akik szolgák és valami rossznak alávetettek voltak, nem vetett meg és nézett le, mint az a farizeus, aki ezt mondta: „Hálát adok neked, hogy nem vagyok olyan, mint a többi ember.” [Lk 18,11] Ez az ember örült annak, ha a másik bajba jutott, és semmiképp nem akarta, hogy azok hozzá hasonlóvá legyenek. Ez pedig rablás, mert az ember magáénak tartja meg azt, ami pedig Istené, és erősen ragaszkodik hozzá. Az ilyen ember nem is akar másokat szolgálni, hogy azokat magával egyenlővé tegye, s így olyanok akarnak lenni, mint Isten, magukban akarnak tetszelegni, önelégültek, magukat dicsérik, senkinek sem tartoznak elszámolással. Krisztus azonban nem így vélekedett nem így bölcselkedett, hanem azt az „isteni formát” Istennek, az Atyának tulajdonította, és „lemondott önmagáról” [Fil 2,5–6]. Nem akarta azt az isteni fensőbb nevet használni velünk szemben, hozzánk hasonlatossá akart válni. Sokkal inkább olyanná lett, mint egy közülünk, szolgai formát öltött (ez azt jelenti, hogy mindennemű szenvedésnek alávetette magát), és bár szabad volt, s ahogy Pál apostol is mondja: „magát mégis mindenki szolgájává tette” [1Kor 9,19], és nem cselekedett másképp, mint ha azok a szenvedések, amelyek a mienk voltak, a sajátjai lettek volna. Ezért magára vette a mi bűneinket és büntetéseinket, és úgy cselekedett, hogy legyőzte őket, mintha magáért tenné, pedig a mi javunkra győzte le. Tehát, bár ránk nézve a mi Istenünk és Urunk lehetett volna, nem akarta ezt, hanem inkább a szolgánk akart lenni, mint ahogy Róm 15,1-ben áll: „ne a magunk kedvére éljünk”; mert Krisztus sem a maga kedvére élt (Róm 15,3), hanem amint megírva találjuk: „rám hull a gyalázat, ha téged gyaláznak” [Zsolt 69,10], ami ugyanazt mondja ki, mint az imént előhozott vélemény.

Ebből következik, hogy ez az igehely, amit sokan állításként fognak fel, tagadásként is értelmezhető, tudniillik: Krisztus nem tekintette magát Istennel egyenlőnek, vagyis nem akart vele egyenlő lenni, amint ezt azok teszik, akik gőgösen magukhoz ragadják a dicsőséget, és Istenhez így szólnak: „ha nem adod nekem a te tiszteletedet, akkor elveszem magam” (mint Szent Bernát mondja).⁷⁶ Nem állításként kell ezt a mondatot értelmezni, valahogy így: nem tartotta magát Istennel egyenlőnek; ez azt jelenti, hogy Istennel való egyenlőségét nem tartotta zsákmánynak. Ez a magyarázat ugyanis nem ad értelmes választ, mivel az ige Krisztusról, az emberről szól. Az apostol azt akarja, hogy Krisztus példája szerint minden keresztény a másik szolgálja legyen. És ha valaki bölcsességgel, igazságossággal, hatalommal bír, amelyben tútesz másokon, és magát egy „isteni személyhez” hasonlatosként magasztalhatná, mégse vegye ezeket a maga számára igénybe, hanem tulajdonítsa azt Istennek. Különben is olyannak kell lennünk, mintha semmink sem lenne. Úgy kell tűnnünk, mint akinek semmije sincs, hogy mindannyian elfeledjük önmagunkat, és Isten adományaitól szabadon <149> úgy bánjunk felebarátunkkal, mintha az ő gyengesége, bűne, balgasága a mi sajátunk lenne. Ne dicsekedjünk magunkkal, ne pöffeszkedjünk, ne nézzünk le másokat és ne győzedelmeskedjünk fölötte, mint aki felebarátjának istene vagy az Istennel egyenlő lenne. Mivel ezt egyedül Istenre kell rábízni, ez a „rablás” ilyen gőgös meggondolatlanságból történik.

Így hát szolgálai formában kell ezt megértenünk, és így teljesedik be Pál apostol mondása Gal 5,13-ban: „Szeretetből szolgáljatok egymásnak”, és Róm 12,4–5-ben, valamint 1Kor 12,12-ben tanít minket a tagokról és testről szóló példázatban, hogy az erős, derék és egészséges tagok ne legyenek gőgösök a gyenge, kevésbé derék, beteg tagokkal szemben, mintha urak vagy azok istenei lennének. Pont ellenkezőleg: sokkal inkább szolgáljanak azoknak, elfelejtve erényességüket, egészségüket és hatalmukat. Mert a testnek egyetlen tagja sem szolgálja önmagát, nem a maga javát keresi, hanem a másikat; s teszi ezt annál inkább, minél gyengébb, betegebb és gyarlóbb az. Pál apostol szavaival élve: „Hogy ne legyen meg hasonlítás a testben, hanem kölcsönösen gondoskodjanak egymásról a tagok.” (1Kor 12,25) Ebből világosan következik, hogyan kell felebarátainkhoz viszonyulnunk.

De ha mi ezt az „isteni formában” való létet nem önszántunkból tesszük le, és a „szolgaformát” felvenni nem akarjuk, akkor rákényszerülünk, s akaratunk ellenére veszik el tőlünk. Gondolj csak arra a történetre (Lk 7,36–50),⁷⁷ amelyben

⁷⁶ Clairvaux-i Bernát: *De diligendo Deo* 2,4–5. PL 182: 976–977.

⁷⁷ A lukácsi történetet Luther a betániai megkenetéssel kombinálja: Mt 26,6–13; Mk 14,3–9.

a leprás Simon [Mk 14,3] úgy ült ott, mint „isteni formában”, a maga igazságosságával, és gőgösen elítélte Mária Magdalénát, akiben a „szolgai formát” látta, és magasról tekintett le rá. De nézd, Krisztus nemsokára letépte róla az igazságosság álarcát, és a bűn formájába öltöztetve őt ezt mondta: „Te nem csókoltál meg; te nem kented meg olajjal a fejemet.” (Lk 7,45–46) <150> Nézd, milyen nagyok voltak a bűnök, amelyeket ő nem ismert föl! Nem is hitte, hogy egy különösen rút alakká torzult el. Az ő jó cselekedetei egy emberi emlékezetben sem hagytak nyomot. Krisztus nem ismeri ezt az „isteni formát”, amelyben a leprás Simon pöffeszkedett gőgösen. Nem számol be arról, hogy őt meghívta, etette és megtisztelte volna. A leprás Simon nem más, mint egy bűnös, aki magát olyan igazságosnak tartotta. Elvéttetett tőle az „isteni alak” dicsősége; már – ha akar, ha nem – „szolgai alakban” ült ott. De Krisztus Máriát ellenkezőleg „isteni alakkal” tiszteli meg, hozzáteszi a sajátját, és Simon fölé emeli, és így ezt mondja: „ő megkent a lábamat és megcsókolta, könnyeivel öntözte és hajával törölte meg” (Lk 7,44). Nézd, micsoda érdemek, amelyeket sem Simon, sem ő nem látott! Az ő bűnei megbocsáttatnak; Krisztus nem tekint a benne lévő „szolgai formára”, amelyet az uralom alakjában dicsőített, és Mária nem más, mint az „isteni forma” dicsősége által igaz és felmagasztalt.

Így fog velünk is tenni, valahányszor az igazsággal, bölcsességgel, hatalommal dicsekszünk, és a nem igazak, balgák és nálunk gyengébbek ellen haragra gyúlunk. Akkor ugyanis (és ez a legrosszabb fordulat) az igazság az igazság ellen, a bölcsesség a bölcsesség ellen és a hatalom a hatalom ellen dolgozik. Mert attól leszel hatalmas, ha a gyengéket nem nyomod el, hogy még gyengébbek legyenek, hanem felemelve és megvédve hatalmassá teszed őket. És attól leszel bölcs, ha a bolondot nem gúnyolod ki, és nem teszed még bolondabbá, hanem ha elfogadod olyannak, mint amilyen te szeretnél lenni [Mt 7,12], és tanítod. Attól vagy igaz, hogy az igaztalanokat megigazítod, és megbocsátasz, nem pedig csak megveted őket, gonoszat beszélsz a hátuk mögött, elítéled és megbünteted őket. Mert ez Krisztus példája velünk szemben, ahogy ő mondja. „Mert az Emberfia nem azért jött, hogy elítélje a világot, hanem, hogy megmeneküljön a világ általa.” [Jn 3,17; 12,47] És Lk 9,55–56: „Nem tudjátok, milyen lélek gyermekei vagytok? Az Emberfia nem azért jött, hogy az emberek lelkét elveszítse, hanem, hogy megmentse.” De a viharos természet ellenszegül ennek; mert örömét leli a bosszúban, saját igazságosságának fényében és igazágtalan felebarátjának szégyenében [Fil 3,19]. Csak a saját ügyének előremenetele érdekli, és örül, ha jobban alakul valami nála, mint a felebarátjánál; a felebarátját pedig figyelemmel kíséri, és azt kívánja, hogy annak rosszul menjen. Ez a fonákság egyetlen nagy igazágtalanság a szeretettel szembeállítva, amely „nem keresi a maga hasznát” [1Kor 13,5], hanem „a másikat”

[Fil 2,4]. Bánatosnak kéne lennünk, hogy a másik ügye nem áll jobban, mint a miénk, és azt kívánni, hogy jobb helyzetbe kerüljön, mint amiben mi vagyunk. Nem kevesebb örömet kéne afölött éreznünk, mint amennyire annak örülünk, ha a saját dolgunk jól áll. Mert ez a törvény és a próféták [Mt 7,12].

De te azt mondod: vajon nem lehet a rosszakat megfenyíteni? Nem illik a bűnöket megbüntetni? Ki az, aki nem védené meg az igazságot? Ez azt jelentené, hogy ajtót, kaput nyitunk a véteknek. Erre itt válaszolok: <151> erre nem lehet egyszerű feleletet adni. Ezért kell különbséget tenni az emberek között; mert ők lehetnek hivatalos vagy magánszemélyek.

A hivatalos személyekre, akik Isten szolgálatában vagy egy vezető pozícióban állnak, az elmondottak nem vonatkoznak. Mert hivataluk miatt megváltoztathatatlanul az a feladatuk, hogy a gonoszt megbüntessék és elítéljék, és az elnyomottakat megvédjék és oltalmazzák; mert nem ők teszik ezt, hanem Isten, akinek ők szolgálai ebben, mint ahogy ezt Pál apostol Róm 13,4-ben messzemenő-kig kifejti, amikor ezt mondja: „mert nem ok nélkül viseli a kardot a felsőbbség” stb. De ennek mások ügyeire kell vonatkoznia, nem a sajátjaira. Mert senki sem Isten helytartója önmaga és saját érdeke felett, csak mások akaratának őrizője. Ha viszont egy saját ügy adódik, Isten más helytartóját kell megkeresnie, nem magát. Mert ebben az esetben nem bíró, hanem pártos fél. De erről egyesek így, mások úgy beszélnek; a dolog ugyanis túl kiterjedt ahhoz, hogy most meg tudnánk tárgyalni.

Magánszemélyek és azok magánügyei háromfélék lehetnek. Az első, akik a büntetést és az ítéletet Isten helytartóinál keresik, ezekből most jelentékeny számú van. Ezeket megtűri, de nem helyesli az apostol 1Kor 6,12-ben: „Minden szabad nekem, de nem minden használ.” S azt mondja ugyanabban a szakaszban: „Már az is nagy gyarlóság bennetek, hogy pereskedtek egymással.” (1Kor 6,7) Mégis a nagyobb baj elkerülése érdekében beletörődünk a kisebbbe, hogy az emberek ne bosszulják meg magukat, nehogy egyik a másikon erőszakot gyakoroljon, a gonoszt gonosszal viszonzza vagy tulajdonát visszakövetelje. De ezek mégsem mennek be a mennyországba (1Kor 6,9–10), hacsak nem javulnak meg, nem mondanak le a „megengedettről”, és nem afelé fordulnak, ami „használ”; mert az a hajlam, hogy a maguk javát keressék, kioltandó bennük.

A másíka azok, akik nem vágynak a bosszúra, akik hajlandóak (az evangélium alapján) annak, aki felsőkabátjukat leveszi, még az alsóruhájukat is odaadni [Mt 5,40], és nem állnak ellen semmi gonosznak. Ezek Isten gyermekei, Krisztus testvérei és a jövődj javak örökösei [Róm 8,16–17; Gal 4,7]. Ezért hívják őket a Szentírásban árváknak, özvegyeknek és szegényeknek, akiknek Atyja és bírāja Isten akar lenni [Zsolt 10,14; 68,6], mert ők nem akarják megbosszulni magukat.

Igen, ha a többség bosszút akar állni rajtuk, akkor az nem az ő kívánságukra, óhajukra történik, vagy csupán beleegyeznek. Vagy ha teljesen tökéletesek, tiltakoznak ellene és megakadályozzák, inkább készek arra, hogy ezáltal más is elveszítsenek.

Ha azt mondd: ilyen emberből csak nagyon kevés van, és ki tudna ebben a világban maradni, ha így cselekedne?, akkor azt válaszolom: nincs manapság semmi új abban, hogy csak kevesek üdvözülnek, és hogy az életre vezető kapu szoros, és csak kevesen találják meg [Mt 7,14]. És ha senki sem cselekedne így, hogyan állna meg az Írás, amely a szegényeket, az özvegyeket és az árvákat Krisztus népének nevezi? Ezért ezek az emberek nagyobb bánatot éreznek az őket megbántó emberek bűnei felett, mint saját káruk és megsértésük felett. És inkább úgy cselekednek, hogy azokat a bűnöktől visszatartsák, mintsem hogy az önmagukat ért szitkot és kárt megbosszulják. Levetik ezért az igazságosság alakját, és felveszik üldözőik alakját, könyörögnek azokért, akik üldözik őket [Mt 5,44], áldják azokat, akik átkozzák őket [Lk 6,27–28], jót tesznek azokkal, akik rosszat terveznek ellenük, és készek akár ellenségeik szenvedését elszenvedni, értük eleget tenni, hogy azok megmeneküljenek. Ez az evangélium és Krisztus példája.

<152> A harmadikok szándékukhoz mérten olyanok, mint a másodikak, akikről az imént beszéltünk. De hatásukat tekintve mások. Nem azért követelik a sajátjukat vissza vagy kívánják a büntetést, hogy a saját javukat keressék; hanem e büntetés és javaik visszakövetelése által megpróbálják azoknak a javulását szolgálni, aki meglopta vagy megsértette őket, és aki – szerintük – nem tud megjavulni. „Buzgóknak” nevezi és dicséri őket a Szentírás. De senki se merészelje megpróbálni ezt, hacsak nem tökéletes és egészen gyakorlott az imént bemutatott második fokban, hogy a nyers haragot ne higgye igaz buzgóságnak, és ne bizonyuljon rá, hogy amit igazságszeretetből tenni vélt, azt sokkal inkább haragból és türelmetlenségből tette. Mert a harag nagyon hasonlít a buzgósághoz és a türelmetlenség az igazságszeretethez; így hát egyiket a másiktól megkülönböztetni csak nagy értelemmel megáldott emberek tudják. Ilyen cselekedetet hajtott végre Krisztus (amint Jn 2,14–17-ben áll), amikor korbácsot készítve árusokat és vevőket űzött ki a templomból; és Pál, amikor ezt írta: „Bottal menjek majd hozzátok?” stb. [IKor 4,21]

Vége.

Wittenbergben, 1519.

12. Sermo a kereszttjáró napokon⁷⁸ tartott könyörgésről és körmenetről

1519

WA 2: 175–179 (német); BE 2: 7–14; HLSt Pr. 392 sz. Szakirodalom: BRECHT 2003. (Bellák Erzsébet ford.)

<175> Először. Ahhoz, hogy egy imádság igazán jó legyen, és meg is hallgattasson, két dolog szükséges: az első abban áll, hogy Isten ígéretet tett a meghallgatására, azaz jóváhagyta, az imádkozó pedig imádság előtt gondoljon erre, emlékeztesse rá Istent, és ettől indítatva imádkozzon bizalommal. Mert ha Isten nem parancsolta volna meg, hogy imádkozzunk, és a meghallgattatásunkat sem ígérte volna meg, akkor egyetlen teremtmény sem kaphatna könyörgései által akár csak egyetlen búzaszemet sem. Ebből következik az is, hogy senki sem kaphat semmit Istentől azért, mert ő maga vagy a saját imádsága méltó volna erre, hanem csakis Isten mélységes könyörületessége által, mely minden kérést és vágyakozást megelőz. Isten kegyelmes ígéretével és parancsolatával arra buzdít minket, hogy könyörögjünk és vágyakozzunk, hogy megtapasztaljuk, mennyivel jobban gondoskodik rólunk, és mennyivel többet kész adni annál, mint amit készek vagyunk elfogadni vagy kívánni; tanuljunk meg bátrak lenni, hogy bizalommal kérjük őt, hiszen mindent, sőt jóval többet nyújt nekünk annál, mint amit képesek vagyunk kérni.

Másodszor. Szükséges az, hogy semmiképpen se kételkedjünk igaz és hűség Istenünk ígéretében. Mert éppen ezért ígérte meg, hogy meghallgattatunk, sőt meg is parancsolta, hogy kérjük őt, hogy biztosan és szilárdan higgyünk abban, hogy meghallgattatunk, ahogy azt Mt 21,22-ben és Mk 11,24-ben ki is jelenti nekünk: „És mindazt, amit imádságban hittel kértek, megkapjátok.” Lk 11,9–13-ban pedig meg van írva: „Kérjete, és adatik, keressetek, és találtok, zörgessetek, és megnyitvatik nektek. Mert mindaz, aki kér, kap; aki keres, talál; és aki zörget, annak megnyitvatik. Melyik apa az közölet, aki fiának kígyót ad, amikor az halat kér tőle, vagy amikor tojáást kér, skorpiót ad neki? Ha tehát ti gonosz létekre tudtok gyermekeiteknek jó ajándékokat adni, mennyivel inkább ad menyei Atyátok Szentlelket azoknak, akik kérik tőle?” Ettől és az ehhez hasonló ígéretektől és parancsolatoktól felbátorodva kell tökéletesen bízunk Istenben, és igaz bizalommal imádkoznunk.

⁷⁸ Az áldozócsütörtök előtti hétfő, kedd és szerda mint imádságos napok (*litaniae minores*). A zászlós körmenetet, mely a templomból az utakon álló feszületekhez vonult (innen az ünnep neve), ugyancsak kereszt vezette, résztvevői zsoltárokat, litániákat énekeltek. E napokhoz helyenként változó tilalmak kapcsolódtak.

<176> Harmadszor. Ha valaki úgy imádkozik, hogy kételkedik abban, hogy Isten meghallgatja őt, és csak taláломra imádkozik, hogy teljesül-e kérése, vagy sem, akkor két dologban vétkezik. Az első az, hogy saját maga teszi semmissé a kérését, és hiába várakozik. Mert így szól Jakab apostol: „Ha pedig valakinek nincsen bölcsessége, kérjen bölcsességet Istentől, aki készségesen és szemrehányás nélkül ad mindenkinek, és meg is kapja. De hittel kérje, semmit sem kételkedve, mert aki kételkedik, az olyan, mint a tenger hulláma, amelyet a szél sodor és ideoda hajt. Ne gondolja tehát az ilyen, hogy bármit is kaphat az Úrtól.” (Jak 1,5–7) Ezzel arra utal, hogy az ilyen ember szíve képtelen megnyugodni, ezért Isten nem adhat neki semmit, míg a hit meg nem nyugtatja a szívet, és bízik abban, hogy Isten ad. A másik bűne az ilyen embernek az, hogy az ő minden mértéket meghaladóan hűséges és igazmondó Istenét hazug, könnyelmű és megbízhatatlan embernek tekinti, aki ígéretét vagy nem tudja, vagy nem akarja betartani. Kételkedése által így megfosztja Istent tisztességétől, igazságos és hűséges nevétől. Olyan súlyosan vétkezik ezzel, hogy keresztyéből pogánnyá válik, megtagadja és elveszíti saját Istenét. Ha ebben a bűnben marad, örökre el is kárhozik, és meglesz fosztva minden vigasztól. Ha meg is adatik neki valami, amiért imádkozik, az sem válik üdvösségére, hanem inkább időlegesen és örökre a kárára lesz. Nem is imádsága miatt történik mindez, hanem Isten haragja által, mely megfizeti a jó szót, amit bűnben, hitetlenségben és Isten meggyalázása céljából mondtak ki.

Negyedszer. Ha néhányan így szólnak: „Csak akkor hinném el, hogy imádságom meghallgattatik, ha erre méltó lennék, és jól vinném véghez”, akkor erre azt felelem: „Ha nem akarsz addig imádkozni, amíg nem érzed vagy tudod biztosan, hogy méltó és alkalmas vagy rá, akkor soha többé nem szabad imádkoznod.” Mert ahogy fentebb is mondtam, imádságunkat nem alapozhatjuk magára az ima méltóságára vagy a mi méltó voltunkra, hanem Isten ígéretének soha meg nem rendülő igazságára. Ahol pedig az ima önmagán vagy valami másan alapul, az helytelen, és téged is becsap, még akkor is, ha egyébként a szív megszakadna a mérhetetlen áhítattól, és vérkönnyeket sírna. Éppen azért imádkozunk, mert nem vagyunk méltók arra, hogy kérjünk, és éppen azáltal leszünk méltók az imára és a meghallgattatásra, mert hisszük, hogy méltatlanok vagyunk, és egyedül Isten hűsége által merünk teljességgel bizakodni. Légy bármennyire méltatlan is, tekints arra, és vedd is komolyan, hogy ezerszer több múlik azon – sőt minden azon áll vagy bukik –, hogy tiszteled Isten igazságát, és kételkedésed által nem változtatod az ő hűséges ígéretét hazugsággá. Mert méltó voltod nem segít rajtad, és méltatlanságod sem hátráltat téged, ám bizalmatlanságod kárhoztat, a bizalom pedig méltóvá tesz és megtart. Ezért egész életedben óvakodj attól, hogy méltónak vagy alkalmasnak tartsd magad az imádkozásra vagy a kért dolgok elnyerésére.

Mert akkor egyértelműen visszaélsz kegyelmes Istened igaz és szilárd ígérétevel, <177> aki kegyelmét oly módon kívánja neked kinyilvánítani, hogy ahogy neked, méltatlan embernek tisztán kegyelemből megígéri, hogy meghallgat téged, éppen úgy meg is akar hallgatni téged, méltatlan imádkozót csupa kegyelemből, igazsága és ígérete tiszteletéért, hogy ne méltó voltodnak légy hálás, hanem neki adj hálát igazságaért, mely által teljesíti ígését, és kegyelméért, mely által az ígéretet tette, hogy helytálló maradjon a 24. zsoltár kijelentése: „Az Úr minden ösvénye szeretet és hűség azoknak, akik megtartják szövetségét és intelmeit.” (Zsolt 25,10) Az irgalom az ígéletben, az igazság pedig az ígélet teljesítésében és a meghallgatásban mutatkozik meg. Ahogyan a 84. zsoltár is írja: „Irgalmasság és hűség összetalálkoznak, igazság és békesség csókolgatják egymást.” (Zsolt 85,11; KG) Vagyis minden cselekedetben és adományban egyesülnek, melyért imádkozunk.

Ötödször. Úgy kell bizakodnunk, hogy ne határozzunk meg Istennek célt, időt vagy helyet, sőt bárminemű módot vagy mértéket sem, mely szerint minket meg kellene hallgatnia.

Inkább rendeljünk alá mindent az ő akaratának, bölcsességének és mindenhatóságának, emellett elevenen és bátran várjunk a meghallgattatásra, anélkül, hogy tudni akarnánk, hogyan, hol, milyen hamar vagy mi által történik meg. Mert az ő isteni bölcsessége sokkal jobb módot, mértéket, időt és helyet fog találni, mint ahogy azt gondolnánk. Akkor még ahhoz fogható csodák is történhetnek, mint amiket az Ószövetségben találunk. Amikor Izrael gyermekei bíztak Istenben, hogy megváltja őket, bár szemükkel nem láthatták, és el sem gondolhatták, hogy a Vörös-tenger kettéválk, hogy átkelhessenek rajta, és az összes ellenségüket egyszerre elnyeli (2Móz 14). Éppen így fedtte meg Judit, a szent asszony a város lakóit, amikor hallotta, hogy a bétuliaiak a várost öt nap után át akarták adni az ellenségnek, ha Isten nem segíti meg őket. Ekkor így szólt: „Kik vagytok, hogy így kísértitek a mai nap az Urat, és az emberek fiai közül fölé helyezitek magatokat? Próbára teszitek az Urat, a Mindenhatót? Így nem ismeritek meg nagyságát soha! Az emberi szív mélységeit sem tudjátok kikutatni, sem eszének járását kibogozni. Hogyan tudnátok akkor ezek alkotóját, az Istent kifürkészni, gondolataiba behatolni és terveit megérteni? Nem, testvéreim! Óvakodjatok tőle, hogy az Urat, Istenünket haragra ingereljétek. Mert ha nem akar is minket ez alatt az öt nap alatt megsegíteni, van ereje hozzá, hogy azokban a napokban, amikor neki tetszik, megoltalmazzon, vagy ellenségeink szeme láttára elpusztítson minket.” (Judit 8,12–15; SzIT)⁷⁹ Ezért segített neki Isten olyan csodálatos

⁷⁹ MBT: „Ugyan kik vagytok ti, hogy meg meritek kísérteni az Istent ma, és Isten helyére álltatok az emberek közt? A mindenható Urat teszitek próbára, de semmit sem fogtok soha

módon, hogy a nagy Holofernész fejét levágta, így űzve el az ellenséget. Így szól Pál apostol is: „Aki pedig mindent megtehet sokkal bőségesebben, mint ahogy mi kérjük vagy gondoljuk.” (Ef 3,20) Emiatt kell kevésnek vallanunk magunkat ahhoz, hogy megnevezzük, elhatároljuk vagy előre megadjuk az időt, a helyet, a módot, a mértéket és egyéb körülményeket arra nézve, amit Istentől kérünk. Hanem inkább teljességgel hagyjunk rá mindent, józanul és szilárdan higgyünk abban, hogy meg is hallgat minket.

Hatodszor. Meg kell immár tanulnunk helyesen viselkedni ezeken a keresztyárok napokon, az összes litánián és körmeneten. Mindezt azért, hogy mindenki szokjon hozzá ahhoz, <178> hogy Isten nevében végezze igaz és komoly hittel a könyörgést és a litániát, emlékeztetve önmagát Isten könyörületes ígéreteré, melyre imádságát alapozza. Aki pedig nem akar így cselekedni, az maradjon otthon, és hagyja békén a körmenetet, nehogy Istent nagyobb haragra ingerelje, mint amilyen mértékben mások engesztelik őt. Sajnos mostanára a körmenetből olyan káros visszaélés lett, hogy mindenki csak nézelődni és feltűnni akar, vagy haszontalanul fecseg és tréfálkozik. Meg sem kívánom említeni a komolyabb gáztetteket és bűnöket, melyek elkövetéséhez a falusi körmenet most már elég bolond, ahol az emberek vedelnek, és a kocsmákban úgy viselkednek, a keresztek és a zászlókat pedig úgy hordozzák, hogy nem is lenne csoda, ha Isten egy éven belül hagyna elpusztulni minket. Végül pedig oda jutottunk, hogy több alapos okunk van arra, hogy a körmenetek és az ünnepek egy részét teljesen megszüntessük, mint amennyi okunk valaha volt arra, hogy megtartsuk őket. Itt kellene a püspököknek és a világi felsőbbségnek is ellenőriznie, hogy teljesen felszámolják az ilyen visszaéléseket, vagy teljességgel szüntessék be a körmeneteket. Sokkal jobb lenne a templomban gyülekezni, imádkozni és énekelni, mint ilyen szemtelen módon kigúnyolni Istent és az ő szent jelképeit. Mind a világi, mind az egyházi felsőbbségnek később nagyon komolyan számot kell adnia arról, ha eltűri az ilyen visszaéléseket, vagy nem szünteti be teljesen a körmenetet, ha a visszaéléseken változtatni nem tud. Ugyanis sokkal jobb, ha nincs körmenet, mint ha ilyen körmeneteket tartunk.

Hetedszer. Két dologért kell imádkoznunk a keresztyárok napokon tartott körmenet során. Először is azért, hogy Isten kegyesen óvja meg a földeken a termést,

megtudni. Mert az emberi szív mélységébe sem tudtok elérni, sem észjárását megérteni, hogy kutathatnátok hát ki Istent, aki mindezeket teremtette, szándékait hogyan ismerhetnétek meg, gondolatait hogyan tudnátok felfogni? Sehogy sem, testvéreim. Ne ingereljétek haragra az Urat, Istenünket! Mert ha nem akar őt napon belől segíteni nekünk, akkor is megvan a hatalma, hogy annyi múltán oltalmazzon meg, amikor akar, illetve hatalma van, hogy megsemmisítsen minket ellenségeink szeme láttára.”

és tisztítsa meg a levegőt. Nemcsak azért kell könyörögnünk, hogy Isten kedvező esőt és jó időt adjon, hogy a termés jól megérjen, hanem inkább azért, hogy ne kerüljön beléje méreg, és mi az állatokkal együtt nehogy megegyünk és megigyuk a pestist, a vérbajt, a lázat és egyéb betegségeket. Hiszen Pál apostol is azt mondja: „Mert az Isten minden teremtménye jó, és semmi sem elvetendő, ha hálaadással élnek vele, mert megszentelődik az Isten igéje és a könyörgés által.” (1Tim 4,4–5) Honnan máshonnan jönne hát a pestis és a többi ragály, ha nem onnan, hogy a gonosz lelkek először a levegőt mérgezik meg, utána pedig a gyümölcsöket, a bort és a gabonát, mi pedig, ha Isten úgy rendeli, halált és ragályt eszünk a saját termésünk által? Pontosan emiatt olvassák fel nyilvánosan az evangéliumot a földeken és a szabad levegőn, hogy Isten szent igéjének ereje meggyengítse a levegő ördögeit, és a levegő tiszta maradjon, a termés pedig ezek után úgy növekedjék számunkra, hogy egészségesek legyünk tőle. Ezért kell a körmenetet, de különösen Isten szavát komolyan venni, tisztelni, áhítattal és igaz hittel hallgatni, hogy Isten igéje kifejtsen hatását a termésen a levegő összes fejedelme ellen, vagyis az ördögök ellen, akik a levegőben laknak, ahogy azt Pál apostol is mondja (vö. Ef 6,12).

Nyolcadszor. Sokkal inkább a második dologért kell imádkoznunk. Vagyis azért, hogy Isten megszentelje számunkra a teremtményeket, nemcsak a test javára, ahogy fentebb említettem, <179> hanem jóval inkább a lélek hasznára, nehogy a szegény lélek általuk pestisben vagy egyéb ragályban részesüljön. Úgy vélem: a lélek pestise és ragála a bűn. Ha Isten elég bőkezű hozzánk a mezőn, akkor láthatjuk, hogyan hatnak ránk ezek az adományok: az ember mindennap telezabálja magát, és henyél, paráználkodik, káromkodik, esküdözik, gyilkol, háborúzik, és egyéb szerencsétlenségbe esik; jobb lenne hát, ha nem volna olyan bő a termés. Láthatjuk tehát, hogy miért is imádkoztunk a körmenet alatt, mert Isten eleget ad nekünk, és hagyja, hogy mindez csupa áldás legyen a testnek. Ám a léleknek mindez halálos méreg, ami megsokszorozza a szörnyű és kegyetlen bűnöket. Mert ha jóllakottak vagyunk, és henyélünk, akkor az a legnagyobb ragály a földön, melyből az összes többi nyavalya származik. De senki sem figyel erre a pestisre, és mindenki csak a testi problémák elől menekül, azok miatt könyörög, és egyedül ezek orvoslására törekszik gyógyszerekkel. Holott ebbe a lelki ragályba ugrunk fejest, amikor csupán arra vágyunk, hogy elég élelmünk legyen, és mentesek legyünk a testi pestistől, hogy ebben a lelki pestisben és ragályban csak torkoskodhassunk. Isten pedig, aki látja a szívet, és felismeri ezt a bennünk lévő ragály iránti közönyt, maga is behunyja a szemét, és hagyja, hogy minden menjen tovább a maga módján: eleget ad, és olyannyira elvakít minket, és olyan mélyre süllyeszt bűneinkben, amíg azok szokásunkká és erkölcsünké nem válnak, hogy többé már nem is tekintjük őket bűnnek.

Emiatt is nagy szükség lenne mostanában arra, hogy testünket mindennap megzabolázva körmenetet tartsunk, hogy szembeszálljunk a különféle bűnöknek ezzel az áradatával, különösen vidékünkön, ahol zabálás és henyélés uralkodik, és dacoljunk mindazzal, ami ezekből következik. Mindezt azért, hogy Isten nekünk adja kegyelmét, hogy lelkünk üdvösségére és életünk megjobbítására használjuk adományait, és hogy a termés is arra szolgáljon, hogy megtartsa és növelje a test és a lélek egészségét. Ám Isten elvakít és tévútra vezet minket, hogy ne is figyeljünk erre, és Isten adományait a test gyönyörére és a lélek örök kárhozatára használjuk. Hogy ez semmit se javuljon, sőt még jobban végbemenjen, Isten megzavarja elménket, hogy a körmenetet és a könyörgés napját is semmissé tegyük bűneinkkel. Ennyire haragszik ránk Isten, és nincs senki, aki ellenállhatna haragjának, hiszen a könyörgés és a körmenet is, melyek ellenállhatnának neki, csak Isten haragját növelik.

Isten segítsen mindnyájunkat, hogy újra magunkhoz térjünk, és igazi hittel engeszteljük ki Isten haragját! Ámen.

13. Sermo, melyre a lipcsei kastélyban került sor Péter és Pál napján

Mt 16,13–19

Lipcse, 1519. június 29.

WA 2: 244–249 (német); BoA 7: 356–362; Mü 6: 247–253; HLSt Pr. 476. sz. Szakirodalom: LW 51: 53–60; BRECHT 2003; GRITSCH 2006, 48–59. (Bellák Erzsébet ford.)

<244> Jézus!

Kétségkívül szinte mindenki tud arról, hogy én, Martinus Luther doktor, amikor a visszaélések idején szembeszálltam a római búcsúval, akkor mindezt keresztény hűségtől és jó szándéktól indítva tettem. Ugyanis láttam, hogy néhány prédikátor túlon túl is káros intézkedése félrevezette az egyszerű szegénynépet, mely együgyűségében a búcsú látszata alatt súlyos tévedésekbe esik, sőt még szükséges táplálékában is kárt vall. Emiatt sok kellemetlenséggel és veszéllyel kellett szembenézni, melyek jó híremet és általános szolgálatomat érintették. Ebből következően sokat fáradoztam, és költségeim is voltak, arról nem is szólva, hogy néhány bölcs és szent férfiú súlyosan meggyalázta és rágalmazta keresztény becsületemet a szószéken, az utcákon és minden zugban. Mindezt már majdnem két éve üzik megszakítás nélkül.

Mégis az egészszel kapcsolatban az szomorít el a leginkább, hogy olyan sok keresztényt indítanak az efféle prédikációk gyűlölködésre, irigységre, pletykálásra, könnyelmű ítélgetésre és ehhez hasonló súlyos bűnökre, olyannyira, hogyha az átkozott fösvényiség nem létezne, a bűcsú önmagában sohasem lenne méltó arra, hogy miatta a szíveket megmérgezzék, vagy Isten bármely parancsolatát megszegjék, hiszen a bűcsút sem Isten, sem ember nem ajánlja, vagyis az üdvösség bűcsú nélkül jobban megáll. Ám Isten kegyelme és segítsége folytán most fény derült a bűcsú valódi természetére és okára, úgyhogy nincs is szükség arra, hogy ellenfeleimet megcáfoljam. Mert maga a világosság ítéli el sötét tetteiket (vö. Jn 1,5), hogy mindenki láthassa és megérthesse, mi módon ordítottak minden értelem nélkül, és lázították az embereket főként az igazság háttérbe szorítása és az én kárhoztatásom végett. Jóllehet joggal támadhatnám gonosztetteik fő szerzőjét,⁸⁰ és visszavenném tőlük becsületem, mégis elengedem nekik ezt a bűnüket, mivel Istennek azon ígéretére tekintettem, mely szerint nekem is több ezerszer megbocsátott és – ahogy remélem és hiszem – a jövőben is meg fog bocsátani, mert innen jön az igazi bűnbocsánat. Nekem már az is elég, ha megtapasztaltam, hogyan támadhatja meg az irigy ember az igazságot, de sohasem diadalmaskodhat.

Most, hogy szinte elült a vihar, egy új játék van kibontakozóban, és a következő Lipcsében tartott vita során azt tervezik,⁸¹ hogy az összes korábbi bűnt és erkölcstelenséget elrejtik és feldíszítik, emellett egy új gonosz tervet vetnek be, <245> azzal vádolva engem, hogy a cseh eretnokséget akarom védelmezni. Ezt alaposan le is pecsételik, ahogy az ilyen hazugságokat le is kell pecsételni, és számtalan egyéb könnyelmű és gyerekes vádponttal egészítik ki, például azzal, hogy nem tisztelem a pápát, valakinek kitéptem a kezéből a rózsafüzért, vagy aranygyűrűt viseltem. Rengeteg ehhez hasonló történettel és még sok mással jönnek elő, melyek nem méltók arra, hogy becsületes embereknek meséljük el őket. Vagyis a nyomorult és silány irigykedő, ha nincs bizonyítéka rá, akkor még csalódottabb, és elkezd hazugságokat koholni ahelyett, hogy elviselne engem. Éppen úgy, ahogy ez már korábban is megtörtént a bűcsúcédula-kereskedelem során.

Az efféle álszentekről könnyű belátni, amit amúgy is sejtetnek: ahogy korábban is igaztalanul hazugságokat terjesztettek rólam, úgy most sem fognak igazat mondani, főleg, hogy továbbra is előszeretettel szivárogtatnának ki rólam ilyen gyerekes meséket, ha tehetnék. Ezelőtt is keresztényként viselkedtem, és ártatlannak találtattam minden rágalmazásukkal szemben. Remélhetőleg most sem viselkedem

⁸⁰ Johannes Eck, a lipcsei vitaellenfél. Vö. LVM 7: 150–156 (187. sz.).

⁸¹ Lásd Eck leveleit Bölcs Frigyeshez (1519. július 22.) és Melanchthonhoz (1519. július 25.). ENDERS 2: 90–96 (198. sz.); I. Eckii excusatio, CR 1: 97–105 (44. sz.).

másként, mint keresztényien, ha netán az irigyeim gonosz szándékát enyhítenem kell, és boldogan kell elhordoznom azt is, ha keresztény jó híremet rágalmazzák.

Azonban úgy illik, hogy én is hozzátegyem ehhez a magamét, és az összes igaz életű keresztényt arra figyelmeztessem és intsem, hogy óvja meg lelkét a rágalmazásoktól, és ne vétkezzen Isten ellen könnyelmű ítélgetéssel vagy pletykálkodással. Ezért akarok mindenkinek ezzel az írással tanúságot tenni ártatlanságomról. Mert lelkiismeretemre mondom, hogy minden, amihez Lipcseben ragaszkodtam, megfelel a keresztény tanításnak, olyannyira, hogy másról nem is tudok, és halálomig ki is tartanék mellette az isteni kegyelem segítségével. Nyilvánosságra merem és akarom is hozni a maga idején, és meg is erősíteni, igen, sokkal jobban, mint ahogy a búcsúcédula-kereskedelmet meg tudnám védeni. Nincs is olyan igaz életű keresztény ember, aki azt mondhatná nekem, hogy akár egyetlen huszita vagy angol eretnek tan megtévesztett. Szívesen látnám és meghallgatnám azt a tudós vagy tudatlan embert, aki ezt ki tudja deríteni és be tudja bizonyítani. Ezért akarom kimenteni magam; ha valaki mással vádolna, az nem okozna kárt nekem, de ő maga találna olyat, aki elítéli őt.

Azért, hogy ne csak a saját hasznomat szolgáljam, hanem annak is a hasznára legyek, aki ezt olvassa, közölni akarom azt a prédikációt, amit a lipcsei kastélyban tartottam, mely miatt fellángolt a tűz, melyet oltani akarok, hiszen érzem, hogy szinte előnt a harag, és inkább a józan ész irányába haladnék tovább.

<246> Prédikáció Szent Péter és Szent Pál ünnepére

13 Amikor Jézus Cézarea Filippi területére ért, megkérdezte tanítványait: „Kinek mondják az emberek az Emberfiát?”

14 Ők így válaszoltak: „Némelyek Keresztelő Jánosnak, mások Illésnek, megint mások pedig Jeremiásnak vagy valamelyik prófétának.”

15 Erre megkérdezte tőlük: „Hát ti kinek mondotok engem?”

16 Simon Péter megszólalt, és így felelt: „Te vagy a Krisztus, az élő Isten Fia.”

17 Jézus így válaszolt neki: „Boldog vagy, Simon, Jóna fia, mert nem test és vér fedte fel ezt előtted, hanem az én mennyei Atyám.

18 Én pedig ezt mondom neked: Te Péter vagy, és én ezen a kősziklán építem fel egyházamat, és a pokol kapui sem fognak diadalmaskodni rajta.

19 Neked adom a mennyek országának kulcsait, és amit megkötasz a földön, kötve lesz az a mennyekben is, és amit feloldasz a földön, oldva lesz az a mennyekben is.”⁸²

⁸² Az eredetiben itt Luthernek a görög szöveg alapján készült saját fordítását olvasni.

Az evangélium e szakasza az egész vita teljes anyagát érinti, mert különösen két témáról beszél. Először is Isten kegyelméről és a mi szabad akaratunkról, másrészt Szent Péter és a kulcsok hatalmáról.

Az első a nagy bölcseket és szenteket támadja, sőt teljesen meg akarja semmisíteni őket, mert mindezek ellenére azt hiszik, hogy tudásuk és cselekedeteik által mindent el tudnak intézni. Ám itt az Úr azt tanítja, hogy minden test és vér hiábavaló, bármire legyen is képes. Mert Krisztust senki sem ismerheti meg – arról nem is szólva, hogy nem is követheti – a test vagy a vér által, hanem a mennyei Atyának kell számára kijelentenie őt, ahogy ez Szent Péterrel is történt. Ezt bizonyítja az is, amikor Jézus megkérdezi, mit mondtak róla az emberek, és nem kapott biztos választ, hanem inkább a néptől származó váltakozó véleményeket és tévhiteket meséltek el neki. Ez jó bizonyíték arra, hogy az ember Isten kegyelme nélkül csak bizonytalan tévképet képes alkotni Istenről, <247> amíg az Atya ki nem jelenti neki, és akkor maga is felismeri, hogy kicsoda Krisztus.

Ebből következik az is, hogy az emberi szabad akarat – dicsőítsék vagy emeljék olyan magasra, amennyire csak akarják – önmagától semmire sem képes, és nem áll hatalmában, hogy felismerje vagy megcselekedje a jót, hanem ez egyedül Isten kegyelmén múlik, mely szabaddá teszi az embert, és mely nélkül a bűn és a tévedés foglya, és magától meg nem szabadulhat. Ahogy azt Krisztus is mondja Jn 8,32-ben: „Megismeritek az igazságot, és az igazság megszabadít titeket.” „Bizony, bizony mondom néktek, hogy aki bűnt cselekszik, a bűn szolgája.” (Jn 8,34) Pál is erről beszél Róm 3,10.23–24-ben: „Amint meg van írva: Nincsen igaz ember egy sem. Mindenki vétkezett, és hűjával van az Isten dicsőségének. Ezért Isten ingyen igazítja meg őket kegyelméből, miután megváltotta őket a Krisztus Jézus által.” Ha magunktól képesek lennénk jót cselekedni, miért parancsolja azt nekünk Krisztus, hogy kérjük a kegyelmet, és miért tanítja, hogy ezt mondjuk a Miatyánkban: „Legyen meg a te akaratod, amint a mennyben, úgy a földön is”? (Mt 6,10) Ezzel erősíti meg azt, hogy képtelenek vagyunk szabad akaratunkból Isten akaratát cselekedni.

Továbbá arra is következtethetünk, hogy az ember képtelen helyesen megnevezni vagy értelmezni a szabad akaratot, hacsak Isten kegyelme fel nem ékesíti, mely nélkül inkább saját akaratnak, mint szabad akaratnak kellene nevezni; hiszen kegyelem nélkül nem cselekszi Isten akaratát, hanem inkább a sajátját, mely sohasem jó. Ez az akarat valóban szabad volt Ádámban, de megrontotta a bűnbeesés, és a bűn fogságába esett, mégis megtartotta a szabad akarat nevét, mivel szabad is volt, és a kegyelem által újra szabaddá kell válnia.

Ha arra vagyunk kíváncsiak, hogyan legyünk igaz életűek és cselekedjük a jót, mely közös kérdésünk, akkor azt felelem, hogy legfőképp és elsődlegesen azt

kell tudnunk, hogy magunktól nem lehetünk igazak, és nem cselekedhetjük a jót, ezért kételkednünk kell saját magunkban, teljesen le kell mondanunk magunkról, és Isten színe előtt vádolnunk kell önmagunkat haszontalan voltunk miatt, ugyanakkor Isten kegyelméért is kiáltanunk kell, melyben szükséges szilárdan hinnünk. Aki pedig másféle kezdetről tanít, vagy más kiindulási pontot keres, mint a fentebb említettek, az tévelyeg, és másokat is félrevezet. Mit kezdjünk azokkal, akik így szólnak: „Ej, neked szabad akaratod van, adj bele mindent, amid csak van, és Isten is megteszi a magáét”, és ezzel arra utalnak, hogy nem szabad az embereket kételkedésre buzdítani? Az minden további nélkül igaz, hogy nem szabad őket kételkedésre buzdítani, de alaposan meg kellene magyaráznunk, mit is jelent a kételkedés. Isten kegyelmében senkinek sem szabad kételkednie, hanem szilárdan Isten segítségére kell hagyatkoznunk minden bűnnel és az egész világgal szemben. Önmagunkban viszont teljesen kételkednünk kell, és semmiképpen se hagyatkozzunk saját szabad akaratunkra még a legkisebb cselekedet végzésekor sem.

Bizonyára ezért mondja Szent Jeromos is erről az evangéliumi szakaszcsozról, hogy jól látható, hogyan kérdezi meg Krisztus a tanítványait arról, hogy mit mondanak róla az emberek, utána pedig azt is megfigyelhetjük, mit mondtak róla a tanítványok, mintha ők nem is volnának emberek. <248> Mert igaz az, hogy az ember, ha a kegyelem megsegíti, több mint ember, mert Isten kegyelme valóban olyannyira Istenhez hasonlónvá teszi és átisteníti, hogy az Írás is istennek (Zsolt 82,6; Jn 10,34), illetve Isten fiának (vö. Jn 1,12; Róm 8,16; 1Jn 3,1–2) nevezi. Tehát ki kell szabadulnunk a húsból és a vérből, és ahhoz, hogy igazak lehessünk, embernél többnek kell lennünk. Ennek a kezdete az, ha felismerjük, hogy önmagunktól erre képtelenek vagyunk, emellett alázatosan Isten kegyelméért könyörgünk, és teljességgel kételkedünk önmagunkban. Csak ezt követik mindenekelőtt a jó cselekedetek. Ha így elnyerted a kegyelmet, akkor szabad akaratod van, és most már adj bele mindent, amid csak van!

Az teljességgel lehetetlen, hogy Isten megvonja attól a kegyelmét, aki ilyen mértékben tiszta szívből felismeri, hogy képtelen a kegyelem elérésére, és teljességgel kételkedik önmagában. Ez a legjobb és a következő felkészülés a kegyelem fogadására, ahogy Isten anyja is tanítja dicsőítő énekében, amikor azt mondja: „Éhezőket látott el javakkal.” (Lk 1,53)

Ezt kellene hirdetni, és előtte meg kellene szabadítani az embereket a saját magukba vetett hamis bizalomtól, csak utána szabadna jó cselekedetekkel megtölteni őket. A sok jó cselekedet végzését tanítják nekünk, de nem sokat beszélnek azok kezdetéről, pedig ezen sokkal több múlik, mint magukon a jó cselekedeteken. Hiszen ahol a kezdet nem jó, ott csak ritkán végződnek jól a

dolgok. Ahol viszont elnyertük Isten kegyelmét, ott szinte magunktól következnek aztán a cselekedetek.

Ennek a kételkedésnek és a kegyelem keresésének nem csupán egy órán át kellene tartania, és ezután abbamaradnia, hanem amíg csak élünk, minden cselekedetünket, szavunkat és gondolatunkat egyedül afelé kell terelnünk, hogy mindig kételkedjünk önmagunkban, és Isten kegyelmében járjunk, őutána vágyakozzunk, ahogy azt a próféta is mondja Zsolt 42,2–3-ban: „Ahogyan a szarvas kívánczik a folyóvízhez, úgy kívánczik a lelkem hozzád, Istenem! Isten után szomjazik lelkem, az élő Isten után: Mikor mehetek el, hogy megjelenjek Isten előtt?” Az ilyen Isten utáni vágyakozás és a megigazulásra való törekvés a kegyelem kezdete, és halálíg tart. Éppen idáig tart tehát a kételkedés is önmagunkban, és mindvégig hamis marad az önmagunkban bízás.

A másik rész Szent Péter hatalmáról

Az egyszerű embernek nem szükséges Szent Péter vagy a pápa hatalmáról sokat vitáznia; sokkal több múlik azon, hogy tudja, hogyan használja azt üdvösségére. Igaz az, hogy Szent Péter megkapta a kulcsokat, de ez nem az ő személyének szólt, hanem a keresztény egyház nevében vette át, te is és én is ugyanúgy megkaptuk lelkiismeretünk vigasztalására. Szent Péter vagy egy pap a kulcsokkal szolgál, az egyház pedig az a feleség és menyasszony, akit a kulcsok hatalmával szolgálnia kell, mint ahogy azt nap mint nap látjuk, hogy mindenkinek kiszolgáltatják a szentséget, aki azt a papoktól kéri.

<249> Ahhoz, hogy megtapasztaljuk, hogyan használjuk üdvösségünkre a kulcsokat, az szükséges, ahogy fentebb is mondtam, hogy vágyakozzunk a megigazulásra, és a képességeinkről való lemondás által alkalmasak legyünk a kegyelem befogadására, tehát most már minden csak azon múlik, hogy tudjuk, elnyertük-e Isten kegyelmét. Mert tudnunk kell, hányadán állunk Istennel, különben hogyan lenne vidám és szilárd a lelkiismeret? Hiszen ha valaki nem hiszi szilárdan, hanem inkább kételkedik abban, hogy irgalmas Istene van, annak nincs is irgalmas Istene. Amiben hisz, azt kapja (vö. Mt 8,13). A hit nélkül nem is tudhatja senki sem, hogy kegyelembe fogadott-e, és Isten jó-e hozzá. Ha hisz ebben, akkor üdvözülni; ha nem hisz benne, akkor elkárhozik. Mert az ilyen bizalom és jó lelkiismeret a helyes és teljességgel tökéletes hit, mely elhozza nekünk Isten kegyelmét.

Lásd, erre szolgálnak a kulcsok, és a papok is ezért vannak. Amikor érzed, hogy szíved ingadozik, vagy kételkedik abban, hogy Isten kegyelmes hozzád, akkor itt a legfőbb ideje elmenned egy paphoz, és bűneid bocsánatát kérned tőle,

vagyis a kulcsok hatalmát és vigasztalását keresned. Ha a pap ítéletet mond, és feloldoz téged, akkor ezzel mintha azt mondaná: „Megbocsáttattak a bűneid, irgalmas Istened van.” Ez vigasztaló beszéd és Isten szava, aki ezzel arra kötelezte magát, hogy a mennyben is feloldja azt, amit a pap feloldoz.

Törekedj hát arra, hogy semmiképpen se kételkedj, vagyis inkább többször is meg kellene halnod, mielőtt kételkednél a pap ítéletében, mert az Krisztus és Isten ítélete.

Ha mindebben így tudsz hinni, akkor szíved bizonyára nevet az örömtől, nyilvánvalóan szereted a papok hatalmát, és magától értetődően dicsőíted Istent, és hálát adsz neki, hogy emberek által is így vigasztalja lelkiismereted. Ha viszont képtelen vagy hinni ebben, és azt gondolod, hogy nem vagy méltó az ilyen bűnbocsánatra, akkor még nem vezekeltél eléggé, és kérd ezt a hitet Istentől. Hiszen ha nincs ilyen hited, akkor örökre elkárhozol, és ez azt is egyértelműen bizonyítja, hogy nem tanítottak meg kellő mértékben a hitre, hanem inkább a jó cselekedetekre helyezték a hangsúlyt. Ezerszer több múlik azon, hogy milyen szilárdan hiszel a pap ítéletében, mint azon, hogy mennyire vagy méltó, illetve mennyit vezekelsz. Ez a hit tesz téged valóban méltóvá, és segít a helyes vezeklésben. Így segít a kulcsok hatalma, de nem a papi személyeknek, hanem egyedül a bűnös és ostoba lelkiismeretnek, aki a hit által kegyelmet nyer, és így a szív megelégszik, és megtanul bizakodni Istenben. Ebből következik az is, hogy az egész élet és minden szenvedés könnyű lesz, és képesek leszünk örömmel szolgálni kegyes Istenünknek, mert enélkül a szív nyugtalansága miatt sohasem cselekedjük a jót. Ez hát a mi Urunk Jézus Krisztus gyönyörűsége igája (Mt 11,30). Dicséret és dicsőség Istennek!

14. Sermo a halálra való készülődésről

1519

WA 2: 685–697 (német); BoA 1: 161–174; DDStA 1: 45–73; Mü³ 1: 356–369; StA 1: 230–243; HLSt 698. sz. Szakirodalom: BRECHT 2003; HAMM 2010; ITTÉZS 2011; 2012; 2015. (Friedrich Károly – Montag Andor ford.)

<685> Először. Mivel a halál a világtól és annak minden ügyétől való búcsúzás, szükséges, hogy az ember megfelelően rendelkezék mulandó javairól, hogy mi történjék velük, vagy miként kívánja azok elrendezését, hogy halála után semmi ok ne legyen veszekedésre, viszálykodásra vagy valami félreértésre hátramaradt rokonai között. Ez testi vagy külső búcsúzás ettől a világtól, a földi javakról való lemondással.

Másodszor. Lelkileg is el kell bűcsúzni; ez azt jelenti, hogy szívesen, egyedül Istenért meg kell bocsátani minden embernek, bármennyire is megbántottak bennünket. Viszont ugyanígy, csupán Istenért minden embertől bocsánatot kell kérnünk, mert kétségtelenül sokaknak fájdalmat okoztunk, ha mással nem is, rossz példával, vagy azzal, hogy kevesebb jót tettünk, mint ahogy a keresztény testvéri szeretet parancsa szerint kötelességünk lett volna, nehogy a lélek valami rendezetlen földi ügygel megterhelve maradjon.

Harmadszor. Miután bűcsút vettünk a földön mindenkitől, egyedül Isten felé kell fordulnunk. Mert a halál útja is felé hajlik és oda vezet minket. Itt kezdődik a szoros kapu és a keskeny út az élet felé; erre kell mindenkinek szívből felkészülnie. Mert bár nagyon keskeny az út, de nem hosszú. Olyan ez, mint mikor egy gyermek anyja testének kis lakásából veszedelem és félelem között beleszületik ebbe a nagy égbe és földbe, vagyis ebbe a világba: ugyanígy lép ki az ember a halál keskeny ösvényén ebből az életből. És bár a világ, amelyben most élünk, oly nagynek és szélesnek látszik, az eljövendő éghoz képest mégis sokkal szűkebb és kisebb, mint az anyaméh ehhez az ég alatti világhoz képest. Ezért nevezik a kedves szentek halálát <686> újjászületésnek, ünnepüket pedig latinul *natalénak*, azaz születésük napjának. A halál szűk folyosója azonban azt eredményezi, hogy ez az élet tágasnak, az eljövendő pedig szűknek tűnik fel a számunkra. Azért kell ezt hinnünk és egy gyermek testi születésén megtanulnunk, amint Krisztus mondja: „Amikor egy asszony szül, nagy szorongásban van, de amikor megszült, nem gondol többet a kínra, mivel ember született tőle a világra.”⁸³ (Jn 16,21) Éppen így kell a halálnál is legyőzni a félelmet, és tudni, hogy utána tágas tér és nagy öröm vár ránk.

Negyedszer. Ez a halál felé fordulás és az útra való felkészülés mindenekelőtt abból áll, hogy az ember készítse elő magát őszinte gyónással – különösen nagyobb dolgokról, amennyire csak alapos önvizsgálattal visszaemlékezhetünk – és a szent keresztény szentségekkel: Krisztus valóságos szent testével és a megkenetéssel,⁸⁴ áhítatosan kívánva és nagy bizalommal fogadva ezeket, amennyire csak lehetséges. Ha azonban erre nincs mód, nem kevésbé kell vigasztalást nyújtania már az utánuk való vágyakozásnak és kívánságnak is, emiatt nem kell nagyon megijedni. Krisztus azt mondja: „Minden lehetséges annak, aki hisz.” (Mk 9,23)

⁸³ MBT: „Amikor az asszony szül, fájdalma van, mert eljött az ő órája, de amikor megszülte gyermekét, nem emlékszik többé a gyötoremre az öröm miatt, hogy ember született a világra.”

⁸⁴ A betegek megkenése (Jak 5,14–16) a 12. századtól lett „utolsó kenetté” (*extrema unctio*), de szentség voltát csak a trienti zsinat rögzítette. DH 1694–1700., 1716–1719. sz.; QGP 1: 894–897., 899. sz.

Mert a szentségek nem egyebek, mint a hitet szolgáló és arra ösztönző jelek, amint látni fogjuk, és e hit nélkül nem használnak semmit.

Ötödször. Mindenesetre teljes komolysággal és szorgalommal kell igyekeznünk arra, hogy a szentségeket nagyra értékeljük és tiszteletben tartsuk; szabadon és boldogan bízzuk rájuk magunkat, és fontoljuk meg, hogy sokkal nagyobb súlyúak, mint a bűn, a halál és a pokol. Az embernek sokkal inkább kell a szentségekkel és azok erejével foglalkoznia, mint a bűnökkel. Tudnunk kell azonban, hogyan történik helyesen ez a tiszteletadás, és hogy miben áll a szentségek ereje. A tisztelet abban áll, hogy én hiszem azt, hogy igaz, és meg is történik velem mindaz, amit a szentség jelent, amit Isten benne mond és megmutat. Mondjuk hát Máriával, az Isten anyjával együtt erős hittel: „Történjék velem a te beszéded és jeleid szerint.”⁸⁵ (Lk 1,38) Mivel itt a pap által maga Isten szól és mutat jelet, nem követhetünk el nagyobb tiszteletlenséget Istennel szemben az ő beszédét és művét illetően, mint hogy kételkedünk a szentség igaz voltában; és nem tehetünk nagyobb tiszteletet annál, mint hogy elhisszük, hogy igaz, és magunkat önként ráhagyjuk.

Hatodszor. Hogy megismerjük a szentségek erejét, előbb azokat a gyengeségeket kell ismernünk, amelyek ellen küzdenek, és amelyekkel szemben nekünk adattak. Három fajta van: az első a halál ijesztő képe, a második a bűn sokfajta borzalmat keltő képe, a harmadik a pokol és az örök kárhozat elháríthatatlan és elviselhetetlen képe. Minden más gyengeség ebből a háromból származik, és azáltal lesz naggyá és erőssé, hogy ezektől támogatást kap. A halál azért lesz nagy és borzalmas, <687> mert a gyenge és kétségbeesett természet mélyen magába vési és túlzottan maga elé állítja ezt a képet. Ezt megtetézi még az ördög, hogy az ember behatóan szemlélje a halál borzasztó formáját és képét, s attól megrendüljön, gyenge és kétségbeesett legyen. Az ördög mind eléje tárja a borzalmas, hirtelen, gonosz haláleseteket, mindazt, amit csak ember valaha is látott, hallott és olvasott, egyúttal még azt is, hogy az Isten haragja hogyan látogatta és rontotta meg egykor itt vagy ott a bűnösöket. Így akarja az ördög a gyenge természetet arra kényszeríteni, hogy féljen a haláltól, az életet szeresse, és minden gondját erre fordítsa. Azt akarja, hogy az efféle gondolatokkal túlságosan megterhelve elfelejtsük Istent, meneküljünk a haláltól, és gyűlöljük azt, végül pedig, hogy Isten iránt is engedetlenné váljunk és azok is maradjunk. Mert minél mélyebben szemléljük, vizsgáljuk és ismerjük meg a halált, annál nehezebb és veszedelmesebb a meghalás. Az élet során tehát a halálra való gondolásban kell magunkat gyakorolni, és azt magunkhoz közel hozni, mert messze van tőlünk,

⁸⁵ MBT: „Történjék velem a te beszéded szerint.”

és még nem szorongat bennünket; a halál órájában azonban, amikor teljes erővel amúgy is jelen van, mindez veszélyes, és semmit sem használ. Akkor a halál képét száműznünk kell gondolatainkból, és nem szabad rátekintenünk, amint majd hallani fogjuk. Tehát a halál ereje és hatalma természetünk gyengeségében áll, és abban, hogy alkalmatlan időben túl sokat nézzük és szemléljük.

Hetedszer. A bűn szintén azáltal nő és nagyobbodik, hogy túl sokat szemléljük és gondolatainkban is sokat forgatjuk. Ehhez járul lelkiismeretünk féltékenysége, mely maga is szégyelli és szörnyen vádolja magát Isten előtt. Ezzel az ördög el is érte, amit akart: valóságos izzasztófürdőbe vet minket, aztán szorongat; úgy megsokasítja és oly nagygyá teszi a bűnöket, amikor a szemünk elé állítja azokat, akik vétkeztek, hogy milyen sokan is vannak, akik a miénknél kevesebb bűnnel elkárhoztak. Így azután az embernek mindenképpen el kell keserednie, nem hajlandó meghalni, egyben feledi Istent is, és engedetlennek bizonyul, egészen a haláláig. Mindez pedig annak a következménye, hogy azt gondolja, most végig kell szemlélnie a bűnöket, és ezt teljesen jogosan és szükségképpen teszi. Így azután annyira felkészületlennek és jóra alkalmatlannak bizonyul, hogy valamennyi jó cselekedete is bűnné lesz. Ennek a következménye azután a kényszeredett meghalás, az Isten akaratával szembeni engedetlenség és az örök kárhozat. Mert ekkor már sem jogosultsága, sem ideje nincs a bűn szemlélésének, ezt addig kell tennünk, amíg élünk. Így fordítja meg a gonosz lélek az élet minden dolgát, amikor pedig a halál, bűn és pokol képének kellene állandóan szemünk előtt lebegnie, amint az 51. zsoltár mondja: „vétkem mindig előttem van” (Zsolt 51,5), akkor ő bezárja szemünket, és elrejti előlünk ezt a képet. A halál órájában pedig, amikor viszont csak az életet, a kegyelmet és az üdvösséget kellene szemünk elé tartanunk, akkor nyitja ki először a szemünket, és megrémít minket az oda nem való képekkel, hogy ne láthassuk az igazit.

<688> Nyolcadszor. A pokol azáltal is nagygyá lesz és növekszik, hogy túl sokat szemléljük, és rosszkor gondolunk rá erősen. Különösképpen nagy része van ebben annak a körülménynek, hogy nem ismerjük Isten ítéletét. A gonosz lélek arra viszi az ember lelkét, hogy fölösleges és haszontalan kíváncsisággal a legveszélyesebb merészséggel telve kutassa az isteni végzés titkát: vajon a választottakhoz tartozik-e vagy sem. Itt gyakorolja az ördög legnagyobb és legállokabb tudását és tehetségét. Mert ezáltal, ha az ember nem vigyáz, Isten fölé emeli az ördögöt, mivel Isten akaratának jeleit kutatja, és nem képes elviselni, hogy nem tudja, a választottak közé tartozik-e. Az ördög gyanakvóvá tesz Isten iránt, annyira, hogy az ember csaknem más isten után vágyódik. Röviden: arra törekszik, hogy az Isten iránti szeretetet mintegy szélvélssel kioltsa, és az Isten iránt gyűlöletet ébresszen. Minél inkább követi az ember az ördögöt, és meg-

tűr ilyen gondolatokat, annál nagyobb veszélybe jut, és végül nem is tud többé állhatatosan kitartani, hanem gyűlölni és vádolni kezdi Istent. Mert ha tudni akarom, hogy kiválasztott vagyok-e, mi más ez, mint hogy mindent tudni akarok, amit Isten tud, és hogy én vele egyenlő akarok lenni? Ne tudjon ő többet, mint én, tehát Isten ne legyen Isten, ha egyszer nem tudhat többet, mint én. Ekkor az ördög az ember szeme elé tartja, hogy mennyi pogány, zsidó és keresztény gyermek veszett el, és odáig viszi az ilyen veszélyes és hiábavaló gondolatokat, hogy ha az ember különben szívesen halna is meg, most már ellenkezni próbál. Ezt nevezzük a pokol kísértésének, amikor az ember eleve elrendeltségének gondolatával kísértetik meg; sok panasz szól erről a Zsoltárok könyvében. Aki győz, az egyszerre diadalmaskodott poklon, bűnön és halálon.

Kilencedszer. Ebben a helyzetben minden igyekezetünket arra kell irányítanunk, hogy a három kép közül egyet se hívogassunk a házunkba, és ne fessük a falra az ördögöt.⁸⁶ Maguktól is be fognak törni teljes erővel, és megjelenésükkel, rábeszélésükkel és érveikkel teljesen el akarják foglalni a szívet (vö. Lk 11,24–26). Ha ez megtörténik, az ember elveszett, és elfelejtette Istent; mert ezek a képek semmi más módon nem tartoznak ebbe a mulandó időbe, csak úgy, hogy harcoljunk ellenük és elűzzük őket. Igen, mert ha ezek magukban vannak, anélkül, hogy rajtuk keresztül más képeket látnánk, akkor nem tartoznak máshova, mint az ördögök közé a pokolba. Aki azért eredményesen akar küzdeni ellenük, és ki akarja űzni őket, annak nem lesz elegendő, ha csak dulakodik, verekedik és birkózik velük. Mert ezek erősebbek lesznek nála, és mind szorultabb helyzetbe kerül majd. A mesterfogás az, hogy egészen tegyük félre őket, s ne foglalkozunk velük. Ám hogyan lehetséges ez? Ekképpen: a halált az életben, a bűnt a kegyelemben, a poklot a mennyben kell szemlélned. És nem szabad megengedned, hogy ettől a szemlélettől és látástól bármi is elszakítson, még ha minden angyal és minden teremtmény, sőt látszólag <689> maga az Isten is akarna valami mást előadni, amit azonban ezek nem tesznek, hanem a gonosz lélek kelti ezt a látszatot. Hogyan kell tehát eljárunk?

Tizedszer. Nem szabad a halált önmagában nézned vagy szemlélned, sem magadban, sem természetedben, sem azokban, akiket Isten haragja pusztított el, és akiket a halál legyőzött, különben elvesztél és velük együtt legyőzöttél. Hanem erőszakkal is el kell fordítani szemedet, szíved gondolatát és minden érzékszervedet a halál képétől, és a halált erős buzgalommal csak azokban kell szemlélned, akik Isten kegyelmében haltak meg, és legyőzték a halált: minde-

⁸⁶ Luther közmondásgyűjteményében: WA 51: 657, 712 (356–357. sz.); DITHMAR 2010, 190 (356–357. sz.). Vö. LVM 5: 617.

nekelőtt Krisztusban és minden szentjében. Lásd, ezekben a képekben a halál nem lesz többé borzalom és rettegés számodra, inkább megvetett és megölt, már ebben az életben megölt és legyőzött. Mert Krisztus nem más, mint csupa élet, és szentjei szintűgy. Minél mélyebben és erősebben vésed magadba ezt a képet, és szemléled azt, annál inkább elhalványul a halál képe, és magától tűnik el minden harc és küzdelem nélkül; így békességet nyert szíved, és Krisztussal Krisztusban megnyugodva halhatsz meg. Ahogy a Jelenések könyve mondja: „Boldogok, akik az Úr Krisztusban halnak meg.”⁸⁷ (Jel 14,13) Ez az értelme 4Móz 21,9-nek: amikor Izrael fiai a tüzes kígyóktól megmaradtak, nem volt szabad küzdeniük ezekkel a kígyókkal, hanem az élettelen érc kígyóra kellett tekinteniük, akkor az élők is maguktól leestek és elpusztultak (4Móz 21,6–9). Épp így kell neked egyedül csak Krisztus halálával törődnöd, így fogod megtalálni az életet. Ha azonban a halált máshogyan szemléled, akkor nagy nyugtalanság és kínok közepette öl meg téged. Ezért mondja Krisztus: „E világban – azaz önmagunkban is – békétlenségek lesz, de bennem békességek.” (Vö. Jn 16,33)

Tizenegyzed. Nem szabad tehát a bűnöket sem a bűnösökben, sem lelkiismerettedben szemlélned, sem azokban, akik végleg megmaradtak a bűnökben, és elkárhoztak, különben biztosan hátba támadnak és legyőznek. Hanem inkább el kell fordítanod erről a gondolatod, és a bűnt csak a kegyelem képében kell szemlélned. Ezt a képet kell minden erőddel magadba véssed és szemed előtt tartanod. A kegyelem képe pedig nem más, mint Krisztus a kereszten és valamennyi kedves szentje. Hogyan értsük ezt? Az a kegyelem és könyörületesség, hogy Krisztus a kereszten leveszi rólad bűneidet, helyetted hordozza és megöli azokat. Ezt kell erősen hinned, szemed előtt tartanod, és nem szabad kételkedned; ez a kegyelem képének szemlélése és bevésése. Épp így hordozzák az összes szentek szenvedésükben és halálukban bűneidet, szenvednek és fáradnak érted, amint meg van írva: „Egymás terhét hordozzátok: és így töltsétek be a Krisztus törvényét.” (Gal 6,2) Ő maga is így beszél Mt 11,28-ban: „Jöjjetek énhozzám mindnyájan, akik meg vagytok terhelve, és megfáradtatok, én segítek rajtatok.”⁸⁸ Lám, így biztonságban, lelkiismereteden kívül szemlélheted bűneidet, és láthatod, hogy itt a bűnök már nem bűnök, <690> hiszen már legyőzettek és Krisztusban elnyeltek. Mert amiképpen ő magára veszi a te halálodat, megöli azt, hogy neked ne árthasson, amennyiben hiszed, hogy ő veled ezt cselekszi; és ha halálodat őbenne, és nem magadban szemléled, éppúgy magára veszi bűneidet is, és csupa kegyelemből számodra is legyőzi azokat az ő

⁸⁷ MBT: „Boldogok a halottak, akik az Úrban halnak meg.”

⁸⁸ MBT: „Jöjjetek énhozzám mindnyájan, akik megfáradtatok, és meg vagytok terhelve, és én megnyugvást adok nektek.”

igazságával. Ha ezt hiszed, akkor a bűnök már nem árthatnak neked. Krisztus tehát az életnek és kegyelemnek képe, a mi vigasztalásunk a halál és a bűn képével szemben. Ahogyan Pál mondja 1Kor 15,57-ben: „Istennek legyen dicséret és hála, hogy Krisztusban nekünk diadalmat adott a bűn és a halál felett.”⁸⁹

Tizenkettedszer. A poklot és az örökkévaló kínt az eleve elrendelés kérdésével együtt ugyancsak nem szabad szemlélned, sem magadban, sem önmagukban, sem pedig azokban, akik elkárhoztak. Nem is szabad gondot csinálnod magadnak abból, hogy az egész világon olyan sok ember van, akik nem rendeltettek üdvösségre. Mert ha nem vigyázol, akkor ez a kép egykettőre megrohan és földhöz vág. Ezért erőt kell venned magadon, és erősen be kell hunynod a szemedet az ilyen látvány előtt; mert ennek nincs semmi haszna, még ha ezer évig kerülgetnéd is, és hirtelen romlásba dönt. Engedd, hogy Isten Isten legyen! Nyugodj meg abban, hogy ő többet tud rólad, mint te magad. Azért nézd az égi képet, Krisztust, aki érted a poklra szállt, és Isten elhagyta őt, mintha az örökre elkárhozottak közé tartozna, amint a kereszten is mondta: „Éli, éli, lamá sabaktáni! azaz: Én Istenem, én Istenem, miért hagytál el engemet?” (Mt 27,46) Lásd, ebben a képben poklod legyőzetett, és bizonytalan kiválasztottságod bizonyossá lett! Így ha te is ezzel törődsz, és hiszed, hogy ez érted történt, akkor ez a hited egészen bizonyosan megtart téged. Azért ne téveszd őt szem elől, és csak Krisztusban keresd magadat, ne önmagadban, akkor őbenne örökké meg fogod találni magadat. Ha tehát Krisztust és valamennyi szentjét nézed, és az őket kiválasztó Istennek a kegyelmében leled tetszésedet, és szilárdan meg is maradsz ebben a tetszésedben, akkor máris kiválasztott vagy, amint ő mondja 1Móz 12,3-ban: „Megáldom a téged áldókat.” De ha nem egyedül ehhez ragaszkodsz, hanem magadhoz térsz vissza, akkor Isten és az ő szentjei ellen kedvetlenség ébred benned, és akkor semmi jót nem fogsz magadban találni. Őrizkedj hát ettől, mert a gonosz lélek sok csalárdságával ide akar űzni téged.

Tizenharmadszor. Erre a hármas képre vagy harcmódra utal Bír 7,16–22: Gedeon Midjánt éjjel 300 emberrel három oldalról támadja meg, mégsem tesz egyebet, mint megfúvatja a kürtöket, összetöreti a fáklyatartó agyagedényeket, és ettől elmenekül az ellenség, és egymást öldösi le. Így fut el a halál, a bűn és a pokol minden erejével, ha mi Krisztusnak és szentjeinek fénylő képét tartjuk magunk elé az éjszakában, azaz hitben, <691> mely nem nézi a gonosz képeket, nem is akarja azokat látni, és magunkat Isten igéjével mint trombitaszóval bátorítjuk és erősítjük. Ilyen értelemben nagyon jól alkalmazza ezt a példázatot ugyanezen három kép ellen Ézs 9,3, amikor Krisztusról beszél: „Mert terhes igáját, a hátát

⁸⁹ MBT: „De hála az Istennek, aki a diadalt adja nekünk a mi Urunk Jézus Krisztus által!”

verő botot, sanyargatójának vesszejét összetöröd, mint Midján napján”, akiket Gedeon legyőzött. Mintha azt mondaná: „Néped bűnét: ezt jelenti terhes igája lelkiismeretében; és a halált: ez a bot, vagyis büntetés, mely a hátát éri; és a poklot: ez a sanyargatónak vesszeje és hatalma, mellyel a bűnökért való örök megfizetést követeli. Mindezeket legyőzted, mint ahogy a Midján idején történt: azaz a hit által, mellyel Gedeon az ellenséget kardcsapás nélkül űzte el.” Mikor tette ezt Krisztus? A kereszten. Mert ott ő saját magában állított hitünk elé hármass képet, a három másik képpel szemben, melyek által a gonosz lélek és a mi természetünk ellenünk támad, hogy elszakítson a hittől. Ő az eleven és halhatatlan kép a halál ellenében, mert elszenvetde és mégis legyőzte azt, a halálból az életre való feltámadása által. Ő az Isten kegyelmének képe a bűn ellenében, mert magára vette és felülmúlhatatlan engedelmségével legyőzte azt. Ő a menny képe, aki Istentől elhagyatva, mint egy elkárhozott, hatalmas szeretetével a poklot legyőzte. Mindezzel azt bizonyítja, hogy ő a szeretett Fiú, és mindannyiunkat részesít mindebben, ha hisszük.

Tizenegyedszer. Mindezeket felül nem csupán saját magában győzte le a bűnt, a halált és a poklot, és élénk tartja, hogy higgyünk, hanem még nagyobb vigasztalásul ő maga is megkísértetett (Zsid 4,15) és győzött, ahogy ezekben a képekben láttuk. Őt éppúgy megkísértette a halál, a bűn és a pokol képe, mint minket. A halál képét tartották elé a zsidók, amikor ezt mondták: „Szálljon le most a keresztről”, „másokat megmentett”, segítsen most magán! (Vö. Mt 27,42) Mintha csak azt mondták volna neki: „Íme, most látod a halált, meg kell halnod, és nem segít semmi.” Így ront rá az ördög a haldokló emberre a halál képével, és megremíti a félénk természetet az ijesztő képpel.

A bűn képét is eléje tartották: „másokat megmentett”, „ha Isten Fia, szálljon le”, stb. (Vö. Mt 27,42.40) Mintha csak azt mondták volna: „Cselekedetei mind hamisak és csupa csalások voltak. Nem az Isten Fia, az ördög fia ő, az övé testestől, lelkestől. Soha nem tett jót, csak csupa gonoszság.” És ahogyan a zsidók ezt a három képet egyre csak Krisztusnak szegezték, éppen úgy az embert is egyszerre, határozott rend nélkül ostromolják meg, hogy egészen megzavarodjon, és csakhamar kétségbeessen; ahogy az Úr mondja <692> Jeruzsálem pusztulásáról (Lk 19,43–44), hogy ellenségei fallal vették körül, hogy ne tudjanak belőle kijönni: ez a halál. Minden oldalról megfélemlítik és szorongatják őket, hogy sehol se maradhassanak meg: ezek a bűnök. Harmadszor: földre tiporják őket, és nem hagynak követ kövön: ez a pokol és kétségbeesés.

Nekiszegezték a pokol képét is, amikor azt mondták neki: „Istenben bízott, lássuk meg, vajon megszabadítja-e őt; azt mondta: Isten Fia.”⁹⁰ (Mt 27,43)

⁹⁰ MBT: „Bízott az Istenben: szabadítsa meg most, ha akarja; hiszen azt mondta: Isten Fia vagyok.”

Mintha csak azt mondták volna neki: „A pokolban a helye, Isten nem rendelte őt üdvösségre, örökre elveszett. Nem használ itt semmi bizalom, sem remény, minden hiábavaló.

Immár látjuk, hogy Krisztus mindezen szavakat és rémítő képeket némán tűri. Nem száll szembe velük, úgy tesz, mintha semmit sem hallana, se nem látna, és semmire sem ad feleletet. Ha felelt volna, akkor csak alkalmat adott volna arra, hogy még bőszebben vessék rá magukat. Sőt inkább egyedül az Atya kegyes akaratára ügyel, olyannyira, hogy halálát, a bűnt, a poklot, melyek reászabadultak, elfelejtette, és imádkozott értük, az ő halálukért, bűneikért és poklukért.

Éppen így kell engednünk, hogy ezek a képek ránk támadjanak és rólunk leessenek, ahogy akarnak vagy tudnak, és csak arra kell gondolnunk, hogy mi Isten akaratához ragaszkodjunk, azaz hogy Krisztusban maradjunk, és szilárdan higgyük, hogy ő győzte le halálunkat, bűneinket és poklunkat, és így nem árthatnak nekünk. Így legyen egyedül Krisztus képe mibennünk, csak vele beszéljünk és tárgyaljunk.

Tizenötödször. Most visszatérünk a szentségekre és ezek erejére, hogy megtanuljunk, mire jók és mire használhatók. Akinek kegyelem és idő adatott, hogy gyónjon, feloldozást, úrvacsorát és utolsó kenetet nyerjen, annak igazán oka van arra, hogy Istent szeresse, dicsérje és hálát adjon neki, és azután boldogan haljon meg; vagyis ha bizalommal ráhagyja magát a szentségekre, és hisz azokban, ahogy az előbb mondtuk. Mert a szentségekben a pap által a te Istened, maga Krisztus működik, szól és hat. Ezek nem emberi cselekedetek vagy emberi szavak, itt maga Isten ígéri mindazt, amit az előbb Krisztusról mondtunk, és azt akarja, hogy a szentségek bizonyság és okirat legyenek arra, hogy Krisztus élete a te haláladat, engedelmessége bűneidet, szeretete poklodat magára vette és legyőzte. Ezenkívül e szentségek által az összes szentekkel egy testbe plántáltatsz be, egyesülsz velük, és a szentek igazi közösségébe kerülsz, úgyhogy ők veled együtt halnak meg Krisztusban, hordozzák a bűnöket, és legyőzik a poklot. Ebből következik, hogy a szentségek, azaz Isten külső ígéje, melyet a pap hirdet,⁹¹ rendkívül nagy vigasztalás és egyben látható jelei Isten szándékának. Erre kell támaszkodnunk erős hittel, mint egy erős botra, <693> amilyennel Jákób pátriárka kelt át a Jordánon (1Móz 32,10). Vagy mintha lámpás volna, amely után igazodhatunk, és amelyet minden igyekezetünkkel szemünk előtt tartunk a halál, a bűn és a pokol sötét útján, amint a próféta mondja: Uram, „lábam előtt mécses a te igéd” (Zsolt 119,105); és Szent Péter: „Egészen bizonyosnak tartjuk a prófétai beszédet, amelyre jól teszitek,

⁹¹ A „látható ige” (*visibile verbum*) Ágoston szentségfogalma. *Tractatus in Iohannis Evangelium* 80,3; PL 35: 1840. Lásd még alább: 15. sz. *Sermo a bűnbánat szentségéről*. 6. pont.

ha [...] figyeltek.” (2Pt 1,19) Más nem segíthet a halálínségben, mert csak e jelek által menti meg Isten mindazokat, akiket megment. Krisztusra és az ő képére mutat, hogy te a halál, a bűn és a pokol képével szemben azt mondhatod: „Isten nekem a szentségekben ígéretét és kegyelmének biztos jelét adta, hogy Krisztus élete legyőzte az én haláloamat az ő halálával, engedelmessége eltörölte bűneimet az ő szenvedése által, szeretete megrontotta poklomat az ő elhagyatottsága által. Üdvösségem ígéretének ez a jele nem hazug, és nem csal meg. Isten mondta: Isten nem hazudhat, sem szavaiban, sem cselekedeteiben.” Aki itt kopogtat és a szentségekre támaszkodik, az kiválasztottságát és üdvösségre való elrendeltségét gond és fáradság nélkül maga megtalálja.

Tizenhatodszor. Ebben tehát most az a legfontosabb, hogy a szentségeket, amelyek Istennek ígéjét, ígéreteit és jeleit tisztán tartalmazzák, nagyra értékeljük, tiszteletben tartjuk, és rájuk hagyatkozunk. Ez azt jelenti, hogy nem szabad kételkednünk sem a szentségekben, sem azokban a dolgokban, melyeknek a szentségek biztos jegyei. Mert ha kételkedünk bennük, minden elveszett. Mert ahogy hisszük, úgy történik velünk, amint Krisztus is mondja (vö. Mt 21,21). Mit használ ugyanis, ha azt képzeled és hiszed, hogy a bűnt, a halált és a poklot Krisztus másokért győzte le, ha nem hiszed azt is, hogy a te haláloadat, bűnödöt, poklodat győzte le, törölte el, és téged váltott meg? Akkor a szentség egészen hiábavaló lenne, mert nem hiszed azokat a dolgokat, melyeket Isten mutat, ad és ígér neked bennük. Ez azonban a legszörnyűbb bűn, ami csak lehetséges, mert ezzel Istent magát, ígéjével, jeleivel, műveivel egyetemben hazugnak tartod, mint aki olyasmit mond, mutat és ígér, amit maga sem gondol, és nem tart meg. Ezért nem szabad a szentségeket tréfának venni. Hitre van itt szükség, amely ezekre ráhagyatkozik, amely ez ígéretek és Isten ígéretére boldogan reá meri bízni magát. Micsoda üdvösségszerző vagy micsoda Isten lenne az, aki minket nem tudna vagy nem akarna megszabadítani a haláltól, a bűntől és a pokoltól? Valami hatalmas dolognak kell lennie, amit az igaz Isten ígér nekünk és amit cselekszik.

Erre odajön hozzád az ördög, és azt súgja neked: „Igen ám, de hát ha én a szentségeket méltatlanul vettem, és méltatlanságom által ettől a kegyelemtől megfosztottam magamat?” Ilyenkor vess keresztet, ne hagyd, <694> hogy méltó vagy méltatlan voltod kísértsen, csak azon légy, hogy hidd, azok Istennek biztos ígéi és jelei. Akkor méltó vagy, és az is maradsz. A hit méltóvá tesz, a kételkedés méltatlanná. Azért akar a gonosz lélek másfajta méltóságot és méltatlanságot vetíteni eléd, hogy benned kételkedést támasszon, és ezáltal lerontsa a szentségeket hatásukkal együtt, és Istent szavaiban meghazudtolja. Isten méltó voltodért semmit nem ad neked. Ígéjét és szentségét sem méltó voltodra építi, hanem téged, méltatlant épít merő kegyelemből ígéjére és jeleire. Ehhez tartsd magad

erősen, és mondd: „Aki nekem jeleit és igéjét adja és adta, hogy Krisztus élete, kegyelme és mennyországa az én halálomat, bűnömet és poklomat ártalmatlanná tette, az maga az Isten; ő az én dolgaimat jól fogja elrendezni. Ha engem a pap feloldozott, akkor úgy hagyom rá erre magamat, mint Isten igéjére, mert ha Isten igéi ezek, akkor igazak. Ebben maradok meg, ebben halok meg.” Ezért a papi feloldozásban ugyanolyan erősen bízzál, mint ha Isten külön angyalt vagy apostolt küldött volna hozzád, sőt mint ha Krisztus maga oldozott volna fel.

Tizenhetedszer. Lásd, ilyen előnye van annak, aki a szentségekben részesül. Megkapja Isten jelét és ígétét, melyekben hitét gyakorolhatja és erősítheti, hogy Krisztus képében és javaiban való részesedésre nyert meghívást. A többieknek ilyen jelek nélkül csak a hittel kell törődniük és a szentségeket szívük kívánságával venniük, de ők is megtartatnak, ha erősen állnak hitükben. Éppen így mondd az oltáriszentségről is: „A pap Krisztus szent testét adta nekem. Ez valamennyi angyallal és szenttel való közösségnek a jele és ígérete, hogy tudniillik szeretnek engem, gondoskodnak rólam, könyörögnek, szenvednek, meghalnak velem együtt, hordozzák a bűnöket, és legyőzik a poklot. Így van ez, és így kell lennie. Az isteni jel nem csal meg engem, és nem engedem, hogy ezt elvegyék tőlem. Inkább az egész világot és magamat is megtagadom, mintsem hogy abban kételkedjek, hogy az én Istenem ezekben a jeleiben és ígéreteiben megbízható és igaz. Akár méltó vagyok rá, akár nem, mégis tagja vagyok a kereszténységnek, a szentség igéje és jele szerint. Jobb, ha én vagyok méltatlan, mint hogy Istent igaztalannak tartsák. Távozz tőlem, te ördög, ha mást mondasz nekem!”

Lásd, sokan vannak, akik bizonyosak szeretnének lenni, és szeretnék, ha mennyei jelük lenne afelől, hogyan is állnak az Istennel, és szeretnék tudni az üdvösségre való elrendeltetésüket. De ha kapnának is ilyen jelet, és nem hinnének, mit használna az nekik? Mit használna bármennyi jel hit nélkül? Mit használtak a zsidóknak Krisztus és az apostolok jelei? És még ma is mit használnak a szentségek méltóságos jelei és Isten igéje? Miért nem tartják magukat <695> a szentségekhez, melyek igaz és Istentől rendelt jelek? Ezeket a szentek mind megpróbálták és megtapasztalták, és megbízhatónak találták azok, akik hittek és megkapták mindazt, amit azok jeleztek. Ekképpen kell megismernünk a szentségeket, hogy mik azok, mire szolgálnak, és hogyan kell élni velük. Ilyen módon meglátjuk, hogy nincs nagyobb dolog a földön, ami a megszorodott szíveket és a rossz lelkiismeretet szeretetteljesebben tudná megvigasztalni. Mert a szentségekbe Isten igéje van befoglalva, és arra szolgálnak, hogy nekünk Krisztust minden javával együtt – ez pedig ő saját maga – megmutassák és ígérjék a halál, a bűn és a pokol ellen. Nincs kedvesebb és kíváncsabb, amit halljunk, mint hogy eltöröltetett a halál, a bűn és a pokol. Ez megy végbe bennünk Krisztus által, ha

a szentségekkel helyesen élünk. Ez a helyes élés pedig nem más, mint hinni, hogy való az, amit a szentségek Isten ígéje által ígérnek és fogadnak. Ezért nemcsak az szükséges, hogy Krisztusban a három képet szemléljük, és ezáltal elhagyjuk és elűzzük az ellenképeket, hanem az is, hogy biztos jeleink legyenek, amelyek biztosítanak minket arról, hogy mindez nekünk adatott; ezek pedig a szentségek.

Tizennyolcadszor. Egy keresztény ember se kételkedjék élete végóráján, mintha egyedül lenne haldoklásában, hanem legyen bizonyos abban, hogy amint a szentség mutatja, igen sok szem néz reá. Először magának Istennek és Krisztusnak a szeme, mivel az ő szavában hisz, és szentségéhez ragaszkodik; azután a kedves angyaloknak, szenteknek és minden kereszténynek a szeme. Mert az oltáriszentség bizonyága szerint nincs semmi kétség afelől, hogy ezek mindnyájan hozzástetnek, miként a test tagjaihoz, hogy segítsenek neki legyőzni a halált, a bűnt és a poklot, és mindannyian vele együtt hordozzák. Itt valósul meg leghatalmasabban a szeretetnek és a szentek közösségének a műve, és a keresztény ember mindig tartsa szem előtt ezt, és semmi kétsége ne legyen felőle. Ebből meríthet bátorságot a meghaláshoz. Mert aki kételkedik efelől, az megint csak nem hisz a Krisztus testének méltóságos szentségében, amely pedig megmutatja, megígéri és megfogadja minden szentnek közösségét, segítségét, szeretetét, vigasztalását, részvételét minden szükségében. Mert ha Isten jelében és ígében hiszel, úgy Isten szeme rajtad van, amint azt a 32. zsoltár mondja: „megerősítem” [*firmabo*] stb. „Szemeimet állandóan rád irányítom, hogy el ne vesszél”⁹² (vö. Zsolt 32,8; Vulg). Ha pedig Isten rád néz, vele együtt néznek mind az angyalok, a szentek, minden teremtmény, és ha megmaradsz ebben a hitben, úgy mindnyájan támogatnak kezükkel. Ha elhagy a lélek, ők ott vannak és fogadják, és te nem veszthetsz el. Ezt bizonyítja Elizeus 2Kir 6,16-ban, aki így szól szolgájához: „Ne félj, mert többen vannak velünk, mint ővelük!”, amikor körülfogta őket az ellenség, és nem láttak rajtuk kívül mást. De Isten felnyitotta a szolga szemét, és látta, hogy körülöttük hatalmas tömeg, tüzes ló és szekér volt. Éppen így van biztonságban mindenki, aki hisz Istenben. <696> Ide tartoznak ezek az ígék is: Zsolt 34,8: „Az Úr angyala őrt áll az istenfélők mellett, és megmenti őket.” Zsolt 125,1–2: „Akik az Úrban bíznak, olyanok, mint a Sion hegye, amely nem inog, hanem örökre megáll. [...] Hegyek – ők az angyalok – fogják körül, népét pedig az Úr karolja át most és mindörökké.” Zsolt 91,11–14: „»Mert megparancsolja angyalainak, hogy vigyázzanak rád minden utadon, kézen fogva vezetnek téged, hogy meg ne üsd lábadat a kőben. Eltaposod az oroszlánt és a viperát, eltiprod az oroszlánkölökyöt és a tengeri

⁹² Vulg: *Firmabo super te oculos meos*. MBT: „Tanácsot adok, rajtad lesz a szemem.” Vö. LVM 5: 40–41.

szörnyet – vagyis az ördög minden ereje és csalárdsága sem árt neked. – Mivel ragaszkodik hozzám, megmentem őt,» és vele leszek minden kísértésben, megsegítem, tisztességre emelem, örökkévalósággal ajándékozom meg, és megmutatom neki örök kegyelmemet.” Épp így beszél az apostol is, hogy az angyalok, akik megszámlálhatatlanul sokan vannak, mindenkor szolgálatra készek, és kiküldetnek azokért, akik üdvözülnek (Zsid 1,14). Ezek mind igen nagy dolgok. Ki tudja hinni mindezt? Ezért kell tudnunk, hogy Isten művei. Nagyobbak, mint bárki gondolhatná, és mégis olyan kicsiny jelekben, a szentségekben teszi hatékonná ezeket, hogy megtanítsa minket, milyen nagy dolog az Istenben való igaz hit.

Tizenkilencedszer. Senki ne merészelje ezeket a dolgokat saját erejéből elérni, hanem alázatosan kérje Istent, hogy ő teremtsen és tartsa mibennünk a szentségeiben való ilyen hitet és azok megértését, és hogy mi mindebben félelemmel és alázatossággal járjunk; ezt az eredményt ne magunknak tulajdonítsuk, hanem Istent dicsőítsük érte. Ehhez hívjuk segítségül mind a szent angyalokat, különösen az őrzőangyalunkat, Isten anyját, mind az apostolokat, a kedves szenteket, különösen azokat, akik iránt Isten különös áhítatra indít. Azonban úgy könyörögjünk, hogy ne kételkedjünk imádságunk meghallgatatásában. Erre két okunk van. Először: éppen az Írásból hallottuk, hogyan parancsolta meg Isten és hogyan hozza magával a szentség, hogy nekik mindenkit segíteniük és szeretniük kell, akik hisznek. Ezt tartsuk eléjük, és erre emlékeztessük őket; nem mintha nem tudnák vagy különben nem tennék meg, hanem hogy ezáltal a hit és a bizalom irántuk és általuk Isten iránt annál erősebb és boldogítóbb legyen, hogy bátran szembenézhesünk a halállal. Másodszor: Isten megparancsolta, hogy ha imádkozni akarunk, szilárdan, erősen higgyük, hogy meg is lesz az, amit kérünk (vö. Mk 11,24), és igazi áment mondjunk rá. Ezt a parancsolatot vigyük Isten elé is, és mondjuk: „Istenem, te megparancsoltad, hogy kérjünk és higgyünk, a kérést te meghallgatod. Ezért kérek, és bízom abban, hogy nem hagysz el, és nekem igaz hitet adsz.”

Ehhez kérjünk egész életen át Istentől és az ő szentjeitől utolsó óránkra igaz hitet, mint ahogy pünkösd ünnepén igen szépen énekeljük: „Jer, kérjük most a Szentlelket, adjon nekünk igaz hitet, [...] ha majd búcsút mondunk az életnek.”⁹³ És ha eljön halálunk órája, emlékeztessük Istent parancsán és ígéretén kívül erre az imádságra is, és ne kételkedjünk, hogy meg is hallgatja. Mert ha ő megparancsolta, hogy kérjünk, <697> és az imádságban bizodalmunk legyen, és ha ő ezen felül a kéréshez kegyelmet is adott, miért kételkednénk abban, hogy mindezt azért tette, hogy meghallgassa és teljesítse?

Huszadszor. Íme, mit tegyen még Istened, hogy a halált szívesen vedd magadra,

⁹³ EE 232; WACKERNAGEL II: 44 (43–44 sz.); III: 18 (28–29. sz.).

ne félj tőle és legyőzd? Ő megmutatja és megadja neked Krisztusban az élet, a kegyelem és az üdvösség képét, nehogy kétségbe ess a halál, a bűn és a pokol képe előtt. Továbbá ő a te halálodat, bűnödet, poklodat szeretett Fiára veti, legyőzi és ártalmatlanná teszi őket számodra. Éppen így Fiára hárítja a halál, a bűn és a pokol általi kísértéseidet, s ezzel megtanít téged, hogyan állj meg azokban, és egyszersmind ártalmatlanná és elviselhetővé teszi azokat számodra. Mindezekről neked szilárd bizonytságot ad, hogy semmiképp ne kételkedj: tudniillik a szentségeket. Megparancsolta angyalainak, szentjeinek és minden teremtményének, hogy vele együtt terád nézzenek, lelkedre vigyázzanak és azt fogadják. Megparancsolja, hogy kérd mindezt tőle, és a meghallgattatás felől biztos legyél. Mi egyebet tehetne vagy kellene tennie még? Ebből láthatod, hogy ő igaz Isten, és igaz, nagy és isteni dolgot cselekszik veled. Miért ne szabna rád valami nagyot, mint amilyen a halál, ha már olyan nagy előjogot, olyan nagy segítséget és erőt juttat? Próbával akarja bebizonyítani, mire képes az ő kegyelme. Amint a III. zsoltár írja: „Nagyok az Úr tettei”, és tetszése szerint választotta ki azokat (vö. Zsolt III,2).

Azért ügyelni kell arra, hogy a szív örömeivel köszönjük meg igazán Isten akaratát, hogy a halállal, a bűnnel, a pokollal szemben olyan hatalmasan gazdagon és mérhetetlen kegyelemmel és könyörülettel viseltetik irántunk. Nem szabad tehát annyira félni a haláltól. Egyedül Isten kegyelmét kell dicsérni és szeretni, mert a szeretet és a dicséret nagyon megkönnyíti a halált. Azt mondja Isten Ézsaiás által: „Az én dicséretemmel akarom szádat megfékezni, hogy ne vesszél el.”⁹⁴ (Vö. Ézs 48,9) Ebben segítsen minket Isten stb. Ámen.

15. Sermo a bűnbánat szentségéről

1519

WA 2: 713–723 (német); BoA 1: 174–184; DDStA 1: 75–99; HLSt 115. sz. Magyarul: MLF 4: 11–20; ²4: 15–25. Szakirodalom: STOCK 1982; MOELLER 1988; LOHSE 1995, 144–150; BRECHT 2003; OHST 2014. (Kozma Éva Mária ford.)

<714> Először. A bűnbánat szentségében kétféle megbocsátás van: a büntetés elengedése és a vétkek megbocsátása. Az elsőről, a büntetés elengedéséről szoltam már eleget abban a sermóban, amelyet még a bűcsúróról írtam.⁹⁵ Ez nem is olyan

⁹⁴ MBT: „Csak nevemért tűrtem ilyen sokáig, dicsőségemért fékeztem magam, és nem pusztítottalak el.”

⁹⁵ Lásd fent: 6. sz. *Sermo a bűcsúróról és a kegyelemről*.

fontos, sőt mérhetetlenül csekélyebb, mint a véték megbocsátása, melyet isteni vagy mennyei búcsúnak nevezhetnénk, mert senki más, csak Isten adhatja a mennyből.

Másodszor. A két megbocsátás különbsége ez: a búcsú, avagy a büntetés elengedése az elégtételhez felvett cselekedeteket és ezek terhét veszi el, és kiengeszteli az embert a keresztény egyházzal külsőképpen. A véték megbocsátása, avagy a mennyei búcsú pedig elveszi a szív Istennel szembeni félelmét és balgaságát, és könnyűvé teszi a lelkiismeretet belsőleg, kibékíti az embert Istennel. Ez tulajdonképpen és valójában a bűnök megbocsátása, hogy az embert bűnei ne marják és ne nyugtalanítsák többé, hanem boldog bizalom töltse el, hogy azokat Isten mindenkorra és örökké érvényesen megbocsátja.⁹⁶

Harmadszor. Ahol az ember nem talál és nem érez magában ilyen lelkiismeretet és Isten kegyelme iránti boldog szívet, ott nem segít semmiféle búcsú, még ha a valaha kibocsátott összes búcsúcédulát is megvásárolná, mert búcsú és búcsúcédulák nélkül lehet üdvözülni és a bűnökért megfizetni vagy eleget tenni a halál által. De örvendező lelkiismeret és Isten előtt könnyű szív nélkül – azaz a véték megbocsátása nélkül – senki sem üdvözülhet. És sokkal jobb lenne, ha nem váltanának búcsút, nehogy erről a bűnbocsánatról elfeledkezzenek vagy ne gyakorolják komolyan naponként, minél többször.

Negyedszer. Az ilyen bűnbocsánathoz és a szív bűnök miatti megnyugtatósához többféle út és mód van. Egyesek búcsúlevelek és búcsú által gondolják ezt elérni, ide-oda szaladgálnak, hol Rómába, hol Szent Jakabhoz,⁹⁷ búcsút váltanak itt és ott. Mindez hiábavaló és téves. Ezzel csak rosszabb lesz, mert Istennek magának kell a bűnöket megbocsátani és békességet adni a szívnek.

<715> Mások sok jó cselekedetben fáradoznak, és túl sokat böjtölnek és dolgoznak, annyira, hogy ezáltal megnyomorítják testüket és balgán bánnak testükkel, azt gondolva, hogy erőszakos cselekedeteik révén megszabadulhatnak bűneiktől, és szívüknek nyugalmat szerezhetnek. Mindkét csoport hibája, hogy előre akarnak jó cselekedeteket végrehajtani, mielőtt a bűneik megbocsáttattak volna. Holott előbb kell a bűnöknek megbocsáttatni, mielőtt a jót cselekszik, és nem a cselekedetek űzik ki a bűnt, hanem a bűn kiűzése cselekszi a jót. Mert a jó cselekedeteknek örvendező szívvel és Isten iránti jó lelkiismeretben kell történniük, azaz bűnbocsánatban.⁹⁸

⁹⁶ Vö. *De poenitentiis et remissionibus*, Decr. Greg. IX. lib. 5, tit. 38; CIC 2: 884–889.

⁹⁷ Santiago de Compostela.

⁹⁸ Ágoston: *De spiritu et littera* 29,51; PL 44: 232–233. Vö. CA 20; BSLK 75–83; KK 1: 30–33; Ágostai hitvallás 33–37.

Ötödször. A bűnbánat tiszteletre méltó, kegyelemteljes szentsége a jó út és a helyes mód, melyen kívül nem található más, amelyet Isten minden bűnös vigasztalására adott, amikor Szent Péternek mint az egész keresztény egyház képviselőjének a kulcsokat adta, és mondta Mt 16,19-ben: „Amit megkötész a földön, kötve lesz az a mennyekben is, és amit feloldasz a földön, oldva lesz az a mennyekben is.” Istennek ezt a szent, vigasztaló, kegyelemteljes szavát minden keresztény embernek nagyon meg kell szívlelnie és nagy hálával magába fogadnia, mert ebben van a bűnbánat szentsége, a lelkiismeret vigasza és békéje, a szív minden öröme és boldogsága, szemben minden bűnnel, a lelkiismeret minden rettegésével, kétségbeesésével és a poklok kapuinak kísértésével (Mt 16,18).

Hatodszor. A szent bűnbánat szentségébe három dolog tartozik. Az első a feloldozás, a pap szavai, amelyek mutatják, mondják és hirdetik neked, hogy megszabadultál, és bűneidet Isten megbocsátotta Krisztusnak Péterhez intézett szava szerint és azok ereje által, ahogy fentebb idéztük. A másik a kegyelem, ami a bűnbocsánat, a lelkiismeret békéje és vigasztalása az igék szerint. Azért nevezik ezt szentségnek, szent jelnek, mert benne külsőképpen halljuk az ígét, mely belső lelki javakat jelent, amelyek a szívet megvigasztalják és megbékítik. A harmadik a hit, mely erősen bizonyos abban, hogy a feloldozás és a pap szava igaz Krisztus ezen ígétének ereje által: „Amit feloldasz, oldva lesz” stb. Egyedül ezen a hiten fordul meg minden, mert egyedül ez cselekszi, hogy a szentség azt eredményezze, amit jelent, és hogy mindaz valósággá legyen, amit a pap mond. Mert ahogyan hiszed, úgy leszel. E nélkül a hit nélkül minden feloldozás, minden szentség hiábavaló, sőt többet árt, mint használ. Az egyházatyáknak van egy közös mondásuk: „Nem a szentség, hanem a szentségben bízó hit veszi el a bűnt.” Szent Ágoston szerint a szentség nem azért veszi el a bűnt, mert kiszolgáltatják, hanem mert hiszik.⁹⁹ Így a hit minden igyekezetével komolyan kell venni a szentségben való hitet, ezért a következőkben mindezt tovább fejtegetjük.

<716> Hetedszer. Ebből következik először, hogy a bűnbocsánat és a mennyei búcsú nem adatik senkinek sem a saját bűnei feletti bánatának, sem az elégtétel cselekedeteinek az érdeméért, hanem egyedül az Isten ígéretébe vetett hitért, miszerint „amit feloldasz, oldva lesz” stb. Bár a töredelmet és a jó cselekedeteket nem szabad elhagyni, de ezekre semmiképpen sem lehet építeni, hanem egyedül Krisztusnak arra a bizonyos ígétére, amely biztosít arról, hogy ha a pap feloldoz, akkor fel is vagy oldva. Töredelmed és cselekedeteid megcsalhatnak, és az ördög

⁹⁹ *Non quia dicitur, sed quia creditur.* Ágoston: *Tractatus in Iohannis Evangelium* 80,3; PL 35: 1840. Lásd fent: 14. sz. *Sermo a halálra való készülődésről* 15. pont. Ez az Ágoston-idézet igen gyakran előfordul Luther irataiban, azonkívül az *Apológiában* is: BSLK 295–296; KK 1: 225.

hamar semmivé teszi ezeket a halálban és a kísértésben. De Krisztus, a te Istened nem hazudik, sem nem inog meg, és az ördög az ő ígését nem tudja semmivé tenni. Ha erre építesz szilárd hittel, úgy azon a kősziklán állsz, amellyel szemben a pokol kapui és minden hatalma sem állhat meg.¹⁰⁰

Nyolcadszor. Következik továbbá, hogy a bűnbocsánat sem a pápai, sem a püspöki, sem a papi, sem semmiféle emberi hivatalé vagy hatalomé a földön, hanem egyedül Krisztus ígésében és hitedben van. Krisztus ugyanis nem akarta a mi vigasztalásunkat, üdvösségünket, bizalmunkat emberi szóra vagy cselekedetre építeni, hanem egyedül önmagára, ígésére és cselekedetére. A papok, püspökök, a pápa csak szolgák, akik eléd adják Krisztus ígését, amelyben bízhat és erős hittel támaszkodhatsz rá, mint erős sziklára. Így tart meg az ige, és bűneidnek meg kell bocsáttatniuk. Nem a papok, püspökök, a pápa miatt kell az ígét tiszteletben tartani, hanem az ige miatt a papokat, püspököket, a pápát, mint akik Istened ígését és bűneidtől való szabadulásod üzenetét hozzák.

Kilencedszer. Következik továbbá ebből, hogy a bűnbánat szentségében és a bűnbocsánatban a pápa vagy egy püspök sem tesz többet, mint a legegyszerűbb pap, sőt ahol nincsen pap, ugyanezt megteszi akármelyik keresztény ember, még ha nő vagy gyermek is. Amikor keresztény ember mondja neked, hogy Isten megbocsátja bűneidet Krisztus nevében stb., és ezt az ígét szilárd hittel elfogadod, mintha maga Isten szólna hozzád, akkor ugyanebben a hitben bizonyosan fel vagy oldozva. Ennyire kizárólag az Isten ígésébe vetett hiten múlik minden, mert legyen bár pápa, püspök, pap, semmit sem tehet hozzá hitedhez, ugyancsak senki sem hirdetheti a Péternek mondott, jól ismert ígénél jobban Isten ígését a másinak, hogy amit feloldasz, oldva lesz. Ennek az ígének minden feloldozásban benne kell lennie. Sőt minden feloldozás ezen múlik. Mégis meg kell tartanunk a felsőbbség rendjét, és nem vethetjük meg, ám meg ne tévedjünk abban, hogy a szentségnek nagyobb hatást tulajdonítsunk, ha azt egy püspök vagy a pápa adja, mint amikor egy pap vagy laikus, mint ahogyan a pap miséje és keresztsége és Krisztus testének nyújtása éppen úgy érvényes, <717> mint ha a pápa vagy egy püspök maga tenné, ugyanígy a feloldozás, azaz a bűnbánat szentsége is.¹⁰¹ A tőlük kapott szentséget nagyobbá vagy jobbá nem teszi, hogy a feloldozást bizonyos esetekben maguknak tartják fenn. Ha a misét, a keresztséget és az ezekhez

¹⁰⁰ Vö. Mt 7,24–25; 16,18; 1Kor 10,4.

¹⁰¹ Egyes súlyos bűnök alóli feloldozás – Jn 20,21–23 alapján – az illetékes püspöknek vagy a pápának volt fenntartva (*casus reservati*). DH 1686–1688. sz.; QGP 1: 891. sz.; CIC 2: 889–913, 1303–1309. Luther azonban a feloldozást nem egyházfegyelmi, hanem lelkigondozói feladatnak tekintette: *Az egyház babiloni fogsága* (1520), WA 6: 546; lásd LVM 2. kötet.

hasonlókat fenn is tartják egyeseknek, ezzel a keresztség vagy a mise értékéhez nem tesznek hozzá, sem el nem vesznek belőle.

Tizedszer. Ezért, ha hiszel a pap szavának, amikor feloldoz, azaz Krisztus nevében és az ő igéjének erejével feloldoz, és azt mondja: „feloldozlak bűneidről”, úgy a bűneid bizonyosan fel vannak oldozva Isten, minden angyal és minden teremtmény előtt, nem teérted, nem a papért, hanem Krisztus igaz igéjéért, aki nem hazudhat, amikor azt mondja: „Amit feloldasz, oldva lesz.” Ha pedig nem hiszed, hogy valóban megbocsáttatnak bűneid, és valóban megszabadultál tőlük, úgy pogány vagy, nem keresztény, és hitetlen Urad, Krisztusod iránt, ami a leg-súlyosabb Isten elleni bűn (vö. Róm 14,23). Semmiképpen se menj el paphoz, ha nem akarsz hinni feloldozásának; hitelenségeddel nagy kárt okozol magadnak. Mert ilyen hitelenséggel Istenedet hazugnak minősíted, aki papja által mondja, hogy szabad vagy bűneidről. Te pedig azt mondod: „én nem hiszem”, vagy: „ké-
telkedem ebben”, éppen mintha bizonyosabb lennél gondolataidban, mint Isten igéjében, holott minden gondolatot hagynod kellene, és Isten papok által mondott igéjének kellene teret engedned rendíthetetlen hittel. Mi a különbség, ha kétel-
kedsz abban, hogy feloldozásod Istennek tetszik-e, és szabad vagy-e bűneidről, vagy ha azt mondanád, hogy Krisztus nem szólt igazat, és nem tudod biztosan, hogy valóban érvényesnek tartja-e Péternek mondott szavait: „Amit feloldasz, oldva lesz.” Ó, Isten őrizzen minden embert az efféle ördögi hitelenségtől!

Tizenegyszer. Ha feloldoznak bűneidről, igen, ha bűnös lelkiismeretedet egy igaz életű keresztény ember megvigasztalja, férfi, nő, fiatal vagy öreg, úgy olyan hittel kellene fogadnod, hogy inkább hagynád magadat széttépni, ismétel-
ten megölni, sőt minden teremtményt tagadnál inkább, mintsem hogy kételkedj abban, hogy ez Isten előtt így van. Isten ugyanis azt parancsolta nekünk, hogy higgyünk kegyelmében, és bízzunk abban, hogy bűneinkre bocsánatot kaptunk. Mennyivel inkább kell hinned ezt, ha neked erről egy emberen keresztül jelet ad! Nincs nagyobb bűn, mint ha nem hisszük a bűnök bocsánatáról szóló tételt, amelyet a hitvallásban naponként imádkozunk. Ez a bűn a Szentlélek elleni bűn, mely erősíti és örök időkre megbocsáthatatlanná teszi az összes többi bűnt (vö. Mt 12,32). Ezért nézd, milyen kegyelmes Istenünk és Atyánk van nekünk, aki nemcsak ígéri bűneink bocsánatát, de meg is parancsolja a legsúlyosabb bűn terhe alatt, hogy higgyük el neki, hogy azok megbocsáttatnak. Ugyanezzel a parancsával örvendező lelkiismerethez juttat, míg a legszörnyűbb bűn képével a bűnöktől és a rossz lelkiismerettől akar megszabadítani.

<718> Tizenkedszer. Egyesek arra tanítanak bennünket, hogy bizonyta-
lanok legyünk, hogy bizonytalanoknak kell lennünk a feloldozásban és kétel-
kednünk kegyelembe fogadottságunkban és abban, hogy bűneink meg vannak

bocsátva, mert nem tudhatjuk, hogy a bűnbánatunk elegendő-e, vagy hogy eleget tettünk-e bűneinkért. A papok tudatlansága miatt sem lehetséges egészen méltó bűnbánat. Őrizkedj az ilyen csábító, nem keresztény fecsegőktől! A pap nem lehet biztos a töredelmedben és hitedben, de ez nem tesz semmit. Neki elég, hogy gyónsz és feloldozást óhajtasz, ezt adja meg neked, és tartozik is ezzel. Hogy mennyire lesz ez a te javadra, ezt Istenre és a te hitedre hagyja. Ne vitatkozz azonban arról, hogy bűnbánatod elegendő-e vagy sem, hanem légy bizonyos abban, hogy minden igyekezeted és minden bűnbánatod sem elegendő, menekülj hát Isten kegyelméhez, és légy egészen biztos az ígében, amelyet a szentségben hallasz. Fogadd be azt szabad, örvendező hittel, semmit sem kételkedve! (Vö. Jak 1,6) Kegyelembé fogadtattál, nem a te érdemedért vagy töredelmedért, hanem Krisztus kegyelmes isteni irgalmasságából, mely teljesen ingyen ígéri, kínálja és adja a bűnök bocsánatát, hogy így ne magadért, sem cselekedeteidért, hanem kedves mennyei Atyád kegyelméért és irgalmasságaért tanulj imádkozni a bűn, a lelkiismeret és az ördög minden kísértésével szemben. Azután annál inkább bánd meg a bűnöket, és cselekedj elegendő jót, amennyit csak tudsz, és hagyd, hogy a meg nem érdemelt megbocsátásba vetett tiszta hit vezéreljen, melyet Krisztus megígért ígében.

Tizenharmadszor. Akik azonban nem akarnak békességet, azok úgy vélik, hogy elegendő bűnbánatot és cselekedetet végeztek. Azon felül, hogy Krisztust hazugnak bélyegzik és a Szentlélek ellen vétének, a bűnbánat méltóságos szentségével is méltatlanul bánnak. Elveszik megérdemelt jutalmukat, tudniillik homokra építenek, inkább bíznak magukban, mint Istenben. Ebből aztán lelkiismeretük egyre növekvő nyugtalanságának kell következnie, és annak, hogy lehetetlen dolgok után törekszenek hiába. Alapot és vigasztalást keresnek és sohasem találják, míg az ilyen eltévelyedés vége be nem következik: a kétségbeesés és az örök kárhozat. Mert mi mást keresnek ezek, mint hogy saját cselekvésük által bizonyosak akarnak lenni, mintha cselekedeteikkel akarnák Isten ígését megerősíteni, amely által pedig nekik kellene a hitben megerősödniük? A mennyet igyekeznek alátámasztani, amelybe pedig nekik kellene kapaszkodniuk, azaz nem engedik Istent irgalmasnak lenni, és csak bírónak akarják, mintha nem bocsáthatna meg semmit ingyen, hacsak nem lett előre megfizetve. Pedig az egész evangéliumban egyetlen emberről sem olvasunk, akitől Isten valami mást követelt volna, mint hitet. <719> Minden jó cselekedetét ingyen kegyelemből juttatta a méltatlanoknak és bűnösöknek. Azután parancsolta meg, hogy éljenek igazul, és menjenek el békességben.

Tizennegyedszer. Legyen mindegy, hogy egy pap tévelyeg-e, vagy meg van-e kötözve, vagy könnyelműen oldoz-e fel, ha őszintén és hittel elfogadod az ígét,

amennyiben tévedéséről vagy megkötözött voltáról nem tudsz, sem le nem nézed, úgy annak ellenére fel vagy oldozva, és tiéd a szentség teljes egészében. Ahogyan mondtuk: sem nem a paptól, sem nem a te cselekedetedtől függ,¹⁰² hanem egészében a hitedtől; amennyit hiszel, annyi van. E nélkül a hit nélkül, még ha lehetséges is lenne, hogy az egész világ töredelme a tiéd legyen, úgy mégiscsak Júdás töredelme lenne az, mely Istent inkább haragra gerjeszti, mintsem kien-geszteli. Mert semmi sem békíti ki Istent jobban, mint ha őt azzal tiszteljük, hogy igazságos és kegyelmes, ezt pedig nem cselekszi más, csak aki hisz az ő igéjében. Így magasztalja őt Dávid: „Uram, te türelmes, irgalmas és igaz vagy” (vö. Zsolt 86,15; 33,4; 145,8), és ugyanez az igazság megszabadít bennünket minden bűntől, ha mi hitünkkel ehhez az igazsághoz tartjuk magunkat.

Tizenötödször. Ebből következik, hogy Szent Péter kulcsai és hatalma nem hatalom, hanem szolgálat. A kulcsok nem Szent Péternek, hanem nekem és neked adtak. A kulcsok a tiéd és az enyém, mert Szent Péternek nincs szüksége rájuk mint püspöknek vagy pápának, és nem is az ő hasznára vannak, hanem minden előnyük az, hogy a bűnösöknek segítenek, hogy lelkiismeretük megvi-gasztalódjon és megerősödjön. Krisztus így rendelte, hogy az egyházi hatalom szolgálat legyen (vö. Mt 20,27), hogy a lelkészek a kulcsokkal semmiképpen se maguknak, hanem mindannyiunknak szolgáljanak. Ebből tehát látható, hogy a pap nem tesz többet, hanem csak az ígét mondja, ezzel már megvan a szentség. Ez az ige Isten ígéje, ahogyan megígérte. A papnak elegendő jele és oka van a feloldozáshoz, ha látja, hogy a feloldozást kívánják. Ennél többet nem köteles tudni. Ezt azért mondom, hogy a kulcsok legkegyelmesebb hatását szeressék és becsüljék, és ne vessék meg egyesek visszaélései miatt, akik semmi többet nem tudtak használatukról, hanem kiátkoznak, fenyegetnek és gyötörnek vele, merő zsarnokságot csinálnak az ilyen kedves, vigasztaló hatalomból, mintha Krisztus csak az ő akaratukat és hatalmukat erősítette volna meg a kulcsokkal.¹⁰³

Tizenhatodszor. Nehogy valaki ismét azzal vádolhasson, hogy tiltom a jó cselekedeteket, azért mondom, hogy nagyon komolyan kell a bűnbánatot és a szenvedést, a gyónást és a jó cselekedeteket végezni. Azt azonban, amennyire csak tudom, hangsúlyozom, hogy a szentségekben való hitet hagyják meg a legfőbb jónak és annak az örökségnek, amellyel Isten kegyelmét elnyerjük. Ezután kell

¹⁰² A szentség érvényessége ugyan nem függ a kiszolgáltató személyétől, de függ kiszolgáltató szándékától és a kiszolgáltatás módjától, amint ezt az *Exsultate Deo* bulla (1439) meghatározza. DH 1310–1313. sz.; QGP 1: 774(9). sz.

¹⁰³ Vö. *A kulcsokról* (1530), WA 30/II: 435–436; CA 28; BSLK 123–124; KK 1: 56; *Ágostai hitvallás* 61–62.

sok jót tennünk, <720> egyedül Isten tiszteletére és felebarátaink javára, nem pedig azért, hogy ezekre hagyatkozzunk, mint amik elegendők a bűnök megfizetésére. Isten ingyen, szabadon adja a kegyelmét. Ugyanígy mi is ingyen és szabadon szolgáljunk neki. Mindazt, amit mondtam erről a szentségről, azoknak mondtam, akiknek lelkiismerete szomorú, nyugtalan, megzavart, megrettent, akik szeretnének bűneiktől megszabadulni és igazak lenni, de nem tudják, hogyan kezdjék el, pedig ők igazán töredelmesek, sőt túlságosan töredelmesek és csüggetegek. Őket vigasztalja Isten Ézsaiás próféta által: „Hirdessétek a csüggedőknek, és mondjátok nekik: Vigasztalódjatok! Nézzétek, itt van a ti Isteneitek!” (Vö. Ézs 40,1–2) És Krisztus Mt 11,28-ban: „Jöjjetek énhozzám, akik meg vagytok terhelve, és megfáradtatok, meg akarlak vigasztalni benneteket stb.”¹⁰⁴ A keményszívűeknek azonban, akik még nem kívánják a lelkiismeret vigasztát, és akik ezeket a gyötrődéseket nem érezték, azoknak a szentség nem használ, azokat Isten rettenetes ítéletével előbb meg kell puhítani és porhanyóssá tenni, hogy ők is keressék a szentségnek ilyen vigasztalását, hogy ők is megtanuljanak sóhajtani utána.

Tizenhetedszer. Ha valakit a gyóntatásban meg akarnak kérdezni, vagy valaki önmagát akarja megvizsgálni, hogy van-e igaz töredelme vagy sem, úgy legyen. Csak soha senki ne legyen olyan szemtelen Isten szemei előtt, hogy azt mondja, van elegendő töredelme, mert ez elbizakodottság és hazugság. Senkinek sem elegendő a töredelme bűneiért. Sokkal fontosabb annak megvizsgálása, hogy erősen hiszi-e a szentséget, azt, hogy bűnei megbocsáttattak, hasonlóan, ahogy Krisztus szólt a gutaütöthöz: „Bízzál, fiam, megbocsáttattak bűneid” (Mt 9,2), és az asszonyhoz: „Bízzál, leányom, hited meggyógyított téged”¹⁰⁵ (Mt 9,22). Az ilyen vizsgálat egészen ritka lett ebben a szentségben, minduntalan csak bűnbánattal, bűnnel, elégtétellel és búcsúval van dolgunk, és így vak vezeti a világtalant. A szentségben a pap szavaival valóban Isten üzenetét hozza a bűnök és vétkek megbocsátásáról.¹⁰⁶ Ezért leginkább afelől kellene kérdezősködni és annak utánanéznie, hogy az ember képes-e ennek az üzenetnek a befogadására. Erre azonban semmilyen más módon nem válhat képessé, hanem csak ennek az üzenetnek hittel való fogadása és óhajta által. Bűnről, töredelemről és jó cselekedetéről a prédikációkban kell beszélni, a szentség és a gyónás előtt.

Tizennyolcadszor. Megtörténhet, hogy Isten nem engedi, hogy az ember

¹⁰⁴ MBT: „Jöjjetek énhozzám mindnyájan, akik megfáradtatok, és meg vagytok terhelve, és én megnyugvást adok nektek.”

¹⁰⁵ MBT: „Bízzál, leányom, hited megtartott téged.”

¹⁰⁶ Vö. *Apológia* 12; BSLK 276; KK 1: 205.

meglelje bűnei bocsánatát, és megmarad lelkiismeretének vergődése és nyugtalansága a szentség után is, mint annak előtte. Itt bölcsen kell eljárni, mert hitében van a nyomorúsága. Lehetetlen, hogy a szív ne legyen boldog, ha hiszi bűnei bocsánatát, ahogyan nem lehetséges, hogy ne legyen szomorú és nyugtalan, ha nem hiszi a bűnök bocsánatát. Ha Isten engedi, hogy gyenge maradjon a hit, azon ne essünk kétségbe, hanem fogadjuk mint próbatételt és kísértést, <721> melyen keresztül Isten az embert próbára teszi, indítja és ösztönzi, hogy annál inkább kiáltson és könyörögjön ilyen hitért, és az evangéliumbeli megszállott apjával együtt mondja: „Ó, Uram, segíts a hitetlenségemen!” (Mk 9,24), és az apostolokkal: „Ó, Uram, növeld a hitünket!” (Lk 17,5) Így tanulja meg az ember, hogy minden az Isten kegyelme: a szentség, a bocsánat és a hit. Majd’ elalélva kétségbeesik önmaga felett, és egyedül Isten kegyelmében reménykedik, és abba kapaszkodik szüntelenül.

Tizenkilencedszer. Más dolog a bűnbánat és a bűnbánat szentsége. A szentség az előbb említett három dologból áll: Isten ígéből, azaz a feloldozásból, az ebben való hitből és a békességből, azaz a bűnök bocsánatából, mely bizonyosan követi a hitet. A bűnbánat felosztása is hármas: töredelem, gyónás és elégtétel.¹⁰⁷ Amint a töredelemmel való sokféle visszaélést megmutattam az előzőekben, hasonlóan áll a dolog a gyónással és az elégtétellel is. Sok könyv van tele ez utóbbi dolgokkal.¹⁰⁸ Sajnos azonban kevés könyv szól a bűnbánat szentségéről. Ahol azonban a szentséget hitben helyesen használják, ott a bűnbánat – töredelem, gyónás és elégtétel – ugyancsak könnyű, és nincs veszély, hogy kevés vagy sok lenne, mert a szentségben való hit minden egyenlenséget elsímít, minden űrt kitölt. E hit birtokában senki sem tévedhet, legyen szó akár töredelemről, gyónásról vagy elégtételről; de ha mégis tévedne, úgy nem árthat neki. Ahol azonban nincsen ez a hit, ott semmilyen töredelem, gyónás, elégtétel nem elegendő. Ebből következik a sok könyv és tanítás a töredelemről, a gyónásról és elégtételről, amellyel sok szívet megfélemlítenek, hogy gyakran gyónjanak, miközben azt sem tudják, bűnük hétköznapi-e vagy halálos.¹⁰⁹ De hadd szóljunk még egy kicsit többet erről.

Huszadszor. A hétköznapi bűnöket nemcsak a papnak, hanem egyedül Istennek is meg lehet vallani. Így azonban egy új kérdés vetődik fel: Mi a halálos

¹⁰⁷ Lat. *contritio, confessio, satisfactio*. A felosztás szerepel Aquinói Szent Tamásnál, valamint az „Exsultate Deo” kezdetű pápai bullában is (1439). DH 1323. sz.; QGP I: 774(13). sz.

¹⁰⁸ Az ún. gyónókönyvek (*libri poenitentiales*) részletes bűnkatalógusokat tartalmaztak, bűnönként feltüntetve a hozzájuk rendelt vezeklést és elégtételt is

¹⁰⁹ Lat. *peccata venialia* és *peccata mortalia*. A Luther által használt megkülönböztetés (hétköznapi – halálos) megfelelt a bűcsú gyakorlatának. Aquinói Szent Tamás hat cikkelyben foglalkozik a bocsánatos és halálos bűnök közötti különbségtétellel.

és mi a hétköznapi bűn? Nem volt soha és nem is lesz olyan doktor, aki annyira tanult lenne, hogy biztos szabályt mondhatna a hétköznapiinak a halálostól való megkülönböztetésére, kivéve az Isten parancsainak durva áthágását, mint amilyen a házasságtörés, gyilkosság, lopás, rágalmozás, csalás, gyűlölködés és ezekhez hasonlók. Egyedül Isten ítéletén fordul meg, mely más bűnöket tekint még halálosaknak. Az ember nem tudja ezeket felismerni, ahogyan a 19. zsoltár mondja: „Ó, Isten, ki ismerheti meg minden bűnét? Titkos bűnöktől tisztíts meg engemet.” (Zsolt 19,13)¹¹⁰ Ezért a titkos gyónásba¹¹¹ csak azok a bűnök tartoznak, amelyeket nyilvánvalóan halálosaknak ismerünk, és melyek az ember lelkiismeretét éppen akkor nyomják és rémítik, mert ha minden bűnt meg kellene gyónni,¹¹² minden pillanatban gyónni kellene, mert ebben az életben sohasem vagyunk bűn nélkül. Még jó cselekedeteink sem lesznek soha tiszták és bűn nélküliek. De mégsem haszon nélküli, hogy kis bűnöket is meggyónunk, különösen ha nincs tudomásunk halálos bűnről. Mert mint mondtam, a szentségben Isten igéjét hallani, <722> s ezáltal a hit egyre erősödik. És még akkor is, ha nincs mit megvallani, éppen a hit kedvéért hasznos lenne hallani a feloldozást, vagyis Isten szavát. Így az ember egyre inkább hozzá szokna ahhoz, hogy higgyen a bűnök bocsánatában. Azért mondtam, hogy a szentségben való hit cselekszik meg mindent, akár túl sok, akár túl kevés a gyónás. Minden javára van annak, aki Isten szentségében és szavában hisz.

Az elégtételről legyen elég most ennyi, miszerint a legjobb elégtétel az, ha az ember nem vétekezik többé, és felebarátjának minden jót megtesz, legyen barát vagy ellenség. Erről ritkán szólnak, csak felajánlott imádságokkal akarnak mindenért megfizetni.

Huszonegyedszer. Ez az a hatalom, amely által Jézus Máté evangéliumában azt mondja a hitetlen írástudóknak: „Hogy pedig megtudjátok, hogy van hatalma az Emberfiának megbocsátani a bűnöket a földön: Kelj fel – így szólt ekkor a bénához –, vedd az ágyadat, és menj haza! Az pedig felkelt, és hazament. Amikor a nép ezt meglátta, csodálkozott; és dicsőítették az Istent, aki ilyen hatalmat adott az embereknek.”¹¹³ (Mt 9,6–8)

A bűnök megbocsátásának hatalma nem más, mint hogy egy pap, sőt szükségből minden keresztény ember ezt a felmentő ítéletet mondhatja a másiknak

¹¹⁰ MBT: „A tévedéseket ki veheti észre? Titkos bűnök miatt ne büntess meg!”

¹¹¹ Azaz a fülbegyónásba.

¹¹² Az összes bűn felsorolását is az *Exsultate Deo* bulla (1439) követeli meg: DH 1323. sz.; QGP 1: 774(13). sz. A kérdéssel a IV. lateráni zsinat is foglalkozott: DH 812–814. sz.; QGP 1: 604. sz.

¹¹³ MBT: „Amikor a sokaság ezt meglátta, félelem fogta el őket; és dicsőítették az Istent, aki ilyen hatalmat adott az embereknek.” (Mt 9,8)

örvendezve, ha bűneiben azt nagyon megszorodottnak és meggyötörtnek látja: „Vigasztalódj, bűneid meg vannak bocsátva.” Aki ezt elfogadja és hiszi, mint Isten igéjét, annak bűnei bizonyosan megbocsáttattak. Ahol azonban nincs hit, nem segít semmit, még ha maga Krisztus vagy Isten mondaná is ki ezt a felmentő ítéletet, mert Isten senkinek sem adhatja, aki azt nem akarja elfogadni. Elfogadni pedig az nem akarja, aki nem hiszi, hogy adatik neki. Nagyon tiszteletlen hát Isten igéje iránt, mint fentebb mondtam. Látjátok tehát, hogy az egész egyház bűnbocsánattal van tele, de kevesen vannak, akik valóban befogadják és elnyerik, mert nem hisznek, hanem cselekedeteikkel akarják magukat biztosítani.

Igaz tehát, hogy a pap valóban megbocsátja a bűnt és a vétket, de nem adhat a bűnösnek hitet, mely a bűnbocsánatot ajánlja és elfogadja. Ezt Istennek kell adnia, de a bocsánat mindenképpen, valóságosan olyan igaz, mintha Isten maga mondaná, akár megragadja a bűnöst a hit, akár nem. Ilyen hatalma, hogy a bűnőket megbocsássa, vagyis Isten helyett ítéletet mondjon, az Ószövetségben sem a főpapnak, sem az alsóbb rendű papnak, sem a királynak, sem a prófétának és senkinek a nép között nem volt, hacsak külön nem parancsolta valakinek Isten, mint Nátánnak Dávid király esetében (2Sám 12,1). Az Újszövetségben, ha nincs jelen pap, minden keresztény embernek megvan ez a hatalma, éppen Krisztus ígérete alapján, ahogyan azt Péternek mondta: „Amit feloldasz a földön, oldva lesz az a mennyekben is.” (Mt 16,19) Ha ezt egyedül Péternek mondta volna, úgy nem szólt volna a többiekhez: <723> „Amit feloldotok a földön, oldva lesz a mennyben is.” (Mt 18,18) Itt az egész kereszténységhez és minden egyes hívő emberhez külön szól.

Ilyen nagy dolog tehát, hogy valaki keresztény ember: Istent nem lehet teljesen szeretni és dicsőíteni, még ha nem is adatna nekünk több, mint hogy hallgathatunk valakit ilyen ígéket szólni hozzánk. A világ keresztényekkel van tele, és senki sem törődik ezzel, sem nem ad hálát ezért Istennek.

Summa summarum:

Aki hisz, annak minden javára válik, semmi sem árt;

Aki nem hisz, annak minden árt, semmi sem használ.

16. Sermo a keresztség szentségéről

1519

WA 2: 727–737 (német); BoA 1: 185–195; DDStA 2: 1–27; Mü³ 1: 370–381; HLSt 714. sz. Magyarul: MLF 4: 21–31; ²4: 26–38. Szakirodalom: STOCK 1982; LOHSE 1995, 144–150; KOLB 1999; BRECHT 2003; SCHMIDTKE 2014. (Gáncs Aladár – Muntag Andor ford.)

<727> Először. A keresztség – görögül *baptismos*, latinul *mersio* – azt jelenti: valamit egészen belemeríteni a vízbe úgy, hogy az fölötte összezsugorodjon. Most azonban sok helyen nem szokás a gyermekeket a keresztségbe süllyeszteni és belemeríteni, hanem csak kézzel leönteni a keresztségvízzel.¹¹⁴ Azonban mégis úgy kellene lennie és az lenne helyes, hogy amint a *Taufe* ['keresztség'] szó mondja, a gyermeket, illetve mindenkit, akit megkeresztelnek, egészen a vízbe süllyesztenének és merítenének, és onnan kiemelnék. Hiszen kétségtelen: a németben a *Taufe* szócska a *Tiefe* ['mélység'] szóból származik,¹¹⁵ mert amit az ember megkeresztel, azt mélyen a vízbe süllyeszti. Ezt követeli a keresztség jelentése is, mert az azt jelenti, amint hallani fogjuk, hogy az óembernek és a testtől és vértől való bűnös születésnek egészen meg kell fojtatnia az Isten kegyelme által. Azért a keresztséget jelentésének megfelelően kell végrehajtani, és igazi, tökéletes jelet adni hozzá.

Másodszor. A keresztség külső ismertetőjel vagy jelszó, amely minket elkülönít minden meg nem keresztelt embertől,¹¹⁶ hogy ezáltal minket úgy ismerjenek meg, mint Krisztusnak, a mi Urunknak népét, akinek a zászlaja, azaz a szent kereszt alatt állandóan küzdenünk kell a bűn ellen. Ezért nekünk ennél a szentségnél három dologra kell figyelniünk: a jelre, a jelentésre és a hitre.¹¹⁷ A jel abból áll, hogy az embert az Atya, Fiú, Szentlélek nevében a vízbe süllyeszti, de nem hagyják benne, hanem ismét kiemelik. Ezért mondják: *aus der Taufe*

¹¹⁴ Az ógyházban még a beáztatás (*immersio*) volt általános, jóllehet indokolt körülmények között a leöntést (*infusio*) is érvényesnek ismerték el. A középkortól kezdve klimatikus okokból egyre inkább az utóbbi szertartás terjedt el.

¹¹⁵ Jelenlegi ismereteink szerint is helyes etimológia, ún. hangmáslószerű képzés (*Ablaut*). A két szó megfelelője a görögben is összefügg egymással.

¹¹⁶ A keresztség mint beavatási rítus: *Keresztelési könyvecske* (1526), WA 19: 538; BSLK 537; KK 2: 81–82; PRÖHLE 109. *Nagy káté* (1529), BSLK 691, 704; KK 2: 183, 192; PRÖHLE 231, 242. Ez megfelel Ágoston tanításának: *De baptismo*; PL 43: 107–244.

¹¹⁷ Németül sorrendben: *Zeichen, Bedeutung, Glaube*. Vö. alább: 17. sz. *Sermo Krisztus valóságos szent testének szentségéről*.

gehoben.¹¹⁸ A jelben tehát meg kell lennie mindkét dolognak, a bemeztítésnek és a kiemeztésnek is.

Harmadszor. A kereszttség jelentése: a bűnnek való boldog meghalás és az Isten kegyelmében való feltámadás, azaz az óember, aki bűnben fogantatott és született, itt megfojtatik, és új ember jön elő és támad fel, aki kegyelembe született. Ebben az értelemben nevezi Szent Pál a Tituszhoz írt levelében a keresztstget <728> az újjászületés fürdőjének (Tit 3,5), mert az ember ebben a fürdőben újjászületik és megújul, amint Krisztus is mondja János evangéliumában: „Ha nem születtek másodszor víztől és a kegyelem Lelkétől, nem mehettek be a mennyek országába.”¹¹⁹ (Jn 3,5) Mert amiképpen a gyermek kiemeztetik anyjának méhéből, és megszületik, és ezzel a testi születéssel bűnös ember és a haragnak gyermeke lesz, így emeltetik ki az ember a keresztstgből, és születik lelkileg, és ezáltal a kegyelemnek gyermeke és megigazult ember lesz. Így fulladnak meg a bűnösök a keresztstgben, és az igazság lép a bűnök helyébe.

Negyedszer. A kereszttség jelentése, azaz a bűnök meghalása vagy megfulladása ebben az életben nem megy végbe teljesen, amíg az ember test szerint is meg nem hal és teljesen porrá nem lesz. A szentség, avagy a kereszttség jele már megtörtént, ezt szemünkkel látjuk. A jelentés, azaz a lelki kereszttség: a bűnök megfulladása, állandóan tart, amíg élünk, és csak a halálban lesz igazán teljes, mert akkor meríttetik bele az ember igazán a keresztstgbe, és történik meg az, amit a kereszttség jelent. Azért ez az egész élet nem más, mint megszakítás nélküli lelki kereszttség, egészen a halálig. És aki megkereszteltetett, az halálra ítéltetett, mintha azt mondaná a pap, amikor keresztel: „Látod, bűnös test vagy,¹²⁰ azért megfojtalak téged az Isten nevében, és halálra ítélek az ő nevében, hogy veled együtt minden bűnöd meghaljon és megsemmisüljön.” Így szól Szent Pál a Rómaiakhoz írt levelében: „A keresztstg által [...] eltemettettünk Krisztussal együtt a halálba.” (Róm 6,4) Minél előbb hal meg az ember a keresztstge után, annál előbb lesz teljessé a keresztstge, mert a bűn nem szűnik meg egészen, amíg

¹¹⁸ „A keresztstg fürdőjéből kiemezt” (ném.).

¹¹⁹ MBT: „Ha valaki nem születik víztől és Lélektől, nem mehet be az Isten országába.”

¹²⁰ A németben szó szerint: hús [*Fleisch*]. A magyar *test* szó nem tudja érzékeltetni a németben is tükrözhető bibliai különbségtételt a test mint adottság [gör. *sóma*] és a test mint az ember Istentől eltávolodott mivolta [gör. *sarx* – Luther itt erre utal] között. A *sóma* kifejezésnek semmilyen negatív konnotációja nincs, ahogyan Luther sem veti meg az emberi testet önmagában. Ellenben a *sarx* szó szorosan kapcsolódik a bűn fogalmához. A Károlyi Gáspár óta bevett – jelentéstörténetileg indokolható – magyar fordítási gyakorlatra tekintettel mi sem teszünk különbséget a hús [ném. *Fleisch* – vö. gör. *sarx*; lat. *caro*] és a test [ném. *Körper*; *Leib* – vö. gör. *sóma*; lat. *corpus*] kifejezések között.

ez a test él, amely annyira bűnben fogantatott, hogy a bűn a természete, amint a próféta mondja: „Lásd, én vétekben fogantattam, és bűnben hordozott engem az anyám.”¹²¹ (Zsolt 51,7) Ezen nem lehet másképpen segíteni, csak úgy, ha az ember természete bűneivel együtt meghal és semmivé lesz. Így a keresztyén ember élete semmi más, mint a boldogító meghalás elkezdése, a keresztségtől fogva a sírig. Mert Isten teljesen újjá akarja teremteni őt az ítélet napján.

Ötödször. Ugyanis a keresztségből való kiemelés is gyorsan megy végbe. De amit jelent, a lelki születés, a kegyelem és igazság megsokszorozódása, noha a keresztséggel kezdődik, szintén a halálíg, sőt az ítélet napjáig tart. Csak ott lesz igazán teljessé az, amit a keresztvízből való kiemelés jelent: ott fogunk a halálból, bűntől és minden gonosztól testben és lélekben tisztán feltámadni és azután örökké élni. Akkor fogunk igazán kiemelteni a keresztvízből és tökéletesen megszületni, a halhatatlan mennyei életnek igazi keresztelési ingét¹²² magunkra venni. Ez az, amikor a keresztszülők azt mondják a gyermeknek a vízből való kiemeléskor: „Lásd a te bűneidet, most megfulladtak, Isten nevében átveszünk téged az örök, ártatlan életre.” Mert így fognak az angyalok az ítélet napján <729> minden megkeresztelt, igaz keresztyén embert kiemelni, és akkor valóban beteljesül, amit a keresztség és a keresztszülők csak jeleznek. Így mondja Krisztus Mt 24,31-ben: „És elküldi angyalait [...], és egybegyűjtik az ő választottait a négy égtáj felől, napkelettől napnyugatig.”¹²³

Hatodszor. Erre a keresztségre mutatott régen az özönvíz, amelyet Nőé átért. Akkor az egész világ megfulladt, nyolc ember: Nőé, három fia és feleségei kivételével, ők megmenekültek a bárkában. Hogy a világ emberei megfulladtak, azt jelenti, hogy a keresztségben a bűnök megfojtnak; azonban az, hogy a nyolc ember a bárkában megmenekült mindenféle állattal együtt, azt jelenti, hogy az ember a keresztség által üdvözülni, ahogy azt Szent Péter második levelében magyarázza (2Pt 2,5). Nos, a keresztség sokkal nagyobb özönvíz, mint amilyen amaz volt, mert az nem fojtott meg több embert, mint egy nemzedéket, de a keresztség folytonosan megfojt minden embert az egész világon, Krisztus születésétől fogva az ítéletnapig. Ez a kegyelem özönvize, míg az a haragnak özönvize volt. Ezt jelenti be a 29. zsoltár: Isten új, folytonos özönvizet fog adni¹²⁴

¹²¹ MBT: „Lásd, én bűnben születtem, anyám vétekben fogant engem.”

¹²² A keresztelői ing (*Westerhemd*) emlékét ma a csecsemőkre adott fehér sapkácska (*Westerhaube*) őrzi. Vö. *Zsidómisszió* 117–118; *LVM* 7: 541–542 (1633. sz.); *WA.TR* 1: 299. és 1060. sz.; 2: 2634. sz.

¹²³ MBT: „És elküldi angyalait [...], és egybegyűjtik az ő választottait a négy égtáj felől, az ég egyik sarkától a másik sarkáig.”

¹²⁴ A zsoltárvers így hangzik: „Az Úr trónolt az özönvíz felett.” (KG)

(vö. Zsolt 29,10). Mert kétségtelenül sokkal több ember kereszttetetik meg, mint ahány az özönvízben megfulladt.

Hetedszer. Ebből következik: igaz ugyan, hogy az ember, amikor kijön a keresztségből, tiszta és bűn nélküli, egészen ártatlan. De ezt sokan nem helyesen értik: azt gondolják, nincs itt többé semmi bűn; lusták és hanyagok lesznek a bűnös természet megöldöklésében, s ugyanúgy viselkednek egyesek a gyónás után is. Ezért, ahogy fentebb mondtuk, helyesen kell értenünk és tudnunk, hogy testünk, amíg itt él, természettől gonosz és bűnös.¹²⁵ Isten, hogy ezen segítsen, azt határozta, hogy egészen mássá és újjá akarja teremteni. Amint Jeremiás könyve mondja: A fazekas azt a fazekat, amely jól sikerült, újra összegyűrja az agyaggal, azután másik fazekat készít, olyat, ami neki tetszik. Így vagytok ti, mondja Isten, az én kezemben (Jer 18,4–6). Vagyis mi az első születésnél nem jól sikerültünk. Ezért újra a földre vet bennünket a halál által, és újjáteremt minket az utolsó napon, hogy akkor jól sikerüljünk, és bűn nélkül legyünk. Ezt a végzést kezdi végrehajtani a keresztségben. Ez jelenti, amint már mondtuk, a halált és az utolsó napon való feltámadást. Ami tehát a szentség jelentését vagy jegyét illeti: a bűnök az emberrel együtt már meghaltak, és ő feltámadt, és ezzel a szentség <730> már végbement, ám a szentség műve még nem ment végbe teljesen, azaz a halál és az utolsó napon való feltámadás még hátravan.

Nyolcadszor. Eszerint az ember teljesen tiszta és ártatlan a szentség értelmé szerint. Ezzel nem mondtunk mást, csak azt, hogy övé az Isten jele, a keresztség, ez azonban azt jelenti, hogy bűneinek meg kell halnia, és neki is meg kell halnia a kegyelemben, és fel kell támadnia az utolsó napon, hogy büntől tisztán és ártatlannul, örökké éljen. Így a szentségre való tekintettel igaz az, hogy az ember büntelen és ártatlan, de amíg ez nem megy végbe teljesen, és ő még a bűnös testben él, addig nincs bűn nélkül, sem nem tiszta minden vonatkozásban, inkább csak elkezdett tisztává és ártatlanná válni. Ezért támadnak fel az életkor előrehaladtával természetes, bűnös ösztönei: harag, tisztátlanság, gerjedelem, fösvenység, gőg és ehhez hasonló; mindezekből semmi sem lenne, ha a bűnök a szentségben már mind megfulladtak volna és holtak lennének. Most azonban még csupán arra vannak rendelve, hogy megfojtassanak majd a halál és a feltámadás által az utolsó napon. Ezért panaszkodik Pál Róm 7,18-ban, és vele együtt minden szent, hogy bűnös, és a bűn a természetében van, noha ők megkereszteltek és szentek voltak, ám ez azért van, mert a természetes, bűnös vágyak mindig feltámadnak, amíg élünk.

Kilencedszer. Most azt mondod: mit használ nekem a keresztség, ha nem irtja és pusztítja ki teljesen a bűnt? Itt kell helyesen értelmezni és ismerni a keresztség szentségét. A keresztség tiszteletre méltó szentsége abban segít neked,

¹²⁵ Lásd e sermo 4. pontjához kapcsolódó lábjegyzetet.

hogy Isten veled itt szövetséget köt, és veled eggyé lesz kegyelmes és vigasztaló szövetségben. Először: amennyiben te magadat a keresztség szentségének és jelentésének átadod, azaz meg kívánsz halni bűneiddel együtt, és az utolsó napon újjáteremtetni, amint azt a szentség kijelenti – ahogy már mondtuk –, akkor Isten ezt elfogadja tőled, megkereszteltet téged, és attól az órától fogva elkezd újjáteremteni: kiönti rád kegyelmét és Szentlelkét, aki hozzáfog, hogy a természetet és a bűnt megölje, s hogy a halálra és az utolsó napon való feltámadásra elkészítsen. Másodszor: elkötelezed magad, hogy így maradsz, és bűneidet, ameddig élsz, mindig jobban és jobban megoldóklód, egészen a halálig; Isten ezt is elfogadja, és az életeden át sok jó dologgal és többféle szenvedéssel nevel téged. Ezzel ő azt teszi, amit te a keresztségben kívántál, hogy a bűnöktől meg akarsz szabadulni, meg akarsz halni és az utolsó napon fel akarsz támadni, hogy így a keresztség teljességre jusson. Ezért olvassuk hát és látjuk, hogy miképpen engedi Isten szeretett szentjeit gyötrődni és sokat szenvedni, hogy ezáltal megölettesenek, a keresztség szentségének eleget tegyenek, meghaljanak és újjá legyenek. Mert ha ez nem így történik, és mi nem szenvedünk és nem próbáltatunk meg, <731> akkor a gonosz természet legyőzi az embert, a keresztséget hiábavalóvá teszi, bűnbe esik, és ugyanaz a régi ember marad, aki volt.

Tizedszer. Így hát, amíg fennáll a szövetséged Istennel, ő kegyelmet tanúsít, és kötelezi magát, hogy bűneidet, amelyek a keresztség után is a természetedben vannak, nem fogja beszámítani. Nem tekinti azokat, sem nem kárhoztat értük; megelégszik azzal és tetszése van abban, hogy te kívánsz és állandóan gyakorolod a bűnök megölését, és azoktól haláloz által meg akarsz szabadulni. Ezért, bár bűnös gondolatok és kívánságok is támadnak benned, sőt olykor vétkezel és elesel, ha mégis újra felállsz, és újra felveszed a szövetséget, a szentség és a szövetség ereje által a bűnök kivettetnek, ahogy Szent Pál mondja a Rómaiakhoz írt levélben: Senkit, aki Krisztusban hisz, nem kárhoztat a természetes, bűnös, vétkes hajlam, ha nem követi azt, ha abba bele nem egyezik (vö. Róm 8,1). És Szent János evangélista levelében azt mondja: „Ha pedig vétkezik valaki, van pártfogónk az Atyánál: [...] Jézus Krisztus, mert ő engesztelő [...] a mi bűneinkért” (1Jn 2,1–2). Mindez megtörténik a keresztségben, mert Krisztus adatik nekünk benne, ahogy még a következő sermóban hallani fogjuk.¹²⁶

Tizenegyszer. Ha ez a szövetség nem volna, és Isten nem hunyna szemet kegyelmesen, akkor egyetlen bűn sem volna elég kicsi ahhoz, hogy az minket mégis ne kárhoztatna, mert Isten ítélete egyetlen bűnt sem tűrhet el. Ezért nincsen nagyobb vigasztalás a földön, mint a keresztség. Ez által jutunk a kegyelem és irgalmasság

¹²⁶ 17. sz. Sermo Krisztus valóságos szent testének szentségéről.

ítélete alá, amely a bűnt nem ítéli el, hanem sok gyakorlás által kiüzi. Ebben az értelemben teszi Szent Ágoston e pontos megállapítást: „A bűn a keresztségben egészen megbocsáttatik, nem úgy, hogy az már nincs többé, hanem úgy, hogy nem számíttatik be.”¹²⁷ Mintha azt mondaná: „A bűn ugyan a testünkben marad a halálig, és szüntelenül feléled, de amíg nem egyezünk bele, vagy nem maradunk benne, a keresztség által az rendeltetett felőle, hogy nem visz kárhozatra és nem árthat, hanem naponként egyre inkább kiirtatik, egészen a halálig.” Ezért ne rettenjen meg senki, ha a gonoszra kedvet és kívánságot érez is, ne csüggedjen el, még ha elesett is, hanem gondoljon a keresztségére, és vigasztalódjék meg azon boldogan, hogy itt Isten arra kötelezte magát, hogy megöli a bűneit, és nem számítja be a kárhozatra, hacsak ő nem törődik bele és nem marad meg bennük. Ezek a dühöngő gondolatok és kívánságok ne legyenek okai a csüggedésnek, sőt az elbukás se, hanem mintegy figyelmeztetésül vegyük ezeket Istentől: az ember arra gondoljon, amit a keresztségénél mondott Isten, és hívja Isten kegyelmét, gyakorolja magát a bűn elleni harcban, még a halált is kívánja, hogy megszabaduljon a bűntől.

<732> Tizenkettedszer. Most még a szentség harmadik részéről: a hitről kell beszélnünk. Azaz erősen kell hinnünk, hogy a szentség nem csupán jelzi a halált és az utolsó napon való feltámadást, amely által az ember újjá lesz, hogy azután bűn nélkül, örökké éljünk, hanem ezt már bizonyosan el is kezdte és eszközli is. Továbbá, hogy szövetséget létesít köztünk és Isten között, miszerint mi meg akarjuk öldökölni a bűnöket, és harcolni ellenük egészen halálunkig, ő viszont ezt javunkra fordítja, és kegyelmesen cselekszik velünk, mindaddig, amíg tiszták nem leszünk a halál által, és nem íté meg szigorúan azért, hogy mi ebben az életben nem vagyunk bűn nélkül. Így megérted, hogyan lesz az ember a keresztségben ártatlan és tiszta a bűnöktől, és hogyan marad telve mégis sok gonosz hajlammal. Az ember tehát nem nevezhető más értelemben tisztának, csak úgy, hogy elkezd tisztává válni, és most ennek a tisztaságnak a jelét és szövetségét nyerte el, és mindegyre tisztábbá kell válnia. Ezért Isten nem számítja be visszamaradó tisztatlanságát, így inkább Isten kegyelmes beszámítása által, mint lényege szerint tiszta. Amint a próféta mondja a 32. zsoltárban: „Boldogok, akiknek vétke megbocsáttatott. Boldog ember az, akinek Isten bűneit nem számítja be.”¹²⁸ (Zsolt 32,1–2) Ez a hit a legszükségesebb, mert ez minden vigasz alapja. Akinek

¹²⁷ *Dimitti concupiscentiam carnis in baptismo, non ut non sit, sed ut inpeccatum non imputetur.* Ágoston: *De nuptiis et concupiscentia* I,25,28; PL 44: 430. Ez az Ágoston-érv nagyon fontos Luther számára, írásaiban vagy egy tucatszor felhasználja.

¹²⁸ MBT: „Boldog, akinek hűtlensége megbocsáttatott [...]. Boldog az az ember, akinek az Úr nem rója fel bűnét.”

ez nincs meg, annak kétségbe kell esnie bűneiben. Mert a keresztség után visszamaradt bűn azt eredményezi, hogy a jó cselekedetek Isten előtt mégsem tiszták. Ezért tartsa magát az ember merészen és szabadon a keresztséghez, állítsa azt szembe minden bűnnel és a lelkiismeret minden rettegésével, és mondja alázatosan: „Én ugyan jól tudom, hogy semmi tiszta cselekedetem nincs, azonban meg vagyok keresztelve, és ebben Isten, aki nem hazudhat, elkötelezte magát, hogy bűneimet nem számítja be nekem, hanem megöli és eltörli azokat.”

Tizenharmadszor. Így most megértjük, hogy a keresztség által nyert ártatlanságunkról csakis az isteni irgalmasság alapján beszélhetünk. Mert ő kezdte el azt, és türelmes a bűnnel szemben, úgy tekint bennünket, mintha bűn nélkül volnánk. Innen érthetjük meg azt is, hogy miért nevezi az Írás a keresztyényeket az irgalmasság gyermekeinek, a kegyelem népének, Isten jó akarata embereinek.¹²⁹ Azért, mert ők a keresztség által elkezdtek tisztává válni, s Isten irgalmasságából nem fognak fennmaradt bűnük miatt elkárhozni, míg majd a halál által az utolsó napon teljesen tisztává lesznek, ahogyan arra a keresztség jegyével utal. Ezért nagyon tévednek, akik azt gondolják, hogy ők a keresztség által már egészen megtisztultak: félreértésben élnek, amikor nem öldöklük meg bűneiket, melyeket nem ismernek el, hanem megkeményednek azokban, és így keresztségüket egészen hiábavalóvá teszik. Külső cselekedetekhez ragaszkodnak, melyek leple alatt csak még erősebb és nagyobb lesz a gőg, a gyűlölet és minden más természetes gonoszság, melyekkel nem törődnek. <733> De ne így legyen! A bűnt és a gonosz kívánságot¹³⁰ fel kell ismerni mint valóságos bűnt, azt azonban, hogy ezek nem juttatnak kárhozatra, az Isten kegyelmének kell tulajdonítani. Ő nem akarja azokat beszámítani, de úgy, hogy az ember sok gyakorlással, jó cselekedettel és szenvedéssel küzdjön ellenük, s végül a halál által megölje őket. Azoknak, akik nem ezt teszik, nem fogja elengedni a bűnt, mert ők a keresztséget és annak szövetségét nem követik, így akadályozzák az Isten elkezdett munkáját és a keresztséget.

Tizennegyedszer. Ilyesfélék azok is, akik arra törekednek, hogy bűneiket elégtétellel töröljék el és vessék le.¹³¹ Ők is odáig jutnak, hogy nem is törődnek a keresztséggel, mintha a keresztségre többé nem lenne szükségük, miután abból kiemelték őket. Nem tudják, hogy annak ereje, amint fentebb mondtuk, az egész életen át kihat, a halálig, sőt az utolsó napig. Ezért azt gondolják, hogy valami mást kell találniuk, amivel eltöröljék a bűnt: azaz a cselekedeteket. Így szereznek maguknak és mindenki másnak rossz, megrettenő, bizonytalan lelkiismeretet,

¹²⁹ Lk 2,14; Róm 9,23; Ef 5,1.9.

¹³⁰ Vö. alább: 19. sz. *Nagycsütörtöki sermo Krisztus szent és valóságos testének méltó vételéről.*

¹³¹ Vö. fent: 15. sz. *Sermo a bűnbánat szentségéről.*

a haláltól való kétségbeesett félelmet, és nem tudják, hogyan állnak Istennel. Azt gondolják, hogy a keresztség a bűneik következtében elveszett, és semmit nem használ többé. Ettől őrizzetek! Mert, amint mondtuk, ha valaki bűnbe esett, éppen akkor gondoljon a legerősebben a keresztségére, hogy miképpen kötött vele abban szövetséget Isten, hogy minden bűnét megbocsátja, ha harcolni akar azok ellen a haláláig. Erre az igazságra és Istennek erre a szövetségére boldogan rá kell hagyatkozni, így lesz újra hatásos és erős a keresztség, így lesz a szív ismét megbékélt és boldog; nem a saját cselekedeteiben és elégtételadásban, hanem Isten irgalmassága alapján, amelynek örökké való megtartását ígérte Isten az embernek a keresztségben. És ebben a hitben olyan erősen ki kell tartanunk, hogy még ha minden teremtmény és minden bűn ránk szakadna is, mégis azon csüngjünk, arra gondolva, hogy aki ettől elszakítani engedi magát, Istent teszi hazuggá arra az elkötelezésére nézve, amit a keresztség szentségében vállalt.

Tizenötödször. Ezt a hitet támadja az ördög a legjobban, mert ha ezt megtörte, akkor győzött. Hiszen a bűnbánat szentségének, amelyről szó volt,¹³² az alapja is ebben a szentségben van. Mert csak azoknak bocsáttatnak meg a bűneik, akik megkereszteltettek, azaz akiknek Isten megígérte a bűnök bocsánatát. Tehát a bűnbánat szentsége a keresztség szentségét újítja meg, és ismét arra utal, mintha a pap a feloldozásban ezt mondaná: „Íme, Isten most megbocsátotta a te bűneidet, amint ő neked azt már előbb, a keresztségben megígérte, nekem pedig megparancsolta a kulcsok hatalma által; most újra visszanyerted a keresztség erejét és lényegét.” Ha hiszed, akkor ez a tied, ha azonban kételkedsz, akkor elvesztél.

Azt látjuk tehát, hogy a bűnök ugyan akadályozzák a keresztséget hatásában, azaz a bűnök megbocsátásában és megöklölésében, de a keresztség csak akkor lesz semmivé, ha az ember nem hisz a hatásában. Viszont a hit eltávolítja az akadályt a hatása elől, tehát minden a hiten múlik. <734> És hogy ezt egészen világosan mondjam: más dolog a bűnök megbocsátása, és más a bűnök levétele vagy kiűzése. A bűnök megbocsátását elnyeri a hit, még ha azok nem is üzettek ki egészen. A bűnök kiűzése pedig a bűn ellen való küzdelem gyakorlása, s végül a halál, mert a bűn akkor semmisül meg teljesen. Mindkettő azonban a keresztség műve. Ebben az értelemben írja az apostol a zsidóknak, akik már megkereszteltettek, és bűneik megbocsáttattak, hogy vessék le bűneiket, amelyek rájuk tapadnak (Zsid 12,1). Mert amíg hiszem, hogy bűneimet Isten nem számítja be, addig hatékony a keresztség, és a bűnök meg vannak bocsátva, ámbár nagyrészt még visszamaradtak. Erre következik a kiűzésük, a szenvedés, a halál stb. által. Ez az a tétel, amelyet vallunk: „Hiszek a Szentlélekben, bűnök bocsánatában

¹³² Lásd fent: 15. sz. *Sermo a bűnbánat szentségéről*.

stb.” Ez elsősorban a keresztségre vonatkozik, amelyben végbemegy a bűnök bocsánata, Istennek velünk való szövetsége által. Ezért nem szabad kételkednünk ebben a bocsánatban.

Tizenhatodszor. Ebből következik, hogy a keresztség szükségessé és hasznossá tesz minden szenvedést és különösen a halált úgy, hogy ezeknek a keresztség művét, vagyis a bűnök megöklését kell szolgálniuk. Mert nem lehet másképp: aki eleget akar tenni a keresztségnek, és meg akar szabadulni a bűnöktől, annak meg kell halnia. De a bűn nem szívesen hal meg, ezért teszi olyan keserűvé és borzalmassá a halált. Isten olyan kegyelmes és olyan hatalmas, hogy a bűnt, mely a halált hozta, a saját művével, tudniillik a halállal üzeti el ismét. Sok embert találunk, akik úgy akarnak élni, hogy igazak legyenek, és akik azt mondják, hogy szívesen lennének igazak. Nos, ennek legrövidebb útja vagy módja a keresztség és a keresztség műve, ami a szenvedés és a halál. Ha ezt ők nem akarják, az azt jelenti, hogy nem értik és nem gondolják helyesen, hogyan lehet igaz az ember. Ezért szerzett Isten többféle hivatást, amelyekben az ember gyakorolhatja magát, és megtanulhat szenvedni. Egyeseknek a házasság rendjét, másoknak a papi rendet, ismét másoknak az uralkodói hivatalt, és mindenkinek megparancsolta, hogy fáradozzanak és munkálkodjanak, hogy ezzel megöklöjék a testet, és a halálhoz szoktassák. Mert a keresztség a békét, a kényelmet és ennek az életnek a bőségét mindenki számára, aki megkereszteltetett, valami egészen megmérgezetté tette, mert mindez a keresztség művét hátráltatja; hiszen ezekben nem tanul meg senki szenvedni és szívesen meghalni, sem a bűnöktől megszabadulni és a keresztség követelményeit teljesíteni, hanem ezek által csak ennek az életnek a szeretete, az örök élettől való borzadás, a halálfélelem és a bűnök kiirtásától való menekülés fokozódik.

Tizenhetedszer. Most nézd meg az emberek életét: sokan vannak, akik böjtölést, imádkozást, búcsújárást és hasonló gyakorlatokat folytatnak. Úgy vélik, hogy mindezzel sok érdemet gyűjtenek, s odafönt a mennyben első helyet biztosítanak maguknak, de soha nem tanulják meg gonosz vétkeik megöklését. A böjtöt és minden gyakorlatot arra kell fordítanunk, hogy ezek az óembert, a bűnös természetet elfojtsák, <735> és arra szoktassák, hogy mindazt nélkülözze, ami kíváncsú ebben az életben, és így naponta mindinkább előkészítsék a halálra, hogy ezáltal a keresztségnek eleget tegyen. Ezért egyik ilyen gyakorlat számára sem szolgálhat mértékül sem a szám, sem a nagyság, hanem csak az, amit a keresztség követel. Azaz mindenki olyan és annyi gyakorlást vállaljon, amilyen és amennyi hasznos és jó a bűnös természet elfojtására és megöklésére. Ezeket hagyja el vagy növelje aszerint, amint látja, hogy a bűnök fogynak-e, vagy növekednek. Ehelyett az emberek nekilátnak, és elkezdik ezt vagy azt, most így

csinálnak, azután másképp, mert ők csak a külső látszatra és a dolog mutatós voltára fordítanak gondot. Majd gyorsan elhagyják az egészet, és így egészen állhatatlanok lesznek úgy, hogy végül semmire sem jutnak. Mások meg ezeken törik a fejüket, és tönkreteszik egészséges természetüket úgy, hogy az sem maguknak, sem másoknak nem használ. Ez mind annak a tannak a gyümölcse, amely megszállt bennünket: ugyanis mi a bűnbánat vagy a keresztség után bűn nélkül akarunk lenni, és a jó cselekedeteket nem a bűnök eltörlésére, hanem egyenesen magukért a cselekedetekért vagy az elkövetett bűnökért való elégtételül akarjuk halomra gyűjteni. Ehhez segítenek hozzá a prédikátorok, akik a szentek élettörténetéről és cselekedeteiről nem igaz bölcsességgel prédikálnak, hanem egyetemes példaképet csinálnak belőlük: így az oktalan emberek erre törekszenek, és csak romlást szereznek maguknak a szentek példájából. Isten minden szentnek az ő különös kegyelmét adta, hogy a maga módján teljesítse keresztségének a követelményét. A keresztség azonban a maga jelentése szerint mindenkinek közös mértéket szabott, hogy mindenki a saját hivatásában próbálja meg magát, melyik mód a legalkalmasabb arra, hogy a keresztségnek eleget tegyen, azaz, hogy megöldöklje a bűnöket és meghaljon. Ebben az értelemben lesz könnyű és édes Krisztus terhe (Mt 11,30), és nem okoz szorongást és aggodalmat, ahogy Salamon a hasonló emberekről mondja: „Az ostobát úgy kifárasztja a munkája, hogy a városba sem tud bemenni.” (Préd 10,15)¹³³ Mert éppen úgy van ezekkel is, ahogy azok bajban vannak, akik a városba akarnak menni, és nem találják az utat. Egész életük és munkájuk keserű a számukra, mégsem érnek el semmit.

Tizennyolcadszor. Ide tartozik az a gyakori kérdés is, hogy vajon a keresztség és az a fogadalom, amelyet mi abban Istennek tettünk, több vagy nagyobb-e, mint a szüzességi, papsági vagy szerzetesi fogadalom. Hiszen a keresztség minden kereszténynél egyforma, viszont úgy vélik, hogy a papoknak valami különleges és magasabb van a birtokában.¹³⁴ A feleletet az eddigiekből könnyen megadhatjuk. A keresztségben mindnyájan ugyanazt fogadjuk meg: hogy mi Isten cselekedete és kegyelme által a bűnöket megöldökljük, és szentté leszünk. Ehhez odaadjuk és felajánljuk magunkat, mint az agyag a fazekasnak (vö. Ézs 45,9; Jer 18,6; Róm 9,20–21), és ebben egyikünk sem különb, mint a másik. Azonban arra, hogy ezt a keresztséget kövessük, hogy ezzel a bűnt megöldökljük, nemcsak egy mód vagy

¹³³ KG-ben Préd 10,12.

¹³⁴ A papszentelésnél letett fogadalmat a *Decretum Gratiani* is kiemelten kezeli: CIC 1: 100–102. Szent Tamás pedig úgyszólván második keresztségnek tekinti. Ezzel szemben a reformátor Paul Speratus minden más fogadalomhoz képest a keresztségi fogadalomnak adja az elsőbbséget. CSEPREGI 2013, 129–130, 138–139.

hívás van. <736> Ezért mondtam, hogy mindenkinek meg kell vizsgálnia magát, hogy melyik hívásban tudja bűnét leginkább megöldökölni és a természetét féken tartani. Igaz tehát, hogy nincs magasabb, jobb és nagyobb fogadalom, mint a keresztség fogadalma. Mi többet fogadhat az ember, mint azt, hogy ki fog űzni minden bűnt, meghal, ezt az életet gyűlöli és szentté lesz? E fogadalom alapján kötelezheti el magát valaki egy hívás mellett, amely neki megfelelő és ajánlatos, hogy teljességre vigye a keresztséget. Olyan ez, mintha ketten egy városba mennénk: az egyik mehet a gyalogúton, a másik az országúton, ahogy neki a legjobbnak látszik. Tehát aki a házasság rendjéhez köti magát, az ennek a hívásnak a terhében és szenvedésében jár. Ezzel rak terhet a természetére, hogy az megszokja a jót és a rosszat, kerülje a bűnt, és magát annál jobban előkészítse a halálra; ezt ezen az állapoton kívül nem tudná olyan jól megtenni. Aki azonban több szenvedést keres, és több szenvedés által röviden akar a halálra előkészülni, és keresztsége művét hamar akarja elérni, az kötelezze ám magát szüzességre vagy a papi rendre. Mert ha a papi hívás körül rendben van a dolog, akkor annak szenvedéssel és gyötrellemmel kell tele lennie: szükséges tehát, hogy több gyakorlást nyújtson a keresztségben, mint a házasság rendje, és ezen gyötrellem révén hamarosan hozzászokjon, hogy a halált boldogan fogadja és a keresztségének célját elérje. E hívás fölött van egy még magasabb: az egyházi kormányzatot gyakorló hivatal, mint a püspök, lelkész stb. Ezek minden órában szenvedés és cselekedetek által gyakorolják magukat, hogy a halálra készen legyenek, hogy ne csak magukért tudjanak meghalni, hanem azokért is, akik nekik alá vannak rendelve. De mindezekben a hívásokban nem szabad elfelejtenünk a fent említett mértéket: úgy kell folytatni a gyakorlatot, hogy a bűnök űzessenek ki, és nem szabad a cselekedetek mennyisége és nagysága szerint ítélni. De sajnos, ahogyan elfelejtettük a keresztséget, s hogy mit jelent az, amit ott fogadtunk, és hogy miképpen kell annak hatékonyságában járnunk és céljához eljutnunk, úgy az ahhoz vezető utakat és hívásokat is elfelejtettük, és már egyáltalán nem is tudjuk, hogy mire valók ezek a hívások, vagy hogyan kell az embernek azokban viselkednie a keresztség betöltése végett. Csillogó pompa lett belőle, és csak a világi, külső forma maradt fenn, amint Ézsaiás mondja: „Ezüstöd salakká lett, [...] borod vízzel keveredett.” (Ézs 1,22) Isten könyörüljön ezért. Ámen.

Tizenkilencedszer. Ha azonban a keresztség ilyen nagy, kegyelemteljes és vigasztaló dolog, akkor komolyan kell arra törekednünk, hogy ezért Istennek szívből és örömmel, szüntelenül hálát és dicséretet mondjunk. Attól félek ugyanis, hogy hálátlanságunk következménye az, hogy vakokká és méltatlanokká lettünk ilyen nagy kegyelem felismerésére. Az egész világ bővelkedett és bővelkedik még most is az Isten által szerzett keresztségben és az ő kegyelmében, mi azonban

aggodalmaskodó cselekedetekkel, <737> azután búcsúkkal és hasonló hamis vigaszokkal vezettettünk félre. Azt gondoltuk, nem szabad addig Istenben bízunk, amíg igazak nem vagyunk, s amíg a bűnökért eleget nem tettünk, mintha a kegyelmet megvásárolni vagy megfizetni akartuk volna. Bizony, aki nem úgy tekinti Isten kegyelmét, hogy őt mint bűnöst megtűri és üdvözíti, hanem egyedül csak az ítéletre tekint, az sohasem fog örülni Istennek, nem fogja szeretni és dicsérni őt. Ellenben ha azt halljuk, hogy ő minket, bűnösöket felvesz a keresztség szövetségébe, megkímél és napról napra megtisztít, és ezt szilárdan hisszük, akkor a szívnek örülni kell, Istent szeretnie és dicsérnie. Ebben az értelemben szól Isten a próféta által: „Könyörületes leszek hozzájuk, amilyen könyörületes az ember a fiához.” (Mal 3,17) Ezért kell a magas fenségnek, amely irántunk, szegény elkárhozott férgecskék iránt kegyelmet és irgalmat tanúsít, hálát adni, és a munkáját a valóságnak megfelelően magasztalni és elismerni.

Huszadszor. Mindamellet vigyáznunk is kell, nehogy hamis biztonság üsse fel bennünk a fejét, amely azt mondja magában: „Olyan kegyelmes és nagy dolog a keresztség, hogy Isten nem számítja be nekünk bűneinket, és a keresztség ereje által minden ismét rendben van, mihelyt a bűnből megtérünk, így hát most még a saját tetszésem szerint fogok élni és cselekedni, és valamikor később vagy a halálom óráján majd a keresztségre gondolok, Istent emlékeztetem a szövetségére, és akkor eleget teszek keresztségemnek.” Igen, természetesen nagy dolog a keresztség, hogy megbocsáttatnak bűneid, ha megtérsz a bűnből, és segítségül hívod a keresztségbeli szövetséget. De vigyázz! El ne érjen az ítélet, és meg ne előzze megtérésedet, amikor oly vakmerően és könnyelműen vétkezel a kegyelemben bizakodva! És bár akkor már szeretnél hinni vagy bízni a keresztségben, óvakodj, nehogy Isten rendeléséből kísértésed olyan nagy legyen, hogy hited megállni ne tudjon! Mert ha azok is alig tartatnak meg, akik nem vétkeznek, vagy pedig pusztá gyengeségből esnek el, hogyan maradhat meg vakmerőség, amely gúnyolta és kísértette a kegyelmet? Ezért félelemmel járjunk, hogy az isteni kegyelem gazdagságát szilárd hittel megtarthassuk, és az ő kegyelméért boldogan hálát adhassunk mindörökké. Ámen.

17. Sermo Krisztus valóságos szent testének szentségéről

1519

WA 2: 742–758 (német); BoA 1: 196–212; DDStA 2: 29–67; Mü³ 1: 382–398; HLSt 655. sz. Magyarul: MLF 4: 32–44; ²4: 39–53. Szakirodalom: STOCK 1982; LASKEY 1986a; LASKEY 1986b; MOELLER 1988; LOHSE 1995, 144–150; BRECHT 2003; WENDEBOURG 2009; OHLEMACHER 2014a; TUBÁN 2014. (Wiczián Dezső ford.)

<742> Először. Az oltáriszentségnek, azaz Krisztus valóságos szent teste szentségének ugyancsak három része van. Ezeket szükséges jól megismernünk. Az első a szentség, vagyis a jel; a második ennek a szentségnek a jelentése; a harmadik pedig az erre a kettőre vonatkozó hit.¹³⁵ Ugyanígy minden szentségben ez a három található meg. A szentségnek testi, anyagi formában, vagyis alakban, külsőképpen is láthatónak kell lennie. A jelentésnek belsőnek és lelkinak, az ember lelkében lévőnek kell lennie. A hit pedig ezt a kettőt együtt kell hogy megfelelően hasznosítsa.

Másodszor. A szentség, azaz a külső jegy a kenyér és bor formájába, alakjába van foglalva, amiképpen a keresztségé a vízbe. A kenyér és bor élvezete evéssel, ivással történik, míg a keresztség vizét belemerítéssel vagy meghintéssel használjuk. A szentséget, vagyis a jegyet ugyanis meg kell kapnunk, vagy legalábbis kívánnunk kell, hogy használhasson, jóllehet manapság nem adják a népnek mindkét alakját mindennap, miként hajdan. Persze ez nem is szükséges, mert a papság amúgy is naponként élvezi a nép előtt, s elég, ha a nép csupán naponként kívánja, de jelenleg csak egyik alakjában kapja, ahogyan a keresztyén egyház rendeli és adja.¹³⁶

Harmadszor. Én azonban jónak tartanám, ha az egyház egyetemes zsinaton újra elrendelné, hogy a jegyet minden embernek mindkét szín alatt adják, ugyanúgy, mint a papoknak. Nem azért, mintha nem volna elegendő egy szín alatt is, hiszen elegendő még a hitben való vágyódás is utána, amint Szent Ágoston is mondja: „Miért készülsz rá gyomroddal és fogaddal? Csak higgy, akkor már élvezted is a szentséget.”¹³⁷ Ellenben igenis az volna a szentséghez méltó és

¹³⁵ Németül sorrendben: *Zeichen, Bedeutung, Glaube*. Vö. fent: 16. sz. *Sermo a keresztség szentségéről*.

¹³⁶ Luther itt még elfogadja az egy szín alatti (*sub una specie*) áldozást kora egyházi tanítása és gyakorlata szerint (CIC 1: 1318), de alább már lándzsát tör a két szín (*sub utraque specie*) mellett. A *sub una* végleges elutasítása majd csak egy évvel később történik: *Az egyház babiloni fogsága* (1520), WA 6: 497–573; lásd LVM 2. köt. Vö. CA 22; BSLK 85–86; KK 1: 35–36; Ágostai hitvallás 40–41.

¹³⁷ *Crede et manducasti*. Ágoston: *Tractatus in evangelium Johannis* 25,12; PL 35: 1602. Vö. uő: *Sermones* 112,5,5; PL 38: 645. A szövegben szereplő idézetet a *Decretum Gratiani* is hozza: CIC 1: 1331. Luther írásában igen gyakran előfordul.

helyes, ha a színét és alakját nem töredékesen és részben, hanem egészen adnák. Amiképpen a keresztségről is mondtam, hogy megfelelőbb lenne, ha azt teljes vízbe merítéssel végeznék, nem csupán meghintéssel, mégpedig azért, hogy a jegy teljes és hiánytalan legyen.¹³⁸ Ez a szentség meg éppenséggel a teljes egyesülést <743> és a szentek osztatlan közösségét jelenti, amint még hallani fogjuk, ám ezt a szentségnek csupán az egyik darabja, avagy része nagyon tökéletlenül és hiányosan jelképezi. Nem is jár a kehely használata olyan nagy veszéllyel, mint gondolják,¹³⁹ mert bizony a nép nagyon ritkán él ezzel a szentséggel. Meg hát Krisztus, aki jól tudott minden bekövetkező veszélyről, mégis mindkét szín alatt rendelte, hogy az ő összes keresztyén hívei így éljenek vele.

Negyedszer. Ennek a szentségnek a jelentése vagy eredménye az összes szentek közössége. Ezért nevezik általában *synaxis*nak vagy *communiónak* is, azaz magyarul: közösségnek. A latin *communicare* pedig a közösség elfogadását jelenti, amire magyarul azt mondjuk: az oltáriszentséghez járulni. Ennek az az értelme, hogy Krisztus a szentekkel együtt egy lelki testet alkot, amiképpen egy város népe is egy közösség és test, s minden egyes polgár a másinak és az egész városnak a tagja. Ekképpen az összes szentek tagjai Krisztusnak és az egyháznak, amely Istennek örökkévaló lelki városa, s aki felvételt nyer ebbe a városba, az a szentek közösségébe vétetett fel, Krisztus lelki testébe kapcsoltatott be, annak tagjává lett. Viszont *ex communicate* azt jelenti: kirekeszteni a közösségből, ennek a testnek egyik tagját kivetni, magyarul: kiközösíteni, de különféle értelemben, amint majd a kiközösítésről szóló sermóban¹⁴⁰ ezután el fogom mondani. Így ez a szentség, amelyet a kenyérben és borban veszünk, nem egyéb, mint hogy ennek a közösségnek, a Krisztussal és az összes szentekkel egy testté válásnak bizonyos jegyét vesszük. Akárcsak ha egy polgár valamilyen okmányyszerű jegyét vagy bizonyosságát kapja annak, hogy ő a városnak polgára, a közösségnek tagja. Ilyen értelemben mondta Szent Pál 1Kor 10,17-ben: „Egy kenyér és egy test vagyunk mindannyian, akik egy kenyérből és egy kehelyből részesedünk.”¹⁴¹

Ötödször. Ez a közösség abban áll, hogy Krisztusnak és szentjeinek minden lelki javában részesül, s ezeket velük együtt birtokolja az, aki ezt a szentséget veszi, viszont minden szenvedés és bűn is közössé válik velük. Ekképpen a szeretet szeretetet ébreszt, és eggyé tesz. De hogy a könnyen érthető hasonlatnál

¹³⁸ Lásd fent: 16. sz. *Sermo a keresztség szentségéről*.

¹³⁹ Mivel a jegyek leejtése (morzsázás vagy a bor kiloccsanása) szentségtörésnek számított, a *sub utraque* elleni legfontosabb gyakorlati érv az volt, hogy a kehely nyújtása a bor kiöntésének kockázatával jár.

¹⁴⁰ Vö. alább: 18. sz. *Sermo az átokról*.

¹⁴¹ MBT: „Mert egy a kenyér, egy test vagyunk mindannyian, akik az egy kenyérből részesedünk.”

maradjunk: amiképpen valamely város valamennyi polgárának közös tulajdonává válik annak a városnak a neve, tisztessége, szabadsága, minden hasznát hozó ügye, szokása, életmódja, segítsége, támasza, védelme és egyéb hasonló dolgai, ugyanúgy minden veszedelme is: tűzvész, árvíz, ellenség, halál, kárvallás, sérelem és hasonló. Mert aki együtt akarja élvezni a javakat, annak együttesen vállalnia kell a terheket is, és a szeretetet szeretettel viszonznia. Nyilvánvaló itt, hogy aki egy polgárt megbánt, az az egész várost s annak minden polgárát bántja meg. Aki pedig eggyel jót tesz, az valamennyi többinek a jóindulatát és háláját is elnyeri. Így van ez az emberi testben is, amint Szent Pál 1Kor 12,25–26-ban mondja, ahol ezt a szentséget lelkileg értelmezi: a tagok egymásról gondoskodnak. Ha az egyik szenved, vele együtt szenved valamennyi; <744> ha pedig az egyik jóban részesedik, vele együtt örülnek a többiek. Ekképpen látjuk: ha valakinek a lába vagy akár csak a legkisebb lábujja fáj, a szem odafordul, az ujjak utánanyúlnak, az arc összeráncolódik, az egész test meggörnyed: valamennyi rész a testnek ezzel az apró tagjával van elfoglalva; viszont ha kellő ápolásban részesül, akkor az valamennyi tagnak jólesik. Ezt jegyezzük meg jól, ha meg akarjuk érteni e szentséget, mert az Írás ezt a hasonlatot a kevésbé értelmesek kedvéért használja.

Hatodszor. Ebben a szentségben tehát maga Isten ad az embernek a pap által biztos jelet arról, hogy Krisztussal és az ő szentjeivel egyesül, s minden dolguk közös lesz, úgy, hogy Krisztus szenvedése és élete az ő sajátjává válik, úgyszintén az összes szentek élete és szenvedése. Aki tehát a hívőt bántja, az Krisztust és az összes szenteket bántja meg, amiképpen Isten a próféta által mondja: „Aki titeket bánt, a szemem fényét bántja.” (Zak 2,12) Viszont aki jót tesz vele, az Krisztussal és minden szentjével cselekszi azt, amint Mt 25,40-ben mondja: „Amikor megtettétek ezeket akár csak eggyel is a legkisebb atyámfiak közül, velem tettétek meg.” De ugyanígy kell az embernek közösséget vállalnia Krisztus és az ő szentjeinek minden nyomorúságával és bajával is, ezt is velük együtt kell szenvednie és viselnie. Ezt a kettőt vegyük szemügyre a továbbiak során.

Hetedszer. Nem csupán gyfajta ellenség okoz nekünk bajt. Először is ott van a keresztség után visszamaradó és testünkhöz tapadó bűn,¹⁴² a haragra, gyűlölködésre, gögre, tisztátalanságra stb. való hajlam, amely egész életünk folyamán támad minket kísértéseivel. Itt nemcsak rászorulunk a közösség és Krisztus segítségére, hogy velünk együtt küzdjenek a kísértések ellen, hanem arra is szükségünk van, hogy Krisztus és szentjei közbenjárjanak értünk Istennél,

¹⁴² A keresztség nem törli el az eredendő bűnt, az csupán nem számíttatik be. Vö. CA 2; BSLK 53; KK 1: 22; *Ágostai hitvallás* 20–21. A kérdést a trienti zsinat is ugyanígy látja: DH 1515. sz. QGP 1: 845(5). sz.

hogy Isten ne számítsa be bűneinket az ő szigorú ítélete szerint. Éppen ez ellen a bűn ellen való erősítésül és intésül adja nekünk Isten ezt a szentséget, mintha azt mondaná: „Nézd, téged sokféle bűn kísért: vedd hát ezt a jegyet, amivel arról biztosítalak, hogy a bűn nem csupán téged kísért, hanem az én Fiamat, Krisztust és az ő valamennyi szentjét is mennyen és földön. Ne csüggedj hát, és bízzál, mert nem egymagad küzdesz, nagy segítség és támogatás vesz körül.” Dávid király így szól erről a kenyérről: „A kenyér erősíti az ember szívét” (Zsolt 104,15), és ugyanezt az erősítést az Írás több helyütt is ennek a szentségnek tulajdonítja, ahogyan például ApCsel 9,18–19 Szent Pálról írja: „Megkeresztelkedett, majd miután evett, erőre kapott.” Másodszor, a gonosz lélek kísért minket szüntelenül sokféle bűnnel és kellemetlenséggel. Harmadszor, a világ, amely telve van gonosszággal, ingerel és üldöz minket, és nincs benne semmi jó. Végül a saját lelkiismeretünk kísért minket az elkövetett bűnökkel, úgyszintén a halál félelme és a pokol kínja. Mindezek együttesen felmorzsolják erőnket és ellenállásunkat, ha nem keresnénk és nem nyernénk erőt ebben a közösségben.

<745> Nyolcadszor. Aki tehát csüggeteg, akit bűnös lelkiismerete erőtlenné tesz, vagy a halál rémíti, vagy akinek szívét bármi terheli, ha mindettől szabadulni akar, járuljon örvendezve az oltáriszentséghez, helyezze nyomorúságát a közösségre, és keressen segítséget a lelki test egész közösségénél. Éppen úgy, mint amikor egy polgárt a városon kívül ellenségei részéről kár vagy sérelem ér, panaszt tesz a városi tanácsnál és polgártársainál, és az ő segítségüket kéri. Ilyenképpen ebben a szentségben Istennek mérhetetlen kegyelmét és irgalmasságát kaptuk, hogy benne minden nyomorúságunkat és kísértésünket a gyülekezetre és különösképpen Krisztusra helyezzük. Ebben az ember örömmel nyerhet erőt és vigasztalást, s ekképpen szólhat: „Ha bűnös vagyok, ha elestem, ha bármiféle baj ér, nosza, a szentséghez sietek, és Istentől annak jelét kapom, hogy Krisztus igazsága, élete és szenvedése helytáll értem, az összes angyalokkal, mennybéli üdvözlőkkel és földön élő kegyes emberekkel egyetemben. Ha meg is halok, nem leszek egyedül a halálban; ha szenvedek, ők velem együtt szenvednek. Minden bajom közös lett Krisztussal és a szentekkel, mivelhogy az ő irántam való szeretetüknek biztos jelét kaptam.” Látod, ez ennek a szentségnek a gyümölcse és helyes használata, amitől a szívnek vidámmá és erőssé kell lennie.

Kilencedszer. Ha azonban te ezzel a szentséggel ilyen módon éltél, vagy élni akarsz vele, akkor neked is viselned kell a közösség bajait, amint mondtuk. Mik ezek? Krisztust a mennyben, az angyalokat és a szenteket nem érheti baj, csupán az, hogy az igazság és Isten ígéje sérelmet szenved. De ahogy mondtuk, rájuk is áramlik a földön élő szentek minden szenvedése és az irántuk való szeretet. Ezért szívednek bele kell merülnie a szeretetbe, s megtanulnia, hogy ez a szent-

ség milyen módon szentsége a szeretetnek: hogyan részesedsz te szeretetben és támogatásban, mi módon kell viszont neked is szeretetet és támogatást nyújtano-d Krisztus és az övéi számára, akinek arra szüksége van. Neked is el kell szenved-ned minden gyalázatot, ami Krisztust éri az ő szent igéjében, a keresztség minden nyomorúságát, az ártatlanok minden szenvedését, amivel bőségesen tele van a világ minden zuga. Itt neked is védekezned, cselekedned, könyörögnöd kell, és ha egyebet nem tehetsz, legalább szívből érezz együtt a többiekkel. Lásd, így kell együtt viselni Krisztusnak és az ő szentjeinek baját és méltatlanságát, így érvényesül Pál mondása: „Egymás terhére hordozzátok: és így töltsétek be a Krisztus törvényét.” (Gal 6,2) Lám, ha te így hordozod őket, akkor ők is vala-mennyien ugyanígy hordoznak téged, és így minden dolog közössé válik, jó és rossz egyaránt. Ilyen módon minden könnyű lesz, s a gonosz lélek nem állhat meg e közösség ellenében. Amikor Krisztus e szentséget rendelte, így szólt: „Ez az én testem, mely tiérettetek adatik; ez az én vérem, amely tiérettetek ontatik ki. Valahányszor ezt cselekszitek, emlékezzetek meg rólam.” (Vö. Lk 22,19–20) Mintha ezt mondaná: „Én vagyok a fő, én akarok az első lenni, aki értetek adja magát, a ti szenvedéseketek és bajotokat a magamévá teszem, és helyettetek hor-dozom azért, hogy ti viszont velem <746> és egymással is így tegyetek, hogy így bennem és velem minden közössé legyen. Ennek bizonyosságául hagyom nektek ezt a szentséget, hogy meg ne feledkezzetek rólam, hanem naponként gyakoroljátok magatokat benne, és emlékeztessétek egymást arra, hogy mit tettem és teszek értetek, hogy így erőt nyerjete, s egymást ekképpen hordozzátok.

Tizedszer. Ez az első és fő oka annak, hogy miért kell ezzel a szentséggel sokszor élni, míg a keresztségben csak egyszer részesülünk. A keresztség ugyanis egy új életnek a kezdete, az abba való belépés. Ennek során azonban szerfö-lött sok viszontagság ér bennünket a mások és magunk bűnei és szenvedései miatt: itt leselkedik ránk az ördög, a világ, a saját testünk és lelkiismeretünk, amint mondtuk.¹⁴³ Ezek nem szűnnek meg minket üzni és kergetni. Ezért van szük-ségünk Krisztusnak és az ő szentjeinek erősítésére, ami pedig ebben a szentség-ben ígértetik nekünk, mint biztos jegyben, amely őket velünk összeköti, és egy testté fűz össze, és minden bajunkat a közösségre helyezi. Ezért van az, hogy akiknek nincs bajuk, nem félnek, nem érzik szerencsétlen voltukat, azoknak ez a szentség semmit sem, vagy csak keveset használ, mert csak azoknak adatott, akiknek vigasztalásra és erősítésre van szükségük, akiknek szíve erőtlen, lelki-ismeretük rémült, akik a bűn kísértéseit keservesen tapasztalják, vagy bűnbe is estek. Mit is nyújthatna ez azoknak az önmagukban biztos lelkeknek, akik nem

¹⁴³ Lásd fent: 16. sz. *Sermo a keresztség szentségéről*. 4. pont.

érezik szükségét, és nem is vágyakoznak utána? Hiszen Isten anyja ezt mondja: „Csak az éhezőket elégíti meg, és akik félnek, azokat vigasztalja.”¹⁴⁴ (Lk 1,52–53)

Tizenegyedszer. Ezért, hogy tanítványai erre a szentségre méltóvá és alkalmassá váljanak, Krisztus előbb megszorította őket, búcsút vett tőlük, és eléjük festette halálát, amivel fájdalmat és bánatot okozott nekik. Ezenfelül még azzal is nagyon megrémisztette őket, hogy azt mondta: „Közületek egy el fog árulni engem.” (Mt 26,21) Amikor így eltöltötte a tanítványokat a szomorúság és a rettegés, és az árulás bűne és fájdalma aggasztotta őket, akkor méltók voltak, hogy Krisztus szent testét adja nekik, és újra megerősítse őket. Ezzel tanít minket arra, hogy ez a szentség azoknak erősítése és vigasztalása, akiket a bűn és a baj megszorít és gyötör, amint Szent Ágoston is mondja: „Ez az eledel éhező lelket keres, és semmitől sem menekül annyira, mint az eltelt, jóllakott lélektől, amely nem érzi szükségét.”¹⁴⁵ Ezért kellett a zsidóknak a húsvéti bárányt keserű füvekkel, állva és sietve enniük (2Móz 12,8); ennek az az értelme, hogy e szentség vágyakozó, rászoruló és megszorodott lelkeket kíván. Nos, aki hajlandó magáévá tenni Krisztus és minden keresztény baját, aki az igazság mellé áll, az igazságtalansággal szembeszáll, kész együtt hordozni az ártatlanok nyomorúságát és minden keresztény szenvedést, az elég bajt és kellemetlenséget fog találni, amivel gonosz természete, a világ, az ördög és a bűn naponként bőven elhalmozzák. De Isten szándéka és akarata, hogy ennyi sok ebet uszít ránk, s <747> mindenféle keserű füvekkel etet, hogy ez után az erősítés után vágyakozzunk, és örülni tudjunk az oltáriszentségnek, arra méltók legyünk, éppen azáltal, hogy kívánjuk.

Tizenkettedszer. Krisztus azért is kívánja, hogy gyakran élvezzük a szentséget, hogy róla megemlékezzünk, és az ő példája szerint gyakoroljuk magunkat ebben a közösségben. Mert ha az ő példáját nem elevenítenénk fel, a közösségről is csakhamar megfeledkeznénk, amint – sajnos – most is látjuk. Hiszen bár sok misét tartanak, de a keresztény közösség, amelyet prédikálni, gyakorolni és Krisztus példáján szemléltetni kellene, egészen lehanyaglik, annyira, hogy már végképp nem tudjuk, mire is való ez a szentség, és miként kell vele élni. Sőt sokszor éppen a misék rombolják szét a közösséget, és mindent az ellenkezőjére fordítanak. Ez a prédikátorok bűne, akik nem az evangéliumot és a szentségeket hirdetik, hanem emberi találmányaikat arról, hogyan kell sokféle cselekedettel és különféle módokon helyesen élni. De hajdanán helyesen éltek ezzel a szentséggel,

¹⁴⁴ MBT: „Megaláztatokat emelt fel, éhezőket látott el javakkal.”

¹⁴⁵ Ágoston: *Enarrationes in Psalmos* XXI,2,27; PL 36: 178. Lásd alább: 19. Nagycsütörtöki sermo Krisztus szent és valóságos testének méltó vételéről.

és megtanították a népet arra, hogy helyesen értelmezze ezt a közösséget, úgy, hogy a testi eledelt és javakat is összehordták az egyházban, s kiosztották azok közt, akik rászorultak, amint Pál is írja 1Kor 11,21.33-ban. Innen ered a *misé*-ben a *collecta* szó, ami közös gyűjtést jelent, amiképpen a szegények segítségére közpénzt gyűjtenek. Volt is akkor sok mártír és szent! Kevesebb volt a mise, de annál hathatósabbak és gyümölcsözőbbek voltak. Akkor egyik keresztény pártfogásába vette a másikat, egyik segítette a másikat, egyik a másik szenvedésével együtt érzett, hordozta a másik terhét és baját. Mindez most megszűnt, de van sok mise, e szentséget is sokat veszik, anélkül azonban, hogy jelentését megértenék, és gyakorolnák benne magukat.

Tizenharmadszor. Sokan vannak olyanok, akik szívesen osztoznak mások javaiban, azonban azt viszonzni nem hajlandók. Azaz szívesen hallják, hogy ebben a szentségben az összes szentek segítségének, közösségének és támogatásának ígérete és adománya van számunkra, de ők nem akarnak semmivel sem hozzájárulni ehhez a közösséghez: nem akarják a szegényt segíteni, bűneit elviselni, a nyomorultakat gondozni, nem akarnak a szenvedőkkel együtt szenvedni, másokért könyörögni, nem akarnak az igazságért kiállni, testükkel, javaikkal, becsületükkel az egyház és minden keresztény javulását szolgálni, mégpedig a világtól való félelem miatt: nehogy hátrányt, kárt, gyalázatot vagy éppen halált kelljen elszenvedniük. Pedig Isten éppen azt kívánja, hogy az igazságért és felebarátjukért ekképpen szorongattassanak, azért, hogy annál inkább kívánják ennek a szentségnek nagy kegyelmét és erősítését. Az ilyenek önző emberek, akiknek ez a szentség semmit sem használ. Amiképpen nem tűrhető az olyan polgár, aki elvárja, hogy a közösség őt megsegítse, oltalmazza és megszabadítsa, miközben ő a közösségnek semmi szolgálatot nem akar tenni. <748> Nem! A mások baját újra a sajátunknak kell éreznünk, ha azt akarjuk, hogy Krisztus és szentjei a mi bajainkat a magukénak fogadják el: így lesz teljessé a közösség, és a szentség is betöltetik. Mert ahol a szeretet nem növekszik naponként, és nem formálja át az embert úgy, hogy mindenki velől járja a közösséget, ott nincs meg ennek a szentségnek a gyümölcse és jelentése.

Tizennegyedszer. E közösség jelzésére Isten minden tekintetben megfelelő jegyeket rendelt ennek a szentségnek, amelyek már formájukkal is erre a közösségre ösztökélnek és indítanak. Mert¹⁴⁶ amiképpen a kenyér sok összezúzott búzaszeméből készül, és így a sok búzaszem teste az egy kenyér testévé válik,

¹⁴⁶ Ebben a bekezdésben Luther még kitart az átlényegülés (*transsubstantiatio*) tana mellett, melyet egy év múlva már elutasít: *Az egyház babiloni fogsága* (1520), WA 6: 508–512; lásd LVM 2. kötet.

amelyben az egyes búzaszemek elvesztik a saját testüket és formájukat, és a kenyér közös testét öltik magukra, ahogyan a szőlőszemek is elvesztvén a saját alakjukat, a bor és ital közös testévé válnak, ugyanígy lesz velünk is, ha ezzel a szentséggel helyesen élünk. Krisztus, mindazokkal együtt, akik szeretete által szentek, magára veszi a mi alakunkat, velünk együtt küzd a bűn, a halál és minden baj ellen. Ezáltal pedig szeretetre lobbanva iránta őhózzá formálódunk, az ő igazságára, életére és üdvösségére hagyatkozunk, és ekképpen az ő javaival és a mi bajainkkal való közösség révén egy téstává, egy kenyérré, egy testté, egy itallá leszünk úgy, hogy minden közössé lesz. Ő, micsoda nagy titok¹⁴⁷ ez, mondja Szent Pál (Ef 5,32), hogy Krisztus és az egyház egy hús és csont! Viszont ugyanezen szeretet által nekünk is át kell alakulnunk, és a miénknek kell elfogadnunk minden keresztény nyomorúságát, az ő alakjukat és szükségüket magunkra vennünk, és nekik juttatnunk mindazt a jót, amire csak képesek vagyunk, hogy ők azt élvezhessék. Ez a valódi közösség, és ez a szentségnek a helyes értelme. Ilyenképpen egymásba formálódunk át, s eggyé válunk a szeretet által, amely nélkül semmiféle ilyen átalakulás nem lehetséges.

Tizenötödször. A kenyérnek és bornak ezt a kettős alakját Krisztus egyebek mellett azért is rendelte, hogy jelezze azt az egyesülést és közösséget, amelyet ez a szentség magában foglal, mivel nincs bensőbb, mélyebb és osztatlanabb egyesülés, mint az ételnek az egyesülése azzal, aki elfogyasztja. Az étel ugyanis átmegy, átváltozik elfogyasztójának természetévé, annak lényegével eggyé válik. Másfajta egyesülés, mint például szöggel, ennyvel, kötélekkel és egyéb hasonló módon történő összekapcsolódás nem hoz létre lényegi, osztatlan egységet az összekapcsolt dolgok közt. Ekképpen egyesülünk mi is a szentségben Krisztussal, és leszünk egy testté a szentekkel úgy, hogy ő magára vesz minket, helyettünk tesz-vesz, mintha ő az volna, ami mi vagyunk, s ami bennünket ér, őt is ugyanúgy, sőt még inkább éri, mint bennünket. Viszont mi is úgy vesszük magunkra őt, mintha mi az lennénk, ami ő, s végül is egészen hozzá formálódunk, amiképpen Szent János mondja: „Tudjuk, hogy amikor ez nyilvánvalóvá lesz, <749> hasonlóvá leszünk hozzá.” (1Jn 3,2) Ilyen mély és teljes Krisztus és minden szent velünk való közössége. Ezért a mi bűneink őt is kísértéssel támadják meg, bennünket viszont megoltalmaz az ő igazsága. Az egyesülés tehát mindent közössé tesz, mindaddig, amíg ő a bűnt mibennünk egészen eltörli, és az utolsó napon teljesen hasonlóvá tesz minket magához. Ekképpen kell nekünk egyesülnünk felebarátainkkal ugyanezen szeretet által, nekik pedig mivelünk.

Tizenhatodszor. Mindezen felül Krisztus ezt a kettős alakot nem pusztán

¹⁴⁷ Vulg: *sacramentum* ('szentség').

üresen rendelte, hanem a kenyérben az ő valóságos, természetes testét, a borban pedig az ő természetes, valóságos vérét adta, hogy ekképpen tökéletes szentséget, vagyis jegyet adjon.¹⁴⁸ Mert amiképpen a kenyér átalakul az ő valóságos, természetes testévé, a bor pedig az ő természetes, valóságos vérévé, ugyanúgy mi is valósággal átalakulunk az ő lelki testévé,¹⁴⁹ azaz Krisztusnak és minden szentnek a közösségébe vonatunk és formálódunk bele, és e szentség által Krisztus és az ő szentjei minden erejének és kegyelmének részeseivé leszünk, amiképpen korábban szóltunk arról a polgárról, aki a város és az egész közösség védelmébe és szabadságába vonatik és illeszkedik bele. Ezért rendelt Krisztus nem csupán egyetlen alakot, hanem külön a kenyér színe alatt a testét és a bor színe alatt a vérét, annak jelzése végett, hogy nem csupán a test szerint mutatott és a testben végrehajtott élete és jó cselekedetei a mieink, hanem szenvedései, kínjai is, amiket a vérével jelez, s amelyekben vérét ontotta. Nekünk mindebbe be kell vonatnunk, ezeket élveznünk kell és hasznunkra fordítanunk.

Tizenhetedszer. Mindebből világos, hogy az oltáriszentség nem egyéb, hanem isteni jegy, amely ígéri és nekünk nyújtja Krisztust és minden szentet, valamennyi cselekedetünkkel, szenvedésünkkel, érdemünkkel, kegyelmünkkel és javaikkal együtt, vigasztalásul és erősítésül mindazoknak, akik bánkódnak és keseregnek, és üldöztetést szenvednek az ördögtől, a világtól, a testtől és minden gonosztól. A szentség vétele nem egyéb, mint mindazt kívánni és erősen hinni, hogy mindez meg is lesz.

Itt következik tehát soron a szentség harmadik része, azaz a hit, amiben annak fő ereje van. Mert nem elég csupán tudni, hogy mi a szentség és annak jelentése. Nem elég, ha tudod, hogy mi a közösség, és mi a bűneinknek és szenvedéseinknek kegyelemteljes kicserélődése és összeelegyedése Krisztus és az ő szentjeinek igazságával, hanem ezt kívánnod is kell, és erősen hinned, hogy el is nyerted. Ezen a ponton támad a leghevesebben az ördög és a természet, hogy a hit valahogy meg ne állhasson. Némelyek felvonultatják okosságukat és éleselméjűségüket, és azt firtatják: „Mi lesz a kenyérrel, ha Krisztus testévé, és a borral, ha Krisztus vérévé változik át?” Azután meg: „Hogyan lehet belefoglalva olyan apró darabka kenyérbe és borbba az egész Krisztus, testével és vérével együtt?” <750> Nem azon múlik a dolog, hogy te ezt nem látod. Elég, ha tudod, hogy ez

¹⁴⁸ A reálprezencia gondolatának megfogalmazása.

¹⁴⁹ Ném. *geistlicher Leib*. Luther itt a kifejezést nem a Pál apostol által 1Kor 15,44-ben bevezetett *sóma pneumatikon* görög szó pár értelmében veszi. A lelki test ezen a helyen a Krisztus és a Krisztus-hívők egymással való lelki közösségét jelenti, míg Pál apostol a kifejezéssel Krisztus és a Krisztus-hívők feltámadás utáni, valóságos testét jelöli.

isteni jegy, amely valósággal magában foglalja Krisztus testét és véré. Hogy mi módon és hol, azt csak hagyd őreá.

Tizennyolcadszor. Ügyelj hát arra, hogy hitedben gyakorold és erősítsd magadat, amivel, ha megszomorodsz, vagy bűneid szorongatnak, úgy járulj a szentséghez, vagy hallgasd a misét, hogy ezt a szentséget és annak jelentését szívből kívánjad. Ne kételkedj abban, hogy amire a szentség utal, az számodra valósággá is válik. Azaz légy bizonyos afelől, hogy Krisztus és minden szentje hozzád jön, minden képességükkel, szenvedésükkel és kegyelmükkel, hogy veled együtt éljenek, tegyenek-vegyenek, szenvedjenek és meghaljanak, és egészen a tied akarnak lenni, minden dolгодban részesedni akarnak. Ha jól gyakorolod és erősíted magad ebben a hitben, meg fogod tapasztalni, micsoda örömteljes, gazdag menyegzői lakomát és jólétet készített számodra az oltáron a te Istened. Akkor meg fogod érteni, mit jelent Ahasvérus király nagy lakomája (Esz 1,5–8), meglátod, mi az a menyegző, amelyre Isten leölette ökreit és hizlalt állatait, amint az evangéliumban olvassuk (Mt 22,2–14), akkor szíved igazán szabaddá és biztossá, erőssé és bátorrá lesz minden ellenséggel szemben. Mert kicsoda félne bármi bajtól akkor, ha bizonyos abban, hogy Krisztus minden szentjével együtt mellette áll és vele részesedik minden dolgában, jóban és rosszban? ApCsel 2,46-ban olvassuk, hogy Krisztus tanítványai nagy szívbéli örömmel törték meg és ették ezt a kenyeret. Minthogy oly nagy dolog ez, hogy a mi kicsiny lelkünk ilyen kívánni sem képes, még kevésbé remélni vagy várni, annál inkább szükséges és hasznos, hogy gyakran járjunk ehhez a szentséghez, illetve a misében naponként gyakoroljuk és erősítsük ezt a hitünket, mert ezen fordul meg minden, és éppen ennek érdekében is rendeltetett. Mert ha kételkedsz benne, a legnagyobb tiszteletlenséget követed el Isten iránt, és megbízhatatlan hazugnak tartod őt. Ha pedig nem vagy képes hinni, akkor könyörögj érte, amiképpen a másik sermóban is mondtam.¹⁵⁰

Tizenkilencedszer. Azután azon légy, hogy te is mindenkinek add át magadat közösségre, és senkitől se különülj el gyűlölettel vagy haraggal, mert a közösségnek, szeretetnek és egységnek ezzel a szentségével nem fér meg a viszálykodás és szakadárság. Mások hibáit és szükségét a szívedre kell vened, mintha azok a tied lennének, és minden képességedet latba kell vetned, úgy, mintha ez viszont az övék lenne, amiképpen Krisztus teszi ezt veled ebben a szentségben. Ez azt jelenti, hogy a szeretet által egymásba olvadjunk, sok darabkából egy kenyérré és itallá váljunk, saját egyéni formánkat elhagyjuk, és egy közös formát öltünk. Ezért van az, hogy a káromlók, a hamisan ítélezők, és akik más embereket megvetnek, ebben a szentségben elkerülhetetlenül a halált veszik, amint Szent Pál 1Kor 11,29-

¹⁵⁰ 15. sz. *Sermo a bűnbánat szentségéről*. 18. pont.

ben írja. Mert ők nem azt teszik felebarátjukkal, amit Krisztustól várnak, és amit a szentség eléjük állít: semmi jót nem kívánnak nekik, nem éreznek együtt velük, nem veszik fel az ügyüket, amiképpen Krisztustól kívánják, hogy az ő ügyüket felvegye. <751> Ezért azután megvakulnak, és nem tudnak mit tenni ezzel a szentséggel: csupán a jelen lévő Krisztustól félnek, őt akarják tisztelni kicsinyes imádságaikkal és ájtatoskodásukkal. S ha ezt megtették, úgy vélik, ezzel minden kötelességüknek eleget tettek. Holott Krisztus azért adta a testét, hogy a szentség jelentését, azaz a közösséget és a szeretetben való átformálódást gyakoroljuk, és saját természetes testünket kevesebbre becsüljük, mint a lelki testünket, vagyis az ő szentjeinek a közösségét. Ő sokkal fontosabbnak tartja azt, és éppen ebben a szentségben, hogy a vele és a szentekkel való közösségbe vetett hitet jól gyakoroljuk, és ez bennünk erősödjék, és mi ennek nyomán a mi közösségünket is jól ápoljuk. Krisztusnak ezt a szándékát azonban nem látják meg, és naponként nyakra-főre nagy buzgalommal tartják és hallgatják a miséket, de napról napra ugyanolyanok maradnak, sőt egyre rosszabbak lesznek, és ezt észre sem veszik.

Ügyelj hát arra, hogy neked inkább kell törődnöd Krisztus lelki testével, mint a természetes testével, és szükségesebb a lelki testben, mint a természetes testben való hit. Mert ebben a szentségben a természetes a lelki nélkül semmit sem használ, hiszen a szeretet által való átalakulásnak kell itt végbemennie, és ezt kell gyakorolni.

Huszadszor. Sokan, nem törődve a szeretetnek és a hitnek ezzel a kölcsönösségével, abban bizakodnak, hogy a mise vagy a szentség, amint ők mondják: *opus gratum ex opere operato*, azaz olyan cselekmény, mely önmagában tetszik Istennek, még ha azok, akik végzik, nem is tetszenek neki.¹⁵¹ Ebből azután arra következtetnek, hogy mégiscsak jó minél több misét tartani, bármily méltatlan módon végzik is azt, mert káruk csak azoknak lehet belőle, akik méltatlanul veszik vagy használják.¹⁵² Vélekedjék ki-ki, ahogyan akar, de az ilyen mesebeszéd nekem nem tetszik. Mert ha így beszélünk, akkor nincs olyan teremtmény, sem olyan cselekedet, amely önmagában ne lenne kedves Istennek, amint 1Móz 1,31-ben meg van írva: „És megnézte Isten minden alkotását, és nagyon tetszett neki.”¹⁵³ Mi haszna, ha a kenyeret, bort, aranyat és minden egyéb javakat rosszul

¹⁵¹ Luther itt az *opus operatum* helyett az *opus operantis* tanát képviseli, azaz a szentség nem önmagától, hanem a szentséggel élőnek a hite révén hat. E kérdésben csak a *Tridentinum* hozta meg az első zsinati döntést az *opus operatum*-tan javára: DH 1608. sz.; QGP 1: 867(8). sz.

¹⁵² A méltatlan pap érvényesen szolgáltathatja ki a szentséget, mert nem a saját, hanem Krisztus nevében cselekszik. Lombardus: *Sententiae* IV,13,1; PL 192: 867; *Decretum Gratiani*, CIC 1: 387–388. Vö. *Az egyház babiloni fogsága* (1520), WA 6: 525; lásd LVM 2. köt.

¹⁵³ MBT: „És látta Isten, hogy minden, amit alkotott, igen jó.”

használjuk, noha azok önmagukban tetszenek Istennek? Bizony, csak kárhozát származik belőlük. Hát itt is úgy áll a dolog, hogy minél nemesebb a szentség, annál nagyobb kárt okoz a vele való visszaélés az egész közösségnek. Mert ez nem önmagáért rendeltetett, hogy így legyen kedves Istennek, hanem miértünk, hogy helyesen éljünk vele, hitünket gyakoroljuk általa, és így legyünk kedvessé Isten számára. Nem eredményez semmi egyebet, csak kárt mindenütt, ha az csupán *opus operatum*.¹⁵⁴ *Opus operantis*¹⁵⁵ kell lennie. Amiképpen a kenyér és a bor is csak kárt eredményez, ha nem élnek vele, bármennyire kedvesek is azok önmagukban Istennek. Nem elég tehát, hogy a szentséget végrehajtsák (ez az *opus operatum*), azt hittel venni is kell (ez az *opus operantis*). Attól kell félni, <752> hogy az ilyen veszedelmes magyarázatokkal elragadják tőlünk a szentség erejét és hathatóságát, és a csupán végrehajtott szentségre támaszkodó hamis biztonságérzet következtében a hit egészen lehanyaglik.

Mindez abból fakad, hogy e szentségben inkább Krisztus természetes testére figyelnek, nem pedig a közösségre, a lelki testre. Krisztus a keresztfán szintén ilyen Istennek tetsző „végrehajtott cselekmény” volt, és mégis a zsidók bukását okozta, mind a mai napig, mivel ezt a „cselekményt” nem használták hittel. Ezért ügyelj arra, hogy a szentség számodra *opus operantis* legyen, vagyis olyan cselekmény, amellyel élsz, és így Istennek ne önmagáért legyen kedves, hanem a te hitedért és a vele való helyes élésedért. Isten ígéje ugyancsak önmagában kedves Istennek, de káros a számomra, ha egyúttal nem én bennem kedves Istennek. Végeredményben az ilyenfajta fecsegés, hogy *opus operatum* és *opus operantis*, mind haszontalan emberi beszéd, sokkalta inkább hátrányos, mint célravezető. De ki tudná mindazt a szörnyűséges visszaélést és tévhitet elsorolni, ami ezzel a tiszteleltre méltó szentséggel kapcsolatban napról napra burjánzik? Ezek némelyike olyan kegyesnek és szentnek látszik, hogy szinte egy angyalt is megtéveszthet! Egyszóval: aki a visszaéléseket meg akarja ismerni, az csak igazodjék ennek a szentségnek a már említett használatához és hitéhez, hogy tudniillik legyen a lelke megszorodott és éhes, amely hön kívánja Krisztus egész gyülekezetének és az egész kereszténységnek a szeretetét, segítségét és támogatását, és ne kételkedjen abban, hogy ezt hittel el is nyeri; azután pedig ugyanezzel a szeretettel közölje önmagát mindenkivel. Aki nem ilyen módon intézi és rendezi a mise hallgatását, illetve a mise mondását vagy a szentség vételét, az tévelyeg, és nem üdvösségére él ezzel a szentséggel. A világot azért árasztja el

¹⁵⁴ 'A cselekmény végrehajtása' (lat.).

¹⁵⁵ 'A cselekvő műve' (lat.).

dögvész, háború és egyéb szörnyű pusztítás, mert mi a sok misével csak annál inkább eljátszuk a kegyelmet.

Huszonegyedszer. Jegyezzük még meg, hogy mennyire fontos ez a szentség azoknak, akiket a halál vagy egyéb testi és lelki veszedelem megkörnyékeztet, hogy ne maradjanak egymagukban, hanem Krisztus és az összes szentek közösségében erőt nyerjenek. Ezért rendelte és adta azt Krisztus is tanítványainak a legnagyobb szükség és veszedelem idején. Mivel pedig mi mindannyian naponként körül vagyunk véve mindenféle veszedelemmel, s végül meg kell halnunk, ezért az irgalmas Istennek szívünk mélyéből és alázatosan hálát kell adnunk azért, hogy olyan kegyelemteljes jegyet adott nekünk, amellyel – ha hitünkkel ragaszkodunk hozzá – a halálon és minden veszedelmen átvezet és magához Krisztushoz és az összes szentekhez von minket. Azért hasznos és szükséges is, hogy Krisztus és az összes szentek szeretete és közössége rejtett, láthatatlan és lelki legyen, és mi annak csupán testi, látható, külső jegyét kapjuk. Mert ha ez a szeretet, közösség és támogatás nyilvánvalóvá lenne, <753> akárcsak az időleges emberi közösség, akkor ez nem nyújtana nekünk erősítést, sem gyakorlást abban, hogy a láthatatlan és örökkévaló javakban bizakodjunk, avagy azokat kívánjuk, hanem csupán időleges, látható javakban való bizakodásban szerezniék gyakorlatot, és azokat annyira megszoknánk, hogy nem szívesen adnánk fel őket. Nem követnénk Istent, csak akkor, ha látható és kézzelfogható dolgok lennének előttünk. Ezek azonban megakadályoznának abban, hogy valaha is Istenhez jussunk. Minden időleges és érzékelhető dolognak el kell tűnnie, nekünk pedig meg kell tanulnunk nélkülözni őket, ha Istenhez akarunk jutni.

Így hát a mise és a szentség olyan jegy, amelyen gyakoroljuk és szoktatjuk magunkat ahhoz, hogy minden látható szeretetet, segítséget és vigaszt elhagyjunk, és Krisztusnak és szentjeinek láthatatlan szeretetére, segítségére és támogatására merjünk hagyatkozni. A halál minden látható dolgot elragad, elszakít az emberektől és a mulandó dolgoktól. Ezért a halál ellenében a láthatatlan, örökkévaló dolgok segítségére van szükségünk, és éppen ezeket nyújtja nekünk a szentség és a jegy. Ezekhez kell tehát hitünkkel hozzátapadnunk mindaddig, míg érzékelhetően és nyilvánvalóan is meg nem kapjuk őket.

Ez a szentség tehát olyan gázló, híd, ajtó, hajó és hordágy, amelyen és amelyen keresztül ebből a világból az örök életbe megyünk át. Ezért függ minden a hittől; mert aki nem hisz, hasonló az olyan emberhez, aki vízen akar átkelni, de annyira meg van rémülve, hogy nem bízik a hajóban, ezért ott marad, és sohasem üdvözülhet, mert nem mer felülni rá és átkelni. Ez az érzéki gondolkodás és a gyakorlatlan hit következménye, ez teszi olyan keservessé a halál Jordánján való átkelést, az ördög pedig ugyancsak rettentő módon táplálja ezt.

Huszonkettedszer. Ennek hajdani előképét Józsué könyve 3. fejezetében találjuk. Miután Izrael fiai száraz lábbal keltek át a Vörös-tengeren, ami a keresztségnek az előképe, ugyanúgy keltek át a Jordánon is. A papok a szövetség ládájával megálltak a Jordán folyó közepén, a víz elfolyt előlük, mellettük pedig hegyként torlódott fel: ez ennek a szentségnek az előképe. A papok viszik és tartják a szövetség ládáját a Jordánban, valahányszor prédikálnak és kiosztják ezt a szentséget: Krisztust és az összes szentek közösségét, a halálban vagy veszedelemben. Ha mi ilyenkor hiszünk, akkor elfolynak előlünk a vizek, azaz a mulandó, látható dolgok nem árthatnak nekünk, hanem elkerülnek bennünket. A mellettünk lévő vizek azonban magasra tornyosulnak: ezek a szörnyű gyötrelmek és az ítélet s örökkévalóság képei, amelyek a halál óráján azzal rémítenek, hogy elborítanak. Ha azonban nem hökkenünk meg, hanem erős hittel megyünk tovább, akkor száraz lábbal, kárvallás nélkül jutunk el az örök életre.

<754> Jegyezzük meg tehát, hogy két fő szentség van az egyházban: a keresztség és a kenyér. A keresztség új életre vezet be ezen a földön, a kenyér pedig a halálon át az örök életre visz. Ennek a kettőnek az előképe a Vörös-tenger és a Jordán, valamint a Jordánon túl és innen fekvő ország.¹⁵⁶ Ezért mondta az Úr az utolsó vacsorán: „Nem iszom mostantól fogva a szőlőtőnek ebből a terméséből ama napig, amelyen majd újat iszom veletek Atyám országában.” (Mt 26,29) Ilyenképpen ez a szentség teljesen a halál elleni erősítést és az örök életre való bejutást szolgálja, és ezért rendeltetett.

Végezetül: ennek a szentségnek a gyümölcse a közösség és a szeretet, amely erőt ad a halál és minden gonosz ellen. A közösség pedig kettős: az egyik az, hogy mi Krisztus és az összes szentek javában részesülünk; a másik pedig az, hogy mi adjuk oda magunkat minden keresztény ember javára, amennyire csak képesek vagyunk és ők kívánják. Ekképpen az önző szeretet ezzel a szentséggel önmagát irtja ki, és helyet enged a minden ember iránti önzetlen szeretetnek. Így lesz a szeretetben való átalakulás révén egy kenyér, egy ital, egy test, egy közösség: ez az igazi keresztény testvéri egység. Lássuk azért most, hogyan viszonyulnak ehhez azok a pompázó nagy „testvéri közösségek”, amelyekből most olyan sok van.¹⁵⁷

¹⁵⁶ Vö. Ágoston: *Enarrationes in Psalmos* CXIII,1,7; PL 37: 1479.

¹⁵⁷ A sermo második, kisebb része – amelyet ebben a kötetben nem közlünk – ezekről a testvéreletekről (ném. *Bruderschaften*; lat. *confraternitates*) szól.

18. Sermo az átokról

1520

WA 6: 63–75 (német); BoA 1: 213–226; Mü³ 1: 399–412; HLSt 60. sz. Szakirodalom: LASKEY 1986a; BRECHT 2003. (Dorn Réka ford.)

<63> Először. Mivel hallottuk,¹⁵⁸ hogy Krisztus szent testének szentsége minden szentek közösségének a jele, immáron azt is szükséges tudnunk, mit jelent a papi rend hatalma által a kereszténységben használt átok. Mert annak legfontosabb s tulajdonképpeni feladata és hatalma abban áll, hogy a keresztény embert megfosztja a szentségtől, eltiltja tőle; ezért nem érthető az egyik a másik nélkül, mivel egymással szemben állnak. Mivel a latin *communio* szó közösséget jelent, a tudósok így nevezik a szentséget; ezzel ellentétben áll az *excommunicatio* szó, ami ugyanettől a közösségtől való megfosztást jelent, így nevezik a tudósok az átkot.

<64> Másodszor. A közösség kétféle, mint ahogyan a szentségben is két dolog egyesül, tudniillik a jel és a jelentés, mint ahogyan ez az elmúlt vasárnapi prédikációban is áll. Az egyik közösség belső, lelki, szívbe rejtett, mikor az ember igaz hit, reménység és szeretet által Krisztus és az összes szentek közösségének tagja, mely közösség a szentségben adatik és válik nyilvánvalóvá, ez a szentség műve és ereje. Ezt a közösséget sem nem adhatja meg, sem nem veheti el egyetlen ember sem, legyen az püspök, pápa, vagy angyal vagy bármilyen teremtmény; egyedül Isten az ő Szentlelke által önti a szentséget hittet fogadó ember szívébe, ahogy ez a prédikációban állt. Itt tehát semmiféle átoknak nincs érvénye, mert az embert egyedül saját hitetlensége vagy bűne átkozhatja el és választhatja el a közösségtől, kegyelemtől, lélettől és üdvösségtől. Ezt bizonyítja Pál a Rómaiakhoz írt levélben: „Ki választana el minket a Krisztus szeretetétől? Nyomorúság, vagy szorongatás, vagy üldözés, vagy éhezés, vagy mezítelenség, vagy veszedelem, vagy fegyver? [...] Mert meg vagyok győződve, hogy sem halál, sem élet, sem angyalok, sem fejedelmek, sem jelenvalók, sem eljövendők, sem hatalmak, sem magasság, sem mélység, sem semmiféle más teremtmény nem választhat el minket az Isten szeretetétől, amely megjelent Jézus Krisztusban, a mi Urunkban.” (Róm 8,35.38–39) Vagy ahogy Péter mondja: „De ki az, aki bántalmaz titeket, ha buzgón igyekeztek a jóra?” (1Pt 3,13)

Harmadszor. A másik közösség külső, testi és látható, azaz amikor az ember odabocsáttatik, hogy részesüljön a szentségben, és azt másokkal együtt fogadja és osztozik benne. Ettől a közösségtől elválaszthat püspök vagy pápa, bűnök miatt eltilthat tőle; ez jelenti a *kiátkozást*. Korábban ez az átok igencsak

¹⁵⁸ Lásd fenn: 17. sz. Sermo Krisztus valóságos szent testének szentségéről.

szokásban volt, ma ezt *kis átoknak* hívják; aztán érvénye olyan messzire terjedt, hogy megtiltott temetést, adás-vételt, kereskedést, tevékenykedést, az emberek közti mindennemű közösséget, végül – ahogy mondják – a vizet és a tüzet; ez jelenti a *nagy átkot*.¹⁵⁹ Egynehány embernek még ez sem elég, mindezeken túl a kiátkozottakkal szemben világi kényszert is szükségesnek vélnék, szükségesnek tartják őket kard, tűz és harc által legyőzni. Ezek azonban inkább új találmányok, mint az Írás igazi véleménye. Mert világi hatalommal eljárni a császár dolga, királyoké, hercegeké és világi uraságoké, egyáltalán nem a papi rendé; a kardnak nem vasnak, hanem lelki kardnak kell lennie, ami Isten igéje és parancsa, mint ahogy azt Pál az Efezusiakhoz írt levelében mondja (Ef 6,11–17).

<65> Negyedszer. Ez a külső átok, kicsi és nagy, Krisztustól származik: „Ha vétkezik atyádfia, menj el hozzá, intsd meg négy szemközt: ha hallgat rád, megnyerted atyádfiát. Ha pedig nem hallgat rád, végy magad mellé még egy vagy két embert, hogy két vagy három tanú szava erősítsen meg minden vallomást. Ha nem hallgat rájuk, mondd meg a gyülekezetnek. Ha pedig a gyülekezetre sem hallgat, tekintsd olyannak, mint a pogányt vagy a vámszedőt.” (Mt 18,15–17) Ahogy Pál is mondja: „Ne éljetez közösségben azzal, akit bár testvérnek neveznek, de parázna vagy nyereszkeskedő, bálványimádó vagy rágalmazó, részeges vagy harácsoló. Az ilyennel még együtt se egyetek.” (1Kor 5,11) Hasonlóképpen ír a thesszalonikaiaknak: „Ha pedig valaki nem engedelmeskedik a mi levélbeni intésünknek, azt jegyezzétek meg magatoknak: ne tartsatok vele kapcsolatot, hogy megszégyenüljön.” (2Thessz 3,14) János pedig így ír: „Ha valaki hozzátok érkezik, és nem ezt a tanítást viszi, ne fogadjátok be a házatokba, és ne köszöntsetek, mert aki köszönti, közösséget vállal annak gonosz cselekedeteivel.” (2Jn 10–11)

Mindezekből a szavakból megtanulhatjuk, hogy kell az átkot fogyanatosítani. Egyrészt nem használhatjuk bosszúra, sem nem kereshetjük vele saját hasznunkat, mint ahogyan az mostanában gyalázatos módon mindenütt szokásban van, hanem csakis felebarátunk javulását. Másrészt szem előtt kell tartani, hogy a büntetés ne vezessen felebarátunk romlásához vagy halálához. Mert Pál apostol az átok célját nem másban, mint a gyógyításban látja, és azt mondja, fölöslegessé válna, ha senki nem foglalkozna azzal, akit megbüntettek, továbbá hozzáteszi: „De ne tekintsétek ellenségnek, hanem intsétek mint testvéreket.” (2Thessz 3,15) Hiszen a kegyetlen zsarnokok úgy bánnak manapság az emberekkel, mintha a pokolba akarnák őket taszítani, egyáltalán nem keresve jobbulásukat.

Ötödször. Gyakorta megtörténhet, hogy egy kiközösített embert megfosztanak a szentségtől, mi több, a temetéstől, jóllehet belsőleg bizonyos és boldog a

¹⁵⁹ A katolikus egyház különbséget tett a kis és nagy átok között: *excommunicatio minor et maior*.

Krisztussal és az összes szentekkel való közösségben, ahogy a szentség mutatja. Ugyanakkor sokan vannak, akik külsőleg nincsenek átok alatt, a szentséggel szabadon élnek, és mégis, belsőleg átok alatt vannak, elidegenedtek Krisztus közösségétől, még ha arany szemfedővel is temetik őket, a fenséges oltár alá minden pompa, csengettyű- és énekszó közepette. Ezért senkit nem lehet elítélni, legyen bár átok alatt vagy azon kívül, különösen akkor, ha nem eretnokség vagy bűn miatt ítéltetett javulásra. Mert a pénz és az ideig való dolgok miatti kiközösítés új találmány, erről Krisztus és az apostolok semmit nem szóltak.

<66> Hatodszor. A kiközösítés nem abban áll, mint ahogy ezt sokan gondolják, hogy egy lélek az ördögnek adatik, és a közbenjárástól és a keresztség minden jótéteményétől megfosztatik. Mert ott, ahol az igaz hit és az Isten szeretete a szívben megmarad, ott megmarad a keresztség minden javának és közbenjárásának igaz közössége is a szentség minden gyümölcsével, mivelhogy az átok nem más, és nem is lesz más, mint a külső szentségtől vagy az emberekkel való kapcsolattól való megfosztás. Olyan ez, mintha engem börtönbe vetnének, jóllehet meg lennék fosztva jó barátaim külső társaságától, ám nem jóindulatuktól és barátságuktól. Éppen így, ha valakit kiközösítenek, azt megfosztják a közös szentségvételről és az emberek közösségétől, de ezáltal nem vettetik el szeretetüktől, a közbenjárástól és a jótéteményektől.

Hetedszer. Az már egyszer igaz, hogy ahol a kiközösítés jogos, megérdemelt és igazságos, ott jel, intés és büntetés, s benne a kiközösítettnek fel kell ismernie, hogy ő maga adta át lelkét vétkei és bűnei által az ördögnek, s ő maga fosztotta meg önnönmagát az összes szentek közösségétől Krisztussal. Mert a bűn okozta elviselhetetlen kárt a szent egyházak anyja kedves fiának az átok büntetése által felmutatja, és az embert ezáltal az ördögtől ismét Istenhez vezeti. Hasonlóan ahhoz, mint ahogyan egy valódi, vér szerinti anya, ha fia rosszat tesz, megfenyíti és megbünteti: ezzel azonban nem adja át őt a hóhérnak vagy farkasoknak, nem is teszi gonosztevévé, hanem sokkal inkább megvédi, s ugyanazzal a büntetéssel megmutatja neki, hogy juthat a hóhér kezébe, és megtartja az atya örökségében. Tehát ha az egyházi felsőbbség valakit kiközösít, emlékeztetnie kell: „Nézz oda, ezt és ezt tetted, ezáltal lelkedet az ördögnek adtad, Isten haragját megérdemelted, minden keresztény közösségtől magadat megfosztottad, Isten előtt elbuktál, belső, lelki átok alá estél, és nem akarsz életmódoddal sem felhagyni, sem a jó útra visszatérni. Ám legyen, ily módon külsőleg, az emberek előtt én is kiátkozlak, és szégyenedre megfosztalak a szentségtől és az emberekkel való közösségtől, amíg észhez nem térsz, és szegény lelked vissza nem téríted.”

Nyolcadszor. Amelyik püspök, prépost vagy püspöki tisztviselő az átokról más véleményen van, az számolhat vele, hogy magát örökre elátkozza, és ebből

az átokból őt sem Isten, sem semmiféle teremtmény ki nem segíti. Senki számára nem károsabb és veszélyesebb az átok, mint azok számára, akik azt kimondják, még akkor is, ha azt jogosan és vétkek miatt teszik, bár csak ritkán vagy soha nincsenek ezen a véleményen; ezenfelül pedig Isten félelme híján cselekszenek, és eszükbe se jut, hogy ők maguk Isten előtt százszor inkább megérdemlik az átkot. Ahogy Máté evangéliuma szól a szolgáról, aki urának tízezer talentummal volt adója, ám szolgatársának száz dénár tartozás visszafizetésére sem adott haladékat (Mt 18,24.28). Hol maradnának akkor a szegény, siralmas behajtók, akik pénzért egy ilyen lélekkel szemben <67> átokkal, sokszor erőszakkal és igazságtalanul sok mindent elkövetnek, hogy azt mondhatjuk, majdnem könnyebb élete van a törököknek és pogányoknak, mint a keresztényeknek? Egészen nyilvánvaló, hogy közülük sokan Isten előtt átok alatt állnak, megfosztva a szentség félelmétől és a belső, lelki közösségtől, és éjjel-nappal nem tesznek mást, mint embereket előállítanak, zaklatnak, kínoznak, átkot szórnak, és más embereket a külső szentségtől megfosztanak, olyan embereket, akik belsőleg Isten előtt ezerszer többet érnek, és a szentség lelki közösségében élnek. Ó, siralmas eljárás, ó, irtózatossá váló ténykedés rémisztő tápláléka! Még magam sem tudom, hogy ilyen világi bírók és tisztviselő farkasok voltak vagy akarnak lenni; tetteik valódi tanúbizonyságot adnak róluk.

Kilencedszer. Mindebből következik, hogy igaz az, hogy az átok önmagában nem rontja meg, ítéli el vagy teszi gonosszá, hanem kutatja, keresi a megromlott, elvetett lelket, hogy visszatérítse. Mert minden büntetés természete abban áll, hogy bűnötet jobbit. A kiközösítés pedig tiszta büntetés, anyai büntetés; ezért nem tesz senkit gonoszabbá vagy bűnösebbé, hanem egyedül arra rendeltetett, hogy ha jogosan hozzák, akkor a belső, lelki közösséget helyreállítsa, vagy jobbitson, ha jogtalanul hozzák. Ezt bizonyítja Pál apostol, és azt mondja: „Ne kelljen keményen bánnom veletek a szerint a hatalom szerint, amelyet az Úr nekem építésre, és nem rombolásra adott.” (2Kor 13,10) Ugyanígy szól, amikor azt bünteti, aki mostohaanyját vette feleségül: „Átadjuk az ilyet a Sátánnak, teste pusztulására, hogy lelke üdvözljön az Úrnak ama napján.” (1Kor 5,5) Mint ahogy fentebb is ez áll: ne ellenséggé váljunk a kiközösítéssel, hanem testvérként büntessük meg, hogy megszégyenüljön, de ne rekesztődjön ki. Mint ahogy embersége szerint magának Krisztusnak sem volt hatalma arra, hogy lelkeket válasszon el Istentől és adjon az ördögnek, mint ahogy János evangéliumában mondja: „Aki énhozzám jön, azt én nem küldöm el. [...] Annak pedig, aki elküldött engem, az az akarata, hogy abból, amit nekem adott, semmit se veszítsek el.” (Jn 6,37.39)¹⁶⁰

¹⁶⁰ Luther így idézi Jn 6,39-et: „Az én Atyámnak pedig, aki elküldött engem, az az akarata, hogy abból, amit nekem adott, semmit se romboljak le, vagy veszítsek el.”

Azt is mondja, hogy az Emberfia nem azért jött, hogy elveszítse, hanem hogy megváltsa a lelkeket (Lk 9,56). Ha pedig maga Krisztus és az összes apostolok sem bírtak más hatalommal, mint hogy segítsenek a lelkeknek, és más hatalom az egyháznak sem adatott, mit merészelnek hát a vak zsarnokok, mit dicsekszenek azzal, hogy hatalmuk van arra, hogy átkozzanak és megrontsanak, mikor saját kánonjukuk¹⁶¹ csődöt mond? Lásd VIII. Bonifác pápai határozatai 5. könyve 11. szakaszának 1. fejezetét: „Mivelhogy az átok orvosság, és nem emberölés, mely kizárólag gyógyítva büntet, és nem irt ki kártékony módon gyökerestől, amennyiben az, aki átok alá kerül, nem veti azt meg; és minden egyházi bírónak arra kell buzgón igyekeznie, hogy kiderüljön, hogy az átokkal nem más a szándéka, mint hogy javítson és segítsen.”¹⁶²

Tizedszer. Ebből a szövegből világosan kiderül, hogy az átok, amennyiben nem vetik meg, fölöttébb üdvös és ártalmatlan, és nem igaz az, amit számos ostoba, kétségbeesett, <68> sok gaztett és visszaélés által megrémisztett lélek vél, hogy veszedelmes a léleknek, jöllehet az apostolok korában az átoknak megvolt az ereje, hogy a testet az ördögnek adja és megölje, ami akkor is megtörtént, ha a bírók nem galád hatalommal, hanem alázatos hittel és szeretettel gyakorolták az átkot, felebarátjuk gyógyulására. Az következik ebből továbbá, hogy az átok nagyobb veszélyt és borzalmat jelent azok számára, akik gyakorolják, ha nem ügyelnek arra, hogy a pápai jogi rendelkezéshez igazodva kizárólag a kiközösített jobbulását és gyógyulását tartsák szem előtt. Mert az átok nem lehet más, mint jószágos, anyai korbács a testnek, mely idejében tesz jót, hogy senki ne taszítassék a pokolba, hanem az ember onnan inkább kikerüljön, és a kárhozatból az üdvösségre legyen kényszerítve. Ezért nemcsak hogy nem szabad türelmetlenül viselnünk, hanem inkább örömmel és tisztelettel kell fogadnunk. De a zsarnokok, akik az átokban nem mást tartanak szem előtt, mint saját hatalmukat, félelmüket és hasznukat, nem menekülhetnek az átok okozta iszonyatos kártól, mert ők az átkot s annak célját megmásítják, és az orvosságból mérget csinálnak, és csak azt nézik, mint rettenthetik meg az istenfélő embert, a gyógyulást pedig figyelmen kívül hagyják. Erről majd egyszer súlyos számadással tartoznak: Jaj nekik!

Tizenegyszer. Kitaláltak hát maguknak egy mondást, mely így hangzik: „A mi átkunkat, legyen az jogos vagy jogtalan, mindenkinek félni kell!”¹⁶³ Ezzel a

¹⁶¹ A katolikus egyház törvénykönyve, a *Corpus juris canonici*. Vö. CIC 1–2.

¹⁶² *Liber sextus decretalium*, CIC 2: 1093; vö. A 95. tétel magyarázata (1518), WA 1: 640; lásd LVM 1. köt.

¹⁶³ *Sententia pastoris timenda est, licet iniuste liget. Decretum Gratiani*, CIC 1: 652; vö. A kulcsokról (1530), WA 30/II: 476; Lásd LVM 3. köt.

mondással pimasz módon bizonygatják igazukat, pöffeszkednek és felfuvalkodnak, mint a mérges kígyó, majdhogynem az éggel is szembe merészkednek szállni és az egész világot fenyegetni. És ezzel a hamis ijesztgetéssel közel s távol óriási hatalmat szereztek, és úgy vélik, a szavakban sokkal több rejlik, mint valójában. Ezért akarjuk őket megfenyíteni, és felfuvalkodottságukat gyökerestől kiirtani. Nos, rendben van: igaz, hogy az átkot félni kell, legyen bár jogos vagy jogtalan. De miért csak az átok javára írod, hogy az anyai vessző, és miért nem tulajdonítod ezt az összes nagyobb büntetésnek és visszataszító dolognak? Vagy micsoda nagy jelentőséget tulajdonítasz az átoknak, mikor azt mondod, hogy félnünk kell, mikor akkor is félnünk kell, mikor betegek, gyanúsítottak, megvetettek vagyunk, vagy ha megfosztanak minket javainktól, jövedelminktől, jogainktól, ha ezeket megtagadják tőlünk, vagy ha a török vagy más ellenség támad ránk? Mert mindeme nehézségek közepette, történjenek jogosan vagy jogtalanul, félnünk kell és túrnunk, alázatosnak lennünk, és minden helyzetben kitartanunk, mintha javunkra történne, ahogy az Úr tanítja: „Aki elveszi a tiedet, ne követeld vissza.” (Lk 6,30) Miért nem félsz, kedves zsarnok, mikor jogtalanság áldozatává válsz, ha jövedelmed megszűnik, ha javaidat ellopják, ha jogaidat megtagadják tőled, és eszedbe se jut, <69> hogy félelemmel tūrd, legyen bár jogos vagy jogtalan? Gondolod, hogy csak másoknak parancsoltatik, hogy hatalmadat félelemmel tūrjék, legyen bár jogos vagy jogtalan; de rád nem vonatkozik a parancs, s neked nem kell az erőszakot és jogtalanságot félelemmel tūrnöd? Rá fogsz jönni, hogy te is ember vagy, és rád is ugyanaz a parancs érvényes, mellyel te másokat fenyegetsz, te pedig balgaságodban felfuvalkodsz.

Tizenkettedszer. Nézd hát ezt a fonák állapotot! Az egyházi felsőbbség használja az átkot, és azt mondják, félnünk és túrnunk kell, akár jogos, akár jogtalan. Ám amikor őket éri jogtalanság, vagy velük szemben alkalmaznak erőszakot, azt semmi pénzért el nem viselik, hanem minden félelem nélkül leszámolást tartanak, megváltják magukat, és követelik, ami az övék. Ezáltal kivonják magukat Isten parancsa alól, jóllehet leginkább nekik kellene mások számára példává lenni. Mert ha az igaz, hogy pápa, püspök és más e rendhez tartozók saját ügyeikben félelem nélkül szegülhetnek ellen jogtalanságnak, kárnak, megvetésnek, akkor az is igaz, hogy az ember az átoknak is ellenszegülhet, azt száműzheti, mint ahogy ők folytatják üzelmeiket. Mert Isten parancsában nincs különbség, mindenkire egyformán vonatkozik. De itt Isten áll előttünk, az embernek félelemmel kell túrnia, sújtsa bár átok vagy más kellemetlenség, ahogy az evangélium tanít minket. Ezért hallgass ide: ha valaki igazságtalanságot követ el veled szemben, elveszi jövedelmed, és te ezt nem tūród félelemmel, hanem átokkal fenyegeted, különösen akkor, ha nem jobbulását, hanem saját hasznodat és kedvedet nézed,

már gonoszabb vagy, mint ő. Mert így magadat kivonod a félelem alól, őt pedig bele akarod vonni, amihez nincs jogod; neki be kell tartania az evangélium parancsát, amit te lábbal tiporsz: hogy akarsz megállni Isten előtt? Ezért ha ők azt mondják, hogy „a mi átkunkat félni kell, akár jogos, akár nem”, mi azt mondjuk ezzel szemben: igen, ez igaz, de az is igaz, hogy a te igazságtalan átkod senki számára nem károsabb, mint saját magad számára, testednek és lelkednek. És az igaz átok számodra veszedelmesebb, mint számomra. Így tűrj félelemmel, ha kár ér, legyen az jogos vagy jogtalan, és amit te beolvasol nekem az átokról, azt én beolvasom neked a szenvedésedről. Ha egy gonosztevő elvenné tőlem a ruhámat, és azt mondaná, hogy tűrjem félelemmel és alázattal, akkor azt mondanám, hogy nem azért tűröm, mert te elveszed, mert azzal nekem nem ártasz, hanem Krisztus parancsáért. Tehát az átkodat sem átok volta miatt félem – nekem az nem árt, sokkal inkább neked –, hanem Krisztus parancsa miatt.

Tizenharmadszor. Ha pedig igaz, hogy az átkot félni kell, legyen bár igazságos vagy igazságtalan, akkor az, aki az átkot kirója, mindenkor nagyobb veszélyben van, mint a kiátkozott. A kiközösített nincs veszélyben, hacsak nem veti meg, hanem elszenvedi az átkot, legyen az jogos vagy jogtalan. De az, aki átkoz, először is azzal a veszéllyel áll szemben, hogy az igazságtalanságot nem tűri félelemmel, <70> másrészt minden félelem híján az átokkal önmagát bosszulja meg, harmadszor az átokkal nem felebarátja bűnének gyógyítását szándékozza, mint ahogy azt az egyszerű lélek gondolná; s mindezt arról lehet észrevenni, hogy saját és más emberek bűneit figyelmen kívül hagyja, és csak azt támadja, aki neki sérelmet okoz. Jóllehet mindez az evangélium ellen van. Így történik meg az is, hogy manapság, ebben az embertelen módon sarkaiból kifordított világban azok, akik az átkot szórják, a kanálhoz ragaszkodnak, a tálat pedig lábbal tiporják,¹⁶⁴ más embereket külsőleg átok alá vonnak, ők maguk pedig belül elkárhoznak, és mindehhez oly módon elvakulttá válnak, hogy azzal dicsekszenek, hogy átkukat félni kell, és lelki kárhozatukban minden félelem nélkül, mint a megszállott esztelenek örülnek. Ezért semmiféle kétségem nincs afelől, hogy nem a Szentlélek eszelte ki ezt a felfuvalkodott mondatot: „Átkunkat félni kell, legyen az jogos vagy jogtalan.” Nem illő, hogy egy keresztény ember, hát még egy, a papi rendhez tartozó személy mással szemben jogtalanságot kövessen el; és mennyivel kevésbé illő ugyanannak azzal hencegni és dicsekedni, hogy igazságtalanságát félni kell! Nekem pedig azt illő mondanom: „Félnem kell igazságtalanságodat, neked viszont félned kell és vigyáznod, ha velem szemben jogtalanságot követsz el, és még fenyegetsz is azzal, hogy félelemmel tőröm kell, mert a te igazságtal-

¹⁶⁴ Luther közmondásgyűjteményében: WA 51: 655, 702 (276. sz.); DITHMAR 2010, 187 (276. sz.).

lanságod nekem csak ideig, neked viszont örökké árt.” Hát ily ádáz, szálnalmas időket élünk, amikor az ilyen kegyetlen zsarnokok bűneikkel és örök veszteségükkel nyíltan és szégyentelenül dicsekszenek – milyen szörnyű, mondanánk, ha azt hallanánk, hogy ez a törökök vagy pogányok közt történik –, azonban csak ideig henceghetnek: a szenvedő szerencsétlenségén gúnyolódnak, nem az emberek javulását, hanem csak a félelmüket és hamis megrettentést keresnek.

Summa summarum: az előljáró mindenkor veszélyesebb minden tettében, mint az alattvaló, és amikor az alattvalónak egyszer kell félnie, a feljebbvalónak tízszer. Ezért semmi okuk sincs azoknak, akik az átkot hozzák, a kiközösítetteket kigúnyolni vagy bántalmazni, sokkal inkább kell saját maguk miatt siránkozniuk. Mert Isten ítélete nem a kicsiket fogja elítélni, hanem a hatalmasokat, ahogy a bölcs mondja (SalBölcs 6,7–8).

Tizennegyedszer. Sokkal jobb lenne, ha a keresztények megtanulnák inkább szeretni az átkot, mint félni, mint ahogy Krisztus tanít minket, hogy a büntetést, a szenvedést és a halált is szeressük, és ne féljünk tőle. De ezek a fecsegők csak a félelmet hangsúlyozzák az átokban, miközben azt tanítják, hogy minden más büntetést és szerencsétlenséget boldogan kell viselni, és ezzel felfedik átkozott vak vágyukat, hogy Krisztus népe fölött akarnak uralkodni, és egyúttal a szabad keresztény egyházat a félelem fogságába ejteni. Ezért tanuljuk meg, hogy amit az átokból leginkább szem előtt kell tartani, az az, hogy ne vessük meg, hanem türelemmel viseljük, s mindezt két okból: az első az, hogy az átok hatalma a szent anyának, a keresztény egyháznak, azaz minden keresztények közösségének Krisztus által adatott; ezért kell a drága anyát: az egyházat és a kereszténységet benne tisztelnünk <71> és türelmesnek lennünk. Mert amit Krisztus és az egyház tesznek, abban gyönyörködnünk kell, szeretnünk kell és gyermekien félnünk. A másik ok az, hogy az átok félelme és hatása hasznos és üdvös is, és annak sosem árt, aki azt tűri, és nem veti meg; vegyünk erre egy durva példát. Ha egy anya a szeretett fiát megbünteti, akár megérdemelte, akár nem, bizonyosak lehetünk, hogy nem rosszindulattal teszi, és ha a fiú tűri, akkor a büntetés anyai, ártalmatlan és üdvös. De ha türelmetlen lesz, nem csillapodik, vagy nem teszi azt, amivel megbüntették, hanem anyja ellen lázad, és megveti őt, hát nézd, itt jelentkezik először vesztesége, mert Isten ama parancsolata ellen vét, mely így hangzik: „Tiszteld atyádat és anyádat!”, és így változtatja saját maga kicsi, ártalmatlan, ám megérdemelt büntetését irtózatossá bűnné, örök fájdalommá és büntetéssé.

Tizenötödször. Megtörténik tehát napjainkban, hogy számos tisztviselőt és társaikat megölnék, megvernek, elfognak, vagy legalábbis nincs biztonságban testi épségük. Mindez nem történne meg, vagy legalábbis ritkábban, ha a nép nem élne abban a tévhitben, hogy az átok sokkal inkább veszedelmes, mint-

sem hasznos; ezért merészelnék mintegy kétségbeesésükben ilyen kihágásokat, garázdaságot elkövetni. Noha ezek irtózatos dolgok, így szolgáltatik igazság a zsarnokoknak Isten büntetése által, mert az átok gyógyító hatását és hasznát elrejtik a nép elől, és azzal, csak azért, hogy hatalmukat megszilárdítsák, a job-bítás legcsekélyebb szándéka nélkül visszaélnék. Mert ahogy mindenki köteles az átkot türelemmel viselni, úgy ők is kötelesek a szegény bűnös vagy éppen ártatlan embert nem megvetni, mint ahogy Krisztus mondja: „Vigyázzatok, hogy egyet se vessetek meg e kicsinyek közül, mert mondom nektek, hogy angyalaik mindenkor látják a mennyben az én mennyei Atyám arcát.” (Mt 18,10)¹⁶⁵ Hogy fognak majd csodálkozni, ha némelykor Isten büntetéseként kapnak egyet a fejükre az igazságtalanul és erőszakosan kivetett átok miatt, ráadásul parancsukat megvetik, mert arcátlanul szüntelen Isten parancsa ellen cselekszenek; és mindkét oldalon súlyos bünt követtek el. Ám ha a népet az átok üdvös erejéről tanítanák, hogy nem kárukra, hanem javukra rendelték és használják, kevésbé lennének veszélyben, több és csendesebb engedelmesség, szeretet, jóindulat és tisztelet övezné őket a nép körében.

Tizenhatodszor. Ezért a népet ily módon kell tanítani: „Szeretett népem! Ne hagyjátok, hogy az átok hatalmát kezükben tartók rátok támadjanak, legyenek bár kegyesek vagy gonoszok, s cselekedjenek veletek igazságosan vagy igazságtalanul; a hatalom és az átok nem árthat nektek, ám jótékony a lélek számára, ha helyesen viselitek és tűritek; az átok megbecsztelenítése nem árt az erényének. Vagy ha már nem lehet <72> elviselni, próbálja meg az ember alázattal átvészelni a helyzetet, nem pedig bosszúval, vagy szóval vagy cselekedettel végrehajtott megtorlással. Mindeközben pedig szemeteket ne rájuk, hanem az egyházak anyjára vessétek: mit számít az neked, ha korbácsával és büntetésével igaz vagy akár gonosz ember által sújt? Akkor is ez marad szeretett anyád legüdvösebb pálcája. Így van ez a világ kezdete óta, és így is marad, hogy a felsőbbség, egyházi és világi, inkább adatik Pilátusoknak, Heródeseknek, Annásoknak, Kajafásoknak, mint az igazaknak, Pétereknek, Páloknak és a hozzájuk hasonlóknak; persze így van ez minden más rendben, hogy a felsőbbségben mindenkor többen vannak a gonoszok, mint az igazak. Az embernek nem szabad elhítenie magát, sem remélnie, hogy kizárólag derék felsőbbséget rendelnek fölé, ez sokkal inkább csupán csak kegyelem, vagy buzgó imádsággal és különös érdemekkel nyerhető el, hogy jó kormányzás, felsőbbség vagy a hatalom szerencsés gyakorlása álljon fenn. Mert a gonosz alatt-

¹⁶⁵ Luther így idézi ezt a helyet: „Vigyázzatok, hogy egyet se vessetek meg e kicsinyek közül, akik bennem hisznek, mert mondom nektek, hogy angyalaik mindenkor látják a mennyben az én Atyám arcát.”

valókat Isten gonosz uralkodókkal bünteti, ahogy Ézsaiás mondja könyvében: „Ifjakat tesztek vezéreikké, és sihederek uralkodnak rajtuk” (Ézs 3,4), közülük kerül ki minden vitéz, bölcs, értelmes, erős férfiú stb.¹⁶⁶ Ha tehát alkalmatlan és gonosz vezetők uralkodnak rajtunk, az nem más, mint Isten büntetése, és a nagy sokaság soraiban sokan vannak, akik megérdemlik az ilyen büntetést, ezért nem szabad csodálkoznunk, ha a felsőbbtség erőszakot követ el ellenünk, és visszaél hatalmával, hanem sokkal inkább akkor kell csodálkoznunk és Istennek hálát adnunk, ha a felsőbbtség nem követ el erőszakot és jogtalanságot velünk szemben.

Tizenhetedszer. Ezért, jóllehet mostani világunk szörnyű bűnei okozta bűnhődése által túl van terhelve fiatal, oktan, tapasztalatlan vezetőkkel, különösképpen is az egyházi rend, és ily módon korunk veszélyessé vált, mégis bölcsen kell cselekednünk, és mindig szem előtt kell tartanunk, hogy a felsőbbséget és hatalmat tiszteletben tartsuk, úgy, amint Krisztus Pilátusnak, Heródesnek, Annásnak, Kajafásnak és a világi uralkodóknak is megadta a tiszteletet. Továbbá arra is ügyelnünk kell, hogy a prelátus súlyos visszaélései és gyerekes kormányzása ne hogy arra indítsanak minket, hogy a hatalmat megvessük, és hogy a vezetők méltatlan személye miatt egyúttal hatalmukat is megvessük, hanem amivel sújt, azt boldogan viseljük, vagy mindenkor alázattal és tisztelettel utasítsuk el. Mert Isten nem szenvedheti, hogy a hatalommal gonosz és pimasz módon szembeszálljanak – kivéve, ha a felsőbbség arra kényszerít minket, hogy Isten és parancsolatai ellen tegyünk, ha a hatalom önös érdekéből Isten ellen cselekszik – bármennyit is követel, vagy nekünk szenvedést okoz, amikor csak neki tetszik. Isten olyanokat is akar magának, akiket ő maga ítél és átkoz meg: ezek a nagy és hatalmas zsarnokok; mint ahogy olyanokat is akar, akiket segít: ezek pedig az elnyomott szenvedők. Ezért kell akaratát teljesítenünk, és a hatalmasokat kardja és ítélete által bukni hagyni, ugyanakkor azt is hagynunk kell, hogy minket megsegítsen, <73> mint ahogy Pál apostol mondja: „Ne álljatok bosszút önmagatokért, szerettem, hanem adjatok helyet az ő haragjának, mert meg van írva: enyém a bosszúállás, és én megfizetek – így szól az Úr.” (Róm 12,19)

Ezeknek a prelátusoknak pedig alázattal meg kell mutatni – különösen az ígehirdetőknek kell megbüntetni őket, de kizárólag Isten ígétét hirdetve –, mily mértékben cselekszenek Isten ellen, és hogy amit tőlük megkíván, azt meg tudják cselekedni, ezért serényen és komolyan kell imádkoznunk. Mint ahogy Jeremiás Izrael fiainak írta Babilonba, hogy buzgón imádkozzanak Babilónia királyáért, fiáért és királyságáért, jóllehet ő vitte fogságba, tette tönkre őket, és számos szerencsétlenséget okozott (Jer 29,7; Bárúk 1,11).

¹⁶⁶ Luther e mondat második felében talán Ézs 3,2–3 felsorolására utal.

Mindezt pedig könnyedén megtehetjük, ha azt nézzük, hogy az átok és az igazságtalan erőszak nekünk mit sem árthat, ha tűrjük, és mindenkor hasznos, hacsak nem vetjük meg. S e téren az átkot osztók ezerszer rosszabbak Isten előtt, mint mi. Ezért kell rajtuk is inkább könyörölni, mint ahogy ők gonosz módon megvetnek. Ezért áll Mózes törvényében is, hogy feljebbvalóját álnokul senki ne rágalmazza, legyen bár jó vagy gonosz, még akkor sem, ha nyomós okot ad rá (2Móz 22,27). Egyszóval gonosz és komolytalan vezetőink kell legyenek; ha a törököknél nem így van, így kell lennie a keresztényeknél. A világ túl gonosz ahhoz, hogy méltó legyen derék urakra; olyan fejedelmei kell legyenek, akik háborúznak, adót vetnek ki és vért ontanak, és olyan zsarnokai, akik az embert átokcédulákkal, iratokkal kiszípolozzák és terhelik. De ezek és más büntetések inkább az ő megérdemelt fizetségük, melynek ellenszegülni annyit tesz, mint Isten büntetésének ellenszegülni. Így ugyanolyan alázattal kell a gonosz felsőbb-séggel szemben megállnom, mint ahogy az Isten által adott betegséget viselem, hiszen mindkettő ugyanannak az Istennek a kezéből származik.

Tizenharcadszor. A jogos és megérdemelt átok esetében arra kell figyelnünk, hogy tovább tesszük-e vagy felhagyunk azzal, ami miatt elítéltettünk, mert az átkot mindenkor bűn miatt róják ki – ami sokkal rosszabb, mint az átok –, noha mint minden más dolog, ez is fonák, hogy csak arra figyelünk, mennyire fáj a korbács, és nem arra, hogy mi okból kapjuk a büntetést. Hol találunk olyan embereket, akik úgy félnek attól, hogy vétkeznek, és Istent megharagítják, mint ahogy az átoktól félnek? Úgy van ez, hogy inkább féljük a gyógyító büntetést, mint a bűnöket, mégis tűrnünk kell és el kell fogadnunk a büntetést, hogy átérezzük, mert érzékeink nem látják úgy a bűn lelki kárát, mint ahogyan érzik a büntetés fájdalmát; jóllehet az egyházi bírók zsarnok fenyegetéseikkel úgy behajszolták a népet az átok félelmébe, hogy az már inkább fél a büntetéstől, mint a bűntől. Ám ha az átok jogtalan, <74> óvakodjunk bármi olyat tenni, hagyni, mondani vagy elhallgatni, ami miatt kiközösítettek minket – ez úgy történhet, hogy nem vétkezünk felebarátunk ellen, és nem károsítjuk meg –, hanem inkább tűrjük az átkot, alázattal és szabadon haljunk meg benne, ha másként nem lehet, és ne rettenjünk meg akkor sem, ha nem részesülhetünk a szentségben, és szentetlen földbe temetnek minket. S hogy mi ennek az oka? Az igazságot és az igazságosságot – mert ezek a belső, lelki közösséghez tartoznak, és aki ezeket megveti, az Isten átka alá kerül, az pedig örökérvényű – a mérhetetlenül csekélyebb jelentőséggel bíró külső közösség és az átok miatt nem szabad elhagyni. Szintén jóval csekélyebb jelentőséggel bír a szentség vételének és a temetőben való temetkezésnek a lehetősége, hogysen ezek kedvéért az igazság és igazságosság csorbát szenvedjen. S hogy ezt senki ne találja különösnek, azt is mondom, hogy

az sincs átok alatt, aki az igazságos átokban hal meg, kivéve ha bűneit nem bánja meg, vagy az átkot megveti. Mert a megbánás és a töredelem mindent rendbe hoz, ássák bár ki az embert, és szórják a vízbe.¹⁶⁷

Tizenkilencedszer. Tehát az igazságtalan átok sokkal istenibb, mint a jogos átok vagy a külső közösség. Nemes és nagy érdem Isten előtt, és örökké áldott, aki igazságtalan átok alatt hal meg. Mert az igazság miatt, ami miatt elátkozták, Isten örökre megkoronázza. A 109. zsoltárral kell énekelnie: „Ha ők átkoznak is, te megáldasz.” (Zsolt 109,28) Vigyáznunk kell, és a hatalmat nem szabad megvetnünk, hanem ártatlanságunkat alázattal kell mutatnunk, s ha ez nem is segít, Isten előtt szabadok vagyunk, és bocsánatot nyertünk. Mert ha Krisztus parancsa arra kötelez minket, hogy ellenségünk kedvében járjunk (Mt 5), mennyivel inkább kell a keresztyén egyház hatalmának kedvében járnunk, érjen bennünket jogosan vagy jogtalanul, méltó vagy méltatlan felsőbbtség által. Hasonlóan ahhoz, mint amikor egy derék gyermeket édesanyja meg nem érdemelten büntet meg, nem árt neki az igazságtalan korbács, és anyjának türelmét látva sokkal kedvesebb és tetszőbb lesz: mennyivel inkább leszünk mi is kedvesek Isten előtt, ha lelki anyánkért, az egyházért a gonosz felsőbbtség által hozott meg nem érdemelt büntetést tűrjük! Mert ő anyánk marad, míg Krisztus megmarad, és nem válik gonosz mostohává gonosz felsőbbség miatt. Ám a prelátusoknak, püspököknek és más tisztebetöltőknek mérsékelniük kellene magukat, hogy ne használják az átkot könnyelműen, mert a sok átok nem jelent mást, mint sok törvényt hozni és parancsot adni. A túlzott törvénykezés pedig megbilincseli a lelket. És éppen a meggondolatlanul történő sok kiközösítés nem eredményez mást, mint haragvást, és okot ad a vétkezésre, ami megharagítja Istent, jöllehet az átkot azért hozzák, hogy féljék őt. És jöllehet bűnösök vagyunk, ha nem engedelmeskedünk nekik, ők sokkal inkább bűnösök, mikor parancsaikat és hatalmukat vagyunkhoz, <75> szükségleteinkhez, javulásunkhoz és boldogságunkhoz szabják, változtatják, igazítják. Ahogy Pál apostol mondta fentebb, hogy a hatalom nem rontásra, hanem jobbításra adatott.

Huszdadszor. Az átkot nemcsak azokra kell kivetni, akik a hittel szemben ellenségesek, hanem mindenkire, aki nyilvánvalóan vétkezik, mint ahogy fent Pál szavaiból kiderül, aki a gyilkosokat, uzsorásokat, paráznákat, részegeseket kiközösítendőnek mondja. Mégis, manapság az égbekiáltó bűnöket elkövetőket békén hagyják, különösen akkor, ha nagy fejesekről van szó, és ennek a nemes

¹⁶⁷ Utalás a konstanzi zsinat rendeletére, melynek alapján az angol John Wyclif (†1384) maradványait ki kellett ásni, el kellett égetni és a hamvakat vízbe szórni, mint ahogy Husz János hamvait is a Rajnába szórták.

hatalomnak nagy gyalázatára csupán pénzádósság miatt ítélik el őket, még hozzá oly csekély mértékben, hogy az irat és a költségek sokkal többet tesznek ki, mint maga az adósság. S hogy még ezen is túltegyenek, kieszeltek egy új találmányt, és azt mondják, senkit sem közösisítenek ki bűnök miatt, hanem csak engedetlenség miatt, ha valaki nem jelenik meg az idézésen. Ám ha a bűn nem lenne, az engedetlenség fölött szemet is hunynának, mint ahogy látjuk, hogy számos bűn, így sajátjaik is megtorlatlanul maradnak. A szegény embernek sokszor kell engedetlennek lennie, hogy olyan messzire utazzon, ezáltal munkája károsodjon, időt és pénzt veszítsen.¹⁶⁸ Kész zsarnokság, hogy az embert ilyen messzire idézik bíróság elé. Dicsérem azokat a világi uralkodókat, akik országukban és népük között nem tűrik meg az efféle átkot és visszaélést. Mi is lenne az uraságokkal és a törvény embereivel, ha mindegyiknek a saját városában, közösségében és alattvalói között nem kellene ilyen ideig való dolgokban eljárnia és bűnöket tárgyalnia? Az egyházi hatalom foglalkozzon csak Isten ígével, a bűnökkel, az ördöggel, és azzal, hogy a lelkeket visszatérítse Istenhez, az ideig való dolgokat pedig igazgassák a világiak, ahogy Pál apostol 1Kor 6-ban írja. S ahogy ma a dolgok állnak, égető szükség lenne arra, hogy az embereket az egyházba hívjuk, ne pedig kiközösítsük őket.

Huszonegyedszer. Legyen bár valaki bűnös vagy ártatlan az átok alatt, senki ne űzze el azt a templomból, amíg az evangélium és a prédikáció hangzik. Mert az evangéliumból és a prédikációból senki nem közösíthet ki senkit. Isten ígétének hallgatása mindenkinek jogában áll. Igen, azoknak van erre leginkább szükségük, akik igazságos átok alatt állnak, mert ők talán ettől indítatva felismerik bűnös voltukat, és javulni szeretnének. Úgy olvassuk az egyház régi szokását, hogy a kiközösítetteket a prédikáció után küldték ki a templomból. És ha egy egész gyülekezet átok alatt állna, úgy kellene a prédikációt megtartani, mintha nem állna átok alatt. Ezért akit átok sújt, jóllehet nem maradhat a prédikáció után a mise szentségi részén, és nem járulhat a szentséghez, nem szabad annyiban hagynia: lelkileg járuljon csak a szentséghez, azaz óhajtsa szívből, és higgye, hogy lelkileg részesülni fog benne, mint ahogy ez elhangzott a prédikációban.

¹⁶⁸ Mivel a szentszék, a püspöki bíróság a püspöki székhelyen ülésezett, a falvak lakosainak a városba kellett utaznia idézésre.

19. Nagycsütörtöki sermo Krisztus szent és valóságos testének méltó vételéről

Wittenberg, 1521. március 28.

WA 7: 692–697 (német); HLSt 407. sz. Szakirodalom: LASKEY 1986b; BRECHT 2003; NGIEN 2005; WENDEBOURG 2009; OHLEMACHER 2014b. (Csepregi Zoltán ford.)

<692> Jézus!

Először. Ne járuljanak a szentséghez azok, akik nyilvános bűnökben élnek és gonosz kívánságokat táplálnak, mint pl. a harag, a tisztátalanság és más hasonlók. És az egyház parancsára¹⁶⁹ sem kell tekintettel lenniük, amíg így járnak el. Mert inkább kell követni Isten törvényét, mint az egyház parancsolatát, és inkább kell kerülnünk a szentséget, mint azt Isten törvénye ellenére bűnösen magunkhoz venni, hiszen Isten az ilyen bűnösöket eltiltotta a szentségtől.

Másodszor. Azok is tartózkodjanak a szentségtől, akik úgy érzik, hogy csak az egyház parancsolata kedvéért vagy megszokásból járulnak hozzá, azaz ha szabadon dönthetnének és mellőzhetnék, akkor nem jönnének jó szívvel és önként az oltárhoz. Mert az oltáriszentség – ahogy Szent Ágoston mondja – éhes, szomjas és sóvárgó lelket keres, aki őrá vágyik,¹⁷⁰ viszont akik parancsra vagy megszokásból jönnek, azok sem nem vágnak a szentségre, sem nem sóvárognak utána. Sokkal inkább rettegnek és félnek tőle, úgyhogy szívesebben tartózkodnának másutt, mint éppen ott. A sóvárgó szív ellenben nem vár parancsra, nem is törődik előírással vagy megszokással, hanem tulajdon szükséglete és vágya hajtja, úgyhogy nem is figyel másra, csak kívánságának tárgyára, a szentségre.

Harmadszor. Ezt mondod: „Ha ez így volna, akkor féltő, hogy az egész világon csak kevesen veszik méltó módon magukhoz a szentséget, hiszen szinte mindenki csak az egyház iránti engedelmességből, és nem szabad döntéséből járul az oltárhoz.” Válaszom: Ez nem számít. Éhezünk és szomjazunk kell erre az ételre és italra, vagy ha nem, akkor ne járuljunk oda tulajdon kárunkra! Hasonlít ez a dolog az emberi természethez. Amikor a test jóllakott, és el van telve, vagy más miatt nem érzi jól magát, és nincs étvágya, és ekkor költ el egy bőséges és kiadós lakomát, akkor ágynak esik tőle, megbetegszik, és akár meg is halhat. De ha éhes és szomjas, akkor vígan bekebelezheti, csak egészséges és erős lesz tőle.

¹⁶⁹ Az egyház öt parancsolata közül a harmadik írja elő az évenként legalább egyszeri kötelező áldozást. Ennek hagyományos napja volt nagycsütörtök.

¹⁷⁰ Ágoston: *Enarrationes in Psalmos* XXI,2,27; PL 36: 178. Lásd fent: 17. sz. *Sermo Krisztus valóságos szent testének szentségéről*.

<693> Negyedszer. Ezért a pápa nem ér el vele semmit, sőt jogtalanul jár el, amikor az embereket parancsra hajtja oda különbségtétel nélkül, ahelyett, hogy előbb mindent megmozgatna annak érdekében, hogy szívükben ilyen éhséget és szomjúságot támasszon. Hiszen ezzel csak romlásba taszítja és bűnre ösztönzi a lelket, és ezzel a szentségjótéteményét egészen tönkreteszi. Az volna jó, ha valaki a pápa parancsolatát csak a szentségre éhezőkre vonatkoztatná, mert különben ez kártékony és kárhozatos parancsolat volna, melyet tilos követned addig, míg meg nem éhezel, és parancs nélkül is, önként oda nem járulsz, azaz egyáltalán nem lesz szükséged parancsolatra. A szentség ugyanis – és ez ugyanúgy áll Istenre magára – senkinek nem ad semmit akarata ellenére, ajándékai pedig, mivel oly nagyok, hatalmas éhséget és vágyat követelnek, ugyanakkor menekülnek és elfordulnak a kényszeredett és kedvetlen szívtől.

Ötödször. Éhséget és szomjúságot úgy keltünk, hogy az embernek minden parancsolgatás nélkül rámutatunk bűnére és nyomorúságára, hogy ismerje fel sanyarú sorsát, és ébredjen föl benne a megszabadulás vágya. Amint fölismered ugyanis, hogy gyenge vagy a hitben, langyos a szeretetben, tétova a reményben, továbbá hajlamos vagy a haragra, a türelmetlenségre, a tisztátalanságra, a kapzsiságra, és ami bűn még van, amilyennek kétségkívül magadat látni és érezni fogod, ha igazán magadba nézel, mert minden szent ilyennek ismerte meg önmagát (és ha néhány gyarló dologban el is fogadod magadat, vagy önmagadban tetszelegsz, vedd csak számba bűneid nyilvánvaló és felismerhető voltát), akkor arra a véleményre jutsz, vagy olyan hatással lesz ez rád, hogy szívesen megszabadulnál ezektől a vétkektől és gatzettektől, és arra vágyol, hogy tiszta, derék, jóságos, szelíd alázatos, hívő, szeretetteljes stb. legyél. Ez már a kezdete az éhségnek és szomjúságnak.

Hatodszor. Minél hatalmasabb és hevesebb benned ez a vágy, annál alkalmasabb vagy a szentség vételére, mert Isten is azért adta törvényét, hogy felismerjük a bűnt, ráadásul olyan szörnyű büntetésekkel is fenyeget, halállal, pokollal, mindenféle szenvedéssel és nyomorúsággal, hogy hajtja az embert, és felébressze benne az igazság iránti vágyat, és így készítse elő a szentségre. Az ember pedig ekkor nem az egyház parancsolatára ügyel, hanem boldog, hogy az oltárhoz járulhat, önként és saját ínségétől hajtva, minden parancs és előírás nélkül. A pápának és minden papnak parancsolatukat félretéve ezt a tanítást és oktatást kellene a nép között elhinteni, hogy ki-ki szabadon dönthessen, <694> és akiben nem ébred ilyen kívánság a szentségre, az köteles legyen tartózkodni tőle. De most csak az egyház parancsolatát erőltetik, és tömegestül rohanják meg a templomokat az emberek, úgyhogy nagy kára származik ebből a kereszténységnek.

Hetedszer. Amikor az ember eljut az éhségig, és így készül föl a szentség vételére, mindig ügyelnie kell, hogy ne saját méltósága alapján járuljon oda, és ne

is csak azért könyörögjön, mint néhányan teszik, akik ezt az ígét imádkozzák: „Uram, nem vagyok méltó arra, hogy hajlékomba jöjj, de csak egy szót szólj, és meggyógyul az én lelkem.” (Mt 8,8) Nem mintha megvetném ezt az imát, de ennél pontosabban meg kell értenünk a dolgot. Mert ezek azok az ígék, melyekkel Krisztus elrendeli a misét, mondván:

„Vegyétek és egyétek, ez az én testem, mely érettetek adatik. Vegyétek és igyatok ebből mindnyájan, ez az új és örök szövetség pohara az én véremlében, mely tiértetek és sokakért kiontatik bűnöknek bocsánatára.” (Mt 26,26–28 par)

Ezeket a szavakat kell minden kereszténynek a misében szem előtt tartani, még ha a pap magában mormolja is (pedig bárcsak hangosan kiáltaná, hogy ki-ki tisztán hallja, németül is), és csak ezekre szabad mindenekelőtt figyelnie. Mert ahogy mindannyiunkhoz szólnak, és a pap is Krisztus nevében minden körülállóhoz intézi őket, úgy mindannyiunknak szívünkbe kell vésnünk, rájuk kell alapoznunk, és nem szabad kételkednünk, hogy az Úr ezzel vendégül lát bennünket erre a gazdag lakomára.

Nyolcadszor. Erre utal a pap is, amikor az oltáriszentséget és a kelyhet felemeli, és ráadásul még csilingelnek is, ami nem más, mint a Krisztus szavára történő emlékeztetés, mintha a pap és a csengettyűt rázó ministráns így szólna mindnyájunkhoz: Figyeljete, keresztények, nézzetek ide, vegyétek és egyétek, vegyétek és igyatok, stb. Ez Krisztus teste és vére. Tehát a laikusok számára a pap által fölemelt szentség és a csengőszó ugyanannyit jelent, mintha hangosan és tisztán hallanák Krisztus szavait, melyeket a pap magában olvasott föl. Ezekre az ígérekre kell éhes szívedet rábíznod, és az isteni igazság ezen ígéretére kell hagyatkoznod. <695> Így kell a szentséghez járulnod, és Istenhez e szavakkal fohászkodnod: „Uram, mi az, hogy nem vagyok méltó arra, hogy hajlékomba jöjj, hiszen én a te segítségedre szorulok, és az után sóvárgok, én is igaz szeretnék lenni, ezért semmi másra nem hagyatkoztam, mint a most hallott édes ígérekre, melyekkel meghívtál asztalodhoz, és nekem, méltatlannak minden bűnöm bocsánatát ígérted tested és véred által, ha eszem és iszom őket ebben a szentségben, ámen! Uram, a te ígéd igaz, nem kételkedem, és ezért eszem és iszom veled együtt, történjék velem a te ígéd szerint, ámen!”

Kilencedszer. Ez jelenti azt, hogy méltón járulunk a szentséghez. Ez a méltóság nem a mi igyekezetünkéből, fáradozásunkból, munkánkából, imádságunkból vagy böjtölésünkéből ered, hanem Isten ígéinek igazságán alapul. Bár néhányan, hogy kedvet csináljanak a szentséghez, a mise mindenféle jótéteményét költötték, az egyik így, a másik úgy, egyesek közülük azt írják, hogy mise közben az ember nem öregszik. Ám amíg így fontoskodnak, addig a mise hasznát mindenképp testi és földi dolognak állítják be (amire tulajdon képzelgéseiken kívül az égvilágon semmi alapjuk), és a misehallgatás révén szeretnék napjaik biztonságát és

boldogságát elérni. A miséből pedig már semmi sem maradt meg, ami ennek az isteni ígéretnek az értelme és gyümölcse volna, holott ez az egész mise lényege, hiszen Krisztus azon az estén semmi mást nem rendelt el, csak éppen ezeket az ígéket. És ezeket is csak a lelki haszon, azaz a bűnbocsánat, a kegyelem és a segítség elfogadása érdekében mondta, hogy az emberi szív a hit által ebbe kapaszkodva erősödjék meg minden jó ajándékban a bűn, a halál és a pokol ellenében. Nem földi és mulandó módon, hanem lelkileg és mindörökké akar igéivel és cselekedeteivel segíteni rajtunk. Isten szemében azonban szégyen az, hogy mindezekkel úgy élünk vissza, mintha földi és mulandó javak volnának.

Tizedszer. Amikor a pap a szentséget nyújtja, azt úgy kell értenünk, mintha Krisztus ezen igéi szerint cselekedne: „Vegyétek és egyétek stb.” Nekünk pedig szintén ugyanezen ígék erejével és értelmével kell a szentséget elfogadnunk, és sohasem szabad abban kételkednünk, hogy minden a Krisztus igéiben foglaltak szerint történik velünk, <696> hogy valóban Krisztus teste adatott és az ő vére ontatott értünk, és hogy az új szövetségnek, azaz Isten örökké tartó kegyelmének és jóságának örökösei vagyunk. Íme, a hit igazzá tesz, elűz minden bűnt, orvosol minden betegséget, megvilágosít minden vakságot, kigyógyít minden gonosz vágyból, oltalmaz a bűntől, mindent jóvátesz. Röviden: az ilyen hit gyümölcse a vétkektől való megszabadulás, mert ebben a hitben adatik a Szentlélek, aminek következtében az ember megszereti Istent, hiszen ez oly gazdag jótétéménnyel halmozta őt el, és az ember vidáman, boldogan cselekszik meg minden jót, parancsolat és törvény nélkül.

Tizenegyszer. Nézd hát, milyen messze tévelyegnek a helyes úttól, akik azt tanították, hogy járuljunk méltón a szentséghez abban az értelemben, hogy teljesen tisztának kell lennünk, és ezzel csak ránk ijesztettek, az édes, üdvös oltáriszentséget pedig rémisztő és veszélyes vállalkozásnak állították be, úgyhogy csak kevesen járultak oda jó kedvvel és égő vággyal, mert mindig csak rettegetek, hogy nem elég tiszták és méltók. Ez az aggodalom és rettegetés tette őket viszont méltatlanná, és nyomban kiűzött belőlük minden éhséget és szomjúságot, hiszen ijedelem és sóvárgás nem férnek meg egymással, így éppen azzal akadályoztak bennünket, amivel ösztönözni szerettek volna. Ha nem akarsz a szentséghez járulni, mert vétkektől úgymond teljesen tiszta és ment vagy, akkor inkább maradj távol! Hiszen a szentség tesz téged tisztává, és ez segít rajtad. Ha nem akarsz az oltárhoz járulni, akkor nincs szükséged a segítségére, mert már előbb segítettél magadon. Ez éppen olyan, mint amikor meg vagy híva egy pompás lakomára, de előre telezabárod és -vedeled magadat, úgyhogy kedvetlenül és undorral ülsz az asztalnál, és hiába kínálják sorban a fogásokat – vajon mit szól majd ehhez a házigazda?

Tizenkettedszer. Látod, így megy ez, amikor parancsolatokkal és törvényekkel akarjuk igazzá tenni és a helyes útra vezetni az embereket, úgyhogy csak rosszabbak lesznek, és a noszogatás miatt csak kényszeredetten, kedvetlenül teszik azt, amit tesznek. És ez csakhamar akadállyá lesz az Isten kegyelméhez és szentségéhez vezető úton, mert ő ezeket nem adhatja a parancsolatokkal és törvényekkel űzött, hajtott, kényszerített szíveknek, csak a vágyódóknak, az önként jövőknek, a rászorulóknak és a sóvárgóknak, ahogy Máté 11-ben mondja: „János napjaitól mostanáig a mennyek országa erőszakot szenved, és az erőszakosok igyekeznek hatalmukba keríteni.” (Mt 11,12) <697> Azaz: mivel Keresztelő Szent János feltárta a népnek bűneiket és vétkeiket (mely minden prédikátor tiszte), így elfogta őket a vágy Isten országa és segítsége iránt, hogy azonnal, akár erőszak árán is eljussanak oda, és megszerezzék azt. Isten az ilyen lelkeket szereti, és szívesen látottak nála azok, akiket bűneik és vétkeik így gyötörnek, mint a zsoltár mondja: „Ahogyan a szarvas kívánczik a folyóvízhez, úgy kívánczik a lelkem hozzád, Istenem!” (Zsolt 42,2)

Tizenharmadszor. Így hívogat magához Máté 11-ben: „Jöjjetek énhozzám mindnyájan, akik megfáradtatok, és meg vagytok terhelve, és én megnyugvást adok nektek.” (Mt 11,28) Nem gondolható, hogy az Úr ezt testi fáradtságról és teherről mondja, hisz ő elsősorban a lelkeken segít, ezért az ő igéjét a lelkiismeret nyugtalanságára és terhére kell érteni, ami nem más, mint az elkövetett bűnök és a napi vétkek, valamint a bűnös kívánságok miatt érzett lelkiismeret-furdalás. Mindezeket az embereket nem űzi el magától, mint azok, akik azt tanítják, hogy tisztán és méltón járuljunk a szentséghez, nem ad parancsolatokat, senkit sem kényszerít, hanem hívogat és kedvesen biztat mindenkit, akik bűnösök és terhek alatt görnyednek, úgyhogy valaki más segítségére szorulnak. Az oltáriszentséget ne méregnek gondoljuk, hanem a lélek orvosságának, ahogy maga mondja Máté 9-ben: „Nem az egészségeseknek van szükségük orvosra, hanem a betegeknek.” (Mt 9,12) Csak arra van szükség, hogy felismerd és átérezd fáradtságodat, terhedet, és szívedből kívánj ezektől megszabadulni. Látod, ekkor leszel méltó a szentségre, és ha ebben hiszel, akkor ő megad neked mindent, amire szükséged van. De most ez az értelmezés legnagyobbbrészt odavan, üres hassal és jóllakott lélekkel járulnak az oltárhoz, sokat imádkoznak előtte, mégsem hisznek. Magukhoz veszik a szentséget, de nincsen rá szükségük, nem tudják, miért teszik, kivéve, hogy az egyház parancsolatának félelemből és kedvetlenül engedelmeskednek, és ezzel teljesen alkalmatlanná válnak a szentség vételére. Jaj azoknak a tanítóknak, akik az oltáriszentség hasznát és erejét nemcsak elhallgatják, hanem akadályozzák is bolond szócséplésükkel és irka-firkáikkal! Isten szabadítson meg tőlük, ámen!

Vége.

20. Martinus Luther doktor sermója, melyet – útban a wormszi gyűlésre – Erfurtban tartott húsvét ünnepe utáni 1. vasárnap (Quasimodogeniti)

Jn 20,19–21

Erfurt, 1521. április 7.

WA 7: 808–813 (német); Mü³ 6: 254–258; HLSt Pr. 203. sz. Szakirodalom: LW 51: 60–66; BRECHT 2003; GRITSCH 2006, 70–71. (Bellák Erzsébet ford.)

19 Aznap, amikor beesteledett, a hét első napján, ott, ahol összegyűltek a tanítványok, bár a zsidóktól való félelem miatt az ajtók zárva voltak, eljött Jézus, megállt középen, és így szólt hozzájuk: „Békesség néktek!”

20 És miután ezt mondta, megmutatta nekik a kezét és az oldalát. A tanítványok megörültek, hogy látják az Urat.

21 Jézus erre ismét ezt mondta nekik: „Békesség néktek! Ahogyan engem elküldött az Atya, én is elküldelek titeket.”

<808> Drága barátaim! Szent Tamás történetét most nem kívánom érinteni, hanem inkább máskorra tartogatom, helyette nézzük meg Krisztus ezen szavait: „Békesség néktek!” (Jn 20,19) És: „Lássátok kezemet és oldalamat!”¹⁷¹ (Jn 20,20) Továbbá: „Ahogyan engem elküldött az Atya, én is elküldelek titeket.” (Jn 20,21) Most már egyértelműen kiderült, hogy minden ember szívesen viselkedne úgy, hogy igaz életű legyen, és elnyerje az örök üdvösséget. Erről szeretnék most beszélni. Azt is tudjátok, hogy az összes filozófus, doktor és írástudó azon buzgólkodott, hogy leírja és megtanítsa azt, hogyan kell az embernek igazul viselkednie. Nagyon sokat fáradoztak ezen, de ahogy láthatjuk, nem igazán érték el a céljukat.

A valódi megigazulás két cselekedet által mutatkozik meg: valaki más cselekedetében, ez a helyes, és a saját tetteinkben, ez a kevés. Hogy lássátok az első alapját: egyesek templomot építenek, mások Szent Péterhez vagy Szent Jakabhoz zárandokolnak,¹⁷² megint mások böjtölnek, imádkoznak, szerzetesi kalapot viselnek, vagy mezítláb járnak, és sok ehhez hasonló dolgot művelnek. Ezek a cselekedetek teljesen értelmetlenek, és alapjában fel kell számolni őket. Az ige arról tanúskodik, hogy cselekedeteink erőtlenek. Hiszen Isten kiválasztott

¹⁷¹ MBT: „Megmutatta nekik a kezét és az oldalát.”

¹⁷² Rómába és Santiago de Compostelába.

egy embert, az Úr Jézus Krisztust, hogy kárhoztassa a halált, megsemmisítse a bűnt és elpusztítsa a poklot, mert azelőtt mindenki az ördögé lett. Az az ötlete támadt, hogy az Urat is megkaparintja, hiszen két gyilkos között feszítették meg, és a legszégyenletesebb és legkegyetlenebb kínokat állta ki, melyet Isten és az emberek is elítéltek. De az Isten olyan erős volt, hogy megsemmisült a halál, a bűn és a pokol (vö. 1Kor 15,54–55).

Ezért kell megértenetek Pál apostol rómaiakhoz írott szavait: bűneink Ádám-tól erednek, <809> mivel Ádám megízlelte az almát, és ezért miatta mi is bűnösök vagyunk. Krisztus viszont megtörte értünk a halál hatalmát, hogy az ő cselekedetei által üdvözljünk, melyek nem a sajátjaink; vagyis azért, hogy ne a saját cselekedeteink által legyen üdvösségünk (Róm 5,12–21). Ám a pápai hatalom sok más dolgot cselekszik velünk. Kötelesek vagyunk bőjtölni, imádkozni és vajtatni: vagyis ha valaki megtartja a pápa parancsolatait, akkor üdvözl. Ha valaki nem tartja meg őket, akkor az az ördögé. Így vezeti félre a népet azzal a tévképzettel, hogy a megigazulás és az üdvösség a saját tetteinken múlik. Én pedig azt mondom, hogy az összes szent – legyenek bár annyira szentek, amennyire csak akarják – nem cselekedete által nyerte el az üdvösséget. Még Isten szent anyja sem szüzességével, anyaságával, tisztaságával vagy saját cselekedeteivel nyerte el az üdvösséget és a megigazulást, hanem a hit akarata és Isten cselekedete által. Ezért értsd hát meg, amit mondok: emiatt van az, hogy semmiképpen sem üdvözülhetünk hit nélkül a saját cselekedeteink által, bármilyenek legyenek is azok.

Valaki azt mondhatja erre: „Ó, drága barátom! Olyan sokat beszélsz a hitről, hogy egyedül ezen múlik üdvösségünk. Ezért azt kérdem tőled, hogyan juthatunk hitre?” Ezt felelem neked: Krisztus, a mi Urunk így szólt: „Békesség néktek! Lássátok meg az én kezeimet stb. (Jn 20,26–27). Lásd, ó ember, hogy egyedül én vagyok az, aki bűneidet elvette, és megváltott téged” stb. Így legyen békesség. Te is örökölted a bűnt Ádám-tól, nem mintha te magad követted volna el, mert én sem ettem az almából, ahogy te magad sem. Mégis így voltunk mind bűnben. Így mi nem is szenvedtünk, és emiatt a halálból és a bűnből sem a saját cselekedeteink, hanem Isten cselekedete által szabadultunk meg. Ezért mondja Isten: „Lásd, ó ember, megváltásod én vagyok”, ahogy azt Pál is mondja a Korinthusiakhoz írt levelében: „Az ő munkája az, hogy ti a Krisztus Jézusban vagytok. Őt tette nekünk Isten bölcsességgé, igazsággá, megszentelődéssé és megváltássá.” (1Kor 1,30) Erre az uraink azt mondják: „Igen, Megváltó, <810> való igaz, de ez sajnos nem elég.”

Ezért mondom most is azt, mint ahogy már korábban is, hogy mások tettei tesznek minket igazzá. „Én vagyok – mondja Krisztus Urunk – a ti megigazulástok, elpusztítottam a bűnöket, melyeket hordoztok, ezért higgyétek csak el

nekem, hogy valóban én voltam az, aki ezt megcselekedte, és akkor igazak leszek.” Mert az is meg van írva: igazság és hit (vö. Róm 1,17), vagyis a megigazulás maga a hit, és a hit által történik (vö. Róm 4,5). Ezért ha hit után vágyakozunk, akkor hinnünk kell az evangéliumnak, Pál apostolnak stb., és nem a pápai leveleknek vagy bulláknak, hanem inkább óvjuk magunkat a tűztől! Mert minden, ami a pápától jön, azt kiáltja: „Adj, adj! Ha nem így teszel, akkor az ördögé vagy!” Ez csupán semmiség volna, ha egyedül az emberekre tekintenénk. Ám sajnos az a legfőbb rossz, ami csak előfordulhat a világon, ha arra tanítják az embereket, hogy a testi cselekedetek igazzá tehetnek vagy üdvözíthetnek.

Most már annyira színültig van a világ a bűnnel, hogy ki is csordul, és emellett Isten olyan súlyos ítéletet és büntetést szab ki rá, hogy az emberek romlottá lesznek, és már önmagukat is becsapják. Hiszen a templomépítés, a böjt, az ima és a többi efféle dolog mind igaz cselekedetnek látszik, de ezekkel csak önmagunkat csapjuk be. Fel kellene hagynunk a fősვნységgel, a világi dicsőség hajsolásával meg az egyéb bűnökkel, és szegény felebarátainkon kellene segítenünk. Így támad fel bennünk Isten és mi is őbenne. Ezt hívjuk újjászületésnek. Hogy lehet az, hogy újonnan bűnt követünk el, és mégsem keseredünk el azonnal, hanem arra gondolunk: „Ó, Uram, te még élsz! Krisztus, az én Uram, a bűn elpusztítója.” Ekkor azonnal el is tűnik a bűn, ahogy azt a bölcs is mondja: „Mert ha hétszer elesik is az igaz, mégis fölkel.” (Péld 24,16) Azért van az, hogy a világ ennyire eltévelyedett és rossz úton jár, mert jó ideje nincsenek igét hirdetőik.

Bizonyára van vagy háromezer pap is, akik között négy igazat sem találunk. Isten könyörölgön rajtunk nyomorúságunkban! Ha viszont jó igehirdetőink vannak, akkor először az evangéliumot hirdetik, utána pedig egy mesét mondanak az öreg számarról,¹⁷³ vagy egy történetet Berni Detréről,¹⁷⁴ vagy esetleg pogány filozófusokkal fűszerezik az igehirdetést: <811> Aristotelésszel, Platónnal vagy Sókratésszel stb., akik teljességgel ellentmondanak az evangéliumnak és Istennek is, mert velünk ellentétben nem ismerték meg a világosságot. Ha most azzal hozakodsz elő: „Így szól a filozófus: Végezz sok jó cselekedetet, akkor jól begyakorlod őket, és végül igaz leszel!”,¹⁷⁵ akkor én azt felelem erre: Ne azért végezz jó cselekedeteket, hogy igaz legyél! Hanem ha már megigazultál, akkor

¹⁷³ Az egyik szövegváltozat *Esel* ('számár') helyett az *Etsel* ('Attila király') olvasatot hozza, ami jobban illik ebbe a felsorolásba (hiszen Detre és Attila együtt szerepelnek a Nibelung-énekben), és valószínűleg ebből romlott a szöveg a közérthetőbb „számár” olvasatra.

¹⁷⁴ Nagy Theodorik gót király történelmi alakja a Nibelung-énekben mint a bölcs és igazságos Hagen, a Luther-kori folklórban pedig mint Dietrich von Bern jelenik meg (Arany János *Buda halála* c. eposzában ugyanez a hős az intrikus Detre szász).

¹⁷⁵ Aristotelés: *Nikomakhoszi etika* II,1 (1103b).

cselekedd a jót, de tisztességgel és hittel! Így most már láthatjuk, hogy mi módon ellentétes egymással ez a két dolog.

Az ördög régen nagyon komolyan kísértette az embereket, akik a kísértések között hitre jutottak, és a főt követték, aki maga Krisztus (Ef 4,15), így az ördög nem is ért el semmit. Ezért más alapot vetett, és azt sugalmazza az uraknak, hogy az embereket korlátozni kell, és törvényeket kell hozni, így ölti magára az ördög a jó ábrázatát, míg belül csupa méreg. Az igehirdetők hibájából így nőnek bele a kisgyermek is az örületbe, templomokba járnak, és azt hiszik, hogy ebből áll az üdvösség, ezért mindenki csak imádkozik, böjtöl és misét tart. Nem is lennének ekkora bajban, ha csak igaz igehirdetőink lennének!

Az Úr háromszor mondja Szent Péternek: „Simon, Jóna fia, szeretsz-e engem?” stb. (Jn 21,16), és *pascere oves meas*, vagyis „Legeltess az én juhaimat!” (Jn 21,17) Mit jelent hát a *pascere* ige? Azt jelenti: legeltetni. Hogyan kell a juhokat legeltetni? Nem másként, mint Isten ígéjével, vagyis a hit hirdetésével. Itt jönnek az uraságok, és azt mondják: „A *pascere* azt jelenti, *leges dare*, vagyis törvényeket hozni”, mindezt csak azért, hogy minket félrevezessenek. Folyik is a legelés alaposan! Éppen ők legelik le a bárányokat, méghozzá pont úgy, ahogy a hentesek teszik húsvétkor. Mivel Isten ígéjét világosan kellene hirdetni, hogy vezesse a hitben gyengéket és szűkölködőket, ezért belekeverik drága Aristotelésüket, aki Istennel ellenkező tanokat hirdet, ahogy Pál apostol is mondja a Kolosséiakhoz írott levelében: „Vigyázzatok, hogy rabul ne ejtsen valaki titeket bölcselkedéssel és üres megtévesztéssel.” (Kol 2,8) Mit jelent a bölcselkedés? Ha tudnánk görögül, latinul és németül, akkor tisztán láthatnánk, miről beszél az apostol.

De nem ez az igazság? Jól tudom, hogy az ember nem szívesen hallgatja ezt, és sokakat felbőszít, mégis ki akarom mondani. <812> Neked is azt tanácsolom, akárki légy is, ha nem a prédikálás vagy annak elősegítése jár a fejedben, akkor ne légy se pap, se szerzetes, mert Ez 33,8-ban sajnos egy elrettentő ígét találunk, mely így hangzik: „Ha ezt mondom a bűnösnek: Bűnös vagy, meg kell halnod! – és te nem mondd meg, és nem figyelmezteted a bűnöst, hogy rossz úton jár, akkor az a bűnös meghal ugyan bűne miatt, de vérét tőled kérem számon.” Ezt az ígét senki sem olvassa. Én mégis azt mondom: ha csak azért leszel pap vagy szerzetes, hogy naponta hétszer imádkozz és énekelj, vagy misét tarts, és emiatt azt gondold, hogy így igaz leszel – ó jaj, micsoda remek fickó vagy! –, akkor kudarcot fogsz vallani. Hosszasan imádkozod a zsolnárokat, a rózsafüzért és néhány más imát, misét is akarsz tartani, az oltár előtt térdelsz, gyónsz, és megy, csak megy tovább a folytonos mormolás, és azt hiszed, így mentes vagy a bűntől, holott jókora irigység lakik a szívedben. Olyannyira, hogy felebarátodat kíméletesen meg is tudnád fojtani, ha ezt viszont tényleg meg is tennéd, és utána

misét tartanál, nem lenne csoda, ha beléd csapna a villám. De ha három darabka édeskukoricát vagy másféle fűszert megettél volna, akkor sem rángatnának tüzes vassal az oltárhoz. Így aztán remek kis lelkiismeretre teszel szert! Vagyis az ördög által akarsz mennybe jutni. Tudom én jól, hogy az emberek nem szívesen hallgatnak ilyesmit, mégis ezen a módon akarom kimondani az igazságot, és még akkor is ezt kell tennem, ha hússzor elválnák is a torkom, csak ne vonatkozzon rám a fent említett ige. Te valóban azt felelnéd erre, hogy száz vagy ötven évvel ezelőtt is voltak tudósok. Ez így igaz, de engem a mennyiség vagy az időtartam nem érdekel. Lehet, hogy az ember már korábban is azért tudott valamit, mert az ördög nagy megtévesztő, és jobban szerette a pogány írástudókat, mint a szent evangéliumot. Én az igazságot akarom hirdetni, és ezt is kell tennem, ezért állok itt,¹⁷⁶ és nem kérek pénzt érte. Emiatt nem szabad emberi törvényekre vagy tettekre építeni, hanem az egyetlen igaz hitet kell követni, mely elpusztítja a bűnt, így érezhetjük, hogy növekszünk benne. Így válik édessé számunkra mindaz, ami korábban keserű volt. Akkor szívünk elfogadja Istent. Ha ez végbemegy, akkor megvetettek leszünk, és nem törődünk az emberi törvénnyel, <813> akkor pedig jön a pápa, és kiátkoz minket, de annyira egyek leszünk Istennel, hogy egyáltalán nem törődünk semmiféle szerencsétlenséggel, átokkal vagy törvénnyel.

Ezután valaki biztosan megkérdezi: „Egyáltalán meg sem kellene tartanunk az emberi törvényeket?“, vagy „Nem lehetne akkor is imádkozni, bűtölteni stb., ha már megtaláltuk a helyes utat?“ Én azt felelem erre: Ha már megvan bennünk az igaz keresztény szeretet és hit, akkor minden helyes, amit cselekszünk, és mindenki tehet, amit akar, ha a cselekedetek egyáltalán nem fontosak számára, hiszen azok nem üdvözíthetik.

Végző következtetésem ez: Minden embernek úgy kell gondolkodnia, hogy nem segíthetünk magunkon, hanem erre egyedül Isten képes, cselekedeteink pedig nem elégségesek. Így van békességünk Istenben. Minden egyes embernek úgy kell cselekednie, hogy tette ne csak önmagának legyen hasznos, hanem valaki másnak is, mégpedig a felebarátjának. Ha gazdag, használjon tulajdonával a szegényeknek. Ha pedig szegény, akkor szolgálata legyen hasznos a gazdagoknak. Ha valaki szolga vagy szolgáló, akkor munkája váljon ura hasznára, vagyis senki se dolgozzon csak saját magáért. Mert ha azt veszed észre, hogy csak a saját javadat munkálod, akkor nem valódi a szolgálatod. Nekem az ilyen szolgálatra nincs szükségem, mert jól tudom, mi az emberi törvény lényege. Hozzon a pápa annyi törvényt, amennyit csak akar, meg fogom tartani őket, ha úgy akarom. Éppen ezért, kedves testvéreim, emlékezzetek arra, hogy Isten

¹⁷⁶ Vö. a 11 nappal későbbi wormszi nyilatkozattal: „Itt állok, másként nem tehetek.”

értünk támadott fel. Támadjunk hát fel mi is, legyünk segítségére azoknak, akik gyengék a hitben, és cselekedjünk úgy, hogy ezáltal Istennek tetszésére legyünk. Így nyerjük el az ő békéjét, melyet ma adott nekünk. Ajándékozza ezt nekünk Isten mindörökké! Ámen.

21. Prédikáció advent 2. vasárnapján az idők jeleiről

Lk 21,25–33

[Wartburg, 1521. december 8.]

WA 10/1/2: 93–120 (német); HLSt 76. sz. Szakirodalom: EvA 3: 353–371; ZSCHOCH 2011; SPEHR 2014b. (Kiss Kata ford.)

<93> 25 „És akkor jelek lesznek a napban, a holdban és a csillagokban, a földön pedig a tenger zúgása és háborgása miatt kétségbeesnek a népek tanácstalanságukban.

26 Az emberek megdermednek a félelemtől és annak sejtésétől, ami az egész földre vár, mert az egek tartóerői megrendülnek.

27 És akkor meglátják az Emberfiát eljönni a felhőben nagy hatalommal és dicsőséggel.

28 Amikor pedig ezek elkezdődnek, egyenesedjete fel, és emeljéte fel a fejeteke, mert közeledik a megváltásotok.”

29 Mondott nekik egy példázatot is: „Nézzéte meg a fügefát és a fákat mind: 30 amikor látjátok, hogy kihajtanak, már magatoktól is tudjátok, hogy közel van a nyár.

31 Így ti is, amikor látjátok, hogy mindezek bekövetkeznek, tudjátok meg: közel van az Isten országa.

32 Bizony, mondom néktek: nem múlik el ez a nemzedék addig, amíg mindez meg nem lesz.

33 Az ég és a föld elmúlik, de az én beszédeim nem múlnak el.”

Először is tudnivaló, hogy az utolsó időknek e jelei sokfélék és nagyok, mégis úgy fognak végbemenni, hogy senki vagy csak kevesen fognak rájuk figyelni és ezeket felismerni. Mert ennek a kettőnek együtt kell történnie, hisz együtt hirdették őket Krisztus és az apostolok is: először sok és nagy jel fog történni; másodszor az ítélet napja mégis oly váratlanul fog eljönni, hogy a világ kezdete óta még sosem számítottak rá kevésbé az emberek, mint éppen a tényleges eljövetele előtt.

Mert bár látni és hallani fogják, hogy ezek a jelek az utolsó idők jelei, mégsem fogják elhinni, hanem csak kinevetik azokat, <94> és így szólnak: „Te bolond, talán attól tartasz, hogy a menny leszakad, és eljön az a nap?” (Vö. 2Pt 3,3–4) Nos, mégis lesznek egyesek, akik megérik azt a napot, mégpedig azok, akik a legkevésbé számítanak rá. Azt azonban, hogy az emberben ilyen elbizakodottság és megvetés van, Krisztusnak és az apostolnak a szavai alapján bizonyítjuk be. Krisztus nem sokkal ezután azt mondja ebben az evangéliumi szakaszban: „Vigyázzatok magatokra, nehogy szívetek elnehezdedjék mámortól, részegségtől vagy a megélhetés gondjaitól; és hirtelen leljen meg titeket az a nap, mint valami csapda, mert úgy fog rátörni mindazokra, akik a föld színén laknak.” (Lk 21,34–35) Ezekből a szavakból világossá válik, hogy az ember minden mértéket meghaladó módon beleveti magát az evésbe és ivásba, és hogy az anyagiakért való aggodásba és az eszem-iszomba belefulladva olyan biztonságban él a földön, mintha még igencsak távol lenne attól a naptól. Mert ha nem lenne benne olyan nagy elbizakodottság és megvetés, akkor nem is tudna az a nap ennyire váratlanul rátörni. De Krisztus azt mondja, hogy úgy fog eljönni az a nap, mint egy csapda, amellyel leginkább akkor szokás elejteni a madarakat és vadakat, amikor eleségért mennek, és a legkevésbé figyelnek fel rá. Ez elegendő ahhoz, hogy megértsük: a világot mulatásnak, evésnek és ivásnak, plántálásnak és építkezésnek, mulandó javakért való igyekvő és ügyeskedő törekvésnek gondolja az ember, mintha az ítélet napja még ezer évig sem jönne el. Azonban egy pillanat alatt Isten rettenetes ítélőszéke előtt fognak állni.

Ezt mutatják Krisztus szavai is Lk 17,24-ben: „Mert ahogyan a villám cikázik, és az ég aljától az ég aljáig egyszerre villan fel és fénylik, úgy jön el az Emberfia is az ő napján.” Ebből is látszik, hogy az a nap gyorsan és pillanatok alatt fog elkövetkezni az egész világon. Ugyanott így folytatja: „És amint Nőé napjaiban történt, úgy lesz az Emberfia napjaiban is: ettek, ittak, házasodtak, férjhez mentek, egészen addig a napig, amíg Nőé be nem ment a bárába. Azután jött az özönvíz, és elpusztított mindenkit. Éppen úgy lesz, mint ahogy Lót napjaiban történt: ettek, ittak, adtak, vettek, ültettek, építettek; <95> de amely napon Lót kiment Sodomából, tűz és kénkö esett az égből, és elpusztított mindenkit. Ugyanígy lesz azon a napon is, amelyen az Emberfia megjelenik.” (Lk 17,26–30) Ezek a szavak arról tanúskodnak, hogy az emberek annyira elbizakodottak lesznek, és az ideig való élet gondjaiba annyira bele lesznek feledkezve, hogy nem is fogják elhinni, hogy elérkezett az a nap.

Jézus kétségtelenül nem azért prófétált ilyen jelekről, hogy senki ne figyeljen azokra, vagy ne ismerje fel őket, amikor bekövetkeznek. Ámbár lesznek néhányan, ha kevesen is, akik – mint egykor Nőé és Lót idejében – felismerték

az eljövendő ítéletet. Különbösen fölöslegesen figyelmeztetett volna, amikor azt mondta: „Amikor látjátok, hogy mindezek bekövetkeznek, tudjátok meg: közel van az Isten országa.”¹⁷⁷ (Lk 21,31) Vagy hasonlóképpen: „Akkor emeljétek fel a fejetekeket, mert közeledik a megváltásotok.” (Lk 21,28) Kell, hogy legyenek tehát egyesek, akik akkor majd ezt teszik, és a jeleket felismerve meghajtják fejüket, s a megváltásukra várnak. Noha pontosan nem fogják tudni, melyik nap lesz az. Ezért figyelniük kell arra, hogy ezek a jelek most következnek-e be, vagy már beteljesedtek, vagy pedig hamarosan be fognak következni.

Senkit nem akarok kötelezni vagy kényszeríteni, hogy higgyen nekem. De attól sem vagyok hajlandó eltérni, hogy szerintem az ítélet napja nincs már messze. Éppen Krisztusnak e jelei és szavai mutatják meg ezt számomra. Mert ha valaki minden krónikát elolvasna, akkor sem találna Jézus születése óta ebben a világban olyan évszázadot, amely ehhez annyira hasonló lenne, mint a mostani. Az ilyenfajta építés és plántálás vagy az ilyen pompás eszem-iszom soha sem voltak annyira elterjedtek a világban, mint manapság. Hasonlóképpen a ruházkodás is olyan fontossá vált, hogy azt már aligha lehet fokozni. Ki hallott régen olyan kereskedőről, mint a maiak, akik az egész világot beutazzák és behálózják? Ugyanígy mindenféle művészetek, mint a festészet, a hímezés és a fametszés, olyan mértékben kifejlődtek, amely meghaladja Krisztus korát. Emellett manapság oly éles elméjű, mindent kikutató emberek vannak, <96> hogy most egy húszéves gyermek többet tud, mint korábban húsz doktor. A nyelvek és mindenféle bölcsesség is napvilágra kerül; így az embernek el kell ismernie, hogy az ideig való javak – vagy ahogy Krisztus mondja: a világ gondjai, evés és ivás, építés, plántálás, vásárlás, eladás, házasodás és gyermeknevelés – tekintetében elértük a tetőpontot. Úgyhogy mindenki látja, és mondja is, hogy ennek össze kell omlani, vagy meg kell változni. Azt azonban senki sem tudja, hogyan omolhatna ez össze, vagy javulhatna meg. Nem lehet másképp: felragyog egy fény, és eljön a nap, és az olyan lesz, amilyennek lennie kell. Régebben nem volt meg a kereszténységben az idői és térbeli dolgoknak ilyen ismerete és megértése, és akkor még nem beszéltünk olyan új találmányokról, mint a könyvnyomtatás, az ágyú és egyéb fegyverek.

De nemcsak a világi események, hanem a szellemi dolgok tekintetében is elértük a tetőpontot. A világ kezdete óta nem irányította olyan sok bűn és hazugság a világot, mint ebben az évszázadban. Konstanzban nyilvánosan megátkozták az evangéliumot.¹⁷⁸ A pápa hazugságait, aki az egész világot agyongyötri, az egész

¹⁷⁷ Luther így idézi ezt a helyet: „Amikor mindezt látjátok, tudjátok meg: az ajtó előtt van.”

¹⁷⁸ 1415-ben Husz János megégetésével.

világon törvényként tisztelik. Naponta több százezerszer végzik el a világon a misét, ami semmilyen más bűnhöz sem mérhető. A gyónással, oltáriszentséggel, bűcsúval és egyházi törvényekkel számtalan lelket küldenek a pokolra, mintha Isten az egész világot átadta volna az ördögnek. Egy szó, mint száz: nem jöhet már nagyobb hazugság, iszonyatosabb tévelygés, borzalmasabb elvakultság és elvetemültebb káromlás annál, mint ami a mai kereszténységen püspökök, kolostorok és iskolák révén uralkodik. Bizony, sokkal inkább a halott, vak és pogány Aristotelés irányítja a keresztényeket, mint Krisztus! <96> A pápa is meggyilkolta Krisztust, és most az ő helytartója lett. Ez sajnos nagyon is igaz, mert ő valóban Krisztus helyén ül – bár adná az Isten, hogy az ördögén ülne! Hallgattam most olyan durva bűnökről, mint a paráznaság, a gyilkosság, a hűtlenség, a kapzsiság és hasonlók, de ezeket már senki sem szégyelli, és senki nem riad vissza tőlük, mert teljesen megszokottak. A paráznaság legyőzte a természetes érintkezést, és egyetlen másik rendet sem rombolt le úgy, mint épp az egyházit [*geistlich*], már ha egyáltalán lelkinék [*geistlich*] lehet nevezni, holott sokkal inkább testi és lélektelen [*geistlos*].

Biztos vagyok azokban a jelekben, amelyekről Krisztus szól: evés és ivás, építés és plántálás, vásárlás és eladás, házasodás és férjhez menés és más e világi dolgok kell hogy uralmon legyenek az ő eljövétele előtt. Ugyanúgy az is teljesen világos előttem, amit Mt 24,15-ben a pusztító utálatosságról, az Antikrisztusról mond, hogy tudniillik az ő uralma alatt a legnagyobb tévedések, elvakultságok és bűnök fognak hatalmaskodni. Így működik most a pápa uralma is a legszégyentelenebb, legkétségbeesettebb nyíltsággal. Ez mindenesetre azt bizonyítja számomra, hogy Krisztus hamarosan el fog jönni, mert ez a bűn túl nagy ahhoz, hogy az ég még sokáig el tudja nézni. Túlzottan dacolnak az utolsó ítélettel, és kihívják azt maguk ellen, de az el fog rájuk következni, és már nincs messze. Ha itt pusztán paráznaság lenne, mint az özönvíz előtt, vagy kizárólag világi bűnök, mint akkoriban Sodomában, ettől még nem gondolnám, hogy az utolsó ítélet eljön. De az istentisztelet, Isten ígéje, szentsége, Isten gyermekei és minden, ami Istené, rombol, átkoz, rágalmaz. Az ördögöt Isten helyére ültetik, imádják és tisztelik (vö. 2Thessz 2,3–4). Ez véget fog vetni a dolgoknak, mielőtt még körülnéznénk. Efelől semmi kétségem. Ámen.

Az utolsó ítélettel szembeni emberi elbizakodottságról már az apostolok is tanúságot tettek. Pál apostol így ír 1Thessz 5,2–3-ban: „Az Úr napja úgy jön el, mint éjjel a tolvaj. Amikor azt mondják: béke és biztonság, akkor tör rájuk hirtelen a végső romlás.” Azt pedig tudjuk, hogy a tolvaj nem máskor jön, mint amikor az ember legkevésbé várja. 2Pt 3,3–4-ben is meg van írva: „Az utolsó napokban csúfolódók támadnak, akik mindenből gúnyt űznek, akik saját kívánságaik szerint élnek, és ezt kérdezzetik: <98> »Hol van az ő eljövetelének

ígérete? Mert mióta az atyák elhunytak, minden úgy maradt, amint a teremtés kezdetétől fogva van.» „De el fog jönni az Úr napja, mégpedig úgy, mint a tolvaj, amikor az egek recsegeve-ropogva elmúlnak.” (2Pt 3,10) Ki más lenne az, aki a saját kedve szerint akar élni, ha nem a pápisták, akik sem Istennek, sem embernek nem akarják alávetni magukat, hanem az egész világ fölé helyezik magukat, hogy szabadon élhessenek, és azt tehessék, amit akarnak? Ők azok is, akik ezt mondogatják: „Hol van az ő eljövetele? Gondolod, hogy ilyen hamar eljön az ítélet napja? Bizonyosan minden úgy fog maradni, ahogyan eddig volt.” Azt olvassuk Jeruzsálem lerombolásáról is, hogy bár sok jel történt akkor, mégsem hitték az emberek, hogy romlás tör rájuk egészen addig, amíg azt meg nem tapasztalták. Már a világ kezdete óta állandóan így van ez: a hitetlenek sohasem hitték, hogy a pusztulásuk már közel van. Bőrükön tapasztalták meg, mielőtt hittek volna benne, mert meg van írva Zsolt 55,24-ben: „A véreskező és álnok emberek az emberélet felét sem érik el.” Mert elbázzák magukat, és sohasem félnek. Ezért hirtelen fog eljönni az órájuk. Így lesz ez itt is. Azt fogják hinni, hogy az ítélet napja még ezer év távolában van, amikor annak a következő éjjel be kell következnie.

25 „Jelek lesznek a napban.”

Vessünk most egy pillantást a többi jelre is. A *napban levő jel* nem más, mint hogy a nap elveszíti a fényét, ahogyan az gyakran megtörtént. Mt 24,29 azt írja: „a nap elsötétedik”. Nem akarok itt sem vétkesen szólni, csak a véleményemet elmondani. Egyesek azt állítják, hogy a nap olyan sötét lesz, hogy egyáltalán nem fog többé világítani. Ez nem lehetséges, hiszen Isten megígérte, hogy nappal és éjszaka a végsőkéig megmaradnak: <99> „Amíg csak föld lesz, nem szűnik meg a vetés és az aratás, a hideg és a meleg, a nyár és a tél, a nappal és az éjszaka.” (1Móz 8,22) Ezért ennek a jelnek a nappal és éjszaka váltakozását nem szabad akadályoznia, és az ítélet napja előtt kell megtörténnie, mert ez csak egy elmúló jelenség. Ezért nem lehet másképp, mint hogy a nap annyira elveszíti a ragyogását, amennyire csak lehetséges. Amint a krónikák is megírják, az ilyen napban levő jelek mindig valami nagy szerencsétlenséget jeleztek, ami hamarosan be is következett. Úgy gondolom, hogy az utóbbi években olyan sok napfogyatkozás volt, mint korábban soha ilyen gyakorisággal. Isten hallgatott, és semmilyen különleges dolog nem történt ezek után, ezért nem törődnek ezzel, és semmibe veszik e jeleket. Emellett a csillagászok kimondták, és ez igaz is, hogy az ilyen jelenségek az égitestek mozgásából természetes módon adódnak. Ezzel még jobban megerősítették az emberekben a nemtörődömséget és az elbizakodottságot. Mindazonáltal Isten elvégzi a munkáját. Nem hallatja a hangját, és hagyja, hogy

magabiztosak legyünk, mégis tovább munkálkodik. Mozoghatnak az égitestek természetes pályájukon, ahogyan csak akarnak, de az ilyen jelek attól még a harag jelei, és bizonyosan szerencsétlenség fogja őket követni. És ha már egyszer néhány ilyen jel látható volt, akkor az sem szükséges, hogy Isten új napot, holdat és csillagokat alkosson vagy újabb jeleket mutasson. Az égbolt változása öröktől fogva arra van beállítva, hogy az előtt a nap előtt ilyen jeleket mutasson. A pogányok persze beszélnek üstökösökről, de Isten egyiket sem úgy teremtette meg, hogy ne jeleznének egyfajta romlást. <100> A vak vezet világtalant Aristotelés is írt egy könyvet az égi jelekről.¹⁷⁹ Természeti jelenségnek tartja őket, és ezzel nyilvánvalóvá teszi, hogy azok nem jelek, és őt követik a mi tudásaink is. Lám, egy bolond százat csinál! De tudnod kell, hogy ha az égen valami rendellenes történik, akkor az bizonyosan az Isten haragját jelzi.

25 „És jelek lesznek a holdban.”

Ez a jel pedig Mt 24,29 szerint az lesz, hogy a hold nem fog fényleni, azaz elveszíti a fényét. Erről a jelről ugyanazt kell mondani, amit a nappal kapcsolatban mondtam – legyen ez bármennyire is természetes jelenség. Ez a jel is többször adódott az utóbbi néhány évben. Egy idő óta szinte egyáltalán nem is volt olyan esztendő, amelyben ne lett volna nap- vagy holdfogyatkozás. Egyszer mindkettő egyazon évben történt, máskor egyik-egyik két alkalommal is. Ha ezek nem jelek, akkor semmi. Talán korábban is történtek ilyenek, de nem ebben a gyakori egymásutániságban és együttesen. Azok a jelek, amelyek Jeruzsálem pusztulása előtt történtek, szintén előfordultak már korábban is, de ezek mégis új jelek voltak.

25 „Jelek lesznek a csillagokban.”

Ahogy Mt 24-ben is olvashatjuk: „a csillagok lehullanak az égről.” Ezt mindennap megfigyelhetjük, de nem hiszem, hogy korábban ilyen gyakori lett volna. <101> Aristotelés, a magas iskolák bolond vezetője ezt is természetes és haszontalan dolognak mondja. De hát – röviden szólva – az evangélium Isten szava és bölcsessége, ami a csillagok hullását jelnek tekinti, úgyhogy maradjunk is ennyiben. Ezért ha azt látod, hogy a nap vagy hold veszít a fényéből, vagy ha hullanak a csillagok, jusson eszedbe, hogy ezek jelek. Az evangélium nem hazudik. Mivel az utóbbi években ilyen sok jel követte egymást anélkül, hogy bármi is történt

¹⁷⁹ Aristotelés természetfilozófiai megfontolásai elsősorban a következő művekben olvashatók: *Physica* (magyar fordításban: *A természet*), *De caelo* (magyar fordításban: *Az égbolt*), *De generatione et corruptione* (magyar fordításban: *A keletkezésről és a pusztulásról*), *Meteorologica* (magyar fordításban nem olvasható).

volna, tudd meg, hogy ezek az utolsó idők jelei, amelyekről Krisztus itt beszél. Mert sokszor és gyakran meg kell ezeknek történnie, hogy a nagy napot méltó módon jelezzék és beharangozzák. Most már régóta zajlanak ezek a jelek, de senki sem törődik velük. De meg is kell ezeknek lenni: más jelet kell várniuk, ahogyan a zsidók is másmilyen Krisztusra várnak.

25 „A népek kétségbeesnek tanácstalanságukban.”

Ezt nem úgy kell értenünk, mintha minden népnek vagy azok többségének ilyeneket kellene elszenvednie. Ne feledd, hogy ezek jelek. Nem minden csillag hullik le az égből, csak egy kevés. A nap sem veszíti el a ragyogását egy teljes évre vagy hónapra, hanem csak egy-két órára. A hold sem veszíti el a fényét egy teljes hétre vagy éjszakára, hanem ahogy a nap is, csak egy vagy két órára; azért, hogy jelek maradjanak, és ne zavarodjon össze minden teljesen. Ugyanígy ettől a kétségbeeséstől és félelemtől sem fog sok ember szenvedni, hanem csak egy kevés, de azok sem szüntelenül. Éppen ezáltal lesznek a többiek számára jelekké. Azok pedig megvetik majd őket, és inkább hisznek az orvosoknak, mint Istennek, akik azt mondják, hogy a melankólia oka a bűn. És elhiszik, hogy az égbolt mozgásai is természetes dolgok. Eközben mégis megtörténnek e jelek a vakok szemei előtt. Beteljesedik az, hogy szemeinkkel látjuk ezeket a jeleket, mégsem hiszünk nekik, ahogyan ez a zsidóknál is megtörtént Krisztussal Mt 13,13 szerint.¹⁸⁰

Ez pedig nem testi értelemben vett szorongatás lesz. Mert, amint hallottuk is, elegendő béke és jó dolog fog maradni. Az emberek esznek és isznak majd, építenek és ültetnek, vesznek és eladnak, házasodnak és férjhez mennek, táncolnak és ugrándoznak, és úgy beletemetkeznek a mulandó életbe, mintha mindig ott akarnának maradni.¹⁸¹ <102> Úgy vélem, hogy ezek a lélek kínszenvedései. Mert ahol a lelkiismeretnek biztatást adó evangéliumot elátkozzák, és emberi eszméket állítanak a helyébe, ott elnehezedik, elszomorodik és szorong az emberi lélek. Nem talál többet megnyugvást, szeretne jámbor és szelíd lenni, jót cselekedni, mégis tele van félelemmel, és nem tudja, mit tegyen. A bűn és a lelkiismeret nyomasztja, és attól szorong, mert bármit is tesz, nem tud megnyugodni. Ettől aztán dermedtté válik, és nem tudja többé, mit és hogyan kellene tennie. Ebből jönnek aztán a fogadalmak, zarándoklatok, a szentek szolgálata és tisztelete.

¹⁸⁰ MBT: „Látván nem látnak, és hallván nem hallanak, és nem értenek.”

¹⁸¹ Vö. WA 36: 379 (1532. december 8-i prédikáció): „Ezt azért prófétálja Krisztus, hogy életünk idejét ne a földi életre korlátozzuk, hanem megtudjuk, hogy az ő visszatérését minden órában készen várjuk. Csak az egyik, és pedig a bal kézzel kell ebben az életben lennünk, a jobbunkkal és a szívünkkel azonban abba a napba kell kapaszkodnunk, amelyen ő visszatér mennyei dicsőségében.” Vö. EvA 3: 359.

Sokan miséket és vigíliákat tartanak, egyenesen ostromozzák és kínozzák magukat, mások szerzetesek és karthauziak lesznek. Mindezek a szorongással és félelemmel teli lelkiismeret eredményei, és az a nyomorúság, amiről itt Lukács is beszél. Mert két szót is használ itt.¹⁸² Ezek pedig azt jelentik, hogy ha valaki nyomorúságba és szorongatásba jut, mert szűkösen érzi magát, mintha egy szűk zárkába vetnék, aztán megdermed, és nem tudja, hogyan keveredhetne ki a szorongatásból, megzavarodva tesz ezt meg azt, de mégsem segít rajta semmit – ezt jelenti magyarul a szorongás. Ez történik az ilyen lelkekkel. Bűneik foglyul ejtették őket, és szorongató lelkiismeretük félelembe ejti és ide juttatja őket. Szeretnének megszabadulni, de akkor útjukat állja a másik baj, tudniillik, hogy meg vannak dermedve, és ezért nem tudják, hogyan lehetne ezt elérni. Megpróbálnak mindent, de semmi sem segít.

Nem sok ember jut ebbe a nyomorult helyzetbe, csak néhányan, mégpedig a legokosabb és legfinomabb lelkek, jólelkű emberek, akik senkinek nem vétenének, és hittel élnek. Van bennük azonban egy titkos vonás, ez pedig a tisztátalanság, ami éjjel-nappal emészti őket, hogy soha ne örülhessenek tiszta szívből. Ők a szerzetesek és a papok számára a legjobb zsákmány. Eltűrik, hogy gyötörjék őket, különösen is az asszonyok. <103> Így aztán hagyják, hogy gyóntassák, kioktassák és feloldozzák őket. Oda mennek, ahova a szent gyóntató atyák kívánják. Ezek a nyomorult emberek válnak az ítélet napjának a jeleivé. Az ő számukra az evangélium élet és bizonyosság, míg a többiek megvetik azt. Senki nem tagadhatja, hogy az utóbbi száz évben ez a jel is különösen felerősödött. Sokan megbolydultak és megőrültek emiatt – amint Gerson írja.¹⁸³ Noha korábban és minden időben voltak ilyen emberek, soha nem volt ilyen általánosan és az egész világon elterjedve ez a jelenség korábban. Mert korábban tíz-, sőt százennyire sem uralkodott az emberi tanítás ilyen rettenetesen, és nem kínozott és ölt meg annyi lelket, mint ma a pápának és tanítványainak, a szerzeteseknek és papoknak a tanítása. Mert az ilyen szívek főként a gyónás törvényéből születnek, amit korábban soha nem parancsoltak és hangsúlyoztak ennyire. Ezért lett ez is csak most az ítéletnap előjelévé. Sok és nagy jelnek kell történnie, amiket az emberek nagy része mégis megvet.

¹⁸² A kétségbeesés (*synoché*) és a tanácstalanság (*aporia*).

¹⁸³ Jean Charlier de Gerson nemcsak zsinati teológusként volt fontos Luther számára (bár a búcsúvitában ez jelentett hivatkozási alapot), hanem bibliatudósként és krisztocentrikus lelkigondozóként is. Lásd LVM 7: 117 (110. sz.); LVM 8: 630 (5523. sz.).

25 „A földön pedig a tenger zúgása és háborgása” hallatszik majd.

Ez a szél miatt lesz, mert a tenger zúgását mindig a szél okozza. Ezért az Úr e szavaival azt mutatja meg, hogy nagy és erős szelek lesznek. Tenger alatt azonban nem csak az óceánt kell értenünk, hanem minden állóvizet is, ahogyan azt az Írás is megmutatja 1Móz 1,10-ben: „Az Isten az összegyűlt vizeket pedig tengernek nevezte el”, lett légyen az tenger vagy tó. A folyók azonban nem számítanak állóvíznek. Itt persze megint nem azt kell gondolnunk, hogy a világ minden vize, tava, tengere és minden nedves része egyszerre fog zúgni a széltől. Ezeknek jeleknek kell lenni, tehát egyes tengerek és folyók szelesek és háborgóak lesznek. Ennek sokszor és egymás után közvetlenül kell történnie. Mert amint nem hullik le az összes csillag, és nem fog minden ember megdermedni sem, <104> ugyanúgy nem fog egyszerre minden víz háborogni.

Itt Hulda, a pogány tudomány asszonya¹⁸⁴ a magas iskolában ülve kérdezi: „Nem láttál még szelet, és nem hallottad még a tenger zúgását? Hiszen Aristotelés azt tanítja, hogy mindez természetesen történik így.” Mi azonban elvetjük ezeket, mert jól tudjuk, hogy a nagyokos bálványok megvetik az Isten szavát és jeleit. Te pedig ragaszkodjál az evangélium szavához, amely arra tanít, hogy minden nagy szél és tengerzúgás Isten jele, és noha sokszor volt ilyen eddig is, az ítéletnap előtt különösen gyakorivá kell ezeknek válni. Azt gondolom, hogy az utóbbi 10-12 évben annyi tengerzúgást és morajlást hallottunk – arról nem szólva, ami még eztán fog következni –, hogy aligha hallottunk korábban bármikor ilyen erős szelet és morajlást. Azt se felejtjük el, hogy korábban mindeme jelek közül csak néhány volt tapasztalható, és azok is csak ritkán. Most azonban minden egyszerre történik, mégpedig nem is ritkán, hanem nagyon is gyakran. Mert a mai időben egyszerre látjuk, amint a nap és a hold elveszítik a fényüket, amint a csillagok lehullanak, az emberek megdermednek, a vizek pedig zúgnak és morajlanak, és így tovább. Minden egyszerre történik. Azon kívül láttunk még üstökösöket is, újabban sok kereszt esett az égből, és a franciáknál felütötte a fejét az az ismeretlen betegség.¹⁸⁵

<105> Sok jel és csoda csak az utóbbi négy évben jelent meg a napban, holdban, csillagok között, szivárványban, és más különös képződmények formájában. Legyenek ezek tehát nagy jelek, amelyeknek jelentésük van! A csillagász és Hulda

¹⁸⁴ 2Kir 22,14–20 beszél Hulda prófétanőről, aki az Úr szavát közvetítette Jósias király köveinek.

¹⁸⁵ A franc vagy francúzkkór vagy bujakór (*maladie française, morbus Gallicus*) nem más, mint a szifilisz, melynek kórokozóit talán Kolumbusz hajósai hurcolták be Európába, az első jelentős járvány 1494/95-ben a Nápolyt ostromló francia seregben tört ki, majd a hazatérő zsoldosok terjesztették el a fertőzést hazájukban, innen az elnevezés.

asszony sem mondhatják erre, hogy ezek a jelek a dolgok természetes folyásából adódtak, mert ők nem láttak és nem jósoltak meg ebből előre semmit. Egyetlen csillagtudós sem merné azt állítani, hogy azt a szörnyű állatot a csillagok állásából megjósolta volna, amit nemrég a Tiberis folyó partra vetett Rómában. Szamárfeje volt, női melle és hasa, a jobb keze elefánttalp volt, a lábain pikkelyeket viselt, a hátsóján pedig egy sárkányfej volt látható.¹⁸⁶ Ez pedig a pápaságot jelképezi mint Isten nagy haragját és büntetését. Egy ilyen csomó jel sokkal többet jelent, mint ahogy azt a legbölcsebb ember is gondolná.

26 „Az emberek megdermednek a félelemtől és annak sejtésétől, ami az egész földre vár.”

Itt megint nem arra az elvetemült többségre kell gondolni, akik Isten jeleit kinevetik, és a természet számlájára írják, hanem a legjobbakra és legkegyesebbekre, akik megfontoltak, és szívükön hordják ezeket a dolgokat. A *megdermedést* és *félelmet* itt úgy magyarázzuk, hogy nekik olyan nagy halálfélelmük lesz, ami elemészti őket, és elerőtlenednek. De minek a várása rettent el őket ennyire? Azoké a dolgoké, amelyek az egész földön bekövetkeznek, tehát az ítéletnapé, az isteni ítélőszéké, a pokol tüzée, az örök halálé, és ami ezekkel jár. Miért éppen azok várják ezeket a dolgokat, akiken talán nem is fognak bekövetkezni, és miért nem az egész világ, amelyen pedig be fognak következni? Azért, mert ezek Isten jelei, amit az egész világon megvetnek.

Azt azonban, hogy kik lesznek ezek az emberek, még nem mondhatom meg, akkor sem, ha ők azok, akik halálos és pokoli kísértések között vergődnek, amiről Tauler is ír.¹⁸⁷ Mert ez a hányattatás maga a halál, ami felemészti a húst és vért, a csontot és a velőt is. <106> Ezt a szenvedést a pátriárkák: Ábrahám, Jákób, Dávid és Mózes is megízlelték, de a világ végén ezeknek általánossá kell válniuk. Ám e jel talán még nyilvánvalóbbá válik, noha sok megtörtént és történik ezek közül, bár csak kevesen tudnak róla. Vannak, akik halálos nyomorban vannak, és a halállal küzdenek. Ők érzik azt, ami az egész világon be fog következni, és félnek, hogy őrajtuk is megmarad ez a nyomorúság. Ők azonban remélhetőleg jó helyzetben vannak. Mert Krisztus úgy beszél, mintha ketté szeretné választani a félelmet és az azt okozó dolgokat. Úgy osztja fel, hogy ezeknek az embereknek félelmet ígér, a világnak pedig félelmetes dolgokat, ezért azt gondolhatjuk: ők

¹⁸⁶ 1496-ban történt. Lásd: *A pápaszamár és a barátborjú* (1523), WA II: 369–385; LM 4: 5–18.

¹⁸⁷ Luther teológiai érésében döntő szerepet játszottak Johannes Tauler domonkos szerzetes, középkori misztikus prédikációi, sőt az irántuk való lelkesedés egész pályáján elkísérte. Lásd LVM 5: 89–94; LVM 7: 58, 77 (30. és 66. sz.)

itt a földön szenvedik el félelmük közepette a poklot és a halálukat, míg a világ, amely nem retteg, később fogja a halált és a poklot megtapasztalni.

26 „Mert az eget tartóerői megrendülnek.”

Egyesek az angyalokat értik az *égi tartóerők* alatt. Krisztus azonban látható jelekről beszél, amelyekből az utolsó idők eljövételére fogunk következtetni. Ezért bizonyosan testi érzékszervekkel felfogható, látható és érzékelhető jeleknek kell lenniük. Azokat az embereket például fel lehet ismerni kívülről is, akik meg vannak dermedve a félelemtől, noha a nyomorúságukat a lelkükben hordják. Ugyanígy ezeknek az égi erőknek is testileg láthatóaknak és felismerhetőeknek kell lenniük. Az Írás azonban kétféleképp beszél az égi erőkről. Egyrészt azt jelentik: az erős menny, amely minden teremtmény közül a leghatalmasabb. 1Móz 1,8 szerint: „Elnevezte Isten a boltozatot égnek,” ami annyit jelent, hogy *tartóerő, megerősítés*. Hiszen az ég alatt található összes teremtmény az ég melegétől, fényétől és mozgásától nyeri az erejét, és annak irányítása alatt áll. Mi is lenne a világ az ég nélkül? Merő kietlen sötétség. <107> Ezért nevezi az Írás a fejedelmeket és hatalmasságokat is erősségnek, mert az alattvalóik fölött fejtik ki munkájukat, és azokat irányítják (Ef 1,21).

Az ég *tartóereje* másrészt azt is jelenti, amit Zsolt 33,6-ban olvashatunk, vagyis az ég seregeit: „Az Úr igéje alkotta az eget, egész seregét – ami azt jelenti: minden tartóerejét – szájának lehelete.” Vagy 1Móz 2,1-ben: „Így készült el a menny és a föld és minden seregük” – vagyis a tartóerők. Ilyen módon beszél az Írás a menny tartóerőiről. Ezekből az igékből világossá válik, hogy a mennyei erők alatt mindazt kell érteni, ami az égben van, tehát napot, holdat és csillagokat. A földi erők pedig az embert, az állatokat, a madarakat, a halakat, a fákat, a növényeket jelenti, és mindazt, ami a földön található. Így aztán mindkét módon érthetjük ezt. Krisztus azt mondja, hogy ezekben az időkben minden teremtmény mozgásba lendül, és jeleket fog mutatni. A nap és a hold elveszíti a fényét, a csillagok lehullanak, a népek háborúznak, az emberek megdermednek a félelemtől, földrengés lesz, a vizek morajlanak, a levegő dögvésszel és méreggel lesz tele, tehát az ég erői is megmozdulnak.

Azt azonban, hogy mit jelent a *mennyei tartóerők mozgása*, még nem tudom, ha csak nem azoknak a bolygóknak a konstellációja, amely két év múlva fog bekövetkezni.¹⁸⁸ Mert a bolygók kétségtelenül az ég legelőkelőbb teremtményei, amelyeknek csodás együttállása nagy jel az egész világ számára. Mert Krisztus

¹⁸⁸ Johannes Stöffler tübingeni természettudós és asztrológus (1452–1531) 1524-re nagy árvi-zeket jósolt, erre a jövődőlésre sokan felfigyeltek.

nem azt mondja, hogy az ég minden ereje megmozdul, hanem csak néhány. Mert amint már fent is említettem, nem minden csillag fog lehullani, nem minden ember fog megdermedni a félelemtől, nem az összes víz fog hatalmasan zúgni és morajlani, a nap és a hold sem sötétül el folyamatosan. Ezek csak jelek, amelyek nem mindig és mindenki előtt, hanem csak néha történnek, és csak némelyek tapasztalják meg őket, épp azért, hogy különös feltűnést keltsenek ahhoz képest, amikor nincsenek jelek. <108> Meg vagyok győződve, hogy az ég tartóerőinek mozgása arra a bolygó-konstellációra utal, amelyről a csillagászok megmondták, hogy egy nagy özönvíz előjele lesz. Adja az Úr, hogy ez az ítéletnap mennyei jele legyen! Ne tévelyedjél itt el, és ne mondd azt, hogy mindez csak az égitelek természetes mozgása, mert ez igenis egy Krisztustól megjövendőlt előjel lesz. Nagyon bölcsen tesszük, ha komolyan vesszük mindezeket, mert nemcsak egy-egy ilyen jel lesz, hanem jelek egész sokaságát fogjuk megtapasztalni. Hagyjuk csak a pogányokat a maguk hitében, akik azt mondják, hogy mindezek csak természetesen bekövetkező dolgok, de te tartsd magadat az evangéliumhoz!

Vannak még másutt megírt jelek is (Lk 17,22–37; Mt 24,3–44), például föld-rengések, járványok, éhínségek és háborúk. Ezekben is volt már bőségesen részünk, és bár korábbi időkben történtek, mégis az idők jelei ezek, mert egyazon időben léptek fel. Senki sem tagadja, hogy a mai háborúk olyan rettenetesek, hogy a különböző ágyúkkal, páncélzattal és fegyverekkel megvívott csatákhoz képest a régi harcok csak gyerekjátékok voltak. De a mai evangélium szent ígéje nem erről szól, ezért erről nem akarok most több szót ejteni. Szeretett testvéreim, higgyétek el, hogy ezek olyan jelek, amik valami nagy jelentést hordoznak. Csakhogy már feledésbe merültek.

<109> 27 „És akkor meglátják az Emberfiát eljönni a felhőben nagy hatalommal és dicsőséggel.”

Itt a *hatalmat* ismét az angyalokra, a szentekre és a teremtményekre kell érteni, akik Krisztus ítélőszéke elé kerülnek. Én ezt tartom a helyes értelmezésnek. Krisztus visszatérése ebben a nagy hatalmasságban pont annyira lesz dicsőséges, amennyire szegényes volt az első eljövele. Krisztus nemcsak azt mondja, hogy vissza fog jönni, de azt is, hogy látni fogják, amikor visszatér. Az emberré születésekor is eljött közénk, mégsem látták az emberek, csak szolgai formában foglalkoztak vele. Ezenkívül naponta eljön Lélekben az ő evangéliumában a hívő szívekhez, amit azonban szintén nem lehet látni. Ez az eljövétel azonban nyilvánosan fog történni, amit mindenkinek látnia kell, ahogy meg van írva Jel 1,7-ben is: „Meglátja [őt] minden szem”, mégpedig úgy, hogy világos lesz számukra: ez nem más, mint a földi testben visszatért ember-Krisztus, ahogyan régen megszületett

Máriától, és ahogyan itt leélte az életét. Hisz mondhatta volna azt is: látni fognak engem, de ez nem jelentené még a földi testben való megjelenést. Mivel azonban azt mondja, hogy meglátják az Emberfiát, ebből kiderül, hogy testi formájában fog visszatérni. Noha nagy hatalommal és angyaloktól dicsőségesen övezve, de mégis emberi alakban fog ott ülni a felhőkön, körülötte pedig a szentek. Sokat beszél az Írás arról a napról, és rá irányítja a figyelmünket.

28 „Amikor pedig ezek elkezddődnék, egyenesedjetek fel, és emeljétek fel a fejéteket, mert közeledik a megváltásotok.”

Azt mondhajátok erre: „Vajon ki merné felemelni a fejét ilyen szörnyű harag és ítélet súlya alatt? Hiszen az egész világ megrémül azon a napon, és lehorgasztott fejjel fog járni félelmében. Mi mégis járjunk emelt fővel, ami pedig kétségtelenül örömet és várakozást fejez ki?” A válaszem: ezek a szavak csak a keresztényekre vonatkoznak, nem pedig a pogányokra vagy a zsidókra. Hiszen az igazi keresztények számára ez a földi élet keserű, és tele van nyomorúsággal meg a bűnökkel való harccal. <110> Ezért várják, óhajtják, és kérik is a bűnűktől és minden gonosztól való szabadításukat, amint a Miatyánkban is mondjuk: „Jöjjon el a te országod”, és „szabadíts meg a gonosztól” (Mt 6,10.13). Ha igazi keresztények vagyunk, akkor ezeket szívből kérjük. De attól, hogy mindezt őszintén imádkozzuk, még nem leszünk igaz keresztények. Ám ha e kéréseket komolyan gondoljuk, akkor biztosan örömmel és várakozással fogunk feltekinteni a jelekre, bármilyen rettentők legyenek is, ahogy Krisztus is mondja: „Ha ezek a dolgok elkezddődnék, emeljük fel a fejűket.” Nem azt mondja, hogy féljünk, vagy hogy hajtsuk le a fejűket, hisz az következik, amiért teljes szívvel imádkoztunk. Ha tehát igazán meg akarunk szabadulni a bűntől, haláltól és pokoltól, akkor teljes valónkkal ezt az eljövetelet kell várunk. Pál apostol is erről ír 2Tim 4,8-ban: „Végezetre eltétezt nekem az igazság koronája, amelyet megad nekem az Úr, az igaz bíró ama napon; de nemcsak énnekem, hanem mindazoknak is, akik várva várják az ő megjelenését.”¹⁸⁹ Ha pedig mindazoknak koronát ad, akik várják az ő eljöveteletét, mit kapnak azok, akik félnek és gyűlölik azt? Semmi kétség, ellenségeiként a pokolra jutnak. Ahogyan Tit 2,13-ban olvassuk: „Várjuk [...] a mi nagy Istenűnk [...] dicsőségének megjelenését.” Lk 12,36 pedig így ír: „Ti pedig legyetek hasonlók az olyan emberekhez, akik várják, mikor tér vissza uruk a menyegzőről.” Azok azonban, akik félnek, és nem akarják, hogy eljöjjon az a nap, vajon miért imádkozzák a Miatyánkot? Isten elé lépnek, hogy aztán

¹⁸⁹ Luther így idézi ezt a helyet: „[Az Úr] nekem adja az igazság koronáját, de nemcsak nekem, hanem mindazoknak, akik várva várják az ő eljöveteletét.”

szembehazudják őt? Nem szállnak-e szembe Isten akaratával, aki ezt a napot az ő szentjeinek megváltásául jelölte ki? Ezért arra kell szorgalmasan törekednünk, hogy ne legyen bennünk gyűlölet vagy félelem ezzel a nappal szemben. Mert az ilyen irtózás a gonoszság jele, és a kárhozatra visz. A ti konok szívetekből is el kell távolítani az ilyen szorongást, hogy megjavuljatok. De a hívő szíve bizakodó és szeretetteljes kell, hogy legyen. Az a nap egyszerre lesz a legnagyobb öröme a hívőknek és a legnagyobb nyomorúsága a hitetleneknek. Csakúgy, amint az evangélium igazsága ebben a világban: a jóknak a legédesebb, ám a gonoszoknak a legutálatosabb szó. Miért kellene hát rettegni a hívőknek, és nem inkább ujjongani az örömtől? Hiszen ők Krisztusban bíznak, aki az ő szabadulásukról fog ítélezni, és az ő pártjukon áll.

<111> Most bizonyosan azt mondod, hogy szívesen várnád azt a napot, ha igaz életű és büntelen volnál. Csakhogy ugyan mit segít a rettegés és a félelem? Attól még nem szabadulsz meg a bűneidtől, még ha ezer éven át félnél is! Az elkárhozottak örökösen rettegnek, mégsem szabadulnak meg a bűneiktől, sőt ez a félelem megsokasítja a bűnöket, és meggátolja az azoktól való szabadulást. A bűnnek el kell távoznia, és az igazságvágy és az ítéletnap várása kell hogy a helyébe lépjen. Ám ha valóban szeretnél igaz életű és büntelen lenni, akkor adj hálát Istennek, és tarts ki emellett, és törekedjél erre minél inkább. Bár adná Isten, hogy olyan nagy és kitartó legyen benned ez a kívánság, hogy belehaljál! Senki sincs jobban felkészülve arra a napra, mint az, aki a büntelenségre törekszik. Ha megvan benned ez a törekvés, akkor mitől tartasz? Hiszen akkor te is elhiszed, hogy az a nap a bűnöktől való szabadulást hozza mindazoknak, akik erre várnak. Te is meg akarsz szabadulni a bűnöktől. Istennek hálát adva maradj meg ezen az úton, és tartsd meg ezt a gondolkodásmódot, mert Jézus azt mondja, hogy az ő eljövele a szabadítás. De legyél őszinte, amikor azt mondod, hogy szeretnél megszabadulni a bűnöktől, hogy ne kelljen félned az ítéletnaptól. Lehet, hogy álnokság van a szívedben, és nem azért félsz attól a naptól, mert nem tudsz megszabadulni a bűnöktől, hanem azért, mert emiatt nem tudsz nyugodtan és szabadon vétkezni. Figyelj csak oda, hogy a benned levő világosság nehogy sötétséggé váljon! (Lk 11,35) Mert az a szív, amely igazán várja a bűnbocsánatot, az bizonyosan örömmel várja azt a napot, amely be fogja teljesíteni ezt a kívánságot. Ha viszont nem örül annak a napnak, akkor nem is akar igazán megszabadulni a bűneiből. Ezért el kell vetnünk magunktól mindenekelőtt az Úr érkezésétől való félelmünket és annak megvetését, és igyekeznünk kell, hogy valóban bennünk legyen a bűnbocsánatra való vágy. Ha pedig ez megvan, akkor nemcsak hogy nem kell félnünk attól a naptól, hanem várni is fogjuk azt nagy örömmel, és így fohászkodunk: „Jöjjön el a te országod, legyen meg a te akaratod.” (Mt 6,10) Itt

tehát eresszed szabadjára a képzeletedet és érzéseidet, és kapaszkodj bele egészen Krisztusunk biztató szavaiba! Hogy is tudna jobban bátorítani és buzdítani, emlékeztetni és erősíteni minket, ha nem azzal, mint amikor azt mondja, hogy ne félj? Ez pedig azt jelenti, hogy bizakodj, és örömmel fogadd ezeket a jeleket. Másrészt azt is mondja, hogy fel kell nézned; <112> harmadrészt azt, hogy emeld fel a fejedet, végül pedig magát a megváltást említi. Mi másból nyerhetnél erőt és biztatást, ha nem ezekből a szavakból? Azt gondolod talán, hogy be akar csapni téged, és hamis reményt akar beléd plántálni? Ne hagyd porba hullani a szavakat, és hálaadással hagyatkozz Istenre! Nem is marad más biztatás a számodra, ha ezeket a szavakat elereszted a füled mellett. Nem a kárhozatod, hanem a megváltásod lesz az, mondja Krisztus. Te pedig ki akarod forgatni az ő szavait azzal, hogy azt mondd: nem a megváltás, hanem a kárhozat lesz ez a számodra? Menekülsz az üdvösség elől, és a téged üdvözlő Istent nem tudod viszont üdvözölni, és neki hálát adni?

Semmi kétség afelől, hogy Krisztus szavai a kishitűekhez is szólnak, akik jámborak, és készen állnak az ítéletnapra, ám mégis félnek, és ezzel magukat akadályozzák Krisztus eljövételének várásában. Különösen az utolsó időben lesznek ilyenek, ezért biztatja őket a szabadulással. Mert a világ végén, amikor a bűn a legkegyetlenebbül tombol, és mellette a másik borzadály, a büntetés is elhatalmasodik dögvész, háború és szenvedés özönében, a hívőnek erősen bizakodnia és védekeznie kell mindenféle szerencsétlenséggel, a bűnnel és a büntetéssel szemben. Ezért mondja Krisztus ezt az édes szót, amit minden szív örömmel fogad: *megváltás*. Mi a megváltás? Ki ne örülne a megváltásnak, és ki szeretne inkább a bűn és büntetés kegyetlen uralma alatt maradni? Ki ne kívánná a gyors szabadulást ebből a szenvedésből és romlásból, amikor Krisztus oly nagy szeretettel hívogat és biztat minket? Meg kellene büntetni azokat a kegyetlen és csaló igehirdetőket, akik elrejtik a szívek elől a prédikációjukkal Krisztusnak ezeket a szavait. A hitet eltérítik, aztán pedig pusztá megfélemlítéssel akarják az embereket megtéríteni, és saját cselekedetekkel és érdemszerzéssel a bűnre készítetik őket. Így készítik fel őket az ítéletnapra. Ezzel csak a teljes kétségbeesést, félelmet és Krisztus visszajövetelének megvetését, a vele való ellenkezést, vagyis az istentelenséget növelik az emberekben. Ők csak szigorú bírónak hiszik Krisztust, akinek cselekedeteikkel akarnak tetszeni, és nem tartják megváltónak, ahogyan azt ő mondja itt magáról. Őrá várjunk szilárd hittal, hogy megváltson minket kegyelemből minden bűntől és gonosztól! <113> Úgy gondolom, ha valaki az evangéliumot nem helyesen prédikálja, és mindig csak parancsokkal és fenyegetésekkel szorongatja a szíveket, azzal még inkább elkergeti az embereket Istentől, és szembeállítja őket vele. Csak a nyakas és megátalkodott embereket

kell ostromozni, de aztán amikor megijednek és elcsüggednek, őket is erősíteni és biztatni kell.

Mindebből láthatjuk, hogy milyen kevesen imádkozzák helyesen a Miatyánkot, noha az egész világon számtalanszor és folyamatosan mondják az emberek. Nagyon kevesen vannak, akik nem szeretnék leginkább elkerülni azt a napot. Ez pedig azt jelenti, hogy a legtöbben azt akarják, hogy ne jöjjön el az Isten országa. Ti azonban a szívetekkel imádkozzatok, ne csak szájjal, ahogyan ők. Isten a szívek szerint ítél, ők azonban a szájukkal hisznek csak (vö. Mt 15,8), és ezért adakoznak és imádkoznak olyan sokat. Telebégetik az összes templomot szerte e világban, és ezt nevezik ők imának, pedig minden szavuk csak azt jelenti: „Ne jöjjön el a te országod, még ne!” Mit gondolsz, nem istenkáromlás ez? Olyan imádságok ezek, amelyekről Zsolt 109,7 így ír: „Még az imádsága is váljék vétékké!” Mégis az egész világ teljes erővel arra törekszik, hogy minden szeglet tele legyen ilyen istentiszteletnek nevezett káromlásokkal.

Akiben azonban megvan a fent említett félelem, az ne essen miatta kétségbe, hanem fordítsa azt a saját javára! Az cselekszik bölcsen, aki hagyja, hogy ez a félelem váljon a hajtóerejévé, ami arra ösztönzi, hogy kegyelemért és az ítéletnap szívbeli várásáért fohászkodjon. Mert Krisztus megmondta, hogy aki kér, annak adatik (Mt 7,7). Ezért az ilyen félős emberek közelebb állnak a megváltáshoz, mint azok az elvetemültek és megátalkodottak, akik se nem örülnek, se nem félnek attól a naptól. Mert ha még nem is várják azt a napot, mégis megvan bennük a hajtóerő, hogy könyörögjenek érte. Az az ember viszont balga módon cselekszik, aki csak táplálja a félelmét, és megmarad abban, mintha ilyen módon meg tudna tisztulni a bűneiből. De ez lehetetlen, mert a félelmet ki kell űzni (1Jn 4,18), és a szeretetnek kell megmaradnia (1Kor 13,13), amely minden bűnt elfedez, amint Péter is írja (1Pt 4,8). A félelemnek arra kell ösztönöznie, hogy Istentől ilyenfajta szeretetet kérjünk. Mert akiben megmarad a félelem, abban Isten akarata és az üdvösség ellen dolgozik, <114> és vétkezik a Szentlélek ellen. Persze nem szükséges teljesen megszabadulni minden félelemtől, hisz mindig marad bennünk legalább egy kis darab olyan természet, amely képtelen megállni a halál és az Isten ítélőszéke előtt félelem nélkül. De a léleknek mégis erősebbnek kell lennie, ahogyan Krisztus is mondja: „A lélek kész, de a test erőtlen.” (Mt 26,41)

29 Mondott nekik egy példázatot is: „Nézzétek meg a fügefát és a fákat mind: 30 amikor látjátok, hogy kihajtanak, már magatoktól is tudjátok, hogy közel van a nyár.

31 Így ti is, amikor látjátok, hogy mindezek bekövetkeznek, tudjátok meg: közel van az Isten országa.”

Ezek mind buzdító szavak. Nem az ősziről vagy a télről mond példázatot Krisztus, amikor minden fa lehullajtja a leveleit, és a pusztulás ideje van, hanem a tavaszról és a nyárról, amikor minden növény zöldell, és a természet kivirul. Napnál világosabb ezek alapján a mi számunkra, hogy nekünk is olyan boldogsággal és vágyakozással kell fogadnunk azt a napot, amilyen boldogan a természet a tavaszt és a nyarat fogadja. Vajon mi mást akarna nekünk mondani Krisztus ezzel a példázattal? Biztosan másik, kevésbé vidám képet talált volna, ha nem ezeket akarta volna mondani. Másrészt nem azt mondja, hogy elérkezett a pokol és a kárhozat hozzátok, hanem az Isten országa. Isten országának közelsége pedig csak azt jelentheti, hogy elközelgett a megváltás. Az Isten országa pedig mi magunk vagyunk, amint az meg van írva Lk 17,21-ben: „Az Isten országa tibenetek van.” Ezért közeleg, mert hamarosan bekövetkezik a bűntől és a gonosztól való megváltás, ami pedig a földi életben, a lélekben kezdődik el. De mivel még a bűnökkel kell küzdenünk, s a gonosz miatt szenvedünk, és a halál órája még nem érkezett el, az Isten országa sem teljesedett ki. Ennek azonban az ítéletnapon, nem pedig a földi létben kell megtörténnie. Ezért azt javaslom, testvérek, vizsgáljuk meg a szívünket, hogyan is érzünk az ítéletnappal kapcsolatban! Ne a jó életre törekedj, mert azzal csak csődöt mondasz. Inkább a hitedre gondolj, és azt erősítsd, hogy ne szorongj a miatt a nap miatt az átkozottakkal és balgákkal együtt, hanem szívből várd a megváltást és az Isten országát. Valahányszor ezekről hallasz, járj a szívedben örömtáncot, <115> és vágyakozz utánuk! Ha nem készülsz fel erre, akkor ne reméld, hogy meg fogod állni a helyedet, még ha a tiéd lenne is az összes szentek cselekedete!

32 „Bizony, mondom néktek: nem múlik el ez a nemzedék addig, amíg mindez meg nem lesz.

33 A föld és az ég elmúlik, de az én beszédeim nem múlnak el.”

Miért teszi Krisztus ilyen hatalmassá a szavait azáltal, hogy minden mértéken felül megerősíti azokat e hasonlattal, esküvel és jövődöléssel, ami szerint ez a generáció megmarad, de az ég és a föld elmúlnak? Azért teszi ezt, amint fentebb írtam, mert az egész világ annyira magabiztos lesz, hogy bár látják, mégis megvetik a jeleket. Ezeket az ítéletnapot megjövendölő igéket pedig még a többi ígéné is inkább lefitymálják. Az egész világ azt fogja hinni, hogy ezek nem jelek, és noha látják őket, mégsem hisznek bennük. Még a kiválasztottak is kételkedni fognak Isten szavában és a jelekben (vö. Mt 24,24). Így aztán valóban pontosan akkor jön el az a nap, amikor a világ a leginkább hisz önmagában. Az ítéletnap pedig egy pillanat alatt következik el a világra, amint azt Pál is mondja (1Thessz 5,2–3). Krisztus ezért fel akar minket ébreszteni, hogy biztosak legyünk az ítéletnap

eljövetele felől, amikor a jelek megtörténnek. És még ha ezek a jelek bizonytalanok is lennének, akkor sem azok vannak veszélyben, akik hisznek bennük, hanem azok, akik megvetik őket. Ezért menjünk biztosra, és higgyük el, hogy e jelek valóságosak, és ne essünk tévelygésbe, ahogy a szívtelenek; ha tévedünk, akkor is igazunk volt, de ha ők tévednek, akkor meg is maradnak a tévelygésükben.

E nemzedék alatt Krisztus a zsidókat érti. Nyilvánvalóvá válik ezekben a szavakban, hogy a zsidók az általánosan elfogadott nézettel szemben nem keresztények. Ehhez fűzik Jn 10,16-ot: „akkor lesz egy nyáj, egy pásztor”. Ezek a szavak úgy teljesedtek be, hogy a pogányok a zsidókhoz csatlakozva keresztényekké lettek az apostolok idejében, nem pedig úgy, hogy a zsidók a pogányokhoz csatlakoztak. <116> Így magyarázza többször Szent Ágoston is, és Krisztus is erről beszél, amikor így szól: „Más juhaim is vannak nekem, amelyek nem ebből az akolból valók: azokat is vezetnem kell, és hallgatni is fognak a hangomra: és akkor lesz egy nyáj, egy pásztor.” (Jn 10,16) Tisztán érthető, hogy itt a pogányokról beszél, akik bementek a zsidók aklába, és ilyen módon ez az íge már be is teljesedett. De itt azt is olvassuk, hogy ez a nemzedék nem fog elmúlni, vagyis a zsidók nemzedéke, akik megfeszítették Krisztust, hisz meg kell maradnia tanúbizonyságnak. Még ha sokakat meg is térítenek közülük, a nemzetségnek és leszármazottaiknak meg kell maradniuk.

Egyesek azzal is foglalkoztak, hogy kiderítsék, hogyan fog a föld és az ég elmúlni. A vak és pogány Aristotelést hívják segítségül, hogy elmagyarázza nekünk Krisztus szavait. Azt mondják, hogy az ég és a föld nem természetük szerint, hanem külső alakjuk szerint szűnnek meg. Nagyon bölcsek ám ők mindezekben a dolgokban! Ha úgy akarnánk érteni, hogy az ég és a föld megmaradnak, nyilván igazuk is lenne, de hát hagyjuk meg a vakokat, hadd vezessenek (vö. Mt 15,14). Tudnod kell, hogy a testünk átváltozik majd természetében, és mégis egy új természettel jön újra létre. Ugyanígy az ítéletnapon: az ég és a föld minden elemével és minden emberi testtel együtt a tűzben fog szétolvadni és porrá égni, úgyhogy nem is marad akkor más, csak tűz mindenütt. Nem sokkal ezután pedig minden újjá lesz teremtvé a leggyönyörűbb formában, és úgy fog fényleni a testünk, akár a nap, <117> a nap pedig a mostaninál hétszer fényesebb lesz. Erről beszél 2Pt 3,10.13: „De el fog jönni az Úr napja, [...] amikor az egek recsegve-roppogva elmúlnak, az elemek égve felbomlanak, a föld és a rajta levő alkotások is megégnek. De új eget és új földet várunk az ő ígérete szerint, amelyben igazság lakik.” Pál apostol is megírta, hogy „az a nap tűzben [...] jelenik meg” (1Kor 3,13). Hasonlóképpen olvassuk Ézs 30,16-ban: „Olyan lesz a sápadt hold fénye, mint az izzó nap fénye, az izzó nap fénye pedig hétszeres lesz, a nappali fény hétszerese. Azon a napon, amikor az Úr bekötözi népe sérülését, és meggyógyítja a rajta

ejtett sebet.” Valamint Ézs 65,17–18-ban: „Mert én új eget és új földet teremtek, a régre nem is emlékeznek. [...] Ezért örvendjete és vigadjatok mindörökké annak, amit teremtek.” Ez tehát nemcsak alak szerinti elmúlást jelent, hanem természet szerinti elmúlást is, hacsak nem akarod kétségbe vonni annak a megsemmisülését, ami porrá vált, és nem lehet sem megfogni, sem pedig meglátni többé, amint az elégett test is hamuvá válik.

De hol lesznek a lelkeink, amikor az egész teremtettséget a tűz fogja megemészteni, és nem marad sem föld, sem tér? Válasz: Testvérem, mondd hát meg, hol vannak most a lelkek? Vagy hol vannak, amikor alszunk, és nem érzékelik a testen kívüli világ történéseit? Azt hiszed, Isten nem tudja úgy kezébe zárni a lelkeinket, hogy azok észre se vegyék, amikor a föld és az ég porrá válnak? Vagy azt gondolod, hogy ehhez földi akolra van szüksége, ahogyan a pásztornak is a juhai számára? Elég, ha tudod: Isten kezében lesznek a lelkek, és nem a teremtet világ szintjén és terében. Ne zavarjon meg, hogy nem tudod, miként történik mindez, <118> hiszen még azt sem tudod, mi történik, amikor elalszol vagy fölébredsz! Ha pedig azt sem tudod, mi az elalvás és a felkelés, amivel pedig naponta dolgozol, hogyan akarod ezt a másik dolgot megtudni? Az egész csak ennyi: „Atyám, a te kezébe teszem le az én lelkemet” (Lk 23,46), és ennyiben is maradhatunk. Eközben az ég, a föld és a testünk is megújul, és örök üdvösségben fog élni. Ha tudnánk, hogyan tartatnak meg a lelkeink, akkor a hit megszűnne. Így azonban, hogy nem tudjuk, merre haladunk, és Isten kezére bízunk magunkat, megmarad a hatalmába vetett hitünk.

Végül térjünk ki egy kissé ennek az igének az allegorikus jelentésére is. A nap Krisztust, a hold az egyházat jelenti, a csillagok pedig a keresztények. Az egyházi méltóságok az ég erői, vagyis az egyház bolygói. A testi jelek bizonyosan arra utalnak, ahogyan az egyházi élet már régóta és most is működik: követelik a bűnök jutalmát, fenyegetőznek, és kimondják a bűnök büntetését. Az, hogy a nap nem fénylik, kétségtelenül azt jelenti, hogy Krisztus már nem fénylik a kereszténységben: az evangéliumot nem hirdetik, a hit megfakult, és nincs több istentisztelet. Mindez emberi munka és tanítás eredménye. A pápa Krisztus helyén ül az egyházban, és úgy világít a püspökeivel, papjaival és szerzeteseivel együtt, mint a kosz a lámpában. Ők homályosították el számunkra a napot, és ők csináltak az igaz istentiszteletből bálványimádást és bolondságot a bolond maskaráikban füttyölve, énekelve és csengetve. Ó, micsoda sötétség ez! Ebből következik, hogy a holdnak sincs fénye: mivel a hit elaludt, a szeretetnek is ki kellett hunynia. Nem találkozni már keresztény értékekkel, és nincs rá példa, hogy valaki a másikkal szolgálna. A nép figyelmét csak a bálványimádásra és istentelenségre irányítják, mint például kolostorokra, misékre, vigíliákra, oltá-

rokra, kápolnákra, harangokra, kelyhekre és hasonló szemfényvesztésekre. Ó, már megint a sötétség!

<119> A csillaghullást pedig úgy magyarázom, hogy az akkor történik, amikor valaki keresztsége és kereszténnyé válása után szerzetes vagy pap lesz. Akár hiszitek ezt, akár nem, tudom, miről beszélek. Nem mondom, hogy mindannyian elvesznek, hiszen Isten a tűzben is megtartja azt, akit akar (vö. Dán 3,20–26). Azt viszont bizton állíthatom, hogy aki azért lesz pap vagy szerzetes, hogy ezáltal igazzá váljon, az a kereszténységből a hitetlenségbe lép át. A csillagok hullása nem az olyan durva eseteket jelenti, mint a gyilkosság, parázñaság vagy lopás, hanem a hittel kapcsolatos eseteket. A papok és szerzetesek bizonyosan hitszegő keresztények és Krisztus árulói, és náluk gonoszabb népség nincs a földön. A törökök ugyan pogányok, de két szempontból mégis jobbak ezeknél. Egyrészt soha nem voltak keresztények és csillagok, ezért nem is hagyták el a hitüket. Másrészt nem vétkeznek a szentségek ellen. Ez a népség azonban a miséből áldozatot és jó cselekedetet csinál naponta végtelen sokszor, ami pedig minden idők legborzalmasabb elhajlása a nap alatt. Egy szó mint száz, aki a cselekedetei és jámborsága által akar üdvözülni, az eltér a hittől, és lehullik az égből. Hiszen csak Krisztus igazíthat meg minket az ő vére által. Ha tehát hullócsillagot látsz, jusson eszedbe: ez azt jelenti, hogy valaki pappá, szerzetessé vagy apácává válik.

A lelkek megdermedése a pápa szentjeinek, a lehullott csillagoknak a kínlására utal. Mert bár nagy dolgokat cselekszenek, mégsem tud megnyugodni a lelkiismeretük, azért is nevezi az Írás az ő lényüket fáradozásnak és munkának.

A szél zúgása és a vizek háborgása a világi rendeket jelenti tetőtől talpig. Egyetlen fejedelem és ország sem tart össze a másikkal. Nincs sehol hűség és bizalom egymás között, mert mindenki csak a sajátjával van elfoglalva. Ezért aztán nincsen semmi büntetés, fegyelem és félelem a földön, és mindenki csak zabál, vedel, paráználkodik és káromkodik.

A menny tartóerői a mi lelki urainkat és zsarnokainkat jelentik: a pápát, püspököket, az ő társaságukat és a magas iskolákat. Olyan mélyen beágyazódtak a világi rendekbe, javakba, tisztségekbe és örömekbe, hogy teljesen meg vannak győződve arról, hogy nem tévelygők, azaz planéták. A görög *planéta* szó ugyanis olyan tévelygőt jelent, aki nem a helyes úton halad, hanem csak az orra után megy, ahogyan a bolygók is az égen. <120> Úgy is mondhatnánk egy német közmondással, hogy a bölcsesség lelki restség.¹⁹⁰ A lelki rend tele van planétákkal. Az evangélium azonban manapság erőre kapott, megmutatja az ő erényeiket, az igazi színüket, és azt, hogy

¹⁹⁰ *Die gelehrten: die verkehrten*. Luther közmondásgyűjteményében: WA 51: 645, 665 (7. sz.); DITHMAR 2010, 179 (7. sz.); vö. LVM 5: 250.

valójában tanulatlan bálványok és a lelkek félrevezetői. Ezért haragra gerjedtek, és olyan konstellációba rendeződtek, amelyet bullákkal és papírokkal próbálnak megvédelmezni, és özönvízzel fenyegetőznek. De ez mit sem segít rajtuk, mert az a nap el fog jönni, és nem lehet véka alá rejteni, mint a mécsest (vö. Mt 5,15).

Azt gondolom, hogy a fügefa képe az Írást jelképezi, amely eddig el volt rejtve. Most kivirul, és kiszökdülnek a levelei, vagyis az ige előretör. Mert tizenkét évszázad alatt sem jutott ilyen messzire az ige, és a nyelveket sem ismertük eddig ilyen jól. Semmi kétség, hogy az Írás egy fügefa. Könnyű ezt bebizonyítani, hiszen Ádám és Éva is fügefalevelekkel takarták el magukat, mert a régi Ádámnak arra kell az Írás, hogy azzal díszítse ki magát. Ezért a Bibliának elő kell kerülnie, és zöldellnie kell a leveleknek, és akkor az sem segít, ha a bolygók mozgásba lendülnek. Nincs már messze a nyár! Adná Isten, hogy a leveleket gyümölcsök is kövessék! Én azonban attól tartok, hogy megrekedünk a leveleknél, tenni azonban semmit sem fogunk.

Elég lesz ennyi magyarázat ehhez az ígéhez. Aki folytatni akarja, annak legyen ez a kiindulás, amit továbbgondolhat. A planéták azonban nem fognak mindebből elhinni semmit, hogy beteljesedjen az Írás, amely túlzott elbizakodottsággal és Isten ígéjének, tetteinek és jeleinek a megvetésével vádolja őket.

22. Prédikáció advent 4. vasárnapjára

Fil 4,4–7

1521

WA 7: 512–520 (latin); HLSt Po. 15. sz. Magyarul: *Lelkipásztor* 76 (2001:12) 431–435. Szakirodalom: EpA 3: 231–244; ZSCHOCH 2011; SPEHR 2014b. (Percze Sándor ford.)

4 Örüljetek az Úrban mindenkor! Ismét mondom: örüljetek.

5 A ti szelídségetek legyen ismert minden ember előtt. Az Úr közel!

6 Semmiért se aggódjatok, hanem imádságban és könyörgésben mindenkor hálaadással tárjátok fel kéréseiteket Isten előtt;

7 és Isten békessége, mely minden értelmet meghalad, meg fogja őrizni szíveteket és gondolataitokat a Krisztus Jézusban.

<512> **4 Örüljetek az Úrban mindenkor! Ismét mondom: örüljetek.**

5 A ti szelídségetek legyen ismert minden ember előtt. Az Úr közel!

Kétségtelenül azért olvassuk ezt az ígét adventkor, mert az apostol ezt mondja: „Az Úr közel.” Azért is alkalmas az utolsó, adventi vasárnapra, mivel Krisztus

születéséhez ez áll a legközelebb. Igaz azonban, hogy Pál szaván egy kicsit erőszak esik, mert ő nem Krisztus születésének közelségéről, hanem Isten naponkénti pártfogásáról beszél. Ez azonban nem jelent veszélyt a hit és a keresztény gondolkodás számára; azt pedig az egész kereszténységet nézve jónak kell tartanunk, ha tetszése szerint az Írásból valamit saját dolgaira vonatkoztat és rímeltet. Azért mondom ezt, nehogy egy kotnyeles olvasó lenézzék és elvesse az egyház ilyesféle szokását, és túlságosan a helyes értelmet tartva szem előtt zavargást és perpatvart idézzék elő. Mert sokkal jobb egy kicsit eltérni a nyelvtani vagy tulajdonképpeni értelemről úgy, hogy közben a kereszténység közös hiténél marad az ember, mint szakadást és veszekedést okozva túlságosan mereven kiállni a helyes értelem mellett. Az Írás mindenütt oly kedvesen parancsolja nekünk az egységet, békét és egyetértést, hogy ezért mindent hagynunk kellene; értelmünk és véleményünk pedig – Szent Pál ezen levélben lévő parancsa szerint – hallgasson a közös akarat végett, hogy szelídségünk minden ember előtt ismert legyen.

„Örüljete”, mondja, de „az Úrban” és „mindenkor”. Ő, milyen röviden és mégis oly szépen írja le az apostol a keresztény ember mennyei és örök örömét! Azért mennyei, mert az Úrban megy végbe, és azért örök, mert minden időben megmarad. Akik akár gazdagságban, hatalomban, tiszteletben vagy jó kedvben örülnek, azok pogány, világi örömmel örvendeznek, ez pedig nem a keresztény ember öröme. Azok sem az Úrban örülnek, akik bölcsességükben, eszességükben, művészetükben, erejükben és jó cselekedeteikben vagy más szellemi adományokban örülnek. Mikor az apostol ezt mondja: „Örüljete az Úrban”, arra mutat rá, hogy minden, ami nem az Úr, legyen az bármilyen fenséges adománya, teremtménye Istennek, vagy valami más dolog, abban egy keresztény ember nem örülhet, és nem is lelheti benne örömét.

Mert akik nem az Úrban, hanem saját jókedvükben örülnek, kevélyekké válnak, és saját magukban lelik kedvüket, ez pedig mind bűn. Hogy lehet az Úrban örülni? Sehogy máshogy, csak úgy, ha megismerjük az Urat, ahogy Jer 9,23-ban van megírva: „Aki dicsekszik, az Úrral dicsekedjék.”¹⁹¹ Ugyanúgy Zsolt 32,11-ben: „Örüljete az Úrnak, ujjongjatok, ti igazak! Vigadjatok mind, ti igaz szívűek!” De mindez akkor történik meg, ha hiszünk Krisztusban, és vidám lelkiismerettel készülünk arra, hogy irgalma által elnyerjük bűneink bocsánatát.

<513> Nem elég azonban, ha csak egy bizonyos ideig örvendezünk az Úrban, mert benne „mindenkor” örvendeznünk kell. Azokat találja el szavával az apostol, akik csak akkor örülnek az Úrban, olyan időben dicsérik őt és énekelnek

¹⁹¹ MBT: „Aki dicsekedni akar, azzal dicsekedjék, hogy érti és tudja rólam, hogy én vagyok az Úr.”

neki, amikor békében és bőségben élnek, a kísértés és nyomorúság idején pedig ellanyhulnak és szomorkodnak. Így mutatják meg, hogy sohasem örültek tisztán az Úrban. Dávid is ezt mondja róluk: „Akkor ad hálát neked, ha jót teszel vele.”¹⁹² (Zsolt 49,19; Vulg) És Zsolt 78,35–37-ben: „Meggondolták, hogy Isten a kősziklájuk, a felséges Isten a megváltójuk. De csak szájukkal hitegették, nyelvükkel hazudoztak neki. Szívük azonban nem tartott ki mellette, nem voltak hűségesekek szövetségéhez.”

Mivel ez a színlelt öröm sokakat elkedvetlenít, és kevés azoknak, akik igazán és mindig az Úrban örülnek, Szent Pál megismétli ezt a szót, és még egyszer mondja: „Ismét mondom, örüljete!” Az Úr ismeretének és a benne való örömnnek tehát olyan megalapozottnak és maradandónak kell lennie, hogy ha a bűn meg is szomorítaná tudatotokat vagy magával rántana titeket, Isten irgalmasságába vetett hittel győzzétek le azt, és még inkább örüljete az Úrban ahelyett, hogy magatokban szomorkodnátok. Nagyobbnak kell látnotok Isten irgalmát, mint bűneiteket.

Ilyen buzdításra mindenkinek szüksége van, aki az Úrban akar örülni, mert bűnök és nyomorúságok között élünk; szakadatlanul les ránk a bűn és a véték, hogy megszorítsa a lelkiismeretet. Ezeknek szüntelen ellen kell állnunk az Isten jóságában való örömben és jó lelkiismerettel. Mert soha nem maradunk bűn nélkül. Ahol pedig ott a bűn, ott a lelkiismeretben mindenütt félelem és szorongás támad a közelgő ítélet miatt. Ezért tanítja Krisztus, hogy az ilyen félelemmel szemben készen kell állnunk, és hogy legyünk erősek az Úrban.

Miután Szent Pál arra oktatta a keresztyényeket, mihez tartsák magukat Isten-nel szemben, a továbbiakban arról is tudósít, hogy kell viselkedniük az emberekkel, és így szól: „A ti szelídségeitek legyen ismert minden ember előtt.” Mintha csak azt mondaná: „Istennek az a fontos, hogy mindenkor jó kedvben és örömmel szolgáljatok előtte mindenben, mert nem szomorkodó, morgolódo szolgálát akar magának, hanem olyanokat, akik elszántak, bátrak, bíznak hatalmában és jóságában.” Malakiás prófétán keresztül a 3. fejezetben ezért bünteti azokat, akik ezt mondják: „Isten színe előtt szomorkodva járunk”¹⁹³ (Mal 3,14). Az emberek előtt azonban úgy kell járnotok, hogy amennyire rajtatok múlik, életvezetésetek minden embernek tetszésére legyen. Nemcsak úgy kell rendeznetek életeteket, hogy meg ne bántsatok valakit, hanem az emberek tetszésére mindazt tegyétek meg, szenvedjétek el és engedjétek meg, amit Isten parancsolatának megsértése nélkül csak megtehettek. Ezt a mondást, amivel itt Pál él: „A ti szelídségeitek le-

¹⁹² MBT: „Bár életében áldottnak tartja magát, és dicsérik, hogy jól megy sora.”

¹⁹³ MBT: „Gyászban jártunk a Seregek Ura előtt.”

gyen ismert minden ember előtt”, Róm 12,17–18-ban így fogalmazza meg: „Arra legyen gondotok, ami minden ember szemében jó. Ha lehetséges, amennyire tőletek telik, éljetez minden emberrel békességben.” 1Kor 10,32–33-ban pedig így ír: „Megütközésre ne adjatok okot sem a zsidóknak, sem a görögöknek, sem az Isten egyházának; mint ahogyan én is mindenben mindenkinek igyekszem kedvére lenni, nem a magam hasznát keresve, hanem a többiekét, hogy üdvözüljenek.” Ugyanúgy 2Kor 4,2-ben: „Az igazság nyílt hirdetésével ajánljuk magunkat minden ember lelkiismeretének az Isten előtt.” <514> Ez azt jelenti, hogy úgy kell járnunk-kelnünk mindannyiunknak, hogy minden ember jó lelkiismerettel szeressen, dicsérjen, semmiben ne vádoljon és rosszat ne mondjon rólunk. Ezt jelenti, hogy szelídségünk ismert legyen minden ember előtt.

Szent Pál egy olyan görög szót használ itt, amit mi *szelídségnek* fordítottunk a németben, bár a német nem teljesen fedi a görög szó értelmét, mert az nagyon sok mindent foglal magában. Azt az erényt fejezi ki, amivel az ember mindenki előtt szeretetté és kedveltté teszi magát, minden igyekezetével azon serénykedve, hogy senkinek ne okozzon bosszúságot, mindenkivel jót tegyen, engedjen és mindent elszenvedjen, elhordozzon mindent, ami csak megtörténhet vele, és amit Isten megsértése nélkül elszenvedhet, még javainak, testének és tisztességének elvesztésével is. Mert nem a maga javát keresi, hanem azt, amint már mondtuk, ami sokak boldogságára szolgál. Mindenki szemében szeretett és értékes az az ember, aki nem a saját, hanem a másik javát keresi. Az ilyen senkit nem terhel, károsít és bosszant.

A béke és egység eme szabálya ellen küzdenek azok, akik nem akarnak elszakadni saját igazuktól, véleményüktől, hatalmuktól és dolgaiktól, arra kényszerítve másokat, hogy hagyjon fel mindenki a saját dolgaival, jogaival, igaza keresésével, gondolatainak követésével, a maga erejével, és kövesse egyedül az ő dolgaikat. Azt kívánják, hogy mindenki hozzájuk igazodjon, még akkor is, ha abból kára származik. Ők maguk azonban senkihez sem akarnak igazodni, hanem mereven és erősen ragaszkodnak a maguk igazához, csökönyösen saját véleményük mellett maradnak, a békesség érdekében pedig semmit nem akarnak elszenvedni és tűrni. Lehetetlen azonban, hogy mindenki más, még ha erőszakkal is kényszerítenék erre őket, egyetlen ember akaratához, gondolatához és véleményéhez igazodjon, őt szeressék, és alá vessék magukat neki. Az ilyen kemény, kibírhatatlan emberek az okozói minden szakadásnak, vitának, háborúnak és öldöklésnek a világban.

Ők minden nyugtalanság, zavargás, megfélemlítés és békétlenség szítói. Eme vak és ostoba emberek mégis azzal dicsekednek, hogy mindez a sok rossz nem az ő hibájuk; azzal hozakodnak elő, hogy joggal tesznek ilyesmit a jogtalansággal szemben, az igazságosság szeretetéből. De ezzel csak a vétkük lesz több, mert

többre tartják a saját igazukat és igazságukat, mint a közös békét és egyetértést, saját gondolataikat és véleményüket minden más ember gondolata és véleménye elé helyezik, pedig sok mindenben szelídséggel engedhetnének nekik, és a békesség kedvéért időnként megsérthetnék a maguk igazát. Más módon is törekedhetnének erre, és mindenkiel szemben barátságosnak, szolgálatkésznek mutatkozhatnának, még akkor is, ha abból káruk származna.

Ha a fejedelmek és prelátusok ilyen szelídek és méltányosak lennének, nem lenne szükség arra, hogy oly sok keresztény vére folyjon. <515> Nem lenne feszültség a görögöknél és a cseheknél, kevesebb harag és veszekedés lenne a bíróságokon, az egyházban pedig nem lenne annyi szekta és lázadás. De lám, pont azok az első és kiváltságosak ebben, akiknek ezt az erényt kellene tanítaniuk, mérhetetlen vakságukban ők küzdenek ellene teljes erejükkel. Eljön majd az idő az ilyen haszontalanokra és békétlenkedőkre, mikor sok más félelmetes jel mellett egyik nép fellázad a másik ellen. (Mt 24,7)

Aki tehát nyugalomban és békében kíván együtt élni az emberekkel, annak figyelnie kell arra, hogy ne tegyen és kíváncsion meg mindent, amire lehetősége, képessége vagy joga lenne. Hanem Pállal együtt mondja: „Minden szabad nekem, de nem minden használ.” (1Kor 6,12) Ahhoz, hogy a békét és a szeretetet fenntartsuk, sok mindent nem szabad észrevennünk, amit látunk, még több dologban kell engednünk, és mindent az emberek ideje, helye és szokása szerint rendeznünk. Erről beszél Pál 1Kor 9,22-ben, amikor azt mondja, mindenkinek mindenné kell lenni, és minden emberrel békességben kell élni. Aki azonban mindent a maga feje szerint csinál azért, hogy mindenki neki engedjen és az ő véleménye után igazodjon, az egy emberrel sem marad sokáig békességben, de még önmagával sem, még kevésbé pedig másokkal. Joggal mondja Terentius, hogy a legnagyobb jog a legnagyobb igazságtalanság. A Prédikátor Salamon pedig így szól: „Ne légy fölöttebb igaz, és ne bölcselkedj fölöslegesen.” (Préd 7,16) Ahogy bizonyos időben és helyen a bolondság a legnagyobb bölcsesség, úgy a legnagyobb igazság az, ha az ember igazság nélkül marad. Ha Isten mindig a maga joga és igazsága szerint bánt volna velünk, egyetlen embert sem hagyott volna életben. Milyen gyakran hagyta el azt Dávid, amit pedig teljes joggal megtehetett volna Saullal, Jóábbal és még sokakkal másokkal! Bölcsességünknek, igazságunknak, okosságunknak és mindannak, amink csak van, mértéket kell szabnunk mások szeretete miatt.

Jól megfigyelheted, hogy a szelídség, amiről Pál beszél, nem más, mint türelem, alkalmazkodás és saját magunk felett gyakorolt önuralom mások gyengeségével, bolondságával és türelmetlenségével szemben, valamint merev jogainkról való lemondás, hogy szelídségünk minden ember számára felismerhető és érezhető legyen. Szent Ambrosius nagyon helyesen nevezte ezt az erényt értelmes

életvezetésnek, és szépen fejezte ki ennek a szónak a jelentését. Mert nem elég, ha egy szó jelentéséről beszélünk, gondolkodunk, művészien disputálunk és prédikálunk, mindehhez az is hozzátartozik, hogy az életünkkel igazoljuk. Pál ezen igyekezetét akkor veheted észre, mikor ezt mondja: „minden embernek”. De megkérdezheti valaki: „Hogyan lehet egyetlen ember mindenki előtt ismert?” Pál valamennyiünknek elrendeli, hogy szelídségünk minden ember előtt ismert legyen. Azt mégsem parancsolja, hogy ezzel a szelídséggel dicsekedjünk, vagy nagy felhajtással ismertessük meg az emberekkel. Nem. Nem azt mondja: dicsekedjetek szelídségetekkel, hanem: szelídségetek legyen nyilvánvaló vagy ismert. Mindennek közreműködésünk nélkül kell végbemennie az emberek szeme előtt, hogy így felismerjék, hogy szelídségünk minden embert szolgál. Amint Krisztus mondja Mt 5,16-ban: „Úgy ragyogjon a ti világosságotok az emberek előtt, hogy lássák jó cselekedeteiteket, és dicsőítsék a ti mennyei Atyátokat.” <516> Az sem a mi hatalmunkban áll, hogy szelídségünk az emberek tetszésére legyen. Mindent megtettünk azonban akkor, ha ezt életünk és magatartásunk példájával kimutatjuk az embereknek.

Olyanokat is lehet azonban találni, akik – különösen jó barátaiknak vagy önmaguknak – mindezt szépen megadják és velük szemben kimutatják. Mert ki az, akinek ne lennének barátai ebben a világban? A barátaival pedig mindenki úgy bánik, ahogy azt elvárják tőle: sok mindent elnéz, elvisel és enged nekik, türelmes, jóságos, segítő- és szolgálatkész velük. Kedvesem! Milyen sokszor menti egyik barát a másikat? Hányszor dicsérik barátaik gyalázatát úgy, mint valami erényt, vagy éppen jelentéktelennek tüntetik azt fel, elkendőzik, ezzel segítve egymáson? Aki pedig a barátaival mindent előírás szerint akar tenni, és velük mindenben jog szerint akar eljárni, annak békéje és barátsága hamar ellenséges civódássá változik.

Valójában azzal vétkeznek, hogy míg önmagukkal és a hozzájuk hasonlókkal így viselkednek, másokkal szemben nem ilyennek mutatják magukat. Így megsértik még a természet törvényét is, mivel magukkal és övéikkel szemben türelmesek, egyúttal azonban gorombák. Azt teszik és kívánják maguknak, amit másokkal elmulasztanak. Ezért fűzi Pál a tanításához ezeket a szavakat: „minden embernek”. Ezzel azt akarja megértetni, hogy nyájasságunk, szelídségünk teljes és tökéletes kell legyen, álljunk szolgálatára még az ellenségnek is, mivel ők is emberek, nem pedig oktan állatok. Ó, de milyen nehezen és ritkán esik meg velünk, hogy úgy magyarázzuk és törjük ellenségeink gyalázatát, mint a sajátunkat! Ezért aztán nem türelmesek, hanem igazságtalanok vagyunk.

Nézd, milyen mélyen behatolnak az értelembé Pál szép, rövid szavai, milyen felségesen és szemléletesen mutatja be magatartásunkat az emberek között; vedd

hát komolyan, mikor ezt mondja: szelídségeitek, jóindulatotok és nyájasságotok legyen ismert minden ember előtt. Ahhoz tartsátok magatokat, hogy senki ne panaszkodjon rátok.

5 Az Úr közel!

Azért mondja ezt Pál, hogy megerősítse bennünk az Úrban való örömet, életünkben és magatartásunkban pedig biztossá és tevékenyvé tegyen minket, hogy szelídek és türelmesek legyünk. Mert a keresztény embernek elég, ha közel van hozzá az Úr, ami azt jelenti: mindent hajlandó és kész megtenni, amit ő akar. Ha az ember felismeri az Úr közelségét, akkor vidám, és semmin nem búsul, semmitől nem fél, semmit nem keres és semmiért nem aggódik. Istenhez hasonlóan ő is közel kerül minden emberhez, az ő kedvükhöz és kívánságukhoz igazodik. Ahogy látja, mint viselkedik vele Isten, úgy viselkedik ő is felebarátjával. Isten pedig nem keres mást, mint hogy az embereknek megmutassa kegyelmét, megbocsássa minden bűnüket, amit isteni igazsága szerint valójában büntetne és bosszulna. Aki nem így képzei el Istent, az soha nem lesz vidám és nyugodt. Aki pedig szomorú és nyugtalan, az a többi emberrel sem lesz jóságos és szelíd.

<517> 6 Semmiért se aggódjatok, hanem minden dologban imádságban és könyörgésben hálaadással tárjátok fel kéréseiteket Isten előtt.¹⁹⁴

Látod, ez a keresztény szabadság, ami semmi miatt nem aggódik, ahogy Krisztus mondja Mt 6,25-ben: „Ne aggódjatok életetekért, hogy mit egyetek, és mit igyatok, se testetekért, hogy mivel ruházkodjatok.” A Rómaiakhoz írt levélben pedig ezt olvassuk: „Közülünk senki sem él önmagának, és senki sem hal meg önmagának; mert ha élünk, az Úrnak élünk, ha meghalunk, az Úrnak halunk meg.” (Róm 14,7–8) Semmi okunk az aggodalomra önmagunk miatt; örüljünk és cselekedjünk gondtalanul az Úrban, mert ő közel van. Az egyik gondot tehát elveszi az apostol, de mellé rögtön állít egy másikat. Mert azt parancsolja, hogy a szelídséget minden ember számára tegyük nyilvánvalóvá, ahogy egy másik helyen, az Efezusi levélben mondja: „Igyekezzetek megtartani a Lélek egységét a békesség kötelékével.” (Ef 4,3) Önmagunk miatt nem kell aggódnunk, hisz az Urat úgy tudhatjuk közel magunkhoz, mint aki kész arra, hogy segítsen minden szükségünkben. Az emberekre azonban ügyelnünk kell, hogy szelídségünkkel és jóindulatunkkal találják szemben magukat. A Filippieknek ezt írja Pál: „Senki

¹⁹⁴ Az Újszövetség görög szövegében az *en panti* kifejezés szerepel, amit Luther így ad vissza: „minden dologban”, és erre az alábbi magyarázatában hangsúlyt is helyez, míg a leggyakrabban idézett magyar fordítások a „mindenkor” szót használják.

se a maga hasznát nézze, hanem mindenki a másokét is.” (Fil 2,4) A Lélekben való egységről történő gondoskodás épp az a szelídség, türelem és jóakarát, amit Szent Pál itt tanít.

Ezután pedig azt is tanítja, hogy vessük a közelünkben lévő Istenre gondjainkat, amik nem környékezhetnének meg minket, „hanem minden dologban” stb. Ezeknél a szavaknál egy kis szünetet kell közbeiktatni, és nem szabad a *minden dologban* szorosán csak az *imádsággal* összekötni. A lényegét így lehetne jobban visszaadni: „Akármilyen dologban, bármi legyen is az, kéréseiteket imádságban és könyörgésben hálaadással tárjátok fel Isten előtt.” Ez tehát a véleménye: „Semmiért ne aggódjatok, ha valami mégis aggodalommal tölt el titeket, akkor se gondjaitokkal terheljétek magatokat, hanem tegyétek le minden gondotokat, és könyörögjétek Istenhez, imádkozzatok és kérjétek azt, amire szükségetek van, aztán hagyjátok, hogy ő gondoskodjon rólatok.” Ezt tanítja Szent Péter is: „Minden gondotokat őreá vessétek, mert neki gondja van rátok.” (1Pt 5,7) Dávid is a Zsolt 41,18-ban: „Az Úrnak gondja van rám.” Ó, milyen nagy és bolond kérdésekbe keveredik az ember, és ha bajban van, először megpróbál a maga eszével és lehetőségeivel kikeveredni belőle ahelyett, hogy imádságával Istenhez menekülne! Milyen balga és hasztalan dolgot is vesz elő! De mivel nem tud magán segíteni, annál inkább belebonyolódik, minél szilárdabban igyekszik így kimenteni magát a gondokból az imádság elhagyásával. Erre a magunk és mások életének nyugalanságai közepette naponként sok példát találhatunk.

Azt is figyeld meg Pál szavaiban, hogy milyen finoman fordítja szembe egymással a *semmit* és a *mindent*. „Semmiért se aggódjatok”, mondja, „hanem minden dologban stb.” Semmi miatt nem kell aggódnod, de minden dologban könyörögjétek Istenhez. Ezzel rámutat, milyen sok minden van, ami aggodalommal tölt el és nyugalanná tesz minket. Ha mindenféle szomorúság és kellemetlenség vesz körül, nem szabad felülkerekednie azokon, akikhez közel van az Úr. Tőle ugyanis kérés és könyörgés által mindent elnyerhetnek, amit csak kívánnak.

Most pedig azokra a szavakra figyeljünk, <518> melyekkel az imádság módjára tanít minket. Mert a hatásos és esdeklő kérés formálására és megfogalmazására oktat. Ez pedig imádsággal, kéréssel és hálaadással történik. Az *imádság* szónál egyszerűen a szavakra és azok értelmére kell gondolnunk. A *könyörgés* azt jelenti, hogy megállítani, felszólítani valakit, a szent dolgok és a jutalmazás esetében pedig azt, hogy másokért kérni valamit. „Isten irgalmára kérlek titeket, testvéreim.” (Róm 12,1) A *kérés* azoknak a megnevezése, amiket az imádságban és a könyörgésben keresünk. Az imádság tehát a könyörgéssel lesz erős, kedves, édes, meghallgattatott pedig a hálaadással. Ennek ereje és édessége által nyerjük el és kapjuk meg azt, amit kérünk.

Ezekben a szavakban Szent Pál nagyon szépen elmagyarázza az ószövetségi füstölőedény és égőáldozat titkát, amik az imádság előképei. A füstölőedény ezüst vagy arany, és ez jelenti az imádság szent és fenséges szavait, amiben úgy van ott az értelem, ahogy egy edényben a bor. Jeremiás és a titokzatos Jelenések könyvének jelentését és szavainak értelmét így jeleníti meg Babel aranykelyhe, melyben a bor és a szavak vannak (Jer 51,7; Jel 14,8). Az oltár izzó parázsai Isten jótettei, amelyeket Krisztusban nyertünk el, és amelyeket az imádság alatt kell szemlélnünk, hogy hálaadásként szálljon fel az imádság Istenhez. Pál Róm 12,20-ban Péld 25,21–22 versek alapján olyan izzó paráznak nevezi az ellenséggel tett jó cselekedetet, amit ők a fejükön hordoznak. A parázsak pedig izzanak, ami azt jelenti, hogy Isten jótetteire elevenen és bensőségesen kell gondolnunk. Erre helyezik aztán a füstölő áldozatot, azaz a kéréseket, amelyek úgy szállnak fel, mint valami füstoszlop, Isten pedig megérzi ezt a kellemes illatot.

A hálaadás, valamint a tudat, hogy Isten jótéteményei a mieink, csodálatos bizalmat ébreszt bennünk az imádságra, az imádkozó számára pedig nemcsak kellemessé teszi az imádságot, hanem könnyűvé is. Mert nélkül, így mondták a régi atyák, semmilyen más munka nem lesz olyan nehéz, mint az imádság. Ilyen imádságot látunk és találunk Dávid zsoltáraiban, az egyház közös gyakorlatában és az összes ószövetségi atyánál. Az imádság tehát Isten dicsérete nélkül olyan, mint egy füstölőedény parázs nélkül. Ezért kezdődik a legjobb imádság Isten dicséretével: „Mi Atyánk, aki a mennyekben vagy” (Mt 6,9). Istennek tehát az az akarata, hogy Pál üdvös tanítását magunkra vegyük, azt kövessük, és minden dologban, amiben csak kísértést szenvedünk, legelőször Istenhez meneküljünk imádságainkkal. Ő, milyen sokszor és könnyedén győznénk le a kísértéseket az Úrban, és szünet nélkül túláradnánk az örömben és békességben!

Ha hálaadással sorolnánk fel Isten jótetteit, rögtön imádságba kezdenénk, és így betöltenénk a bölcs mondást: „Rossz napokon gondold a jóra!” A jókat megfontolva megvigasztalódnánk, és kedvünk támadna imádkozni, ha pedig szívesen imádkoznánk, sokkal könnyebben megkapnánk, amit kérünk. Ha gondjainkat Istenre vetnénk, örömünk és békességünk lenne. Ahogy Pál is mondja: „Tárjátok fel kéréseiteket Isten előtt!” Metaforájával az imádságot a megszentelő füsthez hasonlítja, ami magasba száll, úgy, mint az imádság Istenhez. Csodálatos dolog, hogy Isten előtt, aki minden imádságnak elébe megy, és szívünkbe adja azt, az imádság ismert lesz. Mindezt pedig eme szókép szerint kell érteni: ha Isten elé visszük az imádságot, ő úgy fogadja azt, amint az angyal is mondta Tóbiásnak és Kornéliusznak (Tób 3,24; ApCsel 10,4).

<519> 7 És Isten békessége, mely minden értelmet meghalad, meg fogja őrizni szíveteket és gondolataitokat a Krisztus Jézusban.

Figyeld csak a szép rendet Pál szavaiban. Azt tanította, mint viselkedjünk Isten-nel szemben, vagyis mindenkor örüljünk az Úrban, és örömmel szolgáljunk neki. Ha azonban valaki azt kérdezné: „Hogy viselkedjek az emberekkel szemben?” Ő rögtön így válaszol: „Légy szelíd mindenkivel, felejtsd el magad és azt, ami a tiéd, és gondold arra, hogy ami a tiéd, az másoké.” Ha tovább kérdezel: „Hogy tehetem meg ezt?” A válasz ez: „Ő, az Úr közel van.” „De – kérdezed – ha baj ér, hogyan lehetnék mindenkor boldog, mit tegyek?” A válasz: „Semmi felől ne aggódj, hanem imádsággal és hálaadással vigyél mindent Isten elé.” „Igen, közben azonban szomorkodni fogok”, mondd. „Ó, nem – mondja Pál –, Isten békessége fog téged őrizni mindenben, ami csak történik veled.” Erről azonban szükséges még valamit írunk.

Először is, Isten békességét itt nem úgy kell érteni, mintha Isten békés, csendes, nyugodt lenne, hanem úgy, hogy ő nyugtat és csendesít le minket. Isten békességén az Istentől jövő békesség adományát kell értenünk, ugyanígy kell felfognunk Isten igazságát, Isten munkáját, Isten ígését az Írás szokása szerint. Ugyanígy kell értenünk ezeket a szavakat: „mely minden értelmet meghalad”, vagy *minden gondolatot*.¹⁹⁵ Ezt sem szabad úgy felfognunk, hogy Isten békessége nem érezhető az ember lelkében, hanem úgy, hogy az az értelem számára megragadhatatlan. Mert ez a békesség a hitben van, ami csak a láthatatlan dolgokkal foglalkozik, és nem fogható meg sem a test gondolataival, sem az érzelemmel. Mindezt tehát így kell értened: Ha szomorúság félemlít minket, akkor azok, akik nem tudnak imádsággal Istenhez menekülni, sok munkával és fáradsággal keresik a békét, méghozzá olyat, amelyet megragadhatnak, amivel megszabadulhatnak a rossztól, vagy elkerülhetik azt. Az ilyen békességet, ami nem lépi túl az ész határait, az emberi értelem és természet ragadja meg, és az ember békességének nevezik, mivel emberi cselekedettel és képességgel érik azt el. Ha valaki beteg vagy sebesült, akkor megéri és kívánja az egészséget, ami a betegségnek és a sebnek az ellensége. Azok azonban, akik bizalmukat Istenbe vetik, nem menekülnek a rossz elől, hanem Isten akarata szerint állhatatosan és szívesen kitartanak és szenvednek. Nem is kívánnak olyan békét, amit gondolatuk vagy értelmük tesz világossá számukra, ez a rossz elvetése, inkább, hogy legyőzzék a rosszat; az ige belső megerősödését várják a hit által. Nem tudják, meddig tart majd, és milyen vége lesz; a békéből semmit nem értenek, azt sem tudják, milyen béke lesz az. Így állnak csendben, és az Énekek énekének völegényével egy kissé továbbmenve máris megtalálják,

¹⁹⁵ A hivatkozott igében csak „gondolataitok” szerepel.

akit szeret a lelkük (Énekek 3,4). Íme, ezt jelenti, hogy Isten békessége minden értelmet felülmúl. Mert a hit az alázattal ejti foglyul az észet. Azokra pedig, akik állhatatosan kitartottak, kiárad a béke, és megérezték, hogy ez olyan békesség, amelyre egyetlenegyszer sem gondoltak, még kevésbé kívánták. Mert az Úr jobbjára csodálatosan vezeti az ő szentjeit (Zsolt 4,4), mikor bajuknak olyan véget vet, ahogy azt előre senki nem láthatta és remélhette.

Nemcsak arról a békéről beszél az apostol, ami véget vet a rossznak, hanem sokkal inkább arról, ami a rosszban vigasz nélkül szenved, tűr, és aminek erejével az emberi lélek nem esik kétségbe. Mert az értelem nem képes megragadni, hogy az ember békességben élhet a kereszttel, és ott nem kell nyugtalankodnia, és bár nyugtalan, nyomorúságában mégis tud örülni. Ez pedig Isten műve, amiről senki nem tud semmit, csak az, aki azt megtapasztalta. <520> Advent egy másik vasárnapján erről a békességről és örömről mondja Szent Pál Róm 15,13-ban: „A reménység Istene pedig töltsön be titeket a hitben teljes örömmel és békességgel.” Íme, ő maga nevezi a hit örömének és békéjének azt, amit itt Isten békességnek mond, mindez pedig egyedül Isten adománya.

Jól kell ügyelni minderre, nehogy valaki istentelenül arra vetemedjen, hogy a bajban, a nyomorúságot megvetve, saját erejéből akarjon ehhez a türelemhez és békéhez jutni. Vagy a levegőbe öklözve azt mondja, mint mások, hogy egyedül Istennek ajánlják ezt a dolgot. Nem, nem ez az út! Imádsággal, könyörgéssel, kéréssel és hálaadással kell komolyan kitartani, és aztán semmi miatt nem aggódva, boldogan rábízni magunkat Istenre és az ő közelségére. Mert Szent Pál nem azt mondja, hogy Isten békessége minden szívet megőriz, hanem csak azokkal cselekszi meg ezt, amelyek az imádsággal és hálaadással tárultak fel előtte.

Istennek ez a békéje megóvjá a szíveket, a gondolatokat és a lelkeket, ami azt jelenti, hogy a szívet és az értelmet. Ő pedig Krisztusban és az ő ismeretében itt van, hogy megőrizze az embereket egészen a végig, és így üdvözítse őket. Mert a baj és a kísértés nagyon hamar összezavarja még azokat is, akik igazán Krisztushoz tartoznak, ha nem Isten békessége és az Úrban való türelem által megalapozottak. Olyannyira, hogy ilyenkor egész máshogy cselekszenek és gondolkodnak, mint ahogy egy keresztényhez illik. Semmi más nem tartja meg a Krisztusban elkezdett jámborságot, csak a hit és a türelem békessége. Ha ezek nem őriznek minket, nagyon hamar átesünk az emberek és a világ békességébe, és el akarjuk tüntetni a rosszat. Itt kell szorgosan elkerülni az emberi tanításokat, amik arról szólnak, hogy a kereszttel csupa bosszúság, amitől menekülni kell. Isten igaz ismerete és a benne való bizalom hamar megromolhat itt, szívünk és gondolataink rögtön összezavarodnak, mert saját magunknál és az embereknél keressük azt, amit egyedül Istentől várhatunk.

Amikor szívről, értelemről és az ember gondolatairól van szó, nem szabad a természetes értelemre, erőre és a lélek gyakorlataira gondolnod úgy, ahogy a filozófusok beszélnek erről. Hanem a lelki megismerést, vélekedést és sóvárgást értsd ezek alatt, ami a hit, remény és szeretet hatása. Advent második vasárnapján már hallottuk, mit mond az apostol Róm 5,13-ban: „A reménység Istene pedig töltsön be titeket a hitben teljes örömmel és békességgel, hogy bővüljétek a reménységben, a Szentlélek ereje által.” Itt más szavakkal fejezi ki a szív és értelem megőrzését.

Láthatod, hogy egy ilyen beszédben Pál a keresztény ember gondolkodását és milyenségét festi le az Istennel és az emberekkel szemben, mégpedig úgy, hogy a keresztény embernek mindene megvan Istenben, és mindenévé lesz az embereknek. Aki keresztény, mondja, úgy viselkedik az emberekkel, ahogy Isten viselkedik vele. Ezzel pedig a drága oltáriszentségre utal, ami nem más, mint a Krisztusban és a Krisztussal való közösség minden rosszban és jóban. Vége.

<537> A szorgos olvasónak legyen most ennyi elég. Az evangéliumok és a levelek magyarázatát a négy vasárnapon azért adtam elő, hogy meg tapasztaljam, milyen haszonnal fogadják munkámat. Tovább akkor folytatom, miután megláttam, mekkora vággyal fogadja a keresztény nép Krisztus evangéliumát a hosszú és kemény babiloni fogság után.¹⁹⁶

23. Prédikáció Wittenberg népének Invocavit vasárnapjára

Wittenberg, 1522. március 9.

WA 10/III: 1–13 (német); BoA 7: 362–367; Mü³ 4: 33–37; HLSt Pr. 189. sz. Magyarul: MLF 3: 11–15. Egy előzetes vázlata: LVM 7: 312–315 (453+ sz.). Szakirodalom: WIEDEN 1999; BUBENHEIMER 2009; FONTIUS 1986; SPEHR 2014a. (Szebik Zsófia ford.)

<1> Mindannyiunkat kikér a halál, de egyikünk sem a másik helyett hal meg, hanem önnönmagáért. Ordibálhatunk ugyan egymás fülébe, de mindenkinek önnönmagáért kell helytállnia a halál idején. <2> Akkor én nem leszek melletted, és te sem mellettem. Ezért aztán mindenkinek pontosan tudnia kell azokról a főbb dolgokról, melyek egy keresztényt érintenek, és fölkészültnek kell lennie. Ezek azok a dolgok, melyeket, szeretett testvéreim, jó ideje már, hogy hallottatok tőlem.

Először is tudnunk kell, hogy a harag gyermekei vagyunk; semmit nem ér

¹⁹⁶ Az utolsó bekezdés már nem ehhez a prédikációhoz tartozik, hanem a teljes latin advent-posztilla zárszava: WA 7: 537.

sem a munkánk, sem az érzékeink, sem a gondolataink. Szükségünk van egy-egy világos, erős ígére, amely utat mutat. Így hát jegyezzétek meg jól Pálnak az efézusiakhoz intézett ígését – mert bár sok ilyen mondat van a Bibliában, nem akarlak elárasztani benneteket a sok idézettel: „Mindnyájan a harag fiai vagyunk.”¹⁹⁷ (Ef 2,3) Ne árátsd hát magad ezzel: „Oltárt építettem, misét mondtam stb.”

Másodszor tudnunk kell, hogy Isten egyszülött Fiát küldte nekünk, hogy higgyünk benne, hogy aki bízik benne, megszabaduljon a bűntől, és Isten gyermekévé legyen. Ahogy János evangéliumának első fejezetében mondja: „Felhatalmazta [őket] arra, hogy Isten gyermekeivé legyenek; mindazokat, akik hisznek az ő nevében.” (Jn 1,12) Mindnyájunknak nagyon jól kell tehát ismernünk a Bibliát, föl kell fegyverkeznünk sok ígérel, hogy azok által szembeszállhassunk az ördöggel. Ebben a két dologban még nem talállok <3> hibát vagy hiányt, a legtisztábban prédikálták ezeket nektek. Sajnálám, ha nem így történt volna. Igen, ezt jól látom, és mondhatom, hogy tanultabbak vagytok, mint én; nemcsak ketten, hárman, négyen, hanem tízen is akár, vagy még annál is többen, akik oly megvilágosodottak vagytok az ismeretben.

Harmadszor szeretnünk kell, és úgy kell cselekednünk egymással szeretet által, ahogyan azt Isten tette hit által. E szeretet nélkül nincs hit. Ahogyan Szent Pál mondja 1Kor 13-ban: „Ha [...] angyalok nyelvén szólok is, [...] és ha teljes hitem van is, [...] szeretet pedig nincs bennem: semmi vagyok.” (1Kor 13,1–2) Kedves barátaim! Nem túl nagy-e a hiány ebben? <4> Nem érzekelem egyikőtökben sem a szeretetet, és úgy látom, nem vagytok hálásak Istennek gazdag kincséért, adományáért.

Óvakodjunk hát, hogy Wittenbergből nehozy Kapernaum legyen! (Vö. Mt 11,23) Látom ám jól, hogy sokat tudtok beszélni arról a tanításról, melyet prédikáltak nektek a hitről és a szeretetről. Ez nem is csoda. Ha már egy számár is bőgi a Biblia szövegét, hozyne tudnátok ti is ezeket a tanokat és ígétet hirdetni vagy tanítani? De, kedves barátaim, az Isten országa, mely mi vagyunk, nem beszédben és szavakban áll, hanem tettekben, ami valójában azt jelenti: jó cselekedetekben és gyakorlásban. Isten nem fülhegyezőket és leckefelmondókat akar, hanem követőket és cselekvőket, mégpedig hitben, szeretet által.¹⁹⁸ Mert a hit szeretet nélkül nem elég, nélküle valójában nem is hit, csak látszathit, amiképpen a tükörben látható arc sem valóságos arc, hanem csak az arc látszata (vö. Jak 1,22–23).

Negyedszer türelemre van szükségünk. Mert aki hisz, Istenben bízik, felebarátja felé szeretettel fordul, és ezt nap mint nap gyakorolja, az nem fogja

¹⁹⁷ MBT: „Mindnyájan [...] a harag fiai voltunk.”

¹⁹⁸ A németben szójáték: *Nachredner* ('leckefelmondó, szajkózó') helyett: *Nachfolger* ('követő').

elkerülni az üldöztetéseket, hisz az ördög nem alszik, hanem sok gondot okoz neki; de a türelem reménységet ad, <5> ami felszabadít és Istenhez emel. Így a kísértéseken és botránkozásokon keresztül a hit növekszik és napról napra erősödik. Az ily erénnyel áldott szív pedig soha nem nyugodhat, és nem tudja magát visszatartóztatni, hanem újra meg újra kiárad a testvérek hasznára és javára, ahogy Isten is cselekedett vele.

Kedves barátaim! Ne azt nézzétek tehát, hogy mihez lenne jogotok, hanem azt, hogy mi kedvez és használ testvéreiteknek. Ahogy Pál mondja: „Minden szabad nekem, de nem minden használ” (1Kor 6,12), mert nem vagyunk mindnyájan ugyanolyan erősek a hitben. <6> Közületek néhánynak erősebb a hite, mint nekem. Ezért nemcsak saját magunkra és saját erőnkre kell tekintenünk, hanem felebarátunk erejére is. Isten Mózes által így szólt: „Úgy vittelek és neveltelek, mint anya a gyermekét.”¹⁹⁹ (Vö. 5Móz 1,31) Mit tesz az anya a gyermekével?

Először tejet ad neki, azután kását, azután tojást és lágy ételeket, hogy először hozzászokjon az ételhez. Ha rögtön szilárd étkeket adna neki, akkor nem válna a gyerekeből semmi jó. Ugyanígy kell tennünk testvérünkkel is: türelmet gyakorolni iránta egy ideig, eltűrni gyengeségeit, segíteni neki elhordozni azokat, és neki is tejes ételeket adni – ahogy nekünk is anyatejet adtak először –, míg ő is meg nem erősödik. Nem mi vagyunk egyedül hivatottak a mennybe jutni, <7> hanem azokat a testvéreinket is magunkkal kell vinnünk, akiket most nem tartunk barátainknak. Ha minden anya eldobná a gyermekét, akkor ugyan mi hol maradtunk volna? Kedves testvérem! Ha te már eleget kaptál az anyatejből, ne metszd le az anyai emlőt, hanem hagyd a testvéredet is szopni, hiszen te is kaptál anyatejet. Ha itt lettem volna, nem hagytam volna így elfajulni ezt a dolgot. Hisz az ügy jó, de ez a sietség túl gyors, mert bátyáink és nővéreink is mellettünk vannak még, ők is hozzánk tartoznak, nekik is kell, hogy jusson a tejből.

Jegyezd meg ezt a példázatot: A napnak két része: a fénye és a melege. Nincs olyan hatalmas király, aki a nap sugarát meg tudná hajlítani, vagy irányítani tudná: a napsugár szilárdan megmarad állásában. De a melegét lehet irányítani és hajlítani, az mindenhol jelen van a nap körül. Ugyanígy kell a hitnek is mindig mozdíthatatlanul megmaradnia a szívünkben, nem hagyhatjuk el, <8> míg a szeretet meghajolhat, és irányítható úgy, hogy megértse felebarátunkat, és követni tudja őt. Vannak, akik sebesen tudnak rohanni, mások jól futnak, ismét mások alig vánszorognak (vö. Ézs 40,31). Ezért nem szabad saját erőnkre tekinteni, hanem a testvérünkére, hogy az ördög szét ne tépje a hitben gyengét, ha az követni akarja az erőt. Ezért, kedves barátaim, kövessetek engem, én még sohasem hibáztam

¹⁹⁹ MBT: „Úgy vitt téged Istened, az Úr, ahogyan fiát viszi az ember.”

el. Én voltam az első, akit Isten erre a küzdőtérré állított. Nem futamodhatok meg, hanem addig kell itt maradnom, amíg Isten engedi. Én voltam az is, akinek Isten először nyilatkoztatta ki akaratát, hogy ezeket az igéit prédikáljam nektek. Abban is biztos vagyok, hogy birtokában vagytok Isten tiszta igéjének.

Vigyük hát végbe mindezt istenfélelemmel és alázattal, boruljunk egymás lábai elé, nyújtsuk egymásnak kezünket, segítse egyik a másikat. Én is meg akarom tenni a magamét, amiképpen bűnös vagyok, és szeretlek benneteket, <9> miképpen saját lelkemet; mert nem a pápával vagy püspökökkel vitázunk, hanem az ördöggel. Gondoljátok, hogy alszik? Nem alszik, hanem látja feljönni az igazi világosságot. Nem tűri, hogy a fény élesen a szemébe világítson, ezért oldalról szeretne a közelébe férközni, s ezt meg is teszi, ha nem vigyázunk eléggé. Jól ismerem őt. De azt is remélem, hogy ha Isten akarja, uralkodhatom felette. Adjunk csak át neki egy talpalatnyi helyet, akkor majd nézhetjük, hogyan engedjük szabadjára. Ezért tévedtek mind, akik hozzájárultak vagy elfogadták, hogy a misét megszüntessék. Nem azért, mintha a megszüntetése nem lenne jó, hanem azért, mert nem rendezetten csinálták. Azt mondom: „Ez az Írás alapján helyes.” Én is ezt vallom, de hol marad a rend? Mégiscsak gyalázatosan történt, teljesen rendezetlenül, felebarátaink kárára. Ha előtte teljes komolysággal imádkoztak volna, és a mise megszüntetéséhez a többség támogatását is megszerezték volna, akkor nem volna kétséges, hogy mindez Isten által történt.²⁰⁰ Hisz én is kezdeményeztem volna a megszüntetését, <10> ha az jó dolog lett volna, és ha a mise gyakorlata nem volna oly gyalázatos, magam vezetném be újra, mert a megszüntetése mellett kiállni nem tudok. Ezt akartam hát nektek elmondani. Hiszen a pápisták és a keményfejűek előtt megtehetném, hogy így beszélek: „Mit tudod te, hogy jó vagy rossz lélek szerint történt-e a mise megszüntetése, holott maga a tett, a mise megszüntetése, önmagában véve jó?” De a Sátán előtt nem érvelhetek így. Mert ha az ördög azoknak, akik ezt a játékot elkezdték, halálukban a következő vagy ehhez hasonló ígéket dörgölne az orruk alá, hogy: „Minden palántát, amelyet nem az én mennyei Atyám ültetett, ki fognak gyomlálni” (Mt 15,13), vagy: „Nem küldtem ezeket a prófétákat, mégis úgy igyekeztek” (Jer 23,21), akkor ők hogyan állhatnának meg az ítéletben? Az ördög a pokolba taszítja őket. Én azonban egy dárdát akarok az ördög orra elé tartani, hogy az egész világ szűk legyen neki; hisz tudom, hogy engem a város tanácsa hívott el a prédikálásra, bár tiltakoztam ellene. Olyan lelkiületűnek szeretnék titeket látni, mint amilyen magam is vagyok; igazán kikérhettétek volna e kérdésben a véleményemet.

²⁰⁰ Vö. LVM 7: 214 (366. sz.).

Hiszen nem voltam olyan messze, levélben elérhettetek volna.²⁰¹ <11> Mert bizony nem a legjelentéktelenebb instrukció lett volna az, melyet küldtem volna nektek. Ha viszont olyan dologba kívántok fogni, melyért aztán később nekem kell felelősséget vállalnom – nos, akkor az nekem terhes, s azt én nem vállalom. Ebben mutatkozik meg, hogy nincs meg bennetek a Lélek, bár nagyon jól ismeritek az Írásokat. Jegyeztétek meg ezt a két szót: *muszáj* és *lehet*.²⁰² Mert amit *muszáj*, azt a szükség követeli, és annak rendíthetetlenül meg kell állnia, mint a hitnek: ezt nem engedem elvenni tőlem, mindig a szívemben kell hordoznom, és mindenkinek meg kell vallanom. A *lehet* pedig az, amiben szabadságom van, és amit tehetek vagy elhagyhatok, de úgy, hogy abból a testvéremnek legyen haszna, ne pedig nekem. Nos, az én *lehetemből* ne csináljatok *muszájt*, ahogy megtettétek, nehogy azok előtt, akiket szeretet nélküli szabadságokban helytelen útra vittetek, számot kelljen adnotok. Ha valakit felingerelnél arra, hogy pénteken húst egyen, s halálában megkísértetne, és így szólna: „Jaj nekem, húst ettem, az ítéletben meg nem állhatok!”, <12> akkor ezért az emberért Isten tőled kér majd számadást.

Még sok olyan újítást vezetnék be magam is, melyben kevesen követnének. De mi haszna volna? Hiszen tudom, hogy azok, akik ilyenekbe fogtak, nem állhatnak meg, amikor a dolog az ördög színe elé kerül, és az elsők között lennének, akik visszalépnek. Olyan volna ez, mintha harctérre vinném a tömeget, magam azonban menekülnék a halál elől; nem várnék én rá vidáman, holott az első voltam, aki a többieket is kivezényeltem. Milyen gyalázatos módon vezetném félre a jámbor sokaságot! Ezért adjunk a többieknek is mindaddig tejes eledelt, míg a hitben ők is erőre kapnak, miképpen velünk is történt. Hiszen sokan vannak még, akik e dolgokban szívesen részt vennének és felvállalnák azokat, még ha lényegüket nem is fogták fel igazán. Őket üzzük mi vissza. Ezért hát viseltessünk szeretettel felebarátunk iránt! Ha ezt nem tesszük, akkor művünk meg nem állhat. Egy ideig türelemmel kell lennünk irántuk, és nem szabad elutasítanunk azt, aki gyenge még a hitben, hanem sokkal inkább valamit tennünk vagy valamilyen engednünk kell, ahogy a szeretet megkívánja, <13> úgy, hogy az nekünk a hitünkben kárt ne okozzon. Ha nem kérjük komolyan Istent, s nem vállaljuk föl a dolgot igazán, akkor, úgy látom, mindaz a nyomorúság, amely köztünk s a pápisták között elkezddődött, miránk fog visszahatni. Nem maradhattam hát tovább, hanem el kellett jönnöm közétek, hogy ezekre figyelmeztesselek benneteket. Ennyi elég a miséről, holnap a képekről fogunk beszélni.

²⁰¹ Mint akár a szerzetesi fogadalmak és a mise kérdésében is: LVM 7: 263–276, 286–288 (424., 427–428., 438. sz.).

²⁰² Az eredetiben a *müssen sein* és a *frei sein* kifejezések szerepelnek.

24. Prédikáció Wittenberg népének Invocavit utáni hétfőre

Wittenberg, 1522. március 10.

WA 10/III: 13–20 (német); BoA 7: 367–370; Mü³ 4: 37–40; HLSt Pr. 190. sz. Magyarul: MLF 3: 15–18. Szakirodalom: WIEDEN 1999; BUBENHEIMER 2009; FONTIUS 1986; SPEHR 2014a. (Szebik Zsófia ford.)

<13> Kedves barátaim! Tegnap hallottátok mindazokat az alapvető tanításokat, melyeket minden keresztény embernek ismernie kell; hallottátok, hogy az egész élet és lét nem más, mint hit és szeretet. A hit Isten felé irányul, a szeretet az ember, felebarátunk felé, jó cselekedetek által, ahogy Istentől mi is jótéteményekben részesültünk, függetlenül érdemeinktől és tetteinktől. Két dolog áll tehát előttünk: Az egyik, a legszükségesebb, <14> melynek mindenképpen így, s nem másképp kell történnie; a másik, mely szabad, nem szükséges, melyhez ragaszkodhat az ember, vagy el is térhet tőle, a hit elvesztése és a pokol veszedelme nélkül. De mindkét dologban szeretettel kell bánnunk felebarátunkkal, ahogy Isten is szeretett minket, és a jó úton kell járnunk, arról sem balra, sem jobbra nem szabad letérnünk. Azokban, melyek bár a legszükségesebbek, tudniillik, hogy higgyünk Krisztusban, a szeretet mégis úgy cselekszik, hogy nem kényszerít, és nem jár el szigorúan. Így hát a mise gonosz és Isten kedve ellen való, ha áldozatként vagy érdemszerző cselekedetként mutatják be. Ezért meg kell szüntetni, és e tényt kérdés vagy kétely ki nem kezdheti, épp annyira nem, ahogy előtted sem lehet kérdéses, hogy imádjuk-e az Istent. Ebben teljes egyetértésben vagyunk, hogy a magánmiséket meg kell szüntetni.²⁰³ Írtam is erről, és azt akartam, hogy az egész világon szüntessék be ezeket, és mindenhol az általános evangélikus misét tartsák.

Mégsem szabad a szeretetnek túl szigorúan eljárnia, és a másképp gondolkodó híveket erőnek erejével elszakítani gyakorlatuktól. Prédikálni viszont, hirdetni és megírni azonban szükséges, <15> hogy a mise ilyen módon megtartva: bűnös. De mégsem szabad senkit sem a hajánál fogva elcibálni, ráncigálni, hiszen Istenre kell ezt bízunk, az ő szavának kell működnie, nem pedig saját tetteinknek és ténykedésünknek. Miért? Mert nincs hatalmamban vagy kezemben az emberek szíve, mint a fazekasnak az agyag, hogy saját tetszésem szerint bánjak velük (vö. Jer 18,6). A füleknél tovább én nem juthatok, a szívekbe én be nem férközhetem. Hisz a hitet nem önthetem a szívekbe, nem tudok hitre kényszeríteni senkit, és nem is szabad, mert egyedül Isten teheti azt és adhatja, hogy az Ige a szívekben

²⁰³ A magánmiséket a lelkész a gyülekezet jelenléte nélkül mutathatta be mint „áldozatot”, amelyek jelentős bevételi forrást jelentettek.

éljen. Ezért kell az ígét szabadon engednünk, és cselekedeteinket nem szabad hozzátennünk. Az ígehirdetés joga nálunk van ugyan, de végrehajtási jogunk nincs. Prédikálnunk kell az ígét, de a következmény egyedül Isten tetszése szerint történjék.

Ha tehát belevágnék a közepébe, és erőszakkal kívánnám elültetni a hitet, akkor bizony sokan volnának, akik belekényszerülnének, és nem tudnák, hányadán állnak a dologgal, hogy a mise megszüntetése jogos vagy jogtalan. Azt mondanák: „Nem tudom, igaz-e vagy hamis, nem tudom, mit kezdjek vele, a többséget és az erőszakot kellett követnem.” Így lesz a kényszerből vagy parancsolatból látszatküzdelem, <16> külsőség, majomkodás; emberi törvény lesz belőle, mely álszenteket és képmutatókat szül csak, hiszen a szívük nincs benne. Ezt aztán igazán semmire sem becsülöm. Először az emberek szívét kell megérinteni, de ez csak akkor történik meg, ha egyedül Isten ígését veszem, az evangéliumot prédikálom, és ezt mondom: „Kedves uraim, avagy paptársaim! Hagyjátok abba a misézést, mert nem rendjén való dolog, vétkeztek vele, ezt akartam volna nektek mondani.” Ne állítsatok azonban nekik törvényt, ne is kényszerítsétek őket valamely általános rendre. Aki követni akarja, kövesse, aki nem akarja, maradjon kívül. Eközben az ige mélyen a szívbe hullana és hatna. Így az egyiket rögvest megragadva, az magát bűnösnek ismeri el, és felhagy a misézéssel; másnap pedig jön egy másik. Isten tehát az ő ígéje által többet végez, mint ha te és én erőnek erejével egy halom emberre rontunk. Mert ha megnyerted az ember szívét, csak akkor nyerted meg őt igazán. Így kell e dolognak végtére is önmagától széthullania, s ha azután minden lélek és elme összhangra jutott és egyesült, <17> akkor hát szűnjék meg a mise. Ahol pedig nincs ezen minden lélek és szív, arra kérlek, hagyd Istent működni; ezért figyelmeztetek: nem teszel jót. Nem mintha újból be akarnám vezetni a misét, de hagyd békén, az Isten nevére kérlek. A hit nem tűri, hogy befogják, sem azt, hogy gúzsba kössék, hogy rendeletekkel valamihez hozzábilincseljék. Ehhez igazodj, mert ilyet bizony nem cselekedhettek, annyit tudok. Ha viszont mindezt ilyen általános parancsolatokkal akarnátok véghezvinni, hát akkor bizony mindazt, amit írtam és hirdettem, megtagadom. Akkor nem akarok mellétek állni, ezért azt mondom nektek: Mit árthat neked a mise, hiszen a hited tiszta és erős Istenben. Így ez a dolog, a mise, nem árthat neked.

Azt követeli meg tehát a szeretet, hogy a gyengékkel együtt érezz. Így tette ezt mindegyik apostol is. Pál egykor Athénba ment (ApCsel 17), egy hatalmas városba, és a templomban réges-régen emelt oltárokat talált. Egyiktől a másikig haladt, mindegyiket megnézte, <18> de egyiket sem érintette meg még a lábával sem, hanem kiállt középre, és azt mondta, hogy azok csupa istentelen dolgok, és kérte az athéniakat, hogy hagyják el a bálványokat, de senkit sem szakított

el tőlük erőszakkal. Amikor azonban az ige megragadta a szívüket, maguktól szaladtak el tőlük, majd magától széthullott a pogányságuk. Éppen így, ha látam volna, hogy miséket tartanak, akkor prédikáltam volna, és figyelmeztettem volna őket. Ha erre föl megtértek volna, akkor enyém lenne a győzelem. Ha nem, akkor sem ragadnám meg őket a hajuknál fogva, és nem vonszolnám el őket erőszakkal, hanem hagynám az ígét cselekedni, és imádkoznék értük. Mert az ige teremtette a mennyet és a földet, s minden dolgot, annak kell hát ezt végbevinnie, nem nekünk.

Summa summarum: ezt hirdetni akarom, kimondani akarom, megírni akarom. Erőszakkal kényszeríteni azonban nem akarok senkit, mert a hit maga úgy akarja, hogy ne kényszerből vegyék föl. Vegyetek példát rólam. A búcsúval és minden pápistával szembeszegültem, de erőszak nélkül, egyedül Isten ígéjét teljesítettem, azt hirdettem és írtam, egyebet nem tettem. Ez működött, amikor aludtam, amikor wittenbergi sört iszogattam az én jó Philipp Melanchthon barátommal és Amsdorffal, <19> ez tette a pápaságot olyan gyengévé, amilyen kárt még soha egy fejedelem vagy császár sem tett benne. Én nem tettem semmit, az ige vitt véghez és ért el mindent. Ha féktelenül jártam volna el, Németországot nagy vérfürdőbe vittem volna, és akkor Wormsban színjátékot játszottam volna, hogy a császár ne legyen olyan biztos a dolgában. De mi lett volna ez? Bolondság. Nem tettem semmit, az ígét hagytam cselekedni.

Mit gondoltok, hogyan vélekedik a Sátán, ha az emberek erőszakkal és féktelenséggel intézik ügyeiket? A pokol fenekén ül, és azt gondolja: „Ó, a bolondok! Milyen jó kis játékot játszanak!” Az viszont kárt tesz benne, ha egyedül az ígét hordozzuk, és csak azt hagyjuk cselekedni, hiszen mindenható, rabul ejti a szíveket, és ha megragadta, minden bűnös dolog magától széthullik. Egy világos példa: Hajdanában is voltak szekták a zsidó- és pogánykeresztények között Mózes törvénye, a körülmetélkedés miatt: azok meg akarták tartani, emezek pedig nem. Akkor jött Pál, és azt hirdette, hogy megtarthatják, de el is hagyhatják, mert ezen nem múlik semmi; nem szabad muszájt csinálni belőle, <20> hanem szabadon engedni kell, hogy megtartják-e vagy sem – ez veszélytelen (vö. ApCsel 15,23–29; Gal 2,1–9). Így ment ez egész Szent Jeromos idejéig, mígnem ő muszájt akart abból csinálni, és egyfajta rendet, alapszabályt, miszerint meg kellene szüntetni. Ekkor jött aztán Szent Ágoston, és azon a véleményen volt, mint Pál, hogy meg lehet tartani, de el is lehet hagyni a körülmetélkedést. Jeromos vagy jó száz mérföld távolságra volt Pál véleményétől. A két doktor alaposan összeakasztotta a bajsát! Csak miután Szent Ágoston meghalt, jutott el Szent Jeromos addig, hogy végleg megszüntesse a körülmetélkedést. Azután jöttek a pápák, és azok is hozzá akartak tenni valamit, és törvényeket adtak. Akkor egy

törvény megszüntetése nyomán ezerféle törvény burjánzott, így aztán teljesen elárasztottak minket törvényekkel. Itt is így lesz: egy törvény nyomban kettőt csinál, kettő hármat stb.

Ennyi most elegendő a szükséges dolgokról. Figyeljünk arra, hogy ne vezessük félre a gyenge lelkiismeretűeket.

25. Prédikáció Wittenberg népének Invocavit utáni keddre

Wittenberg, 1522. március 11.

WA 10/III: 21–30 (német); BoA 7: 370–374; Mü³ 4: 40–44; HLSt Pr. 191. sz. Magyarul: MLF 3: 19–22. Szakirodalom: WIEDEN 1999; BUBENHEIMER 2009; FONTIUS 1986; PABST 2007; SPEHR 2014a. (Szebik Zsófia ford.)

<21> Hallottunk azokról a dolgokról, amelyek szükségesek, és melyeknek feltétlenül végbe kell menniük. Ennek és nem másnak: A zugmiséket avagy magánmiséket el kell törölni. Mert minden dolognak és emberi alkotásnak úgy kell lennie, ahogy Isten parancsolta vagy megtiltotta, ahogy a Magasságos azt elrendelte. Senkit nem szabad viszont a hajánál fogva a rosszról a jó útra rángatni. Mert senkit sem tudok a mennybe beűzni vagy husánggal beütlegelni. Ezt elég világosan elmondtam. Úgy gondolom, hogy megértettétek.

Most következnek azok a dolgok, melyek nem szükségesek, hanem melyeket Isten a mi belátásunkra bízott, melyeket meg lehet tartani, de el is hagyhatók, mint a házasságban élés, vagy hogy a szerzetesek és apácák elhagyják-e a kolostorokat. Ezek a dolgok szabadok, és senki sem tilthatja meg őket. Ha azonban megtiltják, az igazságtalanul történik, mert Isten rendje ellen való. <22> E szabad belátásunkra bízott dolgokat illetően, mint például hogy házasságban élünk-e vagy sem, a következők szerint kell viselkednünk. Ha meg tudod tartani őket úgy, hogy nem érzed terhesnek, tartsd meg azokat. De nem szabad általános parancssá tenni, hanem mindenkinek szabadon kell azt mérlegelnie. Ha van tehát egy pap, szerzetes vagy apáca, aki nem tud tartózkodni a házasságtól, az nősüljön meg vagy menjen férjhez, ezt a ti lelkiismeretetek okulására mondom. Ügyelj arra, hogy fegyverben és felvértezve légy, hogy Isten és a világ előtt meg tudj állni, ha a kísértés rád tör (Ef 6,11). Különösen a halálod óráján, amikor az ördög támad ellened.

Nem elég így szólnod: „Ez és ez így tette, én a többiek példáját követtem,

ahogy azt nekünk doktor Karlstadt prépost, Gabriel²⁰⁴ vagy Michael hirdette.”²⁰⁵ Nem! Mindenkinek ki kell állnia magáért és fegyverben lennie, hogy a Sátánnal megküzdjön: <23> az Írás egy erős, világos mondatára kell alapoznod, amely által meg tudsz állni. Ha nem találsz rá, akkor lehetetlen, hogy megállj. A Sátán akkor úgy rángat téged kénye-kedve szerint, mint egy száraz levelet. Egy világos ígére kell ezért támaszkodniuk azoknak a papoknak, akik megnősültek, és azoknak az apácáknak, akik férjhez mentek, a lelkiismeretük megmentésére, ahogy Pál írja, bár még több ilyen íge is van: „Az utolsó időkben némelyek elszakadnak a hittől, mert megtévesztő lelkekre és ördögi tanításokra hallgatnak” – úgy gondolom, hogy Szent Pál ezt elég világosan kijelentette. „Ezek tiltják a házasságot és bizonyos ételek élvezetét, amelyeket az Isten [...] teremtett.” (1Tim 4,1-3) Ezt az ígét az ördög nem fogja megdönteni vagy felfalni, hanem őt dönti meg és falja fel az íge.

Így hát amelyik szerzetes vagy apáca gyengének érzi magát arra, hogy megtartsa szüzességét, ügyeljen lelkiismeretére. Akinek a szíve és lelkiismerete elég erős ahhoz, hogy jó lelkiismerettel megálljon, nősüljön meg vagy menjen férjhez. Ha Isten úgy akarná, hogy ezt a prédikációt minden szerzetes és apáca hallja és meg is értse, és hogy mindnyájan elhagyják a kolostorokat, s hogy minden kolostor feloszoljék az egész világon, akkor én is ezt akarnám. Ha viszont még nem értik ezt a tanítást, mert senki sem prédikálta nekik, <24> és meghallják, hogy máshol elhagyják a kolostorokat azok, akik ezt még nem értik, úgyszintén e példát akarják majd követni, de lelkiismeretük még nem elég erős ehhez, és azt sem tudják, hogy ez az ő döntésükre bízott – akkor az bűn. Akkor az is jobb, ha valaki kívül bűnös, mintsem belül. Ezért mondom: Amit Isten szabaddá tett, annak szabadnak kell maradnia. Ha valaki azonban megtilt neked ilyesmit, mint a pápa, az Antikrisztus, azt ne kövesd.

Ámde aki jó lelkiismerettel és felebarátja iránti szeretettel tud szerzetesként süveget vagy tonzúrát hordani, kiváltképp, mivel ez a te hitedet semmiben sem károsítja, hát csak tegye. A süveg nem fojt meg, még ha te magad hordod, akkor sem. Így, kedves barátaim, elég világosan szóltam. Úgy gondolom, meg kellene ezt értenetek, és nem szabadna törvényt csinálnotok a szabadságból, és azt mondanotok: „Ez a pap elvett egy asszonyt, ezért minden papnak meg kell nősülnie.” Dehogya! „Ez a szerzetes vagy apáca elhagyta a kolostort, ezért mindnyájunknak el kell onnét mennünk.” Dehogya! „Ez összetörte a képeket és elégette őket, ezért nekünk is mindet el kell égetnünk.” Dehogya, kedves testvérek! Vagy: „Ha egy papnak nincs felesége, akkor egyetlen pap sem lehet házas.” Dehogya!

²⁰⁴ Gabriel Zwilling, Luther szerzetestársa, távollétében helyettese a városi templom szószékén.

²⁰⁵ Gábriel és Mihály arkangyalok emlegetése egyben célzás Gal 1,8-ra.

Mert akik nem tudják megőrizni szüzességüket, <25> azok nősüljenek meg, de azok, akik megtartják a szüzességüket, azoknak jó, hogy meg tudják tartóztatni magukat, mert ők Lélek szerint és nem test szerint élnek. Nekik éppen úgy nem szabad adott fogadalmukat megszegniük, ahogy a szerzetesek engedelmességet, szüzességet és szegénységet fogadnak, habár emellett is épp elég gazdagok. Nem esküdhetünk semmire Isten törvényével szemben.

Isten szabad döntésünkre bízta, hogy házasságban élünk-e vagy sem. S te, bolond, ebből a szabadságból merészség fogadalmat csinálni Isten rendjével szemben! Őrizd meg hát a szabadságot, és ne csinálj kényszert belőle, mert a fogadalmad Isten szabadsága ellen való!

Vegyétek a következő hasonlatot: Ha megfogadom, hogy szájon vágom az apámat, vagy valakinek a tulajdonát elveszem, gondolod, hogy Istennek ez tetszene? Amennyire nem ildomos megtartanom a fogadalmamat, hogy az apámat szájon vágom, olyannyira nem ildomos a pusztán egy eskü által kikényszerített szüzességet sem megtartanom. Mert Isten ezt mindkét oldaltól másként rendelte. Isten úgy rendelte, hogy szabadságomban áll, halat eszem-e, vagy éppen húst, erről nem kell senkinek sem rendelkeznie. Ezért lépi túl minden karthauzi, <26> minden szerzetes és apáca Isten rendjét és szabadságát, mikor azt gondolják, ha húst esznek, tisztátalanok lesznek.

A képekről

Most pedig térjünk a képekre. A képekkel ugyanúgy áll a dolog: ezek sem szükségesek, hanem szabadon élhetünk velük. Fölállíthatjuk, de el is tehetjük őket, bár jobb lenne, ha egyáltalán nem élnénk velük. Magam sem adózom nekik túl nagy tisztelettel. A képekről nagy harc folyt a római császár és a pápa között. A császár úgy gondolta, hatalmában áll, hogy elrendelje, ne használjanak képeket. A pápa viszont úgy gondolta, lenniük kell. S mindketten tévedtek. Még sok vér is folyt ezért. A pápa fölényben volt, a császárnak veszítenie kellett. Miért? Mert a szabadságból *muszájt* akartak csinálni. Isten az ilyet nem tűrheti. Vagy másképp akarnád csinálni, mint ahogy a Magasságos azt eldöntötte? Épp hogy nem! Te ezt nem fogod megtenni. Olvastátok a törvényben: „Ne csinálj magadnak semmiféle istenszobrot azoknak a képmására, amik fenn az égben, lenn a földön vagy [...] a vízben vannak.” (2Móz 20,4) <27> Ehhez ragaszkodtok, ez a ti fundamentumotok. Lássuk csak, mit válaszolnátok, ha ellenfeleink ezt mondják: „Az első parancsolat arra int: Istenhez kell egyedül imádkozni, nem képekhez, ahogy később is írva van: »Ne imádd azokat!«” Ellenfeleink pedig ezt mondják: „Imádni tilos, de elkészíteni nem!” Így teszik érveinket ingadozóvá és bizonytalanná. „Igen – mondod te –, de az is meg van írva: »Ne csinálj képeket!«”, ők

pedig ezt válaszolják: „Az is ott áll: »Ne imádd azokat!«” (2Móz 20,5) Ki lesz olyan merész ilyen érvek és ellenérvek mellett, hogy széttépje a képeket? Mert én ugyan nem.

De menjünk csak tovább. Ők ezt mondják: „Nem épített-e Nőé, Ábrahám és Jákób oltárt?” Ki tagadhatná ezt? Be kell ismernünk, ez így igaz. Továbbá: „Nem állított-e fel Mózes ércbígyót? Így olvassuk 4Móz 21,9-ben. Hogy mondhatod akkor, hogy Mózes megtiltotta a képeket? Ne készítsünk képet, holott ő maga készített. Úgy gondolom, hogy a kígyó is képmás.” <28> Mit mondhatunk erre? Továbbá: „Nem olvassuk-e azt is, hogy két madarat készítettek a szövetség ládájára?” (2Móz 37,7) Hogyan? Éppen oda, ahol az Istent akarták imádni? Így hát meg kell vallanunk, hogy képeket tartani és készíteni szabad, de imádni nem, ha pedig valaki imádjá a képeket, akkor azokat széttépni is szabad, el kell tüntetni őket, ahogy Ezékiás király tette, amikor lerombolta a Mózes által épített ércbígyót (2Kir 18,4). Nos hát, ki lenne oly merész, hogy ekképpen szólna, ha választ kérnének tőle: „Ők, a pápisták, imádták a képeket.” Így fognak visszavágni: „Te vagy az, aki minket azzal vádolhat, hogy imádtuk azokat?” Gondoljátok, hogy be fogják ismerni, ha ez igaz is? Nem tudnánk rávenni őket, hogy beismerjék. Lássátok meg, hogy miképpen jártak el akkor, amikor én csak a hit nélküli cselekedeteket vetettem el. Ők erre ezt mondják: „Azt gondolod, hogy nincs hitünk, vagy hogy a cselekedeteinket hit nélkül tesszük?” Akkor nem erősködhetem tovább, hanem zsebre kell tennem a sípomat, mert ha egy hajszálnyi igazságot szereznek maguknak, rögtön száz mérföldet csinálnak belőle. Ezért kellett tehát úgy prédikálni, mintha a képek semmik volnának, <29> mintha az ember általuk Istennek semmilyen szolgálatot sem tehetne. Így aztán azok maguktól semmivé foszlanának.

Ahogy én tettem, úgy tett Pál is Athénban. Bement a templomaikba, megsemmisítette bálványait, de senkit sem vágott szájon, hanem kiállt a piac közepére, és így szólt: „Athéni férfiak! Mindnyájan bálványokat követtetek” stb. (vö. ApCsel 17,22.29). A bálványok ellen prédikált, de senkit sem ráncigált el azoktól erőszakkal. Te pedig oda akarsz menni, és csödületet támasztanál, az oltárokat ledöntened, a képeket meg szétszaggatnád? Azt gondolod, hogy ki tudod irtani a képeket? Nem! Így csak még szilárdabbá teszed azokat. Ha itt le is rombolod a képeket, azt hiszed, hogy Nürnbergben, és az egész világon leromboltad? Épp hogy nem!

Szent Pál egy hajón ült, ahogyan azt az Apostolok cselekedeteiről írt könyvben olvassuk, amelyre a Dioskurosok²⁰⁶ voltak festve vagy faragva (ApCsel 28,22).

²⁰⁶ A görög mitológiában Zeus és Léda ikerfiai, Kastór (Castor) és Polydeukés (Pollux).

Ezen a hajón utazott, és nem kérdezősködött a Dioskurosok felől. Nem is szaggatta le őket. Ej, miért kellett Lukácsnak ily pontosan leírnia a Dioskurosokat? Semmi kétség: azt akarta ezzel megmutatni, hogy a külsődleges dolgok nem tudnak kárt okozni a hitnek. Csakis az számít, hogy a szívnek nem szabad ezektől függenie, <30> a szív nem bizakodhat ezekben. Erről kell prédikálnunk és szólnunk, és egyedül az ígét kell hagynunk hatni, ahogyan korábban is mondtuk. Az ígének kell mindenekelőtt az ember szívét megragadnia és megvilágosítania: nem mi leszünk azok, akik ezt megteszik. Ezért dicsekszik az apostol szolgálatával és hivatásával, de nem a véghezvitel sikerével.

Most legyen elég ennyi erről.

26. Prédikáció Wittenberg népének Invocavit utáni szerdára

Wittenberg, 1522. március 12.

WA 10/III: 30–40 (német); BoA 7: 374–378; Mü³ 4: 44–48; HLSt Pr. 192. sz. Magyarul: MLF 3: 23–27. Szakirodalom: WIEDEN 1999; BUBENHEIMER 2009; FONTIUS 1986; SPEHR 2014a. (Szebik Zsófia ford.)

<30> Kedves barátaim! Hallottunk hát azokról a dolgokról, melyeknek muszáj így vagy úgy lenniük, például hogy a misét nem áldozatként kell tartanunk, valamint azokról is, melyek nem szükségesek, hanem szabadok, mint például a házaselet, a szerzetesség vagy a képek használatának megszüntetése. E négy dologgal eleget foglalkoztunk, és kimondtuk, hogy e kérdésekben a szeretet parancsol, különösképpen a képek esetében, amikor is azokat le kell rombolni, <31> ha imádják őket, különben pedig nem, még akkor sem, ha én magam azt kívánnám a legszívesebben, bárcsak rombolnák le azokat szerte a világban, mégpedig a velük folytatott visszaélések miatt, amit ugye nem lehet letagadni. Mert ha valaki képeket állít föl egy templomban, és azt gondolja, jó szolgálatot tett ezzel az Istennek, s nagy tettet vitt végbe, ami nem más, mint valóságos bálványimádás, nos, ez a legnagyobb, legnemesebb és legfennköltebb érv, hogy miért is kellene a képeket lerombolni. Ezt az érvet azonban ti nem magyaráztátok el kellőképpen, hanem csupán a legjelentéktelenebb okokat.

Én ugyanis úgy gondolom, hogy minden ember, vagy legalábbis majd' mindegyik megérti azt, hogy a feszület, mely itt áll, nem az én Istenem, hanem csupán egy jel, hiszen az én Istenem a mennyekben van. Viszont a világ tele van azzal a másik visszaéléssel. Mert ki is aggatna egy templom falára fából vagy ezüstdől való képeket, ha nem gondolná, hogy Istennek tesz vele szolgálatot? Vagy azt

hiszitek, hogy Frigyes herceg, a hallei püspök²⁰⁷ és mind a többiek behordták volna a templomokba azt a tömördek ezüstképet, <32> ha azt gondolnák, Istennek az semmit sem jelent? Akkor nem tennék. Mégsem elegendő indok ez arra, hogy minden képet elhordjunk, szétszaggassunk és elégezzünk. Hogy miért? Végül mégiscsak be kell ismernünk: akadnak olyan emberek, akiknek még nem ez a véleményük, akik a képeket jóra tudnák használni. S bár az ilyenek kevesen vannak ugyan, nem kárhoztathatunk, és ne is kárhoztassunk olyan dolgot, melyet valaki még jóra használhat. Sokkal inkább arról kellett volna prédikálnotok, hogy a képek semmik: Isten nem törődik ezekkel, de az ember sem tesz semmilyen szolgálatot vagy szívességet Istennek azzal, hogy képet csináltat neki; jobban tennék, ha egy szegény embernek adnának egy aranyforintot, semmint Istennek egy aranyozott festményt, mert emezt Isten tiltotta, amazt pedig nem. Ha hallottak volna olyasmiről, hogy a képek semmit sem érnek, maguk távolodtak volna el e gyakorlattól, <33> és a képek minden forrongás és zendülés nélkül semmivé lettek volna, mint ahogy ez újabban gyakorlattá is kezd válni.

Ezért hát legyünk óvatosak, mert az ördög a legcsalárdabb és legtalálékonyabb módokon tesz minket próbára a maga apostolai által. Habár igaz, és nem is tagadható, hogy a képek a velük folytatott visszaélések miatt gonosz dolgok, mégsem vethetjük el, és mégsem szidalmazhatjuk azokat azért, mert visszaélnék velük. Bizony ez nevetséges dolog volna. Isten így rendelkezik: „Se szemeidet fel ne emeld az égre, hogy meglásd a napot” stb. (5Móz 4,19; KG), tehát hogy ne imádjuk azt, mert a napot minden nép szolgálatára teremttette. Nos, sokan vannak, akik a napot és a csillagokat imádják. Rontsunk hát rájuk, és hanyjuk le a napot és a többi csillagot az égről? Ezt aligha tesszük. De menjünk csak tovább! A bor és a nők sokakat döntenek nyomorba és tesznek bolonddá.²⁰⁸ (JSirák 19,2; vö. 31,30) Öljünk meg hát minden nőt, és öntsünk minden bort a porba? De menjünk csak tovább! Az arany és az ezüst sok rossz okozója, ezeket vádoljuk hát? Bizony, ha a legádázabb ellenségünket akarnánk elűzni, <34> akkor önmagunkat kellene megölnünk, mert nincs ádázabb ellenségünk, mint a saját szívünk, ahogy Jeremiás próféta is mondja: „Az ember szíve dacos és csüggeteg.”²⁰⁹ (Jer 17,9) Vagy ahogyan én nevezném: mindig meghátrál és így tovább; mit érnénk el így?

Legyen hát igencsak jó szene annak, aki a fejébe veszi, hogy befeketíti az ördögöt, mert szívesen mutatkozik szépnek, és még a búcsúba is meghívott vendég. Ám meg tudom őt fogni, ha így szólok hozzá: „Nem azért állítasz képeket

²⁰⁷ Brandenburgi Albert, mainzi és magdeburgi érsek, aki Hallében tartotta fönt rezidenciáját.

²⁰⁸ MBT: „A bor meg az asszonyok megtántorítják a bölcseket.” (JSirák 19,2)

²⁰⁹ MBT: „Csalárdabb a szív mindennél, javíthatatlan.”

a templomba, mert úgy gondolod, nagy szolgálatot teszel ezzel Istennek?” Erre igent kell mondania. Akkor pedig következtesd egyből arra, hogy bálványimádást művelt, hiszen visszaélt a képpel, és olyasvalamiben gyakorolta magát, amit Isten nem parancsolt meg. Isten parancsolatát viszont elhanyagolta, mivel felebarátján kellett volna segítenie. <35> Mégsem fogtam meg az ördögöt, jóllehet valójában már a kezeim között van, de nem akarja, hogy üstökön ragadják, így a következő szavakkal keres kibúvót: „Bizony, én a szegényeken is segíték, avagy nem adhatok-e úgy a felebarátomnak, hogy mellette még képeket is adományozok az egyháznak?” De mégsem beszél igazat: mert ki az, aki a felebarátjának adna inkább egy aranyforintot, mintsem Istennek egy aranyképet? Bizony, várhatnánk arra, hogy képeket adományozzon az egyháznak, ha nem hinné, mint ahogy valóban hiszi, hogy ezzel Istennek tesz szolgálatot!

Ezért be kell ismernem: a képek sem ilyenek, sem olyanok, sem nem jók, sem nem rosszak, az ember megtarthatja őket, de meg is válhat tőlük. Ti meg mit műveltetek? Ha rajtam múltott volna, ezt nem érhetette volna el az ördög. Mert hiszen nem tagadhatom: megeshet, hogy akad ember, aki a képeket helyesen használja. Ha tehát megkérdeznének felőle, meg kellene vallanom, hogy nem találhatnék ezen semmi kivetnivalót. S mégis, akadna bár csak egy ember is e földön, aki a képeket helyesen használná, <36> akkor sietne az ördög ezt kihasználni ellenem: „Tényleg, miért is kárhoztatsz te valamit, amit az ember helyes módon használhat?” Ekkor pedig legyűrt engem, be kellene ismernem a vereségemet. Ilyen messzire pedig el nem juthatott volna, ha itt lettem volna. Az elbizakodottságon keresztül tudott nálunk célt érni, bár ez Isten ígéjére nézve nem jelent hátrányt. Ezért mondom nektek: Be akartátok feketíteni az ördögöt, és otthon hagytátok a szentet; helyette kréta akadt a kezetekbe. Ezért kell az Írást jól ismernünk, és időben használni, ha az ördöggel akarunk csatázni.

Az ételekről

De folytassuk csak: beszéljünk a húsevésről és arról, hogy miképpen kell ebben a kérdésben viselkednünk. Az igaz, hogy minden ételt szabadon fogyaszthatunk, legyen az hús, hal, tojás vagy vaj. Ezt senki sem tagadhatja. Ezt a szabadságot Isten adta nekünk, ez igaz. Mindazonáltal tudnunk kell, hogyan éljünk e szabadsággal, és hogy egészen máshogy kell viselkednünk e tekintetben a gyengékkel szemben, <37> mint a nyakasokkal szemben. Vésd hát jól az eszedbe, miképp ildomos e szabadsággal élned.

Először is, ha nem tudsz úgy nélkülözni, hogy kárt ne szenvednél, vagy pedig beteg vagy, nyugodtan megeheted, amire kedved támad, mérgeledjék rajta, aki akar. S még ha rögtön az egész világ is ezen mérgeledne, te mégsem követsz

el bünt, mert Isten, tekintettel arra a szabadságra, melyet neked kegyelméből adott, és a szükséghelyzetre, mely arra készítet, hogy önmagad ne veszélyeztesd a megtartóztatással, ezt bízvást a javadra tudja be.

Másodszor, ha kényszeríteni akarnának rá, miképpen ezt a pápa tette, eszelős és halott törvényeivel, hogy ne egyél péntekenként húst, hanem halat, böjti időben halat, nem pedig tojást, vaját és így tovább, akkor ne hagyd magad semmi módon sem eltéríteni attól a szabadságtól, melyet Isten adott neked, hanem tedd, dacolva a pápával, az ellenkezőjét: „Éppen, mert tiltod, hogy húst egyem, és arra vetemedsz, hogy az én szabadságomból parancsolatot csinálj, ezért a te ellenedre fogok abból enni.” <38> Hasonlóképpen tégy vele minden egyéb dologban is, melyek a te szabadságodban állnak. Végy egy példát: „Ha a pápa vagy valaki más arra akarna kényszeríteni, hogy a szerzetesi süveget és csakis azt hordjam, hát bizony, dacolva vele, levonnám, viszont mivel ez most szabad elhatározásom dolga, viselem, ha éppen arra van kedvem, ha meg nem, akkor leveszem.”

Harmadszor. Akadnak némelyek, akik gyengék még a hitben, akiket tanítani lehetne, és szívesen hinnének úgy, mint mi. Csupán tudatlanságuk gátolja őket, ám ha prédikálnák nekik, hogy milyen dolgok estek meg velünk, egyek volnának velünk. Az ilyen tisztaszívű emberekkel szemben egészen másképpen kell viseltetnünk, mint a nyakasokkal szemben. Legyünk velük türelmesek, ne éljünk szabadságunkkal, mert így sem testileg, sem lelkileg kárt nem vallhatunk, magunkat nem veszélyeztetjük, sőt ez még inkább hasznos is lehet, ezenkívül pedig bátyáinknak és nővéreinknek nagy hasznára is vagyunk. Viszont ha szabadságunkat felebarátunk bosszankodására fitogtatjuk, pedig segítséget nem szenvedünk, akkor azt riasztjuk el, <39> aki pedig idővel eljuthatna a mi hitünkre.

Így cselekedett Pál is, amikor a zsidók bosszankodtak rajta. Mivel azok nehéz fölfogásúak voltak, így gondolkodott magában: „Mit árthat ez, hiszen ők értetlenségükben mérgelődtek.” Ezért metéltette körül Timóteust (ApCsel 16,3), Viszont amikor Antióchiában arra akarták kényszeríteni, hogy metélje körül Tituszt, mert ez a kötelessége, Pál mindegyiküknek ellenállt, dacból nem metélte őt körül (Gal 2,3), és ekkor is jogosan cselekedett. Hasonlóképpen történt, amikor Péter szabadsága gyakorlása közben tévhitet ébresztett a nehéz fölfogásúak szívében: amikor ugyanis a pogánykeresztyénekhez ment, együtt evett velük disznóhúst és kolbászt, amikor viszont a zsidókeresztyének között volt, megtartóztatta magát, és nem azt ette, amit korábban (Gal 2,11–12). Ekkor azt gondolták azok, akik pogányokként jutottak el a hitre: „Ó, jaj nekünk, mi sem ehetünk disznóhúst, mint ahogy a zsidókeresztyének sem, hanem a Törvény szerint kell élnünk!” Mikor Pál fülébe jutott, <40> hogy ezt a viselkedést az evangélium szabadságának rovására akarják értelmezni, mindenki előtt beszé-

det intézett Szent Péterhez, fölolvastott neki egy régi tanítást, és így szólt: „Ha te zsidó létedre pogány módra [...] élsz, hogyan kényszerítheted a pogányokat, hogy zsidó szokás szerint éljenek?” (Gal 2,14) Ennek megfelelően éljünk hát mi is jogos és alkalmas időben szabadságunkkal, hogy a keresztyeni szabadság csorbát ne szenvedjen, valamint bátyáink és nővéreink, akik még gyengék, és ilyen szabadságot nem ismernek, meg ne botránkozzanak.

27. Prédikáció Wittenberg népének Invocavit utáni csütörtökre

Wittenberg, 1522. március 13.

WA 10/III: 40–47 (német); BoA 7: 378–381; Mü³ 4: 48–51; HLSt Pr. 193. sz. Magyarul: MLF 3: 27–30. Szakirodalom: WIEDEN 1999; BUBENHEIMER 2009; FONTIUS 1986; LASKEY 1986b; SPEHR 2014a. (Szebik Zsófia ford.)

<40> Hallottunk azokról a dolgokról, melyek szükségesek, mint például hogy a mise ne áldozatként tartassék, és azokról is, melyek nem szükségesek, például olyan szerzetesekről, akik elhagyják a kolostorokat, a papok házasságáról és a képekről; <41> hogy miképpen illendő e dolgokban úgy viseltetnünk, hogy ne csináljunk ezekből sem kényszerszerűt, sem előírásokat, hogy senkit se cibáljunk az üstökénél fogva a mi álláspontunkra, hanem egyedül Isten igéjét engedjük cselekedni. Vizsgáljuk meg hát most, hogyan viselkedjünk az úrvacsora magasztos szentsége esetében.

Hallottátok, hogy miképpen prédikáltam a pápa örült törvénye ellen, és miképpen dacoltam vele,²¹⁰ mikor úgy rendelkezett, hogy asszonykéz nem moshatja az olyan oltárterítőket, melyeken Krisztus testét megtörték, még akkor sem, ha az egy szeplőtelen apáca volna, kivéve, ha előtte egy tisztaéletű pap megmosta a terítőt.²¹¹ Ha pedig valaki Krisztus testét, az ostyát kezével illette, rárontottak a papok, és megcsonkították az ujjait, és sok más hasonló dolog is történt. Ám ha teszem azt, egy szolgálólány mezítelen pappal hál, akkor a pápa a kezét a szeme elé emelve, ujjain át leselkedve hagyja, hogy megtörténjen a dolog. Ha pedig teherbe esik a lány, és gyermeket szül, hát azt is elismeri. Viszont, hogy egy nő kezével illesse az oltárterítőt és az oltáriszentséget, ahhoz nem járul hozzá. Ellenben ha ugyanaz a nő egy papot fölül is meg alul is megfogdos, hát az csak legyen. Ilyen esztelen törvények ellen prédikáltunk, nyilvánvalóvá tettük és nyilvánosságra

²¹⁰ A misével való visszaélés (1521). WA 8: 508, 540; lásd LVM 2. köt.

²¹¹ *Decretum Gratiani* I,23,25; CIC I: 86.

hoztuk, hogy abban nincs bűn, ha valaki megsérti az esztelen pápa törvényeit és parancsolatait. <42> S nem vétkezik az olyan laikus, aki a kelyhet vagy Krisztus testét kezével illeti. Legyetek hát Istennek hálásak, hogy ilyen nagy fölismerésre jutottatok, mely sok nálatok nagyobb embernek nem adatott meg.

Most meg ti hebehurgyáskodtok, és ugyanolyan esztelenek vagytok, mint a pápa, amikor azt gondoljátok, hogy muszáj az oltáriszentséget kézzel illetni, és attól akartok jó keresztények lenni, hogy kézzel fogdossátok azt. Úgy bántatok a szentséggel, mely a legfőbb kincsünk, hogy nem csodálkoztam volna azon, ha a mennydörgős ménkü csap belétek. A többit Isten még csak-csak eltűrte volna, de azt aztán már végképp nem tűrheti, hogy ebből kényszerszerű csináljátok. S bizony, ha nem hagytok föl ezzel, se a császárnak, se más emberfiának nem kell engem elkergetnie mellőletek, itt hagylak én akkor titeket magam, és annyit mondhatok: nem akadt még ellenségem, pedig sok kínt okoztak már nekem, aki úgy talált volna szíven, ahogyan ti engem szíven találtatok.

<43> Ha azáltal akartok jó kereszténynek látszani, hogy kézzel fogdossátok a szentséget, és így akartok megdicsőülni ország s világ előtt, akkor bizony Heródes és Pilátus a legnagyobb, a legjobb keresztény. Mert hát ugye ők is biztosan megfogdosták Krisztus testét, amikor keresztre feszítették és elveszejtették. Nem, kedves barátaim, Isten országa nem külső dolgokban áll, hogy az ember kézbe vehetné vagy megtapogathatná, hanem a hitben.

Mondhatod persze: „Mi az Írás alapján élünk, és aszerint élünk ildomos is. Isten pedig úgy rendelkezett, hogy kezeinkkel vegyük magunkhoz a szentséget, hiszen ezt mondta: »Vegyétek, egyétek, ez az én testem!«” (Mt 26,26) A válaszom: Habár kétségbevonhatatlannak és bizonyosnak tartom, hogy az Úr tanítványai kezükkel illették a szentséget, és beismerem, hogy te ezt bűn nélkül megteheted, mégsem kényszeríthetek erre senkit, és nem is bizonygathatom, hogy ennek így kellene lennie. Ennek oka pedig: Ha az ördög, amikor fölkeres bennünket, azt kérdezi: „Hol olvastad azt az Írásban, hogy *venni* annyit tesz, mint *kézbe venni*?”, akkor mivel bizonyítom majd az igazam? Hogyan akarok vele ellenkezni, ha elém tartja az Írásból annak ellentétét, és rám bizonyítja, hogy *venni* <44> nemcsak azt jelenti, *kézzel elfogadni*, hanem *valamely módon arra szert tenni*, és így szól: „Hallod-e, pajtikám, nem ugyanaz a szó áll-e itt, mint amellyel három evangélista is leírja, miképpen vette az Úr az epét és az ecetet?” (Mt 27,34; Mk 15,23; Lk 23,36) Mert hát ugye azt be kell ismerned, hogy a kezével ő azt meg nem foghatta, meg nem ragadhatta, hiszen a kezénél fogva szögezték keresztre. Ez az igehely keményen megszorongat. Utána azonban még egy igehelyet főlhánytorgat nekem az ördög: „Félelem fogta el mindnyájukat.” (Lk 7,16) Be kell ismerni, hogy a félelemnek nincs keze. A kör tehát bezárult, és rá kell hagynom,

hogyan *venni* nemcsak azt jelenti: *kézbe venni*, hanem azt is: *más módon valamire szert tenni*, ahogyan ez éppen történik.

Ezért, kedves barátaim, biztos alapon kell állnunk, hogy kiállhassuk az ördög rohamait. Bár nem követtetek el bűnt azzal, hogy az oltáriszentséget kézbe vettétek – ezt elismerem –, de azt mondom, jót se műveltetek vele, mert most az egész világ ezen mérgelődik, hiszen szokás, hogy a legmagasztosabb szentséget a pap kezéből fogadják. Miért vagy rest ebben is a gyenge hitűek szolgálatára lenni, és lemondani e szabadságról, főképp <45> mert hogy neked hasznot nem hajt, ha megteszed, de kárt se, ha elhagyod?

Ezért nem szabad semmi újítást kiszabni, hanem az evangélium hirdettessék mindenütt, abban szerezzen ki-ki fölismeréseket, mint amiképpen veletek is történt! Így aztán, kedves barátaim, cselekedjünk tisztán és bölcsen azokban a dolgokban, melyek Istenre tartoznak, mert Isten nem tűri a gyalázkodást. A szentek még csak-csak elszenvedik azt valahogy, de Istennel egészen másképp áll a dolog. Ezért hát hagyjatok föl ezzel, az a kérés.

Az oltáriszentség két színéről

Most pedig beszéljünk az oltáriszentség két színéről! Bármennyire is úgy vélem, hogy szükséges volna a szentséget az Úr rendelése szerint két szín alatt venni, mégsem szabad ezt kényszerre tenni vagy valamely általános érvényű rendszerbe foglalni, hanem az ígét kell hirdetni, gyakorolni és prédikálni, és azután a következményeket és a cselekvés erejét az ígére bízni, s mindenkit meghagyni a maga szabadságában. Ha ez meg nem történik, akkor, úgy tűnik nekem, külsőség lesz belőle és képmutatás. <46> Ezt akarná az ördög is, de ha az ígét szabadon engedik, és nem kötözik egy-egy cselekedethez, akkor ma ezt érinti meg, és ennek a szívébe hullik, holnap amannak a szívébe, és így tovább. Így szép halkán és tisztán megy végbe mindez, míg végül senki sem fog emlékezni arra, hogyan és mikor is kezdődött el.

Szívesen vettem, amikor megírták nekem, hogy egyesek itt elkezdtek két szín alatt venni az oltáriszentséget. Meg kellett volna elégednetek e szokás megtartásával, nem pedig egy rendre kényszeríteni mindenkit. Most azonban se szó, se beszéd, rárontotok mindenkire, és fejjel mentek a falnak, sőt még őket is erre akarjátok kényszeríteni. Hát nagyot tévedtek, barátaim! Mert ha már azáltal jó keresztényeknek szeretnétek tűnni, hogy a szentséget két kézzel fogdossátok és még ráadásul két szín alatt is veszitek, akkor az én szememben rossz keresztények vagytok: ilyen alapon akár egy disznó is keresztény lehetne, hiszen akkora az ormánya, hogy azzal a szentséget kívülről a szájába tolhatná. Bánjatok tehát jól és tisztán a fennkölt dolgokkal!

Kedves barátaim, tréfálkozásnak itt helye nincs. Amennyiben engem akartok követni, úgy hagyjatok föl ezzel a dologgal. Ha pedig nem akartok követni, akkor bizony senkinek sem kell elűznie mellőletek, <47> magam hagylak el titeket, és akkor sajnálnám, hogy e helyen valaha is prédikációt tartottam. Minden egyebet még elviselnék. De ebben a kérdésben türelemnek helye nincs, mivel oly durván jártatok el, hogy az a szóbeszéd járja: „Hát igen, Wittenbergben jó kis keresztények vannak, kézbe veszik a szentséget, és a kelyhet is megfogják, majd pálinkázni mennek, és televedelik magukat.” Így riasztja el mindez azokat a gyöngé, tisztaszívű embereket, akik közénk állnának akkor, ha olyan sokat hallottak volna és olyan hosszú időn át, mint mi.

Ha pedig valaki annyira kotnyeles, hogy mindenáron kézzel akarja illetni a szentséget, hát vitesse haza magához, és fogdossa ott, míg elege nem lesz belőle. De bárki más előtt tartóztassa meg magát, mert ez neki nem árt, ráadásul az a harag is elkerülhető így, amely azokban a testvéreinkben és a köröttünk élő szomszédokban növekedik, akik most neheztelnek ránk, hogy akár még agyon is csapnának. Annyit mondhatok nektek, összes ellenségeim közül egy sem okozott nekem még annyi fájdalmat, mint amennyit most ti.

Mára ennyi elég. A további beszédet tegyük el holnapra.

28. Prédikáció Wittenberg népének Invocavit utáni péntekre

Wittenberg, 1522. március 14.

WA 10/III: 48–54 (német); BoA 7: 381–383; Mü³ 4: 51–54; HLSt Pr. 194. sz. Magyarul: MLF 3: 31–33. Szakirodalom: WIEDEN 1999; BUBENHEIMER 2009; FONTIUS 1986; LASKEY 1986b; SPEHR 2014a. (Szebik Zsófia ford.)

<48> Nos, hallottátok a legfontosabb dolgokat, kivéve az oltáriszentség vételét, melyhez most jutottunk el. Vegyük ezt most alaposabban szemügyre, nevezetesen azt, hogy miképp viselkedjünk, miközben élünk vele, és hogy kik alkalmasak e szentség vételére.

Ehhez viszont az szükséges, hogy szívetekkel és lelkiismeretetekkel megértés-
sétek a külsődleges befogadás és a belső, lelki befogadás közti nagy különbséget. A testi, külső vétel az, amikor egy ember Krisztus testét és vérének szájával fogadja be, és az ilyesfajta befogadás akár még hit nélkül is történhet. Az ilyen azonban még korántsem keresztény. Mert ha ez tenne kereszténnyé valakit, akkor az egér is keresztény volna, mert az is tud kenyeret enni, sőt még kehelyből is könnyedén iszik. Ej, ej, mi sem egyszerűbb dolog ennél! Viszont a belső, lelki, valódi befo-

gadása a szentségnek, az már egészen más dolog, az ugyanis nem áll másban, mint annak gyakorlásában, alkalmazásában és gyümölcseiben.

<49> Előbbihez annyit akarunk mondani, hogy hitben és belsőképpen történik. S valójában semmi más nem különböztet meg minket, keresztényeket másoktól, mint az úrvacsora szentsége és a keresztség, viszont hit nélkül ezek külsődleges elfogadása semmi, a hitnek jelen kell lennie, és annak kell a szentségek befogadását valódivá és Isten előtt kedvessé tennie, különben csak szemfényvesztés és pusztá külsőség. Ez nem lehet a kereszténység alapja, hanem csakis a hit, mellyel semmilyen külső cselekedetet ne kössünk össze.

Az a hit azonban, melynek birtokában kell lennünk mindnyájunknak, amikor az oltár szentsége elé járulunk, arra irányul, hogy szilárdan higgyük: Krisztus, Isten Fia, síkraszáll értünk, és minden bűnünket nyakába vette, bűnünk örök elégtétele, és minket Istennel, az Atyával megbékít. Aki birtokában van e hitnek, az részese lehet ennek a szentségnek, annak sem ördög, sem pokol, sem bűn nem árthat. <50> Hogy miért? Mert Isten az ő védelme és támasza. S ha ilyen hitem van, és biztosra veszem, hogy Isten perel értem, dacolva ördöggel, halállal, pokollal és bűnnel, akárhányszor is akarnak ártani nekem, akkor ez az a nagyszerű, kimeríthetetlen kincs, mely nekünk Krisztusban adatott, s melyet szavakkal senki föl nem érhet.

A szívet pedig egyedül a hit képes megragadni. Viszont hite nincs minden embernek. Ezért nem szabad e szentségből rendelkezéseket csinálni, mint ahogy ezt a legszentebb atya, a pápa eszelős törvényeivel tette, amikor azt parancsolja például, hogy minden keresztény embernek a húsvét szent ünnepén az oltáriszentség elé kell járulnia, aki viszont nem megy, azt nem szabad a templomkertben eltemetni. Hát nem egy örült parancsolat ez a pápa részéről? Hogy miért? Mert nem vagyunk mind egyformák, még a hitünk sem egyforma, hanem az egyiknek erősebb a hite, mint a másiknak. Ezért lehetetlen ezt általános rend szabta keretbe kényszeríteni. Ezért aztán a legnagyobb bűnöket épp húsvét napján követik el, <51> méghozzá egyedül e miatt a nem keresztényi parancsolat miatt, hogy az oltáriszentséghez akarják kényszeríteni, hajtani az embereket. És ha minden rablást, uzsoráskodást, paráználkodást és minden bűnt egy kupacban egybeszámolnának, akkor is túltenne ez az egy minden más bűnön, és éppen akkor, amikor a legszentebb akarna lenni az ember. Miért? A pápa nem láthat senki szívébe, hogy vajon van-e hite vagy nincs.

Honnan is tudhatnám, hogy hiszed-e, hogy Krisztus síkraszáll érted, és mindenét odaadja érted, még a vérét is, és így szólít meg: „Lépj csak elő bátran, ne lakozzon félelem a szívedben, ellenségeid közül egy sem árthat neked, törjön rád bár ördög, halál, bűn, pokol és minden teremtmény, ha én veled vagyok,

nem tehetnek kárt benned, te csak bízz bennem és kapaszkodj belém, én majd átsegítelek minden bajodon.” Aki ebben a hitben megáll, az méltó az oltáriszentségre; az annak biztosítója, pecsétje vagy jele gyanánt veszi azt, hogy biztos várományosa az isteni ígéretnek. <52> Bizony, nincs mindegyikünknek ilyen hite. Bárcsak adná Isten, hogy minden tizedik embernek ilyen hite volna! Nézzétek, ilyen tiszta, túláradó kincse, amilyennel Isten az ő kegyelméből elárasztott minket, nem lehet akárkinek, csak olyanoknak, akik megkísértetnek, történjék az testileg vagy lelkiekben; testileg üldöztetés által, lelkiekben a lelkiismeret csüggedése miatt, kívülről vagy belülről az ördög által, akárhányszor megtölti a szívedet gyengeséggel, félelemmel és csüggedéssel úgy, hogy már azt sem tudod, hányadán állsz Istennel, és bűneidet az orrod alá dörgöli. És mégis egyedül az ilyen félelemtől görcsbe rándult, remegő szívben akar Isten lakni, ahogyan azt Ézsaiás próféta mondja.²¹² (Ézs 66,2) Mert ki vágnék akkor pajzsra, oltalomra és menedékre, ha nem érezne szorongatást, hogy bűnei belé marnak, kínozzák, és nap mint nap kínlódnia kell velük? Mert különben nem volna még kész arra, hogy ezzel az eledellel éljen. Ez az éték éhes és sóvárgó embert kíván, mert szívesen veszi, ha olyan éhes lélek eszi, mely a bűnnel örökös perben él, és attól szívesen megszabadulna.

Az olyan ember, aki nem ilyen lelkiállapotban van, tartózkodjék egy ideig a szentségtől, <53> mert ez az éték nem kívánczik jóllakott és dugig telt szívekbe, ám ha mégis oda kerül, megfekszi azt. Ha tehát a lelkiismeret ilyen szorongatását és csüggeteg szívünk buta esendőségét éreznénk, akkor lépnénk teljes alázattal és tisztelettel az oltár elé, nem pedig se szó, se beszéd, minden alázat és istenfélelem nélkül. Így tehát nem is érezzük magunkat mindig erre indítatva: ma megadatik nekem e kegyelem, és indítatva érzem magam, holnap már nem, és bizony még az is megeshet, hogy egy fél év múlva semmim sem kívánja azt, és indítatva sem érzem magam.

Ezért a legjobb dolguk azoknak van, akikre a halál és az ördög kísértve támad szüntelen; nekik adatik a leghasznosabb dolog, mivel ők arra gondolnak, és erős hittel abban bíznak, hogy semmi sem árthat nekik, mert az van a birtokukban, amit senki sem vehet el: törjön rájuk bár halál, ördög és bűn, kárt hitükben nem tehet.

<54> Ugyanígy tett Krisztus is a tiszteletre méltó szentség szereztetésénél. Igencsak rájlesztett a tanítványaira, és megrendítette a szívüket, mikor azt mondta, hogy el kívánja őket hagyni, ami nekik igen fájdalmas volt (vö. Mt 26,2), és így szólt: „Közületek egy el fog árulni engem.” (Mt 26,21) Avagy úgy vélték, hogy nem vették ezt a szívükre? E szavakat biztosan nagy istenfélelemmel hallgatták,

²¹² MBT: „Mert én arra tekintek, aki nyomorult és megtört szívű, és aki ígéimet tiszteli.”

és úgy ültek ott, mintha mindnyájan Isten áruői lettek volna. És csakis miután mindegyiküket belső remegéssel és mély szomorúsággal töltötte el az, amit Jézus mondott, szerezte a tiszteletre méltó oltáriszentséget az ő vigaszukra, és azzal bátorította őket, hogy e kenyér a megszorodottak vigasza, a beteg orvossága, a haldoklóknak pedig élet, minden éhező elege, minden szegény és nélkülöző valódi kincse.

Legyen elég most ennyi az oltáriszentség vételéről, arról, ahogy azt nektek venni ildomos. Ezennel Istenre bízlak benneteket.

29. Prédikáció Wittenberg népének Reminiscere előtti szombatára

Wittenberg, 1522. március 15.

WA 10/III: 55–58 (német); BoA 7: 383–384; Mü³ 4: 54–55; HLSt Pr. 195. sz. Magyarul: MLF 3: 35–38. Szakirodalom: WIEDEN 1999; BUBENHEIMER 2009; FONTIUS 1986; SPEHR 2014a. (Szebik Zsófia ford.)

<55> Tegnap a szentséges és tiszteletre méltó oltáriszentség vételéről hallottatok: hogy kik készek igazán annak vételére, tudniillik azok, akikben a halálnak félelme megvan, akiknek a lelkiismerete gyöngye és csüggeteg, és akik félnek a pokoltól. Ők méltón járulnak ehhez az eledelhez, hogy erősítsék gyöngye hitüket, hogy megvigasztalódjanak lelkiismeretükben. Ez a helyes vétele és gyakorlása e szentségnek. Aki nem így áll hozzá, hagyjon föl vele, míg Isten ígijén keresztül meg nem érinti és magához nem vonja.

Beszéljünk most e szentség gyümölcéről, amely a szeretet: hogy felebarátainkkal szemben akként viseltetünk, miképpen Isten viseltetett irányunkban. Isten viszont csakis tisztán szeretetben és jótéteményekben részesített minket, hiszen Krisztus igazságosságát és mindenét, amije volt, latba vetette és odaadta értünk, <56> kiárasztotta ránk minden jóságát, melynek nagyságát fölmérni senki sem képes; még az angyalok sem tudják fölfogni és megérteni, mert Isten a szeretet földtől az égig magasló izzó kemencéje.

A szeretet, azt mondom, e szentség egy gyümölcse. Ezt nem érzem még közöttetek itt Wittenbergben, annak dacára, hogy sokat prédikáltak nektek róla; ebben még továbbra is gyakorolnotok kellene magatokat. Ezek azok a fő dolgok, melyek egyedül egy keresztény embert illetnek. Ezeket ugyan nem, mindenféle szükségtelen dolgokat bezzeg, melyeken nem múlik semmi, szorgalmasan gyakoroltok. Ha nem kívántok az egymás iránti szeretetben mutatkozni, akkor hagyjátok el a többi dolgot is, hiszen Szent Pál 1Kor 13,1-ben kimondja: „Ha emberek vagy angyalok nyelven szólok is, szeretet pedig nincs bennem, olyanná lettem,

mint a zengő érc vagy pengő cimbalom.” Oly rettenetes szavai ezek Pálnak: „És ha prófétálni is tudok, ha minden titkot ismerek is, és minden bölcsességnek birtokában vagyok, és ha teljes hitem van is, úgyhogy hegyeket mozdíthatok el, <57> szeretet pedig nincs bennem: semmi vagyok. És ha szétozom az egész vagyonomat, és testem tűzhalálra szánom, szeretet pedig nincs bennem: semmi hasznom abból.” (1Kor 13,2–3) Ilyen messzire még ti sem jutottatok, noha Isten nagy adományainak vagytok a birtokában, sokan közületek pedig a legnagyobbak is: az Írás ismeretének. Hisz igaz, hogy tiétek az igaz evangélium és Isten tiszta ígéje, javait azonban még egyikőtök sem osztotta szét a szegények között, egyikőtöket sem égették meg, holott állítólag szeretet nélkül még ezek a dolgok sem érnek egy fabatkát sem. Isten minden jószágát el akarjátok nyerni az oltáriszentségben, de azt azután szeretetben újból kiönteni már nem akarjátok. Senki sem viseli komolyan a másik gondját, senki sem akarja odanyújtani a kezét a másiknak, hanem mindegyikőtöknek csakis magával van gondja, hogy mi szolgál a javára, és csakis a maga javát kutatja, hagyva, hadd történjék, ami történik, ha segítenek valakin, hát segítsenek rajta mások; egyikőtök sem keresi a módját, miképpen segíthetnétek a szegényeken. Szánalmas dolog ez! Pedig milyen régóta prédikálják nektek; minden könyvem arra igyekszik rámutatni és azzal van teli, hogy miképpen éljünk hitben és szeretetben.

Ha pedig nem szeretitek majd egymást, akkor Isten nagy csapást fog rátok küldeni. Ehhez tartsátok magatokat. Mert Isten nem hiába nyilatkoztatta ki ígését, és nem hiába hirdettette azt. Túl merész rendíthetlenséggel kísértitek az Istent, barátaim! <58> Mert ha valaki hirdette volna az ígét elődeinknek néhány évvel ezelőtt, akkor talán egészen másképp viseltétek volna magatokat ezekben a dolgokban. Vagy ha most sok kolostorbéli szegény gyereknek hirdetnék, hát sokkal boldogabban fogadnák be, mint amiképpen ti teszitek, vagyis teljességgel elmulasztjátok, és mindenféle szükségtelen szélhámossággal igyekeztek megke-
rülni azt.

Az Isten irgalmazzon nektek!

30. Prédikáció Wittenberg népének Reminiscere vasárnapjára a titkos gyónásról

Wittenberg, 1522. március 16.

WA 10/III: 58–64 (német); BoA 7: 385–387; Mü³ 4: 55–58; HLSt Pr. 196. sz. Magyarul: MLF 3: 11–15. Szakirodalom: WIEDEN 1999; BUBENHEIMER 2009; FONTIUS 1986; SPEHR 2014a. (Szebik Zsófia ford.)

<58> Hallottunk már mindazokról a dolgokról, melyek idáig fölmerültek, a gyónás kivételével. Foglalkozzunk most tehát ezzel.

Először is, az Írásban egyfajta gyónás van megalapozva, és az a következő: ha nyilvánosan, avagy az emberek tudtával vétkezett valaki, akkor a gyülekezet megvádolta. Ha elállt tettétől, akkor imádkoztak érte Istenhez, <59> ha pedig nem hallgatott a gyülekezetre, akkor összegyülekeztek, kivetették és kiközösítették, hogy senkinek sem volt vele többé dolga; e gyónást pedig az Isten rendelte el: „Ha testvéred vétkezik ellened, bosszúságot okoz neked és másoknak, fedd meg őt négyszemközt.”²¹³ (Mt 18,15) E gyónásnak ma már nyomát se leljük, mivel ebben a tekintetben az evangélium halódik. Aki újból lábra állítaná, bizony nagy dolgot vinne véghez. Erre kellett volna törekednetek, hogy e gyónást életre keltsétek, és egyebekbe bele nem fognotok. Mert ezzel senkit sem dühítettetek volna, és békében folyhatott volna a dolog. A következőt kellene tennetek: ha láttok egy uzsorást, házasságtörőt, rablót, iszákost, akkor menjetek oda hozzá titokban, és feddjétek meg, hogy hagyjon föl ezzel az átkos dologgal. Ha ez nem téríti jobb belátásra, akkor végy magadhoz még két társat, és fedd meg még egyszer testvéreileg, <60> hogy hagyjon föl ezen átkos dologgal. Ha azonban megvetné az ilyen tanácsot, akkor az összesereglett tömeg előtt mondd el ezt a lelkésznek, legyenek ott a tanúid is, és vádold be azt az embert az egész nép jelenlétében a lelkésznel, mondván: „Kedves lelkész uram, ezt meg ezt művelte ez az ember, és nem kívánta testvéri figyelmeztetéseinket megszívlelni, hogy föl-hagyott volna átkos tevékenységével. Ezért hát megvádolom őt tanúimmal, akik mindezeket hallották.” S akkor, miután ott sem tért jobb belátásra, és nem vette magára e vádakat, kénytelen a lelkész a sokadalom kedvéért az egész gyülekezet előtt mindaddig kiközösíteni és kiátkozni, amíg az magába nem száll, bűneit be nem látja, és újra be nem fogadják őt az emberek. Ez keresztényi volna, de egymagam nincs bátorságom ezt bevezetni.

Másodszor. Szükségünk van gyónásra, amikor félrehúzódunk egy eldugott zugba, és szívünket Istennek kiöntve megvalljuk minden gyalólságunk. Erre is

²¹³ MBT: „Ha vétkezik atyádfia, menj el hozzá, intsd meg négyszemközt.”

intve vagyunk, innen ered az Írás közismert mondata: „Tegyetek igazságot, és cselekedjetekek igazságosságot.”²¹⁴ (1Móz 18,19; Vulg) Igazságot tenni azt jelenti: saját magunkat vádoljuk és elítéljük, igazságosságot cselekedni pedig azt, hogy Isten irgalmában bízunk. Ahogy meg van írva: „Boldogok, akik gyakorolják az igazságtételt és az igazságosságot mindenkor.”²¹⁵ (Zsolt 106,3) Az igazságtétel nem más, mint hogy egy ember bűneit megvallja, magát elítéli és kárhoztatja: <61> ez az igazi alázatosság és önmagunk megalázása. Az igazságosság pedig nem más, mint amikor az ember így kiismeri önmagát, kegyelmet és segítséget Istentől kér, minek okáért Isten őt újra magához emeli.²¹⁶ Ekképpen gondolkodik Dávid is, mikor így szól: „Megvallottam neked vétkeimet [...]. Elhatároztam, hogy bevallom hűtlenségemet az Úrnak, és te megbocsátottad bűnömet, amit vétettem. Ezért hozzád imádkozzék minden hívő.”²¹⁷ (Zsolt 32,5–6)

Harmadszor. Van olyan gyónás is, amikor valakit magunkkal viszünk egy félreeső helyre, és elmondjuk neki azt, ami a szívünket nyomja, hogy halljunk tőle néhány vigasztaló szót. Épp ezt a gyónást rendelte el a pápa. Hogy erre bárkit is erőnek erejével kényszerítsek, elvettem, amikor a gyónásról írtam;²¹⁸ és kizárólag azért, mert a pápa ezt rendeletbe adta, és éppen ebben telik kedve, én nem akarok gyónni. Mert azt akarom, hogy hagyja meg a gyónást nekem, ne csináljon kényszerszert, sem pedig parancsolatot abból, amit nem ő szerzett, de ennek dacára sem akarom, hogy elvegyék tőlem a titkos gyónást; azt a világ összes kincséért sem adnám! Hisz tudom, mennyi vigaszt nyújtott és mennyi erőt adott nekem: senki más nem tudja, hogy mi mindenre képes, csak az, aki az ördöggel gyakorta <62> és sok harcot vívott már. Bizony, az ördög már rég megfojtott volna, ha meg nem tart e gyónás! Hiszen sok az olyan, kétségektől övezett dolog, melyet az ember nem foghat föl, és ki sem ismerhet, ekkor karon fogja testvérét, félrevonja, és elébe tárja, hogy mi bántja. Vagy talán árt neki, hogy felebarátja előtt egy kicsit megalázkodik, és szégyenkezve vigasztaló szót

²¹⁴ *Facite iudicium et iusticiam*. MBT: „Cselekedjenek az igazságnak és jognak megfelelően.”

²¹⁵ MBT: „Boldogok, akik megtartják a törvényt, akiknek tettei mindenkor igazak.”

²¹⁶ Luther a latin *iustitia* és *iudicium* szavak megfelelőjeként a német *Recht* szócsaládba tartozó *Gerechtigkeit* ('igazság') és *Gericht* ('ítélet') kifejezéseket használja, amelyeket mi az összecsengés kedvéért a következőképpen fordítottunk: „igazságosság” és „igazságtétel”.

²¹⁷ Az eredetiben Luther saját fordítását idézi *A hét bűnbánati zsoltár magyarázatából* (1517), WA 1: 169–170; LVM 5: 38–39.

²¹⁸ *Von der Beichte* (1521). WA 8: 138–185.

vár, melyet megszívlel, akár ha Istent hallaná? Ahogy meg van írva Mt 18,19-ben: „Ha ketten összejönnek, megadatik nekik mindaz, amiben egyetértenek.”²¹⁹

Fölöttébb gyakran van igen nagy szükségünk a feloldozásra, hogy badar lelkiismeretünket és csüggeteg szívünket az ördöggel szemben és Isten előtt megerősítsük. Ezért a gyónást senki be ne tiltsa, másokat abban erőnek erejével meg ne gátoljon. Mert ha valaki egy bűnnel viaskodik, és arra vágyik, hogy attól megszabaduljon, és valaki megszólítsa a lelkiismeretét, az menjen oda valakihez, panaszolja el bűnét valamely félreeső helyen, és amit az neki arról mond majd, azt vegye akképpen, mintha maga Isten szólt volna annak a másiknak az ajkával.

<63> Akinek azonban erős és rendíthetetlen a hite abban, hogy az ő bűnei neki megbocsáttatnak, az ezt a fajta gyónást elhagyhatja, és gyónhat egyedül Istennek is. Csakhogy hány embernek van ilyen erős hite? Ezért nem engedem, ahogy már mondtam, hogy elvegyék tőlem ezt a fajta titkos gyónást. De rákényszeríteni éppen úgy nem akarok és nem is akartam soha senkit, hanem saját belátására akarom ezt bízni mindenkinek. Mert a mi Istenünk nem oly fukar, hogy lelkiismeretünk vigasztalódásának és erősödésének csupán egyetlen útját hagyta volna meg, vagy csakis egyetlen feloldozást, hanem sokféle feloldozás adott nekünk az evangéliumban, és gazdagon elárasztattunk sokféle feloldozással. Mint például az evangélium következő mondatával: „Mert ha az embereknek megbocsátjátok vétkeiket, nektek is megbocsát mennyei Atyátok.” (Mt 6,14) A másik vigasztalás a Miatyánkban található: „Bocsásd meg vétkeinket” stb. (Mt 6,12) A harmadik a keresztség, amikor magamban így vélekedem: „Uram, hiszen azért kereszteltek a te nevedben, hogy bizonyos legyek kegyelmedben és irgalmasságodban.” <64> Azután van még a titkos gyónás: olyankor elmegyek, és biztos feloldozásban részesülök, mintha maga Isten szólna, hogy egészen bizonyos legyek abban, bűneim megbocsáttattak. Végezetül pedig magamhoz veszem a tiszteletre méltó szentséget: amikor annak jeléül veszem és eszem az ő testét és iszom az ő vérét, hogy bűneimtől megszabadultam, és Isten föloldozott minden gyarlóságom alól, odaadja testét, hogy megegyem, vérét, hogy megigyam, hogy ne essem, ne eshessem kétségbe, mert kegyelmes az én Istenem.

Láthatjátok, hogy a gyónás nem megvetendő, hanem vigasztaló. Sok feloldozásra és vigasztalásra szorulunk, akárhányszor ördög, halál, pokol és bűn ellen kényszerülünk harcolni, így hát nem engedhetjük meg, hogy akár egyetlenegy fegyvert is kicsavarjanak a kezünkől, hanem állig fegyverben és páncélban küzdünk, melyeket Isten ellenségeink ellen adott nekünk. Mert ti még nem tudjátok,

²¹⁹ MBT: „Ha közületek ketten egyetértének a földön mindabban, amit kérnek, azt mind megadja nekik az én mennyei Atyám.”

micsoda erőfeszítésbe kerül, hogy az ember megvívjon az ördöggel, és legyőzze őt. Én viszont jól tudom, mivelhogy cseresznyéztem már vele egyszer-kétszer egy tálból. Jól ismerem ökelmét, ahogy ő is jól ismer engem. Ha ti kiismertétek volna már, nem utasítanátok el ily hevesen a gyónást.

Isten legyen hozzátok irgalmas! Ámen.

31. A keresztény közösség alapja. Prédikáció Péter és Pál napján

Mt 16,13–19

Wittenberg, 1522. június 29.

WA 10/III: 208–216 (német); HLSt 562. sz. Szakirodalom: WIEDEN 1999. Címek és tagolás a modernizált szövegű Calwer-kiadás szerint. *Calwer* 6: 59–67. (Bellák Erzsébet ford.)

13 Amikor Jézus Cézarea Filippi területére ért, megkérdezte tanítványait: „Kinek mondják az emberek az Emberfiát?”

14 Ők így válaszoltak: „Némelyek Keresztelő Jánosnak, mások Illésnek, megint mások pedig Jeremiásnak vagy valamelyik prófétának.”

15 Erre megkérdezte tőlük: „Hát ti kinek mondotok engem?”

16 Simon Péter megszólalt, és így felelt: „Te vagy a Krisztus, az élő Isten Fia.”

17 Jézus így válaszolt neki: „Boldog vagy, Simon, Jóna fia, mert nem test és vér fedte fel ezt előtted, hanem az én mennyei Atyám.

18 Én pedig ezt mondom neked: Te Péter vagy, és én ezen a kősziklán építem fel egyházamat, és a pokol kapui sem fognak diadalmaskodni rajta.

19 Neked adom a mennyek országának kulcsait, és amit megkötsz a földön, kötve lesz az a mennyekben is, és amit feloldasz a földön, oldva lesz az a mennyekben is.”

„Ezen a kősziklán építem fel egyházamat.” (Mt 16,18)

[Bevezetés: Az egyháznak megalapozott írásértelmezésre van szüksége]

<208> Jól ismeritek már az evangéliumnak ezt a részét. Már olyan hosszú ideje hirdették és foglalkoztak vele, hogy mostanra bizonyosan széles körben ismertté vált. Ez a történet messzemenően a legjobb részlet, és a Máté által írt evangélium fő üzenete. Az egyház kialakulásának kezdete óta kitüntetést láttak ebben az üzenetben, másrészt viszont egyetlen más ígehelyből sem származott nagyobb kár, mint éppen ebből. Valóban így van ez, ha könnyelmű emberek nekiesnek a

Szentírásnak. Ide-oda rángatják – ahogy az már számtalanszor megtörtént –, és minél szentebb egy ige, annál könnyebben félreérthető, és annál károsabban lehet visszaélni vele. Tekintsd hát a következőt általános szabálynak: ha valaki így cikázik össze-vissza a Szentírásban, ráadásul még inog és csapong is, vagyis megértése nem bizonyos, melyre szívét alapozhatná, akkor jobb, ha teljességgel eláll az egésztől! Mert ha az ördög elkap a villájával olyannyira, <209> hogy nem állsz meg az egyértelmű bizonyosság szerint, ahogy annak lennie kell, akkor ide-oda dobál téged, hogy ne tudd, hová is kellene tartanod. Emiatt van szükséged bizonyosságra, és különösen tiszta értelmezésre.

[Fontos, hogy Jézusban a Krisztust is lásd, ne csupán egy szentet]

Ebben az evangéliumi szakaszban arról van szó, hogy fel kell ismernünk, kicsoda Krisztus. Krisztust kétféleképpen ismerjük fel. Először is, ez akkor történhet meg, ha rátekintünk Krisztus életére. Ebben az értelemben mondják „némelyek Keresztelő Jánosnak, mások Illésnek, megint mások pedig Jeremiásnak vagy valamelyik prófétának” (Mt 16,14). Ilyenkor csak az értelem munkálkodik a testtel és vérrel együtt. Az értelem csupán szent és igaz életű férfiúként tudja felfogni Krisztust, aki olyan szép példát állít elénk, melyet követni kell. Az értelem képtelen Krisztus további megértésére, sőt még akkor sem tudna mit kezdeni vele, ha ma is közöttünk járna. Tehát ha valaki csak úgy fogadja be őt, mint követendő példát erényes életéhez, akkor az még nem bocsáttatik be a mennyországba, mert még nem értette meg és nem ismerte fel Krisztust, hiszen csupán szent embernek tartja, mint például Illést. Jegyezd hát meg a következő szabályt: ahol egyedül az értelem munkálkodik, ott csupán úgy fogják fel őt, mint tanítót vagy szent férfiút. Ez az állapot csak addig tart, amíg a mennyei Atya el nem kezd minket tanítani.

Krisztus másfajta felismerése az, amit Péter mond ki: „Te különleges ember vagy! Nem vagy te Illés vagy János (stb.), nem csupán példakép vagy az emberek számára. Sokkal nagyobb vagy te ezeknél: te vagy Krisztus, az Isten szent Fia.” Ezt egyetlen szentről sem mondhatjuk el, sőt még Keresztelő Jánosról, Illésről vagy Jeremiásról stb. sem. Tehát ha csupán szent embernek tartjuk őt, akkor a csapongó értelem folyton változtatni fogja a véleményét Jézusról, hol Illésnek, hol Jeremiásnak tartva őt. Itt viszont Krisztust felmagasztalják, és valami egyedülálló és különleges személynek tartják a többi szenthez képest. Mert ha nincs bizonyosságom Krisztusról, akkor a lelkiismeretem sosem nyugszik meg, és a szívem sem lel békét. Ezért teszünk itt különbséget a hit és a cselekedetek között, hiszen maga Krisztus jelenti ki nekünk, <210> hogyan kell felfognunk őt. Nem cselekedeteink által, mivel cselekedetek által nem juthatunk közelebb

hozzá. A cselekedetek csupán azután következnek, hogy eljutottunk hozzá. Sokkal inkább lelki javainak élvezésében kell előbb részesülnöm, hogy ő az enyém legyen, én pedig az övé. Péter is így akarja ezt, mikor így szól: „Te vagy a Krisztus, az élő Isten Fia.” (Mt 16,16) Ezt maga Krisztus is elismeri, mikor így felel: „Boldog vagy, Simon, Jóna fia, mert nem test és vér fedte fel ezt előtted, hanem az én mennyei Atyám. Én pedig ezt mondom neked: Te Péter vagy, és én ezen a kősziklán építem fel egyházamat, és a pokol kapui sem fognak diadalmaskodni rajta.” (Mt 16,17–18)

[Az egyetlen szikla, melyre az egyház épül, maga Krisztus.

Krisztus igéje az egyetlen fundamentum]

Most az a legfontosabb, hogy tudjuk, mi az egyház, illetve mit értsünk *szikla* és *építés* alatt. Egyetlen sziklának kell örök fundamentumként szolgálnia, melyen az egyháznak állnia kell, ahogy Krisztus is mondja: „ezen a kősziklán építem fel egyházamat” (Mt 16,18). Ez pedig nem más, mint maga Krisztus, illetve Krisztus igéje. Hiszen Krisztust nem ismerjük meg másként, mint szava által. E nélkül Krisztus testi jelenléte sem segíthetne rajtam, még akkor sem, ha ma jönne el. Ezek a szavak azonban – ha azt mondják nekem: „Te vagy a Krisztus, az élő Isten Fia” – megismertetik őt velem, és jellemzik is. Én erre építek, mert ezek a szavak olyan bizonyosságot hordoznak és olyan igazak, hogy egyetlen szikla sem lehet olyannyira erős alapú és szilárd, mint ez.

A szikla tehát nem utal másra, mint a keresztyén evangélium igazságára, mely Krisztust hirdeti nekem, mert általa alapozom lelkiismeretemet Krisztusra, és e sziklát nem dönthetik meg sem hatalmak, sem a pokol kapui. Ebben az értelemben szól Pál 1Kor 3,11-ben: „Mert más alapot senki sem vethet a meglevőn kívül, amely a Jézus Krisztus.” Ezt hirdette Ézsaiás próféta is (Ézs 28,16), aki még a mai igehelyünknel is jobban kifejti Krisztus mibenlétét: „A Sionra egy követ teszek le alapul, szilárd követ, drága sarokkövet alapul. Aki hisz, az nem menekül el!” Ezt az ígét roppant erőteljesen hangsúlyozzák az apostolok, <211> hiszen megtaláljuk még 1Pt 2,6-ban és Róm 10,11-ben is. Ebből egyértelműen kiderül, hogy Isten egyetlen alap- és próbakövet kíván lefektetni, vagyis egyetlen hiteles sarokkövet, mely nem más, mint maga Krisztus és az evangélium. Aki erre alapoz, az nem marad szegyenben, és olyan szilárdan áll, hogy még a pokol kapui sem tudják megdönteni. Egyedül Krisztus tehát a szikla, és ha valaki más alapot fektet le, akkor vess előbb keresztet, mert az biztosan az ördög műve. Ezt az ígét ugyanis nem alkalmazhatjuk senki másra, mint Krisztusra, ahogy azt Pál is mondja. Ez a helyes értelmezése ennek az ígének, melyet senki sem tagadhat.

[Krisztus mellett nem lehet Péter is fundamentum]

A teológiai felső iskolák sem tagadják ezt az értelmezést, és elismerik, hogy Krisztus a szikla, de emellett azt is állítják, hogy Szent Péter is szikla, és így kívánnak lefektetni egy mellékkövet, mely által megkísérelnek a rendes országút mellé egy ösvényt is kitaposni. Ezt nem kell és nem is szabad eltűrnünk, hiszen minél nemesebb az igehely, annál jobban meg kell őriznünk a tisztaságát. Hiszen Ézsaiás és Pál alapján is világos, hogy a kő egyedül Krisztus. Ők viszont a következő értelmezést ötlötték ki: amikor Krisztus azt mondja: „Te Péter vagy, és én ezen a kősziklán építem fel egyházamat” (Mt 16,18), akkor ők ezt arra kívánják vonatkoztatni, hogy Péter a szikla az összes pápával együtt, akik követik őt. Ezek szerint két sziklának kell lennie, ám ez semmiképp sem lehetséges, mivel Szent Péter itt Krisztust mint különleges személyt emeli a többiek fölé, és nem engedi, hogy Jánost vagy Jeremiást hozzá hasonlítsák. Egyáltalán nem akarja, hogy valaki is közülük szikla legyen. Emellett előfordul, hogy a pápa is gonosztevő, és semmiképpen sem olyan jó, mint Szent János vagy Illés stb. Ha pedig nem építhetnek Jánosra vagy Jeremiásra stb., akik ilyen szent emberek, akkor hogyan építhetnék egy bűnösre, akit megszállt az ördög? Sőt Krisztus itt erővel eltávolítja tőlünk az összes szentet, és a saját édesanyját is. Ő csupán egyetlen sziklát akar, ezek pedig kettőt! <212> Most tehát vagy ők hazudnak, vagy az Írás. Az Írás azonban nem hazudhat. Emiatt következtetünk hát arra, hogy az egész pápaság csupán homokra, hazugságra és istenkáromlásra épül, a pápa pedig a fő istenkáromló, mivel magára vonatkoztatja ezt az ígét, ami egyedül Krisztusról szól. Ő akar lenni a kő, az egyháznak pedig rá kell épülnie, ahogy azt Krisztus is megjövendölte fölöle Mt 24,5-ben: „Mert sokan jönnek majd az én nevemben, és ezt mondják: Én vagyok a Krisztus!” Így adja hát ki magát a pápa Krisztusnak. Nem akarja ugyan, hogy így nevezzék, mert nem mondja: „Én vagyok a Krisztus.” Ám magára akarja venni Krisztus lényegét és hivatalát, mely egyedül az Urat illeti.

[A hívő szív Krisztusra épít szilárd alapként]

Az tehát az igehely egyszerű értelme, hogy Krisztus az alapkő. Rajta kell megállnia az egyháznak, mellyel szemben egyetlen hatalom sem érvényesülhet. Ezáltal egy olyan házhoz hasonlatos, mely úgy épült, hogy egyedül jó alapjára támaszkodik, vagy egy olyan kastélyra emlékeztet, amely sziklára épült. Az a benyomásunk, mintha így szólna: „Jó alapra épültem, melyre rá is hagyatkozom.” Így tesz az a szív is, mely Krisztusra támaszkodik, és azt mondja: „Enyém Krisztus, az Isten Fia, ő az alap, és én rá hagyatkozom mint erős sziklára, ezért semmi sem árthat nekem.” Emiatt jelenti a sziklára építkezés egyedül a Krisztus-hitet

és a Krisztusra való szilárd hagyatkozást, vagyis azt, hogy Krisztus az enyém, minden javával együtt. Hiszen tényleg Krisztus összes képességein és javain állok. Szenvedése, halála, igazsága és minden java az enyém is. Erre támaszkodom, mint egy ház a sziklára, hiszen a ház a szikla képességeire hagyatkozik. Ha tehát én is ugyanígy megállok rajta, és tudom, hogy ő Isten Fia, és élete hatalmasabb az összes halálnál, dicsősége nagyobb az összes szégyennél, üdvössége erősebb az összes sorscsapásnál, igazsága pedig felülmúl minden bűnt stb., akkor semmi sem árthat nekem, még akkor sem, ha a pokol összes kapuja egyszerre támadna is ellenem. Ha viszont nem az alapkőre épültem, hanem valami cselekedetre, akkor ennek éppen az ellenkezője az igaz, még akkor is, ha hit nélkül enyém volna az összes szent cselekedete, főleg Szent Péteré, mert így ellenkeznék Krisztussal! <213> Hiszen ezzel a világossággal összevetve minden fekete, e bölcsességgel szemben minden ostobaság, és ezen az igazságon kívül minden bűn. Ha a magam által kitalált alapon állok, és találkozom Krisztussal az ítéletkor, akkor aláhullok az örök kárhozatba, ám ha befogadtam őt, és rá építék, akkor részesülök igazságból, és mindabból, ami az övé. Ez pedig megtart engem öelőtte, hogy meg ne szégyenüljek. De miért is nem szégyenülök meg? Azért, mert Isten igazságára építettem, ami maga az Isten. Ezt pedig nem vetheti el, mert akkor önmagát is el kellene vetnie. Ez a helyes, egyszerű értelmezés. Ne hagyjátok tehát, hogy eltérítsenek titeket ettől az értelmezéstől, mert akkor aláhullotok a szikláról, és elkárhoztok.

**[Egyedül Krisztus által válik az egyház olyanná, mint a szikla;
Péter és a keresztyények csak részei a sziklának, ami Krisztus]**

Joggal mondhatják hát: „Krisztus itt viszont azt mondja: »Te Péter vagy, és én ezen a kősziklán építem fel egyházamat« (Mt 16,18) stb.” Ez így van, de ezt úgy kell értenetek, hogy ha itt Pétert és Krisztust is sziklának nevezik, akkor a teljes szikla maga Krisztus, Péter pedig csak a szikla egy darabja. Ez éppen olyan, mint hogy Jézus a Krisztus, minket pedig őutána neveznek keresztyényeknek,²²⁰ közösségünk és a hit miatt, ha valóban hasonlatosak leszünk Krisztushoz. Hiszen hit által leszünk egy lélekke Krisztussal, és fogadjuk be az ő lényegét. Ő ugyanis tiszta életű és szent, sőt igaz, és mi is éppen általa leszünk igazak, és

²²⁰ A *christianos* szó, melyet a nyugat-európai nyelvek Krisztus követőinek görög elnevezéséből közvetlenül vettek át, és a keresztyén hívőkre vonatkoztattak, a magyar nyelvben – részben a szláv közvetítés, részben a „kereszt” szóval érzett etimológiai kapcsolat miatt – komolyabb változáson ment keresztül. Ezért nem érződik a lutheri szójáték, mely a *Christus* ('Krisztus') – *Christ* ('keresztyén') szópárnál egyértelműen megjelenik. – A ford.

válunk mindazzá, amit ő birtokol, és amire képes. Őáltala dicsekedhetünk is. Ám pontosan az a különbség, hogy Krisztus minden javát hivatala és joga révén birtokolja, mi viszont csak kegyelem és irgalmasság által nyerjük el azokat. Ennek megfelelően nevezi Pétert is itt sziklának, hiszen a sziklának ütközik (vö. Mt 21,44), és így ő is sziklává lesz. Pontosán azért nevezhetnek minket is joggal Pétereknek, vagyis szikláknak, mivel felismerjük Krisztust, a sziklát.

Mégis lehetséges, hogy a pápa teológusai tovább erőszakoskodnak, és így szólnak: „Bármilyen legyen is a te értelmezésed, én akkor is az ígéhez ragaszkodom, mely mindezek ellenére is azt mondja: »Te Péter vagy, és én ezen a kősziklán építem fel egyházamat«. <214> Ebből a szövegből bizony egyértelműen kiderül, hogy Péter a szikla.” Akkor tartásatok eléjük azt a részt, ami közvetlenül ezek után jön, vagyis: „és a pokol kapui sem fognak diadalmaskodni rajta” (Mt 16,18). Péter azonban nem állt meg szilárdan, mert rögtön az ezt követő igeszakaszban az Úr ördögnek nevezi őt. Amikor az Úr arról beszélt, hogyan megy majd Jeruzsálembe, és mennyit szenved majd a zsidóktól, végül pedig meg kell öletnie, majd újra feltámadnia, akkor Péter magához ragadta a szót, és így korholta az Urat: „Isten mentsen, Uram, ez nem történhet meg veled!” (Mt 16,22) Erre az Úr így felelt: „Távozz tőlem, Sátán!” (vagyis kísértő) (Mt 16,23). Tehát elbukott volna a szikla, és legyőzték volna a pokol kapui, ha az egyház Péterre épült volna! Hiszen az Úr így folytatja: „Péter, te nem azt akarod, amit az Isten.”²²¹ (Mt 16,23) Nézd csak, drága barátom, nézd, hogy az Úr itt azt a Pétert nevezi ördögnek, akit korábban szentnek és boldognak hívott! Hogyan lehetséges ez? Mindez azért történt, hogy betömjék a fölöslegesen fecsegők száját, akik azt akarják, hogy az egyház Péterre, és ne magára Krisztusra épüljön. Krisztus ez által kívánt megerősíteni minket az ige helyes értelmezésében, hogy tudjuk, az egyház nem egy pocsolyán vagy trágyadombon alapszik, hanem szilárdan épült Krisztusra, aki maga a sarokkő, vagyis egy igazi próbakő, ahogy azt Ézsaiás is mondja (Ézs 28,16). Vagy nézzük csak tovább! Hogyan is történt az, amikor a szolgáló rákiáltott Péterre? (Mt 26,69) Akkor meg is tagadta Krisztust! Ha ő így elbukik, én pedig rá alapoztam, akkor min maradok meg? Ha az ördög elvinné a pápát, és én az ő alapján állnék, akkor valóban bajosan állnék meg. Azért engedte meg Krisztus Péter bukását, mert nem akarja, hogy őt tartsuk a sziklának, és hogy rá építsünk. Hiszen azon az alapon kell állnunk, mely minden ördöggel szemben megáll, vagyis Krisztuson. Tarts hát ki ezen értelmezés mellett, mert ez azt hirdeti: vele szemben a pokol összes kapui sem képesek semmire!

²²¹ MBT: „mert nem az Isten szerint gondolkozol”.

[Az egyház egyedül a krisztusi szikla erejében áll ellen az ördögnek]

A hit valami módon mindenható, ahogy maga Isten is. Éppen emiatt akarja Isten megóvni és megpróbálni, ezért kell mindannak megküzdnie vele, amire az ördög csak képes. Krisztus ugyanis nemhiába mondja itt: „és a pokol kapui sem fognak diadalmaskodni rajta”, <215> hiszen az Írás szerint a *kapuk* nem mást jelentenek, mint egy várost és annak vezetőit, ugyanis a városokban a városkapuknál tartották a bírósági tárgyalásokat, ahogy azt a mózesi törvény is előírta: „Bírákat és felügyelőket állíts minden kapudba.” (5Móz 16,18; KG) Ennek megfelelően jelentik itt a pokol kapui az ördög és követői minden hatalmát, akik nem mások, mint például a királyok, a fejedelmek és e világ bölcsei. Ezeknek szükségszerűen e szikla és a hit ellen kell dolgozniuk. A szikla a tenger kellős közepén áll, a hullámok pedig nekiütköznek, tajtékzanak, verdesik, és dühösen tombolnak ellene, mintha fel akarnák dönteni. Ő viszont szilárdan áll, mert jó alapon nyugszik. Mindenki készüljön fel hát bátran arra, hogy az ördög minden hatalmával együtt ráront e sziklára, és megpróbálja ledönteni. Ám semmire sem jut, éppen úgy, ahogy a tenger hullámai sem: jóllehet nekirontanak, de újra lezúdulnak, mert visszaveretnek a szikláról. Hiszen most is láthatjátok azt, hogyan dühöngnek istentelen fejedelmeink, sőt velük tombolnak a világ nagy tudósai és szentjei is. Ám ezt nem szabad figyelembe vened, sőt egyáltalán ne is törődj vele! Mert ezek a hullámok, melyek nekiütköznek a sziklának, nem mások, mint a pokol kapui.

[A Krisztuson alapuló egyház birtokolja a kulcsok hatalmát]

A továbbiakban ezt mondja Krisztus: „Neked adom a mennyek országának kulcsait” stb. (Mt 16,19) Ahogy már korábban is kitarlattatok az egyszerű jelentés mellett, úgy maradjatok meg annál most is! A kulcs annak adatik, aki hit által megáll a sziklán, és akinek megadta ezt az Atya. Senki sem ismerhet olyan embert, aki képes ezen a sziklán megállni, hiszen ma az egyik bukik el, holnap a másik, éppen úgy, ahogy Szent Péter is elbukott. Nem említhetünk emiatt egyetlen olyan személyt sem, akit kizárólagosan felruháztak volna a kulcsok hatalmával, kivéve az egyházat, vagyis azokat, akik e sziklát tekintik alapnak. Egyedül a keresztény egyház birtokolja a kulcsokat, és senki más. Joggal használhatja a pápa a püspökökkel együtt hivatala jeleként, mellyel a gyülekezet bízta meg, sőt egy pap is élhet a kulcsok hatalmával, mivel keresztel, ígét hirdet, és kiszolgáltatja az úrvacsora szentségét, ám ezt nem saját hóbortjából teszi, hanem a gyülekezet megbízásából, mivel – még ha gonosztevő is – az egész gyülekezet szolgálja, melyre a kulcsok hatalmát ruházták. <216> Mindezt ugyanis a gyülekezet helyett végzi, vagyis az egyház cselekszi meg, ha pedig az egyház jár el

így, akkor mindezt maga Isten viszi véghez. Hiszen szolgára van szükségünk: ha az egész gyülekezet akarná tolongva elvégezni a keresztelőt, akkor valószínűleg megfojtanák a gyermeket, mivel vagy ezer kéz nyúlna utána, ami nem volna helyénvaló. Éppen ezért van szükség egy szolgára, aki a gyülekezet helyét betölti.

Ami pedig a kulcsok kötő és oldó hatalmát illeti, ez teljhatalom a tanításra, és nem csupán a feloldozásra. Hiszen a kulcsok mindarra vonatkoznak, amivel segíteni tudok felebarátaimon: a vigaszra, amit egymásnak nyújtunk; a nyilvános és a magángyónásra, a feloldozásra, de legáltalánosabb értelemben mégis az igehirdetést takarja. Mert ha azt hirdetjük: „Aki hisz, üdvözülni” (Mk 16,16), akkor ez nyitást és oldást jelent. Ám ha ennek éppen az ellenkezőjét: „Aki pedig nem hisz, elkárhozik” (Mk 16,16), akkor ez bezárást és megkötözést sugall. A megkötözés viszont megelőzi a feloldást (vö. Mt 16,19). Ha valakinek azt hirdetem: „Jártodban-keltesben az ördögé vagy”, akkor számára be van zárva a menny. Ha ő viszont megrémül ettől, leborul, és ekkor felismeri a bűnét, akkor mondd neki a következőket: „Higgy Krisztusban, mert akkor megbocsáttatnak a bűneid.” Ez pedig a menny megnyitását jelenti. Így tett Péter is ApCsel 2,38-ban, és nekünk mindnyájunknak is épp ilyen keresztényi teljhatalmunk van a kötésre és az oldásra. A pápisták mindezt arra vonatkoztatták, hogy így erősítsék és indokolják meg a pápa törvényeit, vagyis a kötés törvényhozást jelent, stb. Így vezetnek ezek a vakok világtalanokat (vö. Mt 15,14). Maradjatok meg az ige egyszerű jelentésénél! Dicsőség Istennek!

32. Martinus Luther doktor első weimari prédikációja, melyet a várban tartott a Szentháromság ünnepe utáni 18. vasárnap

Mt 22,37.39

Weimar, 1522. október 19. (délelőtt)

WA 10/III: 341–346 (német); Mü³ 6: 259–264; HLSt Pr. 239. sz. Szakirodalom: LW 51: 104–110; EBELING 1997, 134–146; WIEDEN 1999; GRITSCH 2006, 87. A weimari vártemplomban a százsz hercegek jelenlétében. (Bellák Erzsébet ford.)

<341> Az evangéliumot Máté 22. fejezetében megírva találjuk:

37 „Szeresd az Urat, a te Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből és teljes elmédből.

39 Szeresd felebarátodat, mint magadat” stb.²²²

Az evangéliumnak ez a szakasza két kérdést fejt ki: először is azt, hogy mi a legnagyobb parancsolat, mely által üdvözülünk; másodsor pedig azt, hogy mit követel tőlünk a törvény. Ennek a két dolognak egyeznie kell, és aki keresztény akar lenni, annak ezt tudnia kell, míg a hitetlen nem tudhatja, <342> és fel sem foghatja, mert vak és makacs. Hidd el hát nekem, és értsd meg, hogy a hitelenség gyümölcse, ha valaki vak, és nem érti meg Isten szavát, és éppen ezek a makacs bolondok akarnak bölcssek lenni.

Most azt szeretnénk bemutatni, hogy mit követel itt tőlünk Krisztus, mi a törvény, és melyik a legnagyobb parancsolat.

Az a törvény és Krisztus parancsolata, hogy szeressük őt teljes lelkünkkel, teljes szívünkkel és minden erőnkkel, felebarátunkat pedig szeressük úgy, mint önmagunkat. Aki így tesz, annak teljes bizonyossággal mindene megvan, és Isten is egyértelműen benne lakozik. Erre azt felelheted: „Ej, az ember számára szinte teljességgel lehetetlen megtartani ezt a két parancsolatot.” Igen, neked valóban lehetetlen ezek megtartása vagy betöltése. Nem vagy erre képes. Istennek kell ezt benned megcselekednie, mert az ő számára mindez lehetséges. Nézzük hát, hogy mit követel tőlünk a törvény.

A törvény azt kívánja tőlünk, hogy szeressük Istent minden erőnkkel stb., felebarátunkat pedig úgy, mint önmagunkat. Ha a törvény igaz arra nézve, hogy teljes lelkünkkel és minden erőnkkel kell szeretnünk Istent és a felebarátainkat,

²²² Luther így idézi ezt a helyet: „Szeresd Istent teljes szívedből, teljes lelkedből, minden erődből, és felebarátodat, mint magadat.”

akkor kétségkívül igaz az is, hogy az ember nem cselekszik helyesen, aki úgy böjtöl, úgy imádkozik, vagy úgy kiált Istenhez, és úgy művel ehhez hasonló dolgokat, hogy előbb nem szereti Istent és felebarátját. Ha a cselekedetek nem szeretetből történnek, akkor semmit sem érnek (vö. 1Kor 13,1–3). Hiszen szeretet nélkül semmi sem jó, a látható cselekedetek pedig azért vannak és születnek, hogy az ember általuk bizonyítsa, szereti-e Istent és felebarátját, hogy élete mindenkinek a hasznára váljon.

A zsidóknak is Isten parancsolta meg a körülmetélést. Ez egy értelmetlen parancsolat volt, melyet Krisztus nem tartott hasznosnak, és Isten semmire sem becsülte. A zsidóknak csupán azért kellett így cselekedniük, hogy tanúságot tegyenek arról, mennyire szeretik Istent, hiszen ez egy erkölcstelen és csúfondáros parancsolat Isten és az emberek szemében, nálunk pedig nagy szűgyen és gyalázat lenne ilyen véghezvinni, főleg ezen a helyen. Ezért kell minden cselekedetnek szeretetből történnie. Ahol olyan a szív, hogy szereti Istent, ott az összes később véghezvitt cselekedet is jó. Mit használna nekem a körülmetélés az üdvösségemmel kapcsolatban? De ha Isten ezt nekem megparancsolná más, végtelenül szűgyenletes dolgokkal együtt, akkor mindezeket örömmel meg kellene tennem Isten iránt érzett szeretetből.

Ezt láthatjuk Ábrahám esetében is, aki feláldozza a fiát, miután Isten ezt kérte tőle (1Móz 22,1–19). Természet szerint és egyébként is ez értelmetlen és balga parancsolat volt, de Ábrahám, aki Istent akarta követni, Isten iránt érzett szeretetből elfogadta tőle ezt a parancsolatot, és ha fiát százszor megölhette volna Isten kedvéért, megtette volna. Ám Isten nem kívánta Ábrahám egyetlen fiának halálát, akit apja feláldozott volna, hanem Ábrahám szeretetére és engedelmességére tekintett. Amikor Izrael gyermekei megérkeztek az ígért földjére, Ábrahámot dicsőítették, és seregével áldozták fel a saját gyermekeiket²²³ (Zsolt 106,37–40). Ha valaki azt mondta volna nekik, hogy Isten egyáltalán nem ezt kéri tőlük, akkor nem hitték volna el neki. <343> Isten azért vette semmibe cselekedetüket, mert nem szeretetből volt. A próféták is nagy buzgalommal prédikáltak az ilyen cselekedetek ellen, és életüket is erre áldozták, mert Isten ezt nem akarta. Ő azt a szeretetet akarta, mely Ábrahámban élt. Hiszen Krisztus is azt mondja: „Nekem semmit sem jelent körülmetélések és öldöklések, nekem ez nem használ semmit, mert egyedül csak szeretettel és semmi mással nem szolgálhattok nekem” (vö. Gal 5,6).

²²³ Zsolt 106,35–38 szerint Izrael népe, Luther értelmezésével ellentétben, nem Ábrahámot dicsőítette gyermekei leölésével, hanem a hamis bálványisteneknek hódolt ezen a módon, ahogyan azt a környező népektől tanulta.

Ezért kell a leggyalázatosabb cselekedeteket is végrehajtanunk, ha Isten ezt parancsolja nekünk, mert szeretjük őt, és ettől függ minden törvény is a Tízparancsolatban. Azok a parancsolatok pedig, melyek nem a szereteten alapulnak, haszontalanok, és el kell vetni őket, mert Isten, ha nem talál szeretetet az emberekben, akkor cselekedeteiket sem akarja.

Azt olvassuk a régi törvényben is (vö. 3Móz 12,3), hogy amikor Isten Mózes által kivezette Izrael gyermekeit Egyiptomból, akkor nem parancsolta meg nekik rögtön a körülmetélést, és előtte sem volt erre parancsolatuk.²²⁴ De a cselekedet mégsem volt Isten számára visszatetsző, mert nem volt neki fontos. Ám amikor elérték a sivatagot, megparancsolta azt a népnek, mivel kezdetben, ekkor még szerették őt. Ezért adta nekik a körülmetélést és a többi parancsolatot, hogy ezáltal megmutathassák, hogy szeretik őt. A szeretet által minden cselekedet Istennek tetsző és jó szokás volt.

Éppen ezért, ahogy fentebb is mondtam, minden cselekedetnek szeretetből kell végbemennie, különben semmit sem ér. Emiatt olvashatjuk azt is a Bibliában, hogy Krisztus tanítványai szombatnapon áthaladtak a vetéseken, letéptek néhány kalászt, és megették. Ettől a zsidók haragra gerjedtek. Jézus pedig azt felelte nekik: „Egyáltalán nem számít nekem a ti szombatotok” (vö. Mt 12,1–8). Mert a tanítványok éhesek voltak, és mivel szerették és követték Krisztust, inkább megszegték a szombatot, mint hogy őt elhagyták volna. A zsidók nem tekintettek a tanítványok szeretetére. Isten és felebarátaink iránti szeretetből megszeghetjük az összes többi parancsolatot is. Szintén így tett Dávid, amikor éhesen odament a paphoz, és kenyeret kért tőle. A pap pedig így felelt neki: „Itt csak megszentelt kenyér van, amit mi, papok eszünk.” Dávid fogta és megette azt a kenyeret, és nem törődött a zsidók parancsolatával (1Sám 21,1–6). Emiatt mondja Krisztus az evangéliumnak ugyanebben a részében a farizeusoknak: „Nem olvastátok, hogy mit tett Dávid, amikor kíséretével együtt megéhezett?” (Mt 12,3) Az igaz életű Dávid éhes volt, nyomorult és szegény, ezért kellett neki odaadni a szentelt kenyereket, és így megajándékozni őt.

Ezért gyökerezik Isten minden parancsolata a szeretetben, vagyis ha nem szeretetből történnek, akkor Isten ellen valók és semmik. Eerre hagyatkozz! Nem is kell más cselekedetekkel törődnöd, hiszen egyedül a szeretet cselekvésére kell odafigyelned, és inkább szegd meg az összes törvényt, ha az a kérdés, hogy felebarátod szükségét enyhítéd, vagy megszegsz egy parancsolatot. Hiszen

²²⁴ Luther értelmezése szerint Izrael népe csak a törvényadáskor kapta a körülmetélést parancsolatát Istentől a Sínai-hegyen, azaz az Ábrahám-mal kötött szövetségben a nép nem kapott kötelező érvényű isteni rendelkezést (vö. 1Móz 17,9–14).

Krisztus mindent a szeretet mércéjével mér, és ehhez kell igazodnia a mi egész életünknek is. <344> Ha egy misével meg tudnál menteni egy lelket, de látnád, hogy felebarátod szükségét szenved, akkor a misét elhagyva segítened kellene neki, mert mindkét tettnek ugyanaz lesz az eredménye.

Hát nem szánszalmas az, hogy a csuhásoknak nem Isten, hanem a pápa parancsol, hogy naponta hétszer imádkozzanak²²⁵ és énekeljenek, hosszasan böjtöljenek, és sok ehhez hasonló dolgot cselekedjenek? A szerzetes számára fontosabb, hogy így engedelmeskedjen a pápának, mint hogy ezeket a cselekedeteket Krisztus iránti szeretetből végezze, és inkább hagyja, hogy felebarátai éhezzenek és szükségét lássanak. Egy laikusnak azt szabják ki gyónáskor elégtétel gyanánt, hogy mezítláb vagy más efféle módon zárandokoljon Rómába valamelyik szenthez. Ha viszont azt látja ez az ember, hogy egyik felebarátja családjával szükségét szenved, és egy ilyesféle szegényember tőle segítséget kér, akkor a Krisztus iránti szeretetre kell tekintenie, és segítenie kell neki, a zárandoklatot pedig másokra hagynia. Mert a felebaráti szeretet egyenértékű az első parancsolattal. Emiatt kellene a csuhásoknak abbahagyniuk a zsolozsmát, hogy felebarátjukon segítsenek, és így kell felhagyniuk a külsődleges cselekedetekkel, melyek Istennek egyáltalán nem számítanak. Nyugodtan így szólhatnak: „Ezt most abba kell hagynom, és inkább felebarátomnak kell segítenem, mert ezt Isten parancsolta nekem, amazt pedig a pápa. Most Isten parancsolatát akarom követni, és a másikat elhagyni!” Aki így szólna, az igaz keresztény és pap volna. De ha valakinek manapság megparancsolták, hogy zárandoklatra menjen, és felebarátja megkéri, hogy segítsen rajta, és emiatt nem tud részt venni a zárandoklaton, akkor inkább előbb gyón és vezekel, semmint hogy felebarátján segítsen, hiszen így nem tudja végrehajtani a pápa parancsolatát; azaz jobban figyel a pápa parancsolatára, mint a Krisztuséra.

Ezt érik el az igehirdetők. Bizony már jó ideje vannak teljesen vak prédikátoraink, akik a többi vakot vezetik, ahogy azt az evangélium is mondja (Mt 15,14). Elhagyták az evangéliumot, és saját gondolataikat követték (vö. Mk 7,8), miközben többre tartották az emberi cselekedetet az isteni cselekedetnél. Ej, Isten biztos sokat gondolkodik azon, hogyan tudtuk mindezt ilyen jól elrendezni! Tévétra vezető prédikátorok és szégyenletes gonosztevők által. Ezért hagytuk el Krisztust, és mentünk a saját fejünk után. Isten azt parancsolta nekünk, hogy szeressük őt és felebarátainkat, így mi inkább a külsődleges cselekedetekre tekintettünk, mint a szeretetre. Ez éppen olyan, mint amikor a ház ura azt mondja a szolgának: „Menj és szántsd fel a földem!” Az el is megy, de inkább az edényeket mossa el, így dacolva ura parancsával, mintha egyenesen ki akarna érdemelni egy nyaklevest.

²²⁵ Az ún. kánoni órák (*septem horae canonicae*) szerint.

Összes cselekedetünknek tehát a szeretet által kell végbemennie. Ha pedig egy karthauzi vagy másféle szerzetes lennék, és úgy találnám, hogy a rend szabályainak betartásával nem segítek felebarátomon, akkor megszeghetem azokat, és segíthetek neki. Abból indulj ki, hogy Isten nem akarja, hogy szeretet nélkül cselekedjünk. Emiatt egészen hitvány a szerzetesek élete, mert nem felebarátaik javára élnek, a pápa parancsolatai miatt pedig sokan közülük nem is tudják, hogy mi fán terem Krisztus és az ő igéje. Ugyanezeknek az embereknek fogalmuk sincs Krisztus legkisebb vagy legnagyobb parancsolatáról, más szóval: minél ájtatosabb és szenteskedőbb valaki, annál inkább vak. Mindennek ellenére az egyházi emberek azt terjesztik magukról, hogy ők a legkegyesebbek, habár egyáltalán nincs hitük, és a Szentírást sem ismerik, <345> mégis nagyon tisztelni kell őket. Azt viszont kiválóan megőrzik az emlékezetükben, hogy mit vétettek ellenük az emberek, és mindezt olyan jól be is bizonyították nekik, és az emberi törvények által úgy félrevezették őket, hogy senki sem követi békétűrésben Krisztust. Ha valaki megüt egy másik embert, akkor az nem akar neki megbocsátani, hiszen az teljes képtelenség. Krisztus csupa lehetetlen dolgot tanít, ám ezeket Isten munkálja bennünk. Mindenki szálljon tehát magába, és elmélkedjen a szeretetről, amennyit csak tud!

Mit is jelent teljes szívből szeretni? Semmi mást, mint hogy önként és szívesen cselekszem azt, amit Isten megparancsol nekem. Ezt pedig nem tudnám megtenni, ha eközben egy titkos helyen rózsafüzért vagy egyéb imát mormolok. Aki tehát teljes szívéből szeret, az mindig így szól: „Ó, Uram! Én is azt akarom, amit te. Akár élnem kell, akár halnom; akár szegénynek kell lennem, akár gazdagnak; akár üdvözülnöm kell, akár elkárhoznom, mindezt szívesen és önként megteszem. Ha úgy akarod, érjen engem csupa szegény.” Az ilyen ember szeret teljes szívből.

Teljes lélekből szeretni pedig annyit jelent, hogy szívünk legmélyéből, lelkünkkel és egész életünkkel szeretünk. Hol található az ember? Az ember hall, lát, ébren van, alszik, megy vagy áll, és így szeretne élni anélkül, hogy bárki akadályozná. Az az ember szeret a legjobban, aki teljes lelkéből szeret.

Továbbá a teljes elméből történő szeretet a következő: teljes lelkedből Istennek adod magad, és parancsolatait jónak és igazságosnak tartod. Ám mostanság elménket teljesen félrevezetik az emberi törvények, mert a gonosz lélek általában arra törekszik, hogy birtokba vegye az emberek elméjét és szívét. Papjaink is vakok, és már nagyon hosszú ideje vezetnek minket is a vakság felé.

Krisztus tehát szeretetet kíván. Úgy látjuk, hogy mindnyájan kárhozottak vagyunk, senkiben sincs szeretet, és nem is cselekszünk a szerint. Ha megtartjuk a parancsolatokat, nem is kérnek tőlünk mást. A zsidóknak egy szégyenletes kis parancsolatot kellett betartaniuk, hogy viseljenek a ruhájukon szalagot és szegélyt

(vö. 4Móz 15,37–39). Istent ez nem zavarta, hiszen az iránta érzett szeretetből kellett így tenniük, ahogy hallhattuk. Ezzel semmivel sem voltak előbbre. Tehát a szeretet színe előtt éreznünk kell haszontalanságunkat, hogy egyetlen betűt sem tudunk megtartani a törvényből, és semmi jóra sem vagyunk képesek. Ez a felismerés viszont nem a cselekedetekből jön, és magát az üdvösséget sem miattuk nyerjük el. Pál is rámutat arra, hogy az üdvösség nem jöhet a cselekedetek által, és nem is következhet belőlük (vö. Róm 3,20). Önmagadtól nem juthatsz erre a felismerésre, mert az emberi természet oly vak, hogy nem tudja, kicsoda Krisztus, és miben áll törvénye, és ő maga mennyire bűnös. Erről beszél Lukács evangélista is, amikor leírja, hogy a zsidók azt mondták Krisztusnak, hogy a szeretet parancsa helyes. Mégsem akarták elfogadni, oly vakok voltak (vö. Lk 10,25–28).

Arra következtetünk hát az evangélium ereje által, hogy a szerzetesek, apácák és papok mind külsődleges cselekedetekben tévelyegnek, ezekben bizakodnak, és meg is rekedtek bennük, <346> melyek által az ember nem visz véghez semmit. Mert aki nem szeretetből cselekszik, az vak. Így voltak ezzel a zsidók és a farizeusok is: annak ellenére, hogy művelt személyiségek és törvénytisztelő férfiak voltak, mégis teljesen vakok voltak. Ezért nem megy az ember semmire a külsődleges cselekedetek által. Hiába vagy szerzetes, apáca vagy karthauzi, zárándokolj akár Rómába vagy Szent Jakabhoz,²²⁶ akkor sem jutsz semmire. Aki tehát éppen úgy nem ismeri fel bűnét, mint a farizeusok és a zsidók, az kárhazott. Krisztus lejött a mennyből, és megismertette velünk magát, magára vette a mi szennyünket, és emberré lett. Ám nem ismerjük fel, és be sem fogadjuk őt, akire minden szükségünkben és félelmünkben számítanunk kellene. Hiszen ha valaki elfogadja, felismeri és szereti Krisztust, az minden törvényt betölt, csupa jót cselekszik, felebarátja hasznára válik, és mindent elszenved Isten kedvéért.

Ezért követeli és mondja a törvény: „Semmi mást sem kell tenned, mint Krisztust és felebarátaidat szeretni, ha nem így teszel, örökre elkárhozol.” Ezek után jön Krisztus, és így szól: „Azért szenvedtem, haltam meg és támadtam fel, hogy Szentlelkem által betöltsélek téged gazdagsággal és kegyelemmel, és ez által megerősítsélek téged. Ha tiéd a Szentlélek, akkor lelked bizony nem a külsőségek rabja, hanem tiéd az üdvösség.” Ekkor az ember azt gondolja: „Uram Jézus, téged akarlak szolgálni, érted akarok élni vagy meghalni, és békétűréssel akarok hordozni minden nehézséget, akár tőled, akár emberektől jöjjön is az. Cselekedj velem akaratod szerint!” Krisztus vére tisztítja meg az embert bűneitől.

Ha enyém a Szentlélek, enyém a hit, mely által Istenbe kapaszkodom. Ha hiszek Istenben, akkor megvan bennem Isten szeretete, és szeretem őt ellensége-

²²⁶ Santiago de Compostelába.

immet és barátaimmal együtt. Erről beszél Pál apostol is: „Mindenre van erőm a Krisztusban, aki megerősít engem.” (Fil 4,13) Krisztus Lelke pedig nem böjtölés, imádkozás, zárándoklat vagy az ország körbefutkosása által jön el, hanem egyes, egyedül a hit által. Krisztus tehát minden érdem nélkül osztogatja neked ajándékait, ahogyan ő azt akarja. Óvakodj attól, hogy azt hidd, képes vagy a hitre, mert ezt Istennek kell neked adnia.

A törvényről is csak azt mondhatjuk, hogy a törvény öl, és Istened üdvözít téged. Aki nem hisz, elkárhozik. Röviden szólva: „Isten vezessen hitre minket! Ámen.” Óvakodjatok hát az eszeveszett prédikátoroktól, akik így szólnak: „Igen, a jó cselekedeteknek kell minket elvezetniük az üdvösségbe.” Éppen ellenkezőleg: az embereknek először hitre van szükségük. Aki tehát nem követi Krisztust, és nem is szereti őt, az kárhozott.

Hívjuk segítségül Istent! Ámen.

33. Martinus Luther doktor második weimari prédikációja, melyet a plébániatemplomban tartott a Szentháromság ünnepe utáni 18. vasárnap

Mt 22,37.39

Weimar, 1522. október 19. (délután)

WA 10/III: 347–352 (német); Mü³ 6: 265–270; HLSt Pr. 240. sz. Szakirodalom: LW 51: 111–117; EBELING 1997, 134–146; WIEDEN 1999; GRITSCH 2006, 87. A weimari városi templomban a szász hercegek jelenlétében. (Bellák Erzsébet ford.)

37 „Szeresd az Urat, a te Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből és teljes elmédből.

39 Szeresd felebarátodat, mint magadat” stb.

<347> Ma reggel hallottátok már az evangéliumot, most mégis újra annak lényegéről szeretnék beszélni.

Mindnyájan tudjátok, hogy közülünk mindenkit megkereszteltek, és keresztényeknek neveznek minket. Emiatt arra kell törekednünk, hogy tudjuk, milyen egy keresztény ember, és mit kell tennie ahhoz, hogy méltán nevezzék így, ahogyan ismernie kell a szakmáját a cipésznek, a szabónak vagy az összes többi iparosnak, ha mesterségét gyakorolni akarja, mely által aztán joggal nevezhetik szabónak stb. Ha nem lenne méltó arra, hogy mestersége után nevezzék el, akkor

az gyalázatos volna. Az is éppen olyan nevetséges volna, ha valaki karthauzinak, cisztercinek vagy bencésnek nevezné magát, de nem ismerné a rend szabályzatát. Minket is kötelez hát a név, hogy méltán hív hassanak bennünket kereszténynek.

Egy keresztény embernek elsősorban az emberi tanításoktól és törvényektől kell óvakodnia, hogy ezek gyökeret ne verjenek benne. Először is jó nagyra kell tátania a száját, és örömmel bevennie Krisztus tanítását [vö. Ez 2,8–3,3], melyet a szívében kell táplálnia. Ez a tanítás maga az evangélium, melyet Pál, Péter és főként Krisztus az evangéliumokban Isten szavának nevez, mivel Isten ajándéka, melyet a mennyből küldött. Az ígét sem én, sem más nem képes megfelelően hirdetni, azt egyedül a Szentléleknek kell kinyilatkoztatnia és hirdetnie. Isten irgalmazzon nekünk, mert már jó ideje nincs részünk ilyen prédikációban! Ahol nem hirdetik az ígét, ott örület és félrevezetés folyik, és maga az ördög van jelen. Emiatt kell először Krisztus tanítását és nem az emberi tanítást megismerni, amit el is kell vetnünk. Erre különösen most van szükség, hiszen jó néhány embert félrevezettek már emberi tanítások által. Mi tehát egyedül a mennyből és Istentől jövő evangéliumot akarjuk hirdetni, prédikálni és kijelenteni.

Az evangélium sem szól másról, mint hogy az üdvösség kegyelem által, mindennemű cselekedet és érdem nélkül adatik az embereknek. Az emberi természet képtelen elviselni, hallani vagy látni az evangéliumot. Az álszentek sem fogadhatják be, mert cselekedeteiket megghiúsítja és leleplezi azáltal, hogy megmutatja: semmik és nem kedvesek Isten előtt. Ezért küzd az emberi természet folyton az evangélium ellen, mert képtelen elviselni. Emiatt mondják az álszentek: „Ej, hát nem kellene jót cselekednünk? Ezelőtt is voltak kegyes emberek, akik így cselekedtek. Apám és anyám is ebben hittek, ahová ők jutottak, <348> oda akarok kerülni én is.” Az ilyen emberek Isten ellen prédikálnak, és igaztalan dolgot tesznek. Mivel így szólnak, egyáltalán nem tetszik nekik Krisztus tanítása, és legvégül még fel is dühíti őket, ez pedig egyértelmű jele annak, hogy az evangéliumot tisztán hirdetik. Ahol nem üldözik vagy szidalmazzák az igehirdetést, az evangéliumot vagy az igehirdetőket, ott nincs szó evangéliumról, és az igehirdető sem azt prédikálja. Az evangéliumot folyton üldözik, és az álszentek is sutyorogva ellene szólnak, de cselekedeteik semmit sem érnek. Ehhez tartsd magad!

Hogy keresztény nevedre rászolgálj, ahhoz semmi mást sem kell tenned, mint hinned azt, hogy Krisztus igazsága, élete, halála és minden, ami Krisztusé, a tiéd, neked adatott, ahogy azt Pál is mondja Gal 2,20-ban: „Többé tehát nem én élek, hanem Krisztus él bennem.” Mintha ezzel azt mondaná: „Krisztus ad nekem életet, ő él bennem, amit teszek, azt nem én teszem; nem a saját szavaimat mondom vagy hirdetem, hanem Krisztus lakozik bennem.” Aki nem Krisztus Lelke szerint jár el, és nem gyakorolja magát Krisztus cselekedeteiben, az elkárhozik.

Ezt jelenti ki Pál Róm 8,9-ben: „Akiben nincs a Krisztus Lelke, az nem az övé.” Még ha az ember minden dologra képes volna is, de azt nem Isten Lelke által tenné, aki nem is lakozna benne, akkor cselekedetei semmik volnának. Emiatt kell elvetnünk összes cselekedetünket, mert hit nélkül az összes kárhozatra méltó.

A világ és az emberi természet ezt nem tűrheti, mert mindig az ellen zúgóldódnak, hogy cselekedeteiket elvetik, és így szólnak: „Ha cselekedeteink semmik volnának, hogyan tudnánk megcselekedni azokat? Ez így nincs rendben.” Igen, azt mondod erre, hogy nem érted. Azt hiszed talán, hogy képes vagy jótetteket végrehajtani? Ezek azonban nem a te cselekedeteid. Emiatt kell teljesen elvetned az összes cselekedetedet. Ám ez nektek nagyon fáj. Mégsem szabad miattatok elhallgatni az evangéliumot. Isten elküldi az Igazság Lelkét, aki megfedd minket hitetlenségünk miatt (vö. Jn 16,8–11), ezért akarjuk Krisztust és az ő tanítását hirdetni, még ha mindenkit meg is bántanánk ezzel. Pál is így szól: „Mi a megfeszített Krisztust hirdetjük, aki a zsidóknak ugyan megütközés, a pogányoknak pedig bolondság, de maguknak a hívőknek üdvösség és vigasztalás.”²²⁷ (1Kor 1,23–24)

Emiatt nem érnek semmit sem a cselekedetek. Szerzeteseink számára, akik azt hiszik, hogy cselekedeteik által üdvözülhetnek, Krisztus csupán örülség. Ezen okból nevezi a világ bolonságnak az evangéliumot. Ha azt hirdetjük, hogy az evangéliumot gyalázzák, akkor helyes úton járunk. Így ismerik fel néhányan, hogy az evangélium igaz, és dicsérik is; mások káromolják, és igaztalannak nevezik, sokan pedig kárhozatra méltónak tartják stb. Ilyenkor láthatjuk, hogy a dolgok mennek a maguk útján. Tehát akit elítél az evangélium, azt valóban elítéli, és akin segít, azt valóban megsegíti, és egyedül az evangélium tanítása szerint kell cselekedni. <349> Ebből következik az is, hogy igen nehéz és titokzatos dolog kereszténynek nevezetni. Mert a keresztény ember hisz Istenben, ismeri és mindennél jobban szereti őt. A keresztény mindent tud, még azt is, hogy mi jár az ördög fejében.

Azt kérdezem tehát, hogy egy Ágoston-rendi vagy egyéb más szerzetes, illetve bárminemű szerzetesrend kereszténnyé tehet-e engem. Nem, mert a hit és a keresztség által vagyunk mindnyájan keresztények. Krisztust Felkentnek is nevezik, és keresztényi mivoltom miatt engem is hívhatnak felkentnek. Ebből következik, hogy aki keresztény, az befogadta Krisztust, és teljes szívvel hisz Istenben. Képzelvek magatok elé egy embert, aki böjtöl, aki mindennap kenyéren és vízen él. Az ilyen sokkal inkább nevezhető böjtölőnek, mint kereszténynek, hiszen böjtölése semmiképpen sem teszi őt kereszténnyé, nem! Ugyanez érvé-

²²⁷ MBT: „Mi a megfeszített Krisztust hirdetjük, aki a zsidóknak ugyan megütközés, a pogányoknak pedig bolondság, de maguknak az elhívottaknak, zsidóknak és görögöknek egyaránt az Isten ereje és az Isten bölcsessége.”

nyes az imádkozóra is, aki rengeteget imádkozik, amiért inkább imádkozónak hívják, mint kereszténynek. Ez vonatkozik a zarándokokra, az önsanyargatókra, a szüzekre és a templom- vagy oltárépítőkre is: tetteik által ők sem lesznek keresztényé. Egyedül az teszi őket azzá, ha övék Isten és mindaz, ami Istené, vagyis övék Krisztus, a mérhetetlen kincs, és a kegyelem miatt nevezik őket gazdagnak, éppen úgy, ahogy mi is azért nevezünk egy tehetős embert gazdagnak, mert sok aranytallérja van. Így mondjuk Krisztust is a leggazdagabbnak.

Hogyan mondhatjuk, hogy Krisztus a miénk? A mennyben ül az Atya jobbján (Mk 16,19; Ef 1,20; Kol 3,1; Zsid 1,3; 12,2 stb.), és nem jön le hozzánk, a saját házunkba! Nem, ezt nem is teszi meg. Akkor mégis hogyan részesülünk belőle, és hogyan lehet a miénk? Ej, hát sehogy máshogy nem lehet a tiéd, mint az evangéliumban, ahol neked ígérik őt, aki a farizeusok számára ostobaság, a hívőknek pedig üdvösség és vigasztalás, ahogy Pál is mondja (vö. 1Kor 1,18). Krisztus az evangélium által jön el a szívünkbe, és a szívünknek kell befogadnia őt. Ha hiszem, hogy jelen van az evangéliumban, akkor befogadom őt, és máris az enyém. Pál apostol is erről tesz tanúságot: „Krisztust hordom a szívemben, mert ő az enyém.”²²⁸ (Ef 3,17) Így adatik hát nekünk Krisztus az evangélium által, mintha egy levelet kapnánk, melyben egy várost vagy királyságot ígérnének nekünk, és még el is lenne látva egy olyan záradékkal, mely szerint be is fogják tartani ezt az ígéretet. Így leszünk mi is a Krisztusba vetett hit által Krisztus összes javainak és gazdagságának részesei.

Néhányan azzal jönnek, hogy a hit túl jelentéktelen dolog ahhoz, hogy mindig csak arról prédikáljunk. Igen, valóban olyan kis dolog a hit, hogy nem lehet eléggé föltárni és felfogni! Ha Isten úgy akarta volna, akkor már régóta igazán hirdették volna! Mi viszont most el akarjuk kezdeni a hit hirdetését, hiszen egyszer már Krisztusnak kell rajtunk uralkodnia az emberi törvények helyett. Krisztus levelet küld az embereknek, mely nem más, mint az evangélium. Erre helyezi Isten a keresztséget és a hit pecsétjét, mikor így szól: „Lásd, én magam mondom neked, hogy Jézus Krisztus, a Fiam, a tiéd, és igaz jel és pecsét gyanánt adtam neked a keresztséget és az úrvacsorát, <350> hogy elhidd nekem, Krisztus valóban a tiéd. Kegyelme és irgalmát érdemeid nélkül kapod meg, egyedül csak azt hidd el nekem, hogy az örök életet nála találod meg. Ha ebben még annak ellenére is hiszel, hogy nem látod rögtön a mennyi várost, melyet neked ígértem, akkor a levél és a pecsét igaz jelül szolgál számodra.” Ekkor ezt gondold: „Ha enyém Krisztus, a legnagyobb kincs, aki legyőzte a halált, a bűnt, az ördögöt és a poklot, akkor nem kételkedem, és tudom, hogy én is uralkodom ezeken, és enyém az

²²⁸ MBT: „hogya a Krisztus lakjék szívetekben a hit által”.

örök élet.” Ekkor a vak emberi természet felnyitja szemét, és felismeri Krisztust, és örül, hogy Krisztus uralkodik a halál fölött.

Mi okozhat valakinek nagyobb örömet annál, mint ha azt mondják neki, hogy nem halhat meg? Ezért lehetetlen Krisztus ilyen kijelentéseit teljes mélységükben felfogni. Az ember valóban túl aggodalmas, és a szívünk gyenge, mert sok igehirdetést hallunk, de még sincs hitünk. Ez készlet arra, hogy magunkra eszméljünk és higgyünk. Ha halljuk az evangéliumot, akkor elmenekülünk előle, és ezt mondjuk: „Igen, hiszek Istenben és az ő evangéliumában.” Nem, ez nem elég a keresztyén hithez. Halld Istent, aki így szól Dávid által: „Én, az Úr, vagyok a te Istened, aki kihoztalak Egyiptom földjéről. Nyisd ki a szádat, és én megtöltöm!” (Zsolt 81,11) Mintha ezzel Krisztus azt mondaná: „Ó, valóban kicsinyhitű a szíved, nyisd hát meg nekem, és hidd, hogy mindennel meg akarlak ajándékozni.” Krisztus pontosan erre utal, amikor így szól: „Ne félj, te kicsiny nyáj, mert úgy tetszett a ti Atyátoknak, hogy nektek adja az országot!” (Lk 12,32) Ezért tűnik számunkra, akik csupán emberek vagyunk, olyan nagy dolognak az, hogy Krisztus egy királyságot akar adni nekünk, míg ez az ő számára csupán csekélység.

Láthatjátok tehát, hogy az emberi természet az evangélium ellensége, mert rossz úton törekszik felfelé, és a jó cselekedetek által akar igaz lenni. Egy fekete, fehér vagy kék szerzetesi fejfedő, egy hosszú kabát vagy egy nagy tonzúra viselése nem segít abban, hogy keresztyénnek neveztesse. Nem, a szerzetesi regula semmit sem ér, Krisztus előtt kell leborulnod. Ám a zsidók és szerzetesek szíve nem akarja elfogadni, hogy az emberi cselekedeteket egészében el kell vetni. Röviden szólva: hit által minden alávettetik az embernek, ahogy azt Pál is kijelenti (vö. Róm 8,2).

Vagyis az örök Istennél kell keresnünk a hitet, az örök életet, a kegyelmet, az irgalmasságot és az összes jót. Mindezeket ő az embernek is akarja adni, erre kell nyugodtan támaszkodnunk, és ebben kell bizakodnunk, hogy Krisztus minden java a miénk, pusztán kegyelemből és cselekedeteink nélkül. Mert ha a saját cselekedeteink által kellene üdvözlőnlünk, akkor Krisztus semmi sem volna. Ebből is láthatjátok, hogy a cselekedetek egyáltalán nem segítenek hozzá az üdvösséghez, sem ahhoz, hogy méltán hívassunk keresztyénnek. A karthauziak, a ferencesek vagy egyéb prédikáló rendek sem adhatják nekem az üdvösséget, mint ahogy azt már régóta akartuk. Nem, ők képtelenek erre, mert alá vannak vetve a halálnak, ahogy Pál is mondja: „Én pedig meghaltam, és kitűnt, hogy éppen az életre adott parancsolat lett halálommá.” (Róm 7,10) Ezért foglalom így össze röviden, <351> hogy minden szerzetes és apáca az ördögé – mert mindnek ez lesz a vége! –, mert az üdvösséggel kapcsolatban minden reményüket a szerzetesi kalapokba, tonzúrákba vagy jó cselekedetekbe vetik, és azt remélik, hogy ezek által jutnak üdvösségre, bár ezek a dolgok nem segíthetnek rajtuk, és általuk éppen ezért nem

is fognak üdvözülni, hiszen cselekedeteik Isten szemében semmik. Azt hiszed talán, hogy azért lesz a tiéd a mennyek országa, mert a kályha mögött heverészel, és elimádkozol két zsoltárt? Nem, nem fogod elnyerni azt törekvéseid által.

Ezért figyeljünk arra, hogy valóban a miénk-e Krisztus, hogy befogadhassuk őt, és így szólhassunk: „Drága mennyei Atyám! Nekem adtad a Fiadat, hogy általa üdvözüljek, és minden jóban részesüljek. Most megvizsgálom magam, és hiszem, hogy ő az enyém, és nekem adatott. Jelként adtad nekem a te valóságos testedet és véredet, az úrvacsorát és a keresztséget, melyekre teljes bizalommal hagyatkozom.” A test összes gyönyörét el kell vetni, hogy ne uralkodhassanak rajtunk. Emiatt parancsolja Krisztus a hajadonoknak, hogy menjenek férjhez, és a férfiaknak pedig, hogy nőüljenek meg (vö. 1Kor 7,9). És ezért mennek a szerzetesek és az apácák kolostorba, hogy megőrizték szüzességüket. De ha így nagyon szenvednek, akkor meg kell házasodniuk.

Ha miénk Krisztus az igaz hittel együtt, akkor ő megengedi, hogy úgy éljünk, hogy hitünk megerősödjön, és a jó cselekedeteimmel felebarátom hasznára és segítségére legyek. Hiszen a keresztség és a hit nélkül nem tudnék felebarátomon segíteni és cselekedeteim által hitre segíteni őt, hogy kövessen engem, hiába neveznének kereszténynek. Az ember pedig folyton azon munkálkodik, miután eleget tett Krisztus parancsolatának, hogy úgy bánjon felebarátjával, ahogy Krisztus övele, és arra törekszik, hogy mindenkinek a javát szolgálja. Így lakozik benne Krisztus, és egyedül felebarátja lelki épüléséért él, hogy mindenki számára példaként szolgálhasson, és mindent a szeretet által hajtson végre. Éppen így kellene a fejedelmeknek és a hivatalnokoknak a szeretet által végezniük a szolgálatukat: ha munkáját jól végzi, akkor nem kell azzal dicsekednie, hogy kegyes és jóindulatú az emberekkel szemben, mert Isten nem felejt el megjutalmazni őt, nem, ezt teljesen Istenre kell bízni. Ezért kell a szeretetnek irányítania a szerzetes egész életét, aki nem mondhatja: „Ej, magasztaltam Istent, hogy ezáltal üdvözülhessek.” Ha így tesz, akkor megtagadja Krisztust, mert ezzel nem segít felebarátján, és még ha rózsafüzérekkel teleaggatott kabátban menne is Krisztushoz, mindez mégsem segítene rajta. Sőt ha még össze is gyűjtené az összes halat szálkástól, amit böjt alatt evett, még azzal sem érne el semmit.

Hit nélkül nem fogsz üdvözülni. Ezért akarja Péter apostol, hogy úgy vágyjunk az evangéliumra és a hitre, mint a csecsemő a tejre (1Pt 2,2). A csecsemő azért iszik tejet, hogy erősebb legyen, és nem azért, <352> hogy ember legyen, hiszen már eleve az. Vagyis ha már van hitem, akkor üdvözültem is mindennemű érdem és cselekedet nélkül. Ebből következik tehát, hogy egyedül a hit éri el az üdvösséget, és nem a cselekedetek. Mert Isten műve, a szeretet, mely ma is tanít minket az evangélium által, ezután is munkálkodik. Tehát ha valaki azt veti a szemetekre,

hogy tiltjuk a jó cselekedeteket, akkor így feleljetek neki: „Senki sem tiltja a jó cselekedeteket, csak rámutatnak a visszaélésre, hogy senki se vesse bizalmát abba a parancsolatba, mely arra indít, hogy cselekedjünk felebarátunk javára.”

Ha segíték felebarátomon, akkor méltán hívhatnak engem kereszténynek, de Istennek nincs szüksége a saját cselekedeteinkre. Erre alapozz! Ebből következik az is, hogy nekünk, hívóknak Krisztus üdvösség és vigasz, ám a szerzeteseknek bolondság, mert az evangélium nem hoz nekik annyit a konyhára, mint azelőtt a saját törvényük, és emiatt üldöznek minket. De türelemmel vegyétek magatokra Krisztus keresztjét, hogy békességgel elszenvedhessétek az üldözést, ha egyszer másként szeretnétek keresztények lenni. Viseljétek szíveteken a hitet és keresztény mivoltotokat, mert erre nagy szükségetek van nektek is és nekem is. Az egész evangéliumban semmi másról sem hallhatunk többet, mint a hitről és a szeretetről, ahogy azt ma reggel is mondtam. Mindez nagyon nehezen fér a tétlen szerzetesek és az alvó emberek fejébe, emiatt kell értük imádkoznotok Istenhez.

Hívjuk segítségül Istent! Ámen.

34. Az idegen hitről²²⁹ és hatalmáról

Mt 8,1–13

[Wittenberg, 1525. január 22.]

WA 17/II: 78–88 (német); Mü³ 4: 275–284; HLSt Po. 40. sz. Szakirodalom: Kolb 1999. (Bellák Erzsébet ford.)

[...] ²³⁰

<78> Mivel most lehetőség kínálkozik, és az evangélium e szakasza is alkalmat ad rá, szükséges beszélnünk egy keveset az idegen hitről és hatalmáról, leginkább a kisgyermekéért érzett féltő aggodalom miatt, akiket keresztvíz alá tartunk, és akik nem saját hitük, hanem mások hite által üdvözülnek. Még soha sem foglalkoztunk ezzel a témával, ám most sort kell kerítenünk rá, hogy tőlünk telhetően elejét vegyük az elkövetkező veszélyeknek és tévelygéseknek.

²²⁹ Luther az alábbiakban *idegen hiten* (*fides aliena, fremder Glaube*) azt a hitet érti, ami nem saját (*fides propria, Eigenglaube*), hanem másvalakié. Az *idegen* kifejezés ebben az összefüggésben egy másik személyre vonatkozik, nem pedig egy másik hittartalomra. A fordításban ezt a különbséget nem tudtuk érzékeltetni.

²³⁰ WA 17/II: 72–78: a vízkereszt utáni 3. vasárnap evangéliumi szakaszának részletes magyarázata.

<79> Először is ragaszkodjunk erősen és szilárdan ahhoz az alapvetéshez, hogy senki sem üdvözülni másvalaki hite vagy igaz mivolta által, hanem csakis a sajátja által, ahogy ennek a fordítottja is igaz, vagyis hogy senki sem kárhozik el másvalaki hitetlensége vagy bűnei miatt, hanem csakis a saját hitetlensége miatt, ahogy azt Márk evangéliuma világosan és tisztán kijelenti az utolsó fejezetben: „Aki hisz és megkeresztelkedik, üdvözülni, aki pedig nem hisz, elkárhozik.” (Mk 16,16) Vagy ahogy Róm 1,17 mondja: „Az igaz ember pedig hitből fog élni.”²³¹ És Jn 3,16: „hogy aki hisz őbenne, el ne vesszen, hanem örök élete legyen”. Vagy: „Aki hisz őbenne, az nem jut ítéletre, aki pedig nem hisz, már ítélet alatt van.” (Jn 3,18) Világos és nyílt beszéd ez, melyben mindenkinek saját magának kell hinnie, és saját hit híján senki sem segítheti ki az embert idegen hittel. Történjék velünk bármi, nem tántorodhatunk el ezen ígéktől, és nem tagadhatjuk meg őket. Inkább hagyjuk veszni az egész világot, mint hogy megváltoztassuk ezt az isteni igazságot. Ha netán valaki valamilyen megcáfolhatatlannak tűnő érvet hozna fel ez ellen, melyre nem tudsz méltó módon megfelelni, akkor inkább valld meg, hogy nem érted a dolgot, és ajánld magad Isten kezébe, nehogy bármilyen módon kétségbe vond e világos beszédet. Legyenek bár pogányok, zsidók, törökök, kisgyermek és a világ összes teremtménye, igazat kell adnunk az igének, aminthogy igaz is marad.

Az most a kérdés, hogy mi a helyzet a kisgyermekkel, akiknek még nem fejlődött ki az értelmük, és így nincs saját hitük, ahogy meg van írva Róm 10,17-ben: „A hit hallásból van, a hallás pedig Isten igéje által.” (KG)²³² Mivel a kisgyermek nem hallgatják és nem is értik Isten igéjét, így nincs saját hitük sem. A neves egyetemek szofistái²³³ és a pápista gazfickók a következő választ ötlötték ki erre a kérdésre: a gyermekeket nem a saját hitükre, hanem az egyház hitére keresztelik, melyet a keresztszülők vallanak meg a keresztelőn. Így pedig megbocsáttatnak a gyermek bűnei a keresztség erejénél és hatalmánál fogva, és kegyelem által saját hit adatik neki, hogy újjászületett gyermekké legyen a víz és a Szentlélek által.

Ha viszont megkérdézzük tőlük, hogy min is alapszik a válaszuk, és hol találjuk megírva ezt a Szentírásban, akkor csak sötétségben tapogatóznak, vagy doktori fejfödőjükre mutatnak, így szólván: „Mi, akik ezt állítjuk, magasan képzett tudósok vagyunk, így amit mondunk, igaz, ne kérdezősködj tovább!” Hiszen

²³¹ Pál apostol itt Hab 2,4-et idézi.

²³² Luther így idézi ezt a helyet: „A hit hallásból van, a hallás pedig Isten igéjének prédikálása által.”

²³³ Eredetileg egy görög filozófuscsoport neve, a reformáció korában a túl filozofikussá vált skolasztikus teológia gúnyneve.

majd' minden tanításuk máson sem alapul, mint saját álmaikon és önhittségükön! <80> Állításaik legfőbb védelmeként pedig valami légből kapott idézetet vetnek elének Szent Ágostontól vagy valamely más egyházatyától. Ám ez számunkra nem bizonyul elégségesnek olyan kérdéseknél, melyek a lélek üdvösségét érintik, hiszen ők maguk és az összes egyházatyá is csak emberek voltak. Ki áll nekem jól azért, hogy igazat mondanak? Ki akar arra hagyatkozni és azért meghalni, amit ők az Írás és Isten ígéje nélkül állítanak? Szentek ide vagy oda, nem számítanak, ha arról van szó, hogy örökre elveszíthetem vagy megmenthetem a lelkemet, és nem hagyatkozhatom az összes angyalra és szentire sem, különösen nem egyre vagy kettőre, ha nem Isten ígését mutatják fel nekem.

Olyan messzire jutottak ebből a hazugságból kiindulva, hogy azt tanították, sőt még most is ragaszkodnak ehhez a tanításhoz, hogy oly nagy ereje van a szentségnek, hogy hit nélkül is elnyered a kegyelmet és a bűnök bocsánatát a szentséggel élve – amennyiben előzőleg nem vétkeztél –, minden hit nélkül is. Ezt a légből kapott tanításukat az előbbi véleményükre alapozzák, hogy a kisgyermek is hit nélkül részesülnek a kegyelemből, csupán a keresztség hatalma és ereje által. Ezért alkalmazzák ugyanezt a mércét a felnőttekre és az összes emberre, s mindezt úgy mondják ki, hogy csak a saját fejük után mennek. Ezzel pedig mesterien kiirtották a keresztény hitet, sőt fölöslegessé tették azt, és mindent a saját cselekedeteinkre és a szentségek hatalmára alapoztak. Éppen eleget írtam már erről Leó pápa bulláinak cikkelyeivel kapcsolatban.²³⁴

A korai szent atyák valamivel jobban, ha nem is elég világosan beszéltek erről a dologról. Még csak nem is említik a szentségnek ezt a kitalált erejét, hanem azt mondják, hogy a kisgyermeket a keresztény egyház hitében keresztelik. Ám mivel nem fejtik ki részletesen ama nézetüket, hogy mi módon is jön a kisgyermek segítségére az egyház keresztény hite, és hogy általa saját hithez jutnak-e, vagy így csupán a keresztény hitből részesülnek, míg maguk saját hit nélkül kereszteltetnek meg, ezért a szofisták, mivel a hit ellenségei, odáig viszik a szent atyák tanainak magyarázatát, hogy a gyermekek saját hit nélkül kereszteltetnek meg, és egyedül az egyház hitében nyernek kegyelmet. Így a hitnek meg kell lapulnia, mert a szofisták csupán a cselekedeteket tudják piedesztálra emelni. Sosem gondolkodnak el azon, hogy tévedtek-e a szent atyák, vagy hogy ők maguk jól értették-e az atyákat.

Óvakodj ettől a méregtől és tévelygéstől még akkor is, ha ez lenne az összes egyházatyá és zsinat egyöntetű véleménye, mert nem áll meg, hiszen nem az Íráson

²³⁴ Az *Eck-féle bullákról* (1520), WA 6: 579–594; Az *Antikrisztus bullája ellen* (1520), WA 6: 614–629; A *pápa könyveinek elégetése* (1521), WA 7: 161–182; lásd LVM I. köt.

alapszik, <81> hanem csupán emberi tévtanítás és hagymázás álomkép. Ráadásul egyértelműen szöges ellentétben áll Krisztus előbbi, fő kijelentésével: „Aki hisz és megkeresztelkedik, üdvözülni.” (Mk 16,16) Tehát röviden így zárhatjuk le az eddigieket: a keresztség nem segít azokon, és nem is szolgáltatható ki azoknak, akiknek nincs saját hitük, és senkit sem szabad megkeresztelni, akinek nincs saját hite, ahogy azt Szent Ágoston is mondja: *Non sacramentum iustificat, sed fides sacramenti*, vagyis: „Nem a szentség tesz igazzá, hanem a szentségben való hit.”²³⁵

Emellett még vannak néhányan, akik úgy tartják, mint a valdensek is, hogy mindenkinek saját hittel kell rendelkeznie, s ezen hit által kell befogadni a keresztséget és a szentséget, mert ha ez nem így van, akkor nem használ az embernek sem a keresztség, sem az úrvacsora. Az iméntiek alapján igazuk is van. A valdensek azonban ennek ellenére ugyancsak megkeresztelik a kisgyermeket, akikről ők is azt tartják, hogy nem rendelkeznek saját hittel. Ez a szent keresztség kigúnyolása, sőt még a második parancsolat ellen is vétének, amennyiben szándékosan könnyelműen és hiába használják Isten nevét és ígét. Nem segít rajtuk az a kifogás sem, amikor azt mondják, hogy a gyermeket jövő hitükre tekintettel keresztelik meg, amikor kinyílik az értelmük, hiszen a hitnek már a keresztség előtt vagy a keresztség során jelen kell lennie, különben a gyermek nem szabadul meg az ördögtől és a bűnöktől.

Ha tehát véleményük helytálló lenne, akkor minden, amit a gyermekkel a keresztségben tesznek, csak hazugság és gúnyolódás. Hiszen a keresztelést végző azt kérdezi, hogy hisz-e a gyermek, és mi helyette mondjuk ki az igent, és hogy meg akar-e keresztelkedni, mi pedig itt is helyette válaszolunk igennel. Mégsem keresztelnék meg helyette másvalakit, hanem őt magát keresztelik meg. Emiatt kell a gyermeknek magának is hinnie, különben a keresztszülők hazudnának, amikor azt felelik helyette: „Hiszek.” A keresztelést végző személy pedig kihirdeti, hogy a gyermek újjászületett, megbocsáttattak a bűnei, megszabadult az ördögtől, és ennek jeleként egy fehér ingecskét ad rá, sőt úgy bánt vele, mint Isten új, szent gyermekével. Mindez hazugság volna, ha nem lenne ott a gyermek saját hite. Sokkal jobb volna, ha soha egyetlen gyermeket sem keresztelnének meg, mint hogy így bohóckodjanak és kuruzsoljanak Isten ígétével és az általa rendelt szentséggel, mintha bálványisten vagy bolond lenne.

Az sem segít, ha három részre osztják Isten országát: az első a keresztény egyház, a másik az örök élet, a harmadik pedig az evangélium. Ennek megfelelően

²³⁵ Luther más írásaiban világosan megkülönbözteti, hogy az idézett mondat nem Ágoston műveiből való, hanem az ő teológiai véleményét csattanósan összefoglaló közkeletű tantétel (*dictum commune*). Pl. WA 1: 324.

azt tanítják, hogy a gyermekeket a mennyország elérése érdekében kereszteszik meg az első és a harmadik részre, vagyis nem azért kereszteszik meg őket, hogy így üdvözljenek, és elnyerjék a bűnbocsánatot, hanem azért, hogy bevétessenek a keresztyénységbe, és eljussanak az evangéliumhoz. Ez csupa értelmetlen beszéd, mely az ember saját sötétségének szüleménye. <82> Hiszen nem juthatok el úgy a mennyországba, hogy a keresztyének közé jövök, és hallgatom az evangéliumot, amit a pogányok is megtehetnek, akár keresztség nélkül is. Azáltal sem fogsz üdvözlölni, ha az első, második vagy harmadik módon beszélsz a mennyországról, vagy ahogy csak akarsz. Az viszont az igazi üdvösség, ha élő tagja vagyok a keresztyénységnek, és nemcsak hallgatom az evangéliumot, hanem hiszek is benne. Máskülönb az ember éppúgy jutna a mennybe, mintha egy tuskót vetnék a keresztyének közé, vagy ahogy az ördög is köztük van (vö. Jn 6,70). Ezért nem ér semmit ez a tanítás.

E nézetből következik az is, hogy akkor két keresztség létezne a keresztyén egyházban, és a gyermekek más keresztségben részesülnének, mint a felnőttek. Pál apostol azonban azt mondja Ef 4,5-ben: „Egy az Úr, egy a hit, egy a keresztség.” Mert ahol a keresztség nem adja meg, illetve teszi ugyanazt a gyermekekkel és a felnőttekkel, ott az nem is ugyanaz a keresztség, sőt nem is nevezhető keresztségnek, hanem csupán a keresztség mímelése és kigúnyolása, mivel nem létezik azon kívül más keresztség, mint ami üdvözít minket. Ahol úgy tudják vagy úgy tartják, hogy nem üdvözít, ott jobb, ha ki sem szolgáltatják. Ha pedig mégis kiszolgáltatják, akkor valójában nem a keresztyén keresztséggel élnek, mert nem hiszik, hogy képes megadni azt, amit a keresztségnek meg kell adnia. Ezért ez egy másfajta, idegen keresztség. Emiatt aztán valóban szükséges volna, hogy a valdenses újrakereszteszteszjenek, mint ahogy a mieinket is újrakereszteszik, mivel nem csupán hitetlenül vették a keresztséget, hanem a hit ellenében is, sőt Isten kigúnyolására és nevének megszeplősítésére egy másik, idegen, nem keresztyén keresztséget szolgáltatnak ki.

Ha nem tudjuk ennél jobban megválaszolni ezt a kérdést, és nem tudjuk bizonyítani, hogy maguk a kisgyermekek hisznek, és saját hitük van, akkor teljes szívemből azt ajánlom inkább mindenkinek, hogy a lehető leghamarabb álljunk el örökre a kisgyermekek keresztesztelésétől, nehogy efféle bolondozással és üres kuruzslással kigúnyoljuk és káromoljuk Isten magasságos fenségét.

Ezért most azt mondjuk, és azzal zárjuk a kérdést, hogy a gyermekek maguk is hisznek a keresztségkor, vagyis saját hitük van. Hiszen Isten cselekszik bennük a keresztesztülők könyörgése és közbenjárása által a keresztyén egyház hitében. Ezt nevezzük hát az idegen hit erejének. Nem mintha bárki is üdvözlhetne általa,

hanem inkább közbenjárása és segítsége által saját hitet kaphatunk Istentől, mely által üdvözülünk.

Ugyanez a helyzet természetes életemmel és halálommal kapcsolatban is: előbb meg kell születnem ahhoz, hogy éljek, és senki sem születhet meg helyettem, hogy rajta keresztül éljek. Ám anyám és a bába valóban hozzájárulhat életével születésemhez, hogy ezáltal éljek. Ugyanígy magamnak kell elszenvednem a halált ahhoz, hogy meghaljak, és senki más halála sem teheti azt velem, hogy én legyek halott. Mégis kétségkívül hozzásegíthet a saját halálomhoz az a valaki, <83> aki megrémiszt, megfojt vagy megsemmisít. Senki sem mehet helyettem a pokolra, de félrevezethet tévtanításokkal és gonosz életével olyannyira, hogy saját tévelygésem miatt kerülök aztán oda, melyet elfogadtam tőle. Az is épp így igaz, hogy senki sem juthat helyettem a mennybe, ám segíthet nekem igehirdetéssel, tanítással, feddéssel, hogy hitet kapjak Istentől, mely által üdvözülhetek. A százados sem gyógyult meg szolgálja gutaütéséből, ám azt elérte, hogy a szolgálja maga meggyógyuljon (Mt 8,5–13).

Ebben az esetben is azt mondjuk tehát, hogy a gyermekeket nem a keresztszülők vagy az egyház hitében kereszteljük meg, hanem a keresztszülők és a kereszténység hite szerzi meg számukra könyörgés által a saját hitüket, melyben megkeresztelkednek, és mely által önállóan hisznek. Erős alapot jelentő igékkel bírnak ezzel kapcsolatban: Mt 19,13–15; Mk 10,13–16; Lk 18,15–17. Néhányan gyermekeket vittek az Úr Jézushoz, hogy vesse rájuk a kezét, a tanítványok pedig el akarták kergetni őket. Ekkor azonban Jézus megdorgálta a tanítványokat, szeretettel átölelte a gyermekeket, és kezét rájuk téve megáldotta őket, így szólva: „ilyeneké a mennyek országa” (Mt 19,14). Senki sem foszthat meg minket ezektől az igéktől, és elfogadható okkal meg sem lehet cáfolni őket. Hiszen itt az áll, hogy Krisztus nem engedi, hogy a tanítványok megtiltsák az embereknek, hogy a gyermekeket hozzá vigyék. Sőt meg is parancsolja, hogy engedjék hozzá a gyermekeket, majd megáldja őket, és nekik adja a mennyországot; jegyezzük meg hát jól ezt az igét!

Minden kétséget kizáróan mindez a természetes értelemben vett gyermekekről íratott meg, és nem helyes úgy értelmezni Krisztus szavait, mintha a lelki értelemben vett gyermekekről beszélne, akik az alázat miatt kicsinyek.²³⁶ Hiszen valóságos kicsi gyermekekről volt szó, akiket Lukács az *infantes* szóval jelöl,²³⁷ és Jézus őket áldja meg, illetve említi: „ilyeneké a mennyek országa” (Mt 19,14). Hogyan is vélekedjünk hát erről? Ha azt akarjuk mondani, hogy nincs a gyermekeknek saját hitük, akkor nem igaz az előző kijelentés: „aki pedig nem hisz, elkárhozik” (Mk

²³⁶ Az eredetiben: *natürliche Kinder* és *geistliche Kinder*.

²³⁷ A Vulgata latin fordításában. A görög szöveg szerint: *paidion*.

16,16). Ekkor viszont Krisztus is hazug vagy szemfényvesztő, mivel azt mondja, hogy a gyermekeké a mennyek országa, és nem beszél kellő komolysággal az igazi mennyországról. Értsd Krisztus e szavait, ahogy csak akarod, de itt az áll, hogy vigyük hozzá a gyermekeket, és nem szabad elkergetni őket. Ha pedig a színe elé visszük őket, akkor arra kényszerít minket, hogy higgyük, megáldja őket, sőt a mennyországot is nekik adja éppen úgy, ahogy az igében szereplő gyermekekkel is teszi. S nem akarja, hogy másként járjunk el mindaddig, amíg ez az ige megáll: „Engedjétek hozzám jönni a kisgyermekeket, és ne tiltsátok el tőlem őket.” (Mk 10,14) Nem kevesebbet kíván tehát tőlünk, mint hogy higgyük: ha hozzá visszük őket, szeretettel viszonyul a gyermekekhez, rájuk helyezi a kezét, és megáldja őket, ráadásul a mennyet is nekik adja, amíg csak igaznak bizonyul az ige, hogy megáldotta azokat a gyermekeket, akiket hozzá vittek, sőt a mennyet is nekik adta. Ki tudna elsiklani ez ige fölött? Ki lenne olyan merész, hogy az igének el-lentmondva nem engedné, hogy a gyermekek részesüljenek a keresztségben, vagy ne hinne abban, hogy Jézus megáldja őket, ha hozzá mennek?

<84> Krisztus most is éppen úgy jelen van a keresztségben, mint akkor, mivel pedig mi, keresztények jól tudjuk ezt, nem szabad megtagadnunk a gyermekektől a keresztséget. Abban sem szabad kételkednünk, hogy mindnyájukat megáldja, akik hozzá jönnek, épp, ahogyan akkor tette. Nem is marad más, mint azok imádsága és hite, akik hozzá vitték a gyermekeket. Ők azzal segítenek a gyermekeknek, hogy Jézushoz viszik őket, hogy megáldja és a mennyországban részesítse őket, ami nem lehetséges saját, önálló hitük nélkül, ahogy azt már említettem. Ezért mondjuk mi is azt, hogy a gyermekeket idegen hit és cselekedet hozza a keresztlőre, ám amikor oda jutnak, és a lelkész vagy a keresztelést végző személy Krisztus helyett foglalkozik velük, akkor megáldja őket, és nekik adja a mennyországot. Mivel a lelkész szavai és cselekedetei magának Krisztusnak a szavai és cselekedetei.

Ezt erősíti meg János apostol is első levelében, amikor így szól: „Írok nektek, gyermekek, [...] írok nektek, apák, [...] írok nektek, ifjak.” (1Jn 2,12–13) Úgy tűnik nem elegendő, hogy csupán az ifjaknak írjon, ír még a gyermekeknek is. Arról ír, hogy megismerték az Atyát. Ebből arra következtethetünk, hogy az apostolok a gyermekeket is megkeresztelték, és úgy tartották, hogy a gyermekek hittek, és megismerték az Atyát, mintha értelmük már nyiladozott volna, és tudnának olvasni. Lehetséges ugyan a *gyermekek* szót az idősekre is alkalmazni, ahogy Krisztus is nevezi tanítványait,²³⁸ mégis bizonyos, hogy János itt azokról beszél, akik fiatalabbak az ifjaknál. Úgy tűnik, azokat nevezi így, akik a tizenöt vagy

²³⁸ A *tanítvány* németül: *Jünger*, mely ugyanúgy a *jung* ('fiatal, ifjú') szóból ered, mint az imént idézett, János levelében szereplő *Jüngling* (ifjú) kifejezés.

tizenennyolc éves kort sem érték még el, sőt nem zárja ki a kicsinyeket sem, egész az egyéves apróságokig, hiszen mindőjüket gyermekeknek nevezzük.

Látni szeretnénk viszont az okot, hogy miért is nem tartják hívőnek a gyermekeket. Azt mondják: „Mivel még nem nyílt ki az értelmük, nem hallgathatják Isten igéjét. Ám ahol nem hallgatják az igét, ott a hit sem születhet meg, ahogy Róm 10,17 mondja: »A hit hallásból van, a hallás pedig Isten igéje által.« (KG) stb.” Mondd csak, keresztény beszéd az, ha ekképp ítéljük meg Isten cselekedeteit, saját tetszésünk szerint? A gyermekek azért nem képesek hinni, mert nem nyiladozik az értelmük? Hogyan lehetséges az, hogy te ilyen értelemmel már el is távolodtál a hittől, a gyermekek pedig értelmük hiánya miatt jutottak hitre? Kedves barátom! Mit használna a hitnek és Isten igéjének az értelem? Hát nem pontosan az értelem az, ami a leginkább ellenáll a hitnek és Isten szavának, hogy általa senki sem juthat hitre, sőt Isten igéjét sem szenvedheti? Hiszen oly elvakult és gyalázatos, hogy miatta meg kell halnunk, és olyanokká leszünk, mint a bolondok, sőt ostobábbá és értetlenebbé válunk a kisgyermekeknél is, ha nem úgy leszünk hívőkké és nem úgy fogadjuk be Isten kegyelmét, mint ahogy azt Krisztus mondja Mt 18,3-ban: <85> „Bizony, mondom néktek, ha meg nem tértek, és olyanok nem lesztek, mint a kisgyermekek, nem mentek be a mennyek országába.” Mily gyakran tárja elénk Krisztus, hogy gyermekekké és bolondokká kell lennünk, az értelmet pedig kárhoztatja!

Mondd hát meg nekem, milyen értelme volt a gyermekeknek, akiket Krisztus szeretettel fogad, megáld, és akikkel a mennyet is megosztja? Ők talán nem voltak értelem híján? Akkor hát miért hozatja őket magához, és miért áldja meg őket? Honnan tettek szert olyan hitre, ami a mennyország gyermekeivé teszi őket? Bizony épp onnan, hogy még értelem nélküliek és bolondosak, így pedig alkalmasabbak a hitre, mint az idősebbek, akik már értelemmel bírnak, és akiknek az értelem mindig az útban áll, s nem akarják átpréselni a nagy fejüket a szoros kapun (Mt 7,13–14). Az értelmet és munkáit nem kell tekintetbe vennünk, ha a hitről és Isten művéről beszélünk. Itt egyedül Isten cselekszik, az értelem pedig halott és vak; Isten művével szemben olyan, mint egy esztelen fatuskó, hogy igaznak bizonyuljon az Írás, mely azt mondja: „Az Úr csodásan működik az ő szentjeiben.”²³⁹ (SalBölcs 10,17) Vagy ahogy Ézs 55,9-ben meg van írva: „Mert amennyivel magasabb az ég a földnél, annyival magasabbak az én utaim a ti utaitoknál.”

De mivel oly mélyre merültek az értelemben, saját okoskodásuknál fogva kell őket megragadnunk. Mondd meg nekem, miért csak akkor kereszteled meg az embereket, ha már értelemre jutottak? Te azt feleled: „Hallja Isten szavát, és hisz.”

²³⁹ MBT: „Megadta a szenteknek fáradozásaik jutalmát, csodákkal teli úton vezette őket.”

Én viszont azt kérdezem: „Honnan tudod ezt?” Válaszod a következő: „Szájával vallást tesz.” De mi a helyzet akkor, ha csalárd módon hazudik? Bizony, nem láthatsz a szívébe! Nahát, akkor te nem más indokkal keresztelesz, mint hogy az ember külsőleg tanúságot tesz, és nem is vagy biztos a hitében, így hát azt kell gondolnod: ha szívében nincs több annál, mint amit külsőleg tapasztalsz, akkor nem segít rajta sem a hallás, sem a hit vagy annak megvallása, mert ez csak tévképzet lehet, nem igazi hit. Ki vagy hát te, hogy azt mondd: a külsődleges hallás és hitvallás szükségesek a keresztséghez? Vagyis ahol ezek nincsenek jelen, ott nem szabadna kiszolgáltatni a keresztséget? Ahol pedig megvan, ott kell keresztesztelnünk? Pedig be kell ismerned, hogy a hallás és a hit megvallása is bizonytalan, és nem elégséges a keresztség befogadásához. Mi alapján keresztelesz akkor? Mire alapozod tehát, hogy kétség esetén megvonod a keresztséget?

Ha pedig nincs mire alapoznod, akkor közénk kell állnod, és azt kell mondanod, hogy nem kell többet tenned vagy tudnod annál, mint hogy azok felől, akiket hozzád visznek, hogy megkereszteld őket, és akik részére tőled a keresztséget követelik, hinned kell, avagy Istennek kell ajánlanod, hogy vajon lélekben igazán hisznek-e vagy sem; így mentes vagy a büntől, és helyesen keresztelesz. Miért nem akarod ebben részesíteni a gyermekeket, akikről Krisztus megparancsolta, hogy vigyék őket hozzá, mert meg akarja áldani őket? <86> Inkább akarod előbb a külsődleges hallást és hitvallást, amit bizonytalannak tartasz, és amiről nem gondolod, hogy elegendő a keresztesztelendőnek magához a keresztséghez? És Krisztus világos szavától is eltérsz a bizonytalan külsődleges halláshoz való ragaszkodásod miatt, holott ő megparancsolja, hogy vigyék hozzá a gyermekeket.

Mondd meg hát azt is: hol marad a keresztesztény ember értelme, amikor éppen alszik, és hogyhogy nem hagyja el a hit és Isten kegyelme ekkor sem? Ha a hit itt is képes megmaradni észrevétlenül az értelem segítsége nélkül, akkor miért ne történhetne ugyanígy a gyermekek esetében is, mielőtt az értelem bármit tudna e dologról? Elmondhatnánk mindezt példaképpen azokról az órákról is, amikor a keresztesztények élnek, dolgoznak vagy egyéb teendőiket végzik, amikor nem foglalkoznak értelmükkel vagy hitükkel, ám a hit nem távozik el tőlük. Isten művei csodások és titokzatosak, ott és akkor mennek végbe, ahol és amikor csak akarja, azaz jóval magasztosabbak és jóval mélységesebbek annál, hogy ítélhessünk felőlük (vö. Ézs 55,8–9; Róm 11,33).

Mivel Krisztus itt azt parancsolja, hogy ne kergessük el a kisgyermekeket, akik hozzá jönnek, hogy megáldja őket, és azt sem követeli meg tőlünk, hogy legyünk biztosak a szív hitbéli mértékében, és mivel a külsődleges hallás és a hit megvallása nem elégséges a megkeresztelt számára, maradjunk meg annál, hogy számunkra, vagyis keresztesztelők számára elég, hogy halljuk a megkeresztelt

hitvallását, aki magától járul a keresztséghez. Mindezt pedig azért, hogy ne lelkiismeretünk ellenére szolgáltsuk ki a szentséget olyanok számára, akiktől semminemű gyümölcsöt sem remélhetünk. Ám ha megnyugtadják lelkiismeretünket azzal, hogy felkeresnek minket, és hitvallást tesznek, hogy valóban szentségként szolgálthatjuk ki a keresztséget, mely kegyelmet ad, akkor bocsánatot nyerünk. Ha hite nem valódi, akkor ajánljuk Isten kezébe. Hiszen a keresztséget nem haszontalan dologként adtuk, hanem abban a meggyőződésben, hogy hasznos.

Mindezt azért mondom el, hogy ne bánjunk oly könnyelműen a keresztséggel, mint azok, akik vakmerőségükben akkor is kiszolgáltatják, ha semmi haszna vagy értelme sincs. Ezzel ugyanis bünt követnek el azok, akik keresztesnek, mert szándékosan feleslegesen szolgáltatják ki Isten szavát és a szentséget, vagy lelkiismeretük szerint a szentség képtelen bármire is, ez pedig méltatlan módja a szentség kiszolgáltatásának, sőt egyidejűleg istenkísértés és istenkáromlás, hiszen ez nem a szentség kiszolgáltatása, hanem inkább a kigúnyolása. Amikor viszont a kereszteselendő hazudik, és nem hisz, akkor is helyesen jártál el, és megfelelő módon, tiszta lelkiismerettel szolgáltatad ki az igazi szentséget, mely használhatna a befogadójának.

Akik viszont nem maguktól járulnak a szentséghez, hanem odaviszik őket, ahogy Krisztus is megparancsolja nekünk, hogy vigyük hozzá a gyermekeket, azok hitét bízd csak azokra, akiknek megparancsolta, hogy a gyermekeket hozzá vigyék, és kereszteld csak meg őket ugyanezen parancs szerint így szólván: <87> „Uram, te hozod őket hozzám, és parancsolod, hogy kereszteljem meg őket, s bizonyára felelősséget is vállalsz értük. Én erre hagyatkozom. Nem szabad sem elűznöm, sem eltiltanom őket. Ha nem hallották az ígét, mely által hit ébred, ahogy az idősebbek, akkor ők a kisgyermekekhez hasonlóan hallják meg azt. Az idősebbek fülükkel és értelmükkel fogják föl az ígét, sokszor hit nélkül, ők viszont fülükkel értelem nélkül, ám hittel fogadják be azt. A hit pedig annál közelebb van, minél kevesebb az értelem és minél erősebb az, aki idehossa őket. Hiszen az idősebbeket a saját akaratuk vezeti ide.”

A képzelgőket az kísérti a leginkább, hogy az idősebbek értelemmel rendelkeznek, mely miatt úgy tűnik, mintha hinnének az ígében, melyet hallanak. Ezt nevezik hát hitnek. Azt is érzékelik, hogy a gyermekek értelme még nem nyiladozik, és ezért olybá tűnik, mintha nem is hinnének.

Azt azonban figyelmen kívül hagyják, hogy az Isten ígéjébe vetett hit egy másféle, sokkal mélyebb dolog, mint az, amit az értelem tesz Isten ígéjével. Hiszen Isten ígéje az ő egyedüli műve, mely minden értelem felett áll, és melyhez a gyermek éppen oly közel juthat, mint az idősebbek, sőt még közelebb is, és

az idősebbek is lehetnek éppen oly távol tőle, mint a gyermekek, sőt talán még sokkal távolabb is.

Az viszont értelem szülte emberi találmány, ha azt gondolom, hogy bizonyosság legyen a keresztséggel kapcsolatban. Így azonban mégis a gyermekkereszttség a legbiztosabb, éppen Krisztus ígéje miatt, mivel azt parancsolja, vigyük hozzá a gyermekeket, hiszen az idősebbek maguktól jönnek. Az idősebbekben pedig csalárdtság is megbújhat, a megnyílt értelem miatt, míg a gyermekekben semmi csalárdtság sem lehet, a rejtőzködő értelem miatt, melyben így Krisztus áldása munkálkodik, ahogyan megparancsolta, hogy vigyék hozzá a gyermekeket. Mily kitüntetett ige ez, melyet nem szabad szélnek eresztenünk, hiszen megparancsolja nekünk, hogy vigyük Krisztushoz a gyermekeket, és megbünteti azokat, akik elkergetik őket.

Ezzel azonban nem akarjuk meggyengíteni vagy elhagyni az igehirdetői hivatalt. Hiszen Isten sem azért rendeli el a prédikációt, hogy az ígét értelemmel hallgassuk, hiszen ebből nem származik gyümölcs, hanem egyedül a lelki igehirdetést tartja szem előtt, mely, ahogy mondják, a gyermekeknek is kiváltsága, sőt nagyobb mértékben is, mint az idősebbeknek. Így tehát ők is hallják az ígét, hiszen miben más a keresztség, mint az evangélium, melyhez elviszik őket, jóllehet csak egyszeri hallásra! Ám annál erősebb nyomot hagy bennük a keresztség, mivel Krisztus ezáltal befogadja őket, aki megparancsolta, hogy vigyük hozzá a gyermekeket. A felnőtteknek ugyan megvan az az előnyük, hogy gyakran hallják az ígét, és újra felidézhetik magukban. Ám náluk is ugyanaz a lelki hallás természete: nem sok prédikáció által vehető be, hanem egyszerre találhat meg, egyetlen igehirdetés során, mely örökre elegendő. Amit ezután hall, az ezen első állapotához képest vagy megjobbulására, vagy romlására van.

<88> Egy szó, mint száz, a gyermekek keresztsége és vigasza a következő ígében található: „Engedjétek, és ne akadályozzátok, hogy hozzám jöjjenek a kisgyermekek, mert ilyeneké a mennyek országa.” (Mt 19,14) Krisztus ezt mondta, és ő nem hazudik. Tehát bizonyára helyes és keresztényi dolog hozzá vinni a gyermekeket, ami pedig nem történhet másként, mint a keresztségben. Éppígy az is bizonyos, hogy mindazokat megáldja és részesíti a mennyország ajándékában, akik így jönnek hozzá, ahogy az ige is kijelenti: „mert ilyeneké a mennyek országa”. Legyen elég most ennyi erről.

35. Evangélium böjt 2. vasárnapjára (Reminiscere)

Mt 15,21–28

[Wittenberg, 1525. március 12.]

WA 17 II: 200–204 (német); Mü³ 6: 271–275; HLSt Po. 54. sz. Szakirodalom: ASENDORF 1986. (Bellák Erzsébet ford.)

<200> **21** Jézus azután elment onnan, és visszavonult Tírusz és Szidón területére.

22 És ekkor egy kánaáni asszony, aki arról a környékről jött, így kiáltott: „Uram, Dávid Fia! Könyörülj rajtam! Leányomat kegyetlenül gyöttri a gonosz lélek!”

23 Jézus azonban nem válaszolt neki egy szót sem. Erre odamentek hozzá tanítványai, és kérték: „Bocsásd el, mert utánunk kiáltozik.”

24 De ő így felelt: „Én nem küldtettem máshoz, csak Izrael házának elveszett juhaihoz.”

25 Az asszony pedig odaérve leborult előtte, és ezt mondta: „Uram, segíts rajtam!”

26 Jézus erre így válaszolt: „Nem jó elvenni a gyermekek kenyerét, és odaadni a kutyáknak.”

27 Az asszony azonban így felelt: „Úgy van, Uram! De hiszen a kutyák is esznek a morzsákból, amelyek uruk asztaláról hullanak.”

28 Ekkor így szólt hozzá Jézus: „Asszony, nagy a te hited, legyen úgy, amint kívánod!” És meggyógyult a leánya még abban az órában.

Az evangéliumnak ez a szakasza a teljes és szilárd hit tökéletes példáját tárja elénk. Ez az asszony ugyanis három nagy és kemény próbát áll ki, és igen jól megtanít minket arra, hogy mi a hit valódi módja és erénye, vagyis arra, hogy az nem más, mint szívbeli bizakodás Isten kegyelmében és jóságában, melyet az ige jelent ki, és mi is általa tapasztaljuk meg. Hiszen Szent Márk is azt mondja, <201> hogy a nő híreket hallott Jézusról (Mk 7,25). De miféle híreket? Kétségkívül jó híreket arról, hogy Jézus igaz életű férfi, aki szívesen segít mindenkinek. Az ilyen Istenről szóló hír az igazi evangélium és kegyelemhirdetés. Ez által ébredt hit ennek a nőnek a szívében. Mert ha nem hitt volna, akkor nem futott volna így Jézus után stb. Sokszor hallottuk azt is, ahogy Szent Pál azt mondja Róm 10,17-ben, hogy a hit hallásból van, vagyis az igének kell előbb hangzania, és ez az üdvösség kezdete.

Hogyan lehetséges hát, hogy sokkal többen vannak olyanok, akik hallották a jó hírt Krisztusról, és mégsem futnak utána, és nem is érdekli őket? A válasz a következő: a betegeknek van szükségük orvosra, az egészségesek nem is törődnek vele (Mk 2,17). Ám ez az asszonyka érezte, hogy mekkora szükségben van, ezért futott az édes illat után, ahogy azt Énekek 1,3-ban látjuk. Még Mózesnek is ez az útja: neki is meg kell tanulnia, hogy szembesüljön bűneivel, hogy édes és kellemes legyen számára a kegyelem. Ezért hiábavaló Krisztust barátságosnak és kedvesnek ábrázolni, ha előtte az ember nem jut alázatra az önismeret által, és el nem kezd Krisztus után vágyakozni, ahogy azt a *Magnificat*-ban is láthatjuk: „Éhezőket látott el javakkal, és bővelkedőket küldött el üres kézzel.” (Lk 1,53) Ezt mind vigasztalásul írták le a nyomorultaknak, a szegényeknek, a szűkölködőknek, a bűnösöknek és a megvetett embereknek, hogy minden nehézség közepette is tudják, hogy kihez meneküljenek vigasztalást és segítséget keresve.

De láthatjuk azt is, hogyan teszi próbára Krisztus választottai hitét, hogy az erős és szilárd legyen. Először is úgy, hogy a jó hír hallatán utána fussanak, és bizalommal járuljanak eléje, hogy velük is kegyelmesen jár el a felőle terjedő jó hír szerint. Krisztus viszont teljesen másként viselkedik, mintha azt akarná, hogy elveszítsék bizalmukat amiatt, hogy ellentmond a róla szóló jó hírnek, és ezért azt gondolhassák: „Ez az a jóságos, barátságos ember? Hát ezek azok a kedves szavak, amelyeket állítólag mondani szokott, és amelyekben bizakodtam? Ez nem lehet igaz. Ő az ellenséged, és nem akar rajtad segíteni, csak ennyit fog mondani nekem: »Nem akarok segíteni.« Még csak meg sem szólal.” Lásd, milyen kemény csapás ez, amikor Isten ilyen komornak és dühösnek mutatkozik, és teljességgel elrejtí előled kegyelmét. Akik szívük mélyén már megtapasztalták ezt, nagyon jól tudják, miről beszélek, és ilyenkor arra gondolnak, hogy Isten nem is akarja megtartani, amit mondott, hanem szószegővé lesz. Ez történt Izrael gyermekeivel is a Vörös-tengernél (2Móz 14), de átélte ezt sok más nagy szent is.

Nos, mit tesz ekkor ez az asszonyka? Nem figyel Krisztus kemény és barátság-talan viselkedésére, nem hagyja magát ez által megtéveszteni, és az egészet nem is érzékeli, hanem szilárdan ragaszkodik ahhoz a bizalomhoz, <202> melyet a jó hírbe vetett, amit Krisztusról hallott, és amit be is fogadott: nem enged ebből egy tapodtat sem. Nekünk is így kell eljárunk, és meg kell tanulnunk, hogy egyedül az igében bízunk szilárdan, még akkor is, ha Isten minden teremtménye által annak az ellenkezőjét mutatná nekünk, amit az ige róla számunkra kijelent. De ó, mily fájdalmas is az emberi természet és értelem számára, ha így le kell csupaszítania magát, és mindent el kell hagynia, amit érez, és egyedül az ígére kell támaszkodnia akkor, amikor annak éppen az ellenkezőjét tapasztalja! Isten adjon nekünk ilyen bátorságot és hitet a szükség és a halál idején!

Másrészt, mivel nem segít rajta kiáltása és hite, odalépnek a tanítványok, hogy majd az ő hitük segít, és könyörögnek az asszonyért abban a reményben, hogy biztosan meghallgattatnak. Ám mert azt hiszik, hogy meglágyíthatják Jézus szívét, ő csak azért is keményebb lesz, és láthatólag nem teljesíti be hitüket, s imájukat nem fogadja el. Hiszen Jézus itt nem hallgat, és nem hagyja kétségben a tanítványokat, hanem elutasítja imájukat, amikor így szól: „Én nem küldtettem máshoz, csak Izrael házának elveszett juhaihoz.” (Mt 15,24) Ez még keményebb csapás, mert Jézus nemcsak a saját személyünket utasítja el, hanem a számunkra megmaradt utolsó vigaszt is elveszi tőlünk, vagyis az igaz életű és szent emberek közbenjárását és vigasztalását. Hiszen az utolsó mentsvárunk, amikor úgy érezzük, hogy Isten már nem kegyelmes hozzánk, vagy bármiféle szükségben vagyunk, hogy segítséget és tanácsot kérünk az igaz életű papoktól, akik hajlandóak segíteni a szeretet parancsának engedelmeskedve. Közbenjárásuk mégis meghiúsul, mert ők sem hallgattatnak meg, hanem továbbra is sújt minket Isten haragja.

Ilyenkor az emberek mind fel akarják róni Krisztusnak azokat a szavakat, melyekben megígérte szentjei meghallgatását, mint például: „Bizony, mondom néktek azt is, hogy ha közületek ketten egyetértenek a földön mindabban, amit kérnek, azt mind megadja nekik az én mennyei Atyám.” (Mt 18,19) Vagyis, amit kértek, megadatik nektek, csak higgyetek benne. Sok ehhez hasonló ígéret van még. Hol maradnak ilyenkor az efféle ígérek? Ám Krisztus hamar felel, így szólva: „Igen, valóban hallom az összes imát, de ilyen ígéretet csak Izrael házána tettem.” Mit gondolsz? Nem olyan villámcsapás ez, mely a szívet és a hitet ezer darabra töri, hiszen azt állítja, hogy Isten szava, melyre a hívő épít, nem rá vonatkozik, hanem másokra? Itt minden szent elhallgat és minden közbenjárás abbamarad. Igen, itt a szívnek is el kell vetnie azokat a szavakat, melyekre érzései szerint hagyatkoznia kellene. Ám mit tesz ez az asszonyka? Nem tágít, ragaszkodik az ígéhez, még akkor is, ha azt a szívéből erőszakkal akarják kitépni, nem hagyja magát ilyen komoly válasz által sem meggyőzni, hanem még szilárdabban bizakodik abban, hogy a szavak mögött Krisztus jósága rejtezik, és nem akarja azt gondolni, hogy Krisztus kegyetlen, vagy azzá válhat. Ez hát az igazi ragaszkodás.

Harmadszor pedig még a házba is utánamegy, ahogy Márk leírja (Mk 7,24–25), és földre borul Krisztus előtt, és így szól: „Uram, segíts rajtam!” (Mt 15,25) <203> Itt kapja meg a kegyelemdöfést, amikor Krisztus a szemébe mondja, hogy ő csak egy kutya, és nem méltó arra, hogy a fiak kenyeréből egyen. Miről is van itt szó? Krisztus a legszörnyűbb dolgot közli vele, vagyis azt, hogy ő egy az elveszettek és kárhozottak közül, aki nem tartozik a kiválasztottak közé.

Ez egy soha vissza nem vonható válasz, mivel senki sem változtathatja meg. Az asszonyka mégsem tágít, hanem beleegyezik Krisztus ítéletébe és abba, hogy ő egy kutya, vagyis hogy annyi jár neki, mint egy kutyának, hogy megegye azokat a morzsákat, melyek a gazda asztaláról lehullanak. Hát nem csodálatos ez? Krisztust a saját szavai által fogja meg. Krisztus kutyához hasonlítja őt, amit ő el is ismer, és nem is kér semmi mást, mert Krisztus kutyaként ítélte meg. Mit akar ezzel Krisztus? Szaván fogták. Egy kutya bizony megeheti a morzsákat az asztal alatt, mert joga van hozzá. Ezért nyílik meg az asszonynak Krisztus, és egyezik bele az akaratába, mert ő már nem kutya, hanem Izrael gyermeke.

Am ez mindannyiunk számára tanulságként és vigaszként íratott meg, hogy tudjuk, milyen mélyen rejti el előlünk Isten az ő kegyelmét, és hogy ne érzelmeink vagy vélekedéseink szerint gondolkodjunk róla, hanem egyedül igéje szerint. Hiszen itt láthatod, hogy habár Krisztus először elzárkózik, mégsem mond örökre szóló elutasító ítéletet; bár minden válasza valóban nemnek hangzik, de mégsem az, hanem csupa várakozás és lebegtetés. Mivel nem azt mondja: „Nem akarom őt hallani”, hanem hallgat, és nem mond sem igent, sem nemet. Ahogy azt sem mondja, hogy az asszony nem Izrael házából való, hanem csak azt, hogy ő egyedül Izrael házához küldetett. Így lebegtet igen és nem között. Azt sem mondja: „Te csupán egy kutya vagy, nem részesülhetsz a fiak kenyeréből”, hanem csak azt, hogy: „Nem jó a fiak kenyerét elvenni” stb. Ismét függőben hagyja, hogy az asszony kutya-e vagy sem. Mégis mindhárom kijelentés jobban hajlik a nem, mint az igen felé, és mégis több bennük az igen, mint a nem. Ezek a kijelentések bizony csupa igent tartalmaznak, de olyan mélyen és rejtetten, hogy szintiszta nemnek tűnnek.

Mindebben megmutatkozik, hogyan áll a szívünk a kísértések között. Ahogy a szívünk érzi magát, úgy állítja maga elé Krisztust is. Úgy tűnik, hogy nincs ott a nemen kívül semmi más, de ez mégsem így van. Ezért kell a szívnek megszabadulnia az efféle érzésektől, és szilárd hittel meg kell ragadnia és Isten szava szerint szorosan meg kell tartania a mély és titkos igent a nemmel szemben, ahogy ez az asszonyka is teszi; és igazat kell adnunk Isten rólunk mondott ítéletének, mert így leszünk győztesek, és szaván fogjuk Istent. Mintha azt éreznénk lelkiismeretünkben, hogy Isten bűnösnek ítél minket, és azt mondaná rólunk, hogy nem vagyunk méltók a mennyországra. Ilyenkor a pokolban érezzük magunkat, <204> és azt gondoljuk, hogy örökre elkárhoztunk. Ha valaki meg tudja tanulni ennek az asszonykának a módszerét, akkor Istent a saját ítélete által fogja meg, amikor ezt mondja: „Igen Uram, valóban igaz, hogy bűnös vagyok, és nem érdemlem meg kegyelmedet, de te mégis megígérted nekünk a bűnök bocsánatát, és nem azért jöttél, hogy az igazakat hívd, hanem azért, hogy üdvözítsd a bűnösöket,

ahogy azt Szent Pál is mondja.” (vö. Mt 9,13) Látod-e már, hogy Istennek így kell könyörületesnek lennie hozzánk a saját ítélete által?

Így tett a vezeklő Manassé király is, ahogy azt imádsága mutatja, melyben igazat adott Istennek, és magát nagy bűnösnek vallja, ugyanakkor szaván fogja Istent a bűnösöknek ígért bűnbocsánat által (2Krón 33,12). Így jár el Dávid is Zsolt 51,6-ban, amikor ezt mondja: „Egyedül te ellened vétkeztem, és cselekedtem azt, ami gonosz a te szemeid előtt; hogy igaz légy beszédedben, és tiszta ítéletedben.” (KG) Hiszen mindnyájunkat megfoszt az isteni kegyelemtől, ha nem tudjuk elhordozni Isten ítéletét, és nem tudunk igent mondani arra, ha bűnösnek ítélt minket. Ha a kárhozottak képesek lennének erre, abban a pillanatban üdvözülnek. Valóban: szánkkal bűnösnek valljuk magunkat, de ha ezt maga Isten mondja ki a szívünkben, akkor azt nem bírjuk elviselni, és inkább szeretnénk, ha igaznak tartanának minket, és megszabadulnánk az ítélettől. Ám úgy kell lennie, hogy Isten ígéjének igaznak kell bizonyulnia, amikor azt mondja: bűnös vagy, és így jogod van élni a bűnösöknek járó Isten adta lehetőséggel, vagyis a bűnök bocsánatával. Ezért tehát nem csak az asztal alá esett morzsákat eszed, mint a kutyák, hanem te is gyermek vagy, és akaratod szerint Isten a tiéd.

Ez ennek az evangéliumi szakasznak a lelki jelentése az Írás magyarázata alapján. Mert ami ezzel az asszonykával történt lánya testi betegsége kapcsán, akit hite által csodálatosan meggyógyított, az történik velünk is, ha meg akarunk gyógyulni a bűnökből és a lelki betegségből, ami egy igazán gonosz ördög, akkor neki kutyának kell lennie, nekünk pedig bűnösnek és kárhozatra méltónak, és így fogunk meggyógyulni és üdvözülni. De arról máshol már eleget mondtak, amit még ez az evangéliumi rész leír, vagyis hogy mások hite által és saját hit nélkül is elnyerhetjük a kegyelmet és az isteni segítséget, ahogy az itt az asszony lányával is történik. Ahogy az is világos és dicséretre méltó dolog, hogy Krisztus és a tanítványok az asszonykával együtt a szeretet példáját adják, vagyis hogy senki sem önmagáért cselekszik, könyörög és aggódik, hanem valaki másért.

36. Prédikáció Frigyes szász választófejedelem temetése alkalmából

1Thessz 4,13–18

Wittenberg, 1525. május 10.

WA 17 l: 196–212 (német); Mü³ 6: 276–284; HLSt 722. sz. Szakirodalom: MÜLLER 2009. (Bellák Erzsébet ford.)

Első prédikáció

<196> Mivel Isten tetszése szerint így rendelte, hogy fejedelmünk itt feködjön,²⁴⁰ akinek halála miatt bizonyára mindazok mélységesen szenvednek és szomorokodnak, akik valóban alattvalóinak vallották magukat, miattuk gondoltam arra, hogy felelevenítem azt, amit Pál erről a témáról tanít, illetve azt, hogyan vigasztalta gyötrődő barátait, hogy vigasztalása számunkra is vigasszá váljon. Azoknak azonban nem sok vigasztalás jut és nem ér el hozzájuk az igehirdetés, akik szívük mélyén nem vallják magukat e fejedelmi fő alattvalóinak. Nekünk viszont, akik nem szégyelljük őt, teljességgel vigasztaló és hasznos lesz. Emiatt akarom felolvasni ezt a szakaszt, ahogy megírva találjuk:

13 Nem akarom továbbá, atyámfiai, hogy tudatlanságban legyetek azok felől, akik elaludtak, hogy ne bánkódjatok, mint a többiek, akiknek nincsen reménységük.

<197> **14 Mert ha hisszük, hogy Jézus meghalt és feltámadott, azonképpen az Isten is előhozza azokat, akik elaludtak, a Jézus által ő vele együtt.**

15 Mert ezt mondjuk néktek az Úr szavával, hogy mi, akik élünk, akik megmaradtunk az Úr eljöveteleig, éppen nem előzzük meg azokat, akik elaludtak.

16 Mert maga az Úr riadóval, arkangyal szózatával és isteni harsonával leszáll az égből: és feltámadnak először akik meghaltak volt a Krisztusban.

17 Azután mi, akik élünk, akik megmaradtunk, elragadtatunk azokkal együtt a felhőkön az Úr elébe a levegőbe; és ekképpen mindenkor az Úrral leszünk.

18 Annak okáért vigasztaljátok egymást e beszédekkel. (KG)

²⁴⁰ LVM 7: 410–411 (874. sz.).

Előszó ehhez az apostoli levélhez

A Szentírás nemcsak hogy megbocsát azoknak, akik szomorkodnak és elsiratják halottaikat, hanem vigasztalja, s meg is dicséri őket, ahogy azt a bölcs is mondja: „Sirasd a halottat, mert kialudt élete.”²⁴¹ (JSirá 22,11 SzIT; vö. 38,16) Ezt láthatjuk Ábrahám pátriárka esetében is, aki sokáig feküdt szomorkodva felesége holtteste előtt, amikor Sára meghalt. <198> Csak ezután kelt fel, és temette el őt (1Móz 23,2). Arról is olvashattok, hogyan siratta József édesapját, Szent Jákób pátriárkát halálakor Egyiptom földjén, de még ennél is mélyebben gyászolt, amikor el kellett temetnie őt (1Móz 50,1.10). Micsoda szent emberek voltak ők, és mind Szentlélekkel teljesek, mégis így szomorkodtak a halottak miatt!

Figyeld csak meg, hogy Izrael gyermekei harminc napig viseltek gyászt Áronért (4Móz 20,29), majd újra harminc napig Mózesért (5Móz 34,8). Azt is megírva találjuk, hogyan szomorkodtak nagy királyok és szentek a szent életű emberek halála miatt; nem véletlenül mondta Isten is a hitehagyó Jójákim királyról Jer 22,18-ban, hogy nem szabad őt megsiratni. Vagyis a halottak miatt történő szomorkodást és gyászt a Szentírás mindenütt dicséri, ahogy azt az Újszövetségben is láthatjuk, amikor Krisztus Lázár iránt érzett erős szeretetétől indítatva maga is szomorkodott és sírt (Jn 11,33.35).

Teljességgel igaz hát, hogy mindenki bánkodik a halott miatt, ha valamennyire a barátja volt. Ám sokkal nagyobb a gyász, amikor nagy uralkodókról van szó, mint például Izrael népének vezetőiről és fejedelmeiről, Áronról vagy Mózesről, de még inkább így van ez akkor, ha igaz életű fejedelmekről van szó.

Ide sorolhatnánk fejedelmünket is, ha mi, alattvalói <199> nem lennénk olyan durvák és értetlenek. Mivel most itt fekszik előttünk, kénytelenek vagyunk belegondolni abba, hogy mit is veszítettünk, mit adott nekünk Isten, és mit vett vissza tőlünk újra őáltala. Bölcsen mondják az öregek, hogy senkit sem dicsérhetünk addig, amíg pályafutását be nem fejezte, mert mindnyájan gyarló emberek vagyunk. Jóllehet sok lelki jóval bírunk, és holnap talán már porrá és hamuvá leszünk, mégis árnyékot vet lelki javainkra gyarlóságunk mindaddig, míg Isten tőlünk azt el nem veszi. Csak ekkor nyílnak meg szemeink, és ismerjük fel az elvesztett jót, mely gyarlóságunk miatt nem ragyog. Ez történik most velünk is. Eddig olyan fejedelmünk volt, aki által Isten békét adott nekünk, és uralma alatt nem volt vérontás.

De ezt nem az ő erejének tulajdonítom, mert nem őrajta múlt, hanem egyedül Istenen, aki kegyesen tekintett le ránk, és békével ajándékozott meg minket. Nem

²⁴¹ MBT: „Sírj a halotton, mert elvesztette a világosságot.” (JSirá 22,11)

is amiatt kell szomorkodnunk, hogy ez az ember itt fekszik előttünk, hiszen nekünk is ez a sorsunk, hanem inkább amiatt, hogy Isten megfoszt minket tőle, és félő, hogy még a békét is elveszi tőlünk. Mert ha az edény eltörik, akkor a kincs és a javak is elvesznek (vö. 2Kor 4,7). Azért kell hát szomorkodnunk, mert minket több kár ért, mint az ő személyét. Hiszen halálakor abban a kegyelem-ben részesült, hogy az evangélium ismeretében távozhatott e világból, <200> és reménységét oly szavakkal bizonyította, hogy abban bízunk: lelke örökre megvigasztalódott.

Ám mi, akik az alattvalói vagyunk, és igen nagy szükségünk volna az ő befolyására, most egyszerűen megfosztattunk tőle. Ahogyan hálát kell adnunk a kegyelemért, melyben részesültünk, éppen úgy szomorkodhatunk is most joggal, hogy elvétellett tőlünk; mégis lehet reménységünk, és kérhetjük Istent, hogy továbbra is részesítsen minket kegyelmében, és másokat is töltsön be vele.

Ez mindnyájunk közös bánata, hogy elveszítettük jó fejedelmünket. De a legrosszabb mindebben, hogy mi, szegény alattvalók védelmezőnket éppen ezekben a nehéz és hihetetlen időkben veszítettük el, amikor az egész országban nyugalanság uralkodik olyannyira, hogy félő, ha Isten közbe nem lép, akkor egész Németország elpusztul. Baljós jel az is, hogy az Úr fejedelmünket éppen most vette el tőlünk, amikor a leginkább szükségünk volna rá. Valóban okunk van a félelemre, hiszen fejedelmünk halála és német hon szerencsétlensége olyan szorosan követik egymást, hogy Isten ezzel akarja megmutatni nekünk akaratát. Mert még sosem ragyogott úgy az evangélium fénye német földön, mint most, ám mivel eddig mindenhol lustán és hányavetien fogadták, és legtöbbször még üldözik is, eljön hát az olyan tévtanítók és gyilkosok ideje, <201> akik mind közül a leggyalázatosabbak és a legkártékonyabbak. Vagyis nem a fejedelem hibája, hogy halott, hanem a miénk, egész Németországé.

Isten azért vette el őt tőlünk, hogy többé ne álljon haragja útjába, melyet alaposan kiérdemeltünk. Amíg fejedelmünk uralkodott, Isten megtartott minket, ahogy azt már többször is tette, amikor egy kegyes ember kedvéért az egész országon segített. Így járt el Arámmal is, Naamán idején (2Kir 5,1–19). Erre láthatunk példát Jójádá főpap idejében is, mert amíg ő élt, addig minden öröndetes módon a legnagyobb rendben zajlott, ám amikor meghalt, mindennek vége szakadt (2Krón 24). Mi is gondoljuk meg, hogy Isten milyen sok örömet és jót adott nekünk a fejedelem által, de most, hogy elhárult az akadály, ami Isten haragját távol tartotta, félő, hogy többé már nem menekülhetünk előle, ahogy azt Ezékiel próféta is mondja: „Kerestem egy embert, aki közém és közéjük áll, de senkit sem találtam.” (Vö. Ez 14,12–20.)

Ezért búsulunk mi, alattvalók, hogy ez a csendes védelmező meghalt, aki

békés ember és uralkodó volt, akit éppen most vett el tőlünk Isten, amikor kitört a békétlenség. Meg kell hogy ütközzünk halálán, <202> mely arra indít minket, hogy magunkba szálljunk, lelkileg épüljünk, megrettenjünk (vö. Fil 2,12), és elfogadjuk az evangéliumot. Mert kirántották a kardot, és a fejszét a fa törzsébe vágják (vö. Mt 3,10), ha meg nem térünk. Ennyiben illő, hogy gyászoljunk, de a keresztények nem gyászolhatnak örökké. Emiatt írta Szent Pál a fenti ígét vigasztalóként a gyászolók számára. Most pedig, ahogy elkezdtek magyarázni az ígét, úgy Isten segítségével be is akarjuk fejezni.

13 „Nem akarom továbbá, atyámfiak, hogy tudatlanságban legyetek azok felől, akik elaludtak, hogy ne bánkódjatok, mint a többiek, akiknek nincsen reménységük.” (KG)

Ám itt nem tiltja a gyászt az apostol, mert végül így fejezi be a gondolatmenetet: „Annak okáért vigasztaljátok egymást e beszédekkel.” (1Thessz 4,18; KG) Hiszen ő maga is vigasztal, és másokat is vigasztalásra buzdít, mivel látta a szomorúságot, és az nem volt ellenére, legalábbis egy kitételrel, amelyet hozzáfűz. Kétféle bánatot különböztet meg ugyanis: Az egyik azoké, akiknek egyáltalán nincs reménységük, <203> és azért gyászolnak, mert Istent nem ismerik, mint például a pogányok, akik bizalmukat az emberekbe vetik. Mint amikor igaz életű fejedelmük van, akiben erényeivel együtt teljességgel bizakodnak, mivel Istenről semmit sem tudnak, és nem jutnak el odáig, hogy felismerjék: Isten adta nekik jó uralkodójukat, és büntetésként el is veheti őt tőlük. Ekkor, a fejedelem halálával minden végleg oda lesz, azonban a veszteségek ellenére sem tudnak vezetelni. Így a szomorúság remény nélküli, hiszen minden bizalmat a lelki javakba, a gazdagságba és a szentségbe helyeznek, melyek mind semmivé lesznek az ember halálával. Így szól hát az apostol: „Nem akarom, hogy így gyászoljatok, hanem úgy szomorkodjatok, hogy bánatokat vigasztalódás kövesse.” Emellett hozzá teszi még, hogy ez a vigasztalás a halott miatt van.²⁴² A vigasz abban rejlik, hogy azokat, akik megismerték Krisztust, akiknek sok lelki javuk volt, mely által nekünk is sok jót adtak, csak egy ideig nem láthatjuk, mert most alszanak. Ez alvás, ezért nem szabad aggódnod amiatt, hogy a halott szenved, vagy hozzád hasonlóan szomorkodik, hanem nyugalomban van és hallgat. Erényei visszatértek Istenhez, akitől kapta azokat, most nyugszanak, és pihennek az ítélet napjáig. Akkor pedig világosabban és tisztábban fogjuk látni, <204> mint azelőtt, hogy milyen értelem, bölcsesség és erő lakozott a halottban, melyek által Isten

²⁴² Szó szerint így fogalmaz Luther: „Ez a vigasztalás azért az emberért van, aki alszik.” Ezzel a Szentírás szóhasználatát követi, amely a halálról gyakran alvasként beszél.

azelőtt a javunkat szolgálta. Sokkal jobban is fogunk örülni ez erényeknek, mint korábban, földi élete során.

Mivel így áll a helyzet, joggal bánkódnak a pogányok mindennemű reménység nélkül, míg a keresztények jól tudják, hogy uralkodójukat nem veszítették el végleg, hiszen csak alszik. Ha pedig csupán alszik, akkor fel fog támadni és jó cselekedeteinek örökébe lép. Így tudjuk azt is, hogy ezek az erények és lelki javak, melyeket a halálban elhagyott, vele együtt visszatérnek, ezért nem is kívánhatnánk azt, hogy megtarthassuk a holtat. Hiszen úgy látjuk viszont fejedelmünket, amilyen volt, és amilyenek mi is voltunk. Ez pedig Isten segítségével és nem az emberek által fog végbemenni, éppen úgy, ahogy az erények és lelki javak Istentől a fejedelemnek adattak, majd rajta keresztül nekünk. A pogányok számára ez lehetetlen, mert nem reménykednek abban, hogy a halott szeretttük újra eljön, inkább azt hiszik, hogy a fejedelem erényei és javai örök időkre nyom nélkül eltöröltettek. Velünk azonban teljesen más a helyzet. Számunkra csak bezárult a kincseskamra, amit egy függöny takar el: ez jelképezi a halált. Ám Isten erényei csak egy kis ideig maradnak ott bezárva, és azután tisztábban fogjuk látni ezeket, egységben, mint most, nem pedig külön-külön szétválasztva, mint a pogányok, akik Isten nélkül élnek. <205> Másrészt:

14 „Mert ha hisszük, hogy Jézus meghalt és feltámadott” stb. (KG)

Itt Szent Pál Krisztus alvását és feltámadását a mi alvásunkkal és feltámadásunkkal vegyíti, sőt még teljesen egybe is olvasztja, hogy végül csak egyetlen feltámadásról és alvásról van szó, ahogy azt 1Kor 15,13-ban is kifejti: „Hiszen ha nincs a halottak feltámadása, akkor Krisztus sem támadt fel.” Mintha ezzel azt mondaná: „Éppen olyan biztos, hogy a halottak feltámadnak, mint amilyen biztosak vagyunk abban, hogy Krisztus feltámadt. Mert tudjuk, hogy Krisztus meghalt, majd feltámadt, és most az Atya jobbán ül.”²⁴³ Nem önmagáért ül ott, hanem, ahogy azt Róm 4,25-ben is megírva találjuk: „Aki halálra adatott bűneinkért, és feltámasztatott megigazulásunkért.”

Ez Krisztus feltámadásának értelme és gyümölcse, hogy ne maradjon terméketlen, hanem bennünk munkálkodik, hogy megszabaduljunk a bűntől és szentté legyünk. Hiszen ha szentek vagyunk, akkor feltámadása által már meg is igazultunk, ezért úgy is fogunk élni, hogy nem gátolhat bennünket a bűn, a halál vagy az ördög, <206> mert aki szent, az nem marad meg sem a bűnben, sem a halálban. Az igaz Isten pedig nem bünteti azt, akiben nincs bűn, ahogy Szent Pál is mondja, hogy a halál a bűnök büntetése (vö. Róm 6,23), és „a halál

²⁴³ Mk 16,19; Ef 1,20; Kol 3,1; Zsid 1,3; 12,2 stb.

fullánkja a bűn” (1Kor 15,56). Mert ha nem volna bűn, nem volna halál sem. Ezért hát Isten nem hagyhatja örökre a halálban feküdni azt, aki igaz életű, és bűn nélkül való.

Ám Isten Krisztus feltámadása révén munkálja az ilyen emberben azt, hogy szabad a bűntől, és ezért menti meg őt a haláltól is. Még ha meg is hal, az nem lesz több alvásnál. Ha teste az alvás nyugalomába kerül is, később meg kell elevenednie éppen úgy, mint Krisztusnak. Mert ha adósságától, vagyis a bűntől megszabadult, akkor vége a büntetésnek is, vagyis a halálnak. De mindez elrejtett marad, és az alvás bizony eltart egy ideig, hogy így teret engedjen a hitnek. Így vegyíti az apostol Krisztus feltámadását a miénkkel, és végül így zárja a gondolatmenetet: „Ha Krisztus feltámadt, akkor neked is fel kell támadnod, mert az ő feltámadása ránk is érvényes, így mi is fel fogunk támadni. Mert ő sem halt volna meg, és támadt volna fel újra, ha nem akarta volna, hogy mi is feltámadjunk.”

Ezért vonja le helyesen a következtetést: „Ha nincs a halottak feltámadása, akkor Krisztus sem támadt fel” (1Kor 15,13), vagyis Krisztus feltámadása egyedül azért történt, hogy mi is feltámadhassunk.

Ha tehát valaki befogadja ezt a tanítást mindennemű kételkedés nélkül, annak elég vigasza van, elég erős és bátor ahhoz, hogy a többieket azzal vigasztalja a halálban, ami által ő maga már megvigasztalódott (vö. 2Kor 1,3–4). <207> Tehát Krisztus feltámadt, és ez nem lehet hiábavaló és gyümölcstelen, hanem Isten oda vezeti mindazokat, akik elaludtak Krisztusban, ahonnan Krisztus is jött, és ahová vissza is tért. Mindenkinél fel kell majd támadnia, mert Krisztus az élők és a holtak bírja. Ám nem mindenkit ültet oda Isten, ahol Krisztus ül, és nem mind kapják meg azt, amit Krisztus Istentől kapott, hanem egyedül azok részesülnek mindebből, akik Krisztussal és Krisztusban haltak meg. A többiek elhagyatnak: akik nem Krisztusban aludtak el, azok nem is kerülhetnek hozzá. Mert ez a jutalom és dicsőség csakis a keresztényeknek adatott, hogy nem egyedül támadnak fel, hanem Krisztus vezeti őket az ő örök lakhelyére. A többiek számára a feltámadás ítéletté lesz, mert az egész világ színe előtt adatnak át az ítéletre.

Ez a mi vigaszunk, hogy ne csak abban legyünk biztosak, hogy ha meghalunk, majd újra fel is támadunk, hanem abban is, hogy halottaink Krisztussal járnak majd. Nagy vigasztalás lenne most nekünk, szegény alattvalóknak, ha Isten a fejedelmet újra feltámasztaná, hogy láthassuk erőnyeit és lelki ajándékait, de sokkal jobban rendelte ezt el Isten, hogy ne csak azt lássuk, ami elveszett, és letakarva sírban fekszik, hanem azt is, ahogy ő Krisztussal jár. Hiszen Krisztus az örök élet, a világosság, a bölcsesség, az öröm és Isten teljessége; mindenek Ura.

<208> Vagyis ha eljön Krisztus, akkor kivezet minket e világból, és vele együtt egy örök országba kerülünk, ahol vele is kell időznünk, hogy Isten gyermekei

lehessünk. Így veszítik el a keresztények egy időre a lelki ajándékot és javakat, melyeket Isten adott nekünk, ám aztán majd sokkal inkább birtokolni fogjuk őket. De ehhez szükséges a hit, mert aki nem hisz ebben, az mindebből nem sok vigasztalást nyer. A hitet Istennek kell szívünkbe adnia, aki pedig elnyerte, annak szíve látja és gyönyörködik is ebben az ígéletben, mert különben csak haszontalan, ostoba dolognak vélné. Mert mindezeket az érzékek nem foghatják föl és a szemek nem láthatják, hanem csak hitben és az ige által érthetjük meg. Aki itt e földön nem lát, az majd ott, az örök országban sem láthat.

Az alvásnak azonban az Úr Jézus által kell végbemennie. Ez éppen olyan, mintha egy zsarnokról, aki úgy hal meg, hogy az evangélium ellen dühöng, és tagadja Krisztust, azt mondanám: „Ő nem Krisztusban hal meg, hanem Krisztus nélkül.” De aki megismeri Krisztust, az Krisztusban is hal meg, vagyis felismeri, hogy Krisztus meghalt és feltámadt értünk, és meg is marad e felismerésében. Ha ezzel a bizonyossággal halok meg, akkor ez számomra vigaszt jelent. Jóllehet bűnösök vagyunk, mégis hiszünk abban, hogy ők Krisztusban halnak meg, ilyen erényeik vannak, és nem tagadják meg az Urat, hanem lelkükkel együtt az Úrhoz és igéjéhez menekülnek, mely elnyeli az összes bűnt, melyet elkövettünk.

Nincs olyan ember, aki keresztény, és teljességgel haszontalannak bizonyulna, miután Isten kegyelmi ajándékokat adott neki, ahogy azt a Korinthusiakhoz írt levélben is megírva találjuk (1Kor 12). Még ha valaki betegségében az ágyat nyomja is, <209> akkor is használ nekem azzal, hogy gyakorlom rajta a jó cselekedeteket. Azzal is használ nekem, ha szükségem van az ő igazságára. Most a kegyelmi ajándékokról fogok beszélni. Néhány embert semmire sem becsülnek, de ha meghal, akkor így vélekednek róla: „Bárcsak lenne most közöttünk egy hozzá hasonló ember, aki tanácsot tudna adni, és segítene bennünket ügyeink intézésében!” Tehát a halál után úgy tűnik, hogy senki sem olyan haszontalan, hogy ne tudott volna másokon segíteni, bár ezt a tényt eltakarja előlünk a sok emberi gyengeség, de a halál után mindez láthatóvá válik.

Aki megmarad ebben a felismerésben, annak van reménysége, és Krisztusban alszik el, ahogy azt jól láthatattok az uralkodó esetében is: habár hús-vér ember volt, de részesült kegyelmi ajándékokban is, amit csak most, a halála után érzünk, és így szólunk: „Ó, adná Isten, hogy újra a miénk legyen ez a sok kegyelmi ajándék és erény!” Így felejt el az ember a bűnt, és világosodik meg értelme a sok jóval kapcsolatban. Mivel az evangélium ismeretében halt meg, mely miatt idén sokat is szenvedett, bízunk abban, hogy Krisztusban halt meg. Ezért részesül hát abban a kitüntetésben, hogy Krisztus magához vonja. Ezt a vigaszt adja nekünk Isten, hogy személyét nem egészen veszítettük el, és minket is vele együtt magához vonz majd, ahol sokkal ragyogóbbak és tisztábbak leszünk.

Csakhogy ez a vigasz igen különös és eltávolít minket ettől a világtól, holott nagyon szeretnénk, ha e világ is kapnánk valamit. De ha csupán e világi vigaszod van, akkor csak úgy van urad, mint a pogányoknak. Készüljünk fel tehát arra, hogy több gyászban, mint örömben lesz részünk. Ha csak a dolog látható oldalát nézzük, akkor a külső ember (vö. 2Kor 4,16) szemével igencsak szálnalmasnak tűnik a helyzet, <210> és aki nem érzi ezt a veszteséget, annak kőből van a szíve, vagy nem igazi alattvaló. Az igaz életűek valóban érzik is Isten haragját az események kapcsán.

De hogyan is viszonyuljunk most Istenhez, aki azért vette el tőlünk fejedelmünket, hogy a kegyelem, melyet neki ajándékozott, többé ne áradjon felénk? Elengedhetetlen, hogy Krisztust kövessük, és vallomást tegyünk: „Drága Istenünk! Sokáig békénk volt, de hálátlanok voltunk, nem méltányoltuk ezt az edényt, uralkodónkat, és téged sem, aki benne lakoztál, de most, hogy elvetted őt tőlünk, megvalljuk bűnünket! Ha háború tör ki, akkor megérdemeltük, hogy így legyen, sőt még ennél sokkal rosszabb dolgokat is kiérdemeltünk azokkal a cselekedetekkel, melyeknek bűnös voltát még nem ismertünk fel.”

Isten hosszú ideig mézzel táplált minket, egyszer már ecetet is kell ennünk. Hosszú ideig hízelgett, és jólesett nekünk, hogy ilyen nyugalomunk volt, ám most vége a békének, az emberi életnek és a javaknak az országgal és az emberekkel együtt. Mégis abban reménykedünk, hogy a béke hamarosan visszatér. Ha ebbe mi is belepusztulunk, akkor már nem lehet reményünk arra, hogy a béke újra eljön, de aztán sokkal fenségesebben tér majd vissza, mint amilyen azelőtt volt. Addig is kérjük Istent, hogy adja kegyelmét az utódoknak, hogy hálaadással fogadjuk jótéteményeit, haragját pedig türelemmel, hogy így csillapítsuk, illetve magunkról elfordítsuk. Nagy szerencsétlenség elébe nézünk, és itt fekszik az uralkodó, aki fenntartotta számunkra a békét: az ördög érkezik most hozzánk, aki vérbe akarja fojtani az országot és az embereket.

<211> Emiatt kértelek titeket arra, hogy adjunk hálát Istennek, és ismerjük el hálátlanságunkat, továbbá könyörögjünk a felsőbbbségért (1Tim 2,1–2), hogy Isten ne hányasson mindnyájunkat kardélre. Mert ha így meggyengítik a felsőbbbséget, akkor soha sem lesz békénk. Isten, aki nem akarja, hogy a közönséges nép uralkodjon, így szól Róm 13,1-ben: „Mert nincs hatalom mástól, mint Istentől.” Isten a hatalom mellé kegyelmet is ad, ahogy azt láthatjuk is, mert a vezetőknek és a fejedelmeknek több kegyelem és erény adatott, mint a közembereknek. Még ha a vezetők vissza is élnek adományaikkal, Isten nem vonja vissza tőlük ezeket. Ha viszont megdöntik a felsőbbbséget, akkor a legrémesebb csöcselék fog uralkodni, akik arra sem méltók, hogy az edényeket elmosassák. Az ördög szívesen kelt zűrzavart, hogy elég tere legyen ocsmány tervei végrehajtására, ha pedig sikerrel jár, akkor elvesztünk.

Emiatt most inkább imával kell harcolni, mint karddal. Ám a csöcseléknek azt is tudnia kell, hogy aki a felsőbbiségnek ellene áll, az elnyeri méltó büntetését, ahogy az Róm 13,2-ben is meg van írva. Vagyis vesszőzésben, nem! verésben,²⁴⁴ és különböző csapásokban lesz részük, ahogy azt 1Kor 11,32-ben is láthatjuk: „De amikor az Úr ítél minket, akkor nevel, hogy a világgal együtt el ne vesszünk.”²⁴⁵ Ez az ige pedig többet ér, mint az összes lőfegyver vagy lándzsa, és a parasztok nem menekülhetnek előle.

Bár féltő, hogy ennek az igének a beteljesedése nem sokat várhat magára, és nagy károkat szenvedünk, mégis kérnünk kell Istent, hogy ne essen nagyobb bajunk, mivel Pál apostol mondása továbbra is bizonyosan igaz marad. Tegye hát a csöcselék előttem hazuggá Pált, de akkor én őket nemesuraknak akarom hívni. Ezért nem megvetendő az imánk, mert az ördög reszket tőle, míg a kardunkat egyáltalán nem féli. Ezért kúszik be mindenhova, mert tudja, hogy nincs megszé a büntetése, <212> és ezért vágyik arra is, hogy sokan meghaljanak miatta. Mivel felismertük gonoszságát, imádkozzunk előrelátón Isten elé járulva, hogy adja kegyelmét és segítségét a felsőbbiségnek, hogy bölcsen uralkodjon, hogy mindezzel visszatartsuk, és fejünk fölül elhárítsuk Isten haragját és megtérjünk. Isten segítsen minket ebben. Ámen.

37. Martinus Luther doktor felelősségvállalása A gyilkos és rabló parasztbandák ellen című röpiratáért, melyet 1525-ben pünkösöd napján írt

[Jn 14,23]

Wittenberg, 1525. június 4.

WA 17 I: 264–268 (német); Mü³ 4: 155–157; HLSt 66. sz. Szakirodalom: GRITSCH 2006, 91–102. (Bellák Erzsébet ford.)

[...] ²⁴⁶

<265> Számos olyan haszontalan fecsegő van, akik a parasztok ellen intézett röpiratomat²⁴⁷ nagyon gonoszul értelmezik, mondván: azt tanácsolom és köve-

²⁴⁴ A németben ez a fokozás szójáték: *eine Staupe, nein! Stauchen*.

²⁴⁵ Luther így idézi ezt a helyet: „Amikor ítéltetünk, az Úr büntet bennünket.”

²⁴⁶ WA 17 I: 264–265; az ünnepi evangélium magyarázata.

²⁴⁷ A gyilkos és rabló parasztbandák ellen (1525), WA 18: 357–361, lásd LVM 4. köt.

telem, hogy csak üssék és gyilkolják őket nyugodtan, ahogy csak lehet, mert az a lényeg, hogy leöldössék őket. Emellett a sokkal jámborabb szívekben is kétség él a röpirat miatt, hiszen nemrég még az Írás alapján azt tanítottam, hogy gyakoroljunk irgalmasságot, és viseltessünk szeretettel mind barátaink, mind pedig ellenségeink iránt, most viszont helyeslem és megparancsolom az emberek legyilkolását és agyonütését. Mindkét félnek ezt a rövid választ adom.

Minden gyilkos menekül a kard elől, és fél a világi hatalomtól, így bele sem avatkozik, tehát még túl igaz életűnek is bizonyul a felforgatókhoz képest. <266> A felforgató viszont a felsőbbiséget kívánja támadni, és célja az, hogy elragadja tőle a kardot, hogy visszaéljen vele, és ne úgy használja, mint ahogy azt Isten szerezte és elrendelte, így tehát nem csupán egyetlen gyilkost, hanem százezret ragad magával. Egy felforgató nem olyan, mint egy gyilkos, vagyis nem annyira jámbor, mint egy gyilkos, mivel a fosztogatók csupán a társadalom egy darabját támadják, és nem a felsőbbiséget, sőt még félik, és el is ismerik azt, hogy elkerüljék a büntetést. A felforgatók azonban az uralmat kívánják magukhoz ragadni, és a felsőbbiséget el akarják nyomni. Bizony, mennyivel több kártékony bűn származik a lázadásból, melyeket számon sem lehet tartani!

Mivel lázadás idején a hatalmat és a felsőbbiséget támadják, az alattvalóknak kötelességük urukat támogatni, mert minden szolga tartozik urának azzal, hogy megvédje őt, ha veszélyben van. Hiszen ha valaki karddal támad az úrra, a szolgának nem szabad addig tétlenül állnia, amíg az ura meg nem parancsolja neki, hogy védekezzen, és sújtson le a karddal, hanem bátran be kell avatkoznia a védelmében, még ha életét is kell adnia érte; igaz életű szolgálóhoz illőn gyorsan közbe kell avatkoznom, és meg kell védenem uramat. Ám ha nem uram személyét, hanem csak egy tagját, például anyagi javait érné támadás, akkor veszteg kell maradnom, és inkább le kell tennem a harcról, kivéve, ha uram – hiszen ő gyakorolja a hatalmat – szólít fel rá.

Ezért köteles mindenki a főt, a felsőbbiséget védeni és támogatni. Aki felforgatót lát, annak kardot kell ragadnia, és a felsőbbiség megmentése érdekében agyon kell azt csapnia, mert ekkor illőn és igazságosan jár el. Röviden: a legjobb védekezés a támadás, vagyis ne féljünk veszélybe sodorni magunkat azért, hogy kioltsuk ezt a kártékony tüzet. Maga Krisztus is helyesli és megerősíti, hogy a világi felsőbbiség megőrzése érdekében így kell cselekedni, amikor Pilátus előtt ezt mondta: „Az én országom nem e világból való: ha ebből a világból való volna az én országom, az én szolgálaim harcolnának, hogy ne szolgáltatassanak ki a zsidóknak.” (Jn 18,36) Ha valaki tehát közösséget vállal egy ilyen lázadóval, vagyis dicséri és helyesli elhatározását, akkor ugyanolyan büntetésben kell részesülnie.

Ha valaki azt mondja rólam, hogy hízelvek a fejedelmeknek és az uraknak,

annak a következőket mondom: Mi hasznom lenne belőle? Igehirdetőként nem volna helyes kardot ragadnom, hogy megbüntessem az igazságtalanságot, hanem az a feladatom, hogy hirdessem az ígét, mely az én fegyverem. Eddig is csupán annyit tettem, hogy folyvást figyelmeztettem az urakat, hogy igazságosan bánjanak alattvalóikkal. Amennyiben nem így tesznek, és igaztalanul bánnak velük, akkor számoljanak azzal is, hogy Uruk ítélőszéke elé kerülnek! Azzal a könyörületességgel tartozunk urainknak, melyet én is mindig buzgón gyakoroltam, és gyakorlok ma is, hogy tiszteletteljesen intsük és barátságosan okítsuk őket, hogy álljanak el gonosz szándékaiktól, <267> sőt fenyegezzük is őket, hogy megnyissuk számukra az üdvösség kapuját, végül pedig buzgón könyöröggünk értük Istenhez (1Tim 2,1–2), ahogy eddig is tettük.

Akik viszont nem kívánják elismerni és elfogadni ezt a könyörületességet, hanem továbbra is makacsul a saját eszeveszett, őrült fejük után akarnak menni, azokat békén kell hagynunk, hadd maradjanak csak meg saját irgalmatlanságukban! Akkor hagynunk kell, hogy haragjukban és tombolásukban az egész világot végigfosztogassák, szabadon gyalázkodjanak és káromoljanak? Nézz csak magadba, hogy helyénvaló volna-e ez!

Ha túlzónak vagy keménynek gondolod e szavakat, akkor tartsd a szád! Ugyanis most fel kell szabadítanom azon emberek lelkiismeretét, akik a többségért harcolnak, és védeni, sőt igazolni akarom őket, hogy teljességgel jogos a viselkedésük. Mert ezek a felforgatók kárhozottak Isten és a világ előtt éppúgy, mint a császár törvénye szerint. Valóban nem tehetek többet annál, mint hogy szavaimmal és tollammal védekezem. De a nemeseink mást sem tesznek, és más céljuk sincsen, mint hogy ily nagy tüzet gerjessenek, és a szegény, nyomorult népet a testi és lelki kárhozatba hajtsák, holott az evangéliumot kellene hirdetniük. Röviden szólva: „Akik kardot fognak, kard által vesznek el.” (Mt 26,52) Mert a kard nem nekik rendeltetett. Az lesz hát a dolgok vége, amit már meg is írtam.

Azok okulására írtam ezeket, akik jószívűek, hogy különbséget tudjanak tenni. Az okoskodókkal pedig nem törődöm, akik engem akarnak okítani arról, hogy mit írok. Sokkal különb akarok lenni náluk, még ha nem kardok által vitázom is velük. Ismerem egy sokkal jobb módját az ellenük vívandó sikeres küzdelemnek, mely erősebbnek, hatékonyabbnak és célratörőbbnek bizonyul, és melynek Mózes és Áron is hasznát vette: vagyis imádkoztak, hogy nyíljon meg a föld, és nyelje el ellenségeiket stb. (4Móz 16,22–33).

E témában további útmutatásra lehetsz egy különleges könyvecskében.²⁴⁸

²⁴⁸ *Ein Sendbrief von den harten Büchlein wider die Bauern* (1525), WA 18: 384–401.

38. A Szentháromság ünnepe utáni 22. vasárnap epistolájáról

Fil 1,3–7

Wittenberg, 1526. november 3.

WA 20: 534–535 (latin, Georg Rörer töredékes lejegyzése); BoA 7: 403–404; HLSt Pr. 708. sz. Szakirodalom: EpA 3: 177–178; ZSCHOCH 2012. A wittenbergi vártemplomban a szász hercegek jelenlétében. (Csepregi Zoltán ford.)

**3 Hálát adok az én Istenemnek, valahányszor megemlékezem rólatok,
4 és mindenkor minden könyörgésemben örömmel imádkozom mindnyájatokért,
5 mert közösséget vállaltatok az evangéliummal az első naptól fogva mind a mai napig.
6 Éppen ezért meg vagyok győződve arról, hogy aki elkezdte bennetek a jó munkát, elvégzi a Krisztus Jézus napjára.
7 Így kell gondolkoznom mindnyájatokról, mert szívemben hordozlak titeket, mivel fogságomban is, az evangélium védelme és megerősítése közben is mindnyájan együtt részesültök velem a kegyelemben.**

<534> Luther többek között azt mondta, hogy egy emberben sem szabad bízunk, mert „az emberek valamennyien hazugok” (Róm 3,4), továbbá: „Mint egy lehelet, annyit ér minden ember, aki él.”²⁴⁹ (Zsolt 39,6; 38,6; Vulg) És másutt a zsoltárokból: „Ha a hiúságot összemérnéd az emberrel, akkor a hiúság kerülne túlsúlyba.”²⁵⁰ (Zsolt 52,9; 51,9; Vulg) Ezt nem az emberi természetre kell érteni, mely szerint ő ér valamit, hanem hogy az üdvösség kérdésében ő semmit sem használhat neked, amiben te magadon sem vagy képes segíteni, még a testi dolgokban sem. Így néz egy keresztyén a maga hite szerint az emberre: ha valaki becsapja, arra gondol, hogy az csak úgy tesz, ahogy szokása az embernek. Ezért mondja a zsoltáros: „Ne bízzatok az előkelőkben, egy emberben sem, mert nem tud segíteni.” (Zsolt 146,3) A zsoltáros nem azt mondja: ne engedelmeskedjete és ne szolgáljatok az embernek, hanem hogy: ne bízzatok benne. A szeretet szerint viszont a keresztyén minden emberben bíz, és mindenkitől jót vár.

²⁴⁹ Georg Rörer lejegyzésében: *Universa vanitas omnis homo vivens.*

²⁵⁰ Georg Rörer lejegyzésében: *Ecce homo qui non posuit Deum adiutorem suum sed speravit in multitidine divitiarum suarum et praevaluit in vanitate sua.*

Ilyen bolond dolog a szeretet, és ráadásul vak is, mint mondani szoktuk: Néha jobban szeret egy békát, mint egy bíborruhát.

<535> Így Pálnak a lehető legjobb véleménye van mindenkiről, a filippibeliéről, a keresztényekről, azaz akik hallgatják és befogadják az evangéliumot, és nem állnak neki ellen. Miért tesz így? Talán a hittől hajtva? Nem, hanem a szeretettől! Hiszen így szól: „mert szívemben hordozlak titeket” (Fil 1,7). Hogy valóban olyan emberek-e ezek, amilyennek tartja őket, csak Isten tudja. Ezért nem ezt mondja: mindannyiótokról így gondolkodom, nem azért, mert így illik, vagy mintha ez volna a valóság, hanem: mert szívembe zártalak benneteket. Lelki dolgokban a hit szerint senkiben nem bízik a keresztény, azaz nem hagyatkozik senki bölcsességére, tudására, szent voltára. De a szeretet szerint mindenkinek hisz, azaz a szeretet hatására mindenki másról a leges-legjobbat gondolja. És még ha oly sokszor csalódna is, még mindig a legjobb véleménnyel van azokról, akik rútol becsapták. és tudja, hogy ha valaki jót tesz, vagy megőrzi hitelét, akkor azt nem saját erejéből teszi, hanem Isten cselekszik benne. Várjuk el tehát a legjobbat az eretnekektől és azoktól, akik „kutyák”, akik elfordultak az evangéliumtól és üldözik azt? Nem, hiszen ők maguk mondták ki tulajdon ítéletüket, mint Pál mondja: „óvakodjatok a megmetéltektől!” És: „az ő végük kárhozat” (Fil 3,2.19). Így ítélkezik a hit. Így járunk el a hit dolgában. Az egyik helyesen, a másik fonákul tanít.

Továbbá azt mondja Pál, hogy „így kell gondolkoznom mindnyájatokról, együtt részesültök velem nemcsak a kegyelemben”, hanem mindabban, ami az evangéliumot sújtja, azaz „fogságomban is az evangélium védelme és megerősítése érdekében” (Fil 1,7). Mert az igaz keresztények nem riadnak vissza a bilincsektől, s attól sem, hogy meghaljanak az evangéliumért. Igen, ha egy keresztény az evangéliumot úgy védi és erősíti, mint Pál teszi, akkor a többiek mind örülnek ugyanúgy, mintha ők maguk tették volna. Igen, arra vágynak, hogy éppen az ő gyalázatuk árán oltalmaztassék és erősödjék meg az evangélium, ha egyébként joggal viselik a keresztény nevet.

39. Az egyház egysége Krisztusban. Hétközi prédikáció a városi templomban

Jn 17,10–12

Wittenberg, 1528. szeptember 26.

WA 28: 140–154 (német); BoA 7: 234–239; HLSt Pr. 981. sz. Szakirodalom: PFITZNER 1984; LASKEY 1986a. Címek és tagolás a modernizált szövegű Calwer-kiadás szerint. *Calwer* 6: 68–77. (Bellák Erzsébet ford.)

10 „És megdicsőíttetem őbennük.

11 Többé nem vagyok a világban, de ők a világban vannak, én pedig tehozzád megyek. Szent Atyám, tartsd meg őket a te neved által, amelyet nekem adtál, hogy egyek legyenek, mint mi!

12 Amikor velük voltam, én megtartottam őket a te nevedben, amelyet nekem adtál, és megőriztem őket, és senki sem kárhozott el közülük, csak a kárhozat fia, hogy beteljesedjék az Írás.”

[Első rész: Krisztus jelenlétéről egyházában. Krisztus megdicsőíttetik az övéi szívében igéje által]

<140> **10 „És megdicsőíttetem őbennük.**

11 Többé nem vagyok a világban.”

Hallhattátok már, mit jelent ez a *megdicsőülés*. Hogy Krisztus tanítványaiban dicsőül meg, azt jelenti, amit fentebb is mondott: megtartották igéjét, és hittek is annak igazságában. Mivel, akik hisznek Krisztus szavában, azok szívében isteni bizonyosság lakozik, és e bizonyosság által tudják, hogy mit tartsanak Krisztus felől, és hogyan dicsérjék őt. Ezt a szívbeli felismerést nevezi Krisztus bizonyosságnak, mely által megdicsőíttetik bennünk. Akik viszont nem fogadják be az ő igéjét, azokban nem is dicsőíttetik meg: nem ismerik őt. A pápisták Krisztus szavát az egyházjoggal helyettesítették, a püspökök pedig a négy fogadalomhoz²⁵¹ ragaszkodnak.

²⁵¹ Időrendi okokból ez természetesen nem a jezsuiták négyes fogadalmára vonatkozik. A négy fogadalom (*quattuor vota*), melyek alól kizárólag a pápa oldozhat fel: a szerzetesi fogadalom, illetve a római, a szentföldi és a Santiago de Compostela-i zárandoklatra tett fogadalmak.

[Krisztus már nincs többé a világban, vagyis a látható életben]

Krisztus világosan beszél megdicsőüléséről, amikor így szól: „Többé nem vagyok a világban.” (Jn 17,11) Éppen akkor mondja, hogy nincs többé e világon, amikor még a földön van. Ezt úgy értelmezhetjük, hogy arról beszél, már meghalt, és megvált e világtól, és ezért nincs már a világon. Ézsaiás próféta előre kijelentette ezt: „kiirtják a földön élők közül” (Ézs 53,8), vagyis erőszakkal fosztották meg földi életétől, hogy már nem is ebben az életben él, hanem egy egészen másikban, az Atyánál.

Bátran kérdezhetné azonban valaki: <141> „Ha az Atyához megy, attól még a világban marad, hiszen azt valljuk, hogy Krisztus mindenütt Úrként van jelen, ahogy az a zsoltárban is meg van írva, hogy közel van az Úr: »Közel van az Úr mindenkhez, aki hívja.« (Zsolt 145,18) Még ha valaki fogságban van, az Úr akkor is ott van. Hogyan mondhatja hát Krisztus, hogy nincs többé e világon, és az Atyához megy, mintha többé már nem is volna velünk? Az Írás is azt mondja, hogy az összes teremtmény ott van, ahol az Atya, hiszen meg van írva: »Hova menjek lelked elől? [...] Ha a mennybe szállnék, ott vagy, ha a holtak hazájában feküdnék le, te ott is ott vagy.«” (Zsolt 139,7) Igen, ő mindenütt jelen van, ahogy ennek bizonyítékát is adta és adja mind a mai napig. Amikor Izrael gyermekei át akartak kelni a Vörös-tengeren, akkor is jelen volt, és kettéválasztotta a tengert. Mert ahol hívják őt, ott ő jelen van.

Erre a kérdésre viszont két válasz adható. Az első a rajongók²⁵² szája szerint való. Ők azt mondják, Krisztus már nincs a világban, vagyis fent ül a mennyben, mintha ott fecskefészkét rakott volna magának. Így szűkkeblűen csupán arra korlátozzák ezt az ígét, ami itt vagy ott szemmel látható. Mivel mindent a tér által határoltnak látnak, ezért mindennek csak egyetlen meghatározott helye lehet. És így erre az ígére alapozva mondják azt is, hogy Krisztus nem lehet jelen az oltáriszentségben és a keresztségben, hanem a mennyei Atyánál ül az ő kis fecskefészkében.

Ezzel szemben mi azt feleljük: *a világban lenni* éppen hogy azt jelenti, hogy a valóságban lenni, melyet saját érzékeinkkel fogunk fel, vagyis azt az életet élni, amely által a világ arra késztet, hogy használatba vegyem, mint például, hogy legyen feleségem, <142> rokonságom, szántóm és marhám stb., és így élek e világ javaival. Mindezek a dolgok szemmel láthatók. *Többé nem a világban lenni* azt jelenti, hogy ezektől a dolgoktól távol vagyunk, nem látjuk őket, vagyis többé

²⁵² A *Schwärmer* régi magyar megfelelője (még Kemény Zsigmondnál és Madáchnál is), a 'rajongó' ma már más értelmű.

nem járunk-kelünk itt. Ebben az értelemben írja le Ézsaiás próféta nagyon pontosan Krisztust: „kiírtják a földön élők közül” (Ézs 53,8), vagyis kiszakítottatott a földről, ahol az emberek élnek. Ám ettől a földtől megválni nem jelenti azt, hogy mindentől megvált, hanem csak azt, hogy Krisztus nem él többé e világ javaival. <143> Ezért tévelyegnek a rajongók érzékeken túli, üres spekulációkkal, amikor azt mondják, hogy *nem e világban lenni* azt jelenti, hogy eltávolodunk az égtől és a földtől. Akkor bizonyosan nagyon boldogtalan vagyok, ha az Úr ennyire távol van tőlem! Egészen mást jelent, ha azt mondjuk, valaki a teremtés körén belül van és onnan távozik, mint ha azt: a világban van és onnan távozik. A *világban lenni* arra utal, hogy a teremtés körén belül egy olyan életet élünk, melynek során használjuk a világ javait. Emiatt mondja hát az Úr: „ők a világon vannak» (Jn 17,11), látnak, hallanak és esznek itt a földön, használják az öt érzéküket és a világ négy elemét, továbbá kabáttal, pantallóval, pénzzel és egyéb javakkal bírnak, ezért vannak ők még a világon, de én már távol vagyok tőle.”

[Krisztus az Atyánál van, és így közel az övéihez]

Emiatt értelmezik hát rosszul azok ezt az ígét, akik azt mondják, hogy Krisztus egészen eltávozott a mennybe, vagyis teljesen eltávolodott tőlünk. Ez nem így van, ő csupán nem részese többé a világi vagy időbeli létmódnak. A világban lenni ugyanis azt jelenti: világi létmóddal bírni, amikor használjuk e világ javait. A rajongók azt mondják: „Krisztus nem részese a világnak, tehát nincs jelen az oltáriszentségben, a keresztségben vagy a hirdetett igében.” Ezzel viszont azt is ki kellene mondaniuk: „A hívők szívében sincs jelen.” A Sátán éppen ezt akarja, hogy így üzzenek gúnyt ebből az ígéből. Csak tartsatok ki továbbra is amellet, hogy Krisztus testével és vérével jelen van a szentségben, és a Szentlélek akkor is jelen van a keresztségben, ha Krisztus nem részese e világnak, mert nem eszik vagy iszik itt, és nem kell e világi munkát végeznie. Ha jelen van az oltáriszentségben, akkor ez nem jelenti egyúttal azt, hogy jelen van a világban. A keresztségben sem ölt magára új keresztelési inget, nem beszél, nem lát, és nem is tesz semmit abból, ami a világban van, különben mindez ellentmondana ennek az ígének.

11 „Én pedig tehozzád megyek.”

Hol van az Atya? Mindenütt. Ha Krisztus az Atyához megy, akkor az Atyának mindenütt jelen kell lennie. Ha elfognak, tűz vagy víz, esetleg egyéb veszély fenyeget, és az Atyához kiáltok, akkor ő velem van. Sőt bizonyára Krisztus is jelen van akkor, mert az Atyához ment. Nem látják át ezt az ígét, mert nem válik hasznukra. Ezért kell így felelnünk a rajongóknak: „Olyan dolgokról beszéltek,

melyek számotokra talán nem tűnnek koholmányoknak, nekünk mégis máshogyan kell megismernünk Krisztust ebben az igében, mivel az emberi értelem és bölcsesség semmit sem tud róla.”

[Második rész: Az egyház megőrzése Isten nevében. Krisztus a Szent Atyához könyörög az övéért]

11 „Szent Atyám, tartsd meg őket a te neved által.”

Krisztus így könyörög tanítványaiért, és szól az Atyához: „Mivel még a világban vannak, kérek téged, tartsd meg őket a te nevedben.” Sőt még „Szentnek” is nevezi az Atyát. Miért van ez? <144> Ez a szó lángoló szívből jön, mellyel Krisztus Atyjára tekint, aki egyedül szent a világ minden szentségtelensége közepette, mintha azt akarná mondani: „Ó, Atyám! Milyen borzalmas dolgokat látok jönni: szekták, tévelygés és félrevezetés, de emellett jönnek a tomboló zsarnokok is, akik a te nevedben rengeteg ördögi dolgot fognak elkövetni. Ezért kiáltok hozzád, mert csak te vagy egyedül szent. Hiszen a Zsoltárokból is ezt mondják rólad: »Szent vagy, és a szent hegyen lakozol.«” (Vö. Zsolt 22,4; 15,1; 68,6 stb.) Mintha Krisztus így szólt volna: „Mindenki szent akar lenni, és birtokolni akarja a Szentleket, de ezzel csak azt érik el, hogy félrevezetik a világot saját szentségükkel. Egyedül csak te vagy szent, minden más a Sátán útja. Mivel csak te vagy egyedül szent, tartsd meg őket a te nevedben!” Minden eretnek ezzel a névvel kérkedik, de nem tartoznak Isten nevéhez, és nem is birtokolhatják őt. Jóllehet Isten nevével kérkednek, és mindazt, amit mondanak és tesznek, bizonyára Isten nyilatkoztatta ki, ahogy a közmondás is tartja: „Isten nevében történik az összes baj.” Ezért könyörög hát Krisztus: „Ó, Szent Atyám! Emlékeztetek szent mivoltodra. Mivel olyan sok szentségtelen dolog történik majd a világon, tartsd meg őket a te nevedben!”

[Krisztus könyörög az övéért, hogy maradjanak meg Isten nevében]

Mit jelent ez a kérés? Azt jelenti: „Tartsd meg őket a te neved által.” (Jn 17,11) Magyarán arról van szó: „Ó, Atyám! Arra kérek, <145> hogy véd meg őket az összes hamis prófétától, és őrizd meg őket a te tiszta igédben, hogy attól el ne térjenek!” Igen, e könyörgés által valóban megtartathatunk. Hogyan állhatnánk különben ellene e sok szektás tévtannak? A Sátán elcsábítja a legkülönb, legtudósabb és legigazabb embert is a földön, hogy szinte beleszakad a szívünk. Joggal mondhatjuk hát: „Ó, Szent Atyám! Tartsd meg mindazokat, akik efféle veszélyekkel néznek szembe, hogy a tieid maradjanak, és megtartassanak neved

által!” Ha tisztán megőrzöm Isten ígését, akkor vele maradok, vagyis hiszel abban, hogy elküldte Fiát a te megváltásodért. Aki ebben a tanításban marad, az részese Istennek, és Isten gyermekének nevezetik. <146> Hiszen amilyen Isten ígéje, maga Isten is olyan, és amilyen maga Isten, olyan a neve is. Így értelmezhetjük hát Krisztus imáját, melyben az övéért könyörög: „Add kegyelmedet, hogy tiszta maradjon az evangélium az enyéim szívében, hogy ezáltal megmaradhassanak a te nevedben.”

[Krisztus az övéiben az Atya ajándékait látja]

II „Akiket nékem adtál.”

Krisztus gyakran megismétli e szavakat vigasztalásunkra (vö. Jn 17,2.6.9). Aki-ket az Atya neki adott, azok nem mások, mint akik ígését hallgatják. Ő maga a Mester, mi pedig a tanítványaivá lettünk. Ezért adattunk neki. Most pedig így könyörög: „Akiket nékem adtál», vagyis akik hallgatnak engem, a tanítványa-immá lettek, és befogadták ígémet, kérlek téged, hogy őrizd meg őket, hogy ne tévelyedjenek el a tévtanok útvesztőiben, hanem maradjanak az én tanítványaim, ahogyan kezdetben is azok voltak.”

[Harmadik rész: Az egyház egységéről, ami Krisztus teste. Krisztus könyörög az övéért, hogy maradjanak meg az ígébe vetett hit egységében]

II „Hogy egyek legyenek, mint mi.”

Itt már megint a szektásokról van szó, akik szétrombolják az egyház egységét. Az ilyen jelentős igehelyekkel kapcsolatban egészen felületesen jártunk el. Krisztus ebben a kérdésben az övéit tartotta szem előtt, akik hallgatják és befogadják ígését, ők vannak kitéve annak a veszélynek, hogy elszakítják őket ettől az ígétől. Mert amint Krisztusnak újabb tanítványa lesz, akkor a Sátán megvadul, és keményen küzd ellene minden hatalmával és gonoszságával. <147> Krisztus előre látta, hogy a veszély olyan hatalmas lesz, hogy egyik-másik tanítványa elragadtatik tőle. Ezért kéri hát, hogy *egyek* legyenek.

[Krisztus az Atyával való egységét állítja elének példaként]

Az ariánusok, akik tagadják Krisztus isteni mivoltát, ezzel az ígével kívánták védeni hamis tanításukat. Azt mondták: „A keresztényeknek is egyek kell lenniük, mint az Atyának és Krisztusnak. Ha az ő egységük hasonlatos a miénkhez, akkor ugyanúgy kell viszonyulniuk egymáshoz, ahogy nekünk. Vagyis nem lehet

azonos természetük, hiszen neked és nekem sem azonos a természetem, mivel még az orrunk is különböző. Tehát így kell értelmeznünk ezt az igét: az Atya és a Fiú *egyek* akaratban, éppen úgy, ahogy két ember képes egyetérteni.” Így értelmezik hát az ariánusok ezt az igét. Ám Krisztus itt nem csupán azt mondja, hogy a keresztények legyenek *egyek* akaratban és értelemben. Jóllehet igaz az is, hogy a keresztényeknek egyazon értelemmel, egyazon szeretettel és egyazon hittel kell bírniuk akkor is, ha ezenközben külsőleg nézve más és más a napi foglalatosságuk. De ez nem elég. Krisztus itt nem ilyen egységről beszél, hanem azt mondja, hogy a keresztényeknek egyé kell lenniük, de nem csupán annyiban, hogy ugyanazt gondolják és érzik. Mit jelent hát az, hogy *egyek*? Nem láthatjuk ezt, hanem hinnünk kell benne. <148> Pál így ír erről a Korinthusiakhoz írott levelében: „Egy test vagyunk mindannyian” (1Kor 10,17). A keresztények tehát egy olyan egységbe kovácsoltattak, mely hasonlatos az emberi testhez. Valóban van egység a lelkek között is, hiszen lehetek egy akaraton másokkal, mégis, ennél a lelki egységnél erősebb kapocs tartja egyben a testet. A testünkben és annak tagjaiban ugyanis lényegibb egység rejtőzik annál, mint amikor a gondolataink egységben vannak valaki máséval. Így egy a tested. Vegyünk példaként egy levágott fület, amely egy leválasztott tag, egy különálló test, de ha a tag együtt marad a testtel, csak akkor alkotnak egy testet. Egy testből képtelenség úgy kiszakítani egy tagot, hogy ne két test jöjjön létre. Éppen így van ez Istennél is, az Atya és a Fiú között. Ezért könyörög Krisztus is a következőképpen: „»Hogy *egyek* legyenek, mint mi!« (Jn 17,11), vagyis az Atya és én. Hiszen nekünk sem csupán az értelmünk és akaratunk egy, hanem valóban *egyek* vagyunk.” Éppen úgy, ahogy mi keresztények egy test vagyunk, az Atya és a Fiú egy Isten. „Éppen úgy, ahogy én és te – mondja Krisztus –, egy Isten vagyunk, és ahogyan úgyszólván az Isten egy test, úgy kell az enyéimnek is egy hússá és csonttá válniuk.”

[A keresztények egysége Krisztussal olyan, mint a test egysége]

<149> Ez egy igazán szép, vigasztaló ige. Az ariánusok saját értelmük, megfontolásuk és bölcsességük segítségével vonják le filozófiájukból a következtetést: Ha ketten egy akaratban vannak, akkor ez esetükben azt jelenti, hogy *egyek*, amennyiben szándékuk közös. Ám nekünk, keresztényeknek, nem csak hogy közös a törekvésünk, hanem egy test vagyunk. Pontosan emiatt tudjuk is, hogy ha hiszünk Krisztusban, és az ő tagjai vagyunk, akkor elsősorban azzal az előnnyel rendelkezünk, hogy mindaz, ami bennünket ér, az egész testet is érinti. Nem csak hasonlatosak vagyunk egymáshoz, hanem valóban *egyek*. Ez pedig a szentek közössége, és nem egyenlősége. Amennyiben keresztény vagyok, akkor ha a Sátán

rám támad, ellenállhatok neki, és azt mondhatom: „Nem csak velem akad dolga, hanem az egész testtel, sőt magával Istennel.” Jól láthatjuk ezt a saját testünkön is: <150> ha valaki rálép a kislábujjamra, akkor ezzel az egész testet fenyegeti, és minden tag belesajdul. Így van ez a lábujjal, ha rálépnek. Valaki más például nem húzza fel az orrát, ha rám lépnek, habár nem különbözik a lábujja az enyémtől, mégsem ugyanazt érzi, amit én. Ha ő és én egy test volnánk, ahogyan én és a kislábujjam, akkor ő is megérezné a dolgot. Éppen így van ez a keresztyékekkel. Ha a Sátán megtámad egyvalakit, akkor az egész közösséget támadja. Ha valaki fogságba vet egy keresztyént, akkor az összes keresztyén felkiált, bárki legyen is a fogságba vetett. Krisztus pedig hallja a kiáltásukat, mivel ő a test feje, „felhúzza az orrát”, és az Atya is haragos lesz, hiszen a Fiú és az Atya egyek.

Erre utal az Úr, amikor azt mondja: „Tanításommal szolgálom őket. Ha megmaradnak benne, akkor egyek lesznek a hitben és a szeretetben, és akkor így, magukban véve egy és osztatlan testté lesznek.” Ezért írja Pál is: „És így ha szenved az egyik tag, vele együtt szenved valamennyi, ha dicsőségben részesül az egyik tag, vele együtt örül valamennyi.” (1Kor 12,26) Röviden szólva: nem támadhatsz meg egyetlen keresztyént, mert akkor az egész testet támadod. Ám a világ nem törődik ezzel. Ha agyonüt egy keresztyént, akkor azt gondolja, hogy úgy járt el, mint Pilátus, amikor megölte Krisztust, hogy lecsillapítsa a népet. Nekünk viszont az a vigaszunk, hogy ha valaki megtámad minket, akkor Pétert, Pált, Máriát, Ézsaiást, sőt magát Krisztust is támadja. Ha viszont őt támadja meg, akkor az összes angyalt és minden teremtményt, sőt magát az Atyát is.

[Amit a keresztyékekkel tesznek, azt magával Krisztussal teszik]

Jó példa erre Pál esete Damaszkusznál, melyet ApCsel 9-ben találunk megírva, amikor Krisztus testének egyik lábujját akarja összetörni. Krisztus itt nem azt mondja: „Miért veted fogságba azokat, akik hisznek bennem?”, hanem így szól: <151> „Miért üldözől engem?”, mintha Pál őt magát támadta volna meg. Miért is? Azért, mert egyetlen testről van szó: ha tehát egy keresztyént lábbal tipornak, akkor Krisztust tapossák. Ha valaki a kislábujjadra lép, akkor azt mondod neki: „Miért léptél rám?”, holott nem az egész testedre lépett rá. Így szoktuk ezt mondani. Ha egy tűvel egészen kicsit megszúrsz, akkor ezt mondom: „Ej, mit böködsz engem?” Miért mondom ezt? Azért, mert az egész testem érzi a fájdalmat, és emiatt mondom, hogy velem tetted mindezt, habár csak testem egy egészen apró részét szúrtad meg. Hát nem ez a legédesebb igehirdetés: ha egyetlen keresztyénnel történik valami, akkor az az egész testtel történik? Erre az egységre utal itt az Úr.

Egynek lenni tehát nemcsak azt jelenti, hogy egyként gondolkodunk, hanem azt, hogy valóban egy vagyunk. Krisztus nem csupán azt mondta, hogy legyenek egyek törekvésben, mert akkor az evangélista is így fogalmazhatott volna. Hanem így szól: „Legyenek egyek”, ami többet fejez ki a közös szándéknál. Magyarán mondhatjuk azt, hogy kettő egy akaraton van, ám itt arról van szó, hogy *egyek*, egy test, egy hús és egy csont. <152> Így értelmezem én ezt most. A szöveg jelentése nem csupán arra vonatkozik, hogy ne legyenek köztük megoszlások, vagy hogy legyen azonos az akaratuk. Ha megértitek ezt, akkor ez a legszebb igehely, hiszen nem csak azt sugallja, hogy legyen közös a törekvésünk. Az ariánusok pedig, mivel nem értették ezt a szakaszt, arra következtettek, hogy Krisztus istensége ugyan egy az Atya istenségével, ám természetük és lényegük nem azonos. *Egynek lenni* viszont azt jelenti, hogy egymásba fonódnak, és lényegük sem különbözik. Így egy az Atya és a Fiú. Ha eljutunk erre az egységre a Krisztus tanítása által, akkor megszentel téged az Atya, és abban az előnyben részesít, hogy ha a Sátán ellened támad, akkor megég, mert Krisztus testének egyik tagját érinti, és így az egész keresztény közösség felkiált, mert megtámadták. Ennek a legékesebb bizonyítékát a prófétáknál találjátok megírva, Ézsaiásnál és Jeremiásnál, amikor egy személyként beszélnek a keresztény közösségről a következő szavakkal: „Rázd le magadról a port, kelj föl, fogságba vitt Jeruzsálem, oldd le nyakadról bilincsedet, Sion fogságba vitt lánya!” (Ézs 52,2) A próféta úgy beszél a közösségről, mintha mindenki szenvedne, holott csak néhányan élnek át megpróbáltatásokat. Ha szenvedsz, megvan az a vigaszod, hogy nem egyedül szenvedsz, hanem az összes többi keresztény is részt vállal a szenvedéseidből, te pedig az övékből. Buzgón jegyezd meg ezt a igehelyet, hiszen nem hiába vesztegettem rá annyi szót, mivel tudom, hogyan tévelyedtek el néhányan az ilyen csodálatos és szívhez szóló igék kapcsán.

[Krisztus megtartja magánál azokat, akik komolyan hallgatják igéjét]

<153> 12 „Amikor velük voltam, én megtartottam őket a te nevedben.”

Vagyis: „Amíg hallhattak és láthattak engem, ragaszkodtak ígémhez, én pedig megtartottam őket, hogy el ne térjenek attól. Most pedig már nem vagyok e világban, ezért te őrizd meg őket a helyes úton, hogy megmaradjanak igédben és nevedben!”

„»Megőriztem őket« (Jn 17,12), vagyis megmaradtak az igében, hogy meg ne csalják vagy el ne csábítsák őket. »És senki sem kárhozott el közülük, csak a kárhozat fia« (Jn 17,12), mert ő nem követett engem.” Júdás olyan ember volt, aki Krisztus szavait nem fogadta be és nem hitt bennük teljes komolysággal. Ezért mondtam: ha

valaki komolyan veszi Krisztus szavait, akkor Istennek kell ezért hálát adnia. Júdás sohasem volt olyan ember, aki komolyan ragaszkodott volna az igéhez. Eltúrte, hogy kiválasszák apostolnak, mert úgy vélte, hasznot húzhat majd az Úrból. Tehát Krisztus nem az Atyától adatott meg neki. Krisztus pedig azért nem adatott meg neki, mert Krisztus és a Mammon nem szenvedhetik egymást. Sokan dicsekednek manapság azzal, hogy az evangélium követői, de csupán a gazdagodás lehetőségét keresik ezen az úton, és azt, miként tehetnének szert földi javakra és előnyökre. Sok Júdához hasonló embert ismerek. Rájuk nem is vonatkozik Krisztus imádsága, csak ránk, szegény emberekre, <154> akik inkább bármi másról lemondanának, csak az evangéliumot ne vegyék el tőlük. Az ilyenekért imádkozik itt Krisztus, akiket Isten meg is fog tartani. Ezért mondhatunk mi is áment erre az imára Krisztussal együtt, hogy mi is megtartassunk eme könyörgés által.

40. A kigúnyolt király és megfeszített főpap.

Prédikáció nagypéntek délutánjára

**Mt 26,57–68; 27,1–34; Mk 14,53–65; 15,1–25; Lk 22,66–71; 23,1–34;
Jn 18,28–40; 19,1–18**

Wittenberg, 1529. március 26.

WA 29: 234–240 (latin-német); BoA 7: 105–109; HLSt Pr. 1028. sz. Szakirodalom: HECKEL 1986; KWON 2008. Címek, mottó és tagolás a modernizált szövegű Calwer-kiadás szerint. *Calwer* 5: 123–131. (Bellák Erzsébet ford.)

[„Íme, az ember!” (Jn 19,5)]

[Kihallgatás a nagytanács előtt]

<234> Amikor Péter elhagyta az udvart, és keservesen sírt, mert elárulta az Urat, az evangéliumi történet folytatásaként láthatjuk, hogy a főpap és a nagytanács hamis bizonyítékokat keresett az Úr ellen, hogy megölhessék. Ám nem találtak semmit, jóllehet sok hamis tanút idéztek be (Mt 26,59; Mk 14,55). Vagyis bizonyítékokat akartak találni ellene, méghozzá hamis tanúságtételeket. Sokkal több erőfeszítésre van szükség ahhoz, hogy bebizonyítsuk a hazugságot, mintha az igazsággal tennénk ugyanezt. Itt összegyűltek a leghatalmasabb urak és a legbölcsebb emberek, ám mégsem képesek akár egyetlen hamis bizonyítékot is felhozni ellene, hogy láthassuk, milyen erőtlen a hazugság az igazsággal szemben, hiszen a Sátán és gyűlevész serege még csak valami bizonyítéknak a látszatát vagy

annak legalább egy kis morzsáját sem volt képes előhozni. A Sátán itt ellenfelére talált, és hatalmas akadály került az útjába. Valóban sok hamis tanú jelent meg a tárgyaláson, ám a vallomásuk nem egyezett. Vagyis az egyik így hallott a dologról, a másik meg amúgy. „Utoljára pedig előjövén két hamis tanú” (Mt 26,60; KG), ám az ő tanúságtételük sem egyezett. Az egyik így meséli a történetet, a másik meg úgy. Az egyikük azt állítja: „Hallottam, hogy így szól: »Én lerombolom a kézzel alkotott templomot, és három nap alatt mást építek.«” (Mk 14,58) – Krisztus egyébként nem mondta, hogy a kézzel épített templomra gondol (Jn 2,19) –; a másik tanú viszont ezzel szemben kijelenti: „Hallottam, amikor azt mondja: »Romboljátok le ti ezt a templomot, és három nap alatt felépítem.«” (Jn 2,19) Mivel a tanúságtételek sehogy sem akartak egyezni, de szívesen gondoskodtak volna bizonyítékról ellene, a főpap így szólt Jézushoz: „Semmit sem felelsz arra, amit ezek ellened vallanak?” (Mt 26,62) Jézus azonban hallgatott, mert a nyilvánvaló hazugság nem érdemel választ, hanem önmagának felel. Ezért hallgat az Úr. Tudja, hogy ők maguk is látják: ezeknek a tanúknak a szava semmit sem ér.

„Ismét megkérdezte őt a főpap, és így szólt hozzá: Te vagy a Krisztus, az Áldottnak Fia?” (Mk 14,61) A kárhozatra méltó emberek igen nagy neveken tisztelik az Urat! A zsidók is ezt teszik mind a mai napig, ha idézni akarnak valamit az Írásból, akkor nem csupán azt mondják: „Így szól az Úr”, vagy „Így szól Krisztus”, <235> hanem azzal jönnek: „Ezt mondja az Áldott és Magasságos!”, hogy azt higgyük, jobban tisztelik őt az összes embernél a földön. Pontosan így járnak el a mi álszentjeink is, akik folyton azt hajtogatják: „Üdvözítőnk!” Hasonlóképpen cselekednek a törökök is, amikor mind harcba indulnak, így kiáltva: „Isten! Isten! Isten!” Erről vesz példát az összes áruló és gonosztevő, akik szentebbnek akarnak tünni a többieknél, miközben ők maguk a legfertelmesebbek. Pontosan így tesz itt most Kajafás is. Jézus így felel neki: „Te mondtad” (Mt 26,64). Akkor lettek csak biztosak a dolgukban, amikor Jézus azt mondta, hogy ő Isten Fia, és az Atya jobbán fog ülni, és eljön majd az ég felhőin (Mt 26,64; Mk 14,62). Most már biztosak abban, hogy káromolta Istent, és ezért méltó a halálra. Emiatt mondja a többi magas rangú pap is: „Méltó a halálra!” (Mt 26,66)

„Azután szembeköpték, arcul ütötték, mások pedig bottal verték, és ezt mondták: Próféta!ld meg nekünk, Krisztus, ki ütött meg téged!” (Mt 26,67–68) Sokan írtak passiókönyveket, melyekben azt olvashatjuk, hogy Krisztust még többféle módon kigúnyolták ezen az éjszakán, ami igaz lehet, ám az ítélet napjáig sem derül rá fény. Hadd higgyenek csak ebben az emberek, nem kívánom elvetni ezt az áhítatos szemlélődést. Ám azt akarom, hogy mindenekelőtt ott találjunk összefüggéseket, ahol tényleg szükséges. Hidd csak, hogy mindez a főpapra tekintettel történt. Amikor látrák a szolgálak, hogy uruk elítélte Krisztust, mint a legnagyobb

istenkáromlót, mert azt mondta: „Mostantól fogva meglátjátok az Emberfiát, amint a Hatalmas jobbán ül, és eljön az ég felhőin” (Mt 26,64), józan eszük biztatására így kiáltottak: „Fújj, az efféle gonosztevőt kellene elviselnünk?!” A szolgák tehát megindultak, mert szolgálatot kívántak tenni uruknak. Az egyik Jézus haját tépte, a másik leköpte őt stb. Ez a sorsa az evangéliumnak mind a mai napig.

„Amikor megvirradt, a főpapok és a nép vénei valamennyien azt a határozatot hozták Jézus ellen, hogy halálra juttatják.” (Mt 27,1) Bizonytalan, hogy egyszer vagy kétszer hallgatták ki Jézust. Néhányan azt mondják, hogy nem sokkal ez előtt, még az éjszaka folyamán kihallgatták őt Kajafás házában, és a többiek csak ezután, vagyis reggel érkeztek meg, amikor újra kihallgatták, hogy még mindig Krisztusnak vallja-e magát, tehát lehetséges az, hogy Krisztus kétszer is vallást tett magáról. Történhetett ez egy vagy két alkalommal is, nem vitatkozom ezzel kapcsolatban!

Nekem az a legfontosabb, hogy úgy nézzük az Űr leköpdösését, <236> hogy mindezt értünk szenvedte el. Erről keveset prédikálnak, de még ennél is kevesebbet gondolnak rá. Jegyezd hát meg, hogy amikor a haját tépdetik, leköpi és káromolják, akkor ezek mind a mi bűneink, és minden kereszténynek úgy kell tekintenie erre, mintha azt találná megírva: „Az én bűneim!” Hiszen ma azt kell hirdetnünk, hogy a mi bűneink okozzák az Űr szenvedését, sőt malomkőként lógnak a nyakában, hogy tudjuk, hol találhatók a bűneink és hol a helyük.

[Júdás végzete]

Miután kihallgatták, és elítélték istenkáromlás miatt, biztosan arra gondoltak, hogy okuk van megölni Jézust. Nem gondoltak arra, hogy Pilátus számára ez nem indok, ezért később teljesen mást kellett mondaniuk neki: „Ha ezt szabadon bocsátod, nem vagy a császár barátja: aki királlyá teszi magát, az ellene szegül a császárnak.” (Jn 19,12) Ők már meghozták magukban a halálos ítéletet. „Amikor pedig Júdás, aki őt elárulta, látta, hogy elítélték, megbánta tettét, visszavitte a harminc ezüstöt a főpapoknak és a véneknek, és ezt mondta: Vétkeztem, mert ártatlan vért árultam el.” (Mt 27,3–4) Az ilyen bűnvallónak ilyen gyóntató dukál. Jóllehet beismeri bűneit, de nem azok előtt, akiknek az evangélium révén parancs adatott a megbocsátásra, hanem azokhoz megy, akik még az övénel is nagyobb bünt követnek el. Bárcsak az igazi gyóntatóhoz fordult volna! Miért nem gondolta végig ezt korábban? Miért nem mondja: „Árulóvá lettem!”, már akkor, amikor az Urat megcsókolta (Mt 26,49)? Ha az utolsó pillanatban jön a megkésett bűnbánat, és nincs jelen a megfelelő igehirdető vagy gyóntató, akkor velünk is ez történik. Minden makacs embernek meg kellene szívélnie ezt a példát, hogy lássa, mint jutalmazza a Sátán szolgáit. Júdás elárulta az Urat harminc ezüstért, ám amint elvégezte szolgálatát, a Sátán meg is jutalmazza érte.

Júdás példa és intő jel mindazoknak, akik a Sátánt szolgálják. Oly csüggedtté tette őt, hogy eldobja a pénzt, szégyenbe hozza magát az összes zsidó előtt, és végül fel is akasztja magát, mivel a főpap és a vének így válaszolnak neki: „Mi közünk hozzá? A te dolgod.” (Jn 27,4) Senki sem felel neki így: „Nem cselekedtélt semmi rosszat, hanem jó szolgálatot tettél a főpapoknak, és engedelmeskedtélt a felsőbbségnek.” Inkább ezt mondják: „Mi közünk hozzá?” Így marad hát egyedül, és nem talál senkit, aki vigasztalhatná. „De jaj az egyedülállónak, mert ha elesik, nem emeli föl senki!” (Préd 4,10) A szerzetes magyarán egy olyan személy, aki egyedül él, az emberektől távol. Pontosán ezért különösen jó rejtkehely egy kolostor az ördög számára. <237> Isten nem azért alkotta az embereket, hogy egyedül legyenek, hanem éppen azért rendelte a felsőbbiséget, hogy az emberek szolgálják egymást. Júdás is szerzetes volt; ha lett volna vele bárki, aki megvigasztalhatta volna, akkor segíthettek volna rajta. A filozófusok is azt mondták,²⁵³ hogy az olyan ember, aki szívesen van egyedül, az vagy isten, vagy szörnyeteg, esetleg ördög, vagy angyal, mivel az ember pontosan azért társas lény, hogy másokat szolgáljon és szeressen. Ha ez igaz, akkor elengedhetetlen, hogy legyen mellettünk valaki. Mégis a Sátán olyannyira dicsőítette a remetelétet, hogy az emberek így szóltak: „Legyetek szívesen egyedül, mert akkor tiszta marad a szívetek.” Júdás a szerzetesek atyja. Ezek után felkötötte magát egy fára, és kifordultak a belei (ApCsel 1,18). Az ördög pedig különleges örömét lelte mindebben.

„A főpapok pedig felszedték az ezüstöket, és így szóltak: Nem szabad ezt a templom kincséhez tennünk, mert vérdíj. Aztán határozatot hoztak, és megvásárolták belőle a Fazekasmezőt, az idegenek számára temetőnek.” (Mt 27,6–7) Ezek a szent emberek milyen nagyszerűen cselekedtek! Mindezt az Úr mennybemenetele után vitték véghez (ApCsel 1,18). Ők azok, akik megfojtják az Urat, ám mégis oly igaz életűek, hogy a harminc ezüstöt sem akarják kézbe venni, hanem inkább nemes célra szánják, és milyen jó fényt vetnek magukra ezzel! A pápa is pontosan így tesz. A világ pedig hagyja, hogy az ilyen gyalázatos szentek félrevezessék!

[Krisztus Heródes és Pilátus előtt]

Pilátusnak és Heródesnek is részt kell vennie a játékban, hogy Krisztust minden rendű és rangú ember lenézzék. Az evangélisták azt hangsúlyozzák a leginkább, hogy Krisztust megvetik. Ezért hallhattuk olyan gyakran, hogy éjjel leköpdösték, és Lukács is elmeséli, hogy „sok más szidalmat is szórtak reá” (Lk 22,65). Az evangélisták nagy hangsúlyt fektetnek erre. Heródes előtt pedig fehér ruhában

²⁵³ Luther itt középkori filozófusok gondolatait idézi Aristotelés nyomán.

gúnyolják őt (vö. Lk 23,11). Ez azért van, mert azon a vidéken a fehér ruha a legelőkelőbb viselet. A legnagyobb királyok öltik magukra, míg a rómaiak bíbort viseltek. A pápa és követői is fehér miseruhát viselnek a legnagyobb ünnepekkor, éppen úgy, ahogy a szultán és vezérei is, mind a mai napig. Így gúnyolták hát ki az Urat, amikor fehér ruhát adtak rá, mintha azt mondták volna: <238> „Király akarsz lenni? Jól van, akkor királyi ruhát adunk rád!” Végül Pilátus katonái még egy koronát is tettek a fejére, mintha császár akart volna lenni. Az evangélisták sokszorosan rámutatnak arra, hogy így gúnyolták és káromolták őt. Éppen így kínozzuk mi is manapság az evangéliumot, amikor csak külsőleg tiszteljük, a valóságban pedig szidalmazzuk és káromoljuk. Sajnálatos káromlás és bűn ez, sőt igazi vicc, amikor Répáskánál úr²⁵⁴ kigúnyol minket, hiszen test és vér csak a test és vér dolgait érti.²⁵⁵ Ám ez az igehely felfedi, hogy gyalázatos módon káromoljuk Istent, ha gúnyosan királyi fehérbe öltöztetjük az Urat, sőt még meg is koronázzuk, és jogarként botot nyomunk a kezébe. Manapság is pontosan ezt tesszük, amikor megtagadjuk Krisztust, és mégis királyi ruhába öltöztetjük, és fejére koronát helyezünk stb. Ezek a nagy szentek, akik azt tartják Krisztusról, hogy saját szenvedésük és tűrésük által kell igazzá és szentté tennie őket! Istennek, Úrnak és Üdvözítőnek nevezik őt, de egyáltalán nem gondolják komolyan! Erre utalnak az evangélisták, amikor megmutatják, hogy Heródes látni akarja Krisztust és Úrként akarja elismerni őt, ám tetteivel tagadja szándékát. Látszólag Úrnak tartják, miközben valójában hazudnak. A karthauziak és a minoriták Heródes méltó követői, mivel Üdvözítőjüknek nevezik Krisztust, mialatt egyedül a saját ügyükhöz hűségesek. Számukra Krisztus csupán egy bolond. Az egész világ tele van az efféle Krisztus-gúnyolással. Régebben nem voltak ilyen jó cimborák, de most, mikor ellenállnak az evangéliumnak, a legjobb barátokká lettek. Ha nem jött volna el az evangélium, akkor a mezítlábas²⁵⁶ szerzetesek és a püspökök felfalták volna egymást, most viszont kebelbarátok.

Pilátus okos ember volt. Az ünnepi szokások értelmében szabadon kellett engednie egy foglyot a nép kívánsága szerint, és ő éppen Barabbást választotta (Mt 27,15–18). Tudván, hogy gyilkosnak tartják, azt gondolta: „Inkább akarnak majd három Jézust, minthogy Barabbást válasszák!” A józan ész bölcsességére

²⁵⁴ A Répáskánál (*Ruebenloffel*) név Luther egyik ellenfelét, a teológus Cochlaeust takarja. A gúnynévet Luther találta ki a *cochlear* (lat. 'kanál') szóval való egybecsengés alapján; a répáskánál pedig egy olyan kanálra utal, amivel csupán répát esznek, vagy egy olyan kanálnyélre, melynek alantas rendeltetése van.

²⁵⁵ Luther itt arra utal, hogy Cochlaeus makacsul csupán az ő személyét támadja. A *test és vér* azt jelenti, hogy nem ismeri fel: nem Lutherről, hanem Krisztus ügyéről van szó (vö. Mt 16,17).

²⁵⁶ Obszerváns ferences.

hagyatkozik, ezért javasolja a népnek, hogy Jézus és Barabbás közül válasszanak. <239> „Erre valamennyien felkiáltottak: Ezt öld meg! Barabbást pedig bocsásd el nekünk!” (Lk 23,18) Pilátus most irgalmas ítéletet hoz: meg akarja vesszőztatni és korbácsoltatni Jézust, hogy utána szabadon engedje. Így gondolkodott: „E módon ki tudom őt utasítani a városból, hogy a nép elégedett legyen.” „Azok pedig még hangosabban kiáltottak: Feszíttessék meg!” (Mt 27,23) „Akkor szabadon bocsátotta nekik Barabbást, Jézust pedig megostoroztatta, és kiszolgáltatta, hogy feszítsék meg.” (Mt 27,26) Mindenkinek részt kell vennie a Krisztus elleni bűnökben, végül a katonák is csatlakoznak a sorhoz, akik többet tesznek annál, mint amit Pilátus megparancsolt nekik, amikor töviskoronát tesznek Jézus fejére (Jn 19,2–3). Ezzel is behatóan foglalkoznak az evangélisták: ahol gúnyolják Krisztust, ott részletesen írják le az eseményeket, míg a keresztre feszítésről szűkszavúan csak ennyit mondanak: „Keresztre feszítették őt.” (Lk 23,33) A testi szenvedésnél is nagyobb figyelmet szántak a gyalázkodásnak, mivel az nagyobb fájdalmat okozott az Úrnak.

[Krisztus megfeszítése]

„Amikor arra a helyre értek, amelyet Golgotának, azaz Koponya-helynek neveznek, epével kevert bort adtak neki inni.” (Mt 27,33–34) Ez bizonyára kellemes ital lehetett egy szomjazó számára!

„Keresztre feszítették őt és a gonosztevőket: az egyiket a jobb, a másikat a bal keze felől. Jézus pedig így könyörgött: Atyám, bocsáss meg nekik, mert nem tudják, mit cselekszenek.” (Lk 23,33–34) Íme hát a megfeszített Krisztus, amint a keresztfán függ: így lett a mi főpapunk. Mindenki figyeljen jól a következő szavakra: „Atyám, bocsáss meg nekik, mert nem tudják, mit cselekszenek.” (Lk 23,34) Mindenkinek úgy kell tekintenie a kereszten függő Krisztusra, mint valódi főpapra, vagyis pápára! Hiszen az Ószövetség értelmében a főpapnak megvan az az előjoga, hogy szép ruhákkal ékesítse fel magát, és áldozatot mutasson be (vö. 2Móz 28; 3Móz 16). Így gyakorolja Krisztus a kereszten papi hivatását. Hogyan hát? Felvette legjobb ruháit és legszebb ékszereit. Melyek ezek? A türelem és az Atya iránti engedelmesség! Sohasem láttál ennél nagyobb szeretetet, alázatot és szelídséget. Az összes létező erény megtalálható itt egy személyben. Ezen a módon felékesítve mutat be áldozatot. „Nem is bakok és bikák vérével, hanem az ő tulajdon vérével” (Zsid 9,12) nyerte el nekünk az örök üdvösséget. Mindezt értünk teszi, és így imádkozik: „Atyám, bocsáss meg nekik!” Ez a szakasz segít minket abban, hogy valódi főpapunkként ismerjük fel Krisztust. Sokat kell erről prédikálnunk és tanítanunk. Krisztus azokért imádkozik, akik megfeszítették őt, különösképpen pedig azokért, akik nem tudják, mit cselekszenek. <240> Egyesek különbséget

tesznek arra nézve, hogy csak azokért imádkozik, akik tudatlanul cselekedtek és azokért nem, akik szánt szándékkal vétkeztek, vagyis a Szentlélek elleni bűnről kellene beszélnünk (vö. Mt 12,31). Ám most erről nem kívánok szólni. Ha Krisztus ezen imádsága nem vonatkozik ránk, akkor nem segít rajtunk a szerzetesi csuha vagy a tonzúra sem. Egyedül ennek a főpapnak az imája segíthet rajtunk.

41. A megbocsátó Közbenjáró és irgalmas Úr. Prédikáció nagyszombat délelőttjére

Mt 27,35–44; Mk 15,24–32; Lk 23,33–43; Jn 19,18–27

Wittenberg, 1529. március 27.

WA 29: 240–248 (latin-német); BoA 7: 109–114; HLSt Pr. 1029. sz. Szakirodalom: HECKEL 1986; KWON 2008. Címek, mottó és tagolás a modernizált szövegű Calwer-kiadás szerint. Calwer 5: 131–141. (Bellák Erzsébet ford.)

[„Ma velem leszel a paradicsomban.” (Lk 23,43)]

[Krisztus közbenjárása]

<240> „Atyám, bocsáss meg nekik, mert nem tudják, mit cselekszenek.” (Lk 23,34) Tegnap már hallhattatok erről az imádságról, melyet az Úr a kereszten főpapunkként mondott el. Sok mondanivalóm lenne erről, de tovább kell lép-nünk. Jól meg kell jegyeznünk ezt az imát, mert rólunk szól. Magába foglalja egész életünket, összes imádságunkat, a jót és a rosszat is. Ez az az imádság, melyről a Zsidókhöz írt levél így szól: „Ő testi élete idején könyörgésekkel és esedezésekkel, hangos kiáltással és könnyek között járult az elé, akinek hatalma van arra, hogy kiszabadítsa őt a halálból. És meghallgattatott istenfélelméért.” (Zsid 5,7) Ez az ima elvette a hatalmat az ördögtől, és megnyitotta számunkra a mennyet, Isten minden kegyelmével egyetemben.

Tegnap azt mondtam, hogy mindig különbséget kell tennetek Krisztus és a szentek között. Nem szabad azon álszentek közé tartoznunk, akik mind tet-teikkel, mind imáikkal ki akarják érdemelni az üdvösséget, ahogy azt a török is hiszi, hogy nincs szüksége közbenjáróra. Nekünk sokkal inkább ahhoz a kis sereghez kell csatlakoznunk, akik erre az imára hagyatkoznak: „Atyám, bocsáss meg nekik.” (Lk 23,34) Tégy hát különbséget Krisztus cselekedetei, szenvedése, imádsága és a mi cselekedeteink, szenvedésünk és imádságunk között! A mi imánk semmi, és meg sem hallgattatik, <241> ha előzőleg nem részesedik ebből

az imádságból és nem foglaltatik annak szavaiban: „Atyám, bocsáss meg nekik.” Azon bűnösök közé kell számlálnom magam, akikért itt az ima elhangzik, és akkor elmondhatom: „Minden imám meghallgattatott, és minden cselekedetem jött.” Nem hiába mondom ezt, hiszen a Sátán nem nyugszik. Valóban arra kell figyelmeztetnünk az embereket, hogy cselekedjenek jól. Ám ez a most elhangzó tanítás tízszer is szükségesebb ennél, mert általa a keresztény hit legfőbb tanítását nyerjük el. Ha ebben gyakoroljuk magunkat, akkor biztosan magunktól következnek a jó cselekedetek is. Ezért az az egyetlen vigaszunk, hogy részesülhetünk ebben az imában, és hogy Krisztus értünk könyörgött.

Kétféle bűnös van: először is a gonoszok, akik egyáltalán nem hisznek, és a gőgös szentek, másrészt pedig mi, akik szintén bűnösök vagyunk, ám Krisztus érdemeinek és könyörgésének óvó árnyékában állunk, melyet főpapunkként mondott értünk. Tanulmányozd alaposan ezt az ígét, és ne fuss el előle, hiszen e könyörgést könnyek között mondta el érted a hű főpap, és meg is hallgattatik (vö. Zsid 5,7). Ezért nem zárnak ki senkit ebből az imádságból azokon kívül, akik nem hisznek, vagy gőgös szentek. Mások csak példává teszik ezt az imát arra nézve, hogyan szerethetünk valakit szenvedéseink közepette is, te viszont fogadd el hittel, hogy ez Krisztus imája, melyet érted mondott el.

[A kereszt felirata]

„Pilátus feliratot is készítettett, és rátétette a keresztre. Ez volt ráírva: A NÁ-ZÁRETI JÉZUS, A ZSIDÓK KIRÁLYA.” (Jn 19,19) Sokat tanítottak erről a feliratról, például azt, hogy reggelente erre gondolva vessünk keresztet, és áldjuk meg magunkat általa. Igaz és helyes szavak ezek, de nem akarom, hogy bálványimádás eszközévé tegyék őket, sokkal inkább higgyünk bennük. Azért helyezték e feliratot a keresztre, hogy Krisztust gúnyolják vele, és lázadóként tüntessék fel őt. Ám most olyan nagy tiszteletnek örvend, hogy nem is létezik szentebb és ártatlanabb dolog ennél a címnél, és aki nem veti magát alá neki, az elkárhozik. Jézus valóban a zsidók királya. Ártatlanul vádolták meg azzal, hogy igazi, földi király akart lenni. Ám az a bűn és hazugság, mellyel bemocskolták, ártatlansággá és igazsággá változott, hiszen ő lett az eljövendő világ királya, és mindazt, amit ők kigúnyoltak, mi komolyan vesszük. Így van ez mindazzal, aminek köze van az evangéliumhoz: nekik a halál illata, de nekünk, bűnösöknek, az élet illata (vö. 2Kor 2,16). Krisztus még ma is felforgatónak számít, de nekünk valóban <242> ő a dicsőség királya, amit itt a szemére vetnek. Éppen így méreg és hazugság a mi evangéliumunk a pápa számára, míg nekünk maga a világosság.

Így kell minden kereszténynek e felirat alá állnia, mely szerint Krisztus felfor-

gató, hiszen ő valóban a zsidók királya. A *zsidó* szó ugyanis magyarán hitvallót, hálaadót és magasztalót jelent, aki tanúságot tett arról a jóról, amiben részesült.²⁵⁷ Ha dicsőítjük Krisztust cselekedeteivel, igazságával és erejével együtt, magunknak pedig semmit sem tulajdonítunk, akkor igazi „zsidókká” leszünk. Krisztus az olyan emberek királya, akik nem a saját cselekedeteik által akarnak megigazulni.

[A ruhák elosztása]

„Miután [a helytartó katonái] megfeszítették, sorsvetéssel megosztottak ruháin.” (Mt 27,35) Azért találjuk ezt megírva a szenvedéstörténetben, hogy lássuk, milyen nyugodtan és tántoríthatatlanul viszik végbe művüket azok az emberek, akik megfeszítik Krisztust. Hiszen úgy bánnak a ruháival, mintha bűnöző lenne. A mi időnkben is igen gyakori ez a viselkedés, hiszen az eretnekek is olyan kihívóan és magabiztosan beszélnek, hogy a saját ügyükre esküsznek, és ellenállnak az utolsó ítéletnek is. A keresztények viszont reszketnek félelmükben, és sohasem lesznek ilyen magabiztosak (vö. Fil 2,12). Emezek viszont olyannyira kemények, mint a gyémánt, és olyannyira gondtalanok, hogy nem is félnek egy lehetséges bosszúállótól, egyszerűen elfeledkeznek az egészről. Mi viszont kísértetünk. Így van ez: hiszünk Krisztusban, ő viszont elrejtőzik előlünk, mintha nem volna Isten a mennyben, aki törődne velünk, és úgy tűnik, annyira el vagyunk hagyatva, hogy gúnyt is űznek belőlünk. Ez fáj a keresztényeknek, hogy míg magukban reszketést és félelmet, addig a másik oldalon erőt és szilárdságot látnak. Ott mindig ezt mondogatják: „Egy dolog, egy szó.”²⁵⁸ Az efféle zsoldosok minden magabiztos ember ősei stb.

[Jézus anyjához és Jánoshoz intézett szavai]

„Amikor Jézus meglátta ott állni anyját, és azt a tanítványt, aki szeretett, így szólt anyjához: »Asszony, íme a te fiad!« Azután így szólt a tanítványhoz: »Íme, a te anyád!« És ettől az órától fogva otthonába fogadta őt az a tanítvány.” (Jn 19,26–27) <243> Krisztus itt teljességgel búcsút kíván mondani a világnak. Már semmije sincs: se ruhája, se egy hely, ahol álmra hajthatná a fejét, se egy talpalatnyi föld, ahol meghalhatna. Sőt, még a gerendára sem feküdhet föl, hanem a levegőben lóg. Már csak az édesanyja és a tanítvány maradtak meg a számára, és ezt az anyát és a legkedvesebb tanítványát, akit szeretett, őket is odaadja egymásnak. Nagy szomorúság

²⁵⁷ A Júda név magyarázatát lásd 1Móz 29,35-ben.

²⁵⁸ Ez azt jelenti, hogy a magabiztos embernél nincs helye a kétségnek, számára minden egyes dologgal együtt adódik az ítélet és a döntés is.

töltheti be az ember szívét a világ iránt, ha valaki így hal meg, hogy már édesanyja és tanítványa sorsával sem akar törődni! Semmi jót nem tarthat meg a világból.

Éppen e miatt az igehely miatt lett bálvánnyá Mária. A szenvedéstörténet során, ahol Krisztust és szenvedését hirdették, egyidejűleg prédikáltak az anyáról is, és azt mondták, hogy maga Krisztus tette őt az anyánkká. Mi minden tiszteletet meg kívánunk adni neki, melyre rá is szolgált, de nem akarjuk őt egyenlővé tenni a Fiúval. Nem halt meg és nem imádkozott értünk. Tiszteld, ahogyan csak akarod, de nem szabad azzal a tisztelettel illetnünk őt, mint magát Krisztust. Azért távolítja el őt magától az Úr, mert egyedül akar lenni, hogy belé vessük a bizalmunkat, mint egyedüli közbenjárónkba. Mi azonban ennek éppen az ellenkezőjét tesszük: elvetjük a Fiút, miközben az anyába csimpaszkodunk. Az Úr elhagyja a földet, hogy segíthessen rajtunk. Amikor itt édesanyját a tanítványnak adja, akkor nem azzal a szándékkal teszi ezt, hogy a tanítvány az anyában földi közbenjárót kapjon, akibe a bizalmát vetheti. János ugyanis anyjaként vette őt magához, vagyis a házába fogadta, gondoskodott róla, és ápolta őt, hogy legyen számára egy hely, ahol özvegyként élhet, miután elveszítette a fiát. Joggal a mi anyánk is, ám ha rá építünk, akkor elveszítjük Krisztustól szenvedését, tisztességét és szolgálatát.

[A Megfeszített kigúnyolása]

„Az arra járók fejüket csóválva káromolták, és ezt mondták: »Nosza te, aki lerombolod a templomot, és felépítéd három nap alatt, mentsd meg magadat, szállj le a keresztről!« Hasonlóan csúfolódtak a főpapok is maguk között az írástudókkal együtt, és így szóltak: »Másokat megmentett, de magát nem tudja megmenteni. A Krisztus, az Izrael királya, szálljon le a keresztről, hogy lássuk, és higgyünk.« Azok is gyalázták, akik vele együtt voltak megfeszítve.” (Mk 15,29–32) Ez ismét emberi viselkedésünk példája avagy műve. A drága szent evangélisták különös hangsúlyt fektetnek Krisztus kigúnyolására, és nagyobb szenvedésnek állítják be azt a testi kínoknál is. Itt írják le, hogyan gyalázta őt mindenki: a főpapok, az írástudók stb., sőt még a latrok is. Így teljesül a mondás: „Aki kárt vall, annak nem kell aggódnia a gúnyolódás miatt.” <244> Nem elég, hogy Krisztus mindentől megfosztatott, hanem még ki is kell gúnyoltatnia. A latrokat azonban senki sem gyalázza. Nekik bizony jó bort adtak, míg a köztük függő Krisztusnak bűnhődnie kell. Senkinek sem szabad a földön Krisztusnál több gyalázatot elszenvednie, neki kell a legrosszabbul járnia. Már nem is látjuk a latrokat a kereszten, ha Krisztus ott függ. Minden szem órá tekint, s az összes mérgezett nyíl őt találja el. A Sátán mindenkiről megfélemlszik a kedvéért. Ennyire buzgón és ily nagy hévvel gyűlölik Krisztust. Mindez azért történt így, hogy a Sátán kitombolhassa

és megbosszulhassa magát Krisztuson. Végezetül a ruháit is elveszi tőle, és sorsot vet rájuk, így veszi el tőle a leggaládabb módon a még megmaradt tisztességét is. Nemcsak az életétől fosztja meg, hanem végül a ruháitól, szülőanyjától és mindentől, amit csak elvehetett tőle; semmi sem került el a figyelmét. Hallgatni szeretnék a Krisztus által átélt lelki kínokról, melyeket nem ismerünk, és soha nem is fogunk megtapasztalni. Hiszen a Sátán nemcsak testileg, hanem sokkal inkább lélekben és szívében kínozza meg őt.

Így töltötte hát ki mérgét a Sátán Krisztuson; lángoló haragját és minden gonoszságát órá zúdíttotta. Ezért egészen erőtlen azokkal szemben, akik Krisztusba vetik bizalmukat, olyannyira, hogy egyetlen kicsi szó által elbukik, amint azt hallja, hogy valaki igaz hittel segítségül hívja Jézus Krisztus nevét: a zsidók királyának, a Názáreti Jézusnak a neve villámként sújt le rá. A Sátán elégett, kiadta az összes mérgét, úgyhogy most teljesen erőtlen, de csupán a hívőkkel szemben; a többiek számára ő a világ fejedelme (Jn 14,30), aki legyőzte Krisztust. Mindaz, amit Jézus tett, odalett: meghalt nagy kínok, gyalázat és szegénység közepette.

[A lator hite. A lator szája tesz vallást Krisztusról]

Most következik egy példa, mellyel Krisztus megerősíti tanítását: „Atyám, bocsáss meg nekik!”

„A megfeszített gonosztevők közül az egyik így káromolta őt: »Nem te vagy a Krisztus? Mentsd meg magadat és minket is.« De a másik megróttá, ezt mondván neki: »Nem féled az Istent? Hiszen te is ugyanazon ítélet alatt vagy! Mi ugyan jogosan, mert tetteink méltó büntetését kapjuk, de ő semmi rosszat sem követett el.« Majd így szólt: »Jézus, emlékezzél meg rólam, amikor eljössz királyságodba.« Erre ő így felelt neki: »Bizony, mondom néked, ma velem leszel a paradicsomban.«” (Lk 23,39–43)

Ez a történet a lator személyében példaképet állít elénk, aki megfeddi testvérét, és így szól: „Te sem félsz? Úgy teszel, mint a többiek? Olyannyira dühös és ostoba vagy, hogy nem látod be, meg kell halnod? Még a halál közelségében is, ahol mások megtorpannak, ilyen gonoszságot cselekszel?” Ez szép és kemény feddő beszéd, mely a lélek legmélyéből tör elő. Azt mondja: „Ahogy mi bántunk velük, úgy bánnak most ők is velünk.” Milyen szép hitvallás ez! Lásd, mire képes itt az evangélium! <245> Ha az emberek hallgatnak, akkor a köveknek kell tanúságot tenniük Krisztusról (vö. Lk 19,40). Előbb tesz tanúságot egy gonosztevő a kereszten, semhogy a tanúságtétel egészen elmaradjon. A Bibliában egyetlen példa sem ad nekünk annyi vigasztalást, mint éppen ez. A lator kínok között vergődik, tehát el kellene keserednie. Ám ő mégis igehirdetővé válik, és bátyjának

Mózes teljes törvényét prédikálja, sőt száját megnyitva vallást tesz Krisztusról a főpapok és írástudók előtt. Ők csak szitkozódnak, és semmibe veszik Krisztus fenségét, míg a latornak olyan merész a szíve, hogy semmibe veszi a Krisztust ért gyalázatot. Ez maga a hit! Mély benyomást kelt, ha mindenki egyöntetűen elmarasztaló ítéletet hoz, ám a lator egyedül, mindenkivel ellentétben alakítja ki a saját véleményét. Ezt a véleményt valóban nevezhetjük ítéletnek is. Neki bátorsága van ahhoz, hogy mindenkit üdvösségre szoruló lényként kárhoztasson, és egyedül Krisztust ismerje el büntelennek, amikor így szól: „Ő semmi rosszat sem követett el.” (Lk 23,41) Ezzel azt mondja: „Pilátus és a többiek követnek el rosszat ellene.” Noha egyszerű szavak ezek, e latornak a szíve nagyobb a mennynél és a földnél is, hiszen ilyen haragot kiváltó körülmények között is képes megvallani a hitét Krisztusban. Hát nem dühítő az, hogy Krisztus haldoklik, a többiek pedig kigúnyolják, és Krisztus nem száll le a keresztről, amit pedig meg kellene tennie az őt érő gyalázkodás miatt? A lator azonban nem erre a dühítő helyzetre figyel, hanem egyedül ahhoz kiált, aki így szólt: „Atyám, bocsáss meg nekik!”

A lator szemei bizonyára megvilágosodtak. Nem Krisztus gyengeségére tekint, hanem csak azt látja, ami nem nyilvánvaló, vagyis, hogy Jézus király, akinek országa van, amelyben helyet kaphat az ember. Ez a férfi az első gyümölcse annak az imának, melyet Krisztus a kereszten mondott el. Az ima a lator bátyjára is vonatkozott, akit vele együtt feszítettek meg. Lukács azt mondja, hogy mindkét lator káromolta Krisztust, vagyis az a lator, aki később hitt Krisztusban, eleinte szintén szidalmazta őt.²⁵⁹ Néhányan ezt általánosító kijelentésként kívánják értelmezni, vagyis, hogy valójában csak az egyik lator káromolta hangosan Krisztust. Legyen kedvük szerint! A lator nyilvánvalóan nem ismerte el Jézust Krisztusnak, ám amikor Jézus imádkozott, felismerte őt. Csupán irigységet és gyűlöletet érzett Krisztus iránt, holott nem találnak benne semmi bűnt. Végül mégis eléri a világosság, és a lator így szól: „Bárcsak ott lehetnék, ahol te vagy!” Ekkor eljut arra a felismerésre is, hogy Krisztus király.

Krisztus így felel neki: „Bizony, mondom néked, ma velem leszel a paradicsomban.” (Lk 23,43) Határozott kijelentés. <246> Ezért engedi meg nekünk, hogy ünnepeljük a latort, és hogy az ő legendája²⁶⁰ legyen az első és a legjobb a kereszténység számára. Itt láthatod, hogyan történik az, hogy kereszténnyé leszel.

²⁵⁹ Luther itt téved. Kijelentésének az ellenkezője igaz: míg Máté és Márk arról tudósít, hogy mindkét lator a többiekhez hasonlóan gyalázta Krisztust, addig Lukács arról beszél, hogy a „gonosztevők közül az egyik káromolta őt” (vö. Mt 27,44; Mk 15,32; Lk 23,39).

²⁶⁰ A *legenda* kifejezés alatt Luther a szentek, azaz az ő értelmezésében példamutató Krisztus-hívók életéről szóló elbeszélést ért.

A szerzetesek szégyenkeznek azon, ha hasonlítanak erre a latorra. Te azonban ne szégyenkezz, amiért e lator példája szerint válsz kereszténnyé! Te ugyan így szólsz: „Nem vagyok gyilkos!” Én viszont azt felelem neked: „De bizony az vagy, mert a Sátán uralkodik rajtad, aki maga is gyilkos” (vö. Jn 8,44). Ez a lator lett az első szent az Újszövetségben Krisztus szenvedése által, hiszen Krisztus érte imádkozott a kereszten. Éppen úgy leszünk keresztények mi is, ahogy ő. Ő, bárcsak felismernénk ezt! Úgy tűnik, nincs még egy olyan példa, melyet ily könnyen követhetünk. A lator egy apát, aki többet ér, mint Clairvaux-i Bernát vagy Szent Benedek. Senki sem tette azt, amit ő, és senki sem fogja, az összes szerzetessel együttvéve. Mit ér az egész szerzetesi élet hozzá képest?

[A lator viselkedése példakép az összes keresztény számára]

Először is azt ismeri fel a lator, hogy bűnösök vagyunk. Hiszen saját magát ítéli el bűnösnek. Ezt a szerzetesek sohasem teszik. Hiszen aki Krisztushoz akar jönni, annak meg kell vallania és át kell éreznie vagy hinnie kell bűneit. Emellett a lator még olyan képességről is tanúságot tesz, mely mindent felülmúl. Olyan képesség ez, melyet én gyakorolni nem tudok, ő ellenben tudja, hogyan kell viselkednie, amikor kínok érik, melyek összekapcsolódnak a bűn felismerésével is. Ha minden veszélytől távol nevezem magam bűnösnek, akkor igazán könnyű dolgom van, ám ha a büntetés közvetlenül követi a bűnt, akkor művészet felismerni ezt, és igent mondani rá. Egyetlen lelki ember sem érti ezt úgy, mint a lator. A büntetést, mely sújtja, elfogadja és helyesli, sőt teljesen önszántából viseli, mintha így szólna: „Mindez jogosan történik velem, és készséggel szenvedem el!” Aki erre képes, győzött, aki viszont képtelen rá, nagy veszélyben van. Ezért kell minden kereszténynek elsajátítania annak művészetét, hogy bűnösnek tekintsen magát, akinek teste bűnnel teli. Még akkor is így kell szólniuk, ha Isten haragja vagy a haláltól való félelem tör rájuk, netán hitük miatt vetik tömlőcbe őket: <247> „Mindez jogosan történik velünk.” Ha nem így tesznek, akkor semmi sem őrizheti meg őket. A lator azt vallja: „Bűnös vagyok, tehát jogosan nyerem el a büntetést.” Ám mit is tesz ekkor? Krisztushoz fordul. Azok, akik saját szent mivoltuk szerint élnek, nem jutnak el odáig, hogy azt mondják, bűnösök a tetteik. Más helyzetben vannak, mint a lator, mégis ki akarnak tartani amellett, hogy ügyük büntelen és igaz, és épp emiatt nem tanulják meg annak művészetét, amire a lator képes. Még kevésbé tudnak így szólani, ha megkísértenek: „Igaz vagy, drága Uram!” Inkább önmagukból kikelve így ordítanak: „Ez a lelki emberek üldözése!” A kereszténnyé válás első fontos lépése az, hogy tudjuk, bűnösök vagyunk, és mindaz, ami sújt minket, jogosan történik.

Másrészt a lator nem tesz mást, mint hogy hisz Krisztusban, és hozzá kiált. Ott keres segítséget, és nem a bőjtölésben, vagy a zárándoklatokban, hanem az Úrra emeli tekintetét, és így szól: „Uram, emlékezzél meg én rólam, mikor eljössz a te országodban!” (Lk 23,42; KG) Ezek a hit szavai, hiszen általuk ismeri el, hogy Jézus király, akinek országa van, és így kiált: „Uram, emlékezzél meg én rólam, mikor eljössz a te országodban!” Minden ezen múlik: először is vádolnunk kell magunkat, és egyetlen embert sem nevezhetünk igaznak, másodszor pedig egyedül Krisztushoz forduljunk. Ez hát mai evangéliumunk fő üzenete, hogy nem saját cselekedeteink, hanem egyedül Krisztus segítségével leszünk kereszténnyé. Íme a lator csodálatos hite, mely valódi örömet szerez! Olyannyira biztos a dolgában, hogy egy jottányit sem tágít. Ezért áll előttünk példaként.

Most azt fogják mondani: „Ezzel a latorral olyasmi történt, ami nem esik meg mindenkivel.” Mi viszont azt feleljük: „Vagy e szabály²⁶¹ szerint kell átalakulnod, vagy egyetlen más szabály sem segíthet rajtad.” Először Krisztusnak kell imádkoznia érted, majd bűnösnek kell vallanod magad. Harmadszor pedig el kell ismerned, hogy minden szenvedés, mely téged sújt, joggal történik, negyedszer pedig órá kell tekintened. Ötödször viszont elhangzik majd az ígéret is: „Bizony, mondom néked, ma velem leszel a paradicsomban.” (Lk 23,43) A lator bárminemű vezeklés vagy érdem nélkül nyeri el az ígéretet, és övé lesz a mennyország, mert „zsidó”, vagyis hitvalló. Így teljesedik be azonnal A ZSIDÓK KIRÁLYA cím. Ez a példa álljon ellene mindennemű felfuvalkodásnak és kétségbeesésnek, és tartsa elénk példakép gyanánt a lator; <248> ne csak mint nagyszerű csodát, jóllehet valóban az! Amilyen egyszerűen ragaszkodik Krisztushoz, úgy vallja meg az összes bűnét, és egyedül a kegyelembe kapaszkodik. Ez nehezére esik az emberi természetnek. Ilyen hitvallást tett hát a lator, mely vigasztaló példaként szolgál az egész világ számára.

²⁶¹ Luther e kifejezést itt a szerzetesi regula értelmében használja.

42. A helyettünk szenvedő Megváltó. Prédikáció nagyszombat délutánjára

Mt 27,45–66; Mk 15,33–47; Lk 23,44–55; Jn 19,28–42

Wittenberg, 1529. március 27.

WA 29: 248–253 (latin-német); BoA 7: 114–117; HLSt Pr. 1030. sz. Szakirodalom: HECKEL 1986; KWON 2008. Címek, mottó és tagolás a modernizált szövegű Calwer-kiadás szerint. *Calwer* 5: 141–148. (Bellák Erzsébet ford.)

[„Bizony, ez az ember Isten Fia volt!” (Mk 15,39)]

[A sötétség]

<248> Ma délután végigolvassuk ezt az igeszakaszt, és lezárjuk a szenvedéstörténetet. Az evangélista azt mondja, hogy sötétség támadt az egész országban egészen kilenc óráig²⁶² (Mt 27,45; Mk 15,33; Lk 23,44). Hatalmas jel volt ez, és nem csodálkoznánk azon, ha mindenki kétségbe esett volna. A sötétség hat órától kilenc óráig tartott. A csillagászok nem tudják, miféle sötétség volt ez. Hiszen tudományuk alapján arra következtetnek, hogy nem állhat be napfogyatkozás újhold idején. Ez a sötétség viszont délben vagy körülbelül akkor kezdődött, és éppen teliholdkor. <249> A Nap viszont rendszerint újholdkor sötétedik el. Az ünnepet viszont teliholdkor kellett megtartani, ezért hirdették ki az új hónap kezdetét. Az engesztelés napját ennek megfelelően korábban ünnepelték. Ezért volt számukra ekkor a napfogyatkozás olyan égi jel, melynek nem örültek.

[„Éli, éli, lamá sabaktáni!”]

„Három óra tájban Jézus hangosan felkiáltott: »Éli, éli, lamá sabaktáni!« azaz: »Én Istenem, én Istenem, miért hagytál el engemet?«” (Mt 27,46) Ezt az ígét azért írta le az összes evangélista héberül, hogy megmutassák, ez a zsoltár Krisztusról szól.²⁶³ Mi értelmé van annak, hogy oly sokat vitatkoznak erről az igehelyről? Hiszen mégsem értjük, hogy ő, aki a Megváltónk, azért kiált fel, mert teljesen elhagyatottá vált. Ez is azért van, mert a mi bűneinket viseli, és a bűnöknek az a

²⁶² Luther a 6-tól 9 óráig tartó időt a zsidó időszámítás szerint adja meg, ahogyan az evangéliumok eredeti szövege is, az MBT viszont ezeket az órákat már a mi időszámításunk szerint közli: 12 órától 3 óráig.

²⁶³ Csak Máté és Márk idézi Zsolt 22,2-t.

következménye, hogy elszakítanak minket Istentől (vö. Ézs 59,2), az ő igazságától, és minden jótól. Ezt kellett neki megízlelnie, hogy lássuk: Krisztus szenvedését minden más szenvedéstől meg kell különböztetnünk. Az a legjobb ebben a helyzetben, hogy Krisztus nem adja át magát a hitelenségnek, hanem Istenhez kiált. Nem tudom elmondani, mit is jelenthet az, hogy valaki ilyen elhagyatott legyen, ám ha képes is lennék rá, néhányan mégsem értenétek meg.

Elvették tőle testi épségét és életét, sőt olyannyira meg is szegényítették, hogy senki sem tesz vallást róla a latron kívül. Sőt még utolsó szavait is, melyeket a kereszten mondott el, csupán azért emlegették fel, hogy gúnyt űzzenek belőle. Senki sem hallott annál mérgesebb gyűlöletről és irigységről, mint amit az emberek a kereszten függő Krisztus iránt mutattak. Még utolsó szavait sem a javára tudták be. „Néhányan az ott állók közül, akik meghallották, így szóltak: »Nézd, Illést hívja.«” (Mk 15,35) Valószínűleg értették, amit Krisztus mondott, de pusztá gonoszságból kiforgatták a szavait. Néhányan azt mondják, hogy a katonák, akik semmit sem értettek ebből, így gyalázták meg a szavait. Valószínű azonban, hogy a zsidók voltak azok, akik ilyen maró gúnnal káromolták Krisztust. Mintha egy gyermek azt kiáltaná: <250> „Anyám! Anyám!”, és egy semmirekellő őt utánozva azt mondaná: „Tanyám! Tanyám!”²⁶⁴ Így jár el a Sátán. Krisztus legnagyobb szenvedése közepette forgatja ki a szavait. Sokat prédikálhatnánk erről. Így tudja a Sátán sikerrel neveltségessé tenni az ember imádságát, hogy csúfot űzzön belőle. Az ellenünk író tollnokok is szívesen tennének így, de túl ügyetlenek hozzá. Ám a Sátán mindezt legjobban a szívünkben végzi el: ha valaki komolysággal kíván Istenhez kiáltani, akkor rögtön gúnyt űz belőle.

[Az ecetes ital]

Nem elég az, hogy szavakkal gúnyolták Krisztust, még tetteikkel is gyalázták őt. Amikor szomjazott, ecetet adtak neki inni. „Volt ott egy ecettel tele edény.” (Jn 19,29) Ezt csupán az ő kedvéért vitték oda, hiszen a többieket borral itatták. „Igen, valóban szomjas – mondták –, adjatok csak inni neki!” Ez bizony ezer munkálkodó ördög hallható dühe és gyűlölete. Ha Krisztus csak kinyitja a száját, kigúnyolják. Ha inni akar, ecetet adnak neki (vö. Zsolt 69,22). Ezt még a kétségbeesett áruló gazemberekkel sem teszik, még ha fel is négyelik őket! Ám neki, akit ártatlanul ítélték el, ecetet adnak. Így kell lennie: minden kegyetlenségnek Krisztust és evangéliumát kell sújtania, hogy a Sátán kiadhassa összes gonoszságát, és ne lehessen rajtunk hatalma, s így megvigasztalódjunk.

²⁶⁴ Luther a németben a *Mutter – Butter* rímpárt használja. (A ford.)

[Krisztus halála]

„Ekkor Jézus hangosan felkiáltott: »Atyám, a te kezébe teszem le az én lelke-met!« És ezt mondva meghalt.” (Lk 23,46) Itt különleges ígehirdetést tarthatnánk arról, hogyan kell keresztényien meghalni. Most hát minden „Elvégeztetett!” (Jn 19,30), és beteljesedett az Írás (vö. Jn 19,28). Hiszen meg van írva, hogy neki Isten Bárányává kell lennie miértünk, és a mi igazi ároni főpapunkká (vö. Ézs 53,7; Jn 1,29,36; Zsolt 110,4; Zsid 3,1; 4,14–5,10), mivel így teljességgel odaadja az életét, és Istennek áldozza azt. Ezért végeztetett el minden. De senki sem mondhatja, hogy nem kell még ezután sok mindennek végbemennie. Íme a szenvedés, mely megmutatja, mennyibe került a megváltásunk! Ezért kell emlékeztetnünk magunkat rá, hogy ne felejtjük el túl könnyen e szenvedést, és hogy ne legyünk hálátlanok. Hiszen Urunk szenvedése megmutatja, <251> hogy milyen szörnyű-séges dolog a bűnös élet. Keresztények akarunk lenni, mégis folyton vedelünk és mulatozunk, mintha Krisztus hiába szenvedett volna, vagy meg sem halt volna bűneinkért. Egy biztos: ha a bűneinkért halt meg, akkor azt akarja, hogy adjuk halálra azokat (vö. Róm 6,13; 8,13 stb.) Nekünk, mint olyan embereknek, akik kereszténnyé akarnak válni, egész életünkön át óvakodnunk kell a bűntől, mivel a megváltásunk olyan sokba került, és olyannyira próbára tette Urunkat. Ám mivel nem hagyjuk, hogy emlékeztessenek minket arra, hogy Krisztus értünk szenvedett, nem is sokat törődünk bűneinkkel. Viszont ezt a szenvedést meg kell különböztetnünk a többi szent szenvedésétől, ahogy azt már korábban is mondtam. Egyetlen szenvedéstörténet sem lakozhat mélyebben a szívünkben, mint ez, mert tudnunk kell, hogy Krisztus a mi bűneinket viseli. A mi bűneink fojtották meg Krisztust, és miattuk rugdalta őt a Sátán; értünk halt meg. Ebben a pillanatban a Sátán és a bűn uralkodnak, a zsidók pedig ugrándoznak és dalolnak örömeikben. Itt Krisztus a legyőzött, teljes mértékben. Összes csodája és tanítása odavan. Krisztus nincs többé.

[Jelek Krisztus halálakor]

„És íme, a templom kárpitja felülről az aljáig kettéhasadt, a föld megrendült, és a sziklák meghasadtak. A sírok megnyíltak, és sok elhunyt szentnek feltámadt a teste.” (Mt 27,51–52) Hamarosan elkezdődik! Alighogy Krisztus meghalt, és beteljesítette szenvedését, máris fordul a kocka. A halálnak gyorsan búcsúznia kell, mert le kell győzetnie. A halottak máris feltámadnak, miközben ő még a halálban időzik. Mialatt el akarják temetni, mások már feltámadnak. Az összes teremtmény éledezik, mielőst Krisztus beteljesítette szenvedését, mintha azt

akarnák mondani: „Valami újnak kell kezdődnie!” Bizonyára kőszívűek azok, akik nyugodtan nézik, amint a nap fénye eltűnik, kettéhasadnak a sziklák, majd földrengés támad – hiszen ezek csupa olyan dolgok, melyek mindenkiben szükségképpen félelmet keltenek –, és a halottak sírjai is feltáruznak, melyekből kilépnek a feltámadott szentek, akik nemrég haltak meg! Azt hiszem, Simeon is közöttük volt (vö. Lk 2,25–35). A templom kárpitja pedig teljes hosszában kettéhasadt. Ez bizony nem lehetett pusztán véletlen, <252> mivel a legerősebb és legszebb vörös selyemből készítették (vö. 2Móz 26,31). Mit jelent ez? Hát azt, hogy Isten mindent kinyilatkoztat Krisztus által, és a halálnak is le kell lepleződnie. Mindez arra utal, hogy Krisztus, mielőtt maga is feltámadt volna, megmutatta, hogy feltámaszthatja a holtakat, mialatt a sírban fekszik. Nem kíván egyedül feltámadni, hanem a barátaival, akiknek vele együtt kell feltámadniuk és a földből előbújniuk.

[A százados tanúságtétele]

Még a százados is, jóllehet pogány, elkezd gyalázni Heródest és a főpapokat, mikor így szól: „Lelkemre mondom, igazságtalanságot követtetek el ezzel az emberrel” (vö. Lk 23,47). Ez éppen olyan, mintha manapság valakit kivégeznének, és néhányan azt mondanák: „Igazságtalanság történt vele.” Ezenfelül még Isten Fiának is nevezi Krisztust (Mt 27,54; Mk 15,39). Azért következtet így, mert látta a csodajeleket, amelyek végbementek. Még ez a hitetlen pogány is vallást tesz Krisztusról, mialatt a saját népe megtagadja őt! Ki merte nyitni a száját, még akkor is, ha magára maradt ezzel a hitvallással, hiszen csak arra kapott parancsot, hogy ügyeljen Krisztus holttestének őrzésére. A többiek, akik nem voltak ilyen bátrak, csak a mellüket verték (Lk 23,48), mintha azt mondanák: „Igazságtalanul bántak vele, ám most meghalt, és többé már nem tér vissza.” Ez a pogány viszont bátran kimondja: Isten Fia volt!

[A galileai asszonyok]

„Volt ott sok asszony is, akik távolról figyelték mindezt. Ezek Galileából követték Jézust, és szolgáltak neki.” (Mt 27,55) Ők voltak Jézus jósa és követői. Nagy reményekkel vonultak vele Galileából Jeruzsálembe, eladták javaikat, és szolgálták őt. Azt remélték, hogy király lesz, és tiszta szívből szerették őt. Hol van hát most a nagy reménységük? A kereszten függ, és másra sem tudnak gondolni, mint arra, hogy jó ember volt, ám mégis ez történt vele. Erről is írnak az evangélisták, hogy megmutassák, milyen nyomorultul állt a helyzet, amikor

Krisztus meghalt, és hogyan széledtek szét a juhok. Végig kellett hallgatniuk azt a gyalázatot, ahogy a zsidók örvendeztek, és arra kérték Pilátust, hogy töressenek meg Krisztus csontjai (Jn 19,31). Arról a jelről is külön prédikálni kell, amikor Krisztus oldalából víz és vér ömlött (Jn 19,33–37).

[Krisztus temetése]

„Amikor beesteledett, eljött egy Arimátiából való gazdag ember, név szerint József, aki maga is tanítványa volt Jézusnak. Ez elment Pilátushoz, és elkérte Jézus testét.” (Mt 27,57–58) Akármennyire elhagyatott legyen is Jézus, szükségképpen mindig támad valaki, aki megbecsüli őt. Itt most nem csupán egy lator volt az, <253> hanem egy közeli barátja, az Arimátiából való József. Hatalommal bíró és gazdag polgár volt, ám mindig is olyan igazságosan gondolkodott, hogy nem akart beleegyezni a tanács ítéletébe, nem akart ott lenni, amikor elítélték Krisztust (Lk 23,51). Erről tesz tanúságot itt az ige, és azt mondja, eddig az óráig titokban követte Krisztust (Jn 19,38), ahogy Nikodémus is (Jn 19,39). Korábban nem tett róla nyilvánosan tanúságot, ám most megteszi. A zsidók azt gondolják: „A mestere meghalt, hadd végezze el nyugodtan a temetést!” Hát nem csodálatos, hogy éppen a legfőbb papi tanács tagja temeti el azt, akit az egész tanács és Pilátus elítélt? Habár a zsidók azt gondolták, hogy Jézus odaveszett, mégis nagy bátorság kellett ahhoz, hogy József egymaga, lenvászon kendővel a kezében odamenjen, és gondját viselje a halottnak. Mivel azonban az Úr meghalt, nem akadályozták őt ebben.

[Nagypéntek estéje]

Az Úr most holtan fekszik, kirendelték az öröket, a sírt pedig pecséttel zárták le (Mt 27,62–66). A bűn, a halál és a Sátán úrrá lettek Krisztuson: a bűn bizonyára megijesztette őt, hiszen az nem fogta vissza magát, hanem mindent beteljesített rajta. Ehhez járult még a világ, a saját gyenge teste és végül maga a Sátán. A bűn legyőzte az igazságot, a test diadalmaskodott a lélek felett, a Sátán pedig lelökte trónjáról Istent. Aminek fel kellett volna magasztaltatnia, alant hever, és fordítva. Az élet most a halál, a menny a pokol, Krisztus igazsága pedig most bűn. Isten ördöggé lett, a pokol mennyországgá. Ezért viszont a bűn örök alávetettséggel fizet, mert mindenki látni fogja, hogy Krisztus által a bűn e világon semmissé lett a számunkra, vagyis nem árthat nekünk. A Sátán, aki Krisztust elnyomta, a test, mely őt legyőzte, a bűn és a halál, mely őt elnyelte – az a mi bűnünk, a mi halálunk, a mi ördögünk, a tied és az enyém, és mindannak, ami vele történik,

velünk kellett volna megtörténnie. Hiszen a bűn, a világ és a test uralma alatt vagyunk, ő pedig saját akaratából veti alá magát nekik, és mindent értünk szenved el. Így leszünk mi szabadok.

Holnap arról fogtok hallani, hogyan győzi le Krisztus a Sátánt, a halált és a Sátán birodalmát. Most arról hallhattatok, hogyan beszél erről Pál apostol.²⁶⁵

43. Prédikáció húsvétvasárnap délelőttjére (részlet)

Mt 28,1–7; Mk 16,1–8; Lk 24,1–9; Jn 20,1

Wittenberg, 1529. március 28.

WA 29: 254–269 [261–264] (latin–német); BoA 7: 118–132 [125–127]; HLSt Pr. 1031. sz. Szakirodalom: EvA 5: 348–356; HECKEL 1986; KWON 2008. (Horváth Orsolya ford.)

[...] ²⁶⁶

<261> Ez annak a napnak a története. Sokat lehetne prédikálni erről, és nagyon értékes is volna, hogy lépésről lépésre átvegyük. Az első, aminek a történet megismerését mármost követnie kell, hogy Krisztus feltámadását valóban keresztényi módon értsük <262> és tekintsük. Mert az emberek nagy része úgy hallgatja Krisztus feltámadását, mint valami törökről szóló történetet, és olyan az nekik, mint egy kép a falon. Valami különbnak kell azonban ennek lennie, mint ahogy énekeljük is: „örvendezzünk, vigadjunk, Krisztus lett a vigaszunk”.²⁶⁷ Úgy kell a feltámadásra tekintenünk, hogy az a miénk: engem és téged érint. Nemcsak azt kell néznünk, hogyan történt a feltámadás, hanem fel kell ismerned, hogy érted történt, ahogyan arról Krisztus beszélt az övéinek: „Menj az én testvéreimhez, és mondd meg nekik: Felmegyek az én Atyámhoz, és a ti Atyátokhoz, az én Istenemhez, és a ti Istenetekhez.” (Jn 20,17) Itt halljuk, mi a célja a feltámadásával. Az az igaz tanítás, ha valaki úgy fogadja a feltámadást, mint a saját javát. Nagy különbség, hogy: „Krisztus üdvözítő és király”, vagy: „Krisztus az én üdvözítőm és az én királyom”. Ahogyan a tanítványokon láthatjuk, hogy igen nehezen tudták elhinni, hogy Krisztus feltámadt, nem is szólva arról, hogy Krisztus számukra támadt fel.

²⁶⁵ Vö. Róm 4,25; 6,6–11; 8,3; 1Kor 1,18; 2Kor 5,21 stb.

²⁶⁶ WA 29: 254–261; BoA 7: 118–125; a húsvéti történet ismertetése az evangéliumharmónia alapján.

²⁶⁷ EÉ 213.

Az elvetemült emberek, akik nevetnek rajtunk, mert a hitet prédikáljuk, nem tudják, mi a hit és mire képes. Bolond világtalanok, akik úgy tekintenek a feltámadásra, mint borjú az új kapura.²⁶⁸ Ha azonban a hit cselekedni tud, akkor óriás vitéz és hős, ami ellene feszül a pokol kapuinak, az ördögnek minden ravaszságával együtt és a halálnak minden erejével együtt. Ha az elvetemült emberek erre néznének, nemigen nevetnének rajtunk annyira. <263> Saját tapasztalatunkon keresztül kell megtanulnunk, hogy senki a földkerekségen, még a császár sem tud ellenállni a halálnak, ám egy keresztény igen. Ezért kell a feltámadást más szemmel néznünk, nem testi szemmel, mert különben nem nyerünk belőle vigasztalást. Fel kell nyitnunk szívünk szemét.

Hallottátok a passióban, hogyan hagyta Krisztus, hogy megfeszítsék és eltemessék, és hogy hogyan taposta őt lábával a bűn és a halál. Az ördög és a világ bűnei ráneheznek a sírban. A bűn és az ördög az urai. Tekintsd úgy a sírját, hogy az én bűneim és az én halálom ragadták el őt és nehezettek rá. Az ördög ezt bizonyosnak vélte, és a főpapok dicsekedtek és örvendeztek: „Odalett és nem jön vissza többet!” De most, amikor ők úgy vélekednek, győztek, az oroszlán (vö. Jel 5,5) keresztül-kasul szaggatja a bűnöket, a halált, a poklot és az ördög torkát, és keresztültör az ördög fogainak kerítésén.²⁶⁹ Ez a mi vigasztalásunk, hogy Krisztus előjön a sírból, és a halál, a bűn, az ördög nem állhat ellene. Itt az egész világ bűnei erőtlenné válnak. Amikor Mária Magdalénának²⁷⁰ megjelenik, nem lehet rajta látni sem halált, sem bűnt, sem szomorúságot, hanem csak tiszta életet és örömet. Ekkor látom, milyen uram van, aki eltapossa az ördögöt. Ekkor látom tisztán bűneimet, a kint, az ördögöt. <264> Ő az asszony magva, aki a kígyó fejére tapos (1Móz 3,15) és azt mondja: „Halál, meg kell halnod! Pokol, neked kell alászállanod! Itt a győztes!”

[...] ²⁷¹

²⁶⁸ *Ut vacca portam.* Luther német közmondásgyűjteményében egy másik változat fordul elő, *Ochsen am Berg*: WA 51: 659, 719 (417. sz.); DITHMAR 2010, 192 (417. sz.).

²⁶⁹ Pokol vagy ördög torka: vö. LVM 7: 263 (424. sz.), a kép korabeli ábrázolásokból is ismert.

²⁷⁰ A Biblia a magdalai, azaz Magdala városából való Máriáról beszél, innen a latin eredetű név: Magdaléna. Mivel Luther e két húsvéti prédikációban végig Mária Magdalénát, és nem magdalai Máriát említ, most mi is követtük a megnevezésnek ezt a formáját.

²⁷¹ WA 29: 264–269; BoA 7: 127–132: feltámadásában Krisztus legyőzte a mi bűneinket is!

44. Prédikáció húsvétvasárnap délutánjára²⁷²

Mt 28,1–7; Mk 16,1–8; Lk 24,1–9; Jn 20,1

Wittenberg, 1529. március 28.

WA 29: 269–281 (latin–német); BoA 7: 133–138; HLSt Pr. 1032. sz. Szakirodalom: EvA 5: 356–362; HECKEL 1986; KWON 2008. (Horváth Orsolya ford.)

<269> Ma hallottátok azt a történetet, amely a mai napon történt, hogy az Úr feltámadt a halottak közül, és hogy mennyire nem elég, ha ezt halljuk, tudjuk és látjuk. Ha ez az esemény csak úgy magában oda van téve, akkor ez senkinek sem használ, hanem prédikálni kell, és felismerni mint kincset és ajándékot, melyet bárki úgy vehet, mintha vele magával történt volna meg. Ha megszorogatnak, akkor meg kell tudnod válaszolni a kérdést, <270> mit tett Krisztus a mai napon, sőt még valamivel többet is kell tudnod felelni annál, hogy Krisztus ma feltámadt. Mert ezt bizony az ördög is tudja és az istentelen pápisták is prédikálják mindenfelé! Egy kereszténynek többet kell tudni mondania ennél, mégpedig ezt: Krisztus még valami mást is tett azon kívül, hogy a halottak közül feltámadt. Mit is? Feltámadása által porrá zúzta az ördögöt és a bűnt, így aztán az soha többet nincs itt, és így a gonosz azt kapja, hogy nem maradhat fenn tovább, hanem egyedül Krisztus marad. Ezt festem én le gyakran, ez a mi művészetünk. Ha én Krisztus volnék, arra köteleznék minden apostolt és prédikátort, hogy nekik a legszorgalmasabban kell prédikálniuk. Mert sokan jól tudják ám mindezt, és épp ezért kell prédikálni: mert csak a szavakat tudják szajkózni. A mi prédikációnk nem jogi, sem nem orvosi beszéd, hanem kincs! És aki Krisztust ekképp nem ismeri fel, az semmit sem tud róla; aki az ő tetteit nem ajándék gyanánt veszi, amelyet neki magának szereztek meg, az egyáltalán semmit sem tud Krisztusról. Krisztus feltámadása által üdvösséget és a bűnök bocsánatát szerzi meg, ahogyan énekeljük is: „Krisztus lett a vigaszunk”.²⁷³ Ám ha nem tudjuk, hogy feltámadása által mit szerzett nekünk, akkor nem a mi reménységünk. A világ nem tud erről. <271> Ha viszont a feltámadás úgy megörvendeztet, ahogyan Krisztust magát, akkor ez bizony egy másik tanítás. Ha azt mondják róla, feltámadt, ez semmi többet nem használ nekem, mintha

²⁷² EvA 5: 356 tartalmi összefoglalója: A feltámadásba vetett hit nem elmélkedés, hanem hirdetett ige által születik. Mária Magdaléna neve bemutatja a feltámadásba vetett hitet. A következményekből felismerjük e hit valóságát.

²⁷³ EÉ 213.

valami gazdag fejedelemről hallanék. Ha azt olvasod: „Krisztus feltámadt”, tedd hozzá: én is vele, te is vele, mivel ennek a feltámadásnak hozzánk lesz köze, és nekünk is hozzá. Aki ezt nem tanulja meg, az egyáltalán semmit sem tanul. Ezért más az evangéliumnak ez a tanítása, mint Mózesé és mint minden doktorok tanítása, mert ők csak azt tanítják, hogyan kell az embernek élnie, azt azonban nem, mit ajándékoztak nekünk. Halljátok csak, hogyan szegül ellene ennek az ördög: mindent elszenved ugyanis, csak azt nem, ha Krisztust úgy vesszük, mint ajándékot. A keresztyén azonban tudja, hogy ami Krisztusé, az az övé. Pál tud erről a legtalálóbban beszélni, épp mintha ezt egyáltalán nem Krisztus tette volna, hanem mi magunk, csak hogy Pál Krisztusnak adja a tisztességet, hogy ő a fő, amely ezt értünk megcselekedte, ahogyan az meg van írva az Efézusi levél második fejezetében (Ef 2,19–20; vö. Ef 1,22), és a Kolosséi levél második fejezetében (Kol 2,10). Ezt kell nekünk ma prédikálnunk.

Most pedig lépésről lépésre szemügyre vesszük az evangélium e szakaszát, és azt, hogy milyen nehéz hinni mindezt. <272> Időpontok, személyek, helyek vannak megadva. Aki ezt hiszi, az király, igen: isten! Ó, ha hinni tudnám, hogy már feltámadtam a holtak közül és úr vagyok! De nem tudok ebben elég bizonyossággal hinni, ahogyan azt egy hívő teszi. Akik hiszik ezt, azok számára bizonyított, és ők leszámoltak az ördöggel és a betegekkel. Ti azonban azt látjátok, milyen hervasztóan mennek a dolgok manapság, és ebből tudtok következtetéseket levonni. Épp úgy következtetünk, ahogyan a pápa: az Úr feltámadásának e műve olyannyira elrejtett, hogy senki sem tapasztalja. Ahhoz mennyei angyalra van szükség, és a föld leggyengébb embereinek nyilatkoztatja ki, nevezetesen a fehérnépnek. Erről a szakaszból már gyakran beszéltünk, arról ugyanis, hogy az evangélium a kocsi, az eszköz, amelyen az efféle ismeret érkezik. Sokat lehetne beszélni a külsődleges ígérőről, de a Szentléleknek kell benne lennie. Ez érvényes a rajongókra is, akik elvetik az ígét, és egyedül a Lélekre hivatkoznak. Nem tudnak visszaemlékezni arra, hogy ők is az ige által tudnak Krisztus szenvedéséről és feltámadásáról. <273> Ha nem hallják ezt külsőképpen és az Írásban nem olvasták volna, akkor ismeretük sem volna erről. Ők maguk ezen a hídon keltek át, most pedig le akarják taszítani róla a többieket. Látjátok, ha Krisztus itt lett volna feltámadása után, akkor a Szentlelket szóbeli prédikáció nélkül is meg tudná adni az asszonyoknak. A mű elvégeztetett, az asszonyok megérkeznek, belépnek a sírboltba, és üresen találják azt, és tény, hogy Krisztus feltámadt. Az esemény bizonyosan igaz, hogy Krisztus feltámadt. Ők azonban, az asszonyok és a tanítványok, az értelem szerint okoskodnak: „Elvitték!” Látjátok, mit tesz az értelem, még ha a tény a szeme előtt fekszik is: ha az ige nem járul hozzá, a sír üres marad. Krisztus igazán feltámadt és él, a zsidók nem vitték el őt. Nincs

hiány a műben. Ám ha az ige nem siet segítségükre, akkor nemcsak azt gondolják, hogy elvitték, hanem hogy ellopták. Saját maguk mondhatnák meg, honnan van az írásismeretük. Mi hiányzott az igaz asszonyoknak, akik a legigazabbak voltak? Öbennük és a tanítványok szívében semmilyen hamis ismeret nincsen. Mivel azonban az ige még nem hangzott el, nem érthetik az eseményt. <274> Isten adta meg nekünk ezt a kegyelmet, hogy művét és kincsét, miszerint urak vagyunk az ördögön, számunkra igéjébe foglalta. Ha valaki másutt keresi Istent, igéje nélkül, ugyanazt fogja találni, amit az asszonyok és a tanítványok is találtak, nevezetesen az üres sírt. Akkor Krisztus még mindig halott, és elvitték, és soha örökké nem fogjuk őt sem megtalálni, sem látni. Ezért tiszteljétek a Szentírást! Amikor Krisztus feltámadt, senkinek sem akart megjelenni. Mindenekelőtt a hirdetett igének kellett hangoznia. És inkább érkezett egy mennyei angyal, mintsem hogy ige nélkül történjen mindez. Senki sem veszi a bátorságot magának, hogy Krisztust értse, csakis az ige által. A pápisták és a rajongók Krisztus ellenségei. Ám náluk semmit sem tudnak Krisztus feltámadásáról. Az angyal az első, aki szól erről. A hirdetett igének kell elől járnia. Ez hiányzik a rajongóknak, hogy nem gondolják meg, hol tanultak, és egyedül saját gondolataikat követik, mintha bizony a Szentlélek szavak nélkül beszélne. Hiába, ez Sátán, a gyalázatos! Summa summarum: nem tudjuk meg, micsoda Krisztus, és micsoda kincs az, amit magával hoz, ha nem hirdetik a prédikációban vasárnap vagy házi áhítaton.

Ezért hangzik így az angyal szava: „Mit keressetek a holtak között az élő?” (Lk 24,5) Ez az evangéliumi prédikáció. Amihez az angyalok pompásan kezdenek hozzá: „Krisztust ne a halottak között keressétek! <275> Feltámadt, nincs itt, túl van a halottakon, ennél valamivel magasabbra került.” Halottak azok, akik törvény alatt, és saját cselekedeteik alatt vannak. Krisztusnak itt nincs mit keresnie. Értelmünknek persze ahhoz van kedve, hogy Krisztust saját cselekedeteivel keresse, ahogyan Szent Gergely megjegyezte: „Az asszonyok finom kenőcsökkel keresték Krisztust, eszerint jó cselekedetekkel kell kutatnunk őt.”²⁷⁴ Az angyal azonban így szól: „Így nem fogjátok megtalálni.” Az angyal megfeddi keresésüket. Aki saját cselekedeteivel közeledik, annak Krisztus halott és nem támadt fel, aki úgy véli, saját maga fog valami jót cselekedni, és nincs szüksége Krisztus segítségére. Ezért fedd az angyal. Hogyan teszi ezt? „Hírül adom nektek, mondja, hogy Krisztus feltámadt.” Az ige azt mutatja meg nekik, hogy nincs a halottak között, hanem feltámadt. Ez az evangélium hirdetése, hogy Krisztust nem lehet cselekedetekkel meglelni, hanem hallanunk kell az ígét. Ez nem elmélkedéssel történik, hanem az igehirdetés által. Habár az asszonyok cselekedetei jók, de

²⁷⁴ Nagy Szent Gergely: *Homiliae 40 in evangelia* II,21,2; PL 76: 1170.

velük együtt elvesztek. Ha egy keresztényt cselekedetek által akarnak igazzá tenni, ez csak felbosszantja őt. De a prédikáció: „Krisztus nincs itt, feltámadt” – ez azzá teszi. E tantétel nem minden népnek szól, hanem ez a keresztényeknek szóló prédikáció. A nagy tudományú urak az iskolákban és a királyok nem értik, de a keresztény érti, akihez ez el is jut – az ilyeneknek akarom én is prédikálni.

Ezek az asszonyok. Lássátok, így kellett történnie, hogy Krisztus feltámadását egy angyal és asszonyok hirdessék, mivel nem a férfiak voltak az elsők. A prédikátor felséges, <276> nincs benne semmi hiba: nem apostol, hanem égi angyal. Nem hibázik rajta semmi, ahogyan a prédikációján sem. Így aztán a mi hivatalunk tanítása sem erőtlén. Egy angyalnak elegendő bölcsessége és ereje van. Ennek így kell lennie, hogy bizonyosak legyünk az ige felől. Azonban az asszonyok szegény, együgyű tanítványok. A dőre fehérnépek egészen megfélemltek a körül, odamennek, kenőcsöt vesznek, aztán betérnek egy házba, ahol minden ajtó nyitva áll. Mária megszólal: „Mit csináljunk? Semmire sem megyünk!” Az őrizők is ott voltak. Az Írás azt mondja, hogy noha a férfi testileg és bátorságban erősebb, mint az asszony, az angyal fenséges prédikációja a leggyaralóbb edénynek (2Tim 2,20) adatik hírül. Ez a szent evangélium akkor is, ha nem a férfiaknak prédikálják. Akiknek ezt hallaniuk kell, ily dőre emberek. Ez egy kitüntetett, erősen bizonyos prédikáció. A mester és a tanítás esetében semmi sem hiányzik a kereszténységből, de bizony a tanítványok nyomorúságos emberek. Nagy dolog kivezetni egy embert az életéből, bizony, akár a legjobb életből, hogy már egyedül csak ahhoz tartsa magát, aki a halottak közül feltámadt. Az ige egészen bizonyos, hiszen egy angyal hirdette. De Magdaléna Magdaléna marad, ugyanígy Johanna és Salomé (Lk 8,2–3). Bizony, gyermekek vagyunk, szegény és gyenge tanítványok, akik az efféle tanítást nem értéke szerint becsülik. Pedig méltó volna arra, hogy nagy erejű angyalnak kelljen hallgatnia! <277> De mi gyengének, bolondnak és örültnek tartjuk ezt a beszédet. Az asszonyok tanítványok maradnak, és a tanítványok továbbra is asszonyok. Nagy vigasztalás ez, hogy a fehérség jelképezi azokat, akik hallják az evangéliumot és akiknek prédikálják. És nekik prédikálják, és a prédikáció után maga az Úr jelenik meg nekik. Eszerint éppen ezekben az asszonyokban látható hatalmas, legyőzhetetlen erő, amelyet az igéből nyernek, mely rendíthetetlenül megáll az ördög minden támadásával szemben. Így vág ez össze: gyengeség és erő, gazdagság és szegénység egymásba fonódik. Ugyanis aki az evangéliumot fogadja, Magdaléna, gyenge, ám az ige, amit hall, keresztültör halálon és bűnön. Ezt akarta megmutatni az evangélista, hogy az evangélium számunkra ezt a mérhetetlen kincset hozza magával – a gyengéknek is, hacsak nem állnak ellene. A *Mária* név egy cseppet jelent a tengerből, a *Magdaléna* jó, erős várat. Ezért van az, hogy János egyedül őket nevezi néven. Ő *Mária*, azaz

nem egy teli vödör víz, hanem csak egy cseppecske, tehát bár semmi, mindazonáltal egy *Magdaléna*, azaz tornya van:²⁷⁵ oly erős lehet, ahogyan arról Salamon beszél: „Erős vár az Úr neve, oda fut az igaz, és védelmet talál.”²⁷⁶ (Péld 18,10) Ő hordozza a *Magdaléna* nevet:²⁷⁷ oly erős vár, hogy senki sem képes bevenni, és mégis egyetlen csepp a tengerben. Mi magunkban csak szegény cseppcskék vagyunk. Az ördögnek jól forog a nyelve, és a fél Elbát kivedelné, <278> de

²⁷⁵ A héber *migdol* jelentése 'torony'.

²⁷⁶ MBT: „Erős torony az Úr neve, oda fut az igaz, és védelmet talál.”

²⁷⁷ Luther egy Jn 20,11–15-ről szóló hétközi prédikációjában így beszél Mária Magdalénáról 1529. május 19-én (WA 28: 449–453): Krisztus hét ördögöt űzött ki belőle. Ezt a jó cselekedetet Magdaléna nem tudta elfelejteni. Emellett Krisztus gazdasszonya volt, és Krisztus neki a legkedvesebb vendége. Ők egymás iránt nem csupán földi, hanem lelki bizodalommal is voltak. Ezért Magdaléna semmi mást sem képzel el, és semmi mást sem lát, mint ezt a férfit. Ma is úgy van, hogy ha egy emberrel jót cselekszik egy másik, azonmód megmaradó szokás társul hozzá, hiszen a szeretet erős marad, és ha el kell válniuk, az mérhetetlen fájdalmat okoz. Ez természetes, ezúttal azonban mindehhez még lelki szeretet is járul. És Magdaléna oly forrón szerette Krisztust, hogy követte őt, gondoskodott róla, és órá tette föl testét és életét, javait és becsületét. Ki-ki olvassa úgy ezt a példát, hogy saját magát fogja fülön, önmagára vonatkoztassa! Velünk is cselekedett jót az Isten, ahogyan arról Pál Titusznak írja: „Megjelent [...] Isten jósága és emberszeretete.” (Tit 3,4) És még ma is naponként vesszük jótetteit, naponként megtörténik velünk: hallgatjuk és olvassuk igéjét, mindenkor vendégünk, ahogyan Magdalénáé volt, sőt sokkal inkább, hisz jóval világosabban és tisztábban bírjuk őt – belőlünk nemcsak hét, hanem százezer ördögöt is kiűzött! De mi nem vagyunk oly jóravalók, mint Magdaléna, senki sem szereti őt annyira, senkinek sincs oly hajlandósága és szíve hozzá, mint neki. Szégyenpírban kellene égnie arcunknak, amikor erről olvasunk. Nincs olyan jótett, ami a mi hálátlanságunkat gyógyíthatná. Azt mondod: „Igenis, ha maga az Úr itt lenne, és a vendégem lenne, akkor én is szeretném őt.” Persze, szeretnéd őt! Az evangéliumban az áll, hogy Magdaléna Krisztust nem szöke hajáért vagy a személyisége miatt szerette, hanem az ő szavain csüngött. Ez volt az a tűz, melytől fölhevült. Mi Krisztust bizonyosan gazdagabban és tisztábban halljuk. Magdaléna egy évig, vagy egy fél évig hallgatta őt, mi azonban tíz esztendeje. Úgy teszünk, mintha mindenkor miénk lenne egy ilyen kincs, és mintha Krisztus nem volna ajándék. Igen, és ha csak a restségnél maradnánk, és nem jutnánk el a megvetésig és az üldözésig! Biztosan száz ördög markában voltunk, minden istentelen tanítást elfogadtunk, a világ telve volt bálványok és szentek tiszteletével, zarándoklatokkal, meg voltunk fosztva minden igétől és hittől, amelyek számunkra világosságot gyújthattak volna. De ki gondol ezzel? Hálások lehetnénk, de mi csak megvetjük ezt a kincset. Ismét ezt mondtam, hogy mindenkor beszéljünk arról az elvakultságról és sötétségről, amely ránk borult, és semmi mást nem adott nekünk, mint nyugtalan lelkiismeretet. Most azonban, amikor szabaddá váltunk, oly hálátlanként vagyunk. Velünk is az lesz, amiről Salamon beszél: „Amitől retteg az istentelen, az esik őrajta.” (Péld 10,24; KG) Hálátlanként lettünk, ezért történik meg, hogy az elűzött ördög hét dühös ördögöt hoz magával és ezek hétszerte gonoszabbak lesznek velünk (Mt 12,43–45). Akkor aztán áttoljuk a felelősséget az evangéliumra: „Ó, bárcsak a pápánál maradtunk volna!” Ezek a gyümölcsök: „Ha nem fogadtuk volna be az evangéliumot, akkor nem jönne ránk veszedelem!” Így kell az evangéliumnak felelőssé válnia a mi hálátlanságunk helyett!

olyan beteg, hogy nem tudja megtenni, mert egy várral áll szemben. Az ige, amit az angyal hordoz, az erő. Ezért kell ügyelnünk, hogy megmaradjunk az igénél! Annyira gyengék vagyunk, hogy nem tudnánk megállni. A másik Mária, Jakab anyja és Salomé (Mt 28,1; Mk 16,1): Jakab anyja – gáncsoskodó, Salomé – békeszerető. Minden név a hordozója természetére vonatkozik. A Szentlélek különben nem vezetne abba az irányba, hogy ők a leggyengébb tanítványok, és mégis a legerősebbek. Egy kereszténynek tudnia kell, hogyan hat a feltámadás a gyengékre is. Így kellett az evangéliumnak az asszonyoknál kezdődnie, és aztán jutott el az apostolokhoz. Az evangélium ellene szegül az értelemnek, hisz oly magasztos és fenséges, hogy az értelem nem képes felfogni. Ha ez azt jelentené: Szent Borbála felfogta, akkor jól értenénk. De ha azt jelenti: amit te is teszel, csak nyilvánvaló ostobaság, na, ezt nem értjük. Az asszonyok is azt cselekedték, hogy odajöttek megkenni őt, de nem találták Krisztust. A világ azonban nem szenvedheti, hogy a mi kenőcsünk, és amit csak cselekedetként készítettünk, semmi legyen. Erről szól az angyal: „Mit keresitek a halottak között az élő? Hiszen a valóság ez: feltámadt, tartsd hát magad ahhoz, amit hírül adtam neked!” Ez következik belőle!

Hogy Krisztus a halottak közül feltámadt értünk és a mi megigazulásunkért, ahogyan Pál mondja, a pápisták is hirdetik. Remélem, hogy hirdetni is fogják. De ennek következményeit letagadják: ha igaz, hogy Krisztus feltámadása által megszabadított minket a haláltól, a bűntől és az ördögtől, akkor én magam ezt nem tudom megtenni, akkor nincs arra szükség, hogy a pap a holtakért misézzen, vagy hogy én magam számtalan jó cselekedettel kegyelmessé tegyem az Istent. <279> Ezt az ellenfeleink nem szenvedhetik, hanem mindkettőt együtt meg akarják tartani: „Neked is meg kell tenned a magadét!” De Pál megtanítja neked a következményt, amit keresztény szabadságnak nevez (vö. Gal 2,4; 5,1). Ha hiszem, hogy Krisztus magára vette a bűneimet, akkor én nem vehetem azokat magamra. Ha magamra veszem őket, akkor Krisztus nem vette magára őket. De ha Krisztus ezt megtette, akkor ő nem olyan Üdvözítő, akinek az én segítségemre lenne szüksége. Ha az én segítségemre lenne szüksége, akkor csak szerencsétlen fickó volna, és egy másik Krisztust akarnánk. De ezt a hozadékot, ahogyan Pál megmutatja, az ellenségeink nem akarják elviselni. Ám a következménynek érvényesnek kell lennie: ha Krisztus elvette a bűneimet, mire föl rohanok akkor kolostorba és válok karthauzivá? Mire föl beszélek akkor így: „Ezt vagy azt a jó cselekedetet vittem végbe, ez semmi lenne?” A jó cselekedetek nem mutatkozhatnak meg, és mégis! Hisz ez a jele annak, hogy ők csak Krisztus szavait és az ő feltámadását beszélnek, és az éneket – „Krisztus feltámadt” – csak külsőképpen éneklik. Így kell ennek lennie, ha így vélekedsz. Ők azonban így szólnak: „Ha

nem tartod meg az egyházi rendelkezést a böjtről, az ünnepnapokról, az egy szín alatti áldozásról és a kolostori életről, kárhozott vagy” – és közben prédikálják Krisztus feltámadását. Hogyan egyeztethetők ezek össze? Én azonban azt mondom: Isten megparancsolta, hogy ne ölj, ám ha én magam megtartom ezt az isteni parancsot, és én ettől nem üdvözülök, akkor miért tanítod nekem azt, hogy üdvözülök, ha egy szín alatt áldozok? Tehát semmi másra nincs szükség, mint egyedül Krisztusra. Ha én engedelmesség és emberi rendelkezések által üdvözülhetnék, akkor Krisztust szabadságra küldeném. De ezt nem szenvedhetjük és nem hallgathatjuk. Azt tanítjuk, hogy szükség van egy látható, tisztas életre, de nem ezáltal igazulunk meg. Ha te szerzetes akarsz lenni, senki sem akadályoz meg benne, de ha a csuha által akarsz vezekelni bűneidért, mit jelent akkor az, amiről énekelsz és prédikálsz: Krisztus „halálra adatott bűneinkért, és feltámasztatott megigazulásunkért”? (Róm 4,25) Ezt a következményt nem bírják elviselni. Erről beszél Pál: <280> „Ha pedig Krisztus nem támadt fel, [...] még bűneitekben vagytok.” (1Kor 15,17) De ha engedelmeskedtek szüleiteknek, hogy így bűneitektől megszabaduljatok – az engedelmesség nem cselekszi ezt meg veletek, hanem egyedül Krisztus feltámadása. Ha így szólsz: „jó polgár módjára élt, a mennybe fog hát jutni” – persze, a bohócmennybe! Ez a hittétel földhöz vágja mindazt, amit az egyházi rendekről, testvérületekről, búcsújárásokról és minden jó cselekedetről prédikálnak, amit csak megtehet az ember. Mindezek a cselekedetek nem érnek többet, mint amikor a jó, együgyű Mária Magdalénának egy gyógyírral teli üvegcséje van, és az angyaltól mégis azt kell hallania: „Bolond vagy, hogy az Urat a halottak között keresed, hiszen az élők között kellene keresned; nem tudod, hová mész.” Épp így kellene a kedves, szent asszonyokat dicsérnünk jó cselekedeteikért. Amelyek bolond tettek Isten és a világ előtt, saját maguk előtt és az angyalok előtt. Ezt festik le nekünk ezekben az asszonyokban. Szándékuk és tettük jó, mégsem ér semmit, míg nem jutnak az evangélium hallgatásához, és bár ez számukra igen keserű, mégis elfogadják. Ám akkor felejtselek el szelencét és gyógyírt, lépjenek túl önmagukon, és erősek lesznek! Bár minden prédikátor helyesen hasogatná ezt a hittételt! A többség csak áll ott, és nem tudja, mit kellene mondania. Én magam sem tudok még a szentségtelen kenőcstől szabadulni. De akkor sem lehet másként: a prédikáció bizonyos, csak a tanítványok gyengék. Legyen ez számunkra vigasztalás, hogy el ne csüggedjünk, amikor nem értjük a dolgot. <281> Az asszonyoknak így kellett volna igazán beszélniük: „Ejha, dicséret Istennek!” Ehelyett ingatták a fejüket és azon elmélkedtek, mindez igaz-e, vagy sem.

45. Tanítás Krisztus valódi követéséről. Prédikáció pünkösd délutánjára

Jn 14,23–31

Wittenberg, 1529. május 16.

WA 29: 351–358 (német); BoA 7: 160–164; HLSt Pr. 1040. sz. Szakirodalom: EvA 4: 426–440; PFITZNER 1984. Címek és tagolás a modernizált szövegű Calwer-kiadás szerint. *Calwer* 5: 208–216. (Bellák Erzsébet ford.)

23 Jézus így válaszolt: „Ha valaki szeret engem, az megtartja az én ígémet; azt pedig az én Atyám is szeretni fogja, és elmegyünk hozzá, és szállást készítünk magunknak nála.

24 Aki nem szeret engem, nem tartja meg az én ígémet. Az az ige pedig, amelyet hallotok, nem az enyém, hanem az Atyáé, aki elküldött engem.

25 Elmondom ezeket nektek, amíg veletek vagyok.

26 A Pártfogó pedig, a Szentlélek, akit az én nevemben küld az Atya, ő tanít majd meg titeket mindenre, és eszetekbe juttat mindent, amit én mondtam nektek.

27 Békességet hagyok nektek: az én békességemet adom nektek; de nem úgy adom nektek, ahogyan a világ adja. Ne nyugtalankodjék a ti szívetek, ne is csüggedjen.

28 Hallottátok, hogy én megmondtam nektek: elmegyek, és visszajövök hozzátok. Ha szeretnétek engem, örülnétek, hogy elmegyek az Atyához, mert az Atya nagyobb nálam.

29 Most mondom ezt nektek, mielőtt megtörténik, hogy ha majd megtörténik, higgyetek.

30 Már nem sokat beszélek veletek, mert eljön e világ fejedelme, bár felettem nincs hatalma.

31 Hogy azonban megtudja a világ, hogy szeretem az Atyát, és úgy cselekszem, ahogyan az Atya parancsolta stb.”

„Ha valaki szeret engem, az megtartja az én ígémet.” (Jn 14,23)

<351> Ma a pünkösd ünnepével kapcsolatos ígét hallhattátok, és azt is, hogy mi ennek az eseménynek a jelentősége. Nagyon sok mondandóm lenne még erről

a történetről.²⁷⁸ Ám semmi sem mehet az evangélium rovására, így a pünkösdi történet további magyarázatát más napokra tartogatom.

[Az igazi tanítvány egyedül Krisztust szereti mindenekfelett. Csupán a Krisztus iránt érzett szeretet tanít meg minket arra, hogy megtartsuk igéjét]

„Ha valaki szeret engem, az megtartja az én igémet.” Ezekkel a szavakkal felelt Krisztus a jó és kegyes Júdás kérdésére. Ő kérdezte meg az Úrtól az utolsó vacsorán, hogy mit jelent az, hogy Krisztus csak tanítványainak akarja kijelenteni magát, és nem a világnak, mert nem értette, mire utalnak ezek a szavak. Erre a kérdésre válaszolt így Krisztus: „Ha valaki szeret engem, az megtartja az én igémet.” Itt hangzik el szájából az ítélet: senki sem képes megtartani Krisztus szavait, <352> kivéve, ha kedvet és szeretetet érez hozzá. E kijelentéssel különíti el Krisztus azt, hogy kit nevezhetünk joggal kereszténynek, és kit nem. Ha valaki nem szereti őt, és nem tartja meg igéjét, fecseghet ugyan és írhat róla, de ha nem szereti őt, akkor túl sok dolog van, ami eltávolítja őt Krisztustól ahhoz, hogy ténylegesen odafigyelhessen az ígére. Most sokan vannak azok, akik tanítani akarják Krisztus igéjét, és evangéliumi életet kívánnak élni, de mégsem jutnak messzebb a fecsegnél, mert sem kedvet, sem szeretetet nem éreznek Krisztus iránt. Krisztus viszont azt mondja: „Szeretnetek kell engem, különben nem fogjátok megtartani igémet.”

[Aki szereti Krisztust, az lemond a gyönyöréről, a dicsőségről és a hatalomról]

Krisztus nem arany, nem dicsőség, sem nem hatalom e világon, hiszen akkor sokan szeretnék őt. Röviden szólva: Krisztusban semmi sincs abból, amit a világon szeretnek. Ezért nagy szó az, hogy Krisztust szeretni vagy hajlandóságot érezni iránta, mert akkor minden más dolog számára halottak lennénk. Ebből következik, hogy aki szereti a Mammont stb., az bizonyára hallgathatja az evangéliumot, és dicsekedhet azzal is, hogy evangéliumi életet él; ám itt hallhatja, hogy nem tudja megtartani az evangéliumot. Így van ez azokkal is, akik e földön hatalomra és dicsőségre vágyanak, és arra törekszenek, ami e világon élvezetet nyújt, mint például a gyönyör és a vigasság; ők sem szeretik Krisztust. Végző soron aztán egy olyan elrettentő kép él Krisztusról, hogy az egész világ megveti őt. Ez a válasz, melyet Júdásnak adott az Úr arra a kérdésre, hogy miért nem jelenti ki magát a világnak, hanem csak a tanítványainak: „A világ vak, és

²⁷⁸ Luther itt a délelőtti prédikációra utal, amikor ApCsel 2. fejezetéről beszélt: WA 29: 345–351.

egyedül a Mammon iránti kedv és szeretet rabja, és ragaszkodik mindahhoz, ami a világé, a mulatozáshoz és a gyönyörhöz. Ha nem látja a pénzt és a gyönyört, akkor nem lát semmit sem. Ezért maradok rejtve előtte, ez nem lehet másként. Ám ti, akik befogadtok és szerettek engem, hallani fogjátok a szavam, amikor hirdetem nektek az ígét, hogy nem kell aggodalmaskodnotok a kereszt miatt. Az ilyen emberek képesek lesznek megtartani ígémet, mindent kockára tenni és csak a szavamra figyelni.” Mit is vehetnének el tőlük, ha a Sátánnak, a világnak és a testnek semmi keresnivalója bennük? Ha egyáltalán nem törődöm ezekkel, akkor kísértéseik is békében hagynak. <353> Így hát nem törődöm a dicsőséggel, a hatalommal és a mulatozással, és így meg tudok maradni az ige mellett. Miért távolodnak hát el az emberek az ígétől? Mert nem akarnak megválni a gazdagságtól és a dicsőségtől. Így rejtve marad előttük az ige.

[Aki szereti Krisztust, az nem akar saját szentségre és bölcsességre szert tenni]

Ám a kísértés is sokkal nagyobb, ha magasztos bölcsességről, kegyességről és tudásról van szó. Az az igaz Isten, aki nem enged abból, hogy bölcsességünknek is meg kelljen semmisülnie. Valaha sok olyan pogány élt, akik megvetették az aranyat, távol tartották magukat a hatalmi pozícióktól, és kemény gyakorlatokkal sanyargatták a testüket. Ám olyat nem találtunk és nem is találhatunk közöttük, aki nem a dicséretet és a megbecsülést keresi azáltal, hogy oly kegyes, bölcs és okos. Józan megfontolás alapján a szentséget és a bölcsességet nem lehet elvetni. Főleg az ilyen emberek szeretnek csak igazán valami egészen mást, mint Krisztus. Krisztus így szól: „Aki engem akar, az nem szeretheti saját bölcsességét és szentségét.” Mert Krisztus egyszerűen elveti minden tisztességemet, hatalmamot és szentségemet. „Szeresse csak Krisztust maga az ördög!” – felelik erre. Ezért nem maradhatunk meg a hitben, az evangéliumban és a Szentlélekben, ha nem érzünk hajlandóságot Krisztus iránt.

Ez okból hangsúlyozza Krisztus a *szeret engem* kifejezést. A *szeretet* szót sokan használják, míg a *szeret engem* bizony fehér holló. Hiszen Krisztus úgy áll elénk, mint aki visszataszít bennünket, nem jó érzés ránézni sem (vö. Ézs 53,2–3). Ha ellenben a világra tekintünk, az bizony összehasonlíthatatlanul kellemesebb és hívogatóbb, mivel a Sátán a világosság angyalává is át tudja változtatni magát (2Kor 11,14). Ezért mondja Krisztus Júdásnak: „Azért nem jelentem ki magamat a világnak, mert nem szívesen hall és lát engem.” Krisztus megértése nem a testben²⁷⁹ vagy a természetes szív mélyén gyökerezik, hanem a Szentléleknek kell adnia.

²⁷⁹ Lásd: 16. *Sermo a keresztség szentségéről* 4. pontjának erre vonatkozó lábjegyzetét.

[Az igazi tanítvány egyedül Krisztus szavához ragaszkodik. Ezt a ragaszkodást egyetlen emberi tanítás sem törheti meg]

„Az én ígémet megtartja az, aki engem szeret.” Azzal, hogy Krisztus ezt mondja, és az *enyém* szót hangsúlyozza, újra oly sokat tesz, mint például amikor így szól: „aki szeret engem”. Hiszen ahogyan az *engem* szócskával mindattól elhatárolódik, ami nem Krisztus, az *én ígém* kifejezéssel is megkülönbözteti saját ígét és tanítását minden olyan ígétől és tanítástól, ami nem tőle származik. <354> Minden más ígét és tanítást könnyebben megérthetünk, mint Krisztus ígét és tanítását. Hiszen láthatod, hogy az összes tanítás tömegével vonzza a követőket, miközben pedig a pápaság idején sem volt senki olyan ostoba, hogy ne tanított volna bölcs szavakat is. Ezért van hangsúly újra az *enyém* névmáson, mert Krisztus egyetlen kimondott szava sem olyan fontos, mint éppen ez, hiszen e szó által köt bennünket saját szavaihoz.

A pápisták sokszor hivatkoztak arra az ígére, melyet Jn 14,26-ban találunk megírva: „Ama Vigasztaló [...] mindenre megtanít majd titeket.” (KG) Ők erre építettek, és azt mondták: „Krisztus nem tanított meg minket mindenre, hanem fenntartotta ezt a jogot a Szentlélek számára, hogy az apostolok még sok olyat elrendelhessenek, amit Krisztus nem mondott el.” Itt viszont az áll: „Az én ígémet kell megtartanotok.” Jóllehet az is Krisztus szava, amit az apostolok hirdettek. A pápistáknak csak ez az egyetlen kijelentése is veszélyes mérget rejt. Ha azt hallom: „Krisztus még nem mondott el mindent, és az apostolok sem fejtették ki egészen a tanítást”, akkor kitáthatom a számat, és azt gondolhatom: „Tehát még hátra van egy rész.” Rögtön keresgélni is kezdem, hogy mi maradt el. De mi is az? Ők azt felelik: „Olvasd el a pápai dekrétumokat és magát a pápai dekretálist!” Ebből következik aztán az az örület, hogy nem sokat törődnek azzal, hogy mit mondott Krisztus és az apostolok, sőt megcsorbítják Krisztus ígét és az apostolok tanítását. Az ördög pedig pontosan ezt akarja. Védekezz ellene a fenti szavakkal! Ne térj el attól, amit Krisztus és az apostolok mondtak, és semmiképp se engedd, hogy valamit is hozzátoldjanak (vö. 5Móz 12,32; Jel 22,18)!

[Krisztus szava előbbre való Mózesnél és minden emberi rendelésnél]

Krisztus úgy állítja szembe saját szavait Mózes szavaival, mint aki nála valami magasztosabbat akar hirdetni. Azt mondja, hogy *az én ígémet*, vagyis nem Mózeset vagy a prófétákat akarja ismételni, hanem magasabbra akar lépni. Pedig az emberek számára már maga Mózes is túlszárnyalhatatlan. Hiszen mit rendelhetnének el a pápák és a püspökök, ami túltenne Mózesen? Ha számba veszed az apostolok

zsinatát (vö. ApCsel 15,1–31) vagy akár az összes többi keresztény zsinatot is, talál-sz-e olyan tökéletes rendelkezéseket, mint Mózesnél? Vagy tekints a Mózes által elrendelt szertartásokra: hát nem ezerszer szebbek, mint a pápaság összes szertartása? Vedd például Mózes erkölcsi rendelkezéseiből, a Tízparancsolatból, a következő parancsolatot: „Szeresd felebarátodat, mint magadat!” (3Móz 19,18) Ki hozott ehhez hasonlóan nagyszerű rendelkezéseket? <355> A pápisták viszont azt parancsolják: „Egy bíborosnak így, egy karthauzinak úgy, egy ferencesnek meg amúgy kell felöltöznie stb.” Krisztus viszont még annál is magasztosabb dologról akar szólni, mint amit Mózes hirdetett, akinek pedig ti minden zsinatotokkal együtt sem pucolhatnátok ki a cipőjét sem.

Nem szól-e hát ez a tanítás szükségképpen valami értékesebből, mint minden emberi rendelés? Amit az emberek is elrendelhetnek, azt a Szentléleknek egyáltalán nem kell sugallnia, mert azt már belé lehelte az emberi természetbe a teremtéskor, amit Istennek csupán fenn kell tartania. Hiszen 1Móz 1,28-ban így szól hozzánk: „Hódítsátok meg a földet. Uralkodjatok a tenger halain, az ég madarain és a földön mozgó minden élőlényen!” Ezeken a szavakon: *hódítsátok meg és uralkodjatok* alapszik mindaz a tudás, mely fölött a jogászok és az orvosok rendelkeznek. Azért teremtette Isten az ember értelmét, hogy uralkodjon a világi dolgok felett. A szülők azért kaptak értelmet, hogy gyermekeket neveljenek, a többség pedig azért, hogy vezesse a népet. Isten azért adta értelmünket, hogy uralkodhassunk ezen a világon. Emiatt nincs szükségem a Szentlélekre ahhoz, hogy kimondhassam: „A mainzi püspöknek magasabb ranggal kell rendelkeznie, mint a brandenburginak.” A Szentlélek csupán fenntartja annak az érvényességét, amit Isten már elrendelt és lefektetett a teremtéskor. A gyermekek fegyelmezése és iskolai énekoktatása mind csupán az értelem hatáskörébe tartozik. Még a pogányok is képesek voltak a gyermeknevelés és az iskolaigazgatás művészetére.

[A Szentlélek egyedül Krisztus igéjét terjeszti]

Ezért figyelj az *én ígém* kifejezésre, és erre a részre is: „A Szentlélek [...] eszettekbe juttat mindent, amit én mondtam nektek.” (Jn 14,26) Krisztus itt hozza kapcsolatba a Szentlelket igéjével és szavával. „Amit én mondtam, azt mondja majd el ő is nektek.” Úgy fogadjuk mi is az ígét az apostoloktól, ahogy ők is vették Krisztustól, hogy így Krisztus szava mindig velünk legyen. Krisztus szava messze felülmúlja Mózes és a próféták szavait. Ők azt mondták: „Eljön az az idő, amikor hirdetni fogják mindezeket, mi azonban még nem merünk tanúságot tenni róla.” Miről is van szó? Olvasd el Péter pünkösd-i prédikációját: „Tudja meg tehát Izrael egész háza teljes bizonyossággal, <356> hogy Úrrá és Krisztussá tette őt

az Isten: azt a Jézust, akit ti keresztre feszítettetek. [...] Térjete meg, és keresztelkedjete meg valamennyien Jézus Krisztus nevében, bűneitek bocsánatára, és megkapjátok a Szentlélek ajándékát.” (ApCsel 2,36,38) Ezt a bűnbánatról és bűnbocsánatról szóló ígét hirdette Jézus mindenütt. Mózes viszont ezt hirdeti: „Szeresd a te Istenedet! Ne legyen más Istened! Ne lopj! stb.” Honnan vegye ezt az ember? Hát innen! Hiszen ez az igehirdetés, mely Krisztusban kezdődött, a bűnök bocsánata. Bizony, lehetetlen minden parancsolatot betölteni! Emiatt vette kezdetét egy másik igehirdetés: „Amire képtelenek vagytok, megadom nektek, és megbocsáttatnak a bűneitek, feltéve, hogy hiszel Krisztusban.” Ez a kegyelem ígéje, amaz a törvény szava. A kettőt jól meg kell tudnunk különböztetni egymástól, hogy szembeszállhassunk azokkal, akik a kegyelem és a Szentlélek ígéből törvény ígét akarnak csinálni. Ha csak azzal akarod megadni a tisztességet a Szentléleknek, hogy üljön a zsinaton, és meghatározza, hogyan kell böjtölni és a szülőknek engedelmeskedni stb., akkor olyasmit akarsz, amit már régen megírtak a könyvekben, és amit a világ már ismer a józan ész által, mint ahogy a császárok is, akik a józan ész segítségével hozzák a törvényeket, melyeket leírnak, hogy a nép is követhesse őket. Jó is, hogy a világ törvényeit a császárok és nem a keresztények alkották, hiszen jól használták értelmüket. Igen, az összes püspök és pápa sem lenne képes meghozni azokat a törvényeket, melyek a világi törvénykönyvekben állnak. Emiatt nem szabad a Szentlélekre bízni, hogy az ilyen világi dolgokat szabályozza. Éppen így az sem a Szentlélek munkája, hogy egy gyerek lát és jár – hiszen ez már régebből megvan benne –, hanem az az ő munkája, hogy Isten bűnbocsánata által megtartja a gyermeket. Ha tehát Krisztus azt mondja: „Tartsátok meg az én ígémet!”, akkor ez az az ige, mely kereszténnyé tesz minket. A kereszténység pedig abban áll, hogy lelkiismeretünk békés, melyről Mózes és a próféták semmit sem tanítanak.

[Az igazi tanítványok Krisztus szavát az Atya szavaként veszik. Aki befogadja a bűnbocsánat ígét, minden az övé]

„Ha valaki szeret engem, az megtartja az én ígémet.” Ez a kijelentés a szívre és a hitre vonatkozik. Ha valaki megtartja Krisztus ígét, akkor ebből az következik, hogy Mózes Tízparancsolatát is betölti. Ám először is Istennek kell felírnia nevünket az élet könyvébe (Jel 20,12), és ezt követi aztán az is, hogy felebarátainkkal úgy cselekszünk, ahogy kell. Krisztus ígétének megtartása tehát azt jelenti, hogy szilárdan hiszünk a bűnök bocsánatában. <357> Erre csak az képes, aki Krisztus szavai szerint kedvet és szeretetet érez iránta. Sokan csak szájukra veszik az ígét, ám nincsenek rászorulva, mert övék a Mammon, vagy pedig kegyes fejedelmek

uralkodnak rajtuk; netán egészséges testük, igaz életük, esetleg bölcsességük van. Akiknek viszont szükségük van rá, azok úgy tesznek, mint az elkeseredett apostolok, akik bezárkóztak a zsidóktól való félelem miatt (Jn 20,19). Igen, az ilyen embereknek van szükségük e vigaszra, akik végül így szólnak: „Inkább elveszíteném a pénzemet és mindenemet, mint a bűnbocsánat ígését.” Ekkor megragadják, és el sem eresztik a szót, boldogan hallgatják és hirdetik, szívüknek pedig nagy örömet okoz az ige hallása, és meg is maradnak benne.

Ezért felelt így az Úr az őt kérdező tanítványnak: „Azért nem nyilatkoztatom ki magamat a világnak, mert a világ nem képes szeretni engem, és ígémet sem tudja megtartani. A dolog nem rajtam áll, hiszen meg akarom feszíttetni magam és így kívánok megmutatkozni a világ előtt. De az nem akar befogadni engem, éppen ezért jelentem ki magamat nektek, akik inkább elveszítenétek bármi mást, mint az én ígémet.” Az utolsó ítéletkor válik nyilvánvalóvá, milyen értékes Krisztus. Akkor majd így fognak üvöltözni: „Ó, bárcsak befogadtuk volna őt!”

Itt következik mindezek ellentéte is: „Aki nem szeret engem, nem tartja meg az én ígémet.” (Jn 14,24) Vagyis: „Aki másban gyönyörködik, az előtt rejtve maradok, és nem tudom kijelenteni magam neki.”

Akié Krisztus bűnbocsátó szeretete, azé az Atya szeretete is.

Az ige így folytatódik aztán: „Ha valaki szeret engem, az megtartja az én ígémet; azt pedig az én Atyám is szeretni fogja, és elmegyünk hozzá.” (Jn 14,23) Túl kevés vagyok ahhoz, hogy kifejtsem ezeket a szavakat. Krisztus itt nemcsak önmagára akar utalni, hiszen a lelkiismeret azt mondja: „Mit segít az nekem, ha te szeretsz engem? Vajon maga Isten hogyan viszonyul hozzám?” A Sátán ugyanis mindenkiből a legrosszabb gondolatokat hozza elő. Jól tudta ezt Krisztus. Pontosan ezért prédikál így János evangéliumában, hogy nyomban az Atyára tereli a szót, és összekapcsolja vele saját magát. <358> Ahol erre nem jönnek rá, ott a Sátán olyan mesterien ármánykodik, hogy Istenből félelmetes Urat csinál. Ezt megtette Krisztussal is Mt 26,37-ben (vö. Mk 14,33).²⁸⁰ Segíthet neked a következő felismerés: „Fülöp, aki engem lát, látja az Atyát.” (Jn 14,9) Emiatt mondja most azt Krisztus: „azt pedig az én Atyám is szeretni fogja”, és nem csupán így szól: „szeretni fogom őt”. Vagyis: „Aki megtartja az én ígémet, annak nem kell

²⁸⁰ Az eredeti lejegyzésben a Mt 4-re való utalás tévedés lehet vagy esetleg Mt 4,8-at tartja szem előtt. Máté passióbeszámolójában Jézus a Gecsemáné-kertben „szomorkodni és gyötrődni kezdett”, Márknál pedig „rettegni és gyötrődni”. Luther ezt úgy értelmezi, hogy Jézus ekkor „félelmetes Urat” látott az Atyában.

aggodalmaskodnia, semmi sem tántoríthatja el attól a bizonyosságtól, hogy az Atya szereti őt, mert »én és az Atya egy vagyunk« (Jn 10,30) Aki megveti a világ zsíros örömeit, és szereti Krisztust a kereszten függve, megszégyenítve is, azt cserébe szeretni fogja az Atya. Krisztus nem azt mondja: „az Atya királyságot ad neki”, hanem azt, hogy: „az én Atyám szereti azt”, vagyis többé nem haragszik rá. Természetesen ehhez az is hozzátartozik, hogy hiszünk Krisztus szavának. Emiatt mondja Krisztus alább: „Az az ige pedig, amelyet hallotok, nem az enyém, hanem az Atyáé.” (Jn 14,24) „Nem létezhet többé már olyan teremtmény sem égen, sem földön, mely joggal haragudhatna rád, ha megtartod ígémet, akkor dühöngjön csak a világ!” Itt az áll: „Az Atya szeretni fog téged.” Kösse föl magát az ördög azok miatt, akiket az Atya szeret! A világ nem látja be ezt. Nem hiába mondta Krisztus, hogy „kijelenti” magát (Jn 14,21), ám nem a világnak, mely gazdagságra áhítozik.

„És szállást készítünk magunknak nála.” (Jn 14,23) Krisztus is segédbíborossá akar válni, és templomot akar építeni. Holnap erről fogunk beszélni.

46. Ki teremt bennünk közösséget Istennel?

Prédikáció pünkösdhétfő délelőttjére

*Jn 14,23–31 (folytatás)*²⁸¹

Wittenberg, 1529. május 17.

WA 29: 359–365 (német); BoA 7: 164–168; HLSt Pr. 1041. sz. Szakirodalom: PFITZNER 1984; LASKEY 1986a. Címek, mottó és tagolás a modernizált szövegű Calwer-kiadás szerint. *Calwer* 5: 217–224. (Bellák Erzsébet ford.)

23 Jézus így válaszolt: „Ha valaki szeret engem, az megtartja az én ígémet; azt pedig az én Atyám is szeretni fogja, és elmegyünk hozzá, és szállást készítünk magunknak nála.

24 Aki nem szeret engem, nem tartja meg az én ígémet. Az az ige pedig, amelyet hallotok, nem az enyém, hanem az Atyáé, aki elküldött engem.

25 Elmondom ezeket nektek, amíg veletek vagyok.

26 A Pártfogó pedig, a Szentlélek, akit az én nevemben küld az Atya, ő tanít majd meg titeket mindenre, és eszetekbe juttat mindent, amit én mondtam nektek.

²⁸¹ Lásd az előző prédikációt.

27 Békességet hagyok nektek: az én békességemet adom nektek; de nem úgy adom nektek, ahogyan a világ adja. Ne nyugtalankodjék a ti szívetek, ne is csüggedjen.

28 Hallottátok, hogy én megmondtam nektek: elmegyek, és visszajövök hozzátok. Ha szeretnétek engem, örülnétek, hogy elmegyek az Atyához, mert az Atya nagyobb nálam.

29 Most mondom ezt nektek, mielőtt megtörténik, hogy ha majd megtörténik, higgyetek.

30 Már nem sokat beszélek veletek, mert eljön e világ fejedelme, bár felettem nincs hatalma.

31 Hogy azonban megtudja a világ, hogy szeretem az Atyát, és úgy cselekszem, ahogyan az Atya parancsolta stb.”

[„És szállást készítünk magunknak nála.” (Jn 14,23)]

<359> Szeretnénk folytatni annak az evangéliumi szakasznak a kifejtését, melyet tegnap kezdtünk el. Hallhattátok, hogy Krisztus azt mondja, aki megtartja igéjét, az szereti őt. Aki viszont nem szereti őt, igéjét sem tartja meg. János evangéliumát sokszor prédikáljuk, és egész évben többször is hallható. Mégis jó volna még párszor szót ejteni róla, különösképp azok kedvéért, akik már meg is értettek belőle valamit. Akik viszont egészen értik, azoknak nincs szükségük a magyarázatunkra, nekik hirdesse csak az ígét maga az ördög! Nekünk azonban szükségünk van rá, mivel nem sokat értünk belőle. Mi is úgy vagyunk ezzel, mint Pál apostol, aki azt mondja, hogy csak néhány dolgot értett meg (vö. 1Kor 8,2; 13,9). Az ilyen embereknek hirdetjük mi az ígét.

[Istennel való közösségünk Krisztus által a Szentlélekben. Isten a hívőket hajlékává teszi]

„Azt pedig az én Atyám is szeretni fogja, és elmegyünk hozzá, és szállást készítünk magunknak nála.” (Jn 14,23) Vigasztaló ige ez azok számára, akik megtartják Krisztus igéjét, hiszen ezek után nem csupán az Atya szeretetét tapasztalják meg, és nem egyszerűen a bűnbocsánatot nyerik el, hanem Isten ereje és cselekedete is megjelenik bennük, ahogy az minden keresztyénen látszik is Isten kegyelme által. Két dolog jelenik meg egy keresztyénben: Isten kegyelme, mely megbocsátja a bűnöket, és Isten ajándéka, mely által Isten szállásává lesz. Erről a két dologról szól itt János evangélista. Bizony, nem pápista segédpüspök az, aki ilyen dolgot megígérhet! Ez a templomszentelés nem szenteltvízhintővel,

tömjénnel és gyertyákkal történik, hanem mindent felülmúló, kimondhatatlan ajándékokkal, melyek által az ember istenivé válik, és Isten szent hajlékává lesz, ahogy azt Pál apostol is mondja 1Kor 3,16-ban: „Nem tudjátok, hogy ti Isten temploma vagytok, és az Isten Lelke bennetek lakik?” Csodálatos szavak ezek, olyannyira, hogy nem is tűnik úgy, mintha igazak lennének. Az ember a Szentlélek templomává lesz, mert Isten benne lakozik. Így változik meg gondolkodásunk, mely által bátrak leszünk; külsőképpen pedig barátságossá, türelmessé és bölccsé válunk, hogy jól ítéljük meg a világ minden dolgát. Hiszen a keresztyén ember szava nem a sajátja, <360> hanem Isten szava, melyet ismer, és meg is hallgat, sőt teljesen rábízza magát. Ez épp olyan, mint egy családapa helyzete, aki háza népét atyai akarata, elgondolása és szava szerint kormányozza, és mérvadó akarata szavához illően még akkor is érvényben marad, ha egy szolga hanyagul jár el. Ez történhet velünk is, ha tagjaink hűtlen szolgának bizonyulnak: mégis Isten szállása maradunk. Hiszen Isten úgy rendelte e világon, hogy kincsét a sző gyengeségébe és földi edényekbe helyezi (vö. 2Kor 4,7), hogy senki se vegye észre, hogyan áll ez a dolog. Látható ez manapság azokon, akik a legkiválóbb embereket ölik meg. Hatalmas és kimondhatatlan dolog, hogy az emberek kápolnáit, templomait és lakhelyeit annak, aki itt hozzánk szól. Értelmünkkel ezt nem tudjuk felfogni, vagyis meg kell ragadnunk az ígét, és hinnünk benne. Épp ezért a keresztyén a legnemesebb kincs és a legdrágább ékesség a földön, ám csak ritkán lelhető föl. Ahol ő van, ott található a világ világossága és maga az üdvösség. Különbséget tud tenni a tévelygés és az igazság Lelke között, és uralkodik a Sátán és a világ összes hatalmán, s így nemcsak önmaga számára Isten szállása, hanem cselekedeteivel segíthet a világon, mely mégis szükségképpen oly hálátlan, hogy üldözi és nem szenvedheti őt. Ez a kápolna nem épül fel, kivéve, ha birtokoljuk az ígét, mely a kegyelem ígéje, melyben a bűnök bocsánatát hirdetik. Valóban nagyon nehéz hinni mindebben. Aki azonban hisz benne, azé az Atya szeretete, és nála is lakozik, ekkor pedig semmi sem állhat ellen neki.

[A hívő Krisztus ígében fogadja be az Istennel való közösséget]

Az evangélium így folytatódik: „Az az ige pedig, amelyet hallotok, nem az enyém, hanem az Atyáé, aki elküldött engem.” (Jn 14,24) Ez János evangélista sajátos stílusa, ahogy az evangéliumot leírja és hirdeti. Korábban az Úr azt mondta: „az én ígém”, <361> most pedig azt mondja: „nem az én ígém”, ahogy azt más helyeken is láthatjuk: „Az én tanításom nem az enyém.” (Jn 7,16) A világ bölcsessége sohasem mondja azt: „Az én pénzem nem az enyém.” Krisztus azért mondja ezt, hogy maga vezessen minket az Atyához. Ugyanebben az értelemben

beszél itt Fülöphöz is: „aki engem lát, látja az Atyát” (Jn 14,9). Ama veszélyes kísértés miatt történik ez, melynek oly nagy mestere az ördög. Azt akarja, hogy válasszuk szét Istent és Krisztust, ám nem Krisztus isteni természetére nézve, hanem arra tekintettel, hogy a lelkiismeretnek Istentől kell függnie, és nem Krisztustól. A Sátán kiválóan űzi ezt a kísértést, és csak kevesen állnak meg vele szemben. Azt még csak elviseli, hogy követjük Krisztust, de nem lépünk tovább, vagyis nem ismerjük fel Krisztusban Istent. Bizony sokat beszélünk és hallunk erről, de ha eljön az idő, elbukunk. A rajongók ügyesebben beszélnek a kísértésekről, mint mi. Ám arról nincsenek meggyőződve, hogy Krisztus szava Isten szava, és így legyőzi őket az igazi kísértés. János jól tudja ezt, ezért köti össze e két dolgot, vagyis: Krisztus szava az Isten szava. Ezt a művészetet csak azok birtokolják, akik még a mai napig is az evangélium tanítványai, és nem nagyokos mesterek. A keresztények ugyanis, mivel ragaszkodnak az ígéhez, nem kívánnak arra tekinteni, hogy hol van Isten Krisztuson kívül, hanem csak arra az ígére hallgatnak, mely elhozza nekik Krisztust az Atyával egyetemben. Ebben az értelemben válaszolt Krisztus Júdás kérdésére: „Uram, miért van az, hogy nekünk akarod kijelenteni magadat, és nem a világnak?” (Jn 14,22) Krisztus válasza a következő: „Arról van szó, hogy tudjátok meg, ki vagyok én, és hogy biztosak legyetek abban, hogy ígémben a kegyelem és a szeretet szavát veszitek.” A szív és a lelkiismeret ezen ige által olyan világosságot kap, hogy többé nem is tud Isten haragjáról, és nem ismer vagy érez semmi mást, mint Krisztust és őbenne a kegyelem Atyját. Aki tudja ezt, azé a kinyilatkoztatás, és megismeri az Atyát egyedül az ígében való hit által. Természetünkénél fogva hajlunk arra, <362> hogy saját cselekedeteinkre és vallásunkra hagyatkozunk. Ez az a bűn, mellyel a Sátán megkísértette Ádámot: „olyanok lesztek, mint az Isten.” (1Móz 3,5) Szeretnénk magunkénak tudni Istent, ám az isteni kinyilatkoztatás egyedül a Krisztusban való hitben történik az evangélium által.

[Krisztus békessége mint Isten ajándéka a Szentlélek által.

Krisztus saját békességét ígéri nekünk, nem pedig a világét]

„Békességet hagyok nektek: az én békességemet adom nektek; de nem úgy adom nektek, ahogyan a világ adja.” (Jn 14,27) E szavakkal búcsúzik Krisztus a tanítványoktól. Azt akarja ezzel mondani: „Ekképpen, ha megtartjátok szavamat, és szállásommá lesztek, felismertek engem, és hirdetitek az én ígémet másoknak is, akkor nem a világ békessége lakozik majd bennetek.” Ezért hívják hát az evangéliumot a kegyelem, a kereszt és a harag ígétének: a kegyelem szavának Istenre utalva; a kereszt és harag szavának pedig a világgal kapcsolatban. Hiszen ez az

ige itt és most a kegyelmet hozza el, míg a világban a haragot. Ezért vádolták azzal Pál apostolt, hogy az ige lázongást okoz (ApCsel 24,5), ám ez nem az ige, hanem a világ hibája, mely nem akarja befogadni Krisztus kegyelmét, hanem saját cselekedetei segítségével akarja elérni a békességet. Emiatt nem ígér Krisztus világi békét a tanítványoknak, hanem a saját békéjét ígéri meg nekik. Vagyis: „Békességet hagyok nektek: az én békességemet adom nektek; de nem úgy adom nektek, ahogyan a világ adja.” A világ békessége pedig a következő: ha a gyermek megkapja, amit akar, akkor nem sír; a világ is békés, ha szabadon imádkozhat a Mammont, és nem kárhoztatják igaz mivoltát; pontosan ilyen békességre áhítozik. Krisztus viszont azt mondja: „Nem ezt a békét kapjátok tőlem, hanem a kegyelem békéjét. A világ haragban áll veletek, és a halálotokat akarja. Előttem békességre leltok, a kegyelem békességére. Ezt a békességet adom nektek.” A világ nem ismeri ezt a békét, sőt oly nehezebbé esik átérezni ezt, mint az ígét magát, mivel a Sátán megakadályozza benne.

[Az ördög arra törekszik, hogy elvegye tőlünk Krisztus békességét]

Ezért teszi hozzá az Úr: „Ne nyugtalankodjék a ti szívetek, ne is csüggedjen.” (Jn 14,27) Vagyis: „Bizonyosan bekövetkezik az, hogy jóllehet elnyertétek békességemet, a Sátán mégis munkához lát, és a külsődleges békével együtt el akarja venni tőletek a belső békéteket is. De ne ijedjete meg! Ha mégis megijedtek, akkor pedig ne gondoljátok, hogy ez a félelem tőlem származik, mert a Sátántól jön. Hiszen én azért jöttem, hogy megnyugtassam a lelketeket, és nem azért, hogy rémisztgessen.” A Sátán a világosság angyalaként jelenik meg (2Kor 11,14), és rémisztgeti a lelkiismeretet. Először emberek segítségével próbálkozik. Nézd csak a sok eretneket, akik a Sátán testének tagjai! Ha általuk nem ér el semmit, akkor addig űzi a lelkiismeretet, amíg az ember kétségbe nem esik, és elcsügged. Halld hát Krisztus szavát! Nem azt mondja, hogy ez az ő műve, hanem azt, hogy az ördögé! <363> Ilyen tanítómester az ördög: ha valakit egyedül talál, akkor bebeszéli neki, hogy Isten ígétét tárja elé, és akkor azt hiszi az ember, hogy Krisztus úgy szól, ahogy manapság a pápisták és az eretnekek. Épp így beszél az emberek lelkiismeretével is, és elhíti velük, hogy az ő hangja Isten hangja. A Sátán nem Sátánként közeledik, hiszen akkor nem lenne veszélyes, hanem azt mondja, hogy ő Krisztus és a Szentlélek, és ha nem tudok különbséget tenni köztük, akkor elvesztem.

[A Szentlélek munkája a keresztyényekben. A Szentlélek bevezet minket a szentek közösségébe]

Ezzel szemben a lelki békesség azt jelenti, hogy szeretetet és irgalmat várunk Istentől. Ha ez nem így van, az a Sátán műve. Most ugyan csak szavakkal beszélek erről. Ám ha a Szentlélek eljön az ige által, melyet most hirdetek, akkor Vigasztalóként a szívekbe írja, és teljességgel megmagyarázza mindezeket. Láthatod, mi a Szentlélek hivatása, ahogy azt a harmadik hitágazat is kimondja: „Hiszek a Szentlélekben, hiszem az egyetemes anyaszentegyházat, a szentek közösségét, a bűnök bocsánatát, a test feltámadását és az örök életet.” Ez mind a Szentlélek műve. Ezt a hitvallást kellett volna megtanulniuk a püspököknek és a papoknak, mert akkor tudták volna, milyen mesterünk is a Szentlélek. Ehelyett nádpálcával hadonászó tanítót csináltak belőle (vö. Gal 3,24), és emiatt nem értették meg a hitvallást, éppen úgy, mint az eretnekek. Jóllehet elmormolják szavait, mégis csak annyit értenek belőle, mint egy fatuskó. Ám a Szentlélek munkája az, hogy keresztyén egyházat teremt, mely a bűnök bocsánatát hirdeti, feltámasztja a halottakat és örök életet ad nekünk. Mit is jelent az, hogy a Szentlélek megteremti a szent keresztyén egyházat? Azt, hogy olyan emberi közösséget teremt, akik szentek, vagyis övek a bűnök bocsánata, a test feltámadása és az örök élet. Hogyan lesz ez a kis közösség szent? Nem hosszú szoknyák és kámzsák által. Így gúnyolja a Sátán a Szentlelket, amikor az ilyen embereket nevezi szentnek, sőt bármely széllelbéelt fickó rendelkezhet ezzel a névvel. Nem, a szentség valami sokkal magasabb rendű dolog. A szentek közössége olyan emberekből áll, akiknek bűnük nincsen, hanem a bűnbocsánat által teljesen tiszták (vö. Jn 13,10). Azt a kevés bűnt és tisztátalanságot pedig, ami megmaradt bennük, olybá kell tekinteni, mint az egészséges ember testén a fekélyt. Ez a szentség nem a kámzsa viselése által adatik, hanem azáltal, hogy új emberré leszünk, <364> új értelmet kapunk, és életvitelünk is megváltozik.

[A Szentlélek a kegyelem és nem a törvény szolgálja]

Látom már, hogy nem az igazi Szentlélek az, aki a törvényekkel foglalatoskodik, hanem az, aki megszenteli az embereket, hogy megszabadítsa őket a haláltól, a bűntől és minden rossztól. Az Úr az evangélium által csupa örömteli dolgot hirdet. A Szentlélek pedig újra és újra megvalósítja ezeket. Kérdezem is magamtól, hogy Krisztus tanít-e egyáltalán valamit arról, hogyan kell öltözködnünk? Nem, inkább bűnbocsánatot és örök életet ígér a hívőknek. Ezért a kegyelem szava Krisztus igéje. Éppígy a kegyelem munkája a Szentlélek munkája is, hiszen

csupa jó és kedves dolgot cselekszik, semmi olyat nem ad nekünk, amibe csak belebonyolódna a lelkiismeretünk. Ennek az alapvető ismeretnek a segítségével láthatjuk most már, hogy mit is tartunk az eddigi és az eljövendő zsinatokról. Az első zsinat még rendben volt (ApCsel 15,1–31). Nézd csak, miről is döntöttek akkor Jeruzsálemben? Hát arról, hogy a törvényt hatályon kívül kell helyezni, és tilos betartatni azt a pogányokkal (ApCsel 15,24). Ez volt az első zsinat. Ám az összes többi nem rendelkezett ezzel a tudással, sőt nem is alkalmazták azt, és a zsinatok egyre hosszabbak és dühítőbbek lettek. Saját fejük után menve új rendelkezéseket hoztak az egyház szerkezetével és a papok ruházatával kapcsolatban. Ha tehát összehasonlítjuk ezt az első zsinatot az összes többivel,²⁸² akkor olyanok ahhoz képest, mint tűz és víz vagy mint Isten és az ördög. Az első eltörli a törvényt, és megalapozza a hitet, míg a következők semmissé teszik a hitet, és törvényeket alkotnak. Jóllehet Isten zsinatának nevezték őket, mégis az ördög zsinatai voltak. A Szentlélek embereket megszentelő munkája nem a törvény által történik, hanem a Szentlélek ajándékaiból való részesedés által, abból, hogy megragadják a kegyelem igéjét.

[A Szentlélek Krisztus szóban hirdetett igéjét a szívekbe írja]

Van egy különbség Krisztus és a Szentlélek között: Krisztus szóban hirdeti a kegyelem igéjét, melyet a Szentlélek munkája ír a szívünkbe. Azok alkotják a szentek közösségét, akiknek szívében ott lakozik a kegyelem igéje, és övék a Szentlélek összes ajándéka. Itt nincs helyük a gyülevészeknek.²⁸³ Ők azt mondják, hogy a kimondott szó nem jelent semmit, hanem a Szentlélek önmagában is elegendő. <365> Itt azonban azt hallod: „A Pártfogó pedig, a Szentlélek, akit az én nevemben küld az Atya, ő tanít majd meg titeket mindenre, és eszetekbe juttat mindent, amit én mondtam nektek.” (Jn 14,26) Röviden: üdvösségünk azon múlik, hogy halljuk Krisztus szavát, mert ebből következik a szentek közössége is. Ha ez így van, akkor miénk a bűnök bocsánata is, és a halál többé már nem uralkodhat rajtunk (vö. Róm 6,9–14), hanem elnyerjük a feltámadás által az életet. Ha ez megtörténik, akkor miénk az örök élet. Ezt hirdeti nekünk kedves szavakkal a Szentlélek!

Ezért nevezi őt az Úr Vigasztalónak²⁸⁴ és az Igazság Lelkének (Jn 14,17;

²⁸² Ez a kritika tehát az első négy „krisztológiai témájú” egyetemes zsinatot és az ott megalkotott hitvallásokat is érinti.

²⁸³ *Rotten*: a radikális reformáció irányzatai (anabaptisták, spiritualisták).

²⁸⁴ Az MBT szerint: „Pártfogó”. KG szerint: „Vigasztaló”. Luther a német *Tröster* kifejezést használja, amely az utóbbival egyezik.

15,26; 16,13). Azok számára azonban, akik a törvényekkel foglalkoznak, ő nem a Vigasztaló. A törvények valóban nem tesznek boldoggá, hiszen valamilyen követelést támasztanak irányunkban. Ám ha kapunk valamit, akkor az boldoggá tesz. Minden a különbségtétel képességén (vö. Zsid 5,14) múlik. A Sátán egyedül azon dolgozik, hogy ne ismerjük fel Krisztust és igéjét. A kezdetektől saját oldalán tudhatja értelmünket és bölcselkedésünket, s akkor krisztusi alakot ölt, hogy összecserélje a kegyelem igéjét a törvény szavával. Nagyon kell hát erre figyelni.

Már hosszasan prédikáltam minderről nektek. Egyetlen ígét sem találunk az Írásban, mely által ne a Szentlélek ígértetne nekünk a kegyelem ígéje által, vagyis Krisztus szavát a Szentléleknek kell követnie. Ha kiárad Krisztus tanítása, akkor nem maradhat gyümölcs nélkül, hanem eljön a Szentlélek. Ez egy figyelmeztetés a számunkra, hogy szívesen hallgassuk az ígét, és olvassuk a Szentírást, főleg Pál leveleit és János evangéliumát.²⁸⁵ Jézus mondja: „Megmondtam nektek, hogy ha elmegyek, akkor eljön a Szentlélek” (vö. Jn 16,7). Ha nem jön el, akkor mi vagyunk a hibások, hogy sokkal drágább nekünk a saját bölcsességünk, és ezért nem vehet szállást bennünk Isten ígéje. Ezért kell az ígére gondolnunk, mielőtt elalszunk vagy asztalhoz ülünk. A Szentlélek is Vigasztaló, mint maga Krisztus, hiszen Krisztus azt mondja: „Én pedig kérni fogom az Atyát, és másik Pártfogót ad nektek, hogy veletek legyen mindörökké.” (Jn 14,16) Krisztus igéjével vigasztal minket, a Szentlélek pedig a szívünknek nyújt megértést: munkája által megvilágosít minket. Az Igét megvetik és eltűnik a szemek elől, ám a Szentlélek csupa láng által (vö. ApCsel 2,3) hirdeti azt szívünkben. Mára hagyjuk ennyiben a dolgot.

²⁸⁵ WA.TR 3: 2823. sz. (1532): „Az egyházban a Zsoltárokat, János evangéliumát és Pált kellene prédikálni, az egyszerű ember számára pedig maradna Máté evangéliuma.” Vö. LVM 5: 290 (1522); LVM 8: 157 (790. sz.).

47. Ki vigasztal minket Krisztus távozása után? Prédikáció pünkösdhétfő délutánjára

*Jn 14,23–31 (befejezés)*²⁸⁶

Wittenberg, 1529. május 17.

WA 29: 366–373 (német); BoA 7: 168–172; HLSt Pr. 1042. sz. Szakirodalom: PFITZNER 1984. Címek, mottó és tagolás a modernizált szövegű Calwer-kiadás szerint. *Calwer* 5: 225–233. (Bellák Erzsébet ford.)

23 Jézus így válaszolt: „Ha valaki szeret engem, az megtartja az én ígémet; azt pedig az én Atyám is szeretni fogja, és elmegyünk hozzá, és szállást készítünk magunknak nála.

24 Aki nem szeret engem, nem tartja meg az én ígémet. Az az ige pedig, amelyet hallotok, nem az enyém, hanem az Atyáé, aki elküldött engem.

25 Elmondom ezeket nektek, amíg veletek vagyok.

26 A Pártfogó pedig, a Szentlélek, akit az én nevemben küld az Atya, ő tanít majd meg titeket mindenre, és eszetekbe juttat mindent, amit én mondtam nektek.

27 Békességet hagyok nektek: az én békességemet adom nektek; de nem úgy adom nektek, ahogyan a világ adja. Ne nyugtalankodjék a ti szívetek, ne is csüggedjen.

28 Hallottátok, hogy én megmondtam nektek: elmegyek, és visszajövök hozzátok. Ha szeretnétek engem, örülnétek, hogy elmegyek az Atyához, mert az Atya nagyobb nálam.

29 Most mondom ezt nektek, mielőtt megtörténik, hogy ha majd megtörténik, higgyetek.

30 Már nem sokat beszélek veletek, mert eljön e világ fejedelme, bár felettem nincs hatalma.

31 Hogy azonban megtudja a világ, hogy szeretem az Atyát, és úgy cselekszem, ahogyan az Atya parancsolta stb.”

²⁸⁶ Lásd a két előző prédikációt.

[„Elmegyek, és visszajövök hozzátok.” (Jn 14,28)]

[A Szentlélek hatalmas munkát végez Krisztus nevében]

<366> Most szeretnénk befejezni az evangéliumi szakasz magyarázatát. Az Úr azt mondta: „A Szentlélek fog vigasztalni benneteket, és ő tanít majd meg titeket mindenre, és eszetekbe juttat mindent, amit én mondtam nektek.”²⁸⁷ (Jn 14,26) Ma reggel hallhattátok, hogy mi a Szentlélek feladata. Hatalmas küldetés ez, melyről akár két vagy három évig is beszélhetnénk; arról, hogyan hozza létre a keresztény egyházat, hogyan adja a bűnök bocsánatát és a test feltámadását. Hiszen most csak a legrövidebben utalunk arra, hogy mi a Szentlélek feladata, hogy megtanuljunk és tudjuk, köze nincs olyan ostoba dolgokhoz, mint különféle rendelkezések a szerzetesek ruháival vagy a pápai udvar ceremóniáival kapcsolatban, hanem neki egyedül a bűnnel, a halállal és az ördöggel van tennivalója.

Az Úr azt is hozzáfűzi: „akit az én nevemben küld az Atya”, és itt *az én nevemben* kifejezésre is hangsúlyt fektet. Senkinek sem szabad arra a téves következtetésre jutnia, hogy a Szentlélek emberi rendelésre jön el. Jóllehet a rajongók azt hiszik, sok mindent véghezvihetnek azáltal, hogy a Szentlélek saját nevükben adatik nekik. Ami viszont a hit dolgában a saját nevedben történik, az szükségképpen jóra nem vezet, még ha ragyogónak tűnik is. Ahol nincs jelen Krisztus neve, ott nem megy végbe a Szentlélek műve, vagyis a keresztény egyház. Erről hallhattok egész évben.

[Krisztus távoztása örömteli reménységre készítet]

Az Úr így folytatja: „Hallottátok, hogy én megmondtam nektek: elmegyek, és visszajövök hozzátok. Ha szeretnétek engem, örülnétek, hogy elmegyek az Atyához, mert az Atya nagyobb nálam.” (Jn 14,28) János olyan evangélista, akinek a magyarázatához valaki másra volna szükség, nem pedig rám. Neki magának kellene az igét hirdetnie! Ám mivel nekem jutott e feladat, meg akarom kísérelni a magyarázatot. Jézus azt mondja: „Megmondtam nektek, hogy az Atyához megyek, és joggal örülnötök kellene ennek.” <367> De miért is? „Mert az Atya nagyobb nálam.” Mily homályos szavak ezek az értelem számára, és mégis mily végtelenül egyszerűek! Mindez azért hangzik el, mert János túláradoan erősí-

²⁸⁷ MBT: „A Pártfogó pedig, a Szentlélek, akit az én nevemben küld az Atya, ő tanít majd meg titeket mindenre, és eszetekbe juttat mindent, amit én mondtam nektek.”

teni és vigasztalni akarja a keresztényeket. Szükségük is van a vigaszra, hiszen olyan ez a világ, hogy azok, akik szeretik Krisztust, és meg akarják tartani ígését, sosem lelhetnek békére és nyugalomra. Bizonyára nehéz nekik, hogy Krisztus elmegy, és magukra hagyja őket. Valószínűleg megérezték, hogy elment, ám azt nem érzik, amit ígér, hogy „és visszajövök”. Nem volt túl vigasztaló igehirdetés számukra az, hogy „elmegyek tőletek”, hiszen szétszéledtek, és meg is botránkoztak (vö. Mt 26,31). Ám Krisztus így folytatja: „Annak azonban vigasztalnia kell benneteket, hogy azt mondom: Elmegyek az Atyához.” Hogyan lehetséges ez? A válasz: ha szeretik őt. Korábban így szólt Krisztus: „Szerettek engem, és megtartjátok az ígémet” (vö. Jn 14,23). Itt azt mondja: „ha szeretnétek engem”. Vagyis nem szeretik őt a tanítványok, és mégis szeretik. Részben igen, részben nem. Gyengék még a hitben. Ahogy velük is megtörtént ez a dolog, úgy minden keresztényre érvényes: „Elmegyek, és visszatérek. A távozás fájdalmat okoz. Ám ez a távozás joggal vigasztalhatja titeket, mert a távozásom van leginkább a javatokra.” Aki tud hinni ebben, annak minden bizalma erre épül. Most, hogy az Úr elmegy, nyomorúság, bűn és halál az osztályrészük. Nem átlagos búcsú az, ahogy egy ilyen ember távozik, hiszen ez azt jelenti, hogy az apostolok minden szempontból elhagyatnak. „De jól tudom – mondja Krisztus –, úgy kell lennie, hogy azt higgyétek, mindennek vége. Ám nem ez fog történni. Vigasztalásul mondom nektek, hogy visszatérek.” Ha csupán elmenne, és nem térne vissza, akkor egyetlen embernek sem szabadna hinnie benne.

Ahogy akkoriban elhagyta a tanítványokat, úgy hagy el minket most is újra meg újra, és ez a távozás nekünk is, éppen úgy, ahogy az apostoloknak, fájdalmat okoz. Mégis elmegy, és már nem is látjuk, nagy veszedelemben hagyva minket, komoly lelki kínok között; sőt egyenesen cserben hagy, mely ellen olyannyira prédikál. Ami itt marad, az csak nyomorúság és szükség. Ezt kellett átérezniük az apostoloknak és a vértanúknak, sőt az összes igaz életű embernek; már csak azt veszik észre, hogy a keresztények szétszélednek: nincs is ennél nyomorultabb nép a földön. <368> Ám amennyire igaz az, amikor Krisztus azt mondja: „Elmegyek”, ahogy maguk is érezhetik, épp olyan igaz a másik rész is, amit viszont nem éreznek: „és visszajövök hozzátok”. „Ha alaposabban megvizsgáljátok a dolgot, akkor jó okkal örvendeznetek kellene, és boldogságos szívvel kellene gondolnotok e szavakra!” Akkor bebizonyíthatnánk, hogy eléggé szeretjük-e Krisztust, mivel ez a lényeg: „Ha valaki szeret engem, [...] azt az én Atyám is szeretni fogja, és elmegyünk hozzá, és szállást készítünk magunknak nála.” (Jn 14,23) Így fel merjük tenni erre, kockáztatni merjük az életünket és javainkat, mert Krisztus által ilyen nagy dicsőséget nyerünk, és érvényes lesz ránk az, amiről Pál apostol beszél: „Minden nyomorúságunk ellenére csordultig vagyok

örömmel.”²⁸⁸ (2Kor 7,4) És: „a reménységben örvendezők” (Róm 12,12; KG). Az emberi bölcsesség és bátorság itt már nem segít többé, Krisztus mégis így tanítja a tanítványokat: „Ez nem oly szomorúság – mondja –, melyben örökre meg kellene rekednetek, hiszen visszatérek hozzátok.”

[Krisztus távozása által nyer mindenek felett való uralmat]

Az Úr ezt is hozzáfűzi: „elmegyek az Atyához”, vagyis: „Szomorúságotok, melyet most átéltek, arra szolgál, hogy nagyszerű gyümölcsöt teremjen majd, mert most az Atyához megyek.” Ez azt jelenti, hogy elmegy, és megörökli a királyságot, hogy beteljesedjen az Írás, mely azt mondja, hogy Jézusnak fel kell támadnia a holtak közül, és a mindenség Urává kell válnia (vö. Mt 12,40; Dán 7,13–14). Ezért kell megtartatnia azoknak, akik hisznek. Krisztusnak el kell mennie, hogy övé legyen minden hatalom mennyen és földön, ahogy azt a zsoltár is mondja: „Ülj a jobb kezem felől, míg ellenségeidet lábad zsámolyává nem teszem.” (Zsolt 110,1) Át kell vennie a hatalmat mennyen és földön, hogy úgy uralkodjék, mint az Atya. „Örülőtök kellene, és boldogan kellene figyelnetek, ahogy elmegyek, mert ez az út ehhez a célhoz vezet.” El kell hát szenvednünk a szükségét és a nyomorúságot, de nem szabad búslakodnunk. Hol tanulom meg ezt? Hát itt! Krisztus azt mondja: „Távozásom javadra válik, mivel azért megyek az Atyához, hogy senki se árthasson neked, vagy ne jobban, mint ahogy azt én engedem neki. Mivel az én Atyám nagyobb nálam.” Vagyis: „Ha nálatok maradok, akkor szolgálai formában (Fil 2,7) maradok, és így nem adatik nekem a hatalom, és nem veszem át királyságomat. Ám az a mennyei királyság sokkal hatalmasabb, mint amilyen most én vagyok. Tehát nekem is nagyobbá kell válnom, de nem önmagam kedvéért, hanem azért a hataloméért, melyet meg kell örökölnöm.”

Sokan jutottak arra a következtetésre, hogy Krisztus nem Isten, mert itt maga tesz tanúságot arról, hogy az Atya nagyobb nála (Jn 14,28), és ezzel a kijelentéssel sok gondot okozott az egyházatyáknak. Szent Ágoston ezt a helyet Krisztus alázatosságára vonatkoztatja, míg Hilarius hatalma gyakorlására. Valójában Krisztus itt arról a hatalomról beszél, melyet e földön birtokol, és arról is, melyet a mennyben fog birtokolni, és kettejük időleges különbségéről. <369> Hiszen azt mondja: „Örülőtök kellene, hogy elmegyek.” Ez az elmenetel arra szolgál, hogy egyértelműen kiderüljön, ki ő. Nem szükséges azzá válnia a jövőben, aki valójában mindig is volt, hiszen csupán arról van szó, hogy valódi mivoltát ez idáig még nem nyilvánította ki. Jóllehet ő, az Úr, a szűz fia volt, Isten és ember

²⁸⁸ Luther így idézi ezt a helyet: „örvendező a nyomorúságban”.

egy személyben. Ám mégsem tudta ezt senki, pontosan ezért kellett kinyilatkoztatnia, hogy az egész világ tudjon róla. „Az Atya nagyobb” azt jelenti, hogy nagyobb a hatalma. Krisztus itt nem az első állapotáról beszél, amikor még isteni formájában (Fil 2,6) volt, hanem erről a másodikról, miután lemondott az elsőről. Vagyis arról van szó, hogy az Atya uralkodói hatalmával nagyobb volt ekkor a földön élő Krisztusnál. Mivel szolgai formát öltött, és szenvedésével az egész világot szolgált, testi jelenlétével pedig a tanítványokat. Ennek most be kell hát fejeződnie, nem szolgálhat már tovább, hanem mostantól őt kell szolgálni.

[Krisztus távozása legyen vigaszunk a kísértések között!]

„Ezért hát – mondja Krisztus – tiszta szívből azt kellene kívánnotok, hogy szolgai állapotom helyett isteni állapotba jussak. Ha jó dolgokat és dicsőséget kívánnátok nekem, akkor örömmel hallanátok, hogy elmegyek. Ha ebben a szolgai alakomban maradok, akkor nem lehetek királlyá sem. Ám ha az Atyához megyek, akkor több dolgot tudok véghezvinni, mint most, és akkor majd jól megnézem magamnak azokat, akik bármit is tenni akarnak ellenetek. Amíg veletek vagyok, addig nekem és nektek is szenvednünk kell, mindenki belénk törli a lábát, és hatalmuk van tisztességem és javaim felett. Ez szolgai forma. De akkor majd fölöttük állok, mert ezt a jelentést hordozza magában az, ha az Atyához megyek. Ha szeretnétek engem, és dicsőséget kívánnátok adni nekem, akkor örülnétek ennek, mert ez nem csupán nekem hozna dicsőséget, hanem nektek is, sőt a ti javatokra is válna. Az Atya nagyobb nálam: az ő országa, amíg én e szolgai formában vagyok, valóban nagyobb, mint az enyém.”

Ez az egyszerű jelentése ennek az igeverznek, mivel Krisztus itt nem a természetéről beszél, hanem művéről és hivataláról. Hivatalomból kifolyólag egészen másképp kell beszélnem, mint személyemből fakadóan. Az ő hivatása az, hogy szolga legyen, ennek kapcsán pedig nem kérdezem, hogy szűztől született-e, hanem arról beszélünk, hogy mit tesz az, aki szűztől született, hogyan szolgálja az embereket, és hogyan hirdeti az ígét. Saját személye miatt nem szükséges az Atyához mennie, hanem hivatása révén kell megtennie ezt, vagyis értünk. Így hát az ariánusoknak nem sok örvendezni valójuk van ezzel az ígehellyel kapcsolatban, hogy az Atya nagyobb Jézusnál. Krisztus itt az Atya hivatásáról beszél, távozása pedig egy átalakulásra vonatkozik, mely őt egy másik munkához és hivatáshoz vezet el, vagyis nem személye és lényege változik meg.

Ahogy az apostolok átélték mindezt, úgy érezzük mi is magunkat. <370> Amikor Krisztus megváltik tőlünk, és az ördög, a test és a világ kezébe ad minket, akkor eltávozott. Akkor senki sem örvendezik, és a lelkiismeret sem tudja elvi-

selni; erre Krisztus mégis azt mondja: örüljünk ennek. Ki képes erre? Pál apostol azzal dicsekszik, hogy ő képes rá: „Azzal dicsekszem, hogy sokat szenvedek, és gyenge vagyok” (vö. Róm 5,3; 2Kor 11,23,30; 12,9) Ám közben azt kell mondania, amikor a Sátán angyala a testét gyötöri (vö. 2Kor 12,7): „Emiatt háromszor kértem az Urat, hogy távozzék az el tőlem.” (2Kor 12,8) Emellett azt is beismeri, hogy jóllehet örülnie kellene a szenvedésben, teste mégis zúgolódik. Ez velünk is csak így lesz. Valóban úgy kellene tennünk, hogy boldogan azt mondjam a megpróbáltatás idején: „Legyen hát így.” De ekkor látom, hogy a bűn gyötör, és az eretnekek erőre kapnak, és azt szeretném, hogy ne kelljen átélnem mindezt, vagyis azt kívánám, bár ne volna Krisztus távol tőlem. Akik azt hiszik, első olvasásra megértik az evangéliumot, bárcsak megtanulnák e leckét! Pál apostolnak nem sikerült, sőt magának Krisztusnak sem a Gecsemáné kertjében (Mt 26,36–46). Véghezvihette volna a dolgot csupa vidámság és nevetés közepette, de hogy példát adjon nekünk, és vigasztaljon minket, reszketnie és félnie kellett. A hitbéli öröm a szorongatások közepette mutatkozik meg. Ezt mondja az ige nekünk, akik veszélyek között és nyomorúságban örlődünk. Krisztus elment. Miért is essek kétségbe emiatt? Nem, hiszen mindez a javamat szolgálja, és segít abban, hogy én is eljussak az Atya országába! Ezen a módon Krisztus nem nyerhetett vigaszt saját személye számára, amikor ő is félelemben és szükségben volt. Ám miután a mi érdekünkben az Atyához ment, és visszatért a mennybe, akkor a hívők örvendeznek. Hiszen tudják: ha a szekér úszik a folyón, akkor ki is jut onnan.

[Krisztus távozása vereség a világ fejedelme számára]

„Már nem sokat beszélek veletek.” (Jn 14,30) Ezek egy olyan ember szavai, aki immár végső búcsút vesz. Azt akarja ezzel mondani: „Valóban sok mondanivalóm volna még a számotokra, de már nem tudok sort keríteni rá, »mert eljön e világ fejedelme« (Jn 14,30). Ez következik most: ha elhagylak benneteket, akkor eljön e világ fejedelme, és uralkodni fog rajtatok, sőt még engem is megtámad.” Lásd, mit mond az Úr, és milyen névvel illeti a Sátánt: azt mondja róla, hogy ő „e világ fejedelme”! Ez túl sok nekünk. Tanuljunk meg hát bízni az Úrban, és hozzá menekülni, mivel itt arról beszél, hogy a világot úgy uralja a Sátán, mint egy várost vagy országot a fejedelm. <371> Aki nem keresztény, az a Sátán uralma alatt áll. Mi a császár, a pápa és a török az ördöghöz képest? Vagy a szolga a ház urához képest? Hogy Isten miért juttatott neki hatalmat, arról most itt nem beszélünk. Egyértelműen csakis Isten engedélyével gyakorolhatja ezt a hatalmat, és minden veszélyt segítségül hív ahhoz, hogy tönkretegyen minket. Mi azonban gúnydalokat énekelünk neki.

„»Eljön e világ fejedelme.« Meg fog ölni engem, hogy el kelljen válnom tőletek.” Ám Krisztus az ördög mellé kerül, és oldalba böki: „»Bár felettem nincs hatalma.« (Jn 14,30) Ellenállok neki! Jóllehet az ajtó előtt áll (vö. 1Móz 4,7; 1Pt 5,8), de ha látná a dolgok végét, békén hagyna engem!” Az ördög teljes erejével támadta őt, és fájdalmat okozott neki, hogy még Krisztus is csak rövid ideig maradt életben; olyan sokáig üldözte, hogy a kereszten végezte. Ám azt nem látta be, hogy nem volt joga Krisztushoz nyúlni. Krisztus itt dacol a Sátán igazságtalanságával és azzal a hatalmas ítélettel, mely a Sátánt sújtja. Azt akarja mondani: „Eddig úgy öldökölt, hogy mindenkivel szemben joga volt erre, mivel mindnyájan bűnösök voltak, és megérdemelték a halált. Emiatt érte el oly gyorsan a célját mindenkinél, mint ahogy egy poszméh, amikor átszakítja a pókhálót. Ám felettem nincs hatalma. Csupán én vagyok ártatlan, és mégis meg akar ölni engem. De nem éri el a célját. Ebbe bele fog törni a bicskája, mert velem szemben semmit sem ér el, sőt emiatt fog ítéletre jutni, ahogyan Ábel vére miatt kellett Kainnak is megítéltetnie – és az még csak előjáték volt! Én azonban el akarom venni tőle a világot, és meg akarom fosztani őt fejedelmi mivoltától, sőt én akarok fejedelemmé lenni, őt pedig a lábam alá vetni zsámolyul” (vö. Zsolt 110,1). Így beszél Krisztus a Sátán ellen szenvedése közben. „Mivel igaztalanul bánt velem, vegyék fejét, és vesszen vele a birodalma is, és hirdessék az én országom eljövetelét, vagyis aki hozzám tartozik, az legyen úrrá a Sátánon, <372> ha pedig valaki továbbra is őt követi, az a saját hibája, nem pedig az enyém.”

Most tehát hatalmunk van arra, hogy kövessük Krisztust, aki a Sátánt lábbal tapossa. Erre utal hát az ige: „Bár felettem nincs hatalma”, vagyis: úgy vélem, jöjjön csak ellenünk! Ha valaki mégis így ellenkezne: „Bűn mindenütt! Csak érintsd meg, és máris bepiszkolódsz!” Erre ezt felelem: Aki hisz Krisztusban, azon nem fog a Sátán hatalma.

[Krisztus távozása segít a világnak abban, hogy felismerje a Fiút]

De miért is adja magát Krisztus a Sátán kezére? Hiszen ezt is mondhatná: „A Sátánnak bizony nincs hatalma rajtam, és el is menekülhetek előle anélkül, hogy akár a hajam szála is meggörbülne!” Ám ő azért tesz így, hogy felismerjük: szereti az Atyát. Mily szelíden tud beszélni Krisztus! „Nem volna muszáj ezt elszenvednem – mintha ezt mondaná –, hiszen saját személyemért emberként is elegendő volnék a Sátánnal szemben. De azért teszem meg, amit teszek, hogy a világ felismerje: szeretem az Atyát, és úgy cselekszem, ahogy az Atya parancsolta nekem.” Hiszen ha az Atya csak egy-két szót szól, akkor Krisztus buzgó szívvel így felel: „Úgy legyen!” Az Úr mindent meg akart tenni annak érdekében, hogy

a világ ne féljen az Atyától. János evangélista célja az, hogy Krisztust az Atyához kösse, az Atyát pedig Krisztushoz. Az Úr tehát azt mondja: „Elsősorban azért teszek így, hogy a világ megtudja, hogy az Atya akarata ezt parancsolta nekem, mert a világnak meg kell tanulnia, és hinnie kell abban, hogy cselekedeteimet Isten maga rendelte el. Pál apostol más szavakkal fejezi ki ugyanezt, amikor Krisztust megbízható közbenjárónak nevezi Isten és miközöttünk (1Tim 2,5). Ám Krisztus még azt is el akarja mondani: „Ha a világ csak annyit is felismerne, hogy amit most cselekszem, nem önmagamért vagy a saját dicsőségemért teszem, hanem mert így tetszik Istennek, akkor minden további nélkül arra kellene következtetnie, hogy az Atya szíve csupa irgalommal van tele, ha a Fiút ilyen tettel bízza meg.” Így küszöbölik ki e szavak egészen Isten haragját. Hiszen mi módon lehetne ott harag, ahol az atyai irgalom arra készíti a Fiút, hogy a világ érdekében vesse alá magát a Sátánnak, és hogy a világ ismerje ezt fel? „Azért teszem ezt – mondja Krisztus –, mert ez az Atya akarata, én pedig engedelmeskedem neki.” Ha a világ hisz ebben, akkor megmenekül, a világ fejedelme pedig megítéltetik (vö. Jn 16,11), <373> hogy ezután már ne uralkodhasson felette, hiszen eljött az, aki engedelmeskedik az Atyának.

János mindig így hirdeti az evangéliumot. Nagyon sajátosan teszi ezt, nem úgy, mint Pál apostol vagy a többi evangélista: először az ember-Krisztushoz vezet el minket, és az ő szóban hirdetett ígéjéhez, utána pedig Krisztustól a Szentlélekhez és az Atyához. Legyen elég most ennyi erről az evangéliumról.

48. Prédikáció a Szentháromság ünnepe utáni 7. vasárnapra az Apostoli hitvallásról

Wittenberg, 1529. július 11. (délután)

WA 29: 471–473 (német); Mü³ 6: 285–287; HLSt Pr. 1061. sz. Szakirodalom: SCHWARZ 1990. (Bellák Erzsébet ford.)

<471> Az istentiszteleti rend szerint vasárnap délutánonként katekizmusprédikációkat hallhattok. Tudnotok kell tehát, hogy aki nem ismeri a katekizmust, az nem nevezhető kereszténynek, nem szabad kiszolgáltatni neki az Úr szent vacsoráját, és nem lehet keresztszülő sem. Ezért találhatók faliképek a katekizmusról otthonaitokban és a templomban is, hogy jól megtanulhassátok. Mi is mindig ugyanerről beszélünk mindnyájatoknak. Én doktorként is foglódtam a világban, Isten kegyelme vagy haragja szerint, mégsem találtam rá erre az ismeretre. Ti most minderről teljesen ingyen hallhattok.

Nagy ostobaság volna, ha egy mesterember nem ismerné a szakmáját. Ám az a legnagyobb balgaság, ha egy keresztény nem ismeri ki magát Krisztus dolgában. <472> Emiatt kell gyermekeiteket különös gonddal az ő ismeretére nevelnetek. Semmit sem akarok tudni az olyan haszonlesőkről, akik kapzsiságból megfosztják ettől gyermekeiket és házuk népét. Ha ti, öregek nem akarjátok megtanulni Krisztus dolgát, akkor hadd tanulják hát meg gyermekeitek és szolgálótok. Mert köteles vagy a tieidet ilyen ismerethez juttatni. Isten veszteségeidért bőven kárpótól majd. Isten szava miatt senki sem jut a tönk szélére, mert az csupa mennyei nyereséget hoz. Isten nem hagyhat el téged, sőt nagymértékben kárpótól majd, mind a földön, mind pedig a mennyben. Éppen ezért kell gyermekeiteket és házatok népét Krisztus megismerésére buzdítanotok.

Ám ha ezt nem teszitek, akkor Isten újra megbünteti titeket. Akik azonban tisztelik Istent, azokat Isten maga is tiszteletben fogja tartani. Emiatt kell a legnagyobb gondot fordítanotok arra, hogy a tieiteket eljuttassátok Krisztus dolgainak ismeretére. Mindenképpen ezt kell tenned, nem vonhatod ki magad alóla. Itt az iskolákról is beszélék: neveljétek rá fiaitokat a tanulásra! Hiszen mi vén fák, akik a pápaság idején kiszáradtunk, már nem tudunk új hajtásokat hozni. Ezért kell hát a fiatal növényekkel foglalkoznunk. Tudnotok kell tehát: ha van egy jó képességű fiad, akkor Isten azért adta őt neked, hogy általa épüljön az ő egyháza. Isten azért adott neked gyermekeket, hogy a legjobb célok érdekében neveld fel őket. Ezen okból kell gyermekeidet és házad népét a katekizmusoktatásra elküldened. Ha nem akarnak jönni, akkor hadd fussanak, hogy Isten meg ne büntessen téged miattuk.

Nektek viszont, szolgálóknak és szolgálóknak, tudnotok kell, hogy alá vagytok vetve uratok akaratának (Ef 6,5; Kol 3,22; 1Tim 6,1; Tit 2,9). Cserébe Isten hosszú életet, minden jót és a legjobb társat adja nektek. Ha viszont engedetlen leszel, és megveted Isten igéjét és parancsolatát, akkor Isten megbünteti téged azzal, hogy gonosz férjet vagy feleséget ad melléd, és végül még akasztófán is végzed.

A katekizmust egy kis és egy nagy könyvben találhatjátok meg.²⁸⁹ Már a vizitátorok is voltak nálatok, és továbbra is felkeresnek majd titeket, hogy kikérdezzenek, a családfőket és az egész háznépét, hogy láthassák, mennyit fejlődtek. Isten szívesebben lát egy faluban három parasztot, akik ismerik a katekizmust, mint húsz olyat, akik nem ismerik, mert Isten nem akarja, hogy munkája hiábavaló legyen. Pénzt és javakat kellene adnotok nekünk a tanításért, de most, bár mindezt ingyen kapjátok, mégsem becsületek semmire. Azért kell nektek,

²⁸⁹ *Kis káté és Nagy káté* (1529). BSLK 501–733; KK 2: 49–212; PRÖHLE 83–268.

családfőeknek szorgalmasan eljárnotok ezekre az igehirdetésekre, hogy megtanuljátok és taníthassátok is a katekizmust.

Az előbb a diakónus felolvasta nektek a Tízparancsolatot. Most pedig halljuk a hitvallást:

„Hiszek egy Istenben, mindenható Atyában, mennynek és földnek Teremtőjében.

Hiszem, hogy Isten teremtett engem minden teremtménnyel együtt. Ő adta testemet, lelkemet, szememet, fületem és minden tagomat, értelmemet és minden érzékemet, és ezeket most is fenntartja. Ezért ad nekem ruhát és lábbelit, ételt és italt, házat és gazdaságot, feleséget és gyermeket, szántóföldet, barmot és mindenféle jót. Testemet s életemet naponként mindennel bőven ellátja, táplálja. Megoltalmaz minden veszedelem ellen. Megvéd és megőriz minden gonosztól. Mindezt pedig csupán atyai, isteni jóvoltából és irgalmasságából cselekszi: én arra sem érdemes, sem méltó nem vagyok. Mindezért én neki hálával és dicsérettel, szolgálattal és engedelmességgel tartozom. Ez így igaz!”²⁹⁰

Ezekkel a szavakkal kijelentettétek és megmagyaráztátok, mit is jelent az, hogy Isten Atya és mindenható Teremtő. Láthatjuk, hogy minden testi és lelki ajándék, amit birtokolunk, Isten ajándéka, és tőle származik (Jak 1,17). Ezt kell megtanulnia egy gyermeknek, hogy Isten az ő Teremtője, aki megajándékozta őt mindazzal, amije van. <473> Ezt szorgalmasan észben is kell tartania. A szemedet, a kezedet, minden tagodat, a ruháidat és az összes javadat úgy kell tekintened, hogy azok mind Isten ajándékai. Gondolj erre, és adj értük hálát neki! Marháidat, libáidat, juhaidat és összes jószágodat mind Isten adta neked. Adj ezért hálát, ahányszor csak rájuk nézel! Ha erre a gyermekeket már fiatal koruktól megtanították volna, akkor keresztényekké lettek volna. Ezért jártak el helyesen az apák, amikor megtanították arra a gyermekeiket, hogy adjanak hálát Istennek, amikor új ruhát kaptak tőlük. De bizony, nektek, felnőtteknek is így kell eljárnotok, hogy ti is tudjátok, hogy mindez Isten kegyelme, és nem a mi érdemünk. Ha lovagolsz, vagy fogaton utazol stb., akkor alázd meg magad, és ismerd el Istent Teremtődként, hogy ne úgy járj-keelj, mint egy marha vagy más okatlan állat.

Másrészt azt is tudnod kell, hogy Isten mindezt nemcsak előteremtette neked, hanem meg is fogja tartani. Hiszen Isten nem csak megteremtette szántóföldedet és gabonádat, komlódat és házadat, hanem meg is óvja azokat, hogy tudd, ez az

²⁹⁰ *Kis káté* (1529). BSLK 510–511; KK 2: 59; PRÖHLE 87. Az első mondat az Apostoli hitvallás első hitágazata. Az ezt követő szakasz ennek jelentését fejtí ki Luther megfogalmazásában.

ő gondja. Ha ez nem így volna, akkor szántódat és gabonádat tönkretenné az árvíz, házad pedig leégne. Amikor pedig mégis többször ilyesmi történik, akkor Isten figyelmeztetni akar minket, és arra akar megtanítani, hogy benne bízzunk. Hiszen saját erődből egyetlen búzaszemecskét sem tudnál a földből előteremteni, nemhogy élni tudnál vele. Az ördög előbb okozná vesztedet ételed vagy italod által, ahogy azt néhány esetben meg is teszi. Ennek arra kell indítania minket, hogy higgyünk Istenben, akitől mindenünk származik, és aki mindezt megáldja és megőrzi. Ezek a legnagyobb isteni ajándékok: adományaitban részesít minket, melyeket meg is tart számunkra, felnevelhetjük a gyermekeinket, és mindezekkel egy viszonylag biztos békeidőben élhetünk. Ezt csak Isten adhatja meg nekünk. Ám mi ezt nem akarjuk sem belátni, sem megérteni. Sokkal többre értékelnénk a dolgokat, ha nem lennénk egészségesek, és békétlenségben élnénk. De amikor Isten nagyvonalúan árasztja ránk adományait, akkor nem ismerjük fel a jót. Nem is tudjuk addig elképzelni, milyen egy igaz életű asszony, amíg nem látunk magunk előtt egy gonosz és zabolátlan feleséget. Csak az ellenkezőjéről ismerjük fel Isten ajándékát. Mégis mindig több jó van a földön, mint rossz.

Tudd tehát, hogy ennek a hittételnek a lényege az, hogy Isten teremtményei vagyunk, akik minden jót Istentől várnak, és adományait helyesen használják. Ha ezt jól végiggondoljuk, akkor nem tehetünk mást, mint hogy hagyjuk magunkat Isten dicséretére buzdítani. De legfőképpen a jó ellentétéről, vagyis a gonoszról való elmélkedés képes minket arra indítani, hogy megemlékezzünk Isten jóságáról, és hálát adjunk neki. Törekedjete hát mindnyájan arra, hogy buzgón és nagy gonddal eljussatok erre a felismerésre.

49. Prédikáció Szent Máté napján

Mt 9,9–13

Coburg, 1530. szeptember 21.

WA 32: 105–111 (német); Mü³ 6: 288–294; HLSt Pr. 1120. sz. Szakirodalom: GRITSCH 2006, 217–222. (Bellák Erzsébet ford.)

9 Amikor Jézus továbbment onnan, meglátott egy embert ülni a vámnál, akit Máténak hívtak, és így szólt hozzá: „Kövess engem!” Az felkelt, és követte őt.
10 És történt, amikor Jézus asztalhoz telepedett a házban, sok vámszedő és bűnös jött oda, és letelepedtek Jézussal és az ő tanítványaival együtt.

11 Meglátták ezt a farizeusok, és szóltak tanítványainak: „Miért eszik a ti mesteretek vámszedőkkel és bűnösökkel együtt?”

12 Ő pedig, amikor ezt meghallotta, így szólt: „Nem az egészségeseknek van szükségük orvosra, hanem a betegeknek.

13 Menjetek, és tanuljátok meg, mit jelent ez: Irgalmasságot akarok, és nem áldozatot. Mert nem azért jöttem, hogy az igazakat hívjam, hanem a bűnösöket.”

<105> Krisztus az evangéliumnak ebben a részében szembeállítja egymással az isteni bölcsességet és az emberi bölcsességet, mivel összeegyeztethetetlenek és nem férnek meg egymással. A világ bölcsessége sohasem enged, mindig csak tanítani és kioktatni akar. Ezért nem képes elviselni, hogy Isten irányítsa vagy tanítsa, hanem egyedül ő akar tanítani és irányítani: így kerülnek ellentétbe egymással. Ebből is láthatjuk, hogy nincs a földön nagyobb diák a Jóistennél, akinek el kell tűrnie, hogy mindenki tanítsa és irányítsa őt. Így van ez mindannyiunkkal, akik követjük őt: Krisztussal együtt el kell szenvednünk a kioktatást, ahogy azt ebben az evangéliumban is láthatjuk, amikor a farizeusok hamar nekiestek a tanítványoknak és elkezdték kioktatni őket: „Miért követitek ezt az alakot? Hát nem látjátok, hogy milyen életet él, és milyen emberekkel közösködik?!” (vö. Mt 9,11) Így aztán, ahogy Krisztus is mondja, az ő bölcsességét saját gyermekeinek kell igazolniuk, és hagyniuk kell, hogy tanítsák őket (vö. Mt 11,19).

Ez íratott meg számunkra, hogy szembesüljünk vele, és ellenségei legyünk az értelemnek, hogy ne törekedjünk mesterré lenni, hanem inkább nyissuk ki a fülünket, és legyünk tanítványok. Emiatt mér az Úr ezekre az okoskodókra, vagyis a farizeusokra döntő csapást, amikor nem dicsőíti őket, hanem így szól hozzájuk: <106> „Tudjátok ti jól, hogy mit beszéltek. Nektek kellene tőlem tanulnotok, de inkább ti akartok tanítani és kioktatni engem. Képtelenek vagytok a beszédre és a buzdításra. Mégis nekem kellene visszavonnom a tanításomat, és titeket dicsőítenem. Ha nem akartok jót cselekedni, legalább hagyjátok, hogy én megtegyem.” Most is le akarjuk vonni a tanulságot mindebből a magunk számára, és megérteni a következő szavakat: „Menjetek, és tanuljátok meg, mit jelent ez: Irgalmasságot akarok, és nem áldozatot.” (Mt 9,13)

Először is jegyezd meg, hogy Jézus azt mondja: „Menjetek, és tanuljátok meg.” A farizeusok és az okoskodó nagyurak persze mindezt már jól tudják, míg egy kereszténynek egész életén át kell tanulnia, és mindörökké tanítvány marad. Ez az ige mindig a keresztények fülében cseng: „Menjetek, és tanuljátok meg.”

Ez a mi célunk, és ezzel Jézus jól feladta nekünk a leckét,²⁹¹ hiszen tudja, hogy ezt mi képtelenek leszünk tökéletesen megtanulni, amíg csak élünk. Az viszont megbotránkoztató és szégyenletes, hogy az irgalmasságot és az áldozatot így szembeállítja egymással. Még ha csak így mondta volna, akkor elviselhető lett volna: „Kedvem lelem az irgalmasságban, de nem gyönyörködöm a házasságtörésben, a lopásban vagy egyéb olyan bűnben, amit maga a világ is bűnnek vagy vétéknek talál.” Ám ő a legnagyobb értéket állítja szembe az irgalmassággal, mégpedig az áldozatot, ami a legnagyobb és legszentebb istentisztelet. Így elveti a legnagyoszerűbb cselekedeteket, és így szól: „Nem kívánom és kedvem sem lelem bennük.” Ha ezt csak egy kicsit is enyhítette volna és így szólt volna: „Nem lelem kedvemet bennetek”, akkor elviselhetőbb lett volna. Ám nem így tesz, hanem egyszerűen kárhoztatja a legmagasztosabb cselekedetet, és azt mondja: „Nem kedvelem.” Vagyis mutasson csak be ezentúl áldozatot maga az ördög, ha mást nem lehet elérni vele, csak azt, hogy nem válik Isten tetszésére. Erről van hát szó, ahogy már említettem is, hogy életünk minden napján tanulnunk kell a leckét.

Papjaink azt tanították nekünk, ahogyan az köztudott, hogy egy laikus vagy közönséges keresztény, ha sok jót tenne, akkor azzal Istennek még egy vacak kis almát sem ajándékozna egy egész almafához képest, még akkor sem, ha hosszasan böjtölne, imádkozna, vagy más efféléket cselekedne: fabatkát sem érne az egész. De ha egy pap, szerzetes vagy karthauzi barát járna el így, akkor ő bizony odaajándékozna Istennek az egész almafát gyümölcsöstől. Ezt tanították nekünk, nem tagadhatják le. Krisztus itt viszont valami mást tanít, ugyanis röviden kijelenti, hogy nem ezt akarja. Ez azt jelenti, hogy le kell rombolni és teljesen ki kell üríteni a kolostorokat, hiszen ha az az áldozat sem ér semmit, melyet Isten, mint legfőbb istentiszteletet saját maga szerzett az Ószövetségben, akkor mit számítanak a szerzetesi fejedők és tonzúrák? Isten ezeket egyetlen szóval sem rendelte el. Ha viszont ezek semmit sem számítanak, akkor legyen helyettem szerzetes maga az ördög!

Először is azt kell megjegyeznetek, hogy mit jelent az irgalmasság. Az irgalmasság valójában, Pál apostol szerint kegyelmet vagy jó cselekedetet jelent, nem pedig azt, amire mindnyájan gondolunk, amikor halljuk az *irgalmasság* szót, <107> vagyis nem alamizsnát vagy egy darab kenyeret, amit az ajtó elé dobunk egy koldusnak. Olyan kevésre becsültük az Írást, hogy már a legegyszerűbb szavakat sem értjük helyesen. Ezért mondom most nektek, hogy az irgalmasság csupán kegyelmet vagy jótetetet, esetleg jó cselekedetet jelent, ahogy az emberek mondják. Az irgalmasság értelme kettős: az első az, melyet Isten tanúsít irán-

²⁹¹ Az eredetiben: *Latein*. Átvitt értelemben ez is iskolai feladatot jelent.

tunk, és amit mi Isten kegyelmének vagy jóvoltának nevezünk; a másik viszont, melyet mi tanúsítunk felebarátaink, vagyis egymás és nem Isten iránt, ami azt jelenti, hogy a rászorulóknak megadom azt, amire szükségük van, például: felöltőt, adományt, segítséget vagy tanácsot kaphatnak tőlem. Mindezt a héber nyelv a *kegyelem* szóval írja le. Ezt a két dolgot kell megtanulnunk, és aki ezeket tudja, az utána nyugodtan áldozzon, vagy végezzen egyéb örült cselekedeteket.

Isten kegyelmével kapcsolatban először is azt kell megtanulnunk, hogy Isten előtt a mi személyünk, cselekedeteinkkel egyetemben, semmit sem számít, hogy ne tehessük őt ócskássá vagy kufárrá azzal, hogy cselekedeteink által akarnánk tőle kegyelmet venni, ahogy Isten ebben az evangéliumi szakaszban is kifejti, amikor így szól: „Nem gyönyörködöm az áldozatban.” Ezzel azt fejezi ki: „Nem akarok részesülni benne. Ha azt akarjátok, hogy Istenetek legyenek, akkor tudjátok és ismerjétek el, hogy ingyen adom nektek a kegyelmet. Cselekedeteitek pedig – tegyetek értem bármit – hasztalanok, ha azokkal tőlem akármit is meg akartok vásárolni.” Mert ha Isten nem akarja az áldozatot, akkor teljességgel érthető, hogy nem kíván szürke szerzetesi fejfedőt sem, és böjtöd vagy kemény fekvőhelyed iránt sem érdeklődik, hiszen mindezek sokkal jelentéktelenebb dolgok, mint az áldozat. Azt sem kérdezi meg tőled, hogy tiszteled-e apádat vagy anyádat, ha csak az jár a fejedben, hogy ez által kiérdemelj valamit Istennél. Az efféle jó cselekedetek mind hiábavalók, ha Isten színe elé kerülnek. Isten viszont megkívánja tőlünk, hogy megvalljuk: „Mindent ingyen kegyelemből kaptunk tőle, vagyis egyetlen fityinget sem érdemeltünk ki, házunkról, termőföldünkéről, feleségünkéről és gyermekeinkről nem is beszélve.”

Mivel mindezt teljesen ingyen és kegyelemből kapjuk Istentől, buzgón meg kell hát köszönnünk neki. De a tőle kapott e világi javakon túl még azért is hálát kell adnunk, hogy nemcsak azt a büntetést engedte el, melyre gonosz életünk által rászolgáltunk, hanem még egyszülött Fiát is halálra adta értünk, hogy szenvedése által megajándékozzon minket a tökéletes bűnbocsánattal. Ez egy könnyen érthető prédikáció, gyakran is hallottátok már, és sokan gondolhatják, hogy mindezt már jól tudják, én viszont tudom, hogy mekkora szükség van arra, hogy megerősödjünk a hitben. Hiszen mindnyájunkra jellemző, hogy szívesen adnánk valamit az Úristennek, mely által kiérdemelhetnénk a dicséretét, ezért ez az igehely mindig lecke marad a számunkra, hogy megtanuljuk, milyenek vagyunk. Mindig is szívesen szoltam volna így Istenhez: <108> „Lám, milyen sokat prédikáltam, írtam és tanítottam stb.”, hogy így dicsekedjem előtte, de Isten ezt nem tűrheti, és így én sem tehetem. Persze dicsekvésünket aztán szívesen megtoldanánk minden mocskunkkal is, de a lelki kínoktól így sem szabadulhatnánk. Éppen ezért szorgoskodjunk inkább azon, hogy ki tudjuk mondani a következőt:

„Édes Istenem! Igaz, hogy tettem ezt-azt, de ettől még nem szabad dicsekednem, mert mindez a te kegyelmed. Nem vagy az adósom, inkább én tartozom neked mindenért.” Ha ilyen a szíved, akkor nem fog ellenkezni Istennel úgy, ahogy az a pápaság idején történt, mert ott a tisztátalanság és a bűn az erőszakkal szövetkezett, és az összes szerzetes és csuhás így gondolkodott: „Ha ma misét mondasz, és megteszel ezt-azt, akkor Istened kegyelmes lesz.” Ám a mi Urunk Istenünk ezt nem akarja, és így szól: „Nem kívánom cselekedeteiteket, mert semmit sem kell tőlem kiérdemelnetek, sőt mindent ingyen akarok adni nektek, és sokkal többet akarok adni annál, semhogy kiérdemelhétek vagy kérhetnétek.” Ezt Isten valóban bőségesen megteszi. Hiszen ha hosszasan kérleljük Istent, mint amikor valaki azt kéri, hogy segítse őt gonosz céljai elérésében, a másik pedig, hogy stb., ezalatt Isten megőrzi szemeidet és minden tagodat stb., még akkor is, ha sohasem kérted erre, vagy nem is gondoltál arra, hogy erre kérned kellene őt.

Erre gondoltam akkor, amikor azt mondtam, hogy nem tudunk Istentől többet kérni vagy követelni annál, mint amit már kérésünk nélkül is megad. Az átkozott szofisták, szerzetesek, csuhások és a pápa regimentjének összes csatlósa mégis azt mondják, hogy ha valaki megtesz bizonyos dolgokat, akkor azzal kiérdemel valamit. Ettől Istennek dühbe kell gurulnia, meg kell minket büntetnie, és így szól: „Érintsd meg a mellkasod vagy a fejed! Ott van a szemed és az orrod, az erős kezed és az egészséges lábad. Ezek után nézz körül a világban is, ott láthatod a napot és a holdat, a szántóföldedet, szőlődet stb. Mikor kértél engem arra, hogy ezeket adjam vagy megőrizzem neked? Látod-e, hogy az ördög nem vágja át minden percben a torkod? Tanuld hát meg, hogy mindez csupa kegyelem, és kérj csak ezek után is tőlem bármit, akkor is többet fogok neked adni annál, mint amit kérni vagy felfogni tudsz.” Ez hát az a kegyelem, melyben Isten részesít minket. Krisztus pedig azért adta élénk ezt a tanítást, hogy megtanuljunk: minden, amik vagyunk, és minden, amink van színtiszta kegyelem és nem érdem. Jegyezd hát meg jól ezt a leckét!

A másik kegyelem, melyben Isten részesít minket, olyan, mint egy ruha, amelyet Isten kegyelméből magunkra kell öltönnünk, és úgy tennünk felebarátainkkal is, ahogyan Isten velünk cselekedett. Követnünk kell Krisztust, aki így szól: „Nem kellene bűnösökkel együtt ennem? Ha ti nem akarjátok ezt tenni, hadd tegyem meg én. <109> Kivel kell jót cselekednünk, ha nem azokkal, akiknek szükségük van rá? Nem az egészségeseknek van szükségük orvosra, hanem a betegeknek” (vö. Mt 9,11–12). Tanuljunk meg ebből, hogy ha mindenki ilyen jóindulattal viszonyul felebarátjához, akkor az biztosan Istennek tetsző, még akkor is, ha nem tudunk rögtön ennek megfelelően cselekedni, mert nincs módunk rá. Ez nekünk is jó érzés, mert azt mondhatjuk: „Ez a cselekedet biztosan tetszik

Istennek a mennyben, tudom jól, hiszen örömet szerzek vele az embereknek. Még ha Istennél nem is érdemlek ki semmit általa, akkor is jó érzés, hogy tudom, valami olyat teszek, amiben Isten gyönyörködik és örömét leli.”

Valaki viszont megkérdézhetné: „Kedves barátom! Milyen cselekedeteket kell hát végezni?” Mindenki maradjon meg a saját hivatásánál (vö. 1Kor 7,27), vagyis ne menj karthauzi szerzetesnek, és ne kússz be egy szerzetesi fejfedő alá. Maradj csak meg a hivatásodban, mert akkor azokat fogod szolgálni, akiknek szükségük van a segítségedre stb., és akkor nemcsak egy almát adsz, hanem az egész fát. Ezt szeretnénk látni a legkisebb hivatástól kezdve egészen a legmagasabbig.

A legkisebb hivatáshoz a szolgálkat és a szolgálókat sorolom. Kinek vannak alárendelve? A szolga engedelmességgel tartozik az urának, a szolgáló pedig az asszonyának. Ha ez nem így volna, akkor sem az úr, sem az asszony nem venné hasznát a szolgálknak, és nem is jutalmazná meg őket. Az úrnak szolgára van szüksége, az úrnőnek pedig szolgálóra, és akkor tudnak a szolgálk jótetteikkel szolgálni uraiknak, ha hűségesen szolgálják őket, és azt teszik, amit tenniük kell. Még ha alacsony rangúak is, cselekedeteik mégis egészében nemesek és hasznosak, sőt maga Isten is jónak tartja őket, és elnyerik a tetszését. Ha erre azt mondja a szolga: „Bizony szolga vagyok, éppen ezért miféle jó cselekedetet tudnék én végezni? Inkább beálllok karthauzi szerzetesnek.” Hát menj csak az összes ördög nevében! Mit keresnél te ott?! Vagy kit szolgálnál te ott? A mi Urunkat Istenünket? Törjön rád a nátha! Azt fogja erre Isten mondani neked: „Így akarod megvásárolni tőlem a kegyelmet? Nem hallod hát, hogy én ezt nem kívánom tőled?”

Am ha a szolga így szól: „Nekem itt kell szolgálnom az én uramat, és tudom jól, hogy ez tetszik Istennek. Még Szent Pál levelei is megerősítik és dicsérik, hogy azt kell tennem, amit az uram nekem parancsol (Ef 6,5; Kol 3,22; 1Tim 6,1; Tit 2,9) stb.” Ha tényleg így cselekszel, akkor biztos lehetsz abban, hogy Istennek tetsző, amit az uradért teszel. Ezért senkinek sem szabad előkészítenie a fogatot, vagy kivezetnie a lovat az istállóból, ha előzőleg nem gondolja így: „Ez biztosan Istennek tetsző.” Ez a legnagyobb kincs, amit bárki is birtokolhat. Így aztán a szolga serényen és boldogan lát neki a munkának, és dolgát fele annyi vesződséggel végzi el. Az efféle szolgát meg kellene koronázni, és ehhez még császárnak sem kell lennie.

Éppen így, ha egy szolgáló főzés vagy söprögetés közben azt gondolná: „Ej, ha kolostorban lennék, bizony sok jó cselekedetet tudnék végezni!”, akkor hiábavalóságot szól. <110> Ha viszont ezekkel a szavakkal fogna hozzá a munkához: „Hallottam a prédikációban, hogy Isten az irgalmasságban és nem az áldozatban leli kedvét, ezért nekem is jót kell cselekednem. Így viselkedem hát az asszonyommal, akinek szüksége van a szolgálatomra, hogy főzök és

söprögetek. Tudom jól, hogy ez Istennek sokkal jobban tetszik, mint az összes szerzetes és apáca jó cselekedete, ahogy azt Krisztus itt az evangéliumban is állítja.” Az ilyen asszonyból kiváló és hű munkás válik. Az efféle szolgát nem lehet eléggé megjutalmazni munkájáért. Az ilyen kiválasztottak miatt áll még fenn a világ, még ha nagyon kevesen vannak is. A keresztyényeken kívül senki sem képes arra, hogy örömmel induljon a munkába, és sohase utálja meg azt, mert serényen és vidáman áll hozzá.

Ehhez hasonlóan kell eljárnia az igehirdetőnek is, aki szorgalmasan tölti be a hivatását, vagyis ígét hirdet, tanít, és mindezt abban a hiszemben teszi, hogy elhívása kötelezi erre, és Isten is ezt kívánja tőle. Joggal vélheti így mindaddig, amíg úgy nem gondolja, hogy szorgalmával bármit is kiérdemelhet Istennél stb. Ez a helyzet a fejedelmekkel is, akik szorgalmasan tesznek eleget hivatásuknak, vagyis védik az igazakat, és megbüntetik a gonoszokat, és közben tartják országuk kormányzását. Így kell tennie minden egyes hivatalnoknak is, legyen nemes vagy közrendbeli, miután megkérdi magától: „Kedves barátom! Mi a hivatásod?” Láthatjátok, hogy ez az isteni rend: a fejedelemnek vagy bármely más hivatást gyakorló embernek éppen úgy szüksége van valakire, mint az úrnak a szolgára vagy a ház asszonyának a szolgálóra.

Jegyezze hát meg ezt mindenki, és végezze szorgalmasan a feladatát, és tanulja meg, hogy mint viselje magát egy fejedelem, egy hivatalnok, a ház ura, vagy asszonya, egy szolga, vagy szolgáló stb., mert akkor jól töltöd be a hivatásod. Mindez Istennek tetsző, és felvidítja a szíved, miközben megtanulod, mit jelent a lecke: „Irgalmasságot akarok, és nem áldozatot.” (Mt 9,13) Mindenki induljon hát, és lássa, hogy mire hivatott el, és mondja a következőket: „Ezt kívánom tenni, mert ez biztosan tetszik az én Istenemnek a mennyben. Hiszen nem azért adta nekem hivatásomat és szolgálatomat, hogy lustálkodjam. Az úrnak szolgára van szüksége, a fejedelemnek pedig hivatalnokra. Ezért Isten, mivel az én kegyelmes Istenem akar lenni, nekem is azt parancsolja, hogy gyakoroljak irgalmasságot felebarátommal, és ekképp mindenki a másikkal, mert így szolgálom őt.”

Hát nem könnyű tanítás ez, mely szép és nemes életre ösztönöz? Mi is volt a helyzet, amikor még szerzetesek voltunk, és nem értünk el ezáltal semmit sem? Mennyibe is került, hogy olyan sok kolostort építettek és olyan sok rendet alapítottak? A mi Urunk Istenünk mégis azt feleli: „Nem lelem benne kedvem.” Ő azonban itt nem pénzt követel, hanem egyedül arról beszél: „Formáljátok át szíveteket, térjete meg, és tanuljátok meg, hogy fejedelemként, hivatalnokként, szolgaként vagy szolgálóként ne csak a pénzre tekintsetek stb.” Ha szolga vagy, egyedül hivatásodra figyelj, és tedd jó szívvel a kötelességed, különben majd a

verés tanít meg rá. <111> Ha őrálló vagy kapuőr vagy, akkor önként tedd azt, amit parancsolnak neked, mert így Istennek tetsző cselekedetet végzel – hogy ezért ételt és fizetséget kapsz, az elrendeződik magától –, és üdvözülsz.

Ám ha körülnézünk, jól látjuk, hogy fordul a kocka, és csak nagyon kevesen vannak, akik képesek hivatásuk szerint cselekedni, de azok képesek rá a legkevésebbé, akik azt gondolják, hogy ők tudják ezt a legjobban. Egy igehirdető, aki nem érti elég jól a dolgát, és tévtanokat hirdet, azt mondja nekem: „Melyik ördög olyan gonosz, mint ez az igehirdető?” Tud olyasmit tenni, ami jobban kiérdemelné Isten rosszallását, mint az, hogy tévtanokat hirdet?

50. Sermo az angyalokról Szent Mihály napján

Mt 18,10

Coburg, 1530. szeptember 29.

WA 32: 111–121 (német); Mü³ 6: 295–304; HLSt Pr. 1121. sz. Szakirodalom: GRITSCH 2006, 217–222. (Bellák Erzsébet ford.)

10 Vigyázatok, hogy egyet se vessetek meg e kicsinyek közül, mert mondom nektek, hogy angyalaik mindenkor látják a mennyben az én mennyei Atyám arcát.

<111> A mai evangéliumban hallhatjuk, hogyan emlékezett meg Krisztus a kedves angyalokról. Ekképp tartjuk meg és ünnepeljük most mi is Szent Mihály ünnepét, de nemcsak egyedül Szent Mihály, hanem az egész angyalsereg tiszteletére. Mindezt pedig azért tesszük, mert a keresztényeknek meg kell maradniuk a kedves angyalok felőli megértésben és ismeretben. Igen hasznos és vigasztaló számunkra, ha tudjuk, kik ők, mi a feladatuk, és mit is kell gondolnunk róluk, éppen olyan fontos, mint tudnunk azt, hogy miben áll az édesapa, az édesanya, a szolga, a szolgáló és az összes többi hivatás sajátossága. De ha az efféle ismereteket a nép elfelejti, olyannyira, hogy már senki sem tudja, mire rendelte Isten az angyalokat, akkor minden összezavarodik, ahogy azt manapság is láthatjuk. Ezért szükséges hát az is, hogy ismerjük az angyalok hivatását és feladatait. Ha erről az emberek semmit sem tudnak, akkor ostoba és értelmetlen gondolatok és mesék születnek, ahogyan ennek tanúi is vagyunk. Hiszen Szent Mihály ünnepe ez idáig teljesen bálványimádó ünnep volt: nem is fukarkodtak a Gargaro hegyről szóló mesékkel, melyet Szent Mihály hegyének neveznek, de beszéltek

még Szent Mihály leveléről és más hazugságokat is. Így tévelyedtek el az emberek Istentől, és keveredtek végül a kedves angyalokhoz.

Mi viszont nem az angyalokról szóló mesék miatt tartjuk meg ezt az ünnepet, hanem azért, hogy felismerjük és megtanuljuk, mi valójában az angyalok hivatása és feladata, melyre Isten rendelte őket. Ha pedig már tudjuk, akkor eszerint is járunk el, és hálát adunk értük Istennek éppen úgy, ahogy hálát adunk azért, hogy megteremtette a napot és a holdat, <112> vagy azért, hogy a világon békét, egyetértést, igazságot és számolatlan jót alkot és ad nekünk. Ezáltal arra akar indítani minket, hogy fedezzük fel, mire valók teremtményei és mi a rendeltetésük. Szó sincs arról, hogy imádnom kellene a napot vagy a holdat, nem, nem ezért vannak, hanem azért, hogy a nap révén dicsérjem és imádjam Istent, aki teremtette azt. Emiatt mondom hát az angyalokról, hogy először meg kell vizsgálnunk és ismernünk, hogy mi a feladatuk és a hivatásuk, melyet Isten és a mi javunkra látnak el; és nem szabad őket ennél többre becsülni, hiszen Isten teremtette és illesztette rendjébe őket, és rendelte el létezésüket, ezután pedig hálát kell adnunk értük Istennek.

Mindenkinek szem előtt kell tartania és eszébe kell vésnie, hogy vannak angyalok, de nemcsak jók, hanem gonoszok is. Hiszen volt jó néhány olyan ember, Krisztus földi életének idején is, mint például a szadduceusok – és én is az ilyen emberek közé tartoztam –, akik egyáltalán nem hittek a szellemi lények létezésében, és ezt képviselték is. Ám egyetlen kereszténynek sem szabad kételkednie abban, hogy az ördög természet szerint maga is teremtett angyal, éppen úgy, ahogy Szent Mihály. Ahogyan a zsarnoknak is éppen olyan hatalma van, mint egy igazságos fejedelemnek, míg azonban az előbbi csupán kárára van az embereknek, ez utóbbi a hasznukra.

Azokon kívül, akik egyáltalán nem hiszik, hogy léteznek ördögök, vannak olyanok is, akik ugyan valóban hiszik, hogy vannak ördögök, de abban már nem hisznek, hogy egészen közel vannak hozzánk. Ha azt hallják, hogy valaki az ördögről beszél, akkor azt hiszik, hogy több mint száz mérföldnyire van tőlük. Ha viszont valaki nem tudja, hogy az ördög egészen közel van hozzánk, akkor képtelen felismerni azt a jótétéményt, melyet Isten gyakorol velünk angyalai által. Ahogyan akik nem ismerik a halált, nem tudhatják, milyen édes az élet. Aki pedig soha nem szenvedett az éhségtől, az nem tudhatja, milyen értékes és drága a kenyér. Éppen így, ha valaki egészen messzire távolítja el magától az ördögöt, az nem becsüli a kedves angyalokat. Ám a keresztényeknek tudniuk kell arról, hogy az ördögsereg kellős közepén ülnek, és az ördög közelebb van hozzájuk, mint a saját ingük vagy pantallójuk, sőt még a saját bőrüknél is közelebb, vagyis mindenütt körbevesz bennünket, ezért tehát mindig harcolnunk és verekednünk

kell vele. Biztosan a közelünkben van, ahogyan arról a közmondás is tanúságot tesz: „Ne fessd az ördögöt a falra!” Az első dolog tehát, amiről szilárdan meg vagyunk győződve az, <113> hogy igenis létezik az ördög, és közelebb van hozzánk, mint a saját ingünk, amit a testünkön viselünk.

Így beszél róla Szent Péter is, aki bizony nem tódít: „Legyetek józanok, vigyázzatok, mert ellenségetek, az ördög mint ordító oroszlán jár szerte, keresve, kit nyeljen el.” (1Pt 5,8) Ezeket a szavakat pedig nem holmi iszákos fráter mondta vicc gyanánt, hanem teljes komolysággal hangzottak el. Azt mondja: gondolkodjunk, és legyünk éberek, ne higgyük, hogy az ördög messze van tőlünk. Ő nem csupán az ellenségetek, hanem annyira gonosz is, hogy minden rosszindulatát arra használja, hogy nekünk ártson vele. Hol van hát? „Teljesen körülvesz titeket”, feleli Szent Péter. Mégis mit akar? „Keresi, hogy kit nyeljen el.” Jól megragadtátok és megértettétek hát az ördög lényegét, hiszen az imént hallottátok, hogy létezik, és azt is láthatjátok, hogy milyen: egy gonosz, ártó szellemi lény, aki olyannyira körülvesz titeket mindennapi munkátok és ügyes-bajos dolgaiatok végzésekor, hogy elnyelhetne titeket kimondhatatlan haragjában. Péter apostol így írja le: „mint ordító oroszlán”, mely körülvesz téged; vagyis teljesen belepik az ördögök mindazt, amit gondolsz, beszélsz, teszel, elkezdesz vagy éppen befejezel.

Ám ebben csak kevesen hisznek, mert ha tényleg elhinnénk, akkor nem élnénk ilyen nyugalommal bele a világba. Így aztán az egész világ egyre inkább tele van irigységgel, gyűlölettel, gőggel, gonosz szándékkal, paráznasággal és ehhez hasonló bűnökkel, mégis olyan magabiztosan jár ez a világ, mintha már régen felfalta volna az ördögöt. Holott láthatjuk, hogy kétféle megszállottság is létezik: Sokakat testileg száll meg az ördög, amiből kitűnik, hogy mennyire szeret minket, ahogy azt Mt 8,28–32-ben is megírva találjuk. Eszerint az ördög abban leli kedvét, hogy egy nyomorult nem csak egyetlen ördögöt küld rá, hanem egy teljes légió által szállja meg. Bizony, ennyire szeret bennünket, embereket! Hiszen nem a legalávalóbb, lelketlen gonoszság az, ha egyetlen nyomorult embert hatezer vagy annál is több démon száll meg? Egy másik példa erre azoknak a megszállottaknak az esete, akik a sírokban laknak.²⁹² Azt hiszem, ezek és az ehhez hasonló példák meglehetősen jól megmutatják azt a szörnyű haragot, melyet az ördög irántunk érez, és hogy folyton azon mesterkedik, miként ártson testünknek és lelkünknek.

Sokaknak azonban szellemét és lelkét szállja meg az ördög. Az ilyenek tele vannak fősvényiséggel, gyűlölettel, irigységgel, paráznasággal stb., mégis magabiztosan járnak-kelnek, azt gondolva, hogy az ördög több mint százezer mérföldnyire

²⁹² Luther itt a szóban forgó bibliai történet első részére utal (Mt 8,28).

van tőlük. <114> Ha testileg megbetegszenek, akkor rögtön futnak az orvoshoz és tanácsot kérnek tőle, arra viszont sohasem gondolnak, hogy a szívükben lakozó fösvenységet, gyűlöletet és irigységet leküzdjék és féken tartsák. Miért van ez így? Hát éppen azért, mert senki sem akarja elhinni, hogy az ördög egészen közel van hozzánk. Ezért mondom hát: tanuljuk meg szorgalmasan, miféle szellemi lény az ördög, és milyen sok kárt képes okozni a testünknek és a lelkünknek, bizony a lelkünknek: tévtanításokkal, kétségbeeséssel, gonosz kívánságokkal stb. Az a célja mindezzel, hogy elvegye tőlünk a hitet, tévútra vezessen, vagy gyengeségre és lustaságra irányuló gondolatokat támasszon bennünk: „Igen bizonyosan érzem magamban az ördögöt, mégsem tudom úgy végezni a munkámat, ahogy szeretném. Örömmel végezném én a dolgom keményebben, lelkesebben és komolyabban, de éppen az ördög miatt nem sikerül.”

Ha pedig már markában tartja a lelkünket, akkor a testünk is kell neki. Emiatt küld ránk ragályt, éhínséget, bánatot, háborút, gyilkosságot stb. Ez mind az ördög mesterkedése, hogy valaki lábát törje, másvalaki megfullad, a harmadik pedig gyilkossá válik. Ki áll mindezek mögött? Senki más, egyedül csak az ördög. Habár szemünkkel látjuk, mit tesz, és érezzük is, mégis nyugodtak vagyunk, és azt hisszük, nincs itt. Nem, kedves barátom, az ördög valóban itt van, körülötted és mindnyájunk körül, és éppen ezért kell félnünk tőle. Ne érezd magad biztonságban, hanem sükségedben menekülj a mi Urunk Istenünkhöz! Ha nem létezne az ördög, akkor bizony közönyösek lennénk, lusták és hányavetik. Habár Isten ennyi ördögöt, bajt, félelmet és sükséget szabadít a világra, mi mégis alig vagyunk készek hozzá kiáltani: „Segíts, édes Atyánk, segíts!” Mi lenne hát akkor, ha nem is volna ördög?

Vagyis az első dolog, amit biztosan tudnunk kell, az, hogy nem egy biztonságos kertben üldögelünk. Kedves barátom, ha az ördög Ádámhoz és Évához is elment az Édenkertbe, és eljutott Isten más gyermekeihez, sőt még magához Krisztushoz is (Mt 4,1–11), akkor biztosan hozzád is elér. Ezért kérjük buzgón Istent, hogy ellene állhassunk (vö. Jak 4,7), hogy ne ejtsen minket hitetlenségbe. Most is azon mesterkedett az augsburgi birodalmi gyűlés alatt,²⁹³ hogy megtagadjuk hitünket. Ha sikerrel járt volna, akkor az lett volna a következő lépése, hogy halálra ad minket.

Mindezek mellett tudnunk kell azonban azt is, hogy jóllehet igen sok ördög van körülöttünk, akik gonosz szándékkal fordulnak ellenünk, létezik ezzel szemben sok-sok jó angyal is, akik védenek, óvnak és őriznek minket. Ahogy már hallottuk,

²⁹³ Az 1530-as augsburgi birodalmi gyűlés, melynek eredményét Luther Coburg várában várta ki. Vö. LVM 7: 513–558; *Ágostai hitvallás* 103–146.

a gonosz angyalok nem alszanak, hanem éjjel-nappal azon jár az eszük, hogyan pusztítsák el lelkeinket azzal, hogy bálványimádásba taszítanak minket, <115> emellett azonban arra is törekednek, hogy testünkben, javainkban, tisztességünkben stb. kárt valljunk. Ha Istennek nem lenne ellenük saját serege, akkor az ördög egyetlen percig sem hagyná épségben házadat, feleségedet és gyermekedet, minden darabjaira hullana. Hiszen annyira gonosz, hogy még egy lépésnyi teret sem enged át neked. Még az is dühíti, hogy a szemed, a karod, a lábad egészségesek, és ha tehetné, akkor nem hagyná életben egyetlen tehenedet vagy libádat sem. Röviden szólva, ha az ördög kedve szerint mennének a dolgok, akkor kő kövön nem maradna, és senki sem maradna életben egy szempillantásig sem. Mivel ez nem így történik, ahogy láthatod, seregével együtt igencsak rossz szemmel nézi, és szenved attól, hogy fennáll az ország, az emberek és a jószágok életben vannak, és minden tulajdonunk ép. Ez a jele annak, hogy Isten erős hatalmat rendelt arra, hogy megvédjen minket az ilyen gonosz és ártalmas ellenségtől, és találhassunk még igaz embereket, akik hisznek és bíznak Istenben (vö. Lk 18,8), szeretik őt, és szívesen hallgatják az evangéliumot. Mindebből látható, hogy Isten egy őrző hatalmat rendelt az ördög ellen, amely őt mindig korlátozza és megghiúsítja terveit.

Gondold csak át: Péter azt mondja, hogy az ördög az ellenségünk, és olyan ádáz és dühös, mint egy oroszlán, aki keményen támad, és el akar nyelni minket. Hogyan tűrhetné hát, hogy akár a legkisebb mértékben is jól menjenek a dolgaink? Mivel ennyire fenekedik ránk, de ártani mégsem képes nekünk, hiszen Isten kedves angyalai által megakadályozza terveit, buzgón hálát kell hát adnom Istennek azért, hogy házam még áll, és feleségem gyermekemmel együtt még életben van, mivel mi nem tudjuk megvédeni magunkat az ördögtől. Még akkor is messze felülkerekedne rajtunk, ha csak gonoszságával fordulna ellenünk. Ám gonosz szándéka mellett még az is előnyére szolgál, hogy az összes szentnél okosabb. Sokkal jobban ismeri a Szentírást is, mint akár a párizsi vagy a kölni egyetem. Aki vele akar vitázni, azt porig alázza, ha pedig erőszakra kerül sor, akkor is ő a győztes: agyonütné egyetlen óra leforgása alatt akár a törököt, akár a császárt, az összes királyt és fejedelmet. Hogy pedig ezt nem tudja megtenni, azt egyedül a kedves angyalok őrző és óvó vigyázásának köszönhetjük, mert a mi Urunk Istenünk arra rendelte őket, hogy álljanak ellen az ördögnek, és harcoljanak vele, éppen úgy, ahogy egy fejedelem is megparancsolja az őreinek, hogy védjék meg az országot és lakóit az utcai haramiáktól. Néhanapján azonban előfordul, <116> hogy jön egy lovagocska, és fosztogat, megmutatva ezzel, hogy nem hiányzik belőle a buzgalom, és ha tehetné, nagyobb kárt is okozna. Így van ez az ördögökkel is, amikor a mi Urunk Istenünk néha engedi őket gonoszt művelni, de ugyanakkor ellenük állítja a jó angyalokat, hogy vezessenek és óvjanak minket.

Minden fejedelemnek, polgárnak, családapának, röviden szólva: minden kereszténynek van saját angyala, aki őt védelmezi, ahogy azt az evangélista is kijelenti: „angyalaik mindenkor látják a mennyben az én mennyei Atyám arcát” (Mt 18,10). Hát nem kedves és szép ige ez, melyet gyermekeink szívébe kell vésni, hogy megtanulják felismerni a kedves angyalokat, és buzgón hálát adjanak értük Istennek, mivel az ördög minden gyermek ellensége, és bosszankodik amiatt, hogy a világra jönnek és növekednek? Ezért talál módot arra, hogy megrémíssze a terhes asszonyokat. Ám mivel a kedves angyaloknak óvniuk és védelmezniük kell minket, mindezt ők is titokban teszik, éppen úgy, mint amikor az ördög titokban szállja meg az embereket, például amikor fösvennyé teszi a szívüket, és azt a balgaságot ülteti el a gondolataikba, hogy csak a maguk és gyermekeik megélhetésével törődjenek. Az ilyenektől állítólag messze van az ördög, holott annyira megszállta őket, hogy alig látnak a szívükkel, a szemükről nem is beszélve. Ezt teszi az ördög a fejedelmekkel is, akiket abba a tévhitbe ringat, hogy nem gyűlöletből, irigységből vagy vakmerőségből akarnak kiobbantani egy háborút, hanem a jogos és általános béke megőrzéséért. Hiszen az ilyen fejedelemnek csak ürügyre van szüksége, és így számára az ördög gondolatai mind igaz és jó gondolatokká válnak. Azt azonban már nem tudja belátni, hogy ezek mind az ördögtől származnak. Ahogyan azonban az ördögök titkon szállják meg az embereket, úgy a jó angyalok is titkon végzik feladatukat. A jó angyalok titkon jó nyilakat lőnek az emberek szívébe, ahogy az ördögök is elrejtett módon gonosz nyilakat lövöldöznek bele. Amikor pedig megkísért minket az ördög, a jó angyalok hamar ott teremnek, hogy megvédjenek minket, és ezt súgják a szívünkbe: „Ej, nem úgy van az.” Éppen úgy, mint ha valaki már majdnem megfulladna a mély vízben, de én ott lennék, megragadnám őt és kihúznám a partra, megmentve ezzel az életét. Ekképp járnak el a jó angyalok is, akik szólnak a szívünkhöz, és a helyes útra irányítanak minket: „Nem szabad ezt tenned! stb.” Így óvnak minket attól, hogy elveszítsük a hitünket.

<117> Ezért találó a mondás: „Ma megóvott téged az őrangyalod!” Ezzel mint-ha azt mondanánk: „Az értelem képtelen lett volna megelőzni a bajt. Az angyalok segítsége nélkül bizony veszedelmet hozott volna rád az ördög!” Ismerjük hát fel és tanuljuk meg, mi a feladata a jóságos angyaloknak, és azt is, hogy a gonosz angyalok folyton csak azon törik a fejüket, hogyan ártsanak nekünk. Ezért a jó angyalok mindig velünk vannak, hogy segítsenek megmaradni az igazságban, és megőrizték az ördögtől testünket, életünket, feleségünket, gyermekeinket és minden vagyonunkat. Egyedül a kedves angyaloknak köszönhetjük, hogy nem áll lángokban az egész világ, és nem mészárolták le az összes város és falu lakosságát. A jó angyalok sokkal bölcsebbek és eszesebbek a gonosz angyaloknál,

mivel van egy tükrük, amelyben látják, amit az ördög nem, ezt hívják így: *facies patris*, azaz a mi Urunk Istenünk arcát. Ezért hát egyetlen angyal önmagában sokkal okosabb egy sereg ördögnél, és az angyalok még sokkal hatalmasabbak is náluk, hiszen annak az oldalán állnak, akit *omnipotensnek*, azaz Mindenhatónak nevezünk. Buzgón köszönjük hát meg Istennek, hogy ilyen vezetőket rendelt mellénk, akik igaz szeretetből őriznek minket.

Ne imádjuk tehát az angyalokat, és ne bennük bizakodjunk, ahogy eddig tettük! Hiszen a Szentírásban is azt találjuk megírva, hogy sohasem akarták, hogy bárki imádjá őket (Kol 2,18; vö. Jel 19,10). Inkább adjunk hálát Istennek, és dicsőítsük őt azért, mert a mi javunkra teremtette őket! Bizony az angyalok is teremtett szellemi lények, akiket Isten rendelt mellénk. Éppen úgy adjunk hálát a kedves angyalokért Istennek, mint a drága napért, a holdért, a borért vagy a búzáért, melyet mind ő teremtett: „Drága Uram, Istenem! Köszönöm neked, hogy angyalaid által gondoskodtál rólunk, megőriztél minket, és ilyen vezetőket adtál nekünk stb.” Ez az angyalok igazi dicsérete és tisztelete.

Sokszor olvashatjuk az Írásban, hogy az angyalok ilyen szellemi lények: például Lk 2,14-ben. Amikor a pásztoroknak hírül adták Krisztus születését, elénekelték egy szép dalt: „Dicsőség a magasságban Istennek, és a földön békeség, és az emberekhez jóakarát!” „Ha túlcsoordul a szív, szólásra nyílik a száj”, ahogy mondják, és ez igaz is, <118> miként itt is láthatjuk. Hiszen először is teljes szívből magasztalják és dicsérik Istent, azután pedig azt kívánják, hogy látható legyen, hogyan éreznek az emberek iránt, még békét is kívánnak a földön. Hiszen nem okoz nekik örömet, ha leég egy ház, vagy elpusztul egy tehén, mert a szívükben csak békesség lakik. Ezért keresi az ördög, hogyan szakíthatná el az embereket Istentől, míg az angyalok arra vágynak, hogy dicsérjék és szeressük Istent. Az ördög az ellenségünk, és nincs ínyére, ha békességünk van, az angyalok azonban azt kívánják, hogy mindenütt és mindenkinél legyen békesség. Ha valahol nincs béke, akkor az egyedül a mi hibánk, mivel a mi Urunk Istenünk csak békességben tud magához vonzani minket. Nem gyönyörködik ugyanis abban, ha férfiak és nők barátságtalanul viseltetnek egymás iránt. Harmadszor a pásztorok jóakaratot is kívánnak az embereknek, vagyis azt, hogy az emberek el tudják fogadni, amit Isten rendelt nekik, akár rossz az, akár jó, vagyis legyen meg Isten akarata, mert mindenkinek ez válik javára.

Mindez bizony más képet fest az angyalokról, mint amit a szofisták hirdettek a szószékről és tanítottak az iskolákban! Szent Péter is úgy festi le az ördögöt, ahogyan azt az előbb már hallottuk, hogy az ellenségünk. A hozzá illő színekkel rajzolja meg az ördögöt, amikor azt mondja: úgy járkál körülöttünk, mint egy oroszlán. Ez sokkal jobb ábrázolás, mintha körülményeskedve, hosszasan arról

vitatkoznék, hogy van-e feje vagy orra stb., ahogy azt a bolond szofisták is tették. Ha olyannak akarod látni magad előtt az ördögöt, amilyen, akkor végy egy gonosz, rosszindulatú embert, akinek csak a gonoszságon jár az esze, és folyton azon mesterkedik, hogy ártsen az embereknek, és kínozza őket. Ha tudsz találni egy ilyen szívet, ahogy itt bemutattuk, akkor máris látsz egy darabot az ördögből. Ugyanígy az angyaloknál is, akik jóságos és szerető szívek: ha találnál egy olyan embert, aki mindig szeretetteli és jóindulattal van mindenki iránt, nem mesterkedik semmiben, mégis okos, bölcs és emellett jámbor is, ha ráakadnál egy ilyen szívre, akkor egy árnyalatnyit láthatnád, milyen lehet egy angyal.

Ezért van ilyen szép nevük is: *angeli*, amely követet vagy küldöttet jelent, ők azok, akiket Isten küld. Az Írás nem természetük szerint nevezi őket, hanem hivatásuk szerint, hiszen nem szellemi lénynek mondja őket; éppen úgy, ahogy a *fejedelem* elnevezés sem egy ember természetének vagy lényegének a neve, hanem a hivatásáé. Vagyis az angyalokat nem hívnák a természetükből kifolyólag angyalnak, ha nem ez volna a hivatásuk. Ezért ragaszkodom annyira az *angyal* elnevezéshez, <119> mert ők a mi Urunk Istenünk követői. Mit is visznek véghez tulajdonképpen? Ők irányítanak, védenek és óvnak minket, ez a feladatuk és szolgálatuk, melyre a mi Urunk Istenünk rendelte őket, hogy teljesítsék parancsát, mellyel őket megbízta: „Tégy arról, hogy ne érje utol a fertő ezt a falut, ne fulladjon meg a jóság és az emberek stb.”

Viszont az ördögnek is van neve: *diabolus*, amely rágalalmazót, vádlót jelöl, és a törvény félremagyarázóját is jelenti, hiszen ez a természete szerinti hivatása, hogy minden dolgot tönkretegyen. Őt is bizonyára *angelusnak* hívják, de ő egy gonosz küldött. Tulajdonképpen kiforgatónak nevezik, aki mesterkedésével a jó ügyet is képes rossz színben feltüntetni. Isten összes tanítását kiforgatja, vagyis mindent pontosan az ellenkezőjére változtat és félremagyaráz. Ezt tette az Édenkertben is, amikor Isten megtiltotta az első emberpárnak, hogy egyenek a tiltott fa gyümölcséből. Az ördög odament hozzájuk, és így szólt: „Tényleg azt hiszitek, hogy Isten ezt megtiltotta nektek?” stb. (vö. 1Móz 3,1). Az igazságból teljességgel hazugságot csinál, az Istent is ördöggé teszi. Így történik ez a lelkiismeretünkben is: ha az ördög elkezd a szívünkhöz beszélni, akkor olyan nyugodttá teszi a lelkiismeretedet, mintha soha nem vétkeztél volna. Ezt teszi most Augsburgban is, az ottani püspökökkel és fejedelmekkel, de főleg akkor jár el a nevéhez méltóan, amikor valakinek felhánytorgatja a bűneit, és ezzel úgy megkeseríti számodra Isten tanítását és az életet, hogy azt kívánod, bárcsak sohasem hallottál volna az ígéről. Ez az ördög és ez a hivatása, hogy a legjobbat a leggonoszabbá teszi, éppen úgy, ahogy a jó angyalok a legrosszabb dolgot is jóra tudják fordítani azzal, hogy mindent jól elrendeznek, vigasztalnak, tanácsot

adnak, segítenek, óvnak és tanítanak. Ezt kell felismernünk, megtanulnunk, és buzgón hálát is kell adnunk érte Istennek. Az volna csak igazán szép, ha reggel, amikor felkelünk, arra kérnénk a mi Urunkat Istenünket különösképpen e szavakkal: „Édes Istenem! Add, hogy szent angyalod ma velem legyen, irányítson és vezessen, óvjon és tanítson engem!”

Szép példát találunk erre a Királyok könyvében, amikor Elizeus próféta tüzes harckocsikkal és lovasokkal teli hegyeket mutat a szolgájának azért, hogy ne féljen az ellenségtől, hiszen az angyalok sokkal többen vannak (2Kir 6,16). Ebből láthatjuk mi is, hogy az angyalok sokkal többet tudnak nekünk segíteni, mint amennyit az ördögök tudnak ártani. Sokkal többen is vannak a jó angyalok, akik Isten parancsára várnak, hogy megvédjenek és őrizzenek minket, mint az ördögök. Ebből következik, hogy az ördög jóllehet hevesen őrvjög és tombol a kárunkra, <120> az angyalok mégis sokkal buzgóbban és elszántabban segítenek, és sietnek megmentésünkre. Ezt kell megtanulnunk, és tudnunk azért, hogy ne legyünk olyan magabiztosak, és ne saját magunkhoz legyen bizalmunk, hanem higgyünk és bízunk inkább Istenben arra nézve, hogy több angyala van, mint az ördögnek, és olyan bátrak legyünk, mint Elizeus próféta, és így szóljunk: „Többen vannak velünk, mint övelük!” (2Kir 6,16) Elfogta hát ellenségeit, és megvakította őket, majd visszaadta látásukat és bevezette őket a városba, ahogy ezt ugyanezen a helyen olvashatjuk (2Kir 6,17–23).

Azért adja elénk az Írás ezeket a példákat, hogy dicsőítsük Istent, és adjunk hálát neki azért, hogy egész angyalseregeket küld a segítségünkre olyannyira, hogy ahol egy angyal nem elég, ott rögtön százezer terem, ahogy azt Elizeus eseténél is láthatjuk, hogy egyetlen ember kedvéért sok ezer angyal jelent meg. De van erre példa Lukács evangéliumában is, ahol először egyetlen angyal vitte a hírt a pásztoroknak Jézus születéséről, ám utána „mennyei seregek sokasága” (Lk 2,13) érkezett. Ilyen bőséggel gondoskodik rólunk Isten a kedves angyalok által.

Ha az embereknek hálát kell adniuk Istennek az időleges békéért, az igazságos fejedelmekért és egyéb ehhez hasonló javakért, vagy nevezzük, ahogy akarjuk, mennyivel inkább hálát kellene adnunk Istennek, és dicsőítenünk őt az angyalokért! Hiszen az angyalok segítenek minket, és mellettünk állnak, hogy megmaradjunk a hitben, és továbbra is féljük Istent. Így, láthatjuk is, hogy ha az ördög megfojt valakit, attól még százezrek maradnak életben, vagyis sokkal többen élnek tovább az angyalok segítségével, mint ahány embert képesek megölni az ördögök. Ha látsz egy ép várost, falut vagy házat, akkor az annak a jele, hogy a kedves angyalok még óvnak minket, ezért az ördög nem tudta azokat lerombolni. Így van részünk több jóban, mint rosszban, ahogy azt is látjuk, hogy a nap sokkal világosabb és fényesebb annál, mint amilyen sötét az

éjszaka. Így láttatja velünk a mi Urunk Istenünk a kedves angyalok jótetteit, hogy vigasztalódjunk általuk, de megmutatja nekünk az ördög mesterkedéseit és kártékonyságát is, hogy megrettenjünk tőle. Ezért kell ezt megtanulnunk, és gyermekeink szívébe is bevésnünk, hogy vigasztalódhassanak az angyalok által, és féljenek az ördögtől: „Kedves gyermekem! Ne káromold az Istent, mert az ördög folyton a közeledben van, és ha így folytatod, akkor beledob a vízbe, vagy egyéb szerencsétlenséget hoz rád!” Ám azért, hogy ne maradjanak tudatlanok, ezt is el kell mondanunk nekik: „Drága gyermekem! A mi Urunk Istenünk viszont teremtett melléd egy angyalkát is. Ha az ördög vízbe akar téged dobni vagy álmodban ijesztgetni, akkor ez az angyalka megvéd és megtart téged stb.”

<121> Mivel az ördög az ellenségünk, és harcolnunk kell ellene, meg kell ismernünk őt, és tudnunk kell, miféle fickó. Nem jó olyan ellenséggel harcolni, akit nem ismerünk. Emiatt mondtam el, hogy nem akar minket békén hagyni, engem sem most, amikor prédikálok. Hiszen megesküdt, hogy megöl engem, és az ígéretét be is akarja váltani. Megingathatatlanul kell hát Isten igéjére támaszkodnom, és így szólnom: „Édes Istenem! Te tudod jól, hogy mi jár az ellenség fejében, küldd hát el angyalodat, és akadályozd meg terveit!” Ha ehhez szoktatnánk magunkat, és a kisgyermeket is erre nevelnénk, akkor sok jó ember lenne a földön. Ahogyan a gyermek a szüleinek, a nép pedig a fejedelemnek van alávetve, úgy állunk mi is az angyalok védelme és vezetése alatt. Hogy így alá vagyunk rendelve az angyaloknak, arra mutat, hogy erős ellenségünk van, különben nem lenne szükségünk az angyalokra. Adjunk hálát most ezért Istennek ezekkel a szavakkal: „Édes mennyei Atyám! Hálát adok neked, és dicsérlek téged azért, hogy ellene tudok állni az ördögnek angyalaid segítségével, én nyomorult ember, aki egymagam még akkor sem tudnék szembeszállni vele, ha százezer fős seregem volna. Édes Istenem! Neked az is lehetséges, hogy esztelenségem megszégyenítse az ördög ragyogó értelmét, és ne tudjon ártani nekem, annak ellenére, hogy nekem egy cseppnyi bölcsességem sincs, neki pedig tengernyi stb.” Mert ez a mi Urunk Istenünk dicsősége, hogy méltóságát, bölcsességét és hatalmát szégyen, ostobaság és gyengeség által jelenti ki (vö. 2Kor 12,9–10). Legyen övé a dicsőség, mert hatalmas, bölcs és igaz Isten. Amikor Isten kedves angyalai által segít nekünk, akkor győzzük le az ördögöt. Isten segítsen ebben mindnyájunkat! Ámen.

51. Prédikáció a Szentháromság ünnepe utáni 16. vasárnapra

Lk 7,11–17

Coburg, 1530. október 2.

WA 32: 121–126 (német); Mü³ 6: 305–310; HLSt Pr. 1122. sz. Szakirodalom: GRITSCH 2006, 217–222.
(Bellák Erzsébet ford.)

11 Ezután [Jézus] elment egy Nain nevű városba, és vele mentek tanítványai nagy sokasággal együtt.

12 Amikor közeledett a város kapujához, íme, halottat hoztak kifelé, egy özvegyasszony egyetlen fiát, és a városból nagy sokaság követte.

13 Amikor az Úr meglátta az asszonyt, megszánta, és így szólt hozzá: „Ne sírj!”

14 Azután odalépett, és megérintette a koporsót. Akik vitték, megálltak, ő pedig így szólt: „Ifjú, neked mondom, kelj fel!”

15 Erre felült a halott, és elkezdett beszélni; Jézus pedig átadta az anyjának.

16 Félelem fogta el mindnyájukat, dicsőítették az Istent, és ezt mondták: „Nagy próféta támadt közöttünk, és meglátogatta Isten az ő népét.”

17 Ez a hír elterjedt róla az egész Júdeában és az egész környéken.

<121> Drága barátaim! Az evangéliumnak ebben a szakaszában nagyszerű és szép példáját láthatjuk annak, hogyan támasztotta fel a mi édes Urunk, Jézus Krisztus a naini özvegyasszony fiát a halálból. Az evangélista elég egyértelműen és mindennemű köntőrfalazás nélkül megmutatja, hogy milyen helyzetben volt ez a megözvegyült anya, akinek a halott az egyetlen fia volt. Láthatjuk azt is, hogy a gyászmenet már a városon kívülre ért, <122> és nagyon sokan jöttek el a temetésre. Röviden szólva: az evangélista úgy írja le a történeteket, hogy szomorú és nyomorúságos látvány táruljon elénk. Éppen akkor, amikor a gyászolók a sírhoz érnek, és amikor már senki sem gondol arra, hogy bármilyen remény volna még a fiú számára, pont a megfelelő időben, megjelenik Krisztus, a mi Megváltónk, aki együtt érez az asszonnyal és feltámasztja a fiát. Ez az eset nemcsak az özvegyasszony kedvéért történt, és nemcsak őérte jegyeztetett le, hanem sokkal inkább értünk, hogy mi is lássuk ezt a történetet, ahogy minden más részt is az Írásban, melyek mind a mi kedvünkért írtak le (vö. Róm 15,4; 1Kor 10,11). Hiszen le kell vonnunk a mindannyiunk számára közös tanulságot ebből a történetből, amit mi keresztények már egyébként is hiszünk és tudunk, hogy Jézus Krisztus képes feltámasztani a holtakat és életet adni nekik.

Ez tehát a legelső dolog, amiben hiszünk, és amit igaznak is vallunk, hogy

valóban úgy történt, ahogy az evangélista leírja, hogy Krisztus feltámasztotta a halottat. Bizony kevesen vannak azok, akik ezt igazából hiszik, a többiek fejét pedig úgy lengi be ez a történet, mint egy régi házat a füst!

Másrészt abban is hinnünk kell, hogy Krisztus, aki maga is feltámadt a halálból, képes feltámasztani a holtakat. Ez a történet jelül és figyelmeztetésül íródott nekünk, hogy higgyünk abban: amit Krisztus egyszer már megcselekedett, azzal nem fog felhagyni, hanem ezután is meg fogja cselekedni.

Harmadszor hinnünk kell abban is, hogy Krisztus ezt meg is akarja tenni, és szándékában a legkevésbé sem szabad kételkednünk, ahogyan ennél a példánál is láthatjuk. A mi drága Krisztusunk úgy jön, hogy erre senki sem kérte, még maga az anya sem kérte tőle, hogy támassza fel a fiát, Krisztus mégis, kérés nélkül, teljesen önszántából megteszi. Hiszen az asszony nem is gondolhatott arra, hogy visszakaphatná a fiát: ezek a gondolatok több mint ezer mérföldnyire voltak a szívéből. Ám a csoda mégis megtörtént! Az asszony nem értette saját gondolatait és imáit sem, Krisztus azonban jól értette őket. Az özvegy nem tudta elgondolni azt, ami mégis megtörtént vele.

Tanuljunk meg hát hinni abban, hogy Krisztus képes és akar továbbra is csodát tenni, éppen úgy, ahogy akkor, ebben a történetben (vö. Zsid 13,8). Mert kétféle istenség létezik: az egyik Isten azzal foglalkozik, ami semmit sem ér, ezzel törődik és dicsekszik, ám ahol rábukkan valamire, azt összetöri, hogy semmivé legyen, hogy így tehesse valamivé azt. Míg e világ istene, az ördög (Jn 14,30; 2Kor 4,4) ennek éppen az ellenkezőjét teszi: a kész dolgokra van szüksége, hiszen ahol nincs semmi, ott abból nem is tud kihozni semmit. Ezért van az, hogy hívei hozzá hasonlóan járnak el: büszkélkednek, önmagukat dicsőítik, és abban bizakodnak, amijük van: bölcsesség, erő, hatalom stb. Ám ha kiderül, hogy mindez mégsem az övék, és bajba jutnak, akkor látszik: semmirekellő, legyőzött fickók, akik fabatkát sem érnek.

<123> Ám a mi Istenünk és az övéi nem így cselekednek. Az Úr nem dicsekszik a már meglévővel, hanem „létre hívja a nem létezőket” (Róm 4,17). Ezért kívánja, hogy így tegyünk róla tanúságot: ő a menny és a föld teremtetője, aki mindent a semmiből hozott létre, és ahol nem a semmire talál, ahogy azt az imént is mondtam, azt szétrombolja, hogy semmivé legyen, hogy aztán így tegye azt valamivé. A mai igeszakasz is erről tanúskodik: Krisztus ott segít, és ad életet, ahol már semmiféle élet nincsen, hiszen temetni visznek egy halottat.

A történet üzenete ennyi: aki keresztény akar lenni, az szívével arra üggyeljen, hogy olyan Istene van, aki a semmivel törődik. Hiszen maga a hit is azt jelenti, hogy az ember abban hisz, ami nincs, éppen úgy, ahogy azt az özvegynek is tennie kellett volna gondolatban. Egyedül volt, és a fia is meghalt. Ha azt gondolta

volna, hogy a fia él, és nem halt meg, akkor gondolatai egy nem létező dologra irányultak volna, és mégis éppen ellenkezőleg: arra irányultak volna, amely ugyanakkor egyedül volt igaz. Hiszen a fiú halála szemmel látható volt, míg az élet, melyben az asszonynak hinnie kellett, nem létező volt, és mégis lennie kellett. A keresztényeknek hitre van szükségük ahhoz, hogy minden dologról ekképpen gondolkodhassanak, de főleg azokról, melyek az eljövendő életet érintik, és így szóljanak: „Tudom, hogy van, még ha most nem is látom.” A legmagasabb művészet ez, melynek még én is a tanulója vagyok. Szívesen megtanulnám megismerni azt az Istent, aki képes létrehozni a semmiből valamit. Ám ezt most még nem tudom felfogni úgy, ahogy kellene. Csak akkor leszek majd képes erre, ha eljön az az óra, amikor keresünk majd, és semmit sem találunk (vö. Jn 7,34). Az ó-Ádám még mindig bennünk van, aki csak egy olyan istenre vágyik, aki azzal büszkélkedik, ami már létezik. Ahhoz az Istenhez viszont, aki a semmivel törődik, nem sok kedve van.

Ezért kapaszkodik életünk végül egyedül az igébe. Hiszen a miénk Krisztus, az örök élet és megigazulás, segítség és vigasztalás. De hol lelünk rá minderre? Sehol sem láthatjuk, nem kézzelfogható, még csak ládákban sem tárolható, hanem egyedül Isten pusztá szavában találjuk meg. Isten tehát ajándékát a semmibe csomagolta. Ezért van az is, hogy ha meglátunk egy keresztényt, akkor nem ismerhető fel, de ha valamiről mégis felismerhetőnek kell lennie, akkor az a beszéde. Hiszen maga Krisztus mondja, hogy a keresztényeknek olyanoknak kell lenniük, mint a szél: „hallod a zúgását, de nem tudod, honnan jön, és hova megy” (Jn 3,8). Ha megpróbáljuk kézbe fogni, nem sikerül, ahogy egy keresztényt sem lehet csak úgy rajtakapni. Nem próbálhatom megtalálni annak alapján, hogy biztos tanult, szép, gazdag, bölcs stb., hanem egyedül úgy bukkanhatok a nyomára, ha hallom, ahogyan az ige hangzik a szájából. Ezt az igeszakaszt azért adja elénk Isten, hogy megtanuljuk, mi kereszténységünk lényege, ami nem más, mint hogy a semmire épül, és a hitre abban, ami nincs, és arra az Istenre, aki mindezt készséggel cselekszi meg bennünk.

<124> A Zsidókhöz írt levél is azt mondja a hitről, hogy „a remélt dolgokban való bizalom és a nem látható dolgok létéről való meggyőződés” (Zsid 11,1). Nem hiába fűzte hozzá, hogy „a nem látható dolgok létéről való meggyőződés”. A szívnek nem szabad kételkednie, hanem egészen biztosnak kell lennie abban, amit remél, még ha nem is látja, vagy akár el sem tudja gondolni azt. Ez az igazi hit.

Az emberi természetnek azonban nagyon fáj, hogy szembekötösdit kell játszania, ha csak arra támaszkodhat, amit nem lát, vagy amit el sem tud képzelni. El sem akarja hinni, ha két kezével meg nem fogta, hogy a búza bőven terem, és a pince tele van borral: csak akkor hiszi el, ha elég enni- és innivalója van. Innen

a közmondás is: „Gonosz dolog üres erszényből pénzt számolni és üres kancsóból bort inni.”²⁹⁴ Így működik az értelem, képtelen másként gondolkodni, vagy cselekedni. Aki azonban igaz keresztény akar lenni, annak őszintén meg kell vallania, hogy olyan Istene van, aki képes üres erszényből pénzt számolni, és azt is megteheti, hogy üres kancsóból mindenkinek eleget adjon inni. Ha a keresztény nem így tenne, akkor nem volna valódi hite, mert csak arra támaszkodna, amije van. Eleget szóltam az evangéliumnak erről a részéről.

Mivel most lett vége a birodalmi gyűlésnek,²⁹⁵ és mindenki szeretné tudni, hogy mire jutottak, erről szeretnék egy kicsit beszélni, hogy még buzgóbban adjatok hálát, és továbbra is egyre komolyabban és buzgóbban imádkozzatok. Hiszen a jelenlegi birodalmi gyűlés során is láthattátok, hogy a mi Istenünk olyan Úr, aki a semmivel törődik. Mindkét istenség jelen volt: a mi igaz Istenünk és a világ istene, az ördög. Az utóbbi hatalmas, gazdag, bölcs, rafinált, és gyors rajtaütésekre képes, dacosan és büszkén abban bízik, amije van. A mi édes Istenünk, Krisztus viszont szegény, és nem tudja, hogyan védje meg magát és az övéit az erőszaktól. Annyit azonban mégis kijárt, hogy a mi oldalunkon csupán kegyelem áll, amennyiben Isten ügyéről van szó, a másik oldalon pedig csupán harag. Ami viszont az embereket illeti, az arány fele-fele: félig harag súlyt minket, félig velünk van a kegyelem. Ezért kell hát mindenekelőtt Istennek hálát adnunk, és dicsérnünk őt, hogy az ige megőriztetett, mi pedig megmaradtunk az ige oldalán. Isten egyszerre annyi jót tett velünk, hogy az már elegendő is, és erre csupán tíznél több török császár volna képes. Fogyatozásunk csak abban lehet, hogy meg tudjuk-e tartani a kegyelmet, amit Isten árasztott ránk. Ragaszkodjunk ezért szilárdan ahhoz, hogy Isten szaváért harcoltunk és vállaltuk a veszélyt, ahogy azt ellenfeleinknek is önszántukból el kellett ismerniük, hogy tanításunk igaz és jó, és nem ellenkezik egyetlen keresztény hittétellel sem. Ezzel tanításunk erősebb lett, mint valaha, mivel igen nagy dolog az, ha az ellenfélnek is önmaga ellen kell beszélnie. <125> Emellett Isten nekünk adta kegyelmét, hogy megmaradtunk a szeretett ige mellett. Nem szabad hát kételkednünk abban, hogy ha kitartunk, akkor a mi Urunk Istenünk velünk lesz kegyelmével, hogy megvédjen minket a haragvó ellenségtől igéje kedvéért. Mert ha Isten abban a kegyelemben részesít bennünket, hogy nekünk adja igéjét, és meg is tart minket mellette, akkor joggal

²⁹⁴ Luther közmondásgyűjteményében: WA 51: 651, 688 (174. sz.); DITHMAR 2010, 184 (174. sz.). A mondás értelme (és magyar megfelelője): Ahol nincs, ott ne keress!

²⁹⁵ A gyűlés tartott még ugyan, de a tárgyalások kudarcra miatt ekkorra már tiltakozásul szinte az összes protestáns fejedelem elutazott onnan, és nem vett részt a határozathozatalban. Vö. LVM 7: 552–553 (1713. sz.); Ágostai hitvallás 143–146.

kell hálát adnunk, és úgy kell örülnünk ennek, mint a legnagyobb kincsnek, amit Istentől kaphatunk.

Ez az ígehirdetés arról szólt, hogy olyan Istenünk van, aki bármit képes létrehozni a semmiből. Ezeket a szavakat megtaláljuk a saját hitvallásunkban és ellenfeleinkében is. Ugyanez a szó azonban éppen az a semmi, amivel Isten törődik. Ahol Isten szava és ígéretei találhatók, ott van ő maga is. Ha pedig Isten itt van, akkor kik azok, akik ilyen hevesen acsarkodnak ellenünk, és fel akarnak falni minket? Nem más, mint az ördög és serege. Jöjjenek csak bátran, ha ránk akarnak rontani! Hiszen ha Isten velünk, akkor több angyal áll az oldalunkon, mint ahány ember az övékén. Mert ahol Isten van, ott az ő kedves angyalai sincsenek messze. Ha ellenfelünk pöffeszkedik, dicsekszik és kérkedik, hadd tegye, minket ez nem érint. Ők saját hatalmukban és erejükben bíznak, hiszen a magukfajta bölcs emberek nem tévedhetnek, hanem bizonyosan haladnak előre, éppúgy, mint a rák stb. Mi viszont nem tudhatjuk, hogy mi lesz velünk. Nekünk egyedül csak azt kell tudnunk, hogy olyan Istenünk van, aki tudja, mit és hogyan csinál, akkor is, amikor mi nem, és úgy is fog cselekedni, ahogyan azt előre tudja. Hiszen ha nem akart volna megóvni és megtartani minket, akkor megengedte volna, hogy ígését elhagyjuk. Mivel hallom a szél zúgását, tudom, hogy nem vagyok e világból való (vö. Jn 17,14.16). Adjatok hát buzgón hálát azért Istennek, hogy az ígéből egy jottányi sem vészett el, és megmaradhattunk benne, és azért is, hogy megtanulhatjuk felismerni azt, hogy Isten micsoda jótéteményt gyakorolt velünk azáltal, hogy társaink hazatértek.²⁹⁶ Hiszen ez valóban Isten csodás műve, melyet nem a saját találékonyságunknak köszönhetünk, mert ha úgy volna, akkor már rég elvesztünk volna, mivel bölcsességünk az ördöggel szemben mit sem ér! Mindent elvett volna tőlünk, Istent és az ő ígését is. Abból, hogy ezt aztán nem tette, jöllehet az egész pokol fellázadt, és az ige ellen fordult, láthatjuk, milyen szorosan és erősen tartott minket Isten. Higgyünk hát abban, hogy továbbra is megvédelmez bennünket egyedül azért, hogy el ne tántorodjunk a drága ígétől, és megmaradjunk Isten mellett buzgó imádsággal és könnyhullatással.

Ezenfelül Isten nemcsak megtartott bennünket ígéje által, hanem azt cselekedte, hogy a drága ige messzi vidékekre is eljusson, és ott gyümölcsöt teremjen az emberek között, akik azelőtt nem is hallottak az ígéről (vö. Ézs 55,10–11). Erről most nem kívánok többet szólni, csupán annyit, hogy Isten kegyelme teljességgel velünk van, ahogy azt már korábban is említettem, <126> az emberek részéről viszont félig kegyelem, félig harag az osztályrészünk.

²⁹⁶ Az augsburgi birodalmi gyűlésről a szász választófejedelemség területére. Luther és a küldöttség több tagja majd október 13-án érkezik meg Wittenbergbe. LVM 7: 554–555 (1724–1725. sz.).

Azt mondjuk tehát: ha kegyelmesek akarnak lenni hozzánk, akkor legyen meg Isten akarata, ha viszont ennek az ellenkezőjét teszik, legyen úgy. Mennyiben érint ez minket? A menny hatalmasabb, mint a föld, így hát aligha fordulhatna elő, hogy a föld uralkodjon a mennyen. Ha valamit terveznek, akkor előbb meg kell kérdeznünk a mi Urunk Istenünket, hogy egyezik-e az az akaratával. Ha szándékuk nem Istennek tetsző, akkor tervezhetnek akármit, ahogy meg is van írva: „A mennyben lakozó kineveti, az Úr kigúnyolja őket” (Zsolt 2,4), és végül le is sújt rájuk.

Mindezeket azért mondtam el nektek, drága barátaim, hogy buzgón imádkozzatok, hogy a mi édes Istenünk folytassa a már megkezdett csodákat, és tartson meg minket az igében és a hitben, hogy ne kelljen félnünk az ördögtől, hanem inkább rettegjen maga az ördög! Hiszen miénk a jegygyűrű, a drága ige, másra nincs is szükségünk, ez biztosan megtart minket. Ha Isten nekünk adta igéjét, akkor biztosan be is teljesíti azt, ahogy Salamonnal is tette, amikor bölcsességet kért ahhoz, hogy jól uralkodjon országán és alattvalóin, ahogy az ige mondja: „Mivel bölcsességet kértél tőlem, megadom neked, és vele gazdagságot és mindazt, amire szükséged van.” (Vö. 1Kir 3,10–13) Ezért ahol az ige jelen van, ott teret kell engednünk neki, hogy hasznunkra válhasson, még akkor is, ha éppen szenvednénk miatta. Ám ellenfelünkkel más fog történni, mert ők hatalmukra és saját erejükre támaszkodnak. Istennek ezért mindezeket semmivé kell tennie, és eljön majd az az óra, amikor bölcsességük és hatalmuk, amellyel most hivalkodnak, semmivé lesz, hogy azt mondhassuk: „Hol vannak hát?” Ezt kell kívárnunk, és kétségtől így is lesz majd, ha továbbra is az ígére hagyatkozunk. Hiszen a legnagyobb dolog már megtörtént, és a kisebb is hamarosan bekövetkezik. Ha miénk az ige, ami bizonyos, akkor az ígét a béke is követni fogja. Imádkozzatok hát szorgalmasan, adjatok hálát Istennek, és ne feledjétek, hogy a mi hű Istenünk és Atyánk milyen sok dolgot kezdett el és vitt véghez általunk! Bizony többet adott nekünk annál, mint amit az egész világ nyújtani képes, és továbbra is a legjobb indulattal lesz irántunk, gyermekei iránt, akik meg kívánunk maradni az ő igéjében. Nem fog elhagyni bennünket, hanem megment és megóv az ördögtől és híveitől. Adja meg ezt nekünk Isten, a mi Urunk, Krisztus által! Ámen.

52. Prédikáció karácsony első napján

Lk 2,10–12

Wittenberg, 1530. december 25. (délután)

WA 32: 261–270 (német); Mü³ 6: 311–316; HLSt Pr. 1140. sz. Szakirodalom: LW 51: 209–218; OTTLK 1954; OTTLK 1961; OTTLK 1963. (Bellák Erzsébet ford.)

10 Az angyal pedig ezt mondta nekik: „Ne féljete, mert íme, hirdetek nektek nagy örömet, amely az egész nép öröme lesz:

11 Üdvözítő született ma nektek, aki az Úr Krisztus, a Dávid városában.

12 A jel pedig ez lesz számotokra: találtok egy kisgyermeket, aki bepólyálva fekszik a jászolban.”

<261> A mai napon hallhattátok Lukács evangéliumából a mi Urunk Krisztus születésének történetét, és valamit arról is, hogyan adta hírül az angyal szava, kicsoda az újszülött.²⁹⁷ Ezt az angyali üzenetet szeretnénk most alaposabban szemügyre venni.

Ma eddig csak azt hallottátok, hogy a gyermek megszületett, és ő a mi Urunk és Üdvözítőnk. Az evangélium elmondja, hogyan történt mindez, és kik a szereplők. Ez a hittétel azonban olyan nehezen bevehető, hogy manapság csak kevesen hisznek benne. Isten viszont megtartotta ennek igazságát még azok között is, akik nem hittek benne. Hiszen folyvást arról beszélnek a kolostorokban, az egyetemeken, a hitviták során és az evangélium felolvasásakor, hogy Krisztus az Úr, aki Máriától született, valóságos ember és Isten. Ám ilyen hite az ördögnek és a töröknek is van, méghozzá a következőképpen: <262> mindenki hiszi, hogy ez a tanítás igaz, de senki sem halna meg örömmel érte, hanem inkább megtagadja Krisztust a legjelentéktelenebb dolgokért. A törökök olyan mértékben vallják, hogy Mária szeplőtelen, és Krisztus nem csupán közönséges ember, hogy attól félek, a török jobban hisz hitünknek ezen tételében, mint a pápa. Nehezen vehető be a hit, miszerint a kisgyermek, aki Máriától született, valóságos Isten. Hiszen értelemmel senki sem képes felfogni, hogy az, aki a mennyet és a földet teremtette, és akit az angyalok imádnak, egy szűztől született. Senki sem hiszi ezt a tanítást azokon kívül, akik hit által felismerik, hogy ez a gyermek az Úr és Üdvözítő.

De kik is azok, akikért megszületett, és akiknek Ura és Megváltója? Az angyalok azt hirdetik, hogy megszületett az Úr és Üdvözítő. Ugyanezt mondják

²⁹⁷ A délelőtti prédikáció: WA 32: 251–261.

a török, a pápa és a professzorok, de csak addig, amíg pénzt és dicsőséget hoz nekik. Azért, hogy elmondhassuk: „Értetek született”, ahogy azt az angyal is mondja, most a hitről prédikálunk. Ám nem tudunk erről úgy ígét hirdetni, ahogyan szeretnénk. Igen, valaki csak sorolja az evangélium szavait: az Üdvözítő, aki itt van, ő az Úr, a ti Üdvözítőtok és Uratok! Jól tudok beszélni erről én is, és azt gondolom, értem is annyira, mint sokan mások, de ami igazán nehéz: hinni benne. Sokan vannak, akik nem kételkednek hitvallásunk első tételében, hogy Krisztus az Úr, az Üdvözítő, aki szűztől született. Én sem kételkedtem ebben soha. <263> Ám ha ezek a szavak csak a gondolataimban ragadnak meg, és nem ágyazódnak mélyebbre, akkor nem lesz elég erős a gyökerük bennem (vö. Mt 13,3–6.18–21). Egészen bizonyosak vagyunk abban, hogy az angyal hirdeti ezt az üzenetet, ezt a tudást mégsem követi a hit szilárdsága. Mivel értelmünk képtelen felfogni ezt a kettős bizonyosságot, hogy Krisztus ember és ugyanakkor Üdvözítő, Úr és király is, ezt a hitet a mennyből kell kapnunk. Aki igazán hiszi az első, az hiszi a másikat is.

Kik hát azok, akiknek ezt az örömhírt hirdetnünk kell? Azoknak, akik félnek, és érzik bűneik terhét, ahogy a pásztorok is. Nekik hirdetnek ígét az angyalok, Jeruzsálem hatalmas urait pedig hagyják aludni, hiszen úgysem fogadnák be az örömhírt. Hitvallásunk első tétele szerint: Krisztus, az Úr és Megváltó szűztől született. Ezeket a szavakat bárki felfoghatja, még azok is, akik vitatják Krisztus valóságos jelenlétét az oltáriszentségben, a rajongók is és mindenféle gonosztevők, a törökről nem is beszélve. Ám ez náluk nem szívből történik, hanem csak pusztá hallás, és így csak a fülnek is adják tovább. De ez nem hit, hanem csak a hallottakra való emlékezés, azaz tudják, hogy hallottak a dologról. Így aztán nem kockáztatja meg senki, hogy javait, hírnevét, életét és testi épségét föltegye rá; mégis hirdetnünk kell az örömhírt a pásztorok és az egyszerű emberek kedvéért.

A mi tanításunk ellenben, melyet nektek hirdetünk, abban áll, hogy megértjük az angyal szándékát. Mária megszülte a gyermeket, a mellére veszi és táplálja. A mennyei Atya jászolba és édesanyja ölébe fekteti Fiát. Miért tette mindezt Isten? Miért óvja úgy Mária a gyermekét, ahogy azt egy anyának tennie kell? <264> Az értelem így felel: „Azért, hogy Máriából bálványt csináljunk, hogy erre alapozva bizonyítsuk az anya tiszteletét.” Mindez Mária tudta és akarata nélkül történik, az emberek mégis minden himnuszt neki énekelnek, és a születés dicsőségét és tiszteletét is az anyának adják. De e szavak nem az anya dicséretére hangzanak el. Hiszen az angyal így szól: „Hirdetek nektek nagy örömet [...]: Üdvözítő született ma nektek” (Lk 2,10–11). A gyermekkel és az ő születésével kell tehát törődnöm, és az anyát el kell felejtenem, amennyire csak lehetséges. Nyilvánvalóan nem lehet őt egészen elfelejteni, hiszen egy születésnél a gyermek

anyjának is jelen kell lennie. Ám nem szabad az anyában bizakodnom, hanem abban kell hinnem, hogy a gyermek értem született. A hírvívő angyal is bizonyára azt szeretné, hogy mást se lássunk, mint az újszülött gyermeket, éppen úgy, ahogyan az angyalsereg: mintha vakok lennének, senki mást sem látnak, csupán az újszülött gyermeket, és azt akarják, hogy minden teremtmény semmivé legyen e gyermek mellett, hogy az emberek semmit se lássanak, ami elvonhatja őket az angyali örömhírtől, legyen az bár hárfajáték, pénz, javak, hírnév, hatalom vagy effélék. Hiszen ha mindent egybegyűjtenének is ezen a világon, még a legdrágább és legnagyobb dolgokat is, mégsem nevezhetném ezeket „Üdvözítőnek”. Ha pedig a török tízszer olyan erős lenne, mint amilyen most, akkor sem tudna megóvni engem gyengeségeimtől, akár csak egyetlen pillanatig sem, a halálos veszélyről nem is beszélve, de még ennél is kevésbé tudna megőrizni engem a bűntől és a haláltól. Bűnömmel egyetlen teremtményhez sem fordulhatok! Nem, sem a nap, sem a hold vagy a csillagok, sőt egyetlen teremtmény – legyen akár orvos, bölcs vagy bárminemű hatalmasság – sem tud rajtam segíteni. Ha meghalok, semmit sem látok, csak sötétséget; mégis megmarad szemem világossága: „Üdvözítő született ma nektek” (Lk 2,11), és ez betölti a mennyet és a földet. Ha semmim sem marad, ez az Üdvözítő megsegít engem! Még ha az ég, a csillagok és minden teremtmény ábrázata rettenetes volna is, <265> akkor sem látnék semmi mást e gyermekek kívül mennyen és földön. Oly nagyvá kellene növekednie a szememben annak, hogy ő az enyém, hogy így szólhassak: „Kedves Mária! Nem csak magadnak hoztad világra ezt a gyermeket. Te vagy ugyan az édesanyja, karjaidban tarthatod, bepólyálhatod őt, kiemelheted az ágyból és vissza is fektetheted. De nekem nagyobb megtiszteltetés jutott, mint neked, aki az édesanyja vagy. Hiszen a te anyai tisztességed a gyermek testét illeti. Az én tisztességem viszont abban áll, hogy te, kedves Mária, őrzöd az én kincsemet, akin kívül nem ismerek olyan teremtményt, legyen az ember vagy angyal, aki nekem segíteni tudna. Csupán ez a gyermek képes rá, kedves Mária, aki az öledben ül. Ha létezne olyan ember, aki e gyermek miatt mindent megtagadna, még önmagát is, és megvetne érte minden földi dolgot: javakat, pénzt, hatalmat, dicsőséget: mindez számára csak árny és sötétség volna, olyannyira, hogy az ég csillagaival és a föld minden hatalmával és kincsével együtt számára semmi volna, akkor övé lenne ennek az angyali örömhírnek a haszna és gyümölcse. Röviden szólva, végül odáig kell jutnunk, hogy mindennek sötétséggé kell válnia számunkra, hogy másról se tudjunk, mint erről az angyali üzenetről: „Hirdetek nektek nagy örömet [...]: Üdvözítő született ma nektek.” (Lk 2,10–11)

Ez hát az a hit, melyet hirdetünk, és amiről a töröknek, a pápának és az összes szektásnak fogalma sincs. A gonosztevők ugyan magukra vonatkoztatják

az angyal szavait, de láthatjuk, mennyire gondolják ezt komolyan. Úgy veszik az ígét, mintha az csak papír volna, vagy úgy, ahogy a kehely és az oltáratartó kendő befogadja Krisztus testét és véré. A papír nem tesz mást, mint hogy hordoz valamit, amit aztán át is ad, <266> de mégis csupán papír marad. Így másolsz egyik papírról a másikra, és jut el az ige nyelvem által a füledbe, de a szívedig nem ér el. Így veszik ők ezt a hatalmas kincset, mely ekképp nagy kárunkra lesz, és mégis keresztényeknek tartják magukat. Mintha a papír így szólna: „Hordozom az írást, ez bizonyos: »Üdvözítő született ma nektek« (Lk 2,11), ezért üdvözülni fogok.” Ám máris jön a tűz, és elégeti a papírt. A legfontosabb hittétel, mely megkülönböztet minket az összes pogánytól, hogy nem csupán megtanulod azt, hogy Krisztus, a mi Megváltónk és Üdvözítőnk, szüztől született, hanem olyannyira be is fogadod, hogy ő a te Urad és Megváltód, hogy képes légy szívedben dicsérni őt: „Hallom az égi szöveget, mely így szól: »Ez a szüztől született gyermek nem csupán édesanyja fia.« Ha eltekintek az anyai hivatástól, nekem jutott a jobb rész: a gyermek az enyém. Mert az angyal ezt mondja: »Nektek született.«” Erre azt kell felelned: „Ámen. Köszönöm neked, édes Uram!” Ám az értelem válasza ez: „Ki tudja? Készséggel elhiszem, hogy Krisztus, az Úr és Megváltó, szüztől született, és talán Péteren és Pálon segíteni is fog. Velem azonban nem fog törődni.” Ez nem hit. És ha csak így hinnél, az nem volna elég, mert a hitnek el kell jutnia odáig, hogy a Megváltó érted született. Nem azért jött a világra, hogy az anyát tiszteljem, és övé legyen a dicsőség, amiért a gyermek egy szüztől született. Ez a tisztesség valóban egyedül őt illeti, <267> és meg is kell becsülnünk őt. Ám tiszteletét nem szabad eltúlozni, hogy el ne felejtjük azt az ígét, ami itt áll: „Nektek született ma az Üdvözítő.” Hiszen nem az volt a fontos, hogy szüztől született, hanem az, amit maga Mária így énekel: „Felkarolta szolgáját, Izraelt” (Lk 1,54). Ezzel nem azt akarja mondani, hogy neki és az ő szüzességének született, hanem hogy a te szolgálatodra, nem csak az ő tisztességére.

Jöjj hát, vizsgálj meg magad, és lásd, hogy keresztény vagy-e! (2Kor 13,5) Ha így tudsz énekelni: „A fiú, akiről prédikálnak, az Úr és Üdvözítő, és ő az én Uram és Üdvözítőm”, és ha meg tudod erősíteni az angyal szavát, és szívedből igent mondasz rá, és hiszel benne, akkor a szíved tele van bizalommal, örömmel és vigasztalással, nem is törödsz azzal, hogy mi van a világban. Ha szívem mélyéből így szólhatnék Máriához: „Ő, kedves Mária, te nemes, gyengéd szűz! Szültél egy gyermeket, és én inkább törődök vele, mint egy pantallóval, testtel és léttel!”, akkor ez a kincs közelebb van hozzám, mint bármi más mennyben és földön, ahogy azt Zsolt 73,25 is mondja: „Nincs senkim rajtad kívül a mennyben, a földön sem gyönyörködöm másban.”

Láthatod, mennyire örül valaki, ha egy pantallót vagy tíz aranyat kap. De hányan ujjonganak és ugrándoznak örömlükben, amikor hallják az angyal szavát: „Nektek született ma az Üdvözítő”? Igen, az emberek bizonyára úgy vélik: ez egy olyan igehirdetés, amelyet meg kell tartani. De ha már túl vagyunk rajta, akkor menekülünk előle, és a szívünk épp olyan marad, mint annak előtte. Ha azonban így szólhatnék: „úgy törődöm ezzel a gyermekkel, mint a saját javammal, <268> mert az angyal nekem adja őt”, akkor hiány nem lehet: ha szívem hiszi ezt, akkor megszeretem Máriát, a gyermeket pedig még ennél is jobban, de legfőképpen a mennyei Atyát. Hiszen ha igaz az, hogy a szűz Máriától született gyermek az enyém, akkor Isten nem táplál irántam haragot, és fel kell ismernem, hogy az Atya szívében csupa nevetés és öröm van, és az én szívem sem örömtelen. Mert ha igaz, amit az angyal mond, hogy ő a mi Urunk és Üdvözítőnk, akkor mit árthat nekünk a bűn és a halál? Ennél szentebb szavakat nem is szólhatnék, de még az angyalok és maga a Szentlélek sem. Erről tanúskodnak a legszebb és legigazabb énekek is: „Mennyből jövök most hozzátok”²⁹⁸ stb. vagy: „Mennyei angyalseregek”²⁹⁹ stb. Nem hiszem, hogy eleget tudnék beszélni erről. Végtelenül sokat szeretek erről hallani, beszélni és énekelni, ám amíg nincs meg bennem ez az öröm, addig még gyenge a hit, vagy meg sem született, és nem is hiszek az angyalnak.

Ezek alapján láthatod, mennyiben bírnak nemesuraink ezzel a hittel, akik számtalan üdvözítőt választottak maguknak. A pápa követői még ma is meg akarják tartani a misét, a szentek segítségül hívását és a saját maguk által kigondolt cselekedeteket, melyek által nekünk üdvözülnünk kellene.³⁰⁰ Ez éppen ugyanazt jelenti, mintha azt mondanák: „Nem hiszek abban az Üdvözítőben és Úrban, aki Máriától született!” Mégis éneklük az angyal szavait, háromszor tartanak misét,³⁰¹ és szépen orgonálnak is hozzá. Így kimondják ugyan nyelvükkel e szavakat, ám eközben szívüknek más megváltója van (vö. Ézs 19,23; Mt 15,8). Így megy ez a kolostorokban. <269> Ott így értik az ígét: „Ha üdvözülni akarsz, akkor mindig ügyelj arra, hogy betartsd a szabályokat, és akkor Isten kegyelmes lesz hozzád.” Az augsburgi birodalmi gyűlésen el is határozták, hogy ennél a felfogásnál kívánnak maradni.³⁰² Igen, maradj csak, az összes ördög nevében! Eleget mondtunk erről: az Üdvözítőnek a jászolban kell feküdnie! Ha valami egyéb dolog segít rajtam, akkor azt könnyedén a megváltómnak nevezem. Ha a nap, a hold vagy a csillagok

²⁹⁸ WACKERNAGEL III: 23 (39. sz.); EÉ 150.

²⁹⁹ WACKERNAGEL III: 28–29 (49. sz.); EÉ 155.

³⁰⁰ Utalás az augsburgi birodalmi gyűlés 1530. november 2-án kihirdetett végső határozatára.

³⁰¹ Karácsony ünnepén háromszor miséztek: éjfélkor, hajnalban és délelőtt.

³⁰² A rendek végül az Ágostai hitvallás cáfolatát, a *Confutatiót* szavazták meg. Ágostai hitvallás 128–133, 143–146.

segítenek, akkor megváltónak hívhatom őket. Ha Szent Bertalan, Szent Antal, esetleg egy zarándoklat Szent Jakab sírjához vagy a jó cselekedetek segítenek rajtam, akkor biztosan ezek is a megváltóim. Ha Szent Ferenc az üdvözítőnk, akkor hol marad a ma született gyermek dicsősége, akit az angyal Úrnak és Üdvözítőnek nevez, és aki meg is akarja tartani ezt a nevet? Ha ezen a gyermekén kívül bármilyen más megváltót választok, nevezzem azt akárhogy is, akkor ez a gyermek nem a Megváltó. Ám az ige kijelenti, hogy ő az. Ha pedig ez éppen úgy igaz, mint az igazság maga, akkor dobj el magadtól minden egyebet!

Ti, akik ezeket a szavakat halljátok, és hisztek is bennük, de váratlanul ért benneteket, reszkettek. Ti pedig, akik halljátok, és komolyan is veszitek mindezeket, szintén megijedtetek. Hiszen olyan nagy erejű kijelentés ez, hogy csakis saját érdemem nélkül juthatok ilyen kincshez. Ám ennek így is kell lennie. A pápaság idején ezt az igehirdetést nem engedték volna fel a szószékre, <270> és attól félek, hogy újra elbukik. A másik prédikációt viszont a Sátán a pápaság idején engedte és meg is őrizte. Idáig hallatszik az összes énekük. A törököknél ellenben nem engedte. Ezért véssétek jól az eszetekbe ezt az ígét, énekeljétek és tanuljátok meg addig, amíg tehetitek! Ám attól félek, még az is megeshet, hogy nem hallhatunk felőle, nem hihetünk benne, és nem is énekelhetjük. Ha viszont eljutunk odáig, hogy már senki sem érti az angyal üzenetét, akkor a Sátán elérte, hogy a pápistákhoz hasonlóan csak a szánkkal szóljuk: a jászolban fekvő gyermek Jézus az Üdvözítő, ahogyan énekeljük is: „Hadd zengjen énekszó, / Fel, égig ujjongó, / Jászolágyon szunnyad / Az édes Megváltó, / Ott fénylik ő, az új nap, / Kit várva vártunk rég. / Kezdet ő és vég.”³⁰³ Arról azonban nem szívesen tennénk tanúságot, hogy ő a mi személyes Üdvözítőnk, s az ördög is igyekszik ezt megakadályozni.

Ezt mondjuk hát a másik hitről, hogy nemcsak Mária Fiában kell hinnünk, hanem abban is, hogy aki a szűz ölében fekszik, ő a mi Megváltónk. Vele kell törődnöd, és hálát kell adnod érte Istennek, hogy kegyelmével ily módon megemlékezett rólad, és neked adta az Üdvözítőt, akinek a sajátoddá kell válnia. Isten jelként küldte az angyalt a mennyből, aki kijelentette neked, hogy mást se prédikáljanak erről a gyermekről, mint azt, hogy ő az Üdvözítő, aki felülmúlja a mennyet és a földet. Őt kell felismernünk, és befogadnunk, hozzá kell könyörögnünk mint Megváltónkhoz a szükség idején, és nem szabad kételkednünk abban, hogy kiment minket minden szerencsétlenségből. Ámen.

³⁰³ WACKERNAGEL II: 483–486 (640–647. sz.); EÉ 151.

53. Kivonat Martinus Luther doktornak a Hegyi beszédről tartott hétközi prédikációiból (részlet)

Mt 5,1–10

Wittenberg, 1530

WA 32: 302–407 (német); Mü³ 6: 317–356; HLSt Pr. 1189. sz. Szakirodalom: JUNTUNEN 2008; DALFERTH 2009. (Bellák Erzsébet ford.)

<302> 1 Amikor [Jézus] meglátta a sokaságot, felment a hegyre, és miután leült, odamentek hozzá tanítványai.

2 Ő pedig megszólalt, és így tanította őket:

3 Boldogok a lelki szegények, mert övék a mennyek országa.

4 Boldogok, akik sírnak, mert ők megvigasztaltatnak.

5 Boldogok a szelídek, mert ők öröklik a földet.

6 Boldogok, akik éheznek és szomjaznak az igazságra, mert ők megelégtetnek.

7 Boldogok az irgalmasok, mert ők irgalmasságot nyernek.

8 Boldogok a tiszta szívűek, mert ők meglátják az Istent.

9 Boldogok, akik békét teremtenek, mert ők Isten fiainak neveztetnek.

10 Boldogok, akiket az igazságért üldöznek, mert övék a mennyek országa.
(Mt 5,1–10)

1 Amikor [Jézus] meglátta a sokaságot, felment a hegyre, és miután leült, odamentek hozzá tanítványai.

2 Ő pedig megszólalt, és így tanította őket.

Az evangélista hosszasan és nagy körültekintéssel mutatja be, hogyan készült fel Jézus a prédikációra, amit meg akart tartani: felment egy hegyre, leült és beszélni kezdett. Mindezt azért tette, hogy az emberek lássák szándékának komolyságát. Hiszen, ahogyan szoktuk is mondani, három dologról lehet felismerni a jó igehirdetőt: először is a fellépéséről, másodszor ahogy elkezd beszélni, és mond valamit, harmadszor pedig, hogy be is tudja fejezni a mondandóját.

Fellépés alatt azt értem, hogy tanítóként és igehirdetőként jelenik meg, olyan emberként, aki tud, és akinek kell is prédikálnia, mert Isten hívta el, és nem saját indíttatásból cselekszik, hanem kötelességtudatból és engedelmességből, hogy így szólhasson: „Nem saját szándékomtól és tetszésemről indítva jöttem ide, hanem elhívásom van arra, hogy így cselekedjek.”

Ezt azok ellen mondom, akik idáig is sokat fertőztek és kínoztak minket, a

rendbontók serege és a rajongók ellen, akik föl-le futkosnak, végigvonulnak az országon, és mérgezik az embereket, egészen addig, amíg a lelkész, a hivatalnokok és a többség meg nem tudja. Így fertőzik meg egyik ház a másik után mindaddig, amíg az egész várost, majd onnan kiindulva az egész vidéket meg nem mérgezik.

<303> Ahhoz, hogy védekezni tudjunk az ilyen alattomos csavargók ellen, nem szabad megengednünk a prédikálást azoknak, akik nem kaptak erre megbízást, és hivatalukba nem iktatták be őket. Senki – de még egy igazi igehirdető – se merészeljen egy hamis prédikátor ellen ígét hirdetni, ha hallja megtévesztő prédikációját egy pápista vagy más templomban! A házakba se lopakodjon be senki néhanapján, hogy különös zugprédikációt tartson, hanem maradjon inkább otthon, és várjon elhívására, vagyis prédikátori tisztségére, vagy egyszerűen maradjon csöndben, ha nem akar vagy nem tud nyilvánosan, a szószékről ígét hirdetni.

Hiszen Isten nem akarja, hogy igéjével össze-vissza futkossunk, mintha a Szentlélek kergetne minket, és muszáj volna mindenütt prédikálnunk. Nem kívánja tőlünk, hogy emiatt városokat, utcasarkokat, házakat keressünk föl, vagy szószékeket, ahová nem is vagyunk beiktatva. Hiszen még Szent Pál sem akart olyan helyeken prédikálni, habár Isten maga hívta el apostolnak, ahol korábban már más apostolok hirdették az ígét. Ezért áll itt az, hogy Krisztus az emberek szeme láttára felment a hegyre, amikor megkezdte igehirdetői szolgálatát. Nem sokkal ezután pedig így szól a tanítványokhoz: „Ti vagytok a világ világossága.” És: „A lámpást sem azért gyújtják meg, hogy a véka alá, hanem hogy a lámpatartóra tegyék, és akkor világít mindenkinek a házban.” (Mt 5,14–15) Mivel az igehirdetői szolgálatnak és Isten szavának úgy kell ragyognia, mint a napnak, nem pedig a sötétségben kell lopakodnia, mint a gonosztevőknek, vagy amikor szembekötősdit játszunk, hanem nyíltan, fényes nappal, jól szemmel láthatóan kell cselekednie. Mindezt azért, hogy mind az igehirdető, mind a hallgatóság bizonyos lehessen abban, hogy a hirdetett tanítás helyes, az igehirdetőt valóban beiktatták, és nem kell titkolózni. Tégy te is így! Ha be lettél iktatva prédikátori hivatalodba, és ígét kell hirdetned, akkor lépj elő egészen nyíltan, és ne riadj meg senkitől, hogy így dicsekedhess Krisztusban: „Én nyilvánosan szóltam a világhoz, [...] titokban nem beszéltem semmit” stb. (Jn 18,20).

Erre viszont azt mondhatod: „Hogyan? Hát akkor senkinek sem szabad semmit sem tanítania, kivéve, ha nyilvánosan teszi? Akkor a családfőnek sem szabad otthon, a háza népét tanítania, vagy egy diákot vagy másvalakit vendégül látnia, aki nekik felolvas?” Azt felelem erre: Nagyon helyes! A családfő jól jár el, meghozza a megfelelő helyen. Hiszen minden családfő felelős azért, hogy gyermekeit és háza népét nevelje, oktassa és taníttassa, mivel saját házára nézve olyan ő, mint egy lelkész vagy egy püspök, és Isten megparancsolta neki, hogy ügyeljen arra, mit

tanulnak az övéi, és legyen felelős értük. Az viszont nem járja, hogy saját házádon kívül akarj ilyet tenni, és teljesen önszántadból betolakodj mások házába vagy a szomszédokhoz. Azt sem szabad eltűrnöd, hogy bármiféle lopva járó ember térjen be hozzád, és különprédikációt tartson neked, melyre nem kapott semmiféle megbízatást. Ha valaki megérkezik egy házhoz vagy egy városba, akkor igazolja magát, hogy megismerjék, vagy mutasson pecsétet végzést, hogy megbízatása van a prédikálásra (vö. 2Kor 3,1). Hiszen nem kell hinnünk az összes csavargónak, akik a Szentlélekkel dicsekszenek, <304> és így térülnek-fordulnak a házaknál. Röviden szólva: Az evangéliumnak és az igehirdető szolgálatának nem sötét sarkokban, hanem jó magasan: a hegyen, teljesen nyilvánosan és napvilágnál kell hallatszódnia. Ez az egyik dolog, amire Máté rá akar mutatni.

A másik dolog az, ahogy az igehirdető beszélni kezd. Mint az előbb is mondtam, az is ismertetőjegye egy jó prédikátornak, hogy nemcsak nem tartja csukva a száját, és nem csupán nyilvánosan végzi szolgálatát, hogy mindenkinek hallgatnia kell és figyelni rá, akinek isteni joga és megbízatása van a szólásra, hanem az is, hogy bátran nyitja ki a száját, vagyis: hirdeti az igazságot és azt, amit Isten neki parancsolt. Nem hallgat vagy mormog halkan, hanem félelem nélkül megvallja és bátorsággal kimondja azt, anélkül, hogy tekintettel lenne bárkire, vagy kíméletes lenne bárkihez, akármiről vagy akárkiről is szóljon a prédikáció.

Hiszen ugyancsak hátráltatja az igehirdetőt, ha körül akar nézni, és azzal törődni, hogy mi az, amit szívesen hallanak az emberek, és mi az, amit nem, és ha netán azon gondolkodik, hogy mi okozhat neki kegyvesztést, esetleg kárt, vagy azon, mi hozhat rá veszélyt. Ehelyett olyan nyíltan, és senkitől meg nem rettenve kell beszélnie, mintha magasan, a hegyen állna, egy nyílt helyen, és bátran körbenézne. Jóllehet számos embert és fejet lát, mégsem tehet lakatot a szájára: nem lehet tekintettel a jóindulatú vagy éppen dühös uraságokra és nemesekre, sem pénzre, gazdagságra, dicsőségre, hatalomra; és nem tekinthet szegényre, szegénységre, bármilyen károokra. Nem gondolhat másra, csak arra, hogy azt mondja, amit megbízatása követel tőle, amely miatt ott áll.

Krisztus bizony nem azért alapította és hitelesítette a prédikátori szolgálatot, hogy pénzre, vagyonra, kegyre, dicsőségre és barátságra tegyünk szert általa, vagy hogy így próbáljunk különböző előnyökhöz jutni, hanem azért, hogy bátran és nyíltan tanúságot tegyünk az igazságról, megbüntessük a gonosztságot, és elmondjuk, mi szolgálja lelkünk javát és üdvösségét stb. Hiszen Isten igéje nem arra szolgál, hogy megtanítsa, hogyan kell dolgoznia egy szolgálónak vagy egy szolgának a házban, hogyan keresse a kenyerét, vagy hogyan kell egy városbírónak irányítania a várost, a földművelőnek pedig elvetnie a magot, vagy szénát kaszálnia. Röviden: a prédikáció nem a mulandó javakra mutat, és nem is ezekkel

lát el, melyek által fenntartjuk földi életünket, mivel a józan ész korábban erre már mindenkit megtanított. Ehelyett azt akarja megtanítani nekünk, hogyan jussunk üdvösségre; megtanít élni ezt az életet, és úgy tömni a hasad, hogy tudd, hova kerülsz, és hol élsz majd, ha mindennek vége.

Tehát ha az eljövendő életéről prédikálunk, akkor inkább arra tekintünk, mint a jelenlegire, hiszen nem akarunk örökké itt élni. Ebből van hát a nagy ellentét és perpatvar, hiszen a világ nem szenvedheti az igét. Ha tehát egy igehirdetőnek kedvesebb a hasa és az e világi élet, akkor nem így prédikál, hanem csak álldogál és húz a szószéken, de nem hirdeti az igazságot, még csak ki sem nyitja a száját. Amikor pedig rosszra fordulnak a dolgok, akkor felhagy a prédikálással, és nem viszi vásárra a bőrét. <305> Lásd, ezért írta le Máté ilyen alaposan a prédikáció előkészítését, vagyis hogy Krisztus, igazi igehirdetőként, felment a hegyre, és bátran szólott: az igazságot tanította, és ostromozta mind a hamis tanítást, mind pedig az álságos életet, ahogy arról még hallhatunk.

3 „Boldogok a lelki szegények, mert övék a mennyek országa.”

Krisztus finoman, édesen és barátságosan kezdi tanítását és prédikációját, nem úgy indít, mint Mózes vagy a törvénytudók: parancsolatokkal, fenyegetéssel és rémisztgetéssel, hanem vonz és csábít kedves ígéreteivel. Sőt ha az evangélista nem foglalta volna össze és nem adta volna elénk Krisztus első igehirdetésének kedves szavait, akkor mindenkit annyira hajtana utána a kíváncsiság, hogy egészen Jeruzsálemig szaladnánk érte, sőt akár a világ végéig is, csak hogy egyetlen szót hallhassunk ebből a prédikációból. Akkor elegendő pénzt kellene gyűjteni arra, hogy jó utakat építsenek, és mindenki azzal dicsekedne, hogyan hallotta vagy olvasta az igehirdetés szavait, melyeket maga az Úr Krisztus mondott el. Ó, mily kitüntetett és végtelenül boldog embernek kellene tekintenünk azt, akivel ilyesmi történhetne! Bizonyosan így mennének a dolgok, ha semmit sem írtunk volna róla, habár más dolgokról jóval többet írnának; és mindenki így szólna: „Igen, valóban hallom, hogy Szent Pál és a többi apostol mit tanított, de sokkal inkább szeretném azt hallani, amit ő maga mondott és tanított.” De most, amikor e prédikáció szavai ennyire közkézen forognak, hogy bárki könyvbe írhatja őket, és naponta elolvashatja, már senki sem figyel e szavak rendkívüliségére és értékére. Igen, olyannyira csömörünk van tőlük, és olyannyira meg is vetjük ezeket az ígéket, mintha nem is a magasságos égi Fenség, hanem holmi egyszerű varga szájából hangzottak volna el. Ezért aztán Isten azzal bünteti hálátlanságunkat és megvetésünket, hogy hamar betelünk velük, és sohasem érezhetjük át vagy ízelhetjük meg, micsoda kincs, erő és hatalom rejlik Krisztus szavaiban. Aki viszont abban a kegyelemben részesül, hogy rögtön felismeri: ezek a szavak nem

embertől, hanem Istentől származnak, az biztosan jobban fogja becsülni és értékelni őket, és sohasem fog beléjük fáradni vagy megcsömörölni tőlük.

Amilyen barátságos és édes ez a prédikáció a keresztényeknek, akik Krisztus tanítványai, éppen olyan megbotránkoztató és elviselhetetlen viszont a zsidók és az ő nagy szentjeik számára. Hiszen Krisztus rögtön, az igehirdetés kezdetén, komoly csapást mér rájuk e szavakkal, elveti, sőt kárhoztatja tanításukat, és azonnal annak a szöges ellentétét hirdeti. Bizony, fájdalmasan felkiált életük és tanításuk miatt, ahogy azt Lk 6,24-ben láthatjuk.³⁰⁴ Mivel ez volt tanításuk lényege: ha valakinek jó dolga van e világon, akkor az üdvözülni és helyes úton jár. Ez volt a célja egész életüknek: <306> ha igazul élnek, és Istent szolgálják, akkor Isten ellátja őket elégséges földi jóval, és nem fognak hiányt szenvedni semmiben, ahogy azt Dávid mondja róluk Zsolt 144,13–15-ben: „Szinültig telt raktáraink ontsanak mindenféle jót, juhaink a legelőkön szaporodjanak ezer-, sőt tízezerannyira! Marháink legyenek kövérek; ne érje őket baj, ne vetéljenek el! Ne legyen jajveszékélés a tereken! Boldog nép az, amelynek így megy a sora” stb.

Ez ellen szólal fel Krisztus, amikor azt mondja: nem az a fontos, hogy elégséges földi jóval rendelkezünk-e; mintha azt akarná mondani ezzel: „Kedves tanítványaim! Ha az emberek közé mentek ígét hirdetni, akkor látjátok majd, hogy mind ezt tanítják, és ebben hisznek: aki e földön gazdag, hatalmas stb., az végül üdvözülni is. Aki pedig szegény és nyomorult, azt Isten elvetette és kárhozott.” Hiszen a zsidók erősen hittek abban, hogy ha valakinek jól megy a sora, akkor az annak a jele, hogy Isten kegyelmes hozzá, és megfordítva. Emiatt sok és komoly ígéretet vettek Istentől a földi és testi javakra vonatkozóan, melyeket ő az igazaknak kívánt adni. Ezekre hagyatkoztak azt gondolván, ha a földi javak a birtokukban lennének, akkor a helyes úton járnának. Ezért íratott meg Jób könyve is. Hiszen azon vitáztak és veszekedtek vele a barátai, akik erősen ragaszkodtak nézetükhöz, hogy Jób bizonyára valami nagy bűnt követett el Isten ellen, és most értse meg, hogy Isten így bünteti őt. Ezért meg kell vallania bűnét, meg kell térnie és a helyes úton járnia, hogy Isten ne büntesse őt tovább stb.

Ezért volt szükség arra, hogy Krisztus így kezdje a prédikációját: ezzel megcáfolta és kitepte az emberek szívéből ezt az örületet, a hit egyik legnagyobb akadályát, amely az igazi bálványt, a Mammont erősíti az emberi szívben. E tanításból viszont más nem következhet, mint hogy az emberek fösvénné lesznek, és mindenki csak arra törekszik, hogy megelégedett és gazdag napokat éljen, melyekben nem lát sem hiányt, sem betegséget. Emiatt mindenki kénytelen így

³⁰⁴ Lukács evangéliumában Jézus boldogmondásait négy „jaj” követi, ezek közül az elsőre hivatkozik Luther: „De jaj nektek, gazdagok, mert megkaptátok vigasztalásokat!”

gondolkodni: „Üdvözülni az fog, akinek jól van dolga, és javakban bővülködik, így nekem is arra kell törekednem, hogy ne én legyek a legszegényebb.”

Még ma is ebben hisz az egész világ, kiváltképp a törökök, akik egészen erre hagyatkoznak, és ezzel biztatják magukat. Így okoskodnak: ha ilyen sok szerencse éri őket, és mindig győznek, lehetetlen, hogy ne ők legyenek Isten népe, akikhez Isten a legkegyesebb. Ebben hisz nálunk is az egész pápaság, és arra alapozza tanítását és életét, hogy mindig legyen vagyona bőséggel, amiért összeharácsolja az egész világ kincseit, ahogy azt láthatjuk is. Röviden szólva: ez a legerősebb és legelterjedtebb hit vagy vallás a földön, amelyhez az emberek körmük szakadtáig ragaszkodnak, mert nem tudják elképzelni, hogy másképp érhetik el az üdvösségüket.

Éppen ezért tart itt Krisztus újfajta prédikációt a keresztényeknek, hogy még akkor is boldogok legyenek, ha rosszul megy a soruk, szükségét szenvednek, <307> és le kell mondaniuk a gazdagságról, hatalomról, tisztességről és a szép napokról, hiszen nem mulandó, hanem örök jutalmuk van: megelégtetnek a mennyben.

Erre viszont azt mondhatnád: „Micsoda? Minden kereszténynek szegénynek kell lennie, és senki sem birtokolhat közülük pénzt, javakat, hírnevet, hatalmat stb.? Vagy hogyan kellene a gazdagoknak, a fejedelmeknek, az uraknak és a királyoknak cselekedniük? Mindnyájan szabaduljanak meg javaiktól és dicsőségüktől stb., hogy megvegyék a szegényektől a mennyországot, ahogy azt néhányan tanították?” Azt felelem: Nem, nem arról van szó, hogy meg kell venniük a szegényektől a mennyek országát, hanem arról, hogy nekik maguknak is szegénynek kell lenniük, és azon szegények közé kell számláltatniuk, akik birtokolni akarják a mennyet. Krisztus egyértelműen és szüksézávan szól: „Boldogok a szegények”, de ott áll még közben ez a kis szó is: „*lelki* szegények”. Vagyis nem azt fejezi ki ezzel, hogy valaki testileg szegény, azaz nincs se pénze, se javai. Hiszen ha valakinek láthatólag van pénze, birtoka, vannak javai és alattvalói, akkor az önmagában még nem helytelen, hanem Isten kegyelmének és jó rendjének köszönhető. Ezért senki sem üdvözül csak azért, mert koldus, hanem lelki értelemben kell szegénynek lennie. Hiszen már az elején is szóltam arról, hogy Krisztus itt nem a világi felsőbbbséggel és renddel foglalkozik, hanem csupán a lelkiekről akar szót ejteni, vagyis arról, hogyan kell a külsőségektől eltekintve Isten színe előtt élni.

A világi felsőbbbséghez hozzátartozik, hogy pénzzel, javakkal, dicsőséggel, hatalommal, birtokkal és emberekkel rendelkezik, hiszen enélkül nem is létezhetne. Azért nem lehet egy uraság vagy egy fejedelem szegény, mert efféle javakat kell birtokolnia ahhoz, hogy ellássa hivatalát, és képviselje rangját. Nem arról van tehát szó, hogy úgy kellene szegénynek lennünk, hogy egyáltalán semmink sincs. Maga a világ sem állhatna fenn úgy, hogy mindenki nincstelen és koldus. Hiszen

egyetlen családfő sem etethetné a háza népét úgy, hogy semmije sincs. Röviden: a testi értelemben vett szegénység nem használ semmit. Hiszen láthatunk olyan koldusokat is, akik az ajtó előtt kapják ugyan a kenyeret, mégis büszkébbek és gonoszabbak bármelyik gazdag embernél, vagy olyan fukar parasztokat, akik inkább a fogukhoz verik a garast, mint egy uraság vagy egy fejedelem.

Légy hát testileg és külsőleg szegény vagy gazdag, ahogy azt neked Isten adta, e téren semmit sem kér számon tőled. Tudd, hogy Isten színe előtt mindenki számára egy szükséges dolog van: legyen lélekben és szívében szegény, vagyis ne vesse bizodalját mulandó javakba, és ne hordozza ezeket szívében, hogy a Mammon nehogy bálvánnyá legyen számára. Dávid nagyszerű király volt, akinek az erszénye és a kincstára biztosan tele volt pénzzel, a földjei gabonával, országa pedig mindenféle javakkal és tartalékokkal, mégis: lélekben szegény koldus volt, ahogy azt magáról meg is énekelte: „Mert jövevény vagyok nálad, zsellér, mint minden ősom.” (Zsolt 39,13) Lásd, hogy a király, aki ilyen javak birtokosa, úr ország és emberek fölött, nem nevezheti magát másnak, mint jövevénynek vagy zarándoknak, aki folyvást úton van, mert nincs számára hely, ahol maradhatna (vö. Mt 8,20; Zsid 11,13; 1Pt 2,11). <308> Ez egy olyan szív, mely nem világi javakhoz és gazdagsághoz kötődik: még ha rendelkezik is velük, nem tulajdonít nekik jelentőséget, éppen úgy, mintha nem is léteznének. Így dicsekszik Pál is a keresztények kapcsán 2Kor 6,10-ben: „Mint szegények, de sokakat gazdagítók, mint akiknek nincsen semmijük, és akiké mégis minden” stb.

Mindez azt jelenti, hogy éppen úgy van szükségünk a mulandó javakra és testünk megelégtetésére földi életünk során, mint egy vendégnek, aki idegen helyen időzik, ott éjszakázik, de reggel már el is megy, és nincs másra szüksége, mint ételre és szállásra. A vendég nem mondhatja: „Az enyém, itt akarok maradni”, és a javakat sem tarthatja meg, mintha törvényesen hozzá tartoznának. Különben azonmód hallhatja a fogadós szavait: „Drága barátom! Tudod, hogy te csak vendég vagy itt? Menj oda, ahová tartozol.” Így vagyunk ezzel mi is: minden e világi javadat Isten adta neked, hogy ebben az életben használd őket, és azt is megengedi, hogy megtömd velük a nyakadban lógó hitvány pénzeszsákot, de azt már nem engedi, hogy szíved e javakon függjön, mintha örökké akarnál itt élni. Ehelyett azt kívánja tőled, hogy mindig haladj előre, és gondolj egy magasabb rendű és jobb kincsre, mely a sajátod, és örökké a tiéd is marad!

Az egyszerű emberek számára durva beszédnek hangzik, hogy meg kell tanulnunk az Írás szerint szólni: mit jelent lelki szegénynek, vagyis Isten színe előtt szegénynek lenni. Nem számolhatunk a látható szükséggel vagy bőséggel, hiszen látjuk – ahogy korábban is mondtam –, hogy a legszegényebb és legnyomorultabb koldusok a leggonoszabb és legelkeseredettebb gazfickók, akik

mindennemű paráznaságot és erkölcstelenséget képesek elkövetni, amit finom és becsületes emberek, gazdag polgárok, uraságok vagy fejedelmek nem követnek el. De látunk sok olyan szent embert is, akik pénzzel, javakkal, dicsőséggel, birtokkal és alattvalókkal rendelkeztek, és mégis, ilyen javak között is szegények voltak. Ezért a szívünk szerint kell számba vennünk a szegénységet, és nem köthetjük magunkat ahhoz, hogy van-e valamink vagy nincs, sok vagy kevés vagyonunk van-e. Javainkat tekintsük úgy, mintha semmink sem volna, hiszen bármikor meghalhatunk, és mindent elveszíthetünk. Gyakoroljuk hát magunkat abban, hogy szívünkkel mindig csak a mennyre tekintsünk.

Az Írás is azokat nevezi gazdagoknak, akiknek jöllehet semmijük sincs, mégis folyton pénzre és javakra áhítoznak, körömszakadtáig küzdenek, mert semmi sem elég nekik. A legjobb példa erre, akiket az evangélium tömött bendőnek nevez (vö. Préd 5,9–10; Fil 3,19), mert a legnagyobb gazdagságban is a legszegényebbek, és sosem elég nekik az, amit Isten ad. Hiszen látszik, mit rejt a szívük: telve van pénzzel és javakkal, és ők csupán ezekre tekintenek, noha üres az erszényük és a pénzesládikájuk. A szegények szívükről ismerhetők fel, még ha pénzesládikájuk, házuk és udvaruk minden földi jóval is van tele. Ilyen hát a keresztyény hit, hogy nem néz sem szegénységre, sem gazdagságra, hanem csak a szív állapotára. Ha valakinek a szíve fukar bendőt rejt, akkor lelkileg gazdag, és ez fordítva is igaz: az a lelkileg szegény, aki nem ragaszkodik a vagyonhoz. és szívéből ki tudja űzni azt, ahogy Krisztus másutt mondja: <309> „És mindenki, aki elhagyta házát vagy testvéreit, apját vagy anyját, gyermekeit vagy földjeit az én nevemért, a százszorosát kapja, és megörökli az örök életet.” (Mt 19,29) Ezt azért mondta, hogy az emberek szívét elszakítsa a földi javaktól, hogy ne azokat tartsák igazi kincsüknek, és mert így akarja vigasztalni az övéit, akik kénytelenek mindezeket elhagyni: ők sokkal többet és jobbat kapnak, már ebben az életben is, éppen mert el tudják hagyni javaikat.

Nem arról van szó, hogy fussunk messzire vagyonunk, házuk, gazdaságunk, feleségünk és gyermekünk elől, és kóboroljuk be az országot, másokat megkárosítva, ahogy azt az újrakeresztelő gazfickók teszik, akik azzal vádolnak minket, hogy nem jól hirdetjük az evangéliumot, mert megtartjuk házunkat, gazdaságunkat, és feleségünk és gyermekeink mellett maradunk. Nem, az Úr nem kér az efféle örült szentekből, hiszen az ige jelentése ez: ha szívében képes valaki házát, gazdaságát, feleségét és gyermekét úgy elhagyni, hogy közben ott van, és velük marad, eledelét vagyonából nyeri, és családját szeretettel szolgálja, ahogy azt Isten parancsolja, de ha a szükség úgy kívánja, akkor Isten kedvéért bármikor meg tud válni tőlük; ha így intézted, akkor már mindent el is hagytál. A lényeg tehát az, hogy szíved ne a földi dolgokból nyerjen vigasztalást, és ne

ezekben bizakodjon. Egy gazdag embert nevezhetünk lelkileg szegénynek, és neki nem szabad ezért eldobnia a vagyonát, csak akkor, ha szükség készíti erre, de akkor hadd tegye meg Isten nevében! Nem azért, mert szívesen szabadul meg feleségétől, gyermekeitől, házától és gazdaságától, hanem éppen azért, mert sokkal szívesebben tartaná meg őket, amíg Isten megadja ezt neki, hogy őt szolgálja általuk, de mégis kész arra is, hogy átadja, ha Isten ismét el akarja venni őket. Lásd hát, mit jelent lelkileg és Isten előtt szegénynek lenni, avagy lelkileg nincstelennek lenni és mindent elhagyni!

Vedd észre az ígéretet is, amit Krisztus mindehhez hozzáfűz, mikor így szól: „mert övék a mennyek országa” (Mt 5,3). Minő hatalmas, jelentős és fenséges ígéret ez: miatta szívesen vagyunk szegények e világon, és nem is tekintünk a földi javakra, mivel szépséges, fenséges, hatalmas és örök javakat nyerünk a mennyben. Ha itt a földön adsz valakinek egy falat kenyeret, holott neked is szükséged volna arra, amit adsz, koronát nyersz cserébe, mely által úr és polgár leszel a mennyországban. Az efféle ígéreteknek kell bátorítaniuk minket, ha keresztények akarunk lenni, és arra kell támaszkodnunk, hogy az Úr szavai igazak. Ám senki sem figyel arra, hogy ki szól, még kevésbé arra, mi az, amit mond. Az egészet elengedik a fülük mellett, és nem törődnek vele tovább, nemhogy a szívükbe fogadnák.

Ám Jézus éppen ezekkel a szavakkal bizonyítja, hogy senki sem képes megérteni, mi a lelki szegénység, aki nem vált már előbb igaz kereszténnyé. Hiszen ez is és mindaz, amit ezután sorol, egészében a hit gyümölcse, melyet magának a Szentléleknek kell megérlelnie a szívünkben. Tehát ahol nincs hit, ott a mennyország is kívül marad, a lelki szegénységgel és a kedvességgel stb. együtt; ott inkább a békétlenség, a fösvényesség, a civakodás és a mulandó javakért való küszködés marad az úr. Ezért lehetetlen a világi szívnek megtanulni, és megtapasztalni, mit jelent a lelki szegénység, hisz arra sem figyel, amit Krisztus mond a mennyek országáról, és ígéreteit sem hiszi el.

<310> Még akkor sem, ha Jézus azzal a parancsolattal küldi el a keresztényeket a világra, hogy aki nem akar Isten nevében és a mennyországért lelki szegény lenni, annak az ördög nevében kell azzá válnia, de abban nem lesz semmi köszönet. Hiszen Isten olyannyira függővé tette a fösvényeket vagyonuktól, hogy sohasem tudnak megelégedni vagy örömmel élni a fösvényességgel szerzett javaikkal. A Fösvényesség nevet viselő uraság bizony annyira vidám vendég, hogy senkit sem hagy nyugton, egyfolytában kutat, hajt és üldöz, hogy az ember egyetlen percig sem élvezheti a vagyonát. Salamon király is rácsodálkozik erre, amikor így szól: „Nem szörnyű szerencsétlenség, hogy Isten az embernek pénzt és javakat, birtokot és alattvalókat ad bőséggel, mégsem adhat annyit, hogy az

elég legyen?” (Vö. Préd 5,9)³⁰⁵ Az embernek mindig attól kell félnie, amiatt kell reszketnie és aggódnia, hogyan fogja megtartani és megsokszorozni a vagyonát, hogy el ne veszítse, vagy ne legyen kevesebb, mindez pedig annyira rabul ejti, hogy nem tud hozzányúlni egyetlen tallérhoz sem örömmel. De ha valakinek olyan szíve van, amely meg tud elégedni, akkor megnyugvásra lel, és a mennyet is elnyeri. Ha valakinek azonban nagy vagyona van, de emellett fösvény is, annak e világon a tisztítótűz, a túlvilágon pedig a pokol tüzét kell elszenvednie, ahogy a közmondás is tartja: „Itt taligával, ott pedig egyetlen keréken kell utaznia.” Vagyis itt félnie és szorongania kell, ott pedig lélekben szenvednie.

Lásd, így munkálkodik Isten mindig azon, hogy igéje igaz maradjon. Senki nem üdvözl, és meg sem elégszik a keresztyényeken kívül, hiszen a többiek, ha mindenük megvan is, mégsem élnek jobban, sőt sohasem lesz igazán jó soruk, és mindig szegény koldusok maradnak, ha a szívükre tekintünk. Nem is viselik szívesen a szegénysorsot, és nem vágyakoznak az el nem múló, örök javak után, vagyis a mennyek országára. Inkább a világi javakkal fösvénykednek, de mégsem érik el, amit akarnak. Nem is lesznek Isten boldog gyermekei, hanem az ördög mártírjaiként kell mindörökké szenvedniük. Röviden szólva: nincs különbség az ajtó előtt álló koldus és egy telhetetlen ember között, aki telhetetlenségétől szenved, leszámítva azt, hogy előbbinek semmije sincs, és csupán egy darab kenyeret vetnek oda neki, hogy odébb menjen, a másiknak pedig minél több java van, annál kevésbé elégszik meg; ha felhalmozná magának a világ összes pénzét és javait, akkor sem lenne elégedett.

Ezért mondom, hogy ez a prédikáció nem segít a világon, és semmit sem ér el nála. Hiszen a világ megelégszik azzal, hogy a saját dolgai felől biztos legyen: nem akar hinni, hanem csak a saját szemével lát, és a kezével érint (vö. Jn 20,25). Azt vallja, hogy jobb ma egy veréb, mint holnap egy tűzok. Ezért engedi el Krisztust is, aki pedig senkit sem akar a hajánál fogva magához rángatni, hanem megbízható tanácsot ad azoknak, akik igénylik, és a legbizonyosabb ígéreteket tárja elének. Ha úgy akarod, akkor e világon béke és nyugalom lehet a szívedben, és a mennyben megkapod örökre mindazt, amire szívből vágyakozol. Ha nem ezt akarod, akkor csak békétlenkedj, és legyen részed örök szívfájdalomban és boldogtalanságban mind e világon, mind a mennyben. Hiszen láthatjuk és tapasztalhatjuk, hogy minden azon múlik, <311> ki képes megelégedni és elszakítani magát az időleges javaktól; mint például azok, akik ha csak egy falatka kenyeret kapnak is, Isten képes annyira betölteni a szívüket, hogy vidámabbak

³⁰⁵ MBT: „Aki szereti a pénzt, nem elégszik meg a pénzzel; sem a jövedelemmel az, aki szereti a vagyont. Ez is hiábavalóság!” (KG-ban Préd 5,10.)

és elégedettebbek, mint bármelyik fejedelem vagy király. Röviden összefoglalva: igazi úr és császár az, akinek nem kell aggodalmaskodnia, fáradoznia és szív-fájdalommal élnie.

Ez a lényege ennek a prédikációnak: aki e világon és a mennyben is meg akar elégedni, az tegyen róla, hogy ne legyen ily fősvény és törtető, hanem fogadja el azt és éljen azzal, amit Isten ad neki, és egye munkával szerzett kenyerét hit által. Ha így tesz, akkor már e földön övé a paradicsom és a mennyek országa, ahogy azt Szent Pál is mondja 1Tim 4,8-ban: „A kegyesség pedig mindenre hasznos, mert megvan benne a jelen és a jövő élet ígérete.”

4 „Boldogok, akik sírnak, mert ők megvigasztaltatnak.”

Ahogy Krisztus elkezdte prédikációját, melyben elítélte a zsidók tanítását és életét – de nemcsak az ő életüket és tanításukat, hanem az egész világét is, melyéhez képest még ezek a tanítások a legjobbak –, hiszen folyton abban az örületben leledzenek, hogy e világon javakat, dicsőséget és a Mammonukat birtokolják, tehát egyedül ennek megfelelően szolgálják Istent; úgy folytatja most is kipellengérezésüket, és szembe száll azzal, amit a legjobb, legboldogabb életnek tartanak a földön: mely képes hozzásegíteni őket ahhoz, hogy szép és kellemes napokat éljenek, és ne lássanak szükségét semmiben. Ahogy Zsolt 73,5 írja: „Nincs részük az emberek gyötrelmében, nem érik őket csapások, mint más embereket.” Hiszen a legnagyobb dolog, amire az emberek vágnak: öröm és gyönyör mindenféle bánat nélkül. Krisztus azonban fordít a dolgok állásán, hiszen rögtön mindezek ellentétét jelenti ki, és azokat nevezi boldognak, akik sírnak és szomorkodnak, így állítva szembe ezt az ígét a világ céljaival és gondolkodásmódjával. Hiszen a világ nehezen viseli el az éhséget, a bánatot, a dicstelenséget, a szégyent, az igazságtalanságot és az erőszakot; és épp azokat tartja boldogoknak, akiket mindezek nem érintenek.

Krisztus arra akar itt rámutatni, hogy lennie kell egy másik életnek is, mint amit az emberek keresnek, vagy amiről tudni akarnak, és egy kereszténynek számolnia kell azzal, hogy szomorkodni és búslakodni fog e világon. Aki pedig ezt nem akarja, az biztosan szép napokat fog megélni itt, és életét a saját akarata szerint fogja alakítani, de ezek után örök bánatban lesz része, ahogy azt Lk 6,25-ben is olvassuk: „Jaj nektek, akik nevettek és jókedvvel éltek itt, mert jajgatni és sírni fogtok.”³⁰⁶ Úgy járnak majd, mint a gazdag ember Lk 16,19-ben, aki „bíborba és patyolatba öltözött, és nap mint nap fényes lakomát rendezett”, és azt gondolta, igazi szent, aki kedves Isten előtt, mivel ilyen sok jót adott neki. Ám eközben

³⁰⁶ MBT: „Jaj, akik most nevettek, mert gyászolni és sírni fogtok!”

minden nap hagyta, hogy a gennyes sebekkel borított szegény Lázár az ajtaja előtt feküdjön, <312> éhségtől és bánattól gyötörtén, nagy nyomorúságban. De végül miféle ítéletet hall a pokol izzó hőségében? „Fiam, jusson eszedbe, hogy te megkaptad javadat életedben, éppen úgy, mint Lázár a rosszat. Ő most itt vigasztalódik, te pedig gyötrődsz.” (Lk 16,25) Lásd, ez az ige is erről szól: „Boldogok, akik sírnak, mert ők megvigasztaltatnak” (Mt 5,4), és csupán annyit mond: aki itt csak örömben és gyönyörben akar részesülni, az örökké sírni és jajgatni fog.

Ezt kérdezed: „Mit cselekedjünk hát? Mindnyájan el fogunk kárhozni, akik itt nevetünk, énekelünk, ugrándozunk, szép ruhákba öltözünk, eszünk és iszunk? Hiszen szentekről és királyokról is olvashatjuk, hogy örvendezve és jól éltek! Pál apostol pedig, aki csodálatra méltó szent ember volt, Fil 4,4-ben azt kívánja tőlünk, hogy mindig örvendezzünk, Róm 12,15-ben pedig így szól: »Örüljetek az örülőkkel,« és megfordítva: »sírjatok a sírókkal.« Lásd, úgy hangzik, mintha ezek ellentmondának egymásnak: mindig örülni és mégis együtt sírni és szomorkodni másokkal.” Azt felelem erre: Ahogyan már mondtam, hogy javakat birtokolni nem bűn és nem is tilos, éppen úgy örülni, jókat enni és inni sem bűn, sem nem kárhozatra méltó, ahogyan az sem, ha valakit tisztelet övez, és jó híre van; de akkor is boldognak kell lennem, ha mindezzel nem rendelkezem, vagy ha el kell veszítenem őket, és így szegénységet, nyomort, rágalmakat és üldözést kell elviselnem. Így van hát jelen mindkettő, és mindkettőnek jelen is kell lennie: a szomorúságnak és az örvendezésnek, az evésnek és az éhségnek, ahogy Pál is dicsekszik önmaga felől Fil 4,11–12-ben: „Megtanultam, hogy körülményeim között elégedett legyek. Tudok szűkölködni és tudok bővölködni is, egészen be vagyok avatva mindenbe, jóllakásba és éhezésbe, a bővölködésbe és a nélkülözésbe egyaránt.” Vagy 2Kor 6,8–10-ben: „Dicsőségben és gyalázatban, rossz hírben és jó hírben [...], mint halálra váltak, és íme, élők [...], mint szomorkodók, de mindig örvendezők.”

Az apostol itt hasonlóképpen szól, mint Krisztus a lelki szegényekről, akiket nem arról lehet felismerni, hogy nincs pénzük vagy saját vagyonuk, hanem arról, hogy nem küszködnek annak hajszolásával, és vigasztalásukat sem a vagyonban lelik meg, és nem is abban bizakodnak, mintha ezek jelentenék számukra a megnyert. A szomorkodás és a sírás is ehhez hasonlóan nem azt jelenti, hogy mások előtt lehajtott fejjel járunk, búbanatosán nézünk, és sohasem nevetünk, hanem azt, hogy vigaszunk nem abban rejlik, hogy e világon csak szép napokat élünk, és telezabáljuk magunkat, ahogy azt a világ is teszi. A világ nem lát messzebbre, csak hogy élete csupa öröm és gyönyör legyen, melyekben kedvét leli, nem is törődik semmi mással, és nem aggódik sem Isten, sem az emberek hogyléte miatt.

Ezért kellett sok nagyszerű és hatalmas embernek, királynak és más kiváló-

ságnak, akik keresztények voltak, szomorkodniuk és sírniuk, noha a világ szemében fenségesen éltek. Így panaszkodott Dávid is a zsoltárokból bánatáról és könnyeiről. <313> De még a mai időkre nézve is tudnék példákat felhozni nagy emberekről, urakról és fejedelmekről, akik a drága evangélium miatt kivették részüket a szenvedésből, és megtapasztalták mindezt, mint a most lezajlott augsburgi birodalmi gyűlésen is.³⁰⁷ Jóllehet bőségben éltek, fejedelmekhez méltón selyembe és aranyba öltöztek, nagyra becsülték őket, mintha folyton rózsákon járnának, mégis minden nap mérges kígyókon kellett taposniuk. Bár szívüket hallatlan bátorság, bizalom és alázat töltötte be, mégis oly sok szégyent, gonosz ármányt és alantas szavakat kellett elviselniük a gaz pápistáktól, akik abban lelték örömeiket és gyönyörüket, hogy a fejedelmek szívét megkeserítsék. Olyan odaadással tették mindezt, hogy szegény fejedelmeknek egyetlen boldog órájuk sem volt, mivel folyvást magukban őrlődtek, és mást sem tehettek, mint hogy Isten elé vitték panaszukat zokogás és könnyek közepette. Ezek az emberek már sejtik, mit jelent, hogy: „Boldogok, akik sírnak.” Így van ez akkor is, ha közben nem látszik rajtuk, mert másokkal esznek, isznak, nevetnek és viccelődnek, hogy elfelejtsék bánatukat. Nem szabad azt hinned, hogy a szomorúság csak azt jelenti, hogy valaki sír vagy úgy bög, mint a nők és a gyerekek; hiszen a legmélyebb szenvedés nem az, ami a szívből indul, és kicsordul a szemén át; hanem az, amikor a valódi csapások a szívet támadják és találják el úgy, hogy képtelenek vagyunk sírni, és senkinek sem panaszkodhatunk.

Éppen ezért nem ritka vendég a keresztényeknél a szomorúság és a sírás, még ha ez külsőleg nem is észrevehető. Akkor sem ritka a szomorúság, amikor örvendezni szeretnének Krisztusban, látható módon is, amennyire lehet. Mindez azért van, mert ha minden nap körülnéznek a világban, akkor az ő szívük is érzi a sok gonoszságot, a bűnre való hajlamot, Isten és az ige megvetését és káromlását, azt a sok nyomorúságot és szerencsétlenséget, melyet mind az ördög okoz és tervel ki a világi és egyházi felsőbbbségben. Emiatt nem sok jó gondolatuk támad, és lelki örömük sem teljes. Ha tehát mindig ezt kell látniuk, és nem vájhatják ki a saját szemüket, akkor egyetlen pillanatra sem lehetnek vidámak. Éppen elég rosszat látnak közelebről, mivel sokkal több rossz történik annál, mint ahogy szeretnék.

Légy tehát kereszténnyé, és akkor biztosan megtanulod, mit jelent a szomorkodás és a sírás. Ha már nem bírod tovább, akkor végy feleséget, állapodj meg, növekedj a hitben, hogy szeresd és cselekedd az Úr igéjét, és aszerint járd, amit hivatásod szerint Isten parancsol neked! Aztán hamarosan megtapasztalhatod, hogy sem a szomszédságban, sem a saját házában nem úgy fognak menni a

³⁰⁷ 1530 nyarán. Vö. LVM 7: 513–558; Ágostai hitvallás 103–143.

dolgok, ahogy szeretnéd, és mindenhol csak akadályokba ütközöl olyannyira, hogy épp elég szenvedésben lesz részed ahhoz, hogy fájjon a szíved. Különösen a kedves igehirdetőknek kell megtanulniuk, és naponként gyakorolniuk magukat abban, hogy mindenhol irigységgel, gyűlölettel, megaláztatással, gúnnyal, hálátlansággal, megvetéssel és szitkokkal kell találkozniuk. <314> Ráadásul magukban kell őrlődniük, hogy szívüket és lelküket tör járja át (vö. Lk 2,35), és szüntelenül csak gyötrődjenek.

A világ azonban nem kér az efféle szomorúságból és bánatból, ezért olyan hivatalokra és olyan életre pályázik, ahol kellemes napokat él meg, és nem kell senkitől és semmitől sem szenvednie. Éppen ilyen volt a szerzetesek és a plébánosok hivatala is. Hiszen nem szenvedhetik, hogy Istentől kapott hivatásuk során másoknak kell szolgálniuk gondok, fáradozás és munka közepette, és ezért semmi mást, mint hálátlanságot, megvetést és egyéb aljas cselekedeteket kapnak jutalmul. Ezért ha nem úgy mennek a dolgok, ahogy ők akarják, és egymást is savanyú arccal méregetik, akkor csak arra képesek, hogy öklükkel csapkodva, dühükben káromkodva nagy zajt csapjanak, mert azonnal javakat és dicsőséget akarnak, és igájukba hajtani az országot és az embereket. De Isten úgy intézi, hogy mégse legyen annyira könnyű dolguk, hogy még csak szenvedniük se kelljen. Éppen a szenvedés a bérük, mivel nem szeretnek kínlódni. Sőt haragjukkal és türelmetlenségükkel kétszeresen megnehezítik a saját dolgukat, és így még csak vigaszuk sem lesz, mi több, a lelkiismeretük sem lehet tiszta. A keresztényeknek ezzel szemben nagy előnyük van, mert bár szenvedésben van részük, mégis megvigasztaltatnak, és mind e világon, mind pedig az eljövendőben boldogok lesznek.

Ha tehát valaki nem akar a világ gyermekei közé tartozni, hanem a keresztényekkel akar közösséget vállalni, akkor ő is azok közé fog számláltatni, akik sóhajtoznak és bánkódnak, hogy ő is megvigasztaltasson ezen ígéret szerint. Erre találhatunk példát Ezékiel próféta könyvében (Ez 9,1–6), amikor Isten elküldött hat veszedelmet hozó fegyverest Jeruzsálem ellen. De az egyiknek közülük írószerszámot adott, hogy menjen át vele a városon, és írjon egy jelet mindazok homlokára, akik a város bűnei miatt olyannyira sírtak és bánkódtak, hogy belesajdult a szívük is a gonosz látványba. Akit megjelöltek, az életben maradhatott, a többieket pedig agyonütötték. Lásd, az a keresztények előnye, hogy habár csak bánatot és nyomorúságot kell megélniük a világon, végül mégis ez lesz az osztályrészük. Amikor a világ a legbiztosabb önmagában, és csak örömet él meg, fordul a kocka, és hirtelen eléri a balsors, a szerencsétlenség pedig oly sokáig tart, hogy bele kell pusztulnia. A szomorkodók pedig úgy menekülnek meg, mint ahogy Isten a kedves Lótót is kimentette Szodomából, akit szíve mélyéig egészen meggyötört a városlakók bűnös élete, ahogy azt Szent Péter is elmondja

(2Pt 2,8). Hadd nevéssen hát most a világ, hadd éljen és zabáljon kedvére! Bár ma szomorúságban van részed és nagy a bánatod, szenvedd csak el mindezt, és tartsd magad ehhez a példához, vagyis legyen tetszésedre, vigasztald magad általa, és légy láthatólag is olyan vidám, amennyire csak lehet!

Hiszen akik sírnak, azok majd örülni fognak, ha eljön az ideje, <315> hogy ne merüljenek el egészen a szomorúságban. Krisztus is azért mondja ezeket a szavakat, és azért tesz ígéretet, hogy ne csüggedjenek el szenvedéseik közepette, és ne hunyjon ki egészen szívbéli örömük, hanem elegyítsék bánatukat ezzel a vigasztalással és menedékkal. Ha viszont soha nem lenne részük vigaszban és örömben, akkor biztosan elszáradnának a vágyakozásban. Egyetlen ember sem képes csupa szomorúságot elviselni, mert kiszívja a testünkből az erőt és a nedveket, ahogy azt a bölcs is mondja: „Sokat megöl a gond, a hasztalan bánat.”³⁰⁸ (JSirá 30,23; SzIT) Vagy: „A vidám szív a legjobb orvosság, a bánatos lélek pedig a csontokat is kiszáraitja.” (Péld 17,22) Nem szabad tehát csupán a bánatnak engednünk, hanem arra is rá kell vennünk magunkat, és gyakorolnunk is kell magunkat abban, hogy olykor megörvendeztessük magunkat, amivel lehet, vagy legalább enyhítsük kissé és felejtjük a bánatot.

Krisztus sem akarja, hogy csak szomorúságban és bánatban legyen részünk, hanem azoktól akar óvni minket, akik menekülnek a bánat elől, csak kellemes napokat akarnak megélni, és vigaszukat egyedül e világban keresik. Keresztény követőit pedig arra akarja megtanítani, hogy tudják, ha rosszul megy soruk és szomorúak, akkor az Istennek tetsző, és nekik is el kell fogadniuk: ne káromolják őt, ne dühöngjenek és kétségeskedjenek, mintha attól félnének, hogy Isten már soha többé nem akar hozzájuk kegyelmes lenni. Ha eljönnek a szomorú idők, akkor a keserű italt mézzel és cukorral kell elegyíteni, hogy enyhítsük az ízét. Ez a méz és cukor pedig nem más, mint Isten ígérete, mely azt mondja, hogy a bánat Istennek tetsző, és boldogoknak mondja, sőt már e világon is vigasztalja azokat, akik ott majd megszabadulnak az összes bánattól (vö. Jel 21,4).

Éljen hát nyugodtan tovább az egész világ mindazokkal együtt, akik bánatot okoznak nekünk, az ördög nevében! Mi pedig énekeljük e dalt, és legyünk boldogok Isten és Krisztus nevében! Hiszen nem úgy történnek majd a dolgok, ahogy ők szeretnék, még akkor sem, ha most a mi boldogtalanságunk miatt örvendeznek, és rengeteg bánatot is okoznak nekünk. Mégis bátorodjunk fel, és érzük meg azt, amikor nekik végül jajgatniuk és sírniuk kell, míg mi vigasztaltatunk és örvendezünk.

³⁰⁸ MBT: „sokakat tönkretett a bánat”.

5 „Boldogok a szelídek, mert ők öröklék a földet.”

Ez a rész az első kijelentésre épül, ahol Krisztus azt mondta: „Boldogok a lelki szegények.” stb. Hiszen először mennyországot és örök javakat ígér, most pedig ígéretet tesz e mulandó életre és javakra vonatkozóan itt a földön.

De hogyan férhet össze egymással a szegénység és az ország birtoklása? Azt hiszem, az ígéhirdető elfeledkezett arról, amit elkezdett. Mivel már birtokoljuk az országot és a javakat, nem lehetünk szegények. Csakhogy az ország birtoklása ebben az ígében azt jelenti: itt a földön mindenféle javakkal rendelkezni, de nem olyan mértékben, hogy valaki egy egész országot birtokol, hiszen akkor Istennek még sok más világot kellene teremtenie; hanem azokat a javakat birtokoljuk, melyeket Isten adott nekünk: feleséget, gyermekeket, jószágot, házat és birtokot, emellett pedig azt is, hogy megmaradhassunk abban az országban, ahol élünk, és így élvezhessük is javainkat, ahogy azt az Írásban is láthatjuk. Például a 37. zsoltárban többször azt találjuk: „Várjad az Urat [...], <316> hogy örököld a földet.” (Zsolt 37,34; KG) Vagy: „Akiket megáld az Úr, öröklék a földet” (Zsolt 37,22) stb. Krisztus itt saját maga magyarázza meg azt, amiről korábban beszélt, hogy mit jelent lelki szegénynek lenni: vagyis nem kell koldussá lennünk, sem a pénzt és a javakat elvetnünk, hiszen azt akarja, hogy az országban lakjunk, és itt is maradjunk, ahol javainkkal élünk, ahogyan hallani fogjuk ezután.

Mit is jelent a szelídség? Ha erről van szó, feltétlenül tudnod kell azt is, hogy Krisztus itt nem a felsőbbbségről vagy annak hivataláról beszél, mivel neki nem az a feladata, hogy szelíd legyen – abban az értelemben, amit magyarán szelídségnek nevezünk –, hanem azt a kardot kell forgatnia, mellyel a bűnösöket sújtja, haragja és bosszúja pedig Isten haragját és bosszúját testesíti meg. Krisztus azt mondja el, hogyan kell minden egyes embernek viselkednie másokkal, amikor nem gyakorolják a hivatalukat. Az apákhoz és anyákhoz szól, akik éppen nem gyakorolják magukat hivatalukban gyermekeik felett, vagyis amikor azokkal kerülnek kapcsolatba, akik nem a gyermekeik, tehát felebarátaikkal és más emberekkel. Bizony, már sokszor beszéltem arról, hogy határozottan el kell különíteni egymástól a személyt és a hivatalát. Milyen más az az ember, akit Hansnak vagy Martinnak hívnak, mint az, akit választófejedelemnek vagy doktornak és ígéhirdetőnek neveznek!

Ilyenkor bizony két különböző személy van jelen egyetlen emberben. Ezek közül az egyik az, akinek születünk és teremtetünk, melynek alapján mindnyájan egyenlők vagyunk: férfi, nő, gyermek, fiatal, idős stb. Ám ha már megszülettünk, akkor Isten egy másik személyiséggel is felruház minket: téged gyermekké tesz, engem apává, valakit úrrá, másokat szolgálává, ezt fejedelemmé, amazt pedig polgárrá, és így tovább. Ez azt jelenti, hogy egy isteni személyt, aki Istentől rendelt hivatalt lát

el, és méltóságában tündököl, nem egyszerűen Hansnak vagy Klausnak neveznek, hanem Szászország fejedelmének vagy atyának és úrnak. Krisztus minderről itt semmit sem szól, hanem hagyja, hadd járjanak az emberek továbbra is hivatalukban, ahogy azt ő elrendelte. Itt bizony az egyszerű, természetes személyről beszél, vagyis arról, hogyan kell minden egyes személynek viselkednie másokkal.

Ezért, ha hivatalunkat és felsőbbbségünket gyakoroljuk, keménynek, haragosnak és szigorúnak kell lennünk, sőt még büntetést is ki kell rónunk stb. Hiszen hivatalunkban azt kell cselekednünk, amit Isten bízott ránk saját végzése szerint. Ám ha valaki éppen nem a hivatalát látja el, akkor meg kell tanulnia, hogy mindenivel szelíd legyen. Ez azt jelenti, hogy nem viselkedhetek felebaráttal szemben esztelenül, gyűlölettel telve vagy bosszúvágytól lihegve, vagyis nem követhetem a Húbele Balázsok példáját, akik semmit sem képesek eltérni vagy elfogadni, hanem inkább lerombolnák a hegyeket, és átültetnék az erdőt. Ők olyanok, akik senkit sem akarnak meghallgatni és megérteni, sőt még dühöngenek és erőszakoskodnak is felebarátjukkal. Bizony, másra sem tudnak gondolni, csak arra, hogyan vágjanak vissza és hogyan álljanak bosszút. A felsőbbbségnek azonban nem tilos, <317> hogy Isten nevében büntessen vagy bosszút álljon, arra viszont nem kap engedélyt, hogy bíróként, polgármesterként, úrként vagy fejedelemtént mint gonosztevő lépjen fel, és ilyen módon egybeolvassza a benne lévő két személyt, miközben saját céljait szolgálva hatalmi túlkapásokat követ el irigységből, gyűlöletből vagy ellenséges érzületről vezérelve – ahogy az gyakran megesik –, hivatalának és jogainak köpönyege alá rejtőzve. Ezek a szavak megakadályozzák, hogy felebarátaink bármit elkövessenek ellenünk a felsőbbbség leple alatt.

Különösen a zsidókhöz beszél itt Krisztus, ahogy kezdte is, mivel ők szigorúan ragaszkodtak ahhoz a nézethez, mely szerint nem szabad semmit sem elszenvedniük a pogányoktól és az idegenektől, és tettek is arról, hogy megbosszulják magukat. Mindezek igazolásához pedig Mózes szavait használták fel, mint ahogy az például 5Móz 28,13-ban is meg van írva: „Elsővé tesz téged az Úr, nem utolsóvá, mindig fölül leszel, és nem alul” stb. Ez az ige egyébként igaz is. De csak akkor van ez jól, ha maga Isten teljesíti be. Hiszen nagyban más az, amikor Isten parancsol, és így szól: „Véghez akarom vinni”, mint az, amikor mi magunk cselekszünk Isten parancsa nélkül. Amit Isten mond, annak meg kell történnie. Amit mi mondunk, az csak akkor teljesül, ha lehetőség van rá, vagy még csak meg sem történik. Ezért nem lényeges, hogy te cselekedni akarsz, amikor Isten akarja véghezvinni azt, és nem szabad arra várnod, hogy parancsot adjon neked, mégis el kell fogadnod az efféle ígéreteket, és vigasztalnod kell velük magad.

Lásd, az efféle bolond szenteket ostorozza itt Krisztus, akik mindnyájan azt hiszik, hogy az egész világ urai, és arra is joguk van, hogy semmit se tűrjenek

el. Ezért viaskodnak hangos szavakkal, csak tombolnak és erőszakoskodnak, hogy megvédjék javaikat. Krisztus viszont arra tanít, hogy aki javait, házát és gazdaságát békében akarja igazgatni és birtokolni, annak szelíden kell lennie, hogy a józan ész segítségével gondoskodhasson róluk, és elszenvedhesse mindazt, amit elszenvedni képes. Hiszen mindenképpen sor fog kerülni arra, hogy a felebarátod támadást intéz ellened, akár Isten akaratából, akár saját magától. Ha mindez Isten akaratából történik, akkor csak magadnak ártasz azzal, ha nem tudsz vagy nem akarsz béketűrő lenni. Ha viszont felebarátod a saját feje után megy, akkor csak magadra haragítod azzal, ha ellenséges szándékkal dühöngsz ellene, ő pedig csak nevet rajtad, és egyre inkább kedvet kap ahhoz, hogy minél több kárt okozva feldühítsen téged olyannyira, hogy békét ne lelj, és javaidat se tudd nyugodtan élvezni.

Válaszd hát a következő két dolog közül azt, amelyiket akarod: vagy szelíden és türelmesen élsz az emberek között, és békében, jó lelkiismerettel megtartod azt, ami a tiéd; vagy pedig hangos düh és tombolás közepette elveszíted javaidat, és békét sem lelsz. Hiszen a következő ígéretet kaptuk: a szelídek öröklík a földet. De nézd csak azokat a fura fickókat, akik továbbra is a javakért vagy egyéb dolgokért veszekednek, és senkinek sem engednek, hanem mindent felforgatnak céljaik eléréseért, <318> még akkor is, ha háborgásuk során elveszítik mindazt, amit meg szeretnének kapni, és végül el is veszítik földjüket, embereiket, házukat és gazdaságukat. Emellett másra sem tesznek szert, mint békétlenségre és rossz lelkiismeretre. Minderre Isten is áldását adja, amikor így szól: „Ne legyetek hát szelídek, hogy meg ne tarthassátok a drága földet, és egyetlen falatot se élvezhessetek békével!” Ha azonban igaz módon és békében akarsz élni, akkor hadd főjön felebarátod saját erőszakosságának levében haláláig kedvére! Ha nem így teszel, akkor a legnagyobb szívességet teszed az ördögnek azzal, hogy saját életedet megkeserítve ellenségesen mérgelődsz és hadakozol felebarátoddal. Ha van illetékes felsőbbség, akkor jelentsd neki az esetet, hogy kivizsgálhassa! Hiszen az a feladata, hogy ne engedje meg az ártatlanok elnyomását. Isten is arra fog ügyelni, hogy ígéje és rendelése megmaradjon, és te is birtokold ígérete szerint a földet. Így lesz békességed, és Isten is megáld, felebarátodnak viszont sosem lesz nyugalma, ezenfelül pedig elnyeri Isten haragját és átkát.

Senki sem fogadja be azonban ezt a prédikációt a keresztyényeken kívül, mert ők hiszik és tudják, hogy kincsük van a mennyben, mely biztosan az övék, és senki el nem veheti tőlük. Ezért birtokolnak elegendő javakat már ezen a világon még akkor is, ha ládáik és zsebeik nem roskadoznak az aranytól. Mivel pedig már tudod ezt, miért hagynád, hogy megfosszanak örömödtől, vagy miért okoznál békétlenséget saját magadnak, hogy elvételesen tőled egy ilyen csodás áldás?

Lásd tehát, hogy e három igében milyen gazdag három ígértet rejlik. Aki keresztény, az elégséges javakkal fog rendelkezni mind e világon, mind pedig az eljövendőben, még akkor is, ha itt sokat kell szenvednie mind szívében, mind pedig külsőképpen. A világ gyermekei viszont nem nyerik el a mennyországot, de világi javaikat sem tarthatják meg, vagy élvezhetik békében, mert nem akarják elszenvetni sem a szegénységet, sem a bánatot vagy az erőszakot. Tovább is olvashatsz még erről a 37. zsoltárban, amely nagyszerűen kifejti ezt az igehelyet, amikor részletesen leírja, hogyan birtokolják a szelídek a földet, az istenteleneket pedig ki kell irtani.

6 „Boldogok, akik éheznek és szomjaznak az igazságra, mert ők megelégtettek.”

Igazság alatt itt nem a keresztények legfőbb igazságát kell értenünk, mely által az ember igaz és kedves lesz Isten előtt. Hiszen már említettem, hogy ez a nyolc ige nem más, mint tanítás a keresztény ember gyümölcseiről, vagyis jó cselekedeteiről, melyeket szükségképpen megelőz a hit. A hit olyan mint egy fa: a keresztény ember igazságának és üdvösségének teljessége, mely mindennemű cselekedet és érdem nélkül való, melyből aztán azoknak kell következniük. Értsd meg tehát, hogy mi a külsődleges igazság, ahogyan egymással szemben viselkedünk, hiszen erről van itt szó. E szavak jelentése röviden és egyszerűen szólva: igazságra törekvő és boldog ember az, aki minden erejével azon van, hogy mindenki javát szolgálja és mindenkivel igazságosan járjon el, szóval és cselekedettel, tanáccsal és tettel segítve és támogatva őket.

<319> Ez is nagyon értékes igehely, mely olyan sok jó cselekedetet foglal magában, hogy e téren párját ritkítja. Meg is érdemel hát egy kézzelfogható magyarázatot: ha egy igehirdető fel akarja tártani ennek az igének az értelmét, akkor azon kell fáradoznia, hogy mindenkit segítsen és okos tanácsokkal lásson el hivatásával kapcsolatban, hogy jól végezhesse a dolgát. Ha viszont valahol hiányt lát ebben, és nem jól végzik a munkát, akkor ott kell teremnie, hogy intsen, fenyítsen és jobbitson minden eszközzel. Mindez azt is jelenti, hogy igehirdetőként hiba nélkül végezzem a hivatásom, és másokat is erre készítsek a saját hivatásukban, hogy kövessék tanításomat, és a prédikáció szerint éljenek, vagyis mindkét oldalon megfelelően működjenek a dolgok. Ahol ilyen embereket találunk, akik befogadják és komolyan veszik ezt az ígét, vagyis igazságot akarnak cselekedni, és igaznak szeretnének találtatni, akkor bizony ők azok, akik éheznek és szomjaznak az igazságot. Ha így állnának a dolgok, akkor valóban nem lenne több alávalóság és igaztalanság, hanem igazsággal és üdvösséggel volna tele a földkerekség. Hiszen mi mást jelent igazságot cselekedni e világon, mint azt, hogy mindenki fogytatko-

zás nélkül tölti be hivatalát, amivel tartozik? Ezt fejt ki a társadalmi rendekkel kapcsolatos jog, a férfiak és nők joga, a gyermekek joga, a szolgák és szolgálók joga, mely a háznépre vonatkozik. Az ország népére pedig a polgárjog, illetve a tartományi jog vonatkozik. Ezekben benne foglaltatik, hogyan kell gondoskodni másokról, és hogyan kell irányítani őket. De arról is szó van benne, hogyan kell hivatalunkat szorgalmasan, gondosan és hűséggel ellátnunk, és azt is említik, miként kell szolgálunk és engedelmeskednünk: önszántunkból és hűséggel.

Krisztus nem véletlenül használja itt ezeket a szavakat: szomjazni és éhezni az igazságra. Arra akar rámutatni ezzel, hogy nagy komolysággal, vágyakozással, buzgalommal és – ami ettől elválaszthatatlan – nem lankadó szorgalommal törekedjünk az igazságra, hiszen ahol nincs meg ez az éhség és szomjúság, ott semmi sem lesz az egészségből. Ennek oka a következő: nagyon sok és hatalmas akadály áll előttünk, egyrészt az ördög révén, aki mindig az utunkba kerül és megnehezíti a dolgunk, másrészt a világ és gyermekei révén, akik olyan gonoszak, hogy egyetlen igaz embert sem tűrnek meg, aki igazságot cselekszik, és másokat is erre indítana. Inkább válogatott csapásokkal kínozzák őket, hogy végül belefáradunk mindebbe, és elmegy a kedvünk az egésztől. Hiszen nagyon fáj, ha látnunk kell, milyen rosszul mennek a dolgok, és ezen kívül még a sok jótett sem hoz mást a fejünkre, csak hálátlanságot, megvetést, gyűlöletet és üldözést. Éppen ezért futott el sok ember a sivatagba, és lett szerzetessé, mert megcsömörlöttek a sok ocsmányságtól, és végül olyannyira elkeseredtek, hogy elmenekültek az emberek elől. Valóban egyre inkább igaznak bizonyul a következő szólás: „A kétségbeesés tesz szerzetessé.” Ez kétféleképpen történhet: vagy úgy, hogy attól félünk, nem lesz elég táplálékunk, és a gyomrunk miatt rohanunk a kolostorba, ahogy ezt a többség is tette. A másik lehetőség pedig az, hogy teljesen kétségbeesünk a világ miatt, és már nem hiszünk abban, hogy ott igazak maradhatunk és másokon segíthetünk.

<320> Ám ez nem jelenti az igazság éhezését és szomjazását. Mert ha valaki úgy akar ígét hirdetni vagy másokat kormányozni, hogy könnyen türelmetlenné és fáradttá válik, és hagyja, hogy kikergessék a világból, akkor bajosan segít az embereken. Nem arról van itt szó, hogy kússzunk egy eldugott helyre vagy a sivatagig, hanem inkább arról, hogy fuss ki a rejtett zugból, és nyújtsd oda minden tagodat, sőt add át az egész testedet, és küzdj minden képességeddel és erőddel! Olyan emberekre van itt szükség, akik felveszik a kesztyűt, és nem hagyják, hogy a világ hálátlansága vagy gonoszsága megrémítse és legyőzze őket, hanem inkább folyvást küzdenek és kitartanak annyira, amennyire az erejükből telik. Röviden összefoglalva: az igazság éhezéséhez és szomjazásához az kell, hogy szüntelenül küzdjünk, és sose teljünk be, de arra se figyeljünk, ami akadályozhat minket abban, hogy követeljünk és el is nyerjük az igazságot. Ha valaki nem is képes

igazzá tenni a világot, azért csak tegye azt, amire képes. Elég az, ha megtette a magáét, és másokon segített, még ha egy vagy két emberről van is szó. Ha a többiek nem akarják követni a példáját, akkor hadd menjenek csak Isten hírével! Nem szabad a gonoszok miatt elmenekülnünk, hanem így kell gondolkodnunk: „Nem az ő kedvükért kezdtem bele, és nem is fogom az ő kedvükért abbahagyni. Talán idővel többen is lehetnek, vagy akár meg is fogyatkozhatnak, és néhányan esetleg meg is javulnak.”

Hiszen ebben az ígében vigasztaló és biztos ígéretet kaptál, mely által Krisztus vonzza az övéit, és azzal biztatja őket, hogy aki így éhezik és szomjazik az igazságra, az meg is elégtételt kap: éhségük és szomjuk miatt bőségesen kárpótolva lesznek, hiszen nem hiába dolgoztak, mert végül munkájuk révén létrejön egy kicsiny nyáj, akiknek jól lesz soruk, de nem csupán e világon, hanem inkább az eljövendőben. Mert ott majd nyilvánvaló lesz, hogy szorgalmuk és állandó kitartásuk által milyen gyümölcsöket teremtek, még akkor is, ha itt és most nem úgy mennek a dolgok, ahogy szeretnék, és emiatt kételkednek. Ilyen gyümölcs, ha egy igaz igehirdető sok lelket mentett ki az ördög karmai közül és juttatott üdvösségre, vagy ha egy igaz és hű uralkodó sok országon és emberen segített, akik erről majd tanúságot tesznek, és az egész világ színe előtt dicsérik őt.

Ennek szöges ellentétét képviselik a hamis szentek, akik nagy szentségükben kerülnek a világot, és a sivatagba menekülnek, vagy eldugott helyekre veszik be magukat. Mindezt pedig azért teszik, hogy felülemelkedjenek a sok fáradságon és bánaton, amit egyébként el kellene viselniük, továbbá hogy ne kelljen semmi olyat elszenvedniük, ami a világban szokványos. Arra nem is gondolnak, hogy segíteniük kellene másokat, vagy netán tanáccsal kellene ellátniuk felebarátaikat. Az sem fordul meg a fejükben, hogy szükséges lenne okítaniuk, inteniük, büntetniük és jobbitaniuk másokat, vagy hogy legalább Istenhez könyörögjenek és sóhajtozzanak másokért. Bizony valóban undorodnak mindettől, és nagyon fájna nekik, <321> ha mások igazak lennének! Azt akarják, hogy egyedül őket tartsák szentnek, mert akkor annak, aki üdvözülni szeretne, tőlük kellene megvásárolnia érdemeiket és jó cselekedeteiket. Röviden szólva annyira telve vannak igazsággal, hogy úgy néznek a többi szegény bűnösre, mint az a nagy szent farizeus Lk 18,11-ben, aki óriási önimádatában felemelte tekintetét, és hányingert kapott a szegény vámszedőtől, annyira kéjelgett abban, hogy körüludvarolja Istent, és még azért is hálát adott neki, hogy csak egyedül ő igaz, míg a többiek gonoszak.

Lásd hát, hogy az ilyenek a legkárosabb, gőgös és öntelt emberek, akik ellen Krisztus felemeli a szavát ebben az ígében. Abban gyönyörködnek, hogy mások nem igazak, holott sajnálniuk és segíteniük kellene őket, de másra sem képesek, mint megvetni, vádolni, elítélni és kárhozatni. Saját cselekedeteiken kívül

mindent bűnnek és tisztátalanságnak tartanak. Persze attól még az ördögnél is jobban óvják magukat, hogy odamenjenek egy szegény esendő bűnöshöz, és intsek vagy megjobbitsák őt. Ezért kell újra és újra hallaniuk, ahogy Krisztus azt kiáltja róluk Lk 6,25-ben: „Jaj nektek, akik most jóllaktatok, mert éhezni fogtok!” Mert ahogy meg fog elégtételt az, aki most éhezik és szomjazik, úgy fog az is örökké éhezni, aki most jóllakott, de mégsem dicsekedhet boldogan azzal, hogy bárkinek is segített, vagy valakit esetleg az igaz útra térített volna. Itt van tehát ennek az ígének a lényege, mely – ahogy már mondtam – sok jó cselekedetet tartalmaz, vagy inkább az összes jó cselekedetet magába foglalja, hogy mindenki helyesen éljen az emberek között. Továbbá segíti még az összes hivatás gyakorlását és a társadalom együttélését, ahogy arról már máshol többet szóltam.

7 „Boldogok az irgalmasok, mert ők irgalmasságot nyernek.”

Az irgalom is a hit édes gyümölcse, mely az előzőre épül, hiszen aki segít másokon, hogy jól menjenek a dolgaik, az maga is jóságos és irgalmas. Ez abban nyilvánul meg, hogy nem fog azonnal felfortyanni és dühöngeni, ha valami nem úgy alakul, ahogy ő szeretné, sőt még abban is reménykedik, hogy jobbra fordulnak a dolgok. Bizony az is a hamis szentség erényei közé tartozik, ha valakiben nincs együttérzés és irgalom a gyengék iránt, hanem csak a saját elképzeléseihez ragaszkodik, és ha valaki nem felel meg teljes mértékben azoknak, akkor csak dühöng és tombol. Erről beszél Szent Gergely is, amikor így szól: „*Vera iustitia compassionem habet, falsa indignationem.*” Vagyis: az igazi szent irgalmas és együttérző, míg az álszent csak dühöngeni és tombolni képes.³⁰⁹ Pedig az efféle igazságot is állítólag *pro zelo justitiae* cselekszik saját dicsekvésük alapján, magyarázva az igazságosság iránti buzgalomból és szeretetből.

Hiszen az álszentek az egész világon arra törekednek teljes erejükből, hogy saját akaratukat és dühüket kiéljék, <322> és mindezt ráadásul szépnek és helyénvalónak tűnő álca alatt teszik, mintha valóban csupán az igazság nevében járnának el. Idáig is csak gonoszságukat és árulásukat teljesítették ki az evangéliummal szemben, miközben arra hivatkoztak, hogy az igazságot védik, és kiirtják az eretnekséget. Úgy akarnak Isten szemében méltónak találtatni a mennyei koronára és az üdvösségre, hogy igazság utáni éhségükben és szomjukban üldözik, megfojtják és elégetik Isten szentjeit. Hiszen ők úgy akarják láttatni magukat, mintha még az igazi szenteknél is jobban éheznének és szomjaznának az igazságra. Ezért pedig olyan megtévesztően képmutatóskodnak, és olyan szép szavakat mondanak, hogy azt hiszik, magát Istent is megtéveszthetik.

³⁰⁹ Nagy Szent Gergely: *Homiliae 40 in Evangelia* II,34,2; PL 76: 1246.

A jó fát azonban gyümölcsseiről ismerjük meg (Mt 7,16–20). Hiszen nem támogatják sem a világi, sem az egyházi felsőbbbségek körein belül az igazságosság elterjedését, sőt senkit sem okítanak vagy térítenek a jó útra. Arról nem is szólva, hogy láthatólag bűnben élnek, és ha valaki bűneiket ostorozza vagy legalábbis nem dicsőíti, esetleg nem azt teszi, amit ők akarnak, akkor az az ember szükségképpen eretneknek bizonyul, és a poklok mélyén kell elkárhoznia. Lásd, kivétel nélkül ilyen az összes hamis szent! A saját szentségükről való meggyőződés olyan büszkévé teszi őket, hogy mindenkit lenéznék, és nincs meg szívükben a jóságnak vagy az irgalomnak még a szikrája sem. Éppen emiatt kell Krisztusnak figyelmeztetnie minket az ilyen gyalázatos szentekkel kapcsolatban, hogy mindenki alaposan nézzen körül, és lássa, hogyan kell segítenie felebarátjának saját képességei és hivatása által, irgalommal és megbocsátással. Mindezt azért kell így cselekednünk, hogy mások láthassák: igazságunk valóban tiszta szívből jön, és hogy ne kelljen később megbűnhődnünk saját haragunk vagy szeszélyeink miatt. Legyünk tehát igazak oly módon, hogy barátságosan és igaz szeretettel közeledünk azokhoz, akik jó útra akarnak térni, elhagyván a hamisságot, és viseljük alázattal bűneik és gyengeségeik terhét addig, amíg teljesen le nem vetik azokat! Ha viszont már minden lehetőt megpróbáltál, és még sincs semmi remény a javulásra, akkor hagyd őt a saját útját járni, és bízd azokra, akik megbüntethetik őt!

Irgalmasságot gyakorol egyrészt az, aki szívesen megbocsát a gyengéknek és a bűnösöknek. Másrészt úgy lehetünk irgalmasok, ha jót cselekszünk azokkal, akik külsőleg segítséget szenvednek, vagy a segítségünket igénylik. Ezeket nevezi az evangélista az irgalmasság cselekedeteinek Mt 25,35-ben. Ez az ige ismeretlen a gőgös zsidó szentek előtt is. Hiszen mellkasuk csak jéghideg kőszívet (vö. Ez 11,19) rejt, ahol a szeretet egyetlen vércseppje sem található, mely által másokon segíthetnének. De hiába keressük ott a bűnöket megbocsátó irgalmasságot is. Csak a saját gyomrukkal törődnek, miközben mások szinte éhhalált szenvednek. Bizony, a nyilvánosan vezeklők között több irgalmasságot találunk, mint ezekben a szentekben. Mindez abból következik, hogy mindig csak önmagukat dicsőítik és tartják igaznak, <323> mindenki mást semmibe vesznek és megvetnek, sőt azt hiszik, hogy az egész világnak csak őket kellene jóltartania és szolgálnia, míg ők senkinek sem tartoznak semmivel, hogy bárkit is szolgálniuk kellene.

Ezért megvetett ez a prédikáció és intés az efféle szentek között, és nem is talál más követőkre, mint akik korábban már hittek Krisztusban, és ragaszkodtak is hozzá. Akik nem tudnak saját életszentségükről, hanem az eddigi ígék szerint szegények, sírók, szelídek, és éheznek és szomjazzák az igazságot. Nem néznek le senkit, aki az útjukba kerül, hanem mindenki szükségén megpróbálnak se-

gíteni, és képesek szánalmat is érezni. Nekik szól a vigasztaló ígéret: „Áldottak vagytok ti, irgalmasok, mert csupa irgalmasságban részesültök mind ezen, mind pedig a következő világon, méghozzá olyan irgalmasságot nyertek, mely messze felülmúl minden emberi jótettet és könyörületet!” Hiszen a mi irgalmasságunk nem hasonlítható össze Isten könyörületességével, ahogy javaink sem mérhetőek a mennyei javakhoz. Mégis annyira Istennek tetsző a felebarátaink iránt tanúsított jó cselekedet, hogy egyetlen fityíngért százezer aranyat kapnánk, ha szükségét szenvednénk, egy korty vízért cserébe pedig miénk a mennyország ígérete.

Akit nem indít meg egy ilyen nagyszerű és vigasztaló ígéret, az lássa csak az ellenkezőjét, és halljon egy másfajta ítéletet: „Jaj az átkozott könyörteleneknek, mert rajtuk sem könyörülnek!” (Vö. Lk 6,24–26) Manapság tele van a világ az efféle emberekkel, találkozunk velük a nemesek, a polgárok és a parasztok között is. Ők olyan jelesül vétkeznek a drága evangélium ellen, hogy a szegény lelkészeknek és igehirdetőknek semmit sem adnak, sőt ahelyett, hogy segítenék őket, még folyton keserítik is az életüket, és úgy tesznek, mintha ki akarnák éheztetni őket, emellett pedig még a világból is szívesen kiűznék őket. Mindezt igen magabiztosan teszik, mert úgy gondolják, Isten majd csendben végignézi gaztetteiket, sőt még jóvá is hagyja azokat. Ám attól tartok, mindez egyszer majd visszahull a saját fejükre, és jön valaki, aki valóra váltja jövődölésemet – hiszen elégszer figyelmeztettem már őket –, és nagy kegyetlenséggel bánik majd velük, miközben elveszi tőlük jó hírüket, javaikat és még a pusztá életüket is! Így Isten ígéje igaznak bizonyul, miszerint: aki nem akar irgalmasságot gyakorolni, annak csupa haragban és megvetettségben lesz része, ahogy azt Szent Jakab is mondja: „Mert az ítélet irgalmatlan ahhoz, aki nem cselekedett irgalmasságot.” (Jak 2,13)

Ezért fogja maga Krisztus is az ilyen kegyetlenséget főbenjáró bűnnek tartani, mintha ellene követték volna el mindazt, amit mi kegyetlenségből tettünk, sőt ő maga fogja kárhoztatni a kegyetleneket: „Menjetelek előlem, átkozottak, [...] az örök tűzre. Mert éheztem, és nem adtatok ennem, szomjaztam, és nem adtatok innom” stb. (Mt 25,41–42) Krisztus csupa kegyelemből és irgalmasságból figyelmeztet és int minket arra, hogy aki nem akar irgalmas lenni, az átkot és örök kárhozatot von a saját fejére. <324> Emlékezz hát a gazdag emberre Lk 16,19-ben, aki bár minden nap látta, hogy a szegény, gennyes sebekkel borított Lázár ott fekszik az ajtaja előtt, mégsem cselekedett vele annyi irgalmasságot sem, hogy adott volna neki egy köteg szalmát, vagy éppen neki adta volna a morzsákat az asztala alól. Ám nézd csak, hogyan bűnhődött meg: a pokolban százezer aranyat is adott volna azért, hogy Lázár vízbe mártsa az ujját, és hűsítse vele a nyelvét!

8 „Boldogok a tiszta szívűek, mert ők meglátják az Istent.”

Ez az ige kissé óvatosan és nem könnyen érthető módon szól hozzánk, mivel szívünk és értelmünk durva és testi; még az állítólag legképzettebb szofisták előtt is rejtett ennek az igének a jelentése, hiszen egyikük sem képes megmondani, mit jelent az, hogy valakinek tiszta a szíve, arról pedig még kevésbé tudnak, mit jelent meglátni Istent. Ezért csak ábrándjaikkal és üres gondolataikkal járják körül azokat a dolgokat, melyekről ők maguk soha semmilyen tapasztalatot sem szereztek.

Ezért szükséges ezeket a szavakat az Írás fényében szemlélni, és helyes értelmezésüket elsajátítani. Az álmodozók azt hirdették, hogy annak van tiszta szíve, aki az emberek elől egy zugba, kolostorba vagy sivatagba menekül, nem gondol a világra, világi dolgokkal sem törődik, hanem csupán a mennyei gondolatokkal bíbelődik. Ezzel a légből kapott tanítással nemcsak hirdetői tették bolonddá magukat, hanem önmagukon kívül még másokat is megbolondítottak, sőt veszélyes tévelygésbe kevertek, arról nem is szólva, hogy kártékony és gyilkos tevékenységük során tisztátalannak nyilvánították azokat a hivatalokat, melyeket maga Isten rendelt el, és a világ számára is hasznosak.

Az Írás viszont azt tanítja a tiszta szívről és gondolatokról, hogy azok nem állnak szemben azzal, ha valaki házasságot köt, és felesége meg gyermekei vannak, akiket szeret, akikről gondoskodik, és elvégzi azt a munkát, ami ezzel jár. Hiszen mindezt Isten parancsolta meg! Amit viszont maga Isten rendelt el, az nem lehet tisztátalan, sőt az maga a tisztaság, mely által meglátjuk az Istent. Tehát ha egy bíró ellátja hivatalát, és eközben halálra ítél egy gonosztevőt, akkor az Isten hivatala és munkája, nem pedig az övé. Emiatt végez szent és tiszta munkát – főleg ha keresztény –, amit nem is tudna végrehajtani, ha nem volna már tiszta a szíve. Tehát tiszta munkára és tiszta szívre akadunk ott is, ahol a szolga vagy szolgáló éppen piszkos munkát végez: talán ganajoz, fürdeti a gyermekeket, vagy takarít. Ezért tévelygünk szégyenletes módon, ha megvetjük a Tízparancsolatban felsorolt rendeket, és annál ragyogóbb cselekedetek után ácsingózunk. Éppen úgy gondolkodunk ilyenkor, mintha azt hinnénk, Istennek nem volt elég tiszta a szeme vagy a szája, esetleg a szíve vagy a keze, amikor megalkotta a férfit és a nőt. Hogyan lennének képesek ezek a cselekedetek vagy gondolatok tisztátalan szívet teremni? Ám akik megvetik Isten szavát, és folyvást csak a külső álca és ragyogás szerint ítélik meg a tisztaság cselekedeteit, vaknak és bolondnak fognak bizonyulni, és bár saját szárnyaló gondolataikkal és útjaikkal <325> az ég felé kapaszkodnak és Isten után tapogatóznak, az a szerencsétlenség éri őket, hogy kitörik a nyakuk.

Értsük jól tehát, mit nevez Krisztus tiszta szívnek! Jegyezzük meg azt is, hogy ez a prédikáció leginkább és legélesebben a zsidók ellen irányul. Hiszen semmit

sem akartak elszenvedni, hanem inkább csupa kellemes napot, gyönyört és örömet kerestek, nem akartak éhezni és igazul élni sem, hanem mindig jól szerettek volna lakni, és ők akartak egyedül igazak lenni az egész világon. Mindemellett szívük szerint mindenkit elítéltek és meg is vetettek. Abban mutatkozott meg szent voltuk, hogy külsődlegesen kellett tisztának lenniük, testük, bőrük, hajuk, ruháik és ételeik által olyannyira, hogy még a ruhájuk sem lehetett foltos. Ha pedig valaki megérintett egy dögöt, vagy kiütés, esetleg heg volt a testén, nem volt szabad emberek közé mennie, ezt tartották tisztaságnak. Ám Jézus szerint mindezzel nem értünk a dolgok végére. Ő inkább azokat dicséri, akik arra törekednek, hogy a szívük legyen tiszta, ahogy azt Mt 23,25.27-ben is olvashatjuk: „Megtisztítjátok a pohár és a tál külsejét, belül pedig tele van rablásvággyal és féktelenséggel.” Aztán: „Hasonlók vagytok a meszelt sírokhoz, amelyek kívülről szépnek látszanak, de belül tele vannak halottak csontjaival és mindenféle tisztátalansággal.” Éppen így járnak el a mi egyházi vezetőink is, akik láthatóan szép, tiszta életet élnek, és mindnyájan ájtatos tekintettel és külsővel mennek a templomba, hogy az ember szinte örömmel nézi őket, és nevetni támad kedve. Ám Krisztus nem efféle tisztaságot kér tőlünk, hanem azt akarja, hogy a szívünk legyen tiszta, még akkor is, ha külsőnkben egy hamuvödörre hasonlítunk a konyhában, ami piszokkal van tele, és csupa tisztátalan munkához használják.

Mi hát a tiszta szív? Miben rejlik a lényege? A válasz a következő: mindjárt fény derül rá, de nem szabad érte az ég felé kúsznod, vagy kolostorba futnod, vagy saját gondolataid szerint keresned, hanem inkább óvakodj mindattól, amit saját gondolatodként ismersz föl magadban, mert az csupa mocsok és tisztátalanság! Tudd, hogy egy szerzetes a kolostorban, amikor képzelőerejét összeszedve Istenére gondol, miközben teljesen ki akarja vetni a világot a szívéből, és így álmodozik, akkor bizonyosan nem térdig ül a mocsokban, hanem a feje búbjáig. Hiszen saját gondolatai járnak a fejében Isten igéje nélkül, mely nem más, mint csalás és ámítás, ahogy azt az Írás sok helyen meg is mutatja. Az tehát a tiszta szív, mely egyedül azt nézi, és arra gondol, amit Isten mond, és saját gondolatai helyett Isten szavára épít. Mert csakis ez a szó tiszta Isten előtt, sőt maga a tisztaság, mely által minden, ami tőle függ és benne jár, megtisztul. Vegyünk példaként egy közönséges és durva mesterembert, egy vargát vagy kovácsot, aki otthon ül, piszkos, és a szaga is kellemetlen a sok kátránytól és szuroktól, de arra gondol: „Isten férfivá teremtett engem, házat, feleséget, gyermeket adott nekem, <326> és megparancsolta, hogy szeressem őket, és dolgozzak jólétükért.” Lásd, ez az ember a szívében Isten szavával jár-kezel, és bár jóllehet külsőleg bűzlik, belsőleg Isten szemében csupa balzsam. Ha még a legnagyobb tisztaságot is eléri, hogy megragadja az evangéliumot, és hisz Krisztusban – enélkül persze semminemű

tisztaság nem lehetséges –, akkor egészen tiszta, kívül és belül egyaránt: szívében Isten színe előtt, külsőleg pedig mindazzal kapcsolatban, ami alá van vetve a földön, vagyis ahogy él, cselekszik, áll, jár, amit iszik és eszik stb., számára tiszta, és semmi sem teheti őt tisztátalanná (vö. Róm 14,14). Még az sem, ha hites feleségét látva megkívánja őt, mint Izsák 1Móz 26,8-ban, amitől egy szerzetes csak undorodna és tisztátalanná lenne. Hiszen ez az ember Isten szavára hallgat, és tudja, hogy ez Isten ajándéka. Ha viszont feleségét elhanyagolná, és más asszonyhoz fordulna, vagy hanyagul végezné munkáját és hivatását, mellyel kárt okoz, és másokat megbotránkoztat stb., akkor többé már nem lenne tiszta, mert mindez ellenkezne Isten parancsolatával.

Amíg megmarad e két dolognál, vagyis az Istenbe vetett hit igéjénél, mely megtisztítja a szívet, és a megértés igéjénél, mely megtanítja őt arra, mit tegyen felebarátai javára saját hivatalában, akkor teljességgel tiszta, még ha nyakig jár is a szutyokban. Éppen ilyen a szegény szolgáló is, ha megteszi, amit kell, és emellett még keresztény is, mert akkor Isten szemében szép és tiszta leány, akire nagy kedvvel néznek az angyalok, sőt még mosolyognak is rá. Ám még a legszigorúbb karthauzi szerzetes is, miközben halálra böjtöl és vezekli magát, és a sok áhíttattól csak sír, a világra nem is gondolva, ha Krisztusban nem hisz, és felebaráti szeretet nélkül él, csak csupa bűz és tisztátalanság mind kívül, mind belül, mely miatt Isten és az angyalok is csak megütköznek rajta, és undorodnak tőle.

Láthatod hát, hogy minden Isten szaván múlik, vagyis minden, ami befogadja és követi az ígét, szükségképpen tiszta, hibátlan és hófehér Isten és az emberek előtt. Ezért mondja Pál Tit 1,15-ben: „Minden tiszta a tisztának,” majd így folytatja: „de a fertőzötteknek meg a hitetleneknek semmi sem tiszta.” Miért van ez így? Mert „szennyes mind az elménk, mind a lelkiismeretünk”. Hogyan történhet ez? Bár mind egyértelműen vallják, hogy ismerik Istent, de cselekedeteik által megtagadják állításukat, ők tehát azok, akiktől Isten undorodik stb. (Tit 1,16) Lásd, milyen irtóztatónak festi le őket az apostol, és hogyan szidja a nagy zsidó szenteket. Vegyünk például egy karthauzi szerzetest, aki azt hiszi, ha szigorú szabályzat szerint engedelmisségben, szegénységben, szűzen, a világtól elvonulva él, akkor mindentől tiszta marad. Mi más ez, mint saját értelem által szült gondolat, mely Isten ígéje nélkül, az Istenben való hit nélkül, saját szívből született, mely által egyedül saját magát tartja szentnek, míg másokat tisztátalannak ítél? Ezt nevezi Szent Pál tisztátalan értelemnek, vagyis mindazt, amit az ember maga költ és gondol.

Ha az efféle örület és gondolat tisztátalan, <327> akkor minden, amit ennek megfelelően tesznek, szintén tisztátalan. Amilyen pedig az értelem, olyan a lelkiismeret is. Hiszen ha segíthetnének másokon, lelkiismeretüket akkor is

olyan dolgok kötik le, melyek szerzetesi fejfedőjük, kolostoruk és szabályaik körül forognak: úgy gondolják, hogy ha csak egy pillanatra segíteniük kellene felebarátaikon, és félbe kellene szakítaniuk dolgaikat azért, hogy másokkal törődjenek, akkor a legnagyobb bünt követnék el, és tisztátalanokká lennének. Azért van ez így, mert nem ismerik Isten szavát és teremtményeit, még akkor sem, ha szájukkal ezt vallják, ahogy azt Szent Pál mondja róluk. Mert ha tudnák, hogy Isten hogyan és miért teremtette őket, akkor nem vetnék meg a többi hivatást a sajátjukhoz képest, hanem Isten műveként és teremteseként tisztának tartanák, becsülnék őket, sőt szívesen meg is maradnának bennük felebarátaikat szolgálva. Akkor ismerjük Istent valójában, ha mindkettőben felismerjük őt: igéjében és teremtésében egyaránt, és ha szívünket és lelkiismeretünket is tisztán megőrizzük, mely hiszi és ehhez köti magát: „Amit Isten teremt és elrendel, az szükségképpen tiszta és jó, mert semmit sem tesz tisztátalanná, és mindent megszentel az ige által, hiszen ő szerezte az összes hivatást és teremtményt.”

Ha Isten színe előtt tisztának akarsz bizonyulni, akkor őrizkedj minden saját gondolattól, és szíved csüggjön Isten szaván, mert akkor tisztább leszel a világ összes szentjénél és karthauzijánál. Amikor fiatal voltam, ezt a mondást emlegették az emberek: „Maradj te csak magad, szíved tiszta marad.” Ehhez idézték még Szent Bernát egyik mondását is, aki arról beszél, hogy ahányszor csak emberek között volt, beszennyeződött. Ahogyan *in vitis patrum*, azaz az atyák élettörténeteiben is olvashatunk egy remetéről, aki egyetlen embert sem tűrt meg a maga közelében, sőt senkivel sem beszélt, mert azt tanította: „Aki az emberekkel foglalkozik, ahhoz nem jöhetnek el az angyalok.” De egy másik elbeszélésben hallhatunk két emberről is, akik nem akarták látni az édesanyjukat, és amikor egy idő után betoppant hozzájuk, hamar becsukták az ajtót, hogy a szegény asszony kint álldogáljon és sokáig sírjon. Végül odakiáltottak neki, hogy menjen el, és várjon nyugodtan addig, amíg találkoznak az eljövendő életben.

Lásd, ezt nevezték csodálatos dolognak, a legnagyobb szentségnek és a leg-tökéletesebb tisztaságnak. De mi is ez valójában? Isten igéjében ez áll: „Tiszteld apádat és anyádat.” (2Móz 20,12) Ha ezt az ígét szentnek és tisztának tartották volna, akkor édesanyjuk és felebarátaik felé tisztelettel, szeretettel és barátsággal fordultak volna. Ám ők saját gondolataikat és a maguk választotta szentséget követve elkülönültek tőlük, mert éppen így akartak a legtisztábbak lenni. Ezzel viszont csak azt érték el, hogy Isten szemében a legszegényletemebben beszennyeződtek. Mintha bizony kétségbeesett alakok nem tudnának olyan gondolatokat ébreszteni másokban, vagy azt a látszatot kelteni, hogy azt kell mondanunk róluk: „Ezek valóságos szentek, akik képesek megvetni a világot, és csak az angyalokkal törődnek.” Bizony, magukkal a pokolbéli angyalokkal! <328> Az angyalok

szemében semmi sem tűnik szebbnek annál, mintha valaki Isten igéje szerint él: az ilyen emberekkel szívesen lakoznak. Hagyd hát őket békén a mennyben, és keresd őket inkább e földön, felebarátodnál, apádnál, anyádnál, gyermekednél és a többieknél úgy, hogy azt teszed velük, amit Isten neked parancsolt! Ha így cselekszel, nem lesznek tőled messze az angyalok.

Mindezt azért mondtam el, hogy ebből az igéből tanuljuk meg, mi a helyes irány, és ne valahol messze keressük a tisztaságot, mint a szerzetesek, akik kiugranak e világból, és egy távoli lyukban vagy egy szerzetesi kalap alatt rejtőznek el, mely csupa bűz és tisztátalanság, vagyis az ördög valódi otthona! Hanem inkább ott keressük a tisztaságot, ahol Isten jóvoltából tényleg megtalálható, vagyis a szívben, mely Isten igéjére hagyatkozik, és aszerint gyakorolja magát hivatalában, és jár el minden teremtménnyel szemben. Vagyis mindkettőre ügyel: az Istenbe vetett hit tisztaságára és azután a külsőre is, erre az életre, hogy mindent Isten igéje és parancsolata iránt tanúsított engedelmességből tegyen, attól függetlenül, hogy testileg tisztátalannak vagy éppen tisztának tűnik az. Éppen ez a helyzet azzal a bíróval is, akinek halálra kell ítélnie valakit, és így vér tapad a kezéhez. Ezt egy szerzetes nagy tisztátalanságnak találná, de az Írás azt mondja, hogy ez is Isten szolgálata. Pál apostol is erről ír Róm 13,4-ben, ahol azt mondja, hogy a felsőbbség Isten szolgájának nevezhető, amikor él a kard hatalmával, mert ez nem az ő saját tette, hanem Isten parancsolta és rendelte így, sőt még meg is követeli tőle. Most már tudod, mit jelent a tiszta szív: amely egyedül Isten tiszta igéjében jár.

Mi ennek a jutalma, vagy mit ígér nekünk Isten, ha tiszta a szívünk? A válasz: meglátjuk őt. Mily fenséges ígéret és mily nagyszerű kincs! Mit jelent Istent látni? A szerzetesek álmodozásból szőtt válasza szerint a cellában kell ülni, folyvást a mennyországra gondolni, és szemlélődő életet kell élni. Ez hát a válaszuk; számtalan könyvet is írtak erről. Ám az messze nem Isten látása, ha folyton gondolataid ösvényén baktatsz egyre csak fel-fel a mennyországba, ahogy azt a szofisták, az örült szentek és egyéb gazfickók is teszik, akik Isten művét és igéjét elgondolásaik szerint kívánják méricskélni és uralni. Hanem ha valóban hiszel abban, hogy Krisztus a Megváltód stb., akkor rögtön látod, hogy irgalmas Istened van. Hiszen maga a hit vezet téged felfelé, feltárja előtted Isten szívét és akaratát, és csupa irgalmat és szeretetet látsz majd. Valójában Istent látni ezt jelenti, de nem a testi szemeken keresztül – mivel ebben az életben senki sem láthatja őt (vö. Jn 1,18) –, hanem a hit szemével, mely atyai, barátságos szívet lát, melyben nincs harag vagy kegyetlenség. Mert aki haragosnak látja Istent, az nem látja őt tisztán, hanem csak valamiféle függönyön át (vö. 2Kor 3,14–16), mintha egy sötét felhő úszna el az arca előtt. <329> Az Írás szerint azonban Istent látni

annyit tesz, hogy kegyelmes és igaz Atyaként ismerjük meg őt, akitől minden jó származik, amit egyedül a Krisztusban való hit által nyerhetünk el.

Ha tehát hivatásodat követve Isten igéje és parancsolata szerint élsz férjeddal, feleségeddel, gyermekeddel, szomszédoddal és felebarátoddal, akkor láthatod, mindez Isten rendelése szerint van, és arra következtethetsz, hogy mindebben igazán gyönyörködik is. Ez nem a te képzelgésed, hanem az ő igéje és parancsolata, mely minket soha nem vezet félre. Valóban nagy dolog, minden képzeletet és vágyat felülmúló csodás kincs az, ha tudhatjuk, hogy Isten szemében helyesen élünk, mindkét szempontból: szívünk bizonyosan vigasztalódik és dicsekszik Isten kegyelme által, és tudja, hogy külsődleges tettei és élete is Istennek tetszők, ebből következik tehát, hogy boldog és bátor lesz ahhoz, hogy mindent véghezvigyen és elszenvedjen, sosem ijed meg, vagy ad fel dolgokat. Mindazok persze képtelenek erre, akiknek nincs hitük és a szívük sem tiszta, hogy egyedül Isten igéjét követné. A szerzetesek nyíltan azt tanították, hogy senki sem tudhatja, kegyelembe fogadott-e vagy sem, és ez rájuk is vall, mert megvetik a hitet és az Úr igaz tetteit, miközben saját tisztaságukat keresik. Emiatt sohasem láthatják Istent, és nem tudhatják, hányadán állnak vele.

Mert ha megkérdesz valakit, aki mindig szorgalmasan és hosszasan imádkozik, és mindennap misét tart, hogy biztos-e abban, hogy mindez Istennek tetsző, akkor azt kell felelnie, nem tudja, és mindent csak találmóra csinál: ha megtörténik, hát történjen. Lehetetlen, hogy valaki mást mondjon, mivel senki sem dicsekedhet közülük azzal, hogy Isten személyesen tette volna a fejére a szerzetesi kalapot, vagy maga parancsolta volna meg neki a viselését és a misézést stb. Eddig mindnyájan ebben a vakságban tévelyegtünk, és oly sok cselekedetet találtunk ki és végeztünk, annyit böjtöltünk, és oly sok rózsafüzért mondtunk el, mégsem mondhattuk el magunkról: „Ez a cselekedet bizonyosan tetszik Istennek, az életemet merem feltenni rá.” Senki sem büszkélkedhet azzal, hogy élete során vagy cselekedetei közben látta volna Istent. Ám ha valaki mértéktelen gőgjében mégis ilyen cselekedetekkel büszkélkedne, és azt gondolná, Istennek ezeket értékelnie kellene, és meg kellene jutalmaznia őt, akkor az nem az igaz Istenről beszélne, hanem magát az ördögöt emelné Isten helyére. Mert ez semmiképpen sem alapul Isten igéjén, hanem csupán az emberi gondolatokon, melyek az emberi szívből származnak. Ezért egyetlen szív sem lehet bizonyos vagy elégedett, de ő inkább mértéktelen gőgbe burkolózik egészen addig, amíg el nem bukik és kétségbe nem esik. Az ilyen ember soha sem jut el odáig, hogy lássa Istent.

Aki viszont megragadja Isten igéjét, és megmarad a hitben, az megáll Isten előtt, és irgalmas Atyaként tekint rá. Nekik nem kell félniük attól, hogy mögéjük kerül, és letaglózza őket, <330> hanem biztosak abban, hogy Isten kegyelmes

hozzájuk, és az összes mennyei szenttel és angyallal együtt rájuk mosolyog. Lásd, Krisztus erre gondol, amikor ezt az ígét hirdeti, hogy csak azok látják meg az Istent, akiknek szíve ilyen tisztasággal bír, és ezzel határolja el magát minden egyéb tisztaságtól. Ahol hiányzik az efféle tisztaság, legyen bár az ember egyébként teljesen tiszta, ott nem nyerik el Isten tetszését, és az ilyen ember sohasem fogja meglátni Istent. De ennek az ellenkezője is igaz. Ha valakinek a szíve tiszta, akkor mindene tiszta, és az sem árthat neki, ha külsőleg koszos, és a teste kiütésekkel, ragállyal és leprával van tele.

9 „Boldogok, akik békét teremtenek, mert ők Isten fiainak neveztetnek.”

Az Úr itt igencsak felmagasztalja és előkelő címmel illeti azokat, akik arra törekszenek, hogy békét teremtsenek, de nemcsak önmaguk, hanem a többi ember számára is azáltal, hogy segítenek a gonosz és zűrzavaros ügyeket rendezni, elsimítják a viszályokat, elhárítják és megelőzik a háborút és a vérontást. Igen nagy erény ez, mely nagyon ritka e világon és az álságos szentek között. Mert aki nem keresztény, az hazug és gyilkos is, éppen úgy, mint atyja, az ördög (vö. Jn 8,44). Nem is alkalmasak másra, mint hogy békétlenséget, viszályt és háborút szítsanak, és egyéb efféle szörnyűségeket okozzanak. Éppen ezért találunk mostanság is csupa vérebet a papok, a püspökök és a fejedelmek között, akik számos ékes bizonyítékát adták már annak, hogy semmit sem látnának szívesebben annál, mint hogy mindnyájan vérben ússzunk. Hiszen ha egy fejedelem dühbe gurul, akkor rögvést azt gondolja, hogy hadat kell viselnie, és addig uszít mindenkit, míg annyit nem háborúzzunk, és annyi vért nem ontunk, hogy eljön a megbánás ideje, és aztán több ezer aranyat ad azoknak a lelkéért, akik meghaltak. Az ilyenek örökké vérebek maradnak, és nem nyugodhatnak addig, amíg magukat meg nem bosszulták, és aztán meg nem bánják haragjukat, de az emberek akkor már nyomorban és szerencsétlenségben élnek. Az ilyenek mégis azt szeretnék, hogy keresztény fejedelmeknek hívjuk őket, és igaznak tulajdonítsuk ügyüket.

Nagyobb súlya van annak, hogy háborút indítasz, mint annak, hogy ügyed igaz-e. Jóllehet nincs megtiltva, hogy háborúzzunk, hiszen már említettem, hogy Krisztus nem kívánja megkérdőjelezni a felsőbbiséget vagy megfosztani azt hivatalától, hanem így tanítja a magánembert, aki keresztény életre vágyik. Nem az a fontos, hogy egy fejedelem igaz ügyet képvisel-e felebarátjával szemben, amikor háborúzni akar, hanem az, hogy: „Boldogok, akik békét teremtenek.” (Mt 5,9) Vagyis aki keresztény, és Isten gyermeke akar lenni, annak nem csupán távol kell tartania magát a háborútól és a békétlenségtől, hanem segítenie kell a béke elérését még akkor is, ha elég oka és indoka lenne a háborúhoz. Ha pedig minden kísérlete kudarcba fulladt, elegendő, ha védekező pozícióba helyezke-

dik, hogy megóvhasssa az országot és a népet. <331> Emiatt kell az ördög – és nem Krisztus – gyermekeinek hívnunk a haragos nemeseket, akik rögvést kést ragadnak, és egyetlen hibás szó miatt megnyúznak bárkit. De még náluk is méltóbbak erre a névre azok, akik most az evangéliumot üldözik, és az ártatlan igehirdetőket elégetik vagy megöletik, akik semmi rosszat, sőt csupa jót tettek velük, testükkel és lelkükkel is őket szolgálták. Ám most mégsem róluk fogok beszélni, hanem azokról, akik azt akarják, hogy mindig nekik legyen igazuk, és magas rangú fejedelmekként semmit sem kívánnak eltűnni, még ha így a többi embernek szenvednie is kell.

Mindezzel szemben itt az áll, hogy ha igazságtalanság történik veled, vagy erőszakot követnek el ellened, akkor sem helyes, ha az efféle örület felelősségre vonod, hamar megbosszulod magad, és visszavágsz, hanem inkább azon gondolkodj, hogyan viselhetnéd el a dolgot, és hogyan munkálkodhatnál a béke érdekében. Ha ezek a próbálkozások nem vezetnek eredményre, és nem tűrheted tovább a helyzetet, akkor fordulj az ország felsőbbbségéhez és a joghoz megfelelő igazságszolgáltatásért. Hiszen ők arra rendeltettek, hogy elhárítsák és megtorolják az ilyen eseteket. Ha tehát valaki erőszakot követ el ellened, akkor nem csupán ellened vétkezik, hanem sokkal inkább a felsőbbbség ellen, mert neki és nem neked parancsolta meg Isten, hogy békét teremtsen. Éppen ezért álljon inkább bosszút az ilyen esetekért a bíró, akinek parancsa van rá, mint az, aki ellen a gázttett elköveték. Ha viszont saját magadat akarod megbosszulni, akkor még nagyobb bünt követsz el, mert abban is vétkecsnek találatsz, hogy a felsőbbbség hivatalába avatkozol, és ezáltal igaztalaná teszed a saját igaz ügyedet is. Ahogy mondják is: „Aki visszavág, annak nincs igaza, és a bosszú viszályhoz vezet.”

Lásd, Krisztus ebben az ígében elítéli a bosszúszomjas és háborúskodó embereket. Mindenekelőtt pedig békességre törekvőknek nevezi azokat, akik segítik az országok és az emberek közötti békét. Ilyenek például az igaz életű fejedelmek, tanácsosok, jogtudósok és felsőbbbségek, akik a béke érdekében látják el hivatalukat, és uralkodnak. De ide tartoznak azok a tisztcs polgárok és szomszédok is, akik a férj és feleség vagy a felebarátok közötti viszályt és széthúzást – melyet gonosz nyelvek terjesztenek – elsimítják és semmissé teszik jóakarató beszédükkel. Szent Ágoston is ilyen módon dicsekszik édesanyjával, Mónikával, aki ha látta, hogy bárki is torzsalkodik, rögtön a lelkére beszélt mindkét oldalnak azzal, hogy ami jót mondtak egymásról, azt rögtön továbbadta, a rosszat pedig elhallgatta vagy enyhítette, amennyire csak lehet. Így békítette ki a haragvó feleket.³¹⁰ Különösen a nők körében történik meg, hogy gonosz rágalmakat

³¹⁰ Ágoston: *Confessiones* IX,9,21; *Vallomások* 263–264.

terjesztenek, és így a gonosz nyelvek miatt sok balvégzetű dolog esik meg. Ezt intézi az ördög sok menyasszonya, akik ha csak egy szót is hallanak valakitől, akkor kiszínezik és olyannyira eltúlozzák, sőt teljesen a visszájára fordítják azt, hogy nyomorúság és gyilkosság lesz a vége.

Tapad ránk a gyalázatos és ördögi tisztátalanság: <332> mindenki csak a legrosszabbat akarja hallani a többiekről, és rögtön lázba jön, ha valakiben hibát lát. Ha látnak egy világszép asszonyt, akinek egyetlen folt ékteleníti a testét, akkor minden mást el kell felejteniük, csak a foltot nézik, és egyedül arról beszélnek. Éppen így lenne ez azzal is, aki messze földön híres erényekkel ékes, de jönne egy rossz nyelv, aki látja őt nevetgélni valakivel, és annyira szégyenbe hozná, hogy elhomályosítaná tisztességét és jó hírnevét. Ezek az igazi mérges pókok, akik egy szép és csodálatra méltó rózsából is csak mérget szívnak ki, megrontva ezzel mind a virágot, mind pedig annak nedvét. Míg a méhek csupa édes mézet nyernek belőle, és a rózsát is sértetlenül hagyják.

Így tesznek azok is, akik csak azt látják meg másokban, ha esendők, tisztátalanok, és szidhatják őket, a jó tulajdonságaikat ellenben észre sem veszik. Az ember sok erénnyel bír, melyeket az ördög nem tud megrontani, de elrejt azokat szemünk elől, vagy eltorzítja, hogy ne láthassuk őket. Mint egy gyarló asszony, aki szintén Isten teremtménye, és ha nincs is más erénye, de legalább vizet tud hordani vagy pelenkát tud mosni. Bizony, egyetlen ember sem olyan gonosz a földön, hogy ne volna valamiféle dicsérendő tulajdonsága! Hogyan lehetséges hát, hogy nem nézzük a jót, és csak azt látjuk, hogy valaki tisztátalan? Mintha csak ahhoz volna kedvünk, hogy a másiknak, már engedelmeükkel, csak a hátsó felét lássuk, holott Isten még a test legtisztességtelenebb tagjait is elfedezte – ahogy azt Pál is írja 1Kor 12,23-ban – és a legnagyobb tisztességgel illette. De mi olyan mocskos rágalmazók vagyunk, hogy csak azt keressük elő, ami tisztátalan és bűzlik, és utána még meg is hempergünk benne, mint a disznók.

Lásd hát, hogy ezek az ördög valódi gyermekei, akiknek nem véletlenül ugyanaz a nevük: *diabolus*, vagyis megszegényítő és rágalmazó. Az ördög abban gyönyörködik, ha a végsőkéig kiélezi és gyalázatosan megkeseríti a köztünk lévő viszonyt, hogy csak gyilkosságot és nyomorúságot okoz nekünk, és azt sem hagyja, hogy béke és egyetértés legyen testvérek, szomszédok, férfi és nő között.

Hallottam egyszer egy történetet egy házaspárról,³¹¹ akik olyan nagy szeretetben és egyetértésben éltek, hogy az egész város erről beszélt. Mivel az ördög egyéb praktikákkal nem ért el semmit, egy romlott vénasszonyt küldött az asszonyhoz, aki bogarat ültetett a fülébe, hogy a férje összeállt egy másik asszonnyal,

³¹¹ LVM 8: 223 (1429. sz., 1532).

és azt tervezik, hogy megölik őt. A vén csoroszlya tehát az asszony szívét a férje ellen fordította, és azt tanácsolta neki, hogy vegye magához a férje borotváját, és előzze meg a gáztettét. Miután bevégezte gonosz tervét, elment a férjéhez is, és ugyanazt mondta neki a feleségéről, hogy meg akarja ölni őt, bizonyítékként pedig azt nevezte meg, hogy éjszakára beteszi a borotvát az ágyába. Ezt a férfi meg is találta, és elvágta a nő torkát. Akár igaz ez a történet, akár nem, azt bizonyítja, hogy a gonosz és mérges nyelvű emberek <333> olyanok között is viszályt szíthatnak, akik szeretik egymást. Ezért nevezhetjük őket joggal ördögpofofájúnak vagy nőstényördögnek, akiket az ördöghöz hasonlóan *diabolusnak*, vagyis mérges és gonosz nyelvűnek hívnak.

Óvakodj tehát az ilyenektől, ne hallgasd meg őket, és ne is higgy nekik! Tanuld meg, hogy jobb, ha a javára magyarázod vagy elfedezed azt, amit a felebarátodról hallasz, mert így tartod fenn a békét és az egyetértést. Ha így teszel, akkor joggal nevezheted magad Isten gyermekének a világ és a mennyei angyalok szemében is. Hagyd, hogy ez a tisztesség édesgessen és vonzzon téged olyannyira, hogy ha lehetséges volna, elfuss érte a világ végéig is, vagy mindened odaadd érte. Íme, most teljesen ingyen kínálják és mutatják meg neked, nem kell érte semmit sem adnod vagy tenned, azonkívül, hogy kész vagy Isten gyermekévé lenni, és Atyád akaratát cselekedni felebarátaiddal szemben. Hiszen az Úr Krisztus is így tett velünk, aki megbékített minket az Atyával, kegyelmébe fogadott minket, minden nap védelmez, és mindent jóra magyaráz. Légy hát te is békülékeny ember, és közvetíts felebarátaid között jó szándékkal! Az ördög által sugalmazott rosszat pedig hallgasd el, vagy amennyire csak tudod, magyarázd jóra! Ha odamész mondjuk Gretéhez, tégy úgy, mint ahogy azt Szent Mónikáról, Ágoston édesanyjáról is hallottuk,³¹² és mondd azt: „Ó, drága felebarátom! Miért hidegültetek így el egymástól? Biztosan nem akar rosszat neked. Mást sem látok rajta, csak azt, hogy igaz nővéred akar lenni” stb. Menj oda ugyanígy Katharinához is. Így tőled telhetően mindkét oldalon békét teremtetél, ahogy az Isten igaz gyermekeihez méltó.

Ha viszont ki akarod mondani vagy ki kell mondanod a gonoszságot, akkor tégy úgy, ahogy Krisztus tanította (Mt 18,15–17). Ne vidd el másokhoz, hanem menj vele egyenesen ahhoz, aki megcselekedte, és intsd meg őt, hogy térjen jó útra. Nem arról van szó, hogy mutogasd magad, honnan jöttél, és közszemlére tedd az érintett személyt. Az sem járja, hogy beszélj ott, ahol hallgatnod kellene, és hallgass ott, ahol beszélned kellene. Ez az egyetlen módja annak, hogyan közeledj felebarátod felé. Ha azonban ez nem segít, akkor mondd el a dolgot azoknak, akik megbüntethetik az illetőt: apjának, anyjának, urának,

³¹² Ágoston: *Confessiones* IX,9,21; *Vallomások* 263–264.

asszonyának, a polgármesternek vagy a bírónak stb. Ez lenne a jogos és megfelelő módja annak, hogy eltávoztassuk magunktól és megbüntessük a gonosztságot. Ha viszont elterjeszted a dolgot a többi ember között, akkor az illetőnek esélye sincs a javulásra, és a gonosztságot sem büntetjük meg, sőt mások fogják rajtad kívül terjeszteni olyannyira, hogy mindenki ezen köszörüli majd a nyelvét. Lásd, hogyan bánik egy igaz orvos a beteg gyermekkel: nem fut rögtön az emberek közé, és nem kürtöli világgá a betegséget, hanem elmegy a gyermekhez, megméri a pulzusát, és megvizsgálja mindenhol, ahol szükséges. Mindezt nem azért teszi, hogy kárörvendjen rajta, vagy hogy kinevesse, hanem azért, hogy jó szándékkal segítsen rajta. <334> Ezt olvashatjuk Szent József pátriárkáról is 1Móz 37,2-ben, aki bátyjaival együtt legeltetett, és amikor a többiek rosszat mondtak róla, elment, és elmondott mindent az apjának, aki ura és parancsolója volt. Ő kivizsgálta az ügyet, és meg is büntette a vétkeseket, amiért nem akarták Józsefet meghallgatni.

Erre viszont sokan azt mondhatnák: „Miért támadod te magad is nyilvánosan a pápát és más embereket? Miért nem maradsz békén?” Erre azt felelem: Valóban mindenkinek az a kötelessége, hogy ne gondoljon rosszat, mozdítsa elő a békét, és hallgasson el mindent, amit csak lehet. Ám ha a bűn nyilvános, sokakat érint, és nyilvánosan kárt okoz – mint például a pápa tanítása –, akkor többé már nem hallgathatunk, hanem védekeznünk kell és büntetni. Ez különösen vonatkozik azokra, akik hozzám hasonlóan közhivatalt látnak el, mert nekünk mindenkit okítanunk és figyelmeztetnünk kell. Hiszen nekem mint igehirdetőnek és doktornak Isten megparancsolta, hogy ügyeljek arra, hogy senkit se vezethessenek félre, úgy, hogy nyugodt szívvel számot is adhassak erről az ítélet napján. Ezért parancsolja meg Szent Pál az igehirdetőknél ApCsel 20,28-ban, hogy vigyázzanak a nyájra a farkasok hordái miatt, akik eljönnek hozzájuk stb. Éppen amiatt büntethetem meg én is azokat, akik nyilvánosan vétkeznek, hogy megjavuljanak, ahogy egy bírónak is hivatalból nyilvánosan kell elítélnie és megbüntetnie a gonoszokat. De már eleget szóltunk arról, hogy Krisztus ebben az igében nem a közhivatalokról beszél, hanem általában minden keresztényről, és keresztényként Isten előtt mindnyájan egyenlők vagyunk.

10 „Boldogok, akiket az igazságért üldöznek, mert övék a mennyek országa.” Ahogyan korábban is említettem, ezeket az ígéket és ígéreteket mindnyájunknak meg kell értenünk az olyan dolgokba vetett hit által, melyeket se nem láthatunk, se nem hallhatunk, és amelyeket nem a külsődleges látszat alapján kell megítélnünk. De hogyan is nevezhetnénk jólétnek és boldogságnak külsőleg azt, ha valaki szegény, sőt szomorú, de még üldöztetésnek is ki van téve, hiszen ezt az egész világ és a józan ész is rossz sorsnak nevezi, és azt tanítja, hogy kerüljük el?

Ám ha valaki a Krisztus által sorolt javakat és az üdvösséget akarja birtokolni, akkor annak el kell szakítania szívét az érzékektől és a józan észről; nem annak alapján kell tehát ítélnie, amit érez, hanem arra kell következtetnie: „Ha szegény is vagyok, mégsem vagyok szegény. Lehet, hogy testemre nézve szegény vagyok, de Isten szemében hitem által gazdag vagyok.” Ha tehát valaki szomorúnak és gondterheltnek érzi magát, akkor nem indulhat ki ebből az érzésből, és azt sem mondhatja, hogy boldogtalan, hanem erőt kell vennie magán, és így kell szólania: „Valóban szomorúságot és szívfájdalmat érzek, de egyúttal boldog is vagyok, és töretlenül bízom Isten ígében.” Ennek pontosan az ellentéte igaz a világra: akiket gazdagnak és boldognak neveznek, valójában nem azok. Hiszen Krisztus kesereg miattuk, és boldogtalanoknak nevezi őket, habár nagyon úgy tűnik, hogy igazán jól megy a soruk. Ezért gondolataikat felfelé kellene emelniük ahelyett, hogy a megélt szép napoknál időznének, és így szólniuk: <335> „Valóban gazdag vagyok, és csupa öröm az osztályrészem, de jaj nekem, ha másom sincs! (Vö. Mt 16,26) Mert biztosan csupa nyomort és szívfájdalmat élek majd át, mielőtt észbe kapnék.” Mindegyik ígére igaz itt, hogy másként tűnnek fel a világ szemében, és megint másként e szavak fényében.

Eddig szinte az összes, a keresztyén életre és a hit gyümölcseire vonatkozó igehelyet két szempontból vettük szemügyre: egyrészt a személyre vonatkozóan, hogy szegény, szomorú, nyomorog és éhezik, másrészt azonban gyümölcsöző, jótekingő, irgalmas és békeszerető ember, aki csupa jó cselekedetet visz véghez. Most pedig Krisztus ezzel az ígérel felteszi a koronát az egész felsorolásra, amikor azt mondja, hogy a keresztyén ember, aki ellenségeivel és a gonoszokkal is jól cselekszik, a világtól ráadásképpen abban a jutalomban részesül, hogy üldözik, és erre testi épsége, az élete és minden egyebe is rámegy.

Ha tehát keresztyén akarsz lenni, akkor készülj fel arra, hogy rettenthetetlennek kell lenned, nem szabad az üldözések miatt türelmetlenkedned, hanem inkább légy vidám, bizakodj, és légy tisztában azzal, hogy nem olyan rossz a helyzeted, ha így mennek a dolgok. Hiszen magával Krisztussal és az összes szenttel is ez történt – ahogy azt hamarosan láthatjuk –, és akik keresztyének akarnak lenni, ahogy azt az előbb is mondtuk, azoknak szükségképpen üldözést kell szenvedniük. Választhatsz, mit akarsz! Két út áll előtted: az egyik a mennyországba és az örök életre vezet, míg a másik a pokolba: vagy Krisztussal jársz, vagy a világgal. Ám azt mindenképpen tudnod kell: ha úgy élsz, hogy csupán kellemes napokat akarsz látni, és el akarod kerülni az üldöztetést, akkor nem juthatsz a mennybe Krisztushoz. Röviden szólva: vagy elveted Krisztust és a mennyországot, vagy el kell szánnod magad arra, hogy mindennemű üldöztetést és betegséget elszenvedj, melyekben e világban részed lesz. Összefoglalva: aki

magáénak akarja tudni Krisztust, annak kockára kell tennie testi épségét, életét, javait, dicsőségét, a világ kegyét, és nem szabad engednie, hogy a megvetés, a hálátlanság vagy az üldözés elijessze. Ennek oka: az ördög egy gonosz, haragos szellemi lény, aki nem szenvedheti, hogy az emberek eljussanak Isten országába. Ha látja, hogy ez történik, akkor rögtön útjukat állja, felbolygat, és megkísérel minden lehető, hogy célját elérje.

Ha tehát Isten gyermeke akarsz lenni, akkor gondold az üldözésre, és készülj fel rá, ahogy azt a bölcs és Pál apostol is mondja 2Tím 3,12-ben: „De mindazokat, akik kegyesen akarnak élni Krisztus Jézusban, szintén üldözni fogják.” Maga Krisztus is így szól: „Nem nagyobb a szolga az uránál. Ha engem üldöztek, titeket is üldözni fognak” stb. (Jn 15,20) Ez bizony nem lehet másként. Azért mondja Krisztus, hogy boldogok azok, akiket üldöznek a mennyek országáért, hogy tudjuk, mivel vigasztalódjunk. Hiszen borzalmasan visszataszító és boldogtalan életnek tűnik az, ha valaki csak tunyán ül, miközben veszély fenyegeti életét és javait. <336> Ahol viszont a hit megérti ezt az ígét, ott felülemelkedhet a helyzeten, és azt gondolhatja: „Lám, Krisztus mégiscsak azt mondta, boldog vagyok, és jól megy sorom. Mivel ő maga mondta ezt, ezzel kívánok hát vigasztalódni, és ebben gyönyörködöm. Ennek az ígének fel kell bátorítania szívemet, bizony, hatalmasabbá kell tennie azt az égnél és a földnél is! Hiszen mit számítanak üldözőim ezzel az emberrel és ígétével szemben?” Ha egy vagy két üldözőnk akad, akkor a mi oldalunkon sokkal több, akár tízezer angyal is jut egyre közülük, akik mosolyognak ránk, vigasztalnak, és üdvözültnek mondanak minket az összes szenttel, Krisztussal és magával az Istennel együtt. Ezért nem szabad az efféle szavakat olyan hidegen és nyersen félretolni, hanem fel kell éleszteni és nagyra növeszteni őket, hogy e szavakat szembeállíthassuk minden üldözéssel. Így fogjuk belátni és megtanulni, hogy minden szenvedésünk semmisnek tűnik ilyen nagy vigasz és az örök javak mellett.

Ám Jézus határozottan hozzáfűzi kijelentéséhez ezt a szót: az igazságért, hogy megmutassa: nem elég csupán üldözöttnek lenni. Hiszen az ördögnek és a gonoszoknak is üldözést kell szenvedniük, mivel egy gazfickó gyakran nekiesik a másoknak, tekintve, hogy nem kebelbarátok, és egyik gyilkos is üldözi a másikat, vagy a törökök is háborúznak a tatárok ellen anélkül, hogy üdvözülnének. Ez az ígélet tehát csak azoknak szól, akiket az igazság miatt üldöznek. Erről beszél Péter apostol is 1Pt 4,15-ben: „Közületek tehát senki se szenvedjen mint gyilkos, mint tolvaj, mint gonosztevő.” Ezért nem számít az sem, ha valaki nem az igazságért szenved ugyan, de dicsekszik vele, vagy kínjában kiabál. Így vezették félre a kárhozott szerzetesek a szerencsétlen embereket. Kitalálták ezt a fajta büntetést az emberek bűneire, és azzal vigasztalták őket, hogy azért kell ilyen

halált elszenvedniük, hogy ezzel tisztára mossák vétkeiket. Te viszont óvakodj a haláltól, melyet bűneid miatt nyersz el, mert ez a pokolba vezet. Az ilyen halálnak csak a megigazulás és az Úr Krisztus halála állhat az útjába.

Lásd hát be, hogy először a magadénak kell tudnod Isten szent ügyét, mely miatt szükségképpen üldöztetést szenvedsz, és olyan biztosnak kell lenned ebben az ügyben, hogy rá merd bízni a lelkiismereted, sőt képes légy kiállni mellette akkor is, ha az egész világ áll veled szemben. Emiatt szükséges mindenekfelett Isten ígését erősen megragadni, hogy ne kételkedjünk vagy inogjunk meg benne. Éppen így van ez most is, amikor a császár, a püspökök és a fejedelmek meg akarják tiltani neked a házaseletet, az evés szabadságát vagy a szentség két szín alatti vételét stb., és emiatt most üldöznek téged. Arra kell törekedned, hogy szíved befogadja Krisztus ügyét, és teljesen biztos legyen abban, hogy Isten ígéje ezt rád bízta, és nem tiltja, sőt megparancsolja, hogy mindezt komolyan vedd, és tested, életed is feláldozd érte. Ekkor tiéd a bizodalom, mely által így szólhatsz: „Ez nem az én ügyem, hanem az én Uramé, Krisztusé! Hiszen nem a saját fejemből okoskodtam ki, amiben hiszek, de nem is mások szándékának eredménye vagy a saját akaratom szüleménye, sőt nem a saját érdekemben, <337> vagy mások nevében kezdtem bele, hanem Jézus szava alapján, aki mindezt a mennyből hozta le és hirdette, én pedig elfogadtam, mivel Jézus nem csap be engem, hiszen ő maga az igazság! (Jn 14,6) Ennek a férfinak a szavára akarok hagyatkozni, és ezáltal akarom bátran elszenvedni és megcselekedni, amit szenvedni és cselekedni tartozom. Egyetlen szavának pedig inkább kell számítania nekem, és nagyobb vigaszt kell jelentenie, mint amennyire megrémít az összes ördög és az egész világ tombolása és fenyegetése.”

Hiszen mit számít az, amikor egy fejedelem vagy császár örülten tombol, és a kardjával fenyegetően hadonászik, esetleg máglyát vagy akasztófát helyez kilátásba, amikor Krisztusom barátságosan szól a szívemhez, és olyan ígérekkel vigasztal engem, hogy üdvözülni fogok, a mennybéli Isten pedig kegyes hozzám, sőt a mennyei seregek és teremtmények mind üdvözültnak mondanak? Ha ilyen bátor a szívem, hogy Isten szaváért és művéért képes vagyok szenvedni, akkor miért kellene hagynom, hogy olyan nyomorult, Isten ellen nyújtózkodó és tomboló emberek megfélemlítsenek, akik mulandók, mint a füst vagy egy szálnalmas buborék? Erről beszél a próféta is Ézs 51,12–13-ban: „Én, én vagyok vigasztalótok! Miért félsz halandó embertől, olyan embertől, aki a fű sorsára jut? Elfelejtetted alkotódat, az Urat, aki az eget kifeszítette, és alapot vetett a földnek?” stb. Ez azt jelenti: Isten örök és mindenható, aki vigasztal téged, és örömet leli benned, és ha minden odalesz, ő akkor is a mennyben ül, és te is vele. Miért akarod inkább elfogadni egy nyomorult, bűzlő tetűfészek fenyegetőzését

és tombolását, mint az ilyen isteni vigaszt és jóindulatot? Hálát kell adnod ezért Istennek, és szívből örvendezned kell, ha méltó vagy arra, hogy úgy szenvedj, mint az apostolok ApCsel 5,41-ben, akik örömlükben ugrándozva mentek tovább, amikor rágalmazták és megbotozták őket.

Lásd, nem vagyunk-e áldottak e szavak által, ha csupa szeretettel és hálával fogadjuk őket? Hiszen üldözésben nincs hiány, de megvan az a nagy előnyünk, hogy ellenfeleink nem tudják elveszejteni ügyünket, amiért ugyan nem tartozunk nekik köszönettel, de el kell ismernünk, hogy ez az igazság. Csupán egy híja van az egésznek, hogy nem engednek minket tanítani, mert nem akarnak tőlünk semmit sem elfogadni vagy megtanulni, hiszen erre előzőleg sem volt soha példa. Ezért szent és üdvös szenvedés az, amit kiállunk, és ezt nekik is tanúsítaniuk kell, de az már nem emberi, hanem valódi ördögi üldöztetés, amikor azt mondják, ne hangoztassuk Isten ígétjét, hanem maradjunk csendben, és ne is prédikáljunk, amíg a pápa lábai elé nem borultunk, hogy ítélkezzen felettünk aszerint, ahogy az neki és a bábjainak tetsző.

<338> Szenvedjük el hát vidámabban és nagyobb kedvvel mindent, amit csak ellenünk tehetnek, mert miénk az az erős, sőt biztos vigasz és hatalmas dicsőség, hogy ügyünkről saját beszédünkkel tesznek tanúbizonyságot, de emellett halljuk azt a csodálatos és drága ígéretet is, hogy nagyszerű jutalmat nyerünk a mennyben. Azért is ujjonghatunk, hogy nem kell folyvást a mennyet fürkésznünk szemeinkkel, mert már a miénk, ők pedig üldözésükkel nem mennek többre annál, mint hogy minket még közelebb visznek a célhoz, sőt belekergetnek a mennyországba. Lásd, ezek az egyszerű és rövid szavak több bátorságot öntenek belénk, mint az egész világ, és több vigaszt és örömet adnak nekünk, mint amennyi szenvedést és nyomorúságot az ellenség ránk tud küldeni, ha nemcsak ímmel-ámmal átszaladunk e szavakon, hanem szívünkkel egy kis időre befogadjuk és végiggondoljuk őket.

Íme, ezt mondja Krisztus az üldöztetésről, amely testi épségünket és javainkat fenyegeti erőszakos tettei által: a keresztényeket kínozzák, elégetik, legyilkolják és fojtogatják. Ez történik most is, ahogy minden időben történt.

54. Az önátadás krisztusi példája. Prédikáció virágvasárnap délutánjára

Fil 2,5–8

Wittenberg, 1531. április 2.

WA 34 I: 181–189 (német); HLSt Pr. 1210. sz. Szakirodalom: EpA 3: 207–211. Címek, mottó és tagolás a modernizált szövegű Calwer-kiadás szerint. Calwer 5: 88–95. (Bellák Erzsébet ford.)

<181> 5 Az az indulat legyen bennetek, ami Krisztus Jézusban is megvolt:
6 mert ő Isten formájában lévén nem tekintette zsákmánynak, hogy egyenlő Istennel,
7 hanem megüresítette önmagát, szolgai formát vett fel, emberekhez hasonlóvá lett, és magatartásában is embernek bizonyult;
8 megalázta magát, és engedelmeskedett mindhalálig, mégpedig a kereszthalálig.

*[„Mert példát adtam nektek, hogy amint én tettem veletek, ti is úgy tegyetek.”
(Jn 13,15)]*

[Bevezetés: Krisztus példakép az őt követők számára]

Ez az epistola egyedül a keresztényeké, és rajtuk kívül senki másé. Hiszen azoknak, akik nem hisznek, hanem ostobaságnak tartják az evangéliumot, semmi közük ehhez a tanításhoz. Mindenekelőtt abban kell leginkább hinnünk, hogy Krisztus nem önmagáért és a saját személyéért, hanem értünk engedelmeskedett az Atyának, és értünk alázta meg magát. Akik hisznek ebben, azoknak szól ez a prédikáció.

Ez az igehirdetés pedig a következőképpen hangzik: „Az az indulat legyen bennetek, ami Krisztus Jézusban is megvolt: mert ő Isten formájában lévén nem tekintette zsákmánynak, hogy egyenlő Istennel” – vagyis nem akarta magának tartogatni, mintha ellopta vagy elrabolta volna –, „hanem megüresítette önmagát, szolgai formát vett fel” (Fil 2,5–7). Milyen csodás szavak ezek, melyek a saját nyelvünkön csak nehezen érthetőek!

Az apostol ebben a fejezetben azzal kezdte prédikációját, hogy buzdította a keresztényeket: segítsék felebarátaikat, <182> és feledkezzenek meg a saját hasznukról a többiek javát keresve (Fil 2,1–4). Ez hát a mi tanításunk, melyről most szó van: ha felismertük, hogy minden jót az Úrtól kaptunk, és meg is váltott minket, akkor ugyanígy kell viselkednünk nekünk is felebarátainkkal. Ahhoz, hogy ezt a tanítást hirdessük, nem tudunk nagyobb példaképre hivatkozni, mint

amilyen Krisztus. Hiszen ő is így cselekedett, aki megváltott titeket. Ahogy ő viselkedett veletek, úgy kell nektek is viszonyulnotok a többiekhez. Valóban, mi csak szerény tanúságot tehetünk ahhoz képest, amit Krisztus tett értünk, hiszen ő, aki Isten, szolgai formát öltött. A továbbiak pedig így hangzanak: „Mert ő Isten formájában lévén nem tekintette zsákmánynak, hogy egyenlő Istennel, hanem megüresítette önmagát, szolgai formát vett fel” (Fil 2,6–7). Mindez Pál nyelvén van megfogalmazva, ezért nem érthetjük meg a jelentését minden további nélkül a saját nyelvünkön. Magyarázatot kell hát fűznöm hozzá.

**[Jézus Krisztus nem tekintette zsákmánynak, hogy egyenlő Istennel.
Krisztus nem lopta isteni mivoltát, hanem vele született]**

Vannak olyan emberek, akik pénzüket és javaikat lopás nélkül, tisztességes úton szerezték. Ők joggal mondhatják, ez nem lopás. Ágoston egyházatya és mások is ebben az értelemben magyarázták ezt a szakaszt. Pál azt mondja: „Krisztus nem rablás útján tett szert isteni mivoltára.” Nem úgy, mint a pápa követői, akik úrrá akarnak lenni Isten ígében, hanem ő örökségként kapta istenségét, vagyis vele született, nem pedig pénzért tett rá szert. A pápa ellopta az isteni hatalmat, és mi is mind rablókká leszünk, ha odáig merészkedünk, hogy uralni akarjuk a lelkeket. A fejedelem jogosan mondja a rablónak, a gyilkosnak vagy a felforgatónak: „Elragadtad tőlem fejedelmi hatalmam, melyhez nincs jogod, hiszen egyedül én uralkodhatok az alattvalók javai és élete felett, ha tehát elveszed tőlük javaikat vagy az életüket, akkor igazságtalanságot teszel.” <183> Látható, hogy az ilyen ember nem örökölte születése jogán a hatalmat, hanem ellopta azt. Aki viszont születése révén jut hatalomhoz, annak jogában is áll élvezni azt. Krisztus tehát nem úgy jutott isteni hatalmához, mint Lucifer, a pápa vagy az eretnekek, akik az isteni dicsőség és hatalom elrablói. Ez az értelmezés tökéletesen megfelel az ige üzenetének, ezért nem is akarom elvetni. Krisztust megilleti az isteni hatalom, hiszen természeténél fogva Isten, mellyel Pál megerősíti a Krisztus isteni mivoltáról szóló hittételt, miszerint Krisztusnak joga van arra, hogy az Istent megillető tiszteletben részesüljön, hiszen Istennel egylényegű.

[Krisztus nem a saját javára használja isteni mivoltát, hanem a miénkre]

Ám vannak olyan emberek is, akik jóllehet jogosan birtokolják javaikat, mégis tolvajok és rablók. Ilyen például az a paraszt is, aki azt mondta a koldusnak: „A házamban van kenyér. Akinek viszont kenyérre van szüksége, az szerezzen magának!” Ugyanez lenne a helyzet akkor is, ha lenne kenyérem, a felebarátom

pedig éhezne, én pedig így szólnék: „Nekem van kenyérem. Ha te is szeretnél magadnak, akkor gondoskodj róla magad!” Ha nem adok enni az éhezőnek, akkor a javaim lopott és rablással szerzett javak, még akkor is, ha nem ily módon szereztem őket. Még ha javaimat nem másoktól vettem is el, akkor is a rablás bűnébe esem, ha megfosztom az éhezőt saját jogos javától azáltal, hogy hiába kér tőlem ételt. Így lesz tolvaj valaki a javai által, mert nem szolgál senkit sem általuk. Az ilyen ember bizony rablónak számít! Ebben az értelemben mondja Ambrosius egyházatyja is: „Tápláld az éhezőt, mert ha nem teszed, akkor megölted őt.”³¹³ Ezt mondja az ige is Ézs 58,6–7-ben: „Az igának köteleit megoldjad, [...] ha meztelent látsz, felruházzad” (KG), hiszen az ilyen szükségben szenvedőket köteles vagy segíteni javaiddal. Ebben az értelemben beszél itt Pál apostol is Krisztusról, vagyis Krisztus nem csupán ténylegesen és lényege szerint birtokolja az isteni hatalmat, hanem abból kifolyólag is, ahogyan használja azt és él vele. <184> Ezért nem azt találjuk megírva, hogy semmit sem lopott, hanem azt olvashatjuk: „nem tekintette zsákmánynak” (Fil 2,6). Krisztus valóságos Isten volt, és nem rablással jutott isteni mivoltához, ám nem tekintette azt zsákmánynak sem. Más szóval nem úgy járt el, mint a javak azon birtokosa, aki tulajdonát és javait tekintve ugyan nem tolvaj, ám ha azok használatát nézzük, akkor tolvajként és rablóként él velük. Bizony kétféle tolvaj van: az, aki ellopja a javakat, és az, aki tolvajhoz illően él velük.

[Krisztus cselekedete minden keresztényt követésre kötelez.

Aki nem akar adakozni és szolgálni, az megtagadja Krisztust]

Pál most így szól: „Ahogy Krisztus cselekedett, tegyetek ti is úgy!” Ha tanult ember vagyok, és tudom, hogyan kell ígét hirdetni, és ez is a hivatásom, akkor meglopom azokat, akiknek szükségük van az igehirdetésre, ha nem prédikálok. Jóllehet a tudásom a saját javam, mert nem tőled kaptam, és nem is loptam vagy raboltam. Ám ha nem adom annak, akinek szüksége van rá, akkor meglopom őt. Hiszen ha tartozom neki ezzel, akkor nem az én tulajdonom, hanem az övé. Még az sem segít, ha azt mondom: „Drága barátom! Nem tőled tanultam, nem voltál a tanárom.” A kereskedőknek is óvakodniuk kell attól, hogy igazságtalanságot kövessenek el, és így szóljanak: „Isten adta mindezt nekem! Annak adom, akinek akarom vagy akár

³¹³ Ambrosius-idézet a 81. (64.) prédikációból (*si non pavisti, occidisti*), melyet Migne nem közöl, mivel görögből készült fordításnak tartja (PL 17: 607, 613–614; PG 30: 261–277). Az idézet előfordul többek között Szent Tamásnál (*Summae* II. 2. q. xxxii. 5.) és a *Decretum Gratiani*-ban is (CIC 1: 302). Luther maga is több helyen él vele (pl. A jó cselekedetekről, WA 6: 273; stb.). Lásd fenn: 1. *Sermo az arany szabályról*.

meg is tarthatom.” Krisztus nem így cselekedett. Habár isteni mivoltot birtokolt, és igazi Isten volt, mégsem szólt így hozzánk: „Ti bűnösök vagytok, én viszont szent vagyok, igaz és bölcs. Mire is tarthatnátok igényt velem szemben?!” Valóban senkitől sem kapott vagy vett el bármit is, mégsem tekintette zsákmánynak. Istenségét nem a saját javára használta, mintha ellopta volna, hanem mások javára fordította, <185> hogy igazsága és szentsége, hatalma és bölcsessége ne csak saját javára legyen, hanem mindazok részesülhessenek belőle, akik hozzá kiáltanak.

Ezt tette hát, és nem csupán nyomorúságos alamizsnát vagy ebédmaradékot tartogat a számunkra, sőt nem pusztán tudásmorzsákkal bír, mint én vagy a többi doktorok, hanem övé az az adomány, hogy Istennel egylényegű. Ám mégis lemond erről, és azt mondja: „Ne csak az enyém legyen, hanem részesülj belőle te is!” S még te, semmirekellő, nyomorúságos ember sajnálsz másoktól egy aranyat vagy egy felöltőt? Látod, hogy felebarátodnak felöltőre van szüksége, és nem akarsz adni neki, holott ezáltal rablóvá és tolvajjá leszel, mikor azt mondod, hogy senkinek sem tartozol? Miközben Urad a saját isteni mivoltát adja nekünk! Mit tennél akkor, ha a napot, a holdat vagy a saját életedet kellene nekem adnod? Hiszen már az is sok neked, ha el kell adnod valamit, vagy ha a szolgának szolgálnia kell urát. Egy asztalos sem teheti megvetendőbbé magát, mint amikor büszke művészetére. Hiszen mi is ez a valóságban? Ha nyamvadt kis alamizsnát kell osztanod, miért illette téged ünneplés és imádat?

[Krisztus példája elhomályosítja cselekedeteinket és erényeinket is]

Te mégis keresztény akarsz lenni? Igen, hogy vigyen el az ördög! Tekints erre a példára, melyet Krisztus állít itt elé! Ő nem csak szerény alamizsnát kínál, vagy a török koronáját, az eget vagy a földet, a napot vagy a holdat. Összes erényünknek pirulnia kell a szegyetől, ha arra tekintünk, amit ő tett! Még ha az ítéletkor őszintén dicsekedhetnénk is azzal, hogy <186> „igét hirdettem, tanítottam az embereket, enni adtam az éhezőknek és felruháztam a ruhátlanokat” (vö. Mt 25,35–36), mi ez mindahhoz képest, amit ő maga tett? Inkább a következőket mondd: „Drága Uram! Légy hozzám irgalmas! Szívesebben hallgatnék arról a jóról, amit tettem.” Hiszen mit számít bármi is Krisztus isteni mivoltához képest, melyről érted mondott le? Emelvénnyre ültet téged, mintha te lennél az Isten, ő pedig a szolgád volna. Kérlek titeket, erre gondoljon mindenki! Ám mi nem így teszünk. Elfordítjuk a tekintetünket erről a példáról. Ha valaki bármire is képes, akkor úgy gondolja, hogy egyedül az övé a tudás, és azt akarja, hogy élvezhesse annak előnyeit, vagyis imádják és rajongják őt körül. Ezért mondtam, hogy ez az igehely csak a keresztényeknek szól.

Az első fontos tanítás ebben az igében az, hogy Krisztus példát adott nekünk azzal, hogy nem akarta isteni mivoltát a saját javára használni, jóllehet joga volt rá. Nem akarta ezt mondani: „Én Isten vagyok, te pedig egy gonosztevő. Azt akarom tehát, hogy imádj engem.” Nem, ő inkább így szól: „Habár Isten vagyok, szolgálni akarlak téged mindazzal, ami vagyok, és ami az enyém. Nem azért jöttem, hogy nekem szolgáljanak.” (Vö. Mt 20,28) Nekem is így kell hát gondolkodnom minden különleges képességemről, mellyel rendelkezem, hogy ne kívánjam mások csodálatát és ünneplését, hanem inkább szolgáljam velük a többiekkel. Hiszen Krisztus is így tett. Így győzetik le a gőg és a saját jó cselekedetekbe vetett bizalom, nevezzük is őket bárhogyan. Mindez nem azt jelenti, hogy a jó cselekedetek nem tetszenek Istennek, hanem azt, hogy Krisztus olyan magasra tette a mércét jó cselekedetei által, hogy azt te sohasem érheted el. Jóllehet te egy aranyat vagy egy szoknyát ajándékoztál el, ő viszont saját isteni mivoltát. Ez tehát az egyik tanítás.

[Ne engedjük, hogy visszaéljenek a segítőkézségünkkel.

A keresztyéni szeretet parancsa nem menlevél a koldusoknak]

Nem akarom ezzel elvenni a kenyerét azoknak a koldusoknak, akik azt mondják: <187> „Szegény ember vagyok. Senki sem akar adakozni.” Krisztus valóban azt mondta: „Mert nem az igazakat hívogatni jöttem, hanem a bűnösöket a megtérésre.” (Mt 9,13; KG) „Nem az egészségeseknek van szükségük orvosra, hanem a betegeknek.” (Mt 9,12) Ha viszont nem vagy beteg, akkor mondd: „Egészséges és erős vagyok, nincs szükségem rád.” Mostanság azonban az a módi járja, hogy koldulni akarunk és lusták vagyunk. Sok erős embert találunk, akik nem akarnak dolgozni, és később azt mondják: „A többieknek kell eltartaniuk minket.” Ha az én költségemen vagy a többiek jóvoltából akarsz élni, jóllehet képes vagy a munkára, akkor nem vagyok köteles segíteni neked (vö. 2Thessz 3,10–13). Sokan járnak gyermekükkel az utcákat és koldulnak, habár inkább szőniük vagy vizet hordaniuk kellene. Ha szóvá tesszük nekik, hogy a gyermeket koldusnak nevezzük, ahelyett, hogy szolgálónak adnák, akkor így panaszkodnak: „Gyalázzák a gyermekem!” Takarodj haza, és ne is kapj semmit! Én is voltam gyermek, mégis sokat kellett túrnöm és dolgoznom, te viszont nem akarod, hogy a gyermeked edződjön és dolgozzon. Azt hiszik, hogy az evangélium szabadságot ad nekik a lustálkodásra. Erős és egészséges vagy, ha nem lehetsz úr, hát légy szolga, és ha ez sem lehetséges, építsd a városfalat! Ha pedig nő vagy, szőj, vagy keress magadnak valami más munkát, hogy legyen ételed. Az efféle lustálkodó szegények büntetést érdemelnek. Szébb életet éltek, mint Szászország fejedelme, és még a közösség pénzére akartok hagyatkozni!

Hova vezet ez? Hát oda, hogy koldusokkal töltjük meg a várost! A diákokat valóban el kell tartanunk, hiszen nem élhetnek meg a tudományukból. Ti viszont azt mondjátok: <188> „Hiszen Wittenbergben azt prédikálják, hogy jót kell tenni a szegényekkel.” Bizony, ezért nem akartok dolgozni. Ha csak lustálkodsz, miközben egészséges vagy, és végezhetnél akár kerti munkát is, akkor ott kellene hagynunk téged és gyermekeidet, hogy haljatok éhen az utcán. Segítünk titeket, ti viszont loptok a kertjeinkből! Mi bizony nem ezekről az emberekről prédikálunk!

[Aki erős és egészséges, annak munkával kell megkeresnie a kenyerét]

Krisztus nem az egészségesekért halt meg. Isteni mivolta által segítette azokat, akik nem voltak képesek önmagukon segíteni. Ilyen esetben aranyammal kell szolgálnom téged, és meg kell osztanom veled a kenyerem: mindaz a tiéd is, ami az enyém, feltéve, hogy szükségét szenvedsz. Ha viszont egészségesebb vagy nálam, és csak lopni akarod a napot, és azt mondod, hogy éhes gyermekeid vannak, akkor dolgozz csak, vagy halj éhen! Sehol sincs megírva, hogy henyélő naplopókat kellene etetnünk. Éppen így tesznek a cselédek és a kézművesek is. Azt mondják: „Az evangéliumot követjük, tehát bizonyosan segíteniük kell nekünk.” Bizony jól ki kellene hajtanunk titeket, és becsapni az ajtót! Ha tudnék olyasvalakiről, akinek gyermekei vannak, és nem hagyja őket dolgozni, akkor megkérném a városbíró, hogy vesse őt tömlöcbe, hadd haljon éhen. Hiszen vissza akarnak élni a verejtékünkkel, és velünk akarják eltartatni magukat! Ha valaki képes munkával megkeresni a kenyerét, ahogy azt az utcán is látom, amikor szőnek, vagy vizet hordanak, esetleg a házakban szolgálnak, akkor mondd annak a következőket: „Menj kenyeret keresni!” <189> Ám ha valaki annyira gyenge, hogy képtelen önmagát eltartani, akkor érvényes Krisztus példája. Ő azt mondta: „Istenségem által akarok szolgálni.”, így nekem is minden erőmmel segítenem kell a gyengéket, még ha csak egy pohár vizet nyújtok is nekik stb. Ha azonban a gyülevés horda nem elégszik meg semmivel, és szemtelenkedik, akkor vigye el őket az ördög! Eljön még az az idő, amikor szolgálnának akár egy falat kenyérért is! A tanítás lényege tehát a következő: Krisztus azokért halt meg, akik nem tudnak önmagukon segíteni, nem pedig az erősekért. Jóllehet az ige tökéletesen kifejezi ezt, mégis szükség volt az intésre.

55. Az ige mint az egyház támasza. Prédikáció advent 2. vasárnapjára

Róm 15,2–4

Wittenberg, 1531. december 10. délután

WA 34 II: 483–490 (német); HLSt Pr. 1296. sz. Szakirodalom: EpA 1: 321–326. Címek, mottó és tagolás a modernizált szövegű Calwer-kiadás szerint. Calwer 6: 77–85. (Bellák Erzsébet ford.)

<483> 2 Mindegyikünk a felebarátjának kedvezzen, mégpedig annak javára, épülésére.

3 Hiszen Krisztus sem magának kedvezett, hanem ahogyan meg van írva: »A te gyalázódid gyalázásai énreám hullottak.«

4 Mert amit korábban megírtak, a mi tanításunkra írták meg, hogy az Írásokból türelmet és vigasztalást merítve reménykedjünk.

[„Mert amit korábban megírtak, a mi tanításunkra írták meg.” (Róm 15,4)]

[Bevezetés: Az egyházat hosszútűrés jellemzi]

Hogy méltón éljünk ezzel a délutáni alkalommal is, hallgassuk meg az apostol szavait a Szentírásról! Az igében Pál azt tanítja, hogy el kell hordoznunk a gyengéket, és ne saját tetszésünkre éljünk. Ebben az értelemben állítja elének példaként Krisztust, hiszen ő nem a saját tetszésére élt, hanem megalázta magát, és elhordozta az összes nyomorult bűnöst gonoszságukkal együtt, ahogy meg van írva: „Rám hull a gyalázat, ha téged gyaláznak.” (Zsolt 69,10)

[Óvakodjunk az igazságtalanság cselekvésétől és a kárörömtől]

Ez a tanítás a kicsiny nyáj csupán azon részének szól, akik valóban keresztények, és komolysággal fogadják az evangéliumot. Ők úgy tesznek, mint Krisztus, aki nem tetszelgett önmagának, és nem nevetett a bajsza alatt, mint a világ, mely örül a mások bajának, és csak nevet azon, ha másoknak rosszul megy a sora. Ez bizony nem keresztény erény, hanem ördögi istenkáromlás. Az ilyenek, ha látják, hogy különbek, hatalmasabbak vagy gazdagabbak valakinél bármilyen mértékben is, akkor ujjal mutogatnak a másikra, vagy ha annak rosszul megy a sora, akkor kinevetik. Az efféle embereket példázza az evangéliumban az a farizeus, aki így szólt: „Nem vagyok olyan, mint a többi ember: rabló, gonosz, parázna, vagy mint ez a vámszedő is.” (Lk 18,11) Ők abban lelnek gyönyörűséget, ha a

többiek kevesebbek náluk. Nagyon elterjedt ez az istenkáromlás, hogy egyesek örülnek mások kárának, <484> habár ennek éppen az ellenkezőjét kellene tenniük, vagyis együtt kellene érezniük azokkal, akiket kár ért. Ha Krisztus ezt a gyalázatos erényt akarta volna gyakorolni, akkor könnyen megtehetette volna. Hiszen ő szent volt és igaz, mi pedig ennek éppen a szöges ellentéte vagyunk, tehát joggal vethette volna a szemünkre: „Gonosztevők vagytok, én viszont igaz vagyok.” Mi nem mondhatunk jogosan ilyesmit, mégis ezt cselekedjük!

[A mások gyengeségével való együttérzésben mutatkozik meg a keresztény magatartás]

Ezért kell hát megtanulnunk Krisztustól, hogy szomorkodjunk azon, ha gyengeséget látunk felebarátainkban, különösen akkor, ha az a lelkieket érinti. Ebben az értelemben mondja Ágoston egyházatya is: „Semmi sem mutatja meg jobban, hogy valaki lelki ember, mint az, hogy nem örül mások bajának, és nem kezd el gögösen és dicsekvőn viselkedni azokkal szemben, akik vétkeztek és elbuktak stb., feltéve, hogy nem önszántukból vétkeztek, és újra talpra állnak bukásuk után.”³¹⁴ Sokkal inkább úgy kellene élniük a keresztényeknek, hogy elhordozzák egymást (vö. Gal 6,2; Ef 4,2; Kol 3,13), és ha a másikon olyasmit vesznek észre, ami nekik nem tetszik, akkor azt a másik javára tudják be. Ám ez sajnos nem így történik. Bizony, nagyon nehezére esik ez a keresztényeknek! A többiek valóban élvezettel nevelhetnek, ha baj történik, sőt még a mi nagy „evangéliumi” közösségeink is³¹⁵ így tesznek: nekik tényleg az lenne a legnagyobb öröm, ha látnák, hogy rosszul mennek a dolgaink. Mi viszont, akik igaz keresztények kívánunk lenni, nem örülhetünk mások gyengeségének, hanem inkább együtt kell éreznünk velük. Krisztus is így járt el: komolyan vette az együttérzést, és nem csak a mi kis bűneinkben, hanem a nagy és minket súlyosan érintő dolgokban is, vagyis hogy elszakadtunk az isteni kegyelemtől, és így kárhozatra voltunk ítélve. Inkább magára vette a bűneinket, minthogy ezt tűrte volna. Ha így tett, holott nem volt bűnös, és annyit szenvedett értünk, akkor mennyivel inkább így kellene tennünk nekünk is az apró-cseprő dolgokkal kapcsolatban, ha mi vele ellentétben bűnösök vagyunk? Ám mégsem tesszük ezt!

³¹⁴ Az idézet nem azonosítható.

³¹⁵ Luther itt az *evangéliumi* szót nyilvánvalóan gunyoros éllel használja a rajongók jelölésére, akik az igazi „evangéliumi” közösséget kívánták megtestesíteni.

**[Első rész: Az Írás mint az erő forrása a szenvedések elviseléséhez.
A világ megveti az Írás vigasztalását]**

<485> „Mert amit korábban megírtak, a mi tanításunkra írták meg, hogy az Írásokból türelmet és vigasztalást merítve reménykedjünk.” (Róm 15,4) Arról van itt szó, hogy egy keresztény legyen türelmes, de nem csupán az üldözőivel, hanem saját testvéreivel szemben is. Nem csupán azt kell elviselnem, hogy királyok, császárok, fejedelmek stb. üldözzenek minket, hanem felebarátaimtól is el kell tűrnöm, hogy esendők, és van olyan tulajdonságuk, ami nekem nem tetszik. A világ bizonyosan azt mondja: „Elég silány vigasztalás az, ha csak ennyi szolgál vigaszunkra: Légy türelmes! Így csak a holtakat lehet vigasztalni!” Pál viszont így szól: „Legyetek türelemmel és vigasztalódjatok az Írás által!” Ám a világ semmire sem megy ezzel. Ellenben nagyszerű vigasztalás lenne a számára, ha valaki egy arannyal teli erszényt adna neki stb., vagy ha jól odavághatna annak, akit kudarc ért. Pál viszont vigasztalást ígér nekem, amikor a Szentíráshoz vezet! A világ azokat dicséri, akiknek a Mammon az istenük, bölcsességgel és hatalommal rendelkeznek, és azt gondolja: „Mit ér egy ilyen egyszerű vigasz, amikor semmi mást nem kap az ember, mint szót!” Így gondolkodik tehát a világ.

[A keresztények erős vigasztalást találnak a Szentírásban]

Pál apostol azonban ezt mondja: „Ha valóban keresztények akartok lenni, akkor nincs más út. Szánjátok el magatokat arra, hogy feltétel nélkül türelmesnek kell lennetek, és semmi sem szolgál majd vigasztalásotokra az Íráson kívül.” Ez az a szoros kapu és keskeny út, mely az életre visz (Mt 7,14). Vigasztalódj hát ezzel, hogy türelmes légy, a császárral és a püspökökkel stb. szemben pedig bátorságos. Az tehát a legnagyobb vigasztalásom a gyülevészekkel, a hatalmaskodó szomszédokkal, a nemesekkel, a parasztokkal és a polgárokkal szemben, hogy türelmes vagyok, és enyém az Írás? Igen! Valóban tehetnek, amit akarnak, <486> rám ronthatnak stb., övék a sereg, az arany, a föld és az emberek. Ezzel szemben nekem mim van? Ez a könyv! Ezzel kell magamat megvédenem, és semmi más vigaszom nincs, mint ez a papírból készült könyv. A keresztényeknek arra kell feltenniük ügyüket, hogy az Írás a vigaszuk. Ha a császár által szeretnék vigasztalódni, akkor homokra építek. Ha a szász választófejedelem vagy ti, wittenbergiek lennétek a vigaszom, netán a pénzem, az értelmem vagy talán az, hogy véghez vigyek mindent, amit elterveztem, akkor már el is veszttem. Hol vannak azok az emberek, akik nagy veszedelem idején, amikor a Sátántól kísértetnek, semmi mással nem rendelkeznek, mint azzal a mércével, amit Írásnak neveznek? Ennek így is kell lennie, mert különben a pápa

oldalára állhatunk, és az ő bölcsességével vigasztalódhatunk. Tanuld meg hát ebből az igéből, ha valóban tanulni akarsz, hogy mi a Szentírás, melyről Pál olyan bátran és büszkén mondja: „Mert amit korábban megírtak, a mi tanításunkra írták meg, hogy az Írásokból türelmet és vigasztalást merítve reménykedjünk.” (Róm 15,4) Ez azonban nem csak a világ ellen íratott meg, mely a pénzeszsákokban és a teli söröspincékben talál vigaszt. Pontosan így van ez a parasztnál, a nemeseknél és a polgároknál is: csak akkor vigasztalódnak, ha tudják, hogy van pénzük, gabonájuk, sörük stb. Ám mi van akkor, ha mindez nem segít rajtuk a halálban és az ítéletkor? És mi a helyzet akkor, ha egy nemes megharagszik rád, a polgárra, akinek sok aranya van? Sőt mi lesz akkor, ha te, sokbúzás paraszt, összetűzésbe kerülsz a nemessel? Mit segít rajtatok a pénz és a búza, ha elveszik tőletek? Így van ez: ha szükség tör rád, akkor számodra nincs vigasztalás, sem remény. Végül odáig kell jutnod, hogy az Írásban keress vigasztalást.

**[Második rész: Az Írásban Isten személyesen szólít meg minket.
A rajongók Írás iránti megvetése ellenkezik Istennel]**

<487> Az apostol szavainak másik oldala is van. Még a rajongók is káromolják az Írást, mikor így szólnak: „Ezek csak papírra vetett betűk, hogyan vigasztalhatnak hát a szívem?” Münzer is kinevetett minket, sőt még írástudónak is nevezett, ám amikor komolyra fordultak a dolgok, megszégyenült. Miből áll a tanításunk, ha nem az ábécé betűiből? Valóban így van, de ez a tanítás sohasem hagy cserben minket. Mert ez Isten szava, hogy noha jöllehet papírra vetették, mégis ereje van arra, hogy vigasztalja a lelkiismeretet. Az a vigasz pedig, amit a betűk adnak, maga a mennyei Isten! Ezért hirdetjük mi az Írás szavát!

[Isten az ő írott igéjének is valódi erőt ad]

Tagadhatatlan, hogy Isten szóban hirdetett igéje a leírt betűhöz képest némileg több étellel bír. Maga Isten mondta: „Ha egy pap keresztel, akkor a gyermeket áthelyezi az ördög hatalmából Isten országába.” Isten pedig igéje által valóban megmenti őt az ördögtől, ahogy az összes szentet is megmentette az apostol idejétől kezdve. Éppen ez a helyzet akkor is, amikor a gyónásban a nekem szánt feloldozó igéket hallom: így valóban üdvözülök. Hasonlóképpen ha hallom a prédikációban kimondott szót, jöllehet önmagában semmiben sem különbözik a parasztnak által a fogadóban kiejtett szavaktól. Az egyetlen különbség az, hogy ez Krisztusról szól, és az üdvösség, a kegyelem és az élet igéje, mely mindenkit megment, aki hisz benne.

Ám akkor is így van ez, ha nem tudsz elmenni az igehirdetésre. Isten akkor ezt mondja: „Ez az Írás, melyet olvasol, ha csupán betűkből áll is, mégis életet ad neked, mert a Jézus Krisztus nevű férfit írja le.” Ez igen nagy csoda, hogy Isten ilyen mélyre leereszkedik, és önmagát betűkben rejtje el, és ezt mondja: „Itt egy ember ír le engem. Ezeknek a betűknek erőt kell adniuk az embereknek az ördöggel szemben, és meg kell váltaniuk őket.” A Szentírás tehát bizonyíték arra, hogy Isten eljött hozzád. Ha elfogadod, akkor üdvözülsz, de nem azért, mert a szöveg tollal és tintával íródott, hanem azért, mert Krisztusra mutat. Ugyanígy járt Izrael is a pusztában, amikor Isten megparancsolta Mózesnek: „Csinálj egy rézkígyót, és tűzd rá egy póznára. Mindenki, akit megmárt a kígyó, életben marad, ha föltekint arra.” (4Móz 21,8) Mi is volt ez? Csak két betű, a keresztfa és a kígyó, <488> egy S és egy C,³¹⁶ Isten mégis hozzáfűzte: „Mindenki [...] életben marad, ha föltekint” a rézkígyóra. Mintha Isten így szólt volna: „Kiválasztottam a fát és a kígyót, hogy bírjanak olyan erővel, hogy ha rájuk néz valaki, az megmeneküljön.” Éppen ez a helyzet itt is. Isten akarata fent rejtezik a mennyben, mégis azt mondja: „Megíratam ezt az Írást, és aki hisz benne, azt meg akarom erősíteni.” Az eretnekek, ezek a gonosztevők viszont nemcsak az Írást, hanem a hirdetett ígét is támadják, mely által annak idején elnyerték a „Szentlélek” útmutatását, mellyel most oly nagyra vannak; ám először hallaniuk – vagy olvasniuk! – kellene róla. Én legalábbis akképpen jutottam el idáig, hogy Krisztust úgy ismertették meg velem az Írás és a hirdetett ige által, hogy meghalt értünk.

[Az Írásban az élő Isten erősít meg minket vigasztalásával]

Ezért akarja Pál Krisztus parancsolata szerint megosztani velünk, hogy tartasuk nagy tiszteletben az Írást, mivel megtanít minket arra a türelemre, melyre szükségünk van. Így szól hozzánk: „Semmi mást nem hirdethetek nektek, mint Krisztus országát, mely a türelem és a tűrés országa” (vö. ApCsel 14,22). Ha sérelem ér minket a világban, és kínoz az ördög, akkor az így van jól. Maga Krisztus mondta: „Gyűlöl titeket a világ.” (Jn 15,19) Ha tehát valaki az ellenségünk, csak azt kapjuk tőle, ami jár. Ebben kell részesülnünk, hiszen ez az ország és ez az élet nem fenséges, hanem szükségképpen szenvedéssel teli. Ám az istentelen „evangéliumkövetők” nem helyesen járnak el, ha egyszer keresztények akarnak lenni, és mégis gyűlölködve üldözik minket. Hiszen a keresztények nem követnek el igazságtalanságot egymással szemben. Azok részéről azonban, akik

³¹⁶ Az S a latin *serpens* 'kígyó', a C pedig a latin *crux* 'kereszt', egyben a *spiritus* 'lélek' és *caro* 'test' szó kezdőbetűje.

nem keresztények, másra sem számíthatunk, mint szenvedésre, és őket illetően az életünk nem lehet más, mint türelem. „Szenvedésre teremtettem.”³¹⁷ (Zsolt 38,18) Aki nem kér ebből, <489> az jobb barátokra talál a pápa és a fejedelmek személyében, akik bőségesen ellátják pénzzel és birtokokkal. Aki azonban keresztény, az készüljön fel erre, vagyis legyen türelmes, és szenvedje el, hogy az emberek megkárosítják javaiban, tisztességében, testében, életében és családjában. Hiszen ennek így kell lennie.

„Hogyan vigasztalódjam hát?” – „Én nem tudok neked segíteni: szenvedned kell.” – „De én erre nem vagyok képes”, feleled. – „Vigaszt kínálok neked.” – „Miféle vigaszt?” – „A Szentírást!” – „De ezzel csupán szavakat és betűket adsz nekem. Én viszont nem csak szót akarok, hisz az nem több mint egy szalmaszál!” – Ha nem akarod elfogadni az Írást vigaszodként, akkor állj azok közé, akik teli gabonás zsákokat, aranyat vagy bölcsességet stb. akarnak. Ám ha az Írás mélyére hatolsz, akkor megtalálod benne Krisztust és az ő igéjét. Lehet, hogy csupán haszontalan, üres és törött szalmaszálnak tűnik majd a számodra, de higgy nekem: micsoda hatalmas erőt hordoz! Ezt az ígét, melyet a szívedbe adok, senki sem képes érvénytelenné tenni: sem a császár, sem a világ, sőt még a világ összes kincse sem, a gabonás zsákokról és az aranyról nem is beszélve, mert erős fává növi ki magát, sőt sziklává! Habár a világ ellenáll neki, mégsem érhet el semmit vele szemben. Mert ahol az Írás, ott Isten is jelen van, mivel hozzá tartozik és az ő ismertetőjele, és ha befogadod, akkor magát Istent fogadtad be. Mit tartasz egy olyan felebarátról, akit Istennek hívnak? Mit tehet vele szemben a halál és a világ? Hadd legyen az Írás tinta, papír és betű! Ám aki attól el nem marad, és azt a magáénak mondja, maga Isten az, akihez viszonyítva a világ csak egy vízcsepp a vödörben (vö. Ézs 40,15). A világ szemében hitvány vigasztalás, ahogy Pál türelemre int, és nyomorultul hangzik, ha azt mondjuk: el kell olvasni és fülbe kell sügni egy szakaszt az Írásból. <490> És mégis: olyan Úrral találkozunk itt, akihez képest elenyésczik a világ. Minden a hiten múlik. Ha ezeket az értelmed alapján ítéled meg, akkor bolondságnak hangzik, mert ez esetben nem a javak, a tisztelet és a pénz stb. jelentik a vigaszt. Csak légy bátor, válassz ki egy ígét az Írásból, és ragaszkodj hozzá, ahogy meg van írva: „Legyetek erősek és bátor szívűek mind, akik az Úrban reménykedtek!” (Zsolt 31,25)

³¹⁷ MBT: „Szüntelenül gyötör a fájdalom.”

[Végekövetkeztetés: bátran járjunk reménységben]

Pál ezt az ígét mindenekelőtt arra az istenkáromlásra vonatkoztatja, hogy a saját tetszésünkre élünk, ehelyett azonban inkább hordozzuk el egymást, ahogy azt ma már mondtam. Nagyon nehéz ennyi mindent elhordozni, hiszen folyton minket sértő gonosztettekbe botlunk. Sokkal szívesebben védekeznénk. Ám tűrnünk kell és türelmesnek lenni. A türelem pedig eljuttat minket a reményig (vö. Róm 5,3–4). Nem tanulunk meg remélni, ha nem vagyunk fáradtak és elgyötörték. Velem is kiváltképpen ez a helyzet: sokszor jutottam el a türelmem végső határáig, de a remény megtart engem. Ehhez a reményhez üldöznek minket az ellenfeleink, amennyiben türelemre tanítanak minket a szenvedés idején. Ez a remény pedig a türelem és az Írás által adatik. És ha most ezt reméljük – mit számít, hogy tönkremegyünk-e bele? Róm 5,5 ezt mondja: amit prédikáltunk, és amiben hittünk, nem fogja pírba borítani az arcunkat.³¹⁸

56. Házi prédikáció pünkösdhétfőn

Jn 3,16–21

Wittenberg, 1532. május 20.

WA 36: 180–184 (latin, német részletekkel); BoA 7: 15–18; EA 5: 212–222; HLSt Pr. 1325. sz. Szakirodalom: EvA 4: 164–168; PFITZNER 1984; ZSCHOCH 2012. (Csepregi Zoltán ford.)

16 „Mert úgy szerette Isten a világot, hogy az ő egyszülött Fiát adta, hogy mindenki, aki hisz őbenne, el ne vesszen, hanem örök élete legyen.

17 Mert az Isten nem azért küldte el a Fiút a világba, hogy elítélje a világot, hanem hogy üdvözüljön a világ általa.

18 Aki hisz őbenne, az nem jut ítéletre, aki pedig nem hisz, már ítélet alatt van, mert nem hitt az Isten egyszülött Fiának nevében.

19 Az ítélet pedig azt jelenti, hogy a világosság eljött a világba, de az emberek jobban szerették a sötétséget, mint a világosságot, mert a cselekedeteik gonoszak.

20 Mert aki rosszat cselekszik, gyűlöli a világosságot, és nem megy a világosságra, hogy le ne lepleződjenek a cselekedetei.

³¹⁸ MBT: „A reménység pedig nem szégyenít meg.”

21 Aki pedig az igazságot cselekszi, a világosságra megy, hogy kitűnjék cselekedeteiről, hogy Isten szerint cselekedte azokat.”

<180> Semmi másról nem kell prédikálni, mint Jézus Krisztusról és a belé vetett hitről. Ez a magva és veleje ennek az evangéliumnak. De ha különösen a keresztény szabadságot állítod ennek az evangéliumnak a középpontjába, akkor telibe találtál. Krisztus mindent hatályon kívül helyez, törvényt, halált, bűnt és Isten haragját, ráadásul minden emberi igazságosságba, bölcsességbe és szentségbe vetett bizalmat. Ezt mind egy halomra hányja és egyszerűen elveszi. Mert amikor azt mondja: aki hisz a Fiúban, az nem fog elveszni, hanem örök élete lesz, ebből az következik, hogy a hívő számára bűn, halál, ördög, törvény, emberi igazság és érdem egyszerűen megszűnik és szükségszerűen mindenestül elvész. Én akkor sem tudnék így beszélni, ha darabokra tépném magam.

A törvény megöl minket, a bűnök tönkretesznek minket, az ördög és Isten haragja elnyelnek és felfalnak minket. Isten „emésztő tűz” (5Móz 4,24; Zsid 12,29). Krisztus mindezt itt félreteresi, és azt mondja: aki hisz a Fiúban, az nem fog elveszni, hanem örök élete lesz. A törvény nem öli meg, a bűnök nem taszítják romlásba, az ördög és Isten haragja nem emészti el. Az a tűz, amit Mózes a csipkebokorban látott (2Móz 3,2), egyszerűen kialszik, és marad a merő keresztény szabadság. Mert nem veszni el és megkapni az örök életet, ez olyan nagy dolog, hogy az emberi szív képtelen felfogni. Most megtettem röviden a logikai levezetést, ha tudja közületek valaki, tegye hozzá élénk színekkel ecsetelve a szónoki művészetet.

De hadd halljuk, micsoda művésze a beszédnek és rétor maga Krisztus! Így kezdi:

16 „Úgy szerette Isten a világot.”

Itt már el is indul az emelkedett szónoklat. Bár rövid és egyszerű mondat, mégis igazi tragédiába illő szavakat, csupa mázsás szó és nagy műremek. Isten méltán haragudhatna, eltörölhetné és megsemmisíthetné a világot mint legádázabb, legvérszomjasabb ellenségét. A pokol tüzét kellene kiárasztania a világra. Mégis így szereti a világot, annyira, hogy nincs a világnak nála nagyobb és elkötelezettebb szerelmese. Ezek hatalmas szavak, súlyos és találó szavak, mert senki sem képes égen és földön jobban szeretni, mint Isten. És ezért nem létezik nagyobb érzelem, amelyet Isten a világ irányába ki tudna fejezni, mint a szeretet. És nem képzelhető el kártékonyabb gazfickó és elvetemültebb ellenség, amely ennek a szeretetnek a célpontja lenne, mint a világ. Ezért ezek csupa pompás, magasztos, mázsás szavak.

Az, hogy van ilyen Isten, és hogy szereti a világot, és hogy a javát akarja, ez meghalad minden észet, érzékelést, értelmet és tudást. Én a pokol tüzét kívánnám a világnak, s rá is küldeném, ha Isten volnék, hiszen kívülről-belülről ismerem a világot, és tudom, mennyit ér. Ezt tenném én. De mit tesz Isten? Haragja kiárasztása helyett, amit a világ bőven megérdemelt, szereti, mégpedig olyan túláradó és felfoghatatlan módon, hogy egyszülött Fiát ajándékozta a világnak, tulajdon legádázabb ellenségének. Én nem vagyok ennyire a szavak embere és ekkora szónok, hogy elérjem a retorika ilyen tökélyét, és ezeket a mély kifejezéseket valódi színükben csillantsam fel.

Több mint elegendő lett volna, ha Isten a világnak csak jó reggelt kíván. Ő azonban tovább megy, <181> és szereti a világot, ezt a gyalázatos teremtményt. Pedig ez a legutálatosabb és a legkellemetlenebb létező. És a világ valóban ilyen! Gonosz és szegyetelen emberekkel tele istálló, akik Isten teremtésével a leg-rútabb módon visszaélnék, Istent káromolják, és mindenféle gáztettet követnek el ellene. Ezeket a gyalázatos embereket szereti Isten. Mindent meghaladó szeretet ez! Istennek valóban jónak kell lennie, és szeretetének heves, mérhetetlen tüzzel kell lobognia, emésztőbbel, mint amit Mózes a bokorban látott, és perzselőbbel, mint a pokol tüze. Ki eshetne még kétségbe, ha egyszer Isten ilyen indulattal fordul a világhoz? Ez túl nagy, meghaladja képességeimet, nem vagyok képes úgy kifejtetni vagy olyan gazdagon visszaadni, amilyen a valóság.

Tovább folytatja:

16 „Hogy az ő egyszülött Fiát adta.”

Adta, azaz a halálra adta. Ez megint emelkedett szónoklat. Az ajándék felbecsülhetetlen, ezért az adományozás módja is felbecsülhetetlen, hogy Isten ekkora ajándékot, az ő egyszülött Fiát halálra adja, azt senki sem képes felmérni. Ha Isten valaha kedveskedni akart volna a világnak és az ő egyszülött Fiát odaajándékozni, ezt más módon is megtehetette volna. Mert kétségkívül több lehetősége lett volna az ajándékozásra, nem kellett volna Fiát mindjárt halálra adnia. De így adta, nevezetesen a halálra, hogy szeretetét így mutassa meg rajtunk (Róm 5,8). Ez csupa súlyos szó.

16 „Hogy mindenki, aki hisz őbenne, el ne vesszen, hanem örök élete legyen.”

Ezzel (mint mondtam) elvesz bűnt, halált, utolsó ítéletet stb., ráadásul csuhát, tonzúrát, mindegy, hogy karthauzi, hogy férfi vagy nő (Gal 3,28), megszűnik a személyek megkülönböztetése, és mindannyiunkat különbségtétel nélkül, kivétel nélkül egyedül ahhoz az emberhez kíván kötni, akinek a neve Jézus Krisztus, Isten egyszülött Fia. Ez a mondat gyakran szerepel Jánosnál, mintha a Szentlélek

csak Isten és Mária egyszülött Fiáról tudna prédikálni, mintha szegény fickó – a Szentlélek – egyébre nem is értene. Ez nagyon nevetségesen hangzik az e világi okosok és bölcsek fülében. Ahogy a költő mondja: „mint kacagunk, ha félre csak egy húron fog mindig a lantos”.³¹⁹ Kinevetik a lantjátékost, aki mindig ugyanazt a dalt pengeti. Kacagja tehát a világ a Szentlelket, mint egy lantost, aki egyetlen húron képes csak játszani. De azok a nagy tudományú mesterek, akik megtaníthatnák a Szentléleknek, hogyan fűzze a szót, megvannak magukban, nincs szükségük se Istenre, se a Szentlélekre.

De ott van, és ez a lényeg: aki hisz Istenben, annak örök élete lesz. Mások tegyék csak, amit akarnak, akkor is igaz: el vannak veszve, s nem segít rajtuk sem Mózes, sem a törvény. Hiszen Mózes és a törvény megöli az embert, s nem az életet, hanem a halált adja neki. Ezért minden a Fiún áll, aki az örök életet hozza. Akié az Isten Fia, azé az örök élet. Aki elengedi a Fiút, az az életet engedi el. Hiszen Isten gyönyörködik a Fiúban, és nem lehet a Fiú ellensége. Oda néz, ahol a Fiú van, és kedvét leli benne. A Fiú ezért magyarán egyedül képviseli Istent, és rajta kívül semmi más. Ráadásul ez egy míves szöveg, fejtsétek ki és adjátok vissza gazdagabban, erre én képtelen vagyok.

E szavak olyan egyszerűen, sőt együgyűen hangzanak, mégis oly hatalmasak, nagyobbak, mint az ég és a nap, elérhetetlenek. Mert egy szóval elvenni mindent, ami nem a Fiú – akit Isten szeretetből ajándékozott a világnak –, számomra ez egy valódi szónoki műremek. Pompás és magasztos szavak, és csodaszámba megy, hogy ott áll a papíron mindez a fenség, amin csak úgy átszaladunk, mintha az utca sara lenne. Azt írják Vergiliusról, hogy egyszer Enniust vette a kezébe, és mikor megkérdezték, mit csinál éppen, így válaszolt: „Aranyat gyűjtök Ennius sarából.”³²⁰ Ugyanígy mondhatnánk mi is: Krisztus aranyát keressük a sárban, vagy a legértékesebb drágagyöngyöt keressük a sárban. Ki volna képes ilyen aranyat a papírról, a szegényes betűkből és egyszerű szavakból kibányászni!

Azt mondja:

16 „Mindenkinek, aki hisz a Fiúban, örök élete legyen.”

Ezt nevezem ajándéknak! Mégis olyan nyomorúságos helyzet, hogy képtelenek vagyunk felfogni! Azért, mert az adomány túl nagy, a szívünk pedig túl szűk ekkora ajándék befogadására. Valószínűleg ugyanez történe kisebb adományok

³¹⁹ *Citharoedus / ridetur chorda qui semper oberrat eadem.* Horatius: „*De arte poetica*” (*Epistulae* II,3,355–356), Muraközy Gyula fordítása.

³²⁰ *Virgilius, dum Ennium legeret, a quodam quid faceret inquisitus, respondit: Aurum in stercore quaero.* Cassiodorus: *Institutiones divinarum et saecularium litterarum* I.

esetében is. Ha egy fejedelemségről vagy királyságról lenne szó, az ember tanakodna magában, és így szólna: „Ej, ez ugratás lesz, egy országot akarna ajándékozni nekem? Ej, biztos nem teszi meg!” Ha ez történik kisebb ajándékokkal, akkor még inkább Istennek ezzel a túlárado adományával. Ekkor tanakodunk csak igazán magunkban e szavakkal: „Ej, Isten nekem adná a mennyet? Biztosan nem adja!” Mert azt gondoljuk, nem érünk többet mintegy húsz aranynál. És Istent emberi mértékkel mérjük ilyenformán: „Fejedelemséget, királyságot nem kap az ember csak úgy ajándékba. És ha senki ember nem adna nekem könnyelműen egy országot, hogyan ajándékozna nekem Isten a mennyet?”

Ezért múlja felül Istennek ez az ajándéka az összes emberi adományt. Micsoda az ember ajándékaival együtt – még ha mindjárt országokat is ajándékozna – Istenhez képest, aki egyszülött Fiát adja, és vele együtt az örök életet. Ember még az e világi, múlékony életet sem képes adományozni, nem szólva arról, hogy az örök, romolhatatlan életet adja. Isten viszont egyszülött Fiát adja, és vele együtt az örök életet. Ebből látjuk és ismerjük fel, mi Istennek a szándéka. Azzal, hogy a Fiát ajándékozza nekünk, nem bántani vagy rémíteni akar bennünket, embereket, még kevésbé elpusztítani, hanem az életet, ráadásul az örök életet ajándékozza nekünk. Ahogyan Szent Pál mondja: „Aki tulajdon Fiát nem kímélte, hanem mindnyájunkért odaadta, hogyan ajándékozna nekünk vele együtt mindent?” (Róm 8,32)

Hasonlítsd össze ezt az e világi életet minden más adománnyal az egész földön, <182> és gondold meg, mennyire fölülmúlja az összes többi dolgot, amire az embernek megélhetéséhez szüksége van. Azt hiszed, hogy ez az élet megér százezer aranyat? Úgy vélem, igen. Vagy azt hiszed, akadna, aki életét odaadná Franciaországért cserébe? Úgy vélem, nincs ilyen, még akkor sem, ha a világ minden kincséért tenné. Isten viszont itt azt a legfőbb jót adja, ami értékesebb a világ minden javainál, azaz az életet, ráadásul az örök életet annak minden biztonságával. Hiszen akié az örök élet, annak nem kell félnie büntől, haláltól vagy pokoltól. Ezt a kincset adja Isten, olyan biztos ez, hogy nem csalódhatunk benne. Ezt nevezem adakozókedvnek, és ezt nevezem adománynak és ajándéknak!

Milyen reménytelen alakok és kétségbeesett árulók voltunk a pápaságban, hogy azt tanítottuk, az ember tetves csuhákért és vacak tonzúrákért cserébe kapja az életet, mintha ingyen kegyelemből nem jutnánk hozzá, hanem cselekedeteinkkel kellene kiérdemelnünk. De itt az áll, hogy önerőnkől, cselekedeteink révén nem érjük el az életet, sem nem érdemljük ki, hanem „Isten úgy szerette a világot, hogy az ő egyszülött Fiát adta”. Azaz kegyelemből és merő szeretetből, ingyen ajándékozta nekünk. Ki tudta volna Istent arra készíteni, hogy az ő egyszülött Fiát adja? Senki! Hatalmas szeretete készítette erre. Súlyos szavak

ezek. „Bárcsak igaz lenne”, mondja Hieronymus doktor.³²¹ Ó, ki tudná ezt az ígét szembeszegezni Isten haragjának példáival, melyek eszünkbe jutnak, amikor rémület és kísértés tör ránk! De ezzel nem tagadja, hogy Isten haragja, a törvény, a halál, a pokol és az örök kárhozat itt van. Amíg az örök életről beszél, azt is tudtunkra adja, hogy örök halál is van. Úgy vélem, ez antitézis, amikor ezt a kettőt, az örök életet és az örök halált egymással szembesítjük. Ezt az antitézist maga tárja fel, amikor azt mondja:

17 „Mert az Isten nem azért küldte el a Fiút a világba, hogy elítélje a világot, hanem hogy üdvözüljön a világ általa.

18 Aki hisz őbenne, az nem jut ítéletre, aki pedig nem hisz, már ítélet alatt van.”

Mózes már itt van, és a világ már ítélet alatt van. Most nem az a kérdés, hogyan esel bele a kútba, hanem az, hogyan kerülsz ki belőle. És az okát is megadja e szavakkal:

18 „Mert nem hitt az Isten egyszülött Fiának nevében.”

Csupa villám és mennydörgés! Ezzel jár, ha nem hiszünk a Fiúban. Ha nem hiszel a Fiúban, legyél mindjárt barát vagy apáca, karthauzi vagy mezítlábas ferences, már ítélet alatt vagy. Ezt az ígét szertelenül szeretem. Világosan megmondja: „Nem hisz az Isten egyszülött Fiának nevében.” Mert Isten a nevet akarja, számára a név a fontos. Isten egyszülött Fiának a neve minden. Ez a kérdés a hitre tartozik. Mert Isten egyszülött Fiának a neve annyit tesz, hogy ezt az egyszülött Fiút szóban és ígék által prédikálják mint a mi ajándékukat és Istentől kapott adományunkat. Az egyszülött Fiú, akit Isten szeretetből adott a világnak, nem látható, hanem csak hallható. Neve bejárja az egész világot az ige által. Nem láthatóan szeretne jelen lenni köztünk, hanem csak az igében halljuk őt. Ama másik világban abbamarad majd a név és az ige, és mi meglátjuk Isten egyszülött Fiát, mint meg van írva: „Tudjuk, hogy amikor ez nyilvánvalóvá lesz, hasonlónak leszünk hozzá, és olyannak fogjuk őt látni, amilyen valójában.” (1Jn 3,2) De ebben a világban nem látjuk őt, hanem az igében kell hallgatnunk rá. A róla hirdetett ige megteszi ezt a dolgát. Ezt kell megjegyeznünk az újrakeresztelőkkel és a rajongókkal szemben, akik megvetik az ígét.

Isten egyszülött Fiának a neve ennyi: *Fac totum* [‘tégy meg mindent!’] Amikor Jézus Krisztus nevét halljuk, megijedhet minden hitetlen és istentelen földön és égen, és másrésről ugrálhat, ujjonghat és örülhet minden, ami hívó. Ahogy

³²¹ Hieronymus Schurf.

Szent Pál mondja: „Jézus nevére minden térd meghajoljon, mennyieiké, földieké és földalattiaké.” (Fil 2,10) Ha kimondjuk: Jézus!, ezzel agyonütöttük a világot, és az ördög száz mérföldre menekül.

Most jön a panaszáradat:

19 „Az ítélet pedig azt jelenti, hogy a világosság eljött a világba, de az emberek jobban szerették a sötétséget, mint a világosságot, mert a cselekedeteik gonoszak.”

Hát nem nagy csapás ez? A világ nem a bűnei miatt jut kárhozatra, és Mózesnek valószínűleg békében kellene hagynia őt, hanem az taszítja kárhozatra a világot, hogy nem hagyja magát Istentől szeretni. Ej, te reménytelen ringyó, te átkozott világ, akkor hadd szeressen téged az ördög! Azt mondja, azt jelenti az ítélet, hogy a világ nem akar ajándékot kapni, nem hagyja magát szeretni, tisztelni, nem akarja az örök életet. Hát nem óriási nyomorúság az, hogy ilyen kincseink vannak, és mégis olyan gyalázatosan megvetjük őket? Sőt, nemcsak megvetjük, hanem az ellentétüket imádjuk és szeretjük, nevezetesen a halált és a poklot. Ha ezt tévedésből vagy tudatlanságból tennénk, még elfogadható volna. <183> De hogy a hit, az evangélium, az egyszülött Fiú és a mennyei Atya megvetése mellé még szeressük is a tévelygést, a hazugságot és a sötétséget, s védelmezzük az igazsággal és a világossággal szemben, ez már túl sok!

Krisztus ezzel azt szeretné mondani: nem bennem van a hiba, nem is mennyei Atyámban, hanem az emberekben, akik nem akarják elfogadni ezt a kincset. Pfuj, világ! Csodálom, hogy nyomban Krisztus mennybemenetele után Isten nem csapott közübük villámával és mennykövével, és az utolsó ítélet még ma is olyan sokáig késlekedik. A világ nem azért van ítélet alatt, mert nem tartotta meg azt, amit Isten Mózes útján parancsolt, hanem azért, mert a Fiút nem akarja, igen, hogy a Fiút üldözi és egyszerűen el akarja pusztítani. Pfuj, zsidók, hogy nem szenvedhették a Fiút! Ezért romlást is szenvedtek és el vannak vetve. Az egyszülött Fiú megvetőinek és üldözőinek ki kellene porolni a kaftánját! Pfuj, mi pogányok, hogy ilyen elvete-mült emberek vagyunk, és ezeknek a magasztos, pompás igéknek nem hiszünk!

Ez a következő gondolatot is magában foglalja: Egyetlen bűn sem nagyobb a világon, mint a hitetlenség. A világ többi bűne csak Simon bűne (Lk 5,8), mintha az én Hanzikám és Lenikém a sarokba kakilna, ezen nevetünk, mint jól elvégzett dolgon. Így cselekszik a hit is, úgyhogy a mi piszkunk nem bűzlik Isten előtt. Summa summarum, az egyszülött Fiúban nem hinni, egyedül ez olyan bűn a világon, amely miatt a világ ítélet alatt van. Hiszen Isten szerette a világot, egyszülött Fiát ajándékozta neki, odaküldte a világosságot, hogy bocsánatot nyerjen minden bűn, amennyiben hiszünk a Fiúban.

Ez az igazán hatalmas szónoklat. Csodálkozom, hogy ennyire egyszerűen és együgyűen beszél olyan nagy dolgokról. Azt hiszem, Krisztus fölötte áll Cicerónak és Vergiliusnak beszéd dolgában. Minden egyes szóban akkora a méltóság, az egyszerűség, az érthetőség, a komolyság, az igazság, a szépség és minden, amit csak a retorika képes kifejezni, e szövegben a legmagasabb fokon jelen van. Szerfelett szeretem ezt a textust. Úgy kell kibontani és élénk színekkel ecsetelni, hogy ez az ige egymagában álljon az egész világon, és a világon semmi ne számítson, még saját életünk sem ezzel az igével szemben.

A tagadás, azaz a „nem” is igen pompás és találó:

17 „Isten nem azért küldte el a Fiút a világba, hogy elítélje a világot, hanem hogy üdvözüljön a világ általa.”

Hiszen az a retorika és a beszéd művészete, hogy kifejezzük magunkat és megnyilatkozzunk a tárgy részletes kifejtése és az antitézis révén. Például: az örök életet adja ő, és nem az örök halált. Krisztus ilyen kiváló szónok, és mestere a beszédnek. A jobb meggyőzés kedvéért nemcsak állítással, hanem tagadással is él. Hogy annál erősebben szóljon, nemcsak az igent fogalmazza meg: „úgy szerette Isten a világot, hogy az ő egyszülött Fiát adta, hogy mindenki, aki hisz őbenne, el ne vesszen, hanem örök élete legyen”, hanem a nemet is: „Isten nem azért küldte el a Fiút a világba, hogy elítélje a világot, hanem hogy üdvözüljön a világ általa.”

Ilyen az igazi retorika, mintha azt mondanám: minden ember fut, egy ember sem áll. Mert az általános tagadást egyszerűen az ellentétek szembeállításának hívom. Ha prédikálok, olyan antitézissel élek, amilyent itt Krisztus alkalmaz: akik a Fiúban hisznek, azoké lesz az örök élet, nem pedig a pokol. Hiszen ha helyesen akarunk tanítani, akkor a témánkat, legyen akár állító, akár tagadó, szembeállítás révén kell kifejezni és elmagyarázni.

Krisztus mérhetetlenül jól tesz velünk, akik megrémültünk és félünk Istentől, amikor így szól:

17 Isten nem azért küldte el a Fiút a világba, hogy elítélje a világot, hanem hogy üdvözüljön a világ általa.

Mintha ezt mondaná: Ne féljete, Isten nem fog benneteket lebunkózni, Isten Fia nem azért jött, hogy elítéljen és elpusztítson benneteket, hanem azért, hogy üdvözítsen. Erasmus ebből nem ért semmit. Mert amikor abba a kérdésbe botlik, hogy miért küldetett el Krisztus, holott (ahogy erről meg van győződve) a pogányoknál valószínűleg ugyanilyen remek, ha nem jobb és tökéletesebb tanítást találni, mint Krisztusnál, akkor így válaszol: Krisztus azért jött el, hogy jobban és tökéletesebben tartsa be azt, amit tanított, mint ahogy a többiek tartották

be. A megváltásról, hogy Krisztus eljött, hogy üdvözítse a világot, nem szól egy szót sem. Ezt nevezem vakságnak.

<184> 20 „Aki rosszat cselekszik, gyűlöli a világosságot, és nem megy a világosságra, hogy le ne lepleződjene a cselekedetei.”

Akik a sötétséget szeretik és a világosságot gyűlölik, azok, akik saját igazságukra, bölcsességükre és szentségükre építenek, ezek nem szenvedhetik a világosságot, nem jönnek a világosságra, hogy le ne lepleződjene. Ezért ez a legszentebbek ellen irányul. Nem a vámszedők és az utcalányok teszik ezt, hanem a legmagasztosabbak és legszentebbek.

21 „Aki pedig az igazságot cselekszi, a világosságra megy, hogy kitűnjék cselekedeteiről, hogy Isten szerint cselekedte azokat.”

Aki tudja, hogy helyesen tanított és prédikált, az nem gyűlöli a világosságot, hanem kijön a fényre, hogy cselekedetei nyilvánvalók legyenek, különösen, hogy Isten szerint cselekedte ezeket.

A mi kedves Istenünk adja nekünk kegyelmét, hogy mindezt higgyük, és boldogan haljunk meg ebben a hitben, akkor ugyanis üdvözülünk, ámen!³²²

³²² Andreas Poach posztillája, melyet az erlangeni kiadás (EA) követ, itt zárja le a prédikációt. Georg Rörer kéziratos lejegyzése viszont (BoA) egy bonyolult elméleti fejtegetésbe torkollik arról, hogy a középkori logikát, melyet Porphyrius fáján tanulnak meg a diákok, a homiletikában Krisztus példáját követve meg kell fordítani, azaz nem az általánostól kell az egyedihez, az absztrakttól a konkrétához eljutni, hanem épp ellenkezőleg. Mindez a házi prédikáció közegében érthető és elfogadható volt, de nyomtatásba már nem lehetett áttenni.

57. Isten adománya Krisztus által a Szentlélekben. Házi prédikáció pünkösdhétfőre

Jn 3,16

Wittenberg, 1534. május 25.

WA 37: 409–414 (német); HLSt 321. sz. Szakirodalom: EvA 4: 168–173; PFITZNER 1984. Címek, mottó és tagolás a modernizált szövegű Calwer-kiadás szerint. Calwer 5: 239–246. (Bellák Erzsébet ford.)

16 Mert úgy szerette Isten a világot, hogy egyszülött Fiát adta, hogy aki hisz őbenne, el ne vesszen, hanem örök élete legyen.

[„Maga az Atya szeret titeket.” (Jn 16,27)]

[Isten örömuzenetet küld a világnak szeretetének adományáról]

<409> Ez az evangéliumi szakasz az egyik legszebb az Újszövetségben. Ha lehetséges volna, bizonyára arany betűkkel írnánk a szívünkbe, és minden kereszténynek gyakorolnia kellene magát benne úgy, hogy naponta legalább egyszer felidézi a szívében, hogy idővel majd kívülről megtanulja. Hiszen itt olyan szavakat hallunk, melyek megvidámítják a szomorkodót, és életre keltik a halottat, ha szilárdan hiszünk bennük. Nem érthetünk meg és foghatunk fel mindent, ám ajkunkkal mégis vallani akarjuk, és azzal a szándékkal imádkozunk, hogy a Szentlélek jelentse ki e szavakat a szívekben, hogy így világosságot és tüzet gyújtson, hogy helyesen értsük ezt az igét. Mily gazdag és vigasztaló evangélium ez: „Isten szerette a világot”, mégpedig olyannyira, „hogy egyszülött Fiát adta, hogy aki hisz őbenne, el ne vesszen, hanem örök élete legyen”! Egy hasonlattal kívánom szemléltetni, hogy mit is jelent. Ebben a képben láthatjuk az adakozót és az elfogadót az ajándékkal és annak gyümölcsével, illetve hasznával együtt. Kimondhatatlanul hatalmas dolog ez!

[Maga a teremő Isten adja az adományt a világnak]

Az adakozó a leghatalmasabb. Nem azt találjuk megírva, hogy „a császár adta”, hanem azt, hogy „Isten adta”, vagyis ő, akit teljességgel meg nem ismerhetünk, ő, aki mindenekeket teremtett. De mit is jelent ez? Képtelenek vagyunk megfelelő szavakkal kifejezni. Isten mindenekefelett való, a teremtmények pedig csak olya-

nok hozzá viszonyítva, mint egy homokszem a földhöz és az éghez képest (vö. Ézs 40,15). Valóban fenséges ajándékozó ő, joggal nevezhetjük hát Adakozónak.³²³ Ő tehát az adományozó személy. Ha meghalljuk az *Isten* szócskát, akkor azt kell gondolnunk, hogy hozzá képest az összes császár és király adományaival és szolgálóival együtt csak olyan, mint egy porszem. Így az emberi szív oly mérhetetlenül repes az örömtől, hogy Istenhez képest minden eltörpül. Ily magasra kell jutnunk ezen ige által.

[Istent szívbeli szeretete ösztönzi az adakozásra]

Gondolatmenetünket folytatva: Isten oly módon ad, mely minden mértéket meghalad. Nem érdemeinkért akar jutalmazni minket, vagy azért, mert nem ismeri méltatlan voltunkat, hanem mindezt szeretetből teszi, „mert úgy szerette a világot”. Isten olyan adakozó, aki teljes szívéből és mérhetetlen isteni szeretete által ad. Sem Isten, sem az emberek szemében nincs nagyobb erény a szeretetnél. <410> Mert ha szeretünk valamit, akkor minden erőnkkel, sőt életünkkel is készek vagyunk megvédeni azt. Való igaz, hogy a türelem, a szűzi tisztaság, az igazságosság stb. is nagyszerű erények, és mindben ott rejtőzik a felebaráti szeretet egy kis darabja, mégis eltörpülnek azon erény mellett, mely maga a szeretet teljessége. Ha valaki igazságos, akkor megjutalmazza az érdemeket. De ha szeretek valakit, akkor teljességgel odaszánom magam neki, és amire szüksége van, azt készséggel meg is adom. Isten tehát nemcsak azért halmoz el adományaival, mert türelmes, vagy mert igazságot cselekszik, hanem éppen a legfőbb erény miatt, ami a szeretet. Ekkor a szívnek fel kell ébrednie, minden szomorúságának szükségképpen a semmibe kell vesznie, és meg kell látnia az isteni szívben lakozó szeretet határtalan mélységét. Hiszen Isten a legnagyobb Adakozó, és a legnagyobb erényből kifolyólag ad, mely oly értékessé teszi adományát; vagyis mindez szeretetből történik. Ha az adakozó szívből ad, akkor azt mondjuk: „Kedves nekem ez az adomány, mert szerető kezek nyújtották felém.” Sokkal inkább az adakozó szívre tekintünk, mint az ajándéokra, és ez az, ami nagy fontosságot kölcsönöz az ajándéknak is. Ha Isten csupán egyetlen szemet, lábat vagy kezét ajándékozott volna nekem, és tudnám, hogy mindezt isteni és atyai szeretetből tette, akkor így kellene szólnom: „Ez az egyetlen szem sokkal kedvesebb nekem, mint ezer másik.” Éppen így, ha tudatára ébredsz annak, hogy

³²³ Luther a németben a *Gebhart* nevet használja Istenre utalva, melynek körülbelüli jelentése: 'erőteljesen adakozik'. Mivel a magyar nyelvben nincs ehhez hasonló személynév, azt egyszerűen Adakozóként fordítottam. (A ford.)

Isten téged a keresztségben részesít, akkor minden napot mennyországgént kell megélned, hiszen ebben elsősorban nem a keresztség iránti nagy tiszteletet érezzük, hanem azt a nagy szeretetet, amit Isten ekkor kinyilvánít.

[Isten adománya az ő egyszülött Fia, és vele együtt minden]

Tehát maga az adakozó és a szíve is hatalmas, sőt, harmadszorra, maga az adomány is kimondhatatlanul nagy. Mit ad nekünk Isten? Saját Fiát! Vagyis valóban nem pénzt, szemet, lovat, tehenet, királyságot, sőt nem is az eget a nappal és a csillagokkal vagy az összes teremtményt adja nekünk, hanem a Fiát, aki olyan hatalmas, mint ő maga. Ennek be kell ragyognia, sőt lángra kell gyújtania szívünket, hogy mindig táncra perdüljünk az örömtől, mivel az adomány is éppen olyan végtelen és kimondhatatlan, mint az adakozó és az adakozói szándék. Hiszen ha Isten nekünk adja a Fiút, mit tart meg magának? Önmagát is átadja nekünk vele együtt, ahogy azt Pál apostol is mondja Róm 8,32-ben: „Aki tulajdon Fiát [...] odaadta, hogyne ajándékozna nekünk vele együtt mindent?” E szerint az ige szerint mindennek együtt kell járnia ezzel az ajándékkal, neveztesék bár ördögnek, halálnak, életnek, pokolnak, mennyországnak, bűnnek, igazságnak vagy igaztalanságnak, mindet el kell nyernünk. Hiszen miénk a Fiú, akiben minden benne foglaltatik³²⁴ (vö. Kol 1,17; 2,3.9). Ha tehát hiszünk ebben, és elfogadjuk ezt az ajándékot, akkor az összes teremtménynek minket kell szolgálnia, legyen bár jó vagy gonosz, élő vagy holt. Ebben az értelemben találjuk megírva 1Kor 3,22–23-ban a következőket: „Akár Pál, akár Apollós, akár Kéfás, akár a világ, akár az élet, akár a halál, akár a jelenvalók, akár az eljövendők: minden a tietek. Ti viszont a Krisztuséi vagytok, Krisztus pedig Istené.” Krisztusban minden benne foglaltatik. Ez aztán a nekem szánt adomány! Ha valóban végiggondoltad ezt, akkor joggal mondhatod: „Mit ér az arany, az ezüst vagy a hírnév ehhez a kincshez képest?” Ám sajnós hitetlenek vagyunk, amit maga Krisztus is elpanaszol ezután (Jn 3,18), és oly végtelenül vakok is, hogy halljuk ugyan az ígét, csak éppen nem hiszünk ezekben a csodálatos, vigasztaló szavakban, sőt elengedjük őket a fülünk mellett. Milyen gyorsan akarunk például szert tenni egy eladó kastélyra vagy házra, mintha az életünk egyedül ezekről a mulandó javaktól függene! Most viszont, amikor arról szól a prédikáció, hogy Isten nekünk adta

³²⁴ Luther itt minden bizonnyal arra gondol, ahogy az a folytatásból is kitűnik, hogy a hívő Krisztussal együtt hatalmat nyer az ördög, a halál, a pokol, a bűn és az igaztalanság fölött: ajándékba kapja mindezeket is, azaz az uralmat fölöttük.

a Fiát, olyan közönyről teszünk tanúbizonyságot, mely párját ritkítja. <411> Ki tehet arról, hogy olyan kevésbé becsüljük ezt az adományt, hogy nem írjuk a szívünkbe, és még csak hálát sem adunk érte? A megtestesült ördög szállta meg a szívünk, és ő tehet arról, hogy ilyen merevek és ridegek vagyunk. Ezért mondtam, hogy minden nap ezekkel a szavakkal keljünk fel az ágyból, és adjunk hálát értük Istennek. „Mert úgy szerette Isten a világot, hogy egyszülött Fiát adta”: e három rész által mindent megkaptunk, vagyis az adakozó, az adakozó szeretete, és az adomány, más szóval: Jézus Krisztus által.

[Isten adományának egyetlen feltétele, hogy fogadjuk el]

Most még egy dolog fontos: Isten nem jutalomként vagy érdemként tekint az adományra, hanem valóban adományról van szó. Nem kölcsönbe kapjuk, és nem is fizetség ellenében; semmit sem várnak érte cserébe, csupán annyit kell tennünk, hogy a kezünket nyújtjuk érte. Ó, irgalmas Isten! Nem csupán azt akarja, hogy megérintsd az adományt, hanem tényleg neked akarja adni. Nem fizetségként, hanem a tulajdonodként: vedd csak el! S találd ki, hogy hívják azokat az embereket, akikről ez a mondás járja: „Senkit sem ajándékoznak meg akarata ellenére.” Tegyük fel, hogy létezik egy olyan adakozó kedvű fejedelem, aki egy nincstelen koldusnak ingyen felajánlana egy kastélyt évi ezer arany jövedelemmel, de a koldus azt felelné neki: „Nem élek vele.” A világ így kiáltana fel: „Még sosem láttam vagy hallottam ilyen örült embert, sőt ez már nem is ember!” Ilyennek tűnnénk a világ szemében. Itt azonban nemcsak egy kastélyt, hanem magát a Fiút kapjuk meg ingyen, hiszen Isten azt mondja: „Add a kezed, és vedd csak el!” Csupán el kell fogadnunk az adományt. Ám nem szívesen tesszük ezt. Gondold végig, mekkora bűn a hitetlenség! Embertelen dolog elzárkóznunk egy olyan Úr elől, aki a saját Fiát akarja nekünk adni. Ám jól láthatjátok ebből, hogy az egész világ örült és ostoba, sőt megszállta az ördög, mivel képtelen örülni ennek az adománynak. Képtelen elhordozni, hogy csak befogadó legyen. Ha egy aranypénzt ajánlanának nekünk, akkor az boldoggá tenne minket, de Isten Fia nem. Ennyire megszállott a világ. Ez a negyedik pont. Egyszerűen csak adománynak kell neveznünk. Nem kell megszolgálnunk vagy kifizetnünk.

[Isten adományának elfogadója és részese a bűnös világ]

Ötödször, írjuk le az adományban részesülőt is: a világot. Számomra ez a kedvezményezett igen gyalázatosnak tűnik, aki még csak nem is menthető. Mivel érdemli ki ezt az adományt? Hiszen az ördög menyasszonya, Isten ellensége és

a legnagyobb istenkáromló. Az ördög mellett nincs Istennek nagyobb ellensége nálunk, amikor Krisztus nélkül az ördög gyermekeinek bizonyulunk. Írd csak bele a szívedbe azt is, hogy mi a világ, ahogy azt már megjegyezhetted, sőt azt is, hogy kicsoda Isten, kicsoda az ő Fia, és mi módon Isten adománya ő a mi számunkra. A világ másból sem áll, mint olyan emberek tömkelegéből, akik nem hisznek Istenben, hazugnak tartják őt, sőt a nevét is káromolják, lenézik igéjét, nem engedelmeskednek szüleiknek, emellett házasságtörők, árulók, tolvajok és gazemberek. Láthatjuk tehát, hogy csupa hűtlenség, istenkáromlás stb. uralja a világot. Ennek a kedves menyasszonynak és leánynak, aki Isten ellensége, adja oda az Atya a Fiút. Még értékesebbé teszi az ajándékot az, hogy Isten nem tágít. Egy harapással lenyeli az összes istenkáromlásunkat, hogy meggyalázzuk a nevét, és áthágjuk az összes parancsolatát. Még ha Isten hatalmas adakozó is, el kellene, hogy riassza őt a világ gonoszsága, mert a világ bűnei végtelenek. <412> Ő mégis legyőzi őket, mivel félreteszi az első és a második kőtáblán található parancsolatok megszegését, és még csak tudni sem akar róla. Nem kellene szeretnünk őt, és nem volna tanácsos bízunk benne, aki elveszi a bűnöket, és szereti a világot minden bűnével egyetemben? Ezek a bűnök bizony megszámlálhatatlanok. Ki lenne képes számba venni a világ bűneit, ha már egyetlen ember sem tudja számon tartani a saját bűneit sem? Ám mégis arról van szó, hogy Isten megajándékozza a világot! Bizonyosan jelen van a bűnbocsánat, ha Isten szereti azt a világot, mely káromolja őt! Hogyan lehetséges az, hogy ilyen bőkezű a világgal, mely az ellensége, és valóban önmagát adja neki? Hogyan gyűlölheti hát a világ Istent? Mely szív nem örül annak, ha Isten beavatkozik, és szeretett Fiát adja ajándékkul a gonosztevőknek? Milyen voltam például én magam is, aki tizenöt évig misét tartottam, és megfeszítettem Krisztust, és mindenféle bálványimádást végeztem kolostorbeli életem során! Mindannak ellenére, hogy így gyötörtem Istent, kijelentette magát nekem Fiával együtt. Annyira szeretett engem, elvetemült embert, hogy elfelejti minden gonoszágomat. Ó, Uram, Istenem! Milyen szörnyű embernek kell annak lennie, aki még most is hálátlan! Hiszen olyan boldognak kellene lennünk, és nem csupán szívből szolgálunk Istennek, hanem mindent örömmel, sőt nevetve kellene elszenvednünk, még ha meg is kellene halnunk érte, aki ilyen kincset adott nekünk! Hát nem kellene a tanújaként örömmel tűzhalálra is adnom magamat, ha hiszek ebben? Emlékezzünk csak meg minderről hitetlenségünkben, mely megakadályoz minket a szívbeli szolgálatban! Bizony hatalmas maga az adakozó, sőt a szeretete és az adománya is, de ugyanez a helyzet az elfogadással, meg az elfogadóval, aki részesül ebből az adományból.

[Isten adományának az a célja, hogy megmentsen a haláltól és örök életet adjon]

Most pedig szóljunk ezen isteni adomány végső céljáról. Mit is akar vele Isten? Nem azért adja nekem, hogy egyek és igyak, hanem hogy a legnagyobb hasznom legyen belőle. Nem egyszerű hozományként bízza ránk, mint ahogy a keresztség és az úrvacsora sem csupán a kelengye része, hanem azért, hogy ne vesszünk el, hanem elnyerjük az örök életet. Nem arról van szó, hogy Isten egy királyságot vagy az egész világot adja nekem, hanem azt kívánja nekem megadni, hogy szabad legyek a pokoltól és a haláltól, vagyis ne kárhozzam el. Ezt a Fiúnak kell elvégeznie. Az ördögnek fel kell emésztetnie, a pokol tüzét ki kell oltani, nekem pedig meg kell szabadulnom az örök nyomorúságból. Mindezt az isteni adománynak kell elérnie. Be kell tömnie a pokol száját, és a gyenge szívet magabiztossá és vidámmá tennie, de emellett még életet, sőt örök életet kell teremtenie. Ez aztán az adomány! Aki képes örömtől repeső szívvel élni, annak itt bőven van oka rá, hiszen örök életet ígérnek nekünk, ahol nem látunk halált többé, és örök öröm uralkodik, s ahol megbizonyosodunk arról, hogy irgalmas Istenünk van. Ezért olyanok ezek a szavak, hogy senki sem képes őket teljességgel megmagyarázni. Mindennap imáinkba kell foglalnunk őket, és arra kérünk a Szentlelket, hogy írja őket a szívünkbe. Akkor bizonyára jó teológussá tesz minket, olyanná, aki képes Krisztusról beszélni, helyesen ítéli meg az összes tanítást, és el tud viselni mindent, ami csak éri. Ám ha csak egy ásitással intézzük el a dolgot, akkor az ige sem hat bennünk, és a szívünk olyan marad, amilyen korábban volt. Manapság ez a szokás sajnos újra elterjedt, ám azok, akik nem fogadják be e szavakat, <413> majd szánakozhatnak ezen a pokolban.

[Hit által ragadjuk meg az örök élet adományát]

Mi módon kell hát elfogadnom ezt az adományt? Milyen erszénybe vagy ládikóba tesszük ezt a kincset? (Vö. 2Kor 4,7) Természetesen a hitbe, mely által hiszünk. A hit nyújtja a kezét, és oldja ki az erszényt. Hiszen ahogy Istent a szeretet teszi adakozóvá, úgy leszünk mi is befogadók a hit által. Nem kell az adományt szerzetesi étellel kiérdemelned. Saját jó cselekedeteid sem járulnak hozzá. Csak arra ügyelj, hogy engedd, hogy odaadják neked, és kinyisd a szád. Semmit sem kell tennem azon kívül, hogy veszteg maradok, és hagyom, hogy a számba tegyék. Így adatik ez az adomány a szeretet által, és a hit által fogadjuk be azt. Biztosan üdvözlös, ha hiszel ebben: „Mert úgy szerette Isten a világot, hogy egyszülött Fiát adta, hogy aki hisz őbenne, el ne vesszen, hanem örök élete legyen.” Hiszen

túl nagy ajándék ez ahhoz, hogy ne nyelje el a halált! (vö. 1Kor 15,55–57) Éppen olyan a világ összes bűne ehhez az adományhoz képest, mint amikor egy cseppnyi vizet hullatsz a tűzhely lángjai közé: ha csupán érintkezésbe kerülnek Krisztussal, akkor már el is nyeltek, mint egy kis szikra a szalmaszálon, ha a tengerbe esik. Ám ez csak akkor történik, ha valaki hit által elfogadja ezt a kincset, és hisz a Fiúban. Az ige ezt hirdeti: „úgy szerette Isten a világot”. Aranyat és életet érő szavak ezek! Adja Isten, hogy képesek legyünk megragadni őket! Mert aki ezekre a szavakra gondol, azt nem rémítheti meg az ördög, hanem vidáman így kell szólnia: „Atyám! Enyém a Fiú, és ehhez tanúként adtad az evangéliumot, vagyis saját szavadat, így nem fognak megcsalni engem. Hiszek, Uram, és semmi mást nem kell tennem. Ám ha mégis kételkednék, akkor add nekem kegyelmed, hogy higgyek!” Így tanulja hát mindenki egyre inkább a hitet, mert hinnünk kell e szavaknak. Így leszünk vidámak, és lesz kedvünk ahhoz, hogy mindent szívesen véghezvigyünk és elszenvedjünk, mert érezzük, hogy kegyelmes Istenünk van.

[Isten minden embernek szánja adományát]

Azt mondhatod erre: „Igen, valóban be tudnám fogadni ezt az adományt, ha én lennék Péter, Pál vagy Mária. Ők szent emberek, ezért hiszem bizonyosan, hogy nekik adatott ez az ajándék. De honnan tudhatom, hogy nekem is szánták? Bűnös vagyok, és nem vagyok méltó erre az adományra.” Nézd csak meg e szavakat! Kinek is adta Isten a Fiút? A világnak! A világot pedig nem Péternek és Pálnak hívják, hanem mindannak, ami emberi természettel rendelkezik. Elhiszed, hogy ember vagy? Nézz csak jól magadba, hogy nem vagy-e éppen annyira ember, mint a többiek! Az ige valóban azt mondja, hogy a Fiú a világnak adatott. Ezért kell hát az összes embernek a magáévá tennie. Semmi sem lenne a dologból, ha neked vagy nekem nem volna szabad a magunkévá tennünk. De rólad van szó, hiszen ember vagy, aki a világból való. Isten Krisztust nem az ördögnek vagy a kutyáknak stb. adta, hanem az embereknek. Nem szabad meghazudtolnunk Istent azzal, hogy azt mondjuk: „Ki tudja, hogy Isten tényleg nekem adta-e Krisztust?” Így hazuggá tesszük Istent (vö. 1Jn 5,10); vess inkább hát keresztet, nehogy ezek a gondolatok megcsaljanak, vagy befészkeljék magukat a fejedbe! Inkább mondd a következőket: „Miért érdekelne az, hogy nem vagyok Péter vagy Pál? Ha Isten adományát az arra méltóknak tartogatta volna, akkor az angyalokat, a napot vagy a holdat részesítette volna benne, mert ők eléggé tiszták lettek volna. De mégis mi volt Dávid? Sőt az apostolok is bűnösök voltak!” Senki sem adhat teret e kifogásnak: „Bűnös vagyok, tehát nem vagyok méltó erre az ajándékra, mint ahogy Péter.” Inkább mondd a következőket: „Legyek bármi is,

de nem szabad meghazudtolnom a saját Istenemet. Én is a világhoz tartozom, melyet Isten szeretett. <414> Ha pedig nem élnék ezzel az adománnyal, akkor az összes bűnömet még azzal is tetézném, hogy hazugsággal vádolom Istent.” Azt gondolod most: „Igen, de mindez csak nekem szól talán?” Nem, Isten mindenkihez szól, és így én sem kételkedhetem abban, hogy senkit sem zár ki az ígéretből. Ha viszont valaki saját magát zárja ki belőle, akkor ezért egyedül neki kell felelnie. Nem akarom elítélni őket, hiszen a saját szájuk ítéli majd meg őket, hogy nem fogadják be az adományt.

Ennyit most ezekről a szavakról. Ez egy igazán szép igehirdetés, melyet sohasem érthetünk meg egészen. Ez a legfőbb kijelentés, mely Krisztust tárja elénk, és elmondja, hogy mit birtokol egy keresztyén, mi a világ, és kicsoda Isten. Hívjuk segítségül Istent, hogy hihessünk ebben, sőt boldogan szenvedjünk is, vagy haljunk meg érte, és üdvözlünk. Ebben segítsen minket a mi drága Istenünk! Ámen.

58. A lelki újjászületés szükségessége.

Prédikáció Szentháromság ünnepére

Jn 3,1–16

Wittenberg, 1536. június 11.

WA 41: 608–612 (német); HLSt Pr. 1602. sz. Szakirodalom: EVA 4: 145–152; PFITZNER 1984. Címek, mottó és tagolás a modernizált szövegű Calwer-kiadás szerint. *Calwer* 6: 23–33. (Bellák Erzsébet ford.)

1 Volt a farizeusok között egy Nikodémus nevű ember, a zsidók egyik vezető embere.

2 Ő egy éjjel elment Jézushoz, és így szólt hozzá: „Mester, tudjuk, hogy Istentől jöttél tanítóul, mert senki sem képes megtenni azokat a jeleket, amelyeket te teszel, hacsak nincs vele az Isten.”

3 Jézus így válaszolt: „Bizony, bizony, mondom néked: ha valaki nem születik újonnan, nem láthatja meg az Isten országát.”

4 Nikodémus ezt kérdezte tőle: „Hogyan születhetik az ember, amikor vén? Bemehet anyja méhébe és megszülethetik ismét?”

5 Jézus így felelt: „Bizony, bizony mondom néked, ha valaki nem születik víztől és Lélektől, nem mehet be az Isten országába.

6 Ami testtől született, test az, és ami Lélektől született, lélek az.

- 7 Ne csodálkozz, hogy ezt mondtam neked: Újjonnan kell születnetek.
8 A szél arra fúj, amerre akar; hallod a zúgását, de nem tudod, honnan jön, és hova megy; így van mindenki, aki a Lélektől született.”
9 Nikodémus megkérdezte tőle: „Hogyan történhet meg mindez?”
10 Jézus így válaszolt: „Te Izrael tanítója vagy, és ezt nem tudod?
11 Bizony, bizony, mondom néked: amit tudunk, azt szólnak, és amit láttunk, arról teszünk bizonyosságot, de nem fogadjátok el a mi bizonyágtételünket.
12 Ha a földi dolgokról szóltam nektek, és nem hisztek, akkor hogyan fogtok hinni, ha majd a mennyekről szölok nektek?
13 Mert nem ment fel a mennybe senki, csak az, aki a mennyből szállt le, az Emberfia.
14 És ahogyan Mózes felemelte a kígyót a pusztában, úgy kell az Emberfiának is felemeltetnie,
15 hogy aki hisz, annak örök élete legyen őbenne.
16 Mert úgy szerette Isten a világot, hogy egyszülött Fiát adta, hogy aki hisz őbenne, el ne vesszen, hanem örök élete legyen.”

[„Ha valaki nem születik újonnan, nem láthatja meg az Isten országát.” (Jn 3,3)]

[Az üdvösség útjára vonatkozó kérdés az egész emberiség kérdése]

<608> Ma az evangélium e szakaszát idegenszerűnek, sőt olyannak halljuk, mintha nem lenne világosan kifejtve. Szent János azt írja, hogy a Nikodémus nevű farizeus éjjel az Úrhoz ment, és beszélt vele, az Úr pedig egy olyan igehirdetést tartott neki, mellyel a kegyes férfiú nem tudott megbirkózni: minél figyelmesebben hallgatta, annál kevésbé értette.

Jóllehet minden évben halljuk ezt a történetet, mégis újból meg akarjuk vizsgálni, ha rákerül a sor. A világ nagy bölcsei az idők kezdete óta kérdezik: „Hogyan lehetünk igazzá és miként üdvözülhetünk?” Erről elmélkednek a világ kezdetétől az idők végezetéig. Ma is láthatjátok, hogyan marjuk egymást e kérdés kapcsán. Mindenki erről akar véleményt nyilvánítani, holott fogalmuk sincs az egészről. Krisztus ma ezt a kérdést egy olyan férfiúval vitatta meg, aki a törvény szerint egészen kiváló, tanult ember volt. Nikodémus arról akar vitázni Jézussal, hogy mit kell tennünk, és hogyan kell élnünk annak érdekében, hogy elnyerjük az üdvösséget. Választ vár Krisztustól, mivel ezt mondja: „Istentől jött tanító vagy, hiszen a csodák, amiket teszel, túlmutatnak az emberi erőn. Mi, farizeusok a lelki dolgokkal kapcsolatban Mózes törvényét tanítjuk. Lehet-

séges valami ennél is jobbat az emberek szívére helyezni?” Így merül fel ebben a beszélgetésben a jó cselekedetekkel és a megtéréssel kapcsolatos kérdés, mely állandóan foglalkoztatja az embereket.

[Ha jó cselekedetek által törekszünk az üdvösségre, akkor nem érünk célt]

Már a rómaiak is lelkiismeretesen fáradoztak azon, hogy kiderítsék, hogyan kell helyesen cselekedni, ha például jól akarjuk igazgatni a háztartást. Ezzel az volt a szándékuk, hogy pontosan meghatározzák, mit követel a törvény. Ám ez lehetetlen. <609> Nekik maguknak is el kellett ismerniük: „A legnagyobb igazság egyúttal a legnagyobb igazságtalanság.”³²⁵ Miért van ez így? Mert a szó legszorosabb értelmében nem tudunk eljutni az igazsághoz. Ezért kell keresnünk egy középutat, hogy a görbéket kiegyenesítsük. Ehhez hasonlóan az a mondás járja: „Úgy talál célba, mint az íjászok, akiknek telitalálatuk van.” Azaz nem az ügyességével, hanem a szerencséje miatt. Hiszen az egyszéri íjásznak is volt azért jó találata és nyert, habár a lövése nem érte el pontosan a célt, mert mégis a legközelebb volt hozzá.³²⁶ Azt még a jogászok is elismerik, hogy meg kell elégedniük azzal, ha szabályaikkal és világi rendjükkel eljutnak odáig, hogy senki nem követ el semmi gonoszat embertársai ellen, vagyis nem követ el durva jogsértést, még ha nem is követi szigorú értelemben véve a törvényt. Ám ha egy féktelen őrült jut hatalomra, akkor csak zűrzavart és békétlenséget teremtet. Minden világi kormányzatnak be kell érnie ezzel, az értelem mégis szívesen keresné az utat az üdvösséghez vagy a tökéletes államrendhez a jog segítségével akkor is, ha ez lehetetlen. Mit tehet hát? Úgy akar a közelébe jutni, mint az az ember, aki meg akarta mászni a hegyet, és amikor kudarcot vallott, így kiáltott: „Akkor maradjunk csak itt!” Krisztus azonban így szól: „Mert mondom néktek, hogy ha a ti igazságotok nem több az írástudók és farizeusok igazságánál, semmiképpen sem mehettek be a mennyeknek országába.” (Mt 5,20; KG) A Hegyi beszédben pedig arra tanít, hogy mi a különbség a törvény betöltése és a telitalálat között: vagyis ne járjunk még szívünkben sem haraggal, sőt még csak ne is gondoljunk arra, hogy megkívánjuk

³²⁵ Cicero: *De officiis* I,10,31.

³²⁶ Luther e hasonlata többször megjelenik a prédikációban. Az íjász vaktában elért találata egyrészt azt fejezi ki, hogy nem saját magának köszönheti a találatot – azaz az üdvösség nem a saját teljesítmény következménye, hanem ajándék. E példa másik vonatkozása, miszerint a telitalálat nem pontos, arra utal, hogy önerőből az ember csak vaktában lödöz, azaz nem tudja betölteni a törvényt, cselekedetei nem jók Isten előtt. Az alábbiakban Luther arra helyezi majd a hangsúlyt, hogy a telitalálatnak pontosnak kell lennie, ami csupán az isteni kegyelem műve lehet az újjászületés által. A példa szerint a kérdés tehát az, hogyan lehet vaktában telitalálatot elérni.

felebarátunk házastársát vagy tulajdonát. Krisztus itt a legtisztább igazságosságot állítja a szemünk elé. Az emberek mégis úgy vélik: a törvény által valósítják meg mindezt! „Nem akarjuk – mondják ők – a célpontot telibe találni.” Ha tehát nem találnak a céltábla kellős közepébe, akkor azt bocsánatos bűnnek tekintik. Mi azonban Krisztusra hallgatunk: „Senki sem jut a mennybe, ha nem találta el pontosan a célt.” A Jelenések könyvében is meg van írva: „És nem megy abba be semmi tisztátalan.” (Jel 21,27; KG)³²⁷ Mit tegyünk hát? Vajon így kellene szólnunk: „Itt lenn kell maradnunk, mert nem tudunk átkelni a hegyen.”

Nikodémus sem tud jobbat annál, mint hogy igaz és kegyes módon a törvény szerint éljen. Azt gondolja, hogy a mennybe vezető úton jár, és hallani akarja, ahogy ez a Mester megdicséri vagy éppenséggel elmarasztalja. Ám e második lehetőségre még sincs felkészülve, hiszen azt várná, hogy Krisztus azt felelje: „Tökéletes vagy, igen, már üdvözültél is, és a többiek is a mennybe jutnának, ha úgy cselekednének, mint te.” De nem ezt a feleletet kapja, hanem Krisztus kiűzi őt a mennyből: „Valóban jó ember vagy, de ha nem születsz újjá, a saját igazságod semmit sem segít rajtad.” Az a valódi igazság, ha újjászületünk, és éppen erről elmélkedünk a mai prédikáció során. Krisztus ugyanis nem akarja elvetni a törvényt, hanem azt akarja, hogy betöltsék azt (Mt 5,17). „Ám semmit sem ér az, ahogy ti a törvényt megtartjátok – mondja –, csak beképzelitek magatoknak, hogy megtartjátok, de valójában nem így tesztek. A Tízparancsolat igaz, és azt akarom, hogy betöltsétek, és aki a mennybe akar jutni, annak azt meg kell tartania, csak hogy a saját törvényetek és igazságotok segítségével soha sem fogjátok betölteni.” Nincs más, jobb igazságunk, mint a szerint cselekedni, amit Mózes az első és a második törvénytáblán előírt. Igen, csak hogy így csupán a farizeusok igazsága szerint lennénk igazak, de nem a törvény igazsága szerint.

[Egyedül az újjászületés által részesülünk az örök üdvösségben]

Ezért mondja Krisztus: „Másodszor is meg kell születned.” Ez fejbe vágta Nikodémust. Ő ugyanis, Mózesből kiindulva más törvényekre gondol, amelyek a pápaságban és a farizeusoknál is előfordulnak, és azt várja, hogy Krisztus új törvényeket és szabályokat állítson fel. Ám Krisztus ennek éppen az ellenkezőjét teszi, mert nem beszél törvényekről vagy szabályokról. „Hiszen jóval több törvényetek van annál, mint amit meg tudnátok tartani. Hanem azt hirdetem: nektek, nektek magatoknak kell más emberré válnotok! Nem a cselekvésről vagy a mulasztásról beszélek, hanem arról, hogy mássá kell válnotok. Új emberré kell

³²⁷ Luther így idézi ezt a helyet: „Ebbe a hajlékba nem megy be semmi tisztátalan.”

lenned, és újonnan kell születned. Ez lesz a valódi igazság, mely telitalálat, hibátlan és makulátlan, és ez az, ami üdvösségre vezet.” Nikodémus viszont kételkedik. Ez a beszéd teljesen új a számára. „Újra vissza kell mennem anyám testébe? Micsoda ostobaság!” <610> Sőt Krisztus még bolondabbá teszi kijelentését: „Nem azt mondom, hogy apád és anyád által kell újonnan születned, hanem víz és Szentlélek által.” Nikodémus itt zavarodik csak igazán össze. „Milyen férfit vagy asszonyt takar a víz és a Lélek?” Ám ekkor Krisztus még azt is hozzáteszi: „Te Izrael tanítója vagy, és ezt nem tudod?” (Jn 3,10) Ráadásul még ki is gúnyolja Nikodémust. És mégis így kell beszélnie, mert Nikodémus számára teljesen új ez a dolog. Képeket használ, mintha azt akarná mondani: „Fessem le a szemeid előtt, hogy felfogd? De azt mondom neked: Ha nem tudod megérteni, akkor higgy benne. Mert »ha a földi dolgokról szóltam nektek, és nem hisztek, akkor hogyan fogtok hinni, ha majd a mennyiekről szólok nektek?» (Jn 3,12) »Amit tudunk, azt szóljuk, és amit láttunk, arról teszünk bizonyosságot, de nem fogadjátok el a mi bizonyágtételünket.«³²⁸ (Jn 3,11) Aki nem akar hinni, az járja a saját útját!”

Prédikációnk, melyet Krisztus akkor elkezdett, egyedül a hiten alapszik. Egyedül a hit fogja fel az ígét a Lélek és a víz által történő újonnan születésről. A Lélek a férfi, és a víz az asszony. Mindezt nem tudod értelmed által felmérni. Ez tehát a mi hitvallásunk, amit a jó cselekedetektől és a hitről hirdetünk. Már a pápa követői is eltanulták ezt tőlünk, amikor azt mondják, hogy keresztény mivoltunk a hittel és a kegyelemmel kezdődik. Korábban csak a zugmisékről és a szentek segítségül hívásáról lehetett hallani, de most már azt mondják, igaz az, hogy a hit üdvözít, de csupán cselekedeteink hathatós segítségével, vagyis a hit önmagában képtelen rá a cselekedetek segítségével nélkül. És azzal vádolnak minket, hogy megfosztjuk az embereket tettekrezségüktől, a jó cselekedeteket pedig hathatóságuktól. Nem olyan kegyesek ám, és nem is állnak olyan közel az igazsághoz, mint Nikodémus! Mi ugyanis nem tiltjuk a jó cselekedeteket, sőt ha bármit is mondunk a jó cselekedetektől, akkor a saját követőink lesznek dühösek ránk. Ez bizony annak a jele, hogy hirdetjük a jó cselekedeteket, ők mégis gyaláznak minket, mert azt tanítják: „A jó cselekedeteknek támogatniuk kell a hitet.” Ezek megalapozatlan fecsegések, melyek azt mutatják, hogy fogalmuk sincs a hitről, a jó cselekedetektől, vagy az Isten általi újjászületésről. Éppen emiatt szükséges ezt a helyet, és az ehhez hasonlókat is szemügyre vennünk. Itt ugyanis újonnan születésről és nem újonnan cselekvésről van szó. Először ültess fát, és akkor később

³²⁸ Luther így idézi ezt a helyet: „Ha nem hiszel, amikor a földi dolgokról szólok, hogyan hiszel majd, ha a mennyiekről szólok? Azt hirdetjük, amit tudunk, és azt tudjuk, ami igaz, és ti nem hisztek benne.”

a gyümölcs is a tiéd. Ha a fa jó vagy rossz, akkor annak a gyümölcse is jó vagy rossz (Mt 7,17). Itt is erről van szó. Mi ezt újjászületésnek hívjuk, vagyis egy új lényről van szó, egy új emberről, nem csak új öltözetről vagy új cselekedetéről. Amikor még szerzetes voltam, akkor csak a ruházat és a cselekedetek voltak mások: a napi hétszeri ima, a mise, a szent olaj és a cölíbatús, melyek teljesen különböztek korábbi cselekedeteimtől. Ám a cselekedetek megváltozása nem teszi lehetővé, hogy másként gondolkodjunk, és máshogy fogjunk fel mindent, erre egyedül a személyiség megváltozása képes. Ez az újonnan születés. Ezért nem lehetséges a cselekedeteket a hit mellé emelni. Mivel járul hozzá egy gyermek ahhoz, hogy megszülessen és megfogadjon? Az apa és az anya műve ez; a gyermek azért sem tesz semmit, hogy lábacskaí és összes tagjai növekedjenek. Mindez csak megtörténik vele. Hát mi mit teszünk hozzá az újjászületéshez? Hol vannak a mi hathatós cselekedeteink? Miért kiabálják hát azt, hogy a cselekedeteknek, ráadásul a saját cselekedeteinknek kell hozzájárulniuk mindehhez?

Bizony igaz az, hogy az édesanya hordozza és melengeti a gyermeket a saját testében, de semmit sem tesz a megteremtéséért. Éppen így prédikálunk és keresztelekünk mi is: nem a miénk az ige vagy a keresztség, mi csak a szánkat és a kezünket adjuk hozzá. Sokkal inkább Isten ügye a keresztség és az ige, mégis Isten munkatársainak neveztetünk. (1Kor 3,9) Ez csupán szerény közreműködés, vagyis nem olyan, mintha mi adnánk hozzá a cselekedetet vagy az ígét, hanem csupán a hangommal, az ujjaimmal és a számmal járulok hozzá mindehhez, ha ígét hirdetek, vagy keresztelek. Így járul hozzá csupán az apa és az anya is, amikor húsukat és vérüket adják a végtagokhoz, de a gyermek eközben semmit sem tesz, hanem hagyja, hogy Isten megformálja őt minden tagjával egyetemben, az anya pedig hordozza azt, amit Isten megteremtett. Gyalázom hát Istent azzal, hogy azt mondom: én is létrehozhattam volna saját magamat, és saját erőmből elősegíthettem volna a születésemet? De akkor nem emeljük magunkat túl közel Istenhez? Hiszen a gyermekeinek neveztetünk (1Jn 3,1), akiket ő maga alkotott! Ha tehát igaz volna, hogy a cselekedetek hozzájárulnak az újonnan születéshez, akkor azt is ki kell mondanom, hogy együttműködtem Istennel. Ez viszont istenkáromlás. Ám ha igaz az, hogy újjászületnek, ahogy azt Krisztus is mondja, akkor ehhez semmit sem kell tennem, hanem mindent csendben el kell szenvednem, hogy gyermekévé tegyen engem az, aki Atyám és Teremtőm. Pál ebben az értelemben mondja, <611> hogy új teremtés vagyunk, akik Krisztusban teremtettek a jó cselekedetek végzésére (2Kor 5,17; Gal 6,15). Nem felejtkezünk el tehát a jó cselekedetokről sem, és nem azért tesz így, mintha azok bármivel is hozzájárultak volna az új teremtmény születéséhez, hanem azért, hogy azokban járjunk (Ef 2,10). Ha igaz az, hogy saját cselekedeteim hozzájárulnak ahhoz,

hogy új teremtménnyé legyek, akkor azzal dicsekedhetem, hogy én vagyok a saját istenem, hiszen a teremtés egyedül Isten dolga. Ha viszont hozzájárulok a teremtéshez, akkor nemcsak Isten az én egyedüli Istenem, hanem én magam is. Ha viszont csak ő egyedül az Istenem, akkor nem én vagyok a Teremtő, akiről Zsolt 100,3 szól: „Ő alkotott minket és nem magunk, az ő népe és az ő legelőinek juhjai vagyunk.” (KG) Ennek ellenére is azonban olyan bolondok és olyan ostobák, hogy azt állítják: a hit teremti ugyan az új embert, de a cselekedetek segítségével. Ám ez így nem fér össze, hogy én alkotom meg saját magamat és Istennel együtt isten vagyok, vagyis mellette én is isten vagyok. Ahogy az anyaméhben sem én építettem fel saját magamat, hanem Isten alkotott meg engem anyám tagjai és testének melege által, éppen úgy az újonnan születésnél sem mi alkotjuk meg magunkat saját erőnk és cselekedeteink által, hanem egyedül Isten keze és Lelke cselekszi meg mindezt. Ezért nem szabad a cselekedeteket hozzátoldani a hithez, különben nem Isten lesz az egyedüli Teremtő, hanem egyidejűleg én is a saját teremtmőmmé válok. Jusson a pokol tüzére az olyan teremtmő, aki saját magát alkotja meg! Isten új teremtményének kell neveztetnem, és mégis magamnak tartanám meg a teremtést? Ha így tennék, akkor egyszerre lennék teremtmény és Teremtő, maga a mű és annak létrehozója is. Ezek nem mások, mint elvakult emberek ördögi gondolatai és tanai. Ezért kell ragaszkodnunk ehhez az ígéhez János evangéliumából. Sőt Pál apostol is új teremtésnek nevez minket (Gal 6,15; 2Kor 5,17). Éppen úgy, ahogy én nem járulok hozzá semmivel testi születésemhez és teremtetésemhez, hanem elszenvedem azt, és hagyom, hogy megformáljanak és megteremtsenek; a cselekedetek sem tesznek hozzá semmit ahhoz, hogy az ember újjászülessen. Ha ez nem így volna, akkor Isten nem volna egyedüli Isten, hanem mi is istenek lennénk vele együtt, és saját magunk atyái is lennénk. Ám amikor a teremtmény megteremtett, és a gyermek összes tagja kifejlődött az anyaméhben, akkor így szól az édesanya: „Érzem őt.” A gyermek pedig megcselekszi mindazt, amire képes; de csak a már megteremtett lény éledezik, és csak akkor mozgatja tagjait, ha már megszületett, és csak akkor tanul meg járni és énekelni, ha életben is marad. De ha már előzőleg nem teremteték volna meg, akkor nem mozogna.

[Az újonnan született ember hívőként jó cselekedetek által munkálkodik]

Azt tanítjuk tehát az új teremtményről, hogy ha újjászülettünk, jó cselekedetekben kell járnunk. Azt hirdetjük, hogy új emberré kell válnunk, ám akik megtérnek, semmit sem tesznek hozzá ehhez, mert mi Isten teremtményei és alkotásai vagyunk, akiket azért teremtettek, hogy később jó cselekedetekben járjanak (Ef 2,10). Ez világosan kimondatott és leíratott. A hasonlat kézzelfogható: a gyermeknek

előbb el kell hagynia édesanyja testét, formáltatásához pedig semmivel sem járul hozzá. De miért is adott neki Isten tagokat? Először is mozognia kell, ha megszületik, akkor pedig mennie, állnia, ennie, innia, dolgoznia vagy igazgatnia kell, mert erre született. Ha nem így cselekedne, csak fadarab és kő volna csupán. Ő azonban sokkal inkább arra teremtetett, hogy tegyen valamit. Ebben az értelemben mondja az Úr a farizeus Nikodémusnak: „Ti mindnyájan a saját teremttőökké akartok válni. Tiétek a Mózes törvénye, és a szerint akartok cselekedni, de ez nem fog menni, mert még nem születtetek meg. Még nem váltatok azzá, amivé lennetek kell, mert még nem születtetek és teremtetek újjá, és a Szentlelket sem nyertétek el. Éppen ezért minden cselekedetetek az óemberből (Róm 6,6; Ef 4,22; Kol 3,9) fakad, de így csak házakat tudtok építeni és cipőt tudtok készíteni. Ezek a cselekedetek azonban nem a mennybe valók, és igazzá sem tesznek, hiszen a pogányok is elvégzik ezeket. Emellett áldoztok, körülmetéletek gyermekeiteket, és szent ruhákba bújtok, ám ezt a pogányok is megtehetik. Emiatt mindez az óember cselekedeteihez tartozik, aki csak egyszer született meg, méghozzá az anyaméhéből. Ha viszont olyan cselekedeteket akartok véghezvinni, melyek számitanak Isten színe előtt, és hasznára vannak felebarátaitoknak is, akkor újonnan kell születnetek. Ti mégis azt akarjátok, hogy a mennybe jussatok akkor is, ha csak külsődleges cselekedeteket végeztek, és szívetek nem a helyes úton jár. De ne hátulról kezdjétek a dolgokat: ne kezdjétek mindent a cselekedetekkel!”

A pápa hívei is azt gondolják, hogy kiérdemelhetik a mennyet a kegyelmet kísérő cselekedeteikkel. <612> De sem a kegyelmet megelőző, sem az abból következő, illetve a kegyelmet kísérő vagy követő jó cselekedetek sem segítenek nekünk, hanem az újjászületésnek Lélek és víz által kell végbemennie. „Apa és anya helyett vizet és Szentlelket akarok adni nektek!” – hirdeti Krisztus. Ahol részesülök is ebből, ott elmondhatom: „Nem a saját cselekedeteim fognak megalkotni engem mint új teremtményt, de nem is képesek erre, mert már újonnan születtem víz és Lélek által.” Most már könnyen mondhatunk ítéletet a rajongók fölött is. Mert ami megszületett és meg is teremtetett, annak már nincs szüksége arra, hogy megalkossák és megteremtsék. Hogyan teremthetnének meg engem az újjászületést követő cselekedetek? Így kell hát jól cselekednünk, de nem azért, hogy új teremttéssé legyünk. Ezért kell különbséget tennünk a hit és a cselekedetek között, amire Krisztus tanítása is int minket. Kárhozatra méltók azok a cselekedetek, melyek megelőzik a hitet, ám ha a cselekedetek a hitet követik, akkor nagyszerű és jó cselekedetek. De még ez utóbbiak sem tesznek minket igazzá, hanem a mennyei Atyát dicsőítik, az angyalokat pedig megörvendeztetik. Hiszen aki a jó cselekedetek és az evangélium gyümölcsöző hirdetése által magasztalja az Atyát, az el is nyeri méltó jutalmát. Ha viszont nem jársz jó cselekedetekben, akkor még

nem születettél újonnan e célból. Ha így tanítunk és élünk, akkor Krisztus szava él és hat. Krisztus azt mondja, újonnan kell születnünk, Pál pedig azt, hogy Istennek kell minket újjáteremtenie. Ehhez hasonlóan beszélünk a gyermekekről is: a gyermek sem alkotja meg vagy hozza világra önmagát, hanem miután megteremtett, akkor cselekszik. Más szavakkal: „Ha a gyümölcsfa megteremtetik, gyümölcsöt terem.” Nem azt mondjuk, hogy ha a körte nem volna a fán, akkor nem is volna fa. Hanem ennek éppen a fordítottja igaz. Azért nő a gyümölcsfa, hogy körtét teremjen Isten dicséretére és dicsőségére, és hogy mi megegyük a gyümölcsét. Így előzi meg Isten cselekedete a miénket. Éppen így igaz az is, hogy ha nem lennének kovácsok, akkor bárd sem lenne, és ha a bárdal le kellene sújtani, akkor előbb el kellene készíteni a fegyvert. Csak egy bolond mondhatná: „Készíts nekem egy olyan bárdot, ami hozzájárul a saját elkészítéséhez oly módon, hogy a maga csapása és vágása által válik bárddá.” Sokkal inkább a bárdot kell előbb elkészíteni, és csak ezután lehet azt csapásra és vágásra használni.

A világ kezdete óta komoly viták folynak e hittétellel kapcsolatban. A mi tanításunk ez, és azért küzdünk, hogy az egyházban ez így is maradjon, és ne jöjjenek közénk olyanok, akik a hitet megelőző vagy az azt kísérő cselekedeteknek bárminemű hatást tulajdonítanak. Először meg kell teremtetnünk és újonnan kell születnünk, aztán jöhetnek a cselekedetek. Nikodémus ezt nem látja be, mert abban a tévhitben él, hogy a hitet megelőző cselekedetei által üdvözülhet. Krisztus azonban nemet mond erre a tévedésére: „Ha valaki nem születik víztől és Lélektől, nem mehet be az Isten országába.” Mindazok, akik mást hirdetnek, mint ez a hittétel, hamis tanítók. Mi viszont hinni akarunk benne, és hálát akarunk adni azért, hogy napvilágra került és ismertté vált az út, mely az örök életre vezet. „Hadd szülessen újjá saját cselekedeteim nélkül, vagyis az ige és a hit által!” Ha ez így van, akkor én is Isten gyermeke vagyok, aki bejáratos Atyja házába, és minden jó, amit cselekszem. Ha megbotlom, akkor megfenyít. Ha pedig jó fa vagyok, akkor gyümölcsöt termek. Ha viszont kártevő hernyók vannak rajtam, akkor Atyám megtisztít tőlük. Ha jó bárd vagyok, akkor vágok és csapok, ha pedig netán kicsorbulnék, akkor ez is csak egy gyengeség, melyet ki lehet javítani. Ezért vagytok ti, farizeusok olyan messze a céltól a hitet megelőző cselekedeteitekkel, hiszen ezek csak világi igazságot kölcsönöznek nektek, melyre az érvényes, amit az íjászokkal kapcsolatban mondtam. Ezzel szemben a hitből való igazság telibe talál, mert pontosan középre érkezik, és az örök életig hatol. Mindez pedig nem általunk megy végbe, hanem a Közbenjáró által, akiről a most szemügyre vett evangéliumi szakasz végén van szó (Jn 3,13–16). Általa teremtetünk, általa is születünk újjá, és az ő segítségével vagyunk tökéletes teremtetés, habár nem vagyunk még teljesen hibátlanok és gyarlóság nélkül valók.

Ez hát az újonnan születés keresztény értelmezése, amiről sem a pápisták, sem a törökök, de még a zsidók sem tudnak. Sőt pontosan ezt a hittételt fogják elvetni a pápa hívei a zsinaton,³²⁹ hiszen a saját értelmezésük szerint akarnak ítéletet mondani Isten művéről. Ellenben Krisztus azt mondja: „Ha valaki nem születik újonnan, akkor nem mehet be Isten országába.” Az a lényeg, hogy szabaduljunk meg a saját gondolatainktól, saját bölcsességünktől és vélekedésünktől, és inkább hallgassuk buzgón az ígét, mely által Isten a segítségünk nélkül új szívet teremt bennünk (vö. Zsolt 51,12; Ez 36,26), mint ahogy a magzat is fejlődik édesanyja testében. Ez az ige elsimítja a vitát, ami az egész világot átjárja, és ami arról szól, hogyan lehetséges üdvös, boldog életet élni. Semmi más nem segít nekünk, mint ez az igazság, amely pontosan célba talál.

59. Prédikáció a lipcsei Pleißenburgban³³⁰

Jn 14,23–31

Lipcse, 1539. május 24.

WA 47: 772–779 (német); Mü³ 6: 391–398; HLSt 331. sz. Szakirodalom: LW 51: 303–312; PFITZNER 1984. (Büki Zsófia ford.)

<772> 23 „Ha valaki szeret engem, az megtartja az én ígémet; azt pedig az én Atyám is szeretni fogja, és elmegyünk hozzá, és szállást készítünk magunknak nála.

24 Aki nem szeret engem, nem tartja meg az én ígémet. Az az ige pedig, amelyet hallotok, nem az enyém, hanem az Atyáé, aki elküldött engem.

25 Elmondom ezeket nektek, amíg veletek vagyok.

26 A Pártfogó pedig, a Szentlélek, akit az én nevemben küld az Atya, ő tanít majd meg titeket mindenre, és eszetekbe juttat mindent, amit én mondtam nektek.

³²⁹ 1536. június 2-ára a pápa zsinatot hívott össze Mantovába, hogy újra helyreálljon a béke az egyházban. Ez az a zsinat, amelyre Luther megfogalmazta a *Schmalkaldeni cikkeket*. Amikor Luther 1536. június 11-én ezt a prédikációt tartotta, még nem sejtette senki, hogy a zsinat sosem fog összeülni. Vö. LVM 7: 595, 599 (3124. és 3135. sz.).

³³⁰ A Pleißenburg hercegi rezidencia volt Lipcse városán belül. Ugyanitt zajlott Luther és Eck disputája 1519-ben, húsz évvel a jelen prédikáció előtt. A várat 1897-ben lebontották, és a helyén épült föl a mai városháza.

27 Békességet hagyok nektek: az én békességemet adom nektek; de nem úgy adom nektek, ahogyan a világ adja. Ne nyugtalankodjék a ti szívetek, ne is csüggedjen.

28 Hallottátok, hogy én megmondtam nektek: elmegyek, és visszajövök hozzátok. Ha szeretnétek engem, örülnétek, hogy elmegyek az Atyához, mert az Atya nagyobb nálam.

29 Most mondom ezt nektek, mielőtt megtörténik, hogy ha majd megtörténik, higgyetek.

30 Már nem sokat beszélek veletek, mert eljön e világ fejedelme, bár felettem nincs hatalma.

31 Hogy azonban megtudja a világ, hogy szeretem az Atyát, és úgy cselekszem, ahogyan az Atya parancsolta: keljete fel, menjünk el innen.”

Mivel a testi gyengeség miatt nem bízom egészen a fejemben, hogy tökéletesen el tudnám magyarázni a tanítást, Isten kegyelméből maradok a holnapra kijelölt evangéliumi szakasz szövegénél.

Krisztus Urunk e szavait: „Ha valaki szeret engem, az megtartja az én ígémet” stb. az magyarázza, hogy kevéssel azelőtt szinte ugyanezt mondta: „Aki megtartja az én ígémet, az szeret engem, és én is szeretni fogom őt, és kijelentem neki magamat” (vö. Jn 14,21), és erre megkérdezte a kegyes Júdás, nem az Iskariótes: „Micsoda? Te csak egyedül nekünk jelented ki magad, és nem az egész világnak?”³³¹ (Jn 14,22) Erre a kérdésre válaszol itt Krisztus Urunk. Látnivaló, hogy az apostolok földhözragadt és zsidó módra gondolkodtak: azt remélték, hogy Krisztus birodalma e világi lesz, és ők lesznek benne a vezetők. <773> Hogy perlekednek azon, ki lesz a legnagyobb benne, már a tartományokat is felosztották maguk között! Ma sem más a zsidók felfogása, ma is világi Messiásban reménykednek.

Ezért, mikor Krisztus Urunk azt mondja: „Aki megtartja az én ígémet, én is szeretni fogom őt, és kijelentem neki magamat” (vö. Jn 14,21), Júdás így szól: „Hát csak nekünk? Ilyen sovány kis kinyilatkoztatást! Nem az volna helyes, ha az egész világ megismerne, zsidók és pogányok egyaránt? Így mi értelme van? Csak mi lépünk öröködbe, a pogányok semmit se tudjanak meg?” Ilyen elvakult, zsidó gondolatai vannak az apostoloknak. Az evangéliumban Krisztus Urunk egészen másmilyennek festi le birodalmát a tanítványoknak; mintha csak azt mondaná: „Nem, kedves Júdás, a világi birodalom egészen más, én arról a birodalomról beszélek, amelyet e szavak írnak le: »Ha valaki szeret engem, az megtartja az

³³¹ MBT: „Miért van az, hogy nekünk akarod kijelenteni magadat, és nem a világnak?”

én ígémet; azt pedig az én Atyám is szeretni fogja, és elmegyünk hozzá, és szállást készítünk magunknak nála.» (Jn 14,23)³³² E szállás neve Isten hajléka, ahogy Jeruzsálemet is nevezték, amelyet Isten választott ki magának: „Itt van az én tűzhelyem, házam, szállásom.”³³³ (Ézs 31,9) Vagy ahogyan a templomokat mindmáig Isten házának nevezik, az ige és a szentségek miatt. Igen, úgy vélem, hogy Krisztus igen határozott kijelentést tesz ezen a helyen: megjövendőli, hogy elfelejtkezik Jeruzsálemről, amelyről pedig minden próféta beszédében így szól: „Itt lakozom örökkön örökké.” Ezt a szállást Krisztus Urunk most lerontja, és újat épít, új Jeruzsálemet, de nem kőből és fából, hanem e szavakból: „»Ha valaki szeret engem, az megtartja az én ígémet«, ott lesz kastélyom, kamráim, szállásom.”

Krisztus szava az igaz egyházzal kapcsolatos perpatvarra is választ ad. Hiszen ma is hallhatjátok, hogy pápistáink magukat felfújva egyre azt hajtogatják: „Az egyház, az egyház!” Való igaz, hogy Krisztus ott fog magának szállást készíteni, ahol az Atya és a Szentlélek lakik, az igaz egyházban tehát ott lakik az egész Szentháromság; és amit az igaz egyház elrendel, azt Isten rendelte el. Az új egyház azonban már nem Jeruzsálem, hiszen Krisztus eltörli az összes Jeruzsálemről szóló jövendölést, mintha nem is létezne számára, és egy másik szállást épít, a keresztény egyházat. Abban egyet is értünk a pápistákkal, hogy egyetlen keresztény egyház létezik, Krisztus azonban mindenütt jelen akar lenni.

Találó és szívet melengető mondat, hogy Isten leszáll hozzánk. Eljön hozzánk, mert nekünk nem szabad felkapaszkodnunk hozzá. Nálunk lesz a világ végéig, ahol a Szentlélek is lakik és munkálkodik a keresztény egyházban.

Hol van tehát ellentét a pápisták és miközöttünk? Válasz: a valódi keresztény egyház kérdésében. Nem kell tehát engedelmeskednünk a keresztény egyháznak? De bizony, minden hívőnek kötelessége. Szent Péter első levelében így rendelkezik: <774> „Ha valaki prédikál, úgy mondja szavait, mint Isten ígét.” (1Pt 4,11) Vagyis aki prédikál, hallgassa el saját szavait, hagyja meg őket a világi ügyek igazgatására. Itt, a templomban ne szóljon mást, mint a ház hatalmas Urának szavait; ahol nem így tesznek, az nem a valódi egyház. Ezt jelenti, hogy Isten beszél. Hiszen így működik a világ: ha egy fejedelem uralkodni akar, földjét és házat be kell hogy töltsa a hangja. Ha tehát a mi nyomorúságos életünkben így megy, mennyivel inkább kell engednünk, hogy Isten ígéje járja át az egyházat és az örök életet! Minden alattvalónak és feljebbvalónak³³⁴ engedelmeskednie kell

³³² Luther így idézi ezt a helyet: „Aki szeret engem, az megtartja az ígémet, és én vele leszek Atyámmal és a Szentlélekkel, és szállást készítünk magunknak nála.”

³³³ MBT: „Az Úrnak tüze a Sionon, kemencéje Jeruzsálemben van.”

³³⁴ A ház népébe a szolgálókat is beleértették, nemcsak a családot.

ura szavának. Ezt hívják *administratió*nak, azaz igazgatásnak. Mivel a prédikátor hivatala Isten házának igazgatása, nem mondhat semmi mást, csak amit Isten rendel. Bár vannak, akik rengeteg locsogással toldják meg Isten igéjét, a fecsegés akkor sem tartozik az egyházhoz, hiába örjöngenek ezek és óbégatnak, hogy „az egyház, az egyház!”, figyelj csak a pápát meg a püspököket! Amikor pedig megkérdezik tőlük, mi a keresztény egyház, mit mond és mit tesz, azt felelik: „Az egyház a pápa, a bíborosok és a püspökök szavára ügyel.” Ez nem igaz. Krisztusra kell hallgatnunk, és arra ügyelnünk, ő hogyan írja le a valódi keresztény egyházat, nem pedig emezek óbégatására, ami csak félrevezet bennünket. Inkább tartozunk hinni, és kénytelenek is vagyunk hinni Krisztusnak és az apostoloknak, akik azt mondják, hogy Isten igéjét kell szólnunk, és úgy tenni, ahogyan Szent Péter s maga Krisztus Urunk fogalmaz: „Aki megtartja ígémet, annál lesz szállásom, ott van a ház építője. Ahol az ígém nem marad meg, az nem az én házam.” Pápistáink ezt is jobban akarják csinálni, és ezzel könnyen veszélybe sodorhatják magukat. Krisztus így szól: „»Szállást készítünk magunknak nála«, és a Szentlélek is ott munkálkodik. A népem olyan emberekből kell álljon, akik szeretnek engem, és megtartják a parancsolataimat.” Ezt kívánja tehát Krisztus.

Arról itt nem szól, miként épül fel a templom, amelyről fentebb szállásként beszélt. De az bizonyos, hogy amint felépült, ott lesz az ige, és a keresztény ember nem hall mást, mint Isten szavát. A világban egyébként mást hall, például, hogy a gonoszt büntetnünk, a jót pedig védelmeznünk kell, egyszóval a világ igazgatásának szavait. A keresztény egyháznak azonban olyan háznak kell lennie, ahol egyedül Isten szava zeng. Hadd óbégassanak tehát bolondok módjára, hogy „egyház, egyház!”, Isten igéje nélkül semmi az. Az én kedves keresztény testvéreim állhatatos hitvallók az ő szavaikban, életükben és halálukban, nem tágítanak erről a szállásról; úgy szeretik ezt a fejedelmet, hogy nem számít, kegyben állnak vagy sem, feladják érte vagyonukat és életüket is. Egy vértanú római főemberről azt olvashatjuk, hogy miután mindenétől megfosztották, így szólt: „Tudom, hogy Krisztus Uramtól nem foszthatnak meg.”³³⁵ <775> Tehát a keresztény ember így beszél: „Krisztussal akarok lenni. Maradjon minden, amit nem tudok magammal vinni, még ha így mindenről le is kell mondanom! Krisztus önmagában elegendő nekem.” Ez okból kell minden kereszténynek állhatatosan ragaszkodnia a tiszta igéhez, ahogy Szent Péter mondja: „az Istentől kapott erővel.” (1Pt 4,11)

Lássátok, milyen gyengén sikerül ezt véghezvinni! Nézd a keresztséget, ami, ugye, víz. Honnan a megszentelő ereje? Talán a pápától? Nem, hanem Istentől,

³³⁵ Szent Martinus vértanú legendája.

az ő szava által: „aki hisz, és megkeresztelkedik.” (Mk 16,16) A pápa viszont azt hirdeti, hogy a szentelt víz önmagától képes valakit megszentelni. Erre meg ki hatalmazott fel, pápa? Csak nem az egyház, az *ecclesia*? Igen, igaz is: hol van ez megírva? A kéménybe korommal! Ezért aztán a szentelt víz a Sátán fürdője, onnan kábítja az embereket, és téríti el őket az igétől. Az egyházban azonban semmit nem szabad tanítani és hirdetni Isten ígésén kívül és nélkül. Hiszen a lelkipásztor is ezt mondja keresztelekor: „Nem én keresztelek meg, csak eszköze vagyok az Atyának, a Fiúnak és a Szentléleknek, de a keresztelezés nem az én művem.”

A tiszteletre méltó oltáriszentséget sem az ember nyújtja, hanem Isten rendelkezik felette, mi csak az átnyújtó kezét kölcsönözzük hozzá. Azt hiszitek talán, olyan sovány kis táplálék az, amit egy szegény, kárhozott bűnös bűnei megbocsátásához nemcsak a lelke, hanem a teste táplálására kap, hogy a test is éljen? Hát nem! Ezzel is Isten rendelkezik, a ház Ura, nem pedig az ember.

És az abszolúció, mikor a meghasonlott lelkű bűnös feloldozást kap, vajon kinek a parancsára történik? Nem az emberére, hanem Istenére. Lásd, Isten erejével kiszakítlak a Sátán birodalmából és átviszlek az Isten birodalmába. Az imádságunkra ugyanez áll: mindent elérhetünk vele Istennél, de nem azért, mert annak magának van ereje, hanem mert az imádkozó rábízta magát Isten ígéretére. Tudjuk jól, milyen nehéz a római császár színe elé jutni és világi támogatást szerezni. Ehhez képest a jó keresztény bármikor megszólíthatja Istent egy alázatos, hívő imádsággal, s meghallgatásra talál.

Summa summarum: Isten hatalmában áll az ige és a Szentlélek. A Szentlélek indít minket imádságra és az ígében hiszünk, ennek alapján merészeljük magunkat az Atya gyermekeinek (vö. Róm 8,16; 1Jn 3,1) nevezni. Honnan ez a merészség? Válasz: Istentől, aki a Miatyánkra tanít bennünket, és kezünkbe adja az énekeskönyvet. Mert aki hit nélkül imádkozik, az kétszeresen káromkodik, amint azt már a rothadó pápista hitben megtanultuk. Akinek viszont hit van a szívében, és bízik Isten ígéretében, <776> az egyszerűen elmondja a Miatyánkot, és meghallgatásra talál. Isten házában kívül legjobb belátásod és erőd szerint járulhatsz kérelemmel mindenféle nagyurakhoz és hatalmasságokhoz, de itt nem könyöröghetsz saját erődből, csakis Jézus Krisztus által, mivel mi nem dicsekszünk olyan szentekkel, mint a pápisták, akik azt mondják: „Ej, ki lenne annyira elbizakodott, hogy magamagát szentnek és alkalmasnak nevezze!” És eközben ők maguk azt tanítják, hogy az embernek magától csak valamiféle indíttatása van az imádságra.

Azután azt is tanítják, hogy az ő kórusaikban imádkozzunk, és ezt mondjuk: „Szegény bűnös módjára imádkoztam, kétségek között.” Ej, hagyj föl az ilyen imádsággal! Jobb volna neked, ha végig sem mondanád az efféle imát, ha kétel-

kedsz. Mert a kétely mindenestül megmérgezi az imát. És ha a keresztséget, az imádságot és a szentséghez járulást nem hittel gyakorlod, hanem kétséggel, azonmód kigúnyolod Istent. Inkább mondd ezt: „Biztosan tudom, hogy az én édes Istenem ezt parancsolta nekem, és megígérte bűneim bocsánatát, ennek alapján keresztelek, adok feloldozást és imádkozom.” Így kapjuk meg ezt a kincset a szívünkben. Nem számít, hogy mi érdemesek vagy érdemtelenek vagyunk rá, hiszen ha ezt firtatjuk, máris kételkedünk. Ne hagyd hát magad kétségekbe hajszolni semmilyen módon! Mert az annyit tesz, mint megcsúfolni Istent, mintha nem hinnénk az igében, amely azt mondja: „Menjetek és kereszteljetek” (vö. Mt 28,19), tudniillik azokat, akik bánkódnak és szenvednek bűnük miatt. Itt hallhatod, hogy ez nem az ember műve, hanem az Atyaistené; ő a ház ura, ő akar itt lakni. Ha kételkedünk, ne járuljunk a szentséghez és ne imádkozzunk, hanem jegyezzük meg és először mindig mondjuk el a következőt: „Jól van, nem számít az sem, ha érdemtelen vagyok, mert Isten igaz, és ő biztos ígéretet tett nekem, és én erre felteszem az életemet.”

A pápaságban ezt még nem tudtuk. Igen, még én, Martinus Luther sem eszméltem sokáig ebből a pápista álomból, mivel állandóan az érdememről és érdemteleniségemről papoltak nekem. Ezért azt mondom nektek, fiatalok, tanuljatok meg helyesen ítélni az egyházzal!

A penitencia, azaz a bűnbánat pedig a mi tanításunk szerint nem más, mint a bűnök beismerése és a tökéletes bizalom Istenben, hogy Krisztusért minden bűnünket megbocsátja. A pápa viszont csak a lármát kelti, és elviselhetetlen terheket ró az emberre (vö. Mt 23,4), mit sem tud kegyelemről és hitről, azt meg még kevésbé tudja megmondani, mi is a keresztény egyház. De te csak emlékezz az alaptételre, hogy Isten itt készít szállást magának! Mikor a fejedre tett kézzel kimondják bűneid bocsánatát e szavakkal: „Krisztus nevében feloldozlak minden bűnöd alól”, szilárd hittel ragadd meg az ígét, és erősítsd meg magad a prédikátor szavával! Itt van, amiről Krisztus és Szent Péter beszél, hogy az Úr e házban fog lakozni, egyedül az ige zenghet benne. Summa summarum, az egyház szállásul szolgál, ahol Istent imádjuk és hallgatjuk, nem kőből vagy fából való, és nem oktatlan állatoknak épül, hanem embereknek, akik felismerik, imádják és dicsőítik őt.

<777> Hogy minden dologban, bajban és szenvedésben szilárdan higgy Istenben, tudnod kell azt is, hogy ez az igaz egyház, még ha csak két hívő emberből állna is. Ezért mondja Krisztus „»Ha valaki szeret engem, az megtartja az én ígémet«, ott fogok lakni, ott találjátok a házam.” Óvakodj a pápa kimázolt, arannyal és gyöngyökkel kidíszített templomától! Krisztus épp az ellenkezőjét tanítja: Istent imádni és ígétjét megtartani nem ugyanaz, mint a pápa hosszú palástja, süvege vagy éppen a dekrétumai. Nagy különbség van a között, amit

Isten parancsol, és amit az emberek. Nézd, a pápa mit összekárolog arról, hogy a szentekhez kell imádkoznunk, az ő emberi rendelkezése értelmében! Ezt követeli Isten igéje is? Nem úgy látom! Azt viszont nagyon jól tudom, hogy kimondja: „Én, Krisztus, az Atyához megyek, és aki hisz bennem, üdvözülni fog. Mert én, én érette szenvedtem, és neki adom a Szentlelket is a magasságból.”

Van tehát egyháza Krisztus Urunknak, és van a pápának is, de a kettő között óriási a különbség. Maga Krisztus magyarázza el nekünk, akár egy igazi *dialecticus*, mi az ő egyháza és miben áll, tudniillik abban, hogy az ő igéjét nyíltan és tisztán hirdeti. Ahol tehát ezt hallod, tudd, az az igaz egyház. Mert ahol Isten igéje nincs jelen, ott nincsenek igazi hitvallók és igazán hívő vértanúk sem. Ha pedig ez hiányozna, az azt jelentené, hogy Krisztus becsapott bennünket; akkor bizony jól becsapott volna bennünket!

Ó, bár tudnánk egyedül Krisztusra hagyatkozni és mulatni a pápán! Hiszen Krisztus Urunk egyértelműen kimondja: „Nem az szeret igazán, aki hallja igémet, hanem az, aki meg is tartja, és tanítványom is az lesz”, mégis oly sokan vannak, akik hallják ugyan az igét, de nem tartják meg, aztán a szükség és a kísértés óráján elbuknak, s megtagadják Krisztust.

Érthető kívánság volna ugyan, hogy minden időben mindkettőt bírassuk: az igét és a mulandó javakat,³³⁶ csak hát a béke bőségszaruja³³⁷ igen ritka vendég mindenütt. Ezért hatalmas adományként kell fogadnunk, ha a világi hatalmak között béke van, ám ha nincs, inkább áldozzuk fel minden javainkat, jó hírünket, asszonyunkat és gyermekünket, csak az ige kincse maradjon meg nekünk!³³⁸

Félek azonban, hogy sok szélkakas, hamis testvér és más haszontalan gyom terem közöttünk. Nem akarok én már próféta lenni, mert folyvást csak rosszat kell jövendőlnöm, s ki tudná ezt a rosszat mind kimerni? Mindig lesz belőle még, és mindig lesz részünk benne, bár szeretnénk látni, hogy kézben tartjuk. Legyünk azonban éberek a Sátánnal szemben, mert meg akar rostálni minket, mint a búzát! (Lk 22,31) <778> Mert lehet, hogy istenfélő felsőbbség alatt eszed a kenyered, de a megátalkodott ördög akkor is a nyomodban lesz, és biztosan megpróbálja elérni, hogy Isten igéjének túl nagy hitelt ne adj.

Ezért mondja Krisztus: „Az én báránykáim nemcsak hallják a hangomat, hanem engedelmeskednek, és követnek is engem (vö. Jn 10,3–4). Nap mint nap

³³⁶ Az eredetiben: *Partecke*, amelyből a mi „portéka” szavunk is ered. A szó Luther korában kenyérdarabot, később általánosságban alamizsnaként adott ételt, a magyar nyelvbe átkerülve eleinte cók mókot, utóbb eladható árut jelentett.

³³⁷ Az eredetiben: *Wildbret* (‘vadászszákmány, vadpecsenye, lakoma’)

³³⁸ Idecse Luther *Erős vár* énekének utolsó strófája: WACKERNAGEL III: 20 (32. sz.); EÉ 254, 256. Vö. LVM 8: 226 (1527. sz.).

gyarapodnak hitükben, mert isteni szót hallanak, s a tiszteletre méltó szentségekkel helyesen élnek.” Látod, ilyen erőt és vigaszt nyújt ez az egyház! És ez az igaz egyház, nem pedig a csuhák, a kopasz fejek meg a hosszú miseingek, erről nem szól az Isten igéje, hanem ahol ketten vagy hárman összegyűlnek (Mt 18,20), legyen az a tengeren vagy a föld mélyében, ha csak Isten igéjére ügyelnek, abban hisznek és bíznak, bizonyosan ott van a valódi, ősi, igaz apostoli egyház.

De hát a pápaság olyannyira elvakított bennünket, hogy nem látjuk, micsoda fényes lámpásunk az evangélium, hiába írta meg Szent Péter: „Ezért egészen bizonyosnak tartjuk a próféta beszédét, amelyre jól teszitek, ha mint sötét helyen világító lámpásra figyeltok.” (2Pt 1,19) Ezért még egyszer vessük eszünkbe, hogyan magyarázza el Krisztus a keresztény egyház mibenlétét: egy maroknyi ember, akiknél nemcsak hogy Isten igéje van, de szeretik és meg is tartják azt, és a kedvéért mindenről lemondanak.

Ennek alapján már meg tudsz felelni a fröcsögő becsmérlőknek, akik egyre azt hajtogatják: „Egyház, egyház!” No, mondd meg nekem, kedves pápistám, mi az egyház? A válasz: „A pápa és a kardinálisai.” Ide hallgass, te szentképimádó, hol van az megírva, hogy a pápa atya és a kardinális testvér Krisztus valódi egyháza? Gondolom, a tarka papagáj és a fekete csóka rikácsolták, és azt hallgattad ki.

Krisztus viszont egészen mást mond neked és nekem. Azt mondja: „Az az én egyházam, ahol tisztán és megmásíthatatlanul hirdetik és megtartják az én ígémet. Ezért int minket Szent Pál, hogy messze kerüljünk mindenkit, aki el akar vonni minket Isten igéjétől, mert aki Isten házát, amely mi vagyunk, megszenteltet, azt Isten is megcsúfolja válaszként (1Kor 3,17). Szent Péter is így beszél: „Vigyázz, ha prédikálsz, ne szólj mást, csak Isten igéjét, különben megszenteltet Isten házát!”

Ennek értelmében, még egyszer mondom, jól vessük eszünkbe, milyennek írja le Krisztus az ő egyházát, mert ez a leírás rettentő villámcsapásként éri a gyalázatos pápát és a szentszéket, minthogy Isten egyházából csinált árnyékszéket,³³⁹ mocsokkal árasztva azt el!

Ha valaki emberi rendelkezéseket akar hirdetni, tegye csak a világi ügyekben, Isten házát ne háborgassa! <779> A pápisták valóban haszontalan, rosszindulatú szócséplők, hiszen Krisztus maga mondja: „Aki hallja és megtartja szavam, ahhoz jövök én az Atyával, és szállást készítünk nála.” Ezzel Jeruzsálem és Mózes nincs többé, hanem itt egy maroknyi keresztény, aki hallja Isten szavát, megtartja és minden bajban arra hagyatkozik. Ez az én egyházam. Mi pedig az Úrnak hiszünk, felőlem a pápa meg is pukkanhat dühében.

³³⁹ Az eredetiben a *Decret* ('dekrétum') – *Secret* ('pöcegödör') rímes szójáték van.

Hasonlóképpen felelt meg Krisztus Júdás apostolnak (Jn 14,22–23), aki szintén arról ábrándozott, hogy Krisztus hatalmas, világi császár lesz, és az apostolok tartományurak, ha majd megmutatja magát. De nagyon tévedett! Krisztus kereken megmondta nekik, hogy az ő birodalma nem e világból való (Jn 18,36), hanem az apostoloknak és minden hívőnek az a mennyei birodalom lesz az osztályrésze, amelyben az Atya, a Fiú és a Szentlélek lakozik. Nem állít majd oda angyalokat, császárt, királyokat, fejedelmeket és urakat, hanem ő maga fogja igazgatni, egyedül fog ott parancsolni és munkálkodni. „Ott fogok én lakni – mondja –, és velem minden hívő, mindörökkön örökké.”

De a derék Júdás ezt még nem érti, el kell hát jönnie a Szentléleknek, hogy megértesse vele. Holnap az ő tisztéről hallhattok, kedves keresztyének, ha Istennek úgy tetszik. Ha én nem tudom elmondani nektek, elmondják majd mások, akik jobbak is nálam,³⁴⁰ habár nem kérnek ebből a megtiszteltetésből. Ez a mai beszéd volt a bevezető vagy a reggeli prédikáció. És az Úristen segítségét kérem a továbbiakra, én most nem tudom folytatni stb.

Vége.

60. A torgai fejedelmi kastélyban felépített, Isten ígéjének hirdetésére szentelt új ház avatóbeszéde

Lk 14,1–11

Torgau, 1544. október 5.

WA 49: 588–615 (német); DDStA 2: 851–891; Mü³ 6: 399–417; HLSt 183. sz. Szakirodalom: LW 51: 333–354; GROÓ 1967; KOVÁCS 2014. (Bellák Erzsébet ford.)

<588> Drága barátaim! Avassuk fel ezt az új házat, és szenteljük azt Urunknak, Jézus Krisztusnak. Ez a feladat azonban nemcsak rám vár, hanem ti is hintsétek csak a szenteltvizet, és tömjénezzetek, hogy ez az új ház valóban egyedül arra szolgáljon, hogy itt maga a mi édes Urunk szóljon hozzánk szent ígéje által, és mi is beszéljünk őhozzá imával és dicsőítő énekekkel! Tegyük mindezt azért, hogy e ház igaz keresztyén módon nyerjen megszentelést és áldást; nem úgy, mint a pápisták templomai a püspökök által megáldott nagycsütörtöki olaj és füstölő által, hanem úgy, hogy Isten parancsolatának és akaratának megfelelően

³⁴⁰ Másnap délelőtt Paul Lindenau, Justus Jonas és Friedrich Myconius prédikáltak Lipcse templomaiban, Luther pedig délután a Tamás-templomban.

hallgatjuk és cselekedjük az ő igéjét. És hogy ez gyümölcsözően történjen parancsolata és kegyelmes ígérete szerint, közösen szólítjuk meg őt, és elmondunk egy Miatyánkot.

A szombatnapon meggyógyított vízkórosról stb.

1 Amikor egyszer szombaton [Jézus] bement a farizeusok egyik vezetőjének a házába ebédelni, azok figyelték őt.

2 Íme, ott egy vízkóros ember került elébe.

3 Ekkor Jézus megkérdezte a törvénytudóktól <589> és a farizeusoktól: „Szabad-e szombaton gyógyítani vagy nem?”

4 De ők hallgattak. Erre kézenfogta a beteget, meggyógyította és elbocsátotta.

5 Hozzájuk pedig így szólt: „Vajon, ha közületek valakinek a fia vagy ökre szombaton esik a kútba, nem húzza-e ki azonnal?”

6 Nem tudtak erre mit felelni.

7 Azután egy példázatot mondott a meghívottaknak, amikor észrevette, hogyan válogatják a főhelyeket:

8 „Ha valaki meghív lakodalomba, ne ülj a főhelyre, mert lehet, hogy nálad érdemesebb embert is meghívott.

9 És ha odamegy hozzád, aki meghívott téged is meg őt is, és így szól: »Engedd át neki a helyet!« – akkor szégyenszemre az utolsó helyre fogsz kerülni.

10 Hanem ha meghívnak, menj el, ülj le az utolsó helyre, hogy amikor jön az, aki meghívott, így szóljon hozzád: »Barátom, ülj feljebb!« – s akkor becsületed lesz minden asztaltársad előtt.

11 Mert aki felmagasztalja magát, megaláztatik, aki pedig megalázza magát, felmagasztaltatik.”

Az evangéliumnak ez a szakasza egy vitát mutat be nekünk, melyet Krisztusnak itt a zsidókkal kell lefolytatnia a szombatról, mivel ők különösen sokat bajlódtak a szombatjukkal. Így aztán az Úr is ezzel kínozza őket, még hozzá szívesen, és jól is teszi. Ő, az Úr titokban eljött a szombatra, melyen a nép összegyülekezett, ahogy azt mi is tesszük vasárnap, és ígét hirdetett, sőt még csodát is tett, segített a szegényeken, hogy ezzel különösképpen tanúságot tegyen tanításáról. A zsidók az efféle ige hirdetést még jól viselték – ha az éppen nem őket ostromozta –, ám azt, ahogy Jézus a beteggel bánt, <590> és a csodát, amit tett, nem szívelhették, sőt a szombat megsértésének tekintették.

Ez a tanítás a szombatról a katekizmus-ige hirdetések közé tartozik, mert azt

mondjuk e parancsolatról: „Megemlékezzél a szombatnapról (vagyis ünnepnapról), hogy megszenteljéd azt.”³⁴¹ (2Móz 20,8; KG) Ez különösen a zsidók számára volt komoly parancsolat, hiszen a harmadik volt az első kőtáblán,³⁴² és arra szólított fel, hogy megtartsák a határozottan elkülönített (vagyis a hetedik) napot. Ezért nem tűrtek semmi tréfát a szombattal kapcsolatban, és emiatt botránkoznak meg azon is, hogy Krisztus éppen szombaton gyógyít meg egy beteget. Mivel pedig azzal vádolják őt, hogy nem tartja meg a szombatot, bölcsességüket gyermekeiknek kell igazolniuk. A zsidók még ma is gyaláznak minket, keresztényeket, mert prédikálunk a Tízparancsolatról és a szombatról, csak éppen nem az ő szájzük szerint tartjuk meg azokat. Ám láthatjuk a most hirdetett evangéliumban is, mit nyernek Krisztus és tanítványai gyalázásával: a saját nyelvükbe kell harapniuk, hiszen saját példájuk, szamaraik és ökreik felemlegetése által szégyenítették meg úgy, hogy bele kellett pirulniuk mindenki szeme láttára.

Mi azonban Isten kegyelme által tudjuk, hogyan kell megtartanunk a szombatot. Hiszen mindezt Urunktól, az Isten Fiától tanultuk meg. Tény és való, hogy akkoriban a zsidó nép számára a szombat kitüntetett napja el volt különítve egy különleges hellyel, nemzetséggel, avagy személlyel együtt, melyhez sajátos papság és istentisztelet is tartozott. Mert mindennek egyedül az ő országukban, a jeruzsálemi templomban kellett történnie a léviták segítségével, akik papi nemzetség voltak, és kizárólag csak ebből a törzsből kerülhettek ki a templomszolgák.

Mi viszont a mi Urunk, Krisztus országában lakozunk, tehát nem vagyunk egyetlen nemzetséghez vagy helyhez sem kötve, vagyis nincs szükségünk egyetlen kizárólagos helyre (vö. Jn 4,20–24), egyetlen nemzetségre vagy kiválasztott emberekre, hiszen mindnyájan papok vagyunk – ahogy az meg van írva 1Pt 2,5,9-ben. <591> Ez azt jelenti, hogy mindenkor és mindenhol hirdetnünk kell Isten igéjét és tetteit, sőt Isten bármilyen személyek közül, nemzetségekből és hivatásokból elhívhatja az igehirdetői szolgálatra azokat, akikben megvan a kegyelem és az Írás helyes értése mások okítására. Ebből következően mi is urai vagyunk a szombatnak Krisztussal együtt és Krisztus által, ahogy azt Márk evangéliumában ő maga mondja: „A szombat lett az emberért, nem az ember a szombatért; tehát az Emberfia ura a szombatnak is.” (Mk 2,27–28) Ennek alapján pedig azok is, akik hisznek benne, olyanok, mint ez az Úr.

A zsidó néppel úgy kellett lennie, hogy Krisztus eljöveteléig egy meghatározott, különleges és megkülönböztetett napot – és ugyanígy egy elkülönített törzset, személyeket és helyet – tartsanak meg, hogy e külsőségek által, melyeket

³⁴¹ Vö. *Kis káté* (1529); BSLK 508; KK 2: 56; PRÖHLE 83.

³⁴² A középkorban elterjedt felosztás szerint, melyet Luther is követett.

maga Isten parancsolt és rendelt el, elkülönítsék magukat a pogányoktól, sőt külsődleges bizonyítékuk is legyen arra, hogy ők Isten népe, akik közé Isten Fiának is születnie kell. De mivel eljött az Úr és vele egy új, az egész világot felölelő örök ország, mi, keresztények már nem vagyunk kötelesek ilyen külső jegyek által elkülönülni, <591> sőt szabadon kiválaszthatnánk a hétfőt vagy a hétnek egy másik napját, hogy vasárnappá tegyük azt, amennyiben nem tetszik nekünk a szombat vagy a vasárnap. De ahhoz, hogy itt is meglegyen a rend és egy olyan nap, melyet közösen megtartunk, e nap megváltoztatása nem az egyes személyek kényén-kedvén áll, hanem a teljes közösség vagy az egyház dolga. A rendelt ünnepek és napok megváltoztatása tehát a közösség különleges szükségétől függ. Hiszen az se csupán önmagának hirdesse az ígét, akit elhívtak az igehirdetői szolgálatra, és ezáltal megparancsolták neki a prédikálást, hanem az egész gyülekezetnek.

Ezért szükséges az, hogy mindenki a meghatározott időben, amikor a közember foglalatosságaitól, munkájától megpihenhet, <592> egy bizonyos helyen összegyülekezzen, ahol megtalálhatja és hallgathatja az igehirdetőt. Ha viszont valahol olyan szükséghelyzet áll fenn, hogy ma vagy az adott napon nem valósulhat meg az igehirdetés és az összejövétel, akkor azt megtehetik holnap vagy egy másik napon.

Mivel már általánosan elfogadtuk a vasárnapot saját szombatunkként, illetve ünnepnapunkként, maradjon is ez így azzal a kikötéssel, hogy ne az uralkodjon felettünk, hanem legyünk mi annak urai. Hiszen ha mindenki saját tetszése szerint akarna újítani a napokkal, az órákkal és a helyszínnel kapcsolatban, akkor az nem volna helyes, hanem mindenkinek közösen kell készülnie és összegyűlnie Isten ígéjének hallására, nevének segítségül hívására, a szükségben való könyörgésre és a kegyelem iránti hálaadásra. Ha ez nem keresztülvihető egy házban vagy a templomban, akkor történjen egy téren, a szabad ég alatt, vagy ahol éppen hely van rá, éppen úgy, ahogy Szent Pál a folyónál hirdetett ígét a filippibelieknek (ApCsel 16,13), Tróászban pedig egy teremben (ApCsel 20,7–12). Ennek ellenére ügyelnünk kell arra, hogy ezek rendes, közös, tisztességes összejövetelek legyenek, mert nem lehet és nem is szabad mindenkinek a saját igényei szerint helyet keresnie, vagy titkos sarkok után kutatnia, ahol elrejtőzhet, ahogy azt az újrakeresztelők szokták.

Ezt a szabadságot adja eléink a mai evangélium tanítása is, és ahhoz kell tartanunk magunkat, hogy urai vagyunk a szombatnak és az egyéb napoknak, ezért nem szabad különleges szentséget vagy isteni tisztességet tulajdonítanunk nekik, mint ahogy azt a zsidók vagy a pápisták is teszik.

Ezt a házat tehát e szabadságnak megfelelően kell megépítenünk és beren-

deznünk mindazok számára, akik e kastélyban és gazdaságban laknak, valamint azoknak is, akik e helyet egyébként látogatni kívánják. Nem az a cél, hogy különleges templommá tegyük, mintha különb lenne bármelyik más háznál, ahol Isten ígését hirdetik. Ha netán sor kerülne egy olyan szükséghelyezetre, mely miatt nem lehetne vagy nem volna kívánatos itt gyülekezni, akkor a kútnál vagy bárhol máshol odakint lehetne ígét hirdetni. Hiszen maguk a próféták sem becsülték olyan nagyra a jeruzsálemi templomot <593> – különösképpen azért nem, mert magukat a főpapokat sem nagyon szívlelhatték –, és nem is prédikáltak ott, hanem hol itt, hol ott, ahol éppen alkalom adódott rá, ahogy azt láthatjuk is a prófétai könyvekben. De mindemellett gyakran vágyakoztak arra, hogy a városokban a sokaságban legyenek, ahol nyilvánosan összegyűlnek az emberek, ahogy azt Zsolt 42,5 is elmondja: „Mert nagy csoportban vonultam ezelőtt és ujjongó örömmel és hálaadással vezettem őket, az ünneplő sokaságot, az Isten házáig.” (KG) Igen, ennek a tömegnek szüksége van egy helyre és időpontra, ami megfelel a hallgatóságnak, ezért rendelte hát és szerezte azt az Isten, hogy a gyülekezet, amikor élni akar a szentségekkel, akkor jöjjön össze egy adott helyen, imádkozzon, és adjon hálát Istennek. Így van ez a világi kormányzás terén is, ahol a közösséget érintő dolgokkal foglalkoznak, de sokkal inkább így kell lennie abban az esetben, ha Isten ígését akarjuk hallgatni.

Nekünk, keresztényeknek megvan az az előnyünk is, hogy amikor összegyűlekezünk, az ima ereje megsokszorozódik. Nyilvánvaló, hogy mindenhol és mindenkor imádkoznunk kell, de az ima semmikor sem olyan hathatós, mint amikor az egész háznép egy akarattal együtt imádkozik (vö. Mt 18,19; ApCsel 1,14).

Így tettek a kedves ösatyák is háznépükkel és azokkal együtt, akik hozzájuk csatlakoztak, hogy kerestek egy fát vagy egy kis hajlékot emeltek, oltárt állítottak, mely számukra templomként és Isten házaként szolgált, ahol Krisztusról, az eljövendő magról (1Móz 3,15; KG) prédikáltak, mely nekik ígértetett, együtt áldoztak, segítségül hívták Istent, és hálát adtak neki. Mindig szívesen (ahol csak lehetett) tették ezt közösen, noha emellett egyébként egyedül, magukban is kutatták Isten ígését és ígéretét, és imádkoztak.

Hiszen gyakran olvashatjuk a Szentírásban, hogy egyetlen ember imádsága is mily nagy erejű volt, ahogy azt 1Móz 18,23-ban is láthatjuk, <594> amikor Ábrahám Istenhez imádkozik Szodoma és környékének lakosaiért, és annyira elnyeri Isten kegyét, hogy ha csak tíz igaz is találtatik közöttük, akkor Isten megkímélte volna a városokat. Krisztus pedig Mt 18,19–20-ban még hatalmasabb ígéretet tesz: „Bizony, mondom néktek azt is, hogy ha közületek ketten egyetértenek a földön mindabban, amit kérnek, azt mind megadja nekik az én mennyei Atyám. Mert ahol ketten vagy hárman összegyűlnek az én nevemben:

ott vagyok közöttük.”³⁴³ Mennyivel inkább kell vigasztalnia ennek az ígérletnek az egész keresztény gyülekezetet, ha egy akarattal közösen kérnek valamit Krisztus nevében!

Ha más gyümölcsöt nem is teremne ez az igyekezet, az is épp elégséges volna, hogy ketten vagy hárman, esetleg egy egész sokaság együtt van, mert akkor maga Krisztus is jelen akar lenni közöttük. Ekkor bizonyosan az Atya és a Szentlélek sem marad távol, és az angyalok is a közelben vannak, míg az ördög és pokoli csordája nem szívesen ólálkodik ott.

Azt mondja el a mai evangélium első része a szombatról, hogyan, milyen céllal és milyen mértékben élhetünk vele mi, keresztények: a szombat rendeltetése az, hogy összejöjjünk egy időben és helyen, melyben megegyezünk, Isten ígéjével foglalatostkodjunk, és hallgassuk azt, és tárjuk Isten elé minden kérésünket, vagyis mondjunk egy hathatós imát a menny felé, sőt hálaadással hirdessük és dicsérjük együtt Isten jóságát. Hogy tudjuk, ez az Istennek szívből tetsző és helyes istentisztelet, ahol ő maga is jelen van: értsük meg, hogy nem szabad különleges templomot építenünk, melyet nagy pénzből és ajándékként emelünk neki. Sőt azzal is tisztában kell lennünk, hogy sem hely, sem idő minket nem köt, hanem Isten szabadságot adott nekünk arra, hogy akkor tartsunk istentiszteletet, amikor csak tudunk és akarunk közös megegyezés szerint, hiszen egész keresztény életünkben kötelesek vagyunk szabadságunkat e külsődleges dolgokkal kapcsolatban is felebarátaink iránt érzett szeretetből és őket szolgálva gyakorolni, hogy ebben is egyek és másokkal egyenlők legyünk.

<595> Aztán láthatjuk, hogyan bünteti Krisztus a zsidók és mindazok vak-ságát, akik szidják őt és ki akarják oktatni: megszégyeníti őket, és saját példájuk által okítja ki őket arról, hogyan lehet szabadon élni a szombattal, a magunk és felebarátaink szükséglete szerint. Hiszen a zsidók itt kezdenek veszekedni Krisztussal amiatt, hogy meggyógyította a vízkórost, és azzal vádolják, hogy nem tartotta meg a szombatot. Azt remélték, hogy ezzel most sarokba szorították őt. Ehhez hasonlót láthatunk Lukács evangéliumában is (Lk 13,10–17), ahol Krisztus meggyógyít egy szegény asszonyt a zsinagógában szombaton, aki tizennyolc évig viselte betegségét. A zsinagóga elöljárója – vagy ahogy mi nevezzük: plébánosa – itt is így szól a tömeghez: „Hat nap van a héten, amelyen munkálkodni kell; azokon jöjjetek gyógyíttatni magatokat, ne pedig szombaton, amelyen ünnepelni

³⁴³ Luther így idézi ezt a helyet, Jézus szavait egyes szám harmadik személyben elbeszélve: „Ahol csak ketten vagy hárman összegyűlnek az ő nevében, ő ott lesz közöttük, és ha valamit úgy kérnek, hogy egymással egygyé válnak, az ő mennyei Atyjuk megadja azt nekik stb.”

kell és semmihez sem hozzáfogni.”³⁴⁴ (Lk 13,14) Krisztust igencsak megsértette ezzel az igehirdetésével, akivel nem is volt szabad közvetlenül beszélnie.

Ám Krisztus méltó választ ad neki olyannyira, hogy társaival együtt pironkodva el kellett némulnia: „Képmutatók, vajon szombaton nem oldja-e el mind-egyikőtök a maga ökrét vagy szamarát a jászoltól, és nem vezeti-e ki itatni? Hát Ábrahámnak ezt a leányát, akit tizennyolc éve megkötözött a Sátán, nem kellett-e feloldani ebből a kötelékből szombaton?” (Lk 13,15–16) Ehhez hasonlóan szól más helyen is: „Ki az közületek, akinek szamara vagy ökre kútba esik, és nem vonja ki azt azonnal szombatnapon?” (Lk 14,5; KG) Mintha a mi durva német nyelvünkön ezt mondta volna nekik: „Ti magatok mentek ökr- és számárszám-ba, és bizony még náluk is otrombábbak vagytok, ezért méltán rászolgáltatok, hogy a szamár oktasson ki titeket és az ökör kísérjen iskolába. Hiszen igen jól megtaníthat titeket arra, hogy eloldozzátok őt szombaton, ha szomjazik, és adjatok neki inni, sőt még a kútból is kihúzzátok, melybe beleesett, hogy meg ne fulladjon. Nem tudjátok hát felfogni, sem megtanulni, <596> mennyivel fontosabb akkor, hogy segítsünk a szükségét szenvedő embereken? De ti durva tuskók vagytok, akik megtiltják másoknak, hogy segítsenek a bajba jutottakon, habár a saját állataitokat még a legkisebb bajban sem hagyjátok segítség nélkül. Hiszen ökrötök vagy tehenetek nem halna szomjan olyan hamar, ha szombaton nem is ihatna, ám mégis úgy vélitek, hogy a szombat megszegésének terhe mellett sem szabad szomjazniuk. Tehát egy ostoba állat szükségleteit többre tartjátok, mint egy emberét, aki a felebarátotok, Isten képére és hasonlatosságára teremtetett, és akire nézve parancsba kaptátok Istentől, hogy annyira kell szeretnetek őt, mint ahogy az ige mondja: »Szeresd felebarátodat, mint magadat.«” (Mk 12,31)

Drága barátom! Jól gondold ezt végig, és mérlegeld Isten szava alapján! Azt gondolod, nagy szívtelenség volna nem megitatnod a jószágodat, ha szomjazik, de emellett olyan ördögi vagy, hogy hagyod a felebarátodat szükségét szenvedni, holott Isten parancsolata szerint szeretettel, barátsággal és a saját életeddel tartozol neki, sőt jogot akarsz formálni arra, hogy engem megbüntess, ha egy betegen segítek. Viszont nagyon szívesen vennéd, ha mások szükségedben szombaton is segítenének rajtad, és valószínűleg te magad sem örülnél annak, és helyesnek sem tartanád, ha a felebarátod otthagyna téged fekve, és sokat elmélkedne a szombat mibenlétéről, ahogy azt most te teszed, sőt azt is elvárod, hogy ezért nagy szentnek tartsanak, mert szépen megtartottad a szombatot. Vagyis olyannyira nem érted a szombat mibenlétét, és fogalmad sincs arról, hogyan kell megtartani azt,

³⁴⁴ MBT: „Hat nap van, amelyen munkálkodni kell; azokon jöjjetek gyógyíttatni magatokat, ne pedig szombaton!”

hogy még egy tehén vagy egy szamár is okosabb nálad, az írástudónál és azoknál, akik téged tanítanak, hogyan járj el velük szemben a szükség idején – de főleg felebarátaiddal szemben.

De vannak efféle álszentek, akik semmit sem akarnak tudni az Írásról, de még csak hallani sem akarnak felőle, és azt gondolják, ők az egész világ mesterei és tanítói, habár ők a leginkább vakok és a legértetlenebbek. Lássátok még azt is, hogy akikkel itt Krisztus vitatkozik, azok nem mások, mint a papok és a léviták – vagyis ugyanazok a fickók –, akikről Krisztus azt mondja Lk 10,30-ban, hogy elmentek a sebesült mellett, <597> aki félholtan feküdt az útnál, és sorsára hagyták őt, sőt nyugodt lélekkel hagyták volna szükségében meghalni.

Ez bizonyára egy szombati napon történt, mivel istentiszteletre akartak menni, és jó okot akartak találni arra, hogy otthagyhassák a fekvő sebesültet, azt mondván: „Ó, Isten óvjon engem attól, hogy ma megérintsem, hiszen ma nem lehetek tisztátalanná, és az istentiszteletet sem szalaszthatom el stb.” Gyalázatos fattyaik maradéka így tesz még ma is, hiszen nekik szombaton még egy almát sem szabad megsütniük, de még annál is kevésbé megengedett, hogy segítő kezét nyújtsanak egy szegény bajbajutottnak – főleg egy kereszténynek –, sokkal inkább segítenének az összes keresztényt agyonütni. Ám a keresztényekkel szembeni gyűlöletüket, irigységüket, ezen felül az uzsorát, a keresztények nyomorgatását és megnyúzását illetően a lelkiismeretüket egyáltalán nem terheli sem a szombat, sem Isten törvénye, habár ha előnyükre szolgál, akkor a szombat érdekében, melyet oly színlelt áhítattal tartanak meg, még egy csirkét vagy libát sem engednek megölni. Röviden szólva: éppen ők a kegyes szent gyermekek, jóllehet még azt sem tudják, hogy vér szerint honnan valók, akiket Ézsaiás próféta is megfedd szombatjuk miatt (Ézs 58,3–4), amiért csak azt teszik e napon, amihez kedvük van: vagyis tiltott istentiszteletet és a felebarátaik megvetését és gyötrését. De még megátalkodottabbak lesznek, ha Krisztus és szentjei iránt vérszomjat éreznek, miközben nagy komolysággal adják elő, hogy Istent szolgálják a szombat ünneplésével. Holott maguk is jól látják, hogy az istentiszteletük, a papságuk, a templomuk és a szombatjuk a végét járja és semmit sem ér.

Ezért járnak jogosan pórul az ilyen álszentek: Krisztus színe előtt pironkodniuk kell, és közszégyennek vannak kitéve. Szükségképpen így járnak mindazok, akik ki akarják oktatni Krisztust, az Isten Fiát, és még meg is gyalázzák őt azzal, hogy rágalmakat szórnak rá, de így csak bolondabbnak és ostobábbnak fogják őket tartani az ökröknél és a szamaraknál, hiszen ők az ilyen okatlan állatokat többnek és fontosabbnak tartják az embereknel. Krisztus tehát jogosan és bőségesen fizet nekik <598> tiszteletadásukért és kioktatásukért, melyet neki szántak, de amivel csak azt érték el, hogy saját magukat hozták nyilvánosan szégyenbe.

Tanuld hát meg most Krisztustól, mi a szombat igazi értelme, és hogyan kell különbséget tenni a szombat külsődleges megtartása: vagyis az időt, a helyet illetően, valamint a szeretet nélkülözhetetlen jó cselekedetei között, melyeket Isten minden időben és minden helyen, ahol a szükség megköveteli, megkíván tőlünk. Mert tudjuk: a szombatot Isten az emberekért szerezte, és nem az embert teremtette a szombat kedvéért, tehát az ember a szombat ura, hogy felhasználhassa azt saját és felebarátai szükségleteinek enyhítésére, vagyis hogy akadálytalanul megtarthassa ezt az isteni parancsolatot a többi parancsolattal együtt (vö. Mk 2,23–28). Hiszen tulajdonképpen az a harmadik parancsolat eredeti üzenete, hogy a szombatot arra használjuk, hogy Isten ígését hallgassuk és tanulmányozzuk, ahogy az összes többi parancsolatot is meg kell tartanunk Istennel és felebarátainkkal szemben, és másokat is erre kell buzdítanunk szeretetünk és segítségünk által.

Erről a különbségről az álszentek semmit sem tudnak, bár lehetetlen, hogy bármit is tudjanak, mert ők ebben a parancsolatban csak a külsődleges cselekedetet látják, vagyis a jeles nap ünneplését, és egyedül ezt tartják fontosnak. Azonban ha hasznuk származik belőle, illetve ha a szükség úgy kívánja, akkor ők maguk sem tartják meg, hiszen nem akarják, hogy ökreik vagy szamaraik szomjazzanak, miközben hidegen hagyja őket az, ha felebarátjuk segítséget szenved. Olyan szigorral akarják megtartani ezt a parancsolatot, hogy senkinek sem nyújtanának segítő kezet, ha látnák, hogy az illetőnek éppen az ő segítségükre van szüksége. Ilyenkor bizony az ökörnek és a szárnak előbbre valónak kell lennie, mint a felebarátjuknak, és nem is számít előttük a szombat megszegésének, ha jószágaik érdekében járnak el. Az viszont feltétlenül a szombat megszegését és megszenteltetését jelenti, ha nekik maguknak segíteniük kellene segítséget szenvedő felebarátaikon, vagy ha látják, hogy mások meg is teszik ezt. Éppen ezért mondják Krisztusról máshol is az evangéliumban: „Hogyan lehetne ez az ember Istentől, aki megrontja a szombatot?”³⁴⁵ (Jn 9,16)

Mi azonban Isten kegyelme által tudjuk, hogyan kell értenünk ezt a parancsolatot a szombatról, amely a következőképpen hangzik: „Megemlékezzél a szombatnapról (vagyis ünnepnapról), hogy megszenteljéd azt.”³⁴⁶ (2Móz 20,8; KG) <599> Halld hát e szavakat! Mit jelent egy nap, egy óra vagy egy hét megszentelése? Azt biztosan nem, ahogyan a zsidók és a mi örült szentjeink álmodoznak róla, vagyis hogy unottan üldögélnek, és semmit sem csinálnak. Hanem először is arról van szó, hogy szent cselekedetet végezzünk, vagyis ami egyedül Istennek

³⁴⁵ MBT: „Nem Istentől való ez az ember, mert nem tartja meg a szombatot.”

³⁴⁶ Vö. *Kis káté* (1529); BSLK 508; KK 2: 56; PRÖHLE 83.

szentelt, más szóval mindenekelőtt szentül és tisztán hirdessük Isten igéjét, nem pedig úgy, mint ezek az írástudók és farizeusok, akik meghamisítják és elferdítik Isten parancsolatát, mivel még egy ökröt vagy lábasjóságot is többre tartanak egy embernél. Ugyanígy segítenünk kell másokat is abban, hogy hallgassák és tanulják Isten igéjét, és abban is, hogy az igét tisztán hirdessék és el ne ferdítsék. Ez az ünnep méltó megtartása és a templom vagy az imaház megszentelése, ahogy mi is – Istennek legyen hála! – felavatjuk ezt a házat. Igen, ez az igehirdetői szolgálat az a szenteltvízhintő, melyet mindnyájunknak egyszerre meg kell ragadnunk, hogy vele önmagunkat és másokat is megáldjunk és megszenteljünk.

Másrészt, ha hallgatjuk Isten igéjét, fogadjuk be azt a szívünkbe, és hintsük meg magunkat vele, hogy adjon nekünk erőt, és legyen gyümölcsöző számunkra, hogy nyilvánosan is megvalljuk, és ne tántorodjunk el tőle sem élünkben, sem holtunkban.

Harmadszor, ha hallottuk Isten igéjét, akkor vigyünk elé közösen jó illatot vagy áldozatot, ami azt jelenti, hogy közösen hívjuk segítségül, és imádkozunk oly módon, melyről tudjuk, hogy bizonyosan tetszésére van, különösen ha a gyülekezet együtt teszi. Emellett egy szívvel-lélekkel dicsérjük őt (vö. ApCsel 1,14), és adjunk hálát neki minden mulandó és örök jótéteményéért igaz örömmel, sőt mindazon csodákért is, melyeket egyházában cselekszik. Ha így teszünk, akkor ezáltal minden, ami az ilyen gyülekezetben vagy egyházban történik, valóban szent, és Isten munkájának bizonyul, igazi szent szombatnak, mellyel helyesen és szentül szolgálunk Istennek, sőt az összes embernek is használunk általa.

<600> Hiszen ha összejövünk egy gyülekezetként, és én prédikálok, akkor az nem az én szavam vagy tettem, hanem mindnyájatok akaratából és az egész egyház miatt történik anélkül, hogy szükség lenne egyetlen emberre, aki beszél és viszi a szót hivatalból vagy mások által engedéllyel felruházva. Hiszen a gyülekezet tagjai, akik azáltal, hogy a prédikációt hallgatják, mind ismerik az igét, másokat is tanítani tudnak. Ha tehát megkeresztelnek egy gyermeket, akkor azt nemcsak a pap viszi véghez, hanem tanúként a keresztszülők is, igen, az egész egyház. A keresztség, ahogy az ige és maga Krisztus is minden keresztény közös java, ezért imádkoznak, énekelnek, és adnak hálát együtt mindnyájan. Itt semmi sincs, amit valaki egyedül önmagáért cselekedne vagy birtokolna, hanem amit az egyes tagok birtokolnak, azt bírják a többiek is.

Lásd, így szenteljük meg helyesen a szombatot, és így szolgálunk igazán Istennek saját üdvösségünkre, és felebarátunknak is tanítással és imával, ami nem más, mint a legnagyobb szolgálat és jótett, mely által az öröklétig segítjük őt. Ezek után ereszkedj le a Tízparancsolat második kőtáblájához, mely azt kívánja tőled különösképpen, hogy testi szükségleteiben is segítsd felebarátodat, ha azt látod,

hogy szüksége van a segítségedre. Hiszen Isten ezt is megparancsolta nekünk, és ezt a parancsolatát nemcsak szombaton, hanem mindenkor meg kell tartanunk, de azért Isten igéjének egyházi szolgálatát és az imát se hanyagoljuk el. Mert az is meg van írva a parancsolatban, hogy szenteljük meg az ünnepnapot. Ez nem tiltja vagy gátolja a szeretet cselekedeteit és a többi parancsolat betartását, hanem csak azokat, melyek Isten igéje hirdetésének szolgálatát és az imát hátráltatják.

Ebben a szombatra vonatkozó parancsolatban tehát benne foglaltatik az egész isteni törvény is, hogy miatta a többi parancsolat se veszíthesse érvényét. Mindez azért van tehát, <601> hogy ha felebarátom láthatóan szükségét szenved vagy veszélyben forog, akkor ne menjek el mellette úgy, mint a papok és a lévíták, és ne hagyjam őt az út szélén fekvve meghalni, más szóval: ne váljak testvérgyilkossá amiatt, hogy túlzó mértékben tisztán tartom meg a szombatot. Inkább szolgáljak neki és segítsen őt, ahogy a szamaritánus is bekötözte a sebesültet, hátas állatára fektette és a fogadóba vitte.

Azt is láthatjuk, mit tett maga Krisztus, a mi Urunk, aki saját példájával tanított minket. Hiszen, ahogy az evangéliumi történet is megmutatja, Krisztus gyakran elment szombaton a zsinagógába, mely a mi plébániatemplomainkhoz hasonlatos, és ő maga is hirdette a gyülekezetnek az igét, amely ott imádkozott és zsoltárokat énekelt. Amikor pedig vége volt a prédikációnak, vagy valamivel később, ahová valaki ebédelni hívta, ott meggyógyította a betegeket, akik vártak rá, vagy éppen valaki odavitte őket. Ezek voltak az ő jótettei és alamizsnái, melyeket maga körül hintett az üdvös tanítás és az egészség adományával együtt. Ám emellett még bűnbocsánatot hirdetett, és Isten kegyelmét is árasztotta mindazokra, akik azt nála keresték. Ezt teszi Krisztus a mai napig is egyházában az igehirdetői szolgálat által, melyet így ő maga végez.

Az álszenteken azonban, akik itt Krisztust gyalázzák és büntetik a szombat megszegése miatt, más sem látható, mint éppen az ellenkezője ennek és a többi parancsolatnak, melyről mind tanításukkal, mind életükkel tanúságot tesznek. <602> Hiszen nyilvánvalóan hamis tanokat hirdetnek, elferdítik Isten törvényét, mert nem oktatnak minket arra, hogy imádkozzunk, vagy hogy adjunk hálát Istennek, mivel valójában azt tanítják, hogy felebarátunkkal szemben hanyagoljuk a szeretet igaz cselekedeteit, vagyis ne segítsük őket sem lelkileg, hogy eljussanak Isten országába, sem pedig testileg, hogy enyhítsük szükségleteiket. Ők viszont szombaton olyan dolgokat akarnak művelni – és azt szeretnék, hogy igazat adjunk nekik ebben –, melyek a saját szükségleteiket elégítik ki, és melyekkel a gyomruknak szolgálnak. Teszik ezt például akkor is, amikor ökreiket és szamarikat nem hagyják szükségét szenvedni, ha azok szomjaznak vagy kútba esnek. De arra is van példa, hogy szombaton – ahogy azt Krisztus máshol mondja (vö.

Mt 12,5) – ökröket, borjakat és bárányokat ölnek áldozatként, a népnek pedig azt tanítják, hogy sok ilyen áldozni valót hozzanak nekik. „Ez nem ugyanolyan kétkezi munka?” – kérdezhetné éppen egy hentes.

Természetesen mindezt nem Isten kedvéért teszik, mint ahogy azt tettetik, hanem saját élvezetükért és gyomrukért, ahogy arról maguk is tanúságot tesznek, amikor a templomban a nagy ünnepekkor bárányokat, ökröket és galambokat rendeltek eladásra, hogy mindenki bőséges áldozatot vigyen nekik. Ha nem így lett volna, akkor könnyedén mondhatták volna a zsinagóga fejéhez hasonlóan az embereknek: „Hat nap van a héten, melyen munkálkodni kell, ezeken hozzatok és készíttetek áldozatot, és ne szombatnapon!” (vö. Lk 13,14)

Így cselekedtünk eddig mi is a pápaság idején, melyre talán magamat említhetném példaként, hiszen több mint tizenöt évig bálványozásban és istenkáromlásban éltem. Nem hittem Istenben, hanem hamis bizalmat tápláltam a halott szentek iránt, akikhez a miséimen és kolostori életem során kiáltottam, <603> sőt segítettem volna kegyes és ártatlan keresztényeket kárhozottatni, ahogy ezt még ma is teszik megrögzöttségükben, üldözni és agyonütni, ha nem dicsőítették volna az efféle bálványimádást, és azt hittem, hogy hatalmas szolgálatot teszek Istennek azzal, ha nagy áhítattal végzem mindennapi istentiszteletemet és ünnepeimet a templomban.

Ám Isten kegyelmesen megváltott ebből, és megadta nekem, hogy lássam, mindez csak félrevezetés és istentelen cselekedet, sőt maga a pápaság sem különb, mint buta tanítók és tanítványok gyülekezete, akik az ökrök és szamarak iskolájába járnak, igen, sőt még arra sem méltók, hogy azokkal összevessük őket. Hiszen még a zsidóknál is rosszabbak, akik legalább valóban az Istentől elrendelt szombatot tartották meg. Ezeknek viszont másuk sincs, mint saját kitalált játékszereik és az önmaguk által választott cselekedeteik és életük, melyet sokkal nagyobbra tartanak Isten törvényénél.

Hiszen amellett, hogy naponta meggyalázzák és káromolják Istent bálványimádásukkal és istentelen tanaikkal, még a felebarátaik iránt tanúsítandó szeretetből fakadó cselekedeteket sem tartják semmire, sőt inkább hagyják, hogy mindenki belehaljon a szükségbe, mint hogy segítő kezet nyújtsanak nekik. Mindezt pedig oly buzgón teszik, hogy ők maguk egy jottányit sem ellenkezhetnek saját emberi rendelkezéseikkel, szabályaikkal és reguláikkal: éppen úgy, ahogy a zsidóknak sem volt szabad akár egyetlen cseppet adni a mustárhoz szombaton, mert azt gondolták, hogy helytelenül járnak el, ha saját elgondolt istentiszteletük cselekedeteit felebarátjuk kedvéért megszakítják vagy netán elmulasztják. Egyáltalán nem veszik a szívükre, hogy nemcsak cserbenhagyják felebarátjukat, hanem még félre is vezetik őt hamis tanításukkal, sőt pénzét

és javait is elcsalják tőle, hogy megtölthessék a gyomrukat, és semmiben se szenvedjenek hiányt. Úgy alakoskodnak, mintha e ragadományokat egyházi javakként kellene védelmezniük, melyeket nem lehet megkárosítani sem Isten, sem a felebarát javára, történjen bármi.

<604> Éppen ilyen zavarodott, veszett szentekből áll a Mohamed gyülekezete is, akik butábbak az ökröknél és a szamaraknál is. Ha közszájon forgó nevükön akarjuk hívni őket, ők a törökök, akik nem akarják sem hallani, sem elfogadni Krisztust. Pontosan amiatt kell bőségesen dicsérnünk Istent, és hálát adnunk neki, hogy tisztán és nyíltan hallgathatjuk és birtokoljuk igéjét, sőt azt is tudjuk, hogyan kell viselkednünk mind Istennel, mind felebarátunkkal, vagy hogyan tartsunk helyesen istentiszteletet, és miként éljünk tisztességesen minden helyzetben. Emellett kellő komolysággal kérjük Istent, hogy tartson meg minket az ige iránti igaz hitben és a szombat valódi megszentelésében.

Legyen most ennyi elég ennek az evangéliumi szakasznak az első tanításáról, mely a szombatról szól, és megtanít minket arra, hogyan is szenteljük meg azt: vagyis nem vagyunk sem helyhez, sem időhöz, sem épülethez, sem személyekhez kötve, hanem alkalmaink és szükségleteink szerint használjuk arra, hogy Isten igéjét hallgassuk, együtt imádkozzunk, és hálát adjunk neki. Imádkozni a gyülekezetben a legjobb, mivel egyedül ezért gyűlünk össze, és szívünk és gondolataink ilyenkor kevésbé szétszórtak, mint egyébként, mert olyankor magunkkal vagy másokkal vagyunk elfoglalva. E célból kell most felszentelnünk ezt a házat, nem önmagáért, hanem értünk, hogy mi is megszentelődjünk és szentek is maradjunk Isten igéje által, amelyet, ha Isten megsegít, mi is megtartunk és terjesztünk.

Második rész

A mai evangélium második része egy prédikáció, melyben Krisztus azokat feddi meg, akik szeretnek elől, vagyis a főhelyen ülni stb. Úgy tűnik, nincs semmi különös ebben a tanításban, mindazonáltal mégis szükséges volt megbüntetni a zsidók álszentségét és hamis felfogását, hiszen azt gondolták, hogy csak azért kell szentnek lenniük, és Istent is csupán amiatt szükséges imádniuk, hogy mások felmagasztalják és tiszteljük őket. <605> Kiforgatták a szombatról szóló parancsolatot is, és csupán azért ünnepelték azt, hogy szentnek tartsák őket. Így szolgálták saját magukat ahelyett, hogy Istennek szolgáltak volna parancsolata szerint; és ekképp járnak el saját látható tekintélyükkel és egyéb dolgaikkal is az egész világ előtt. Ezzel persze nem az a céljuk, hogy Istent vagy felebarátjukat szolgálják, hanem egyedül az, hogy felmagasztalják önmagukat. Vakon olvasták Mózeszt és az Írást, mintha ebben Isten nem parancsolta volna meg nekik, hogy

segítsék és szolgálják a szegényeket és a szűkölködőket, hanem inkább azt találták volna megírva, hogy szombaton a főhelyen üljenek, és uralkodni akarjanak az egész világon. Sőt még ma is csak arról álmodoznak, hogy egyenesen a törvényből következik, ha ők lesznek a pogányok urai, mi pedig szolgálóikká leszünk. Ugyanezt gondolják a törökök is, hogy feltétlenül ők lesznek a világ urai. A muszlimok és mamelukok ezért öltöznek selyembe és aranyba, sőt valódi nemes urakként pompáznak. Nekünk pedig, akik csak az ő egyszerű tehénpásztoraik vagyunk, mezítláb kell járnunk, sőt a lábaik alá kell feküdnünk. Mindeközben azt gondolják, hogy nagy szolgálatot tesznek ezzel Istennek, és ha eljutottak idáig, akkor ez annak a jele, hogy Isten a barátjuk, és az ő oldalukon áll. Ehhez hasonlóan gondolkodik és tanít az antikrisztus is, vagyis a pápa.

A mai igerészben szereplő álszenteknek is ugyanarra irányult az igehirdetésük és a cselekedeteik is, hogy mindenki hatalmas úrnak tartsa őket, miközben szabadon kegyetlenkedtek és gőgösködtek volna a felebarátaikkal, sőt azt kívánták, hogy mindenki igazat adjon nekik ebben. Ennek érdekében létrehoztak hát egy másik Mózeszt és egy új törvényt, ahogy a szombatot is kiforgatták Isten parancsolatához képest.

Ezért aztán az Úrnak sok dolga akadt velük, ahogy azt az ige második fele is mutatja, de ezt láthatjuk Máté evangéliuma 23. fejezetében is. Jajt kiált felettük, és azt mondja a tanítványoknak, hogy óvakodjanak a farizeusoktól és az írástudóktól, akik szívesen ülnek a főhelyeken a zsinagógákban, és nagy örömmel fogadják a köszöntést (Mt 23,6–7; Mk 12,38–39; Lk 20,46).

<606> Hogyan illeszkedik hát ez a kettő: az elől ülés nem helyes dolog, de mégis annak kell lennie? Hiszen nincs megtiltva, sőt maga Krisztus is így szól az ige további részében: „Hanem ha meghívnak, menj el, ülj le az utolsó helyre, hogy amikor jön az, aki meghívott, így szóljon hozzád: Barátom, ülj feljebb!” (Lk 14,10) Miért mondja hát Krisztus, hogy ne üljünk előre, mikor később mégis arról beszél, hogy aki hátul ül, azt az első helyekre fogják ültetni?

A válasz a következő: Itt áll a *szeret* szó, ahogy az Írásban is láthatjuk: „És szeretik a lakomákon a főhelyet, és a gyülekezetekben az elől ülést.”³⁴⁷ (Mt 23,6; KG) Ugyanígy feddi őket Krisztus a fenti ígében is, amikor a farizeusok csak arra vártak, hogy vádolhassák őt. Valakinek ülnie kell elől is és hátul is. Hiszen, ahogy korábban is mondtam, nem lehet minden gyülekezeti tagnak egy külön helyet, időt, templomot vagy kápolnát létrehozni avagy kijelölni. Éppen így mi

³⁴⁷ Luther így idézi ezt a helyet: „Mivel [Jézus] látta, hogy kiszemelték maguknak a főhelyet.” A Luther által kiemelt *szeret* szó helyén a németben az *erwählen* (kiválaszt) ige szerepel, amely a döntés mozzanatát hangsúlyozza.

sem lehetünk mindnyájan fejedelmek, grófok, igehirdetők, nemes urak, polgárok, férfiak, nők, uraságok és szolgák, hanem inkább a sokféle hivatást egymás alá kell rendelni, és mindenki köteles eleget tenni a saját hivatásának. Ezért nem ülhetünk hát mind elől vagy hátul, hiszen meg kell lennie annak a különbségnek, mellyel kapcsolatban Isten elrendelte, hogy aki magasabb hivatást tölt be, az előbbre is üljön a többieknel. Nem is volna illendő, ha egy gróf előbbre ülne, mint egy fejedelem, vagy ha egy szolga előkelőbb helyet foglalna el az uránál. Emiatt szükséges a rendek közötti különbség, vagyis vannak polgárok, parasztok stb.

Ám azon mutatkozik meg, hogy érted és ismered-e Krisztus szavainak jelentését, hogy ha magas rangot viselsz, vagy bármely módon több vagy másoknál, akkor tudod-e, hogy azt Isten adta neked, és nem azzal a céllal, hogy a magad pecsenyéjét sütögesd eme adomány révén, és mások fölött basáskodj, mintha Isten szemében különb volnál a többieknel. Isten azt parancsolta neked, hogy szállj magadba, és szolgálj felebarátaidat.

Isten tehát kegyelmét adta nekem az igehirdetésre, de azt is megparancsolta nekem, hogy ne emeljem magam a többiek fölé ezen adomány révén, <607> hanem inkább szálljak alább, és mindenkit segítek és szolgáljak üdvössége elnyerésében, ahogy azt Pál is mondja Róm 15,2–3-ban: „Mindegyikünk – ne magának, hanem – a felebarátjának kedvezzen, mégpedig annak javára, épülésére. Hiszen Krisztus sem magának kedvezett” stb. Másokat tehát fejedelmekké, urakká, nemesekké, királyokká és tudósokká tett, és ehhez uradalmat, hatalmat, tisztességet és éles elmét stb. adott nekik, és azt kívánja, hogy tartsuk őket tiszteletben azzal, hogy előre ültetjük őket, ám nekik nem szabad emiatt felfuvalkodniuk. Így hát az emberek leginkább a büszkeség és a gőg bűnébe esnek, különösen manapság, mert minden előkelőt betölt a gőg és a dicsekvés, sőt a parasztok is rendkívül nagyra tartják magukat.

Ezért ha Isten kegyelméből hatalmasabb, nagyobb, tanultabb esetleg nemesebb vagy másoknál, akkor gondold arra, hogy Isten megparancsolta neked, hogy képességeiddel másokat szolgálj. Ha nem így teszel, akkor tudd azt is, hogy egy szegény pásztorfiú, aki sehol sincs hozzád képest kegyelmi ajándékok és a világ előtti megbecsülés tekintetében, sokkal nagyobb nálad Isten és az angyalok szemében, és a mennybe fog jutni, míg te a nagy megbecsültségeddel és ékességeddel a pokolra fogsz vettetni. Hiszen Isten nem csak fejedelmeket, grófokat, nemesembereket és nagy tudósokat teremtett, és nem is egyedül őket hívta el mennyi birodalmába: előtte mindenki éppen annyit ér, mint a másik, aki keresztyén. Erről tesz tanúságot hitvallásunk is: „Hiszek egy Istenben, mennynek és földnek teremtőjében.” Ezért ne gondold, hogy egyedül neked kell elől ülnöd, és senki elől sem kell kitérned, mivel Isten, aki úrrá, királlyá, doktorrá

vagy tanárrá tett téged, éppen úgy Istene az ajtód előtt álló koldusnak, és szemére rá is éppen olyan fáradhatatlan figyelemmel tekint, mint a világ legnagyobb uraira vagy fejedelmeire.

Összefoglalva: akár elől, akár középen, akár hátul ülsz, a hit e helyeket egyenlővé teszi (vö. Gal 3,26–28; Kol 3,10–11), mely azt vallja: „Mindnyájan hiszünk az egy Istenben, <608> mennynek és földnek teremtmőjében.”³⁴⁸ Emiatt aztán senkinek sincs oka a többiekhez képest büszkélkedni. A leghatalmasabbnak pedig a szívére kell vennie Krisztusnak e tanítását, hogy ne emelje magát mások fölé, hogy hátrább ne ültessék, és ne kelljen szégyenkeznie, hanem így gondolkodjon: „Ugyanaz az Isten teremtette alattvalóimat is, mint aki fejedelemmé tett engem, hogy semmivel se legyek különb, mint földem legegyszerűbb parasztja.” Igen, ha viszont fejedelmi hivatásodban büszke és gőgös akarsz lenni, akkor Isten kiválaszt magának egy egyszerű parasztot, aki alázattal jár-kezel, és felemeli őt a királyok és császárok fölé, ahogy azt Józseffel, Dáviddal és Dániellel tette stb.

„Igen – mondd – ha ez így van, akkor nem kellene királlyá, fejedelemmé, úrrá és doktorrá válnom, vagy másként a többiek fölött állnom, és még elől is ülnöm?” Nem bizony, hanem légy és maradj is az, ami vagy (vö. 1Kor 7,27), és tedd azt, amit Isten parancsol neked, és amit hivatásod megkövetel. De arra is ügyelj, hogy ne mutakozz büszkének, és ne magasztald fel magad az előtt az Úr előtt, aki téged és a többieket is meghívott. Mert nem tűrheti, hogy bárki is felmagasztalja magát, hanem akit ő magasztal fel és ültet a főhelyre, az ülhet ott nyugodt lelkiismerettel és igaz tisztességgel.

Attól függetlenül, hogy egyesek a főhelyen ülnek, vagy magasabb hivatalt látnak el, az Úr szemében mindenki kedves vendégnek számít, ha megtartják ígéjét és parancsolatait arra vonatkozóan, hogy minden szolgálonak akkora dicsőség jár, mint a felséges császárnőnek vagy királynőnek, mert azt mondhatja: „Én is ugyanabban az Istenben hiszek, az ő nevében kereszteltek meg, és Krisztust, az én Uramat hívom segítségül. <609> Ha nem is vagyok éppen nemesasszony vagy gazdag polgárasszony, mit árt az nekem? Isten előtt éppen annyi javam van, mint nekik! Mivel hívő és alázatos lélek vagyok, megelégszem alacsony rangommal, és tudom, hogy Isten rám tekint, és nem tartja többre a nagy császárnőt.”

Emiatt nem panaszkodhat senki a keresztények közül arra, hogy szegény, vagy túl alacsony a rangja. Még ha nincs is annyi javad, mint egy királynak vagy földesúrnak: aranykorona, hatalom, javadalmak, tisztelet, mégis ugyanaz az Istened, aki a mennyet és a földet teremtette, ugyanaz a Krisztusod is, sőt ugyanabban a keresztségben részesültél, és ugyanazt a mennyet is birtoklod.

³⁴⁸ WACKERNAGEL III: 16 (23. sz.); EÉ 247.

Szent Pál is azt mondja a keresztényekről, hogy semmijük sincs, mégis minden az övék, mert „minden a tietek”, mondja 1Kor 3,22-ben, majd így folytatja: „Ti viszont a Krisztuséi vagytok, Krisztus pedig Istené.” (1Kor 3,23) Így tehát elég gazdag és boldog vagy, ha ezt az Urat szolgálod, mert még egy császár sem volna képes nálad több javat birtokolni. Maradj csak meg hivatásodban, és légy elégedett attól függetlenül, hogy előkelő vagy hátsó helyen ülsz, és óvd magad a feljebb kúszástól, hogy azt ne gondold: „Mivel én fejedelem, nemes, tudós vagy hatalmas vagyok, ezért az embereknek egyedül engem kell tisztelniük és felmagasztalniuk.” Inkább ezt mondd: „Őrizz meg engem, mennyei Atyám, a gőgtől, mert tudom jól, hogy a legegyszerűbb napszámos a te szemedben különbnek tűnhet nálam stb.”

Lásd, így teremt Isten rendet és egyenlőséget a személyek és rangok közötti nagy egyenlőtlenségben, mert ő maga rendelte el, hogyan kell élniük e világon, vagyis hogy mindenki alázattal gyakorolja a hivatását, és végezze az Isten általa számára elrendelt cselekedeteket. Így lesz minden hivatás és személy egyenlő Isten szemében, hiszen mindenkit egyenlővé teremtett, és nem személyválogató, hogy senki se dicsekedjen Isten előtt, és ne emelje magát felebarátai fölé amiatt, hogy magas hivatalt visel. Isten inkább azt kívánja, hogy tudjuk, ha magas hivatást töltünk be, de nem maradunk alázatosak, <610> akkor sokkal nagyobb bünt követünk el, és sokkal nagyobb mértékben kárhozzatunk Isten által, mint a többiek.

Az is igaz, hogy mindenki ugyanannyival bír Isten előtt attól függetlenül, hogy magas vagy alacsony hivatást tölt-e be, ahogy azt a mai apostoli levél is mondja: „Egy a test, és egy a Lélek, [...] egy az Úr, egy a hit, egy a keresztség.” (Ef 4,4–5) Ez az ige akkor is érvényes és megmásíthatatlan, ha a napszámos az ekét vagy a szolgáló a házat netán ott akarná hagyni, és így szólna urához vagy asszonyához: „Isten előtt éppen olyan nemes és jó vagyok, mint te, ezért nem szabad szolgálnom téged, vagy neked engedelmeskednem.” Manapság sajnos igencsak elterjedt az, hogy az alacsonyabb rangú emberek a magasabb rangúak fölé akarnak kerekedni, ahogy a nemesek is láznak uraik, a fejedelmek ellen, éppen úgy, ahogy a szolgák és a szolgálók is nagy bátorsággal felkelnek uraik és asszonyaik ellen, de különösen ott teszik ezt, ahol látják, hogy lehetőségük van rá.

Ez nem méltó egyetlen keresztényhez sem, mert ellenkezik e Krisztus által adott szabállyal és tanítással. Mert ha a magas rangúaknak meg van tiltva, hogy gőgösek legyenek az alacsonyabb rangúakkal szemben, akkor Isten mennyivel inkább megtiltotta ezt az alacsonyabb rangúaknak.

Ez az alázat méltó a keresztényekhez, mint a legékesebb és legszükségesebb erények egyike, ami a keresztény szeretet és egység legfőbb összetartó köteléke, ahogy azt Szent Pál a mai vasárnapra rendelt apostoli levélben is kifejti; ha nem fuvalkodunk fel, és nem magasztaljuk fel magunkat hivatalunk vagy rangunk

miatt a többiekhez képest vagy velük szemben, még akkor sem, ha valóban többek vagyunk másoknál. Hanem tudnunk kell, hogy Urunkat kell szolgálunk a többiekhez hasonlóan, hiszen tőle kaptuk mindnyájan a hivatalunkat és munkánkat, és mindenkinek, akit kedves vendégeként országába akar hívni és asztalához akar ültetni, e téren is hűségesen kell szolgálnia őt.

<611> Hiszen szükséges, hogy különféle hivatalok és rangok létezzenek, ezért Isten mindenkinek különféle képességeket ad azzal a céllal, hogy másokat szolgáljunk általuk, és senki se boldogulhasson a többiek nélkül. Mert hol is lennének a fejedelmek, a nemesek és a királyok, ha nem lennének rajtuk kívül más emberek, mint például lelkészek, igehirdetők, tanárok vagy azok, akik a földet művelik, kézművesek stb.? Nyilvánvalóan képtelenek volnának mindent egyedül kitanulni és elvégezni.

Emiatt aztán senkinek sem szabad csak magára gondolnia, hanem nézzen mindenki az égre, és mondja a következőt: „Isten alkotott minden hivatást, és szemében azok érnek a legkevesebbet, akik gőgösek és büszkék, míg azok a legbecsesebbek számára, akik a legalázatosabbak.” Bizony jól elélegélhetsz magas rangodban és hivatalodban, ám amikor számot kell adnod a talentumokról, melyeket kaptál, és felelősséget kell vállalnod értük, akkor rosszabbul jöhetsz ki az egészből, mint egy szegény pásztorfiú!

Ahogy én is számos nagy doktort ismertem, akiket a világ fáklyaiként tartottak számon, sőt még az uraknál és a fejedelmeknél is nagy becsben voltak, ám amikor eljött az óra, és meg kellett halniuk, azt kezdték mondogatni: „Ó, Uram, bárcsak disznópásztor lehettem volna!” Igen, ha ezt már életed során korábban szívből kimondtad volna, amikor nagy tisztelet és méltóság övezett, és ekképpen megaláztad volna magad, akkor Isten is ezt mondta volna neked: „Barátom! Te hátul ülsz, jöjj előre!”

Isten valóban azért szerez és rendel el bizonyos hivatalokat, Krisztus pedig, aki az Atya jobbján ül, amiatt ad nekünk talentumokat, hogy megpróbáljon minket arra nézve, vajon istenfélelemben élünk-e velük, őt akarjuk-e szolgálni általuk, és eközben egyre inkább megalázkodunk-e. Hiszen ezt az alázatot kéri tőlünk, ahogy azt korábban is mondtam, <612> ami meg is illeti őt. Ha még életünkben nem eszerint cselekszünk, akkor végül halálunkban fogunk túlzottan fájdalmasan alája vettetni. Isten minden hivatásra és személyre egyformán igényt tart, és mindenkit vendégül akar látni, sőt ő maga akar asztalhoz ültetni és megtisztelni minket, hogy senki se panaszkodhasson. Csak azt kívánja tőlünk, hogy mindenki elégedjen meg a saját jussával, és ne fuvalkodjon fel másokhoz képest, még ha sokkal magasabb rangú vagy hatalmasabb is a világ szemében, mint a többiek.

Krisztus, Isten Fia is nemes és hatalmas volt, de mégis hasonló lett hozzánk, szegény emberekhez, sőt teljességgel megalázkodott. Egy asszony is asszony kell legyen, és nem lehet férfivá, mert ő is Isten teremtménye, és hivatása Istentől rendeltetett, vagyis ki kell hordania és fel kell nevelnie gyermekét, sőt még gondoskodnia is kell róla. Én viszont férfi vagyok, akit Isten más hivatalra és feladatra teremtett, ám büszkének kell-e lennem erre így szólván: „Nem vagyok asszony, nem különb vagyok hát Isten előtt?” Sokkal inkább dicsérnem kell Istent azért, mert az asszonyt és engem is az asszony által teremtett és helyezett hivatásomba.

Mennyire keresztényietlen dolog az, ha valaki le akar nézni bárkit is amiatt, ha más a hivatása, vagy mást csinál, mint ő! Ahogy ez mostanság is történik, amikor a nemes urak a legcsekélyebb dolgok miatt támadják meg egymást, például az egyik leírnokozza a másikat, és emiatt már akár meg is ölhetik egymást: de sokkal inkább hajlamosak erre a szegény lelkészekkel, igehirdetőkkel vagy kisemberekkel szemben. Gondolkodj hát el, és óvd meg magad ettől az ígétől: „Mert aki felmagasztalja magát, megaláztatik” (Lk 14,11)! Mert Isten nem tudja és nem is akarja eltűnni az efféle büszkeséget és gögöt. Hiszen mid is van neked, amire oly büszke vagy? Mid van, amit tényleg magadtól szereztél (1Kor 4,7)? A többiek pedig nem éppen úgy Isten teremtményei, mint te magad, legyenek bárkik is? Isten nem akarja, hogy lenézd őket, mert aki lenézi az ő teremtményeit, az a Teremtőjüket is megveti, ahogy Salamon mondja (Péld 14,31). Aki pedig megvet egy hivatást, az magát az Urat gyalázza.

<613> Emiatt kellene bármely teremtményben Isten tulajdonát óvnod, még akkor is, ha egyébként semmi kíméltnivalót vagy tisztelnivalót sem találsz benne. Ha viszont megveted a teremtményt, akkor tudd, hogy Isten is megvethet, gyalázhat és a földre dobhat téged, még ha a legmagasabb helyen ülsz is. Hiszen ezzel nemcsak egy embert, hanem magát az égi fenséget hívtad ki magad ellen.

Ha egy világi fejedelem meghív valakit az udvarába egy bizonyos hivatal ellátására, és valaki ezt az embert gyalázní, rágalmazni vagy éppen legyilkolni akarná, megnézhetnéd, hogy a fejedelem eltűrné-e ezt tőle. Mit tennél, te nemes úr, ha valaki vakmerően sértéssel gyalázná kíséreted egyik tagját? Amilyen komolyan ragaszkodsz a kutládhoz, a lovadhoz vagy az úti szolgádhoz, éppen olyan elszántan őrökdi Isten is a teremtményei felett.

Ezért ha egy hivatás alacsonyabb rangúnak tűnik a tiédnél, akkor is tudnod kell, hogy azt is Isten teremtette és rendelte el. Emellett annak is a tudatában kell lenned, hogy Isten azért helyezett a hivatásodba, hogy megalázd magad, és másokat szolgálj, mint például egy nemesember, aki az urát udvarában vagy a harcmezőn segíti, vagy ahogy a szolga és a szolgáló szolgálja urát vagy asszonyát. Mindezt pedig Isten kedvéért kell megtenned. Ez jelenti az igazi megalázkodást,

ahogy azt Krisztus nevezi, Isten pedig felemel és felmagasztal téged teljes dicsőséggel az egész világ előtt.

Eleget szóltunk most már erről az evangéliumi ígéről, mely által ezt az imaházat felszenteltük. Ti pedig, drága felebarátaim, akik segítettétek behinteni azt igazi szenteltvízzel, vagyis Isten ígével, ragadjátok meg most velem együtt a tömjénnel teli füstölőt, vagyis imádkozzunk és hívjuk segítségül Istent. Könyörödjünk komoly szándékkal az ő szent egyházáért, hogy tartson meg minket szent ígében, és terjessze azt az egész világon! Sőt tartsa meg e ház tisztaságát is olyannak, amilyen most, mert hála Istennek, az ő ígéje által szenteltük meg. Adja Isten, hogy az ördög ne szentségtelenítse meg, és ne tegye tisztátalanná hazugságai és hamis tanai által!

Ezek után könyörödjünk még minden népért és a német föld általános békéjéért, hogy Isten kegyesen megőrizze és erősítse azt az ördöggel és udvari kísértével szemben, és hárítsa el a pápák, a püspökök és a pápisták aljas trükkjeit, mert ehhez hathatós imádságra van szükség. Hiszen nagy szenvedés ilyen nagy vizsályt és gonosz trükköket látni és elszenvedni az ördögtől és bandájától.

Végül imádkozzunk a kedves felsőbbiségért is, az ország fejedelméért, az összes úrért és minden rendű és rangú emberért, az uralkodókért és az alattvalókért, <614> hogy tiszteljék Isten ígét, adjanak érte hálát, lássák el jól hivatalukat, legyenek hűségesek és engedelmesek, és viseltessenek felebarátaik iránt keresztényi szeretettel! Mert mindnyájunktól ezt kívánja Isten, és egy igazi keresztény tömjénáldozata az, ha komolysággal imádkozik minden ilyen szükségben. Ámen.

61. A keresztény ember állandó harca önmaga ellen. Utolsó wittenbergi prédikációja (a vízkereszt utáni 2. vasárnapra)

Róm 12,3

Wittenberg, 1546. január 17.

WA 51: 123–134 (német); BoA 7: 411–417; HLSt 648. sz. Szakirodalom: EpA 1: 241–247; LW 51: 371–380; OBERMAN 1988. Címek, mottó és tagolás a modernizált szövegű Calwer-kiadás szerint. Calwer 6: 34–44. (Bellák Erzsébet ford.)

**<123> 3 A nekem adatott kegyelem által mondom tehát közöttetek minden-
kinek: ne gondolja magát többnek, mint amennyinek gondolnia kell, hanem
arra igyekezzék mindenki, hogy józanul gondolkozzék az Istentől kapott
hit mértéke szerint.**³⁴⁹

*[„Éljetek az Istenhez méltó módon, aki az ő országába [...] hív titeket.”
(1Thessz 2,12)]*

[Bevezetés: a jó cselekedetek a hit gyümölcsei]

<123> Pál apostol szokása szerint levele elején a keresztény tanítás alappilléreit fejti ki, vagyis a törvényről, a bűnről és a hitről szól: arról, hogyan igazulhatunk meg Isten előtt, és hogyan nyerhetjük el az örök életet. Éppen úgy magyarázza ezeket, ahogy ti azt már jól ismeritek és gyakran hallottátok mind máig napontként. Hiszen két dolgot kell tanítanunk és hirdetnünk: először is arról kell gondoskodnunk, hogy megfelelően hirdessék a hitet, másodszor pedig arról, hogy a hit gyümölcseit és a jó cselekedeteket megfelelően magyarázzák. Tanítanunk kell arról, hogy mi a hit, ám ehhez hozzátartozik annak megmutatása is, hogy mi a bűn, a törvény és a halál és ennek következménye, de arról is szólnunk kell, hogyan jutunk el az új életre, és miként maradhatunk meg benne. Így tanít Pál először a hitről minden levelében, **<124>** elültetve ezzel a jó fát. Ahogyan annak az embernek is, aki jó kertet akar telepíteni, először jó fákat kell ültetnie, melyek később jó gyümölcsöket teremnek. Ekképpen teremtet Pál is először jó táptalajt, majd fákat is ültet, sőt arra is megtanít minket, hogyan váljunk jó fákká, más szóval olyan emberekké, akik hisznek és üdvözülni fognak. Erről beszél egészen a Rómaiakhoz írott levél 12. fejezetéig. Ebben a fejezetben aztán a hit gyümölcseiről

³⁴⁹ A vasárnap teljes epistolája: Róm 12,3–8. Luther ebből csak az első versről beszél.

kezd el tanítani minket, majd ezt egészen a levél végéig folytatja, hogy ne legyünk hamis keresztények, akik csupán Krisztusról neveztetnek, de nem igazi hívők. Ez az igehirdetés a jó cselekedetekről szól, melyeket Isten főleg a második kőtáblán rendelt el, de már az elsőn is megparancsolt. Hiszen miután Isten Fiának vére és halála által megváltást nyertünk, arra kell gondolnunk, hogy kegyesen éljünk olyan emberekként, akik nem e mulandó élethez tartoznak, hanem a mennyei élethez. Miután hívőkké lettünk, nem azonosulhatunk újra a világgal, ahogy azt Pál már röviddel ezelőtt is kifejtette: „És ne igazodjatok e világhoz” (Róm 12,2), hanem „újuljatok meg lelketekben és elmétekben” (Ef 4,23)! Majd így folytatja: „A nekem adatott kegyelem által mondom tehát közöttetek mindenkinék” (Róm 12,3), vagyis azoknak, akik keresztények. Ezek után egészen a levél végéig a jó cselekedeteket sorolja, melyeket meg kell cselekednünk. Elsőként azokat a jó gyümölcsöket említi példaként, melyeket a keresztényeknek egymás között kell megteremniük, mintha nem volna más kormányzat az egyházon kívül, melybe a keresztség által jutunk. Csak ezek után, vagyis a 13. fejezetben beszél a világi kormányzatról, és a 14. fejezetben int minket, hogy az erőseknek fel kell karolniuk a hitben gyengéket.

[A keresztségből következik az ó-Ádám elleni örökös harc]

Pál most a keresztények cselekedeteiről tanít, hiszen itt arra utal, hogy Krisztus Urunk gazdaggá tett minket, és kiszabadított az ördög és a világ hatalmából, vagyis Isten országába, más szóval: az egyházba helyezett minket. Miénk az ige és a szentségek, meg vagyunk keresztelve, sőt Isten fiai és örökösei vagyunk, <125> Krisztusnak pedig testvérei és örökösársai, akik örökké élnek. Ezért fontos tehát, hogy közelebbről is szemügyre vegyük isteni elhívásunkat és az elnyert kegyelmi ajándékokat, sőt el is kötelezzük magunkat irántuk. Hiszen a keresztség után még sok minden visszamarad bennünk az ó-Ádamból. A bűn teljességgel megbocsáttatik a keresztségben, ahogy már mondtuk, de mégsem vagyunk teljesen tiszták. Úgy van ez, ahogyan az irgalmas szamaritánus példázatában is (Lk 10,29–37), aki a rablók által félholtra vert szerencsétlent a fogadóba vitte. Nem tudott olyan mértékben törődni vele, hogy ott helyben meg is gyógyítsa, de bekötözte a sebeit, miután olajat és bort öntött rá stb. Az az ember, aki a rablók kezére jutott, két dolgot szenvedett el: egyrészt mindenét elvették, amikor kirabolták, másrészt olyannyira megsebesítették, hogy meg is halt volna, ha a szamaritánus nem járt volna arra. Ádám is a gyilkosok közé számíttatik, hiszen mindnyájunkra átörököltette a bűnt, és mind elvesztünk volna, ha nem jön el a szamaritánus, vagyis Krisztus, aki bekötözte sebeinket, és elvisz

minket az egyházba, ahol meg is gyógyítja azokat. Most már a jó orvos kezében vagyunk: habár teljességgel megbocsáttattak bűneink, mégsem tisztultunk meg még tőlük egészen, nem vagyunk még teljességgel makulátlanok. Ha a Szentlélek nem vezetne minket, újra tisztátalanná válnánk. Habár megmenekültünk, a Szentléleknek minden nap ki kell tisztítania a sebeinket.

Így hát nem más ez a földi élet, mint egy ispotály: a bűn ugyan meg van bocsátva, de még nem vagyunk teljesen egészségesek. Emiatt kell hirdetnünk az ígét, és mindenkinek óvakodnia kell attól, hogy félre ne vezesse a saját értelme. Nézd csak, mit művelnek a rajongók! Jóllehet befogadták a hitet és az ígét, mégis tévúton járnak, mert a keresztséget a saját bölcselkedésükkel fűszerezik. Ők még nem szabadultak meg ettől: e bölcselkedésük akarja őket vezetni a lelki dolgok terén, <126> sőt okossága által tanítani kívánja az Írást és a hitet, s így lesz az eretnokség táptalaja. Ha tökéletesen tiszták volnánk, akkor nem lenne szükség igehirdetői szolgálatra. Ha makulátlanok volnánk, akkor szükségtelen volna minket figyelmeztetni, éppen úgy, ahogy a mennyei angyaloknak sincs szükségük tanítóra, hiszen akkor mindent magunktól cselekednénk. Ám nekünk mégis szükségünk van a tanításra, mert még mindig a gyalázatos nyüvek tanyáján élünk, amit a férgek a maga idejében fel is falnak – sőt még Isten haragját is kiérdemeltük, vagyis hogy örökké égjünk a pokolban.

Nézzük csak tovább: ahol parázñaság, durva istenkáromlás, iszákosság és házasságtörés van – az észrevehető. Ám amikor az ördög menyasszonya, az értelem, ez a szépséges leányzó megérkezik, és okoskodni akar, sőt azt gondolja, hogy minden, amit mond, maga a Szentlélek – akkor ki segíthet? Még a jogászok, az orvosok, sőt maga a király és a császár is tehetetlen! Mert ő az ördög legnagyobb szajhája! Az egyéb nagy bűnöket felismerjük, de az értelem kiszámíthatatlan. Megjelenik, és a keresztség meg az úrvacsora által arra készíti a rajongókat, hogy azt gondolják, minden, ami az eszükbe jut, és amit az ördög a szívüknek sugall, maga a Szentlélek. Erről mondja Pál apostol: „Bizony én is apostol vagyok, és nekem is Isten adta a Szentlelket, ezért bizonyossággal intelek titeket.” (vö. 1Kor 7,40) Erre azt feleled: „De hát én mégiscsak keresztény vagyok!” Ez rendben is van, de nézd csak meg jól magad! Hiszen bűnödtől nem szabadultál meg teljesen. Ezért kell így szólnom egy fiatal férfihoz vagy leányhoz: „Kizárt, hogy ne szenvedj te is apád és anyád betegségében. Ám ha követni fogod ezt a kívánságot, akkor szajhává leszel, és a parázñaság bűnébe esel.” Erre int most az evangélium: <127> „Ne tedd meg, ne kövesd a vágyaid! Jóllehet megbocsáttattak a bűneid, és megtörtént az elégtétel, de csak azzal a feltétellel, hogy megmaradsz a kegyelemben!” Éppen így bocsáttatott meg nekünk az a maradék gonoszság is, ami még a tagjainkban lakozik, de nem tűnt el teljesen, hanem ki kell takaríta-

nunk a maradék szennyet, mint ahogy a rablónak áldozatul esett ember sebeit is meg kell tisztítani. Ebben az értelemben kell az érzéki vágyakról beszélnem, erről a közönséges bűnről, melyet minden ember érez. Ha viszont a hívő nem követi Isten intését, és nem áll ellen az ördögnek, aki kísérti őt (vö. 1Pt 5,8–9; Jak 4,7), akkor bűnei nem bocsáttatnak meg.

[Nagy szükség van arra, hogy harcoljunk az értelem bálványozása ellen]

Ahogy beszélek az érzéki vágyak bűnéről, amit mindenki ért, úgy szólnom kell az értelemről is, amely lelki vonatkozásban gyalázatosá tesz és megvakít Isten előtt, ahhoz hasonlóan, ahogy az érzéki vágy tisztátalanná teszi a testem. Mindez olyannyira igaz, hogy az értelem sokkal visszataszítóbb gonosztságot és gyalázatosabb gerjedelmet rejt magában, mint egy kéjvágó nő. A bálványimádó bálványt kerget minden zöldellő fa alatt, ahogy azt a próféták is mondják (vö. Hós 4,13). Éppen úgy tesz ezt, mint ahogy manapság üldözik a szajhákat a kéjvágó férfiak. Az Írás paráznaságnak nevezi a bálványimádást, és ezzel éppen az értelem szentségére és bölcsességére utal. Hogyan harcoltak a próféták a bálványozás, a szép szajha ellen! Afféle vad ez, mely nem hagyja, hogy könnyen elfogják. Az értelem ostobasága megbocsátható, melyről azt hisszük, a legnagyobb igazság és bölcsesség. Leplet boríthatunk rá, és korlátok közé szoríthatjuk, de még akkor sem állhatja meg, hogy bele ne okoskodjon Isten dolgába. Ilyenkor védekeznünk kell ellene a prófétákhoz hasonlóan, akik azt mondták: „Ne a hegyeken, a völgyekben vagy a fák alatt szolgáljatok Istennek, hanem Jeruzsálemben, azon a helyen, melyet maga Isten rendelt el a saját szolgálatára, és ahol igéjét is találjuk!” (Vö. 5Móz 12,2–5) Az értelem viszont ezt mondja: „Jóllehet elhívtak, körülmetéltek, és megparancsolták nekem, hogy menjek Jeruzsálembe, mégis látok itt egy szép mezőt, ott pedig egy csodálatos hegyet: ha e helyeken tisztelem Istent, akkor az bizonyára tetszésére lesz neki és az összes mennyei angyalnak. Lehetséges-e az, hogy Isten egy olyan Isten, aki egyedül Jeruzsálemhez kötözi magát?” <128> Az értelem efféle bölcsességét hívják a próféták paráznaságnak, ahogy Pál apostol is.

Velünk sincs ez másként, amikor a hitet hirdetjük, hogy senki mást sem szabad imádnunk Istenen kívül, aki a mi Urunk, Jézus Krisztus Atyja, ahogy azt valljuk is: „Hiszek egy Istenben, az Atyában és Jézus Krisztusban, az ő Fiában.” Akik ugyanis ezt az Istent imádják, azok hűek a jeruzsálemi templomhoz (vö. Ef 2,21; 1Kor 3,16; 2Kor 6,16). A következő kijelentésre is érvényes ugyanez: „Ez az én szeretett Fiam, akiben gyönyörködöm, reá hallgassatok!” (Mt 17,5) Vagy vegyük csak példának a következő helyet: „Találtok egy kisgyermeket, aki bepólyálva fekszik a jászolban.” (Lk 2,12) Egyedül őt kellene tehát imádnunk!

De miért is érdekelne ez minket? Azt mondjuk: „Egyedül csak Krisztust kellene tehát imádnunk? Ej, hát nem kellene Krisztus szent anyját is tisztelnünk? Hiszen ő az az asszony, aki széttaposta a kígyó fejét (vö. 1Móz 3,15)! Ezért hallgass meg minket, drága Mária! Hiszen a Fiad tisztel téged, és semmit sem tagad meg tőled!” Clairvaux-i Bernát túl sokat mondott erről a Lk 1,26 alapján tartott prédikációjában, amikor így elmélkedett: „Isten megparancsolta, hogy tiszteljük szüleinket. Ezért akarok Máriához kiáltani, aki közbenjár értem a Fiánál, a Fiú pedig az Atyát kérleli, aki meghallgatja Fia kérését.”³⁵⁰ Ez látható a festményen, amely a haragos Istent és a bíróként ítéletet mondó Krisztust ábrázolja: Mária a mellét nyújtja Jézus felé, Krisztus pedig a haragvó Isten előtt feltárja a sebeit. Így üzekedik hát a szépséges menyasszony, vagyis az értelem bölcsessége, aki be akarja beszélni nekünk: „Mária Krisztus anyja, ezért biztosan hallgat rá. Krisztus szigorú bíró, de talán segítségül hívhatom még Szent Györgyöt vagy esetleg Szent Kristófot.” Nem! Mi az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében kereszteltettünk meg, éppen úgy, ahogy a zsidók is körülmetéltettek Isten parancsolatára. Ám mi is a saját fejünk után menve találtunk ki új istentiszteleti módokat, éppen úgy, ahogy a zsidók is az egész országban, mert azt gondolták, Jeruzsálem túl szűk lenne Isten számára. Éppen ezért, ahogy a fiataloknak óvakodniuk kell az érzéki vágyaktól, <129> az időseknek pedig a fösvenységtől, úgy az értelmet is – ezt a természeténél fogva parázna szajhát – kordában kell tartani. Ha lecsillapítom, akkor nem árthat nekem.

Ám az értelem túl szép, és ragyogása égeti a szemet, ezért van szükség igehirdetőkre, akik az embereket emlékeztetik a gyermekkatekizmusban található alapvető hittételekre: „Hiszek Jézus Krisztusban, aki a Szentlélektől fogantatott, és szűz Máriától született. Hiszek az Isten Bárányában, aki hordozza a világ bűneit” (vö. Jn 1,29). Bizonyára szívesen hozzáfűznénk még: „Hiszek Szent Györgyben és Szent Kristófban.” Soha többé ne tégy ilyet! Hiszen egyedül Krisztusról mondja az Írás: „Őt hallgassátok.” (Mt 17,5; KG) Keresztelő János is egyedül róla beszél: „Íme, az Isten Báránya, aki hordozza a világ bűnét!” (Jn 1,29) Mindez nem Máriáról szól, de nem is az angyalokról vagy akár magáról Gábiel arkangyalról. Azért kell megmaradnunk a gyermeki hitnél, hogy megóvhassuk magunkat az értelemről (vö. Lk 10,21).

Erre emlékeztet az is, amit az újrakeresztelők mondanak: „A keresztség csupán víz. Hogyan képes a víz, amit a disznó és a tehén iszik, ilyen nagy dolgokra? A Léleknek kell ezt véghezvinnie.” Hallod-e, te toprongyos, leprás szajha, te szent értelem? Meg van írva: „Őt hallgassátok.” (Mt 17,5; KG) Mit is mondott éppen ő?

³⁵⁰ Vö. Clairvaux-i Bernát: *Homiliae super „Missus est”* II,17; PL 183: 70–71.

„Menjetek el tehát, tegyetek tanítvánnyá minden népet, megkeresztelve őket.”³⁵¹ (Mt 28,19) Mert „aki hisz, és megkeresztelkedik, üdvözülni” (Mk 16,16). Ez nem csupán víz, hiszen a keresztség magának a Szentháromságnak a nevében adatik neked. Ezért gondosan óvakodj az értelemtől! Az értelemnek nem szabad saját szépséges gondolatait követnie, hányj sarat az arcába, hadd borítsa el a szégyen! Sőt mondd csak meg neki: „Fel sem fogod, hogy te itt most a Szentháromság titkáról és Jézus Krisztus vérééről beszélsz.”

Ezt mondják a szentséggyűlölők is a szent úrvacsorával kapcsolatban: „Mit segít rajtunk a kenyér és a bor? Hogyan lehetséges az, hogy a mindenható Isten belepréselje a testét egy darab kenyérbe?” Több értelme volna, ha inkább az alfeleddel trombitálnál!³⁵² Olyan bölcsek, hogy senki sem teheti őket bolonddá! Ha mindet egy mozsárba tennénk, és hét mozsártörővel örölnénk őket, akkor sem szabadítanánk meg őket örületüktől.³⁵³ (Péld 27,22) <130> Az értelemnek vízbe kell fulladnia a keresztségben, és ez így is történik. Az értelem oktalan bölcsességének pedig semmit sem árthat az, ha csak a drága Fiút hallgatja, aki így szól: „»Vegyétek, egyétek, ez az én testem, amely tiértetek adatik.«”³⁵⁴ (1Kor 11,24) Erről a kenyérről, melyet feléd nyújtanak, mondom, hogy az én testem. Hallgatnod kell rám!” Ekkor lábbal taposom az értelmet és annak bölcsességét, és így szólok: „Hallgass, te átkozott szajha! El akarsz engem csábítani, hogy magával az ördöggel paráználkodjam.” Így tisztul meg és válik szabaddá a Fiú szava által az értelem.

[A Krisztus szavába vetett hit vértéz fel minket erre a harcra]

Úgy járunk el a szektásokkal, mint a próféták az okoskodókkal és a parázna bálványimádókkal, akik mindent jobban akarnak csinálni Istennél. Ezt kell mondanunk nekik: „Van egy Vőlegényem, akire hallgatni akarok. A te bölcsességed pedig a legégbekiáltóbb ostobaság. Szeretném bölcsességedet szétkaszabolni és lábammal tiporni.” Ez a harc egészen az utolsó ítéletig folyik majd. Pál apostol azt kívánja tőlünk, hogy ne csak alantas vágyainkat, hanem a magasztosabbakat is tartsuk kordában. Ha rád támad a paráznaság, hát vágd agyon! De sokkal inkább tégy így a lelki paráznasággal szemben! Semmi másban nem tetszelgünk ugyanis

³⁵¹ Luther – Márk és Máté szövegét kombinálva – így idézi ezt a helyet: „»Menjetek el szerte az egész világba« (Mk 16,15), és kereszteljétek meg minden népet!”

³⁵² A rövidített lejegyzést Emanuel Hirsch másképp egészíti ki: „az alfeleddel zabálnád föl a szart” (BoA 7: 414).

³⁵³ Vö. Luther közmondásgyűjteményében: WA 51: 653, 696 (222. sz.); DITHMAR 2010, 186 (222. sz.).

³⁵⁴ A *Kis káté* (1529) szövegváltozata: BSLK 520; KK 2: 68; PRÖHLE 97.

oly nagy élvezettel, mint a saját bölcsességünkben. A görögök ezt *philautiának*, azaz önimádatnak nevezik (vö. 2Tim 3,2). A fősvények pénzéhsége semminek tűnik ezzel a bűnnel szemben, amikor valakinek annyira szívből tetszik a saját elbizakodottsága. És ezeket a szép gondolatokat ráadásul még az Írásba is becsempészik! Ez már teljességgel maga az ördög. Habár már megbocsáttatott nekem a gőg bűne, de még máig is visszamaradt bennem, mivel nem szabadultam meg tőle. Ha megkaparintja a gyepelőt, akkor nagyon hamar eltávolodunk az igaz tanítástól. Mégis szívesen prédikálják és hallgatják ezt a tévtant. Meg is szűnnek ilyenkor Krisztust követni, hiszen leborulnak a hegyen az ördög előtt (vö. Mt 4,8–9).

<131> „A nekem adatott kegyelem által mondom tehát közöttetek mindenkinek: ne gondolja magát többnek, mint amennyinek gondolnia kell.” (Róm 12,3) Ez azt jelenti: Még gőg is lakozik bennetek, más durva bűnökkel egyetemben. Óvakodjatok hát saját gondolataitoktól és bölcsességeitektől! Az ördög fellobbantja az értelem fényét, és eltávolít titeket a hittől, éppen úgy, ahogy azt az újrakeresztelőkkel és a szentséggyűlölőkkel³⁵⁵ is tette. Egyre több, eretnek tanokat kitaláló tévtanító támad majd köztetek (vö. ApCsel 20,30).

Több mint harminc zavarkeltő eretneggel akadt már dolgom, akik mindnyájan ki akartak oktatni.³⁵⁶ Ám én ellenálltam nekik a következő ige segítségével: „Őt hallgassátok.” (Mt 17,5; KG). Éppen ez által az ige által tartott meg engem idáig Isten kegyelme. Ha nem így történt volna, akkor már harmincszor tértem volna át különféle hitekre. Az eretnekek mindig a vitát és a téveszméket keresik, miközben nekünk újra és újra ki kellene térnünk a hitünkben, és igazat adva nekik meg kellene hátrálnunk. Én viszont azt felelem nekik: „Nem fogjuk ezt tenni, Isten segítsen minket!” Ekkor azonban ezt kell hallanunk tőlük: „Ej, ti aztán büszke kis senkik vagytok!” Én mégis inkább elszenvedném tőlük az összes szitkot, minthogy akár egy jottányit is engedjek annak a szavából, aki ezt mondta: „Őt hallgassátok.” (Mt 17,5; KG) Látom már, hogy ha Isten nem ad nekünk hű szolgákat, akkor az ördög széttépi egyházunkat a szektások által, és nem nyugszik addig, amíg el nem éri a célját. Röviden összefoglalva ez jár a fejében. Ha terveit nem sikerül véghezvinnie a pápa vagy a császár segítségével, akkor azok után nyúl, akik ma még egyek velünk az igaz tanításban. Imádkozzunk hát tiszta szívből, hogy adjon nekünk Isten tiszta tanítókat! Még azt sem látjuk tisztán, mivel túl magabiztosak vagyunk,

³⁵⁵ A szakramentárius szakszót, mely egyszerre jelölt minden racionálisabb szentségfelfogású reformációs irányzatot (zwinglianizmus, spiritualizmus, délnémet közvetítőteológiák), következetesen ezzel a fordítással adjuk vissza annak érzékeltetésére, hogy Luther szájából szitokszóként hangzott.

³⁵⁶ Vö. LVM 8: 197–198, 321–322 (1204. és 2837b sz.).

<132> hogy a világ istene (Jn 14,30; 2Kor 4,4) milyen erővel támad ránk, a pápa, a császár³⁵⁷ és a tudósok által, akik azt mondják: „Mi bajunk származhat abból, ha ebben vagy abban engedünk?”³⁵⁸ Még egy hajszálnyit sem engedhetünk! Ha velünk akarnak tartani, jöjjenek csak, de ha nem, akkor hadd hagyjanak el minket! Nem tőlük vettem a tanításomat, hanem magától Istentől, az ő kegyelme által. Bizonyára tanultam a megpróbáltatásokból, és tudom jól, mire akar kilyukadni az ördög. Kérjétek tehát komolyan Istent, hogy hagyja meg számotokra az ígét, mert csodálatos módon be fog teljesedni! „Ej – mondják a jogászok és a világ bölcsei –, de büszkék vagytok! A nyakasságotokból csak lázadás és háború következik!” Adja Isten, hogy bátran megálljunk az ilyen veszedelmes kísértésekkel szemben!

Természetesen gondolhatod azt magadról, hogy Isten másokhoz képest adományaival tüntetett ki téged, és ezért hálásnak kell lenned Istennek, de ne tartsd magad túl nagyra, csak éppen annyira, amennyire az a hittel összhangban van és a hit mértékével azonos! Ha jó gondolatod támad, nem akarom egészében elvetni, hanem valamennyire érvényre akarom juttatni. De tarts mértéket, mondja Pál, ne hagyd, hogy elcsábítson!

Honnan tudhatom, hogy milyen mértékben juthat érvényre a saját gondolatom? Pál azt mondja: „a hit mértéke szerint”³⁵⁹ (Róm 12,3). Féken kell tartanod önhitt gondolataidat. Úgy kell az értelmet is kordában tartani, mint ahogy testi vágyainkon is uralkodnunk kell. Ez a gőg az eredendő bűn. Tehát: leld örömed ebben vagy abban a lányban,³⁶⁰ de mértékkel! Mit jelent ez? Szeresd úgy a lányt, hogy semmi mást nem vársz tőle, mint a házasságot! <133> Hiszen a hatodik parancsolat csak a bűnös szerelmet tiltja. A bűnös vágy azonban természetünktől fogva megvan bennünk. Ám ha megzabolázod, és azt mondod: „Szeretném szeretni őt, de nem akarok paráználkodni vele, hanem meg akarok házasodni”, akkor mértéket adtál a testi váagnak, vagyis az ily módon nem áll szemben Isten parancsolatával. A hatodik parancsolat az a mérték, ameddig a testi vágy elmehet.

Járj el ugyanígy azzal a pokoli és parázna vágygal szemben is, mely a saját önteltségedben lakozik! Ha tetszik neked az a gondolat, hogy a pápaság alatt

³⁵⁷ 1546-ban V. Károly császár III. Pál pápával egyetértésben komolyan fontolóra vette, hogy a reformált egyházat fegyveres erővel verje szét. Számára a körülmények ehhez még sosem voltak olyan kedvezőek, mint ekkor.

³⁵⁸ Luther itt minden bizonnyal arra a birodalmi szintű vallási dialógusra gondol (Worms–Regensburg, 1540–1541), amelyben Martin Bucer és Philipp Melanchthon is részt vettek.

³⁵⁹ Luther a középkor hagyománya szerint (*analogia fidei*) így idézi ezt a helyet: „a hittel meg-egyezően”.

³⁶⁰ Metze: a Mechthild név becézó alakja (Luther még pejoratív melléközöng nélkül használja, mint 'fiatal lány', későbbi jelentése már 'lotyó').

nagyon jól mentek a dolgok, és valóban örülsz a saját elbizakodottságodnak, akkor vess gátat e vágyadnak, és tartsd meg azt a mértéket, melyet tilos átlépned! Ne engedj neki, hanem maradj meg a hitben, mert ez az ura az összes kegyelmi ajándéknak, amink van, és nem csak a gőg felett diadalmaskodik! Mindent a hitnek kell alárendelni, és a legkevésbé sem lehetséges az, hogy a szép gondolatok okosabbak legyenek a hitnél! Vizsgálj meg mindent, hogy megegyezik-e a hittel! Ha nem, akkor mondd el! Ha azt hallod, hogy egy rajongó vagy szentséggyűlölő így szól: „Az oltáriszentség csak bor és kenyér.” Majd így folytatja: „Szavadra Istennek netán le kellene jönnie a mennyből a szádba vagy a gyomrodba?”, akkor felelj neki a következőképpen: „Jaj de nagyon tetszik nekem, amit mondasz! Hát az ördögnek ilyen tanult menyasszonya van? De mit mondasz a következő ígéről: »Ez az én szeretett Fiam [...]: őt hallgassátok«? (Mt 17,5; KG) Sőt még ezt is mondta: »Ez az én testem.« (Mt 26,26) Takarodj önhittségeddel és értelmekkel együtt egy eldugott lyukba! Hallgass el, te átkozott szájha, aki a hit úrnője akarsz lenni, mely azt mondja, hogy az úrvacsorában jelen van az Úr valódi teste és vére, és mely szerint a keresztség nem csupán víz, hanem az Atya, a Fiú és a Szentlélek vize. Ennek a hitnek kell alávetni az értelmet.”

Éppígy válaszolj azoknak is, akik azt mondják rólunk, hogy büszkék vagyunk, és hogy engednünk kellene nekik. Kihez is kellene igazítanunk ítélőképeségünket? Talán valami testi dologhoz? Nem! Hanem egyedül a hithez, <134> mert meg van írva, hogy gondolataid egyedül a hit mértéke szerint tetszhetnek neked, és ezt a hitet nem teheted rabszolgává, ahogy magát Krisztust sem taszíthatod le a mennyből.

Így figyelmeztetett minket Pál apostol, hogy álljunk ellen a gonosz kívánságoknak, mégpedig az összesnek, nem csupán az alantasoknak, hanem mindenekeelőtt a magasztos vágyaknak, melyekre a hit ígéjének kötőfékét kell helyeznem, és így szólok: „Értelem, te olyan okos vagy. Fel szeretnél vezetni engem a szép hegyre, hogy ott az ördögöt imádjam Isten parancsolata ellenére (vö. Mt 4,8–9)? Nem! Én Jeruzsálemben akarok imádkozni. Engem nem érdekel, ha a nép máshol imádkozik. Sőt ha Isten megtiltotta a zöldellő fák alatti istentiszteletet, akkor én sem akarom azt tenni. Tudom, hogy Isten Fiának édesanyja által is segíthetne nekem, de nem kíván máshogy segíteni rajtunk, csakis a Fia által, akibe minden hitemet és bizalmamat vetnem kell.” Mondhatná Isten: „Ha ehhez a szenthez elmondasz egy Miatyánkot, akkor üdvözülni fogsz.” Ám Isten nem akarja, hogy így tégy, sőt inkább megtiltotta neked.

Ez az a nagy szerencsétlenség, melyről Pál itt beszél, hogy nemcsak az alantas vágyaktól kell óvakodnunk, hanem a magasztosaktól is, melyek szét tépik a hit egységét, és paráznasághoz, vagyis bálványimádáshoz vezetnek.

62. Az utolsó prédikáció

Mt 11,25–30

Eisleben, 1546. február 15.

WA 51: 187–194 (német); Mü³ 6: 418–427; HLSt 185. sz. Magyarul: *Keresztyén Igazság* 29. sz. (1996: 1) 10–16; ZSIGMONDY–FABINY. Szakirodalom: EVA 2: 421–428; LW 51: 383–392; FABINY 1996; OBERMAN 1988; KAENNEL 2008; *Zsidómisszió* 57–60, 191–192. (Dóka Zoltán ford.)

<187> 25 „Magasztallak, Atyám, menny és föld Ura, mert elrejtetted ezeket a bölcsek és értelmesek előtt, és felfedted a gyermekeknek.

26 Igen, Atyám, mert így láttad jónak.

27 Az én Atyám mindent átadott nekem, és senki sem ismeri a Fiút, csak az Atya, az Atyát sem ismeri senki, csak a Fiú, és az, akinek a Fiú akarja kijelenteni.

28 Jöjjetek énhozzám mindnyájan, akik megfáradtatok és meg vagytok terhelve, és én megnyugvást adok nektek.

29 Vegyétek magatokra az én igámat, és tanuljátok meg tőlem, hogy szelíd vagyok, és alázatos szívű, és megnyugvást találtok lelketeknek.

30 Mert az én igám boldogító, és az én terhem könnyű.”

Ez egy szép, gazdag tartalmú evangéliumi szakasz. De én most csak egy részéről akarok beszélni, amennyire tudok, és Isten kegyelmet ad hozzá.

Az Úr dicséri és magasztalja mennyei Atyját, mivel elrejtette ezeket az okosak és bölcsek előtt, azaz mivel a szent evangéliumot a bölcseknek és okosoknak nem adta tudtul, hanem a gyermekeknek és ifjaknak nyilatkoztatta ki, akik nem tudnak beszédet tartani és prédikálni, sem nem okosak és bölcsek. <188> Ezzel megmutatta, hogy ő ellensége a bölcseknek és okosoknak, viszont kedveli és szereti azokat, akik nem okosak és bölcsek, hanem olyanok, mint a kisgyermek.

Ez azonban a világ szemében balga és bosszantó beszéd, hogy Isten ellensége volna a bölcseknek, és elítéli őket, mert mi úgy véljük, Isten nem tudna egyedül kormányozni, szüksége van hozzá okos és bölcs emberekre. Ez a vélemény azonban azt jelenti, hogy a bölcseken és okosokon múlik a világban minden, mert szerintük Isten nem kegyes és jó, s ezért nekik kell mindent a szívükön viselniük. A keresztyén egyházban is nekik kell eldönteniük, hogy mit tegyenek, mivel mindent, amit Isten tesz és cselekszik, nekik kell kijavítaniuk. Így azután nincs is a földön szegényebb, jelentéktelenebb, gyengébb tanuló, mint Isten. Ő mindenki tanítványa, és neki mindenki iskolamestere és tanítója.

Jól szemlélhető ez az eretnekeken a világ kezdete óta. Arius és Pelagius és most, a mi időnkben az újrakeresztelők és szentséggyűlölők és valamennyi rajongó és lázongó, ezek egyike sincs megelégedve azzal, amit Isten alkotott és létrehozott. Nem tudják meghagyni úgy, ahogyan ő rendelte. Azt gondolják, nekik is kell valamit alkotniuk, hogy különbek legyenek az emberek szemében, és így dicsekedhessenek: „Ezt én csináltam! Amit Isten tesz és rendel, az nagyon rossz és csekély, sőt gyerekes és dőre dolog, kénytelen vagyok valamit hozzátenni!” Ilyen szégyenletes a földi bölcsesség természete, különösen a keresztény egyházban, ahol egyik püspök a másik püspököt, egyik lelkész a másik lelkészt vágja, marja, egyik a másikat akadályozza és félreloki; ahogy ez az egyházkormányzásban mindig is tapasztalható volt mindenki nagy kárára.

Ezek azok a nagyokos mesterek, akikről itt Jézus beszél, akik a lovat hátulról akarják felkantározni, és nem akarnak megmaradni azon az úton, amelyet maga Isten mutat nekünk, hanem kell hogy mindig legyen valami külön dolguk, amit azért csinálnak, hogy azután az emberek azt mondják róluk: „Bizony, a mi lelkészünk vagy prédikátorunk semmit sem ér, ez az igazi ember, aki jól csinálja a dolgot!”

Hát nem bosszantó az ilyesmi? Csoda, ha Istennek is elfogy a türelme? Vagy talán kedvét lelje az ilyenekben, akik még vele szemben is túl okosak és bölcssek akarnak lenni, és őt folyton iskolába akarják járatni?! Hasonlót olvasunk az evangéliumnak ugyanebben a fejezetében: „Cselekedetei által nyert igazolást a bölcsesség.”³⁶¹ (Mt 11,19) Ejha, szépen állunk, ha a tojás okosabb akar lenni a tyúknál! Szép kis dolog az, amikor a gyerekek akarják apjukat, anyjukat kormányozni, s a bolondok és ostobák a bölcs embereket! Íme, ez az oka annak, hogy az Írás mindenütt elítéli az okosakat és bölcseket.

A pápa is ugyanígy cselekedett. Miután Krisztus elrendelte az igehirdetői szolgálatot, valamint teste és vére szentségét, és meghagyta, hogyan kell azokkal a keresztényeknek élniük, tudniillik hitük erősítésére és támogatására, a pápa azonnal közbekiált: „Nem, nem, nem így kell, ez így nem bölcs cselekedet!” Az ő dekrétuma ugyanis kimondja: nem helyes, hogy a szentséget a keresztények hitének erősítésére kell kiosztani, <189> hanem azt áldozatnak kell tekinteni, amikor a pap misét olvas élőkért és holtakért. Így például ha egy kereskedő vidékre akar utazni, előbb misét kell olvastatnia, hogy sikeres legyen az útja.

Hasonlóképpen, hogy Isten elrendelte a keresztséget, az a pápa szemében csekély dolog, jelentéktelen és erőtelen. Viszont nagyra tartja az ő birkáit, akik kopaszra nyírt fejükön süveget viselnek, azt véelve, hogy rendjükkel, szerzeteske-

³⁶¹ Luther így idézi ezt a helyet: „A bölcsességnek saját gyermekeivel kell igazoltatnia magát.”

désükkel ők segítenek a világon, és hogy aki egy ilyen rendbe belép, annak új és jobb keresztsége van, amely nem csupán rajta segít, hanem a többi emberen is, akik üdvözülni akarnak. Ilyen a pápa bölcsessége és okossága. Bizony, ez a sorsa a mi Urunknak és Istenünknek ebben a világban: mindenütt, ahol ő valamit alapít és rendel, azt az ördög és társai azonnal visszájára fordítják, sőt káromolják és gyalázzák. És a világ mégis azt állítja, hogy az ilyesmi minden bizonnyal tetszik Istennek, és jóváhagyja, ha őt bármely bolond oktatni és kormányozni akarja.

A világi ügyekben és kormányzásban is így mennek ugyan a dolgok, de mint Aristotelész írja, itt akad néhány ember, akik nagy bölcsességgel és ésszel áldattak meg, és valóban nem közönséges emberek. Isten sokszor ad egy-egy értékes, kiemelkedő, értelmes embert, aki bölcs tanácsaival szolgálni tudna országoknak és embereknek egyaránt. Csakhogy az ilyenek menekülnek a közélettől, és nehezen lehet őket megnyerni a kormányzásra. Vannak viszont mások, akik törekszenek erre, pedig nincs képességük hozzá. Ezeket nevezik a világi kormányzásban kotnyeles Okos Tóniknak. Szidják is őket nagyon, és méltán fordulnak ellenük, mert mindenki panaszkolja, hogy már sohasem lehet megszabadulni ezektől a bolondoktól, akik semmire sem alkalmasak, és semmi hasznót nem jelentenek. Ezért mondják róluk az emberek: „Bolondokkal vert meg minket az ördög!”³⁶² Aristotelész pedig, aki sokszor látta, hogy milyen kevés igazán alkalmas ember van a kormányzásra, különbséget tesz az igazán bölcsek és okosak és a többiek között, akiket ő a *doxa* szóval jelöl, *id est: opinione sua sapientes*, azaz saját véleményük szerint bölcsek, tehát csak beképzelik maguknak, hogy ők okosak és bölcsek.³⁶³ Vagy ahogy németül mondják: az önhitt jól táncol. Ezek azt hiszik, hogy mivel ők ülnek a kormányzásban, és játsszák az előkelőt, feltétlenül okosak is. És egy ilyen bolond a tanácsban akadályozza a többieket, hogy kár nélkül jussanak előbbre, mert ő az ördög nevében erőszakkal akar okos lenni, pedig valójában bolond.

Ha tehát a világi kormányzásban méltán haragusznak azokra, akik okosak akarnak lenni, noha nem azok, mennyivel inkább felháborító emberek azok, akikre méltán haragszik Isten és ember egyaránt, akik a szent keresztény egyházban akarnak okosak lenni, holott nem azok. Ezek ugyanis akadályozzák az

³⁶² *Hat uns der Teufel mit Narren beschissen.* Ekkor már szállóige ez a mondás, mely 1515-ben hangzott el a württembergi tartományi gyűlésen Ulrik württembergi herceggel kapcsolatban, aki meggyilkolta szerelmi riválisát, ezért birodalmi átokkal sújtották. A *bescheissen* ige jelentése eredetileg: 'összeszar'. A régiek a mogyorót a fogukkal törték meg. A férges vagy rothadt szemek mintegy a szájukba mocskoltak, becsapták az embert. Innen ered az ige másodlagos 'csal, becsap' jelentése.

³⁶³ Aristotelész: *Nikomakhoszi etika* VI,10 (1142a).

igeszolgálatot, hogy az emberek ne juthassanak el Istenhez. Ilyenek a mi időnkben Münzer és a szentséggyűlölők, <190> akik akadályozzák és gátolják az evangélium terjedését, félrevezetik az embereket, mégis azt gondolják, hogy csak ők okosak és bölcsek, mivel benne ülnek az egyházi hivatalban és kormányzásban.

Így akar a pápa is nagyon okos ember lenni, sőt a legokosabb, csupán azért, mert magasan ül, és azt állítja, hogy ő az egyház feje. Ezzel az ördög őt annyira felfuvalkodottá tette, hogy azt véli, amit csak kimond és elhatároz, az csupa isteni bölcsesség, s ezért azt mindenkinek el kell fogadnia és követnie, és senki sem kérdezhet tovább, hogy vajon az Isten ígéje-e vagy nem. Ahogyan az ő nagy bolondkönyvében³⁶⁴ szégyenletes módon azt meri állítani: még feltételezni sem szabad, hogy egy ilyen felség, amilyen ő lenni akar, tévedhetne. Ugyanígy a császár, királyok és kardinálisok, mivel magasan ülnek, azt vélik, hogy ők nem tévedhetnek és nem hibázhatnak.

Hasonló bölcsessége volt Kajafásnak is, amikor a zsidókkal tanácskozott: „Ti otromba bolondok, nektek nincs eszetek, nem tudtok és nem értetek semmit! Nem jobb-e, hogy egy ember haljon meg, mint hogy az egész nép elpusztuljon?”³⁶⁵ (Jn 11,49–50) Ez valóban bölcs és okos tanácsnak tűnik, hogy jobb egy embert megfojtani, mint hogy az egész ország elpusztuljon. De mi lett ennek a tanácsnak a kimenetele? Éppen ez idézte elő, hogy az egész országnak tönkre kellett mennie és elpusztulnia. Így cselekszenek mind az ilyen önhitt bölcsek a keresztény egyházban és a világi kormányzásban egyaránt.

Éppen ez az, amiről itt Krisztus Urunk beszél, hogy ő ellensége az önjelölt bölcseknek, nem szenvedheti őket az ő keresztény egyházában, legyenek bár pápa, császár, királyok, fejedelmek vagy doktorok, akik az ő isteni ígétét eltorzítják, és a saját bölcsességükkel akarnak a hitnek és a mi üdvösségünknek felséges, nagy kérdéseiben intézkedni. Ilyen esetet mi magunk is sokat tapasztaltunk nemrég, amikor hasonló okoskodók megpróbáltak egyesülést és reformációt létrehozni, hogy a keresztény egyházban egység legyen, és az egészet tetszetős előadásban közhírré tették, mondván: így és így kell a császárnak, a királyoknak, fejedelmeknek és uraknak cselekedniük, így lehetne az országokon és az embereken segíteni és a kereszténységben sok jót elvégezni. De máris látjuk, mire megy valaki ilyen önhitt ötletekkel és bölcsességgel. Leginkább és állandóan a pápa és a kardinálisok tanúsítanak ilyenféle bölcsességet és okosságot. Ők Istennek is tanítómesterei akarnak lenni és kormányozni az egész kereszténységet. De

³⁶⁴ A különböző pápák dekretáléinak gyűjteménye, CIC 2.

³⁶⁵ MBT: „Ti nem értetek semmit. Azt sem veszitek fontolóra: jobb nektek, hogy egyetlen ember haljon meg a népért, semhogy az egész nép elveszen.”

Isten ezt nem tűri: ő nem akar tanuló lenni, nekik kell tanulókká lenniük. Ő az örök bölcsesség, s ezért jól tudja, mit tegyen és engedjen történni. Ők viszont azt gondolják, hogy mivel fent ülnek a kormányzásban, azért ők a legokosabbak, ők mélyebbre látnak az Írásban, mint más emberek. Ezért Isten borzalmasan eltaszítja őket, mert ő az ilyesmit nem akarja, nem tudja és nem is kénytelen elviselni. Ezt pedig úgy cselekszi meg, hogy a nagyok és bölcsek előtt rejtve marad az evangélium, és ő egészen másképp kormányozza egyházát, mint ahogyan ők gondolnák és megértenék, még ha ők úgy is vélekednek magukról, hogy ők mindent tudnak és értenek, és mivel ők ülnek a kormányzásban, Isten nem is tudja a tanácsukat és kormányzásukat nélkülözni.

<191> S még ha úgy is hangoznék, hogy irigységből beszél Jézus, amikor azt mondja: „Köszönöm neked, mennyei Atyám” (vö. Mt 11,25), mégsem volt az ő szívében sem irigység, sem gyűlölet. Hiszen ha ő önmagát, testét és életét odaadta értünk, hogyan lehetett volna benne irigység? De felháborodása és ellenkezése abból ered, hogy nyomorult, balga emberek az isteni Felséget akarják kioktatni. Ezt ő nem tűrheti és nem is tűri, s ezért csak hálás lehet neki minden kegyes szív, mert különben sohasem lenne vége az okoskodásnak és beképzeltségnek. Az ördög biztatja fel az embereket, hogy a Szentírás és Isten ígéje által hírnévre, dicsőre és dicsőségre törekedjenek, és különben akarjanak lenni a többi embernél. Pedig így kellene szólnunk mindnyájunknak: „Kedves mennyei Atyám! Te beszélj, én pedig balga gyermekként hallgatni akarok, mert ha saját értelmemmel, bölcsességemmel és okosságommal nekem kellene kormányoznom, már régen sárba ragadt volna a kordém és ronccsá vált volna a hajóm! Azért, jó Istenem, te magad kormányozz és vezess, én pedig inkább kiszúrom a szememet, bezárom értelmemet, hogy csak te kormányozz egyedül a te igéddel.”

Ezt azonban a világtól nem lehet várni. A gyülekezők lelkei azért kerekednek fel, és valójában semmi másra nem is törekszenek, mint hogy a nép szemében nagy legyen a dicsőségük, és azt mondják róluk: „Ő az igazi ember, ő ért a dolgokhoz!” Ők pedig hogy az ilyen hírnévvel önmaguknak hízeleghessenek és így dicsekedhessenek: „Ezt te tetted! Ez a te műved! Kiváló ember vagy, igazi mester!” Pedig az ilyen dicsőre nem jár akárkinek! Az igazi prédikátoroknak egyedül csak Isten ígét kell szorgalmasan és hűségesen tanítaniuk, és csak az ő dicsőségét és dicsőretét keresniük. Hasonlóképpen kell szólniuk a hallgatóknak is: „Én nem a lelkész úrban hiszek, hanem ő egy másik Úrról beszél nekem, akit Krisztusnak hívnak. Őrá mutat a lelkész, akinek a szavára azért figyelek, mert ő engem ehhez az igazi mesterhez és tanítóhoz, Isten Fiához vezet.”

Így lenne az egyházban minden a helyén, jó lenne a vezetés és mindenütt megmaradna az egység. Különben pedig mindenütt marad a rosszkedvű háborgás,

ahogy a világban is van. És ahogy egy város tanácsa az ilyen ostobát, aki gyakran félrevezeti az egész várost, nem szívesen tűri, hanem eltávolítják maguk közül, aminek az egész ország is csak örül, így kell itt, az egyházban is történnie, hogy senki másról ne szóljon a prédikáció és a tanítás, hanem egyedül Isten Fiáról. Hiszen egyedül ő az, akiről ezt olvassuk: „Ez az én szeretett Fiam, [...] reá hallgassatok!” (Mt 17,5), és senki más emberre, legyen az császár, király, pápa vagy kardinális. Ezért mondjuk mi: „Ám legyenek okosak és bölcssek a császár, király, pápa, kardinális, fejedelmek és főurak, de én Krisztusban akarok hinni! Ő az én Uram, akit Isten nekem rendelt, hogy őt hallgassam, és tőle tanuljam meg, mi az igazi, isteni bölcsesség és okosság.”

Ekkor persze felkiált a pápa és környezete: „Nem, nem! Nem ezt kell tenned, hanem engedelmeskedned kell a felsőbbbségnek, és tenned, amit mi parancsolunk neked!” „Igen – mondom én –, valóban ezt kell tennem. De előbb te légy eggyé az Úrral, <192> aki itt azt mondja: »Az én Atyám mindent átadott nekem.« (Mt 11,27) Ezért, kedves pápa, császár, király, uraság és fejedelem, ne kapkodj összevissza! Szívesen hallgatlak én téged a világi kormányzás terén. De hogy te akarsz uralkodni a kereszténységben és hatalommal bírni annak eldöntésére, hogy mit kell nekem hinnie és tennem, ezt nem fogadom el, mert te ott akarsz okos és bölcs lenni, ahol tudatlan vagy, és nem nyertél kinyilatkoztatást. Hiszen itt van az Úr, akire egyedül kell hallgatnunk ezekben a dolgokban, ahogyan itt is mondja: »Az Atyát sem ismeri senki, csak a Fiú és az, akinek a Fiú akarja kijelenteni.« (Mt 11,27) Ezek pedig az együgyűek és tudatlanok, akik nem tartják magukat bölcsnek és okosnak, hanem hallgatják az ő igéjét és befogadják azt. Ha tehát az ő igéje az, amit te nekem felmutatsz és megparancsolsz, akkor azt szívesen elfogadom, ha mindjárt egy kisgyermek hirdeti is, vagy a számár, amely Bálámmal beszélt (4Móz 22,28.30), és nem akarok e téren különbséget tenni a személyek között, akik ezt hirdetik, akár okosak, akár tudatlanok. Hiszen így szól az isteni döntés: »Nekem adatott át minden, én vagyok, akinek egyedül tiszte az, hogy tanítson és kormányozzon minden okossal és bölccsel szemben, akiknek be kell csukniuk szemüket, és be kell zárniuk értelmüket.«”

Ugyanis a mi bölcsességünk és okosságunk az isteni dolgokban a szemünk, amelyet az ördög a Paradicsomban felnyitott, amikor Ádám és Éva az ördög nevében akartak okosak lenni. Pedig Isten maga tanította őket, és adta nekik igéjét, hogy ahhoz tartsák magukat, ha igazán okosak akarnak lenni. Ekkor azonban jött az ördög, aki jobban ért a dolgokhoz: becsukta a szemüket, hogy ne lássák Istent, mert akkor az ördögöt sem tudják felismerni. Ez az a gyötrelem, amely még mindig ránk nehezedik, hogy az ördög nevében akarunk bölcssek és okosak lenni.

De itt ismét azt kell megtanulnunk, hogy mit jelent ez: „Nekem adatott minden, azaz nekem kell kormányoznom, tanítanom, tanácsolnom, parancsolnom és tiltanom az én egyházamban.” És ezzel nyilvánosan megvallja, hogy ő valóságos Isten. Mert sem angyal, sem egyetlen teremtmény nem részesült abban a dicsőségben, hogy minden neki adatott volna. Az ördög egyszer megpróbálta ugyan, hogy Isten székébe üljön és vele egyenlő legyen (vö. Ézs 14,13–14), de emiatt azonnal ki is taszították a mennyből. Ezért mondja Krisztus: „Nekem adatott minden”, azaz mindenki nekem kell hogy engedelmeskedjék! Ha ígém a tied, akkor maradj meg annál, és ne figyelj senki másra, aki neked mást tanít vagy parancsol. Hiszen én akarlak téged kormányozni, védeni és megmenteni. Hadd legyenek a pápa, a császár, a hatalmasok és tudósok okosak, de te ne kövesd őket, még ha ezerszer annyian és mindnyájan sokkal okosabbak volnának is! Ne tedd azt, amit egyetlen mennyei angyal sem tehet, hogy az uralkodás és hatalomgyakorlás dolgába beleavatkozzék, maga akarjon okos lenni vagy Isten tisztében intézkedni és uralkodni! Lám, ezek a nyomorult, szegény emberek, a pápa, császár, királyok és az egész csapatuk mégsem félnék ilyesmit tulajdonítani önmaguknak. Pedig Isten a Fiát ültette a jobbára, és neki mondta: „»Az én fiam vagy! [...] Neked adom örökségül a népeket, birtokul a földkerekséget.« (Zsolt 2,7–8) Őt hallgassátok, királyok és urak, ha okosak akartok lenni, és neki hódoljatok mint a ti Uratoknak, és tudjátok meg, hogy amit ő mond nektek, azt én mondom!”

<193> Ezt kell nekünk, keresztényeknek megtanulnunk és felismernünk, még ha a világ ezt nem is akarja tenni, és azért is hálát adnunk Istennek, ahogyan itt maga Krisztus is örömmel ad hálát mennyei Atyjának, hogy ő oly gazdagon megáldott és megajándékozott minket, hiszen őt magát hallgathatjuk. Régen a világ végére is elfutottunk volna, ha tudtunk volna egy helyet, ahol Isten beszédét hallgatni lehet. Most pedig sokan észre sem veszik, hogy naponta hallgathatjuk azt a prédikációkban, sőt minden könyv azzal van tele. Hallod otthon a házádban; apák, anyák és gyermekek énekelnek és beszélgetnek róla; az igehirdető erről beszél a templomban: azért hát emeld fel kezeidet, és örülj, mivel ilyen nagy megtiszteltetésben van részünk, hogy Istent hallgathatjuk, amint igéje által beszél velünk!

Egyesek persze azt mondják: „Ó, mit számít ez, hiszen mindennap prédikálnak, sőt gyakran naponta többször is, hogy szinte belefárad az ember a hallgatásába. Mivel leszünk gazdagabbak ettől?” Nos, jól van, akkor kelj útra, kedves testvér! Ha nem tetszik neked, hogy Isten naponta beszél veled otthon, a házádban és a templomban, akkor légy csak okos, és keress magadnak valami mást! Trierben van Isten kabátja, Aachenben Szent József alsónadrágja és a Boldogasszony inge, siess csak oda, dobod ki a pénzedet, vásárolj búcsút és a pápa egyéb portékáját!

Ez pompás dolog, hiszen messzire kell érte futnod, és sok pénzt eltékozolnod, otthagya házat és gazdaságot. Nem vagyunk-e bolondok és ostobák, akiket az ördög megvakított és hatalmába kerített?! Ott ül Rómában az a csodabogar a mutatványos zsákjával, és magához csalogatja az egész világot pénzestül, vagyonostul, holott mindenkinek a keresztséghez, az oltáriszentséghez és a szószékhez kellene sietnie. Hiszen milyen nagy megtiszteltetés és boldogság tudni, hogy Isten szóba áll velünk, ígéjével táplál bennünket, megajándékoz a keresztséggel, a kulcsokkal stb. A durva, istentelen emberek mégis ellenkeznek: „Mit nekünk keresztség, oltáriszentség, Isten ígéje; Szent József alsónadrágja, az a fontos!”

Így van jelen az ördög a világban, hogy magas rangú emberek, császár, király nem ügyelnek az ilyesmire, és hagyják, hogy a gazfickók és hazugok, a pápa és az ő kopasz birkái ilyen durván becsapják, bolonddá tegyék és bemocskolják őket. Mi azonban hallgassunk Isten ígéjére, hogy az legyen a mi tanítómesterünk, és ne törődjünk József nadrágjával és a pápa bolond dolgaival.

Ez tehát ennek az evangéliumi szakasznak a fő mondanivalója, hogy tudniillik Krisztus és maga Isten, a mi Atyánk ellensége az okosoknak és bölcseknek, mert ők bizony nagy bosszúságot okoznak neki. Szétszaggatják a szentségeket és az egyházat, beülnek az ő helyére, és ők akarnak a mesterek lenni. Az ilyeneknek ellensége az összes angyal a mennyben és minden keresztény a földön, s ezért ezt kell nekik mondanunk: „Ha Krisztust akarod nekem megmutatni és az ő ígését tanítani, akkor szívesen hallgatlak, de különben nem, még ha mennyei angyal volnál is, ahogy Szent Pál mondja: »Ha valaki más evangéliumot hirdetne stb.«” (vö. Gal 1,8). <194> Ha pedig emiatt a nagyurak, császár, pápa, kardinális és püspök ellenségeink lesznek is és haragusznak ránk, átok alá helyeznek, és szívesen elégetnének és megölnének bennünket, el kell szenvednünk és ezt mondanunk: „Még a pápa, a püspökök és a fejedelmek kedvéért sem engedünk!” Krisztus azt mondja: „Jöjjetek énhozzám, akik megfáradtatok!” (Mt 11,28) Mintha ezt mondaná: „Csak tartsatok ki mellettem, maradjatok meg az én ígémnél, és legyen, ami lesz! Ha ezért elégetnek, lefejeznek benneteket, legyetek türelemmel! Oly édessé akarom azt tenni számotokra, hogy elviselhessétek.” Ahogyan Szent Ágnes szűzről írják, hogy amikor börtönbe vetették és kivégezték, olyan volt számára az, mintha csak táncba menne.³⁶⁶ Honnan kapta ehhez az erőt? Bizony, egyedül ettől a Krisztustól, mert hittel fogadta az ő szavait, amelyeket itt mond: „»Jöjjetek énhozzám mindnyájan, akik megfáradtatok és meg vagytok terhelve, én felüdítlek titeket.«”³⁶⁷ Ha betegek vagytok, kedvet adok nektek, hogy mégis

³⁶⁶ *Legenda aurea* 51–52.

³⁶⁷ MBT: „és én megnyugvást adok nektek”.

nevessetek, és ne tűnjék a kínzás oly nagynak, az ördög oly gonosznak, és ha izzó szénen kell járnotok, úgy tűnjék, mintha rózsákon lépdelnétek.³⁶⁸ Olyan erős szívet adok nektek, hogy nevessetek, amikor a török, a pápa, a császár stb. a legborzalmasabban haraguszna és tombolna; csak jöjjetek énhozzám! Ha baj, halál vagy kínszenvedés sújt benneteket, ha pápa, török vagy császár támad is rátok, ne rémüljete meg! Nem lesz nehéz elviselnetek, hanem könnyű és enyhe lesz, mert olyan lelket adok belétek, hogy az ilyen teher, ami a világnak elviselhetetlen volna, nektek könnyű legyen.”

Ezért mondja ezután: „Ha érettem szenvedtek, vagyis viselitek az én igámat és az én terhemet, amit kegyelemből helyezek rátok, tudjátok, hogy az ilyen szenvedés tetszik Istennek és nekem. És én magam segítem azt hordoznotok úgy, hogy erőt és kitartást adok hozzá.” Így mondja ezt a 31. zsoltár és a 27. zsoltár is: „Legyetek erősek és bátor szívűek mind, akik várjátok az Urat!”³⁶⁹ (Zsolt 27,14; vö. Zsolt 31,25) Azaz akik őerte szenvedtek. Bajotok, bűnötök, halálotok, és amit csak rátok rak még az ördög és a világ, mind hadd szakadjon és zúduljon rátok. Ha erősek és bátor szívűek maradtok, kitartóan várva hit által az Urat, akkor máris győztetek, megszabadultatok a haláltól, és messze fölébe kerekedtetek az ördögnek és a világnak.

Íme, ezt jelenti elvetni a világ bölcseit, hogy megtanuljuk: nem képzelhetjük magunkat bölcseknek, hanem minden magas rangú személytől el kell fordítanunk tekintetünket, egyszerűen be kell csuknunk a szemünket, Krisztus ígéjéhez tartani magunkat, hozzá mennünk, ahogy ő a legnyájasabb szóval hívogat bennünket, és azt mondani neki: „Egyedül te vagy az én kedves Uram és Mesterem, én pedig a tanítványod vagyok.” Ezt és még sokkal többet is lehetne erről az evangéliumi szakaszcól mondani. De túlságosan gyenge vagyok. Elégedjünk meg most ennyivel.³⁷⁰

³⁶⁸ Utalás Szent Vince vértanúságára. *Legenda aurea* 53.

³⁶⁹ MBT: „Legyetek erősek és bátor szívűek mind, akik az Úrban reménykedtek!”

³⁷⁰ Az igehirdetés után valószínűleg az oltár előtt Luther elmondott még egy intést is „a zsidók ellen”, mely tartalmában összefüggött a szószéken Mt 11,25–30 alapján mondottakkal: WA 51: 195–196; *Zsidómisszió* 191–192 (47. sz.).

FÜGGELÉK

Rövidítések

Forrás- és szövegkiadások

- Ágostai hitvallás* = *Ágostai hitvallás*. Bev. REUSS András. Ford. Bódi Emese – Reuss András. Luther, Budapest, 2008. (Konkordiakönyv. A Magyarországi Evangélikus Egyház hitvallási iratai 2.)
- BoA = *Luthers Werke in Auswahl* („Bonner Ausgabe”). Hg. CLEMEN, Otto – LEITZMANN, Albert. 1–8. Marcus und Weber, Bonn, 1912–1933; Walter de Gruyter, Berlin, ⁶1959–1968.
- BORNEMISZA = BORNEMISZA Péter: *Ördögi kísértetek*. Szerk. Eckhardt Sándor. Akadémiai, Budapest, 1955.
- BUCHWALD = *Predigten D. Martin Luthers auf Grund von Nachschriften Georg Rörers und Anton Lauterbachs*. 1: *Vom 11. Oktober 1528 bis zum 3. April 1530*. 2: *Vom 16. Oktober 1530 bis zum 4. April 1532*. Hg. BUCHWALD, Georg. Bertelsmann, Gütersloh, 1925–1926.
- Calwer = *Calwer Luther-Ausgabe*. 1–12. Hg. METZGER, Wolfgang. [Calwer, Stuttgart, 1930–1940.] Siebenstern, München, ²1965–1966. (Siebenstern-Taschenbuch) GVH, Gütersloh, ⁴1983. (Gütersloher Taschenbücher Siebenstern) Hänssler, Neuhausen-Stuttgart, ⁵1996. (Hänssler-Taschenbuch).
- Catena Aurea = AQUINÓI Szent Tamás: *Catena Aurea*. 1: *Kommentár Máté evangéliumához*. Szerk. Benyik György. JATE Press, Szeged, 2000.
- CIC = *Corpus Iuris Canonici: editio Lipsiensis secunda post Aemilii Ludouici Richteri*. Instruxit FRIEDBERG, Aemilius. 1–2. Bernhard Tauchnitz, Leipzig, 1879–1881. Reprintek; Akademische Druck- und Verlagsanstalt, Graz, ²1955; ³1959; The Lawbook Exchange, New Jersey, ⁴2000.
- CR = *Corpus reformatorum*. Berlin–Halle–Braunschweig, 1834–.
- DDStA = LUTHER, Martin: *Deutsch–Deutsche Studienausgabe*. 1: *Glaube und Leben*. 2: *Wort und Sakrament*. Hg. Korsch, Dietrich – Schilling, Johannes. EVA, Leipzig, 2012–2015.

- DH = DENZIGER, Heinrich – HÜNERMANN, Peter: *Hitvallások és az Egyház Tanítóhivatalának megnyilatkozásai*. Örökmécs, Bánytereny – Szent István Társulat, Budapest, 2004. (Szent István kézikönyvek 9.)
- EA = LUTHER, Martin: *Sämmtliche Werke* („Erlanger Ausgabe”). 1–67. Heyder, Erlangen, ¹1826–1857.
- EÉ = *Evangélikus énekeskönyv*. MEES, Budapest, 1982.
- ENDERS = Dr. Martin Luther’s Briefwechsel. Hg. ENDERS, Ernst Ludwig – KAWERAU, Gustav – FLEMMING, Paul. 1–19. Leipzig – Stuttgart – Frankfurt/Main, 1884–1932.
- EpA = *Martin Luthers Epistel-Auslegung*. Hg. ELLWEIN, Eduard – HARTMUT, Günther – KLEINKNECHT, Hermann. 1–5. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1963–1983.
- ETE = *Egyháztörténeti emlékek a magyarországi hitújítás korából*. Szerk. BUNYITAY Vince et al. 1–5. Szent István Társulat, Budapest, 1902–1912.
- EvA = *Martin Luthers Evangelien-Auslegung*. Hg. MÜLHAUPT, Erwin. 1–5. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1939–1977.
- INCZE = INCZE Gábor (szerk.): *Az első nyomtatásban (1558-ban) megjelent magyar prédikáció*. Keresztyén Ifjúsági Egyesületek Nemzeti Szövetsége, Budapest, 1945.
- Jer, örvendjünk = [LUTHER, Martin:] *Jer, örvendjünk keresztyének! Luther írásából mindennapi áhitatra*. Szerk. Witte, Carl. Ford. Szabó József. Bev. Veöreös Imre. Ev. Egyházmegye, Győr, 1938; Harangszó, Győr, ²1944; MEES, Budapest, ³1990; uo. 1995; Luther Kiadó; Magyarországi Luther Szövetség, Budapest, ⁴2011. (Magyar Luther Könyvek 11. [recte: 12].)
- Keresztyén Igazság = Luther Márton utolsó prédikációja. Ford. Dóka Zoltán. *Keresztyén Igazság*, új folyam 29. sz. 1996/1. 10–16.
- KG = *Szent Biblia azaz Istennek Ó és Új Testamentomában foglaltatott egész Szent Írás*. Ford. KÁROLI Gáspár. Magyar Bibliatársulat, Budapest, 2008.
- KK = *Konkordia Könyv*. Az evangélikus egyház hitvallási iratai. 1–2. MEES, Budapest, 1957.
- LD² = *Luther deutsch. Die Werke Martin Luthers in neuer Auswahl für die Gegenwart*. 1–10. Ergänzungsband: *Lutherlexikon*. Hg. ALAND, Kurt. Klotz, Stuttgart, 1957–1967; Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, ⁵1991. (UTB 1530, 1656.)
- LDStA = LUTHER, Martin: *Lateinisch-deutsche Studienausgabe*. Hg. Härle, Wilfried et al. 1–3. EVA, Leipzig, 2006–2009.
- Legenda aurea = de VORAGINE, Jacobus: *Legenda aurea*. Szerk. Madas Edit. Helikon, Budapest, 1990.
- Lelkipásztor = LUTHER Márton: Kétféle szentté-levés: Jézus búcsú-beszédeiből. *Lelkipásztor* 13. 1937/6. 211; LUTHER Márton: Isten titkainak sáfára: egy 1525. évi posztillájából. *Lelkipásztor* 13. 1937/8–9. 312–313; Luther Márton igehirdetése 1517. Szent Máté napján. Ford. Percze Sándor. *Lelkipásztor* 76. 2001/11. 384–386. Luther Márton igehirdetése ádvent 4. vasárnapján. Ford. Percze Sándor. *Lelkipásztor* 76. 2001/12. 431–435.

- LM = D. LUTHER Márton: *Művei*. Szerk. Masznyik Endre. 1–6. Wigand, Budapest–Pozsony, 1904–1917.
- LW = *Luther's works*. Ed. PELIKAN, Jaroslav – BROWN, Christopher Boyd. 1–76. Concordia Publishing House, Saint Louis [MO], 1958–2013.
- MBT = *Biblia. Istennek az Ószövetségben és Újszövetségben adott kijelentése*. Ford. a Magyar Bibliatársulat Bibliafordító Szakbizottsága. Az 1975. évi újfordítású Biblia javított kiadása (1990), a Vizsolyi Biblia megjelenésének 400. évfordulójára. Kálvin Kiadó, Budapest, 2008.
- Deuterokanonikus bibliai könyvek. A Septuaginta alapján*. Kálvin Kiadó, Budapest, 1998.
- MBW = *Melanchthons Briefwechsel. Kritische und kommentierte Ausgabe*. Ed. SCHEIBLE, Heinz – LOEHR, Johanna. Frommann–Holzboog, Stuttgart – Bad Cannstatt, 1977–.
- MLF = *Magyar Luther Füzetek*. 1–9. Magyarországi Luther Szövetség, Budapest, 1993–2009; Luther Kiadó – Magyarországi Luther Szövetség, Budapest, ²2011–.
- MLK = *Magyar Luther Könyvek*. 1–11. Magyarországi Luther Szövetség, Budapest, 1993–2006; Luther Kiadó – Magyarországi Luther Szövetség, Budapest, ²2010–.
- Mü³ = LUTHER, Martin: *Ausgewählte Werke*. Hg. Borchardt, Hans Heinrich – Merz, Georg. 1–6. Ergänzungsbände. 1–7. Kaiser, München, ³1948–1965.
- PG = *Patrologiae cursus completus. Series Graeca*. Accurante J[aques]-P[aul] MIGNE. 1–167. Migne, Lutetiae Parisiorum, 1857–1866.
- PL = *Patrologiae cursus completus. Series Latina*. Accurante J[aques]-P[aul] MIGNE. 1–221. Migne, Lutetiae Parisiorum, 1841–1864.
- PRÖHLE = *Luther Márton négy hitvallása*. Ford. Pröhle Károly. MEES, Budapest, 1983. ²1996.
- PsA = *Martin Luthers Psalmen-Auslegung*. Hg. MÜLHAUPT, Erwin. 1–3. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1959–1965.
- QGP = *Quellen zur Geschichte des Papsttums und des römischen Katholizismus*. Hg. MIRBT, Carl – ALAND, Kurt. 1. Mohr, Tübingen, ⁶1967.
- RML = *Régi magyar levelestár: XVI–XVII. század*. Szerk. HARGITTAY Emil. 1–2. Magvető, Budapest, 1981. (Magyar Hírmondó).
- StA = LUTHER, Martin: *Studienausgabe*. Hg. Delius, Hans-Ulrich – Junghans, Helmar. 1–6. EVA, Berlin, 1979–1999.
- SzIT = *A Biblia. Ószövetségi és Újszövetségi Szentírás*. Szent István Társulat, Budapest, 1973.
- Vallomások* = AUGUSTINUS, Aurelius: *Vallomások*. Ford. Városi István. Gondolat, Budapest, 1982. (Etikai gondolkodók.)
- Vulg = *Biblia Sacra: iuxta Vulgatam versionem*. Rec. et brevi apparatu instruxit Robertus WEBER. Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, ³1983.
- WA = LUTHER, Martin: *Werke. Kritische Gesamtausgabe* („Weimarer Ausgabe”). 1–73. Böhlau, Weimar, 1883–2009.
- WA.B = LUTHER, Martin: *Werke. Kritische Gesamtausgabe. Briefwechsel*. 1–18. Böhlau, Weimar, 1930–1985.

- WA.TR = LUTHER, Martin: *Werke. Kritische Gesamtausgabe. Tischreden.* 1–6. Böhlau, Weimar, 1912–1921.
- WACKERNAGEL = WACKERNAGEL, Philipp: *Das deutsche Kirchenlied: von der ältesten Zeit bis zu Anfang des XVII. Jahrhunderts.* I–V. Teubner, Leipzig, 1864–1877. Reprint: Olms, Hildesheim, 1964.
- ZÁBRÁK = Házi kincstár. Dr. Luther Márton vasárnapi és ünnepi egyházi beszédei minden rendű és rangú családok lelki épülésére. *Evangéliomi egyházi beszédek.* Ford. ZÁBRÁK Dénes. Stottmeister, Braunschweig–Pozsony, 1896.
- Zsidómisszió = CSEPREGI Zoltán: *Zsidómisszió, vérvád, hebraisztika. Ötven forrás a reformáció és a zsidóság kapcsolatának kérdéséhez.* Luther Kiadó, Budapest, 2004.
- ZSIGMONDY–FABINY = Luther Márton 95 tétele és utolsó prédikációja: 1517–1546. Ford. ZSIGMONDY Árpád – FABINY Tibor. Evangélikus Országos Múzeum, Budapest, 1996.

Bibliográfiák, kézikönyvek

- ADB = *Allgemeine deutsche Biographie.* 1–56. Duncker & Humblot, Leipzig, 1875–1912. www.deutsche-biographie.de.
- AK = *Akadémiai Kislexikon.* 1–2. Főszerk. BECK Mihály – PESCHKA Vilmos. Akadémiai, Budapest, 1989–1990.
- BBKL = *Biographisch-bibliographisches Kirchenlexikon.* Hg. BAUTZ, Friedrich Wilhelm. 1–33. Bautz, Hamm, 1990–2012. www.bbkl.de.
- BRECHT = BRECHT, Martin: *Martin Luther.* Bd. 1: *Sein Weg zur Reformation, 1483–1521.* Bd. 2: *Ordnung und Abgrenzung der Reformation, 1521–1532.* Bd. 3: *Die Erhaltung der Kirche, 1532–1546.* Calwer, Stuttgart, 1981–1987. ³1990.
- ContEras = *Contemporaries of Erasmus. A Biographical Register of the Renaissance and Reformation.* Ed. BIETENHOLZ, Peter G. 1–3. University of Toronto Press, Toronto, 1985–1987.
- HLSt = ALAND, Kurt (Hg.): *Hilfsbuch zum Lutherstudium.* Luther Verlag, Bielefeld, ⁴1996.
- LL = *Das Luther-Lexikon.* Hg. LEPPIN, Volker – SCHNEIDER-LUDORFF, Gury. Bückle & Böhm, Regensburg, 2014.
- LThK = *Lexikon für Theologie und Kirche.* 1–11. Herder, Freiburg, ³1993–2001.
- MaMűL = *Magyar művelődéstörténeti lexikon.* Szerk. KÖSZEGHY Péter. 1–14. Balassi, Budapest, 2003–2014.
- MKL = *Magyar katolikus lexikon.* Szerk. DIÓS István – VICZIÁN János. 1–16. Szent István Társulat, Budapest, 1993–2013. <http://lexikon.katolikus.hu>.
- NDB = *Neue Deutsche Biographie.* Duncker & Humblot, Berlin, 1953–. www.deutsche-biographie.de.

- Pauly = ZIEGLER, Konrat – SONTHEIMER, Walther – GÄRTNER, Hans (Hg.): *Der Kleine Pauly. Lexikon der Antike in fünf Bänden*. Artemis, München, 1975.
- RGG⁴ = *Die Religion in Geschichte und Gegenwart*. 1–9. Mohr, Tübingen, ⁴1998–2009.
- RMNY = BORSA Gedeon et al. (szerk.): *Régi magyarországi nyomtatványok*. 1–4: 1473–1670. Akadémiai, Budapest, 1971–2012.
- RMSz = *Régi magyarországi szerzők: RMSZ. I: A kezdetektől 1700-ig*. Szerk. WIX Györgyné – P. VÁSÁRHELYI Judit. OSzK, Budapest, 2008.
- TL = *Teológusok lexikona*. Szerk. GÖRFÖL Tibor – KRÁNITZ Mihály. Osiris, Budapest, 2002.
- ÚMIL = *Új magyar irodalmi lexikon*. Szerk. PÉTER László. 1–3. Akadémiai, Budapest, 1994.
- TRE = *Theologische Realenzyklopädie*. 1–36. Walter de Gruyter, Berlin, 1974–2007.
- VD 16. = *Verzeichnis der im deutschen Sprachbereich erschienenen Drucke des 16. Jahrhunderts*. 1–25. Hiersemann, Stuttgart, 1983–2000. www.vd16.de.
- VIL = *Világirodalmi lexikon*. Szerk. KIRÁLY István – SZERDAHELYI István. 1–19. Akadémiai, Budapest, 1970–1996.

Szakirodalom

- ARNOLD, Matthieu: Les effets de la prédication de Martin Luther à Wittenberg. In: uő (éd.): *Annoncer l'Évangile (XVe–XVIIe siècle). Permanences et mutations de la prédication. Actes du colloque international de Strasbourg (20–22 novembre 2003)*. Cerf, Paris, 2006. (Patrimoines. Christianisme) 313–328.
- ASENDORF, Ulrich: Die Bedeutung der Predigt für Luthers Theologie. In: *Luther als Prediger*. Hg. Kraft, Heinrich. Martin Luther Verlag, Erlangen, 1986. (Veröffentlichungen der Luther-Akademie Ratzeburg 9.) 89–101.
- ASENDORF, Ulrich: Reich Gottes bei Luther: einige systematische Aspekte aus seinen Predigten. In: *Reich Gottes und Kirche*. Hg. Foerster, Heinrich. Martin Luther Verlag, Erlangen, 1988. (Veröffentlichungen der Luther-Akademie Ratzeburg 12.) 69–82.
- ASENDORF, Ulrich: *Die Theologie Martin Luthers nach seinen Predigten*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1988.
- BAUE, Frederic W.: Luther on Preaching as Explanation and Exclamation. *Lutheran Quarterly* 9 (1995) 405–418.
- BEINTKER, Horst: Luther als Prediger des Evangeliums. Voraussetzungen in seinem Menschenbild. In: *Luther als Prediger*. Hg. Kraft, Heinrich. Martin Luther Verlag, Erlangen, 1986. (Veröffentlichungen der Luther-Akademie Ratzeburg 9.) 102–135.
- BERLÁSZ Jenő – KEVEHÁZI Katalin – MONOK István: *A Dernschwam-könyvtár. Egy magyarországi humanista könyvjegyzéke*. JATE, Szeged, 1984. (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 12.)
- BEUTEL, Albrecht: Verdanktes Evangelium. Das Leitmotiv in Luthers Predigtwerk. *Lutherjahrbuch* 74 (2007) 11–28. = In: uő: *Spurensicherung: Studien zur Identitätsgeschichte des Protestantismus*. Mohr, Tübingen, 2013. 63–78.
- BOTTA István: *Huszár Gál élete, művei és kora (1512?–1575)*. Akadémiai, Budapest, 1991. (Humanizmus és reformáció 18.)
- BRECHT, Martin: Luthers reformatorische Sermonen. In: *Fides et pietas. FS Martin Brecht zum 70. Geburtstag*. Hg. Peters, Christian – Kampmann, Jürgen. Lit, Münster, 2003. 15–32.
- BUBENHEIMER, Ulrich: Martin Luthers Invocavitpredigten und die Entstehung religi-

- öser Devianz im Luthertum: die Prediger der Wittenberger Bewegung 1521/1522 und Karlstadts Entwicklung zum Kryptoradikalen. In: *Kryptoradikalität in der Frühneuzeit*. Hg. Mühlhpfordt, Günter – Weiß, Ulman. Steiner, Stuttgart, 2009. (Friedenstein-Forschungen 5.) 17–37.
- CSEPREGI András: Előszó. In: Luther Márton: *Nyolc böjti prédikáció Wittenberg népének*. Ford. Szebik Zsófia. Magyarországi Luther Szövetség, Budapest, 1994. (MLF 3.) 5–6.
- CSEPREGI Zoltán: *A reformáció nyelve. Tanulmányok a magyarországi reformáció első negyedszázadának vizsgálata alapján*. Balassi, Budapest, 2013. (Humanizmus és reformáció 34.)
- DALFERTH, Silfredo Bernardo: Luthers Wochenpredigten über Matthäus 5–7 [Seminarbericht]. *Lutherjahrbuch* 76 (2009) 258–262.
- DIETER, Theodor: „Sermon von Ablass und Gnade”. In: *Das Luther-Lexikon*. Hg. Leppin, Volker – Schneider-Ludorff, Gury. Bückle & Böhm, Regensburg, 2014. 637.
- DINGEL, Irene – JÜRGENS, Henning P. (Hg.): *Meilensteine der Reformation: Schlüsseldokumente der frühen Wirksamkeit Martin Luthers*. GVH, Gütersloh, 2014.
- DITHMAR, Reinhard: *Martin Luthers Fabeln und Sprichwörter*. Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, ³2010.
- EBELING, Gerhard: *Evangelische Evangelienauslegung. Eine Untersuchung zu Luthers Hermeneutik*. Kaiser, München, 1942. Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, ²1962. Mohr, Tübingen, ³1991.
- EBELING, Gerhard: *Luther. Bevezetés a reformátor gondolkodásába*. Ford. Szita Szilvia. Magyarországi Luther Szövetség, Budapest, 1997. (MLK 6.)
- FABINY Tibor (szerk.): *Tanulmányok a lutheri reformáció történetéből. Luther Márton születésének 500. évfordulójára*. MEES, Budapest, 1984.
- FABINY Tibor: Luther utolsó prédikációja. *Evangelikus naptár* 1996. 35–37.
- FERRY, Patrick: Martin Luther on Preaching: Promises and Problems of the Sermon as a Source of Reformation History and as an Instrument of the Reformation. *Concordia Theological Quarterly* 54 (1990) 265–280.
- FONTIUS, Hanfried: Martin Luthers Predigt in aktuellen Notsituationen der Kirche: die Invokavit-Predigten von 1522. In: *Luther als Prediger*. Hg. Kraft, Heinrich. Martin Luther Verlag, Erlangen, 1986. (Veröffentlichungen der Luther-Akademie Ratzeburg 9.) 77–88.
- FRIEDENTHAL, Richard: *Luther élete és kora*. Ford. Terényi István. Gondolat, Budapest, 1973. [⁴1996.]
- FRYMIRE, John M.: *The Primacy of the Postils. Catholics, Protestants, and the Dissemination of Ideas in Early Modern Germany*. Brill, Leiden, 2010. (Studies in Medieval and Reformation Traditions 147.)
- GAUSE, Ute: „Sermo de duplici iustitia”. In: *Das Luther-Lexikon*. Hg. Leppin, Volker – Schneider-Ludorff, Gury. Bückle & Böhm, Regensburg, 2014. 635–636.

- GRIMM, Harold J.: The Human Element in Luther's Sermons. *Archiv für Reformati-
onsgeschichte* 49 (1958) 50–60.
- GRITSCH, Eric W.: *Isten udvari bolondja. Luther Márton korunk perspektívájából*. Ford.
Böröcz Enikő. Luther Kiadó, Budapest, 2006.
- GROÓ Gyula: Luther harca az istentiszteletért. *Lelkipásztor* 42. 1967/10. 582–589.
- GÜNTHER, Hartmut: Das Weltliche in Luthers Predigt. *Lutherische Theologie und
Kirche* 13 (1989) 1–15.
- HAEMIG, Mary Jane: Luther, Preaching and the Reformation [Seminarbericht]. *Lu-
therjahrbuch* 80 (2013) 245–247.
- HAMM, Berndt: *Der frühe Luther: Etappen reformatorischer Neuorientierung*. Mohr,
Tübingen, 2010.
- HECKEL, Georg: Martin Luthers Osterpredigt. In: *Luther als Prediger*. Hg. Kraft,
Heinrich. Martin Luther Verlag, Erlangen, 1986. (Veröffentlichungen der Luther-
Akademie Ratzeburg 9.) 9–41.
- HERMS, Eilert: Das Evangelium für das Volk: Praxis und Theorie der Predigt bei Lu-
ther. *Lutherjahrbuch* 57 (1990) 19–56. = In: uő: *Offenbarung und Glaube: zur Bildung
des christlichen Lebens*. Mohr, Tübingen, 1992. 20–55.
- HIRSCH, Emanuel: Luthers Predigtweise. *Luther* 25 (1954) 1–23. = In: uő: *Lutherstudien
III*. Spenner, Waltrop, 1999. 130–150.
- HIRSCH, Emanuel: Gesetz und Evangelium in Luthers Predigt. *Luther* 25 (1954) 49–60.
= In: uő: *Lutherstudien III*. Spenner, Waltrop, 1999. 151–161.
- HÖVELMANN, Hartmut: Tritt fest auf! Machs Maul auf! Hör bald auf! Was nach
Martin Luther zu einem guten Prediger gehört. *Luther* 75 (2004) 2–8.
- IVÁNYI Béla: *A magyar könyvkultúra múltjából*. Szerk. Herner János – Monok István.
JATE, Szeged, 1983. (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink törté-
netéhez 11.)
- ITTZÉS Gábor: Szerkezet és retorika Luther meghalásra felkészítő sermójában. *Theo-
logiai Szemle* 54 (2011) 10–18.
- ITTZÉS Gábor: Üdvképek, szentségek és szentek közössége: Teológiai súlypontok
Luther meghalásra felkészítő sermójában. *Református Szemle* 105. 2012/2. 148–165.
- ITTZÉS Gábor: Luther sermója a halálra készülődésről (1519) és a középkori ars mo-
riendik: Egy ötszáz éves könyvsiker nyomában. *Keresztyén Igazság, új folyam* 107.
sz. 2015/3. 4–17.
- JENS, Walter: Martin Luther: Prediger, Poet und Publizist (1983). In: uő: *Reden*. Kie-
penheuer, Leipzig, 1989. (Gustav-Kiepenheuer-Bücherei 89.) 148–175.
- JUNGHANS, Helmar (Hg.): *Leben und Werk Martin Luthers von 1526 bis 1546*. 1–2. EVA,
Berlin, 1983.
- JUNTUNEN, Katja: *Der Prediger vom „weißen Berg“: zur Rezeption der „besseren Gerech-
tigkeit“ aus Mt 5 in Martin Luthers Predigtüberlieferung 1522–1546*. [Selbstverlag,
Espoo], 2008.

- KAENNEL, Lucie: *Antiszemita volt-e Luther?* Ford. Vida Gábor. Koinónia, Kolozsvár, 2008.
- KANDLER, Karl-Hermann: Die Rechtfertigung in Luthers Predigt. In: *Luther als Prediger*. Hg. Kraft, Heinrich. Martin Luther Verlag, Erlangen, 1986. (Veröffentlichungen der Luther-Akademie Ratzeburg 9.) 53–76.
- KARANT-NUNN, Susan C.: What was Preached in German Cities in the Early Years of the Reformation? Wildwuchs versus Lutheran Unity. In: *The Process of Changes in Early Modern Europe. Essays in Honour of Miriam Usher Chrisman*. Ed. Bebb, Philipp N. – Marshall, Sherrin. Ohio University Press, Athens [OH], 1988. 81–96.
- KOLB, Robert: „What Benefit does the Soul Receive from a Handful of Water?” Luther’s Preaching in Baptism. *Concordia Journal* 25 (1999) 346–363.
- KOVÁCS László Attila: Luther és az istentisztelet. Az istentisztelet reformációja. *Keresztény Igazság*, új folyam 104. sz. 2014/4. 16–22.
- KRAFT, Heinrich (Hg.): *Luther als Prediger*. Martin Luther Verlag, Erlangen, 1986. (Veröffentlichungen der Luther-Akademie Ratzeburg 9.)
- KWON, Jin Ho: *Christus pro nobis: eine Untersuchung zu Luthers Passions- und Osterpredigten bis zum Jahr 1530*. Lit, Berlin; Münster, 2008. (Kieler Theologische Reihe 7.)
- LASKEY, Dennis A.: The Concern for Communion in Luther’s Preaching a Liturgical Writing. *Concordia Journal* 12 (1986a) 44–54.
- LASKEY, Dennis A.: Luther’s Preaching on the Lord’s Supper: a Comparison with Preaching in the Late Middle Ages. *Concordia Journal* 12 (1986b) 167–171.
- LEPPIN, Volker: „Sermon von der Betrachtung des heiligen Leidens Christi”. In: *Das Luther-Lexikon*. Hg. Leppin, Volker – Schneider-Ludorff, Gury. Bückle & Böhm, Regensburg, 2014. 641–642.
- LOEWENICH, Walther von: *Theologia crucis. A kereszti teológiája Luthernél*. Ford. Mády Katalin. Magyarországi Luther Szövetség, Budapest, 2000. (MLK 8.)
- LOHSE, Bernhard: *Martin Luther. Eine Einführung in sein Leben und sein Werk*. Beck, München, 2¹⁹⁸².
- LOHSE, Bernhard: *Luthers Theologie in ihrer historischen Entwicklung und in ihrem systematischen Zusammenhang*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1995.
- LOSE, David E.: Luther and Calvin in Preaching the Human Condition. *Lutheran Quarterly* 10 (1996) 281–318.
- MATHESON, Peter: *The Rhetoric of the Reformation*. T. & T. Clark, Edinburgh, 1998.
- MCCUE, James E.: Luther and the Problem of Popular Preaching. *Sixteenth Century Journal* 16 (1985) 33–43.
- MEUSER, Frederick: *Luther the Preacher*. Augsburg, Minneapolis, 1983.
- MOELLER, Bernd: Einige Bemerkungen zum Thema: Predigten in reformatorischen Flugschriften. In: *Flugschriften als Massenmedium der Reformationszeit. Beiträge zum Tübinger Symposium 1980*. Hg. KÖHLER, Hans-Joachim. Klett-Cotta, Stuttgart, 1981. 261–268. (Spätmittelalter und Frühe Neuzeit. Tübinger Beiträge zur Geschichtsforschung 13.)

- MOELLER, Bernd: Was wurde in der Frühzeit der Reformation in den deutschen Städten gepredigt? *Archiv für Reformationsgeschichte* 75 (1984) 176–193 = in: uö: *Luther-Rezeption. Kirchenhistorische Aufsätze zur Reformationsgeschichte*. Hg. SCHILLING, Johannes. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 2001. 91–107.
- MOELLER, Bernd: Das Berühmtwerden Luthers. *Zeitschrift für Historische Forschung* 15 (1988) 65–92 = in: uö: *Luther-Rezeption. Kirchenhistorische Aufsätze zur Reformationsgeschichte*. Hg. SCHILLING, Johannes. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 2001. 15–41.
- MOELLER, Bernd: Die Rezeption Luthers in der frühen Reformation. *Lutherjahrbuch* 57 (1990) 57–71 = in: HAMM, Berndt – MOELLER, Bernd – WENDEBOURG, Dorothea: *Reformationstheorien. Ein kirchenhistorischer Disput über Einheit und Vielfalt der Reformation*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1995. 9–29.
- MOELLER, Bernd: *Luther-Rezeption. Kirchenhistorische Aufsätze zur Reformationsgeschichte*. Hg. Schilling, Johannes. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 2001.
- MOELLER, Bernd – STACKMANN, Karl: *Städtische Predigt in der Frühzeit der Reformation: eine Untersuchung deutscher Flugschriften der Jahre 1522 bis 1529*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1996. (Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften in Göttingen. Philologisch-historische Klasse 220.)
- MOULIN, Claudine: Ein Sermon von Ablass und Gnade (1518): Materialität: Dynamik und Transformation. In: *Meilensteine der Reformation: Schlüsseldokumente der frühen Wirksamkeit Martin Luthers*. Hg. Dingel, Irene – Jürgens, Henning P. GVH, Gütersloh, 2014. 113–119, 265–266.
- MÜLHAUPT, Erwin: Martin Luther, der Prediger. In: uö: *Luther im 20. Jahrhundert: Aufsätze*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1982. 246–250.
- MÜLLER, Gerhard: Martin Luther als Prediger. *Lutherische Kirche in der Welt* 56 (2009) 63–85.
- NEMBACH, Ulrich: Martin Luther als Begleiter auf dem Weg von der Exegese zur Predigt. In: *Luther als Prediger*. Hg. Kraft, Heinrich. Martin Luther Verlag, Erlangen, 1986. (Veröffentlichungen der Luther-Akademie Ratzeburg 9.) 42–52.
- NGIEN, Dennis: Sacramental Piety in Luther's „Sermon on the Worthy Reception of the Sacrament“, 1521. *The Irish Theological Quarterly* 70 (2005) 133–155.
- OBERMAN, Heiko A.: Teufelsdreck: Eschatology and Scatology in the old Luther. *Sixteenth Century Journal* 19 (1988) 435–450.
- OHLEMACHER, Andreas: „Sermon von dem hochwürdigen Sakrament des heiligen wahren Leichnams Christi und von den Bruderschaften“. In: *Das Luther-Lexikon*. Hg. Leppin, Volker – Schneider-Ludorff, Gury. Bückle & Böhm, Regensburg, 2014. 638–639. (2014a)
- OHLEMACHER, Andreas: „Sermon von der würdigen Empfahung des heiligen wahren Leichnams Christi, gethan am Gründonnerstag (28. März)“. In: *Das Luther-Lexikon*. Hg. Leppin, Volker – Schneider-Ludorff, Gury. Bückle & Böhm, Regensburg, 2014. 642. (2014b)
- OHST, Martin: „Sermon von dem Sakrament der Buße“. In: *Das Luther-Lexikon*. Hg.

- Leppin, Volker – Schneider-Ludorff, Gury. Bückle & Böhm, Regensburg, 2014. 639–640.
- OTTLYK Ernő: Karácsony homiletikuma Luthernél. *Lelkipásztor* 29. 1954/12. 537–538.
- [OTTLYK Ernő:] Nagy igehirdetők karácsonyi prédikációiból: Chrysostomus János; Augustinus; Luther Márton; Bornemisza Péter; Székács József. *Lelkipásztor* 36. 1961/12. 723–724.
- [OTTLYK Ernő:] Nagy igehirdetők húsvéti prédikációiból: Chrysostomus János; Augustinus; Luther Márton; Bornemisza Péter. *Lelkipásztor* 37. 1962/2. 128–128a.
- OTTLYK Ernő: Luther az igehirdetésről. *Lelkipásztor* 37. 1962/12. 713–720. = *Lelkipásztor* 42. 1967/7. 398–405.
- [OTTLYK Ernő:] Karácsony homiletikuma Luthernél. *Lelkipásztor* 38. 1963/12. 705–710.
- PABST, Vera Christina: „...quia non habeo aptiora exempla”: eine Analyse von Martin Luthers Auseinandersetzung mit dem Mönchtum in seinen Predigten des ersten Jahres nach seiner Rückkehr von der Wartburg 1522/1523. Lit, Münster, 2007.
- PFITZNER, Victor C.: Luther as Interpreter of John’s Gospel: with Special Reference to his Sermons on the Gospel of St. John. *Lutheran Theological Journal* 18 (1984) 65–73.
- PLESS, John T.: Martin Luther: Preacher of the Cross. *Concordia Theological Quarterly* 51 (1987) 83–101.
- RITOÓKNÉ Szalay Ágnes: Miért Melanchthon? In: *Művelődési törekvések a korai újkorban. Tanulmányok Keserű Bálint tiszteletére*. Szerk. Balázs Mihály et al. JATE Régi Magyar Irodalom Tanszék, Szeged, 1997. (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 35.) 497–505.
- RITOÓKNÉ Szalay Ágnes: *Kutak. Tanulmányok a XV–XVI. századi magyarországi művelődés köréből*. Balassi, Budapest, 2012. (Humanizmus és reformáció 33.)
- ROBINSON, Paul W.: Luther’s Explanation of Daily Bread in Light of Medieval Preaching. *Lutheran Quarterly* 13 (1999) 435–447.
- ROLF, Sibylle: *Zum Herzen sprechen: eine Studie zum imputativen Aspekt in Martin Luthers Rechtfertigungslehre und zu seinen Konsequenzen für die Predigt des Evangeliums*. EVA, Leipzig, 2008. (Arbeiten zur systematischen Theologie 1.)
- ROLF, Sibylle: Predigen heißt: Die Schlüssel vor die Gäste setzen. Martin Luthers Verständnis von imputatio in seiner Rechtfertigungslehre und seine Predigt der Rechtfertigung. *Evangelische Theologie* 68 (2008) 32–49.
- ROLF, Sibylle: „Christum und nichts anders”. Die Kommunikation von Gott und Mensch und die Predigt des Evangeliums. *Luther* 80 (2009) 150–169.
- SCHILLING, Johannes: Ein Sermon von Ablass und Gnade (1518): Historische und theologische Aspekte. In: *Meilensteine der Reformation. Schlüsseldokumente der frühen Wirksamkeit Martin Luthers*. Hg. Dingel, Irene – Jürgens, Henning P. GVH, Gütersloh, 2014. 108–112, 264–265.
- SCHMIDTKE, Sabine: „Sermon von dem heiligen hochwürdigen Sakrament der Taufe”. In: *Das Luther-Lexikon*. Hg. Leppin, Volker – Schneider-Ludorff, Gury. Bückle & Böhm, Regensburg, 2014. 637–638.

- SCHULEK Tibor: *Bornemisza Péter 1535–1584. A XVI. századi magyar művelődés és lelki-ség történetéből.* Keresztyén Igazság, Sopron–Budapest–Győr, 1939. (A Keresztyén Igazság könyvtára.)
- SCHWARZ, Reinhard: Luther als Erzieher des Volkes: die Institutionalisierung der Verkündigung. *Lutherjahrbuch* 57 (1990) 114–127.
- SELECKÁ-MÁRZA, Eva: *A középkori lőcsei könyvtár.* Scriptum Kft., Szeged, 1997. (Olvasmánytörténeti dolgozatok 7.)
- SÓLYOM Jenő: *Luther és Magyarország. A reformátor kapcsolata hazánkkal haláláig.* Luther-Társaság, Budapest, 1933. (Luther-tanulmányok 2.) Reprint: Magyarországi Luther Szövetség, Budapest, 1996. (MLK 4.)
- SPEHR, Christopher: Invokavitpredigten. In: *Das Luther-Lexikon.* Hg. Leppin, Volker – Schneider-Ludorff, Gury. Bückle & Böhm, Regensburg, 2014. 313–314. (2014a)
- SPEHR, Christopher: Postillen. In: *Das Luther-Lexikon.* Hg. Leppin, Volker – Schneider-Ludorff, Gury. Bückle & Böhm, Regensburg, 2014. 551–556. (2014b)
- SPEHR, Christopher: Predigten Luthers. In: *Das Luther-Lexikon.* Hg. Leppin, Volker – Schneider-Ludorff, Gury. Bückle & Böhm, Regensburg, 2014. 560–569. (2014c)
- STEGMANN, Andreas: „evangelium pure docetur”: Beobachtungen zum Verhältnis von Lehre und Predigt bei Luther und Melanchthon sowie im Luthertum des 16. und 17. Jahrhunderts. *Lutherjahrbuch* 81 (2014) 249–302.
- STOCK, Ursula: *Die Bedeutung der Sakramente in Luthers Sermonen von 1519.* Brill, Leiden, 1982.
- STOLT, Birgit: Lieblichkeit und Zier, Ungestüm und Donner: Martin Luther im Spiegel seiner Sprache. *Zeitschrift für Theologie und Kirche* 86 (1989) 282–305.
- STOLT, Birgit: *Martin Luthers Rhetorik des Herzens.* Mohr, Tübingen, 2000.
- STOLT, Birgit: Das Herz „hüpft und springt vor großem Wohlgefallen”: Emotionen bei Luther im Licht gegenwärtiger Debatten. *Studia neophilologica* 80 (2008) 188–202.
- STOLT, Birgit: „Laßt uns fröhlich springen!”: Gefühlswelt und Gefühlsnavigierung in Luthers Reformationsarbeit. Weidler, Berlin, 2012. (Studium litterarum 21.)
- TUBÁN József: Krisztus személyes jelenlétének kérdése a templomban és az istentiszteleten. *Keresztyén Igazság*, új folyam 104. sz. 2014/4. 23–34.
- VAJDA Károly: Lectori megjegyzések a szöveghez. In: Luther Márton: *Nyolc böjti prédikáció Wittenberg népének.* Ford. Szebik Zsófia. Magyarországi Luther Szövetség, Budapest, 1994. (MLF 3.) 7–9.
- VÁRADY Lajos: Óév estéjén: Rengstorff; Luther; Hauck; Grundmann. *Lelkipásztor* 39. 1964/II. 681–682.
- VARGA András: *Magyarországi magánkönyvtárak.* 1. MTAK–JATE, Budapest–Szeged, 1986. (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 13/1.)
- VÉGHÉLYI Antal: A prédikáló Luther 1–2. *Keresztyén Igazság*, új folyam 95. sz. 2012/3. 34–41; 96. sz. 2012/4. 33–39.
- VERCRUYSE, Joseph E.: Luther as Reformer within Christendom. *Studia Missionalia* 34 (1985) 351–371.

- WENDEBOURG, Dorothea: *Essen zum Gedächtnis: der Gedächtnisbefehl in den Abendmahlstheologien der Reformation*. Mohr, Tübingen, 2009. (Beiträge zur historischen Theologie 148.)
- WIEDEN, Susanne, Bei der: *Luthers Predigten des Jahres 1522. Untersuchungen zu ihrer Überlieferung*. Böhlau, Köln, 1999. (Archiv zur Weimarer Ausgabe der Werke Martin Luthers 7.)
- WIEMER, Axel: „Mein Kampf, Trost und Sieg ist Christus“. *Martin Luthers eschatologische Theologie nach seinen Reihenpredigten über 1. Kor 15 (1532/33)*. Walter de Gruyter, Berlin – New York, 2003. (Theologische Bibliothek Töpelmann 119.)
- WILSON, H[enry] S.: Luther on Preaching as God Speaking. *Lutheran Quarterly* 19 (2005) 63–76. = In: *The Pastoral Luther: Essays on Martin Luther's Practical Theology*. Ed. Wengert, Timothy J. Eerdmans, Grand Rapids [MI], 2009. (Lutheran Quarterly Books.) 100–114.
- WINKLER, Eberhard: Luther als Seelsorger und Prediger. In: *Leben und Werk Martin Luthers 1526–1546*. Hg. Junghans, Helmar. EVA, Berlin, 1983. 225–239; 792–797.
- ZSCHOCH, Hellmut: Predigten. In: *Luther Handbuch*. Hg. Beutel, Albrecht. Mohr, Tübingen, 2005. ²2010. (UTB 3416.) 315–321.
- ZSCHOCH, Hellmut: Theologie des Evangeliums in der Zeit: Martin Luthers Postillenwerk als theologisches Programm. In: *Religiöse Erfahrung und wissenschaftliche Theologie: FS Ulrich Köpf zum 70. Geburtstag*. Hg. Beutel, Albrecht – Rieger, Reinhold. Mohr, Tübingen, 2011. 575–600.
- ZSCHOCH, Hellmut: Luthers Rede hören und bewahren: Georg Rörers Nachschriften der Predigten des Reformators. In: *Georg Römer (1492–1557): der Chronist der Wittenberger Reformation*. Hg. Michel, Stefan – Speer, Christian. EVA, Leipzig, 2012. (Leucorea-Studien zur Geschichte der Reformation und der Lutherischen Orthodoxie 15.) 125–136.
- ZUR MÜHLEN, Karl-Heinz: Rhetorik in Predigten und Schriften Luthers [Seminarbericht]. *Lutherjahrbuch* 57 (1990) 257–259.

Egyházi ünnepek mutatója

Advent 2. vasárnapja (Mt 11,5): 1516. december 7.	(2. sz.)
Advent 2. vasárnapja (Lk 21,25–33): [1521. december 8.]	(21. sz.)
Advent 2. vasárnapja (Róm 15,2–4): 1531. december 10.	(55. sz.)
Advent 4. vasárnapja (Fil 4,4–7): [1521. december 22.]	(22. sz.)
Karácsony első napja (Lk 2,10–12): 1530. december 25. délután	(52. sz.)
Vízkereszt utáni 2. vasárnap (Róm 12,3): 1546. január 17.	(61. sz.)
Vízkereszt utáni 3. vasárnap (Mt 8,1–13): [1525. január 22.]	(34. sz.)
Vízkereszt utáni 4. vasárnap (Mt 8,23–27): 1517. február 1.	(4. sz.)
Vízkereszt utáni 6. vasárnap (Mt 11,25–30): 1546. február 15.	(62. sz.)
Böjt 1. (Invocavit) vasárnapja: 1522. március 9.	(23. sz.)
Böjt 2. (Reminiscere) vasárnapja: 1522. március 16.	(30. sz.)
Böjt 2. (Reminiscere) vasárnapja (Mt 15,21–28): [1525. március 12.]	(35. sz.)
Virágvasárnap (Fil 2,5–8): 1531. április 2. délután	(54. sz.)
Nagycsütörtök: 1521. március 28.	(19. sz.)
Nagypéntek: 1529. március 26. délután	(40. sz.)
Nagyszombat: 1529. március 27. délelőtt	(41. sz.)
Nagyszombat: 1529. március 27. délután	(42. sz.)
Húsvétvasárnap: 1529. március 28. délelőtt	(43. sz.)
Húsvétvasárnap: 1529. március 28. délután	(44. sz.)
Húsvét utáni 1. (Quasimodogeniti) vasárnap (Jn 20,19–21): 1521. április 7.	(20. sz.)
Keresztjáró napok: 1519. május 30 – június 1.	(12. sz.)
Pünkösd előtti szombat (Jn 14,23–31): 1539. május 24.	(59. sz.)
Pünkösdvasárnap (Jn 14,23): 1525. június 4.	(37. sz.)
Pünkösdvasárnap (Jn 14,23–31): 1529. május 16. délután	(45. sz.)
Pünkösdhétfő (Jn 14,23–31): 1529. május 17. délelőtt	(46. sz.)
Pünkösdhétfő (Jn 14,23–31): 1529. május 17. délután	(47. sz.)
Pünkösdhétfő (Jn 3,16–21): 1532. május 20.	(56. sz.)
Pünkösdhétfő (Jn 3,16): 1534. május 25.	(57. sz.)
Szentháromság ünnepe (Jn 3,1–16): 1536. június 11.	(58. sz.)

Szentháromság utáni 7. vasárnap: 1529. július 11. <i>délután</i>	(48. sz.)
Szentháromság utáni 16. vasárnap (Lk 7,11–17): 1530. október 2.	(51. sz.)
Szentháromság utáni 17. vasárnap (Lk 14,1–11): 1544. október 5.	(60. sz.)
Szentháromság utáni 18. (Pünkösöd utáni 19.) vasárnap (Mt 22,37.39): 1522. október 19. <i>délelőtt</i>	(32. sz.)
Szentháromság utáni 18. (Pünkösöd utáni 19.) vasárnap (Mt 22,37.39): 1522. október 19. <i>délután</i>	(33. sz.)
Szentháromság utáni 22. vasárnap epistolájáról (Fil 1,3–7): 1526. november 3.	(38. sz.)
Szent Tamás napja (Zsolt 19,2): 1516. december 21.	(3. sz.)
Szent Mátyás napja (Mt 11,25–30): 1517. február 24.	(5. sz.)
Szent Péter és Pál napja (Mt 16,13–19): 1519. június 29.	(13. sz.)
Szent Péter és Pál napja (Mt 16,13–19): 1522. június 29.	(31. sz.)
Szent Máté napja (Mt 9,9–13): 1530. szeptember 21.	(49. sz.)
Szent Mihály napja (Mt 18,10): 1530. szeptember 29.	(50. sz.)
Mindenszentek evangéliumáról (Mt 5,1–10): [1530. november 1.]	(53. sz.)

Index biblicus

Kanonikus szentírási könyvek

1Móz

1,8 194
1,10 192
1,28 331
1,31 157
2,1 194
2,24 94
3,1 366
3,5 69, 337
3,15 319, 469, 489
4,7 348
8,22 188
12,1 59
12,3 92, 117
15,1 83
17,9–14 252
18,19 240
18,23 469
22,1–19 251
22,18 92
23,2 279
26,8 407
27,39–40 80
29,21–35 70
29,35 307
30,1–24 70
32,10 119
37,2 415
50,1,10 279

2Móz

3,2 433
12,8 152
14 102, 274
20,4 225
20,5 226
20,8 467, 473
20,12 408
20,13–15 51
22,27 171
26,31 316
28 304
37,7 226

3Móz

12,3 252
16 304
19,18 331

4Móz

15,37–39 255
16,22–33 288
20,29 279
21,6–9 116
21,8 430
21,9 116, 226
22,28,30 499

5Móz

1,31 217
4,19 228
4,24 433
12,2–5 488
12,32 330
16,18 248
28,13 397
32,39 47, 50, 55
34,8 279

Bír

7,16–22 117

1Sám

2,6 47
21,1–6 252

2Sám

5,20–25 51
7,6–11 72
7,18–29 72
12,1 134

1Kir

1,22–23 79
3,10–13 374

2Kir

5,1 79, 280
6,16 122, 367
6,17–23 367
17,25–41 79
18,4 226
22,14–20 192

2Krón

15,7 83
24 280
33,12 277

Eszk

1,5–8 156

Jób

3,15 39
22,23–27 72

Zsolt

1,4,6 76
2,4 374
2,7–8 500
4,4 214
4,6 57
5,6 75
5,9 57
5,17–19 72

- 10,14 98
 14,3 75
 15,1 294
 17,3–4 48
 19,2 48
 19,13 43, 133
 19,13–14 43
 21,13 71
 22,2 313
 22,4 294
 24,6 87
 25,10 81, 102
 27,14 502
 28,5 49
 29,10 138
 31,2 82, 93
 31,25 431, 502
 32,1–2 140
 32,5–6 240
 32,8 122
 32,11 205
 33,4 130
 33,6 194
 34,8 122
 34,15 40, 41
 34,16–21 72
 37,22 396
 37,24 83
 37,27 40, 41
 37,34 396
 38,6 289
 38,8 80
 38,18 431
 39,6 289
 39,13 387
 40,8–11 72
 41,18 211
 42,2 110, 178
 42,2–3 110
 42,5 469
 45,8 75
- 45,10 39
 49,19 206
 50,8–15 72
 51,5 114
 51,7 80, 137
 51,9 289
 51,12 457
 51,18–19 72
 52,9 289
 54,3 82
 55,24 188
 64,10 49
 68,6 98, 294
 69,10 95, 426
 69,22 314
 73,5 391
 73,25 378
 78,35–37 206
 81,11 260
 82,6 109
 85,11 81, 102
 85,11–12 81
 85,14 82
 86,15 130
 89,31–32 81
 89,31–34 63
 91,11–14 122
 96,6 49
 100,3 454
 104,15 150
 106,3 240
 106,37–40 251
 109,7 199
 109,28 172
 110,1 345, 348
 110,4 315
 111,2 124
 111,3 49
 111,10 53
 112,9 82
 112,10 49
- 118,133 57
 119,105 119
 125,1–2 122
 139,5 73
 139,7 292
 143,2 83
 144,13–15 385
 145,8 130
 145,18 292
 146,3 289
- Péld**
- 3,34 73
 9,10 53
 10,24 324
 14,31 483
 17,22 395
 18,10 324
 24,16 83, 181
 25,21–22 212
 27,22 490
- Préd**
- 4,10 302
 5,9 388, 390
 5,9–10 388
 5,10 390
 7,16 208
 9,7 83
 10,9 60
 10,12 144
 10,15 60, 144
- Énekek**
- 1,3 274
 2,16 94
 3,4 214
 3,11 72
- Ézs**
- 1,10–17 72
- 1,19 79
 1,22 145
 3,2–3 170
 3,4 170
 9,3 117
 9,5 92
 11,3–4 67
 14,13–14 500
 19,23 379
 28,16 244, 247
 28,21 49, 51
 29,14 70
 30,16 201
 31,9 459
 40,1–2 131
 40,15 431, 442
 40,31 217
 43,24 93
 45,3–4 58
 45,9 144
 47,8–9 54
 47,11 54
 48,9 124
 51,12–13 418
 52,2 298
 52,7 50
 53,2–3 329
 53,7 315
 53,8 85, 292, 293
 55,8–9 270
 55,9 269
 55,10–11 373
 57,7 47
 58,3–4 472
 58,6–7 422
 59,2 314
 61,1 46
 65,17–18 202
 66,1–2 72
 66,2 236
 66,4 70

Jer	3,17 146	7,7 199	11,27 58, 499
7,34 95		7,11 83	11,28 46, 59, 116, 131,
9,20 55		7,12 39, 40, 42, 43,	178, 501
9,23 205	Mt	44, 97, 98	11,29 60
16,9 95	3,3 51	7,13–14 269	11,30 111, 144
17,9 228	3,7–8 51	7,14 99, 428	12,1–8 252
18,4–6 138	3,10 281	7,16–20 403	12,3 252
18,6 144, 220	4,1–11 362	7,17 453	12,5 476
22,18 279	4,8 333, 491, 493	7,18 80	12,31 305
23,21 218	4,17 51	7,24–25 127	12,32 128
29,7 170	5,1–2 381	7,26 59	12,33 80
39,16–18 78	5,1–10 381	8,1–13 262	12,40 345
51,7 212	5,3 51, 384, 389	8,5–13 267	12,43–45 324
	5,3–6 51	8,8 176	13,3–6.18–21 376
	5,4 391, 392	8,13 110	13,13 190
JSir	5,5 396	8,20 387	15,8 199, 379
3,51 55	5,6 399	8,23–27 53	15,13 218
	5,7 402	8,25 55	15,14 201, 249, 253
Ez	5,8 405	8,27 53	15,21–28 273
2,8–3,3 257	5,9 411	8,28 361	15,24 275
9,1–6 394	5,10 415	8,28–32 361	15,25 275
11,19 403	5,14–15 382	9,1–8 62	16,13–19 105, 107, 242
14,12–20 280	5,15 204	9,2 46, 131	16,14 243
18,21–22 62	5,16 209	9,6–8 133	16,16 77, 244
33,8 182	5,17 451	9,8 133	16,17 78, 244, 303
36,26 457	5,20 450	9,9–13 352	16,18 126, 127, 242,
	5,21–22 46	9,11 353, 356	244, 245, 246, 247
Dán	5,21.27.33 46	9,12 178, 424	16,19 126, 134, 248,
3,20–26 203	5,26 78	9,13 75, 277, 353, 358,	249
7,13–14 345	5,29 69	424	16,22 247
	5,40 98	9,18–19. 23–26 74	16,23 78, 247
Hós	5,43–44 172	9,22 131	16,26 416
4,13 488	5,44 99	10,38 60	17,5 488, 489, 491,
	6,5.16 44	11,2–6 47	493, 499
Hab	6,9 212	11,5 46	18,3 269
2,4 93, 263	6,10 108, 197	11,12 178	18,10 169, 359, 364
	6,10.13 196	11,18 51	18,15 162, 239, 414
Zak	6,12 83, 241	11,19 353, 495	18,15–17 162, 414
2,12 149	6,14 241	11,23 216	18,18 134
	6,23 80	11,25 56, 494, 498, 502	18,19 241, 275, 469
Mal	6,25 210	11,25–30 56, 494, 502	18,20 464
3,14 206	7,2 45		

- 18,24.28 164
 19,5–6 94
 19,13–15 267
 19,14 267, 272
 19,29 388
 20,27 130
 20,28 424
 21,1–9 70
 21,21 120
 21,22 100
 21,44 247
 22,2–14 156
 22,37.39 250, 256
 22,39 42
 23,4 462
 23,6 478
 23,6–7 478
 23,25.27 406
 24,3–44 195
 24,5 245
 24,7 208
 24,15 187
 24,24 200
 24,29 188, 189
 25,18 41
 25,35 403, 423
 25,40 41, 149
 25,41–42 404
 25,42 41
 25,43 41
 26,2 236
 26,6–13 96
 26,21 152, 236
 26,26 176, 232, 493
 26,26–28 176
 26,29 160
 26,31 344
 26,36–46 347
 26,37 333
 26,41 199
 26,49 301
- 26,52 288
 26,57–68 299
 26,59 299
 26,60 300
 26,62 300
 26,64 300, 301
 26,66 300
 26,67–68 300
 26,69 247
 27,1–34 299
 27,3–4 301
 27,6–7 302
 27,15–18 304
 27,23 304
 27,26 304
 27,33–34 304
 27,34 232
 27,35 305, 307
 27,35–44 305
 27,40 118
 27,40.42 71
 27,42 118
 27,43 118
 27,44 310
 27,45 313
 27,45–66 313
 27,46 117, 313
 27,51–52 315
 27,54 316
 27,55 316
 27,57–58 317
 27,62–66 317
 28,1 318, 320, 325
 28,1–7 318, 320
 28,19 462, 490
- Mk**
- 2,17 274
 2,23–28 473
 2,27–28 467
 7,8 253
- 7,24–25 275
 7,25 273
 9,23 112
 9,24 132
 10,13–16 267
 10,14 268
 11,24 100, 123
 12,31 471
 12,38–39 478
 14,3 96, 97
 14,3–9 96
 14,33 333
 14,53–65 299
 14,55 299
 14,58 300
 14,61 300
 14,62 300
 15,1–25 299
 15,23 232
 15,24–32 305
 15,29–32 308
 15,32 310
 15,33 313
 15,33–47 313
 15,35 314
 15,39 313, 316
 16,1 318, 320, 325
 16,1–8 318, 320
 16,15 490
 16,16 249, 263, 265,
 267, 461, 490
 16,19 259, 282
- Lk**
- 1,17 50, 51
 1,26 489
 1,38 113
 1,51 80
 1,52–53 152
 1,53 109, 274
 1,54 378
- 2,10–11 376, 377
 2,10–12 375
 2,11 377, 378
 2,12 488
 2,13 367
 2,14 141, 365
 2,25–35 316
 2,35 394
 3,3 52
 5,8 438
 6,24 385, 404
 6,25 391, 402
 6,27–28 99
 6,30 166
 7,11–17 74, 369
 7,14 74
 7,16 232
 7,36–50 62, 96
 7,39 80
 7,44 97
 7,45–46 97
 8,2 62, 323
 9,55–56 97
 9,56 165
 10,21 489
 10,25–28 255
 10,29–37 486
 10,30 472
 11,9–13 100
 11,24–26 115
 11,35 197
 12,32 260
 12,36 196
 13,10–17 470
 13,14 471, 476
 13,15–16 471
 14,1–11 465, 466
 14,5 471
 14,10 478
 14,11 483
 16,19 41, 391, 404

Függelék

16,19–20 41	23,43 305, 310, 312	6,44 90	14,23 286, 327, 333,
16,25 392	23,44 313	6,70 266	334, 335, 342, 344,
17,5 132	23,44–55 313	7,16 336	457, 459
17,21 200	23,46 202, 315	7,34 371	14,24 333, 334, 336
17,22–37 195	23,47 316	8,2–11 62	14,26 330, 331, 340,
17,24 185	23,48 316	8,32 108	343
17,26–30 185	23,51 317	8,34 108	14,27 337, 338
18,8 363	24,1–9 318, 320	8,44 311, 411	14,28 343, 345
18,11 80, 95, 401, 426	24,5 322	9,1–41 66	14,30 309, 347, 348,
18,15–17 267		9,16 473	370, 492
19,40 309	Jn	9,32 72	14,31 76
19,43–44 118	1,5 106	9,34 67	15,1 42
20,46 478	1,6–7 47, 50	9,39–41 66	15,19 430
21,25 188, 189, 190,	1,12 81, 109, 216	9,40–41 68	15,20 417
192	1,18 409	10,3–4 463	15,21 58
21,25–33 184	1,29 315, 489	10,9 75	15,26 341
21,26 193, 194	1,29,36 315	10,16 201	16,2–3 58
21,27 195	2,14–17 99	10,34 109	16,7 341
21,28 186, 196	2,19 300	11,1–45 73	16,8–11 258
21,29–31 199	3,1–16 448	11,3 75	16,11 349
21,31 186	3,3 449	11,5 75	16,13 341
21,32–33 200	3,5 81, 136	11,8 77	16,21 112
21,34–35 185	3,6 94	11,12 77	16,27 441
22,19 93, 151	3,8 371	11,21,32 77	17,1 58
22,27 93	3,10 452	11,25 92	17,2,6,9 295
22,31 463	3,11 452	11,33,35 279	17,10–11 291
22,44 91	3,12 452	11,36 75	17,10–12 291
22,65 303	3,13 82, 456	11,39 74	17,11 292, 293, 294,
22,66–71 299	3,16 90, 263, 432, 433,	11,41–42 76	295, 296
23,1–34 299	434, 435, 441	11,41,43–44 75	17,12 298
23,11 303	3,17 97, 439	11,49–50 497	17,14,16 373
23,18 304	3,17–18 437	12,32 58	18,20 382
23,28 85, 86	3,18 263, 437, 443	12,47 97	18,28–40 299
23,31 86	3,19 438	13,10 339	18,36 287, 465
23,33 304, 305	3,20 440	13,15 94, 420	19,1–18 299
23,34 304, 305	3,21 440	14,6 75, 76, 92, 418	19,2–3 304
23,36 232	3,30 48	14,9 333, 337	19,5 299
23,39 309, 310	4,20–24 467	14,16 341	19,12 301
23,39–43 309	6,37,39 164	14,17 340	19,18–27 305
23,41 310	6,38 93	14,21 334, 458	19,19 306
23,42 312	6,39 164	14,22 337, 458, 465	19,26–27 307

19,28 313, 315
 19,28–42 313
 19,29 314
 19,30 315
 19,31 317
 19,33–37 317
 19,38 317
 19,39 317
 20,1 318, 320
 20,17 318
 20,19 179, 333
 20,19–21 179
 20,20 179
 20,21 127, 179
 20,21–23 127
 20,25 390
 20,26–27 180
 21,16 182
 21,17 182
 27,4 302

ApCsel

1,14 469, 474
 1,18 302
 2 328
 2,3 341
 2,36 86, 332
 2,37 87
 2,38 249
 4,12 82
 5,41 419
 9,18–19 150
 10,4 212
 14,22 430
 15,1–31 331, 340
 15,23–29 222
 15,24 340
 16,3 230
 16,13 468
 17 221
 17,22.29 226

20,7–12 468
 20,28 415
 20,30 491
 24,5 338
 28,22 226

Róm

1,17 81, 93, 181, 263
 1,22 54, 66
 2,1 82
 2,21 82
 3,4 289
 3,8 59
 3,10 82, 108
 3,10–11 82
 3,20 52, 255
 3,23 50
 3,23–24 108
 3,28 93
 4,5 181
 4,17 370
 4,25 50, 89, 282, 318,
 326
 5,3 347, 432
 5,5 432
 5,8 434
 5,12–21 180
 5,13 215
 5,14 81
 5,18–19 81
 5,19 80
 6,4 136
 6,6 94, 455
 6,6–11 318
 6,9–14 340
 6,13 315
 6,19 94
 6,23 282
 7,7 52
 7,8 52
 7,9 52

7,10 260
 7,18 138
 7,19 80
 7,23 55
 7,24 52
 7,25 52
 8,1 139
 8,2 260
 8,3 47, 318
 8,9 258
 8,13 315
 8,16 98, 109, 461
 8,16–17 98
 8,29 50
 8,32 92, 436, 443
 8,35.38–39 161
 9,20–21 144
 9,23 141
 10,5 79
 10,10 81
 10,11 244
 10,17 263, 269, 273
 11,33 270
 12 84
 12,1 211
 12,2 486
 12,3 485, 486, 491, 492
 12,4–5 96
 12,12 345
 12,15 392
 12,17–18 207
 12,19 170
 12,20 212
 13 486
 13,1 285
 13,2 286
 13,4 98, 409
 14 486
 14,7–8 210
 14,14 407
 14,23 128

15,1 95
 15,2–3 479
 15,2–4 426
 15,3 95
 15,4 369, 426, 428,
 429
 15,13 214

1Kor

1,18 66, 259, 318
 1,18–31 66
 1,19 70
 1,23–24 258
 1,27 70
 1,28 70
 1,30 47, 58, 81, 92, 180
 3,9 43, 453
 3,11 81, 244
 3,13 201
 3,16 336, 488
 3,17 464
 3,18 54, 57, 66
 3,18–21 66
 3,22 443, 481
 3,22–23 443
 3,23 481
 4,7 483
 4,10 54, 66
 4,21 99
 5,5 164
 5,11 162
 6 173
 6,7 98
 6,9–10 98
 6,12 98, 208, 217
 6,16 94
 7,9 261
 7,17 41
 7,27 357, 480
 7,40 487
 8,2 335

Függelék

9,19 95
9,22 208
9,26 83
10,4 127
10,11 369
10,13 63
10,17 148, 296
10,32–33 207
11,21,33 153
11,24 93, 490
11,29 156
11,32 286
12 284
12,12 96
12,23 413
12,25 96, 149
12,26 297
13,1 216, 237, 251
13,1–2 216
13,2–3 238
13,5 97
13,9 335
13,13 199
15,13 282, 283
15,17 326
15,44 155
15,49 82
15,54–55 180
15,55–57 447
15,56 283
15,57 53, 117

2Kor

1,3 50, 92, 283
1,12 83
2,16 306
3,1 383
3,14–16 409
4,2 207
4,4 370, 492
4,7 280, 336, 446

4,16 285
5,10 83
5,17 453, 454
5,21 81, 89, 318
6,8–10 392
6,10 387
6,16 488
7,4 345
11,14 329, 338
11,23,30 347
12,7 347
12,8 347
12,9 347
12,9–10 368
13,5 378
13,10 164

Gal

1,8 224, 501
2,1–9 222
2,3 230
2,4 325
2,11–12 230
2,14 231
2,20 59, 93, 257
3,10 80
3,24 339
3,26–28 480
3,28 92, 434
4,7 98
5,1 325
5,6 251
5,13 96
5,17 80
5,22 94
5,24 91, 94
6,2 116, 151, 427
6,15 453, 454

Ef

1,3 76, 92

1,20 259, 282
1,21 194
1,22 321
2,3 216
2,10 453, 454
2,18 75
2,19–20 321
2,21 488
3,17 93, 259
3,20 103
4,2 427
4,3 210
4,4–5 481
4,5 266
4,15 182
4,22 455
4,23 486
5,1,9 141
5,29 92
5,32 154
6,5 350, 357
6,11 162, 223
6,11–17 162
6,12 53, 104

Fil

1,3–7 289
1,7 290
2,1–4 420
2,4 98, 211
2,5 68, 92, 95, 420
2,5–6 92, 95
2,5–8 68, 420
2,6 95, 346, 421, 422
2,6–7 95, 421
2,7 345
2,8 93, 94
2,10 438
2,12 281, 307
3,2,19 290
3,19 97, 388

4,4 204, 392
4,4–5 204
4,4–7 204
4,5 210
4,6 210
4,7 213
4,11–12 392
4,13 256

Kol

1,17 443
2,3,9 443
2,8 182
2,10 321
2,18 365
3,1 259, 282
3,3 81
3,5 84
3,9 455
3,10–11 480
3,13 427
3,22 350, 357

1Thessz

2,12 485
4,13 281
4,13–18 278
4,14 282
4,18 281
5,2–3 187, 200

2Thessz

2,3–4 187
2,12 74
3,10–13 424
3,14 162
3,15 162

1Tim

2,1–2 285, 288
2,5 349

4,1,3 224
 4,4–5 104
 4,8 391
 5,8 65
 6,1 350, 357

2Tim

2,20 323
 3,2 491
 3,12 417
 4,8 196

Tit

1,15 407
 1,16 407
 2,9 350, 357
 2,12 94
 2,13 196
 3,4 324
 3,5 136

Zsid

1,3 259, 282
 1,14 123

3,1 315
 4,14–5,10 315
 4,15 118
 5,7 305, 306
 5,14 341
 9,5 83
 9,12 304
 10,9 93
 10,38 93
 11,1 371
 11,13 387
 12,1 142
 12,2 259, 282
 12,3 91
 12,29 433
 13,8 370

Jak

1,2 54
 1,5–7 101
 1,17 351
 1,22–23 216
 2,13 404
 4,6 73

4,7 362, 488
 5,1 54
 5,14–16 112

1Pt

2,2 261
 2,5,9 467
 2,6 244
 2,11 387
 2,21 94
 2,24 89
 3,13 161

4,1 91
 4,8 199
 4,10 41
 4,11 459, 460
 4,15 417
 5,5 73
 5,7 211
 5,8 348, 361, 488

1Jn

2,1–2 139
 2,12–13 268

3,1 109, 453, 461
 3,1–2 109
 3,2 154, 437
 3,9 81
 3,15 46
 4,18 199
 5,10 447
 5,18 81

2Jn

10–11 162

Jel

1,7 195
 5,5 319
 14,8 212
 14,13 116
 19,10 365
 20,12 332
 21,4 395
 21,27 451
 22,18 330

Deuterokanonikus könyvek

Judit

8,12–15 102

SalBölcs

2,16 49
 6,7–8 168
 10,17 269

JSirá

1,16 53
 2,10 78
 17,14 42
 19,2 228
 22,11 279
 30,23 395

31,30 228
 38,16 279

Báruk

1,11 170
 2,23 95
 3,22–23 80

3,37 58

Tób

3,24 212

1Makk

12,39–45 64

Annotált személynévmutató

Bibliai személynévek az MBT szerint. A bibliai alakokat és a *modern szerzőket* nem annotáljuk. A Szentháromság személyeit, Luthert, valamint a bibliográfiai leírások szerkesztői és kiadói adatait nem mutatózzuk. Az életrajzi adatokban a legfontosabb magyar és idegen nyelvű lexikoncikkre igyekszünk utalni.

- Ábel 348
Ábrahám 59, 193, 226, 251, 279, 469
Ádám 50, 69, 72, 81, 93–94, 180, 204, 371, 486, 499
Ágnes, Szent, római vértanú (3–4. sz.) MKL 1: 72; LThK 1: 237. 501
Ágoston (Augustinus), Szent, Hippo püspöke, egyházatya (354–430) TL 13–16; TRE 4: 645–723. 15, 42, 66–69, 72, 74, 79, 83, 119, 125–126, 135, 140, 147, 152, 160, 174, 201, 222, 265, 345, 412, 414, 421, 427
Ahasvérus 156
Aland, Kurt 33
Albert, (Nagy) Szent, domonkosrendi misztikus teológus († 1280) TL 17–19; TRE 2: 177–184. 85
Albert, brandenburgi örgróf, mainzi érsek (1490–1545) LVM 7: 696; TRE 2: 184–187. 64–65, 228
Albert, VII., mansfeldi gróf (1480–1560) LVM 7: 696; NDB 16: 78–79. 27
Alexandriai lásd Kelemen, Szent
Állhatatos János lásd János (Állhatatos), szász választófejedelem
Ambrosius (Ambrus), Szent, Milánó püspöke, egyházatya (333–397) TL 23–25; TRE 2: 362–386. 15, 42, 208, 422
Amsdorf (Amsdorff), Nicolaus von, professzor Wittenbergben, majd ev. püspök (1483–1565) LVM 7: 696; LVM 8: 753; TRE 2: 487–497. 222
Anániás 78
Annás 169–170
Antal, (Remete) Szent, († 356) MKL 1: 305–306; LThK 1: 786–787. 380
Antikrisztus 224, 264, 478
Apollós 443
Aquinoi lásd Tamás, Szent
Arany János 181
Arimátiai lásd József
Aristotelész, athéni filozófus (Kr. e. 384–322) VIL 1: 464–468; TRE 3: 726–296. 39, 181, 187, 189, 192, 302, 496
Áron 288
Asendorf, Ulrich 35, 273
Assisi lásd Ferenc, Szent
Attila (Etele, Etzel) hun király († Kr. u. 453) AK 1: 144. 181
Barabbás 304
Bebek Imre (pelsőci), székesfehérvári prépost, CSEPREGI 2013, 212–217. 33
Bei der Wieden, Susanne 23, 35, 215, 220, 223, 227, 231, 234, 237, 239, 242, 250, 256
Bellák Erzsébet 100, 105, 179, 242, 250, 256, 262, 273, 278, 286, 291, 299, 305,

- 313, 327, 334, 342, 349, 352, 359, 369, 375, 381, 420, 426, 441, 448, 465, 485
 Benedek, Szent, a bencés rend alapítója (480–547) MKL 1: 732–733; TRE 5: 538–549. 311
 Berlász Jenő 32
 Bernát, (Clairvaux-i) Szent, a cisztercita rend alapítója († 1153) TL 57–58; TRE 5: 544–651. 86, 96, 311, 408, 489
 Bernhardi, Bartholomaeus, kembergi prépost (1487–1551) ADB 2: 459–460; BBKL 1: 539–540. 43–44
 Berni Detre lásd Detre, Berni
 Bertalan, Szent, apostol 13, 380
 Berthold mainzi érsek lásd Henneberg, Berthold von
 Beythe István, dunántúli protestáns püspök (1532–1612) ÚMIL 1: 227; MaMűL 1: 373. 32
 Bodenstein lásd Karlstadt, Andreas
 Bonifác, VIII., pápa (1235–1303) MKL 1: 921–922; TRE 7: 66–68. 165
 Borbála, Szent, vértanú (3. század) MKL 1: 928–931; LThK 1: 1401. 13, 325
 Bornemisza Péter, evangélikus szuperintendens, sok műfajban termékeny író (1535–1584) ÚMIL 1: 266–268; MaMűL 1: 412–415. 31
 Botta István 32
 Bölcs Frigyes lásd Frigyes, III., szász választófejedelem
 Brandenburgi Albert lásd Albert, brandenburgi örgróf
 Brecht, Martin 23, 26, 39, 46, 48, 53, 56, 61, 79, 84, 92, 100, 105, 111, 124, 135, 147, 161, 174, 179
 Bubenheimer, Ulrich 23, 215, 220, 223, 227, 231, 234, 237, 239
 Bucer (Butzer), Martin, strassburgi reformátor (1491–1551) LVM 7: 697; TRE 7: 258–270. 32–33, 492
 Buchwald, Georg 35
 Bugenhagen (Pomeranus), Johannes, wittenbergi reformátor (1485–1558) LVM 7: 698; LVM 8: 754; TRE 7: 354–363. 14, 29
 Butzer lásd Bucer, Martin
 Büki Zsófia 79, 457
 Cassiodorus, Flavius Magnus Aurelius, római történetíró (487 k. – 583 k.) VIL 2: 93; TRE 7: 657–663. 435
 Castor (Kastór) lásd Dioskurosok
 Cato, Marcus Porcius (maior), római politikus és író (Kr. e. 234–149) VIL 2: 107; Pauly 1: 1087–1088. 57
 Cicero, Marcus Tullius, római szónok és politikus (Kr. e. 106–43) VIL 2: 226–231; Pauly 1: 1174–1186. 57, 439, 450
 Clairvaux-i lásd Bernát, Szent
 Clemens, Titus Flavius lásd Kelemen, Alexandriai
 Cochlaeus (Dobneck), Johannes, katolikus teológus (1479–1552) MKL 2: 258–259; BBKL 1: 1072–1074. 303
 Coelius lásd Gyöngyösi Gergely
 Colombo (Colón) lásd Kolombusz Kristóf
 Cornelius lásd Kornéliusz
 Cruciger, Caspar, wittenbergi teológiaprofesszor (1504–1548) LVM 7: 699; TRE 8: 238–240. 22
 Csepregi Zoltán 35, 174, 289, 432
 Csoszánsszky Márta 48
 Dalferth, Silfredo Bernardo 24, 381
 Dániel 480
 Dávid 51, 72, 130, 134, 150, 193, 206, 208, 211–212, 240, 252, 260, 273, 277, 375, 385, 387, 393, 447, 480
 Dernschwam, Hans, kereskedő, a Fuggerrek besztercebányai képviselője, török-

- országi követ (1494–1568/69) MaMűL 2: 183–184; NDB 3: 609. 32
- Detre, Berni (Berni Detre, Dietrich von Bern, Detre szász), mondahős. 181
- Dévai (Bíró) Mátyás, magyar reformátor († 1545) MaMűL 2: 185–186; BBKL 1: 1276–1277. 33
- Didymus *lásd* Zwilling, Gabriel
- Dieter, Theodor 23
- Dietrich, Veit, nürnbergi reformátor (1506–1549) RMSz 194; BBKL 1: 1302–1303. 29
- Dietrich von Bern *lásd* Detre, Berni
- Dingel, Irene 23
- Dioskurosok (Kastór és Polydeukés), Zeus és Léta ikerfiai a görög mitológiában, ÓL 2: 579–581; Pauly 2: 92–94. 226–227
- Dobneck *lásd* Cochlaeus, Johannes
- Dóka Zoltán 494
- Dorn Réka 161
- Dürer, Albrecht, nürnbergi festő és rézmetsző (1471–1528) NDB 4: 164–169; TRE 9: 204–214. 18
- Ebeling, Gerhard 22, 35, 250, 256
- Eck (Mayr), Johannes, ingolstadti teológiai professzor (1486–1543) TL 107–108; TRE 9: 249–258. 106, 264, 457
- Eckhardt Sándor 31
- Elizeus 122, 367
- Enders, Ernst Ludwig 106
- Ennius, Quintus, római epikus költő (Kr. e. 239–169) VIL 2: 1133–1134; Pauly 2: 270–276. 435
- Erasmus, Rotterdami, humanista (1466–1536) TL 113–114; TRE 10: 1–18. 439
- Éva 204, 499
- Ezékiel 62, 280, 394
- Ézsaiás 47, 54, 67, 70, 72, 79, 85, 89, 124, 131, 145, 170, 236, 244–245, 247, 292–293, 472
- Faber, Aegidius, prédikátor Körmöcbányán, majd német területen († 1558) LVM 7: 700; NDB 4: 718. 21
- Fabiny Tibor, id. 9, 35, 494
- Farnese, Alessandro *lásd* Pál, III.
- Ferenc, (Assisi) Szent, rendalapító (1181/1182–1226) MKL 3: 609–617; TRE 11: 299–307. 380
- Fontius, Hanfried 23, 215, 220, 223, 227, 231, 234, 237, 239
- Friedrich der Weise *lásd* Frigyes, III. (Bölcs), szász választófejedelem
- Friedrich Károly 111
- Frigyes, III. (Bölcs), szász választófejedelem (1463–1525) LVM 7: 700; NDB 5: 568–572. 12–13, 25, 30, 228, 278
- Frymire, John M. 26
- Fugger család 65
- Fülöp 333
- Gábrriel arkangyal 224, 489
- Gáncs Aladár, ifj. 9, 135
- Gause, Ute 92
- Gebhart 442
- Gedeon 117–118
- Gemmingen, Uriel von, 1508–1514 között mainzi érsek 64–65
- Gergely, I., (Nagy) Szent, pápa (540–604) TL 133–134; TRE 14: 135–145. 33, 74, 322, 402
- Gerson, Jean Charlier de, párizsi teológiai professzor (1363–1429) TL 140–141; TRE 12: 533–538. 77, 191
- Gratianus, bencés szerzetes, a kánonjog rendszerezője († 1150 k.) MKL 4: 205; TRE 14: 124–130. 42, 144, 147, 157, 165, 231, 422
- Grete 69

- Gritsch, Eric W. 35, 105, 179, 250, 256, 286, 352, 359, 369
- Groó Gyula 465
- Gyöngyösi (Coelius) Gergely, pálos szerzetes (1472–1532) ÚMIL 1: 721; MaMűL 3: 407–409. 33
- György, Szent, vértanú (3–4. század) MKL 4: 359–368; LThK 4: 476–478. 25, 32–33
- Habsburg lásd Károly, V.
- Hamm, Berndt 23, 111
- Hans és Grete 69
- Hanzi (Hänschen) lásd Luther, Hans, ifj.
- Heckel, Georg 14, 299, 305, 313, 318, 320
- Henneberg, Berthold von, 1484–1504 között mainzi érsek 64
- Heródes 232, 302–303
- Hieronymus lásd Jeromos, Szent
- Hilarius, Szent, Poitiers püspöke († 367) TL 162–163; TRE 15: 315–320. 345
- Hirsch, Emanuel 490
- Holofernész 103
- Horatius Flaccus, Quintus, római költő (Kr. e. 63–8) VIL 4: 598–601; Pauly 2: 1219–1225. 435
- Horváth Orsolya 35, 318, 320
- Hulej Enikő 66
- Husz János (Ján Hus), prágai teológiai professzor († 1415) TL 175–176; TRE 15: 710–730. 172, 186
- Huszár Gál, nyomdász, énekeskönyvszerkesztő, reformátor (1512–1575) ÚMIL 2: 848–849; MaMűL 4: 240–241. 32
- Hübele Balázs 397
- Illés 243, 245
- Incze Gábor 32
- Ittész Gábor, ifj. 111
- Iványi Béla 32–33
- Jacobus mainzi érsek lásd Liebenstein, Jakob von
- Jakab, az Úr testvére 54, 101, 325, 404
- Jakab, Zebedeus fia 125, 179, 255, 380
- Jákób 58, 193, 226, 279
- Jancsi és Juliska 69
- János, apostol, evangélista 30, 47, 58, 66, 75, 81–82, 139, 154, 162, 216, 268, 307–308, 323, 335–337, 343, 349, 434, 449
- János, Keresztelő 47–48, 50–52, 107, 178, 242–243, 245, 489
- János (Állhatatos), szász választófejedelem (1468–1532) LVM 7: 702; TRE 17: 103–106. 13, 25, 30
- János Frigyes, szász választófejedelem (1503–1554) LVM 7: 702; TRE 17: 97–103. 13, 25
- Jeremiás 78, 138, 170, 212, 228
- Jeromos (Hieronymus), Szent, egyház- atya († 420) TL 193–195; TRE 15: 304–315. 13, 78, 109, 222, 437
- Jób 39, 72, 385
- Johanna 77
- Jójádá 280
- Jójákim 279
- Jóna 78, 107, 182, 242, 244
- Jonas, Justus, wittenbergi reformátor (1493–1555) LVM 7: 703; LVM 8: 756; BBKL 3: 636–637. 465
- Jósiás 192
- József, pátriárka 279, 415, 480
- József, Arimátiai 317
- József, Mária férje 500–501
- Júda 307
- Júdás, áruló 85, 130, 298–299, 301–302, 328, 337, 458, 465
- Judit 102
- Juntunen, Katja 24, 35, 381
- Jürgens, Henning P. 23

- Kaennel, Lucie* 494
Kain 348
Kajafás 300–301
Karlstadt (Bodenstein), Andreas, wittenbergi teológiaprofesszor (1486–1541) BBKL 3: 1167–1171; TRE 17: 649–657. 224
Károly V. (Habsburg), német-római császár (1500–1558) LVM 7: 703; TRE 17: 635–644. 492
Károlyi Gáspár, bibliafordító († 1591) MaMűL 5: 125–127; RGG⁴ 4: 829. 136
Kastór (Castor) lásd Dioskurosok
Katharina 414
Keczkó Pál 53
Kéfás lásd Péter
Kelemen, Alexandriai (Clemens, Titus Flavius), teológus és filozófus († 215 után) TL 205–207; TRE 8: 101–112. 64
Kelemen VI., pápa († 1352) MKL 6: 452–453; BBKL 1: 1053–1054. 62
Kemény Zsigmond 292
Kiss Kata 184
Kolb, Robert 135, 262
Kolumbusz (Colombo, Colón) Kristóf, genovai tengerész, Amerika felfedezője († 1506) AK 1: 983. 192
Kornéliusz 212
Kovács Áron 46
Kozma Éva 124
Kraft, Heinrich 35
Kristóf, Szent, vértanú? (3. század?) MKL 7: 475–477; LThK 2: 1174. 489
Kulcsár György, alsólendvai prédikátor, posztillaíró († 1577) ÚMIL 2: 1161; MaMűL 6: 326–327. 32
Kwon, Jin Ho 14, 35, 84, 299, 305, 313, 318, 320
Lang, Johannes, Luther szerzetes- és reformátortársa Erfurtban (1488–1548) LVM 7: 704; ContEras 2: 287–289. 78
Laskey, Dennis A. 147, 161, 174, 231, 234, 291, 334
Lauterbach, Anton, ev. lelkész (1502–1569) LVM 8: 756–757; BBKL 4: 1254–1255. 11, 17
Lázár, beteg 73–75, 77, 279
Lázár, szegény 41, 392, 404
Lea 70
Leiffer (Leifter), Georg, ágostonos lektor Erfurtban, BoA 6: 443; WA.B 1: 18, 7. j. 71
Leni (Lena, Lenchen) lásd Luther, Magdalena
Leó X. (Giovanni de' Medici), római pápa (1475–1521) 264
Leppin, Volker 84
Liebenstein, Jakob von, 1504–1508 között mainzi érsek 64
Lindenau, Paul, prédikátor Freibergben, Zwickauban és Drezdában (1489–1541) MKL 7: 800–801; TRE 20: 744–748. 465
Loewenich, Walther von 35
Lohse, Bernhard 124, 135, 147
Lombardus, Petrus, skolasztikus teológus, Párizs püspöke († 1160) TL 294–295; TRE 26: 296–303. 44, 61, 157
Lót 185
Lukács 41, 74, 191, 255, 267, 303, 310, 367, 375, 385, 470
Luther, Hans (Hanzi, Hänschen), ifj., Luther legidősebb fia, jogász (1526–1575) LVM 7: 704; LVM 8: 757; NDB 15: 549. 396, 438
Luther, Magdalena (Lenchen, Leni), Luther legidősebb lánya (1529–1542) LVM 8: 757; BoA 6: 443. 438

- Lyra, Nikolaus de, párizsi professzor
(1270–1349) TL 266; TRE 24: 564–566. 39, 56
- Madách Imre* 292
- Malakiás 206
- Mammon 299, 329, 332, 387, 428
- Manassé 277
- Manlius, Johannes, ansbacheri születésű
kompilátor és könyvszerkesztő (16.
sz.) 31
- Mária, Jakab anyja 325
- Mária, Szűz (Szűzanya) 13, 85, 113, 196,
297, 308, 375–380, 435, 447, 489
- Mária Magdaléna 62, 77, 97, 319–320,
323–324, 326
- Márk, evangélista 263, 273, 275, 310, 313,
467, 490
- Márta 75, 77
- Martinus, Szent, római vértanú 460
- Máté, apostol, evangélista 14, 41, 46, 133,
164, 178, 242, 250, 310, 313, 333, 341,
352, 383–384, 478, 490
- Matus Klára Krisztina* 73
- Mátyás, apostol 56
- Mayr *lásd* Eck, Johannes
- Mechthild 492
- Mecum *lásd* Myconius, Friedrich
- Medici, Giovanni de' *lásd* Leó X.
- Melanchthon (Schwartzert), Philipp,
wittenbergi reformátor (1497–1560)
TL 247–248; TRE 22: 371–410. 29,
31–32, 222, 492
- Metze 492
- Migne, Jaques-Paul* 42, 422
- Mihály, Szent 224, 359–360
- Moeller, Bernd* 61, 124, 147
- Mohamed, arab próféta, vallásalapító
(† Kr. u. 632) MKL 9: 270–272; BBKL
6: 21–31. 477
- Mónika (Monnica), Szent, Ágoston édes-
anyja (331–387) MKL 9: 300; LThK 7:
413. 412, 414
- Monok István* 32
- Moulin, Caludine* 23, 61
- Mózes 18, 24, 70, 79, 171, 193, 217, 222,
226, 252, 288, 310, 330–332, 384, 397,
433–435, 437–438, 449, 451, 455, 464
- Muntag Andor* 111, 135
- Muraközy Gyula* 435
- Müller, Gerhard* 29, 278
- Münzer (Müntzer), Thomas, spiritualista
reformátor (1490–1525) TL 256–257;
BBKL 6: 329–345. 429, 497
- Myconius (Mecum), Friedrich, gothai
szuperintendens (1490–1546) LVM 7:
706; LVM 8: 758; RGG⁴ 5: 1632–1633.
465
- Naamán 79, 280
- Nádasdy Tamás, 1542-től magyar or-
szágbíró, 1554-től nádor (1498–1562)
MaMüL 8: 73–75. 32
- Nátán 134
- Ngien, Dennis* 147
- Nikodémus 317, 448–449, 451–452, 456
- Nóé 137, 185, 226
- Oberman, Heiko A.* 485, 494
- Ohlemacher, Andreas* 147, 174
- Ohst, Martin* 124
- Órigenés, alexandriai teológus († 254) TL
278–281; BBKL 6: 1255–1271. 64, 69
- Ottlyk Ernő* 375
- Pabst, Vera Christina* 23, 35, 223
- Pál, apostol 18, 20, 24, 30, 46, 52, 63–64,
66, 68, 70, 75–76, 80–83, 89, 91–96,
98–99, 103–105, 107–108, 117, 136,
138–139, 148–149, 151, 153–156, 161–
162, 164, 170, 172–173, 180–182, 187,
196, 200–201, 205–217, 221–222, 224,

- 226, 230, 237, 242, 244–245, 255–260, 263, 266, 273, 277–278, 281–282, 286, 290, 296–297, 318, 321, 324–326, 335–336, 338, 341, 344, 347, 349, 354, 357, 382, 384, 387, 391–392, 407–409, 413, 415, 417, 421–422, 426, 428–432, 436, 438, 443, 447, 453–454, 456, 464, 468, 479, 481, 485–488, 490, 492–493, 501
- Pál, III. (Alessandro Farnese), pápa (1468–1549) MKL 10: 443–445; TRE 26: 118–121. 492
- Percze Sándor 56, 204
- Perneszyth György, humanista könyvgyűjtő, mecénás (+ 1560) MaMűL 9: 139. 32–33
- Péter (Simon, Kéfás), apostol 9, 24, 31–32, 62, 64, 72, 76, 78, 83, 86, 89, 91, 105, 107–108, 110, 119, 130, 137, 161, 182, 199, 211, 230, 242–249, 257, 261, 299, 331, 361, 363, 365, 394, 417, 438, 447, 459–460, 462, 464
- Pethő Attila 39
- Petri, Adam, bázeli könyvkiadó (1454–1525) NDB 20: 263. 35
- Pfitzner, Victor C. 66, 73, 291, 327, 334, 342, 432, 441, 448, 457
- Pilátus 232, 287, 297, 301–304, 306, 310, 317
- Platón, görög filozófus (Kr. e. 428/427–348/347) VIL 10: 612–621; TRE 26: 677–707. 181
- Poach, Andreas, erfurti ev. lelkész, Luther prédikációinak gyűjtője (1516–1585) ADB 26: 326–331; RGG⁴ 6: 1414–1415. 440
- Polydeukés (Pollux) *lásd* Dioskurosok
- Pomeranus (Pommer) *lásd* Bugenhagen, Johannes
- Porphyrius, neoplatonikus filozófus, logikus (232–304) VIL 10: 782; TRE 27: 54–59. 440
- Ráhel 70
- Répáskánál 303
- Révész Imre, *id.* 33
- Ritoókné Szalay Ágnes 31
- Rolf, Sibylle 35
- Roszik Ágnes Anetta 92
- Roth, Stephan, iskolarektor, majd városi jegyző Zwickauban (1492–1546) ADB 53: 564–567. 28
- Rörer (Rorarius), Georg, Luther titkára, műveinek kiadója, diakónus Wittenbergben (1492–1557) LVM 8: 759; BBKL 8: 523–526. 22, 29, 289, 440
- Salamon 72, 79, 144, 208, 324, 389, 483
- Salomé 323, 325
- Sára 279
- Sátán 21, 78, 218, 222, 224, 247, 293–300, 302, 306, 308–309, 311, 314–315, 317–318, 322, 329, 333, 336–339, 341, 347–348, 380, 461, 471
- Schilling, Johannes 23
- Schmidtke, Sabine 135
- Schulek Tibor 32
- Schurf, Hieronymus, jogászprofesszor Wittenbergben (1481–1554) ADB 33: 86–90; NDB 23: 760–761. 437
- Schwartzert *lásd* Melanchthon, Philipp
- Schwarz, Reinhard 349
- Selecká-Márza, Eva 32
- Seneca, Lucius Annaeus, római politikus, filozófus és drámaíró (Kr. u. 1–65) VIL 12: 769–771; Pauly 5: 110–116. 43
- Simon, farizeus 80, 97
- Simon *lásd* Péter
- Simontornyai Gergely, Bebek Imre titkára (16. század) RMSz 735. 33
- Sirák 78
- Sókratész, athéni filozófus (Kr. e. 469–399) VIL 14: 596–598; TRE 31: 434–445. 184

- Spalatin (Burkhard), Georg, német humanista, ev. lelkész (1582–1545) LVM 7: 708; TRE 31: 605–607. 13, 27–28
- Spehr, Christopher 23, 26, 184, 204, 215, 220, 223, 227, 231, 234, 237, 239
- Spenlein, Georg, ágostonos szerzetes, wittenbergi diák, ev. lelkész († 1563) LVM 7: 708; LD 10: 427–428. 69, 75
- Staupitz, Johannes, wittenbergi professzor, ágostonos vikárius (1470–1524) LVM 7: 709; TRE 32: 119–126. 11–12
- Stock, Ursula 23, 35, 124, 135, 147
- Stolt, Birgit 35
- Stöffler, Johannes, tübingeni csillagász-és matematikaprofesszor (1452–1531) ADB 36: 317–318. 194
- Szebik Zsófia 215, 220, 223, 227, 231, 234, 237, 239
- Szűcs Eszter 61
- Szűzanya lásd Mária, Szűz
- Tamás, Szent, apostol 48, 179
- Tamás, (Aquinoi) Szent, domonkos teológus, filozófus († 1274) TL 364–366; TRE 33: 433–474. 42, 61, 64, 132, 144, 422
- Tauler, Johannes, domonkos szerzetes, misztikus író († 1361) VIL 15: 234; TRE 32: 745–748. 193
- Terentius Afer, Publius, római komédia-író († Kr. e. 159/158) VIL 15: 333–335; Pauly 5: 599–604. 208
- Tetzel, Johannes, domonkos búcsúprédikátor (1565–1519) MKL 13: 913; RGG⁴ 8: 179. 64, 78
- Theodorik, Nagy, keleti gót király († 526) MKL 13: 840–841; RGG⁴ 8: 223–224. 181
- Timóteus 230
- Titusz 136, 230, 324
- Tóbiás 212
- Tubán József 147
- Ulrik, I., württembergi herceg (1487–1550) ADB 39: 237–243; BBKL 12: 900–902. 496
- Uriel mainzi érsek lásd Gemmingen, Uriel von
- Varga András 32–33
- Véghelyi Antal 84
- Vergilius Maro, Publius, római költő († Kr. e. 19) VIL 16: 583–592; Pauly 5: 1190–1201. 435, 439
- Wackernagel, Philipp 84, 123, 379–380, 463, 480
- Wendebourg, Dorothea 147, 174
- Wiczián Dezső 147
- Wiemer, Axel 24, 35
- Württemberg lásd Ulrik, I.
- Wyclif, John, angol egyházújító és bibliafordító († 1384) TL 391–391; TRE 36: 415–425. 172
- Zábrák Dénes 29, 35
- Zeus, görög isten 226
- Zschoch, Hellmut 22, 26, 184, 204, 289, 432
- Zwilling (Didymus), Gabriel, lelkész és 1529-től szuperintendens Torgauban (1487–1558) LVM 7: 710; RGG⁴ 8: 1943–1944. 224
- Zsigmondy Árpád 494

Helynévmutató

Bibliai helynevek az MBT szerint. A bibliográfiai leírások nyomdahelyeit nem mutatózzuk.

- Antiókhia (Antiochia) 230
Arám 280
Athén 221–222, 226
Augsburg 362, 366, 373, 379, 393
Avignon 62
- Babilon (Babilónia, Bábel) 170, 212, 215
Bázel (Basel) 35
Betánia (Bethánia) 85, 96
Betúél (Bétulia) 102
Brandenburg 331
Braunschweig 14
- Cézárea Filippi 107, 242
Coburg 20, 24, 352, 359, 362, 369
- Damaszkusz 297
- Efezus 216
Egyiptom 61, 252, 260, 279
Eisleben 24, 494
Elba 324
Eperjes 32–33
Erfurt 21, 24, 39, 179
Európa 32, 192
- Fehérvár *lásd* Székesfehérvár
Filippi 68, 210, 290, 468
- Galilea 316
Gargaro-hegy 359
Gecsemáné 333, 347
Golgota 304
Gyulafehérvár 32
- Halle 78, 228
Hamburg 14
Heidelberg 54, 66, 73, 75
- Igló 32
Izráel 79, 102, 116, 160, 170, 251–252, 273–276, 279, 292, 308, 331, 378, 430, 449, 452
- Jeruzsálem 70, 72, 74, 77, 85, 118, 188–189, 247, 298, 316, 340, 376, 394, 459, 464, 467, 469, 488–489, 493
- Jordán 119, 159–160
Júdeá 369
- Kapernaum 216
Kolossé 182, 321
Konstanz 172, 186
Korinthus 180, 284, 296
Körmöcbánya 21
- Lipcse (Leipzig) 24–26, 105–107, 109, 457, 459, 461, 463, 465

Magdala 319
 Magdeburg 228
 Magyaróvár 32
 Mantova (Mantua) 457
 Midján 118

Nain 369
 Nápoly 192
 Németország 222, 280
 Nürnberg 18, 226

Pleißenburg 24, 457

Regensburg 28, 492
 Róma 62, 65, 79–82, 84, 105, 125, 179–
 180, 193, 225, 253, 255, 291, 303, 450,
 460–461, 501

Santiago de Compostela 125, 179, 255,
 291

Sárvár 32

Schmalkalden 457

Siloám tava 73

Sion 72, 122, 244, 298, 459

Sínai-hegy 252

Sodoma 185, 187

Strassburg 32

Szászország 397, 424
 Székesfehérvár (Fehérvár) 33
 Szentföld 291

Thesszalonika 162

Tiberis 193

Torgau 25, 465

Tróasz 468

Tübingen 194

Vizsoly 33

Vörös-tenger 102, 160, 274, 292

Wartburg 12, 23–24, 26–28, 184

Weimar 24, 250, 256

Wittenberg 11–12, 14, 19–20, 24–25,
 27–28, 31–32, 35, 46, 48, 53, 56, 66, 73,
 99, 174, 215–216, 220, 222, 223, 227,
 231, 234, 237, 239, 242, 262, 273, 278,
 286, 289, 291, 299, 305, 313, 318, 320,
 327, 334, 342, 349, 373, 375, 381, 420,
 425–426, 428, 432, 441, 448, 485

Worms 24, 27, 179, 183, 222, 492

Württemberg 496

Zwickau 28

Tárgymutató

Az oldalszámok annak a prédikációnak az elejére mutatnak, melyben az adott téma előfordul.

- adiaphora *lásd* szabadság
aggódás *lásd* ember, emberi
alamizsna 61
alázat *lásd* ember, emberi
angyal 320, 359, 375
Apostoli hitvallás *lásd* hitvallás
- áldozás *lásd* úrvacsora (oltáriszentség)
– vétele
áldozat *lásd* mise
állatok *lásd* természet
- bálványimádás 223, 465, 485
politeizmus 220
barát *lásd* ember, emberi
béke *lásd* vita
beszéd *lásd* ember, emberi
betegség *lásd* kereszt
bibliafordítás *lásd* igé
birodalom
gyűlés 369
bosszú 161, 411
böjt 227
börtön *lásd* kereszt – fogság
búcsú *lásd* bűnbánat
bűn 135, 359, 433
árulás 299
bűnbeesés 73, 179, 359, 494
bűnös kívánság 100, 485
emberölés 411
eredendő bűn 79
istenkáromlás 161
istentagadás 161
bűnbánat 391, 458
búcsú 56, 61, 105, 124
bűnvallás 124, 305
gyónás 61, 239 *lásd még* szentségek
megtérés 48, 124
önvád 174
töredelem 48, 61, 124
vezeklés 61, 100
bűnbocsánat 84, 327
feloldozás 124, 458
kulcsok hatalma 110, 124, 242
megbocsátás 124, 402
büntetés *lásd* törvény
cölibátus *lásd* házasság
család 384, 405
gyermek 262
örökség 420
szülés, születés 135, 449
szülők 305
cseh testvérek *lásd* eretnokség
derű *lásd* ember, emberi

- egyetem, egyetemi
 doktorátus 477
 filozófia 179
 egyházatya *lásd* tanítás
 egyház, egyházi
 egysége 291, 494
 ének 375
 fegyelem 250
 gyülekezet 465
 pápaság 110, 174, 179, 242, 465, 494
 papság 458
 püspökök 161
 szertartások 231
 tekintély 161
 templom 458, 465
 visszaélések 147, 161, 184, 227
 eleváció *lásd* úrvacsora (oltáriszentség)
 ember, emberi
 Ádám 485
 alázat 327, 420, 477, 494
 barát 204
 beszéd 433
 butaság 56, 66, 353
 derű 204, 375, 391, 415, 494
 értelem 56, 66, 353, 485, 494
 félelem 53, 84, 111, 184
 gőg 289, 399, 477
 hála 204, 279, 359
 indulat 411
 lelkiismeret 84, 135, 147, 234, 405
 megélhetés 39
 munka 420
 okoskodás 56, 66, 353, 494
 tehetség 66, 477
 test 291, 359
 tévedés 66
 türelem 161, 204, 215, 220, 223, 227, 231,
 234, 237, 239, 396, 402, 415, 426, 494
 emberölés *lásd* bűn
 engedelmesség *lásd* törvény
 eredendő bűn *lásd* bűn
 ereklye *lásd* szentek
 eretnekség *lásd* még tanítás, tanúság
 cseh testvérek 262
 szentháromságtagadók 291
 erőszak *lásd* rajongók
 evangélium (evangéliumi) 256, 441
 hirdetése 46, 231, 320, 375, 384, 433
 törvény és evangélium 46, 48
 égitestek *lásd* természet
 étkezés *lásd* létfenntartás – élelem
 fejedelmek *lásd* társadalom
 félelem *lásd* ember, emberi
 feloldozás *lásd* bűnbocsánat
 felsőség *lásd* világ, világi
 feltámadás *lásd* Krisztus
 filozófia *lásd* egyetem
 fogadalom *lásd* szerzetes
 gondoskodás *lásd* szeretet
 gondviselés *lásd* Isten
 gonosz *lásd* ördög
 gőg *lásd* ember, emberi
 gyász *lásd* szeretet
 gyermek *lásd* család
 gyilkosság *lásd* bűn – emberölés
 gyülekezet *lásd* egyház
 hála *lásd* ember, emberi
 halál *lásd* kereszt
 házasság 405
 papi nőtlenség (cölibátus) 223
 papak ~a 223
 szüzesség 223
 hazugság *lásd* igazság
 hermeneutika *lásd* ige
 hit 135, 179, 215, 220, 223, 234, 239, 250, 256,
 289, 305, 320, 369, 375, 399, 433, 441,
 477, 485

- állhatatosság 147, 273, 415
 ereje 318
 gyermekeké 262
 hitben erőtlenség 215, 220, 223, 227, 231, 237, 426
 hitvallás
 Apostoli 349
 vallástétel 242, 305, 313
 hivatás *lásd* világ, világi
 humanisták
 görög 46, 56
 héber 313
 időjárás *lásd* természet
 igazság 399, 415
 hazugság 105, 184
 igazságtalanság 161, 426
 képmutatás 79, 402, 465
 megigazulás 79, 92, 108, 179, 320, 353, 405
 önigazság 79, 92, 204, 399
 titok 239
 ige 327
 bibliafordítás 46
 ereje 426
 hermeneutika 184
 igehirdetés 105, 220, 250, 320, 335, 369, 381, 465
 igemagyarázat 242
 Szentírás 426
 zsoltár 48
 imádság 53, 84, 204, 369, 458, 465, 477
 ereje 100
 Miatyánk 184
 indulat *lásd* ember, emberi
 Isten
 akarata 433
 cselekedetei 48
 dicsőisége 48, 184, 291
 gondviselése 100, 349, 359
 haragja 215
 igazsága 79, 92
 imádása 359
 irgalma 433, 441
 kegyelme 46, 48, III, 335, 353, 375, 441
 rejtőzködik 56
 teremtése 48, 184, 349, 369, 441
 istenkáromlás *lásd* bűn
 istentagadás *lásd* bűn
 ital *lásd* létfenntartás
 ivás *lásd* létfenntartás – ital
 ígéret 273, 305, 384, 399, 402, 415
 ítélet *lásd* világ, világi
 jócselekedet 108
 érdemszerző 39, 73, 79, 92, 135, 179, 256, 353, 405, 449
 hitből fakadó 39, 79, 92, 179, 250, 353, 399, 402, 449, 485
 jog, jogtalanság *lásd* világ, világi
 kapzsiság *lásd* tulajdon
 kárhozat *lásd* végső dolgok
 káté *lásd* tanítás, tanúság
 kép, képek
 képrombolás 223, 227
 képtisztelet 223, 227
 képmutatás *lásd* igazság
 kereszt 56, 299, 305
 betegség 100, 458
 fogság (börtön) 289
 halál 73, III, 135, 279, 313, 369
 kétségbeesés III, 184
 üldöztetés 184, 415
 keresztség *lásd* még szentség
 ereje 135, 262
 keresztszülő 262
 újrakeresztelők 262, 485, 494
 kiátkozás (kiközösítés) 161
 kísértés *lásd* ördög
 kormányzás *lásd* világ, világi

- körülmetélés *lásd* zsidó
közösség *lásd* társadalom
Krisztus 327, 441
 adományai 242, 256, 335, 420
 ajándékai 433
 cselekedetei 56, 179
 elégtétel 61
 feltámadása 73, 279, 318, 320, 369
 jelenléte 256, 262, 291, 458
 kettős természete 343, 375, 420, 477, 494
 kiengesztelés 73, 433
 közbenjáró 291, 305, 375
 országa 184, 262, 343, 396, 415
 pokolra szállása 318
 szenvedése 84, 299, 313, 433
kulcsok hatalma *lásd* bűnbocsánat
- lázadás *lásd* világ, világi
lelkészi szolgálat *lásd* pap
lelkiismeret *lásd* ember, emberi
létfenntartás 39
 élelem (étkezés) 227
 ital (ivás) 313
- Mária-kultusz *lásd* szentek
megbocsátás *lásd* bűnbocsánat
megélhetés *lásd* ember, emberi
megtérés *lásd* bűnbánat
mise 147
 áldozat 227, 353
 istentisztelet 465
 liturgia 174
munka *lásd* ember, emberi
- nők *lásd* társadalom
- okoskodás *lásd* ember, emberi
oltáriszentség *lásd* úrvacsora
- önzés *lásd* szeretet
- ördög 227, 242, 318, 359, 411
 kísértés 53, 111, 179, 335, 343
 tombolása 359
örökség *lásd* család
őselemek *lásd* természet
- pap 179, 353
 lelkészi szolgálat 381, 465
pápaság *lásd* egyház, egyházi
parasztok *lásd* társadalom
pénz *lásd* tulajdon
politeizmus *lásd* bálványimádás
prédikáció *lásd* ige – igehirdetés
purgatórium *lásd* végső dolgok – tisztító tűz
püspök *lásd* egyház, egyházi
- rajongók 291, 320, 381, 426, 485
 erőszak 220
reálprezencia *lásd* úrvacsora (oltáriszentség)
reménység 343, 426
- skolasztika *lásd* teológia
- szabadság 215, 220, 223, 227, 231, 320, 465
 adiaphora 223
 szabad akarat 108
szakramentáriusok *lásd* úrvacsora (oltáriszentség)
szegények *lásd* társadalom
szentek
 ereklyéi 66, 494
 közössége 147, 161, 335
 legendái 494
 Mária-kultusz 375
 tisztelete 73
Szentháromság *lásd* Isten
szentháromságtagadók *lásd* eretnekség
Szentírás *lásd* ige

Szentlélek

ajándékai 335, 343, 458

szentségek III

jelek 135, 147

száma 147

szeretet 234, 289, 327

felebaráti 39, 92, 179, 215, 220, 223, 227,
231, 237, 250, 256, 353, 411, 420, 465,
477

gondoskodás 39, 61, 305, 402

gyász 84, 279, 391

önzés 39

vigasztalás 84, 184, 279, 305, 343, 391,
426

szertartás *lásd* egyház, egyházi

szerzetes 179, 250, 256, 353, 405

fogadalom 135, 223

szövetség 135

szüzesség *lásd* házasság

tanítás, tanúság

egyházatyáké 262

igaz 327, 458

káté 349, 381, 485

tévtanítás 327

társadalom

fejedelmek 299 *lásd még* világ, világi
– felsőség

közösség 161

nők 313, 320 *lásd még* házasság – há-
zastárs

parasztok 286

szegények 46, 384, 420, 477

tehetség *lásd* ember, emberi

temetés 278, 313

templom *lásd* egyház, egyházi

teológia

skolasztikus 262

teremtés *lásd* Isten

természet

állatok 273

égitestek 184, 313

időjárás 184

őselemek 184

test *lásd* ember, emberi

tisztítótűz *lásd* végső dolgok

titok *lásd* igazság

török 465

törvény

büntetés 61, 92, 161, 396

engedelemesség 250

Tízparancsolat 250, 405, 465

tulajdon 39

kapzsiság 384

pénz 384

türelem *lásd* ember, emberi

utolsó ítélet *lásd* végső dolgok

úrvacsora (oltáriszentség) 231 *lásd még*

szentségek

eleváció 174

feltétele 174

két szín alatt 147, 231

reálprezencia 147

szakramentáriusok 485, 494

szerzettetési igék 174

vétele (áldozás) 147, 161, 174, 234

üdvösség 184, 433, 441, 449

üldöztetés *lásd* kereszt

ünnepnap

megszentelése 465

vallástétel *lásd* hitvallás

végső dolgok

kárhozat III

örökkévalóság 147

tisztítótűz (purgatórium) 61

utolsó ítélet 39, 184, 433

vezeklés *lásd* bűnbánat

vigasztalás *lásd* szeretet

- világ, világi 53, 291, 335, 343, 433, 441
- felsőség 411 *lásd még* társadalom –
 fejedelmek
- háború 396, 411
- hivatus 353, 396, 405, 477
- ítélet 299
- jog 79, 411
- kormányzás 494
- lázasas 286
- vita 411
- béke 204, 335, 411
- írásbeli 220, 286
- zsido 396, 405, 458, 494
- körülmetelés 227, 250
- vakság 465
- zsidómisszió 184

Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház Luther Kiadója
Budapest, 2015

www.lutherkiado.hu

Felelős kiadó: Kendeh-Kirchknopf Péter

Olvasószerkesztő: Petri Gábor

Szöveggondozó: Miklósné Székács Judit

Tördelőszerkesztő: Kendeh-Kirchknopf Péter, Petri Gábor

Műszaki szerkesztő: Török Andrea

Nyomdai kivitelezés: Szekszárdi Nyomda Kft.

Felelős vezető: Vadász Katalin ügyvezető igazgató

ISBN 978-963-12-3520-3